

ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
ΡΩΜΑΙΟΥΣ
Α΄

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΩΦΕΛΙΜΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ»

Ο ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

Μεγάλη φορητή εικόνα (0,57×0,78 μ.), εύρισκομένη εις τόν
 'Ι. Ν. 'Αγίου Δημητρίου Ψυρρή 'Αθηνών. Κάτω ἀριστερά φέρει
 τήν ἐπιγραφήν: «'Εν Κατουνακίοις 'Αγίου 'Ορους τῇ α' Σεπτεμ-
 βρίου 1907» καί κάτω δεξιὰ τήν ἀφιέρωσιν: «'Η ἱερὰ αὕτη Εἰ-
 κὼν δωρεῖται τῷ κ. 'Ιωάννῃ Κουτσούκῳ εἰς τεκμήριον αἰδίου
 ἀγάπης ὑπὸ Δανιὴλ Μοναχοῦ 'Αγιογράφου καὶ τῆς συνοδίας
 αὐτοῦ».

«Ἡ τοῦ στόματός σου καθάπερ πυρσός ἐκλάμπασα χάρις, τὴν οἰκουμένην ἐφώτισεν· ἀφιλαργυρίας τῷ κόσμῳ θησαυροὺς ἐναπέθετο· τό ὕψος ἡμῖν τῆς ταπεινοφροσύνης ὑπέδειξεν. Ἀλλὰ σοῖς λόγοις παιδεύων, Πάτερ Ἰωάννη Χρυσόστομε, πρέσβευε τῷ Λόγῳ Χριστῷ τῷ Θεῷ, σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν».

Ἀπολυτίκιον (ΙΓ' Νοεμβρίου), Ἦχος πλ.δ'

«Χριστοῦ στόμα πέφυκε τό Παύλου στόμα, στόμα δέ Παύλου τό Χρυσοστόμου στόμα» (βλ. σελ.18).

ΑΠΑΝΤΑ
ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΤΟΜΟΣ

80

Ὑπεύθυνος ἐκδόσεως
Ἱερεὺς ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΔΙΩΤΗΣ
Ἐφημέριος Ἱ. Ν. Ἀγ. Παντελεήμονος Ἀχαρνῶν

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	11
ΑΠΟ ΤΟΝ ΒΙΟΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ	23
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	27
ΑΠΑΝΘΙΣΜΑ	39
ΛΟΓΟΣ Α΄:	
'Υπόθεσις τῆς πρὸς Ῥωμαίους 'Επιστολῆς	43(217)*
ΛΟΓΟΣ Β΄ (Ῥωμ. α΄ 1-7):	49(222)
'Αγιασμός ἀπὸ τῆς ἀγάτης. Τὸ ἀξίωμα ποῦ πωλεῖται ἀντὶ χρημάτων, δέν εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἀξίωμα.	56(231)
ΛΟΓΟΣ Γ΄ (Ῥωμ. α΄ 8-17):	58(233)
Πότε πρέπει νά ἀποδίδωνται εὐχαριστίαι εἰς τὸν Θεόν.	59(233)
'Η χάρις δέν ἀποκλείει τὸν μισθὸν ὁ ὁποῖος προέρχεται ἀπὸ διάθεσιν καὶ θέλησιν.	64(239)
'Η μετριοφροσύνη τοῦ Παύλου.	68(243)
Δέν πρέπει νά ἐξετάζεται ἡ αἰτία τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ.	75(249)
ΛΟΓΟΣ Δ΄ (Ῥωμ. α΄ 18-25):	77(250)
Αὕτη αὕτη ἡ φύσις κηρύσσει τὸν Δημιουργόν.	79(252)
Κατὰ τῶν ἐθνικῶν φιλοσόφων.	81(255)
ΛΟΓΟΣ Ε΄ (Ῥωμ. α΄ 26-27):	86(260)
'Η παρὰ φύσιν ἡδονὴ πρέπει νά προκαλῇ φρίκην.	88(261)
Ποῖαν ἀθλιότητα ἐπιφέρει ἡ κακὴ χρῆσις τοῦ πλούτου.	95(268)
ΛΟΓΟΣ ΣΤ΄ (Ῥωμ. α΄ 28-β΄ 16):	96(269)
'Η ἀνάστασις τῶν σωμάτων	102(275)
Πόσον τρόμον πρέπει νά προκαλῇ ἡ μέλλουσα κρίσις. 'Η πρόσκρουσις πρὸς τὸν Θεόν εἶναι βαρυτέρα ἀπὸ τὴν τιμωρίαν.	109(282)
ΛΟΓΟΣ Ζ΄ (Ῥωμ. β΄ 17-γ΄ 8):	114(287)
Ποία εἶναι ἡ ἀληθὴς περιτομή.	118(290)
'Ο φιλάργυρος καὶ ὁ εἰδωολάτρης.	127(301)

---

* Οἱ ἐντὸς παρενθέσεως ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς τὰς σελίδας τοῦ ἀντιστοίχου πρωτοτύπου κειμένου.

ΛΟΓΟΣ Η' (Ρωμ. γ' 9-31):	129(302)
'Η πρόνοια κοινή δι' όλους.	137(311)
'Η αγάπη μήτηρ πάντων τῶν αγαθῶν. Κατά τοῦ φθόνου.	138(312)
'Ο φθόνος ὀλεθριώτερος τοῦ πολέμου.	142(315)
Δέν ἐνδιαφέρει τό μέγεθος τοῦ δώρου, ἀλλ' ἡ διάθεσις ἐκείνου πού τό προσφέρει.	147(321)
Ποία κληρονομία πρέπει νά καταλείπεται εἰς τοὺς υἱούς;	148(322)
Ποία χρήσις τοῦ πλούτου εἶναι καλή.	151(324)
ΛΟΓΟΣ Θ' (Ρωμ. δ' 1-22):	151(324)
'Η ἀναγκαιότης τῆς πίστεως.	159(332)
Πῶς ὁ 'Αβραάμ παρ' ἐλπίδα ἐπίστευσεν ἐπ' ἐλπίδι.	161(334)
'Από ὅλα τά θαύματα πρέπει νά προτιμᾶται ἡ ἀγάπη.	167(340)
ΛΟΓΟΣ Ι' (Ρωμ. δ' 23-ε' 11):	172(345)
Πῶς καί ἡ 'Ανάστασις τοῦ Χριστοῦ ἀποδεικνύεται.	173(346)
Οἱ ἀγῶνες ὑπέρ τοῦ Χριστοῦ προξενοῦν εὐφροσύνην.	175(349)
'Η δωρεά τοῦ 'Αγίου Πνεύματος εἶναι μεγίστη δι' όλους.	177(350)
Πῶς τό βασανιστήριον εἶναι εὐχάριστον. Οἱ πόνοι πρέπει νά ὑπομένωνται μέ αἶνον πρός τόν Θεόν.	181(354)
ΛΟΓΟΣ ΙΑ' (Ρωμ. ε' 12-στ' 4):	185(357)
'Η δικαιοσύνη εἶναι ρίζα τῆς ζωῆς.	188(360)
'Ο νόμος αὐξάνει τήν νόσον.	191(364)
'Η ἁμαρτία ἐπιφέρει τό γῆρας.	195(368)
Πόσῃν ἀγάπῃν ἀπαιτεῖ ἀπό ἡμᾶς ὁ Χριστός. Τό πάσχειν ὑπέρ αὐτοῦ δημιουργεῖ κέρδος.	198(371)
ΣΤΕΡΕΟΤΥΠION KEIMENON	217
ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	375
ΚΡΙΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ	397
ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΚΔΟΘΕΝΤΩΝ ΤΟΜΩΝ	407

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τά ιερά Πατερικά κείμενα εἶναι ἀνεπανάληπτα πνευματικά δημιουργήματα μέ αἰώνιον κύρος καί διαρκή ἐπικαιρότητα. Ἀποτελοῦν συνδυασμόν τῆς θείας ἐμπνεύσεως καί τῆς ἰσχυροτέρας καί καθαρωτέρας ἀνθρωπίνης σκέψεως. Ἀπευθύνονται πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καί παρέχουν τὰς ὀρθὰς ἀπαντήσεις εἰς ὅλα τὰ ἀνθρώπινα προβλήματα. Οἱ ἅγιοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας εἶναι οἱ ὑψιπέται θεολόγοι, οἱ φωτισμένοι κοσμολόγοι, οἱ φιλόανθρωποι ἀνθρωπολόγοι, οἱ ἐμβριθεῖς κοινωνιολόγοι, οἱ διανγεῖς ἠθικολόγοι, οἱ δυνατοὶ ἐπιστήμονες, οἱ ἄφθαστοι φιλόλογοι καί λογοτέχναι, οἱ ἀληθινοὶ φιλόσοφοι, οἱ ἄριστοι ψυχολόγοι, οἱ ἀλάθητοι παιδαγωγοί. «Π α ι ὀ α γ ω γ ε ῖ ο ν» ἐχαρακτηρίσθησαν τά ιερά κείμενα τῶν ἁγίων Πατέρων.

Τά αἰώνια κείμενα τῶν Ἑλλήνων θεοφόρων Πατέρων εἶναι λεκτικά ἀριστουργήματα μέ ἐξαπτέρυγον ποιητικὴν λάμψιν καί ἀπαράμιλλον λυρισμόν. Ἡ δημιουργία τοῦ Πατερικοῦ λόγου ὑπερακοντίζει τὰ ἐκκλησιαστικά ὄρια καί διευρύνεται πρὸς ὅλας τὰς διαστάσεις τῶν διαφερόντων τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ καθολικότης τῶν Πατερικῶν κειμένων

Τά Πατερικά κείμενα ἔχουν ἀκόμη παγκόσμιον ἐνδιαφέρον καί καθολικόν κύρος. Ἀπὸ θρησκευτικόν σύλλογον τοῦ Καίρου τῆς Αἰγύπτου μᾶς ἐζητήθη συνεργασία διὰ νά μεταφρασθοῦν Πατερικά ἔργα εἰς τὴν Ἀραβικὴν γλῶσσαν. Πολλὰ δέ ἔργα τῶν ἁγίων Πατέρων μελετῶνται καί ἀπὸ μὴ χριστιανούς.

Κατά τόν ἐθνικόν μας ιστορικόν Κ. Παπαρρηγόπουλον, οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐδημιούργησαν «ἐποχὴν λόγου μεγάλην καὶ ἐνδοξον διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος».

Ὁρισμένα ἔργα τῶν Πατέρων «δέν θά ἐδίσταζον νά ὑπογράψουν καὶ οἱ κράτιστοι τῶν Ἀθηνῶν ρήτορες», εἶπεν ὁ «τιτάν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας» Willamowitz. Ὁ δέ κορυφαῖος ιστορικός τῆς Ἀγγλίας Μακώλεϋ (Macaulay), μελετῶν τὰ ἔργα τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τὰ εὑρίσκει «τουλάχιστον ἐφάμιλλα πρὸς ὅλην τὴν ὑπάρχουσαν φιλολογίαν τῆς καλυτέρας ἐποχῆς τῆς ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου μέχρι τοῦ Ἀριστοτέλους»¹.

Ἰδιαιτέρως σημειοῦνται τὰ ὅσα ὁ καθηγητὴς τῆς Σορδόνης Η. Μαρτου ἐτόνισε, μεταξὺ ἄλλων, εἰς τὴν ἐναρκτήριον ὁμιλίαν του μέ θέμα «Πατρολογία καὶ ἀνθρωπισμός»: «Οἱ Πατέρες δέν ἦσαν ἀπλῶς διανοούμενοι μέ τὴν ἐκπεσμένην καὶ φθιγνὴν ἐννοίαν τῆς λέξεως. Ὑπῆρξαν οἱ καλύτεροι συγγραφεῖς πῶς οὕτως, ἦσαν οὕτως εἰπεῖν ἡ ἀριστοκρατία τοῦ Πνεύματος. Ἀπὸ τόν ὄγκον τῶν προβλημάτων τοῦ ἀνθρώπου ἐξέλεξαν τὰ ἀνώτερα καὶ αὐτὰ ἐπεδίωξαν νά λύσουν. Ἀπὸ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἔλαβον τὰς ἱερωτέρας, ὅσας ἔχουν σχέσιν μέ τὴν πνευματικὴν του φύσιν καὶ τόν θεῖον του προορισμόν. Εἴτε γράφοντες εἴτε ὁμιλοῦντες, ἓνα πρᾶγμα συνεχῶς ἐτόνιζον, ὅτι ὁ ἀνθρώπος δέν πρέπει ν' ἀφήσῃ τόν ἑαυτὸν του νά μένῃ ἐκεῖ ὅπου τόν ἀφήκαν οἱ ἄλλοι, οἱ σοφοὶ τοῦ κόσμου, διὰ νά τόν ὁδηγήσουν ἐκεῖ ὅπου οὐδ' ἐφραντάζοντο οἱ ἄλλοι. Οἱ Πατέρες ἐπόνεσαν τόν ἀνθρώπον καὶ χάριν τῆς εὐτυχίας του κατηγάλωσαν ὅλην τὴν ζωὴν των»².

1. «Ἑλληνοχριστιανική Ἀγωγή», τόμος 1970, σελ. 5-6, παρὰ Παναγιώτου Ἀθαν. Ἀραμπατζή: «Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας χθές καὶ σήμερον», Ἀθήναι 1971, σελ. 33.

2. «Ἀκτίνες», Ὀκτώβριος 1953, σελ. 396, ἐνθ' ἂν.

Ἐπίσης, ὁ ἀείμνηστος Π. Ν. Τρεμπέλας, χαλκέντερος καὶ ἀδαμάντινος συγγραφεὺς καὶ ἱεροκῆρυξ καὶ καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, εἰς ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς ἡμᾶς, ἔγραφεν: «Δι' ἡμᾶς τοὺς Ὁρθοδόξους, μετὰ τὴν Ἀγίαν Γραφήν, ἔρχονται οἱ Ἅγιοι Πατέρες, αἱ ἀστείρευτοι αὐταὶ πηγαὶ τῆς γνησίας καὶ Ὁρθοδόξου Παραδόσεως. Εἰς τὰ ἀθάνατα ἔργα των ἀπεθασαυρίσθη ἡ ἔγκυρος καὶ αὐθεντικὴ καὶ αὐστηρῶς ὀρθόδοξος ἐρμηνεία τῆς Γραφῆς». Δι' αὐτό ἡ ἀπόρριψις τῶν Πατερικῶν κειμένων ὑπὸ τῶν αἵρεσιαρχῶν, ἔνεκα τοῦ ἐγωισμοῦ των, ἀποτελεῖ τὴν βασικὴν αἰτίαν δημιουργίας τῶν αἱρέσεων.

Μέγιστον ἐκδοτικόν γεγονός

Τὰ «ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ», μέ κείμενον καὶ μετάφρασιν, ὡς γνωστόν, ἐκδίδονται διὰ πρώτην φοράν εἰς μίαν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν παρατηρεῖται στροφή πρὸς τὰς πηγὰς εἰς παγκόσμιον κλίμακα. Ἡ μνημειώδης αὐτὴ ἔκδοσις ἔχει προορισμὸν νὰ προσφέρῃ εἰς τὸ εὐρύτερον ἑλληνικὸν κοινὸν μίαν ἀληθινὴν πνευματικὴν πανδαισίαν, ἀπαραίτητον διὰ τὴν ψυχικὴν καλλιέργειαν, τὴν ἠθικὴν ἀνύψωσιν καὶ τὴν πνευματικὴν τελείωσιν τοῦ σημερινοῦ ἀγχομένου ἀνθρώπου. Δι' αὐτό ἡ ἐκδοτικὴ αὐτὴ προσπάθεια ἐχαιρετίσθη ὡς μέγιστον ἐκδοτικόν γεγονός, ὡς πολύτιμος προσφορά εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Ἔθνος καὶ ὡς ἔν πνευματικὸν κίνημα, ἀνάλογον πρὸς ἐκεῖνο τῶν Κολλυδάδων, ἐπὶ ἐποχῆς τοῦ ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, ὡς ἔλεγεν περὶ τῆς παρούσης ἐκδόσεως ὁ ἀοίδιμος ἀρχιμανδρίτης Σπυριδῶν Μπιλάλης.

Διὰ τὰ «ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ» ἐργάζεται, ἀπὸ ἰοετίας, πολυμελὲς ἐπιτελεῖον ἀπὸ ἐκλεκτοῦς ἐπιστήμονας, θεολόγους καὶ φιλόλογους, κληρικούς καὶ λαϊκούς. Οἱ ἐπιστήμονες αὐτοὶ μοχθοῦν μέ εὐσυνειδησίαν διὰ νὰ καταστήσουν τὰ Πατερικὰ κείμενα προσιτὰ εἰς ὅλους, μέ τὴν μετάφρασιν αὐτῶν εἰς τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν, μέ εἰσαγωγάς, βιογραφίας, σχόλια, εὐρετήρια κλπ.

«Βασική Πατερική Βιβλιοθήκη»

Ὡς πρῶτον στάδιον διὰ τὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς ἐκδόσεως ὅλων τῶν Πατερικῶν κειμένων, καθωρίσθη ἡ παράλληλος ἐκδοσις τῶν ἔργων τῶν πέντε Ἀγίων Πατέρων, Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Μεγάλου Βασιλείου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Μεγάλου Ἀθανασίου καὶ Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου. Ὡς κριτήρια διὰ τὴν ἐκδοτικὴν ἐνότητα τῶν ἔργων τῆς ἀγίας αὐτῆς Πατερικῆς πεντάδος ἐλήφθησαν τὰ ἑξῆς: Ἐχομεν δύο τιμιωτάτας τριάδας κολοσσιαίων προσωπικοτήτων τῆς Ἐκκλησίας. Δηλαδή τοὺς τρεῖς «Θεολόγους» (Ἰωάννην τὸν Εὐαγγελιστὴν, Γρηγόριον καὶ Συμεῶν τὸν Νέον Θεολόγον) καὶ τοὺς «Τρεῖς Μεγάλους Ἱεράρχας» (Βασίλειον, Γρηγόριον καὶ Χρυσόστομον). Ὁ Γρηγόριος ἡξιώθη νὰ μετέχη καὶ εἰς τὰς δύο αὐτάς τριάδας.

Ἐκτός τῶν ἔργων τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, τὰ ὅποια περιέχονται εἰς τὴν Κ. Διαθήκην, τὰ ἔργα τῶν ἄλλων οὐδέποτε ἔχουν ἐκδοθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα (πλὴν ἐλαχίστων ἐπιλογῶν) καὶ συνεπῶς ἡ ἐκδοσις των, καλύπτουσα μέγα κενόν, ἀποτελεῖ μεγάλην προσφοράν. Ὡς πρὸς δὲ τὸν Μέγαν Ἀθανάσιον, ἐπειδὴ εἶναι ὁ γίγας καὶ ὁ στῦλος τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐκρίθη ὅτι καὶ αὐτοῦ τὰ ἔργα ἔπρεπε, διὰ τῆς μεταφράσεώς των, νὰ γίνονιν προσιτά εἰς ὅλους ἀπὸ τοῦ πρῶτον στάδιον τῆς μεγάλης αὐτῆς ἐκδοτικῆς προσπάθειας.

Μὲ τὴν ἐκδοσιν τῶν Πατερικῶν τούτων ἔργων δημιουργεῖται ἡ πρώτη καὶ μοναδική εἰς τὴν Ἑλλάδα «**ΒΑΣΙΚΗ ΠΑΤΕΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ**», ἡ ὁποία, μὲ τὰ συστηματικά ἀλφαθητικά εὑρετήρια θεμάτων εἰς τὸ τέλος τῶν ἔργων ἐκάστου Ἀγίου Πατρός, θά εἶναι ἓνα πνευματικόν θησαυροφυλάκιον, τὸ ὅποιον θά ἐξυπηρετῇ ἀνά πᾶσαν στιγμὴν καὶ κατὰ τὸν πλέον πρακτικόν τρόπον τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας Κλήρου καὶ Λαοῦ.

Οἱ ὑπολειπόμενοι πρὸς ἐκδοσιν τόμοι

Διὰ τοὺς ὑπολειπομένους ἀκόμη πρὸς ἐκδοσιν τόμους ἀπὸ τὰ ἐκδιδόμενα ἔργα τῶν πέντε ἁγίων Πατέρων, πληροφοροῦμεν ὅτι ἐπεραιώθη ἡ ἐκδοσις τῶν γνησίων ἔργων τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου (τόμοι 12). Μὲ δύο ἀκόμη τόμους

(Ἀσκητικά, Θ. Λειτουργία, Εὐχαί) ὁλοκληρώνεται καί ἡ ἔκδοσις ὅλων ἐπίσης τῶν γνησίων ἔργων τοῦ Μεγάλου Βασιλείου (ἐξεδόθησαν 14 τόμοι). Τά ἔργα τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ὑπολογίζεται ὅτι θά καλύψουν 10 περίπου ἐν συνόλῳ τόμους (ἐξεδόθη 1 τόμος) καί τοῦ ἁγίου Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου θά ὁλοκληρωθῇ ἡ ἔκδοσις των μέ ἓνα ἢ δύο ἀκόμη τόμους (ἐξεδόθησαν 5 τόμοι). Τοῦ ἁγίου τούτου Πατρός ἔχουν ἀνακαλυφθῇ, ἐσχάτως, ὠρισμένοι ἐπιστολαί του καί ἀναμένεται ἡ ἔκδοσις των εἰς τό ἐξωτερικόν διά νά λάβωμεν τό κείμενόν των. Ἀπό δέ τά γνήσια ἔργα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσσοστόμου ὑπολείπονται ἀκόμη πρὸς ἔκδοσιν τό ὑπόμνημα αὐτοῦ εἰς τόν Δανιήλ, τό ὑπόμνημα εἰς τάς Ἐπιστολάς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, αἱ Ἐπιστολαί τοῦ ἰδίου ἱεροῦ Χρυσσοστόμου, ἡ Θεία Λειτουργία καί ὠρισμένοι περιστατικά εὐχαί αὐτοῦ καί ὅ,τι ἄλλο τυχόν ἔχει παραλειφθῇ.

Χαρακτηριστικόν τῶν Πατερικῶν ἐκδόσεων «ΩΦΕΛΙΜΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ» εἶναι ὅτι ἐκδίδονται ὅλα τά ἔργα ἐκάστου ἁγίου Πατρός καί ὄχι ἐπιλογαί. Θά ἐκδοθῶν ἀκόμη καί τά ἀμφιβαλλόμενα Πατερικά ἔργα.

Θεματολογικά εὐρετήρια

Ἐπειδὴ πολλοί ἐκ τῶν συνδρομητῶν ἐρωτοῦν διατί δέν ὑπάρχουν εὐρετήρια θεμάτων εἰς τούς τόμους, ἐπαναλαμβάνομεν ὅσα εἶχομεν ἀνακοινώσει καί ἄλλοτε μέ εἰδικόν κατατοπιστικόν ἔντυπον: «ΤΑ ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ» θά ἀξιοποιηθῶν συστηματικώτερον ἀπὸ ὅλους μέ τήν δοθήθειαν τῶν ἀπαραιτήτων ἀναλυτικῶν ἀλφαθητικῶν εὐρετηρίων θεμάτων, τά ὅποια δέν τίθενται εἰς ἕκαστον τόμον κεχωρισμένως, διότι ὁ τρόπος αὐτός δέν εἶναι πρακτικός, καθόσον, διὰ πᾶν ἀναζητούμενον θέμα, πρέπει νά ἐρευνῶνται τά εὐρετήρια ὅλων τῶν τόμων, ἀλλὰ τά εὐρετήρια αὐτά θά ἐκδοθῶν, σ υ γ κ ε ν τ ρ ω τ ι κ ῶ ς, εἰς τό τέλος τῶν ἔργων ἐκάστου ἁγίου Πατρός.

Τά ἐπὶ μέρους αὐτά εὐρετήρια δι' ἕκαστον ἱερόν συγγραφέα θά ἀποτελέσουν, ἀλφαθητικῶς, τήν γενικήν θεματολογικήν κλεῖδα τῆς ὅλης Πατρολογίας, ὅταν, μέ τήν δοθήθει-

αν τοῦ Θεοῦ, ὁλοκληρωθῇ ἡ ἐκδόσις ὅλων τῶν Πατερικῶν κειμένων. Τό νέον αὐτό ἀνυπολογίστου ἀξίας ἀπόκτημα τῆς Χριστιανικῆς Γραμματείας θά δίδῃ ἄφθονον ὕλικόν ἀπό τās ἀστειρευότους πηγάς διὰ τήν μελέτην οἰουδήποτε θέματος καί τήν λύσιν τῶν πάσης φύσεως ἀποριῶν εἰς τόν χώρον τοῦ πνεύματος. Εὐνόητον εἶναι ὅτι τό ταμεῖον αὐτό τῆς Πατρολογίας θά εἶναι χρήσιμον μόνον εἰς ὅσους θά ἔχουν ἀποκτήσει τούς τόμους τῆς σειρᾶς «ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ», διότι, κατ' ἀνάγκην, εἰς τούς τόμους αὐτούς θά γίνωνται ὅλαι αἱ παραπομπαί.

Μέ τό νά τεθοῦν τά εὐρετήρια ἅπαξ μόνον καί συγκεντρωτικῶς εἰς τό τέλος τῶν Πατερικῶν ἔργων, ἐπιτυγχάνεται καί οἰκονομία χώρου ἀρκετῶν σελίδων, εἰς ἕκαστον τόμον.

Ὁ διαχωρισμός μεταφράσεως καί κειμένου

Ἐπίσης, ἀναφέρομεν κατατοπιστικά τινά, ἐν σχέσει πρὸς τόν διαχωρισμόν τῆς μεταφράσεως ἀπό τό ἀντίστοιχον πρωτότυπον κείμενον, ὡς ἀνεκοινώθη ὁ διαχωρισμός οὗτος ἀπό τήν ἀρχήν τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς. Ὁ ἐκδοτικός αὐτός τρόπος παρουσιάζει τά ἀκόλουθα πλεονεκτήματα:

α') Ἐξοικονομεῖται σημαντική ἔκτασις χώρου, ὥστε τά Πατερικά κείμενα νά ἐκδοθοῦν εἰς ὀλιγωτέρους τόμους. Ἐάν τό πρωτότυπον κείμενον ἐτίθετο ἀντικρυστά τῆς μεταφράσεως, θά ἔπρεπε νά εἶναι πολύ ἀραιωμένον διὰ νά ἀντιστοιχήσῃ πρὸς τήν μετάφρασιν, ἡ ὁποία εἶναι πάντοτε μεγαλύτερας ἐκτάσεως τοῦ κειμένου. Ὑπάρχουν περιπτώσεις, ἀναλόγως πρὸς τό εἶδος καί τό μέγεθος τῶν τυπογραφικῶν στοιχείων, κατὰ τās ὁποίας ἡ περιεκτικότης σελίδων τοῦ πρωτοτύπου κειμένου εἶναι ἠϋξημένη κατὰ 40-50% ἔναντι σελίδων κειμένου, ἀντικρυστῶν τῆς μεταφράσεως.

β') Παρέχεται ἡ δυνατότης χρησιμοποίησεως κριτικοῦ κειμένου, τό ὁποῖον ἐκδίδεται εἰς τήν στερεότυπον μορφήν του μέ τό σύγχρονον τυπογραφικόν σύστημα ὀφφσεν, ὅπως ἀκριδῶς ἐστοιχειοθετήθη ἀρχικῶς.

γ') Ἀποφεύγονται πολλά τυπογραφικά λάθη ἐκ τῆς ἀναστοιχειοθετήσεως τοῦ κειμένου, τά ὁποία σπανίζουν εἰς τās ἐγκύρους εὐρωπαϊκάς ἐκδόσεις τῶν κειμένων τῆς Ἀρ-

χαίας Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Χριστιανικῆς Γραμματείας, ὅπως εἰς τὰς ἐκδόσεις Ὁξφόρδης, Λειψίας κ.ἄ., ἐκ τῶν ὁποίων λαμβάνεται εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ σύνολον σχεδόν τῶν κειμένων αὐτῶν. Ὡς ἔχομεν ἀκούσει, οἱ ἐκδοτικοὶ αὐτοὶ οἴκοι προεκήρυσσον, τρόπον τινά, ἐπὶ ἀμοιβῇ τὰ λάθη, πρὶν γίνῃ ἡ ἐκτύπωσις τῶν κλασικῶν ἑλληνικῶν κειμένων. Τὰ τελευταῖα τυπογραφικὰ δοκίμια ἐτίθεντο ὑπ' ὄψιν κυρίως Ἑλλήνων ἐπιστημόνων μετεκπαιδευομένων, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἐσπούδασαν ἢ μετεξεπαιδεύθησαν μέλη χρημάτων πού ἐλάμβανον ὡς ἀμοιβὴν δι' ἕκαστον λάθος τὸ ὁποῖον ἐπεσήμαινον.

δ') Αἱ ἐρμηνευτικαὶ σημειώσεις δύνανται νὰ εἶναι ἀπεριόριστοι εἰς ἕκτασιν καὶ ἀριθμόν καὶ τίθενται φυσιολογικῶς εἰς τὸ κάτω μέρος τῶν σελίδων τῆς μεταφράσεως, εἰς τὰς ὁποίας ὑπάρχουν καὶ αἱ ἀντίστοιχοι ἐνδείξεις. Ἀποφεύγεται, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἡ ἀπαράδεκτος κακοτεχνία, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐνδείξις νὰ εὐρίσκεται εἰς τὴν σελίδα τῆς μεταφράσεως καὶ ἡ ἀντίστοιχος ὑποσημείωσις νὰ τίθεται εἰς τὴν προηγουμένην ἢ ἐπομένην σελίδα τοῦ κειμένου, διὰ νὰ καλύψῃ τὸ κενόν. Τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ δημιουργήσῃ καὶ σύγχυσιν εἰς τὸν ἀναγνώστην, ὁ ὁποῖος, ἐάν ἐκ πρώτης ὄψεως δέν ἀντιληφθῇ ποῦ εὐρίσκεται τὸ σχόλιον, ἐρευνᾷ εἰς τὸ τέλος τοῦ τόμου, μήπως ὑπάρχουν συγκεντρωμένα τὰ σχόλια ὅλα μαζί, καὶ ἀφοῦ δέν τὸ εὐρίσκει οὔτε ἐκεῖ, ὑπάρχει ὁ κίνδυνος νὰ μείνῃ μέ τὴν ἐκτύπωσιν ὅτι τοῦτο παρελείφθη ἐκ παραδρομῆς.

ε') Ὁ διαχωρισμὸς κειμένου καὶ μεταφράσεως πού γίνεται εἰς τὸν αὐτὸν τόμον ἐξασφαλίζει καὶ τὸ ἀδιάσπαστον καὶ συνεχόμενον τόσον τῆς μεταφράσεως ὅσον καὶ τοῦ κειμένου, διότι δέν γίνεται ἐναλλαγὴ τῶν σελίδων.

στ') Ἡ μετάβασις ἀπὸ τὴν μετάφρασιν εἰς τὸ κείμενον καὶ ἀνάπαλιν γίνεται εὐχερέστατα διὰ τῶν σχετικῶν ἀντιστοιχῶν ἐνδείξεων. Ἀπὸ ἀπόψεως χρόνου εἶναι ζήτημα δευτερολέπτων τῆς ὥρας δι' ἑκάστην περίπτωσιν. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ, πρὸς ὑπενθύμισιν τῶν ἀναγνωστῶν, ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι οἱ χαρακτηρὲς Β, C, D... εἶναι ὑποδιαίρεσις ἀντιστοιχῶν τμημάτων πρωτοτύπου κειμένου καὶ μεταφράσεως, τὰ ὁποῖα ἀπαριθμοῦνται μέ τοὺς ἐντὸς τῆς μεταφράσεως καὶ

εἰς τὰ περιθώρια τῶν σελίδων τοῦ κειμένου συνεχομένων καί ἀντιστοιχῶν ἀριθμῶν. Μὲ τὰ σύμβολα αὐτά, τὰ ὁποῖα ἰσχύουν διεθνῶς, γίνεται κυρίως ἡ σύνδεσις κειμένων καί μεταφράσεως, ὅπου δὲν ὑπάρχει ἀντιστοιχία στιχαριθμῆσεως.

Ἐν προκειμένῳ πρέπει νά σημειωθῇ ὅτι, κατ' αὐτόν τόν τρόπον, δηλαδή τοῦ διαχωρισμοῦ κειμένου καί μεταφράσεως, πραγματοποιεῖται εἰς τήν Ἑλλάδα καί ἡ τελευταία καί πληρεστέρα ἐκδόσις τῶν ἔργων τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων Συγγραφέων.

Ἡ ἐρμηνεία τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Ἀπ. Παύλου

Μὲ τόν ἀνά χεῖρας τόμον ἀρχίζει ἡ ἐκδόσις τῆς ἐρμηνείας ὅλων τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Πατρός τῆς Ἐκκλησίας καί κορυφαίου ἐρμηνευτοῦ τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὁ ὁποῖος εἰς τήν ἱερὰν Ὑμνολογίαν χαρακτηρίζεται ὡς «ἡ ἀκρίβεια τῶν Γραφῶν» (Μηναῖον Ἰανουαρίου ΚΖ').

Τό γεγονός, ὅτι, μετὰ ἀπό τόσους αἰῶνας, τώρα γίνεται προσιτός εἰς τοὺς Ἕλληνας Χριστιανούς ἓνας τοιοῦτος, ἀνεκτιμήτου ἀξίας, πνευματικός θησαυρός, πρέπει νά θεωρηθῇ ὡς μεγάλη εὐλογία καί δωρεά τοῦ Θεοῦ.

Αἱ ἐρμηνευτικαὶ ὁμιλίες τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου εἰς τὰς Ἐπιστολάς τοῦ Ἀπ. Παύλου εἶναι ἡ σημαντικώτερα ἐνότης ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ. Ἡ ἀπόκτησις τοῦ Χρυσοστομικοῦ τούτου ἐρμηνευτικοῦ ὑπομνήματος δίδει τήν ἐξαιρετικὴν εὐκαιρίαν νά μελετηθῇ, συγχρόνως, ὁ τῶν ἐθνῶν Ἀπόστολος καί οὐρανοδόμων Παῦλος καί ὁ γλυκύφθογος καί πολύφθογος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Εἰς χειρόγραφον τοῦ ΙΙου αἰῶνος ἀναγράφεται καί τό ἐξῆς: «Χριστοῦ στόμα πέφυκε τό Παύλου στόμα, στόμα δέ Παύλου τό Χρυσοστόμου στόμα»³.

3. Κ. Δ. Μουρατίδη: «Ἡ οὐσία καί τό πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τήν διδασκαλίαν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου», Ἀθῆναι 1958, σελ. 36, ὑπόσημ. 2.

“Όσοι ἀξιωθοῦν νά μελετήσουν τό θεῖον τοῦτο ἁγιοπατερικόν ἐρμηνευτικόν ἔργον θά ἀντιληφθοῦν ὅτι πράγματι τό στόμα τοῦ Χρυσοστόμου εἶναι τό τοῦ Παύλου στόμα, διότι τό χρυσώνυμον τοῦτο στόμα ἀπεκάλυψεν εἰς τό ἀνθρώπινον γένος τά βαθύτερα νοήματα τῶν οὐρανοδότων ἐπιστολῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τήν ἀνάπτυξιν (τό ξεδίπλωμα) τῆς πρὸς τόν ἄνθρωπον Καινῆς Διαθήκης τοῦ Κυρίου καί Θεοῦ καί Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὥστε νά καταστοῦν καί αὐταί τμήμα αὐτῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Συνέχεια τοῦ παρόντος προλόγου δημοσιεύομεν ἀπόσπασμα ἀπό τόν βίον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὅπου φαίνεται, ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, θεῖα οἰκονομία, ὑπηγόρευσε τήν ἐρμηνείαν τῶν Ἐπιστολῶν του εἰς τόν ἱερόν Χρυσόστομον.

Ἡ μελέτη τῶν Πατερικῶν ἔργων

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ, ἀπευθύνομεν ἀδελφικήν ἐκκλησιν πρὸς τοὺς συνδρομητάς τῆς Σειρᾶς «ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ» ὅπως, ὅχι μόνον οὗτοι νά προμηθεύωνται τοὺς τόμους τῶν Πατερικῶν ἔργων, ἀλλὰ καί νά μελετοῦν τό ἱερόν περιεχόμενον πρὸς μεγάλην ψυχικήν των ὠφέλειαν. Πρέπει ὅλοι νά ἐντρυφήσωμεν, ὅσον εἶναι δυνατόν περισσότερον, εἰς τοὺς Πατερικούς λειμῶνας.

Ἡμεῖς, διαθέτοντες πρόσθετον χρόνον καί κόπον, ἡρχίσσαμεν νά κάμνωμεν «ΑΠΑΝΘΙΣΜΑ» ἐκάστου τόμου (τίθεται πρὸ τῆς μεταφράσεως), διὰ νά διευκολύνωμεν καί ἐκεῖνους ἀκόμη πού δέν ἔχουν, ὅταν λαμβάνουν τοὺς τόμους, καθόλου εἰς τήν διάθεσίν των χρόνον, ὥστε νά δύνανται, πρὶν τοποθετήσουν ἕκαστον τόμον εἰς τήν διβλιοθήκην των, νά ἀπολαμβάνουν τήν πρώτην πνευματικὴν γεῦσιν μέ τήν ἀνάγνωσιν τοῦ «ΑΠΑΝΘΙΣΜΑΤΟΣ» ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν τῆς ὥρας.

Τεχνική βελτίωσις

Ὅπως θά διαπιστώσῃ ὁ ἀναγνώστης, παρουσιάζεται καί σημαντικὴ τεχνικὴ βελτίωσις τῆς ἐκδόσεως τῶν Πατρι-

κῶν ἔργων. Ἰδιαιτέρως, πρέπει νά τονισθῇ ὅτι εἰς τήν μετάφρασιν ὑπάρχει ἄμεσος ὀπτική διάκρισις τοῦ κειμένου τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Ἀπ. Παύλου, μέ τά ἔντονα τυπογραφικά στοιχεῖα, ἀπό τό κείμενον τῆς ἐρμηνείας τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου. Σημειοῦται δέ ἐντός παρενθέσεως καί ὁ ἀριθμός τῶν στίχων. Ἐπίσης εἰς τήν κεφαλίδα ἐκάστης σελίδος διακρίνεται μέ ἔντονον ἀριθμόν (ἐντός παρενθέσεως), καί τό ἀντίστοιχον κεφάλαιον μέ τήν συγκεκριμένην ἐπίσης ἀντίστοιχον ἐπιστολήν τοῦ Ἀπ. Παύλου, ὥστε εἰς οἰονδήποτε μέρος τῆς μεταφράσεως ἐάν ἀνοιχθῇ ἕνας τόμος, νά γίνεται ἀμέσως ἀντιληπτόν ποία ἐπιστολή τοῦ Ἀπ. Παύλου, ποῖον κεφάλαιον καί ποῖος στίχος ἐρμηνεύεται ὑπό τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου. Τοῦτο ἔχει μεγίστην πρακτικήν σπουδαιότητα ὅταν ζητῇ κανεῖς νά εὗρῃ τήν Χρυσοστομικήν ἐρμηνείαν μιᾶς περικοπῆς οἰασδήποτε ἐπιστολῆς τοῦ Ἀπ. Παύλου. Τά δέ ἄλλα ἀγιογραφικά χωρία τίθενται μέ πλάγια στοιχεῖα.

Ἀπό τὰς ἐν Ἑλλάδι Πατερικάς ἐκδόσεις μόνον ἡ παρούσα ἔκδοσις παρουσιάζει αὐτά τά πλεονεκτήματα. Ἡ πρόβλεψις αὐτῇ κατέστη δυνατόν νά πραγματοποιηθῇ μέ τό σύγχρονον στοιχειοθετικόν σύστημα τῆς φωτοσυνθέσεως. Ἀλο ἐπίσης προσόν εἶναι ἡ διαίρεσις τῆς μεταφράσεως εἰς πολλά ἐννοιολογικά τμήματα μέ καταλλήλους μεσοτίλους. Ὁ παρῶν τόμος ἔχει 25 καί πλέον τοιαύτας διαιρέσεις.

Κριτικόν κείμενον

Ἐνα ἀκόμη ἀπό τά ἐπιστημονικά πλεονεκτήματα τῆς παρούσης ἔκδόσεως τοῦ Χρυσοστομικοῦ ὑπομνήματος εἰς τὰς Ἐπιστολάς τοῦ Ἀπ. Παύλου, εἶναι καί ἡ χρησιμοποίησις τοῦ κριτικοῦ κειμένου τῆς Ὁξφόρδης, τό ὁποῖον διά πρώτην φοράν ἐκδίδεται εἰς τήν Ἑλλάδα. Ἡ ἔκδοσις τοῦ κειμένου αὐτοῦ, καθὼς καί ἄλλων ἀναλόγων κειμένων, ὅπως τοῦ ὑπομνήματος ἐπίσης τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου εἰς τό κατά Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Μ. Βασιλείου κ.ἄ., κατέστη δυνατή μόνον εἰς τήν Σειράν «ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ», διότι ὑπάρχει διαχωρισμός τῆς

μεταφράσεως ἀπό τό ἀντίστοιχον πρωτότυπον κείμενον εἰς ἕκαστον τόμον.

Τό πρωτότυπον κείμενον ἐκδίδεται μέ τούς τίτλους καί τόν λατινικόν πρόλογον τῆς ἐκδόσεως Ὁξφόρδης. Ὁ πρόλογος αὐτός ἀφορᾷ μόνον εἰς τούς εἰδικούς μελετητάς κειμένων καί ἀναφέρεται κυρίως εἰς τούς κώδικας ποῦ ἐχρησιμοποιήθησαν διά τήν ἔκδοσιν τοῦ κειμένου τῆς Ὁξφόρδης.

Εἰς τό τέλος τοῦ τόμου ἐκδίδονται: α') Κριτικόν ὑπόμνημα ἀπό τήν ἔκδοσιν τῆς Ὁξφόρδης διά κάθε ὁμιλίαν. β') Πίναξ τῶν ἐκδοθέντων τόμων τῆς «ΒΑΣΙΚΗΣ ΠΑΤΕΡΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ», μέ τά περιεχόμενα αὐτῶν. γ') Ἐπίσημα ἔγγραφα καί ἐπιστολαί ἀρμοδίων παραγόντων περί τῆς ἀξίας τῆς παρούσης ἐκδόσεως. Προσεχῶς θά δημοσιευθοῦν ἐγκύκλιοι Ἱεραρχῶν καί κριτικά δημοσιεύματα.

Ἀναγκαία ἡ εὐρεῖα κυκλοφορία τῶν θησαυρῶν τῆς Ὁρθοδοξίας

Περαίνοντες τά προλεγόμενά μας αὐτά, θεωροῦμεν ἐπιβεβλημένον νά τονίσωμεν ζωηρῶς ὅτι ἡ ἔκδοσις καί ἡ εὐρεῖα κυκλοφορία τῶν Πατερικῶν κειμένων εἶναι μία ἐξαιρετική εὐλογία τοῦ Θεοῦ διά τήν γενεάν μας. Ἰδιαίτερος δέ εἰς τάς ἡμέρας μας, ὅπου τά αἵρετικά, ἀντιχριστιανικά, δλάσφημα, ἀθεϊστικά, προπαγανδιστικά, ἀντεθνικά ἔντυπα καί πάσης φύσεως αἰσχρογραφήματα κυκλοφοροῦν εἰς ὁλόκληρον τήν Ἑλλάδα, ὅχι μόνον ἀνεμποδίστως, ἀλλά καί μέ πολλὰς διευκολύνσεις. Δι' αὐτό ἔχομεν ὅλοι ἱεράν ὑποχρέωσιν νά συμβάλωμεν εἰς τήν ἀκόμη εὐρύτεραν κυκλοφορίαν τῶν θησαυρῶν τούτων τῆς Ὁρθοδοξίας μας. Μέ τήν θεῖαν Πατερικήν σοφίαν θά ἀρδευθῇ ἡ τόσον ἄγονος πνευματικῶς κοινωνία μας, δηλαδή ἡ ἄμπελος τήν ὁποίαν ἐφύτευσεν ἡ δεξιὰ τοῦ Κυρίου, διά νά καρποφορήσῃ εἰς σωτηρίαν ψυχῶν.

Ἡ διδασκαλία τῶν ἁγίων Πατέρων δέν εἶναι γνωσιολογική, ἀλλά σωτηριολογική. Σκοπός των ἦτο ἡ σωτηρία ψυχῶν, ἡ εἰσοδος τῶν ἰδίων καί ὅλων τῶν ἀνθρώπων εἰς τόν Παράδεισον. Οἱ ἅγιοι Πατέρες ἡμῶν ἐσκέπτοντο, ὠμίλουν καί ἐπραττον πάντοτε μέ τήν προοπτικήν τῆς αἰωνιότητος. Ἐνα ἀπό τά χαρακτηριστικά

γνωρίσματα τῶν Πατερικῶν συγγραμμάτων εἶναι ὅτι εἰς αὐτά δέν περιέχεται μία θεωρητική καί δεοντολογική μόνον διδασκαλία περί τῆς ἀρετῆς, ἀλλά κυρίως διδάσκεται, μέ ὑπερβολήν ἀγάπης πρός τόν ἀνθρώπον καί μέ ἀσυνήθη πειθῶ, ἡ ἀπόλυτος ἀνάγκη καί ὁ ἀντικειμενικός καί ὑποκειμενικός τρόπος ἐφαρμογῆς τοῦ Θεοῦ θελήματος, διά νά γίνωμεν οἱ πάντες κληρονόμοι τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐπιχειρηματολογία εἰς τά ἔργα τῶν ἁγίων καί σοφῶν διδασκάλων τῆς οἰκουμένης στηρίζεται, βασικῶς, εἰς τήν Ἀγίαν Γραφήν, εἰς τόν φυσικόν κόσμον, εἰς τήν λογικήν καί εἰς τήν ψυχολογίαν τοῦ ἀνθρώπου.

Τά οὐράνια αὐτά ἔργα, τά ὅποια σήμερον ἀποκτῶνται μέ πλεονεκτικούς οἰκονομικούς ὅρους, δέν θά εἶναι μόνον δι' ἡμᾶς ἓν πολλαπλῶς ὠφέλιμον ἱερόν θησαύρισμα, ἀλλά θά ἀποτελέσουν καί τήν πολυτιμότεραν κληρονομίαν τῆς διαδόχου γενεᾶς. Ἡ δέ ὕλική ἀξία τούτων θά γίνῃ πολλαπλασία τῆς σημερινῆς. Μετά ἀπό ἔτη θά μακαρίζονται ὅσοι θά ἔχουν π λ ῆ ρ η τήν Σειράν «ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ», διότι τοιαῦτα πολύτομα ἔργα δυσκόλως ἐπα-
νεκδίδονται.

Ἰερεὺς ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΔΙΩΤΗΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΒΙΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

«Ἦτο δέ ὁ Ἅγιος (Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος) πολὺ ἐπιτήδειος, ὄχι μόνον εἰς τὸ νὰ διδάξῃ διὰ λόγων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ νοήσῃ ὀρθῶς τὸ πνεῦμα τῆς θείας Γραφῆς· ἡγάπα νὰ ἐξηγῇ τὰς Ἁγίας Γραφάς καὶ νὰ συγγράφῃ λόγους, ἐξόχως δὲ τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, τὰς ὁποίας τόσον εἶχε προθυμίαν νὰ τὰς ἐξηγήσῃ, ὥστε πάντοτε εἰς τὰς διδασχάς του ἀνέφερε ἐκ τῶν ρημάτων αὐτοῦ καὶ πάντοτε εἰς τὸ στόμα του ἦτο ὁ Παῦλος καὶ ἀναπνοή τοῦ Χρυσοστόμου ὁ Παῦλος ἦτο· διὰ τοῦτο παρεκάλει πάντοτε τὸν Θεόν νὰ τοῦ ἀποκαλύψῃ μυστήριόν τι, διὰ νὰ δεβαιωθῇ, ἐάν ἡ ἐξηγήσις τῶν Ἐπιστολῶν ἤρεσκεν εἰς τὸν Ἀπόστολον Παῦλον. Ἀκούσατε δὲ τί ὕκονόμηνεν ὁ Θεός. Ὡργίσθη ποτὲ ὁ βασιλεὺς κατὰ τινος ἀρχοντος τοῦ Παλατίου, ἀφοῦ δὲ τοῦ ἐπῆρε τὰ ὑπάρχοντά του ὅλα, ἤθελε καὶ νὰ τὸν φονεύσῃ. Ἐκεῖνος μὴ ἔχων ποῦ ἄλλοῦ νὰ καταφύγῃ, προσέδραμεν εἰς τὸν Ἅγιον, ὅστις κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην δέν τὸν εἶδεν αὐτοπροσώπως, μαθὼν ὅμως ὅτι τὸν ζητεῖ ὁ ἀρχὼν αὐτός τοῦ παρήγγειλε, ἵνα ὑπάγῃ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ἀποδείπνου νὰ συνομιλήσῃσι· παρήγγειλε δὲ καὶ εἰς τὸν μαθητὴν τοῦ Πρόκλου, ὅστις ἔγινε μετὰ ταῦτα Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι τὴν ὥραν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἔλθῃ ὁ ἀρχων, νὰ τὸν ὑπάγῃ κρυφίως εἰς τὸ κελλίον του.

» Ὅταν λοιπόν ἐνύκτωσεν, ἐπῆγεν ὁ ἀρχων κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ Ἁγίου καὶ εὗρὼν τὸν Πρόκλον, τοῦ εἶπε νὰ τὸν ὑπάγῃ εἰς τὸ κελλίον τοῦ Ἁγίου· ὁ δὲ Πρόκλος ἐπῆγε νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν Ἅγιον περὶ τοῦ ἀρχοντος· εὗρεν ὅμως κεκλεισμένην τὴν θύραν· νομίζων δὲ ὅτι δέν θὰ εὕρίσκετο κανεὶς ἐντὸς τοῦ κελλίου, παρέτρησεν ἀπὸ θυρίδα τινὰ διὰ νὰ δεβαιωθῇ, καὶ βλέπει, ὅτι ὁ μὲν Ἅγιος ἐκάθητο καὶ ἔγραφεν, ἄνθρωπος δὲ τις φαλακρός, πλατυγένης, ἦτο ἄνωθεν τῶν ὤμων τοῦ Ἁγίου ὀλίγον ἐσκυμμένος καὶ τοῦ ὠμίλει εἰς τὸ ὠτίον. Τοῦτο ἰδὼν ὁ Πρόκλος ἐνόμηνεν ὅτι ἄνθρωπός τις ἐλθὼν ἐξωθεν ὀμιλεῖ μετὰ τοῦ Ἁγίου. Ἀνέμενε λοιπόν ἐπὶ πολλὴν ὥραν νὰ ἐξέλθῃ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος. Ἐπειδὴ ὅμως ἔ-

βλεπεν ὅτι ἐκεῖνος δέν ἐξήρχετο, ἐπῆγε καί εἶπεν εἰς τόν ἄρχοντα, ὅτι δέν εἶναι δυνατόν νά ἴδῃ τόν "Ἅγιον, διότι ἀνθρωπός τις ὁμιλεῖ μυστικά μέ αὐτόν· ὁ δέ ἀρχών ἐκεῖνος ἀνέμενεν ὀλίγον· ἔχων δέ μεγάλην ἀνάγκη νά ἴδῃ τόν "Ἅγιον, πάλιν ἔστειλε τόν Πρόκλον νά ὑπάγῃ. Μεταβάς λοιπόν καί πάλιν καί ἰδών τόν αὐτόν ἀνθρώπον, ἐπέστειπε λυπημένος, διότι δέν εὔρε καιρόν νά ἐμβάσῃ τόν ἀρχοντα καί διότι ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος εἰσῆλθε κρυφίως χωρίς νά τόν ἐρωτήσῃ. Ἀνέμενε λοιπόν καί πάλιν καί στενοχωρούμενος ὑπό τοῦ ἀρχοντος ἐπῆγε νά ἴδῃ, ἀλλά καί πάλιν ὁμοίως τόν ἐβλεπεν, ὁμιλοῦντα μετά μεγάλης προσοχῆς εἰς τό ὥτιον τοῦ Ἁγίου, ἕως οὔ ἐφθασε καί ἡ ὥρα τοῦ ὀρθρου καί ἐσήμαναν. Τότε ἐγεγρθεῖς ὁ Ἅγιος ἐπῆγεν εἰς τήν Ἐκκλησίαν, μή γνωρίζων οὔτε ὅτι ὁ ἀρχων ἐκεῖνος ἦλθεν, οὔτε τήν ὁπτασίαν τήν ὁποίαν ἐβλεπεν ὁ Πρόκλος.

» Τήν ἄλλην ἡμέραν ἐπῆγε πάλιν ὁ ἀρχων ἐκεῖνος, ἔχων μεγάλην ἀνάγκη νά συναντήσῃ τόν "Ἅγιον· ὁ δέ Πρόκλος, ὡς ἐπῆγε νά δώσῃ εἰδοῖσιν τοῦ Ἁγίου, πάλιν εἶδεν ἐκεῖνον τόν φαλακρόν, τόν ὁποῖον ἐβλεπε καί τήν προηγουμένην ἡμέραν καί ὠμίλει εἰς τό ὥτιον τοῦ Ἁγίου, ὁ δέ Ἅγιος εἶχε μεγάλην προσοχήν νά τόν ἀκούῃ. Τότε ὤμοσε καθ' ἑαυτόν ὁ Πρόκλος, οὔτε νά φάγῃ, οὔτε τό ὀμμά του νά κλείσῃ, ἐάν μή φυλάξῃ νά ἴδῃ πόθεν ἐμβαίνει ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος, καί τίς εἶναι καί τί ζητεῖ. Τήν δέ τρίτην νύκτα πάλιν ἐπῆγεν ὁ ἀρχων καί ἠνάγκαζε τόν Πρόκλον νά ὁμιλήσῃ διά τήν ὑπόθεσίν του· αὐτός δέ τοῦ εἶπε· «Μή λυπησῇ, ἀπόψε εἶναι μόνος, διότι ἐγώ εἶχα μεγάλην προσοχήν καί ἄλλος τις δέν ἦλθεν, ὅθεν ὑπάγω νά τό εἶπω». Ἐπῆγε λοιπόν ἀλλά καί πάλιν, ὦ τῶν θαυμασίων ἔργων τοῦ Θεοῦ! εἶδε τόν αὐτόν ἀνθρώπον ὁμιλοῦντα ὁμοίως μετά τοῦ Ἁγίου. Ἀνέμενε πάλιν, ἀλλά ἐκεῖνος δέν ἐξῆλθε παντελῶς. Τότε ἐπέστρεψε πρὸς τόν ἀρχοντα καί τοῦ εἶπε· «Ὑπαγε εἰς τό καλόν καί δέου τοῦ Θεοῦ νά σέ δοθηθῇ εἰς τήν ἀνάγκη σου, διότι, καθὼς βλέπω, δέν εἶναι δυνατόν νά συνομιλήσῃς μέ τόν Ἅγιον οὔτε σήμερον, οὔτε αὔριον, ἕως οὔ νά ποιήσῃ ὁ Θεός οἰκονομίαν τινά διά σέ». Ὅθεν ἐπέστρεψεν ὁ ἀρχων εἰς τήν οἰκίαν του λυπημένος διά τήν συμφοράν του.

» Πρωΐας γενομένης ἐνεθυμήθη ὁ Ἅγιος τόν ἀρχοντα καί ἠρώτησε τόν Πρόκλον λέγων· «Πῶς δέν ἦλθεν ὁ ἀρχων ἐκεῖνος, ὅστις ἠθέλε νά μοῦ ὁμιλήσῃ; μήπως διώρθωσε τήν ὑπόθεσίν του»; Ἀπεκρίθη ὁ Πρόκλος· «Ἦλθε, Δέσποτά μου, καί ἀνέμενε τρεῖς νύκτας ἐδῶ, ἀλλά δέν ἡδυνήθη νά σέ συναντήσῃ». Ὁ δέ Ἅγιος τοῦ λέγει·

«Καί διατί δέν ἦλθες νά μου εἴπης περί αὐτοῦ, καθὼς σοῦ παρήγγειλα »; Ὁ Ἀλεκρίθης ὁ Πρόκλος· «Ἦλθον, Δέσποτά μου, πέντε καί δέκα φορές, ἀλλά δέν ἦτο δυνατόν νά σοῦ ὁμιλήσω, διότι ἀνθρώπος τις σεβαστός φαλακρός ἴστατο ἀνωθέν σου καί σοῦ ὠμίλει εἰς τό ὥτιον καί δέν ἤθελον νά σέ διακόψω ἀπό τήν συνομιλίαν ἐκείνου, διότι ἔβλεπον ὅτι μετά μεγάλης προσοχῆς σοῦ ὠμίλει». Λέγει ὁ Ἅγιος· «Καί ποῖος ἦτο ἐκεῖνος ὅστις μοῦ ὠμίλει »; Τοῦ λέγει ὁ Πρόκλος· «Δέσποτά μου, τόν ἀνθρώπον ἐκεῖνον δέν τόν γνωρίζω, ἀλλά συμπεραίνω ὅτι ὁμοιάζει πρὸς τόν Ἀπόστολον Παῦλον, τοῦ ὁποίου τήν εἰκόνα ἔχεις ἀνωθέν σου καί τήν βλέπεις ὅταν γράφης». Τότε ἐγνώρισεν ὁ Ἅγιος ὅτι ἐπήκουσεν ὁ Θεός τήν προσευχήν του καί εἶναι θέλημα Θεοῦ νά ἐξηγήσῃ τάς Ἐπιστολάς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ἀπό τότε ὁ Ἅγιος συνέγραψε τό διδύμιον ὅπερ εὑρίσκεται ἕως σήμερον, ἦτοι «τάς δεκατέσσαρας ἐπιστολάς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου», αἱ ὁποῖαι εἶναι θησαυρός μέγας καί πλοῦτος ἀδαπάνητος εἰς τήν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ· διώρθωσε δέ καί τήν ὑπόθεσιν τοῦ ἀρχοντος ἐκείνου, διότι παρεκάλεσε τόν βασιλέα καί τόν διώρισε πάλιν εἰς τήν προτέραν του τιμῇν.

(Μέγας Συναξαριστής τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἔκδοσις δευτέρα, Βίκτωρ Ματθαίου, σελ. 421-423).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὡς γνωστόν, τό ἐκτενές συγγραφικόν ἔργον Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου διαίρεῖται κυρίως εἰς ὀμιλίας, πραγματείας καί ἐπιστολάς. Ἐκ τῶν ὀμιλιῶν, αἱ πλεῖσται, καί δὴ ὑπὲρ ἑπτακόσιαι, ἀποτελοῦσιν ἐρμηνείαν εἰς τὰ πλεῖστα τῶν διδλίων, τῆς τε Παλαιᾶς καί τῆς Καινῆς Διαθήκης, εἰς ταύτας δέ δέον, ὅπως προστεθῶσι καί τὰ τέσσαρα συστηματικά ὑπομνήματα τοῦ ἱεροῦ πατρὸς εἰς τὰ διδλία τῶν Ψαλμῶν, τοῦ Ἑσαίου, τοῦ Δανιήλ καί τῆς πρὸς Γαλάτας Ἐπιστολῆς τοῦ Ἀπ. Παύλου, ὡς καί πενήκοντα πέντε ὀμιλῖαι¹, μὴ ἀνήκονσαι μὲν εἰς τὰ καθαρῶς ἐρμηνευτικά αὐτοῦ ἔργα, ἀλλὰ παρουσιάζουσαι σοβαρὸν ἐρμηνευτικὸν ἐνδιαφέρον, λόγῳ τῶν ἐν αὐταῖς ἀναπτυσσομένων σοβαρῶν διδλικῶν θεμάτων².

Οὐχ ἥττον, καί τὰ λοιπὰ ἔργα τοῦ ἱεροῦ πατρὸς παρουσιάζουσιν ἔντονον ἐρμηνευτικὸν χαρακτήρα. Ἐν τῇ ρύμῃ τοῦ λόγου καί κατὰ τὴν προσφιλῇ αὐτοῦ συνήθειαν, οὗτος συχνάκις ἀναφέρεται εἰς γεγονότα καί παραδείγματα τῆς διδλικῆς ἱστορίας, ἀναπτύσσει βασικὰς διδλικὰς ἐννοίας καί παραθέτει ἐμπεριστατωμένας ἐρμηνείας μεμονωμένων ἐδαφίων τῆς Ἀγίας Γραφῆς, καί δὴ κατὰ τρόπον, ὥστε νά δύναται νά λεχθῇ, ὅτι ὁ ἱερός Χρυσόστομος τυγχάνει ὁ θεμελιωτής τοῦ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἀναπτυχθέντος ἰδιαίτερου κλάδου τῆς ἐρμηνευτικῆς θεολογίας, τοῦ τῆς «Βιδλικῆς Θεολογίας»³.

1. "Ὁρα α') Εἰς τοὺς ἀνδριάντας ὀμιλῖαι ΚΑ'. Migne, E.Π. 49, 15-222· β') Κατηχήσεις ὀκτώ. Migne, E.Π. 49, 223-240· γ') Περί ἱερωσύνης λόγοι ΣΤ'. Migne, E.Π. 48, 623-692· δ') Περί ἀκαταλήπτου λόγοι. Migne, E.Π. 48, 701 ε'· ε') Λόγοι κατὰ Ἰουδαίων Η'. Migne, E.Π. 48, 843-942.

2. Πρβλ. Μ.Α. Σιώτου, Οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι ὡς ἐρμηνευταὶ τῆς Ἀγίας Γραφῆς, Ἐν Ἀθήναις, 1963, σ. 14 ἔ.

3. Πρβλ. Μ.Α. Σιώτου, μν. ἔργ. σ. 14, καί «Ὁ χαρακτήρ τῆς ἐρμηνευτικῆς τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν», ἐν «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», 36 (1953). Β. Τατάκη, Ἡ συμβολή τῆς Καππαδοκίας στή χριστιανικὴ σκέψη, Ἀθήνα 1960, σ. 102 ἔ.ἔ.

Ὁ ἱερός Χρυσόστομος εἶναι ὁ πρῶτος ἐκκλησιαστικός συγγραφεύς, ὅστις κατέλιπεν ἡμῖν ἐρμηνευτικὰς ὁμιλίας, εἰς πάσας τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Αὗται ἐξεφωνήθησαν ἀπ' ἁμδωνος ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ Κωνσταντινουπόλει, πολλαὶ δ' ἐξ αὐτῶν διειρηθήσαν διὰ ταχυγράφων. Τόσον δ' αὗται ὅσον καὶ αἱ ὑπὸ τοῦ ἰδίου γραφεῖσαι παρουσιάζουσιν ὁμοιότητα ὕφους καὶ γλώσσης.

Οὕτως, ἡ ἐρμηνεία αὐτοῦ εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους Ἐπιστολὴν εἶναι ἡ καλλιτέρα ἐκ τῶν ἐρμηνειῶν τῶν ἄλλων πατέρων, αἱ δὲ 39 ὁμιλίας, ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται αὕτη, εἶναι ἐκ τῶν καλλιτέρων τοῦ εἰδους τούτου τοῦ ἱεροῦ πατρός. Σχολιάζων ταύτας Ἰσιδωρος ὁ Πηλουσιώτης, παρατηρεῖ, ὅτι «Ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς πρὸς Ρωμαίους Ἐπιστολῆς μάλιστα, ... ἡ Ἰωάννου τοῦ πανσόφου σοφία τεθησαύριται. Οἶμαι γάρ, καὶ μὴ τίς με πρὸς χάριν λέγειν νομιζέτω, ὅτι εἰ Παῦλος ὁ θεσπέσιος ἀττικὴν εἴληφε γλῶτταν, ὥστε ἐαντόν ἐρμηνεῦσαι, οὐκ ἂν ἄλλως ἡρμήνευσεν ἢ ὡς ὁ προειρημένος ἀοίδιμος ἀνὴρ· οὕτω καὶ ἐνθυμήμασι καὶ κάλλει καὶ κυριολεξίᾳ κεκόσμηται ἡ ἐρμηνεία»⁴.

Τῆς ἐρμηνείας ἐνίων ἐπιστολῶν προτάσσεται ὑπόθεσις, ἐν ἣ διαλαμβάνονται πληροφορίαι περὶ τῶν συνθηκῶν καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς συγγραφῆς ἐν συνδυσασμῷ πρὸς τὰ ἀπασχολοῦντα τοὺς παρὰ λήπτας προβλήματα, τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου, συχνάκις δὲ καὶ περὶ προσώπων καὶ πραγμάτων. Οὕτω π.χ. ἐν τῇ ὑποθέσει τῆς πρὸς Ρωμαίους Ἐπιστολῆς, ὁ ἱερός πατὴρ τονίζει, ὅτι αὕτη ἐγράφη μετὰ τὰς πρὸς Θεσσαλονικεῖς, πρὸς Κορινθίους καὶ πρὸς Γαλάτας Ἐπιστολάς, καὶ δὴ «τῶν μὲν ἀπὸ Ρώμης γραφειῶν⁵ πρότερα πασῶν, τῶν δὲ ἄλλων ὑστέρα, εἰ καὶ μὴ πασῶν»⁶. Ἐπὶ τῇ δάσει ἐσωτερικῶν μαρτυριῶν δυνάμεθα νά συμπεράνωμεν, ὅτι αἱ ὁμιλίας εἰς τὴν παροῦσαν ἐπιστολὴν ἐξεφωνήθησαν ἐν Ἀντιοχείᾳ, πρῶται ἐξ ὧν τῶν εἰς τὰς λοιπὰς ἐπιστολάς τοῦ Παύλου ὁμιλιῶν, καὶ δὴ περὶ τό 392 μ.Χ. Ὁ Αὐγουστίνος, διὰ ν' ἀποδείξῃ,

4. Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου, Ἐπιστ. 5, 32. Migne, E.Π. 78, 1348

5. Ἐννοεῖ τὰς πρὸς Φιλιππησίους, Ἑβραίους, Β' πρὸς Τιμόθεον, Φιλήμονα καὶ Κολοσσαεῖς. Ὁρα Migne, E.Π. 60, 392-393.

6. Αὐτόθι, Migne, E.Π. 60, 392.

ὅτι ὁ Χρυσόστομος δέν ἦτορ πελαγιανιστής, ἐχρησιμοποίησεν ὀκτώ (8) χωρία ἐκ τῆς 10ης ὁμιλίας, τοῦθ' ὅπερ δηλοῖ ἡ ὅτι ὑπῆρχεν ἤδη λατινική μετάφρασις τούτων ἡ ὅτι ἐπρόκειτο περὶ συλλογῆς ἀντιπελαγιανικῶν χωρίων ἐξ ἔργων τοῦ Χρυσοστόμου γενικῶς⁷.

Ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐπίσης ἐξεφωνήθησαν καὶ αἱ 44 ὁμιλίες τοῦ ἱεροῦ πατρὸς εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολήν, ὡς καὶ αἱ 30 εἰς τὴν Β' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολήν⁸. Αὗται συμπληροῦνται δι' ἄλλων ἑπτὰ μεμονωμένων ὁμιλιῶν⁹. Ἐν τῇ κοινῇ ὑποθέσει ἀμφοτέρων τῶν Ἐπιστολῶν, ὁ ἱερός συγγραφεὺς παρέχει πληροφορίας περὶ τῆς πόλεως τῆς Κορίνθου, περὶ τοῦ πλούτου, τῆς λαμπρότητος, τῆς προόδου εἰς τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὸ ἐμπόριον, καθὼς ἐπίσης καὶ περὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἐπικρατούσης ἀκολασίας καὶ διαφθορᾶς. Αἱ πληροφορίες αὗται ἀποτελοῦσι τὸ πλαίσιον καὶ τὰς ἀναγκαίας προϋποθέσεις διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ συγγραφέως κατανόησιν καὶ διεισδύσιν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ κειμένου τῶν Ἐπιστολῶν, καὶ δὴ τῶν περικοπῶν ἐκείνων, δι' ὧν ὁ Παῦλος καταδικάζει τὰς ἠθικὰς παρεκτροπὰς τῶν χριστιανῶν, οἵτινες ἐξηκολούθησαν νὰ συμπεριφέρωνται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὡς καὶ πρότερον. Δέν παραλείπει ὁμοῦς ὁ ἱερός πατήρ νὰ ἐπισημάνῃ καὶ τὴν ὑπαρξίν ἰσχυρᾶς ἰουδαϊκῆς παροικίας ἐν τῇ πόλει. Τό στοιχεῖον τοῦτο ἔχων σταθερῶς ὑπ' ὄψει, ἠδυνήθη ὁ ἱερός Χρυσόστομος νὰ συλλάβῃ τὴν πραγματικὴν εἰκόνα τῆς ἐν Κορίνθῳ δημιουργηθείσης καταστάσεως, ἐξ ἀφορμῆς τῆς δράσεως ἐξωθεν ἐπιδραμόντων προσώπων καὶ νὰ ἀντιληφθῇ τὸν πραγματικόν χαρακτῆρα καὶ τὰς διαστάσεις τῶν ἀνακυψασῶν ἐρίδων. Ὁ ἱερός πατήρ ἀποδίδει τὴν διατάραξιν τῆς γαλήνης καὶ τῆς ἐνότητος τῆς αὐτόθι Ἐκκλησίας εἰς τὸ ἔργον τῶν ἐξωθεν ἐπιδραμόντων ἰουδαίων καὶ τῆς συνεργασίας αὐτῶν μετὰ τινων ἐντοπίων¹⁰. Ἀτυχῶς, ἡ δυτικὴ ἔρευνα, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἐκ Τυβίγγης F.C. Baur,

7. Ὅρα Π.Κ. Χρήστου, Ἰωάννης. Ὁ Α'. Ὁ Χρυσόστομος, ἐν ΘΗΕ, 6, στ. 1185.

8. Ὅρα Migne, E.Π. 61, 9-610.

9. Πρὸλ. Migne, E.Π. 51, 207-242 καὶ 271-302.

10. Ὅρα ἐνδελεχῇ διαπραγματεύσιν τοῦ θέματος ὑπὸ Χ.Σ. Βούλγαρη, Νέα Θεώρησις τῶν ἐρίδων τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Κορίνθου καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἀντιπάλων τοῦ Ἀπ. Παύλου, Ἀθῆναι 1976.

δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψει τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου εἰς τὰς πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολάς τοῦ Παύλου, διό καὶ ὠδηγήθη εἰς ἐσφαλμένα συμπεράσματα, οὐ μόνον ἐπὶ τῆς ἐν Κορίνθῳ καταστάσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καθόλου.

Ἀκολουθῶν τὴν σειρὰν τῶν ἐπιστολῶν ἐν τῷ Κανόνι τῆς Κ.Δ., ὁ Χρυσόστομος ἐξεφώνησεν ἐν συνεχείᾳ, ὁμοίως ἐν Ἀντιοχείᾳ κατὰ τὰ ἔτη 390-392, τὰς ἐρμηνευτικὰς αὐτοῦ ὁμιλίας εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας Ἐπιστολήν¹¹. Αἱ ὁμιλίας φέρουσιν ἤδη τὴν μορφήν μεθόδικου καὶ κατὰ πάντα ὑποδειγματικοῦ ὑπομνήματος, δυναμένου νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς τὸ ἀντιπροσωπευτικώτερον τῆς ἐρμηνευτικῆς τῆς Ἀντιοχειανῆς Σχολῆς, δεδομένου ὅτι παρέχει καὶ τὸ κείμενον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας. Καταφανῆς τυγχάνει ἐν προκειμένῳ ἡ προσπάθεια τοῦ ἱεροῦ πατρὸς, ὅπως μετριάσῃ τὴν ὀξύτητα τῶν ἐκφράσεων τοῦ Ἀπ. Παύλου περὶ τοῦ ἐν Ἀντιοχείᾳ λαβόντος χώραν γνωστοῦ ἐπεισοδίου μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἀπ. Πέτρου (Γαλ. 2, 11 ἐξ), ἐνῶ παραλλήλως δι' ἄδρων χρωμάτων διαζωγραφίζει τὸ μυσερὸν ἔργον τῶν Ἰουδαίων ἀντιπάλων τοῦ Ἀποστόλου πρὸς κατασφυάντησιν αὐτοῦ.

Τέλος, ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐξεφωνήθησαν καὶ αἱ 24 ὁμιλίας αὐτοῦ εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους Ἐπιστολήν¹². Ἐν τῇ ὑποθέσει τῆς Ἐπιστολῆς ὁ ἱερός πατὴρ ἀναφέρεται εἰς τὴν σπουδαιότητα καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως Ἐφέσου, μνημονεύων τοῦ ἐν αὐτῇ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, τῆς ἐν αὐτῇ ἀνθίσεως τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ Παρμενίδου, Ζήνωνος καὶ Δημοκρίτου καὶ τονίζων, ὅτι «καὶ πολλοὺς ἔτι καὶ νῦν εὖροι τις ἂν φιλοσόφους ἐκεῖ», προφανῶς ἵνα δικαιολογήσῃ τὴν ἐν τῇ Ἐπιστολῇ ταύτῃ διατύπωσιν τῶν ὑψηλοτέρων νοημάτων καὶ δογμάτων ὑπὸ τοῦ Παύλου. Τὴν συγγραφὴν τῆς Ἐπιστολῆς ταύτης, μιᾶς τῶν οὕτω καλουμένων ἐπιστολῶν τῆς αἰχμαλωσίας (Ἐφεσίους — Κολοσσαεῖς — Φιλιππησίους — Φιλήμονα), τοποθετεῖ ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἐν Ρώμῃ («Γράφει δὲ τὴν Ἐπιστολήν ἀπὸ Ρώμης δεδεμένος»), κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρώτης φυλακίσεως αὐτοῦ, μετὰ τὴν τρίτην ἀπο-

11. Ὅρα Migne, Ε.Π. 61, 611-682.

12. Ὅρα Migne, Ε.Π. 62, 6-176.

στολικήν αὐτοῦ περιοδείαν. Κατά τήν ἀνάπτυξιν τῶν ὑψηλῶν θεολογικῶν νοημάτων τῆς Ἐπιστολῆς, ὁ Χρυσόστομος παρασύρεται εἰς ρητορικά σχήματα καί ἀπαράμιλλον λυρισμόν, οἷα εἰς οὐδεμίαν ἐτέραν ἐπιστολήν δύναται τις νά συναντήσῃ.

Αἱ 15 ὁμιλῖαι εἰς τήν πρός Φιλιππησίους Ἐπιστολήν¹³, ἐν αἷς ἀναπτύσσονται κατ' ἐξοχον τρόπον ἢ τε τελεία ἀνθρωπότης καί ἡ τελεία θεότης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς καί αἱ 12 ὁμιλῖαι αὐτοῦ εἰς τήν πρός Κολοσσαεῖς Ἐπιστολήν¹⁴, ἐν αἷς ὑπαινίσσεται ἡ πτώσις τοῦ Εὐτροπίου, ἐξεφωνήθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει, πιθανῶς τῷ 399 μ.Χ. Ἡ πρός Φιλιππησίους ἐγράφη, κατά τόν ἱερὸν Χρυσόστομον, μετὰ τήν πρός Κολοσσαεῖς¹⁵, «ὅτε δέ ἔγραφε (ταύτην) πρός αὐτούς, συνέβη αὐτόν δεδέσθαι», καί δὴ ἐν Ρώμῃ, δεδομένου ὅτι διὰ τοῦ «πραιτωρίου» (Φιλίπ., 1, 13) ὁ Παῦλος ἐννοεῖ «τά βασίλεια τοῦ Νέρωνος»¹⁶. Ὁμοίως καί ἡ πρός Κολοσσαεῖς «καί αὕτη δεσμίου ὄντος ἐπέμπετο» ἐκ Ρώμης, ἐγράφη δέ πρό τῆς πρός Φιλήμονα καί τῆς Β' πρός Τιμόθεον¹⁷.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξεφωνήθησαν ἀκολουθῶς καί αἱ 11 ὁμιλῖαι εἰς τήν Α' πρός Θεσσαλονικεῖς¹⁸ καί αἱ 5 εἰς τήν Β' πρός Θεσσαλονικεῖς Ἐπιστολήν¹⁹. Ἀξία σημειώσεως τυγχάνει ἐνταῦθα ἡ παρατήρησις τοῦ ἱεροῦ Χρυσόστομου ἐπὶ τῆς μὴ χρησιμοποίησεως οἰουδήποτε τίτλου ἑαυτοῦ ἐν τῷ ἐπιστολικῷ προοιμίῳ· «Παῦλος, φησί, καί Σιλουανός καί Τιμόθεος τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονικέων. Οὐδέν ἐνταῦθα περὶ ἑαυτοῦ τίθησιν, οὐχ ὁ ἀπόστολος, οὐχ ὁ δοῦλος. Ἐμοί δοκεῖ, διὰ τό νεοκατηχήτους εἶναι τοὺς ἄνδρας, καί μηδέπω αὐτοῦ πείραν εἰληφέναι, οὐ τίθησι τό ἀξίω-

13. Ὅρα Migne, Ε.Π. 62, 177-298.

14. Ὅρα Migne, Ε.Π. 62, 299-392.

15. Ὅρα Ὑπόμνημα εἰς τήν πρός Κολοσσαεῖς Ἐπιστολήν, Ὁμ. Α, α. Migne, Ε.Π. 62, 301-302· «Τῆς μὲν οὖν πρός Φιλιππησίους ἤδε (ἡ πρός Κολ., δηλ.) πρεσβυτέρα· ἐν ἐκείνῃ γάρ φαίνεται ἀρχὴν ἔχων τῶν δεσμῶν τῶν ἐν τῇ Ρώμῃ».

16. Ὅρα Migne, Ε.Π. 62, 177-178.

17. Ὅρα Migne, Ε.Π. 62, 299.

18. Ὅρα Migne, Ε.Π. 62, 391-468.

19. Ὅρα Migne, Ε.Π. 62, 468-500.

μα· ἄλλως δέ καί ἀρχή τοῦ κηρύγματος ἔτι ἦν τοῦ πρὸς αὐτούς»²⁰.

Αἱ ὁμιλίες εἰς τὰς Ποιμαντικάς Ἐπιστολάς εἶχον ἐκφωνηθῆ ἑνωρίτερον ἐν Ἀντιοχείᾳ, περὶ τὸ 395 μ.Χ. Εἰς τὴν Α΄ πρὸς Τιμόθεον ὁ ἱερός πατὴρ ἀφιεροῖ 18 ὁμιλίας²¹, εἰς τὴν Β΄ πρὸς Τιμόθεον 10 ὁμιλίας²² καὶ εἰς τὴν πρὸς Τίτον 6 ὁμιλίας²³. Αἱ παροῦσαι ὁμιλίες, ὁμοῦ μετὰ τῶν 6 περὶ Ἱερωσύνης λόγων²⁴ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς, ἀποτελοῦσι τὸ λαμπρότερον πατερικὸν ἐγχειρίδιον ποιμαντικῆς, τόσον ἀπὸ πλευρᾶς θεολογικῆς θεμελιώσεως ὅσον καὶ ἀπὸ πλευρᾶς πρακτικῶν σκέψεων καὶ ὑποδείξεων. Ἀπαντῶν εἰς τὸ ὑποθετικὸν ἐρώτημα διατί ὁ Παῦλος ἔγραψεν ἐπιστολάς μόνον εἰς τὸν Τιμόθεον καὶ τὸν Τίτον, ἐξ ὧν τῶν συνεργατῶν αὐτοῦ, «καίτοι γε καὶ Σίλας τῶν εὐδοκίμων ἦν, καὶ Λουκᾶς ὁμοίως· ... καὶ Κλήμης δέ εἰς τῶν συνόντων αὐτῷ ἐτύγχανε», ὁ ἱερός Χρυσόστομος παρατηρεῖ «ὅτι τούτοις ἤδη Ἐκκλησίας ἦν ἐγχειρικώς, ἐκείνους δέ ἔτι μεθ' ἑαυτοῦ περιῆγε· τούτους δέ φανεροῖς τισὶ τόποις ἀφώρισε»²⁵. Κατὰ τὸν ἱερόν πατέρα, ἡ Α΄ πρὸς Τιμόθεον καὶ ἡ πρὸς Τίτον ἐγράφησαν διαρκούσης τῆς ἀποστολικῆς δράσεως τοῦ Παύλου²⁶, ἐνῷ ἡ Β΄ πρὸς Τιμόθεον ἐγράφη ἀπὸ τῆς φυλακῆς, ὀλίγον πρὸ τοῦ τέλους τοῦ Ἀποστόλου²⁷.

Κατὰ τὸν αὐτὸν περίπου χρόνον καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐξεφωνήθησαν καὶ αἱ 3 ὁμιλίες εἰς τὴν πρὸς Φιλήμονα Ἐπιστολήν²⁸. Καὶ αὕτη ἡ ἐπιστολή ἐγράφη, κατὰ τὸν ἱερόν Χρυσόστομον, ἀπὸ Ρώμης, καὶ δὴ ἀπὸ τῆς φυλακῆς²⁹. Κατ' αὐτόν, ἡ ἐπιστολή «Δι-

20. Πρὸβλ. Migne, E.Π., 62, 393.

21. Ὅρα Migne, E.Π. 62, 501-600.

22. Ὅρα Migne, E.Π. 62, 599-662.

23. Ὅρα Migne, E.Π. 62, 663-700.

24. Ὅρα Migne, E.Π. 48, 623-692.

25. Ὅρα Migne, E.Π. 62, 502 ἐ.

26. Πρόκειται, ὡς γνωστόν, περὶ τῆς τετάρτης ἀποστολικῆς περιοδείας τοῦ Ἀποστόλου, εὐθύς μετὰ τὴν ἐκ Ρώμης ἀποφυλάκισιν αὐτοῦ (πρὸβλ. Πράξ 28, 30 ἐ).

27. Πρόκειται περὶ τῆς δευτέρας φυλακίσεως αὐτοῦ ἐν Ρώμῃ. Ὅρα Migne, E.Π. 62, 664.

28. Ὅρα Migne, E.Π. 62, 701-720.

29. Πρὸβλ. Αὐτόθι, 62, 701.

δάσκει ἡμᾶς μὴ ἐπαισχύνεσθαι τοὺς οἰκέτας, εἰ ἐνάρετοι εἶεν», καὶ δὴ, εἰδικώτερον· «Εἰ γάρ Παῦλος ὑπὲρ δραπετοῦ, ὑπὲρ ληστοῦ καὶ κλέπτου τοσαύτην ποιεῖται πρόνοϊαν, καὶ οὐ παραιτεῖται μετὰ τοσοῦτων αὐτόν ἐγκωμίων παραπέμψαι, οὐδὲ αἰσχύνεται, πολλῶ μᾶλλον οὐδὲ ἡμᾶς προσήκει ραθύμους εἶναι περὶ τὰ τοιαῦτα. Δεύτερον, τὸ δουλικόν γένος οὐ δεῖ ἀπογινώσκειν, ἅν εἰς ἐσχάτην ἐλάσῃ κακίαν... Τρίτον, ὅτι τοὺς δούλους ἀποσπᾶν τῶν δεσποτῶν οὐ προσήκει»³⁰.

Αἱ 34 ὁμιλίες εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολὴν ἐξεφωνήθησαν κατὰ τὸ τέλος τοῦ θίου τοῦ ἱεροῦ πατρός, ἐξεδόθησαν δέ, ὡς σημειοῦται ἐν ἀρχῇ τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς, «ἀπὸ σημείων (τ.ἔ. ἐκ στενογραφίας) μετὰ τὴν κοίμησιν αὐτοῦ, παρὰ Κωνσταντίνου πρεσβυτέρου Ἀντιοχείας»³¹. Αὐταὶ μετεφράσθησαν εἰς τὴν λατινικὴν ὑπὸ φίλου αὐτοῦ, κατὰ παράκλησιν τοῦ Κασσιοδώρου³². Αἰτιολογῶν ἐν τῇ ὑποθέσει τὴν ὑπὸ τοῦ Παύλου συγγραφὴν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης, ὁ Χρυσόστομος ἀναφέρεται, κατ' ἀρχὴν, εἰς τὴν ιδιότητα τοῦ Παύλου ὡς ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν, ἥτις προσεπόρισεν αὐτῷ τὴν ἐχθραν καὶ τὸ μῖσος τῶν συμφυλετῶν αὐτοῦ Ἰουδαίων, λέγων· «ὅταν τις ἐξ ἐθνους ἀποπηδῇ τινός, ἂν μὲν τῶν ἐλαχίστων ἢ καὶ οὐδενός ἀξίων λόγου, οὐ πάνυ δάκνει τοὺς ἀφ' ὧν ἀνεχώρησεν· ἂν δὲ τῶν θαυμαστῶν καὶ σφόδρα ζηλωτῶν καὶ τὰ ἐκείνων φρονούντων, μάλιστα αὐτοὺς ἀλγύνει, καὶ μεθ' ὑπερβολῆς λυπεῖ, ἅτε μάλιστα αὐτῶν καθαιρῶν τὸ δόγμα, τῷ προσελθεῖν ἄλλοις ἐκείνων ἀποπηδήσαντα». Ἄλλ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Παῦλον ἐπεδείκνυν καὶ οἱ εἰσελθόντες εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Ἰουδαῖοι· ἐξ ἀφορμῆς τῶν ὧσων παρατηρεῖ ὁ Ἰάκωβος ἐν Πράξ. 21, 20-21. Οὕτω παρατηρεῖ συναφῶς ὁ ἱερός Χρυσόστομος· «Ἄλλ' οἱ μὲν ἄπιστοι διὰ τοῦτο αὐτῷ ἀπεχθῶς εἶχον· οἱ δὲ πιστεύσαντες, τίνος ἕνεκεν; Ὅτι ἠναγκάζετο, τοῖς ἔθνεσι κηρύττων, καθαρῶς κηρύττειν τὸν Χριστιανισμόν· καὶ εἴ που καὶ ἐν Ἰουδαίᾳ ἀπελήφθη, οὐκ ἐφρόντιζε. Πέτρος μὲν γάρ καὶ οἱ περὶ αὐτόν, ἅτε ἐν Ἱεροσολύμοις κηρύττοντες, ἐνθα πολὺς ἦν ὁ ζῆλος, ἀνάγκη

30. Αὐτόθι, 62, 703-704.

31. Ὅρα Migne, E.Π. 63, 9-236.

32. Π.Κ. Χρήστου, ἐν ΘΗΕ, 6, 1185.

εἶχον τόν νόμον κελεύειν τηρεῖν· οὗτος δέ ἐν ἐλευθερίᾳ πολλῇ ἦν. Καί πλείους ἦσαν οἱ ἐξ ἐθνῶν, ἢ οἱ Ἰουδαῖοι, ἅτε ἐκτός ὄντες· καί τούτῳ παρέλυε τόν νόμον, καί οὐ τοσαύτην εἶχον περί αὐτόν εὐλάβειαν, ὅτι πάντα καθαρῶς ἐκήρυττεν. Ἀμέλει ἐν τούτῳ αὐτόν δοκοῦσι καταιδεῖν τῷ πλήθει, λέγοντες, Θεωρεῖς, ἀδελφέ, πόσαι μυριάδες εἰσὶν Ἰουδαίων τῶν πεπιστευκότων;». Διά τοῦτο αὐτόν ἐμίσουν καί ἀπεστρέφοντο, ὅτι κατηχήθησαν, φησί, περί σου, ὅτι ἀποστασίαν ἀπό τοῦ νόμου διδάσκεις» (Πράξ. 21, 20 ἐ). Κατά τόν ἱερόν πατέρα, ἡ ἐπιστολή ἀπεστάλη τοῖς «ἐν Ἱεροσολύμοις καί Παλαιστίνῃ, ἀπό Ρώμης» κατά τό 13, 246· «ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἀπό τῆς Ἰταλίας». Σκοπός δέ ταύτης εἶναι ἡ ἐν τῇ συνειδήσει τῶν Ἰουδαίων χριστιανῶν τῆς Παλαιστίνης ἀποκατάστασις τοῦ Παύλου, συμφώνως 13, 19³³. Ὡς χρόνον συγγραφῆς ταύτης, οὗτος δέχεται ὀλίγον πρό τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου τοῦ Ἀποστόλου ἐν Ρώμῃ ἐπὶ Νέρωνος, καί δὴ πρό τῆς δευτέρας φυλακίσεως αὐτοῦ καί μετὰ τήν συγγραφὴν τῆς Β' πρὸς Τιμόθεον· «Οὐπω γάρ συνειλημμένος ἦν. Δύο μὲν οὖν ἔτη ἐποίησεν ἐν Ρώμῃ δεδεμένος· εἷτα ἀφείθη· εἷτα εἰς τὰς Σπανίας ἦλθεν· εἷτα εἰς Ἰουδαίαν ἔδῃ, ὅτε καί Ἰουδαίους εἶδε. Καί τότε πάλιν ἦλθεν εἰς Ρώμην, ὅτε καί ὑπὸ Νέρωνος ἀνῆρέθη. Ταύτης μὲν οὖν τῆς ἐπιστολῆς πρεσβυτέρα ἢ πρὸς Τιμόθεον. Ἐκεῖ γάρ φησὶν· «Ἐγὼ γάρ ἤδη σπένδομαι»· καί ἐκεῖ πάλιν φησὶν· «Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογίᾳ οὐδεὶς μοι συμπαραγέμετο»³⁴.

Κατά τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου, ὡς καί κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τῶν κατὰ Ματθαῖον καί κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίων, ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἐχρησιμοποίησε κείμενον ἐπεξεργασθέν ὑπὸ τοῦ Λουκιανοῦ, πρεσβυτέρου καί ἰδρυτοῦ τῆς περιφήμου Ἀντιοχείανης Σχολῆς³⁵, ἧς ὁ ἡμέτερος ἱερός πατὴρ ἀπέβη ὁ κυ-

33. Ὁρα Migne, E.Π. 63, 273.

34. Αὐτόθι, 63, 11.

35. Τὴν Σχολὴν ταύτην ἰδρυσεν οὗτος περί τό 260 μ.Χ., ἔχων πιθανῶς συμβοηθὸν αὐτοῦ πρεσβύτερόν τινα ὀνόματι Δωρόθεσον (πρὸβλ. Εὐσεβίου, Ἐκκλ. Ἱστ. 2, 32, 2. ΒΕΠΕΣ 20, 38. Πρὸβλ. καί Κ.Γ. Μπόνη, Εἰσαγωγή εἰς τὴν ἀρχαίαν Χριστιανικὴν Γραμματείαν (96-325 μ.Χ.), Ἀθήναι 1974, σ. 310, ἐξ). Τό κείμενον τοῦτο πιθανῶς ἐχρησίμευσεν ὡς δάσις τοῦ μέχρις ἡμῶν ἐν χρήσει παραδεδεγμένου κειμένου τῆς Κ. Διαθή-

ριώτερος εκπρόσωπος, τό δέ ἐρμηνευτικόν ἔργον αὐτοῦ ἡσκησεν ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἐφ' ὅλων τῶν μετέπειτα ἐρμηνευτῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐρμηνευτικὴ μέθοδος τοῦ Χρυσοστόμου ἐρείδεται ἐπὶ τῆς διακρίσεως μεταξύ τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς φιλολογικῆς ἐρμηνείας τοῦ ἱεροῦ κειμένου, δι' ἧς ἐπιτυγχάνεται, οὐ μόνον ἡ κατανόησις αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ καθαρὰ κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τόν Θεόν. Διὰ τῆς γραμματικῆς ἐρμηνείας, τ.ἔ. τῆς ἐξετάσεως τῶν ὄρων, ἐννοιῶν, λέξεων καὶ ἐκφράσεων, ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐννοιολογικὴ κατανόησις τοῦ κειμένου. Διὰ δέ τῆς φιλολογικῆς ἐρμηνείας, ἐπιτυγχάνεται ἡ κατανόησις αὐτοῦ ἐν τῇ συναφείᾳ τοῦ ὅλου πνεύματος ἐκάστου ἱεροῦ συγγραφέως καὶ τῆς Ἀγίας Γραφῆς γενικώτερον³⁶. Οὕτως ἀντιπαλαίων πρὸς τὰς ἀκρότητας τῆς Ἀλεξανδρινῆς Σχολῆς, ἀκολουθούσης τὴν ἀλληγορικὴν μέθοδον τοῦ Ἰουδαίου Φίλωνος τοῦ Ἀλεξανδρέως, ἀφ' ἑνός καὶ πρὸς τὰς Ἰουδαϊζούσας αἱρέσεις τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Συρίας, ἀφ' ἑτέρου, στοιχῶν δέ τῇ παραδόσει τῆς Ἀντιοχείανης Σχολῆς, ὁ Χρυσόστομος ἐρμηνεύει ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀκριβείας τοῦ κειμένου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἐκτιθεμένων ἱστορικῶν γεγονότων³⁷. Ἐντεῦθεν κατανοεῖται διατί, κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ἐκάστης ἐπιστολῆς τοῦ Ἀπ. Παύλου οὗτος ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν σύνολον τὴν προσωπικότητα καὶ δραστηριότητα τοῦ Ἀποστόλου, ἀναφέρων ρήσεις αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν ἐπιστολῶν καὶ τῶν Πράξεων, ὡς καὶ γεγονότα τοῦ θίου αὐτοῦ ἐξ αὐτῶν. Ὁ ἀναγινώσκων τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ἱεροῦ πατρός εἰς οἰανδήποτε ἐπιστολὴν τοῦ Παύλου, ἔχει ἐνώπιον αὐτοῦ πλήρη εἰκόνα τοῦ Παύλου, τὴν σκέψιν καὶ τό

κης, τοῦ καὶ Βυζαντινοῦ ἢ Ἐκκλησιαστικοῦ καλουμένου καὶ τό ὅποιον πιθανῶς μετεφέρθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, κατὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ὡς Ἀρχιεπισκόπου τῆς πρωτευούσης τῆς Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας.

36. Ὅρα π.χ. Χρυσοστόμου, Εἰς τό ρητόν Ἰερεμίου 10, 23, γ'. Migne, E.Π. 56, 158.

37. Ὑπόδειγμα ἀξιοποιήσεως τοῦ ἱστορικοῦ στοιχείου κατὰ τὴν ἐρμηνείαν εἶναι τό ὑπόμνημα τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τόν Ἡσαΐαν (Migne, E.Π. 56), ἐνθα οὗτος φθάνει διὰ τῶν ἱστορικῶν δεδομένων εἰς τό ὕψος τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς μυστικῆς ἐννοίας τοῦ κειμένου. Ὅρα Μ.Α. Σιώτου, Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι, σ. 36, σημ. 4.

ἔργον αὐτοῦ εἰς ἐνιαίαν σύνθεσιν. Διὰ τῆς μεθόδου ταύτης, ὁ ἱερός πατήρ, καί μετ' αὐτοῦ ὁ ἀναγνώστης, εἰσδύει εἰς τὴν βαθυτέραν πνευματικὴν καὶ μυστικὴν ἔννοιαν τοῦ κειμένου, καθιστάμενος κοινωνός τῶν ὑπερφυσικῶν ἀληθειῶν, τὰς ὁποίας τοῦτο ἀποσκοπεῖ νὰ μεταδώσῃ. Ἐν τούτῳ δ' ἀκριδῶς ἔγκειται καὶ τό μεγαλεῖον τῆς ἐρμηνευτικῆς προσφορᾶς τοῦ Χρυσόστομου, ὅστις ἐξήτασε πάντα τὰ διδλῖα τῆς Ἀγ. Γραφῆς καὶ τὰ μέρη τούτων, ὡς πολῦτιμα καὶ ἀναπόσπαστα τμήματα ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ οἰκοδομήματος. Ἡ ἀρχὴ αὕτη, ἣτις προϋποθέτει εὐσεβῆ διάθεσιν καὶ «θεοπρεπῆ» ἀντιμετώπισιν τοῦ κειμένου³⁸, προφυλάσσει ἀπὸ τὴν συναγωγὴν ἐσφαλμένων συμπερασμάτων καὶ παρερμηνείας, ὁδηγούσας τελικῶς εἰς τὴν πλάνην καὶ τὴν αἵρεσιν. Διό καὶ ὁ ἱερός Χρυσόστομος συστηματικῶς ἀπέφυγε τὴν ἀλληγορικὴν μέθοδον, προτιμήσας ἀντὶ ταύτης τὴν τυπολογικὴν τοιαύτην, ὅπου αὕτη ἐπεβάλλετο ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ ἱεροῦ κειμένου, ἐν τε τῇ Παλαιᾷ καὶ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ³⁹. Οὕτω δέ, ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει, αὐθεντικὸς ἐρμηνευτὴς τῆς Ἀγίας Γραφῆς τυγχάνει, κατὰ τὸν ἱερόν πατέρα, ἡ ἰδία ἡ Γραφή⁴⁰.

Ὁ ἱερός Χρυσόστομος, δύναται τις εἰπεῖν, ἔθεσε τὰς βάσεις καὶ προδιέγραψε τό πλαίσιον καθόλου τῆς Ὁρθοδόξου ἐρμηνευτικῆς, ἐμπνεύσας τὰς ἀρχάς καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἱστορικο-κριτικῆς ἐρεῦνης τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Τό ἔργον αὐτοῦ ἐσυνέχισαν καὶ συνεπλήρωσαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ Νεῖλος ὁ ἀσκητής, Βίκτωρ ὁ πρεσβύτερος Ἀντιοχείας, Ἰσιδώρος ὁ Πηλονσιώτης, Ἐφραίμ ὁ Σύρος καὶ Θεοδώρητος ὁ Κύρου, ὅστις καὶ ἐγένετο ὁ δημιουργός καὶ πατήρ τῆς αὐστηρᾶς ἐπιστημονικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐρμηνείας.

Διακρινόμενος, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, διὰ τὴν εὐρύτητα τῆς μαθήσεως, τὴν γλαφυρότητα τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ὕφους καὶ τὴν ζέουσαν πίστιν, συνεδύαζεν ἐν ταύτῳ συντηρητικό-

38. Πρβλ. Ὁμιλία ιδ' εἰς Γένεσιν, β. Migne, E.Π. 53, 100.

39. Ὅρα π.χ. Ἐρμηνεία εἰς Ψαλμόν 48, γ. Migne, E.Π. 55, 225. Ὁμιλία ξα' εἰς Γένεσιν, γ. Migne, E.Π. 53, 529. Ἐρμηνεία εἰς Γαλάτας Δ', γ. Migne, E.Π. 61, 661, 662.

40. Πρβλ. Ὁμιλία ιγ' 3, εἰς Γένεσιν. Migne, E.Π. 53, 108.

τητα καί φιλελευθέραν σκέψιν, ἀναδειχθείς τοιουτοτρόπως εἰς
πρύτανιν τῶν Ἑλλήνων ἐρμηνευτῶν⁴¹.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΣΠ. ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ

Ἐντ. Ὑφηγητῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

---

41. Ὅρα Μ.Α. Σιώτου, *Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι*, σ. 14, 52.

ΑΠΑΝΘΙΣΜΑ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ ΤΟΜΟΥ

(Υπό ιερέως Ἰωάννου Κ. Διώτη)

«Αὐτός ὁ ὁποῖος ἔχει καθαρὰν τὴν συνείδησιν, καὶ ἂν ἐνδύεται ράκη, καὶ ἂν μάχεται μέ τὴν πείναν, εἶναι πῖο εὐθυμὸς ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ζοῦν εἰς μεγάλας ἀπολαύσεις· ὅπως ἀκριδῶς ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει δεδαρημένην συνείδησιν, καὶ ἂν ἔχη τὰ χρήματα ὀλων, εἶναι ἀπὸ ὅλους δυστυχέστερος» (σ. 58).

«Πρέπει δὲ νὰ εὐχαριστοῦν (τόν Θεόν), ὄχι μόνον ὅσοι εἶναι πλούσιοι, ἀλλὰ καὶ ὅσοι εἶναι πτωχοί, ὄχι ὅσοι εἶναι ὑγιεῖς, ἀλλὰ καὶ ὅσοι εἶναι ἀσθενεῖς, ὄχι ὅσοι εὐημεροῦν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ὑποφέρουν τὰ ἀντίθετα... Ὁ Ἰῶδ δὲν ηὐχαρίσκει ὅταν ηὐτύχει ἐξ αἰτίας τοῦ πλούτου, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς πολλῆς ἀγάπης πρὸς τόν Θεόν» (σ. 59).

«Ὅπου ὑπάρχει ἡ εὐγένεια τῆς πίστεως, οὐδεὶς εἶναι βάρβαρος, οὐδεὶς εἰδωλολάτρης, οὐδεὶς ξένος, οὐδεὶς πολίτης, ἀλλ' ὅλοι ἀναβαίνουν εἰς μίαν ὑπεροχὴν ἀξιώματος» (σ. 68).

«Τί, λοιπόν; δὲν εἶδες τοὺς παῖδας εἰς τὴν κάμινον νὰ μὴ καίωνται; καὶ τόν Δανιὴλ εἰς τόν λάκκον νὰ μὴ ὑφίσταται οὐδὲν φοβερόν; Εἶναι δυνατόν καὶ τώρα αὐτὸ νὰ συμβῇ· εὐρίσκονται πλησίον μας λέοντες, δηλαδή ὁ θυμὸς, ἡ ἐπιθυμία, μέ φοβεροὺς ὀδόντας, κατασπαράζοντες ὅποιον ἐμπέσει εἰς αὐτούς. Ἀντιμετώπισέ τους, λοιπόν, καὶ μὴ ἐπιτρέψῃς εἰς αὐτὰ τὰ πάθη νὰ σοῦ καταφάγουν τὴν ψυχὴν» (σ. 85).

«Ὅλα δεδαίως τὰ πάθη στεροῦν ἀπὸ τόν ἄνθρωπον τὴν τιμὴν, ἀλλὰ περισσότερον ἢ ἄλογος ὁρμὴ κατὰ τῶν ἀρρένων ἀπὸ τοὺς ἄρρενας... Καὶ τό ἀτιμότερον ἀπ' αὐτὰ εἶναι, ὅταν καὶ γυναῖκες ἐπιζητοῦν αὐτὰς τὰς μίξεις, διὰ τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ ἐντρέπωνται περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄνδρας... Καὶ δὲν εἶπεν (ὁ Παῦλος) ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ κυρίως ἀσχημοσύνην. Διότι καὶ τὴν φύσιν ἐντρόπιασαν καὶ τοὺς νόμους κατεπάτησαν» (σ. 86, 87, 89).

«Τί θά ἐλέγομεν δι' αὐτήν τήν μανίαν (ὁμοφυλοφιλίαν), ἡ ὁποία εἶναι τόσον χειροτέρα τῆς πορνείας, ὅσον δέν εἶναι δυνατόν οὔτε νά τό εἰπώμεν; Διότι δέν λέγω αὐτό μόνον, ὅτι ἔχεις γίνει γυνή, ἀλλ' ὅτι ἀπώλεσες καί τό νά εἶσαι ἀνήρ καί νά μή ἔχῃς μετατεθῇ εἰς αὐτήν τήν γυναικεῖαν φύσιν, οὔτε διετήρησες αὐτήν τήν ὁποῖαν εἶχες, ἀλλ' ἐγινες κοινός προδότης κάθε μιᾶς ἀπό τās φύσεις, ἄξιός νά καταδιώκεσαι καί νά λιθοβολῇσαι καί ἀπό τούς ἄνδρας καί ἀπό τās γυναῖκας, ἐπειδή ἡδίκησες καί τά δύο γένη ἰδιαιτέρως... Ἄλλ' ἰδοῦ· δέν μετέτρεψες τόν ἑαυτόν σου ἀπό ἄνθρωπον εἰς σκύλον, ἀλλά ἀπ' αὐτόν ζῶον ἀτιμότερον. Διότι ἐκεῖνο τό ζῶον εἶναι κατάλληλον διά νά χρησιμοποιηται, ἐκεῖνος δέ ὁ ὁποῖος προσφέρει τό σῶμα του παρά φύσιν, δέν εἶναι χρήσιμος πουθενά... Ὡς οἱ ἀνοητότεροι καί ἀπό τά ἄλογα ζῶα καί ἀναιδέστεροι καί ἀπό τούς σκύλους. Διότι πουθενά εἰς τά ἄλογα ζῶα δέν παρατηρεῖται αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἡ μίξις, ἀλλά γνωρίζει καλῶς ἡ φύσις τούς ἰδικούς τῆς νόμους. Σεῖς ὅμως ἔχετε καταστήσει τό ἰδικόν μας γένος ἀτιμότερον καί ἀπό τό γένος τῶν ἀλόγων ζῶων καί συμπεριφέρεσθε ἀτιμαστικῶς καί ἀτιμάζοντες διά τῆς μεταξυ σας μίξεως» (σ. 92, 93).

«Ἐκεῖνος πού ἐπαινεῖ τήν ἁμαρτίαν εἶναι φοβερώτερος καί ἀπό αὐτόν πού ἁμαρτάνει» (σ. 98).

«Ἐάν δέ λέγεις, ὅτι γνωρίζω μέν ὅτι εἰμαι ἄξιός τιμωρίας, ἀλλά διά τήν μακροθυμίαν περιφρονεῖς τήν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, καί διά τό ὅτι δέν ἐτιμωρήθης ἀμέσως, θαρρύνεσαι, ὅμως ἐξ αἰτίας αὐτοῦ θά ἔπρεπε νά φοβῇσαι καί νά τρέμῃς, ἂν ἦσουν δίκαιοι. Διότι τό γεγονός ὅτι δέν ἐτιμωρήθης ἀκόμη θά ὀδηγήσῃ ὄχι εἰς τό νά μή τιμωρηθῇς, ἀλλ' εἰς τό νά τιμωρηθῇς αὐστηρότερον, ἔάν μένης ἀδιόρθωτος» (σ. 100).

«Ὅταν εἴπῃς αὐτό πού κυκλοφορεῖ, ὅτι δηλαδή ἀφοῦ ὁ Θεός εἶναι ἀγαθός καί μακρόθυμος δέν ἀπαιτεῖ τιμωρίαν, τίποτε ἄλλο δέν λέγεις, παρά τήν αὐξησιν τῆς τιμωρίας, διότι ὁ Θεός ἐπιδεικνύει τήν ἀγαθωσύνην διά νά ἀπαλλαγῇς ἀπό τά ἁμαρτήματα, ὄχι διά νά προσθέσῃς ἁμαρτήματα· ἂν λοιπόν δέν πράττεις αὐτό, ἡ τιμωρία θά εἶναι φοβερώτερα.

Διά τοῦτο ἰδιαιτέρως δέν πρέπει νά ἀμαρτάνωμεν, ἐπειδή ὁ Θεός εἶναι μακρόθυμος, οὔτε τήν εὐεργεσίαν νά τήν μετατρέπωμεν εἰς ἀφορμήν ἀγνωμοσύνης· διότι ἐάν εἶναι μακρόθυμος, ὅπωςοδήποτε καί τιμωρεῖ» (σ. 100).

«Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀπῆλause περισσοτέραν διδασκαλίαν θά εἶναι ἄξιος νά ὑπομένῃ καί μεγαλυτέραν τιμωρίαν, ὅταν παρανομῇ» (σ. 103).

«Καί ἐκεῖνο νά ἀναλογισθῇς, ὅτι ἐάν κάποιου ἐξ ἡμῶν πρᾶγμα κρυπτόν ἐφανερώθῃ σήμερον εἰς τό μέσον ἐνώπιον μόνης τῆς συναθροίσεως, πῶς δέν θά ἠῤῃχετο νά ἀπωλεσθῇ καί νά ἀποσπασθῇ ἀπό αὐτόν ἡ γῆ μάλλον, παρά νά ἔχῃ τόσους πολλούς μάρτυρας τῆς κακίας αὐτοῦ; Τί θά πάθωμεν λοιπόν τότε, ὅταν ὅλα φέρονται εἰς μέσον ἐνώπιον ὅλης τῆς οἰκουμένης εἰς τόσον λαμπρόν καί περηφανές θέατρον, καί ἐνῷ ὅλα θά τά βλέπουν σαφῶς καί οἱ γνωστοί καί οἱ ἀγνωστοί εἰς ἡμᾶς» (σ. 110);

«Διότι πές μου, παρακαλῶ, τί θά εἴπῃς πρὸς τόν εἰδωλολάτρη, ὅταν ἀρπάξῃ καί εἶσαι πλεονέκτης; Θά τοῦ εἴπῃς, νά ἔχῃς ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ, οὔτε νά πλησιάζῃς εἰς τόν ἄργυρον καί τόν χρυσόν; Ἄραγε λοιπόν δέν θά γελάσῃ τότε καί δέν θά εἴπῃ, πρῶτον εἰς τόν ἑαυτόν σου νά διδάσκῃς αὐτά» (σ. 127);

«Φαίνεται ὅτι εἶναι μικρόν πρᾶγμα ἡ χαρά μετά χαιρόντων· εἶναι ὁμως πάρα πολύ μέγα καί χρειάζεται φιλόσοφον διάθεσιν. Καί πολλοὺς θά εὕρωμεν τό μὲν πικρότερον νά κατορθώνουν, πρὸς τοῦτο ὁμως νά ἀπονοῦν. Πολλοὶ δηλαδή κλαίουں μὲν μετά κλαιόντων, οὐδόλως ὁμως χαίρουں μετά χαιρόντων, ἀλλὰ δακρύουν ἐπειδή ἄλλοι χαίρουں· πρᾶγμα τό ὁποῖον εἶναι μῖσος καί φθόνος» (σ. 139).

«Διότι ἐάν ἐκεῖνος πού δέν ἀγαπᾷ τόν ἀδελφόν, ἔστω καί ἐάν προσφέρῃ χρήματα, ἔστω καί ἂν διαλάβῃ εἰς μαρτύριον, τίποτε περισσότερο δέν κατορθώνει, αὐτός ὁ ὁποῖος καί πολεμᾷ ἐκεῖνον πού δέν τόν ἔχει ἀδικήσει καθόλου (δηλ. ὁ φθονερός), σκέψου πόσης τιμωρίας θά εἶναι ἄξιος» (σ. 141).

«Καί ἀπό τόν πόλεμον εἶναι χειρότερος ὁ φθόνος. Διότι ἐκεῖνος μέν πού πολεμᾷ, ὅταν παύσῃ νά ὑπάρχῃ ἡ αἰτία διὰ τήν ὁποίαν ἐγινεν ὁ πόλεμος καί τήν ἐχθραν ἐπαυσε· ὁ φθονερός ὁμως οὐδέποτε θά γίνῃ φίλος. Καί ὁ μέν φανεράν ἐπιδεικνύει τήν μάχην, ὁ δέ συνεσκιασμένην· καί ὁ μέν πολλάκις δύναται νά ἀναφέρῃ κάποιαν αἰτίαν εὐλογον τοῦ πολέμου, ὁ δέ τίποτε ἄλλο, παρὰ παραφροσύνην καί διάθεσιν σατανικήν. Μέ τί λοιπόν κάποιος δύναται νά συγκρίνῃ τήν τοιαύτην ψυχήν; Μέ ποῖαν ἐχιδναν; Μέ ποῖον φαρμακερόν Αἰγυπτιακόν ὄφιν; Μέ ποῖον σκώληκα; Μέ ποῖον κάνθαρον; Διότι τίποτε ὀδελυρώτερον, τίποτε πονηρότερον δέν ὑπάρχει ἀπό τήν τοιαύτην ψυχήν. Διότι τοῦτο ἀνέτρεψε τάς ἐκκλησίας, τοῦτο ἐγέννησε τάς αἵρέσεις, τοῦτο ὥπλισεν ἀδελφικήν χεῖρα...» (σ. 142).

«Σέ ἡδίκησε κάποιος εἰς κάτι καί κακῶς ἐπραξε; Στέναξον, μή κακολογήσῃς· δάκρυσον, ὄχι διὰ τήν εἰς βάρος σου ἀδικίαν, ἀλλά διὰ τήν ἀπώλειαν ἐκείνου, καθὼς καί ὁ ἰδικός σου Κύριος διὰ τόν Ἰούδαν, ἐδάκρυσεν, ὄχι διότι ὁ ἴδιος ἐσταυροῦτο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνος προέδιδε. Σέ ἐκακολόγησε καί σέ ἐχλεύασε; Παρακάλεσε τόν Θεόν ὥστε ταχέως νά γίνῃ ἴλεως πρὸς αὐτόν. Ἀδελφός εἶναι ἰδικός σου» (σ. 170).

«Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀνατρέπεται ὑπὸ τῆς θλίψεως, πολύ περισσότερον θά πάθῃ τοῦτο ὑπὸ τῆς ἀνέσεως. Διότι ἐάν πίπτῃ ἐνῷ εἶναι δεμένος — καθ' ὅσον τοῦτο εἶναι ἡ θλίψις — πολύ περισσότερον λευμένος· ἐάν ἀνατρέπεται ἐνῷ πιέζεται, πολύ περισσότερον ἐνῷ εἶναι χαλαρός ὑπὸ τοῦ μαλθακοῦ τρόπου ζωῆς. Καί πῶς θά δυνηθῶ, λέγει, νά μή ἀνατραπῶ, ἐνῷ θλίβομαι; Ἄν ἀντιληφθῇς ὅτι, εἴτε θέλεις, εἴτε δέν θέλεις, θά ὑποφέρῃς τήν θλίψιν πού ἐπῆλθεν· ἀλλ' ἐάν μέν τήν ὑποφέρῃς εὐχαρίστως, θά κερδίῃς τά μέγιστα, ἂν ὁμως ἀποθαυρνόμενος καί στενοχωρούμενος καί δλασφημῶν, οὔτε μέ αὐτόν τόν τρόπον θά κάμῃς τήν συμφοράν μικροτέραν, καί θά καταστήσῃς τήν ἀναταραχήν μεγαλυτέραν» (σ. 183).

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ

I

ΟΜΙΛΙΑΙ Α'-ΙΑ'

ΛΟΓΟΣ Α'

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

Ρωλ. 8-11
I

Ἐπειδὴ ἀκούω συνεχῶς νὰ ἀναγιγνώσκωνται αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ μακαρίου Παύλου, καὶ δύο φορές κάθε ἑβδομάδα, πολλάκις δὲ καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρας φορές, ὡσάκις ἐφορᾶμεν τὴν μνήμην ἁγίων μαρτύρων, χαίρω μὲν, ἐπειδὴ ἀπολαμβάνω τὴν πνευματικὴν σάλπιγγα, καὶ σκιρτῶ, καὶ θερμαίνομαι ἀπὸ τὸν πόθον, ἀναγνωρίζων τὴν προσφιλεῖς εἰς ἐμέ φωνήν, καὶ σχεδὸν νομίζω ὅτι ἀναπαριστῶ διὰ τῆς φαντασίας μου αὐτὸν παρόντα, καὶ ὅτι τὸν βλέπω νὰ ὁμιλῇ· Β πονῶ ὅμως καὶ θλίβομαι, ἐπειδὴ αὐτὸν τὸν ἄνδρα δὲν τὸν γνωρίζουν ὅλοι, ὅπως πρέπει νὰ τὸν γνωρίζουν, ἀλλὰ τόσοι μερικοὶ τὸν ἀγνοοῦν, ὥστε δὲν γνωρίζουν σαφῶς μήτε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπιστολῶν. Αὐτὸ δὲ συμβαίνει ὅχι ἕνεκεν ἀμαθείας, ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν θέλουν νὰ ἀσχολοῦνται συνεχῶς μὲ αὐτὸν τὸν μακάριον. Διότι οὔτε ἡμεῖς, ὅσα δεδαίως γνωρίζομεν, ἔαν μερικά γνωρίζωμεν, γνωρίζομεν λόγῳ εὐφυΐας καὶ πνευματικῆς ὀξύτητος, ἀλλὰ ἐπειδὴ συνεχῶς εὗρισκόμεθα εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν ἄνδρα, καὶ πάρα πολὺ ἀσχολούμεθα μὲ αὐτόν. Διότι ὅσοι ἀγαποῦν γνωρίζουν περισσότερον ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους τὰ ἔργα τῶν ἀγαπωμένων, ἐπειδὴ δεδαίως ἐνδιαφέρονται δι' αὐτούς. Τοῦτο C καὶ αὐτὸς ὁ μακάριος δεικνύων, ἔλεγεν εἰς τοὺς Φιλιππησίους: «Καθὼς ἐμοὶ δίκαιόν ἐστι τοῦτο φρονεῖν περὶ ὑμῶν, διὰ τὸ ἔχειν με ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμᾶς, ἐν τε τοῖς δεσμοῖς μου, καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ καὶ δεδαιώσει τοῦ εὐαγγελίου» (Φιλίπ. 1, 7).

Ἐπομένως καὶ σεῖς ἂν θέλετε μέ προθυμίαν νά προσέχετε εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, δέν ἔχετε ἀνάγκην οὐδενός ἄλλου. Διότι εἶναι ἀληθῆς ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ ὁ ὁποῖος λέγει: «Ζητεῖτε καὶ εὐρήσετε· κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν» (Ματθ. 7, 7).

Ἄλλὰ ἐπειδὴ οἱ περισσότεροι ἀπὸ ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι ἐδῶ συγκεντρωνόμεθα, 426 ἔχουν ὑποχρέωσιν καὶ διὰ τὴν διατροφήν τῶν παιδῶν καὶ διὰ τὴν φροντίδα τῆς γυναικὸς καὶ διὰ τὴν μέριμναν τῆς οἰκίας, δι' αὐτόν τόν λόγον δέν εἶναι δυνατόν νά συγκατατεθῶν νά δώσουν ἐξ ὁλοκλήρου τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς αὐτό τό ἔργον· διὰ νά πάρετε, λοιπόν, ὅσα ὑπὸ ἄλλων συγκεντρώνονται, ἐγερθεῖτε καὶ ἀφιερῶσατε τόσον ἐνδιαφέρον εἰς τὴν ἀκρόασιν τῶν ὁσων λέγονται, ὅσον εἰς τὴν συλλογὴν τῶν χρημάτων. Διότι ἂν καὶ εἶναι ἐπονείδιστον νά ζητῆται ἀπὸ σᾶς τόση μόνον προσπάθεια, ὁμως θά ἦτο προσφιλές, ἂν βεβαίως τόσῃ προσφέρετε.

*Ποίων κακῶν εἶναι πρόξενος ἡ ἄγνοια τῶν Γραφῶν.
Ἡ χρονικὴ τάξις εἰς ἐκάστην τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου*

Καθ' ὅσον ἀπ' ἐδῶ προῆλθαν τὰ ἀναρίθμητα κακά, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἄγνοιαν τῶν Γραφῶν διὰ τοῦτο ἐβλάστησεν ἡ μεγάλη καταστροφή τῶν αἰρέσεων, διὰ τοῦτο οἱ ἄνευ φροντίδος τρόποι ζωῆς, διὰ τοῦτο οἱ ἀνωφελεῖς κόποι. Διότι ὅπως ἀκριδῶς ὅσοι ἔχουν στερηθῇ τό φῶς τοῦτο δέν θά ἠδύναντο νά βαδίσουν ὀρθῶς, τοιοῦτοτρόπως Β καὶ ὅσοι δέν βλέπουν πρὸς τὴν ἀκτῖνα τῶν θείων Γραφῶν ἀναγκάζονται νά σφάλουν συνεχῶς εἰς πολλά, ἐπειδὴ βαδίζουσιν ἐν μέσῳ φοδερωτάτου σκότους.

Διὰ νά μὴ συμβαίνη τοῦτο, ἅς ἀνοίξωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν ἀκτινοβολίαν τῶν ἀποστολικῶν λόγων. Καθ' ὅσον ἔλαμψεν περισσότερον καὶ ἀπὸ τὸν ἥλιον ἡ γλῶσσα τούτου, καὶ ὑπερέστησεν ἀπὸ ὅλους γενικῶς τοὺς ἄλλους ὡς πρὸς τὴν ἔκφρασιν τῆς διδασκαλίας. Ἐπειδὴ, λοιπόν, ἐκοπίασε περισσότερον ἀπ' αὐτοὺς, ἐπέσυρε πολλὴν τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος. Καὶ δέν ἰσχυρίζομαι αὐτό μόνον ἀπὸ τὰς ἐπιστολάς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰς Πράξεις. Ὁ Διότι ὅπου παρουσιάζετο εὐκαιρία ὁμιλίας ἐνώπιον τοῦ λαοῦ εἰς αὐτόν εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις ἐδίδον τὸν λόγον· διὰ τοῦτο καὶ ἐθεωρήθη ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς ὅτι εἶναι ὁ Ἑρμῆς (Πράξ. 14, 12), διότι ὑπερεῖχε ὡς πρὸς τὴν εὐγλωττίαν.

Ἐπειδὴ δὲ πρόκειται νά ἀσχοληθῶμεν μέ αὐτὴν τὴν ἐπιστολήν, εἶναι ἀναγκαῖον νά ὁμιλήσωμεν διὰ τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐγράφη. Διότι δέν εἶναι, ὅπως νομίζουν πολλοί, προτέρα ὅλων τῶν ἄλλων, ἀλλὰ πρώτη μὲν ἀπὸ ὧσας ἐγράφησαν εἰς τὴν Ρώμην, μεταγενεστέρα δὲ τῶν ἄλλων, ἃν καὶ ὄχι ὅλων, καθ' ὅσον καὶ αἱ δύο πρὸς Κορινθίους ἐστάλησαν πρὸ αὐτῆς. Καὶ τοῦτο εἶναι φανερόν ἐξ ὧσων ἔγραφεν εἰς τὸ τέλος αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς, τοιοῦτοτρόπως λέγων: *Δ Νυνὶ δὲ πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλὴμ διακονῶν τοῖς ἁγίοις. Εὐδόκησαν γάρ Μακεδονία καὶ Ἀχαΐα κοινωνίαν τινὰ ποιήσασθαι εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ*» (Ρωμ. 15, 25-26). Εἰς τοὺς Κορινθίους δὲ στέλλων ἐπιστολήν ἔλεγεν: «Ἐάν ᾗ ἄξιον τοῦ καμέ πορεύεσθαι, σύν ἐμοὶ πορεύσονται» (Α΄ Κορινθ. 16, 4), λέγων αὐτὰ δι' ἐκείνους οἱ ὅποιοι μετέφερον ἐκεῖ τὰ χρήματα. Ἐπομένως εἶναι φανερόν, ὅτι ὅταν ἔστελλεν ἐπιστολήν εἰς τοὺς Κορινθίους ἦτο ἀμφίβολον τὸ γεγονός τοῦ τοιοῦτου ταξιδίου αὐτοῦ· ὅταν δὲ ἔστελλεν ἐπιστολήν εἰς τοὺς Ρωμαίους ἦτο ἔγκυρον. Αὐτὸ δὲ ἀφοῦ γίνεται παραδεκτόν, καὶ ἐκεῖνο εἶναι φανερόν, ὅτι δηλαδή αὐτὴ ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη μετὰ ἀπὸ ἐκείνας. Ε Καὶ ἡ ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς νομίζω ὅτι εἶναι προτέρα τῆς πρὸς Κορινθίους. Καθ' ὅσον προηγουμένως εἰς ἐκείνους ἀφοῦ ἔστελλεν ἐπιστολήν, καὶ ἀφοῦ ὠμίλησε πρὸς αὐτοὺς διὰ τὴν ἐλεημοσύνην, ὅταν ἔλεγε «περὶ δὲ τῆς φιλαδελφίας οὐ χρεῖαν ἔχομεν γράφειν ὑμῖν· αὐτοὶ γάρ ὑμεῖς θεοδίδακτοὶ ἐστε εἰς τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους· καὶ γάρ ποιεῖτε αὐτὸ εἰς πάντας τοὺς ἀδελφούς» (Α΄ Θεσσ. 4, 9), τότε εἰς τοὺς Κορινθίους ἔστελλε ἐπιστολήν. Καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιον δηλώνει λέγων: «Οἶδα γάρ τὴν προθυμίαν ὑμῶν, ἣν ὑπὲρ ὑμῶν κανυχῶμαι 427 Μακεδόσιν, ὅτι Ἀχαΐα παρεσκεύασται ἀπὸ πέρυσι· καὶ ὁ ἐξ ὑμῶν ζῆλος ἠρέθισε τοὺς πλείονας» (Β΄ Κορινθ. 9, 2). Ἐξ αὐτῶν ἔδειξεν, ὅτι εἰς πρώτους ἐκείνους ὠμίλησε περὶ τούτου. Μεταγενεστέρα μὲν, λοιπόν, αὐτὴ ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἐπιστολάς, πρώτη δὲ ἀπὸ τὰς ἄλλας, αἱ ὁποῖαι ἐγράφησαν εἰς τὴν Ρώμην. Διότι δέν εἶχε ἀκόμη μεταβῆ εἰς τὴν Ρώμην, ὅταν ἔγραφε αὐτὴν τὴν ἐπιστολήν· καὶ αὐτὸ φανερῶνει λέγων· «Ἐπιποθῶ γάρ ἰδεῖν ὑμᾶς, ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικόν» (Ρωμ. 1, 11). Ἀπὸ τὴν Ρώμην δὲ εἰς τοὺς Φιλιππησίους ἔγραφε· διὰ τοῦτο λέγει, «ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἅγιοι πάντες, μάλιστα οἱ ἐκ τῆς Καίσαρος οἰκίας» (Φιλιπ. 4, 22). Καὶ ἀπ' ἐκεῖ ὁμοίως εἰς τοὺς Ἑβραίους· Β διὰ τοῦτο καὶ λέγει, ὅτι ἀσπάζονται ὅλους αὐτοὺς οἱ ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν. Καὶ τὴν ἐπιστολήν πρὸς τὸν

Τιμόθεον ἔστειλε ἀπὸ τὴν Ρώμην, ἐνῷ ἦτο δέσμιος. Αὐτὴ νομίζω ὅτι εἶναι ἡ τελευταία ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας· καὶ εἶναι φανερόν ἀπὸ τὸ τέλος τῆς. «*Ἐγὼ γάρ ἤδη σπένδομαι, λέγει, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκε*» (Β' Τιμόθ. 4, 6). Ὅτι ἐκεῖ δὲ ἀπέθανε, εἰς ὅλους εἶναι φανερόν. Καὶ ἡ ἐπιστολὴ πρὸς Φιλήμονα καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ τελευταία· διότι τὴν ἔγραψεν εἰς βαθύ γῆρας· διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν· «*Ὡς Παῦλος πρεσβύτης, νυνὶ δὲ καὶ δέσμιος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*» (Φιλήμ. 9). Προηγουμένη ὁμως τῆς ἐπιστολῆς πρὸς Κολοσσαεῖς· C καὶ αὐτὸ πάλιν φανερόν ἀπὸ τὸ τέλος. Διότι γράφων πρὸς τοὺς Κολοσσαεῖς λέγει, ὅτι «*Τυχικὸς πάντα γνωρίσει ὑμῖν, ὃν ἔπεμψα σὺν Ὀνησίμῳ τῷ πιστῷ καὶ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ*» (Κολοσ. 4, 7).

Ὁ Ὀνησίμος δὲ οὗτος εἶναι αὐτός, διὰ τὸν ὁποῖον ἔγραψε τὴν ἐπιστολὴν πρὸς Φιλήμονα. Καὶ ὅτι δὲν πρόκειται δι' ἄλλον συνώνυμον ἐκείνου, εἶναι φανερόν ἀπὸ τὸν Ἀρχιππον· διότι αὐτὸν ἐπῆρε βοηθὸν εἰς τὴν ἐπιστολὴν πρὸς Φιλήμονα τῆς παρακλήσεως ὑπὲρ τοῦ Ὀνησίμου, αὐτόν καὶ στέλλων ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Κολοσσαεῖς προτρέπει, λέγων· «*Εἴπατε Ἀρχίππῳ, βλέπε τὴν διακονίαν, ἣν παρέλαβες, ἵνα αὐτὴν πληροῖς*» (Κολοσ. 4, 17). D Νομίζω δὲ ὅτι καὶ ἡ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολὴ εἶναι προγενεστέρα τῆς πρὸς Ρωμαίους.

Οὐδόλως δὲ εἶναι παράδοξον, ἔάν εἰς τὰ βιβλία ἔχουν ἄλλην σειράν· ἀφοῦ καὶ οἱ δώδεκα προφητὰι ἄν καὶ δὲν εἶναι ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου χρονικῶς, ἀλλὰ κατὰ πολὺ διαφέρουν μεταξύ των, εἰς τὴν σειράν τῶν βιβλίων εἶναι τοποθετημένοι ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου. Ὁ Ἀγγαῖος, λοιπόν, καὶ ὁ Ζαχαρίας καὶ ὁ ἄγγελος προεφήτευσαν μετὰ τὸν Ἰεζεκιήλ καὶ τὸν Δανιήλ, καὶ πολὺ μετὰ τὸν Ἰωάνν καὶ τὸν Σοφονίαν καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους· ἀλλ' ὁμως εἶναι συνδεδεμένοι μέ ὅλους ἐκείνους, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ὡς πρὸς τὸν χρόνον τόσον πολὺ διαφέρουν.

Οὐδεὶς δὲ ἅς μὴ νομίζῃ αὐτόν τὸν κόπον ἐπουσιώδη, μήτε χαρακτηριστικόν περιττῆς περιεργείας αὐτὴν τὴν ἔρευναν· Εἰ διότι μᾶς βοηθεῖ δι' ὅσα ἐρευνῶμεν πολὺ ὁ χρόνος καθ' ὃν ἐγράφησαν αἱ ἐπιστολαί. Διότι ὅταν βλέπω μὲν νὰ στέλλῃ ἐπιστολάς διὰ τὰ ἴδια θέματα εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ εἰς τοὺς Κολοσσαεῖς, οὐχὶ ὁμως μέ τὸν ἴδιον τρόπον περὶ τῶν ἰδίων θεμάτων, ἀλλ' εἰς ἐκείνους μὲν μέ πολλὴν συγκατάβασιν, ὅπως ὅταν λέγῃ· «*τὸν δὲ ἀσθενῶντα τῇ πίστει προσλαμβάνεσθε, μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν*» ὅς μὲν πιστεύει φαγεῖν πάντα· ὁ δὲ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθί-

ει» (Ρωμ. 14, 1-2), εἰς τοὺς Κολοσσαεῖς οὐχί τοιοῦτοτρόπως περὶ τῶν ἰδίων, ἀλλὰ περισσότερον ἀπεριφράστως· 428 «Εἰ γάρ ἀπεθά-
νετε, λέγει, σὺν Χριστῷ, πῶς ὥς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε,
μὴ ἄψῃ, μὴδὲ γεύσῃ, μὴδὲ θίγῃς; ἅτινά ἐστι πάντα εἰς φθοράν τῇ
ἀποχρήσει, οὐκ ἐν τιμῇ τινὶ πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός» (Κολοσ.
2, 20-23), τίποτε ἄλλο δὲν εὐρίσκω αἰτίαν αὐτῆς τῆς διαφορᾶς,
ἀπὸ τόν χρόνον τῶν πραγμάτων. Διότι εἰς τὴν ἀρχὴν μὲν ἔπρεπε
νά συγκαταβαῖν, οὐδόλως ὁμως καὶ μετὰ ταῦτα. Καὶ εἰς πολλὰς
περιπτώσεις δὲ εἰς ἄλλα σημεῖα εἶναι δυνατόν νά εὕρῃ κανεῖς αὐ-
τόν νά πράττῃ τοῦτο.

Κατὰ τόν ἴδιον τρόπον ἔχουν συνηθίσαι καὶ ὁ ἱατρός καὶ ὁ
διδάσκαλος νά πράττουν· διότι ὁ ἱατρός δὲν μεταχειρίζεται ὁμοί-
ως τοὺς ἀσθενεῖς εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ εἰς τὸ τέλος ὅταν φθάνουν εἰς
τὴν ὑγείαν, οὔτε ὁ διδάσκαλος μεταχειρίζεται ὁμοίως τοὺς παι-
δας, οἱ ὅποιοι εἰς τὴν ἀρχὴν διδάσκονται, μέ ἐκείνους, Β οἱ ὁποί-
οι ἔχουν ἀνάγκην τελειωτέρων διδασκαλιῶν. Εἰς μὲν, λοιπόν,
τοὺς ἄλλους ἔνεκα κάποιας αἰτίας καὶ ἐπειδὴ ἐκινεῖτο ἀπὸ κάποιο
σχέδιον ἔστελλε ἐπιστολὴν· καὶ φανερώνει τοῦτο εἰς τοὺς Κορινθί-
ους μὲν λέγων: «Περὶ δέ ὧν ἐγράψατέ μοι» (Α' Κορινθ. 7, 1)· καὶ
εἰς τοὺς Γαλάτας δέ, ἀμέσως ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐξ ὅλης γενικῶς τῆς ἐ-
πιστολῆς αὐτό τό ἴδιον δεικνύων· εἰς αὐτοὺς ὁμως ἔνεκα ποίου
λόγου, καὶ διατί; Καθ' ὅσον φανερώς ἐπιβεβαιώνει εἰς αὐτοὺς,
ὅτι εἶναι πλήρεις χρηστότητος, πλήρεις πάσης γνώσεως, ἱκανοὶ
καὶ ἄλλους νά νουθετοῦν. Διατί, λοιπόν, ἔγραψεν τὴν ἐπιστολὴν;
«Διὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, λέγει, τὴν δοθεῖσάν μοι εἰς τό εἶναί με
λειτουργόν Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Ρωμ. 15, 16).

Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἔλεγεν: C «Ὁφειλέτης εἰμί, τό
κατ' ἐμέ πρόθυμον, καὶ ὑμῖν τοῖς ἐν Ρώμῃ εὐαγγελίσασθαι». Καθ'
ὅσον τά λεχθέντα, ὅτι π.χ. ἤμπορουν καὶ ἄλλους νά νουθετοῦν,
καὶ ὅλα τά τοιαῦτα, εἶναι χαρακτηριστικά περισσότερον ἐπαίνου
καὶ ἐνθαρρύνσεως· καὶ ἡ διόρθωσις μέ τά γράμματα καὶ δι' αὐ-
τοὺς ἦτο ἀναγκαῖα. Διότι ἐπειδὴ ἀκόμη δὲν εἶχε φθάσει, δίδει κα-
τευθύνσεις εἰς τοὺς ἄνδρας μέ δύο τρόπους, δηλαδή καὶ μέ τὴν ὠ-
φέλειαν ἀπὸ τὰς ἐπιστολάς καὶ μέ τὴν προσδοκίαν τῆς παρουσίας
του.

Τοιαύτη, λοιπόν, ἦτο ἐκείνη ἡ ἀγία ψυχὴ· ὅλην τὴν οἰκουμέ-
νην ἐνηγκαλίζετο, καὶ ὅλους γενικῶς ἀνεκίνει ἐντός του, D διότι
ἔθεώρει μεγίστην τὴν κατὰ Θεόν συγγένειαν· καὶ ὥς ἐάν ὅλους αὐ-
τοὺς ἐγέννησεν, τόσον ἡγάπα, μᾶλλον δὲ ἐδείκνυε μεγαλύτεραν

φιλοσοργίαν από κάθε πατέρα. Διότι τοιούτου είδους είναι ἡ χάρις τοῦ πνεύματος· νικᾷ τοὺς πόνους τῆς σαρκὸς καὶ παρουσιάζει θερμότεραν τὴν ἀγάπην. Καὶ τοῦτο εἶναι δυνατόν νά ἴδῃ κανεῖς κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Παύλου, ὁ ὁποῖος γενόμενος ὑπὸ τῆς ἀγάπης ὅπως ἀκριδῶς κάποιο περρωτόν, ὅλους γενικῶς περιέρχεται συνεχῶς, χωρὶς νά μένῃ εἰς ἓν σημεῖον ἢ νά κάθεται. Ἐπειδὴ ἤκουσε τὸν Χριστόν νά λέγῃ: «*Πέτρε, φιλεῖς με; ποίμαινε τὰ πρόβατά μου*» (Ἰωάν. 21, 15), καὶ νά παρουσιάσῃ αὐτόν ὡς μέγιστον κανόνα ἀγάπης, μεθ' ὑπερβολῆς ἐπαρουσίαζεν αὐτόν.

Εἰς αὐτόν, λοιπόν, καὶ ἡμεῖς ἀφοῦ μνηθῶμεν, ἕκαστος ἂν καὶ ὄχι τὴν οἰκουμένην, οὔτε ὁλοκλήρους πόλεις καὶ λαούς, ἀλλὰ ἅς κατευθύνῃ τὴν οἰκίαν του, τὴν γυναῖκα του, τὰ τέκνα, τοὺς φίλους, τοὺς γείτονας. Καὶ ἅς μὴ μοῦ εἴπῃ τις, ὅτι εἰμαι ἄπειρος καὶ ἀπλοϊκός.

Τίποτε περισσότερον ἀμαθὲς ἀπὸ τὸν Πέτρον, τίποτε περισσότερον ἀπλοϊκόν ἀπὸ τὸν Παῦλον. Καὶ αὐτός ὁ ἴδιος ὡμολογεῖ, καὶ δέν ἐθεώρει ἐντροπὴν νά λέγῃ· «*Εἰ δέ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει*» (Β' Κορινθ. 11, 6). Ἄλλ' ὁμως αὐτός ὁ ἀπλοϊκός καὶ ἐκεῖνος ὁ ἀμαθὴς ἐνίκησαν πλείστους φιλοσόφους, 429 πλείστους ρήτορας ἀπεστόμωσαν, ἀφοῦ ἐπετέλεσαν τό πᾶν ἕνεκα τῆς ἰδικῆς των προθυμίας καὶ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ.

Ἡμεῖς, ποίαν, λοιπόν, θά ἔχωμεν ἀπολογίαν, ἀφοῦ δέν ἐδοθησάμεν οὔτε εἴκοσι πρόσωπα, ἀφοῦ δέν ἐφάνημεν χρήσιμοι οὔτε εἰς τοὺς συνοίκους μας; Αὐτά εἶναι δικαιολογία καὶ πρόσχημα. Διότι δέν ἐμποδίζει οὔτε ἡ ἀμάθεια οὔτε ἡ ἔλλειψις μορφώσεως τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ ἡ ὁκνηρία καὶ ἡ ἀδράνεια. Αὐτὴν, λοιπόν, τὴν ἀδράνειαν ἀφοῦ ἀποβάλλωμεν, ἅς ἐπιδοθῶμεν μετὰ πάσης φροντίδος εἰς τὴν διαφώτισιν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας μας, διὰ νά ἀπολαύσωμεν καὶ ἐδῶ μέ πολλὴν ἡρεμίαν, Β κατευθύνοντες τοὺς οἰκείους μας συμφώνως πρὸς τὸν θεῖον φόδον, καὶ διὰ νά ἀπολαύσωμεν καὶ ἐκεῖ ἀπείρων ἀγαθῶν, μέ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποῖου καὶ μετὰ τοῦ ὁποῖου ἀνήκει εἰς τὸν Πατέρα ἡ δόξα, συγχρόνως καὶ εἰς τό Πνεῦμα τό Ἅγιον, εἰς ὅλους τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Λ Ο Γ Ο Σ Β'

(Ρωμ. 1, 1-7)

«Παῦλος, δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητός ἀπόστολος, ἁφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον Θεοῦ, ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις» C (στ. 1-2).

Ὁ μὲν Μωϋσῆς ἐνῷ συνέγραψεν πέντε βιβλία, εἰς οὐδένα ἐτοποθέτησεν τὸ ὄνομά του, οὔτε καὶ οἱ μετέπειτα αὐτοῦ, οἱ ὅποιοι συνέθεσαν τὰ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον ἔργα, ἀλλ' οὔτε ὁ Ματθαῖος, οὔτε ὁ Ἰωάννης, ὁ Μάρκος, ὁ Λουκᾶς· ὁ δὲ μακάριος Παῦλος εἰς ὅλας τὰς ἐπιστολάς ἔγραψε τὸ ὄνομά του. Διατί λοιπόν; Διότι ἐκεῖνοι μὲν ἔγραφον εἰς παρόντας, καὶ ἦτο περιττὸν νὰ ὀνομάζουσιν τοὺς ἑαυτοὺς των ἐνῷ ἦσαν παρόντες· αὐτὸς ὁμῶς ἀπέστελλε τὰ γραφέντα ἀπὸ μακρὰν, καὶ ὑπὸ μορφὴν ἐπιστολῆς· διὰ τοῦτο καὶ ἦτο ἀναγκαῖα ἡ προσθήκη τοῦ ὀνόματος. Ἐάν δὲ δὲν πράττη τὸ ἴδιον καὶ εἰς τὴν ἐπιστολὴν πρὸς Ἑβραίους, D καὶ αὐτὸ ἦτο σύμφωνον πρὸς τὴν φρόνησίν του. Διότι ἐπειδὴ διέκειντο μέ ἀπέχθειαν πρὸς αὐτόν, διὰ νὰ μὴ ἐμποδίσουν ἐξ ἀρχῆς τὴν εἰσοδὸν τοῦ λόγου, ἀφοῦ ἀκούσουν τὸ ὄνομα, ἐπενόησε μέ τὸ νὰ κρύψῃ τὸ ὄνομα νὰ γίνῃ δυνατὴ ἡ ἀκρόασις τῶν λόγων ὑπ' ἐκείνων.

Ἐάν δὲ μερικοὶ προφητῆται ἔθεσαν τὰ ὀνόματά των καὶ ὁ Σολομών, τοῦτο σᾶς ἀφήνω εἰς τὸ ἐξῆς νὰ ἐρευνήσετε, διατί δηλαδὴ ἄλλοι μὲν τὰ ἔθεσαν, ἄλλοι δὲ ὄχι· διότι δὲν πρέπει νὰ μαθαίνετε σεῖς ὅλα γενικῶς ἀπὸ ἐμέ, ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι νὰ κοπιάζετε καὶ νὰ ἐρευνᾶτε, διὰ νὰ μὴ γίνεσθε περισσότερον νωθροί.

«Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἐνεκα τοῦ λόγου ἥλλαξεν ὁ Θεὸς τὸ ὄνομά του, καὶ ἐνῷ ἦτο Σαῦλος τὸν ὠνόμασε Παῦλον; Διὰ νὰ μὴ ὑστερῇ τοιουτοτρόπως τῶν Ἀποστόλων, E ἀλλ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ὅποιον εἶχεν ἐκλεκτὸν ὁ κορυφαῖος τῶν μαθητῶν, αὐτὸ καὶ οὗτος νὰ ἀποκτήσῃ, καὶ νὰ ὑπάρχῃ θεμέλιον περισσότερας φιλίας. Δὲν ὠνόμασε δὲ τυχαίως τὸν ἑαυτὸν του δοῦλον Χριστοῦ. Καθ' ὅσον ὑπάρχουν πολλαὶ μορφαὶ δουλείας· μία μὲν ἡ μορφὴ κατὰ τὴν δημιουργίαν, καθ' ἣν λέγει, «Τὰ σύμπαντα δοῦλα σά» (Ψαλμ. 118, 91), καὶ καθ' ἣν λέγει, «Ὁ δοῦλος μου Ναβουχοδονόσορ» (Ἰερ. 25, 9), 430 διότι τὸ ἔργον εἶναι δοῦλον ἐκείνου ὁ ὅποιος τὸ ἐποίησεν· ἄλλη δὲ ἡ μορφὴ ἡ ἑξαρτωμένη

ἐκ τῆς πίστεως, περί τῆς ὁποίας λέγει· «Χάρις δέ τῳ Θεῷ, ὅτι ἦτε δούλοι τῆς ἁμαρτίας, ὑπηκούσατε δέ ἐκ καθαρᾶς καρδίας, εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς, καί ἐλευθερωθέντες ἀπό τῆς ἁμαρτίας, ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ» (Ρωμ. 6, 17-18), ἄλλη δέ ἀπό τὸν τρόπον ζωῆς, καθ' ἣν λέγει· «Μωϋσῆς ὁ θεράπων μου τετελεύτηκε» (Ἰησ. Ν. 1, 2), μολονότι ὅλοι οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν θεράποντες, ἄλλ' ἰδιαιτέρως ὁ Μωϋσῆς ἐξ αἰτίας τῆς λαμπρότητος τοῦ δίου. Ἐπειδὴ, λοιπόν, ὡς πρὸς ὅλας τὰς μορφάς τῆς ἀξιοθαυμάστου δουλείας ἦτο δούλος ὁ Παῦλος, εἰς τὴν θέσιν μεγίστου ἀξιώματος τοποθετεῖ αὐτὸ λέγων, «δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ».

Καί τὰ ὀνόματα τῆς θείας προνοίας παρουσιάζει, προχωρῶν ἐκ τῶν κάτω χρονικῶς πρὸς τὰ ἄνω. Β Καθ' ὅσον τὸ ὄνομα Ἰησοῦς φέρων ὁ ἄγγελος ἦλθε ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, καθ' ὃν χρόνον ἐγεννᾶτο ἀπὸ τὴν παρθένον· καὶ ὀνομάζεται Χριστὸς δέ ἔνεκα τοῦ χρίσματος, καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιον ἦτο τοῦ σώματος. Καί μέ ποῖον ἔλαιον, λέγει, ἐχρίσθη; Δέν ἐχρίσθη μέν δι' ἔλαιον, ἀλλὰ διὰ πνεύματος· γνωρίζει δέ καὶ αὐτοὺς οἱ ὅποιοι ἐχρίσθησαν κατ' αὐτόν τὸν τρόπον νά ὀνομάξῃ ἡ Γραφή χριστούς. Διότι αὐτὸ τὸ ὅποιον προηγεῖτο κατὰ τὸ χρίσμα, εἶναι τὸ πνεῦμα, διὰ τὸ ὅποιον καὶ λαμβάνεται τὸ ἔλαιον. Καί εἰς ποῖον σημεῖον ὀνομάζει χριστούς, ἐκείνους, οἱ ὅποιοι δέν ἐχρίσθησαν δι' ἔλαιον; «Μὴ ἅπτεσθε, λέγει, τῶν χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύεσθε» (Ψαλμ. 104, 15). C Τότε δέ οὔτε ὁ τρόπος ἐτοιμασίας τοῦ ἔλαιου τοῦ χρίσματος δέν ὑπῆρχε.

«Κλητὸς ἀποστόλος». Εἰς ὅλα τὰ σημεῖα ὀνομάζει τὸν ἑαυτὸν του κλητόν, δεικνύων τὴν εὐγνωμοσύνην του, καὶ ὅτι χωρὶς νά ἀναζητήσῃ ὁ ἴδιος εὗρεν, ἀλλὰ κατόπιν κλήσεως προσῆλθε καὶ ὑπήκουσε. Καί τοὺς πιστοὺς δέ τοιουτοτρόπως ὀνομάζει, «κλητοὺς ἁγίους». Ἀλλὰ αὐτοὶ μέν ἐκλήθησαν μέχρι νά πιστεύσουν, αὐτὸς δέ καὶ ἄλλο ἀνέλαβε, τὸ ἀποστολικὸν ἔργον, πρᾶγμα τὸ ὅποιον εἶναι πλήρες ἀπειρῶν ἀγαθῶν, καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ χαρίσματα καὶ μεγαλύτερον καὶ πολλὰ περιλαμβάνον. Διότι καὶ τί πρέπει περισσότερον νά εἴπω, παρὰ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἀκριδῶς ἐπραττεν ὁ Χριστὸς ὅταν ἦτο παρὼν, τοῦτο ἀφοῦ ἀνέθεσεν εἰς αὐτοὺς ἀπῆλθεν; Πρᾶγμα τὸ ὅποιον καὶ ἀναφωνεῖ ὁ Παῦλος ὁμιλῶν, D καὶ μεγαλύνων τὸ ἀξίωμα τῶν ἀποστόλων· «Ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν» (Β' Κορινθ. 5, 20), δηλαδὴ ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ πρεσβεύομεν.

«'Αφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ». Διότι ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὴν οἰκίαν ὁ ἕκαστος εἶναι προωρισμένος διὰ τὰς διαφορὰς ἐργασίας, τοιουτοτρόπως καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἶναι διαφόρως κατανεμημένοι αἱ διακονίαι. Ἐδῶ δὲ νομίζω ὅτι δέν ὑπονοεῖ μόνον τὴν ἐκλογὴν διὰ κλήρου, ἀλλ' ὅτι παλαιότερον καὶ ἐξ οὐρανοῦ εἶχε ταχθῇ πρὸς αὐτό. Αὐτό ἀκριβῶς καὶ ὁ Ἱερεμίας λέγει ὅτι ἔχει εἶπῃ ὁ Θεὸς δι' αὐτόν· *«Πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ μητρὸς ἡγιακά σε, προφήτην εἰς ἔθνη τέθεικά σε»* (Ἱερ. 1, 5). Ε. Διότι ἐπειδὴ ἔγραφε πρὸς πόλιν ἐγωῖστικὴν καὶ ὑπερήφανον, δι' ὧν τῶν τρόπων καὶ εἰς ὅλα τὰ σημεῖα παρουσιάζει τὴν ἐκλογὴν ἀπὸ τόν Θεόν νά ὑπάρχῃ· καθ' ὅσον αὐτός ἐκάλεσε, καὶ αὐτός προώρισε. Τοῦτο δὲ πράττει, διὰ νά κάμῃ τὴν ἐπιστολὴν ἀξιόπιστον καὶ εὐπρόσδεκτον.

«Εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ». Ἐπομένως δέν εἶναι μόνος ὁ Ματθαῖος εὐαγγελιστὴς οὔτε ὁ Μάρκος, ὅπως ἀκριβῶς οὔτε αὐτός μόνος ἀπόστολος, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι, ἐάν καὶ κατ' ἐξαιρέσιν λέγονται ὅτι εἶναι τοῦτο ὁ μὲν, ἐκεῖνο οἱ δέ. Ὀνομάζει δὲ αὐτό εὐαγγέλιον ὃχι μόνον διὰ τὰ ἀγαθὰ τὰ ἤδη συμβάντα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ μέλλοντα.

Μέ ποιον δὲ τρόπον ἰσχυρίζεται ὅτι κηρύττεται δι' αὐτοῦ ὁ Θεός; «'Αφωρισμένος γάρ, λέγει, εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ»· καθ' ὅσον ὁ πατήρ καὶ πρὸ τῶν εὐαγγελίων ἦτο φανερός. 431 Ἄλλ' ἂν καὶ ἦτο φανερός, ἦτο φανερός εἰς μόνους τοὺς Ἰουδαίους, καὶ οὔτε εἰς ὅλους αὐτούς, ὅπως ἔπρεπε· διότι οὔτε ἐγνώριζε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πατήρ, καὶ πολλὰ τότε ἐφαντάζοντο ἀνάξια δι' Αὐτόν. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Χριστός, ὅτι *«Ἦξουσιν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταί»* καὶ ὅτι *«ὁ πατήρ τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν»* (Ἰωάν. 4, 23). Ἐπειτα δὲ καὶ ὁ ἴδιος μετὰ τοῦ υἱοῦ ἀπεκαλύφθη εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην· αὐτό ἀκριβῶς, λοιπόν, καὶ προλέγων ἔλεγεν ὁ Χριστός· *«Ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινόν θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν»* (Ἰωάν. 17, 3). Εὐαγγέλιον δὲ Θεοῦ ὀνομάζει, ἐμψυχώνων ἀπὸ τὴν εἰσαγωγὴν ἀκόμη τὸν ἀκροατήν. Διότι δέν ἦλθε διὰ νά ἀγγεῖλῃ τι κατηφές, ὅπως οἱ προφητὰι κατηγορίας καὶ ἐγκλήματα καὶ ἐπιτιμήσεις, **Β** ἀλλ' εὐαγγέλια (= εὐχαρίστους εἰδήσεις), καὶ μάλιστα εὐαγγέλια Θεοῦ, ἀπείρους θησαυροὺς σταθερῶν καὶ μονίμων ἀγαθῶν.

«Ὁ προεπηγγεῖλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἀγίαις». *«Κύριος γάρ δώσει ῥῆμα, λέγει, τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ»* (Ψαλμ. 67, 12)· καὶ πάλιν, *«Ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην»* (Ἦσ. 52, 7). Βλέπει καὶ κατηγο-

ρηματικῶς νά ἀναφέρεται τοῦ εὐαγγελίου καί τό ὄνομα καί ὁ τρόπος εἰς τήν παλαιάν Διαθήκην; Διότι, λέγει, δέν κηρύσσομεν αὐτό μόνον διά λόγων, ἀλλά καί δι' ἔργων. Διότι δέν ἦτο ἀνθρώπινον, ἀλλά θεῖον καί ἀπόκρυφον καί ὑπερβαῖνον πᾶσαν φύσιν. Ὁ Ἐπειδή δέ καί κατηγοροῦν τό πρᾶγμα διά καινοτομίαν, ἀποδεικνύει ὅτι εἶναι αὐτό παλαιότερον ἀπό τούς Ἑλληνας, καί ὅτι ἔχει γραφή ἐκ τῶν προτέρων εἰς τούς προφήτας.

Ἐάν δέ δέν ἐφανέρωσεν ἐξ ἀρχῆς, τοῦτο ἐγινεν ἐξ αἰτίας ἐκείνων, οἱ ὅποιοι δέν ἤθελαν νά δεχθῶν· διότι ὅσοι ἠθέλησαν ἠκούσαν. «Ἀβραάμ γάρ ὁ πατήρ ὑμῶν ἠγαλλιᾶσατο, ἵνα ἴδῃ τήν ἡμέραν τήν ἐμήν· καί εἶδε, καί ἐχάρη» (Ἰωάν. 8, 56). Πῶς, λοιπόν, λέγει, ὅτι «Πολλοί προφητῶν ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, ἃ ὀλέπετε, καί οὐκ εἶδον»; (Ματθ. 13, 17). Τοιουτοτρόπως ὅπως σεῖς βλέπετε καί ἀκούετε τό ἴδιον τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καί τά ἴδια τά θαύματα πρό τῶν ὀφθαλμῶν σας. Σύ δέ ἐξέτασε, παρακαλῶ, πρὶν ἀπό πόσα ἔτη ἐκ τῶν προτέρων ἐκηρύσσοντο αὐτά. Ὁ Καθ' ὅσον ὅταν πρόκειται ὁ Θεός νά ἐτοιμάσῃ σπουδαῖα τινα, αὐτά τά ἀνακοινώνει πρὶν ἀπό πολλά ἔτη, ἐξασκῶν τήν ἀκοήν διά νά ὑποδεχθῇ τήν παρουσίαν των.

«Ἐν γραφαῖς ἀγίαις». Διότι δέν ὠμίλουν οἱ προφῆται μόνον, ἀλλά καί ἔγραφον ὅσα ἔλεγον· δέν ἔγραφον δέ μόνον, ἀλλά καί διά πράξεων προετύπωναν, ὅπως ὁ Ἀβραάμ ὁδηγῶν πρὸς τήν θυσίαν τόν Ἰσαάκ, καί ὁ Μωϋσῆς ὑψῶν τόν ὄφιν, καί ἐκτείνων τὰς χεῖρας εἰς σχῆμα σταυροῦ κατά τῶν Ἀμαληκитῶν, καί θυσιάζων τόν ἀμνόν τοῦ Πάσχα.

«Περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα» (στ. 3).

Τί πράττεις Παῦλε; Ἐ Ἀφοῦ ἀνύψωσες τὰς ψυχὰς μας καί τὰς ὠδήγησες ὑψηλά, καί σπουδαῖα καί ἀπόρρητα ἔκαμες νά φαντασθῶμεν, καί ἀφοῦ εἴπες εὐαγγέλιον, καί μάλιστα Θεοῦ εὐαγγέλιον, καί εἰσήγαγες χορόν προφητῶν, καί ἀφοῦ ἀπέδειξες ὅτι ὅλοι ἐκήρυξαν πρό πολλῶν ἐτῶν τά μέλλοντα νά γίνουν, ποῦ πάλιν μᾶς ὁδηγεῖς πρὸς τόν Δαυίδ; Περὶ κάποιου ἀνθρώπου ὁμιλεῖς, εἰπέ μου, καί τοῦ παρουσιάζεις ὡς πατέρα τόν υἱόν τοῦ Ἰεσοῦ; καί πῶς εἶναι αὐτά ἀντάξια τῶν ὧν ἐλέχθησαν; Πολύ μάλιστα ἀντάξια· διότι δέν γίνεται λόγος εἰς ἡμᾶς, λέγει, 432 διά τυχαῖον ἀνθρώπον. Διά τοῦτο βεβαίως προσέθεσα τό «κατὰ σάρκα», ὑπονοῶν ὅτι ὑπάρχει γέννησις τοῦ ἰδίου καί κατὰ πνεῦμα.

Καί διά ποῖον λόγον ἐγινε ἀρχὴ ἀπ' ἐδῶ καί ὄχι ἀπ' ἐκεῖ δηλ. ἀπὸ τὰ ὑψηλότερα; Διότι καί ὁ Ματθαῖος ἀπ' ἐδῶ ἤρχισε, καί ὁ Λουκᾶς καί ὁ Μᾶρκος. Διότι αὐτόν τόν ὁποῖον πρόκειται νά ὀδηγῇ πρὸς τόν οὐρανόν, εἶναι ἀναγκαῖον νά ὀδηγῇ ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ ἄνω. Τοιουτοτρόπως ἐρρυθμίσθη κατ' οἰκονομίαν καί τό θαῦμα. Πρῶτον μὲν εἶδον αὐτόν ἄνθρωπον εἰς τὴν γῆν, καί ἐν συνεχείᾳ τόν κατενόησαν ὡς Θεόν. Ὅπως, λοιπόν, ὁ ἴδιος ἔκαμε τὴν διδασκαλίαν, τοιουτοτρόπως καί ὁ μαθητὴς του χαράσσει τὴν ὁδόν ἢ ὅποια ἐκεῖ ὀδηγεῖ. **Β** Πρῶτην, λοιπόν, ἀναφέρει τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν, ὅχι ἐπειδὴ ἦτο πρώτη, ἀλλ' ἐπειδὴ ὠδήγει τὸν ἀκροατὴν ἀπὸ τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν πρὸς τὴν κατὰ πνεῦμα.

«Τοῦ ὀρισθέντος υἱοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ» (στ. 4). Ἐγινε ἀσαφές τό λεχθέν ἐξ αἰτίας τῆς διαρθρώσεως τῶν λέξεων· διὰ τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον νά τό ἀναλύσωμε. Τί, λοιπόν, σημαίνει αὐτό τό ὁποῖον λέγει; Κηρύσσομεν, λέγει, τὸν καταγόμενον ἀπὸ τὸν Δαυίδ. Ἀλλὰ αὐτό εἶναι φανερόν. Ἀπὸ ποῦ ὁμως ἀποδεικνύεται ὅτι αὐτός ὁ ὁποῖος ἐσαρκώθη εἶναι καί υἱὸς Θεοῦ; Πρῶτον ἀπὸ τοὺς προφήτας· διὰ τοῦτο ἔλεγεν «ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις». **Γ** Αὐτός δέ ὁ τρόπος δέν εἶναι μικρὴ ἀπόδειξις. Ἐπειτα καί ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως· αὐτό καί ὁ ἴδιος ἐδήλωσε λέγων, «ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα»· διότι κατέλυσε τὸν νόμον τῆς φύσεως. Τρίτον, ἀπὸ τὰ θαύματα, τὰ ὅποια ἐπετελεῖ, παρέχων ἀπόδειξιν πολλῆς δυνάμεως· διότι αὐτό σημαίνει «ἐν δυνάμει». Τέταρτον, ἀπὸ τὴν χάριν, τὴν ὁποίαν ἔδιδεν εἰς τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν, καί διὰ τῆς ὁποίας ἔκαμνε ὅλους ἁγίους· διὰ τοῦτο λέγει «κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης»· διότι αὐτὰ τὰ δῶρα ἦτο δυνατόν νά χαρίζωνται ἀπὸ τὸν Θεόν μόνον. Πέμπτον, ἀπὸ τὴν ἀνάστασιν· διότι αὐτός πρῶτος καί μόνος ἀνέστη ἐκ νεκρῶν· τό ὁποῖον ἀκριβῶς καί ὁ ἴδιος διεκήρυξεν ὅτι εἶναι ἰδιαιτέρως σημεῖον ἱκανόν ἐξ ὧν νά ἀποστομῶσθαι καί ὅσους ἀναισχυνοῦν. **Δ** «Λύσατε γάρ, λέγει, τὸν ναόν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν» (Ἰωάν. 2, 19). Καί «ὅταν ὑψώσῃ με ἀπὸ τῆς γῆς, τότε γνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ εἰμὶ» (Ἰωάν. 8, 28) καί πάλιν «σημεῖον ἐπιζητεῖ ἡ γενεὰ αὕτη, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τό σημεῖον Ἰωνᾶ» (Ματθ. 12, 39). Τί, λοιπόν, σημαίνει τό «ὀρισθέντος»; Ἐκεῖνο τό ὁποῖον ἀπεδείχθη, ἐφανερώθη, ἐκρίθη, ὡμολογήθη ἀπὸ τὴν γνώμην ὧν ἀνεξαιρέτως καί ἀπὸ τὴν ἀπόφασιν, ἀπὸ τοὺς προφήτας, ἀπὸ τὴν παράδοξον κατὰ

σάρκα γέννησιν, ἀπό τὴν δύναμιν εἰς τὰ θαύματα, ἀπό τὴν χάριν, διὰ τῆς ὁποίας ἔδωκεν τὸν ἁγιασμόν, ἀπό τὴν ἀνάστασιν, διὰ τῆς ὁποίας κατέλυσε τὴν τυραννίαν τοῦ θανάτου.

Ε «Δι' οὗ ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολὴν εἰς ὑπακοὴν πίστεως» (στ. 5). Πρόσεξε τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ δούλου. Τίποτε δὲν θέλει νὰ εἶναι ἰδικόν του, ἀλλὰ τὰ πάντα τοῦ κυρίου. Καὶ δεδαίως τὸ πνεῦμα ἔδωκεν αὐτό· διὰ τοῦτο ἔλεγε: «Πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε θαστάζειν ἄρτι· ὅταν δέ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν» (Ἰωάν. 16, 12)· καὶ πάλιν «Ἀφορίσατέ μοι τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν» (Πράξ. 13, 2). Καὶ εἰς τὴν ἐπιστολὴν πρὸς Κορινθίους λέγει, 433 ὅτι «ὃ μὲν διὰ τοῦ πνεύματος δίδεται λόγος σοφίας, ἄλλῳ δέ λόγος γνώσεως» (Α' Κορινθ. 12, 8)· καὶ ὅτι ὅλα αὐτὰ διανέμει, ὅπως θέλει. Καὶ εἰς Μιλησίους δέ ὁμιλῶν ἔλεγεν: «Ἐν ᾧ ἔθετο ὑμᾶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ποιμένας καὶ ἐπισκόπους» (Πράξ. 20, 28). Βλέπεις ὅτι λέγει, ὅτι τὰ τοῦ πνεύματος εἶναι τοῦ υἱοῦ, καὶ ὅτι τὰ τοῦ υἱοῦ εἶναι τοῦ πνεύματος;

«Χάριν καὶ ἀποστολὴν»· δηλαδή, δέν κατωρθώσαμεν ἡμεῖς αὐτό, τὸ νὰ γίνωμεν ἀπόστολοι· διότι χωρὶς νὰ ὑποφέρωμεν πολλά καὶ νὰ κοπιᾶσωμεν, ἐτύχομεν αὐτῆς τῆς ἀξίας, ἀλλὰ χάριν ἐλάβομεν, καὶ ἡ ἐπιτυχία ἔγινε ἀπὸ τὴν ἄνωθεν δωρεάν. **Β**

«Εἰς ὑπακοὴν πίστεως». Ἐπομένως δέν ἦσαν οἱ ἀπόστολοι οἱ κατορθοῦντες, ἀλλὰ ἡ χάρις, ἡ ὁποία ἐδάδιζεν, ἐμπρὸς καὶ ἡτοίμαζε τὸν δρόμον δι' αὐτούς. Διότι ἔργον μὲν ἐκείνων ἦτο τὸ νὰ περιέρχωνται καὶ νὰ κηρύττουν, τὸ νὰ πείθουν δέ ἦτο ἔργον τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐνήργει δι' αὐτῶν· καθὼς λέγει καὶ ὁ Λουκάς, ὅτι «διήνοιξε τὴν καρδίαν αὐτῶν»· καὶ πάλιν, «οἷς ἦν δεδομένον ἀκούσαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ» (Πράξ. 16, 14).

«Εἰς ὑπακοὴν». Δέν εἶπεν εἰς ἀναζήτησιν καὶ δημιουργίαν, ἀλλ' «εἰς ὑπακοὴν». Διότι δέν ἐστάλημεν, λέγει, διὰ νὰ σκεπτώμεθα καὶ νὰ ἀποφασίζωμεν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀποδώσωμεν ἐκείνο τὸ ὅποιον ἀνελάβομεν. Διότι ὅταν ὁ δεσπότης λέγῃ κάτι, οἱ ἀκούοντες δέν πρέπει νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ λεγόμενα καὶ νὰ πολυπραγμονοῦν, **Γ** ἀλλὰ μόνον νὰ τὰ δέχωνται. Διότι οἱ ἀπόστολοι διὰ τοῦτο ἐστάλησαν, διὰ νὰ εἴπουν ὅσα ἀκριβῶς ἤκουσαν, χωρὶς νὰ προσθέσουν κάτι αὐτοπροαιρέτως· καὶ ἡμεῖς, διὰ νὰ πιστεύσωμεν.

Διὰ νὰ πιστεύσωμεν τί; «Περὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ» (στ. 5)· ὅχι διὰ νὰ ἐπεμβαίνωμεν εἰς τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ πιστεύσωμεν εἰς τὸ ὄνομα· διότι τοῦτο ἦτο ἐκείνο τὸ ὅποιον καὶ θαύματα ἐπε-

τέλει. «*Ἐν γάρ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, λέγει, ἔγχειται καὶ περιπάτει*» (Πράξ. 3, 6). Καὶ αὐτό τοῦτο χρειάζεται πίστιν, καὶ τίποτε ἐξ αὐτῶν δέν εἶναι δυνατόν νά ἐννοήσωμεν διά τῆς λογικῆς.

«*Ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ἐν οἷς ἔστε καὶ ὑμεῖς κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ*» (στ. 5-6). Τί λοιπόν; Εἰς ὅλα τὰ ἔθνη ἐκήρυξεν ὁ Παῦλος; Διότι ὅτι περιέτρεξε μὲν ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ μέχρι τὸ Ἰλλυρικόν πέλαγος, **Δ** καὶ ἀπ' ἐκεῖ πάλιν ἔφθασεν εἰς αὐτὰ τὰ πέρατα τῆς γῆς, εἶναι φανερόν ἐξ ὧσιν εἰς τοὺς Ρωμαίους δι' ἐπιστολῆς ἀνεκοίνωσεν. Ἐάν δέ καὶ εἰς ὅλους δέν ἔφθασεν, οὔτε αὐτό τὸ ὁποῖον λέγεται εἶναι τόσον ψευδές· διότι δέν ὁμιλεῖ μόνον διά τόν ἴδιον, ἀλλά καὶ διά τοὺς δώδεκα ἀποστόλους, καὶ δι' ὅλους ὅσους ἐκήρυξαν τόν λόγον τοῦ εὐαγγελίου μετὰ ἀπὸ ἐκείνους. Ἄλλως δέ οὔτε ἐπ' αὐτοῦ θά ἡδύνατο νά ἴδῃ τις νά ἐπικρίνεται ὁ λόγος, ἂν κατανοήσῃ τὴν προθυμίαν τοῦ Παύλου, καὶ ὅτι μετὰ τόν θάνατόν του δέν σταματᾷ νά κηρύττῃ εἰς ἅπασαν τὴν οἰκουμένην.

Πρόσεξε δέ πῶς ἐξυψώνει τὴν δωρεάν, καὶ τὴν ἀποδεικνύει ὅτι εἶναι σπουδαία καὶ πολὺ ἀνωτέρα τῆς προηγουμένης. **Ε** ἂν θεδαίως τὰ παλαιὰ συμβάντα ἐγίνοντο δι' ἓν ἔθνος, ἡ δωρεὰ ὅμως αὕτη προσήλκυσε ξηράν καὶ θάλασσαν. Παρατήρησε δέ καὶ ἐκεῖνο, πῶς εἶναι δηλαδή ἡ ψυχὴ τοῦ Παύλου ἐλευθέρα ἀπὸ κάθε μορφῆν κολακείας. Διότι ἐνῷ ὁμιλεῖ μέ τοὺς Ρωμαίους, οἱ ὅποιοι εὐρίσκοντο ὥς εἰς κάποιαν κορυφὴν ὅλης γενικῶς τῆς οἰκουμένης, τίποτε περισσότερον δέν παραχωρεῖ εἰς αὐτοὺς ἀπὸ ὅσα καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἔθνη· οὔτε, ἐπειδὴ τότε εἶχον τὴν ἐξουσίαν καὶ ἐδασίλευον, ἰσχυρίζεται ὅτι αὐτοὶ ὑπερέχουν κατὰ τι εἰς τὰ πνευματικά· ἀλλ' ὅπως ἀκριδῶς, λέγει, κηρύττομεν εἰς ὅλα τὰ ἔθνη, τοιοῦτοτρόπως καὶ εἰς σᾶς, **434** συναριθμῶν αὐτοὺς μετὰ τῶν Σκυθῶν καὶ τῶν Θρακῶν. Διότι ἂν δέν ἤθελε τοῦτο νά φανερώσῃ, ἦτο περιττόν τὸ νά εἴπῃ, «ἐν οἷς ἔστε καὶ ὑμεῖς». Πράττει δέ αὐτὰ καταδιβάζων τὸ φρόνημά των, καὶ ἀδειάζων τὴν ὑπερηφάνειαν τοῦ νοῦ, καὶ διδάσκων εἰς αὐτοὺς τὴν πρὸς ὅλους ἰσότητά. Διά τοῦτο προσέθεσεν αὐτό τοῦτο λέγων: «*ἐν οἷς ἔστε καὶ ὑμεῖς κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ*»· δηλ. μετὰ τῶν ὁποίων συγκαταλέγεσθε καὶ σεῖς. Καὶ δέν εἶπε τοὺς ἄλλους μαζί σας, ἀλλά ἐκάλεσε σᾶς μετὰ τῶν ἄλλων. Διότι ἂν ἐνώπιον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δέν ὑπάρχῃ διάκρισις μεταξὺ δούλου καὶ ἐλευθέρου, πολὺ περισσότερον οὔτε μεταξὺ βασιλέως καὶ ἰδιώτου· καθ' ὅσον καὶ σεῖς ἐκλήθητε, **Β** δέν προσήλθετε μόνοι σας.

«Πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν Ρώμῃ ἀγαπητοῖς Θεοῦ, κλητοῖς ἁγίοις, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρός ἡμῶν καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ» (στ. 7). Παρατήρησε πῶς συνεχῶς τοποθετεῖ τὸ ὄνομα τοῦ κλητοῦ, «κλητός ἀπόστολος», «ἐν οἷς ἐστε καὶ ὑμεῖς κλητοί», «πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν Ρώμῃ κλητοῖς». Δέν πράττει δέ αὐτὸ περιττολογῶν, ἀλλὰ ἐπειδὴ θέλει νά ὑπενθυμίσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν εὐεργεσίαν. Διότι ἐπειδὴ ἦτο φυσικόν εἰς τοὺς πιστεύοντας νά ὑπάρχουν καὶ οἱ προερχόμενοι ἀπὸ ὑπάτους καὶ ὑπάρχους, **С** καὶ πένητες καὶ ἰδιῶται, καταργῶν τὴν ἀνισότητα τῶν ἀξιωματίων, εἰς ὅλους μίαν ἐπὶ κλήσιν χρησιμοποιεῖ εἰς τὰς ἐπιστολάς του. Ἐάν δέ εἰς τὰ σπουδαιότερα καὶ πνευματικά ἔχουν καθορισθῇ ὅλα γενικῶς κοινά εἰς τοὺς δούλους καὶ τοὺς ἐλευθέρους, ὅπως ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἡ κλήσις, τὸ εὐαγγέλιον, ἡ υἰοθεσία, ἡ χάρις, ἡ εἰρήνη, ὁ ἁγιασμός, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, πῶς δέν θά ἦτο χαρακτηριστικόν ἐσχάτου παραλογισμοῦ, ἐκείνους τοὺς ὁποίους ὁ Θεὸς συνένωσε, καὶ τοὺς ἔκαμε ἴσους εἰς τὰ μεγαλύτερα, αὐτοὶ νά διαχωρίζωνται ἀπὸ τὰ γῆϊνα πράγματα; Διὰ τοῦτο, λοιπόν, ἐξ ἀρχῆς ὁ μακάριος αὐτός ἀφαιρῶν αὐτὴν τὴν φοδερὰν ἀσθένειαν, **Д** τοὺς ὁδηγεῖ εἰς τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν, τὴν ταπεινοφροσύνην. Τοῦτο ἐδημιούργει καὶ καλυτέρους ὑπηρέτας, ἐπειδὴ ἐμάνθανον ὅτι οὐδόλως θά βλαβοῦν ἐκ τῆς δουλείας, ἐφ' ὅσον κατέχουν τὴν πραγματικὴν ἐλευθερίαν· αὐτὸ τοὺς κυρίους ἔκαμνε μετριόφρονas, ἐπειδὴ ἐμάνθανον ὅτι οὐδεμία ὠφέλεια ὑπάρχει εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν, ἂν δέν προηγούνται τὰ ἔργα τῆς πίστεως. Καὶ διὰ νά μάθῃς, ὅτι δέν ἔπραττε τοῦτο δημιουργῶν σύγχυσιν καὶ συμπλέκων τὰ πάντα, ἀλλ' ὅτι ἐγνώριζε καὶ τὴν ἀρίστην διάκρισιν, δέν ἔγραψεν ἀπλῶς, πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν Ρώμῃ, **Ε** ἀλλὰ καθορίζων, «τοῖς ἀγαπητοῖς τοῦ Θεοῦ». Διότι αὕτῃ ἦτο ἡ ἀρίστη διάκρισις, ἡ ὁποία δεικνύει ἀπὸ ποῦ προέρχεται ὁ ἁγιασμός.

Ἁγιασμός ἀπὸ τῆς ἀγάπης.- Τὸ ἀξίωμα πού πωλεῖται ἀντὶ χρημάτων, δέν εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἀξίωμα

Ἀπὸ ποῦ, λοιπόν, ὁ ἁγιασμός; Ἀπὸ τὴν ἀγάπην. Διότι ἀφοῦ εἶπεν «ἀγαπητοῖς», τότε προσέθεσε, «κλητοῖς ἁγίοις», δηλώνων ὅτι ἀπ' ἐκεῖ προέρχεται ἡ πηγὴ ὅλων τῶν ἀγαθῶν εἰς ἡμᾶς. Ἀγίους δέ ὀνομάζει ὅλους τοὺς πιστοὺς.

«Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη». Ὡς ἐπὶ κλήσις ἡ ὁποία φέρει ἄπειρα ἀγαθὰ. Αὐτὸ συνεδούλευε καὶ ὁ Χριστὸς εἰς τοὺς ἀποστόλους νά

λέγουν ὡς πρώτην λέξιν ὅταν εἰσέρχωνται εἰς τὰς οἰκίας. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἀπ' ἐδῶ κάμνει ἀρχὴν πάντοτε, δηλαδή ἀπὸ τὴν χάριν καὶ τὴν εἰρήνην. Διότι ὁ Χριστὸς δὲν κατέπαυσε μικρὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ ποικίλον καὶ παντοειδῆ καὶ πολύχρονον· καὶ αὐτόν ὄχι διὰ τῶν ἰδικῶν μας κόπων, 435 ἀλλὰ διὰ τῆς ἰδικῆς του χάριτος. Ἐπειδὴ, λοιπόν, ἡ μὲν ἀγάπη ἐδώρησε τὴν χάριν, ἡ δὲ χάρις τὴν εἰρήνην, τοποθετῶν αὐτὰ εἰς θέσιν ἐπικλήσεως, εὐχεται νὰ παραμένουν διαρκῇ καὶ ἀμετακίνητα, διὰ νὰ μὴ ἀναφλεγῇ πάλιν ἄλλος πόλεμος· καὶ παρακαλεῖ τὸν παρέχοντα Θεόν, νὰ διατηρῇ αὐτὰ πάγια, λέγων τοιοῦτοτρόπως· «Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ».

Νὰ τώρα τὸ «ἀπό» εἶναι κοινόν τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πατρὸς, τὸ ὁποῖον εἶναι ἴσον πρὸς τὸ «ἐξ οὗ». Διότι δὲν εἶπε, «χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ», ἀλλ', «ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ». Πρῶ-
πῶ, Β πόσον ἰσχυρὰ εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ· αἰφνιδίως οἱ ἐχ-
θροὶ καὶ οἱ ἡττησασμένοι ἔχομεν γίνεαι ἅγιοι καὶ υἱοί. Διότι ὅταν ὀ-
νομάσῃ πατέρα, τοὺς υἱοὺς ὑπεδήλωσε· ὅταν δὲ εἴπῃ υἱούς, ὅλον
τὸν θησαυρὸν τῶν ἀγαθῶν ἀπεκάλυψε.

Ἄς μείνωμεν, λοιπόν, παρέχοντες δείγματα ζωῆς ἀξίας πρὸς τὴν δωρεάν, διατηροῦντες καὶ τὴν εἰρήνην, καὶ τὴν ἀγιωσύνην. Διότι τὰ μὲν ἄλλα ἀξιώματα εἶναι καὶ πρόσκαιρα, καὶ παύουν νὰ ἰσχύουν μαζί με τὴν παροῦσαν ζωὴν, καὶ εἶναι δυνατόν νὰ ἐξαγορασθοῦν με χρήματα· διὰ τοῦτο δὲν θὰ ἡδύνατό τις νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι εἶναι αὐτὰ ἀξιώματα, ἀλλὰ μόνον ὀνόματα ἀξιωματίων, τὰ ὁποῖα ἔχουν τὴν δύναμιν εἰς τὴν περιβολὴν τῶν ἐνδυμάτων καὶ εἰς τὴν κολακείαν τῶν δορυφόρων· **С** αὐτὸ ὅμως, ἐπειδὴ ἀπὸ τὸν Θεόν ἐδόθη, δηλαδή ἡ δωρεὰ τῆς ἀγιωσύνης καὶ τῆς υἰοθεσίας, οὔτε ἀπὸ τὸν θάνατον διακόπτεται, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ μᾶς κάμνει λαμπροὺς, καὶ μαζί μας μεταδίδει εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν. Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος διατηρεῖ τὴν υἰοθεσίαν, καὶ διαφυλάττει με συνέπειαν τὴν ἀγιωσύνην, εἶναι καὶ λαμπρότερος καὶ πολὺ μακαριώτερος ἀπὸ αὐτόν ὁ ὁποῖος φορᾷ τὸ διάδημα καὶ ἔχει τὸ βασιλικόν ἐνδύμα, καὶ κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν, εὐχαριστοῦμενος καὶ με πολλήν γαλήνην, καὶ τρεφόμενος με αἰσίας ἐλπίδας, καὶ μὴ ἔχων οὐδεμίαν αἰτίαν θορύβου καὶ ταραχῆς, ἀλλὰ ἀπολαμβάνων διαρκῇ εὐχαρίστησιν. **Д** Διότι τὴν εὐθυμίαν καὶ τὴν χαρὰν δὲν πραγματοποιεῖ συνήθως οὔτε τὸ μέγεθος τῆς ἐξουσίας, οὔτε τὸ πλῆθος τῶν χρημάτων, οὔτε ἡ βαρὺτης τῆς βασιλείας, οὔτε ἡ δύναμις τοῦ

σώματος, οὔτε ἡ πολυτέλεια τῆς τραπέζης, οὔτε ὁ στολισμός τῶν ἐνδυμάτων, οὔτε κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ, παρὰ μόνον ἡ πνευματικὴ ἐπιτυχία καὶ ἡ ἀγαθὴ συνείδησις. Καὶ αὐτός ὁ ὁποῖος ἔχει καθαρὰν τὴν συνείδησιν, καὶ ἂν ἐνδύεται ῥάκη, καὶ ἂν μάχεται μέ τὴν πείναν, εἶναι πῶς εὐθυμος ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ζοῦν εἰς μεγάλας ἀπολαύσεις· ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει θεβαρημένην συνείδησιν, καὶ ἂν ἔχη τὰ χρήματα ὅλων, εἶναι ἀπὸ ὅλους δυστυχέστερος.

Διὰ τοῦτο, λοιπόν, ὁ μὲν Παῦλος ἐνῶ ἔζη εἰς συνεχῇ πείναν καὶ γυμνότητα καὶ καθημερινῶς ἐμαστιζετο, Ε καὶ ἔχαιρε καὶ ἀπελάμβανε μεγαλυτέραν εὐτυχίαν ἀπὸ ὅσων οἱ τότε βασιλεύοντες· ὁ δὲ Ἀχαάβ ἂν καὶ ἦτο βασιλεὺς καὶ ἀπελάμβανε πολυτελεῖς ἀπολαύσεις, ἐπειδὴ διέπραξεν ἐκείνην τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἐστέναζε καὶ ἐστενοχωρεῖτο, καὶ ἐξασθενημένον ἦτο τὸ πρόσωπόν του, καὶ πρό καὶ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν.

Ἐάν, λοιπόν, ἐπιθυμῶμεν ν' ἀπολαύσωμεν εὐχαρίστησιν, πρὶν ἀπὸ ὅλα γενικῶς τὰ ἄλλα νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν κακίαν καὶ νὰ ἐπιδιώκωμεν τὴν ἀρετὴν, διότι δέν εἶναι δυνατόν κατ' ἄλλον τρόπον νὰ μετάρχωμεν εἰς αὐτό, ἔστω καὶ ἂν ἀνέλθωμεν καὶ εἰς αὐτόν τόν βασιλικόν θρόνον. 436 Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ πνεύματος ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη» (Γαλ. 5, 22). Αὐτόν, λοιπόν, τόν καρπὸν ἃς διατηρῶμεν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας, διὰ νὰ ἀπολαύσωμεν καὶ τὴν ἐδῶ χαρὰν, καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν μέλλουσαν βασιλείαν, μέ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποῖου καὶ μετὰ τοῦ ὁποῖου εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Λ Ο Γ Ο Σ Γ'

(Ρωμ. 1, 8-17)

«Πρῶτον μὲν εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, Β ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ (στ. 8).

Ὁ πρόλογος ἀρμόζει εἰς τὴν μακαρίαν ψυχὴν (τοῦ Παύλου), καὶ εἶναι ἱκανὸς νὰ παιδαγωγήσῃ ὅλους νὰ προσφέρουν τὴν ἀρχὴν καὶ τῶν ἔργων καὶ τῶν λόγων τῶν καλῶν εἰς τὸν Θεόν, καὶ νὰ εὐχαριστοῦν ὄχι μόνον διὰ τὰ ἰδικὰ των κατορθώματα, ἀλλὰ

καί διὰ τὰ ξένα, πράγμα τό ὁποῖον καθαρίζει τήν ψυχὴν ἀπὸ τὸν φθόνον καί τήν κακολογίαν καί προσελκύει περισσότερον τὸν Θεόν εἰς συμπάθειαν αὐτῶν οἱ ὅποιοι εὐχαριστοῦν. Δι' αὐτό καί ἄλλου λέγει: **Γ** «Εὐλογητός ὁ Θεός καί πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εὐλόγησας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ» (Ἐφεσ. 1, 3).

Πότε πρέπει νά ἀποδίδωνται εὐχαριστίαι εἰς τὸν Θεόν

Πρέπει δέ νά εὐχαριστοῦν ὄχι μόνον ὅσοι εἶναι πλούσιοι, ἀλλὰ καί ὅσοι εἶναι πτωχοί, ὄχι ὅσοι εἶναι ὑγιεῖς, ἀλλὰ καί ὅσοι εἶναι ἀσθενεῖς, ὄχι ὅσοι εὐημεροῦν, ἀλλὰ καί ὅσοι ὑποφέρουν τὰ ἀντίθετα. Διότι τό νά εὐχαριστῇ κάποιος, ὅταν τὰ πράγματα φέρονται εὐνοϊκῶς, δέν εἶναι καθόλου θαυμαστόν. Ὅταν δέ ὑπάρχῃ μεγάλη τρικυμία καί τό σκάφος ἀνατρέπεται καί κινδυνεύῃ, τότε ὑπάρχει ἡ μεγάλη ἀπόδειξις τῆς ὑπομονῆς καί τῆς εὐγνωμοσύνης. Δι' αὐτό δεδαίως καί ὁ Ἰωβ ἐξ αὐτοῦ ἐλάβανε τὸν στέφανον τῆς νίκης καί ἐδείκνυε σαφῶς, **Δ** ὅτι δέν ἠὲχαρίσται ὅταν ἠτύχῃ ἐξ αἰτίας τοῦ πλούτου, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς πολλῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεόν.

Παρατήρησε δέ καί διὰ ποῖα εὐχαριστεῖ. Ὅχι διὰ τὰ γήϊνα καί φθιρόμενα, ὅπως διὰ ἐξουσίαν καί δυναστείαν καί δόξαν. Διότι αὐτά δέν εἶναι οὐδόλως ἀξιόλογα. Ἀλλὰ διὰ τὰ πραγματικῶς ἀγαθὰ, διὰ τὴν πίστιν καί τὴν παρησίαν. Καί μέ πόσῃ διαθέσειν εὐχαριστεῖ. Διότι δέν εἶπε τὸν Θεόν, ἀλλὰ «τὸν Θεόν μου», πράγμα τό ὁποῖον κάνουν καί οἱ προφῆται, λαμβάνοντες διὰ τὸν ἑαυτὸν των αὐτό τό ὁποῖον εἶναι κοινόν. Καί διατί εἶναι ἀξιοθαύμαστον ἔάν τό πράττουν αὐτό οἱ προφῆται; Διότι ὁ ἴδιος ὁ Θεός φαίνεται ὅτι τό πράττει αὐτό συνεχῶς διὰ τοὺς δούλους, ὀνομάζων ἰδιαιτέρως τὸν ἑαυτὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἀβραάμ καί τοῦ Ἰσαάκ καί τοῦ Ἰακώβ.

«Ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ» **Ε**. Τί λοιπόν; Ὅλη ἡ γῆ ἐπληροφορήθη τὴν πίστιν τῶν Ρωμαίων; Ὅλη ἀπὸ ἐκεῖνον. Καί οὐδόλως εἶναι ἀνάρμοστον. Διότι ἡ πόλις δέν ἦτο ἄσημος, ἀλλ' ὥς νά ἔκειτο ἐπὶ τινος κορυφῆς ἦτο πανταχόθεν ἐμφανής. Σὺ δέ πρόσεξε τὴν δύναμιν τοῦ κηρύγματος, πῶς εἰς ὀλίγον χρόνον διὰ τελωνῶν καί ἀλιέων κατέλαβε αὐτὴν τὴν κεφαλὴν τῶν πόλεων καί ἄνδρες Σύροι ἔγιναν διδάσκαλοι καί καθηγηταί τῶν Ρωμαίων.

Δύο λοιπόν κατορθώματα ἀναφέρει δι' αὐτούς· καί ὅτι ἐπίστευον καί ὅτι ἐπίστευον μέ παρησίαν, καί μέ τόσῃ παρησίαν, ὥστε ἡ φήμῃ δι' αὐτούς νά καταλάβῃ ὅλην τήν γῆν. 437 «Ἡ πίστις γάρ ὑμῶν, λέγει, καταγγέλλεται ἐν ὅλῃ τῇ κόσμῳ». Ἡ πίστις, ὅχι αἱ λογομαχίαι, οὔτε αἱ συζητήσεις, οὔτε οἱ συλλογισμοί, καίτοι ἦσαν ἐκεῖ πολλά τά ἐμπόδια τῆς διδασκαλίας. Διότι, πρό ὀλίγου ἀφοῦ ἔλαβον τήν κυριαρχίαν τῆς οἰκουμένης, καί ὑπερηφανεύοντο καί ἔζων μέ πλοῦτον καί ἀπολαύσεις· καί τό κήρυγμα τό μετέφερον ἄλιεις, Ἰουδαῖοι καί ἀπό τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἔθνος μισητόν καί ἀπό ὅλους βδελυκτόν· καί παρεκινούντο νά προσκυνοῦν τόν ἐσταυρωμένον, ὁ ὁποῖος ἀνετράφη εἰς τήν Ἰουδαίαν· καί μετά τῆς πίστεως, ἐκήρυττον καί δῖον καθαρόν αὐτοῖ οἱ ὁποῖοι ἐδίδασκον εἰς ἀνθρώπους, **Β** οἱ ὁποῖοι εἶχον συνηθίσει νά διασκεδάζουν καί εἴλκοντο σφοδρῶς πρός τά παρόντα ἀγαθά· καί αὐτοῖ οἱ ὁποῖοι ἐκήρυττον ἦσαν πτωχοί καί ἄσημοι πολῖται, ἀσήμου καταγωγῆς, καί ἀπό γονεῖς ἀσήμους. Ἀλλ' οὐδέν ἐξ αὐτῶν ἠμπόδισε τόν δρόμον τοῦ κηρύγματος. Τόση ἦτο ἡ δύναμις τοῦ σταυρωθέντος, ὥστε τό κήρυγμα νά περιέλθῃ πανταχοῦ.

«Καταγγέλλεται γάρ, λέγει, ἐν ὅλῃ τῇ κόσμῳ». Καί δέν εἶπε δηλοῦται, ἀλλά «καταγγέλλεται», ὡς νά εἶχον ὅλοι αὐτούς εἰς τά στόματά των. Διά τοὺς Θεσσαλονικεῖς μέν δίδων αὐτῇ τήν μαρτυρίαν προσθέτει καί ἄλλο· διότι ἀφοῦ εἶπεν ὅτι «*ἀφ' ὑμῶν ἐξηχῆται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ*», προσέθεσεν **Γ** «*ὥστε μή χρειαν ἔχειν ἡμᾶς λαλεῖν τι*» (Α' Θεσσ. 1, 8). Διότι οἱ μαθηταί ἐφθασαν εἰς τήν θέσιν τῶν διδασκάλων, ἐκπαιδεύοντες πάντας μέ τήν παρησίαν των καί πρός τοὺς ἑαυτοὺς των ἐλκύοντας αὐτούς. Διότι τό κήρυγμα δέν ἀνεκόπτετο πουθενά, ἀλλά ἰσχυρότερον ἀπό τό πῦρ διέβαιναν ὅλην τήν οἰκουμένην. Ἐδῶ δέ τόσον μόνον εἶπεν, ὅτι καταγγέλλεται.

Καλῶς εἶπεν ὅτι καταγγέλλεται, δεικνύων ὅτι δέν ἔπρεπε τίποτε νά προσθήσῃ εἰς ὅσα ἐλέχθησαν, οὔτε νά ἀφαιρέσῃ. Διότι αὐτό εἶναι ἔργον ἀγγέλου, τό νά μεταφέρῃ μόνον τά λεγόμενα. Δι' αὐτό καί ὁ ἱερεὺς λέγεται ἀγγελος, διότι δέν ἀναφέρει τά ἰδικά του, ἀλλ' ἐκείνου ὁ ὁποῖος τόν στέλλει. Ἄν καί ὁ Πέτρος δεδαίως ἐκήρυξεν ἐκεῖ, ἀλλά καί τά ἐκείνου τά θεωρεῖ ἰδικά του. **Δ** Τοιοῦτοτρόπως, ὅπως πρό ὀλίγου εἶπα, ὑπερβολικῶς ἦτο καθαρὸς ἀπὸ πᾶσαν κακολογίαν.

«Μάρτυς γάρ μου ἐστὶν ὁ Θεός, ὃ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματι μου, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ» (στ. 9).

Ἀποστολικῶν σπλάγχνων εἶναι οἱ λόγοι, πατρικῆς φροντίδος ἢ ἀποφασίς. Τί εἶναι δέ αὐτό τό ὅποιον λέγει καί διὰ ποῖον λόγον καλεῖ τόν Θεόν μάρτυρα; Ὡμίλει περὶ τῆς διαθέσεώς του. Ἐπειδή, λοιπόν, οὐδέποτε ἕως τότε τοὺς εἶχεν ἴδει, δι' αὐτό οὐδένα μὲν ἐκ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' αὐτόν ὁ ὅποιος εἰσέρχεται εἰς τὰς καρδίας, αὐτόν ἐκάλεσε μάρτυρα. Διότι, ἐπειδὴ ἔλεγεν ὅτι σὰς ἀγαπῶ, Ε καὶ ὡς ἀπόδειξιν ἔφερε τό ὅτι ἠύχετο συνεχῶς καί τό ὅτι ἤθελε νά ἔλθῃ πρὸς αὐτούς, καί οὔτε αὐτό ἦτο φανερόν, καταφεύγει εἰς τὴν ἀξιόπιστον μαρτυρίαν.

Ἄραγε θά ἤμπορέσῃ κάποιος ἀπὸ σὰς νά καυχῆθῃ, ὅτι, ὅταν προσεύχεται εἰς τὴν οἰκίαν του, ἐνθυμεῖται τό πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας; Δέν νομίζω. Ἄλλ' ὁ Παῦλος ὄχι ὑπὲρ μιᾶς πόλεως, ἀλλ' ὑπὲρ ὁλοκλήρου τῆς οἰκουμένης προσήρχετο εἰς τόν Θεόν, καί αὐτό ὄχι μίαν φοράν οὔτε δευτέραν, οὔτε τρίτην, ἀλλά συνεχῶς. Ἐάν δέ τό νά περιφέρεις κάποιον εἰς τὴν μνήμην δέν θά ἐγίνετο, παρά μόνον ἀπὸ ἀγάπην πολλήν, τό νά τόν ἔχῃς ἀδιαλείπτως εἰς τὰς προσευχάς, ἐνόησε πόσης διαθέσεως εἶναι δείγμα καί ἀγάπης.

Ὅταν δέ εἴπῃ, «ὃ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματι μου, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ», 438 συγχρόνως μὲν φανερῶνει εἰς ἡμᾶς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, συγχρόνως δέ τὴν ἰδικὴν του ταπεινοφροσύνην. Τὴν μὲν χάριν τοῦ Θεοῦ, διότι ἐπέτρεψεν εἰς αὐτόν τόσον μέγα πρᾶγμα, τὴν δέ ταπεινοφροσύνην του, διότι τό πᾶν δέν τό ἀποδίδει εἰς τὴν ἰδικὴν του φροντίδα, ἀλλ' εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἀγίου.

Ἡ δέ προσθήκη τοῦ εὐαγγελίου φανερῶνει τό εἶδος τῆς διακονίας τοῦ Ἀποστόλου. Διότι οἱ τρόποι τῆς λατρείας εἶναι πολλοί καί διάφοροι. Καί ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μέ τοὺς βασιλεῖς, ὅλοι μὲν εἶναι ὑποτεταγμένοι εἰς ἓνα ὁ ὅποιος βασιλεύει, Β ὑπηρετοῦν δέ ὄχι ὅλοι εἰς τὰς ἰδίας ὑπηρεσίας, ἀλλ' ὁ μὲν ἔχει τὴν ὑπηρεσίαν νά διοικῇ στρατόπεδα, ὁ δέ νά διοικῇ πόλεις, ἄλλος πάλιν νά φυλάσῃ τὰ χρήματα τῶν ταμείων, τοιουτοτρόπως καί εἰς τὰ πνευματικά, ὁ μὲν λατρεύει τόν Θεόν καί τόν ὑπηρετεῖ μέ τό νά πιστεύῃ καί νά κατευθύνῃ καλῶς τόν βίον του, ὁ δέ μέ τό νά ἔχῃ ἐπωμισθῇ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ξένων, ὁ δέ μέ τό νά καταγίνεται μέ τὴν προστασίαν ὧσων ἔχουν ἀνάγκην. Ὅπως ἀκριβῶς καί εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἰδίων τῶν Ἀποστόλων, αὐτοὶ οἱ

ὅποιοι ἦσαν μέ τόν Στέφανον, ὑπηρέτουν τόν Θεόν μέ τήν προστασίαν τῶν χηρῶν, ἄλλος μέ τήν διδασκαλίαν τοῦ κηρύγματος, εἰς ἐκ τῶν ὁποίων ἦτο καί ὁ Παῦλος, λατρεύων τόν Θεόν μέ τό νά εὐαγγελίζεται τό κήρυγμα. **С** Καί αὐτός ἦτο ὁ τρόπος τῆς ὑπηρεσίας του. Διότι δι' αὐτό εἶχε λάβει ἐντολήν.

Δι' αὐτό δέν καλεῖ μόνον μάρτυρα τόν Θεόν, ἀλλά ἀναφέρει καί αὐτό τό ὅποιον τοῦ ἔχει ἐμπιστευθῇ, δεικνύων ὅτι, ἐπειδή τόσοι μεγάλα ἔχει ἀναλάβει, δέν θά ἔφερε αὐτόν, ὁ ὁποῖος τόν ἐνεπιστεύθη, μάρτυρα διά ψεύδη. Μαζί δέ μέ αὐτό θέλει νά δεῖξῃ καί ἐκεῖνο, ὅτι ἡ ἀγάπη δι' αὐτούς καί ἡ φροντίς εἶναι ἀναγκαῖα. Διότι, διά νά μή λέγουν, σύ ποῖος εἶσαι καί ἀπό ποῦ, καί λέγεις ὅτι φροντίζεις διά πόλιν τόσοι μεγάλην καί τόσοι βασιλικήν; Δεικνύει ὅτι ἡ τοιαύτη φροντίς εἶναι εἰς αὐτόν ἀναγκαῖα, ἐφ' ὅσον βεβαιῶς ἔχει διαταχθῇ εἰς αὐτόν αὐτός ὁ τρόπος ὑπηρεσίας. **Д** τό νά κηρύσῃ τό εὐαγγέλιον. Διότι αὐτός ὁ ὁποῖος ἔχει ἀναλάβει αὐτό ἔχει ἀνάγκην νά ἔχῃ εἰς τόν νοῦν του συνεχῶς αὐτούς οἱ ὅποιοι πρόκειται νά ὑποδεχθοῦν τό κήρυγμα.

Φανερώνει δέ καί ἄλλο ἐκτός αὐτῶν, ὅταν εἴπῃ «ἐν τῷ πνεύματί μου»: Ὅτι αὕτη εἶναι πολύ ἀνωτέρα καί τῆς εἰδωλολατρικῆς καί τῆς Ἰουδαϊκῆς λατρείας. Διότι ἡ μέν εἰδωλολατρική εἶναι καί σαρκική καί πεπλανημένη, ἡ δέ Ἰουδαϊκή, εἶναι μέν ἀληθής, ἀλλά καί αὕτη σαρκική. Ἐνῷ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀντίθετος μέν τῆς εἰδωλολατρικῆς, ὑψηλοτέρα δέ ἀσυγκρίτως τῆς Ἰουδαϊκῆς.

Διότι ὁ τρόπος τῆς ἰδικῆς μας λατρείας δέν εἶναι μέ πρόβαρα καί μόσχους καί καπνόν καί κνίσαν, **Е** ἀλλά μέ ψυχὴν πνευματικήν. Αὐτό τό ὅποιον καί ὁ Χριστός φανερῶν ἔλεγε: «*Πνεῦμα ὁ Θεός, καί τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν, ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖ*» (Ἰωάν. 4, 24).

«Ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ». Ἐνῷ προηγουμένως εἴπῃ ὅτι εἶναι τό εὐαγγέλιον τοῦ Πατρὸς ἐδῶ τό λέγει τοῦ Υἱοῦ. Τόσον ἀδιάφορον εἶναι νά τό λέγῃ καί τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ. Διότι ἔμαθε ἀπό τήν μακαρίαν ἐκείνην φωνήν, ὅτι τά τοῦ Πατρὸς εἶναι τοῦ Υἱοῦ καί τά τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πατρὸς «*Πάντα γάρ, λέγει, τά ἐμά σά ἐστι, καί τά σά ἐμά*» (Ἰωάν. 17, 10).

«Ὡς ἀδιαλείπτως μνεῖαν ὑμῶν ποιῶμαι ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου» (στ. 9-10). Αὐτό εἶναι δείγμα πραγματικῆς ἀγάπης. **439** Καί φαίνεται μέν ὅτι λέγει ἐν πρᾶγμα, ἀλλά θέτει ἐδῶ τέσσαρα. Καί ὅτι ἐνθυμεῖται καί ὅτι ἀδιαλείπτως καί ὅτι εἰς τὰς προσευχάς καί ὅτι διά μεγάλα πράγματα.

«Δεόμενος, εἴ πως ἤδη ποτέ εὐδοωθήσομαι ἐν τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ ἔλθειν πρὸς ὑμᾶς» (στ. 10). Ἴδε ὅτι καὶ ἀγωνιᾷ νὰ τοὺς ἴδῃ καὶ δέν δέχεται νὰ τοὺς ἴδῃ παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἔχει τὸν πόθον ἀναμεμιγμένον μὲ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ. Διότι τοὺς ἠγάπα μὲν, καὶ ἐδιᾶζετο νὰ πορευθῇ πρὸς αὐτούς. Ὅμως δέν ἠθελε νὰ τοὺς ἴδῃ παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ ἐπειδὴ τοὺς ἠγάπα.

Αὕτῃ εἶναι ἡ γνησίᾳ ἀγάπη, Β ὅχι ὅπως ἡμεῖς οἱ ὅποιοι καταντῶμεν εἰς ὑπερβολὰς τῶν νόμων τῆς ἀγάπης καὶ ἀπὸ τὰ δύο ἄκρα. Διότι ἡ δέν ἀγαπῶμεν οὐδένα, ἡ ὅταν κάποτε ἀγαπήσωμεν, ἀγαπῶμεν παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, πράττοντες καὶ τὰ δύο παρὰ τὸν θεῖον νόμον. Ἐάν δέ αὐτὰ εἶναι ἐνοχλητικά ὅταν λέγωνται, εἶναι ἐνοχλητικώτερα ὅταν συμβαίνουν.

Καὶ πῶς ἀγαπῶμεν, λέγει, παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ; Ὅταν τὸν μὲν Χριστὸν ὁ ὅποιος λειώνει ἀπὸ τὴν πείνα τὸν παραδίδωμεν, εἰς τὰ τέκνα δέ καὶ τοὺς φίλους καὶ τοὺς συγγενεῖς δίδωμεν περισσότερα ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα. C Μᾶλλον δέ τί ἀνάγκη ὑπάρχει νὰ προχωρῶμεν περισσότερον τὸν λόγον; Διότι ἂν ὁ καθεὶς ἐξετάσῃ τὴν ἰδικὴν του συνείδησιν, θά εὕρῃ νὰ συμβαίῃ αὐτό εἰς πολλάς περιπτώσεις.

Ἐκεῖνος ὅμως ὁ μακάριος δέν ἦτο τοιοῦτος, ἀλλ' ἐγνώριζε καὶ νὰ ἀγαπᾷ, καὶ νὰ ἀγαπᾷ ὅπως πρέπει καὶ ὅπως ἦτο ἀρμόζον καὶ ἐνῷ ὑπερέβαλλεν ὅλους εἰς τό νὰ ἀγαπᾷ, δέν ὑπερέβαινε τὰ μέτρα τῆς ἀγάπης. Παρατήρησε, λοιπόν, ὅτι καὶ τὰ δύο ὑπερβολικῶς ὑπάρχουν μέσα εἰς αὐτόν, καὶ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ πόθος νὰ ἴδῃ τοὺς Ρωμαίους. Διότι τό νὰ προσεύχεται συνεχῶς καὶ νὰ μὴ σταματᾷ, ἐνῷ δέν τό ἐπιτυγχάνει νὰ τοὺς ἴδῃ ἦτο δείγμα ἰσχυρᾶς ἀγάπης. Τό δέ νὰ μένῃ εἰς τὴν προσταγὴν τοῦ Θεοῦ ὑποχωρῶν, ἐνῷ τοιουτοτρόπως ἀγαπᾷ, εἶναι δείγμα νῦξημένης εὐλαθείας.

Εἰς ἄλλην περίπτωσιν μὲν, D ἀφοῦ παρεκάλεσε τὸν Κύριον τρεῖς φορές, ὅχι μόνον δέν ἔλαβε τό ποθοῦμενον, ἀλλὰ καὶ τό ἀντίθετον, ἐνῷ δέν ἔλαβε, τό ἐθεώρησε μεγάλην χάριν τό ὅτι δέν εἰσηκούσθη (Β' Κορινθ. 12, 8). Τοιουτοτρόπως εἰς ὅλα ἀνεξαίρετως εἶχε ἐστραμμένην τὴν καρδίαν του πρὸς τὸν Θεόν.

Ἐδῶ δέ ἔλαβε μὲν, ἀλλ' ὅχι ὅταν ἐζήτησε, ἀλλὰ ἀργότερον οὔτε καὶ ἐδῶ δυσανασχέτησε. Αὐτὰ δέ τὰ λέγω διὰ νὰ μὴ δυσανασχετῶμεν ὅταν δέν εἰσακουώμεθα ἢ ὅταν εἰσακουώμεθα ἀργότερον. Διότι δέν εἴμεθα καλύτεροι ἀπὸ τὸν Παῦλον, ὁ ὅποιος καὶ διὰ τὰ δύο ἀναγνωρίζει χάριν εἰς τὸν Θεόν. Καὶ πολὺ εὐλόγως.

Διότι, ἐπειδὴ ἔδωκε τὸν ἑαυτὸν τοῦ μίαν φορὰν εἰς τὴν χεῖρα ἡ ὁποία κυβεργᾷ τὰ πάντα καὶ μέ τόσῃν ὑποταγῇ τὸν ἔθεσε ὑπ' αὐτὴν, μέ ὅσῃν ὁ πηλὸς εἰς τὸν κεραμέα, ἡκολούθει ὅπου ὠδήγει ὁ Θεός. **Ε**

Ἄφου εἶπε, λοιπόν, ὅτι προσήχето νὰ τοὺς ἴδῃ, λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐπιθυμίας. Ποία δέ εἶναι αὐτή; «Ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικόν εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς» (στ. 11).

Διότι ἐκεῖνος δὲν ἔκαμνε ἀπλῶς, ὅπως κάμνουν πολλοὶ τώρα περιττὰς καὶ ἀνοήτους μετακινήσεις ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἀλλὰ δι' ἀναγκαίᾳς ὑποθέσεις καὶ πολὺ διασπικᾶς. Καὶ ἐμφανῶς μὲν δὲν λέγει αὐτὸ τὸ ὁποῖον θέλει, ἀλλὰ αἰνιγματωδῶς. Διότι δὲν εἶπε, διὰ νὰ σᾶς διδάξω, νὰ σᾶς κατηγῆσω, νὰ ἀναπληρώσω αὐτὸ τὸ ὁποῖον λείπει, ἀλλὰ «Ἵνα τι μεταδῶ», δεικνύων ὅτι δὲν δίδει τὰ ἰδικά του, ἀλλὰ μετέδιδε αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἔλαβε.

Καὶ ἐδῶ δέ ὁμιλεῖ μετριοφρόνως πάλιν μέ τὸ νὰ εἴπῃ «Ἵνα τι»· **440** κάτι μικρόν, λέγει, καὶ ἀνάλογον πρὸς ἐμέ. Καὶ τί εἶναι ἄραγε αὐτὸ τὸ μικρόν, τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ μεταδῶσῃ εἰς ἡμᾶς; «Τοῦτο δέ ἐστι», λέγει, εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς.

Ἡ χάρις δὲν ἀποκλείει τὸν μισθὸν ὁ ὁποῖος προέρχεται ἀπὸ διάθεσιν καὶ θέλησιν

Ἐπομένως καὶ αὐτὸ εἶναι τῆς Χάριτος, τὸ νὰ μὴ σαλεύωνται, ἀλλὰ νὰ ἴστανται σταθερῶς. Ὅταν δέ ἀκούσῃς χάριν, μὴ νομίσῃς ὅτι ὁ μισθὸς τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως, ἔχει ἀπορριφθῆ. Διότι εἶπε χάριν, ὅχι ὑποτιμῶν τὸν κόπον ἐκ τῆς ἐλευθέρας ἐκλογῆς, ἀλλὰ καταστέλλων τὴν ἐκ τοῦ παραλογισμοῦ ἀλαζονείαν. Μὴ, λοιπόν, ἀποθαρρυνθῆς, ἐπειδὴ ὁ Παῦλος αὐτὸ τὸ ὠνόμασε χάρισμα. **Β** Διότι γνωρίζει ἐξ αἰτίας τῆς πολλῆς εὐγνωμοσύνης νὰ ὀνομάζῃ καὶ τὰ κατορθώματα χαρίσματα, διότι καὶ εἰς αὐτὰ ἔχομεν ἡμεῖς πολλὴν ἀνάγκην τῆς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐνισχύσεως.

Μέ τὸ νὰ εἴπῃ δέ «εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς», κεκαλυμμένως ἔδειξεν ὅτι ἔχουν ἀνάγκην πολλῆς διορθώσεως. Αὐτὸ δέ τὸ ὁποῖον θέλει νὰ εἴπῃ, αὐτὸ εἶναι: Ἀπὸ πολὺν χρόνον καὶ ἐπεθύμουν καὶ ηὐχόμην νὰ σᾶς ἴδω, δι' οὐδέν ἄλλο μὲν, ἀλλὰ διὰ νὰ σᾶς σταθεροποιήσω, νὰ σᾶς στηρίξω, νὰ σᾶς προσπλώσω καλῶς εἰς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ μὴ σαλεύεσθε διὰ παντός. Ἀλλὰ δὲν ὠμίλησε μὲν τοιουτοτρόπως· διότι θὰ τοὺς ἐπλήγωνε. Διαφορετικῶς δέ, χαλαρώτερον τὸ ἴδιον ὑπαινίσσεται. Διότι ὅταν λέγῃ «εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς», αὐτὸ φανερώνει.

Ἐπειτα, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ ἦτο πολὺ βαρὺ, **С** πρόσεξε πῶς τὸ μετριάζει διὰ τῆς προσθήκης. Διότι διὰ νὰ μὴ λέγουν, διατί; Σαλευόμεθα καὶ εἰμεθα ἀσταθεῖς, καὶ ἔχομεν ἀνάγκην τῶν ἰδικῶν σου λόγων, διὰ νὰ σταθῶμεν σταθεροί; Ἀφοῦ τοὺς ἐπρόλαβεν, ἀναιρεῖ αὐτὴν τὴν ἀντίρρησην λέγων τοιοῦτοτρόπως: «Τοῦτο δέ ἐστι, συμπαρακληθῆναι ἐν ὑμῖν διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως, ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ» (στ. 12). Ὡς νὰ ἔλεγε: Μὴ θεωρήσετε ὅτι ὠμίλησα κατηγορῶν ὑμᾶς. Διότι δὲν ὠμίλησα μὲ αὐτὴν τὴν πρόθεσιν. Ἀλλὰ τί εἶναι αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἠθέλησα νὰ εἴπω; **Д** Ὑποφέρετε πολὺς θλίψεις, καταποντιζόμενοι ἀπὸ τοὺς διώκτας. Ἐπεθύμησα λοιπὸν νὰ σᾶς ἴδω, διὰ νὰ σᾶς παρηγορήσω, μᾶλλον δέ ὄχι διὰ νὰ παρηγορήσω μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος νὰ δεχθῶ παρηγορίαν.

Παρατήρησε σοφίαν διδασκάλου. Εἶπεν «εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς». Εἶδεν ὅτι αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἐλέγχθη εἶναι βαρὺ καὶ δυσβάστακτον διὰ τοὺς μαθητάς. Λέγει «εἰς τὸ παρακληθῆναι ὑμᾶς». Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ πάλιν εἶναι βαρὺ, ὄχι τόσον μὲν ὅσον τὸ προηγούμενον, βαρὺ ὁμως. Μειώνει λοιπὸν τὸ βαρὺ καὶ αὐτοῦ, καταπραύνων τὸν λόγον ἀπὸ ὅλας τὰς πλευράς καὶ καθιστῶν αὐτόν εὐπρόσδεκτον. **Ε** Διότι δὲν εἶπεν ἀπλῶς «παρακληθῆναι», ἀλλὰ «συμπαρακληθῆναι» καὶ οὔτε εἰς αὐτὸ ἠρκέσθη, ἀλλὰ εἰσάγει καὶ ἄλλην περισσοτέραν θεραπείαν μὲ τὸ νὰ εἴπῃ· «διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως, ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ».

Πῶ πῶ! πόση ἦτο ἡ ταπεινοφροσύνη! Ἐδειξεν ὅτι καὶ ὁ ἴδιος εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ ἐκείνου, ὄχι ἐκεῖνοι μόνον ἀπὸ αὐτόν. Καὶ τοὺς μαθητάς τοὺς ἐτοποθέτησεν εἰς τὴν θέσιν τῶν διδασκάλων, χωρὶς ν' ἀφήσῃ οὐδεμίαν ὑπεροχὴν νὰ μείνῃ εἰς αὐτόν, ἀλλὰ ἀφοῦ ἐπαρουσίασεν ὅτι ὑπάρχει πολλὴ ἰσοτιμία. Διότι τὸ κέρδος εἶναι κοινόν, λέγει, καὶ ἐγὼ ἔχω ἀνάγκην τῆς παρηγορίας ἀπὸ σᾶς καὶ σεῖς τῆς παρηγορίας ἀπὸ ἐμέ.

Καὶ πῶς γίνεται αὐτό; **441** «Διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως, ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ. Διότι ὅπως ἀκριδῶς εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ πυρός, ἂν κάποιος συγκεντρώσῃ πολλὰς λαμπάδας¹ ἀνάπτει λαμπράν τὴν φλόγα, τοιοῦτοτρόπως εἶναι φυσικόν νὰ γίνεται καὶ εἰς τοὺς πιστοὺς. Διότι ὅταν μὲν ἔχωμεν διαχωρισθῇ ὁ καθείς εἰς τὸν ἑαυτόν του, εἰμεθα κάπως ὀλιγώτερον πρόθυμοι. Ὅταν ὁμως ἴδω-

1. Λαμπάς εἶναι ὁ πυρσὸς ἢ ὁ λύχνος ἢ πᾶν φωτιστικόν τῆς ἐποχῆς τοῦ ἱεροῦ Πατρὸς.

μεν ὁ εἷς τοὺς ἄλλους καὶ ἐναγκαλισθῶμεν αὐτοὺς με τὰς ἰδικὰς μας χεῖρας, δεχόμεθα πολλήν παρηγορίαν.

Διότι μὴ ἐξετάσης τὸν παρόντα καιρόν², κατὰ τὸν ὅποιον με τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ εἰς κάθε πόλιν καὶ κώμην καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἔρημον ὑπάρχουν πολλά τάγματα τῶν πιστῶν καὶ πᾶσα εἰδωλολατρία ἔχει ἐκδιωχθῇ, Β' ἀλλὰ σκέψου κατ' ἐκείνον τὸν καιρόν, πόσον καλὸν ἦτο καὶ ὁ διδάσκαλος νὰ ἴδῃ τοὺς μαθητάς καὶ οἱ ἀδελφοί νὰ ἴδουν τοὺς ἀδελφούς, οἱ ὅποιοι ἦλθον ἀπὸ ἄλλην πόλιν. Διὰ νὰ καταστήσω δὲ σαφέστερον αὐτὸ τὸ ὅποιον λέγω, θά ἀναφέρω ἓνα παράδειγμα. Διότι ἂν κάποτε συνέβαινε καὶ ἐγένετο, τὸ ὅποιον εἶθε νὰ μὴ γίνῃ, ἀφοῦ ὁδηγηθῶμεν εἰς τὴν χώραν τῶν Περσῶν ἢ τῶν Σκυθῶν ἢ ἄλλων βαρβάρων νὰ διασκορπισθῶμεν ἀνά δύο καὶ τρεῖς εἰς ἐκείνας τὰς πόλεις, ἔπειτα αἰφνιδίως νὰ ἰδωμεν κάποιον ὁ ὁποῖος νὰ ἔλθῃ ἀπὸ ἐδῶ, σκέψου πόσῃ παρηγορίαν θά ἐκερδίζομεν. Δέν βλέπετε καὶ αὐτοὺς, C οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται εἰς τὰ δεσμωτήρια, ἐάν ἴδουν κάποιον ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς, ὅτι σηκώνονται καὶ ἀναπτερόνονται ἀπὸ τὴν εὐχαρίστησιν; Ἄν δὲ παρομοιάζω τοὺς τότε καιροὺς πρὸς αἰχμαλωσίαν καὶ δεσμωτήριον, μὴ ἀπορήσης. Διότι ἐκεῖνοι ὑπέφερον πολὺ χειρότερα ἀπὸ αὐτά, διεσκορπισμένοι καὶ διωκόμενοι καὶ ζῶντες με τὴν πείναν καὶ τὸν πόλεμον καὶ φοβούμενοι καθημερινούς θανάτους, καὶ ὑποπτευόμενοι καὶ τοὺς φίλους καὶ τοὺς ἰδικούς των καὶ τοὺς συγγενεῖς καὶ ὡς ξενιτευμένοι κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην, μᾶλλον δὲ πολὺ χειρότερον ἀπὸ τοὺς κατοικοῦντας εἰς ξένην χώραν.

Διὰ τοῦτο λέγει: «Εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς, D καὶ συμπαράκληθῆναι διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως». Αὐτὸ δὲ τὸ ἔλεγεν, ὅχι ὡς νὰ εἶχεν ὁ ἴδιος ἀνάγκην τῆς συμμαχίας ἐκείνων, ἀπομακρύνσου ἀπὸ τὴν ἀποψιν αὐτὴν· διότι πῶς θά εἶχεν ἀνάγκην ὁ στῦλος τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἰσχυρότερος τοῦ σιδήρου καὶ τῆς πέτρας, ὁ πνευματικὸς ἀδάμας καὶ αὐτός ὁ ὁποῖος ἀρκεῖ διὰ μυρίας πόλεις; Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ καταστήσῃ τὸν λόγον βίαιον, οὔτε αὐστηράν τὴν ἐπίπληξιν, ἔλεγεν ὅτι εἶχεν ἀνάγκην τῆς παρηγορίας ἐκείνων. Ἄν κάποιος ἔλεγε παρηγορίαν τὴν εὐφροσύνην ἐξ αἰτίας τῆς προκοπῆς των εἰς τὴν πίστιν καὶ ὅτι εἶχεν ὁ Παῦλος ἀνάγκην αὐτῆς, οὔτε τοιοῦτοτρόπως θά ἔκαμνε λάθος εἰς τὸν λόγον.

2. Εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου εἶχεν ἑξαπλωθῇ ὁ Χριστιανισμὸς εἰς ὅλον τὸν γνωστὸν τότε κόσμον καὶ εἰς ἐκάστην πόλιν ἢ κώμην, ἢ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἔρημον, ἠδύνато νὰ εὕρῃ κάποιος πλῆθος πιστῶν. Πρὸς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀντιδιαστέλλει τὴν ἐποχὴν τοῦ Παύλου, καθ' ἣν τὸ κήρυγμα δέν εἶχε διαδοθῇ πανταχοῦ.

Ε "Αν, λοιπόν, επιθυμῆς, λέγει, καὶ εὐχεσαι καὶ πρόκειται νὰ παρηγορηθῆς καὶ νὰ μεταδώσης παρηγορίαν, τί ἐμποδίζει νὰ ἔλθῃς; Διαλύων, λοιπόν, αὐτὴν τὴν ὑποψίαν, προσέθεσεν: «Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὅτι πολλάκις προεθέμην ἔλθειν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἐκωλύθη ἄχρι τῆς δεῦρο» (στ. 13). Παρατήρησε μέτρα δουλικῆς ὑπακοῆς καὶ ἐπίδειξιν πολλῆς εὐγνωμοσύνης. Διότι λέγει μὲν ὅτι ἠμποδίσθη, διὰ ποῖον λόγον δέ, δὲν λέγει. Διότι δὲν ἐξετάζει τὴν ἐντολὴν τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, ἀλλὰ μόνον ὑπακούει. Παρ' ὅλον θεδαίως, ὅτι ἦτο φυσικόν νὰ ἀπορήσῃ, διὰ ποῖον λόγον πόλιν τόσον λαμπράν καὶ μεγάλην, πρὸς τὴν ὁποίαν ἦτο ἐστραμμένη ὁλόκληρος ἡ οἰκουμένη, ἠμποδίσεν ὁ Θεὸς νὰ ἀπολαύσῃ τοιοῦτον διδάσκαλον καὶ ἐπὶ τόσον χρόνον. **442** Διότι αὐτός ὁ ὁποῖος ὑπέταξε τὴν κυρίαρχον πόλιν, εἰς τοὺς ἀρχομένους εὐκόλως ἐπορεύθη. Αὐτός ὅμως ὁ ὁποῖος ἀφου ἄφησε ἐκείνην, στηριζόμενος εἰς τοὺς ὑπηκόους, εἶχε παρημελημένην τὴν Πρωτεύουσαν.

'Αλλ' ὅμως οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ἐρευνᾷ, ἀλλὰ ὑποχωρεῖ εἰς τὸ ἀκατάληπτον τῆς Προνοίας τοῦ Θεοῦ, δεικνύων τὴν κοσμομίτητα τῆς ψυχῆς του καὶ παιδαγωγῶν ὅλους ἡμᾶς, οὐδέποτε νὰ ζητῶμεν εὐθύναν ἀπὸ τὸν Θεόν, δι' ὅσα γίνονται, **Β** ἔστω καὶ ἂν αὐτὰ τὰ ὁποῖα πράττονται φαίνεται ὅτι ἐνοχλοῦν πολλοὺς. Διότι γνῶρισμα τοῦ Δεσπότη εἶναι μόνον νὰ δίδῃ ἐντολάς, τῶν δούλων δὲ νὰ ὑπακούουν.

Δι' αὐτό, ὅτι ἠμποδίσθη μὲν λέγει, ἐξ αἰτίας τίνος δέ, δὲν τό λέγει. Διότι οὔτε ἐγὼ γνωρίζω, λέγει. Μὴ, λοιπόν, μέ ἐρωτᾷς τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ ἢ τὴν γνώμην. Διότι οὔτε τὸ πλάσμα θὰ εἴπῃ εἰς τὸν πλάστην, διατί μέ ἐδημιούργησες τοιοιτοτρόπως (Ρώμ. 9, 20). Διότι διὰ ποῖον λόγον, εἶπέ μου, ζητεῖς νὰ μάθῃς; Δὲν γνωρίζεις ὅτι αὐτός φροντίζει δι' ὅλα; ὅτι εἶναι σοφός; ὅτι δὲν πράττει οὐδὲν ἁπλῶς καὶ ματαίως; "Οτι σέ ἀγαπᾷ περισσότερον ἀπὸ αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι σέ ἔχουν γεννήσει, καὶ τοῦ πατρός τὴν φιλοστοργίαν ὑπερβαίνει πάρα πολὺ, καὶ τὴν φροντίδα τῆς μητρός;

Μὴ ζητεῖς, λοιπόν, τίποτε περισσότερον, οὔτε νὰ προχωρῇς περαιτέρω. **Γ** Διότι αὐτὰ σοῦ ἀρκοῦν διὰ παρηγορίαν. Ἐπειδὴ καὶ τότε μέ σοφίαν ἐτακτοποιεῖτο τὸ θέμα σχετικῶς μέ τοὺς Ρωμαίους: "Αν δὲ δὲν γνωρίζῃς τὸν τρόπον, μὴ δυσανασχετῇς. Διότι αὐτό εἶναι κατ' ἐξοχὴν γνῶρισμα τῆς πίστεως, τὸ νὰ δέχεται κάποιος τὸν περὶ τῆς Προνοίας τοῦ Θεοῦ λόγον, παρ' ὅτι δὲν γνωρίζει τὸν τρόπον τῆς προνοητικῆς τακτοποιήσεως.

Ἀφοῦ, λοιπόν, ἐπέτυχεν αὐτό τό ὁποῖον προσεπάθει ὁ Παῦλος· ποῖον δέ ἦτο αὐτό; τό νά δειξῇ ὅτι δέν ἤρχετο ὄχι διότι τούς περιεφρόνει, ἀλλά καί ὅτι ἠμποδίζετο ἄν καί τό ἐπεθύμει πολὺ· καί ἀφοῦ ἀπηλλάγη ἀπό τήν κατηγορίαν τῆς ἀδιαφορίας, καί ἀφοῦ τούς ἐπεισεν ὅτι περισσότερον ἀπό αὐτούς ἐπεθύμει νά τούς ἴδῃ, πάλιν καί μέ ἄλλα ἀποδεικνύει τήν ἀγάπην του. Διότι οὔτε ἐπειδὴ ἠμποδίσθη, λέγει, **Ὁ** ἐσταμάτησα νά ἐπιχειρῶ, ἀλλά πάντοτε μέν προσεπάθουν, πάντοτε ὁμως ἠμποδιζόμεν, οὐδέποτε δέ ἀπεμακρυνόμεν ἀπό τήν προσπάθειαν, χωρίς μέν νά ἐρχωμαι ἀντιμέτωπος πρός τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, διατηρῶν δέ τήν ἀγάπην. Διά τῆς προθέσεως, λοιπόν, καί τῆς μὴ ἀπομακρύνσεως ἐδείκνυε τήν ἀγάπην, διά τῆς παρεμποδίσεως δέ καί διά τοῦ ὅτι δέν ἔφερε ἀντίρρησης εἰς τόν Θεόν ὅλην τήν ἀγάπην πρός τόν Θεόν.

«**Ἴνα τινά καρπὸν σχῶ καὶ ἐν ὑμῖν**» (στ. 13). Καίτοι εἶπε καὶ προηγουμένως τήν αἰτίαν τῆς ἐπιθυμίας, καί ἐδείξεν ὅτι ἦτο πρόπουσα καί εἰς αὐτόν, ἀλλ' ὁμως καί ἐδῶ τήν προβάλλει, **Ε** ἐντόμως ἀποβάλλων τήν ὑποψίαν των. Διότι, ἐπειδὴ, ἡ πόλις ἦτο ἐπιφανής καὶ μοναδική τοιαύτη παντοῦ εἰς τήν ξηράν καί εἰς τήν θάλασσαν, καί μόνον ἡ ἐπιθυμία τῆς ἱστορίας τῆς ἐγένεν εἰς πολλούς πρόφασις ἐπισκέψεως τῆς, διά νά μὴ νομίσουν κάτι τέτοιο καὶ διά τόν Παῦλον, οὔτε νά ὑποπτευθοῦν ὅτι ἀπλῶς καυχώμενος διά τήν συμπαθειάν των ἐπεθύμει νά παρευρεθῇ ἐκεῖ, συνεχῶς προβάλλει τήν αἰτίαν τῆς ἐπιθυμίας.

Καί προηγουμένως μέν λέγει, ἐπεθύμουν νά σᾶς ἴδω, «ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικόν». Ἐδῶ δέ σαφέστερον, «ἵνα τινά καρπὸν σχῶ καὶ ἐν ὑμῖν, **καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι**» (στ. 13). 443 Ἐτοποθέτησε τούς κυβερνῶντας μέ τούς κυβερνωμένους καί ἔπειτα ἀπὸ τὰ ἄπειρα τρόπαια καί τὰς νίκας καί τήν περιδλεπτον θέσιν τῶν ἀνωτάτων Ρωμαίων, τούς τοποθετεῖ μαζὶ μέ τούς βαρβάρους. Καί πολὺ εὐλόγως. Διότι ὅπου ὑπάρχει ἡ εὐγένεια τῆς πίστεως, οὐδεὶς εἶναι βάρβαρος, οὐδεὶς εἰδωολάτρης, οὐδεὶς ξένος, οὐδεὶς πολίτης, ἀλλ' ὅλοι ἀναβαίνουν εἰς μίαν ὑπεροχὴν ἀξιώματος.

Ἡ μετριοφροσύνη τοῦ Παύλου

Παρατήρησε δέ αὐτόν ὅτι καί ἐδῶ μειώνει τόν ἑαυτόν του. Διότι δέν εἶπε, διά νά διδάξω, διά νά κατηχήσω, ἀλλὰ τί; «ἵνα τινά καρπὸν σχῶ». Καί ὄχι ἀπλῶς καρπὸν, ἀλλὰ «**τινά καρπὸν**».

Πάλιν μειώνων τόν ἑαυτόν του, ὅπως καί προηγουμένως λέγει «ἵνα τι μεταδῶ». Β Ἐπειτα καί αὐτούς μειώνων, ὅπως εἶπα καί προηγουμένως, λέγει «καθώς καί ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι». Διότι οὔτε, ἐπειδή εἶσθε πλούσιοι καί ἔχετε περισσότερα ἀπό τοὺς ἄλλους, δεικνύω διὰ τοὺς ὑπολοίπους ὀλιγωτέραν φροντίδα. Διότι δέν ζητοῦμεν τοὺς πλουσίους, ἀλλὰ τοὺς πιστούς.

Ποῦ εἶναι τώρα οἱ σοφοὶ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἔχουν τὰς πυκνάς γενειάδας καί φοροῦν τοὺς χιτῶνας καί ἐπαίρονται μέ κομπορημοσύνας; Τὴν Ἑλλάδα, ὅλας τὰς βαρβαρικὰς χώρας τὰς ἐπέστρεψεν εἰς τόν Χριστόν ὁ σκηνοποιός³. Ὁ δέ Πλάτων⁴ ὁ ὁποῖος ὑμνεῖται ἀπό τοὺς Ἑλληνας καί προβάλλεται, ἀφοῦ ἦλθε διὰ τρίτην φοράν εἰς τὴν Σικελίαν μέ τὴν κομπορημοσύνην τῶν λόγων ἐκείνων τῆς φιλοσοφίας, C μέ τὴν λαμπράν ὑπόληψιν, δέν ὑπέταξε οὔτε ἓνα τύραννον, ἀλλὰ τόσον ἀθλίως διέφυγεν, ὥστε νά χάσῃ καί τὴν ἰδίαν τὴν ἐλευθερίαν. Ὁ σκηνοποιός ὁμως ὄχι μόνον τὴν Σικελίαν, οὔτε τὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ ὁλόκληρον τὴν οἰκουμένην διέτρεξεν καί οὔτε ὅταν ἐκήρυττεν ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν τέχνην, ἀλλὰ καί τότε ἔρραπτε δέρματα καί ἦτο προϊστάμενος ἐργαστηρίου. Καί οὔτε αὐτό ἐσκανδάλισε τοὺς προερχομένους ἀπὸ τὴν ἀνωτάτην τάξιν· καί πολὺ εὐλόγως. Διότι ὄχι αἱ τέχναι καί τὰ ἐπαγγέλματα, ἀλλὰ τὸ ψεῦδος καί αἱ κατεσκευασμένοι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων διδασκαλίαι εἶναι σύνηθες· νά καθιστοῦν τοὺς διδάσκοντας εὐκαταφρονήτους.

Δι' αὐτὸ λοιπόν ἐκείνους μέν καί οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς περιγελοῦν πλέον. Εἰς αὐτόν δέ προσέχουν καί οἱ βάρβαροι καί οἱ ἀνόητοι καί οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ. D Διότι τὸ κήρυγμα δίδεται εἰς ὅλους κοινόν. Δέν γνωρίζει διαφορὰν ἀξιώματος, οὔτε ὑπεροχὴν ἔθνους, οὔτε ἄλλο τίποτε ἀπὸ τὰ τοιαῦτα. Διότι ἔχει ἀνάγκη μόνον τῆς πίστεως, ὄχι τὸν φιλοσοφικῶν συλλογισμῶν.

3. Ὁ Ἀπ. Παῦλος ἤσκει τὸ ἔργον τοῦ σκηνοποιοῦ διὰ νά ἐξασφαλίσῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν δι' ἑαυτόν καί τοὺς συνεργάτας του καί διὰ νά μὴ ἐπιδαρῇ τοὺς Χριστιανούς μέ τὰ τῆς διατροφῆς του.

4. Ἐπειτα ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ διδασκάλου του Σωκράτους ὁ Πλάτων ἐπεσκέφθη τὴν Αἴγυπτον, τὴν Κυρήνην, τὴν Κάτω Ἰταλίαν. Ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Διονύσιος ὁ 1ος τὸν ἐδέχθη φιλικῶς εἰς τὴν αὐλήν του, ἔπειτα ὁμως τὸν ἐθεώρησεν ὑποπτον καί τὸν ἐξαπέστειλε μέ πολεμικόν πλοῖον εἰς τὴν Αἴγιναν. Οἱ Αἰγινήται, ἐχθροὶ τῶν Ἀθηναίων τότε, τὸν ὠδήγησαν διὰ νά τὸν πωλήσουσιν ὡς δοῦλον. Τὸν ἔσωσεν ὁ Κυρηναῖος φιλόσοφος Ἀννίκερις, πληρώσας τὸ ζητούμενον χρηματικόν ποσόν καί κατόπιν αὐτοῦ ἐπέστρεψεν ὁ Πλάτων εἰς Ἀθήνας.

Δι' αὐτό λοιπόν εἶναι ἄξιον νά θαυμάζῃ κανεῖς τό κήρυγμα περισσότερον, ὄχι μόνον διότι εἶναι χρήσιμον καί σωτήριο, ἀλλά διότι εἶναι εὐκόλον καί πολύ προσιτόν καί ἀπό ὅλους εὐκολοκατανόητον. Πρᾶγμα τό ὅποιον βεβαίως εἶναι κατ' ἐξοχήν ἔργον τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος προσφέρει εἰς ὅλους ἀνεξαίρετως κοινά ὅσα προέρχονται ἀπ' αὐτόν. Διότι αὐτό τό ὅποιον ἔπραξεν εἰς τήν περίπτωσιν τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης, τῆς ξηρᾶς καί τῆς θαλάσσης καί τῶν ἄλλων τῆς φύσεως πραγμάτων, Ἐχωρίς νά προσφέρῃ εἰς τοὺς πλουσίους καί τοὺς σοφοὺς περισσοτέραν δωρεάν ἀπ' αὐτά, ὀλιγωτέραν δέ εἰς τοὺς πτωχοὺς, ἀλλά προσέφερεν εἰς ὅλους τήν ἰδίαν ἀπόλαυσιν, αὐτό ἔπραξε καί διά τό κήρυγμα, καί πολύ περισσότερον, καθ' ὅσον αὐτό εἶναι καί περισσότερον ἀναγκαῖον ἀπό ἐκεῖνα.

Δι' αὐτό καί ὁ Παῦλος λέγει συνεχῶς «ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν».

Ἐπειτα δεικνύων ὅτι ὁ ἴδιος δέν χαρίζει τίποτε εἰς αὐτούς, ἀλλ' ἐκπληρώνει ἐντολήν τοῦ Δεσπότη, καί παραπέμπων αὐτούς εἰς τήν εὐχαριστίαν τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων, λέγει: «Ἑλλῆσι τε καί βαρβάροις, σοφοῖς τε καί ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί» (στ. 14). 444 Πρᾶγμα τό ὅποιον ἔλεγε καί πρὸς τοὺς Κορινθίους ὅταν τοὺς ἔστελλε τήν ἐπιστολήν. Τό λέγει δέ αὐτό διά νά ἀναθέσῃ τά πάντα εἰς τόν Θεόν.

«Οὕτω τό κατ' ἐμέ πρόθυμον, καί ὑμῖν τοῖς ἐν Ρώμῃ εὐαγγελίσασθαι» (στ. 15). Ὡ γενναία ψυχή! Ἐνῶ ἀνέλαβε ὑπόθεσιν ἡ ὁποία ἦτο γεμάτη μέ τόσους κινδύνους, ταξίδι μέσα εἰς τήν θάλασσαν, πειρασμούς, κατηγορίας, ἐπαναστάσεις· διότι ἦτο φυσικόν, ἐπειδή ἐπρόκειτο νά ὁμιλήσῃ εἰς τόσον μεγάλην πόλιν, ἡ ὁποία εἶχεν ὡς κυβερνήτας ἀσεβεῖς τυράννους, νά ὑπομένη πολλούς καί πυκνοὺς πειρασμούς· τοιοῦτοτρόπως, λοιπόν, εἰς αὐτήν τήν πόλιν καί τήν ζωὴν του ἐτελείωσε, ἀφοῦ ἐσφαγιάσθῃ ἀπό τόν τότε τύραννον τῆς πόλεως⁵ ἀλλ' ὁμως ἂν καί ἐπερίμενε νά ὑπομείνῃ τόσα πολλά, Β δέν ἐγινε ὀκνηρότερος ἀπό κανένα ἐξ αὐτῶν, ἀλλά καί ἐδίαζετο καί ἡσθάνετο πόνον δι' αὐτούς καί πρόθυμος ἦτο. Δι' αὐτό λέγει· «Τό κατ' ἐμέ πρόθυμον, καί ὑμῖν τοῖς ἐν Ρώμῃ εὐαγγελίσασθαι».

«Οὐ γάρ ἐπαισχύνομαι τό εὐαγγέλιον» (στ. 16). Τί λέγεις,

5. Συμφώνως πρὸς τοὺς ὑπολογισμούς τῶν ἐρευνητῶν ὡς χρονολογία τοῦ θανάτου τοῦ Ἀπ. Παύλου πρέπει νά τοποθετηθῇ τό 67 μ.Χ., ἑμαρτύρησε κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Νέρωνος (64-68) εἰς τήν Ρώμην.

Παῦλε; Ἐνῷ ἔπρεπε νά εἴπῃς, ὅτι καί καυχῶμαι καί τό θεωρῶ τιμή μου καί ὑπερηφανεύομαι, δέν τό λέγεις μέν αὐτό, ἀλλά τό πολύ μικρότερον ἀπ' αὐτό, ὅτι δέν ἐντρέπῃσαι. Αὐτό δηλαδή τό ὅποῖον συνηθίζομεν νά λέγωμεν διά τά πολύ ἀσήμαντα πράγματα.

Τί σημαίνει, λοιπόν, αὐτό τό ὅποῖον λέγει; Καί διά ποῖον λόγον ὁμιλεῖ τοιοῦτοτρόπως, ἄν καί ἔχαιρε περισσότερον δι' αὐτό παρά διά τόν οὐρανόν; Ὅταν λοιπόν ἔστελλε ἐπιστολήν πρὸς τοὺς Γαλάτας ἔλεγεν· «Ἐμοί δέ μή γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰμὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Γαλ. 6, 14). Διατί, λοιπόν, ἐδῶ δέν λέγει ὅτι καί καυχῶμαι, ἀλλ' ὅτι «οὐκ ἐπαισχύνομαι»; **Σ** Οἱ Ρωμαῖοι εἶχον στραφή μέ πολὺν ζήλον πρὸς τά πράγματα τοῦ κόσμου, ἐξ αἰτίας τοῦ πλούτου, ἐξ αἰτίας τῆς ἐξουσίας εἰς ὅλον τόν κόσμον, ἐξ αἰτίας τῶν νικῶν· καί τοὺς βασιλεῖς τῶν τοὺς ἐθεώρουν ἴσους πρὸς τοὺς θεοὺς. Τοιοῦτοτρόπως λοιπόν καί ὠνόμαζον αὐτούς, δηλαδή ἰσοθέους. Δι' αὐτό βεβαίως καί εἰς τοὺς ναοὺς τῶν τοὺς ἐλάτρευον καί μέ θωμούς καί μέ θυσίας.

Ἐπειδὴ, λοιπόν, εἶχον τοιαύτην ἐπαρσιν, ὁ δὲ Παῦλος ἐπρόκειτο νά τοὺς κηρύττῃ τόν Ἰησοῦν, τόν θεωρούμενον υἱόν τοῦ ξυλουργοῦ Ἰωσήφ, ὁ ὁποῖος ἀνετράφη εἰς τὴν Ἰουδαίαν καί εἰς τὴν οἰκίαν ἀσημάντου γυναικός, χωρὶς νά ἔχῃ σωματοφύλακας, οὔτε χρήματα νά χρησιμοποιῇ, καί ὁ ὁποῖος ἀπέθανεν ὡς κατάδικος μέ ληστὰς καί ὑπέμεινε καί ἄλλας πολλὰς περιφρονήσεις, καί ἦτο φυσικόν νά ἐντρέπωνται αὐτοί, **Δ** ἐπειδὴ δέν εἶχον γνωρίσει ποτέ ὡς τώρα οὐδέν ἀπὸ τά ἀπόρρητα καί μεγάλα μυστήρια τοῦ Θεοῦ, δι' αὐτό λέγει «οὐκ ἐπαισχύνομαι» διδάσκων κατὰ πρῶτον ἐκείνους νά μή ἐντρέπωνται. Διότι ἐγνώριζεν, ὅτι, ἂν ἐπιτύχουν αὐτό, συντόμως προοδεύοντες θά φθάσουν καί εἰς τό νά καυχῶνται.

Καί σύ, λοιπόν, ἂν ἀκούσῃς κάποιον νά λέγῃ: Τόν ἐσταυρωμένον προσκυνεῖς; μή ἐντραπῇς οὔτε νά σκύψῃς τό δλέμμα κάτω, ἀλλά καί νά εἶσαι ὑπερήφανος καί νά καυχᾶσαι καί νά δεχθῇς τὴν ὁμολογίαν μέ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐλευθέρους ἀπὸ ἐντροπῆν καί μέ τό πρόσωπον ὑψηλά. **Ε** Καί ἂν εἴπῃ πάλιν: τόν ἐσταυρωμένον προσκυνεῖς; νά εἴπῃς πάλιν εἰς αὐτόν: Ναί, ἀλλά ὄχι τόν μοιχόν, οὔτε τόν πατροκτόνον, οὔτε τόν παιδοκτόνον· διότι τέτοιοι εἶναι ὅλοι οἱ ἰδικοὶ τῶν θεοῦ· ἀλλὰ προσκυνῶ αὐτόν ὁ ὁποῖος διά τοῦ Σταυροῦ ἐφίμωσε τοὺς δαίμονας καί κατέστρεψε τὰς ἀπείρους μαγείας τῶν. Διότι ὁ Σταυρὸς εἶναι δι' ἡμᾶς τό ἔργον τῆς ἀνεκφράστου φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, τό σύμβολον τῆς πολλῆς φροντίδος τοῦ Θεοῦ δι' ἡμᾶς.

Ἐκτός δέ ἀπό αὐτά τὰ ὅποια ἐλέχθησαν, ἐπειδὴ καί μέ τόν λόγον πολύ ἐκόμπαζον καί ἐφούσκωναν ἀπό ὑπερηφάνειαν ὡς κατέχοντες τήν κοσμικήν σοφίαν, 445 ἐγώ, λέγει, ἀφοῦ εἶπα ὅτι ἔχω ἐνισχυθῇ πολύ ἀπό αὐτοῦς τοὺς συλλογισμούς, ἔρχομαι κηρύττων τόν Σταυρόν καί δέν ἐντρέπομαι δι' αὐτό. «**Δύναμις γάρ θεοῦ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν**» (στ. 16). Λέγει εἰς σωτηρίαν ἐπειδὴ ὑπάρχει καί δύναμις Θεοῦ εἰς τιμωρίαν. Διότι ὅταν ἐτιμῶρει τοὺς Αἰγυπτίους, ἔλεγεν: «**Αὕτη ἐστὶν ἡ δύναμις μου ἡ μεγάλη**»⁶ καί δύναμις ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖται εἰς καταστροφὴν· «**Φοβήθητε γάρ, λέγει, τόν δυνάμενον καί ψυχὴν καί σῶμα ἐν γεέννῃ ἀπολέσαι**» (Ματθ. 10, 28). Δι' αὐτό λέγει· δέν φέρω αὐτά, ὅταν ἔλθω, ὅχι ὅ,τι ἀφορᾷ τήν κόλασιν καί τήν τιμωρίαν, ἀλλὰ ὅ,τι ἀφορᾷ τήν σωτηρίαν.

Τί λοιπόν; **Β** Δέν ἐκήρυττον καί αὐτά τό εὐαγγέλιον, τόν λόγον περὶ τῆς γεέννης⁷, περὶ τοῦ σκότους τοῦ ἐξωτέρου⁸ καί τοῦ δηλητηριώδους σκώληκος; Καί ὅμως ἀπό πονηρίας ἀλλοῦ δέν τὰ ἐγνωρίσαμεν αὐτά, παρὰ ἀπό τό εὐαγγέλιον.

Πῶς λοιπόν, λέγει «δύναμις θεοῦ εἰς σωτηρίαν»; Ἀλλά ἄκουσε καί τὰ ἐξῆς: «**Παντί τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον, καί Ἑλληνι**» (στ. 16). Ὅχι, λοιπόν, ἀδιακρίτως εἰς ὅλους, ἀλλ' εἰς ὁσους τόν δέχονται. Διότι καί ἂν εἶσαι Ἑλλήν (ἐθνικός), καί ἂν ἔχῃς ἐπιτελέσει κάθε εἶδους κακίαν, καί ἂν εἶσαι Σκύθης, καί ἂν εἶσαι βάρβαρος, καί ἂν εἶσαι θηρίον καί γεμᾶτος ἀπό κάθε εἶδους ἀνοησίαν, καί ἂν φέρῃς ἐπάνω σου ἅπειρα βάρη ἁμαρτημάτων, ἂν ἐδέχθῃς διὰ τόν ἑαυτόν σου τό κήρυγμα περὶ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ καί ἀφοῦ ἐβαπτίσθῃς, ἐξήλειψες ὅλα ἐκεῖνα.

Διατί δέ λέγει ἐδῶ, «Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καί Ἑλληνι»; **Γ** Τί

6. Ἡ φράσις «αὕτη ἐστὶν ἡ δύναμις μου ἡ μεγάλη» δέν ὑπάρχει αὐτολεξεῖ εἰς τήν Π. Διαθήκην. Ὁ Ἅγιος Πατήρ ἀναφερόμενος εἰς τήν τιμωρίαν τῶν Αἰγυπτίων ἔχει ὑπ' ὄψει του, ἰσως τό χωρίον «καί ἐπιβαλὼν τήν χειρά μου ἐπ' Αἴγυπτον καί ἐξάξω σὺν δυνάμει μου τόν λαόν μου τοὺς υἱούς Ἰσραὴλ ἐκ γῆς Αἰγύπτου σὺν ἐκδικήσει μεγάλη...» (Ἐξόδ. 7, 4). Βλέπε καί Ἰωηλ 2, 25.

7. Γέεννα τοῦ πυρός ὠνομάζετο ἔξω ἀπὸ τήν Ἱερουσαλήμ μία ἑκτασις εἰς τήν ὁποίαν συνεκέντρωναν τὰ ἀπορρίμματα καί τὰ ἔκαιον. Τό θέαμα ἦτο ἀποκρουστικόν καί αὐτήν τήν εἰκόνα χρησιμοποιοῖ ὁ Χριστός διὰ νά παραστήσῃ τήν φοβερότητα τῆς κολάσεως. Αὕτη ἡ γέεννα, ἡ μετὰ θάνατον, ἐννοεῖται ἐνταῦθα. Πρβλ. ἐνδεικτικῶς Ματθ. 5, 22 καί 10, 28.

8. Σκότος ἐξώτερον ὀνομάζεται πάλιν ἡ γέεννα, δηλαδή ἡ κόλασις, ἡ ὁποία κατ' αὐτόν τόν τρόπον παρίσταται ὡς μακράν τοῦ Θεοῦ καί τοῦ φωτός τοῦ παραδείσου, καί ὅχι ἀπλῶς ἔξω, ἀλλὰ ἐξώτερον. Πρβλ. καί πάλιν ἐνδεικτικῶς τὰ χωρία Ματθ. 8, 12, 22, 13 καί 25, 30.

θέλει αὐτή ἡ διαφορά; Καί δεδαίως εἰς πολλάς περιπτώσεις εἶπεν, ὅτι δέν εἶναι τίποτε οὔτε ἡ περιτομή οὔτε ἡ ἀκροθυστία. Πῶς, λοιπόν, ἐδῶ διαιρεῖ, θέτων τόν Ἰουδαῖον πρό τοῦ Ἑλλήνος; Καί τί σημαίνει αὐτό; Ὅχι δεδαίως ἐπειδὴ εἶναι πρῶτος καί λαμβάνει μεγαλύτερον μέρος ἀπό τήν Χάριν τοῦ Θεοῦ· διότι ἡ ἰδία δωρεά δίδεται καί εἰς αὐτόν καί εἰς ἐκεῖνον· ἀλλά τό πρῶτος εἶναι τιμή μόνον τάξεως (σειρᾶς). Διότι δέν εἶναι εἰς πλεονεκτικωτέραν θέσιν μέ τό νά λάβῃ μεγαλύτεραν δικαίωσιν, ἀλλά μέ τό νά τήν λάβῃ πρῶτος ἔχει τιμηθῇ μόνον. Διότι τό ἴδιον συμβαίνει καί μέ τοὺς βαπτιζομένους. Γνωρίζετε δέ οἱ μεμνημένοι αὐτό τό ὅποιον λέγω. Πάντες μέν προσέρχονται εἰς τό βάπτισμα, **Ὁ** ἀλλά ὄχι πάντες κατά τήν ἰδίαν ὥραν, ἀλλ' ὁ μέν προσέρχεται πρῶτος, ὁ δέ δεύτερος. Ὅμως ὁ πρῶτος δέν λαμβάνει περισσοτέραν χάριν ἀπό τόν δεύτερον, οὔτε ἐκεῖνος ἀπό αὐτόν ὁ ὁποῖος ἀκολουθεῖ, ἀλλ' ὅλοι ἀπολαύουν τά ἴδια. Τό πρῶτος, λοιπόν, ἐδῶ εἶναι τιμή λέξεων δέν εἶναι περίσσεια χάριτος.

Ἐπειτα μέ τό νά εἶπῃ «εἰς σωτηρίαν» πάλιν αὐξάνει τήν δωρεάν, δεικνύων ὅτι δέν σταματᾷ εἰς τό παρόν, ἀλλά προχωρεῖ εἰς τό μέλλον. Διότι αὐτό ἐφάνέρωσε ὅταν εἶπε: «δικαιοσύνη γάρ Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται» (στ. 17). Αὐτός δέ ὁ ὁποῖος ἔγινε δίκαιος, **Ε** θά ζήσῃ ὄχι μόνον κατά τήν παρούσαν ζωήν, ἀλλά καί κατά τήν μέλλουσαν. Ὅχι δέ μόνον αὐτό, ἀλλά καί ἄλλο ὑπαινίσσεται μαζί μέ αὐτό, τήν λαμπρότητα καί δόξαν τῆς ζωῆς αὐτῆς. Ἐπειδὴ εἶναι δυνατόν νά σωθῇ κάποιος καί μέ ἐντροπήν· ὅπως σώζονται πολλοί ἀπό αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι ἀπαλλάσσονται ἀπό τήν τιμωρίαν ἐξ αἰτίας τῆς φιλανθρωπίας τοῦ βασιλέως. Διά νά μή ὑπονοήσῃ κανεῖς αὐτό, ὅταν ἀκούσῃ σωτηρίαν, προσέθεσε καί τήν δικαιοσύνην, καί δικαιοσύνην ὄχι τήν ἰδικήν σου, ἀλλά τοῦ Θεοῦ, ὑπαινισσόμενος καί τήν ἀφθονίαν καί τήν εὐκολίαν αὐτῆς. Διότι δέν τήν κατορθώνεις αὐτήν μέ ἰδρώτας καί κόπους, ἀλλά τήν λαμβάνεις ἀπό τήν δωρεάν τοῦ Θεοῦ, προσφέρων ἀπό τόν ἑαυτόν σου ἐν μόνον, τήν πίστιν.

Ἐπειτα, ἐπειδὴ ὁ λόγος ἐφαίνετο ὅτι εἶναι ἀπίστευτος, **446** ἂν ὁ μοιχός, καί νωθρός καί τυμωρούχος⁹ καί ἀγύρτης διά μιᾶς

9. Ἡ τυμωρυχία ἐθεωρεῖτο εἰς ὅλον τό ἀρχαῖον ἑλληνικόν καί τόν χριστιανικόν κόσμον ὡς βαρὺ ἁμάρτημα, τό δέ ἐκκλησιαστικόν δίκαιον ἐπέβαλλε βαρεῖά ἐπιτίμια εἰς τοὺς συλοῦντας τοὺς τάφους. Ὡς γνωστόν εἰς τόν ἀρχαῖον κόσμον κατά τήν ταφήν τῶν νεκρῶν ἐποποθετοῦντο διάφορα πολύτιμα ἀντικείμενα (κτερίσματα) διά τὰς ἀνάγκας τοῦ νεκροῦ εἰς τήν ἄλλην ζωήν.

ὄχι μόνον ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ γίνεται καὶ δίκαιος, καὶ μάλιστα δίκαιος ὡς πρὸς τὴν ἀνωτάτην δικαιοσύνην, ἐπιβεβαιώνει τὸν λόγον ἀπὸ τὴν Παλαιάν Διαθήκην. Διότι μέ τό νά εἴπῃ «ἐκ πίστεως εἰς πίστιν» (στ. 17), παρέπεμψε τὸν ἀκροατὴν εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἐπραγματοποιήθη τοιοῦτο-τρόπως κατὰ τὴν Παλαιάν Διαθήκην, τὴν ὁποίαν (οἰκονομίαν) ἐ-πεξηγεῖ μέ πολλήν σοφίαν ὅταν στέλλῃ τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Ἑβραίους, ἀποδεικνύων ὅτι καὶ οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἁμαρτωλοὶ τοιοῦτοτρόπως ἐδικαιώθησαν καὶ τότε. **Β** Δι' αὐτὸ ἀνέφερε καὶ τὴν πόρνην¹⁰ καὶ τὸν Ἀβραάμ (Ἑβρ. 11, 8-19).

Ἐπειτα δέ ἀφοῦ ἐδῶ ἔκαμε μόνον αὐτὸν τὸν ὑπαινιγμόν, διότι ἔσπευσε νά φθάσῃ εἰς ἄλλην σκέψιν περισσότερον ἐπείγου-σαν, πάλιν ἐπιβεβαιώνει τὸν λόγον ἀπὸ τοὺς προφῆτας, παρου-σιάζων εἰς τό μέσον τὸν Ἀμβακούμ, ὁ ὁποῖος φωνάζει καὶ λέγει ὅτι δέν εἶναι δυνατόν νά ζήσῃ διαφορετικῶς, αὐτός ὁ ὁποῖος πρό-κειται νά ζήσῃ παρὰ μόνον διὰ πίστεως. Διότι λέγει, «ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται» (Ἀμβ. 2, 4), ἀναφερόμενος εἰς τὴν μέλλου-σαν ζωὴν. Διότι, ἐπειδὴ αὐτὰ τὰ ὁποῖα χαρίζει ὁ Θεός ὑπερ-βαίνουν κάθε λογικὴν, κατὰ φυσικόν λόγον ἔχομεν ἀνάγκην πί-στεως. «Ὁ δέ κατοίῳμενος καὶ καταφρονητὴς ἀνὴρ ἀλαζών, οὐ-δέν οὐ μή περάνῃ»¹¹.

Ἄς ἀκούσουν οἱ αἰρετικοὶ τὴν πνευματικὴν φωνήν. Διότι τοι-αύτη εἶναι ἡ φύσις τῶν λογισμῶν. Ὁμοιάζει μέ κάποιον λαβύ-ρινθον καὶ μέ γρίφους, χωρὶς νά ἔχῃ οὐδέν τέλος πουθενά, χωρὶς νά ἀφήνῃ τὸν λογισμόν νά ἀναπαυθῇ, ἐνῷ ἀρχίζει ἀπὸ ὑπερηφά-νειαν **С**

Διότι, ἐπειδὴ ἐντρέπονται διὰ τό ὅτι παραδέχονται τὴν πίστιν καὶ φαίνονται ὅτι ἀγνοοῦν τὰ οὐράνια, ρίπτουν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς κονιορτόν συλλογισμῶν. Ἐπειτα, ἄθλιε καὶ ταλαίτωρε καὶ ἄξιε μυρίων δακρῶν, ἂν μέν κάποιος σέ ἐρωτήσῃ πῶς ἔχει γίνει ὁ οὐρανός καὶ πῶς ἡ γῆ· καὶ διατί ἀναφέρω τὸν οὐρανόν καὶ τὴν γῆν; πῶς ὁ ἴδιος ἐγεννήθη, πῶς ἐτράφη καὶ ἐνηλικιώθη, δέν ἐν-τρέπεσαι διὰ τὴν ἀγνοίαν; **Д** Ἄν δέ γίνῃ κάποιος λόγος διὰ τὸν

10. Ἀναφέρεται εἰς τὴν πόρνην Ραάβ, ἡ ὁποία ἐδέχθη εἰς τὴν Ἱερὴν τοὺς Ἰσραηλίτας κατασκόπους μέ εἰρηνικὰς διαθέσεις καὶ τοὺς διέσωσε κρύψασα αὐ-τοὺς εἰς τὴν οἰκίαν της. Μετά τὴν εἰσβολὴν τῶν Ἰσραηλινῶν εἰς τὴν Ἱερὴν διεσώθη μόνον ἡ οἰκογένεια τῆς Ραάβ (Ἰδέ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ κεφ. 2ον).

11. Ἀμβ. 2, 5 (= Ὁ ἔχων ὑπερβολικὴν ὑπερηφάνειαν καὶ περιφρονητὴς τῶν πάντων, ὁ ἀλαζών ἀνθρώπος οὐδέν θά φέρῃ εἰς πέρας).

Μονογενῇ Υἱόν τοῦ Θεοῦ, ἐξ αἰτίας τῆς ἐντροπῆς ρίπτεις τόν ἑαυτόν σου εἰς θάραθρον καταστροφῆς, ἐπειδή νομίζεις ὅτι εἶναι ἀνάξιον τοῦ ἑαυτοῦ σου τό νά μὴ γνωρίζῃς τὰ πάντα; Καί ὁμως ἀνάξιον πρᾶγμα εἶναι ἡ φιλονεικία καί τό νά ἀσχολῇται κάποιος μέ πολλά εἰς ἀκατάλληλον χρόνον.

Καί διατί ὁμιλῶ διά τὰ δόγματα; Διότι ἀπό αὐτήν τήν πονηρίαν ἡ ὁποία ὑπάρχει κατά τήν παρούσαν ζωὴν ἀπό πουθενά ἁλλοῦ δέν ἀπηλλάγημεν, παρά διά τῆς πίστεως.

Τοιουτοτρόπως καί οἱ προγενέστεροι ὅλοι ἔλαμψαν, τοιουτοτρόπως ὁ Ἀβραάμ, τοιουτοτρόπως ὁ Ἰσαάκ, τοιουτοτρόπως ὁ Ἰακώβ. Τοιουτοτρόπως ἐσώθη καί ἡ πόρνη καί ἡ ἀναφερομένη εἰς τήν Παλαιάν Διαθήκην Ραάβ καί ἡ ἀναφερομένη εἰς τήν Καινὴν (Λουκ. 7, 37-50). «Πίστει γάρ Ραάβ ἡ πόρνη, λέγει, Εὐ οὐ συναπώλετο τοῖς ἀπειθήσασι, τοὺς κατασκόπους δεξαμένη» (Ἑβρ. 11, 31. Ἰησ. Ν. 2, 1 καί 6, 23).

Ἄν δέ ἔλεγεν εἰς τόν ἑαυτόν τῆς καί πῶς θά ἡμπορέσουν αὐτοί, ἐνῷ εἶναι αἰχμάλωτοι καί φυγάδες καί μετανάσται καί ζοῦν ζωὴν νομαδικήν, νά νικήσουν ἡμᾶς οἱ ὁποῖοι ἔχομεν πόλιν καί τείχη καί πύργους; Καί τόν ἑαυτό τῆς καί ἐκείνους μαζί θά κατέστρεφε. Αὐτό ἀκριδῶς τό ὁποῖον ἔπαθον καί οἱ πρόγονοι αὐτῶν πού ἐσώθησαν τότε. Διότι ἐκείνοι ἐπειδή ἐζήτουν τόν τρόπον τῆς νίκης, 447 ὅταν εἶδον ἄνδρας μεγάλους καί ὑψηλοὺς, ἐχάθησαν ἅπαντες χωρίς πόλεμον καί παράταξιν μάχης¹².

Εἶδες πόσον μέγα εἶναι τό θάραθρον τῆς ἀπιστίας, πόσον τό τεῖχος τῆς πίστεως; Ἡ μέν ἀπιστία κατενίκησε καί κατέστρεψεν ἀπείρους χιλιάδας· ἡ πίστις ὁμως ὄχι μόνον διέσωσε τήν πόρνην γυναῖκα, ἀλλά καί τήν κατέστησε προστάτιν τόσοσιν πλήθους κόσμου.

Δέν πρέπει νά ἐξετάζεται ἡ αἰτία τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ

Γνωρίζοντες λοιπόν αὐτά καί περισσότερα ἀπό αὐτά, ποτέ νά μὴ ζητῶμεν εὐθύνas ἀπό τόν Θεόν δι' ὅσα συμβαίνουν, ἀλλά νά δεχώμεθα ὅσα, τυχόν, θά διατάξῃ. Καί ἄς μὴ τό περιεργαζώμεθα οὔτε νά πολυερευνῶμεν, ἔστω καί ἂν αὐτό τό ὁποῖον μᾶς προστά-

12. Μᾶλλον ἀναφέρεται εἰς τήν καταστροφὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν ὑπὸ τῶν Ἀμορραίων (Δευτ. 1, 22-46).

ζεται φαίνεται εἰς τό ἀνθρώπινον λογικόν ὅτι εἶναι ἄτοπον. Διότι, **Β** εἶπέ μου, ποῖό πρᾶγμα φαίνεται ὅτι εἶναι περισσότερον ἄτοπον ἀπό τό νά σφάξῃ τόν μονογενῆ καί γνήσιον υἱόν του ὁ ἱδιος ὁ πατήρ ὁ ὁποῖος τόν ἐγέννησε; Ἄλλ' ὁμως ὁ δίκαιος Ἀβραάμ ὅταν διετάχθῃ, δέν πολυηρεύνησε τήν ἐντολήν, ἀλλά μόνον ἀπό τήν ἀξίαν τοῦ προστάξαντος ἐδέχθη τήν ἐντολήν.

Καί κάποιος ἄλλος δέ προσταχθεῖς ἀπό τόν Θεόν νά κτυπήσῃ προφήτην εἰς τό πρόσωπον, ἐπειδή ἠρεύνησε τήν ἐντολήν, διότι τοῦ ἐφάνη ὅτι εἶναι παράλογος καί γενικῶς δέν ὑπήκουσεν, ἐτιμωρήθη μέ τήν ἐσχάτην τῶν ποινῶν, τόν θάνατον (Γ' Βασιλ. 21, 35 κ.ἐξ.). Ἐκεῖνος ὁμως ὁ ὁποῖος τόν ἐκτύπησεν ἐθεωρήθη ἀρεστός καί δόκιμος. Καί ὁ Σαούλ δέ ὅταν ἔσωσεν ἀνθρώπους παρὰ τήν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, ἔχασε τήν βασιλείαν καί ἔπαθεν ἀνεπαισθητὰ κακά (Α' Βασιλ. 15, 10 κ.ἐξ.).

Καί ἄλλα περισσότερα ἀπό αὐτά θά ἠμποροῦσε κάποιος νά εὔρῃ παραδείγματα, **Γ** διά τῶν ὁποίων ὅλων διδασκόμεθα ποτέ νά μή ζητῶμεν τόν λόγον διά τά προστάγματα τοῦ Θεοῦ, ἀλλά μόνον νά ὑποχωρῶμεν καί νά πειθώμεθα.

Ἄν δέ εἶναι ἐπικίνδυνον νά ἐρευνῶμεν περιέργως αὐτά τά ὁποῖα θά μᾶς προστάξῃ καί ὑπάρχῃ ἡ χειροτέρα τιμωρία δι' αὐτούς οἱ ὁποῖοι ἐρευνοῦν μέ δυσπιστίαν, αὐτοί οἱ ὁποῖοι πολυερευνοῦν τά πολύ πῶς ἀπόρητα ἀπ' αὐτά καί φρικτά, δηλαδή πῶς ἡ παρθένος ἐγέννησε τόν υἱόν καί μέ ποῖον τρόπον καί ποῖα ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ποῖαν ἀπολογίαν θά ἔχουν κάποτε;

Αὐτά λοιπόν γνωρίζοντες, ἅς ὑποδεχώμεθα, μέ κάθε εὐνοϊκὴν διάθεσιν τήν μητέρα ὅλων τῶν ἀγαθῶν, τήν πίστιν, διά νά κρατῶμεν μέ ἀσφάλειαν τά ὀρθά δόγματα (τῆς πίστεως), ὥς νά πλέωμεν εἰς γαλήνιον λιμένα, καί κατευθύνοντες τήν ζωὴν μας μέ ἀσφάλειαν νά τύχωμεν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν μέ τήν χάριν καί τήν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, **Δ** διά τοῦ ὁποίου καί μετά τοῦ ὁποίου ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τόν Πατέρα, συγχρόως καί εἰς τό Ἅγιον Πνεῦμα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Λ Ο Γ Ο Σ Δ'

(Ρωμ. 1, 18-25)

«'Αποκαλύπτεται γάρ ὀργή Θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων τῶν τὴν Ε ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων» (στ. 18).

Πρόσεξε τὴν φρόνησιν τοῦ Παύλου, πῶς ἀπὸ τὰ χρησιότερα ἀφοῦ τοὺς προέτρεψε, στρέφει τὸν λόγον εἰς τὰ φοβερώτερα. Διότι ἀφοῦ εἶπε, ὅτι τὸ εὐαγγέλιον εἶναι αἰτία σωτηρίας, ζωῆς, ὅτι εἶναι δύναμις Θεοῦ, ὅτι δημιουργεῖ σωτηρίαν καὶ δικαιοσύνην, λέγει καὶ ἐκεῖνα τὰ ὅποια εἶναι ἱκανὰ νὰ φοβήσουν ὅσους δὲν προσέχουν. Διότι ἐπειδὴ οἱ περισσότεροι τῶν ἀνθρώπων ὡς πρὸς τὰ πολλὰ δὲν ἔλκονται πρὸς τὴν ἀρετὴν τόσον ἀπὸ τὴν ἐπαγγελίαν τῶν χρηστῶν, ὅσον ἀπὸ τὸν φόβον τῶν δυσαρέστων, καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη προσελκύει αὐτοὺς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς δὲν ἐπηγγέλθη μόνον βασιλείαν, 448 ἀλλὰ ἔδωκε καὶ ὡς ἀπειλὴν τὴν γένναν τοῦ πυρός· καὶ οἱ προφῆται δέ μέ τοὺς Ἰουδαίους τοιοῦτοτρόπως, συνεζήτουν, ἀναμειγνύοντες συνεχῶς τὰ κακὰ μέ τὰ ἀγαθὰ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος τοιοῦτοτρόπως δημιουργεῖ ποικιλίαν εἰς τὸν λόγον, ὄχι θεδαίως τυχαίως, ἀλλὰ παραθέτει πρῶτα τὰ χρηστά, καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ δυσάρεστα, δεικνύων ὅτι ἐκεῖνα, τὰ ἀγαθὰ δηλαδὴ, εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πρώτης αποφάσεως τοῦ Θεοῦ, αὐτὰ δὲ ἀποτέλεσμα τῆς δολιότητος τῶν ραθύμων. Τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ προφήτης πρῶτα τὰ ἀγαθὰ παραθέτει, λέγων: «'Εάν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐάν δέ μὴ θέλητε μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται» (Ἦσ. 1, 19-20).

Τοιοῦτοτρόπως καὶ ἐδῶ συνεχίζει ὁ Παῦλος τὸν λόγον. Β Παρατήρησε δέ. Ἦλθε, λέγει, ὁ Χριστὸς φέρων ἄφεσιν, δικαιοσύνην, ζωὴν· καὶ ὄχι τυχαίως, ἀλλὰ διὰ σταυροῦ· ἐκεῖνο δηλαδὴ τὸ ὅποῖον εἶναι μέγιστον καὶ θαυμαστόν, εἶναι τὸ ὅτι ὄχι μόνον τοιαῦτα ἀγαθὰ ἐδώρησεν, ἀλλ' ὅτι ἔπαθε καὶ τοιούτου εἶδους παθήματα. Ἄν, λοιπόν, προσβάλλητε τὰς δωρεάς, τότε ἀναμένουν τὰ δυσάρεστα. Καὶ πρόσεξε πῶς συνεχίζει τὸν λόγον. «'Αποκαλύπτεται γάρ, λέγει, ὀργή θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ». Ἀπὸ ποῦ γίνεται αὐτὸ φανερόν; Ἄν μὲν ὁμιλῇ ὁ πιστός, θά ἀναφέρωμεν τὰς δια-

κηρύξεις τοῦ Χριστοῦ· ἂν ὁμιλῇ ὁμως ὁ ἄπιστος καί ὁ εἰδωλολάτρης, τόν ἀποστομώνει ὁ Παῦλος ἀπό τοὺς ἐξῆς λόγους περὶ τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ, **Γ** φέρων ἀναντίρρητον ἀπόδειξιν ἀπὸ ὅσα ὑπ' ἐκείνων ἔγιναν· ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον ἰδιαιτέρως εἶναι κατ' ἐξοχὴν παράδοξον, εἶναι ὅταν αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀντίρρησην διὰ τὴν ἀλήθειαν, δι' ἐκείνων τὰ ὁποῖα πράττουν καθημερινῶς καὶ λέγουν, ἀποδεικνύει ὅτι ἀποδέχονται τὰ δόγματα τῆς ἀληθείας.

Ἄλλὰ αὐτὰ μὲν θὰ τὰ ἐξετάσωμεν ἐν συνεχείᾳ· ἐν τῷ μεταξὺ ὁμως ἅς πραγματευθῶμεν τὰ προκείμενα. «Ἀποκαλύπτεται γὰρ ὁργὴ Θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ». Καὶ ὁμως καὶ ἐδῶ πολλάκις αὐτὸ συμβαίνει, ὅπως εἰς τὴν πείναν καὶ τὰς ἀσθενείας καὶ τοὺς πολέμους· καθ' ὅσον ἕκαστος ἰδιαιτέρως, καὶ ὅλοι ἀπὸ κοινοῦ τιμωροῦνται. Τί, λοιπόν, τὸ παράδοξον τότε; Ὅτι εἶναι καὶ μεγαλυτέρα ἢ κόλασις, καὶ κοινή, καὶ ὄχι διὰ τὰ ἴδια πράγματα. **Δ** Διότι τώρα μὲν τὰ συμβαίνοντα ἀποβλέπουν εἰς τὴν διόρθωσιν, τότε δὲ εἰς τιμωρίαν· τοῦτο ἀκριβῶς καὶ ὁ Παῦλος φανερώων ἐλεγεν, ὅτι «*Παιδευόμεθα νῦν, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν*» (Α' Κορινθ. 11, 32). Καὶ τώρα μὲν νομίζουν πολλοὶ ὅτι τὰ πολλὰ συμβαίνουν ὄχι ἐνεκα τῆς ἄνωθεν ὁργῆς, ἀλλὰ λόγῳ τῆς βλαβεραῆς ἐπεμβάσεως τῶν ἀνθρώπων· τότε δὲ θὰ εἶναι ἡ τιμωρία ἀπὸ τόν Θεόν φανερά, ὅταν καθήμενος ὁ κριτὴς εἰς τὸ φοδερόν δῆμα, ἄλλους μὲν διατάξῃ νά συρθῶν εἰς τὰς καμίνους, ἄλλους δὲ εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, καὶ ἄλλους εἰς ἄλλας τιμωρίας ἀναγκαίως καὶ ἀφορήτους. Καὶ διὰ ποῖον λόγον δέν εἴπε τόσον σαφῶς, **Ε** ὅτι δηλαδή ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ πρόκειται νά ἔλθῃ μετὰ μυρίων ἀγγέλων, καὶ νά ζητήσῃ ἀπὸ τόν κάθε ἓνα τὰς εὐθύνας, ἀλλὰ ὅτι ἀποκαλύπτεται ἡ ὁργὴ τοῦ Θεοῦ; Ἦσαν ἀκόμη οἱ ἀκροαταὶ ἀπὸ τοὺς νεοφωτίστους· διὰ τοῦτο τοὺς ὁδηγεῖ πρῶτον ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἔχουν γίνεῃ παραδεκτά ἀπὸ αὐτοὺς. Ἐκτός δὲ ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν νομίζω ὅτι καὶ πρὸς εἰδωλολάτρας ἀπευθύνεται· διὰ τοῦτο καὶ ῥπ' ἐδῶ κάμνει τὴν ἀρχὴν· ἔπειτα δὲ εἰσάγει καὶ τόν λόγον τοῦ Χριστοῦ τόν περὶ τῆς κρίσεως.

«Ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων». Ἐδῶ δεικνύει, ὅτι αἱ ὁδοὶ τῆς ἀσεβείας εἶναι πολλαί, τῆς ἀληθείας δὲ μία· καθ' ὅσον ἡ πλάνη εἶναι ποικίλη καὶ πολύμορφος καὶ συγκεχυμένη, **449** ἡ δὲ ἀλήθεια μία. Ἀφοῦ ὠμίλησε δὲ περὶ δογμάτων, ὁμιλεῖ καὶ διὰ τόν βίον, ἀναφερθεὶς εἰς τὴν ἀδικίαν τῶν ἀνθρώπων. Καθ' ὅσον καὶ αἱ ἀδικίαι εἶναι ποικίλαι· καὶ ἄλλη μὲν γίνεται σχετικῶς μέ τὰ χρήματα,

ὅπως ὅταν κάποιος δι' αὐτά ἀδικῇ τὸν πλησίον· ἄλλη δέ σχετικῶς μέ τάς γυναῖκας, ὅταν κάποιος ἐγκαταλείπων τὴν ἰδικήν του, ὑπονομεύῃ τὸν γάμον τοῦ ἄλλου· καὶ διότι καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος ὀνομάζει πλεονεξίαν, τοιοιυτοτρόπως λέγων· «*Τό μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκτεῖν ἐν τῷ πράγματι τὸν ἀδελφόν*» (Α' Θεσσ. 4, 6). Ἄλλοι πάλιν μέ ἀντάλλαγμα γυναῖκα ἢ χρήματα, καταστρέφουν τὴν φήμην τοῦ πλησίον· καὶ αὐτὸ δέ εἶναι ἀδικία· Β καθ' ὅσον «*Κρεῖσσον ὄνομα καλόν, ἢ πλοῦτος πολὺς*» (Παροιμ. 22, 1). Μερικοὶ δέ λέγουν, ὅτι καὶ αὐτὸ ἔχει λεχθῇ ὑπὸ τοῦ Παύλου διὰ τὰ δόγματα· πλην ὁμως τίποτε δέν ἐμποδίζει νά ἔχη λεχθῇ καὶ διὰ τὰ δύο.

Τί σημαίνει δέ, «τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων» ἀπὸ τὰ ἐξῆς κατανόησε. «*Ὅτι τὸ γνωστόν τοῦ θεοῦ φανερόν ἐστίν ἐν αὐτοῖς· ὁ θεὸς γάρ αὐτοῖς ἐφανερώσεν*» (στ. 19).

Αὐτὴ αὕτη ἡ φύσις κηρύσσει τὸν Δημιουργόν.

Ἄλλὰ αὐτὴν τὴν δόξαν περιέβαλον μέ λίθους καὶ ξύλα. Ὅπως, λοιπόν, αὐτὸς εἰς τὸν ὁποῖον ἔχουν ἐμπιστευθῇ χρήματα βασιλικά καὶ ὁ ὁποῖος ἔχει διαταχθῇ νά τὰ ἐξοδεύσῃ διὰ τὴν δόξαν τοῦ βασιλέως, C ἂν τὰ δαπανήσῃ εἰς ληστίας καὶ πόρνας καὶ ἀγύρτας, καὶ ἀπὸ τὰ χρήματα τοῦ βασιλέως τοὺς κάμη πλουσίους, ἐπειδὴ ἔχει βλάψῃ πάρα πολὺ τὴν βασιλείαν τιμωρεῖται· τοιοιυτοτρόπως καὶ αὐτοὶ ἐνῷ ἔλαβον τὴν γνώσιν διὰ τὸν Θεόν καὶ τὴν δόξαν του, ἔπειτα ἀφοῦ τὴν ἀπέδωσαν εἰς τὰ εἶδωλα, κατεῖχον τὴν ἀλήθειαν ἀδίκως, καί, ὅσον ἀφορᾷ εἰς αὐτούς, ἔδλαψαν τὴν γνώσιν, ἐπειδὴ δέν τὴν ἐχρησιμοποίησαν εἰς τὰ πρέποντα.

Ἐπομένως ἔχει γίνει σαφές εἰς σὰς αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἐλέχθη, ἡ πρέπει πάλιν αὐτὸ νά ἐξηγήσω σαφέστερον; Ἴσως εἶναι ἀνάγκη πάλιν νά εἶπω. Τί, λοιπόν, σημαίνει αὐτὸ τὸ ὁποῖον λέγεται; Τὴν γνώσιν ἢ ὁποία ἀναφέρεται εἰς τὸν ἴδιον τὸν Θεόν, ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς ἐνέβαλε εἰς τοὺς ἀνθρώπους, D ἀλλὰ αὐτὴν τὴν γνώσιν ἀφοῦ τὴν ἀπέδωσαν εἰς ξύλα καὶ λίθους, ἔδλαψαν τὴν ἀλήθειαν, ὅσον ἐξηρτάτο ἀπὸ αὐτούς· διότι ἐκεῖνη μένει ἀμετάβλητος, ἔχουσα τὴν ἰδικήν της δόξαν σταθεράν. Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερόν, Παῦλε, ὅτι ὁ Θεὸς ἐνέβαλεν εἰς αὐτούς τὴν γνώσιν; «*Ὅτι, λέγει, τὸ γνωστόν αὐτοῦ φανερόν ἐστίν ἐν αὐτοῖς*». Ἄλλὰ αὐτὸ εἶναι γνώμη, ὄχι ἀπόδειξις· σὺ δέ ἐτοίμασέ μου, καὶ ἀπόδειξε, ὅτι ἡ γνώσις διὰ τὸν Θεόν ἦτο φανερά εἰς αὐτούς, καὶ ἐκουσίως παρε-

ξέκλινον. Ἀπό ποῦ, λοιπόν, ἦτο φανερά; ἤλθε φωνή εἰς αὐτοὺς ἐξ οὐρανοῦ; Οὐδόλως· Ἐ ἀλλὰ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἦτο δυνατόν νά ἔλξη αὐτοὺς περισσότερον ἀπὸ φωνήν, αὐτὸ ἐπραξε, ἀφοῦ ἐπαρουσίασεν εἰς τὸ μέσον τὴν κτίσιν, ὥστε καὶ ὁ σοφὸς καὶ ὁ κοινὸς ἄνθρωπος, καὶ ὁ Σκύθης καὶ ὁ βάρβαρος, ἀφοῦ κατανοήσῃ διὰ τῆς ὁράσεως τὴν ὠραιότητα τῶν ὄσων φαίνονται, νά ἀναβαίνῃ εἰς τὸν Θεόν.

Διὰ τοῦτο λέγει: «Τὰ γάρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται» (στ. 20), πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἀκριδῶς, λοιπόν, καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν, «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ» (Ψαλμ. 18, 1). Τί, λοιπόν, θά εἴπουν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν οἱ εἰδωλολάτραι; ὅτι σέ ἠγνοήσαμεν; Ἐπειτα δὲν ἠκούσατε τὸν οὐρανόν, ὁ ὁποῖος ἄφησε φωνήν διὰ τῆς ὁράσεως; τὴν πλήρη τάξεως ἁρμονίαν τῶν πάντων, ἡ ὁποία βοᾷ εὐκρινέστερον ἀπὸ σάλπιγγα; δὲν γνωρίζετε τοὺς νόμους τῆς νυκτός καὶ τῆς ἡμέρας, 450 οἱ ὁποῖοι παραμένουν σταθεροὶ διαρκῶς; τοῦ χειμῶνος, τῆς ἀνοιξεως, καὶ τῶν ἄλλων ἐποχῶν τὴν τάξιν, ἡ ὁποία εἶναι καὶ σταθερά καὶ ἀμετάβλητος; τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς θαλάσσης μέ τὴν τόσον μεγάλην ταραχὴν καὶ τὰ κύματα; ὅλα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα παραμένουν ἐν τάξει, καὶ τὰ ὁποῖα διακηρύττουν διὰ τῆς ὠραιότητος καὶ τοῦ μεγέθους τὸν Δημιουργόν;

Αὐτά, λοιπόν, ὅλα γενικῶς, καὶ τὰ περισσότερα ἅπ' αὐτά κατανοῶν ὁ Παῦλος ἔλεγε: «Τὰ γάρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται· ἡ τε αἰδὶς αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους» (στ. 20). Μολονότι βεβαίως δὲν ἔχει δημιουργήσει ὁ Θεὸς αὐτά διὰ τοῦτο, Β ἂν καὶ εἰς τοῦτο κατέλθῃ. Διότι δὲν ἐπαρουσίασε τόσῃν διδασκαλίαν, διὰ νά τοὺς στερήσῃ τὴν ἀπολογίαν, ἀλλὰ διὰ νά τὸν γνωρίσουν καλῶς· ἐπειδὴ δὲ ἀπεδείχθησαν ἀγνώμονες, ἐστερήθησαν κάθε ἀπολογίαν.

Ἐπειτα δεικνύων, πῶς ἔχουν στερηθῇ ἀπολογίας, λέγει: «Ὅτι γνόντες τὸν θεόν, οὐχ ὥς θεόν ἐδόξασαν» (στ. 21). Πρώτῃ αὐτῇ μεγίστῃ παράβασιν· δευτέρα μετὰ ἅπ' ἐκείνην, τὸ ὅτι καὶ εἰδῶλα προσεκύνησαν· αὐτὸ κατηγορῶν καὶ ὁ Ἱερεμίας ἔλεγε· «Δύο καὶ πονηρά ἐποίησεν ὁ λαὸς οὗτος· ἐμέ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὠρυξαν ἐαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους» (Ἱερ. 2, 13). Ἐπειτα καὶ σημεῖον ὅτι ἐγνωρίζαν τὸν Θεόν, C καὶ ὅτι δὲν ἐχρησιμοποίησαν πρεπόντως τὴν γνώσιν, αὐτὸ τὸ ἴδιον προδάλ-

λει, τό ὅτι ἐγνώρισαν θεοῦς. Διά τοῦτο προσέθεσε· «Διότι γνόντες τόν Θεόν, οὐχ ὡς Θεόν ἐδόξασαν».

Ἄναφέρει δέ και τήν αἰτίαν, ἔνεκα τῆς ὁποίας ἐξέπεσον εἰς τοιοῦτου εἶδους ἀνοησίαν. Ποία, λοιπόν, εἶναι αὐτή; Τό ὅτι ἀνέθεσαν τό πᾶν εἰς τό λογικόν. Ὅμως δέν ὠμίλησε τοιουτοτρόπως, ἀλλά πολύ σφοδρότερον· «Ἐματαιώθησαν γάρ, λέγει, ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καί ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία». (στ. 21). Διότι ὅπως ἀκριδῶς κατά τήν ἀσέληνον νύκτα ἕαν κάποιος ἐπιχειρῇ νά βαδίξῃ ἄγνωστον ὁδόν, ἢ νά διαπλῇ πέλαγος, **Δ** ὄχι μόνον δέν θά φθάσῃ εἰς τό τέλος, ἀλλά καί ταχέως θά καταστραφῇ, τοιουτοτρόπως καί αὐτοί ἐπιχειροῦντες νά βαδίζουν τήν ὁδόν, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ πρὸς τόν οὐρανόν, καί καταστρέψαντες τό φῶς ἀπό μόνου των, ἔπειτα ἀντί εἰς ἐκεῖνο, ἀφοῦ ἐνεπιστεύθησαν τοῦς ἑαυτοῦς των εἰς τό σκότος τῶν συλλογισμῶν, καί εἰς σώματα τόν ἀσώματον, καί εἰς σχήματα τόν ἀσχημάτιστον, ἐπεζήτησαν, ὑπέστησαν φοβερώτατον ναυάγιον.

Ἐπειτα δέ ἀπό ὅσα ἐλέχθησαν καί ἄλλην αἰτίαν τῆς πλάνης των προβάλλει, λέγων: «Φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν» (στ. 22). Διότι ἐπειδή ἐφαντάσθησαν κάτι σπουδαῖον διά τοῦς ἑαυτοῦς των καί ἐπειδή δέν ἠνέχθησαν νά βαδίσουν αὐτήν τήν ὁδόν, τήν ὁποίαν ὁ Θεός τοῦς προέτρεψεν, **Ε** κατεποντίσθησαν εἰς τοῦς λογισμούς τῆς ἀνοησίας.

Ἐπειτα δεικνύων καί ὑπογραμμίζων πῶς ἡ μικρά τρικυμία εἶναι φοβερά καί ἐστερημένη πάσης συγγνώμης, προσέθεσε λέγων: «Καί ἥλλαξαν τήν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καί πετεινῶν καί τετραπόδων καί ἐρπετῶν» (στ. 23).

Κατά τῶν ἐθνικῶν φιλοσόφων

Πρώτη παράδασις, ὅτι δέν εὗρον τόν Θεόν· δευτέρα, ὅτι δέν τόν εὗρον, ἂν καί εἶχον ἀφορμάς μεγάλας καί σαφεῖς· τρίτη, ὅτι δέν εὗρον τόν Θεόν, ἂν καί ἔλεγον ὅτι εἶναι σοφοί· τετάρτη, ὅτι ὄχι μόνον δέν εὗρον, ἀλλά καί κατεβίβασαν ἐκεῖνον τόν σεβασμόν εἰς δαίμονας καί λίθους καί ξύλα.

Ἐξαφανίζει μέν, λοιπόν, τόν ἐγωισμόν αὐτῶν καί εἰς τήν πρὸς Κορινθίους ἐπιστολήν, ἀλλά ὄχι ὁμοίως. Διότι ἐκεῖ μέν δίδει εἰς αὐτοῦς τό κτύπημα ἀπό τόν Σταυρόν λέγων ὅτι «Τό μωρόν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν» (Α' Κορινθ. 1, 25)· ἐδῶ δέ καί χωρίς σύγκρισιν διακωμῶδει τήν σοφίαν των αὐτήν

καθ' ἑαυτήν, 451 δεικνύων ὅτι εἶναι μωρία, καί ἐπίδειξις μόνον ἀλαζονείας. Ἐπειτα διὰ νά μάθῃς, ὅτι, ἐνῷ εἶχαν τήν γνῶσιν περὶ τοῦ Θεοῦ, τόσον πολὺ τήν ἐπρόδωσαν, «ἥλλαξαν», εἶπεν· ἐκεῖνος δέ ὁ ὁποῖος ἀλλάσσει, ἀλλάσσει ἐπειδή ἔχει. Διότι ἤθελον νά εὗρουν κάτι περισσότερον, καί δέν ἠνέχοντο τοὺς ὅρους οἱ ὁποῖοι ἐδόθησαν· διὰ τοῦτο καί ἀπ' αὐτά ἐξέπεσον· διότι ἦσαν ἐπιθυμηταί καινοτομίας.

Καί βεβαίως τοιαῦτα εἶναι ὅλα τὰ Ἑλληνικά. Διὰ τοῦτο καί ἐναντιώθησαν μεταξύ των, **Β** καί ὁ Ἀριστοτέλης μέν ἐξηγέρθη ἐναντίον τοῦ Πλάτωνος, οἱ Στωϊκοί δέ ὠργίσθησαν ἐναντίον αὐτοῦ, καί ἄλλος ἐγίνετο ἐχθρὸς ἄλλου· ὥστε δέν πρέπει τόσον νά θαυμάζῃ κανεῖς αὐτούς διὰ τήν σοφίαν, ὅσον νά ἀποστρέφεται καί νά μισῇ, διότι διὰ τοῦτο ἔχουν γίνετο μωροί. Διότι ἐάν δέν ἀνέθετον τὰ ἰδικά των εἰς τήν λογικὴν καί εἰς τοὺς συλλογισμούς καί τὰ σοφίσματα, δέν θά ἐπάθαινον, ὅσα ἔπαθον.

Ἐπειτα τονίζων τήν κατηγορίαν αὐτῶν, διακωμῶδει τήν εἰδωλολατρίαν των ὅλην γενικῶς. Διότι κατ' ἐξοχὴν μέν καί τό ν' ἀνταλλάξουν, εἶναι καταγέλαστον· τό νά ἀνταλλάξουν δέ εἰς τοιούτου εἶδους πράγματα, εἶναι ἐκτός πάσης ἀπολογίας. Εἰς ποῖα, λοιπόν, ἀντήλλαξαν, καί εἰς ποῖα ἐπεδαψίλευσαν τιμὴν;

Ἐπρεπε νά φαντασθοῦν δι' ἐκεῖνον, **Γ** π.χ. ὅτι εἶναι Θεός, ὅτι εἶναι κύριος πάντων, ὅτι ἐνῷ δέν ὑπῆρχαν τοὺς ἐδημιούργησε, ὅτι προνοεῖ, ὅτι φροντίζει· διότι αὐτά εἶναι ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ. Εἰς ποίους, λοιπόν, αὐτὴν τήν δόξαν ἀπέδωσαν; Ὅχι εἰς ἀνθρώπους, ἀλλὰ εἰς ὁμοιώματα εἰκόνης ἀνθρώπου. Καί δέν ἐσταμάτησαν ἐδῶ, ἀλλὰ καί ἔφθασαν εἰς ἄγρια ζῶα, μᾶλλον δέ εἰς τὰς εἰκόνας αὐτῶν.

Σὺ δέ πρόσεξε τήν σοφίαν τοῦ Παύλου, πῶς τὰ δύο ἅκρα ἔχει θέσει, τὸν ἀνώτατον Θεόν, καί τὰ κατώτατα ἐρπετά· μᾶλλον δέ ὅχι τὰ ἐρπετά, ἀλλὰ τὰ ὁμοιώματα αὐτῶν, **Δ** διὰ νά δείξῃ σαφῶς τήν φανεράν των παραφροσύνην. Διότι τήν γνῶσιν, τήν ὁποῖαν ἔπρεπε νά ἔχουν διὰ τό ὅτι ὁποῖον ἀσυγκρίτως ὑπερέχει πάντων, αὐτὴν ἀπέδωσαν εἰς τό ἀσυγκρίτως κατώτατον ὄλων.

Καί διατί ταῦτα λέγει πρὸς τοὺς φιλοσόφους; Διότι πρὸς αὐτοὺς βεβαίως λέγει περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἔχουν λεχθῇ. Καθ' ὅσον αὐτοὶ ἔχουν ὡς διδασκάλους τοὺς Αἰγυπτίους, οἱ ὁποῖοι ἐφεῦρον αὐτά· καί ὁ Πλάτων, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὅτι εἶναι σοδαρώτερος ὄλων τῶν ἄλλων, καυχᾶται δι' αὐτά, καί ὁ διδάσκαλός του συνεκινεῖτο ἀπὸ αὐτά τὰ εἰδῶλα· εἶναι αὐτός ὁ ὁποῖος προέτρεπε νά

θυσιάζουν τόν πετεινόν εἰς τόν Ἀσκληπιόν, ἀπό ὅπου προέρχονται αἱ εἰκόνες τῶν ζώων αὐτῶν καὶ τῶν ἐρπετῶν. Θά ἡδύνατο νά ἴδῃ τις τόν Ἀπόλλωνα καὶ τόν Διόνυσον νά λατρεύονται μαζί μέ αὐτά τὰ ἐρπετά. Ἐ Μερικοὶ δέ ἐκ τῶν φιλοσόφων καὶ εἰς τόν οὐρανόν ἐτοποθέτουν ταύρους καὶ σκορπίους καὶ δράκοντας καὶ ὅλας γενικῶς τὰς ἀνοησίας. Διότι ὁ διάβολος ἐφρόντισε μέ ὅλας τὰς μεθόδους νά ὀδηγήσῃ τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὰ ὁμοιώματα τῶν ἐρπετῶν καὶ νά ὑποτάξῃ εἰς τὰ ἐξ ὧν ὀλιγώτερον λογικά ὄντα αὐτόν, τόν ὁποῖον ὁ Θεός ἠθέλησε νά ὑψώσῃ ἐπάνω καὶ ἀπό αὐτόν τόν οὐρανόν. Ὅχι δέ μόνον ἀπό αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἀπό ἄλλα θά ἴδῃς τόν σημαντικώτερον τῶν φιλοσόφων νά εἶναι ὑπεύθυνος δι' ὅσα λέγονται. Διότι ὅταν συγκεντρώνῃ τοὺς ποιητάς καὶ λέγῃ ὅτι πρέπει νά πιστεῦωμεν αὐτοὺς εἰς τοὺς λόγους τοὺς σχετικούς μέ τοὺς θεοὺς, 452 διότι δῆθεν γνωρίζουν ἐπακριδῶς, δέν κάμνει τίποτε ἄλλο ἀπὸ τό νά εἰσάγῃ τό σύνολον ὧν τῶν ἀνοησιῶν καὶ τόν γέλωτα, ἐπειδὴ ἰσχυρίζεται ὅτι πρέπει νά νομίζωμεν ὅτι εἶναι αὐτά ἀληθῆ.

Διό καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεός ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν εἰς ἀκαθαρσίαν, τοῦ ἀτιμάζεσθαι τὰ σώματα αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς» (στ.24). Ἀποδεικνύει ἀπὸ αὐτό, ὅτι ἡ αἰτία τῆς διαστροφῆς τῶν φυσικῶν νόμων ἐγινε ἡ ἀσέβεια. Τό «παρέδωκεν» δέ ἐδῶ σημαίνει ἄφησε. Ὅπως ἀκριδῶς, δηλαδή, ἐάν τις ὁ ὁποῖος προηγείται τοῦ στρατοπέδου, ὅταν κτυπήσῃ ὁ πόλεμος φεύγων ἀπομακρυνθῇ, παραδίδει εἰς τοὺς ἐχθροὺς τοὺς στρατιώτας, **Β** χωρὶς νά τοὺς ὠθῇ ὁ ἴδιος, ἀλλὰ ἀφαιρῶν τὴν βοήθειάν του, τοιουτοτρόπως καὶ ὁ Θεός αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι, δέν ἠθέλησαν νά δεχθοῦν τὰς ἐξ αὐτοῦ προερχομένας δωρεάς, καὶ πρῶτοι ἀπεσκίρτησαν, τοὺς ἄφησε, ἀφοῦ ἐξεπλήρωσε ὅλα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐπρεπε ὁ ἴδιος νά κάμῃ.

Ἐξέτασε δέ. Ἐτοποθέτησεν ἐπὶ διδασκαλίας τόν κόσμον εἰς τό μέσον· ἔδωσεν σκέψιν καὶ ἱκανότητα δυναμένην νά ἀντιληφθῇ τό ὀρθόν. Οὐδέν ἐξ αὐτῶν δέν ἐχρησιμοποίησαν οἱ ἄνθρωποι τότε διὰ τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ τὰ ἐστρεψαν εἰς τόν ἀντίθετον σκοπόν, ἀπὸ ἐκεῖνον διὰ τόν ὁποῖον τὰ παρέλαβον. Τί ἐπρεπε, λοιπόν, νά κάμῃ; Νά τοὺς ὀδηγήσῃ ἀναγκαστικῶς καὶ διὰ τῆς βίας; Ἀλλὰ δέν ἦτο δυνατόν αὐτό νά τοὺς κάμῃ ἐναρέτους.

Ἀπέμενε, λοιπόν, νά τοὺς ἀφήσῃ, πράγμα τό ὁποῖον καὶ ἔκαμε, διὰ νά καταφύγουν εἰς τὴν ἐντροπὴν, **Γ** λαμβάνοντες τοιουτοτρόπως πείραν, ὧν ἐπεθύμησαν. Καθ' ὅσον ἐάν τις ὁ ὁποῖ-

ος εἶναι υἱὸς βασιλέως, ἀτιμάσας τὸν πατέρα προετίμα νὰ εἶναι μαζί μέ ληστάς καί δολοφόνους καί κλέπτας, καί ἤθελε περισσότερον τὰ ἀγαθὰ ἐκείνων ἀπὸ τὴν πατρικὴν οἰκίαν, τὸν ἐγκαταλείπει ὁ πατήρ, ὥστε νὰ κατανοήσῃ ἐκ τῆς πείρας αὐτῆς τὸ μέγεθος τῆς ἀνοησίας του.

Διατί δὲν ἀνέφερεν οὐδεμίαν ἄλλην ἁμαρτίαν, π.χ. τὸν φόνον, τὴν πλεονεξίαν, καί τὰς ἄλλας τὰς παρομοίας, ἀλλὰ ἀνέφερε τὴν ἀκολασίαν; Νομίζω ὅτι ὑπεννόει τότε αὐτοὺς οἱ ὅποιοι ἤκουον καί αὐτοὺς οἱ ὅποιοι ἐδέχοντο τὴν ἐπιστολήν. «Εἰς ἀκαθαρσίαν, τοῦ ἀτιμάζεσθαι τὰ σώματα αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς». Ἴδὲ ὅτι ἡ ἔμφασις εἶναι ζωηροτάτη. **Δ** Διότι λέγει δὲν εἶχον ἀνάγκην ἄλλων, οἱ ὅποιοι ὑβρίζον, ἀλλὰ ὅσα ἀκριδῶς οἱ ἐχθροὶ τοὺς διέθεσαν, αὐτὰ διὰ τοὺς ἑαυτοὺς τῶν ἐχρησιμοποίησαν.

Ἐπειτα πάλι ἐξετάζων τὴν αἰτίαν λέγει: «Οἵτινες μετέλλαξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει, καὶ ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα» (στ. 25). "Ὅσα μὲν, λοιπόν, ἦσαν λίαν ἀνόητα τὰ ἐξετάζει κατ' εἶδος, ὅσα δὲ νομίζει ὅτι εἶναι σοδαρώτερα τῶν ἄλλων, καθ' ὁλοκληρίαν· καὶ δι' ὧν ἀποδεικνύει ὅτι ἡ λατρεία τῆς κτίσεως εἶναι ἐλληνικὸν χαρακτηριστικόν. Καί πρόσεξε πῶς παριστᾷ τὸν λόγον ἐπὶ τὸ χειρότερον. Δὲν εἶπεν ὡπλῶς, «ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει», ἀλλὰ «παρὰ τὸν κτίσαντα», τονίζων μέ κάθε τρόπον τὸ σφάλμα, **Ε** καὶ ἀποστερῶν αὐτοὺς ἀπὸ κάθε συγγνώμης ἐνεκα τῆς παραθέσεως τῆς φράσεως «παρὰ τὸν κτίσαντα».

«**Ὅς** ἐστὶν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν» (στ. 25). Ἀλλὰ δὲν ἐδλάθη εἰς τι ἐξ αἰτίας τούτου, λέγει· διότι αὐτὸς παραμένει εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἐδῶ ἀποδεικνύει, ὅτι δὲν ἐγκατέλειπεν αὐτοὺς ἀμυνόμενος διὰ τὸν ἑαυτὸν του, καθ' ὅσον αὐτὸς τίποτε δὲν ἔπαθε. Διότι ἐὰν αὐτοὶ ἐβλασφήμησαν, αὐτὸς δὲν εἶχε βλασφημηθῇ οὔτε ἐχάθη τι ἀπὸ τὴν δόξαν του, ἀλλὰ παραμένει εὐλογητὸς διὰ παντός. Διότι ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος πολλάκις φιλοσοφεῖ δὲν θά ἦτο δυνατόν νὰ πάθῃ τίποτε ἀπὸ ὧν οὖν ὑβρίζουν, πολὺ περισσότερον ὁ Θεός, **453** φύσις ἀφθαρτος καὶ ἀμετάβλητος, δόξα ἀναλλοίωτος καὶ σταθερά.

Καθ' ὅσον οἱ ἄνθρωποι ὡς πρὸς αὐτὸ ἐξομοιοῦνται πρὸς τὸν Θεόν, ὅταν δηλαδὴ δὲν ὑφίστανται διότι ἀπὸ ὧν ἐπιθυμοῦν νὰ τοὺς διόπτουν, οὔτε ὑβρίζονται ἀπὸ ὧν προσπαθοῦν νὰ τοὺς ὑβρίζουν, οὔτε κτυπῶνται ὅταν κτυπῶνται, οὔτε περιγελῶνται ὅταν ἄλλοι αὐτοὺς περιγελοῦν. Καί πῶς εἶναι τοῦτο δυνατόν

νά γίνῃ, λέγει; Εἶναι δυνατόν καί πάρα πολύ μάλιστα ὅταν δέν στενοχωρῆσαι μέ ὅσα γίνονται. Καί πῶς εἶναι δυνατόν νά μή στενοχωρῆσαι λέγει; Πῶς, λοιπόν, εἶναι δυνατόν νά στενοχωρῆσαι; Διότι εἶπέ μου, ἐάν τό παιδί σου σέ κακολογήσῃ, θά θεωρήσῃς τούς βαρεῖς λόγους του ὕβριν; Τί δέ, θά λυπηθῇς; Οὐδόλως· ἂν ὁμως στενοχωρηθῇς, δέν θά εἶσαι τότε γελοῖος; Τοιουτοτρόπως ἄς διακείμεθα καί πρὸς τούς πλησίον, καί δέν θά ὑποστώμεν τίποτε δυσάρεστον. **Β** διότι περισσότερον καί ἀπό τούς παῖδας εἶναι ἀνόητοι αὐτοί οἱ ὅποιοι κακολογοῦν· δέν ἐπιζητῶμεν νά μή κακολογήσῃς, ἀλλά κακολογοῦμενοι νά ὑπομένετε· διότι αὕτη εἶναι ἡ βεβαία τιμή.

Τί λοιπόν; Ὅτι σύ εἶσαι κύριος αὐτοῦ, ἄλλος δέ ἐκείνου. Δέν βλέπεις τούς ἀδάμαντας, οἱ ὅποιοι ἐνῷ δέχονται κτυπήματα, κτυποῦν αὐτούς, οἱ ὅποιοι τούς πλήττουν; Ἀλλά, λέγει, αὐτό συμβαίνει ἐκ φύσεως. Ὅμως, καί σύ εἶναι δυνατόν νά ἐπιτύχῃς κατόπιν ἐλευθέρας ἐκλογῆς τό τοιοῦτον, τό ὅποιον συμβαίνει εἰς τούς ἀδάμαντας ἐκ φύσεως. Τί, λοιπόν; δέν εἶδες τούς παῖδας εἰς τὴν κάμινον νά μή καίωνται; καί τὸν Δανιήλ εἰς τὸν λάκκον νά μή ὑφίσταται οὐδέν φοβερόν; Εἶναι δυνατόν καί τώρα αὐτό νά συμβῇ· εὐρίσκονται πλησίον μας λέοντες, δηλαδή ὁ θυμός, ἡ ἐπιθυμία, μέ φοβερούς ὀδόντας, κατασπαράζοντες ὅποιον ἐμπέσει εἰς αὐτούς. **Γ** Ἀντιμετώπισέ τους, λοιπόν, καί μή ἐπιτρέψῃς εἰς αὐτά τά πάθη νά σοῦ καταφάγουν τὴν ψυχὴν.

Ἀλλά αὐτό, λέγει, εἶναι καθ' ὀλοκληρίαν ἔργον τῆς θείας χάριτος. Ἐπειδὴ προηγήθη ἡ ἐλευθέρα ἐκλογή. Ὡστε ἂν θέλωμεν καί ἡμεῖς νά προετοιμάσωμεν τοιουτοτρόπως τούς ἑαυτούς μας, ἔρχεται τότε ὡς βοηθός καί ἡ χάρις· ἔστω καί ἂν πεινοῦν τά θηρία, δέν ἄπτονται τῆς πλευρᾶς σου. Διότι ἐάν ἀφοῦ εἶδον σῶμα δουλικόν, ἠὺλαβήθησαν, ὅταν ἴδουν τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, διότι αὐτό εἴμεθα οἱ πιστοί, πῶς δέν θά ἡσυχάσουν; Ἐάν δέ δέν ἡσυχάζουν, τοῦτο συμβαίνει ἐξ αἰτίας ἐκείνων πού τούς προσφέρονται.

Καθ' ὅσον πολλοί εἰς αὐτούς τούς λέοντας μεγάλην δαπάνην παρέχουν, **Δ** τρέφοντες πόρνας, διαλύοντες γάμους, ἐκδικούμενοι τούς ἐχθρούς· διὰ τοῦτο πρὶν νά ἔλθουν εἰς τὴν γῆν, καταστρέφονται. Ἀλλά αὐτό δέν συνέβη εἰς τὸν Δανιήλ, οὔτε εἰς ἡμᾶς τοῦτο θά συμβῇ, ἐάν θελήσωμεν, ἀλλά καί περισσότερα εὐνοϊκά θά συμβοῦν ἀπὸ ὅσα τότε συνέβησαν.

Αἱ ἀδικίαι εἶναι ὠφέλιμοι εἰς ἐκεῖνον πού τās ὑπομένει μέ ἐγκαρτέρησιν

Διότι ἐκεῖ μέν δέν ἔβλαψαν οἱ λέοντες, ἡμᾶς δέ ἐάν εἴμεθα νηφάλιοι, ἐπιπλέον θά μᾶς ὠφελήσουν, ὅσοι μᾶς ἀδικοῦν. Τοιουτοτρόπως, λοιπόν, ὁ Παῦλος ἐγινε ἐπιφανής ἀπό τούς βλάπτοντας καί σκεπτομένους κακά δι' αὐτόν, τοιουτοτρόπως ὁ Ἰωβ ἀπό τās πολλᾶς ἐκεῖνας πληγᾶς, Ε τοιουτοτρόπως ὁ Ἱερεμίας ἀπό τόν βορβορώδη λάκκον, καί ὁ Νῶε ἀπό τόν κατακλυσμόν καί ὁ Ἀδελ ἀπό τήν ἐπιβουλήν τοῦ ἀδελφοῦ του, καί ὁ Μωϋσῆς, ἀπό τούς φονευομένους Ἰουδαίους, καί ὁ Ἑλισσαῖος καί ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ μεγάλοι, ὄχι μέ ἀνέσεις καί ἀπολαύσεις, ἀλλά μέ θλίψεις καί πειρασμούς ἔλαβον τούς λαμπρούς στεφάνους. Διά τοῦτο καί ὁ Χριστός, γνωρίζων ὅτι αὕτη εἶναι ἡ δάσις τῆς ἐπιτυχίας, ἔλεγεν εἰς τούς μαθητάς: «*Ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχετε ἀλλά θαρσεῖτε, ἐγώ νενίκηκα τόν κόσμον*» (Ἰωάν. 16, 33).

Τί λοιπόν; λέγει. Δέν μετεβλήθησαν πολλοί ἀπό τὰ δεινά; Ὅχι ἀπό τήν φύσιν τῶν πειρασμῶν, 454 ἀλλά ἀπό τήν ἰδικήν των ἀμέλειαν. Αὐτός δέ ὁ ὁποῖος δίδει μαζί μέ τόν πειρασμόν καί τό καλόν τέλος διά νά δύναται νά ὑποφέρει, αὐτός εἶθε νά εἶναι παρῶν πλησίον ὄλων ἡμῶν, καί εἶθε νά ἀπλώσῃ χεῖρα βοηθείας, διά νά ἐπιτύχωμεν τούς αἰωνίους στεφάνους, ἀφοῦ ἀνακηρυχθῶμεν νικηταί μέ λαμπρότητα, μέ τήν χάριν καί τήν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διά τοῦ ὁποίου καί μετά τοῦ ὁποίου ἀνήκει δόξα εἰς τόν Πατέρα καί συγχρόνως εἰς τό Ἅγιον Πνεῦμα εἰς τούς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ε΄

(Ρωμ. 1, 26-27)

«Διά τοῦτο παρέδωκεν αὐτούς ὁ θεός εἰς πάθη ἀτιμίας. Αἱ τε γάρ θήλειαι αὐτῶν μετέλλαξαν τήν φυσικήν χρήσιν εἰς τήν παρά φύσιν· ὁμοίως δέ καί οἱ ἄρρενες, Β, ἀφέντες τήν φυσικήν χρήσιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους» (στ. 26-27).

Ὅλα δεδαίως τὰ πάθη στεροῦν ἀπό τόν ἄνθρωπον τήν τιμήν, ἀλλά περισσότερον ἢ ἄλογος ὁρμή κατά τῶν ἀρρένων ἀπό τούς ἄρρενας. Διότι εἰς τὰ ἁμαρτήματα πάσχει περισσότερον ἢ ψυχῇ

καί κατεντροπιάζεται, **С** παρ' ὅτι τὸ σῶμα κατὰ τὰς ἀσθενείας. Παρατήρησε δὲ πῶς καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀποστερεῖ ἐδῶ τῆς συγγνώμης, ὅπως ἀκριδῶς καὶ εἰς τὰ δόγματα, μέ τὸ νά εἴπῃ διὰ μέν τὰς γυναῖκας, ὅτι «μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν». Διότι, λέγει, δέν εἶναι δυνατόν νά εἴπῃ κάποιος, ὅτι ἐπειδὴ ἠμποδίσθησαν αὐται ἀπὸ τὴν νόμιμον μίξιν, ἦλθον εἰς αὐτὸ τὸ κατάντημα, οὔτε ὅτι ἐπειδὴ δέν ἠδύναντο νά ἐκπληρώσουν τὴν ἐπιθυμίαν των ἐξέπεσον εἰς αὐτὴν τὴν ἀλλόκοτον λύσσαν. Διότι ἡ μεταλλαγή εἶναι ἰδίωμα αὐτῶν οἱ ὅποιοι ἔχουν τὸ πρὸς μεταλλαγὴν. Αὐτὸ ἀκριδῶς τὸ ὅποιον ἔλεγε ὅταν ὠμίλει καὶ διὰ τὰ δόγματα: «*Μετήλλαξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει*» (Ρωμ. 1, 25).

Διὰ τοὺς ἄρρενας δὲ πάλιν μέ ἄλλον τρόπον τὸ ἴδιον ἐδήλωσεν, **Д** ὅταν εἶπεν· «ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας». Καὶ αὐτοὺς παρομοίως μέ ἐκείνας τοὺς ἐκβάλλει ἔξω πάσης ἀπολογίας, κατηγορῶν αὐτοὺς ὄχι μόνον ὅτι εἶχαν ἀπόλαυσιν καὶ ἀφοῦ ἄφησαν αὐτὴν τὴν ὁποῖαν εἶχον ἦλθον εἰς ἄλλην, ἀλλ' ὅτι ἀφοῦ ἠτίμασαν τὴν φυσικὴν ἔτρεξαν εἰς τὴν παρὰ φύσιν. Εἶναι δὲ περισσότερον σιχαμερά καὶ περισσότερον ἀηδιαστικά τὰ παρὰ φύσιν, ὥστε δέν θά ἠδύνατο κάποιος νά τὰ ὀνομάσῃ ἡδονήν. Διότι ἡ γνησία ἡδονὴ εἶναι ἡ φυσικὴ. Ἄλλ' ὅταν ἐγκαταλείψῃ ὁ Θεὸς ὅλα γίνονται ἄνω-κάτω. **Е** Δι' αὐτὸ δέν εἶχον αὐτοὶ μόνον τὸ δόγμα Σατανικόν, ἀλλὰ καὶ τὸν εἶον διαβολικόν.

Ὅταν λοιπὸν ὠμίλει περὶ δογμάτων, ἔφερεν εἰς τὸ μέσον τὸν κόσμον καὶ τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν καὶ εἶπεν ὅτι ἠδύναντο νά ὀδηγηθοῦν πρὸς τὸν Δημιουργόν μέ τὴν σύνεσιν ἢ ὅποια ἐδόθη ἀπὸ τὸν Θεόν δι' ὅσων ἔδλεπον, ἔπειτα ἐπειδὴ δέν ἠθέλησαν ἔμειναν χωρὶς συγγνώμην.

Ἐδῶ δὲ ἀντὶ τοῦ κόσμου ἔθεσεν τὴν φυσικὴν ἡδονήν, τὴν ὁποῖαν ἠδύναντο νά ἀπολαύσουν μέ περισσὴν ἄνεσιν καὶ μεγαλυτέραν εὐφροσύνην καὶ νά ἔχουν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν ἐντροπὴν. Ἀλλὰ δέν ἠθέλησαν. Δι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἔξω πάσης συγγνώμης καὶ τὴν ἰδίαν τὴν φύσιν προσέβαλον. **455** Καὶ τὸ ἀτιμότερον ἀπ' αὐτὰ εἶναι, ὅταν καὶ γυναῖκες ἐπιζητοῦν αὐτάς τὰς μίξεις, διὰ τὰς ὁποίας ἔπρεπε νά ἐντρέπωνται περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄνδρας.

Εἶναι ἄξιον δὲ νά θαυμάσωμεν καὶ ἐδῶ τὴν σύνεσιν τοῦ Παύλου, πῶς ἐνῶ ἔπεσεν εἰς δύο πράγματα ἀντίθετα, τὰ ἔφερεν εἰς πέρας καὶ τὰ δύο μέ πᾶσαν ἀκρίβειαν. Διότι ἠθελε καὶ μέ σεμνότητα νά ὁμιλήσῃ καὶ νά ἀφυπνίσῃ τὸν ἀκροατὴν. Αὐτὰ δὲ καὶ τὰ δύο δέν ὑπῆρχον μαζί, ἀλλὰ τὸ καθέν ἐμποδίζει τὸ ἄλλο. Διότι

ἂν μὲν ὁμιλήσης μὲ σεμνότητα δὲν θά ἡμπορέσης νά ἐγγίσης τόν ἀκούοντα. Ἐν δὲ θελήσης νά τόν ἐγγίσης μὲ δύναμιν, Β ἔχεις ἀνάγκην νά φανερώσης μὲ περισσοτέραν σαφήνειαν αὐτό τό ὅποιον λέγεις. Ἀλλά ἡ συνετή καί ἀγία ψυχὴ τὰ κατώρθωσε καί τὰ δύο μὲ ἀκριβείαν, ἀφοῦ ἠῤῥησε μὲ τό ὄνομα τῆς φύσεως καί τὴν κατηγορίαν καί ὡσάν κάποιον παραπέτασμα ἀφοῦ τό ἐχρησιμοποίησε διὰ τὴν σεμνότητα τῆς διηγήσεως.

Ἡ παρὰ φύσιν ἡδονὴ πρέπει νά προκαλῇ φρίκην

Ἔπειτα, ἀφοῦ προηγουμένως ἀνεφέρθη εἰς τὰς γυναῖκας, προχωρεῖ καί εἰς τοὺς ἄνδρας λέγων: «Ὅμοίως δὲ καί οἱ ἄρρενες, ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας», πράγμα τό ὅποιον εἶναι δεῖγμα τῆς χειρίστης καταστροφῆς, ὅταν καί τὰ δύο γένη εἶναι διεφθαρμένα, καί αὐτός ὁ ὅποιος ἔχει ταχθῇ νά εἶναι καί διδάσκαλος τῆς γυναικός καί αὐτὴ ἡ ὁποία διετάχθη νά γίνῃ βοηθὸς τοῦ ἀνδρός, ἐνεργοῦν ὁ ἕνας εἰς τόν ἄλλον ἐχθρικῶς.

Πρόσεξε δὲ πῶς καί μὲ ἔμφασιν χρησιμοποιεῖ τὰς λέξεις. C Διότι δὲν εἶπεν ὅτι ἡγάπησαν καί ἐπεθύμησαν ὁ εἰς τόν ἄλλον, ἀλλ' «ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους». Βλέπεις ὅτι ἀπὸ τὴν πλεονεξίαν προέρχεται τό πᾶν τῆς ἐπιθυμίας, ἐπειδὴ δὲν ἡνέχθη νά μένῃ ἐντὸς τῶν κανονικῶν τῆς ὄρων. Διότι κάθε τι τό ὅποιον ὑπερβαίνει τοὺς νόμους οἱ ὅποιοι ἐτέθησαν ἀπὸ τόν Θεόν, ἐπιθυμεῖ τὰ ἀλλόκοτα καί ὄχι τὰ καθωρισμένα. Ὅπως ἀκριδῶς πολλοὶ πολλάκις ἀφοῦ ἄφησαν τὴν ἐπιθυμίαν τῶν τροφῶν, τρώγουν χῶμα καί μικροὺς λίθους καί ἄλλοι, οἱ ὅποιοι κατέχονται ἀπὸ σφοδρὰν δίψαν πολλάκις ἐπιθυμοῦν καί δόρβορον. Τοιοῦτοτρόπως καί ἐκεῖνοι ἐρρίφθησαν εἰς αὐτόν τόν παράνομον ἔρωτα.

Ἐν δὲ λέγῃς, καί ἀπὸ ποῦ προέρχεται ἡ δύναμις αὐτῆς τῆς ἐπιθυμίας; ἀπὸ τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ Θεοῦ. D Καί ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ Θεοῦ ἀπὸ ποῦ; ἀπὸ τὴν παρανομίαν αὐτῶν οἱ ὅποιοι τὸν ἐγκατέλειψαν.

«Ἄρρενες ἐν ἄρσεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι» (στ. 27). Διότι μὴ νομίσης, λέγει, ἐπειδὴ ἤκουσες ὅτι ἐξεκαύθησαν, ὅτι ἡ ἀσθένεια προέρχεται μόνον ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν. Διότι τό περισσότερο μέρος τῆς ἀσθενείας προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀλόγιστον εὐθυμίαν αὐτῶν, ἡ ὁποία ἡναψε καί τὴν ἐπιθυμίαν. Δι' αὐτό δὲν εἶπε, παρασυρθέντες, ἢ κυριευθέντες, πράγμα τό ὅποιον λέγει ἀλλοῦ, ἀλλὰ τί; E «Κατεργαζόμενοι». Ἔθεσαν ὡς ἔργον τὴν ἁμαρτίαν

καί ὄχι ἀπλῶς ἔργον, ἀλλὰ καί μέ πολλήν φροντίδα. Καί δέν εἶπεν ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ κυρίως ἀσημοσύνην. Διότι καί τήν φύσιν ἐντρόπιασαν καί τούς νόμους κατεπάτησαν.

Καί παρατήρησε ὅτι πολλή σύγχυσις γίνεται καί ἀπό τά δύο μέρη. Διότι δέν ἐπῆγε μόνον ἡ κεφαλὴ κάτω, ἀλλὰ καί οἱ πόδες ἐπάνω καί ἐγιναν ἐχθροί τῶν ἑαυτῶν τῶν καί μεταξύ των, εἰσάγοντες κάποιον φοδερόν πόλεμον καί περισσότερον παράνομον ἀπό κάθε ἐμφύλιον πόλεμον καί πολυσχιδῇ καί ποικίλον. Διότι τόν ἐχώρισαν εἰς τέσσαρα εἶδη καινούργια καί παράνομα. Αὐτός δηλαδή ὁ πόλεμος δέν ἦτο διπλοῦς καί τριπλοῦς, 456 ἀλλὰ τετραπλοῦς. Πρόσεξε δέ.

Ἔπρεπε οἱ δύο νά εἶναι ἕνα, ἐννοῶ ὁ ἀνὴρ καί ἡ γυνή. «Ἔσονται γάρ, λέγει, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν» (Γεν. 2, 24). Τό ἐπραγματοποιεῖ δέ αὐτό ἡ ἐπιθυμία τῆς συναναστροφῆς καί συνένωνε τά δύο γένη μεταξύ των. Αὐτήν τήν ἐπιθυμίαν ἀφοῦ τήν ἀφήρησεν ὁ διάβολος καί ἀφοῦ τήν διωχέτευσεν εἰς ἄλλον τρόπον, διεχώρισε τοιουτοτρόπως τά δύο γένη τό ἕν ἀπό τό ἄλλο καί ἔκαμε τό ἕν νά γίνῃ δύο μέρη, ἀντιθέτως πρὸς τόν νόμον τοῦ Θεοῦ. Διότι ὁ μέν Θεός λέγει «οἱ δύο ἔσονται εἰς σάρκα μίαν», ὁ δέ διάβολος τήν μίαν τήν διεχώρισεν εἰς δύο. Ἰδοῦ ὁ εἰς πόλεμος.

Πάλιν αὐτά τά ἴδια τά δύο μέρη τά παρέσυρεν εἰς πόλεμον καί πρὸς τόν ἑαυτόν των καί μεταξύ των. Β Διότι καί αἱ γυναῖκες προσέβαλλον πάλιν γυναῖκας, ὄχι μόνον ἀνδρας, καί οἱ ἄνδρες παρετάσσοντο ἀντιμέτωποι καί μεταξύ των καί κατὰ τοῦ γυναικείου φύλου, ὅπως ἀκριδῶς συμβαίνει εἰς μίαν νυκτομαχίαν, ὅπου οἱ ἀντίπαλοι δέν διακρίνουν ὁ εἰς τόν ἄλλον. Εἶδες δεῦτερον καί τρίτον πόλεμον καί τέταρτον καί πέμπτον;

Ἕπάρχει καί ἄλλος. Διότι μαζί μέ ὅσα ἐλέχθησαν ἐφέρθησαν παρανόμως καί πρὸς τήν ἰδίαν τήν φύσιν. Διότι ἐπειδή εἶδεν ὁ διάβολος ὅτι κατ' ἐξοχήν αὐτῇ ἡ ἐπιθυμία συνενώνει τά δύο φύλα, ἐφρόντισεν ἐπιμελῶς νά διακόψῃ τόν δεσμόν, ὥστε νά διαλύσῃ τό ἀνθρώπινον γένος, ὄχι μόνον μέ τό νά μὴ σπεῖρεται σύμφωνα μέ τόν νόμον, ἀλλὰ καί μέ τό νά πολεμοῦνται μεταξύ των καί νά δημιουργοῦν ἐπαναστάσεις.

«Καί τήν ἀντιμισην, ἣν ἔδει, C τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες» (στ. 27).

Παρατήρησε πῶς ἔρχεται πάλιν εἰς τήν πηγὴν τοῦ κακοῦ, τήν ἀσέβειαν τήν προερχομένην ἀπό τήν παραποίησιν τῶν δογμάτων καί λέγει ὅτι αὐτός εἶναι ὁ μισθός ἐκείνης τῆς παρανομίας.

Ἐπειδὴ δὲ ὅταν ὠμίλει περὶ τῆς γεέννης καὶ τῆς κολάσεως, τότε ἀκριβῶς ἐφαίνετο ὅτι δέν εἶναι ἀξιόπιστος, εἰς τοὺς ἀσεβεῖς καὶ εἰς αὐτοὺς οἱ ὅποιοι προετίμων νά ζοῦν μέ ἀσέβειαν, ἀλλὰ καὶ καταγέλαστος, ἀποδεικνύει ὅτι ἡ κόλασις εἶναι μέσα εἰς αὐτὴν τὴν ἰδίαν τὴν ἡδονήν. Ἄν δὲ δέν τό αἰσθάνωνται, ἀλλ' εὐχαριστοῦνται, μὴ ἀπορήσης· διότι καὶ οἱ κατεχόμενοι ἀπὸ μανίαν καὶ οἱ κατεχόμενοι ἀπὸ ἀσθένειαν τῶν φρενῶν, Ὡς πολλοὶ ἀδικοῦν τοὺς ἑαυτοὺς τῶν καὶ πράττουν ἐλεεινὰ πράγματα, διὰ τὰ ὅποια ἄλλοι τοὺς θρηνοῦν, αὐτοὶ γελοῦν καὶ αἰσθάνονται εὐχαρίστησιν δι' ὅσα γίνονται.

Ἀλλὰ δέν λέγομεν ὅτι δι' αὐτό ἔχουν ἀπαλλαγὴ αὐτοὶ ἀπὸ τὴν τιμωρίαν, ἀλλ' ὅτι καὶ δι' αὐτό τοῦτο βεβαίως εὐρίσκονται εἰς χειροτέραν τιμωρίαν, διότι ἀκριβῶς δέν γνωρίζουν εἰς ποίας παρανομίας εὐρίσκονται. Διότι δέν πρέπει νά ἀποφασίζωμεν μέ θάσιν τοὺς ἀσθενεῖς, ἀλλὰ μέ θάσιν τοὺς ὑγιεῖς. Ἐπειδὴ κατὰ τὴν παλαιάν ἐποχὴν τό πρᾶγμα ἐθεωρεῖτο ὅτι εἶναι καὶ νόμος¹, καὶ κάποιος νομοθέτης ἀπὸ αὐτοὺς ἔδωσεν ἐντολήν οἱ δοῦλοι νά μὴ ἀλείφωνται μέ ἔλαιον μέ ξηρόν σῶμα², οὔτε νά γίνωνται ἐρασταὶ τῶν παιδῶν, ἀφοῦ παρεχώρησεν εἰς τοὺς ἐλευθέρους πολίτας τό προνόμιον αὐτό, μᾶλλον τὴν ἀσχημοσύνην.

Ἄλλ' ὁμως δέν ἐθεώρησαν ὅτι τό πρᾶγμα αὐτό εἶναι ἀσχημοσύνη, Ἐ ἀλλ' ὥς σεμνόν καὶ μεγαλύτερον ἀπ' ὅ,τι τῶν οἰκετῶν ἀξίωμα, ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὁ σοφώτατος³ δῆμος τῶν Ἀθηναίων καὶ ὁ μέγας μεταξὺ αὐτῶν Σόλων.

Θά ἡδύνατό δὲ νά εὗρη κανεῖς καὶ ἄλλα πολλὰ διδλία τῶν φιλοσόφων νά εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ αὐτὴν τὴν νόσον. Ἀλλὰ δέν λέγομεν, ὅτι δι' αὐτό εἶναι τό πρᾶγμα διὰ νόμου καθιερωμένον, ἀλ-

1. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἡ παιδεραστία ἐθεωρεῖτο νόμιμος ἀπὸ πολλοὺς λαοὺς κυρίως ἀνατολικούς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ δὴ μεταξὺ τῶν δωρικῶν φύλων ἦτο πολὺ διαδεδομένη ἡ συνήθεια. Εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸν δον αἰῶνα ἔγινε μία προσπάθεια (ὅπως ἀναφέρεται Πλουτ. Ἐρ. 4, 5) ἀπὸ τὸν Σόλωνα νά τεθοῦν ὠρισμένα ἀπαγορευτικὰ διατάξεις.

2. Ξηραλοιφῶ ἢ ξηροτριβῶ = ἀλείφωμαι μέ ἔλαιον μέ τό σῶμα ξηρόν, χωρὶς νά προηγηθῇ θερμόν λουτρόν. Τό ξηραλοιφεῖν ἀναφέρεται κυρίως ἐπὶ τῶν παλαιστών. Φαίνεται ὅτι ἀπηγορεύετο τοῦτο εἰς τοὺς δούλους ἐνῶ ἐθεωρεῖτο προνόμιον τῶν ἐλευθέρων.

3. Σοφώτατος τῶν Ἀθηναίων δῆμος· εἰρωνικῶς ἐκφράζεται ἐνταῦθα ὁ ἱερός πατὴρ διὰ νά τονίσῃ πόσον εὐθραυστος εἶναι ἡ ἐκτός τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔθνικη σοφία καὶ εἰς ποῖα ἀποτελέσματα ἡμπορεῖ νά ὀδηγήσῃ.

λά καί αὐτούς οἱ ὅποιοι ἐδέχθησαν αὐτόν τόν νόμον, ὅτι εἶναι ἔλεεινοί καί ἄξιοι πολλῶν δακρύων. Διότι αὐτά τὰ ὅποια πάσχουν αἱ γυναῖκες αἱ ὅποια πορνεύουν, αὐτά παθαίνουν καί αὐτοί. Μᾶλλον δέ ἀθλιώτερα καί χειρότερα ἀπό ἐκείνας. Διότι εἰς αὐτάς ἄν καί εἶναι ἡ μίξις παράνομος, 457 εἶναι ὁμως κατὰ φύσιν. Αὕτῃ δέ καί παράνομος καί παρὰ φύσιν. Διότι αὐτά τὰ ὅποια πάσχουν αἱ γυναῖκες αἱ ὅποια πορνεύουν, αὐτά παθαίνουν καί αὐτοί. Διότι εἰς αὐτάς ἄν καί εἶναι ἡ μίξις παράνομος, εἶναι ὁμως κατὰ φύσιν. Αὕτῃ δέ καί παράνομος καί παρὰ φύσιν. Διότι καί ἄν δέν ὑπῆρχεν ἡ γέεννα, οὔτε ὑπῆρχεν ἡ ἀπειλή τῆς τιμωρίας, αὐτό τό ἴδιον θά ἦτο χειρότερον ἀπό κάθε τιμωρίαν.

Ἄν δέ εὐχαριστοῦνται, πρέπει νά μοῦ ἀναφέρῃς, τήν προσθήκην τῆς τιμωρίας. Διότι ἄν ἔδλεπον κάποιον νά τρέχῃ γυμνός, μέ τό σῶμα μολυσμένον ὁλόκληρον ἀπό δόρδορον, ἔπειτα νά μή τό καλύπτῃ καλῶς, ἀλλά καί νά ὑπερηφανεύεται, δέν θά ἐχαιρόμην μαζί του, ἀλλά μᾶλλον θά τόν ἐθρήνουν, διότι δέν αἰσθάνεται ὅτι ἀσχημονεῖ.

Διά νά δεῖξω δέ σαφέστερον τήν ἀσέλγειαν, συγχωρέσατέ με νά ἀναφέρω καί ἄλλο παράδειγμα. Ἄν κάποιος κατεδίκασε μίαν παρθένον κλεισμένην εἰς κοιτῶνα νά ἔλθῃ εἰς μίξιν μέ τὰ ἄλογα ζῶα, Β ἔπειτα ἐκείνη ἠὺχαριστεῖτο ἀπό τήν μίξιν, δέν θά ἦτο δι' αὐτό περισσότερο ἀξία δακρύων, διότι δέν ἡδύνατο νά ἀπαλλαγῇ ἀπό τήν νόσον αὐτήν μέ τό νά μή αἰσθάνεται τήν νόσον; Εἶναι βεβαίως ἐμφανές εἰς τόν κάθε ἕνα.

Ἄν δέ ἐκεῖνο εἶναι φοβερόν, οὔτε αὐτό εἶναι ὀλιγώτερον φοβερόν ἀπό ἐκεῖνο. Διότι τό νά ἀτιμάζεται κάποιος ἀπό τοὺς ἰδιόκους του εἶναι ἀθλιώτερον ἀπ' ὅ,τι ἀπό τοὺς ξένους. Αὐτοὺς ἐγώ τοὺς θεωρῶ ὅτι εἶναι χειρότεροι ἀπό τοὺς ἀνθρωποκτόνους. Διότι εἶναι καλύτερον νά ἀποθάνῃ κανεὶς, παρὰ νά ζῇ ἀτιμαζόμενος τοιουτοτρόπως. Διότι ὁ μέν ἀνθρωποκτόνος ἀπέσπασε τήν ψυχὴν ἀπό τό σῶμα, αὐτός δέ κατέστρεψε τήν ψυχὴν μαζί μέ τό σῶμα. Γ Καί ὅποιοδήποτε ἁμάρτημα καί ἄν ἀναφέρῃς, δέν θά εἴπῃς κανέν ἴσόν μέ αὐτήν τήν παρανομίαν. Καί ἄν οἱ πάσχοντες ἡσθάνοντο αὐτά τὰ ὅποια γίνονται, θά κατεδέχοντο ἀπείρους θανάτους, ὥστε νά μή πάθουν αὐτό.

Διότι δέν ὑπάρχει, δέν ὑπάρχει φοβερώτερον πρᾶγμα ἀπό αὐτήν τήν ἀσέλγειαν. Διότι ἄν ὁ Παῦλος ὁμιλῶν περὶ τῆς πορνείας ἔλεγεν ὅτι «Πᾶν ἁμάρτημα, ὃ ἐάν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτός τοῦ σώματός ἐστίν· ὃ δέ πορνεύων εἰς τό ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει» (Α'

Κορινθ. 6, 18). Τί θά ἐλέγομεν δι' αὐτήν τήν μανίαν, ἡ ὁποία εἶναι τόσον χειροτέρα τῆς πορνείας, ὅσον δέν εἶναι δυνατόν οὔτε νά τό εἰπωμεν; Διότι δέν λέγω αὐτό μόνον, **Δ** ὅτι ἔχεις γίνει γυνή, ἀλλ' ὅτι ἀπώλεσες καί τό νά εἶσαι ἀνήρ καί οὔτε μετετέθης εἰς αὐτήν τήν φύσιν τήν γυναικείαν, οὔτε διετήρησες αὐτήν τήν ὁποίαν εἶχες, ἀλλ' ἐγινες κοινός προδότης κάθε μιάς ἀπό τάς φύσεις, ἄξιός νά καταδιώκεσαι καί νά λιθοβολῇσαι καί ἀπό τοὺς ἄνδρας καί ἀπό τάς γυναῖκας, ἐπειδή ἠδίκησες καί τά δύο γένη ἰδιαίτε-
ρως.

Καί διά νά μάθης πόσον μέγα εἶναι αὐτό, ἂν κάποιος ἀφοῦ ἤρχετο σοῦ ὑπέσχετο ἀπό ἄνθρωπον νά σέ μετατρέψῃ εἰς σκύλον, ἄραγε δέν θά τόν ἀπέφευγες ὡς διαφθορέα; Ἄλλ' ἰδοῦ δέν μετέ-
τρεψες τόν ἑαυτόν σου ἀπό ἄνθρωπον εἰς σκύλον, ἀλλ' ἀπ' αὐτόν ζῶον ἀτιμότερον. Διότι ἐκεῖνο τό ζῶον εἶναι κατάλληλον διά νά χρησιμοποιῇται, ἐκεῖνος δέ ὁ ὁποῖος προσφέρει τό σῶμα του πα-
ρά φύσιν, δέν εἶναι χρήσιμος πουθενά.

Τί δέ, εἶπέ μου, **Ε** ἂν κάποιος ἠπειλεῖ νά κάμῃ τοὺς ἄνδρας νά γεννοῦν καί νά κοιλοπονοῦν, δέν θά κατελαμβανόμεθα ἀπό θυμόν; Ἄλλ' ἰδοῦ τώρα ἐπραξαν φοδερῶτερα εἰς τοὺς ἑαυτοὺς των αὐτοί, οἱ ὁποῖοι ἔχουν καταληφθῇ ἀπό αὐτήν τήν λύσσαν· διότι δέν εἶναι τό ἴδιον τό νά μεταβάλλῃ κάποιος τήν φύσιν εἰς γυναικείαν, μέ τό νά γίνῃ γυναῖκα ἐνῷ μένει συγχρόνως ἀνήρ, μᾶλλον δέ οὔτε αὐτό οὔτε ἐκεῖνο, δηλαδή τό νά ἀλλάξῃς τό φύλον δέν εἶναι τό ἴδιον μέ τό νά συμπεριφέρεσαι ὡς γυνή ἐνῷ εἶσαι ἀνήρ.

Ἄν δέ θέλῃς νά μάθης καί ἀπό ἄλλοῦ τήν ὑπερβολήν τοῦ κακοῦ, ἐρώτησε, διατί οἱ νομοθέται τιμωροῦν αὐτούς, οἱ ὁποῖοι κάμνουν τοὺς εὐνούχους καί θά γνωρίσῃς ὅτι διά τίποτε ἄλλο, παρά διότι ἀκρωτηριάζουν τήν φύσιν. **458** Μολονότι δεδαίως ἐ-
κείνοι δέν κάμνουν τόσον μεγάλην ἀδικίαν. Διότι ἐγιναν εἰς πολ-
λὰς περιπτώσεις οἱ εὐνουχισθέντες χρήσιμοι. Δέν θά ἐγίνετο δέ τίποτε περισσότερον ἄχρηστον ἀπό ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἐκδίδεται ὡς πόρνος. Διότι ὄχι μόνον ἡ ψυχή, ἀλλά καί τό σῶμα αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος παθαίνει αὐτά τά πράγματα εἶναι ἀτιμον καί ἄξιον νά ἀποδιώκεται ἀπό παντοῦ. Πόσαι γέενναι τοῦ πυρός (τιμωραῖαι) θά εἶναι ἀρκεταί δι' αὐτούς;

Ἄν δέ χλευάζῃς ἐπειδή ἀκούεις διά τήν γέενναν, καί δέν πιστεύῃς εἰς ἐκεῖνο τό πῦρ, ἐνθυμήσου τά Σόδομα. Διότι εἶδομεν, καί κατά τόν παρόντα δῖον εἶδομεν εἰκόνα τῆς γεέννης. Διότι,

ἐπειδὴ πολλοὶ ἐπρόκειτο νὰ δυσπιστοῦν διὰ τὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, **Β** ἀκούοντες ἄσθεστον πῦρ, ὃ Θεὸς τοὺς ἐσωφρόνισεν ἀπὸ τὰ παρόντα. Διότι τέτοιος εἶναι ὁ ἐμπρησμός τῶν Σοδόμων καὶ ἐκεῖνη ἡ πυρπόλησις. Καὶ γνωρίζουν, ὅσοι ἐπλησίασαν, ἀπὸ τὴν θέαν, ἐκείνην τὴν τιμωρίαν τὴν σταλεῖσαν ἀπὸ τὸν Θεόν καὶ ἀφοῦ εἶδον τὸ ἔργον τῶν κεραυνῶν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ.

Πρέπει νὰ ἐννοήσῃς πόσον μεγάλο εἶναι τὸ ἁμάρτημα, ὥστε νὰ χρησιμοποιήσῃ ὁ Θεὸς βίαν καὶ νὰ φανῇ ἡ γέεννα πρὸ τοῦ ὠρισμένου καιροῦ! Διότι, ἐπειδὴ πολλοὶ περιεφρόνουν τοὺς λόγους, ὁ Θεὸς ἔδειξεν εἰς αὐτοὺς διὰ τῶν ἔργων τὴν εἰκόνα τῆς γέεννης μέ κάποιον τρόπον καινόν.

Διότι καὶ ὁ κατακλυσμός ἐκεῖνος⁴ ἦτο παράδοξος, ἐπειδὴ παρὰ φύσιν ἦτο καὶ ἡ μίξις τῶν ἀνθρώπων (Γεν. 6, 2 κ.ἐξ.). Καὶ κατέκλυσε μέ τὴν βροχὴν τὴν γῆν, **Γ** ἐπειδὴ εἶχε κατακλύσει ἡ ἐπιθυμία καὶ τὰς ψυχὰς ἐκείνων. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ βροχὴ ἦτο ἀντίθετος ἀπ' ὃ,τι ἡ συνήθης. Διότι ὄχι μόνον δέν ἐνεργοποίησε τὸ χῶμα τῆς γῆς, διὰ νὰ γίνουν οἱ καρποί, ἀλλὰ καθίστα αὐτὸ ἄχρηστον καὶ εἰς τὸ νὰ ὑποδεχθῇ καὶ τὰ ἴδια τὰ σπέρματα⁵. Διότι τέτοια ἦτο καὶ ἡ μίξις τῶν ἀνδρῶν τῆς περιοχῆς τῶν Σοδόμων, ἀποδεικνύουσα τὸ τοιοῦτον σῶμα περισσότερον ἄχρηστον. Τί δέ εἶναι βδελυρώτερον ἀπὸ τὸν ἄνδρα ὁ ὁποῖος ἐκδίδεται εἰς πορνείαν; Τί δέ εἶναι περισσότερον μολυσμένον;

᾽Ω τῆς μανίας! ὦ τῆς παραφροσύνης! Ἀπὸ ποῦ εἰσῆλθεν αὐτὴ ἡ ἐπιθυμία, χρησιμοποίησας τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐχθρικῶς, μᾶλλον δέ καὶ χειρότερον ἀπ' ὃ,τι οἱ ἐχθροί; ὅσον καὶ ἡ ψυχὴ εἶναι ἀνωτέρα τοῦ σώματος; ᾽Ω σεῖς ἀνοητότεροι καὶ ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα καὶ ἀναιδέστεροι καὶ ἀπὸ τοὺς σκύλους. **Δ** Διότι πούθενά εἰς τὰ ἄλογα ζῶα δέν παρατηρεῖται αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἡ μίξις, ἀλλὰ γνωρίζει καλῶς ἡ φύσις τοὺς ἰδικούς της νόμους. Σεῖς ὁμως ἔχετε καταστήσει τὸ ἰδικόν μας γένος ἀτιμότερον καὶ ἀπὸ τῶν ἀλόγων ζώων, καὶ συμπεριφερόμενοι ἀτιμαστικῶς καὶ ἀτιμάζοντες διὰ τῆς μεταξὺ σας μίξεως.

Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν ἐγεννήθησαν αὐτά τὰ κακά; Ἀπὸ τὴν τρυφήν τῃ ζωῇ, ἀπὸ τὴν ἄγνοιαν τοῦ Θεοῦ. Διότι ὅταν ἀπορρίψουν μερικοὶ τὸν φόβον καὶ τὸν σεβασμὸν τοῦ Θεοῦ, ὅλα τὰ καλὰ εἰς τὸ ἐξῆς φεύγουν. Διὰ νὰ μὴ γίνῃ λοιπὸν αὐτό, ἅς ἔχωμεν ἐνώπιον

4. Ἐννοεῖ τὸν κατακλυσμὸν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Νῶε (Γεν. 6 & 7).

5. Λόγῳ τοῦ κατακλυσμοῦ ἦτο ἀδύνατος ὁποιαδήποτε ἀπορὰ.

μας τόν φόβον τοῦ Θεοῦ μέ ἀκρίβειαν. Ε Διότι τίποτε, τίποτε δέν καταστρέφει τοιοῦτοτρόπως τόν ἄνθρωπον, ὅπως τό νά ἐκπέση κανεῖς ἀπό αὐτήν τήν σωτήριον ἄγκυραν. Ὅπως ἀκριδῶς δεδαίως οὔτε σώζει τίποτε τόσον, ὅπως τό νά προσβλέπῃ κανεῖς διαρκῶς ἐκεῖ.

Διότι ἂν γινώμεθα περισσότερον διστακτικοί, διά τās ἁμαρτίας ὅταν ἔχωμεν κάποιον ἄνθρωπον ἐνώπιόν μας, πολλές φορές δέ ἐπειδή ἐκοκκινήσαμεν ἀπό ἐντροπὴν ἐνώπιον τῶν δούλων, οἱ ὅποιοι εἶναι ὀλιγώτερον αὐστηροί, δέν πράττομεν κανέν ἄτοπον, ἐννόησε πόσῃν ἀσφάλειαν θά ἀποκτήσωμεν, ὅταν ἔχωμεν τόν Θεόν ἐνώπιόν μας.

Διότι ὁ διάβολος πουθενά δέν θά μᾶς ἐπιτεθῇ ὅταν ἡμεῖς συμπεριφερώμεθα τοιοῦτοτρόπως, ἐπειδή θά κοπιᾷζῃ ἀνωφελῶς. Ἄν δέ μᾶς ἴδῃ νά περιπλανώμεθα ἔξω καί νά περιφερώμεθα χωρίς χαλινόν, ἀφοῦ λάβῃ ἀπό ἡμᾶς τήν ἐξουσίαν, θά δυνηθῇ εἰς τό ἐξῆς νά μᾶς ἀποσπάσῃ ἀπό τήν ποιμήνῃ τοῦ Χριστοῦ καί νά μᾶς ὀδηγήσῃ πανταχοῦ. Καί αὐτό τό ὅποιον παθαίνουν οἱ ῥάθυμοι ἀπό τοὺς δούλους εἰς τήν ἀγοράν, 459 οἱ ὅποιοι ἀφήνουν τās ἀναγκαίαις ὑπηρεσίας, διά τās ὁποίας ἔχουν ἀποσταλῇ ἀπό τοὺς κυρίους των, καί ἀνοήτως καί χωρίς λόγον προσηλώνονται εἰς τοὺς περαστικούς καί σπαταλοῦν ἐκεῖ τόν ἐλεύθερον χρόνον, αὐτό καί ἡμεῖς παθαίνομεν, ὅταν ἀπομακρυνθῶμεν ἀπό τās ἐντολάς τοῦ Θεοῦ. Ἐχομε παραμείνει δηλαδή εἰς τήν συνέχειαν νά θαυμάζωμεν τόν πλούτον, καί τήν ὡραιότητα τοῦ σώματος, καί τὰ ἄλλα τὰ ὁποῖα δέν ἔχουν καμμίαν σχέσιν πρὸς ἡμᾶς, ὅπως ἀκριδῶς ἐκεῖνοι οἱ δούλοι προσέχουν εἰς τοὺς θαυματοποιούς πού εἶναι ἐπαῖται, ἔπειτα ἀφοῦ ἐπιστρέψουν ἀργοπορημένοι, εἰς τήν οἰκίαν ὑφίστανται αὐστηρὰς τιμωρίας. Πολλοί δέ ἐξέφυγον καί ἀπό τήν κανονικὴν ὁδόν, ἀκολουθοῦντες ἄλλους πού ἀσχημονοῦν κατ' αὐτόν τόν τρόπον.

Ἄλλ' ἡμεῖς ἄς μὴ πράττωμεν αὐτό· Β διότι ἔχομεν ἀποσταλῇ νά κατορθώσωμεν πολλά ἀπὸ τὰ κατεπείγοντα· καί ἂν, ἀφοῦ ἐγκαταλείψωμεν ἐκεῖνα, σταθῶμεν σπαταλῶντες τόν χρόνον διά τὰ ἀνωφελῆ ταῦτα, ὅταν δαπανηθῇ ὅλος ὁ καιρὸς μας χωρίς λόγον καί ματαίως, θά τιμωρηθῶμεν αὐστηρῶς. Διότι ἂν θέλῃς καί νά ἀπασχολῇς τόν ἑαυτόν σου, ἔχεις ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ὀφείλεις νά θαυμάζῃς, καί διά τὰ ὁποῖα δύνασαι νά ἀφιερῶσῃς ὅλον τόν χρόνον· αὐτὰ δέν προκαλοῦν τόν γέλωτα, ἀλλὰ τόν θαυμασμόν καί ἐπαίνους πολλούς· ὅπως δεδαίως ἐκεῖνος πού θαυμάζει τὰ κατα-

γέλαστα, καὶ αὐτός θά εἶναι πολλάκις καταγέλαστος, καὶ μάλιστα χειρότερος ἀπὸ ἐκείνον πού προκαλεῖ τὸν γέλωτα. Διὰ νὰ μὴ σοῦ συμβῇ αὐτό, **C** νὰ μετανοήσης ταχέως.

Ποίαν ἀθλιότητα ἐπιφέρει ἡ κακὴ χρῆσις τοῦ πλούτου

Διότι, πές μου, διὰ ποῖον λόγον ἔχεις σταθῇ ἔναντι τοῦ πλούτου ἀποχαυνωμένος καὶ τεταραγμένος ὑπὸ ἀνοήτων ἐλπίδων; Ποῖον πρᾶγμα διλέπεις θαυμαστόν καὶ ἱκανόν νὰ σοῦ καθηλώσῃ τοὺς ὀφθαλμούς; Τοὺς ἵππους μέ τὰ χρυσᾶ στολίδια, καὶ τοὺς ὑπηρέτας πού εἶναι ἄλλοι δάρβαροι, ἄλλοι ἐννοῦχοι θαλαμηπόλοι, καὶ τὰ πολυτελῆ ἐνδύματα, καὶ τὴν ψυχὴν πού γίνεται μέ αὐτὰ μαλθακή, καὶ τὴν συνοφρυωμένην ὄφρυν, καὶ τοὺς περιπάτους καὶ τοὺς θορυβούς; Καὶ διατί αὐτὰ εἶναι ἄξια θαυμασμοῦ; Εἰς τί δὲ διαφέρουν οὗτοι ἀπὸ τοὺς ἐπαίτας ἀπὸ ἐκείνους πού χορεύουν καὶ σφυρίζουν εἰς τὴν ἀγοράν; Διότι καὶ οὗτοι κατεχόμενοι ἀπὸ μεγάλην πεῖναν ἀρετῆς **D** χορεύουν χορὸν περισσότερον καταγέλαστον ἀπὸ ἐκείνους, ἀγόμενοι καὶ φερόμενοι, ἄλλοτε μὲν εἰς πολυτελεῖς τραπέζας, ἄλλοτε δὲ εἰς καταγώγιον γυναικῶν πού ἐκδίδονται ἀπὸ κοινοῦ, ἄλλοτε δὲ εἰς συρφετόν κολάκων καὶ πλήθος παρασίτων. Ἐάν δέ μέ χρυσᾶ ἐνδύωνται, διὰ τοῦτο εἶναι ἰδιαιτέρως ἐλεεινοί, διότι ἐκεῖνα πού δέν ἔχουν καμμίαν οὐσιαστικὴν ἄξιαν εἶναι δι' αὐτοὺς πολὺ περισπούδαστα.

Διότι νὰ μὴ προσέξῃς παρακαλῶ, τὰ ἱμάτια, ἀλλὰ νὰ ἀνακαλύψῃς τὴν ψυχὴν αὐτῶν, καὶ νὰ ἐξετάσῃς ἔάν δέν εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἀναρίθμητα τραύματα, καὶ ἔάν δέν περιβάλλεται μέ ράκη, καὶ ἔάν δέν εἶναι ἔρημος καὶ ἀπροστάτευτος. Ποῖον λοιπόν εἶναι τὸ ὄφελος τῆς ἀνοησίας τῶν ἔξω; **E** Διότι εἶναι πολὺ καλύτερον νὰ εἶσαι πτωχός καὶ νὰ ζῇς ἐν ἀρετῇ, παρὰ βασιλεὺς μέ κακίαν. Διότι ὁ μὲν πτωχός ἀπολαμβάνει ὅλην τὴν τρυφὴν τῆς ψυχῆς, χωρὶς νὰ αἰσθάνεται τὴν ἔξωθεν πτωχείαν ἐξ αἰτίας τοῦ ἑσωτερικοῦ πλούτου· ὁ δὲ βασιλεὺς ἐντρυφῶν μέ ἐκεῖνα τὰ ὅποια οὐδόλως ἀρμόζουν εἰς αὐτόν, τιμωρεῖται ἐν σχέσει μέ ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἰδιαιτέρως διαφέρουν ἀπὸ αὐτόν, κατὰ τὴν ψυχὴν καὶ τοὺς λογισμούς καὶ τὴν συνειδήσιν, πού ἀποδημοῦν ἐκεῖ μαζί μέ αὐτόν.

Ταῦτα λοιπόν γνωρίζοντες, τὰ μέν χρυσᾶ ἱμάτια ἅς τὰ ἀπομακρύνωμεν, ἅς ἀναλάβωμε δὲ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν εὐχαρίστησιν, πού προέρχεται ἀπὸ αὐτῇν. Διότι κατ' αὐτόν τὸν τρόπον καὶ ἐδῶ

καί ἐκεῖ πολλήν τρυφήν θά ἀπολαύσωμεν, 460 μέ τήν χάριν καί τήν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετά τοῦ ὁποίου εἰς τόν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα, συγχρόνως εἰς τό ἅγιον Πνεῦμα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Λ Ο Γ Ο Σ Σ Τ'

(Ρωμ. 1, 28-2, 16)

«Καί καθὼς οὐκ ἔδοκίμασαν τόν Θεόν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παρέδωκεν αὐτούς ὁ Θεός εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ποιεῖν τά μὴ καθήκοντα» (στ. 28).

Διά νά μὴ τοὺς κάμῃ νά ὑπονοοῦν, Β ὅτι ἐπὶ πολὺ ἐνδιατρίβει εἰς τόν λόγον τῆς παιδεραστίας, μετέβη κατόπιν καί εἰς ἄλλα εἶδη ἁμαρτημάτων· διὰ τοῦτο καί συνεχίζει ὅλον τόν λόγον ἐπὶ ἄλλων προσώπων. Καί ὅπως ἀκριδῶς πάντοτε ὅταν διδάσκη τοὺς πιστοὺς περὶ ἁμαρτημάτων, καί θέλῃ νά δείξῃ ὅτι αὐτά πρέπει νά ἀποφεύγωνται, φέρνει εἰς τό μέσον τά ἔθνη, λέγων «μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας, καθάπερ καί τά λοιπά ἔθνη τά μὴ εἰδότα τόν Θεόν» (Α' Θεσσ. 4, 5)· καί πάλιν «μὴ λυπεῖσθε, ὥσπερ καί οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα» (Α' Θεσσ. 4, 13), τοιουτοτρόπως καί ἐδῶ δεικνύει ὅτι τά ἁμαρτήματα ἀνήκουν εἰς ἐκείνους, C καί ἀποστερεῖ αὐτοὺς ἀπὸ κάθε συγγνώμης· διότι τά τολμήματα αὐτά, λέγει, δέν εἶναι ἀποτέλεσμα ἀγνοίας, ἀλλὰ προμελέτης. Διὰ τοῦτο ἀκριδῶς δέν εἶπε, καί καθὼς οὐκ ἔγνωσαν τόν Θεόν, ἀλλὰ «καθὼς οὐκ ἔδοκίμασαν τόν Θεόν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει», διδάσκων ὅτι τό ἁμάρτημα εἶναι ἀποτέλεσμα διεφθαρμένης κρίσεως καί φιλονικίας μᾶλλον, ὄχι ἀπερισκεψίας, καί δεικνύων ὅτι τά ἁμαρτήματα εἶναι ὄχι τῆς σαρκός, ὅπως λέγουν μερικοὶ ἐκ τῶν αἰρετικῶν, ἀλλὰ τῆς διανοίας τῆς κακῆς ἐπιθυμίας, καί ὅτι ἡ πηγὴ τῶν κακῶν ἀπὸ ἐκεῖ προέρχεται. Διότι ἐπειδὴ ὁ νοῦς κατέστη ἀδόκιμος, ὅλα ἐν συνεχείᾳ παρεσύρθησαν καί ἀνετράπησαν D ἀφοῦ ὁ ἡνίοχος διεφθάρη.

«Πεπληρωμένου πάσης ἀδικίας, πονηρίας, πλεονεξίας, κακίας» (στ. 29). Κύτταξε ὅλα μέτ' ἐμφάσεως· διότι καί πεπληρωμένοι λέγει ὅτι εἶναι, καί «πάσης». Ἀφοῦ ὠνόμασε δέ γενικῶς τήν κακίαν, ἐξέρχεται καί ἐναντίον τῶν μερῶν, καί μάλιστα μεθ' ὑπερβολῆς λέγων: «Μεστοὺς φθόνου, φόνου» (στ. 29). Διότι ὁ φόνος προέρχεται ἀπὸ τόν φθόνον, ὅπως ἀκριδῶς ἐδείχθη εἰς τήν περίπτωσιν τοῦ Ἀδελ καί τοῦ Ἰωσήφ.

Ἔπειτα ἀφοῦ εἶπεν «ἔριδος, δόλου, κακοηθείας, ψιθυριστάς, καταλάλους, θεοστυγεῖς, ὕβριστάς» (στ. 29-30), καί ἀφοῦ ἐτοποθέτησεν εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐγκλημάτων τὰ θεωρούμενα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ὅτι εἶναι ἀδιάφορα, αὐξάνει πάλιν τὴν κατηγορίαν μέ τὸ νά ἀνέλθῃ εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν κακῶν καί μέ τὸ νά εἰπῇ «ἀλαζόνας» (στ. 30). Ε Διότι ἡ μεγαλοφροσύνη καί τὴν ὥραν ἀκόμη πού ἁμαρτάνει, εἶναι φοβερωτέρα ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν· διὰ τοῦτο καί εἰς τοὺς Κορινθίους αὐτὸ καταλογίζει λέγων: «Καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστέ» (Α΄ Κορινθ. 5, 2). Διότι ἐάν κάποιος πού ὑπερφηανεύεται διὰ κάποιον κατόρθωμα ἔχασε τὸ πᾶν, ἐκεῖνος πού πράττει αὐτὸ μετὰ ἁμαρτημάτων, πόσης τιμωρίας δέν θά εἶναι ἄξιος; διότι ὁ τοιοῦτος οὔτε νά μετανοήσῃ δέν θά δυνηθῇ κατόπιν.

Ἔπειτα λέγει «ἐφευρετάς κακῶν» (στ. 30), φανερώνων ὅτι δέν ἠρκέσθησαν οὔτε εἰς τὰ ἤδη ὑπάρχοντα, ἀλλὰ ἐφεῦρον καί ἄλλα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἦτο γνῶρισμα ἀνθρώπων, πού προμελετοῦν καί προσπαθοῦν διὰ τὴν διάπραξιν τοῦ κακοῦ, ὄχι ἀνθρώπων, πού ἐπηρεάζονται καί παρασύρονται.

Ἀφοῦ κατωνόμασε δέ καί κατὰ εἶδη τὴν κακίαν, 461 καί ἔδειξε, ὅτι ἐπανεστάτησαν πάλιν καί πρὸς αὐτὴν τὴν φύσιν, «γονεῦσι γάρ, φησίν, ἀπειθεῖς» (στ. 30), προχωρεῖ κατόπιν ἐναντίον τῆς ρίζης τῆς τόσον μεγάλης βλάβης, ὀνομάζων «ἀστόργους καὶ ἀσπόνδους» (στ. 31). Διότι καί ὁ Χριστὸς αὐτὴ λέγει ὅτι εἶναι ἡ αἰτία τῆς κακίας, ὅταν λέγῃ «ὅταν πληθυνθῇ ἡ ἀνομία, ψυγῇσεται ἡ ἀγάπη» (Ματθ. 24, 12). Τοῦτο λοιπόν καί ἐδῶ ἀναφέρει ὁ Παῦλος μέ τὸ νά ὀνομάζῃ «ἄσυνθέτους, ἀστόργους, ἀσπόνδους, ἀνελεήμονας» (στ. 31) καί μέ τὸ νά φανερώνῃ ὅτι ἐπρόδωσαν καί αὐτὸ τὸ δῶρον πού προέρχεται ἀπὸ τὴν φύσιν. Διότι ἔχομεν καί κάποιαν φυσικὴν πρὸς ἀλλήλους συμπάθειαν, Β τὴν ὁποίαν καί θηρία κέκτηνται πρὸς ἄλληλα. «Πᾶν γάρ ζῶον, φησίν, ἀγαπᾷ τὸ ὅμοιον αὐτοῦ, καὶ ἄνθρωπος τὸν πλησίον αὐτοῦ» (Σοφ. Σειρ. 13, 15). Ἄλλ' οὗτοι κατέστησαν ἀγριώτεροι καί ἀπὸ ἐκείνους.

Τὴν μὲν λοιπόν νόσον πού δημιουργεῖται εἰς τὴν οἰκουμένην ἀπὸ τὰ ἀσεβῆ δόγματα μέ αὐτοὺς τοὺς λόγους παρέστησεν εἰς ἡμᾶς, καί σαφῶς ἔδειξεν, ὅτι κάθε μία ἀπὸ τὰς ἀσθεनेίας εἶναι ἀποτελεσμα τῆς ἀμελείας τῶν νοσοῦντων. Δεικνύει δέ ἐν συνεχείᾳ, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπραξεν ἐπὶ τῶν δογμάτων, καί ἐδῶ αὐτοὶ νά ἔχουν ἀποστερηθῇ τὴν συγγνώμην. Διὰ τοῦτο λέγει: «Οἵτινες τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ εἰδότες, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἄξιοι

θανάτου εἰσὶν, **С** οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσι» (στ. 32).

Ἀφοῦ ἔθεσεν ἐδῶ δύο ἀντιθέσεις, ἀνῆρесе καὶ τὰς δύο αὐτάς ἀπὸ πρὶν. Διότι τί δύνασαι νὰ εἴπῃς, λέγει, ὅτι δέν γνωρίζεις αὐτὰ πού πρέπει νὰ πράξῃς; Ἰδιαιτέρως μὲν ἂν καὶ δέν ἐγνώριζες, σύ εἶσαι αἷτιος, διότι ἐγκατέλειψες τὸν Θεόν πού γνωρίζεις, καὶ ὅτι ἁμαρτάνεις μέ τὴν θέλησίν σου. Ἀλλὰ παρασύρεσαι ὑπὸ τοῦ πάθους; Διατί λοιπὸν καὶ συμπράττεεις ἐνισχύων ἄλλους εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἐπαινεῖς; «Οὐ γάρ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσι».

Ἄρα ἀνέφερε πρῶτον τὴν φοβερωτέραν καὶ ἀσυγχώρητον, **В** διὰ νὰ τὴν ἀφανίσῃ· διότι ἐκεῖνος πού ἐπαινεῖ τὴν ἁμαρτίαν εἶναι πολὺ φοβερώτερος καὶ ἀπὸ αὐτὸν πού ἁμαρτάνει· τοῦτο λοιπὸν πρῶτον ἀφοῦ ἀνέφερε, διὰ τούτου μέ περισσοτέραν σφοδρότητα πάλιν εἰς τὰ ἐπόμενα συλλαμβάνει αὐτόν, λέγων ὡς ἑξῆς: «Διὸ ἀναπολόγητος εἶ, ὦ ἄνθρωπε, πᾶς ὁ κρίνων» ἐν ᾧ γάρ κρίνεις τὸν ἑτερόν, σεαυτὸν κατακρίνεις» (στ. 1). Αὐτὰ τὰ ἔλεγεν ἀποτεϊνόμενος πρὸς τοὺς ἄρχοντας, ἐπειδὴ καὶ ἡ πόλις ἐκεῖνη τότε ἐξουσίαζε τὴν οἰκουμένην. Ἀπὸ πρὶν λοιπὸν ἀφοῦ ἐπρόλαβε λέγει: Ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν σου ἀφαιρεῖς τὴν ἀπολογίαν ὅποιοσδήποτε καὶ ἂν εἶσαι· διότι ὅταν κατακρίνῃς μὲν τὸν μοιχόν, μοιχεύῃς δέ σύ ὁ ἴδιος, ἔστω καὶ ἂν οὐδεὶς ἐκ τῶν ἀνθρώπων σέ δικάζῃ, εἰς τὴν κρίσιν πού ἐξέφερες περὶ τοῦ ὑπευθύνου, κατέφερες καὶ ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ σου τὴν ἀπόφασιν.

«Οἶδαμεν γάρ, **В** ὅτι τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ ἐστὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐπὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας» (στ. 2). Διὰ νὰ μὴ λέγῃ δηλαδὴ κάποιος, ὅτι προηγουμένως διέφυγον, ἐκφοδίζων, λέγει, ὅτι εἰς τὸν Θεόν δέν συμβαίνει ὅπως ἀκριδῶς ἐδῶ. Διότι ἐδῶ μὲν ἄλλος μὲν τιμωρεῖται, ἄλλος δέ διαφεύγει ἐνῷ πράττει τὰ ἴδια· ἐκεῖ ὁμοῦ δέν συμβαίνει τοιοῦτοτρόπως. Ὅτι μὲν λοιπὸν γνωρίζει τὸ δίκαιον ὁ Θεός πού κρίνει, τὸ ἀνέφερε· ἀπὸ πού ὁμοῦ γνωρίζει, σὺ δόλως προσέθεσε, διότι ἦτο περιττόν. Ἐπὶ τῆς ἀσεβείας ὁμοῦ καὶ τὰ δύο φανερώνει, καὶ ὅτι ἡσέδει ἂν καὶ ἐγνώριζε τὸν Θεόν, καὶ ἀπὸ πού ἐγνώριζε, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν κτίσιν. Διότι ἐπειδὴ δέν ἦτο φανερόν εἰς ὅλους, ἀνέφερε καὶ τὴν αἰτίαν· ἐδῶ ὁμοῦ τὸ παραλείπει ἐπειδὴ εἶναι πανθομολογούμενον. Ὅταν δέ λέγῃ «πᾶς ὁ κρίνων», δέν διδάσκει μόνον τοὺς ἄρχοντας, ἀλλὰ καὶ ἀπλοϊκοὺς καὶ ἄρχομένους.

Διότι ἅπαντες εἶναι ἄνθρωποι, 462 ἔστω καὶ ἂν δέν κατέχουν θρόνον, οὔτε δημίους καὶ ῥάβδον, ἀλλ' ὁμως καὶ αὐτοὶ κρίνουν ἐκείνους πού ἁμαρτάνουν, εἰς συζητήσεις καὶ κοινὰς συγκεντρώσεις, καὶ μέ τὴν κρίσιν τῆς συνειδήσεως· καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ τολμήσῃ νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ μοιχὸς δέν εἶναι ἄξιος τιμωρίας. Ἀλλὰ ἄλλους, λέγει, καταδικάζουν, ὅχι τοὺς ἑαυτοὺς των.

Διὰ τοῦτο δέ ἀκριβῶς καὶ σφοδρῶς κατεξανίσταται ἐναντίον αὐτῶν, λέγων: «**Λογίζῃ δέ τοῦτο, ὦ ἄνθρωπε, ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας, καὶ ποιῶν αὐτά, ὅτι σὺ ἐκφεύξῃ τό κρῖμα τοῦ Θεοῦ**» (στ. 3); Διότι ἐπειδὴ ἔδειξεν ὅτι πολλὴ ἦτο ἡ ἁμαρτία τῆς οἰκουμένης, καὶ τό ἔδειξεν ἀπὸ τὰ δόγματα, **Β** ἀπὸ τὰ πράγματα, καὶ ὅτι ἂν καὶ ἦσαν σοφοί, καὶ ὅτι ἂν καὶ εἶχον τὴν κτίσιν πού τοὺς ἔχειραγώγει, καὶ ὅτι ὅχι μόνον ἐπειδὴ ἐγκατέλειψαν τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ προετίμησαν τὰ ὁμοιώματα τῶν ἐρπετῶν, καὶ ἠτίμασαν τὴν ἀρετὴν, καὶ ὅτι ἂν καὶ ἡ φύσις ὠδήγῃ ἀντιθέτως, πρὸς τὴν κακίαν ἠυτομόλησαν, καίτοι ἦτο παρὰ φύσιν, προχωρεῖ κατόπιν εἰς τὴν φανέρωσιν, ὅτι καὶ τιμωροῦνται ἐκεῖνοι πού πράττουν τὰ τοιαῦτα. Βεβαίως ἔδειξε μὲν ἤδη τιμωρίαν, ὅταν ἀνέφερε αὐτὴν τὴν πράξιν· «**τὴν γάρ ἀντιμισθίαν, ἣν ἔδει, τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες**» (Ρωμ. 1, 27), λέγει· ἀλλ' ἐπειδὴ δέν αἰσθάνονται ἐκείνην, ἀνέφερε καὶ ἄλλην, **Γ** τὴν ὁποῖαν ἰδιαιτέρως φοβοῦνται. Μάλιστα μὲν ἤδη καὶ ταύτην ἔδειξε· διότι ὅταν λέγῃ, ὅτι ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀληθής, τίποτε ἄλλο παρὰ αὐτό λέγει· πλὴν ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλων περισσοτέρων αὐτό πάλιν ἀποδεικνύει, λέγων ὡς ἐξῆς: «**Λογίζῃ δέ τοῦτο, ὦ ἄνθρωπε, ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας, καὶ ποιῶν αὐτά, ὅτι σὺ ἐκφεύξῃ τό κρῖμα τοῦ Θεοῦ**»; Δέν ἐξέφυγες τὴν ἰδικὴν σου κρίσιν, καὶ θά διαφύγῃς τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ; καὶ ποῖος δύναται νὰ εἴπῃ αὐτό; Καὶ ὁμως τοῦλάχιστον σὺ ἔκρινες τὸν ἑαυτὸν σου· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο τόσον μεγάλη ἡ ἀφθονία τοῦ δικαστηρίου, οὔτε τὸν ἑαυτὸν σου δέν ἠδυνήθης νὰ λυπηθῇς. Πῶς λοιπὸν ὁ Θεός, ὁ ἀναμάρτητος, ὁ μεθ' ὑπερβολῆς δίκαιος, δέν θά πράξῃ αὐτό πολὺ περισσότερον; ἀλλὰ σὺ μὲν κατεδίκασες τὸν ἑαυτὸν σου, **Δ** ὁ δέ Θεός θά ἀποδεχθῇ καὶ θά ἐπαινέσῃ; Καὶ πῶς δύναται τοῦτο νὰ εἶναι λογικόν; Καὶ ὁμως τοῦλάχιστον σὺ εἶσαι ἄξιος μεγαλυτέρας τιμωρίας ἀπὸ ἐκεῖνον πού καταδικάζεται ἀπὸ σέ. Διότι δέν εἶναι τό ἴδιον νὰ ἁμαρτάνῃ κάποιος ἀπλῶς, καὶ ἐκεῖνος πού ἐτιμώρησεν ἄλλον πού ἡμάρτησε νὰ περιπέσῃ πάλιν εἰς τὰ ἴδια.

Βλέπεις κατά ποῖον τρόπον ἡύξησε τὴν ἁμαρτίαν; Διότι ἐάν σύ, λέγει, τιμωρῆς ἐκείνον πού ἡμάρτησεν ὀλιγώτερον, καίτοι δεδαίως πρόκειται νά κατασχύνῃς τόν ἑαυτόν σου, πῶς ὁ Θεός σέ ὁ ὁποῖος περισσότερον ἡμάρτησες, καί ταῦτα χωρίς νά πρόκειται νά κατασχύνῃ τόν ἑαυτόν του, δέν θά καταδικάσῃ καί δέν θά κατακρίνῃ περισσότερον, πού εἶσαι ἤδη κατακεκριμένος ἀπό τὰς ἰδικάς σου σκέψεις; Εἰ Ἐάν δέ λέγῃς, ὅτι γνωρίζω μέν, ὅτι εἶμαι ἄξιος τιμωρίας, ἐξ αἰτίας δέ τῆς μακροθυμίας περιφρονεῖς τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, καί ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι δέν ἐτιμωρήθῃς ἀμέσως, ἔχεις θάρρος· ἐξ αἰτίας ὅμως αὐτοῦ θά ἔπρεπε νά φοβῆσαι καί νά τρέμῃς ἂν ἦσουν δίκαιος. Διότι τό γεγονός ὅτι δέν ἐτιμωρήθῃς ἀκόμη θά ὁδηγήσῃ ὄχι εἰς τό νά μή τιμωρηθῇς, ἀλλ' εἰς τό νά τιμωρηθῇς αὐστηρότερον, ἐάν μένης ἀδιόρθωτος.

Διά τοῦτο καί προσθέτει λέγων: «**Ἡ τοῦ πλοῦτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καί τῆς ἀνοχῆς καί τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν ὅτι τό χρηστόν τοῦ θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει**» (στ. 4); Διότι ἀφοῦ ἐπήνεσε τὴν μακροθυμίαν τοῦ Θεοῦ, 463 καί ἀφοῦ ἔδειξεν ὅτι τό κέρδος αὐτῆς εἶναι μέγιστον δι' αὐτούς πού προσέχουν, τοῦτο δέ ἦτο ἡ προσέλκυσις αὐτῶν πού ἁμαρτάνουν εἰς μετάνοιαν, αὐξάνει τόν φόβον. Διότι ὅπως ἀκριβῶς δι' ἐκείνους πού τὴν ἐχρησιμοποίησαν πρεπόντως εἶναι δάσις σωτηρίας, κατά τόν ἴδιον τρόπον δι' ἐκείνους πού τὴν περιεφρόνησαν εἶναι αἰτία μεγαλυτέρας τιμωρίας.

Διότι ὅταν εἴπῃς, λέγει, αὐτό τό ὁποῖον κυκλοφορεῖ, ὅτι δηλαδή ἀφοῦ ὁ Θεός εἶναι ἀγαθός καί μακρόθυμος δέν ἀπαιτεῖ τιμωρίαν, τίποτε ἄλλο δέν λέγεις, παρά τὴν αὐξήσιν τῆς τιμωρίας. Διότι ὁ Θεός ἐπιδεικνύει τὴν ἀγαθωσύνην, διὰ νά ἀπαλλαγῇς ἀπό τὰ ἁμαρτήματα, ὄχι διὰ νά προσθέσῃς ἁμαρτήματα. **Β** ἂν λοιπόν δέν πράττῃς αὐτό, ἡ τιμωρία θά εἶναι φοβερωτέρα. Διά τοῦτο ἰδιαιτέρως δέν πρέπει νά ἁμαρτάνωμεν, ἐπειδὴ ὁ Θεός εἶναι μακρόθυμος, οὔτε τὴν εὐεργεσίαν νά τὴν μετατρέπωμεν εἰς ἀφορμὴν ἀγνωμοσύνης· διότι ἐάν εἶναι μακρόθυμος, ὅπωςδήποτε καί τιμωρεῖ. Ἀπό ποῦ εἶναι φανερόν; Ἀπό τὰ λεχθέντα ἐν συνεχείᾳ. Διότι ὅταν ἡ κακία εἶναι πολλή δέν ἐτιμωρήθησαν δέ οἱ κακοί, εἶναι ἀνάγκη ὅπωςδήποτε νά τιμωρηθοῦν. Διότι ἐάν οἱ ἄνθρωποι δέν παραβλέπουν αὐτά, πῶς ὁ Θεός θά τὰ παραβλέψῃ;

Ὡστε ἀπό ἐδῶ εἰσήγαγε καί τόν λόγον περὶ τῆς κρίσεως. Διότι μέ τό νά δείξῃ ὅτι πολλοὶ εἶναι ὑπεύθυνοι, ἐάν δέν μετανοήσουν, ἔπειτα ὅτι δέν ἐτιμωρήθησαν ἐδῶ, ὅπωςδήποτε μαζί μέ

αὐτά εἰσάγει τὴν κρίσιν, καὶ μάλιστα μετ' ἐμφάσεως. Διὰ τοῦτο λέγει: «Κατὰ δέ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργήν» (στ. 5). Διότι ὅταν δέν μαλακῶνῃ οὔτε μέ τὴν ἀγαθότητα, **C** οὔτε κάμπτεται μέ τόν φόβον, τί εἶναι δυνατόν νά ὑπάρξῃ σκληρότερον ἀπό τόν τοιοῦτον; Διότι ἐπειδὴ ἔδειξε τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, τότε δεικνύει τὴν τιμωρίαν, ὅτι εἶναι ἀφόρητος εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος οὔτε κατ' αὐτόν τόν τρόπον μετανοεῖ.

Καὶ κύτταξε πῶς κυρίως χρησιμοποιεῖ τὰς λέξεις: «Θησαυρίζεις γάρ, φησί, σεαυτῷ ὀργήν», φανεράνων ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὅπωςδήποτε ἀπόκειται, καὶ δεικνύων ὅτι αἷτιος αὐτοῦ δέν εἶναι ὁ δικάζων, ἀλλ' ὁ κρινόμενος. Διότι εἰς τόν ἑαυτόν σου, λέγει, θησαυρίζεις, καὶ ὄχι ὁ Θεός εἰς σέ. Διότι ἐκεῖνος ὅλα τὰ ἐπραξεν ὅσα ἔπρεπε, καὶ σέ ἐδημιούργησε μέ ἱκανότητα νά διαγιγνώσκῃς τὰ καλὰ καὶ τὰ ὄχι τοιαῦτα, **D** καὶ μακροθυμίαν ἐπέδειξε, καὶ εἰς μετάνοιαν ἐκάλεσε, καὶ ἡμέραν φοβερὰν ἠπειλήσε, δι' ὧν αὐτῶν προσελκύων σέ εἰς μετάνοιαν· ἐάν ὅμως μένης ἀνένδοτος «σεαυτῷ θησαυρίζεις ὀργήν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ» (στ. 5). Διότι διὰ νά μὴ νομίσης ὅτι ὑπάρχει πάθος εἰς τόν Θεόν, ὅταν ἀκούσῃς ὀργήν, προσέθεσε «δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ». Καὶ καλῶς εἶπεν «ἀποκαλύψεως»· διότι τότε ἀποκαλύπτεται τοῦτο, ὅταν ἕκαστος ἀπολαμβάνῃ τὰ κατ' ἀξίαν. Διότι ἐδῶ πολλοὶ πολλάκις βλάπτουν καὶ ἐπιβουλεύουν τοὺς ἄλλους παρὰ τὸ δίκαιον· ἐκεῖ ὅμως δέν συμβαίνει τὸ ἴδιον.

«Ὃς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· **E** τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ» (στ. 6-7). Ἐπειδὴ κατέστη φοβερός καὶ αὐστηρός, διδάσκων περὶ κρίσεως καὶ τῆς μελλούσης κολάσεως, ἀμέσως δέν ἐνέβαλε τὴν τιμωρίαν εἰς τὸ ἀναμενόμενον, ἀλλ' ἔτρεψε τόν λόγον εἰς τὸ περισσότερον εὐχάριστον, δηλαδή τὴν ἀντίδοσιν τῶν ἀγαθῶν, λέγων ὡς ἐξῆς: «Τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ δόξαν καὶ τιμὴν καὶ ἀφθαρσίαν ζητοῦσι, ζωὴν αἰώνιον» (στ. 7). Ἐδῶ ἀνυψώνει καὶ ἐκεῖνους, πού εἶχον πάλι ὑποπέσει εἰς τοὺς πειρασμούς, καὶ δεικνύει, ὅτι δέν πρέπει νά ἔχωμεν θάρρος μόνον ἐπειδὴ πιστεύομεν, **464** διότι τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο ἐξετάζει καὶ τὰς πράξεις.

Πρόσεξε δέ αὐτόν, ὅταν διδάσκῃ περὶ τῶν μελλόντων, ὅτι δέν δύναται ἀκριβῶς νά περιγράψῃ τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ ἀναφέρει δόξαν καὶ τιμὴν. Διότι, ἐπειδὴ ὑπερβαίνουν ὅλα τὰ ἀνθρώπινα, δέν δύναται νά δεῖξῃ κάποιαν εἰκόνα αὐτῶν ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωὴν,

ἀλλὰ παριστᾷ αὐτά ὅπως τοῦ εἶναι δυνατόν ἀπὸ ἐκεῖνα πού θεωροῦνται λαμπρά παρ' ἡμῖν, δηλαδή ἀπὸ τὴν δόξαν, ἀπὸ τὴν τιμὴν, ἀπὸ τὴν ζωὴν· διότι αὐτά εἶναι τὰ περισπούδαστα εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ὅμως ἐκεῖνα δὲν εἶναι τοιαῦτα, ἀλλὰ πολὺ καλύτερα ἀπὸ αὐτά, ὅσον καὶ ἄφθαρτα καὶ ἀθάνατα¹.

Ἡ ἀνάστασις τῶν σωμάτων

Εἶδες κατὰ ποῖον τρόπον ἤνοιξε δι' ἡμᾶς καὶ τὰς θύρας περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων, **Β** μέ τό νά εἴπῃ «ἀφθαρσίαν»; διότι ἡ ἀφθαρσία εἶναι ἀφθαρσία τοῦ φθειρομένου σώματος. Ἐπειτα, ἐπειδή τοῦτο δὲν ἤρκει, προσέθεσε «δόξαν καὶ τιμὴν». Διότι πάντες μὲν θά ἀναστηθῶμεν ἀφθαρτοι, ἀλλ' ὄχι πάντες εἰς δόξαν, ἀλλ' ἄλλοι μὲν εἰς κόλασιν, ἄλλοι δέ εἰς ζωὴν.

«**Τοῖς δέ ἐξ ἐριθείας**» (στ. 8), λέγει. Πάλιν ἀποστερεῖ ἀπὸ τὴν συγγνώμην ἐκείνους, πού ζοῦν ἐν κακίᾳ· διότι δεικνύει ὅτι περιπίπτουν εἰς τὴν κακίαν ἀπὸ κάποιαν φιλονεικίαν καὶ ὀκνηρίαν.

«**Καὶ ἀπειθοῦσι μὲν τῇ ἀληθείᾳ, πειθομένοις δέ τῇ ἀδικίᾳ**» (στ. 8). Ἰδοὺ καὶ ἑτέρα κατηγορία πάλιν. Διότι ποῖαν ἀπολογίαν εἶναι δυνατόν νά ἔχῃ ἐκεῖνος, πού ἀποφεύγει τό φῶς καὶ προτιμᾷ τό σκότος; **Γ** Καὶ δὲν εἶπε διαζομένους καὶ τυραννουμένους, ἀλλὰ πειθομένους εἰς τὴν ἀδικίαν, διὰ νά μάθῃς, ὅτι ἡ πτώσις προήρχετο ἀπὸ τὴν προαίρεσιν των, καὶ τό ἁμάρτημα δὲν ἦτο ἀπὸ κάποιον καταναγκασμόν.

«**Θυμός καὶ ὀργή, θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τό κακόν**» (στ. 9), τοῦτέστιν, ἔστω καὶ

1. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀπ. Παύλου περὶ τῆς καταστάσεως εἰς τὸν Παράδεισον. Ἐκεῖνος «ἡρπάγῃ ἐκεῖ καὶ ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα...» (Β' Κορινθ. 12, 4), τὰ ὅποια δὲν δύναται νά ἐξηγήσῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἀκριβῶς διότι δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν παρούσαν ζωὴν κάποια ἀντίστοιχος πραγματικότητα πρὸς τὴν ὁποῖαν νά συγκρίνῃ τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ χαρὰν, ὅπως τονίζει καὶ ἐδῶ ὁ ἱ. Χρυσόστομος. Ἰδέαν τινὰ λαμβάνουν μόνον οἱ δίκαιοι καὶ πρόγονοι αὐτῆς ἤδη ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα ζωῆς, καθ' ὅσον ὁ Παράδεισος ἔχει ἀφετηρίαν τὴν γῆν καὶ ὀλοκληρῶνεται εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Εἶναι ἡ χαρὰ τὴν ὁποῖαν ἐνίωθαν οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου, καὶ ἰδίως ὁ ἐνθουσιώδης Πέτρος, ἀπολαμβάνοντες τὴν παρουσίαν Αὐτοῦ. Πρβλ. Ἰωαν. 6, 68, Ματθ. 17, 4. Πάντα ὁμως παραμένει, διὰ τοὺς μετὰ τοῦ παρόντος σώματος ζῶντας ἀνθρώπους, μυστήριον, ἀφοῦ «ἄρτι βλέπομεν δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι...» (Α' Κορινθ. 13, 12). Καὶ ὁ Παῦλος μόνον τοῦτο ἠδυνήθη νά τονίσῃ, ὅτι «ὀφθαλμός οὐκ εἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν» (Α' Κορινθ. 2, 9).

ἂν εἶναι κάποιος εὐπορος, ἔστω ὑπατος, ἔστω αὐτός ὁ ἴδιος ὁ βασιλεύς, οὐδένα πτοεῖται ὁ λόγος τῆς κρίσεως· διότι ἐδῶ οὐδεμίαν θέσιν ἔχουν τὰ ἀξιώματα. Ἀφοῦ ἔδειξε λοιπόν τὴν ὑπερβολὴν τῆς νόσου, καὶ τὴν αἰτίαν ἀφοῦ προσέθεσεν, ὅτι δηλαδὴ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν τῶν ἀρρώστων, καὶ τό τέλος ἀφοῦ ἔδειξε, ὅτι δηλαδὴ θά τοὺς διαδεχθῇ ἡ καταστροφή, καὶ ἐπὶ πλέον ἀφοῦ ἔδειξε καὶ τὴν εὐκολίαν τῆς διορθώσεως, ἐνοχλεῖ πάλιν τὸν Ἰουδαῖον καὶ μέ τὴν κόλασιν. **Δ** Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀπῆλαυσε περισσότερὰν διδασκαλίαν, θά εἶναι ἄξιός νά ὑπομένῃ καὶ μεγαλυτέραν τιμωρίαν ὅταν παρανομή.

Ὡστε ὅσον εἴμεθα σοφώτεροι ἢ δυνατώτεροι, τόσον περισσότερον τιμωρούμεθα ὅταν ἁμαρτάνωμεν. Διότι ἐάν εἶσαι πλούσιος, θά σοῦ ἀπαιτηθοῦν περισσότερα χρήματα, ἀπὸ τὸν πτωχόν, καὶ ἐάν συνετώτερος, μεγαλυτέρα ὑπακοή, καὶ ἐάν ἔχῃς ἐξουσίαν, λαμπρότερα κατορθώματα· καὶ ἐπὶ πάντων δέ τῶν ἄλλων κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον θά προσφέρῃς ἀναλόγως πρὸς τὴν δύναμιν καὶ τὰ μέτρα. **Ε**

«Δόξα δέ καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τό ἀγαθόν, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον, καὶ Ἑλλήνι» (στ. 10). Ποῖον Ἰουδαῖον ἐννοεῖ ἐδῶ, ἢ περὶ ποίων Ἑλλήνων ὁμιλεῖ; Περί τῶν πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ. Διότι ὁ λόγος δέν ἔφθασεν ἀκόμη εἰς τοὺς χρόνους τῆς χάριτος, ἀλλ' ἀκόμη ἐνδιατρίβει εἰς τοὺς προτέρους χρόνους, κρημνίζων ἐκ τῶν προτέρων ἀπὸ μακρὰν καὶ ἐξαφανίζων τὴν διαφορὰν μεταξύ τοῦ Ἑλλήνος καὶ τοῦ Ἰουδαίου, ὥστε, ὅταν πράττῃ τοῦτο εἰς τὸν καιρὸν τῆς χάριτος, νά μὴ φανῇ ὅτι ἐπινόει κάτι νέον καὶ θαρύ. Διότι ἐάν εἰς τοὺς προηγουμένους χρόνους, ὅτε δέν ὑπῆρχεν ἀκόμη ἡ τοσαύτη χάρις πού ἐξέλαμψεν, ὅτε τὰ τῶν Ἰουδαίων, εἰς ὅλους ἦσαν σεβαστά καὶ ὀνομαστά καὶ λαμπρά, οὐδεμία ὑπῆρχε διαφορὰ, **465** ποῖον λόγον ἐν συνεχείᾳ θά ἦτο δυνατόν νά ἀναφέρῃ μετὰ τὴν τοσαύτην ἐπίδειξιν τῆς χάριτος; Διὰ τοῦτο ἀκριδῶς καὶ μετὰ πολλῆς προσπάθειας ἐτοιμάζει αὐτό. Διότι ὁ ἀκροατὴς ἀφοῦ μάθῃ ὅτι τοῦτο ἐπεκράτει εἰς τοὺς προηγουμένους χρόνους, πολὺ περισσότερον θά ἀποδεχθῇ αὐτό μετὰ τὴν πίστιν.

Ἑλληνας δέ ἐδῶ ἐννοεῖ ὅχι τοὺς εἰδωλολάτρας, ἀλλὰ τοὺς θεοσεβεῖς, ἐκείνους πού ἐπείθοντο, εἰς τὸν φυσικόν νόμον, ἐκείνους πού διετήρουν ἐκτός ἀπὸ τὰς Ἰουδαϊκὰς ἐντολὰς ὅλα τὰ συντελοῦντα πρὸς εὐσέβειαν· ὅποιοι ἦσαν οἱ περὶ τὸν Μελχισεδέκ, ὁποῖος ἦτο ὁ Ἰώβ, ὅποιοι ἦσαν οἱ Νινευῖται, ὁποῖος ἦτο ὁ Κορνήλιος.

Ἦδη λοιπόν, διασκάλπει ἀπὸ πρὶν τὸ διάφορον μεταξύ τῆς περιτομῆς καὶ τῆς ἀκροβυστίας, **Β** καὶ ἀπὸ μακρὰν καὶ ἀπὸ πρὶν ἐξαφανίζει ταύτην τὴν διαφορὰν, ὥστε καὶ χωρὶς ὑποψίαν νὰ πράξῃ αὐτό, καὶ ἐξ ἑτέρας ἀνάγκης νὰ ἐμβάλῃ εἰς τοῦτο, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον πάντοτε εἶναι γνῶρισμα τῆς ἀποστολικῆς συνέσεως. Διότι ἐάν μὲν ἐδεικνυεν αὐτό ἐπὶ τῶν καιρῶν τῆς χάριτος, θὰ ἐφαίνετο ὅτι ὁ λόγος εἶχε πολλὴν ὑποψίαν· ἐπειδὴ ὁμως ἀναφέρει τὴν κακίαν καὶ πονηρίαν ποῦ κατεῖχε τὸν κόσμον, τὸ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν λόγον ποῦ ἀφορᾷ αὐτοὺς ἐκ τοῦ συμπεράσματος ἐκείνου, ἔκαμνε τὴν διδασκαλίαν νὰ εἶναι χωρὶς ὑποψίαν².

Καὶ ὅτι τοῦτο ἐπιθυμεῖ, **Γ** καὶ διὰ τοῦτο ἐξέθεσε τοῦτο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, εἶναι φανερόν ἀπὸ ἐκεῖ. Διότι ἐάν δὲν προσεπάθει τοῦτο νὰ ἀποδείξῃ, ἦτο ἀρκετὸν ἀφοῦ εἶπεν, ὅτι «κατὰ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς», νὰ σταματήσῃ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην· ἄλλωστε ἦτο τελειωμένη. Ἀλλ' ἐπειδὴ δι' αὐτὸν δὲν ἦτο τοῦτο τὸ ζητούμενον, νὰ εἰπῇ, δηλαδὴ μόνον περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως, ἀλλὰ καὶ νὰ δείξῃ ὅτι ὁ Ἰουδαῖος οὐδὲν περισσότερον εἶχεν ἀπὸ τὸν τοιοῦτον Ἕλληνα, διὰ νὰ μὴ μεγαλοφρονῇ, προχωρεῖ περαιτέρω, καὶ κατὰ τάξιν χρησιμοποιεῖ τὸν λόγον.

Πρόσεξε δέ. Ἐφόβησεν τὸν ἀκροατὴν, ἔθεσεν εἰς αὐτὸν ὡς τεῖχος τὴν ἡμέραν τὴν φοβερὰν, ἐξήγησε πόσον κακὸν εἶναι ἡ ζωὴ ἐν πονηρίᾳ, **Δ** ἔδειξεν ὅτι οὐδεὶς ἀμαρτάνει ἐξ ἀγνοίας, οὔτε χωρὶς τιμωρίαν, ἀλλὰ, ἔστω καὶ ἂν δὲν τιμωρηθῇ τώρα, θὰ τιμωρηθῇ ὅπωςδήποτε· ἀπὸ ἐδῶ κατόπιν θέλει νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ νόμου δὲν ἦτο ἐκ τῶν σφόδρα κατεπειγόντων. Διότι εἰς τὰ ἔργα εὐρίσκεται ἡ κόλασις καὶ ἡ τιμὴ, ὅχι εἰς τὴν περιτομήν καὶ τὴν ἀκροβυστίαν. Ἐπειδὴ λοιπόν εἶπεν ὅτι ὅπωςδήποτε θὰ τιμωρηθῇ ὁ Ἕλλην, καὶ ἔλαβε τοῦτο ὡς ὁμολογημένον, καὶ ἀπὸ αὐτό ἀπέδειξεν, ὅτι καὶ θὰ τιμηθῇ, ἐφανέρωσεν ἐν συνεχείᾳ ὅτι ὁ νόμος καὶ ἡ περιτομὴ ἦσαν περιττά. Διότι ἰδιαιτέρως ἐδῶ μάχεται πρὸς τοὺς Ἰουδαίους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐκεῖνοι διέκειντο

2. Τὸ νόημα ἐδῶ, ὅπως θὰ φανῇ πληρέστερον ἀπὸ τὰ ἐπόμενα, εἶναι, ὅτι, ἀφοῦ τιμωρεῖται ἢ ἐπαινῆται ὁ Ἕλλην (ὁ εἰδωολάτρης) κρινόμενος ἀπὸ τὴν λογικὴν ποῦ τοῦ ἐχάρισεν ὁ Θεός καὶ ἀπὸ τὴν φύσιν ποῦ τὸν ὁδηγεῖ πρὸς τὸν Θεόν, εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι καὶ ὁ Ἰουδαῖος θὰ κριθῇ ἀναλόγως καὶ μάλιστα αὐστηρότερον, ἀφοῦ ἐκεῖνος ἔχῃ ἐπὶ πλέον καὶ τὸν νόμον. Τοῦτο πρᾶγμα δὲν δημιουργεῖ ὑποψίαν, ὅτι ὁ Παῦλος μεροληπτεῖ εἰς ἄραος τῶν Ἰουδαίων.

μετά περισσότερας φιλονεικίας, Ε πρῶτον μὲν διότι ἐξ αἰτίας ἐγωΐσμου δέν κατεδέχοντο νά ἀριθμοῦνται μετά τῶν ἐθνικῶν, δεῦτερον διότι ἡμφεσθῆτον ἐάν ἡ πίστις ἀφανίζῃ ὅλα τά ἁμαρτήματα, διά τοῦτο προηγουμένως κατηγορήσε τούς "Ελληνας, περί τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ, ὥστε χωρίς ὑποψίαν καί μετά παρησίας νά ἐλέγξῃ τούς Ἰουδαίους· ἔπειτα ἀφοῦ ἐφθασεν εἰς τήν ἐξέτασιν περί τῆς κολάσεως, δεικνύει ὅτι ὁ Ἰουδαῖος ὄχι μόνον οὐδόλως ὠφελεῖται ἀπό τόν νόμον, ἀλλά καί ἐπιβαρύνεται· καί τοῦτο ἀπό τά προηγούμενα προετοιμάζει. Διότι ἐάν ὁ "Ελλην διά τοῦτο εἶναι ἀναπολόγητος, ἐπειδή ἄν καί ὠδήγουν αὐτόν καί ἡ κτίσις καί ἡ λογική, δέν ἐγινε καλύτερος, 466 πολὺ περισσότερον ὁ Ἰουδαῖος, ὁ ὁποῖος ἔλαβε μαζί μέ αὐτά καί τήν διδασκαλίαν ἀπό τόν νόμον. Ἀφοῦ ἔπεισε λοιπόν αὐτόν εὐκόλως νά δεχθῇ τήν σκέψιν αὐτήν ἐφαρμοζομένην εἰς τά ἁμαρτήματα τῶν ἄλλων, καί χωρίς τήν θέλησίν του τόν ἀναγκάζει κατόπιν νά πράξῃ τό ἴδιον καί ἐπὶ τῶν ἰδικῶν του ἁμαρτημάτων.

Καί διά νά καταστή ὁ λόγος εὐκόλως παραδεκτός, ὠδηγεῖ αὐτόν καί πρὸς τά ἀγαθώτερα, λέγων ὡς ἐξῆς: «Δόξα δέ καί τιμὴ καί εἰρήνη παντί τῷ ἐργαζομένῳ τό ἀγαθόν, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον, καί "Ελληνι». Διότι ἐδῶ μὲν, ὅσα καί ἂν ἔχῃ κάποιος καλά, μετά πολέμων τὰ ἔχει, Β ἔστω καί ἂν εἶναι πλούσιος, ἔστω ἰσχυρός, ἔστω βασιλεὺς· διότι ἔστω καί ἂν ὄχι πρὸς ἄλλον, τοῦλάχιστον πρὸς τόν ἑαυτόν του πολλάκις ἐπαναστατεῖ, καί πολὺν πόλεμον ἔχει εἰς τὰς σκέψεις· ἐκεῖ ὅμως οὐδέν ὑπάρχει τοιοῦτον, ἀλλά ὅλα εἶναι γαλήνια καί ἀπηλλαγμένα ταραχῆς, καί ἔχοντα γνησίαν τήν εἰρήνην.

Ἀφοῦ ἀπέδειξε λοιπόν ἐκ τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων, ὅτι καί οἱ μὴ ἔχοντες νόμον θά ἀπολαύσουν τὰ ἴδια, προσθέτει καί συλλογισμόν, λέγων ὡς ἐξῆς: «Οὐ γάρ ἐστὶ προσωποληψία παρὰ τῷ Θεῷ» (στ. 11). Διότι ὅταν μὲν λέγῃ, ὅτι τιμωρεῖται καί ὁ Ἰουδαῖος καί ὁ "Ελλην ὅταν ἁμαρτάνῃ, δέν χρειάζεται συλλογισμούς, ὅταν ὅμως λέγῃ, ὅτι καί τιμᾶται ὁ "Ελλην, θέλει νά συντάξῃ συλλογισμόν, καί ἀποδείξιν χρειάζεται ἐν συνεχείᾳ. C Διότι ἐφαίνετο ὅτι εἶναι ἀξιοθαύμαστον καί παράδοξον, ἐάν, ἐκεῖνος, πού δέν ἤκουσεν οὔτε τόν νόμον, οὔτε τούς προφήτας, τιμᾶται ὅταν ἐπιτελῇ τὰ ἀγαθά. Διά τοῦτο, ἐκεῖνο τό ὅποιον καί προηγουμένως εἶπον, γυμνάζει τὰς ἀκοάς αὐτῶν εἰς τούς πρὸ τῆς χάριτος χρόνους, ὥστε εὐκολώτερον νά προσθέσῃ κατόπιν μαζί μέ τήν πίστιν καί τήν κατανόησιν τῶν Ἰουδαίων εἰς τήν διά τῆς χάριτος σωτη-

ρίαν καὶ τῶν Ἑθνικῶν. Ἐδῶ δηλαδή ἰδιαιτέρως δέν προκαλεῖ λαθὴν πρὸς ὑποψίαν, ἀφοῦ οὔτε τὸ ἰδικόν του δέν προετοιμάζει.

Ὅθεν ἀφοῦ εἶπε «δόξα καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθόν, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον, καὶ Ἑλληνι», προσέθεσεν: «Οὐ γάρ ἐστι προσωποληψία παρὰ τῷ Θεῷ». Δ Ὡ! μέ πόσην ἀφθονίαν ἐνίκησε. Διότι δεικνύει, ἀφοῦ ὠδήγησε τὸν λόγον εἰς αὐτοπον, ὅτι δέν εἶναι σύμφωνον μέ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ νά μή γίνη κατ' αὐτόν τὸν τρόπον· διότι εἰς αὐτήν τήν περίπτωσιν θά ὑπῆρχε προσωποληψία· ὁ Θεός ὅμως δέν εἶναι προσωπολήπτης. Καί δέν εἶπεν, ἐάν δέν συμβῇ τοῦτο, ὁ Θεός εἶναι προσωπολήπτης, ἀλλά σεμνότερον: «Οὐ γάρ ἐστι προσωποληψία παρὰ τῷ Θεῷ», τοὔτέστιν, δέν ἐξετάζει τήν ποιότητα τῶν προσώπων, ἀλλά τήν διαφοράν τῶν πράξεων.

Μέ τὸ νά εἴπῃ τοῦτο ἐφάνέρωσεν, ὅτι ὁ Ἰουδαῖος διαφέρει ἀπὸ τὸν Ἕλληνα ὄχι εἰς τὰς πράξεις, ἀλλ' εἰς τὰ πρόσωπα μόνον. Εἰς ταῦτα ἦτο φυσιολογικόν νά συμπεράνῃ ὡς ἐξῆς: Ε Ὅχι διότι, ἐπειδὴ ὁ μὲν εἶναι Ἰουδαῖος, ὁ δέ ἐθνικός, διὰ τοῦτο ὁ μὲν τιμᾶται, ὁ δέ ὑβρίζεται· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῶν ἔργων γίνονται καὶ τὸ ἓν καὶ τὸ ἄλλο. Ὅμως δέν ὠμίλησε τοιοιυτοτρόπως, διότι θά διηγείρε τὸν θυμόν τοῦ Ἰουδαίου· ἀλλ' ἀναφέρει κάτι ἄλλο ἐπὶ πλεόν, ταπεινῶν καὶ ἐμποδίζων κατωτέρω τὸ φρόνημα αὐτῶν, ὥστε νά ἀποδεχθοῦν ἐκεῖνο.

Ποῖον δέ εἶναι τοῦτο; Τὸ ἐξῆς κείμενον. «Ὅσοι γάρ ἀνόμως, φησίν, ἡμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἡμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται» (στ. 12). Ἐδῶ δηλαδή, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶπον προηγουμένως, ὄχι μόνον δεικνύει ἰσοτιμίαν μεταξύ Ἰουδαίου καὶ ἐθνικοῦ, ἀλλ' ὅτι καὶ πολὺ ὁ Ἰουδαῖος ἐλέγχεται ἀπὸ τήν δόσιν τοῦ νόμου. Διότι ὁ μὲν ἐθνικός κρίνεται χωρὶς τὸν νόμον· τὸ δέ «ἀνόμως» ἐδῶ δέν ἐννοεῖ τὸ δυσκολώτερον, ἀλλὰ τὸ ἡμερώτερον· 467 τοὔτέστιν δέν ἔχει τὸν νόμον νά τὸν κατηγορῇ. Διότι, τὸ «ἀνόμως» τοῦτο σημαίνει: Χωρὶς τήν κατάκρισιν ἀπὸ ἐκείνων, λέγει· καταδικάζεται ἀπὸ μόνας τὰς κατὰ φύσιν λογικάς σκέψεις. Ὁ Ἰουδαῖος ὅμως ἐννόμως, τοὔτέστιν μαζί μέ τήν φύσιν καταδικάζεται ἔχων καὶ τὸν νόμον κατήγορον. Διότι ὅσον περισσότεραν φροντίδα ἀπῆλause, τόσον μεγαλύτεραν τιμωρίαν θά λάθῃ.

Βλέπεις μέ ποῖον τρόπον ἐπέστησεν εἰς τοὺς Ἰουδαίους μεγαλύτεραν τήν ἀνάγκην νά προστρέξουν εἰς τήν χάριν; Διότι, ἐπειδὴ ἔλεγον, ὅτι δέν χρειάζονται τήν χάριν, δικαιούμενοι διὰ τοῦ νό-

μου, δεικνύει, ὅτι αὐτοὶ ἔχουν ἀνάγκην περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἔθνικοὺς, ἀφοῦ βεβαίως πρόκειται νὰ τιμωροῦνται περισσότερον.

Ἐπειτα πάλιν προσθέτει ἄλλον συλλογισμόν, ἀγωνιζόμενος ἐπικουρικῶς πρὸς τὰ λεχθέντα. **Β** «Οὐ γάρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρά τῷ Θεῷ» (στ. 13). Καλῶς προσέθεσε «παρά τῷ Θεῷ»· διότι εἰς μέν τοὺς ἀνθρώπους ἴσως δύνανται νὰ φαίνωνται σεβαστοὶ καὶ μεγάλως νὰ κομπάζουν, εἰς τὸν Θεόν ὁμως τὸ ἐντελῶς ἀντίθετον: **Οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιούνται μόνον**» (στ. 13). Εἶδες πόσῃ ἀφθονίαν χρησιμοποιεῖ μετατρέπων τὸν λόγον εἰς τὸ ἀντίθετον; Διότι ἐάν ἐξ αἰτίας τοῦ νόμου ἀξιῶνῃς νὰ σωθῇς, λέγει, **С** πρῶτος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θά σταθῇ ἔμπροσθέν σου ὁ ἔθνικος, ἀφοῦ ἐφάνη ποιητῆς τῶν ὅσων ἔχουν γραφῇ.

Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν, λέγει, ἀφοῦ δέν ἐγένεν ἀκροατῆς, νὰ γίνῃ ποιητῆς; Εἶναι δυνατόν, λέγει, ὅχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ τὸ πολὺ περισσότερον αὐτοῦ. Διότι ὅχι μόνον χωρὶς ἀκρόασιν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ποιητῆς, ἀλλὰ καὶ μέ ἀκρόασιν νὰ μὴ ὑπάρχη τοῦτο· πράγμα τὸ ὁποῖον σαφέστερον ἀναφέρει κατόπιν λέγων καὶ μέ περισσότεραν σαφήνειαν: «Ὁ διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκεις» (Ρωμ. 2, 21);

Ἐδῶ ὁμως πρῶτον τὸ προηγούμενον ἀποδεικνύει. «Ὅταν γάρ ἔθνη, φησί, τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσι νόμος» (στ. 14). Δέν ἀπορρίπτω τὸν νόμον, λέγει, **Д** ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐδῶ δικαίῳ τὰ ἔθνη. Εἶδες κατὰ ποῖον τρόπον ὑποσκάπτων τὴν δόξαν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, οὐδεμίαν λαθὴν παρέχει κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του, ὡς περιφρονῶν τὸν νόμον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντίθετον, ὡς ἐξυψώνων καὶ δεικνύων σπουδαῖον τὸν νόμον, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποδεικνύει τὸ πᾶν; «Φύσει» δέ ὅταν λέγῃ, ἐννοεῖ διὰ τῶν ἐκ φύσεως λογισμῶν.

Καὶ δεικνύει ἄλλους νὰ εἶναι καλύτεροι ἀπὸ αὐτούς, καὶ τὸ σπουδαιότερον, διὰ τοῦτο καλύτεροι, ἐπειδὴ δέν ἔλαβον νόμον, οὔτε ἔχουν τοῦτον, διὰ τοῦ ὁποίου νομίζουν οἱ Ἰουδαῖοι ὅτι πλεονεκτοῦν ἀπὸ αὐτούς. Διότι διὰ τοῦτο, λέγει, εἶναι θαυμαστοί, διότι δέν ἐχρειάσθησαν νόμον, καὶ ἐπέδειξαν διαγωγὴν κατὰ πάντα σύμφωνον πρὸς τὸν νόμον, **Е** ἀφοῦ ἐνεκόλασαν εἰς τὰς διανοίας αὐτῶν τὰ ἔργα, ὅχι τὰ γράμματα. Διότι τοῦτο λέγει: «Οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυροῦσας αὐτῶν τῆς συνειδήσεως, καὶ μεταξύ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων, ἢ καὶ ἀπολογουμένων, ἐν ἡμέρᾳ, ὅτε κρι-

νεῖ ὁ Θεός τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ» (στ. 15-16).

Κύτταξε κατὰ ποῖον τρόπον πάλιν παρέστησε τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὴν ἔφερε πλησίον, συγκλονίζων τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ δεικνύων, ὅτι οὗτοι πρέπει νὰ τιμῶνται περισσότερο, οἱ ὅποιοι χωρὶς τὸν νόμον ἔχουν προσπαθήσει νὰ κατορθώσουν τὰ τοῦ νόμου.

Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον εἶναι δυνατόν νὰ θαυμάσωμεν ἰδιαίτε-
 ρως εἰς τὴν ἀποστολικὴν σύνεσιν, τοῦτο ἀξίζει νὰ ἀναφέρωμεν
 τώρα. Ἀφοῦ ἀπέδειξε δηλαδὴ ἀπὸ τὴν προετοιμασίαν, 468 ὅτι ὁ
 ἐθνικός ἐστὶν ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Ἰουδαῖον, κατὰ τὴν συναγωγὴν
 καὶ τὸ συμπέρασμα τῶν συλλογισμῶν δὲν ἀναφέρει αὐτό, διὰ νὰ
 μὴ σκληρύνῃ τὸν Ἰουδαῖον. Διὰ νὰ κάμω δὲ καὶ σαφέστερον ἐ-
 κείνο τὸ ὁποῖον εἶπον, θὰ ἀναφέρω αὐτοὺς τοὺς ἰδίους τοὺς ἀπο-
 στολικούς λόγους. Ἐπειδὴ εἶπε δηλαδὴ «οὐ γάρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ
 νόμου, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ δικαιωθήσονται», φυσιολογικόν ἦτο νὰ συ-
 νεχίσῃ: Διότι ὅταν οἱ ἐθνικοί, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν νόμον, ἐκ φύ-
 σεως ἐφαρμόζουν τὰς διατάξεις τοῦ νόμου, εἶναι πολὺ καλύτεροι
 ἀπὸ αὐτοὺς, οἱ ὁποῖοι διδάσκονται ἀπὸ τὸν νόμον. **Β** Ὅμως δὲν
 λέγει αὐτό, ἀλλ' ἴσταται μέχρι τοῦ ἐγκωμίου τῶν ἐθνικῶν, καὶ δὲν
 συνεχίζει τὸν λόγον κατὰ σύγκρισιν πρῶτον, ὥστε ἔστω κατ' αὐ-
 τὸν τὸν τρόπον ὁ Ἰουδαῖος νὰ δεχθῇ τὸ λεγόμενον. Διὰ τοῦτο
 ἀκριβῶς δὲν ὠμίλησε τοιοῦτοτρόπως, ὅπως εἶπον, ἀλλὰ πῶς; «Ὅ-
 ταν γάρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗ-
 τοι νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσὶ νόμος· οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ
 ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρού-
 σης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως». Διότι εἶναι ἀρκετὴ ἀντὶ τοῦ νόμου ἡ
 συνείδησις καὶ ἡ λογικὴ.

Διὰ τούτων ἔδειξε πάλιν, ὅτι αὐτάρκη ἐδημιούργησε τὸν ἄν-
 θρωπον ὁ Θεός διὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς ἀρετῆς καὶ τὴν ἀποφυγὴν τῆς
 κακίας. Καὶ μὴ ἀπορήσης, **С** διότι καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ πολλάκις
 αὐτό ἀποδεικνύει. Διότι ἦτο πάρα πολὺ ἀναγκαῖα εἰς αὐτόν ἡ
 ἀλήθεια αὕτη δι' ἐκείνους ποὺ ἔλεγον, διατὶ τέλος πάντων ὁ Χρι-
 στός ἦλθε τώρα; καὶ ποῦ ἦτο ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν πρό
 Χριστοῦ ἐποχὴν; Καὶ πρὸς τούτους λοιπὸν δευτερευόντως τώρα
 ἀπολογούμενος, δεικνύει, ὅτι καὶ εἰς τοὺς προηγουμένους χρό-
 νους, καὶ πρὸ τῆς χορηγήσεως τοῦ νόμου, ἀπελάμβανεν ὅλην τὴν
 πρόνοιαν ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων. Διότι ἐκεῖνο, ποῦ δύναται νὰ
 γνωσθῇ εἰς τὸν Θεόν ἦτο φανερόν εἰς αὐτοὺς, καὶ ἐγνώριζον τί

εἶναι καλόν καί τί εἶναι κακόν, διά τῶν ὁποίων ἔκριναν τοὺς ἄλλους· πρᾶγμα διά τό ὁποῖον κατηγορῶν αὐτούς, **Δ** ἔλεγεν, ὅτι «ἐν ᾧ κρίνεις τόν ἕτερον, σεαυτόν κατακρίνεις» (Ρωμ. 2, 1). Εἰς τοὺς Ἰουδαίους δέ, μαζί μέ τά λεχθέντα καί ὁ νόμος ὑπάρχει, ὄχι μόνον ἡ λογική, οὔτε μόνον ἡ συνείδησις.

Διά ποῖον λόγον δέ ἀναφέρει τό «κατηγοροῦντων ἡ καί ἀπολογουμένων»; Διότι ἐάν ἔχουν τόν νόμον γραπτόν καί τό ἔργον φανερῶνουν εἰς τοὺς ἑαυτούς των, τί ἔχει νά κατηγορήσῃ ἐν συνεχείᾳ ἡ λογική; Ἀλλά δέν ὁμιλεῖ πλέον μόνον περί ἐκείνων οἱ ὁποῖοι κατορθώνουν, ἀλλά καί περί ὅλης τῆς φύσεως. Διότι τότε ἴστανται οἱ λογισμοί ἡμῶν, ἄλλοι μέν κατηγοροῦντες, ἄλλοι δέ ἀπολογούμενοι· καί δέν χρειάζεται ἄλλον κατήγορον ὁ ἄνθρωπος ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ἐκείνου.

Ἔπειτα αὐξάνων τόν φόβον, δέν εἶπε «τά ἁμαρτήματα τῶν ἀνθρώπων», ἀλλά «τά κρυπτά τῶν ἀνθρώπων». Ε Διότι ἐπειδή εἶπε «λογίζῃ ὁ κρίνων τοὺς τά τοιαῦτα πράσσοντας, καί ποιῶν αὐτά, ὅτι σύ ἐκφεύξῃ τό κρίμα τοῦ Θεοῦ» (Ρωμ. 2, 3); διά νά μή δεχθῇς τοιαύτην κρίσιν, τήν ὁποίαν καί σύ ὁ ἴδιος ἐκφέρεις, ἀλλά διά νά συνειδητοποιήσῃς, ὅτι ἀπό τήν ἰδικήν σου εἶναι πολύ ἀκριβεστέρα ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ, προσέθεσε «τά κρυπτά τῶν ἀνθρώπων» καί συνέχισε: «κατά τό εὐαγγέλιόν μου, διά Ἰησοῦ Χριστοῦ». Διότι οἱ ἄνθρωποι κάθηνται δικασταί τῶν φανερῶν μόνων.

Καίτοι δεδαίως ἀνωτέρω ὠμίλει περί μόνου τοῦ πατρός, ἀλλ' ἐπειδή ἐν συνεχείᾳ κατεπράυνεν αὐτούς μέ τόν φόβον, προσέθεσε καί τόν λόγον περί τοῦ Χριστοῦ· καί ὄχι ἀπλῶς αὐτόν, ἀλλά καί ἐδῶ τόν πατέρα ἀφοῦ ἐμνημόνευσε, τότε προσέθεσεν αὐτόν.

Καί τοῦ κηρύγματος δέ τήν ἀξίαν διά τῶν ἰδίων ἐξυψώνει. Διότι τοῦτο τό κήρυγμα, λέγει, **469** αὐτά προαναφωνεῖ, τά ὁποῖα ἐδίδαξεν ἀπό πρίν ἡ φύσις.

*Πόσον τρόπον πρέπει νά προκαλῇ ἡ μέλλουσα κρίσις.
'Ἡ πρόσκρουσις πρός τόν Θεόν εἶναι βαρυτέρα ἀπό
τήν τιμωρίαν*

Εἶδες κατά ποῖον τρόπον ὁδηγῶν αὐτούς μέ σύνεσιν τοὺς προσέδεσε καί εἰς τό εὐαγγέλιον καί εἰς τόν Χριστόν, καί ἀπέδειξεν, ὅτι τά ἀφορῶντα εἰς ἡμᾶς δέν ἴστανται μέχρι τῆς παρούσης ζωῆς, ἀλλά ὁδεύουν περαιτέρω; Ἐκεῖνο τό ὁποῖον καί ἀνωτέρω

ἀπέδειξε μέ τό νά εἶπη «θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργήν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς», Β καί ἐδῶ πάλιν «κρινεῖ ὁ Θεός τά κρυπτά τῶν ἀνθρώπων».

Ἐκαστος λοιπόν ἀφοῦ εἰσχωρήσῃ εἰς τήν συνείδησίν του, καί ἀναλογιζόμενος αὐτά, πού ἔχει πράξει κακῶς, ἅς ἀπαιτῇ ἀκριβεῖς εὐθύνas ἀπό τόν ἑαυτόν του, διά νά μή κατακριθῶμεν τότε μαζί μέ ὅλην τήν οἰκουμένην. Διότι φοβερόν εἶναι ἐκεῖνο τό δικαστήριον, φρικτόν τό θῆμα, αἱ εὐθύναι εἶναι πλήρεις τρόμου, ποταμός πυρός ἔλκεται. «Ἀδελφός οὐ λυτροῦται, λυτρώσεται ἄνθρωπος» (Ψαλμ. 48, 8); Διότι πρέπει νά ἐνθυμηθῇς τά λεγόμενα εἰς τό εὐαγγέλιον, τούς ἀγγέλους πού περιτρέχουν, τόν νυμφῶνα πού ἀποκλείεται, τάς λαμπάδες πού σβέννυνται, τάς δυνάμεις πού σύρουν εἰς τάς καμίνους.

Καί ἐκεῖνο νά ἀναλογισθῇς, ὅτι ἐάν κάποιου ἐξ ἡμῶν πράγμα κρυπτόν ἐφανερώθῃ σήμερον εἰς τό μέσον ἐνώπιον μόνης τῆς συναθροίσεως, C πῶς δέν θά ηὔχετο νά ἀπολεσθῇ καί ἡ γῆ νά ἀποσπασθῇ ἀπό αὐτόν μᾶλλον, παρά νά ἔχῃ τόσους πολλούς μάρτυρας τῆς κακίας αὐτοῦ; Τί θά πάθωμεν λοιπόν τότε, ὅταν ὅλα φέρονται εἰς μέσον ἐνώπιον ὅλης τῆς οἰκουμένης εἰς τόσον λαμπρόν καί περιφανές θέατρον, καί ἐνῷ ὅλα θά τά βλέπουν σαφῶς καί οἱ γνωστοί καί οἱ ἄγνωστοι εἰς ἡμᾶς;

Ἄλλ' ἀλλοίμονον, ἀπό πού ἀναγκάζομαι νά σᾶς φοβίζω; ἀπό τῆς ὑπολήψεως τῶν ἀνθρώπων, ἐνῷ πρέπει νά πράττω τοῦτο ἀπό τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ καί τῆς καταδίκης αὐτοῦ; Διότι, πές μου, ποῖοι θά εἴμεθα τότε, ὅταν ἀφοῦ δεθῶμεν, οἱ ὁδόντες ἀφοῦ θά τρίβουν, θά ὀδηγούμεθα μακράν εἰς τό ἐξώτερον σκότος; μᾶλλον δέ τί θά πράξωμεν, πράγμα τό ὅποιον εἶναι φοβερώτερον ἀπὸ ὅλα, ὅταν θά προσκρούσωμεν εἰς τόν Θεόν;

D Διότι ἐάν κάποιος ἔχῃ αἰσθῇσιν καί νοῦν, ἤδη καί τήν γένναν θά ὑποστῇ ὅταν ἴδῃ κατά πρόσωπον τόν Θεόν· ἀλλ' ἐπειδὴ δέν πάσχει τοῦτο, διά τοῦτο ἔχει ἀπειληθῇ πῦρ. Διότι ἔπρεπε νά ὑποφέρωμεν ὅχι ὅταν τιμωρούμεθα, ἀλλ' ὅταν ἁμαρτάνωμεν. Ἐκουσε π.χ. τόν Παῦλον, πού θρηνεῖ καί ὀδύρεται δι' ἁμαρτήματα, διά τά ὅποια δέν ἐπρόκειτο νά τιμωρηθῇ. «Οὐ γάρ εἰμί ἱκανός, φησί, καλεῖσθαι ἀπόστολος, ὅτι ἐδίωξα τήν ἐκκλησίαν» (Α' Κορινθ. 15, 9). Ἐκουσε καί τόν Δαυίδ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τήν κόλασιν μέν ἦτο ἀπηλλαγμένος, E ἐπειδὴ ὁμως ἐνόμισεν ὅτι εἶχε προσκρούσει πρὸς τόν Θεόν, προσεκάλει τήν τιμωρίαν κατά τοῦ ἑαυτοῦ του καί ἔλεγε: «Γενέσθω ἡ χεὶρ σου ἐν ἐμοί, καί ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρός

μου» (Β' Βασιλ. 24, 17). Διότι ἡ πρόσκρουσις πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι φοβερωτέρα ἀπὸ τὴν τιμωρίαν.

Τώρα ὅμως τόσον ἀθλίως συμπεριφερόμεθα, ὥστε ἂν δὲν ὑπῆρχεν ὁ φόβος τῆς γεέννης, δὲν θὰ ἐξελέγομεν ταχέως νὰ πράξωμεν κάτι καλόν. Διὰ τοῦτο ἀκριδῶς ἂν καὶ ἐξ αἰτίας οὐδενὸς ἄλλου, ἐξ αἰτίας αὐτοῦ θὰ εἴμεθα ἄξιοι τῆς γεέννης, ἐξ αἰτίας δηλαδή τοῦ ὅτι φοβοῦμεθα τὴν γέενναν περισσότερο ἀπὸ τὸν Χριστόν. Ὁ μακάριος Παῦλος ὅμως δὲν συμπεριεφέρετο τοιοῦτοτρόπως, ἀλλ' ἀντιστρόφως. Ἐπειδὴ δέ ἡμεῖς κατ' ἄλλον τρόπον συμπεριφερόμεθα, διὰ τοῦτο καταδικαζόμεθα εἰς τὴν γέενναν· ὅπως ἐάν βεβαίως ἀγαπούσαμε τὸν Χριστόν ὅπως ἔπρεπε νὰ τὸν ἀγαπῶμεν, 470 θὰ ἐγνωρίζομεν, ὅτι εἶναι φοβερωτέρα ἀπὸ τὴν γέενναν ἡ πρόσκρουσις πρὸς τὸν ἀγαπώμενον. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἀγαπῶμεν, δὲν γνωρίζομεν τὸ μέγεθος τῆς κολάσεως ταύτης. Καὶ τοῦτο εἶναι ἐκεῖνο, διὰ τὸ ὁποῖον ἰδιαιτέρως ὀδύρομαι καὶ θρηνῶ.

Καὶ ὅμως τί δὲν ἔκαμεν ὁ Θεός, ὥστε νὰ ἀγαπηθῇ ἀπὸ ἡμᾶς; Τί δέ δὲν ἐσοφίσθη; Τί παρέλειψε δέ; Περιεφρονήσαμεν αὐτόν ἂν καὶ οὐδόλως μᾶς ἠδίκησεν, ἀλλὰ καὶ μᾶς προσέφερεν ἀναριθμήτους εὐεργεσίας καὶ ἀπόρρητα ἀγαθὰ· τὸν ἀπεστράφημεν ἐνῷ μᾶς ἐκάλει καὶ ἀπὸ παντοῦ μᾶς προσήλκυε, καὶ οὔτε τότε μᾶς ἐτιμώρησεν, ἀλλὰ προσέτρεξεν ὁ ἴδιος, καὶ μᾶς συνεκράτησε πού ἐφεύγομεν, καὶ ἐν τούτοις τὸν ἀπετινάξαμεν, καὶ πρὸς τὸν διάβολο προσεχωρήσαμε· καὶ οὔτε τότε ἀπεμακρύνθη, ἀλλ' ἐστειλεν ἀναριθμήτους νὰ μᾶς προσκαλοῦν πάλιν, Β προφήτας, ἀγγέλους, πατριάρχας· ἡμεῖς ὅμως ὄχι μόνον δὲν ἐδέχθημεν τὴν πρεσβείαν, ἀλλὰ καὶ περιεφρονήσαμεν αὐτούς πού ἦλθον. Αὐτός ὅμως οὔτε ἐξ αἰτίας αὐτῶν μᾶς ἀπεστράφη, ἀλλ' ὅπως ἀκριδῶς οἱ φλογεροὶ ἐκ τῶν ἐραστῶν πού περιφρονοῦνται, περιήρχετο παρακαλῶν πάντας, τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τὸν Ἱερεμίαν, τὸν Μιχαῖαν, ὄχι διὰ νὰ ἐλέγξῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀπολογηθῇ ὑπὲρ τῶν ἰδικῶν του· καὶ μετὰ τῶν προφητῶν καὶ ὁ ἴδιος ἐπλησίαζεν ἐκείνους, πού τὸν ἀπεστρέφοντο, ἔτοιμος νὰ τιμωρηθῇ καὶ καταδεχόμενος νὰ λογοδητήσῃ, καὶ προσελκύων πρὸς τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ ἅπαντας ἂν καὶ διέκειντο ὡς κωφοί. C «*Λαός γάρ μου, φησί, τί ἐποίησά σοι; ἢ τί ἐλύπησά σε; ἀποκριθί μοι*» (Μιχ. 6, 3).

Ὑστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἐφονεύσαμε τοὺς προφήτας, ἐλιθοβολήσαμεν, ἀναριθμητὰ ἄλλα ἐπράξαμεν κακά. Τί ἔκαμε λοιπὸν ἀντί τούτων; Ὅχι πλέον προφήτας, οὔτε ἀγγέλους, οὔτε πατριάρχας,

ἀλλά τόν ἴδιον τόν υἱόν ἔστειλεν. Ἐφονεύθη καί οὗτος ὅταν ἦλθε, καί οὔτε τότε ἔσθησε τήν ἀγάπην, ἀλλά τήν ἠναψε περισσότερον, καί ἐπιμένει νά προσκαλῇ καί μετά τόν φόνον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, καί νά παρακαλῇ, καί ὅλα νά τά πράττη διὰ νά ἐπιστρέψωμεν πρός αὐτόν. **Δ** Καί φωνάζει ὁ Παῦλος λέγων: «*Υπέρ Χριστοῦ οὖν πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν καταλλάγητε τῷ Θεῷ*» (Β' Κορινθ. 5, 20). Ἀλλά τίποτε ἀπό αὐτά δέν συνεφίλιωσεν ἡμᾶς.

Ὁ Θεός ὁμως οὔτε τότε μᾶς ἐγκατέλειπεν, ἀλλά ἐπιμένει καί γέενναν ἀπειλῶν, καί βασιλείαν ὑποσχόμενος, ὥστε ἔστω καί τοιουτοτρόπως νά μᾶς προσελκύσῃ· ἡμεῖς ὁμως ἀκόμη διακείμεθα μέ ἀναλγησίαν³. Τί εἶναι δυνατόν νά ὑπάρξῃ χειρότερον ἀπό αὐτήν τήν θηριωδίαν; Διότι ἐάν ἔπραπτεν αὐτά ἄνθρωπος, δέν θά ἐγενόμεθα πολλάκις δούλοι αὐτοῦ; τόν δέ Θεόν ὅταν πράττη αὐτά τόν ἀποστρεφόμεθα; Ὡς τῆς ἀμελείας, ὡς τῆς ἀγνωμοσύνης· Ἐ ἡμεῖς οἱ ὅποιοι διὰ παντός ζῶμεν εἰς ἁμαρτίας καί κακίας, ἂν δέ κάποτε πράξωμεν καί κάποιον μικρόν ἀγαθόν, συμφώνως πρός τοὺς ἀγνώμονας ὑπηρετάς ἐξετάζομεν μέ πολλήν μικροεμπορικὴν σκέψιν καί ἀκριβολογοῦμεν περί τῆς ἀνταποδόσεως, ἐάν δεδαίως ἔχη κάποιον μισθόν τό ἀγαθόν πού ἐπράξαμεν. Καί ὁμως εἶναι μεγαλύτερος ὁ μισθός, ἐάν πράττης χωρίς νά ἐλπίζῃς μισθούς· διότι τό νά λέγῃς αὐτά καί νά ἀκριβολογῇς, εἶναι λόγοι μισθωτοῦ μᾶλλον, παρά εὐγνώμονος δούλου. Πρέπει δηλαδή ὅλα νά τά πράττωμεν διὰ τόν Χριστόν, ὄχι διὰ τόν μισθόν, ἀλλά δι' αὐτόν. Διότι καί γέενναν διὰ τοῦτο ἠπειλῆσε, καί βασιλείαν ὑπεσχέθη, διὰ νά ἀγαπᾶται ἀπό ἡμᾶς.

Ἄς ἀγαπήσωμεν λοιπόν αὐτόν, ὅπως πρέπει νά τόν ἀγαπῶμεν. Διότι τοῦτο εἶναι ὁ μέγας μισθός, τοῦτο βασιλεία καί ἀπόλαυσις, τοῦτο τρυφή καί δόξα καί τιμή, **471** τοῦτο φῶς, τοῦτο ἡ

3. Πράγματι πρέπει νά ἀγαπῶμεν τόν Θεόν διὰ τόν Θεόν καί ὄχι διὰ τόν Παράδεισον πού μᾶς προσφέρει. Ὅπως ὅταν «ἀγαπῶμεν» ἐν πρόσωπον διὰ τά ὀφείλη πού ἀποκομίζομεν ἀπό αὐτό καί ὄχι δι' αὐτό τό ἴδιον, καί ἀποκαλυφθῇ ἡ ἀλήθεια, αἰσθάνεται πικρίαν διὰ τήν ἰδιοτελή στάσιν μας, κατὰ τόν ἴδιον τρόπον καί ὁ Θεός. Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος μέν δυνατόν καί νά ἀπομακρυνθῇ ἀπό ἡμᾶς ἢ ἄλλο τι νά πράξῃ, ὁ Θεός δέν ὑπόκειται εἰς πάθη, ἐνεργεῖ ὡς Πατήρ μόνον διὰ τό ἰδικόν μας καλόν. Εἶναι δυνατόν λοιπόν νά ἀγαπῶμεν κάτι ἄλλο, ἔστω καί αὐτόν τόν Παράδεισον περισσότερον ἀπό τόν ἴδιον τόν Θεόν; Ἀλλως τε δέν ὑπάρχει Παράδεισος μακράν τοῦ Θεοῦ. Κατωτέρω ὁ ἱερός πατήρ κατὰ τρόπον σαφέα καί ὑπέροχον θά ἀναπτύξῃ τήν βασικήν αὐτήν ἀλήθειαν.

ἄπειρος μακαριότης, τὴν ὁποίαν οὔτε ὁ λόγος δύναται νά παραστήσῃ, οὔτε ὁ νοῦς νά ἐννοήσῃ.

Ἄλλ' ὅμως δέν γνωρίζω πῶς ὠδηγήθην εἰς τούτους τοὺς λόγους, προτρέπων νά καταφρονοῦν τὴν βασιλείαν ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι οὔτε τὴν παροῦσαν ἐξουσίαν καὶ δόξαν δέν καταφρονοῦν χάριν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὅμως οἱ μεγάλοι καὶ γενναῖοι ἄνδρες ἐκεῖνοι καὶ εἰς τοῦτο τό μέτρον τῆς ἀγάπης ἐφθασαν. Ἄκουσε λ.χ. πῶς ὁ Πέτρος φλέγεται ἀπὸ ἀγάπην διὰ τὸν Χριστόν προτιμῶν αὐτόν καὶ ἀπὸ τὴν ψυχὴν καὶ ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ ἀπὸ ὅλα· καὶ ὅταν δέ ἡρνήθῃ αὐτόν, **Β** δέν ἐλυπεῖτο διὰ τὴν κόλασιν, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸν ποθοῦμενον ἡρνήθῃ, πρᾶγμα τό ὁποῖον ἦτο δι' αὐτόν πικρότερον ἀπὸ κάθε κόλασιν. Καὶ ὅλα αὐτά τὰ ἐπεδείκνυε πρὸ τῆς χάριτος τοῦ πνεύματος, καὶ συνεχῶς ἐπέμενε νά λέγῃ: «Ποῦ ὑπάγεις» (Ἰωάν. 13, 36); καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτό «πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα» (Ἰωάν., 6, 68); καὶ πάλιν «ἀκολουθήσω σοὶ ὅπου ἂν ἀπέρχῃ» (Πρβλ. Λουκ. 22, 33). Διότι ὁ Χριστός ἦτο τὰ πάντα δι' αὐτούς, καὶ οὐδόλως ὑπελόγιζον οὔτε τὸν οὐρανόν, οὔτε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐμπροσθεν τοῦ ποθουμένου. Διότι σύ εἶσαι δι' ἐμέ ὅλα ἐκεῖνα, λέγει.

Καὶ διατί θαυμάζεις ἐάν ὁ Πέτρος διέκειτο τοιουτοτρόπως; Διότι καὶ ὁ προφήτης ἄκουσε τί λέγει: «*Τί γάρ μοι ὑπάρχει ἐν τῷ οὐρανῷ; καὶ παρὰ σοῦ τί ἠθέλησα ἐπὶ τῆς γῆς*» (Ψαλμ. 72, 25); Ἐκεῖνο δέ τό ὁποῖον λέγει, **С** τοῦτο σημαίνει: δέν ἐπιθυμῶ τίποτε ἄλλο, οὔτε τὰ ἄνω, οὔτε τὰ κάτω, παρὰ μόνον σέ. Τοῦτο εἶναι ἀγάπη, τοῦτο φιλία. Ἄν κατ' αὐτόν τὸν τρόπον ἀγαπήσωμεν, ὅχι μόνον τὰ παρόντα, ἀλλ' οὔτε τὰ μέλλοντα θά θεωρήσωμεν ὅτι εἶναι κάτι ἔναντι τῆς ἀγάπης ἐκείνης, καὶ τὴν βασιλείαν ἀπὸ ἐκεῖ θά καρπωθῶμεν, μέ τό νά ἐντρυφῶμεν εἰς τὴν ἀγάπην αὐτοῦ.

Καὶ πῶς θά πραγματοποιηθῇ τοῦτο, λέγει; Ἄς ἀναλογισθῶμεν πόσας φορὰς περιφρονοῦμεν αὐτόν ὕστερα ἀπὸ ἀναριθμητὰ ἀγαθὰ, αὐτός δέ ἔχει σταθῇ νά παρακαλῇ· πόσας φορὰς δέν τὸν ὑπολογίζομεν, αὐτός ὅμως δέν μᾶς παραδλέπει, ἀλλὰ προστρέχει καὶ προσελκύει καὶ πρὸς τὸν ἑαυτόν του μᾶς φέρει. Ἄν λοιπὸν αὐτά καὶ τὰ παρόμοια ἀναλογισθῶμεν **Д** θά δυνηθῶμεν νά ἀνάψωμεν τὸν πόθον αὐτόν.

Διότι ἐάν ἦτο κάποιος ἄνθρωπος ἀνάξιος λόγου, ἐκεῖνος, ποὺ ἡγάπα τόσον πολὺ, βασιλεὺς δέ ἐκεῖνος ποὺ τόσον πολὺ ἡγαπᾶτο, δέν θά ἔξετίμα τό μέγεθος τῆς ἀγάπης; Πάρα πολὺ δεδαῖως. Ὅταν δέ τό ἀντίθετον συμβαίῃ, καὶ ἀνέκφραστος μὲν εἶναι ἡ ὠ-

ραιότης καὶ ἡ δόξα καὶ ὁ πλοῦτος ἐκείνου πού μᾶς ἀγαπᾷ, πολλή δέ ἡ ἰδική μας ἀναξιότης, πῶς δὲν εἴμεθα ἄξιοι ἀπειροῦ κολάσεως ἡμεῖς, οἱ τόσο ἀνάξιοι καὶ παραπεταμένοι, ὅταν ἀγαπώμεθα μέ ὅλην τὴν δύναμιν ἀπὸ τοιοῦτον μέγαν καὶ θαυμαστόν καὶ συμπεριφερώμεθα ἀκολάστως ἔναντι τῆς ἀγάπης αὐτοῦ; Ἀπὸ τίποτε ἐκ τῶν ἰδικῶν μας δὲν ἔχει ἀνάγκη ἐκεῖνος, καὶ ὁμως οὐδόλως παύει νὰ μᾶς ἀγαπᾷ. Ἐ ἡμεῖς δὲ πάρα πολὺ χρειαζόμεθα τὰ ἰδικὰ του, καὶ οὐδόλως στηριζόμεθα εἰς τὴν ἀγάπην αὐτοῦ, ἀλλὰ προτιμῶμεν ἀντὶ αὐτοῦ χρήματα, καὶ φιλίας ἀνθρώπων, καὶ ἀνεσιν σωματικὴν, καὶ ἐξουσίαν καὶ δόξαν, καὶ ὅλα ταῦτα ἀντὶ αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος τίποτε δὲν προτιμᾷ ἀντὶ ἡμῶν. Διότι ἓνα υἱόν εἶχε μονογενῆ καὶ γνήσιον, καὶ χάριν ἡμῶν οὔτε τοῦτον ἐλυπήθη· ἡμεῖς ὁμως ἀντὶ αὐτοῦ πολλὰ ἄλλα προτιμῶμεν.

Ἄραγε λοιπὸν οὐχὶ εὐλόγως ἔχει ἀπειληθῇ γέεννα καὶ κόλασις, ἔστω καὶ ἂν ἦτο διπλὴ καὶ τριπλὴ καὶ ἀπειρος; Διότι τί θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀπολογηθῶμεν, ὅταν προτιμῶμεν ἀντὶ τῶν νόμων τοῦ Χριστοῦ τὰ ἐπιτάγματα τοῦ Σατανᾶ, καὶ ὅταν δὲν ὑπολογίζωμεν τὴν σωτηρίαν μας, 472 διὰ νὰ προτιμήσωμεν, ἀντὶ ἐκείνου ὁ ὁποῖος τὰ πάντα ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, τὰ ἔργα τῆς κακίας; Ποίας συγγνώμης εἶναι ἄξια αὐτά; ποίας ἀπολογίας; Οὐδεμιᾶς. Ἐνῷ λοιπὸν ὁδηγοῦμεθα εἰς κρημνοὺς, ἅς σταθῶμεν καὶ ἅς συνέλθωμεν ἐν συνεχείᾳ, καὶ ἀφοῦ ἀναλογισθῶμεν ὅλα αὐτά, ἅς ἀναπέμφωμεν εἰς αὐτόν δόξαν διὰ τῶν ἔργων· διότι δὲν ἀρκεῖ διὰ τῶν λόγων, ὥστε καὶ τὴν δόξαν νὰ ἀπολαύσωμεν, ἢ ὁποῖα ἀπὸ αὐτόν χορηγεῖται, τὴν ὁποῖαν εἶθε ὅλοι ἡμεῖς νὰ ἐπιτύχωμεν, διὰ τῆς χάριτος καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποῖου καὶ μετὰ τοῦ ὁποῖου εἰς τὸν Πατέρα ἀνήκει δόξα, συγχρόνως εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, **Β** εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Λ Ο Γ Ο Σ Ζ'

(Ρωμ. 2, 17-3, 8)

«Ἴδε, σύ Ἰουδαῖος ἐπονομάζῃ, καὶ ἐπαναπαύῃ τῷ νόμῳ, καὶ καυχᾶσαι ἐν Θεῷ, καὶ γινώσκεις τὸ θέλημα, καὶ δοκιμάζεις τὰ διαφέροντα, κατηχούμενος ἐκ τοῦ νόμου» (στ. 17-18).

Ἀφοῦ ἀνέπτυξεν ὅτι τίποτε δὲν λείπει εἰς τὸν ἐθνικόν διὰ τὴν σωτηρίαν, ἐὰν εἶναι ποιητῆς τοῦ νόμου, **С** καὶ ἀφοῦ ἔκαμε

τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην σύγκρισιν, ἀναφέρει ἐν συνεχείᾳ καὶ τὰ ἀξιέπαινα τῶν Ἰουδαίων, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων διέκειντο ἐναντίον τῶν ἐθνικῶν.

Καὶ κατὰ πρῶτον αὐτὸ τὸ ἴδιον τὸ ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἦτο πάρα πολὺ σεβαστόν, ὅπως ἀκριβῶς σήμερον ὁ Χριστιανός· διότι καὶ ἀπὸ τὴν ὀνομασίαν πολλή ἦτο ἡ διαφορὰ καὶ τότε· διὰ τοῦτο καὶ ἀπὸ ἐδῶ ἀρχίζει. Καὶ πρόσεξε κατὰ ποῖον τρόπον ἐξαφανίζει αὐτό. Διότι δὲν εἶπεν «ἴδε, σὺ Ἰουδαῖος εἶσαι», ἀλλ' «ἐπονομάζῃ» καὶ «καυχᾶσαι ἐν θεῷ»· τοῦτέστιν, ἐπειδὴ ἡγαπήθης ἀπὸ αὐτὸν καὶ προετιμήθης ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἐδῶ νομίζω ὅτι μέ ἡρεμίαν κατηγορεῖ αὐτοὺς δι' ἀλαζονείαν καὶ διὰ πολλὴν δοξομανίαν, ἐπειδὴ εἶχον χρησιμοποιήσει τὸ δῶρον τοῦτο ὄχι διὰ τὴν σωτηρίαν των, **Δ** ἀλλὰ διὰ τὴν ἐξέγερσιν κατὰ τῶν ἄλλων καὶ τὴν περιφρόνησιν αὐτῶν.

«Καὶ γινώσκεις τὸ θέλημα, καὶ δοκιμάζεις τὰ διαφέροντα». Ἄλλ' ὅμως τοῦτο εἶναι ἐλάττωμα ὅταν δὲν συνοδεύηται ἀπὸ ἔργον· ἐν τούτοις ἐφαίνετο ὅτι ἦτο πλεονέκτημα· διὰ τοῦτο καὶ μέ σαφηνεῖαν τὸ ἀναφέρει. Δὲν εἶπε δηλαδὴ «πράττετε», ἀλλὰ «γινώσκεις καὶ δοκιμάζεις», ὄχι «μετέρχεσαι καὶ ἐνεργεῖς».

«Πέποιθάς τε σεαυτὸν» (στ. 19). Πάλιν ἐδῶ δὲν εἶπεν ὅτι εἶσαι ὁδηγὸς τυφλῶν, ἀλλὰ «πέποιθας», κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κομπάζεις, λέγει· διότι πολλή ἦτο ἡ ἀλαζονεία τῶν Ἰουδαίων. Διὰ τοῦτο καὶ σχεδὸν αὐτοὺς τοὺς λόγους χρησιμοποιεῖ, **Ε** τοὺς ὁποίους καὶ ἐκεῖνοι κομπάζοντες ἔλεγον: Κύτταξε π.χ. εἰς τὰ εὐαγγέλια τί λέγουν: «Ἐν ἁμαρτίαις σὺ ἐγεννήθης ὁλος καὶ σὺ διδάσκεις ἡμᾶς» (Ἰωάν. 9, 34); καὶ ἐμεγαλοφρόνουν ἐναντι ὅλων. Πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐλέγχων ὁ Παῦλος ἐπέμενε τοὺς ἐθνικοὺς μὲν νὰ ἀνυψώνῃ, τοὺς Ἰουδαίους δὲ νὰ καταβιδάζῃ, ὥστε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον περισσότερον νὰ ἐπιπλήξῃ αὐτοὺς, καὶ νὰ κάμῃ τὴν κατηγορίαν περισσότερον ἐλεγκτικὴν. Διὰ τοῦτο καὶ προχωρεῖ αὐξάνων τὴν κατηγορίαν καὶ διαφοροποιῶν περισσότερον τὴν καταγγελίαν. «Πέποιθας γάρ σεαυτὸν, φησὶν, ὁδηγὸν εἶναι τυφλῶν, παιδεύτην ἀφρόνων διδάσκαλον νηπίων, ἔχοντα τὴν μόρφωσιν τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ» (στ. 19-20). Δὲν εἶπε πάλιν εἰς τὴν συνειδήσιν καὶ εἰς τὰς πράξεις καὶ εἰς τὰ κατορθώματα, ἀλλ' «ἐν τῷ νόμῳ».

Καὶ ἀφοῦ εἶπεν αὐτά, 473 ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπραξε καὶ ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν, τοῦτο πράττει καὶ ἐδῶ. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐκεῖ λέγει «ἐν ᾧ γάρ κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνεις», κατὰ

τόν ἴδιον τρόπον καί ἐδῶ λέγει «ὁ οὖν διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκεις» (στ. 21); Ἐκεῖ μὲν ἀποτομώτερον, ἐδῶ δέ ἡμερώτερον χρησιμοποιοεῖ τὸν λόγον. Διότι δὲν εἶπεν, ἰδοὺ διὰ τοῦτο εἶσαι ἄξιος μεγαλυτέρας κολάσεως, διότι τόσον πολλά ἀφοῦ σοῦ ἐνεπιστεύθησαν τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἐχρησιμοποίησες ὅπως ἐπρεπε, ἀλλὰ κατ' ἐρώτησιν συνεχίζει τὸν λόγον παρακινῶν εἰς σεβασμὸν καί λέγων: **Β** «Ὁ οὖν διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκεις»;

Πρόσεξε δέ, παρακαλῶ, καί ἀπὸ ἀλλοῦ τὴν σύνεσιν τοῦ Παύλου. Ἐναφέρει δηλαδὴ ταῦτα τὰ πλεονεκτήματα τῶν Ἰουδαίων, τὰ ὅποια δὲν ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς προσπαθείας των, ἀλλὰ τῆς ἄνωθεν δωρεᾶς, καί δεικνύει ὅτι ὄχι μόνον ἦσαν περιττὰ ἐφ' ὅσον αὐτοὶ παρημέλουν, ἀλλ' ὅτι καί προσθήκην τιμωρίας ἔφερον. Διότι οὔτε ἡ ὀνομασία Ἰουδαῖος ἦτο ἰδικόν των κατόρθωμα, οὔτε ἡ παραλαβὴ τοῦ νόμου, οὔτε τὰ ἄλλα, τὰ ὅποια ἀτηρήθησαν πρὸ ὀλίγου, ἀλλ' ἦσαν χορήγησις τῆς ἄνωθεν χάριτος.

Καί εἰς τὴν ἀρχὴν μὲν ἔλεγεν ὅτι οὐδόλως ὠφελεῖ ἡ ἀκρόασις τοῦ νόμου ἐάν δὲν συννυπάρξῃ ἡ πρᾶξις· «οὐ γάρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου, φησί, δίκαιοι παρά τῷ Θεῷ». **Γ** τῶρα δέ πολὺ περισσότερον δεικνύει, ὅτι ὄχι μόνον ἡ ἀκρόασις, ἀλλὰ καί ἐκεῖνο τό ὅποιον ἦτο περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀκρόασιν, δηλαδὴ ἡ διδασκαλία, οὔτε αὕτη θά δυνηθῇ νά ὑπερασπισθῇ τὸν διδάσκοντα ὅταν δὲν πράττῃ ἐκεῖνα τὰ ὅποια διδάσκει· καί ὄχι μόνον δὲν θά τὸν ὑπερασπισθῇ, ἀλλὰ καί θά τὸν τιμωρήσῃ περισσότερον.

Καλῶς δέ χρησιμοποιοεῖ καί τὰς λέξεις· διότι δὲν εἶπεν, ἔλαβες νόμον ἀλλ' «ἐπαναπαύῃ νόμῳ». Διότι δὲν ἐκοπίασεν ὁ Ἰουδαῖος περιτρέχων καί ζητῶν τὰ πρακτέα, ἀλλὰ μέ εὐκολίαν εἶχε τὸν νόμον, ὁ ὅποιος ἐδείκνυε τὴν ὁδὸν πού ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀρετὴν. Διότι ἂν καί τὰ ἔθνη ἔχουν τὸν λογισμὸν τῆς φύσεως, ἀπὸ ὅπου καί πλεονεκτοῦν αὐτῶν, **Δ** ἀφοῦ ὅλα τὰ πράττουν χωρὶς νά διδασχθῶν, ἀλλ' ὅμως εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἡ εὐκολία ἦτο μεγαλυτέρα. Ἐάν λέγῃς δέ, ὅτι δὲν ἀκούω μόνον, ἀλλὰ καί διδάσκω, καί αὐτὸ τοῦτο εἶναι προσθήκη τιμωρίας. Διότι ἐπειδὴ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἐμεγαλοφρόνουν, ἀπὸ ἐδῶ ἰδιαιτέρως δεικνύει ὅτι εἶναι καταγέλαστοι. Ὅταν δέ λέγῃ «ὁδηγὸν τυφλῶν, παιδευτὴν ἀφρόνων, διδάσκαλον νηπίων», τὸν ἐγωϊσμὸν ἐκείνων ἐννοεῖ· διότι πάρα πολὺ ἐξεμεταλλεύοντο ἐκείνους ἐκ τῶν ἐθνικῶν πού ἡσπάσθησαν τὸν Ἰουδαϊσμὸν καί μέ αὐτὰ τὰ ὀνόματα ὠνόμαζον αὐτούς.

Διά τοῦτο καί χορηγεῖ ἄφθονα ἐξ αὐτῶν εἰς ἐκείνους, πού νομίζουν ὅτι ταῦτα εἶναι ἐγκώμια, γνωρίζων ὅτι τὰ λεγόμενα εἶναι αἰτία μεγαλυτέρας κατηγορίας. Ε «Ἐχοντα τήν μόρφωσιν τῆς γνώσεως καί τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ». Ὅπως ἀκριδῶς ἂν κάποιος ἐνῶ ἔχει τήν βασιλικήν εἰκόνα, οὐδόλως ζωγραφίξῃ συμφῶνως πρὸς ἐκείνην, ἐκεῖνοι δέ εἰς τοὺς ὁποίους δέν ἐνεπιστεύθησαν αὐτήν καί χωρίς τό πρωτότυπον αὐτό μέ ἀκριδῆσαν μιμούνται αὐτήν.

Ἐπειτα ἀφοῦ ἀνέφερε τὰ πλεονεκτήματα, τὰ ὁποῖα ἔλαβον ἀπό τόν Θεόν, ἀναφέρει τὰ ἐλαττώματα αὐτῶν, τὰ ὁποῖα οἱ προφήται κατηγοροῦν, φέρων ταῦτα εἰς μέσον. «Ὁ οὖν διδάσκων ἕτερον, σεαυτόν οὐ διδάσκεις; ὁ κηρύσσων μή κλέπτειν, κλέπτεις; ὁ λέγων μή μοιχεύειν, μοιχεύεις; ὁ βδελυσσόμενος τὰ εἰδῶλα, ἱεροσυλεῖς» (στ. 21-22); Διότι ἦτο πάρα πολύ ἀπηγορευμένον νά ἐγγίζουσιν τὰ χρήματα πού εὐρίσκοντο εἰς τοὺς εἰδωλολατρικούς βωμούς, 474 ἐπειδὴ τό πρᾶγμα ἦτο ἀηδές καί ἀναίσχυντον· ἡ καταδυνάστευσις ὁμῶς τῆς φιλαργυρίας, λέγει, σᾶς ἔπεισε νά καταπατήσετε καί τοῦτον τόν νόμον.

Ἐπειτα προσθέτει τό πολύ ἐνοχλητικώτερον, λέγων: «Ὃς ἐν νόμῳ καυχᾶσαι, διά τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τόν Θεόν ἀτιμάζεις» (στ. 23); Δύο κατηγορίας ἀνέφερε, μᾶλλον δέ τρεῖς: Καί ὅτι ἀτιμάζουν, καί ὅτι δι' ἐκείνων διά τῶν ὁποίων ἐτιμήθησαν, καί ὅτι ἐκείνον πού τοὺς ἐτίμησεν ἀτιμάζουν, πρᾶγμα τό ὅποιον ἦτο ὑπερβολή ἐσχάτης ἀγνωμοσύνης.

Κατόπιν διά νά μή φανῇ ὅτι κατηγορεῖ ἀπό τόν ἑαυτόν του, τόν προφήτην προσέθεσε κατηγορον αὐτῶν, τώρα μέν δι' ὀλίγων καί συντόμως καί ὥς ἐν περιλήψει, Β ὕστερον δέ καί μέ λεπτομερείας. Καί τώρα μέν τόν Ἡσαΐαν, μετά ταῦτα δέ τόν Δαυίδ, λέγει, ὅτι δέν τὰ λέγω ἐγώ αὐτά μέ διάθεσιν νά σᾶς κατηγορῶ, ἄκουσε τί λέγει ὁ Ἡσαΐας, ὅτι «τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' ὑμᾶς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν» (στ. 24. Πρβλ. καί Ἡσ. 52, 5). Ἰδού καί ἕτερα πάλιν διπλή κατηγορία. Διότι ὄχι μόνον αὐτοί, λέγει, ὕβριζουσιν, ἀλλά καί ἄλλους εἰς τοῦτο παρακινοῦν. Ποῖον λοιπόν τό ὄφελος τῆς διδασκαλίας, ὅταν τοὺς ἑαυτοὺς σας δέν διδάσκετε; Ἀλλ' ἀνωτέρω μέν τοῦτο εἶπε μόνον, ἐδῶ δέ καί εἰς τό ἀντίθετον ἐστρεψεν τόν λόγον. C Ὅχι μόνον δηλαδή τοὺς ἑαυτοὺς σας, ἀλλ' οὔτε τοὺς ἄλλους δέν διδάσκετε αὐτά, πού πρέπει νά πράττουν· καί τό πολύ φοβερώτερον, ὄχι μόνον δέν διδάσκετε τὰ

τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀντίθετα διδάσκετε, νὰ βλασφημοῦν δηλαδὴ τὸν Θεόν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀντίκειται εἰς τὸν νόμον.

Ποία εἶναι ἡ ἀληθὴς περιτομή

Ἄλλ' ἡ περιτομή εἶναι σοβαρὸν πρᾶγμα, λέγει. Τὸ ὁμολογῶ καὶ ἐγώ, ἀλλὰ πότε; ὅταν ἔχη τὴν ἐσωτερικὴν περιτομήν. Καὶ πρόσεξε σύνεσιν, πῶς εἰς τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν εἰσήγαγε τὸν λόγον περὶ αὐτῆς. Δέν ἤρχισε δηλαδὴ εὐθέως ἀπὸ αὐτὴν, ἐπειδὴ πολὺ ὑπελήπτοντο αὐτήν· ἄλλ' ὅτε ἔδειξεν ὅτι αὐτοὶ εἶχον προσκρούσει εἰς τὸ μεγαλύτερον καὶ ὅτι ἦσαν αἴτιοι τῆς βλασφημίας ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, **Δ** τότε ἐν συνεχείᾳ ἀφοῦ παρέλαβε τὸν ἄκροατὴν νὰ ἔχη ἀποδεχθῇ ὅτι αὐτὰ ἦσαν κακὰ, καὶ ἀφοῦ τὸν ἀπεγύμνωσεν ἀπὸ τὴν πρώτην θέσιν, εἰσάγει τὸν λόγον περὶ τῆς περιτομῆς, πιστεύων ὅτι οὐδεὶς κατόπιν θὰ ἐπιδιοκίμασῃ αὐτήν καὶ λέγει: «**Περιτομή μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσῃ**» (στ. 25). Καίτοι δεδαίως ἦτο δυνατόν κατ' ἄλλον τρόπον νὰ ἀπορρίψῃ αὐτήν, καὶ νὰ εἰπῇ: Τί εἶναι λοιπὸν ἡ περιτομή; μήπως εἶναι κατόρθωμα ἐκείνου ποὺ τὴν ἔχει; μήπως εἶναι ἐπίδειξις ἀγαθῆς προαιρέσεως; Διότι εἰς ἄωρον ἡλικίαν τελεῖται, καὶ πάντες δέ οἱ εὗρισκόμενοι εἰς τὴν ἔρημον ἔμειναν ἀπερίτμητοι χρόνον πολύν· καὶ κατ' ἄλλον τρόπον δέ καὶ ἀπὸ πολλὰ σημεῖα εἶναι δυνατόν νὰ ἴδῃ κάποιος, ὅτι αὐτὴ δέν εἶναι πολὺ ἀναγκαία.

Ἄλλ' ὅμως δέν ἀπορρίπτει αὐτήν ἀπὸ αὐτὸν τὸν λόγον, **Ε** ἀλλ' ἀπὸ ὅπου ἰδιαιτέρως ἔπρεπε, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν Ἀβραάμ. Διότι ἡ ὑπερβολὴ τῆς νίκης αὕτη εἶναι, τὸ νὰ δείξῃ, ὅτι αὕτη εἶναι εὐκαταφρόνητος ἀπὸ ἐκεῖ, ἀπὸ ὅπου ἐφαίνετο εἰς αὐτοὺς σεβαστή. Καίτοι δεδαίως ἠδύνατο νὰ λέγῃ, ὅτι καὶ οἱ προφῆται ὀνομάζουν τοὺς Ἰουδαίους ἀπερίτμητους, ἀλλὰ τοῦτο δέν εἶναι ἐλάττωμα τῆς περιτομῆς, ἀλλὰ τῶν κακῶς συμμετεχόντων εἰς αὐτήν.

Τὸ δέ ζητούμενον ἦτο νὰ δείξῃ ὅτι καὶ εἰς ἄριστον βίον οὐδεμίαν ἰσχύν ἔχει· τοῦτο λοιπὸν ἀποδεικνύει ἐν συνεχείᾳ. Καὶ ἐδῶ μὲν δέν παρουσιάζει τὸν πατριάρχην, ἀλλὰ προηγουμένως ἀπὸ ἄλλου ἀφοῦ προκατέλαβεν αὐτοὺς, ὕστερον προσέχει εἰς ἐκείνον, ὅταν εἰσάγῃ τὸν λόγον περὶ τῆς πίστεως, οὕτω λέγων: «Πῶς οὖν ἐλογίσθη τῷ Ἀβραάμ; ἐν περιτομῇ ὄντι, ἢ ἐν ἀκροβυστίᾳ» (Ρωμ. 4, 10); **475** Διότι ἕως ὅτου μὲν αὕτη ἀγωνίζεται πρὸς τὸν ἐθνικὸν καὶ τὸν ἀπερίτμητον, τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δέν θέλει

νά εἴπῃ, διὰ νά μή εἶναι πολύ ἐνοχλητικός· ὅταν ὁμως μάχεται πρὸς τὴν πίστιν, τότε περισσότερο ἀγωνίζεται ἐναντίον αὐτῆς.

Πρῶτον ὁμως πρὸς τὴν ἑλλειψιν περιτομῆς ἢ μάχῃ· διὰ τοῦτο καὶ μετριοπαθῶς συνεχίζει τὸν λόγον, καὶ λέγει: «Περιτομὴ μὲν γάρ ὠφελεῖ, ἐάν νόμον πράσσης· ἐάν δὲ παραβάτης νόμου ᾖ, ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονε» (στ. 25). Ἐδῶ δηλαδή δύο ἐλλείψεις περιτομῆς καὶ δύο περιτομὰς ἐννοεῖ, ὅπως ἀκριδῶς καὶ δύο νόμους. Διότι ὑπάρχει ὁ φυσικὸς νόμος, ὑπάρχει καὶ ὁ γραπτὸς· **Β** ἀλλὰ καὶ ἐνδιάμεσος τούτων, ὁ νόμος διὰ τῶν ἔργων. Καὶ πρόσεξε κατὰ ποῖον τρόπον δεικνύει τοὺς τρεῖς αὐτοὺς νόμους καὶ τοὺς φέρει εἰς τὸ μέσον. «Ὅταν γάρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα», λέγει. Ποῖον νόμον, πές μου; Τὸν γραπτόν. «Φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ». Ποίου; Τοῦ διὰ τῶν ἔργων. «Οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες». Ποῖον; Τὸν γραπτόν. «Ἐαυτοῖς εἰσὶ νόμος». Πῶς; Ἀφοῦ ἔχουν χρησιμοποιήσει τὸν φυσικόν. «Οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου». Ποίου; Τοῦ διὰ τῶν πράξεων. Ἐκεῖνος μὲν δηλαδή, ὁ διὰ τῶν γραμμάτων, εὐρίσκεται ἔξω, οὗτος δέ, ὁ διὰ τῆς φύσεως, ἐντός, ὁ δὲ ἄλλος εἰς τὰς πράξεις· καὶ τὸν μὲν ὑπαγορεύουν τὰ γράμματα, **Γ** τὸν δὲ ἡ φύσις, τὸν δὲ αἱ πράξεις.

Τούτου λοιπὸν τοῦ τρίτου ὑπάρχει ἀνάγκη, διὰ τὸν ὅποιον ὑφίστανται καὶ ἐκεῖνοι οἱ δύο, καὶ ὁ ἀπὸ τῆς φύσεως, καὶ ὁ ἀπὸ τῶν γραμμάτων· καὶ ἂν οὗτος δὲν ὑπάρχῃ, οὐδὲν τὸ ὄφελος ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ θλάβῃ μεγίστη. Καὶ τοῦτο δεικνύων ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ μὲν ἔλεγεν: «Ἐν ᾧ γάρ κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνεις»· ἐπὶ τοῦ γραπτοῦ δέ, «ὁ κηρύσσων μὴ κλέπτειν, κλέπτεις»;

Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἐλλείψεις περιτομῶν δύο, μία μὲν ἡ φυσικὴ, δευτέρα δὲ ἡ ἀπὸ πράξεως· καὶ περιτομὴ μία μὲν ἡ ἐν τῇ σαρκί, δευτέρα δὲ ἡ ἀπὸ προαιρέσεως. Π.χ. περιετμήθη κάποιος ὁκτὼ ἡμερῶν νήπιον· αὕτη εἶναι περιτομὴ τῆς σαρκός· ἔπραξε κάποιος ὅλα τὰ νόμιμα· αὕτη εἶναι περιτομὴ τῆς διανοίας, τὴν ὁποίαν ἰδιαιτέρως ζητεῖ ὁ Παῦλος, **Δ** μᾶλλον δὲ καὶ ὁ νόμος.

Κύτταξε λοιπὸν κατὰ ποῖον τρόπον, ἀφοῦ ἐπέτρεψεν εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ νά τὴν ἀναφέρει διὰ τοῦ λόγου, τὴν ἐξηφάνισε διὰ τοῦ ἔργου. Διότι δὲν εἶπε, περιττόν ἢ περιτομή, ἀνωφελές ἢ περιτομή, ἄχρηστον· ἀλλὰ τί; «Περιτομὴ μὲν γάρ ὠφελεῖ, ἐάν νόμον πράσσης». Κατεδέχθη νά ἀναφέρει πρῶτον αὐτήν, ὁμολογῶ καὶ δὲν ἀντιλέγω, ὅτι ἡ περιτομὴ εἶναι καλὴ· ἀλλὰ πότε; Ὅταν ἔχῃ καὶ τὴν τήρησιν τοῦ νόμου. «Ἐάν δὲ παραβάτης νόμου ᾖ, ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονεν».

Δέν εἶπεν, Ε οὐδόλως ὠφελεῖ, διὰ νά μή φανῇ, ὅτι περιφρονεῖ αὐτήν· ἀλλ' ἀφοῦ ἀπεστέρησε αὐτήν ἀπό τόν Ἰουδαῖον, τότε ἐν συνεχείᾳ κτυπᾷ αὐτόν· πρᾶγμα τό ὅποιον καθόλου δέν ἦτο περιφρόνησις τῆς περιτομῆς, ἀλλ' ἐκείνου ὁ ὅποιος ἀπώλεσεν αὐτήν διὰ τῆς ὀκνηρίας. Ὅπως ἀκριδῶς δηλαδή τοὺς εὐρισκομένους εἰς ἀξιώματα, ἔπειτα συλλαμβανομένους διὰ μεγίστας κατηγορίας, ἐκείνοι πού τοὺς δικάζουν, πότε τοὺς τιμωροῦν, μέ τό νά τοὺς ἀφαιρέσουν τήν τιμήν τῶν ἀξιωμάτων, κατά τόν ἴδιον τρόπον ἐνήργησε καί ὁ Παῦλος. Ἀφοῦ εἶπε δηλαδή, «ἐάν δέ παραβάτης νόμου ἦς», προσέθεσεν· «ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονε»· καί ἀφοῦ ἔδειξεν ὅτι εἶναι ἀπερίτμητος, τόν καταδικάζει κατόπιν ἀφόδως.

«Ὅταν οὖν ἡ ἀκροβυστία τά δικαιώματα τοῦ νόμου φυλάττη, οὐχί ἡ ἀκροβυστία αὐτοῦ εἰς περιτομήν μετατραπήσεται» (στ. 26); Κύτταξε τί κάμνει. 476. Δέν λέγει, ὅτι ἡ μή περιτομή νικᾷ τήν περιτομήν· διότι τοῦτο ἦτο πολύ βαρὺ εἰς τοὺς τότε ἀκροατάς· ἀλλ' ὅτι ἡ μή περιτομή ἐγινε περιτομή. Καί ἐξετάζει ἐν συνεχείᾳ τί εἶναι ἡ περιτομή, καί τί ἡ μή περιτομή· καί λέγει, ὅτι ἡ περιτομή εἶναι πρᾶξις ἀγαθῆ, καί ἡ μή περιτομή πρᾶξις κακῆ. Καί πρῶτον ἀφοῦ μετέστησε τόν ἀπερίτμητον, πού εἶχε πράξεις ἀγαθάς, εἰς τήν περιτομήν, καί ἀφοῦ ἀτέρριψε τόν περιτετμημένον, πού εἶχε διεφθαρμένον βίον, εἰς τήν ἔλλειψιν περιτομῆς, κατ' αὐτόν τόν τρόπον δίδει τήν νίκην εἰς τόν ἀπερίτμητον. Β Καί δέν λέγει, εἰς τόν ἀπερίτμητον, ἀλλ' εἰς τό πρᾶγμα μεταβαίνει λέγων ὡς ἐξῆς: «Οὐχί ἡ ἀκροβυστία αὐτοῦ εἰς περιτομήν μετατραπήσεται»; Καί δέν εἶπε, λογισθήσεται, ἀλλά «τραπήσεται», πρᾶγμα τό ὅποιον, ἦτο περισσότερον ἐμφαντικόν· ὅπως ἀκριδῶς καί ἀνωτέρω δέν εἶπεν, ἡ περιτομή σου λογίζεται ἔλλειψις περιτομῆς, ἀλλά «γέγονε».

«Καί κρινεῖ ἡ ἐκ φύσεως ἀκροβυστία» (στ. 27). Βλέπεις ὅτι γνωρίζει δύο ἐλλείψεις περιτομῆς, τήν μέν ἐκ φύσεως, τήν δέν ἐκ προαιρέσεως; Ἐνταῦθα ὁμως ἐννοεῖ τήν ἐκ φύσεως. Ὅμως δέν σταματᾷ μέχρις αὐτοῦ, C ἀλλά προσθέτει: «Τόν νόμον τελοῦσα, σέ τόν διά γράμματος καί περιτομῆς παραβάτην νόμου» (στ. 27); Κύτταξε τήν λεπτοτάτην σύνεσιν, αὐτοῦ. Δέν εἶπεν, ἡ ἐκ φύσεως μή περιτομή θά κρίνῃ τήν περιτομήν, ἀλλά, ἐκεῖ μέν ὅπου ἦτο ἡ νίκη εἰσάγει τήν μή περιτομήν· ὅπου δέ ἦτο ἡ ἥττα, οὐδόλως δεικνύει ὅτι ἡ περιτομή ἡττᾶται, ἀλλ' ὅτι ὁ ἔχων αὐτήν Ἰουδαῖος, ἀποφεύγων ἕνεκα συμπαθείας νά πληῖξῃ τόν ἀκροατήν διὰ τῶν λέξεων.

Καί δέν εἶπε, σέ πού ἔχεις τόν νόμον καί τήν περιτομήν, ἀλλ' ἀκόμη ἡμερώτερον «σέ τόν διά γράμματος καί περιτομῆς παραβάτην νόμου»· τοῦτέστι, καί ἀμύνεται εἰς τήν περιτομήν ἡ τοιαύτη ἔλλειψις περιτομῆς, **Δ** διότι ἔχει ἀδικηθῇ· καί δοθῇ τόν νόμον, διότι ἔχει ἐπηρεασθῇ ἀπό τόν νόμον· καί περιφανές τρόπαιον στήγει. Ἡ νίκη δηλαδή τότε εἶναι λαμπρά, ὅταν ὁ Ἰουδαῖος δέν κρίνεται ἀπό Ἰουδαίων, ἀλλά ἀπό ἀπερίτμητον· ὅπως ἀκριδῶς ὅταν λέγῃ: «Ἄνδρες Νινευῖται ἐγερθήσονται, καί κατακρινούσι τήν γενεάν ταύτην» (Ματθ. 12, 41). Λοιπόν δέν ἀτιμάζει τόν νόμον, διότι πάρα πολύ σέβεται αὐτόν, ἀλλ' ἀτιμάζει ἐκείνον, ὁ ὁποῖος περιφρονεῖ τόν νόμον.

Ἐπειτα, ἀφοῦ ἀπέδειξε ταῦτα σαφῶς, ἐν συνεχείᾳ μέ θάρρος ὀρίζει τί τέλος πάντων εἶναι ὁ Ἰουδαῖος· καί δεικνύει ὅτι ἀπορρίπτει ὄχι τόν Ἰουδαῖον οὔτε τήν περιτομήν, ἀλλά τόν μὴ Ἰουδαῖον καί τόν ἀπερίτμητον. Καί φαίνεται μέν ὅτι ὑπερασπίζεται αὐτήν, ἐξαφανίζει ὅμως τήν ὑπόληψιν αὐτῆς, ἔχων τήν στήριξιν ἀπό ἐκείνο πού συμβαίνει. **Ε** Διότι δεικνύει ὄχι μόνον ὅτι οὐδεμία διαφορά ὑπάρχει μεταξύ Ἰουδαίου καί ἀπερίτμητου, ἀλλ' ὅτι ὁ ἀπερίτμητος εἶναι καί ἀνώτερος, ἐάν προσέχῃ εἰς τόν ἑαυτόν του, καί ὅτι οὗτος ἀκριδῶς εἶναι ὁ Ἰουδαῖος. Διά τοῦτο λέγει: «Οὐ γάρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖός ἐστιν» (στ. 28). Ἐδῶ ἐπιπλήττει αὐτούς, ὅτι ὅλα τά πράττουν πρὸς ἐπίδειξιν. «Ἄλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καί περιτομή καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι» (στ. 29).

Τοῦτο δέ ἀφοῦ εἶπεν, ἀτέρριψεν ὅλα τά σωματικά. Διότι καί ἡ περιτομή καί ἡ τήρησις τῆς ἀργίας τῶν Σαββάτων καί αἱ θυσίαι καί οἱ καθαρισμοί, **477** ὅλα ἐγίνοντο ἐν τῷ φανερῷ· πράγματα τά ὅποια ὅλα ὑπηνίχθη διά μιᾶς φράσεως μέ τό νά εἰπῇ «οὐ γάρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖός ἐστιν». Ἄλλ' ἐπειδὴ πολὺς ἦτο ὁ λόγος διά τήν περιτομήν, ἀφοῦ βεβαίως καί ἡ ἀργία τοῦ Σαββάτου ὑπεχώρει ἔμπροσθεν αὐτῆς, εὐλόγως τά περισσότερα ἀπευθύνει πρὸς αὐτήν. Ἀφοῦ εἶπε δέ «ἐν πνεύματι», προετοιμάζει ἐν συνεχείᾳ τόν τρόπον ζωῆς τῆς ἐκκλησίας, καί εἰσάγει τήν πίστιν· διότι καί αὕτη εἶναι ἐν καρδίᾳ καί πνεύματι, καί ἔχει τόν ἔπαινον ἀπό τόν Θεόν.

Καί διατί δέν ἔδειξεν, ὅτι ὁ εἰδωλολάτρης πού κατορθώνει τήν ἀρετήν δέν εἶναι κατώτερος ἀπό τόν Ἰουδαῖον πού τήν κατορθώνει, ἀλλ' ὅτι ὁ εἰδωλολάτρης πού κατορθώνει τά τοῦ νόμου εἶναι ἀνώτερος ἀπό τόν Ἰουδαῖον, πού τόν παραδαίνει; Διά νά

κάμη τὴν νίκην ἀμφίδολον. Διότι αὐτό ὅταν ὁμολογηθῇ, ἐξ ἀνάγκης ἀπορρίπτεται ἡ περιτομὴ τῆς σαρκός, **Β** καὶ δείκνυται, ὅτι παντοῦ εἶναι ἀνάγκη ὀρθοῦ βίου. Διότι ὅταν ὁ μὲν εἰδωλολάτρης σώζεται χωρὶς αὐτά, ὁ δὲ Ἰουδαῖος μὲ αὐτά τιμωρεῖται, παρουσιάζεται ὁ Ἰουδαϊσμός ἀνωφελής. Ἑλλήνα δὲ πάλιν δὲν ἐννοεῖ τὸν εἰδωλολάτρη, ἀλλὰ τὸν θεοσεβῆ καὶ ἐνάρετον καὶ ἀπηλλαγμένον ἀπὸ τὰς λεπτομερεῖς καὶ ἄνευ οὐσίας νομικὰς παρατηρήσεις.

«Τί οὖν τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου» (στ. 1); Ἐπειδὴ ὅλα τὰ ἀπέρριψε, τὴν ἀκρόασιν, τὴν διδασκαλίαν, τὸ ὄνομα τοῦ Ἰουδαίου, τὴν περιτομήν, ὅλα τὰ ἄλλα, διὰ τῆς φράσεως, ὅτι ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖος δὲν ἔχει ἀξίαν, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ, βλέπει ἐν συνεχείᾳ ἀντίθεσιν νὰ ἀνακύπτῃ, καὶ πρὸς αὐτὴν ἴσταται. Ποία δὲ ἦτο ἡ ἀντίθεσις; **Γ** Ἐάν οὐδόλως, λέγει, ὠφελοῦν αὐτά, διὰ ποῖον λόγον καὶ ἐκλήθη τὸ ἔθνος, καὶ περιτομὴ ἐδόθη; Τί πράττει λοιπόν, καὶ πῶς λύει αὐτήν; **Δ** ἐκείνων τῶν ὁποίων ἔλυσε καὶ ἀνωτέρω. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή, ἐκεῖ δὲν ἀνέφερε τὰ ἐγκώμια αὐτῶν, ἀλλὰ τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ, ὅχι τὰ ἰδικὰ τῶν κατορθώματα· διότι ἡ ὀνομασία Ἰουδαῖος, καὶ ἡ γνῶσις τοῦ θελήματος, καὶ ἡ δοκιμασία τῶν διαφερόντων δὲν ἦτο ἰδικόν τῶν κατόρθωμα, ἀλλὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ ὀνειδίζων αὐτοὺς ὁ προφήτης ἔλεγεν: «Οὐκ ἐποίησεν οὕτω παντὶ ἔθνει, καὶ τὰ κρίματα αὐτοῦ οὐκ ἐδήλωσεν αὐτοῖς» (Ψαλμ. 147, 9)· καὶ ὁ Μωϋσῆς πάλιν, «ἐρωτήσατε, εἰ γέγονε κατὰ τὸ ρῆμα τοῦτο, φησὶν, εἰ ἤκουσεν ἔθνος φωνὴν Θεοῦ ζῶντος ἐκ μέσου τοῦ πυρός, καὶ ἔζησε» (Δευτ. 5, 26)· **Ε** τοῦτο λοιπόν πράττει καὶ ἐδῶ. Διότι ὅπως ἀκριβῶς, ὅταν ἐδίδασκε περὶ τῆς περιτομῆς, δὲν εἶπεν, ὅτι ἡ δὲ περιτομὴ οὐδόλως ὠφελεῖ χωρὶς ἀνάλογον τρόπον ζωῆς, ἀλλὰ ἡ περιτομὴ ὠφελεῖ μετὰ ζωῆς ἀναλόγου, τὸ ἴδιον μὲν φανερώων, ἡμερώτερον δὲ· καὶ πάλιν, «ἐάν δὲ παραβάτης νόμου ᾦς», δὲν εἶπεν, οὐδόλως ὠφελείσαι σὺ ὁ περιτετμημένος, ἀλλ' «ἡ περιτομή σου ἀκροθυσία γέγονε»· καὶ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνο δὲ πάλιν «κρινεῖ, φησὶν, ἡ ἀκροθυσία», ὅχι τὴν περιτομήν, ἀλλὰ «σέ τὸν παραβάτην νόμου», φειδόμενος μὲν τῶν νομίμων, κτυπῶν δὲ τοὺς ἀνθρώπους· **Ε** τὸ ἴδιον πράττει καὶ ἐδῶ. Ἀφοῦ ἔθεσε δηλαδὴ τοῦτο εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, καὶ ἀφοῦ εἶπε «τί οὖν τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου»; δὲν εἶπεν, ὅτι οὐδέν, ἀλλὰ ἐδοήθησε τὸν λόγον καὶ διὰ τῶν ἐπομένων ἐξηφάνισε πάλιν αὐτό, καὶ ἔδειξεν ὅτι καὶ τιμωροῦνται ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς προεχούσης θέσεως. Καὶ μέ

ποίον τρόπον, ἐγὼ ἐξηγῶ, ἀφοῦ φέρω εἰς μέσον τὴν ἀντίθεσιν. «Τί γάρ τό περισσόν τοῦ Ἰουδαίου, φησὶν, ἢ τίς ἡ ὠφέλεια τῆς περιτομῆς; Πολύ κατὰ πάντα τρόπον. Πρῶτον, μὲν, ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ» (στ. 1-2).

Εἶδες, ἐκείνο τό ὁποῖον εἶπον καί προηγουμένως, ὅτι εἰς καμμίαν περίπτωσιν δέν ὑπολογίζει τὰ κατορθώματα αὐτῶν, ἀλλά τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ; Τί σημαίνει δέ «ἐπιστεύθησαν»; "Ὅτι αὐτοὶ ἔλαβον τόν νόμον, 478 ὅτι ἐνόμισεν ὅτι αὐτοὶ εἶναι τόσον ἄξιοι, ὥστε νά ἐμπιστευθῇ εἰς αὐτούς ἀπαντήσεις, πού κατήλθον ἄνωθεν. Καί γνωρίζω μὲν, ὅτι μερικοὶ τό «ἐπιστεύθησαν» τό ἐννοοῦν ὅχι ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ' ἐπὶ τῶν λόγων, τούτέστιν, ὅτι ἐπιστεύθη ὁ νόμος· ἀλλά ἡ κατωτέρω σκέψις δέν ἐπιτρέπει νά νομίζεται τοῦτο. Διότι πρῶτον μὲν λέγει αὐτά κατηγορῶν αὐτούς, καί δεικνύων, ὅτι πολλήν μὲν εὐεργεσίαν ἀπῆλυσαν ἄνωθεν, πολλήν δέ ἀγνωμοσύνην ἐπέδειξαν.

Ἐπειτα δέ καί τὰ ἐπόμενα φανερῶνουν τοῦτο, διότι προσέθεσε: «Τί γάρ, εἰ ἠπίστησάν τινες;» (στ. 3) Ἐάν δέ ἠπίστησαν, πῶς λέγουν μερικοὶ, ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια; Τί ἐννοεῖ λοιπόν; "Ὅτι ὁ Θεός ἐνεπιστεύθη ταῦτα εἰς αὐτούς, **Β** ὅχι ὅτι αὐτοὶ ἐπίστευσαν εἰς τοὺς λόγους· διότι πῶς δικαιολογεῖται τό ἐπόμενον; Καθόσον προσέθεσε: «Τί γάρ, εἰ ἠπίστησάν τινες;» Καί τό μετὰ τοῦτο δέ τό ἴδιον φανερῶνει· διότι προσέθεσε πάλιν λέγων: «Μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ Θεοῦ καταργήσει; Μὴ γένοιτο» (στ. 3-4). Τό «ἐπιστεύθησαν» λοιπόν ἀνακηρύσσει τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ.

Σὺ δέ πρόσεξε, παρακαλῶ, καί ἐδῶ τὴν σύνεσιν. Διότι τὴν κατηγορίαν αὐτῶν δέν τὴν εἰσάγει πάλιν ἀπὸ τόν ἑαυτόν του, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀντιθέσεως· ὡς νὰ ἔλεγεν: Ἄλλ' ἴσως θά εἴπῃς, καί τί τό ὄφελος τῆς περιτομῆς ταύτης; διότι δέν ἐχρησιμοποίησαν αὐτὴν ὅπως ἔπρεπε· **С** διότι τοὺς ἐνεπιστεύθη ὁ νόμος, καί ἠπίστησαν. Καί κατ' ἀρχάς δέν εἶναι σφοδρὸς κατήγορος, ἀλλὰ μέ τό νά ἀπαλλάσῃ τόν Θεόν ἀπὸ τὰς κατηγορίας, κατ' αὐτόν τόν τρόπον στρέφει ὅλην τὴν κατηγορίαν εἰς αὐτούς. Διότι τί κατηγορεῖς, λέγει, ὅτι ἠπίστησαν; καί ποίαν σημασίαν ἔχει τοῦτο πρὸς τόν Θεόν; Διότι μήπως ἀνατρέπει τὴν εὐεργεσίαν αὐτοῦ ἡ ἀγνωμοσύνη τῶν εὐεργετηθέντων; ἢ κάμνει τὴν τιμὴν νά μὴ εἶναι τιμὴ; Τοῦτο δηλαδὴ σημαίνει τό «μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ Θεοῦ καταργήσει; Μὴ γένοιτο». Ὡς ἐάν ἔλεγε κάποιος: Ἐγὼ ἐτί-

μῆσα τόν δεῖνα· ἐάν δέ ἐκεῖνος δέν ἐδέχθη τήν τιμήν, τοῦτο δέν ἐπιφέρει κατηγορίαν εἰς ἐμέ, **Δ** οὔτε δαλάττει τήν φιλανθρωπίαν μου, ἀλλ' ἐκείνου τήν ἀναισθησίαν δεικνύει. Ὁ δέ Παῦλος ὄχι μόνον λέγει τοῦτο, ἀλλά καί τό πολύ περισσότερον· ὅτι ὄχι μόνον δέν προσάπτεται ὡς κατηγορία εἰς τόν Θεόν ἡ ἀπιστία ἐκείνων, ἀλλά καί μεγαλυτέραν ἀναδεικνύει τήν τιμήν αὐτοῦ καί τήν φιλανθρωπίαν, ὅταν φαίνεται ὅτι τιμᾷ καί ἐκείνον πού πρόκειται νά ἀτιμάξῃ αὐτόν.

Εἶδες κατά ποῖον τρόπον ἔκαμεν αὐτούς ὑπευθύνους εἰς κατηγορίας ἀπό ἐκεῖνα ἀπό τά ὁποῖα ἐσεμνύνοντο; ἄν δηλαδή ὁ μέν Θεός ἐτίμησεν αὐτούς τόσον, ὥστε οὔτε εἰς τό μέλλον νά μή ἐγκαταλείψῃ τήν εὐνοίαν πρός αὐτούς, αὐτοί ὁμως περιεφρόνησαν ἐκείνον πού τούς ἐτίμησεν δι' ἐκείνων διά τῶν ὁποίων ἐτιμήθησαν.

Ἐπειτα ἐπειδή εἶπε «τί γάρ, εἰ ἡπίστησάν τινες;» **Ε** φαίνεται ὁμως ὅτι ὅλοι ἔχουν ἀπιστήσῃ, διά νά μή φανῇ πάλιν, ἐνῶ συνεχίζει τήν ἱστορίαν, ὅτι εἶναι σφοδρός κατήγορος αὐτῶν ὡς ἐχθρός, ἀναφέρει τήν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων κατά τρόπον λογικόν καί συλλογιστικόν, λέγων τά ἑξῆς: «Γινέσθω δέ ὁ Θεός ἀληθής, πᾶς δέ ἄνθρωπος ψεύστης» (στ. 4). Ἐκεῖνο δέ τό ὁποῖον λέγει, τοῦτο σημαίνει: Δέν λέγω, λέγει, ὅτι μερικοί ἡπίστησαν, ἀλλά, ἄν θέλῃς, νά ὑπολογίζῃς ὅτι ὅλοι ἔχουν ἀπιστήσῃ. Ἐπιτρέπει κατ' αὐτόν τόν τρόπον ἐκεῖνο πού ἔχει ἀληθῶς συμβῆναι νά ἀναφέρεται ὡς συμπέρασμα, διά νά φανῇ ὅτι εἶναι ἐπεικῆς καί ὑπεράνω ὑποψίας. Διότι, κατ' αὐτόν τόν τρόπον μᾶλλον δικαιούται, λέγει, ὁ Θεός.

Τί σημαίνει, δικαιούται; **479.** Ἐάν γίνῃ ἀπό αὐτόν κρίσις καί ἐξέτασις τῶν προαχθέντων ὑπό τῶν Ἰουδαίων, καί τῶν γεγονότων πού ἔγιναν ἀπό αὐτούς εἰς αὐτόν, ἡ νίκη θά εἶναι ἀπό τόν Θεόν, καί τά δικαιώματα ὅλα ἰδικά του. Καί ἀφοῦ ἔδειξε τοῦτο σαφῶς ἐκ τῶν προλεχθέντων, τότε εἰσήγαγε καί τόν προφήτην πού συμφωνεῖ μέ αὐτά καί λέγει: «Ὅπως ἂν δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου, καί νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε» (στ. 4. Πρβλ. καί Ψαλμ. 50, 6). Αὐτός μέν δηλαδή ἐπραξεν ὅλα τά ἰδικά του, ἐκεῖνοι ὁμως οὔτε κατ' αὐτόν τόν τρόπον ἐβελτιώθησαν.

Ἐπειτα πάλιν φέρει εἰς τό μέσον ἄλλην ἀντίθεσιν πού ἀνακύπτει ἐκ τούτου. **Β** καί λέγει: «Εἰ δέ ἡ ἀδικία ἡμῶν Θεοῦ δικαιοσύνην συνίστησι, τί ἐροῦμεν; μή ἀδικος ὁ Θεός ὁ ἐπιφέρων τήν ὀργήν; κατά ἄνθρωπον λέγω. Μή γένοιτο» (στ. 5-6). Εἰς τήν συνέ-

χειαν διαλύει ἄτοπον δι' ἄτοπον. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο εἶναι ἀσαφές, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐξηγήσῃ αὐτό σαφέστερον. Τί σημαίνει λοιπὸν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον λέγει; Ἐτίμησε τοὺς Ἰουδαίους ὁ Θεός, περιεφρόνησαν αὐτὸν ἐκεῖνοι. Τοῦτο κάμνει αὐτὸν νὰ νικήσῃ, καὶ δεικνύει πολλήν τὴν φιланθρωπίαν αὐτοῦ, διότι, ἂν καὶ ἦσαν τοιοῦτοι, τοὺς ἐτίμησε. Ἐπομένως, λέγει, ἐπειδὴ ἡμεῖς περιεφρονησαμε καὶ ἠδικήσαμε, διὰ τοῦτο ἐνίκησεν ὁ Θεός, καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ ἐφάνη λαμπρά. Διὰ ποῖον λόγον λοιπὸν τιμωροῦμαι, λέγει, ἀφοῦ ἔγινα αἷτιος νὰ νικήσῃ αὐτός διὰ τῆς ἰδικῆς μου περιφρονήσεως; **Β** Πῶς λοιπὸν λύει αὐτό; Μὲ ἄλλο ἄτοπον πάλιν, ὅπως εἶπον. Διότι, ἐάν λέγει, σὺ ἔγινες αἷτιος τῆς νίκης, καὶ μετὰ ταῦτα τιμωρῆσαι, τὸ γινόμενον εἶναι ἀδίκια· ἐάν ὁμως δέν εἶναι ἀδίκος, τιμωρῆσαι δέ, οὐδόλως ἔχεις καταστῇ αἷτιος τῆς νίκης αὐτοῦ.

Καὶ κύτταξε τὴν ἀποστολικὴν εὐλάβειαν. Διότι ἀφοῦ εἶπε «μὴ ἄδικος ὁ Θεός ὁ ἐπιφέρει τὴν ὀργήν»; προσέθεσε «κατὰ ἄνθρωπον λέγω»· ὥς ἐάν κάποιος, λέγει, συλλογισθῇ κατὰ ἀνθρώπινον συλλογισμόν. Διότι πολὺ ὑπερβαίνει ἡ δικαιοκρισία τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα φαίνονται, ἀπὸ ἡμᾶς ὅτι εἶναι δίκαια, καὶ ἔχει καὶ μερικὰς ἄλλας ἀπορρήτους σκέψεις.

Ἐπειτα ἐπειδὴ ἦτο ἀσαφές, καὶ ἐκ δευτέρου τὸ ἴδιον λέγει πάλιν. **Δ** «Εἰ γάρ ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἐμῷ ψεύσματι ἐπερίσσευσεν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ, τί ἐτι καὶ γὰρ ὡς ἁμαρτωλὸς κρίνομαι» (στ. 7); Διότι ἐάν, λέγει, ὁ Θεός ἐφάνῃ φιάνθρωπος καὶ δίκαιος καὶ ἀγαθός, ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς σου παρακοῆς, ὅχι μόνον δέν πρέπει νὰ τιμωρῆσαι, ἀλλὰ καὶ νὰ εὐεργετήσαι. Ἐάν δὲ τοῦτο εἶναι ἀληθές, θὰ εὐρεθῇ νὰ ἀληθεύῃ τὸ ἄτοπον ἐκεῖνο, καὶ παρὰ πολλῶν ἀναφερόμενον, δηλαδὴ τὸ ὅτι ἐκ τῶν κακῶν προέρχονται τὰ καλὰ, καὶ αἷτια τῶν καλῶν εἶναι τὰ κακά· καὶ ἀνάγκη νὰ συμβαίῃ ἐκ τῶν δύο τὸ ἓν, ἢ ὅταν τιμωρῇ νὰ φαίνεται ἀδίκος, ἢ ἢ ὅταν δέν τιμωρῇ νὰ ἔχῃ τὴν νίκην ἀπὸ τὰ ἰδικὰ μας κακά· τὰ ὁποῖα καὶ τὰ δύο εἶναι καθ' ὑπερβολὴν ἄτοπα.

Πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δεικνύων καὶ αὐτός, εἰσήγαγεν ἐπὶ πλέον τοὺς πατέρας τῶν τοιούτων δογμάτων Ἕλληνας, νομίζων ὅτι εἶναι ἀρκετὴ διὰ τὴν κατηγορίαν τῶν λεχθέντων, ἡ ποιότης τῶν προσώπων πού λέγουσιν αὐτά. Διότι τότε διακωμωδοῦντες ἡμᾶς ἔλεγον ὅτι ἄς πρᾶξωμεν τὰ κακά διὰ νὰ ἔλθουν τὰ ἀγαθὰ. Διὰ τοῦτο καὶ ἀνέφερεν αὐτό σαφῶς λέγων ὡς ἐξῆς: «Εἰ μὴ καθὼς φασὶν ἡμεῖς λέγειν, ὅτι ποιήσωμεν τὰ κακά, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ»

ὦν τό κρῖμα ἔνδικόν ἐστιν» (στ. 8). 480 Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔλεγεν ὁ Παῦλος «ὅπου ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις» (Ρωμ. 5, 20), διακωμωδοῦντες αὐτόν καί μέ ἄλλην νοοτροπίαν διαστρέφοντες αὐτόν, καί μέ ἄλλην νοοτροπίαν διαστρέφοντες τὴν φράσιν, ἔλεγον, ὅτι πρέπει νά εἴμεθα προσκεκολλημένοι εἰς τὴν κακίαν, διὰ νά ἀπολαύσωμεν τὰ ἀγαθὰ. Ὁ Παῦλος ὁμως δέν ἔλεγε τοιοῦτοτρόπως· διότι διορθῶνων αὐτό (δηλαδὴ τὴν ἐσφαλμένην ἐρμηνείαν) λέγει: «Τί οὖν; ἐπιμενοῦμεν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ; Μὴ γένοιτο» (Ρώμ. 6, 1-2). Διότι διὰ τοὺς παρελθόντας χρόνους, λέγει, ὠμίλησα, ὅχι διὰ νά μιμηθῶμεν αὐτό. Ἀπομακρύνων λοιπόν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὑπόνοιαν, εἶπεν ἐν συνεχείᾳ ὅτι αὐτὸ εἶναι καὶ ἀδύνατον. «Οἵτινες γάρ, φησί, ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ» (Ρωμ. 6, 2); **Β**

Τοὺς μὲν Ἕλληνας λοιπόν εὐκόλως ἤλεγξεν, διότι ἡ ζωὴ αὐτῶν πολὺ εἶχε διαφθαρεῖ· εἰς τοὺς Ἰουδαίους ὁμως ἂν καὶ ὁ τρόπος ζωῆς αὐτῶν ἐφαίνετο, ὅτι εἶχε παραμεληθῇ, ἐν τούτοις ὑπῆρχον εἰς αὐτοὺς προκαλύμματα μεγάλα, ὁ νόμος καὶ ἡ περιτομή, καὶ ἡ ὁμιλία τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτοὺς, καὶ τό ὅτι ἦσαν διδάσκαλοι πάντων. Διὰ τοῦτο ἐγύμνωσεν αὐτοὺς καὶ ἀπὸ αὐτά, καὶ μᾶλλον ἔδειξεν ὅτι ἐκ τούτων τιμωροῦνται, σημεῖον εἰς τό ὅποιον καὶ ἐδῶ ἐτελείωσε τόν λόγον. Διότι ἂν δέν τιμωροῦνται, λέγει, ἐνῷ πράττουν τοιαῦτα, εἶναι ἀνάγκη νά περιφέρεται ὁ δλᾶσφημος ἐκεῖνος λόγος, δηλαδὴ ὁ λόγος «ποιήσωμεν τὰ κακά, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ». Ἐάν ὁμως ὁ λόγος αὐτός εἶναι ἀσεδῆς, **Γ** τότε καὶ ἐκεῖνοι πού τόν λέγουν θά τιμωρηθοῦν· διότι τοῦτο ἐφανέρωσε μέ τό νά εἴπῃ «ὦν τό κρῖμα ἔνδικόν ἐστιν»· εἶναι ὀλοφάνερρον ὅτι τιμωροῦνται. Ἐάν δέ εἶναι ἄξιοι τιμωρίας ἐκεῖνοι πού λέγουν τόν λόγον αὐτόν, πολὺ περισσότερον ἐκεῖνοι πού τόν πράττουν· ἐάν δέ εἶναι ἄξιοι τιμωρίας, εἶναι ἄξιοι, ἐπειδὴ ἔχουν ἁμαρτήσῃ. Διότι δέν εἶναι ἄνθρωπος ἐκεῖνος, πού τιμωρεῖ, ὥστε καὶ κάποιος νά ὑποπτευθῇ ὅτι ἡ ἀπόφασις δέν εἶναι δικαία, ἀλλ' εἶναι ὁ Θεός, ὁ ὅποιος ὅλα τὰ πράττει δικαίως. Ἐάν δέ δικαίως τιμωροῦνται, ἄρα ἀδίκως ἔλεγον ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἔλεγον αὐτοὶ πού διεκωμῶδουν ἡμᾶς. Διότι ὁ Θεός ὅλα τὰ ἐπραξε καὶ τὰ πράττει, ὥστε ἡ συμπεριφορὰ ἡμῶν νά διαλάμπῃ καὶ νά διορθῶνται ἀπὸ παντοῦ.

Ἄς μὴ ἀδιαφορῶμεν λοιπόν· **Δ** διότι κατ' αὐτόν τόν τρόπον θά δυνηθῶμεν νά ἀπομακρύνωμεν καὶ τοὺς εἰδωλολάτρας ἀπὸ τὴν πλάνην. Διότι ὅταν εἰς τοὺς λόγους μὲν φιλοσοφῶμεν, εἰς τὰ ἔργα

δέ ἀσχημονῶμεν, μέ ποίους ὀφθαλμούς θά ἴδωμεν αὐτούς; μέ ποῖα στόματα θά διδάξωμεν περί ἀληθείας τῆς πίστεως; Διότι θά εἴπῃ πρὸς ἓνα ἕκαστον ἐξ ἡμῶν: Σὺ ποῦ δέν ἔχεις κατορθώσει τό μικρότερον, πῶς ἀξιῶνεις νά μέ διδάσκης περί τοῦ μεγαλυτέρου; σὺ ὁ ὁποῖος ποτέ δέν ἔμαθες ὅτι ἡ πλεονεξία εἶναι κακόν, πῶς διδάσκεις φιλοσοφῶν περί τῶν ἐν οὐρανοῖς πραγμάτων; Ἀλλά γνωρίζεις, ὅτι εἶναι κακόν; Ἐπομένως ἡ παράβασις εἶναι μεγαλυτέρα, διότι διαπράττεις τό κακόν ἐν γνώσει σου.

Καί διατί ἀναφέρω τόν εἰδωλολάτρην; Ε Διότι οὔτε οἱ ἰδικοί μας νόμοι μᾶς ἐπιτρέπουν νά ἀπολαμβάνωμεν αὐτὴν τὴν παρρησίαν, ὅταν ὁ θίος ἡμῶν εἶναι διεφθαρμένος. «*Τῷ γάρ ἁμαρτωλῷ, φησὶν, εἶπεν ὁ Θεός· ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου*» (Ψαλμ. 49, 16); Μετεφέρθησαν τότε αἰχμάλωτοι οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ὅταν οἱ Πέρσαι ἐπέμεναν καὶ ἠξίουσαν νά ᾄδουν χάριν αὐτῶν τὰς θείας ἐκεῖνας ᾠδὰς, ἔλεγον: «*Πῶς ἄσομεν τὴν ᾠδὴν κυρίου ἐπὶ γῆς ἄλλοτρίας*» (Ψαλμ. 136, 4); Ἐάν δέ εἰς βάρβαρον χώραν δέν εἶναι θεμιτόν νά ᾄδωμεν τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ, πολὺ περισσότερον δέν ἐπιτρέπεται νά ᾄδῃ αὐτοὺς ἡ βάρβαρος ψυχὴ· διότι βάρβαρος εἶναι ἡ ψυχὴ, ποῦ δέν αἰσθάνεται ἔλεος. Ἐάν δέ ἐκείνους ποῦ ἦσαν αἰχμάλωτοι, καὶ δοῦλοι ἀνθρώπων, ὅταν εὐρέθησαν εἰς ξένην χώραν ὁ νόμος ὑπεχρέωσεν εἰς σιγὴν, 481 πολὺ περισσότερον εἶναι δίκαιον νά ὑποχρεοῦνται εἰς σιωπὴν οἱ δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας καὶ οἱ ἐργαζόμενοι ἔργα ξένα πρὸς τόν νόμον. Καίτοι καὶ τὰ ὄργανα εἶχον τότε ἐκεῖνοι· «*ἐν γάρ ταῖς ἰτέαις ἐν μέσῳ αὐτῆς, φησὶν, ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν*» (Ψαλμ. 136, 2)· ἀλλ' οὐδέ τοιουτοτρόπως ἐπετρέπετο. Ἐπομένως οὔτε εἰς ἡμᾶς εἶναι θεμιτόν νά ὁμιλῶμεν μέ παρρησίαν, ἔστω καὶ ἂν ἔχωμε στόμα καὶ γλῶσσαν, τὰ ὁποῖα εἶναι ὄργανα τοῦ λόγου, ἕως ὅτου δουλεύωμεν εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ποῦ εἶναι τυραννικωτέρα ἀπὸ ὅλους τοὺς βαρβάρους.

Ὁ φιλάργυρος καὶ ὁ εἰδωλολάτρης.

Διότι πές μου, παρακαλῶ, τί θά εἴπῃς πρὸς τόν εἰδωλολάτρην, ὅταν ἀρπάξῃς καὶ εἰσαι πλεονέκτης; Ἀπομακρύνσου ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρείαν; Νά ἔχῃς ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ, οὔτε νά πλησιάζῃς εἰς τόν ἄργυρον καὶ τόν χρυσόν; Β Ἀραγε λοιπόν δέν θά γελάσῃ καὶ δέν θά εἴπῃ, πρῶτον εἰς τόν ἑαυτὸν σου νά διδάσκης αὐτά; Διότι δέν εἶναι τό ἴδιον ὁ εἰδωλολάτρης νά εἰδωλολατρῇ, καὶ ὁ

Χριστιανός νά περιπίπτῃ εἰς τό ἴδιον πλημμέλημα. Διότι, πῶς θά δυνηθῶμεν νά ἀπομακρύνωμεν ἄλλους ἀπό τήν εἰδωλολατρείαν ἐκείνην, ὅταν δέν ἀπομακρύνωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπό αὐτήν; διότι ἀπό τόν πλησίον ἡμεῖς εἴμεθα πλησιέστεροι πρὸς τοὺς ἑαυτοὺς μας. Ὅταν λοιπόν δέν πείθωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας, πῶς θά πείσωμεν ἄλλους; Διότι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δέν διοικεῖ καλῶς τὴν οἰκίαν του, οὔτε διὰ τὴν ἐκκλησίαν θά φροντίσῃ· πῶς ἐκεῖνος πού δέν κυδερνᾷ τὴν ψυχὴν του, θά δυνηθῇ νά διορθώσῃ ἄλλους;

Διότι μὴ μοῦ εἴπῃς, ὅτι δέν προσκυνεῖς εἰδωλον χρυσοῦν· ἀλλ' ἐκεῖνο νά μοῦ δείξῃς, ὅτι δέν πράττεις αὐτά, τὰ ὁποῖα διατάσσει ὁ χρυσοῦς. **С** Διότι ὑπάρχουν διάφοροι τρόποι εἰδωλολατρείας· καὶ ἄλλος μὲν τὸν μαμωνᾶν θεωρεῖ κύριον, ἄλλος δέ τὴν κοιλίαν θεόν, ἄλλος δέ ἄλλην ἐπιθυμίαν φοβερωτάτην. Ἀλλὰ δέν θυσιάζεις εἰς αὐτά θῶας, ὅπως οἱ εἰδωλολάτραι; Ἀλλὰ διαπράττεις τό πολὺ φοβερώτερον: Κατασφάζεις τὴν ψυχὴν σου. Ἀλλὰ δέν κάμπτεις τὰ γόνατα καὶ δέν προσκυνεῖς; Ὅμως ὅλα τὰ πράττεις μέ περισσοτέραν ὑπακοήν, ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα θά διατάξουν καὶ ἡ γαστήρ καὶ τό χρυσίον καὶ ἡ καταδυνάστευσις τῆς ἐπιθυμίας. Ἀφοῦ καὶ οἱ εἰδωλολάτραι διὰ τοῦτο εἶναι ἄξιοι ἀποστροφῆς, διότι ἐθεοποίησαν τὰ πάθη ἡμῶν μέ τό νά ὀνομάσουν τὴν μὲν ἐπιθυμίαν Ἀφροδίτην, **В** τὸν δέ θυμὸν Ἀρην, τὴν δέ μέθην Διόνυσον. Ἀλλ' ἐάν δέν σμιλεύῃς εἰδωλολατρικὰ ἀγάλματα σύ, ὅπως ἐκεῖνοι, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς προθυμίας ὑποκύπτεις εἰς τὰ αὐτά πάθη, μεταβάλλων τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ εἰς μέλη πόρνῃς καὶ γεμίζων τὸν ἑαυτὸν σου μέ τὰς ἄλλας παρανομίας.

Διὰ τοῦτο παρακαλῶ, ἀφοῦ ἐννοήσετε τό μέγεθος τοῦ ἀτοπήματος, νά ἀποφεύγετε τὴν εἰδωλολατρείαν· διότι τοιοιτοτρόπως ὁ Παῦλος ὀνομάζει τὴν πλεονεξίαν· νά ἀποφεύγετε δέ ὄχι μόνον τὴν πλεονεξίαν τῶν χρημάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν πλεονεξίαν τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας, καὶ τῶν ἱματίων, καὶ τῆς τραπέζης, καὶ ὅλων τῶν ἄλλων. Διότι πολὺ φοβερώτερον θά τιμωρηθῶμεν ἡμεῖς ὅταν δέν ὑπακούωμεν εἰς τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ. «*Ὁ γὰρ δοῦλος, φησὶν, ὁ εἰδῶς τό θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ καὶ μὴ ποιήσας, δαρήσεται πολλάς*» (Λουκ. 12, 47). **Е**

Διὰ νά μὴ ὑποστῶμεν λοιπόν τὴν τιμωρίαν αὐτήν, καὶ διὰ νά γίνωμεν χρήσιμοι εἰς ἄλλους καὶ εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἀφοῦ ἀποβάλωμε πᾶσαν κακίαν ἀπό τὴν ψυχὴν, ἥς προτιμήσωμεν τὴν ἀρετὴν. Διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, θά ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εἶθε ὅλοι μας νά ἐπιτύχωμεν, διὰ τῆς χά-

ριτος καὶ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα ἀνήκει ἡ δόξα, συγχρόνως εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. 482

Λ Ο Γ Ο Σ Η'

(Ρωμ. 3, 9-31)

«Τί οὖν προκατέχομεν περισσόν; Ἥτιςάμεθα γάρ Ἰουδαίους τε καὶ Ἑλλήνας πάντας ὅφ' ἁμαρτίαν εἶναι· καθὼς γέγραπται· οὐκ ἔστι δίκαιος οὐδέ εἷς, οὐκ ἔστιν ὁ συνίων, οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὸν Θεόν. Πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν· οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός. Τάφος ἀνεφγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν, ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐδολιοῦσαν, ἰός ἀσπίδων (= δηλητήριον ὄφρων) ὑπὸ τὰ χεῖλη αὐτῶν· Β ὣν τὸ στόμα ἀρᾶς καὶ πικρίας γέμει, ὅξεῖς οἱ πόδες αὐτῶν ἐκχέαι αἷμα· σύντριμμα καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὀδοῖς αὐτῶν, καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν· οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν» (στ. 9-18. Πρβλ. Ψαλμ. 13, 3. 52, 3. 5, 9. 139, 3. 9, 7. Παροιμ. 1, 16. Ἦσ. 59, 7. Ψαλμ. 35, 1).

Κατηγόρησε τοὺς εἰδωολάτραις, κατηγόρησε τοὺς Ἰουδαίους· ἐπόμενον ἦτο κατόπιν νά ἀναφέρῃ τὴν δικαίωσιν πού χορηγεῖται διὰ τῆς πίστεως. **С** Διότι ἐάν οὔτε ὁ νόμος τῆς φύσεως ὠφέλησεν, οὔτε ὁ γραπτός ἔκαμε κάτι περισσότερον, ἀλλὰ καὶ οἱ δύο ἤλεγξαν ἐκείνους, οἱ ὅποιοι δέν τοὺς ἐχρησιμοποίησαν ὀρθῶς, καὶ ἔδειξαν ὅτι εἶναι ἄξιοι μεγαλυτέρας τιμωρίας, εἶναι ἀναγκαῖα ἐν συνεχείᾳ ἡ σωτηρία διὰ τῆς χάριτος.

Ἀνάφερε λοιπὸν αὐτὴν, ὦ Παῦλε, καὶ δεῖξον. Ὅμως δέν ἐνθαρρύνεται ἀκόμη, ὑποπτευόμενος τὴν θρασύτητα τῶν Ἰουδαίων καὶ ὁδηγεῖ τὸν λόγον πάλιν εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτῶν. Καὶ πρῶτον κατήγορον εἰσάγει τὸν Δαυῖδ, ὁ ὁποῖος λέγει τὰ αὐτὰ διὰ πολλῶν, τὰ ὅποια ὅλα συντόμως ἀνέφερεν ὁ Ἡσαΐας, προετοιμάζων δι' αὐτοὺς ἰσχυρόν χαλινόν, ὥστε νά μὴ ἀποσκιρτήσουν, οὔτε νά ἐπαναστατήσῃ κάποιος ἐκ τῶν ἀκροατῶν, **Д** οἱ ὅποιοι γυμνάζονται μέ τοὺς λόγους τῆς πίστεως, ἀφοῦ θά ἔχουν ἀρκούντως περιφρουρηθῇ ἀπὸ πρὶν μέ τὰς κατηγορίας τῶν προφητῶν. Διότι τρεῖς ὑπεροχὰς ἀναφέρει ὁ προφήτης, καὶ ὅτι πάντες ὁμοῦ, λέγων, ὅτι ἐπραττον τὰ κακά, καὶ ὅτι ὄχι μαζί μέ τὰ καλά, ἀλλ' ὅτι μόνον τὴν κακίαν μετήρχοντο, καὶ ὅτι μέ ὅλην τὴν ὑπερβολήν.

Ἔπειτα διὰ νά μὴ λέγουν, τί λοιπόν, ἐάν πρὸς ἄλλους ἔχουν λεχθῇ αὐτά; προσέθεσεν: «Οἶδαμεν δέ, ὅτι ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς

ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ» (στ. 19). Διὰ τοῦτο ἀκριδῶς μετὰ τὸν Ἡσαΐαν, ὁ ὁποῖος ὡμολογουμένως ἀποτείνεται πρὸς αὐτοὺς, εἰσήγαγεν ἐπὶ πλεον τὸν Δαυὶδ, διὰ νὰ δεῖξῃ ὅτι καὶ αὐτὸς ἀναφέρει τὰ ἴδια. Διότι ποία ἀνάγκη ὑπῆρχε, λέγει, Ἐ ἄλλους νὰ κατηγορῇ ὁ προφήτης ποῦ ἀπεστάλη διὰ τὴν ἰδικήν σας διόρθωσιν; Διότι ὁ νόμος δὲν ἐδόθη εἰς ἄλλους, ἀλλ' εἰς σᾶς.

Διὰ ποῖον λόγον δὲ δὲν εἶπε, γνωρίζομεν δέ, ὅτι ὅσα ὁ προφήτης λέγει, ἀλλ' «ὅσα ὁ νόμος λαλεῖ»; Διότι ὅλην τὴν Παλαιάν Διαθήκην ὁ Παῦλος συνηθίζει νὰ τὴν ὀνομάξῃ νόμον. Διότι καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον λέγει: «Τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε, ὅτι Ἀβραάμ δύο υἱούς ἔσχε» (Γαλ. 4, 21-22); καὶ ἐδῶ τοὺς ψαλμοὺς νόμον ὠνόμασεν, εἰπὼν: «Οἶδαμεν, ὅτι ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ».

Ἐπειτα δεικνύει ὅτι ταῦτα δὲν λέγονται ἀπλῶς διὰ νὰ κατηγορήσῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ προετοιμάσῃ πάλιν διὰ τὴν πίστιν. 483. Τόση εἶναι ἡ συγγένεια τῆς Παλαιᾶς πρὸς τὴν Καινὴν, ὥστε καὶ αἱ κατηγορίαι καὶ οἱ ἔλεγχοι διὰ τοῦτο ἐγίνοντο, διὰ νὰ ἀνοιχθῇ λαμπρά ἡ θύρα τῆς πίστεως εἰς τοὺς ἀκροατάς.

Ἐπειδὴ τοῦτο ἰδιαίτερος κατέστρεψε τοὺς Ἰουδαίους, ἡ μεγαλοφροσύνη αὐτῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ κάτωτέρω ἔλεγεν, ὅτι «ἀγνοοῦντες τοῦ Θεοῦ τὴν δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην ζητοῦντες στήσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν» (Ρωμ. 10, 3), Β προλαβὼν καὶ ὁ νόμος καὶ ὁ προφήτης κατέριψαν ἀπὸ πρὶν τὰ φρονήματα αὐτῶν, καὶ κατέπαυσαν τὸν ἐγωισμόν αὐτῶν, ὥστε ἀφοῦ ἐννόησουν τὰ ἁμαρτήματά των καὶ ἀφοῦ ἀποθέσουν ὅλην τὴν κενοδοξίαν καὶ ἀφοῦ ἴδουν ὅτι κινδυνεύουν τὰ ἔσχατα, νὰ προστρέξουν μέ πολλὴν προθυμίαν εἰς ἐκεῖνον ποῦ τοὺς παρέχει τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτημάτων καὶ νὰ δεχθοῦν τὴν χάριν διὰ τῆς πίστεως. Τοῦτο λοιπὸν καὶ ἐδῶ ὁ Παῦλος ὑπονοῶν ἔλεγεν: «Οἶδαμεν δέ, ὅτι ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ· ἵνα πᾶν στόμα φραγῇ, καὶ ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ» (στ. 19).

Ἐδῶ δεικνύει, C ὅτι αὐτοὶ ὡς πρὸς μὲν τὰ ἔργα εἶναι ἔρημοι παρηρησίας καὶ μόνον ὡς πρὸς τοὺς λόγους ἀλαζονεύονται καὶ εἶναι ἀναίσχυντοι. Διὰ τοῦτο καὶ κυριολεκτῶν, εἶπεν «ἵνα πᾶν στόμα φραγῇ», φανερώνων καὶ τὴν ἀναίσχυντον καὶ δυσκόλως διορθουμένην μεγαλοστομίαν αὐτῶν, καὶ τὴν γλώσσαν αὐτῶν ποῦ τὴν ἀποστομώνει μετὰ προσοχῆς. Διότι ὅπως ἀκριδῶς ρεῦμα ἀφόρητον, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον αὕτη ἐφέρετο· ἀλλ' ἐνέφραξεν αὐ-

τήν ὁ προφήτης. "Όταν δέ ὁ Παῦλος λέγῃ «ἵνα πᾶν στόμα φραγῇ» δέν ἐννοεῖ τοῦτο, ὅτι διὰ τοῦτο ἡμάρτησαν διὰ νά φραγῇ τό στόμα αὐτῶν, ἀλλά διὰ τοῦτο ἠλέγχοντο, διὰ νά μὴ ἀγνοοῦν ὅτι ἁμαρτάνουν.

«Καί ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ». **Δ** Δέν εἶπεν, ὁ Ἰουδαῖος, ἀλλά, πᾶσα ἡ φύσις. Διότι τό μέν «ἵνα πᾶν στόμα φραγῇ», σημαίνει ὅτι ἐκείνους ὑπαινίσσεται, ἅν καί δέν ἀνέφερεν αὐτό φανερώς, διὰ νά μὴ καταστῇ τραχύτερος ὁ λόγος, τό δέ «ἵνα ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ», ἔχει λεχθῇ συγχρόνως καί διὰ τοὺς Ἰουδαίους καί διὰ τοὺς εἰδωλολάτρας. Δέν εἶναι μικρόν δέ τοῦτο εἰς τό νά καταπαύσῃ τήν κενοδοξίαν ἐκείνων, ὅταν καί ἐδῶ δέν ἔχουν τίποτε περισσότερον ἀπό τοὺς εἰδωλολάτρας, ἀλλ' ὡς πρός τήν ὑπόθεσιν τῆς σωτηρίας εἶναι προσδεδεμένοι ὁμοίως πρός αὐτούς. Διότι ἐκεῖνος κυρίως λέγεται ὑπόδικος, ὁ ὁποῖος δέν δύναται νά στηρίζεται εἰς τόν ἑαυτόν του πρός ἀπολογία, ἀλλά χρειάζεται τήν βοήθειαν τοῦ ἄλλου· ὅποια ἦσαν καί ὅλα τά ἰδικά μας πού εἴχομεν ἀπολέσει, δηλαδή ἐκεῖνα τά ὅποια συντελοῦν εἰς τήν σωτηρίαν. **Ε**

«Διά γάρ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας» (στ. 20). Πάλιν ἐπετέθη εἰς τόν νόμον, ἀλλά μετὰ φειδούς· διότι τό λεχθέν δέν ἦτο κατηγορία αὐτοῦ, ἀλλά τῆς ὀκηρίας τῶν Ἰουδαίων· πλὴν ὅμως προσεπάθησεν ἐδῶ, ἐπειδή πρόκειται νά ἀναπτύξῃ τόν λόγον τῆς πίστεως, νά δείξῃ ὅτι ὁ νόμος πάρα πολύ εἶχεν ἐξασθενήσει. Διότι ἐάν ὑπερηφανεύεσαι, λέγει, στηριζόμενος εἰς τόν νόμον, οὗτος σέ καταισχύνει μᾶλλον· οὗτος σοῦ διαπομπεύει τάς ἁμαρτίας. Ἀλλά δέν ὠμίλησε τόσον τραχέως, ἀλλά μέ μετριοπάθειαν πάλιν: «Διά γάρ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας». Λοιπόν καί ἡ τιμωρία μεγαλυντέρα, ἀλλ' εἰς τόν Ἰουδαῖον. Διότι ὁ νόμος μέν κατῴρθωνε νά κάμῃ εἰς σέ φανεράν τήν ἁμαρτίαν, ἰδικόν σου καθήκον δέ ἦτο κατόπιν ἡ φυγή. Ἀφοῦ λοιπόν δέν ἀπέφυγες, προσεῖλκυες μᾶλλον τήν τιμωρίαν, **484** καί τό κατόρθωμα τοῦ νόμου ἀπέβη διὰ σέ ἀφορμὴ μεγαλυντέρας τιμωρίας.

"Ότε λοιπόν ἠῤῥησε τόν φόβον, τότε ἐν συνεχείᾳ προσθίεται τά τῆς χάριτος, ἀφοῦ ἐδημιούργησεν εἰς αὐτούς πολλήν ἐπιθυμίαν διὰ τήν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, καί λέγει: «Νυνὶ δέ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται» (στ. 21). Ἐδῶ εἶπε σπουδαῖον λόγον πού χρειάζεται πολλήν ἀπόδειξιν. Διότι ἐάν οἱ ζῶντες ἐν τῷ νόμῳ ὄχι μόνον δέν ἀπέφυγον τήν τιμωρίαν, ἀλλά καί περισσότερον ἠλέγχθησαν, πῶς εἶναι δυνατόν χωρὶς τόν νόμον, ὄχι μόνον

νά ἀποφύγῃ τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ καὶ νά δικαιωθῇ; Διότι ἐδῶ δύο ἀκρότητας ἀνέφερε, Β καὶ τὴν δικαίωσιν καὶ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν χωρὶς τὸν νόμον. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπεν ἀπλῶς δικαιοσύνην, ἀλλὰ δικαιοσύνην Θεοῦ, δείξας κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μεγαλυτέραν τὴν δωρεάν καὶ δυνατὴν τὴν ὑπόσχεσιν ἕνεκα τῆς ἀξίας τοῦ προσώπου· διότι ὅλα εἰς τὸν Θεὸν εἶναι δυνατά.

Καὶ δὲν εἶπεν, ἐδόθη, ἀλλὰ «πεφανέρωται», ἀφαιρῶν τοιοῦτοτρόπως τὴν κατηγορίαν τῆς καινοτομίας· διότι ἐκεῖνο, πού ἔχει φανερωθῇ, ὡς παλαιὸν καὶ κρυπτὸν φανεροῦται. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐξῆς δεικνύει, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι πρόσφατον. Ἀφοῦ εἶπε δηλαδὴ «πεφανέρωται», προσέθεσε· «μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν» (στ. 21). Διότι μὴ θορυδηθῆς, λέγει, ἐπειδὴ τῶρα ἐδόθη, C οὔτε νά ταραχθῆς, ὡς νά εἶναι καινόν καὶ παράδοξον πρᾶγμα· διότι αὐτὸ τὸ προέλεγον ἄνωθεν προερχόμενον καὶ ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται.

Καὶ τὰ μὲν ἔδειξε διὰ τῆς ἀποδείξεως ταύτης, τὰ δὲ πρόκειται νά δείξῃ, εἰς μὲν τὰ προηγούμενα ἀφοῦ ἀνέφερε τὸν Ἀβδακούμ πού ἔλεγεν «ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται», εἰς δὲ τὰ μετὰ ταῦτα τὸν Ἀβραάμ, τὸν Δαυὶδ, καὶ αὐτοὺς νά διδάσκουν ἡμᾶς περὶ τούτων. Διότι εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἦτο πολὺς ὁ λόγος διὰ τὰ πρόσωπα αὐτά· διότι ὁ μὲν ἦτο πατριάρχης καὶ προφήτης, ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ προφήτης· καὶ αἱ ὑποσχέσεις δὲ περὶ τούτων καὶ πρὸς τοὺς δύο αὐτοὺς εἶχον δοθῇ. D Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ματθαῖος ὅταν ἀρχίζῃ τὸ εὐαγγέλιον, ἐνθυμεῖται καὶ τοὺς δύο αὐτοὺς πρῶτον, καὶ τότε κατὰ ἀκολουθίαν προσθέτει τοὺς προγόνους. Ἀφοῦ εἶπε δηλαδὴ «Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Ματθ. 1, 1), δὲν ἀνέμεινε νά ἀναφέρῃ μετὰ τὸν Ἀβραάμ τὸν Ἰσαάκ καὶ τὸν Ἰακώβ, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὸν Ἀβραάμ ἐμνημόνευσε τὸν Δαυὶδ. Καὶ τὸ θαυμαστὸν βεβαίως εἶναι ὅτι καὶ πρὸ τοῦ Ἀβραάμ ἀνέφερε τὸν Δαυὶδ, λέγων ὡς ἐξῆς: «υἱοῦ Δαυὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ»· καὶ τότε ἤρχισε νά συγκαταλέγῃ τὸν Ἰσαάκ καὶ τὸν Ἰακώβ καὶ ὅλους τοὺς ἐπομένους. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀπόστολος ἐδῶ αὐτοὺς ἀναφέρει συνεχῶς, καὶ λέγει: «Δικαιοσύνη δὲ Θεοῦ, μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν». E

Ἐπειτα διὰ νά μὴ εἴτῃ κάποιος, καὶ πῶς ἀφοῦ αὐτοὶ οὐδόλως συντελοῦν εἰς τὸ προκείμενον θέμα, σωζόμεθα; δεικνύει ὅτι καὶ ἡμεῖς εἰσφέρομεν ὄχι ὀλίγον εἰς τοῦτο, τὴν πίστιν ἐννοῶ. Εἰπὼν δηλονότι «δικαιοσύνη Θεοῦ» (στ. 22), προσέθεσε «διὰ τῆς πίστεως, εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας» (στ. 22). Πά-

λιν ἐδῶ ὁ Ἰουδαῖος θορυβεῖται, ἐπειδὴ τίποτε τὸ ἐξαιρετικόν δέν ἔχει ἐν σχέσει πρὸς τοὺς λοιπούς, καὶ ἀριθμεῖται μαζί μέ ὅλην τὴν οἰκουμένην. Διὰ νά μὴ πάθῃ λοιπόν αὐτό, ταπεινώνει πάλιν αὐτόν μέ τόν φόβον, προσθέτων καὶ λέγων: «Οὐ γάρ ἐστι διαστολή· πάντες γάρ ἡμαρτον» (στ. 22-23). 485 Διότι μὴ μοῦ εἴπῃς ὅτι ὁ τάδε ὁ Ἕλλην, ὁ τάδε ὁ Σκύθης, ὁ τάδε ὁ Θράξ· διότι ὅλοι εὐρίσκονται εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν. Διότι ἂν καὶ ἔλαβες τὸν νόμον, ἔν μόνον ἔμαθες ἀπὸ τὸν νόμον, τὴν γνῶσιν τῆς ἁμαρτίας, ὄχι τὴν ἀποφυγὴν αὐτῆς.

Ἔπειτα, διὰ νά μὴ λέγουν, ὅτι ἂν καὶ ἡμαρτήσαμεν, ὅμως ὄχι ὅπως ἐκεῖνοι, προσέθεσε: «Καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ» (στ. 23). Ὡστε ἂν καὶ δέν ἡμάρτησες καθ' ὅμοιον τρόπον μέ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ τὴν δόξαν ὁμοίως ἔχεις ἀποστερηθῇ· διότι ἀνήκεις εἰς ἐκεῖνους πού ἔχουν προσκρούσει εἰς τὸν Θεόν· ἐκεῖνος δέ πού ἔχει προσκρούσει συγκαταλέγεται εἰς τοὺς κατησχυμένους, ὄχι εἰς τοὺς δοξαζομένους.

Ἀλλὰ μὴ φοδηθῇς· Β διότι διὰ τοῦτο εἶπον αὐτά, ὄχι διὰ νά σέ ἐμβάλω εἰς ἀπόγνωσιν, ἀλλὰ διὰ νά δεῖξω τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ δεσπότου. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε: «Δικαιούμενοι δωρεάν τῇ αὐτοῦ χάριτι, διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃν προέθετο ὁ Θεός ἱλαστήριον ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι, εἰς ἐνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ» (στ. 24-25). Κύτταξε διὰ πόσων ἀποδεικνύει ἐκεῖνο πού ἔχει λεχθῇ. Πρῶτον ἀπὸ τῆς ἀξίας τοῦ προσώπου· διότι δέν εἶναι ἄνθρωπος ἐκεῖνος πού ἐργάζεται αὐτά, ὥστε νά ἀτονήσῃ, ἀλλ' ὁ Θεός πού δύναται τά πάντα· διότι ἡ δικαιοσύνη εἶναι τοῦ Θεοῦ, λέγει. Δεύτερον, ἀπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν. Ἀλλὰ μὴ φοδηθῇς ἐπειδὴ ἤκουσες «χωρὶς νόμου». C διότι καὶ αὐτός ὁ νόμος διδάσκει αὐτό. Τρίτον, ἀπὸ τῶν θυσιῶν πού ἐτελοῦντο εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην. Διότι διὰ τοῦτο εἶπεν «ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι», ὑπενθυμίζων εἰς αὐτούς τά πρόδρατα ἐκεῖνα καὶ τοὺς μόσχους. Διότι ἔάν, λέγει, αἱ σφαγαὶ τῶν ἀλόγων ἔλυνον ἁμαρτίας, πολὺ περισσότερον τὸ αἷμα τοῦτο.

Καὶ δέν εἶπεν ἀπλῶς, λυτρώσεως, ἀλλ' «ἀπολυτρώσεως», ὥστε ποτέ ἡμεῖς νά μὴ ἐπανέλθωμεν πάλιν εἰς τὴν αὐτὴν δουλείαν. Καὶ ἱλαστήριον δι' αὐτό τοῦτο ὀνομάζει, δεικνύων, ὅτι ἔάν ὁ τύπος εἴχε τσαύτην ἰσχύν, πολὺ περισσότερον ἢ ἀλήθεια θά ἐπιδείξη τὴν ἰδικὴν τῆς ἰσχύν. D Φανερώων δέ πάλιν, ὅτι τοῦτο δέν εἶναι νεώτερον, οὔτε νέον, λέγει: «προέθετο». Καὶ ἀφοῦ εἶπε «προέθετο ὁ Θεός», καὶ ἀφοῦ ἐδειξε τὸ κατόρθωμα τοῦ Πατρὸς,

τό αὐτό δεικνύει νά εἶναι καί τοῦ Υἱοῦ· διότι ὁ μὲν Πατήρ προέθετο, ὁ δέ Χριστός διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ κατώρθωσε τό πᾶν.

«Εἰς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ». Τί σημαίνει ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης; Ὅπως ἀκριβῶς ἔνδειξις πλούτου, ὄχι μόνον τό νά εἶναι αὐτός πλούσιος, ἀλλά καί τό νά κάμνη καί ἄλλους πλουσίους· καί ζωῆς, ὄχι μόνον τό νά εἶναι αὐτός ζῶν, ἀλλά καί νά ζωοποιῇ τοὺς νεκρούς· καί δυνάμεως, ὄχι μόνον τό νά εἶναι αὐτός δυνατός, ἀλλά καί τοὺς ἀδυνάτους νά ἐνδυναμώνη· κατά τόν ἴδιον τρόπον καί ἔνδειξις δικαιοσύνης, Ε ὄχι μόνον νά εἶναι αὐτός δίκαιος, ἀλλά καί ἄλλους πού ἔχουν καταπέσει εἰς τήν ἁμαρτίαν ἐξαίφνης νά τοὺς κάμνη δικαίους. Τοῦτο λοιπόν καί αὐτός ἐρμηνεύων, προσέθεσε τί σημαίνει ἔνδειξις: «Εἰς τό εἶναι αὐτόν δίκαιον, καί δικαιοῦντα τόν ἐκ πίστεως Ἰησοῦ» (στ. 26).

Νά μή ἀμφιβάλλης λοιπόν· διότι δέν προέρχεται ἡ δικαίωσις ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἀπό πίστεως· οὔτε νά ἀποφεύγῃς τήν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ· διότι εἶναι διπλοῦν τό ἀγαθόν αὐτῆς, ὅτι καί ἐλαφρόν εἶναι, καί εἰς ὅλους προσιτόν· οὔτε νά αἰσχύνεσαι καί νά κοκκινίζῃς· διότι ἐάν αὐτός φανερώνη ὅτι πράττει τοῦτο, καί ὡς νά ἔλεγε κάποιος, ὑπερηφανεύεται καί σεμνύνεται, πῶς σὺ ἀποφεύγεις καί κρύπτεσαι, 486 διὰ πρᾶγμα πού ὁ δεσπότης σου δοξάζεται;

Ἀφοῦ ἀνύψωσε λοιπόν τόν ἀκροατὴν μέ τό νά εἰπῇ ὅτι τά γινόμενα εἶναι ἔνδειξις τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ, πάλιν διὰ τοῦ φόβου ὠθεῖ ἐκείνον, πού βραδυπορεῖ καί διστάζει νά προσέλθῃ, λέγων ὡς ἐξῆς: «**Διὰ τὴν πάρεσιν τῶν προγεγονότων ἁμαρτημάτων**» (στ. 25). Βλέπεις κατά ποῖον τρόπον συνεχῶς ὑπενθυμίζει εἰς αὐτοὺς τά πλημμελήματα; Ἀνωτέρω μὲν λέγων «διὰ γάρ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας», μετὰ ταῦτα δέ, ὅτι πάντες ἡμαρτον· ἐδῶ δέ σφοδρότερον. Διότι δέν εἶπε, διὰ τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλά «διὰ τὴν πάρεσιν», τοῦτέστι, τὴν νέκρωσιν. Διότι δέν ὑπῆρχε πλέον ἐλπίς ὑγείας, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς σῶμα πού παρέλυσεν ἐχρειάζετο τὴν ἄνωθεν χεῖρα, Β κατά τόν ἴδιον τρόπον καί ἡ ψυχὴ πού ἐνεκρώθη.

Καί τό πράγματι φοδερώτερον, πρᾶγμα τό ὅποιον ἀφοῦ ἀνέφερεν ὡς αἰτίαν, δεικνύει ὅτι ἡ κατηγορία εἶναι μεγαλυτέρα. Ποῖον δέ εἶναι τοῦτο; Τό ὅτι ἡ νέκρωσις ἔχει συμδῆ **μέ τὴν ἀνοχήν τοῦ Θεοῦ** (στ. 26). Διότι δέν δύνασθε νά ἀναφέρετε, λέγει, ὅτι δέν ἀπελαύσατε πολλὴν ἀνοχήν καί ἀγαθότητα. Τό δέ «ἐν τῷ νῦν καιρῷ» (στ. 26), σημαίνει ὅτι δεικνύει τὴν πολλὴν δύναμιν καί φιλαν-

θρωπίαν. Διότι ὅτε ἀτηλπίσθημεν, λέγει, καί ἦτο καιρὸς κρίσεως, καί ἠὺξήθησαν τὰ κακά, καί ἐτελείωσαν αἱ ἁμαρτίαι, **Σ** τότε ἐπέδειξε τὴν δύναμίν του, διὰ νὰ μάθῃς πόση εἶναι ἡ ἀφθονία τῆς δικαιοσύνης εἰς αὐτόν. Διότι τοῦτο ἐάν ἐλάμβανε χώραν εἰς τὴν ἀρχήν, δέν θά ἐφαίνετο τόσον θαυμαστόν καί παράδοξον, ὅπως τώρα, ὅτε ἐξηλέγχθη κάθε τρόπος θεραπείας.

«Ποῦ οὖν ἡ καύχησις; Ἐξεκλείσθη, φησί. Διὰ ποίου νόμου; τῶν ἔργων; Οὐχί, ἀλλὰ διὰ νόμου πίστεως» (στ. 27). Πολλή εἶναι ἡ προσπάθεια τοῦ Παύλου νὰ δείξῃ, ὅτι τόσον πολὺ ἰσχυσεν ἡ πίστις, ὅσον οὔτε ἐφαντάσθη ποτέ ὁ νόμος. Ἐπειδὴ εἶπεν ὅτι δικαίωνει ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς πίστεως, ἀσχολεῖται μέ τὸν νόμον πάλιν. Καί δέν λέγει, ποῦ εἶναι λοιπόν τὰ κατορθώματα τῶν Ἰουδαίων; ποῦ εἶναι ἡ δικαία διαγωγή; **Δ** ἀλλὰ: «ποῦ ἡ καύχησις»; Παντοῦ δεικνύων, ὅτι μόνον μεγάλους λόγους λέγων, ὅτι τάχα ἔχουν κάτι περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους, καί ὅτι οὐδὲ ὧς ἐπιδεικνύουν ἔργον.

Καί ἀφοῦ εἶπε «ποῦ οὖν ἡ καύχησις;» δέν εἶπεν, ἠφανίσθη καί ἐχάθη, ἀλλ' «ἐξεκλείσθη», πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει μᾶλλον ἔλλειψιν καιροῦ, διότι δέν ἔχει πλέον καιρόν. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή ὅταν ἐπέλθῃ ἡ κρίσις δέν ἔχουν πλέον καιρόν οἱ θέλοντες νὰ μετανοοῦν, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καί ὅταν ἐν συνεχείᾳ ἐξηλθεν ἡ ἀπόφασις, καί ἐνῷ πάντες πρόκειται νὰ καταστραφoῦν, καί ἐνῷ ἦλθεν ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος λύει ταῦτα τὰ δεινὰ διὰ τῆς χάριτος, δέν εἶχον πλέον ἐκεῖνοι καιρόν νὰ προβάλλουν τὴν διόρθωσιν διὰ τοῦ νόμου. **Ε**

Ἐάν δηλαδή αὐτοὶ ἔπρεπε νὰ ἰσχυρίζωνται ὅτι σώζονται διὰ τοῦ νόμου, ἔπρεπε νὰ πράττουν αὐτὸ πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ· ὅταν ἦλθε δέ ὁ σώζων διὰ τῆς πίστεως, ἔλλειψεν ἐν συνεχείᾳ ὁ καιρὸς τῶν ἀγώνων. Διότι ὅσον πάντες εἶναι περιφρονημένοι, τόσον σώζει διὰ τῆς χάριτος. Διὰ τοῦτο καί ἦλθε τώρα, ὥστε νὰ μὴ λέγουν, ἐάν ἤρχeto εἰς τὴν ἀρχήν, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ σωθοῦν διὰ νόμου, καί μέ κόπους ἰδικoὺς τῶν καὶ κατορθώματα. Ἀποστομῶνων λοιπόν ταύτην τὴν ἀναισχυντίαν αὐτῶν, ἀνέμεινε χρόνον πολύν, **487** ὥστε μετὰ τὴν σαφῆ ἐρευναν ὅτι δέν ἐξαρκoῦν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς τῶν δι' ὧν τῶν μέσων, τότε νὰ τοὺς σώσῃ διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο καί ἀνωτέρω λέγων «εἰς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης», προσέθεσεν «ἐν τῷ νῦν καιρῷ». Ἐάν δέ μερικοὶ ἀντιλέγουν, τὸ ἴδιον πράττουν, ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος πού ἔχει πολὺ ἁμαρτήσῃ, καί μὴ δυνηθεῖς νὰ

ἀπολογηθῇ εἰς τό δικαστήριον, ἀλλά καταδικασθεῖς καί ἐνῷ πρόκειται νά τιμωρηθῇ, ἔπειτα ὅταν ἀφεθῇ ἐλεύθερος ἐξ αἰτίας βασιλικῆς δωρεᾶς, γίνεται ἀναίσχυντος, μετά τήν ἀφειν καυχώμενος καί λέγων ὅτι οὐδόλως ἔχει ἁμαρτήσῃ. Διότι πρὶν ἔλθῃ ἡ δωρεά ἔπρεπε νά ἀποδείξῃ ὅτι ἐσώθῃ διὰ τοῦ νόμου· ὅταν δέ ἦλθε, δέν ἔχει καιρόν κατόπιν διὰ νά καυχᾶται. **Β** Πρᾶγμα τό ὅποιον βεβαίως συνέβη καί ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων. Διότι ἐπειδὴ ἀπό μόνοι των εἶχον προδοθῇ διὰ τοῦτο ἦλθε δι' αὐτῆς τῆς ἐλεύσεως ἔξαφανίζων τήν καύχῃσιν. Διότι ἐκεῖνος πού λέγει ὅτι εἶναι διδάσκαλος νηπίων, καί πού καυχᾶται ἐν τῷ νόμῳ, καί πού ὀνομάζει τόν ἑαυτόν του παιδευτήν ἀφρόνων, ἀφοῦ ἐχρειάσθῃ καθ' ὅμοιον τρόπον μέ ἐκείνους τόν διδάσκαλον καί σωτήρα, δέν ἔχει πλέον πρόφασιν διὰ τήν καύχῃσιν. Διότι ἐάν καί πρό τούτου ἡ περιτομή κατέστη ἔλλειψις περιτομῆς, πολύ περισσότερον τώρα· διότι ἔχει βληθῇ καί ἀπό τοὺς δύο καιροὺς. Ἀφοῦ εἶπε δέ ὅτι ἀπεκλείσθῃ, δεικνύει καί πῶς. Πῶς λοιπόν ἀπεκλείσθῃ, λέγει; «Διὰ ποίου νόμου; τῶν ἔργων; Οὐχί, ἀλλά διὰ νόμου πίστεως».

Ἰδού ὅτι καί τήν πίστιν νόμον ὠνόμασεν, **Γ** ἀρεσκόμενος νά ἐνδιατριβῇ εἰς τὰ ὀνόματα, ὥστε νά παρηγορήσῃ διὰ τήν φαινομένην καινοτομίαν. Ποῖος εἶναι δέ ὁ νόμος τῆς πίστεως; Τό νά σώζεται διὰ τῆς χάριτος. Ἐδῶ δεικνύει τήν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, διότι ὄχι μόνον ἔσωσεν, ἀλλά καί ἐδικαίωσε καί εἰς καύχῃσιν ὠδήγησε, καί χωρίς νά χρειασθῇ ἔργα, ἀλλ' ἀφοῦ ἐζήτησε πίστιν μόνον.

Ταῦτα δέ λέγει, προετοιμάζων καί τόν Ἰουδαῖον πού ἐπίστευσε νά μετριοφρονῇ, καταβιδάζων καί ἐκεῖνον πού δέν ἐπίστευσεν, ὥστε νά τόν προσελκύσῃ. Διότι αὐτός μέν σωθεῖς, ἂν μεγαλοφρονῇ προσέχων εἰς τόν νόμον, **Δ** θά ἀκούσῃ ὅτι αὐτός ἐνέφραξε τό στόμα αὐτοῦ, αὐτός κατηγόρησεν αὐτόν, αὐτός ἀηγόρευσε τήν σωτηρίαν αὐτοῦ, καί ἀπέκλεισε τό καύχημα· ἐκεῖνος δέ μή πιστεύσας, πάλιν διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν ταπεινωθεῖς, θά δυνηθῇ νά ὀδηγηθῇ εἰς τήν πίστιν.

Εἶδες πόση εἶναι ἡ ἀφθονία τῆς πίστεως; πῶς ἀπεμάκρυνεν ἀπό τὰ πρότερα, χωρίς νά ἀφήσῃ οὔτε νά καυχᾶται δι' αὐτά; «Λογιζόμεθα οὖν πιστεῖ δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον χωρίς ἔργων νόμου» (στ. 28). Ὅτε ἔδειξεν ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς πίστεως εἶναι ἀνώτεροι τῶν Ἰουδαίων, τότε ἐν συνεχείᾳ διδάσκει καί περὶ αὐτῆς μέ πολλήν παρησίαν, **Ε** καί θεραπεύει πάλιν ἐκεῖνο πού ἐδῶ φαίνεται ὅτι θορυβεῖ. Διότι δύο ἦσαν ἐκεῖνα πού ἐτάρασσον τοὺς Ἰουδαί-

ους. ἔν μὲν, ὅτι εἶναι δυνατόν νά σωθοῦν χωρὶς ἔργα, ἀφοῦ ἐκεῖνοι πού εἶχον ἔργα δέν ἐσώθησαν· ἕτερον δέ, ἐάν εἶναι δίκαιον οἱ ἀπερίτμητοι νά ἀπολαύσουν τὰ ἴδια μέ ἐκείνους πού ἔχουν τραφή μαζί μέ τόν νόμον τόσον χρόνον· πράγμα τό ὅποῖον ἐτάρασσε ἀυτοὺς πολύ περισσότερο ἀπό τό προηγούμενον. Διά τοῦτο ἀφοῦ ἀπέδειξεν ἐκεῖνο, μέ τοῦτο ἀσχολεῖται ἐν συνεχείᾳ, τό ὅποῖον τόσον ἐθορύβει τοὺς Ἰουδαίους, ὥστε καί τόν Πέτρον μετά τήν πίστιν νά κατηγορήσουν ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως, δηλαδή τῆς προσελεύσεως τοῦ Κορνηλίου εἰς τήν πίστιν (πρβλ. Πράξ. 10, 15 καί 28). Τί λέγει λοιπόν: «Λογίζομεθα οὖν πιστεῖ δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον». 488 Δέν εἶπεν Ἰουδαῖον, ἤ τόν εὐρισκόμενον ὑπό τόν νόμον, ἀλλ' ἀφοῦ ἐξήγαγε τόν λόγον εἰς εὐρυχωρίαν, καί ἀφοῦ ἤνοιξε τὰς θύρας τῆς σωτηρίας εἰς τήν οἰκουμένην, λέγει «ἄνθρωπον» τό κοινόν ὄνομα τῆς φύσεως.

Ἐπειτα λαβὼν ἀφορμήν ἀπό αὐτό, λύει ἀντίθεσιν πού δέν ἐτέθη. Διότι ἐπειδή ἦτο φυσικόν οἱ Ἰουδαῖοι πού ἤκουσαν ὅτι ἡ πίστις δικαιοῦνει πάντα ἄνθρωπον **Β** νά δυσκολεύουν καί νά σκανδαλίζονται, προσέθεσεν: «**Ἦ Ἰουδαίων ὁ Θεός μόνον;**» (στ. 29), ὡς νά ἔλεγε· διατί σοῦ φαίνεται τοῦτο ἄτοπον, τό ὅτι πᾶς ἄνθρωπος σώζεται; Μήπως δηλαδή ὁ Θεός εἶναι μερικός; Δεικνύων ἐκ τούτου, ὅτι θέλοντες νά βλάπτουν τοὺς εἰδωλολάτρας, βλάπτουν μᾶλλον τήν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἐάν βεβαίως δέν ἐπέτρεπον εἰς αὐτόν νά εἶναι Θεός ὅλων. Ἐάν ὁμως εἶναι ὅλων, καί προνοεῖ δι' ὅλους. Ἐάν δέ προνοῇ δι' ὅλους, ὅλους τοὺς σώζει καθ' ὅμοιον τρόπον· διά τῆς πίστεως. Διά τοῦτο λέγει: «**Ἦ Ἰουδαίων ὁ Θεός μόνον, οὐχί δέ καί ἐθνῶν; Ναί καί ἐθνῶν**» (στ. 29). Δέν εἶναι δηλαδή μερικός, ὅποιοι οἱ μῦθοι τῶν Ἑλλήνων, ἀλλά κοινός δι' ὅλους καί εἰς. Διά τοῦτο καί προσθέτει: «**Ἐπεὶπερ εἰς ὁ Θεός**» (στ. 30)· τοῦτέστιν, ὁ ἴδιος καί τούτων καί ἐκείνων δεσπότης.

Ἡ πρόνοια κοινή δι' ὅλους

Ἐάν δέ μοῦ ἀναφέρεις τὰ παλαιά, καί τότε κοινή ἦτο ἡ πρόνοια, **С** ἂν καί διαφόρως. Διότι καί εἰς σέ ἐδόθη νόμος γραπτός καί εἰς ἐκείνους νόμος φυσικός καί τίποτε ὀλιγώτερον δέν εἶχον, ἐάν βεβαίως ἤθελον, ἀλλ' ἠδύναντο καί νά νικοῦν. Διά τοῦτο καί προσέθεσε, αὐτό τοῦτο ὑπονοῶν: «**Ὅς δικαιοῦσει περιτομήν ἐκ πίστεως, καί ἀκροβυστίαν διά τῆς πίστεως**» (στ. 30)· ὑπενθυμίσας

εἰς αὐτούς τὰ ἀνωτέρω περὶ ἀκροδυστίας καὶ περιτομῆς λεχθέντα, διὰ τῶν ὁποίων ἔδειξεν ὅτι οὐδεμία διαφορὰ ὑπάρχει. Ἐάν δέ τότε, πολὺ περισσότερον τώρα. Πράγμα τὸ ὁποῖον θεθαίως καὶ σαφέστερον ἀποδεικνύων τώρα, φανερῶνει ὅτι καὶ οἱ δύο χρειάζονται ὁμοίως τὴν πίστιν.

«Νόμον οὖν καταργοῦμεν, φησί, διὰ τῆς πίστεως; Μὴ γένοιτο· ἀλλὰ νόμον ἰστώμεν» (στ. 31). Δ Εἶδες σύνεσιν ποικίλην καὶ ἀπερίγραπτον; Διότι μέ αὐτὴν τὴν λέξιν «ἰστώμεν», ἔδειξεν ὅτι ὁ νόμος δέν ἴστατο, ἀλλ' εἶχε καταλυθῇ. Καὶ πρόσεξε τὴν ὑπεροχὴν τῆς δυνάμεως τοῦ Παύλου, καὶ μέ πόσῃν ἀφθονίαν ἀποδεικνύει ἐκεῖνα ποῦ θέλει. Διότι δεικνύει ἐδῶ, ὅχι μόνον ὅτι δέν βλάπτει τὸν νόμον ἢ πίστις, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸν βοηθεῖ, ὅπως ἀκριδῶς θεθαίως καὶ αὐτός προετοιμάζει διὰ τὴν πίστιν. Διότι ὅπως ἀκριδῶς εἶπε προηγουμένως ὅτι ὁ νόμος ἐφανέρωσε τὴν πίστιν, «μαρτυρουμένη γάρ ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν» (Ρωμ. 3, 21), λέγει, τοιοῦτοτρόπως καὶ αὕτη ἔστησεν αὐτόν ποῦ ἐξησθένει.

Καὶ πῶς ἔστησε, λέγει; Ε Ποῖον ἦτο τὸ ἔργον τοῦ νόμου, καὶ διὰ ποῖον λόγον ἔπραττε τὰ πάντα; Διὰ νὰ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον δίκαιον. Ἄλλ' ἐκεῖνος μέν δέν ἠδυνήθη τοῦτο· «πάντες γάρ, φησίν, ἡμαρτον» (Ρωμ. 3, 23)· ἢ πίστις ὅμως ὅταν ἦλθε κατώρθωσεν αὐτό· διότι συγχρόνως κάποιος ἐπίστευσε καὶ ἐδικαιώθη. Ἐπομένως ἔστησε τὸ θέλημα τοῦ νόμου, καὶ ἐκεῖνο διὰ τὸ ὁποῖον ὅλα τὰ ἔπραττεν ἐκεῖνος, τοῦτο αὕτη τὸ ἔφερεν εἰς τέλος. Ἄρα δέν κατήργησεν αὐτόν, ἀλλὰ τὸν συνεπλήρωσε.

Τρία τινὰ λοιπὸν ἀπέδειξεν ἐδῶ. Καὶ ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ δικαιωθῇς χωρὶς τὸν νόμον, καὶ ὅτι τοῦτο δέν ἠδυνήθη ὁ νόμος, καὶ ὅτι ἡ πίστις δέν μάχεται πρὸς αὐτόν. Ἐπειδὴ τοῦτο ἰδιαιτέρως ἐθορύβει τοὺς Ἰουδαίους, ἢ ἀποψις ὅτι ἡ πίστις εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸν νόμον, 489 δεικνύει περισσότερον ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θέλει ὁ Ἰουδαῖος, ὅχι μόνον ὅτι δέν εἶναι ἀντίθετος, ἀλλ' ὅτι εἶναι καὶ πάρα πολὺ σύμμαχος καὶ συνεργός, πράγμα τὸ ὁποῖον κατ' ἐξοχὴν ἐπόθουν νὰ ἀκούσουν.

Ἡ ἀγάπη μήτηρ πάντων τῶν ἀγαθῶν. Κατὰ τοῦ φθόνου.

Ἄλλ' ἐπειδὴ μετὰ τὴν χάριν ταύτην, διὰ τῆς ὁποίας ἐδικαιώθημεν, χρειάζεται καὶ ἀνάλογος διαγωγή, ἥς ἐπιδείξωμεν τὴν ἀνταξίαν τῆς δωρεᾶς προσπάθειαν. Θά τὴν ἐπιδείξωμεν δέ, ἂν φυ-

λάσσωμε μέ πολλήν φροντίδα τήν μητέρα τῶν ἀγαθῶν, τήν ἀγάπην. Ἀγάπη δέ σημαίνει, ὄχι λόγοι χωρίς νόημα, οὔτε προσφωνήσεις ἀπλῶς, **Β** ἀλλά προστασία καί ἐπίδειξις δι' ἔργων· π.χ. ἡ λύσις τῆς πτωχείας, ἡ περιποίησις τῶν ἀρρώστων, ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν κινδύνων, ἡ συμπαράστασις τῶν εὐρισκομένων εἰς δυσκολίας, ὁ κλαυθμός μετά κλαιόντων, ἡ χαρά μετά χαρόντων· διότι καί αὕτη εἶναι ἐπίδειξις ἀγάπης. Καίτοι αὕτη φαίνεται ὅτι εἶναι μικρόν πρᾶγμα, ἡ χαρά μετά χαιρόντων· εἶναι ὁμως μέγα καί χρειάζεται φιλόσοφον διάθεσιν καί πολλούς θά εὕρωμεν τό μέν μικρότερον νά κατορθώνουν, πρὸς τοῦτο ὁμως νά ἀτονοῦν. Πολλοί δηλαδή κλαίουσιν μέν μετά κλαιόντων, οὐδόλως ὁμως χαίρουν μετά χαιρόντων, ἀλλά δακρύνουν ἐνῷ ἄλλοι χαίρουν· πρᾶγμα τό ὅποιον εἶναι μῖσος καί φθόνος.

Κατά ταῦτα λοιπόν δέν εἶναι μικρόν κατόρθωμα νά χაίρης ὅταν χაίρῃ ὁ ἀδελφός, **Γ** ἀλλά καί μεγαλύτερον ἀπό τό ἄλλον· ἴσως δέ εἶναι μεγαλύτερον ὄχι μόνον ἀπό τόν κλαυθμόν μετά κλαιόντων, ἀλλά καί ἀπό τήν συμπαράστασιν εἰς τοὺς κινδύνους. Πολλοί δηλονότι ἐκινδύνευσαν μέν μαζί μέ τοὺς κινδυνεύοντας, ὅταν ὁμως ἠὺδοκίμουν ἐλυπήθησαν· τόση εἶναι ἡ ἐξουσία τοῦ μίσους. Καίτοι ἡ μέν συμπαράστασις εἰς τοὺς κινδύνους χρειάζεται κόπους καί ἰδρώτας, ἡ χαρά δέ εἰς τήν χαράν τοῦ ἀδελφοῦ εἶναι ἀποτέλεσμα προαιρέσεως καί διαθέσεως μόνον· ἀλλ' ὁμως τό δυσκολώτερον ἀφοῦ ὑπέμεινον πολλοί, τό εὐκολώτερον τούτου δέν κατώρθωσαν, **Δ** ἀλλά λειώνουν καί χάνονται, ὅταν ἴδουν ἄλλους νά εὐδοκίμοῦν, ὅταν ὀλόκληρον ἐκκλησίαν νά ὠφελῇται, ἡ μέ λόγον ἢ καί μέ κάποιον ἄλλον τρόπον· ἀπό τό ὅποιον τί χειρότερον δύναται νά συμβῇ; Διότι ἐν συνεχείᾳ ὄχι μόνον πρὸς τόν ἀδελφόν, ἀλλά καί πρὸς τό θέλημα τοῦ Θεοῦ μάχεται ὁ τοιοῦτος.

Τοῦτο λοιπόν ἀφοῦ ἐννοήσῃς, σταμάτησε τήν νόσον, καί ἂν δέν θέλῃς τόν πλησίον, τοῦλάχιστον τόν ἑαυτόν σου νά ἀπαλλάξῃς ἀπό ἀναρίθμητα κακά. Διατί ἐπὶ πλέον εἰσάγεις πόλεμον εἰς τάς σκέψεις; Διατί γεμίζεις τήν ψυχὴν ἀπό θόρυβον; Διατί δημιουργεῖς τρικυμίαν; **Ε** Διατί κάμνεις τά ἄνω κάτω; Πῶς θά δυνηθῇς ἐνῷ διάκεισαι κατ' αὐτόν τόν τρόπον, νά ζητήσῃς συγχώρησιν ἁμαρτιῶν; Διότι ἐάν οὔτε αὐτός συγχωρῇ τά ἁμαρτήματα εἰς ἐκείνους πού δέν συγχωροῦν τά εἰς αὐτοὺς ἁμαρτήματα, ποῖαν συγχώρησιν θά δώσῃ εἰς ἐκείνους πού ἐπιχειροῦν νά ἀδικοῦν αὐτοὺς οἱ ὅποιοι οὐδόλως τοὺς ἠδίκησαν; Διότι τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις ἐσχάτης κακίας. Οἱ τοιοῦτοι μετά τοῦ διαδόλου πολεμοῦν τήν ἐκκλη-

σίαν· ἴσως δέ καί πολύ χειρότερον· διότι ἐκείνον μέν, πού δέν συγχωρεῖ αὐτούς πού τόν ἔδλαψαν, εἶναι δυνατόν καί νά τόν ἀποφύγωμεν, οὗτοι ὁμως μέ τό νά φορέσουν προσωπεῖον φιλίας, λαθραίως ἀνάπτουν τήν πυράν, ρίπτοντες πρῶτον τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς τήν κάμινον, ἐπειδὴ πάσχουν ἀπό νόσον ἢ ὁποία ὄχι μόνον δέν δύναται νά ἐλεηθῇ, ἀλλά καί ἡ ὁποία προξενεῖ πολὺν γέλωτα.

Διότι, πές μου, διατί κιτρινίζεις, 490 καί τρέμεις καί ἔχεις σταθῇ περίφοβος; Ποῖον δεινόν συνέβη; Ἐπειδὴ εἶναι λαμπρός ὁ ἀδελφός καί περιφανής καί προοδευτικός; Λοιπὸν ἔπρεπε νά στεφανοῦσαι καί νά χαίρης καί νά δοξάζῃς τόν Θεόν, διότι τό ἰδικόν σου μέλος εἶναι λαμπρόν καί περιφανές. Ἀλλά πονεῖς διότι ὁ Θεός δοξάζεται; Βλέπεις πού τείνει ὁ πόλεμος;

"Ὅμως δέν πονῶ, λέγει, διότι δοξάζεται ὁ Θεός, ἀλλά διότι ὁ ἀδελφός δοξάζεται. "Ὅμως δι' αὐτοῦ ἀναβαίνει πρὸς τόν Θεόν ἡ δόξα· λοιπὸν καί ὁ πόλεμος πού προέρχεται ἀπὸ σέ (ἀναβαίνει πρὸς τόν Θεόν).

"Ὅμως δέν μέ λυπεῖ τοῦτο, λέγει, ἀλλ' ἤθελον δι' ἐμοῦ νά δοξάζεται ὁ Θεός. Λοιπὸν νά χαίρης ὅταν προοδεύῃ ὁ ἀδελφός καί τότε δοξάζεται καί διὰ σοῦ πάλιν ὁ Θεός, **Β** καί ὅλοι θά εἰπουν, εὐλογητός ὁ Θεός πού ἔχει τοιοῦτους ὑπηρέτας, ἀπηλλαγμένους ἀπὸ κάθε φθόνου, εὐφραινομένους μέ τά καλά πού ὑπάρχουν μεταξὺ των.

Καί διατί ἀναφέρω τόν ἀδελφόν; Διότι καί ἂν ἀκόμη ἦτο πολέμιος καί ἐχθρός, ὁ Θεός ὁμως ἐδοξάζετο δι' αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἔπρεπε νά τόν κάμῃς φίλον· σύ ὁμως τόν φίλον κάμνεις ἐχθρόν, ἐπειδὴ ὁ Θεός δοξάζεται διὰ τῆς προόδου ἐκείνου. Καί ἂν κάποιος μέν θεραπεύσῃ τό σῶμα σου ὅταν πάσχῃ, ἔστω καί ἂν εἶναι ἐχθρός, θά τόν θεωρήσῃς ἐν συνεχείᾳ ἐκ τῶν πρώτων φίλων· ἐκείνον δέ πού ὠραῖζει τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τοῦτέστι, τήν ἐκκλησίαν, καί ὅταν εἶναι φίλος, **Γ** τόν θεωρεῖς ἐχθρόν; Καί πῶς κατ' ἄλλον τρόπον θά ἐπεδείκνυες τόν πόλεμον πρὸς τόν Χριστόν; Διὰ τοῦτο ἔστω καί ἂν κάποιος πραγματοποιῇ θαύματα¹, ἔστω

1. Ἐξ μὴ φανῇ παράδοξον, ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι πού πραγματοποιοῦν θαύματα καί ἐν τούτοις δέν τοὺς δέχεται ὁ Θεός. Διότι ὅσοι ἔχουν τό χάρισμα νά θαυματοεργοῦν καί παραβαίνουν τὰς ἐντολάς τοῦ Χριστοῦ κρίνονται ἄξιοι μεγαλύτερας τιμωρίας, ἀπὸ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἁμαρτάνουν χωρὶς νά ἔχουν αὐτό τό χάρισμα. Ἀλλωστε καί σήμερον ὑπάρχουν κληρικοί, οἱ ὁποῖοι πολλάκις διώκουν καί δαμόνια διὰ τῶν εὐχῶν τῆς Ἐκκλησίας, τελοῦν τὰ Μυστήρια, καί τρόπον

παρθενίαν, ἔστω νηστείαν, ἔστω καὶ χαμευνίαν (ὑπνος κατὰ Γῆς, ὄχι ἐπὶ κλίνης), καὶ ἂν φθάσῃ διὰ τῆς ἀρετῆς αὐτῆς πρὸς τοὺς ἀγγέλους, ἀπὸ ὅλους θά εἶναι βδελυρώτερος ὅταν ἔχῃ αὐτό τό ἐλάττωμα, καὶ παρανομώτερος καὶ ἀπὸ μοιχόν καὶ πόρνον καὶ ληστήν καὶ τυμωρόχον.

Καὶ διὰ νὰ μὴ κατηγορήσῃ κάποιος τὸν λόγον ὡς ὑπερβολικόν, ἐκεῖνο εὐχαρίστως θά σᾶς ἡρώτων: ἔάν κάποιος ἀφοῦ ἐλάβανεν πῦρ καὶ σκαπάνην μέ δύο ὁδόντας, **Δ** ἔρριπτε χαμαὶ καὶ ἔκαψε τοῦτον τὸν οἶκον, καὶ κατέσκαλπεν αὐτό ἐδῶ τό θυσιαστήριον, δέν θά ἐκτύπα ἕκαστος τῶν παρόντων αὐτόν μέ λίθους ὡς βδελυρόν καὶ παράνομον; Τί λοιπόν, ἂν κάποιος κρατῇ φλόγα πού κατατρώγει περισσότερον ἀπὸ τό πῦρ τοῦτο, τὸν φθόνον ἐννοῶ, πού κατακρημνίζει ὄχι οἰκοδομάς ἀπὸ λίθους, οὔτε πού κατασκάπτει χρυσοῦν θυσιαστήριον, ἀλλὰ τό πολὺ τιμώτερον καὶ ἀπὸ τοὺς τοίχους καὶ ἀπὸ τό θυσιαστήριον, πού ἀνατρέπει καὶ βλάπτει τὴν οἰκοδομὴν τῶν διδασκάλων, ποίας συγγνώμης θά εἶναι ἄξιος;

Διότι ἅς μὴ μοῦ λέγῃ κάποιος, ὅτι πολλάκις ἐνῶ ἐπεχείρησε δέν ἡδυνήθη· διότι ἀπὸ τὴν διάθεσιν κρίνονται τὰ πράγματα· ἐπειδὴ καὶ ὁ Σαοὺλ θεωρεῖται ὅτι ἐφόνευσεν τὸν Δαυὶδ, ἂν καὶ δέν ἐπέτυχε τοῦτο.

Δέν ἐννοεῖς, πές μου, **Ε** ὅτι εἰς τὰ πρόδικα τοῦ Χριστοῦ προξενεῖς κακόν, ὅταν πολεμῇς τὸν ποιμένα; Εἰς τὰ πρόδικα, ὑπὲρ τῶν ὁποίων καὶ τό αἷμα ἔχυσεν ὁ Χριστός, καὶ διέταξεν ἡμᾶς νὰ πράττωμε καὶ νὰ πάσχωμε τὰ πάντα; Δέν ὑπενθυμίζεις εἰς τὸν ἑαυτὸν σου, ὅτι ὁ μὲν δεσπότης σου ἐπεδίωξε τὴν ἰδικὴν σου δόξαν, καὶ ὄχι τὴν ἰδικὴν του, σύ ὁμως δέν ἐπιδιώκεις τὴν δόξαν τοῦ δεσπότου, ἀλλὰ τὴν ἰδικὴν σου; Καὶ ὁμως ἐάν ἐπεδίωκες τὴν δόξαν ἐκείνου, τότε θά ἐπετύγχανες καὶ τὴν ἰδικὴν σου· ὅταν ὁμως ἐπιδιώκῃς τὴν ἰδικὴν σου πρὶν ἀπὸ τὴν δόξαν ἐκείνου, οὔτε αὐτὴν θά ἀπολαύσῃς ποτέ.

Ποία θεραπεία λοιπόν θά ὑπάρξῃ δι' αὐτόν; Ἀπὸ κοινοῦ πάντες ἅς προσενηχθῶμεν, καὶ μίαν φωνὴν ἅς ὑψώσωμεν ὑπὲρ αὐτῶν, ὅπως ὑπὲρ τῶν μὴ ἀγαπώντων. **491** Διότι τόσον ἀβλιώτε-

---

τινα θαυματουργοῦν, ἀλλὰ ἡ ὅλη πολιτεία τῶν εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸν Χριστιανισμόν. Ἐπομένως οἱ τοιοῦτοι θά κριθοῦν ἀναλόγως πρὸς τὴν διαγωγὴν των, καὶ μάλιστα αὐστηρότερον, διότι δάσει τῆς ἱερωσύνης των εἶχον τό χάρισμα νὰ θαυματουργοῦν τελούντες τὰ ἱερά Μυστήρια. Πρὸβλ. καὶ Ματθ. 7, 22-23.

ρον διάκεινται από εκείνους, όσον και άποτέλεσμα προαιρέσεως είναι ή παραφροσύνη. Έπειδή τούτο τό νόσημα χρειάζεται προσηυχήν και πολλήν δέησιν. Διότι εάν εκείνος πού δέν αγαπά τόν αδελφόν, έστω και άν προσφέρει χρήματα, έστω και άν διαλάβη εις μαρτύριον, τίποτε περισσότερο δέν κατορθώνει (πρβλ. Α΄ Κορινθ. 13, 3), αυτός ό όποιος και πολεμεί εκείνον, πού δέν τόν έχει άδικήσει καθόλου, σκέψου πόσης τιμωρίας θά είναι άξιος. Αυτός είναι χειρότερος και από τούς ειδωλολάτραις. Διότι εάν ή αγάπη πρός τούς αγαπώντας τίποτε περισσότερο δέν επιτρέπει νά έχωμεν από εκείνους, εκείνος πού φθονεί τούς αγαπώντας πού θά σταθί, πές μου;

Ό φθόνος όλεθριώτερος του πολέμου

Όμως και από τόν πόλεμον είναι χειρότερος ό φθόνος. Διότι εκείνος μέν πού πολεμεί, όταν παύση νά ύπάρχη ή αίτία διά την όποιαν έγινεν ό πόλεμος και την έχθραν έπαυσε· ό φθονερός όμως ουδέποτε θά γίνη φίλος. Και ό μέν φανεράν επιδεικνύει την μάχην, Β ό δέ συνεσκιασμένην· και ό μέν πολλάκις δύναται νά αναφέρει κάποιαν αίτίαν εύλογον του πολέμου, ό δέ τίποτε άλλο παρά παραφροσύνην και διάθεσιν Σατανικήν.

Μέ τί λοιπόν κάποιος δύναται νά συγκρίνη την τοιαύτην ψυχήν; Μέ ποίαν έχιδναν; Μέ ποιον φαρμακερόν Αίγυπτιακόν όφιν; Μέ ποιον σκώληκα; Μέ ποιον κάνθαρον; Διότι τίποτε όδευρώτερον, τίποτε πονηρότερον δέν ύπάρχει από την τοιαύτην ψυχήν. Διότι τούτο άνέτρεψε τάς εκκλησίας, τούτο έγέννησε τάς αίρέσεις, τούτο ώπλισεν αδελφικήν χειρα, και έκαμεν ή δεξιά νά βαπτισθί εις τό αίμα του δικαίου και διεσάλευσεν νόμους φύσεως και εις τόν θάνατον ήνοιξε τάς θύρας C και την άράν εκείνην έπραγματοποίησε και δέν επέτρεψεν εις τόν άθλιον εκείνον νά ένθυμηθί ουτε τάς ώδίναις του τοκετού ουτε τούς γονείς ουτε άλλον τινά, αλλά τόσον αυτόν έκαμε νά εκμανή και εις τόσην ζάλην ώδήγησεν, ώστε ένψ και ό Θεός παρεκάλει και έλεγε «πρός σέ ή άποστροφή αυτού, και σύ άρξεις αυτού» (Γεν. 4, 7), ουτε κατ' αυτόν τόν τρόπον νά ένδώση εις αγάπην. Καίτοι και από την κατηγορίαν απήλλαξεν αυτόν και τόν αδελφόν υπέταξεν· άλλ' όμως τόσον άνίατον είναι τό νόσημα τούτο, ώστε και ένψ χρησιμοποιούνται άνήριθμητα φάρμακα, νά αναδύξη την ιδικήν του σήψιν.

Διά ποῖον λόγον λοιπόν πονεῖς, ὦ πάντων ἀθλιώτερε σύ; διότι ἐτιμήθη ὁ Θεός; **Δ** Ἀλλά τοῦτο εἶναι γνώρισμα Σατανικῆς διαθέσεως. Μήπως διότι προώδευσεν ὁ ἀδελφός καί ὄχι σύ; Ἀλλά σοῦ εἶναι δυνατόν πάλιν νά υπερβάλῃς αὐτόν. Ὡστε ἂν θέλῃς νά νικήσῃς, νά μὴ σφάξῃς, οὔτε νά φονεύσῃς, ἀλλά νά ἀφήσῃς νά ὑπάρχῃ, διὰ νά διατηρεῖται ἡ βάσις τῶν παλαισμάτων, καί νά τόν νικήσῃς ζῶντα· διότι τοιουτοτρόπως ὁ στέφανός σου ἐπρόκειτο νά εἶναι λαμπρός· τώρα δά ὁμως μέ τό νά φονεύσῃς, ἐκφέρεις ἐναντίον σου μεγαλύτεραν τήν ἀπόφασιν τῆς ἡττῆς. Ἀλλ' ὁ φθόνος οὐδέν τούτων γνωρίζει.

Διά ποῖον λόγον δέ καί δόξαν ἐπιθυμεῖς εἰς τόσῃν ἐρημίᾳ; διότι μόνοι αὐτοί τότε κατέκον τήν γῆν. **Ε** Ἀλλ' οὔτε τοῦτο ἡμιπόδισεν αὐτόν, ἀλλά ὅλα ἀπό τήν ψυχὴν ἀφοῦ τά ἀπέρριψεν, ἵστατο καί παρετάσσετο μαζί μέ τόν διάβολον· διότι ἐκεῖνος ἦτο τότε πού ἐστρατήγει μαζί μέ τόν Κάιν. Ἐπειδή δέν ἤρκεσεν εἰς αὐτόν τό ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατέστη θνητός, ἐπεχείρη νά κάμῃ τήν τραγωδίαν μεγαλύτεραν καί μέ τόν τρόπον τοῦ θανάτου καί παρεκίνει νά γίνῃ ἀδελφοκτόνος. Διότι ἐδιάζετο καί ἐπόνει νά ἰδῇ τήν κρίσιν νά πραγματοποιηθῇ, αὐτός ὁ ὁποῖος ποτέ δέν ἱκανοποιεῖται ἀπό τά δεινά μας. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος ἔχων ἐχθρόν φυλακισμένον, ἀφοῦ ἰδῇ νά δέχεται τήν ἀπόφασιν, πρίν ἐξεέλθῃ ἀπό τήν πόλιν, βιάζεται νά τόν ἰδῇ καί ἐντός νά σφαγιάζεται καί δέν ἀναμένει τόν κατάλληλον καιρόν τῆς ἐκτελέσεως τῆς ποινῆς, τοιουτοτρόπως λοιπόν καί ὁ διάβολος τότε, καίτοι βεβαίως ἤκουσεν ὅτι εἰς γῆν θά ἀπέλθῃ ὁ ἄνθρωπος, **492** ἐπὶ νά ἰδῇ κάτι περισσότερον, υἷόν νά ἀποθνήσκῃ πρό τοῦ πατρὸς, καί ἀδελφόν νά φονεύῃ ἀδελφόν, καί παράκαιρον καί διαίαν σφαγὴν.

Εἶδες εἰς πόσα ὑπηρετήσεν ὁ φθόνος; Πῶς ἐγέμισε τήν ἀκόρεστον διάθεσιν τοῦ διαδόλου καί παρέθεσεν εἰς αὐτόν τόσῃν τράπεζαν, ὅσῃν ἐπεθύμησεν ἐκεῖνος νά ἰδῇ; Ἄς ἀποφεύγωμεν λοιπόν τό νόσημα. Διότι δέν εἶναι, δέν εἶναι δυνατόν νά διαφύγωμε τό πῦρ ἐκεῖνο, πού ἔχει ἐτοιμασθῇ διὰ τόν διάβολον, ἐάν δέν ἀπαλλαγῶμεν ἀπό αὐτήν τήν ἀσθένειαν· θά ἀπαλλαγῶμεν δέ, ἐάν ἐννοήσωμεν καί πῶς ἠγάπησεν ἡμᾶς καί διέταξεν ὁ Χριστός νά ἀγαπῶμεν ἀλλήλους.

Πῶς λοιπόν μᾶς ἠγάπησε; **Β** Τό τίμιον αἷμα του ἔδωκεν ὑπέρ ἡμῶν ἂν καί εἴμεθα ἐχθροί καί πάρα πολύ εἵχομεν ἁμαρτήσῃ. Τοῦτο καί σύ νά κάμῃς ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ· διότι διὰ τοῦτο λέγει

«ἐντολήν καινήν δίδωμιν ὑμῖν, ἵνα οὕτως ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθώς ἐγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς» (Ἰωάν. 13, 34). Μᾶλλον δέ οὔτε τόσον ἴστανται τό μέτρον· διότι αὐτός ἔκαμε τοῦτο ὑπέρ τῶν ἐχθρῶν.

Ἄλλά δέν θέλεις νά δώσης τό αἷμα σου ὑπέρ τοῦ ἀδελφοῦ; Διατί λοιπόν χύνεις καί τό ἰδικόν του, ἐκ διαμέτρου παρακούων τήν ἐντολήν; Καί ὁμως αὐτός μέν ἐκεῖνο πού ἔκαμε, τό ἔκαμε ὄχι ἐξ ὀφειλῆς· **С** σύ ὁμως ἂν πράττης, ὀφειλὴν ἐκπληρώνεις. Ἐπειδή καί ἐκεῖνος πού ἔλαβε τά δέκα χιλιάδες τάλαντα καί πού ἀπῆτει τά ἑκατόν δηνάρια, δέν ἐτιμωρεῖτο μόνον διά τοῦτο, διότι ἀπῆτει, ἀλλά διότι οὔτε διά τῆς εὐεργεσίας δέν ἐβελτιώθη, οὔτε, ἐνῷ ὁ δεσπότης ἔκαμεν τήν ἀρχήν ἠκολούθησε, καί οὔτε ἀπέδωκε τό χρέος. Διότι χρέος ἦτο ἐν συνεχείᾳ τό χάρισμα τῆς ὀφειλῆς τοῦ δούλου, ἐάν θεβαίως, ἐγένετο. Διότι ὅλα ὅσα πράττομεν, τά πράττομεν ἐκπληροῦντες ὀφειλὴν. Διά τοῦτο καί αὐτός ἔλεγεν: «Ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε ὅτι ἀχρεῖοι δοῦλοι ἐσμέν· ἃ γάρ ὀφειλομέν ποιῆσαι, ἐποιήσαμεν» (Λουκ. 17, 10). **Д** Ἐστω λοιπόν καί ἂν ἐπιδείξωμεν ἀγάπην, ἔστω καί ἂν δώσωμεν χρήματα εἰς τοὺς ἐχόντας ἀνάγκην, ὀφειλὴν ἐκπληρώνομεν· ὄχι μόνον διότι αὐτός ἔκαμεν ἀρχήν τῶν εὐεργεσιῶν, ἀλλ' ὅτι καί τά ἰδικά του διανέμομεν, ἂν κάποτε δώσωμεν.

Διατί λοιπόν ἀποστερεῖς τόν ἑαυτόν σου ἀπό ἐκεῖνα πού ἐκεῖνος θέλει νά εἶσαι κύριος; Διότι διά τοῦτο σέ διέταξε νά δώσης αὐτά εἰς ἄλλον, ὥστε σύ νά κατέχῃς αὐτά. Διότι ἕως ὅτου μέν μόνος κατέχῃς, οὔτε ὁ ἴδιος ἔχεις· ὅταν ὁμως δώσης εἰς ἄλλον, τότε καί ὁ ἴδιος ἔλαβες.

Ἄραγε τί εἶναι δυνατόν νά ὑπάρξῃ ἴσον αὐτῆς τῆς ἀγάπης; Αὐτός ἔχυσε τό αἷμα ὑπέρ τῶν ἐχθρῶν, ἡμεῖς ὁμως οὔτε χρήματα ὑπέρ τοῦ εὐργέτου· αὐτός τό ἰδικόν του αἷμα, ἡμεῖς ὁμως οὔτε χρήματα πού δέν εἶναι ἰδικά μας· αὐτός πρὶν ἀπό ἡμᾶς, ἡμεῖς ὁμως οὔτε μετὰ ἀπό αὐτόν· **Е** αὐτός ὑπέρ τῆς ἰδικῆς μας σωτηρίας, ἡμεῖς ὁμως οὔτε ὑπέρ τῆς ἰδικῆς μας ὠφελείας. Διότι εἰς αὐτόν δέν προστίθεται τίποτε περισσότερον ἐκ τῆς ἰδικῆς μας φιλανθρωπίας, ἀλλά ὅλον τό κέρδος εἰς ἡμᾶς καταλγεί. Διά τοῦτο δηλαδή καί προτρεπόμεθα νά δίδωμεν αὐτά, διά νά μὴ χάσωμεν ἡμεῖς αὐτά.

Διότι ὅπως ἀκριδῶς ἐάν εἰς μικρόν παιδίον δώσῃ κάποιος χρήματα καί προτρέπῃ νά τά φυλάσῃ καλῶς, ἢ καί εἰς τόν ὑπὲρ τῆς νά τά δώσῃ νά τά φυλάσῃ, ὥστε νά μὴ δύναται ἐκεῖνος πού ἐπιθυμεῖ νά τά ἀρπάσῃ, κατὰ τόν ἴδιον τρόπον λοιπόν πράτ-

τει καὶ ὁ Θεός. Διότι, δώσε, λέγει, εἰς τὸν ἔχοντα ἀνάγκην, ὥστε νὰ μὴ τὰ ἀρπάσῃ κάποιος ἀπὸ σέ, 493 π.χ. ἢ ὁ συκοφάντης, ἢ ὁ διάβολος, ἢ ὁ κλέπτης, ἢ ὕστερα ἀπὸ ὅλους ὁ θάνατος. Ἐνόσω μὲν δηλαδή σὺ ὁ ἴδιος κατέχῃς αὐτά, δὲν τὰ κατέχεις μέ ἀσφάλειαν· ἐάν ὅμως μέσῳ τῶν πτωχῶν δώσης αὐτά εἰς ἐμέ, ἐγὼ ὅλα διὰ σέ τὰ φυλάττω μετὰ προσοχῆς καὶ εἰς τὸν προσήκοντα καιρὸν θὰ τὰ ἀποκαταστήσω μέ πολλὴν ἀφθονίαν. Διότι δὲν τὰ λαμβάνω διὰ νὰ τὰ ἀφαιρέσω, ἀλλὰ διὰ νὰ τὰ κάμω περισσότερα, διὰ νὰ τὰ φυλάξω μέ μεγαλυτέραν προσοχήν, διὰ νὰ σοῦ τὰ διατηρήσω δι' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον οὐδεὶς ὑπάρχει πού νὰ δανείζῃ οὔτε πού νὰ ἐλεῇ.

Τί εἶναι δυνατόν λοιπὸν νὰ ὑπάρξῃ σκληρότερον ἀπὸ ἡμᾶς, ὅταν ὕστερα ἀπὸ τοιαύτας ὑποσχέσεις δὲν ἀνεχώμεθα νὰ δανείζωμεν εἰς αὐτόν; Β Ἐπομένως διὰ τοῦτο ἀπερχόμεθα πρὸς αὐτόν ἔρημοι καὶ γυμνοὶ καὶ πτωχοί, χωρὶς νὰ ἔχωμεν τὰ ἐμπιστευθέντα εἰς αὐτόν, διότι δὲν κατεθέσαμεν αὐτά εἰς ἐκεῖνον πού τὰ φυλάσσει μέ περισσότεραν προσοχήν ἀπὸ ὅλους. Διὰ τοῦτο καὶ αὐστηρότατα θὰ τιμωρηθῶμεν.

Διότι τί θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἀπολογηθῶμεν ὅταν θὰ κατηγορούμεθα διὰ τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν; Ποίαν πρόφασιν θὰ προβάλλωμεν; Ποίαν ἀπολογίαν; Διότι διὰ ποῖον λόγον δὲν ἔδωσες; ἀπιστεῖς, ὅτι θὰ λάθῃς πάλιν; Καὶ πῶς δύναται νὰ δικαιολογηθῇ τοῦτο; Διότι αὐτός πού ἔδωσεν εἰς ἐκεῖνον πού δὲν ἔχει προσφέρει, πῶς πολὺ περισσότερον δὲν θὰ δώσῃ μετὰ τὴν λήψιν; Ἀλλὰ σέ εὐχαριστεῖ ἡ θεὰ τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν; Λοιπὸν πολὺ περισσότερον διὰ τοῦτο νὰ δώσης, C ὥστε ἐκεῖ νὰ σέ εὐχαριστήσῃ περισσότερον, ὅτε οὐδεὶς θὰ ἀφαιρέσῃ αὐτά· ὅπως δεδαίως μέ τό νὰ τὰ κατέχῃς τώρα, καὶ ἀναρίθμητα δεινά θὰ ὑποστῇς. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ὁ σκύλος, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον πηδᾷ εἰς τοὺς πλουτοῦντας ὁ διάβολος, ὅπως ὁ σκύλος πού θέλει νὰ ἀποσπάσῃ τό ψωμίον ἢ τὴν πίττα πού κρατεῖ τό παιδίον.

Ἄς δώσωμεν λοιπὸν αὐτά εἰς τὸν πατέρα. Καὶ ἂν ὁ διάβολος ἰδῇ νὰ συμβαίνειν τοῦτο, ὅπωςδήποτε θὰ ἀναχωρήσῃ· ὅταν δέ ἀναχωρήσῃ ἐκεῖνος, τότε ὁ πατήρ θὰ δώσῃ ὅλα αὐτά εἰς σέ μέ ἀσφάλειαν, ἐφ' ὅσον ἐκεῖνος δὲν θὰ δύναται νὰ ἐνοχλῇ· δηλαδή εἰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα.

Κατὰ ταῦτα τώρα δεδαίως οἱ πλουτοῦντες οὐδόλως διαφέρουν ἀπὸ τὰ μικρά παιδιά πού ἐνοχλοῦνται ἀπὸ τοὺς μικροὺς σκύλους D ἀφοῦ πάντες ὑλακτοῦν γύρω ἀπὸ αὐτοὺς, σπαράσσουν,

σύρουν, ὄχι ἄνθρωποι μόνον, ἀλλὰ καί πάθη ἀνελεύθερα, γαστριμαργία, μέθη, κολακεία, κάθε ἀσέλγεια.

Καί ὅταν μὲν χρειάζεται νά δανείζωμεν, ἐξετάζωμεν ἐκείνους πού προσφέρουν πολλά, καί προσέχομεν τοὺς εὐγνώμονας· ἐδῶ ὁμως πράττομεν τὸ ἀντίθετον· τὸν μὲν Θεόν, πού εὐγνωμονεῖ καί πού παρέχει ὄχι ἑκατόν ἀλλὰ ἑκατονταπλάσια, ἐγκαταλείπομεν· ἐκείνους δέ πού δέν θά ἀποδώσουν εἰς ἡμᾶς οὔτε τὸ κεφάλαιον, τούτους ἐπιζητοῦμεν.

Διότι τί θά ἀποδώσῃ εἰς ἡμᾶς ἡ γαστήρ, ὅταν καταναλῶνῃ τὰ περισσότερα; Ἐ Κόπρον καί φθοράν. Τί δέ ἡ κενοδοξία; Φθόνον καί μῖσος. Τί δέ ἡ φιλαργυρία; Φροντίδα καί μέριμναν. Τί δέ ἡ ἀσέλγεια; Γέενναν καί σκώληκα φαρμακερόν. Διότι αὐτοί εἶναι οἱ χρεῶσαι τῶν πλουτούντων, τούτους τοὺς τόκους τοῦ κεφαλαίου καταβάλλοντες, τὰ ἐνταῦθα κακά καί τὰ προσδοκώμενα δεινά.

Πές μου λοιπόν εἰς αὐτούς θά δανείσωμεν μέ τόσας τιμωρίας καί δέν θά ἐμπιστευθῶμεν αὐτά εἰς τὸν Χριστόν, ὁ ὁποῖος προτείνει τὸν οὐρανόν, τὴν ἀθάνατον ζωὴν, τὰ ἀπερίγραπτα ἀγαθά; Καί ποῖαν ἀπολογία θά ἔχωμεν; Διότι διὰ ποῖον λόγον δέν δίδεις εἰς ἐκεῖνον πού ὅπωςδήποτε θά σοῦ δώσῃ, 494 καί περισσότερα θά σοῦ δώσῃ; Ἴσως διότι δίδει ἀφοῦ παρέλθῃ πολὺς χρόνος. Ἄν καί θεδαίως καί ἐδῶ δίδει· διότι ἀψευδής εἶναι αὐτός πού λέγει «ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καί ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν» (Ματθ. 6, 33). Εἶδες ὑπεροχὴν φιλοτιμίας; Ἐκεῖνα σοῦ ἔχουν διαφυλαχθῇ, λέγει, καί δέν ἐλαττώνονται· ταῦτα δέ τὰ ἐπίγεια τὰ δίδω μέ προσθήκην καί ἀφθονίαν.

Ἐκτός δέ ἀπὸ αὐτά, καί ἡ λήψις ὕστερα ἀπὸ μακρόν χρόνον σοῦ πλεονάζει τὸν πλοῦτον· διότι ὁ τόκος γίνεται περισσότερος. Καθόσον βλέπομεν ὅτι καί οἱ δανεισταὶ τὸ ἴδιον πράττουν καί ἐπὶ τῶν δανειζομένων, Β ἀφοῦ προθυμότερον δανείζουν ἐκείνους πού ἐπιστρέφουν τὰ χρήματα ὕστερα ἀπὸ πολὺν χρόνον. Διότι ἐκεῖνος μὲν ὁ ὁποῖος ἀπέδωκεν ὅλον τὸ ποσὸν ἀμέσως, ἀνέκοψε τὸν δρόμον τοῦ τόκου· ἐκεῖνος ὁμως, ὁ ὁποῖος τὸ ἐκράτησε περισσότερον χρόνον, ἔκαμε καί τὴν ἐργασίαν περισσότεραν.

Ἐπεῖτα ἐπὶ ἀνθρώπων μὲν δέν δυσκολεῖομεν τὴν ἀναβολὴν, ἀλλὰ καί ἐπινοοῦμεν τρόπους νά γίνῃ αὐτὴ περισσότερα, ἐπὶ τοῦ Θεοῦ ὁμως μέ τόσῃ μικροψυχίαν συμπεριφερόμεθα, ὥστε διὰ τοῦτο νά διστάζωμε καί νά ἀποφεύγωμε; Ἄν καί θεδαίως, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶπον, καί ἐδῶ δίδει, καί μαζί μέ τὴν αἰτίαν, πού ἔχει ἀναπτυχθῇ, ἀποθησαυρίζει ἐκεῖ τὸ πᾶν οἰκονομῶν καί κάτι ἄλλο

σπουδαιότερον. **Γ** Διότι τό μέγεθος ἐκείνων πού δίδονται καί τό κάλλος τῆς δωρεᾶς ἐκείνης ὑπερβαίνει τήν μηδαμινότητα τῆς παροῦσης ζωῆς. Διότι δέν εἶναι δυνατόν νά δεχθῶμεν τοὺς ἀμαράντους ἐκείνους στεφάνους εἰς σῶμα φθαρτόν καί θνητόν, οὔτε εἰς τήν παροῦσαν ζωήν, πού εἶναι γεμάτη ἀπό θόρυβον καί ταραχήν καί πού ἔχει πολλὰς μετατροπὰς, νά ἀναλάβωμεν τόν ἀκίνητον καί ἀδιατάρακτον ἐκείνον κληρον. Σὺ δέ, ἐάν μὲν κάποιος σοῦ ὤφειλε χρυσίον καί σοῦ ὑπέσχετο νά σοῦ ἐπιστρέψῃ τό δάνεισμα κατὰ τόν χρόνον πού ἔξης εἰς ξένην χώραν, ὅπου οὔτε ὑπηρέτας εἶχες, οὔτε ἠδύνασο νά τό μεταφέρῃς εἰς τήν πατρίδα, **Δ** πάρα πολύ θά παρεκάλεις, ὥστε νά ἐπιστρέψῃ τό δάνειον ὅχι εἰς τήν ξένην χώραν, ἀλλ' εἰς τήν πατρίδα, τά δέ πνευματικά ἐκεῖνα καί ἀπερίγραπτα, ἐδῶ ἔχεις τήν ἀξίωσιν νά τά λάβῃς; Καί πόσης ἀνοησίας εἶναι ταῦτα ἐνδεικτικά; Διότι ἂν μὲν λάβῃς ἐδῶ, ὅπωςδήποτε θά τά λάβῃς φθαρτά· ἂν ὁμως ἀναμείνῃς ἐκείνον τόν καιρόν, θά σοῦ τά ἀποδώσῃ ἀφθαρτα καί ἀθάνατα· ἂν λάβῃς ἐδῶ, μόλυβδον ἔλαβες· ἂν ὁμως ἐκεῖ, χρυσόν γνήσιον.

Πλὴν τούτων οὔτε ἀπό τά ἐπίγεια σέ ἐστέρησε. Διότι μαζί μέ ἐκείνην τήν ὑπόσχεσιν ἀνέφερε καί ἄλλην, λέγων, ὅτι ὁ οἰοσδήποτε πού ἀγαπᾷ τά ἐκεῖ πράγματα ἑκατονταπλάσια θά λάβῃ εἰς τήν παροῦσαν ζωήν, καί θά κληρονομήσῃ ζωήν αἰώνιον.

Δέν ἐνδιαφέρει τό μέγεθος τοῦ δώρου, ἀλλά ἡ διάθεσις ἐκείνου πού τό προσφέρει

Ἐάν ὁμως δέν λαμβάνωμεν ἑκατονταπλάσια, **Ε** ἡμεῖς εἴμεθα αἵτιοι πού δέν δανείζομεν ἐκείνον πού δύναται τόσα πολλὰ νά μᾶς δώσῃ· ἐπειδή ἐκεῖνοι τοῦλάχιστον πού ἔδωσαν, πολλὰ ἔλαβον, καίτοι θεθαίως ὀλίγα ἔδωσαν. Διότι τί μέγα ἔδωσεν ὁ Πέτρος, πές μου; Δέν εἶχε διασπάσει δίκτυον μόνον καί κάλαμον καί ἄγκιστρον μόνον; Ἄλλ' ὁμως εἰς αὐτόν ὁ Θεός εἶχεν ἀνοίξει τὰς οἰκίας τῆς οἰκουμένης καί ξηρὰν καί θάλασσαν ἠπλωσε καί πάντες εἰς τά ἰδικά των, αὐτόν ἐκάλουν· μᾶλλον δέ τά ἰδικά των ἀφοῦ τά ἐπῶλουν τά ἔφερον πρὸς τοὺς πόδας ἐκείνων, χωρὶς νά τά τοποθετοῦν εἰς τὰς χεῖρας, διότι δέν ἐτόλμων· τόσην τιμὴν ἀπένεμον εἰς αὐτοὺς μαζί μέ τήν ἀφθονίαν. Ἄλλ' ἐκεῖνος, λέγει, ἦτο ὁ Πέτρος. Καί τί σημαίνει αὐτό, ἀνθρώπε; Διότι δέν ὑπεσχέθη αὐτά εἰς τόν Πέτρον μόνον, οὔτε εἶπε, σὺ μόνον, ὦ Πέτρε, ἑκατονταπλάσια θά λάβῃς, **495** ἀλλὰ «πᾶς ὅστις ἀφήκεν οἰκίας ἢ

ἀδελφούς, ἑκατονταπλασίονα λήφεται» (Ματθ. 19, 29). Δέν γνωρίζει δηλαδή διαφοράν προσώπων, ἀλλά κατορθώματα πραγμάτων.

Ἄλλά, λέγει, πολλά τέκνα μέ περιστοιχίζουν καί ἐπιθυμῶ νά ἀφήσω αὐτά πλούσια. Διά ποῖον λόγον λοιπόν καθιστῶμεν ταῦτα πτωχά; Διότι ἂν μέν ἀφήσης εἰς αὐτά τά πάντα, πάλιν ἐγκατέλειψες ὅλα τά ἰδικά σου εἰς ἀδεβαίαν φύλαξιν· ἂν ὅμως ἀφήσης εἰς αὐτά τόν Θεόν συγκληρονόμον καί ἐπίτροπον, τότε ἀναριθμήτους θησαυρούς ἀφῆσες. Διότι ὅπως ἀκριδῶς ὅταν παίρνωμεν ἐκδίκησιν ἀπό μόνοι μας, ὁ Θεός δέν μᾶς βοηθεῖ, ὅταν ὅμως ἀφῆνωμεν τήν ἐκδίκησιν εἰς αὐτόν, ἀκολουθοῦν περισσότερα ἀπό ἐκεῖνα πού ἀναμένομεν, κατά τόν ἴδιον τρόπον καί ἐπὶ τῶν χρημάτων, **Β** ἂν ἡμεῖς φροντίζωμεν δι' αὐτά, ἐκεῖνος θά ἀπομακρυνθῇ ἀπό τήν φροντίδα δι' αὐτά, ἂν ὅμως εἰς αὐτόν ἀναθέσωμεν τό πᾶν, θά καταστήσῃ εἰς πᾶσαν ἀσφάλειαν καί αὐτά καί τοὺς παῖδας.

Καί διατί ἀπορεῖς ἐπειδή τοῦτο συμβαίνει ἐπὶ τοῦ Θεοῦ; διότι καί ἐπὶ ἀνθρώπων εἶναι δυνατόν νά ἴδωμεν νά συμβαίνει. Διότι, ἐάν μέν, ὅταν ἀποθνήσκῃς, δέν παρακαλέσῃς οὐδένα ἐξ ἐκείνων πού πρέπει διά τήν φροντίδα τῶν τέκνων, καί ἐκεῖνος ἀκόμη, ὁ ὁποῖος πάρα πολύ ἐπιθυμεῖ νά πράξῃ τοῦτο, αἰσχύνεται καί κοκκινίζει πολλάκις νά φροντίσῃ ἀπό μόνος του καί αὐτοδούλως δι' αὐτά, ἂν ὅμως ἀναθέσῃς εἰς αὐτόν τήν φροντίδα, ἐπειδή ἐτιμήθῃ μέ μεγίστην τιμήν, μεγίστην καί αὐτός θά ἀποδώσῃ τήν ἀμοιβήν.

Ποία κληρονομία πρέπει νά καταλείπεται εἰς τοὺς υἱοὺς; Ποία χρήσις τοῦ πλούτου εἶναι καλή

Ἐάν λοιπόν θέλῃς νά ἀφήσης εἰς τά τέκνα πλοῦτον πολύν, ἀφῆσε τήν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ. **Γ** Διότι ἐκεῖνος, ἐνῷ σύ τίποτε δέν ἐπραξες, ἀφοῦ καί ψυχὴν ἔδωκε καί σῶμα διέπλασε καί ζωὴν ἔχαρισε, ὅταν ἴδῃ νά ἐπιδεικνύῃς τόσῃ φιλοτιμίαν, νά διανέμῃς εἰς αὐτόν καί τά ἀνήκοντα εἰς ἐκεῖνα μαζί μέ ἐκεῖνα, πῶς δέν θά ἀνοίξῃ εἰς αὐτά ὅλον τόν πλοῦτον; Διότι ἐάν ὁ Ἥλιος μέ ὀλίγον ἄλευρον ἀφοῦ ἐτράφη, ὅταν εἶδε τήν γυναῖκα ἐκείνην ὅτι προετίμησεν αὐτόν ἀντὶ τῶν τέκνων, ἐφάνέρωσεν ἐπὶ τοῦ δωματίου τῆς χήρας ἄλωνα καί ληνούς, σκέψου ὁ κύριος τοῦ Ἥλια πόσῃ φιλοφροσύνῃ θά ἐπιδείξῃ.

Ἄς μὴ ἀποδiléπωνεν λοιπόν εἰς τοῦτο, πῶς νὰ ἀφήσωμεν τὰ τέκνα πλούσια, **Δ** ἀλλὰ πῶς νὰ τὰ ἀφήσωμεν ἐνάρετα. Διότι ἐάν μὲν ἔχουν θάρρος εἰς τόν πλούτον, δι' οὐδέν ἄλλο θὰ φροντίσουν ἐπειδὴ θὰ δύνανται νὰ συγκαλύψουν τὴν κακίαν τοῦ χαρακτήρος διὰ τῆς ἀφθονίας τῶν χρημάτων· ἂν ὁμως ἴδουν τοὺς ἑαυτοὺς των νὰ εἶναι ἔρημοι ἀπὸ τὴν παρηγορίαν τοῦ πλούτου, ὅλα θὰ τὰ κάμουν ὥστε διὰ τῆς ἀρετῆς νὰ εὔρουν πολλὴν παρηγορίαν εἰς τὴν πτωχείαν.

Νὰ μὴ ἀφήσης λοιπόν πλούτον, διὰ νὰ ἀφήσης ἀρετὴν. Διότι εἶναι σημεῖον ἐσχάτης ἀνοησίας, ὅταν μὲν ζῶμεν νὰ μὴ καθιστώμεν τὰ τέκνα κύρια ὧν τῶν ὑπαρχόντων, ὅταν ἀποθάνωμεν δὲ νὰ παρέχωμεν πολλὴν ἀφοδίαν εἰς τὴν εὐκολίαν τῆς νεότητος. **Ε** Καὶ ὁμως ὅταν μὲν εὕρισκώμεθα ἐν ζωῇ θὰ δυνηθώμεν καὶ εὐθύνας νὰ ἀπαιτῶμεν ἀπὸ αὐτά, καί, ὅταν χρησιμοποιοῦν κακῶς τὰ ὑπάρχοντα, νὰ τὰ σωφρονίζωμεν καὶ νὰ τὰ χαλιναγωγῶμεν· ὅταν ὁμως ἀποθάνωμεν ἂν παράσχωμεν μαζί μέ τὴν ἰδικὴν μας στέρησιν καὶ μαζί μέ τὴν ἀπειρίαν τῆς νεότητος καὶ τὴν ἐξουσιάν ποῦ προέρχεται ἀπὸ τόν πλούτον, θὰ ἐξωθήσωμεν εἰς ἀναριθμήτους κρημνοὺς τὰ ἄθλια καὶ ταλαίπωρα ἐκεῖνα, προσθέτοντες πῦρ εἰς τό πῦρ, καὶ ἐπιστάζοντες ἔλαιον εἰς κάμνον φοβερὰν.

Ὡστε ἐάν θέλῃς μέ ἀσφάλειαν νὰ τὰ ἀφήσης πλούσια, ἄφησε εἰς αὐτὰ ὀφειλέτην τόν Θεόν **496** καὶ εἰς αὐτόν δώσε τό συμβόλαιον τοῦτο. Διότι αὐτὰ μὲν ἂν λάβουν τὰ χρήματα, δέν γνωρίζουν εἰς ποῖον θὰ δώσουν, ἀλλὰ θὰ συμβῇ νὰ συμπέσουν εἰς πολλοὺς καὶ συκοφάντας καὶ ἀγνώμονας· ἂν ὁμως σύ προλάβῃς καὶ δανείσῃς αὐτὰ εἰς τόν Θεόν, παραμένει κατόπιν ὁ θησαυρός ἀσφαλῆς μὴ δυνάμενος νὰ συληθῇ καὶ ἡ ἀπόδοσις θὰ γίνῃ μέ πολλὴν εὐκολίαν. Ἐπειδὴ ὁ Θεός εὐχαριστεῖται καὶ ὅταν ὀφείλῃ καὶ ὅταν καταβάλλῃ εἰς ἡμᾶς, καὶ μέ περισσοτέραν εὐχαρίστησιν βλέπει τοὺς δανειστάς αὐτοῦ ἀπὸ ἐκείνους ποῦ δέν τόν ἔχουν δανείσει, καὶ ἐκείνους εἰς τοὺς ὁποίους ἰδιαιτέρως ὀφείλει, ἐκείνους καὶ ἰδιαιτέρως ἀγαπᾷ².

2. Ὡστε ὁ Θεός εἶναι ὀφειλέτης εἰς ἡμᾶς, ὅταν ἡμεῖς ἐπιτελῶμεν τό ἀγαθόν; Ὡστε τὰ ἔργα προσπορίζουν εἰς ἡμᾶς κάποιον μισθόν, κάποιαν ἀνταπόδοσιν ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ; Ὡστε τὰ ἔργα προηγούνται τῆς σωτηρίας καὶ δέν εἶναι ἐπακόλουθον αὐτῆς; Ὡστε ὁ Χριστιανὸς εἶναι ἰδιοτελής καὶ ἐκτελεῖ τὰ πάντα ἀναλόγως τῆς ὠφελείας ποῦ θὰ ἀποκομίσῃ καὶ τοῦ προσωπικοῦ συμφέροντος; Ὡστε οὐδέν σημαίνει τό Λουκ. 17, 10 «ὅταν ποιῆσετε πάντα τὰ διαταχθέντα ὑμῖν, λέγετε ὅτι δοῦλοι ἀχρεῖοι ἐσμέν, ὅτι ὁ ὠφειλομεν ποιῆσαι πεποιήκαμεν»;

"Ωστε ἂν θέλῃς νά ἔχῃς αὐτόν διαρκῶς φίλον, νά καταστή-
σῃς αὐτόν χρεώστην διά πολλά. Διότι δέν χαίρει τόσον ὁ δανει-
στής ὅταν ἔχῃ ὀφειλέτας, ὅπως εὐφραίνεται ὁ Χριστός ὅταν ἔχει
δανειστάς· **Β** καί αὐτούς μέν εἰς τοὺς ὁποίους τίποτε δέν ὀφείλει,
αὐτούς καί ἀποφεύγει, αὐτούς ὁμως εἰς τοὺς ὁποίους ὀφείλει, αὐ-
τούς καί ἐπιβλέπει ἄνωθεν.

"Ολα λοιπόν ἅς τά κάμνωμεν, ὥστε αὐτόν νά ἔχωμεν χρεώ-
στην· διότι ὁ καιρός οὗτος εἶναι καιρός διά τά δανείσματα καί
τώρα εὐρίσκεται εἰς ἀνάγκην. "Αν λοιπόν δέν δώσῃς τώρα εἰς
αὐτόν, δέν θά σέ ἔχῃ ἀνάγκην μετά τήν ἀποδημίαν σου ἀπό ἐδῶ.
Ἐδῶ δηλαδή διψᾷ, ἐδῶ πεινᾷ· διψᾷ δέ, ἐπειδὴ τήν ἰδικήν σου
σωτηρίαν διψᾷ· διά τοῦτο καί ἑπαιτεῖ, διά τοῦτο καί γυμνός πε-
ριέρχεται, ἐτοιμάζων διά σέ ζωὴν ἀθάνατον (Πρβλ. Ματθ. 25, 34,
35 κ.ἐξ.).

Μή παραβλέψῃς λοιπόν αὐτόν· διότι δέν θέλει νά τραφῇ
ἀλλά νά θρέψῃ, ὄχι νά ἐνδυθῇ, ἀλλά νά ἐνδύσῃ, καί νά κατα-
σκευάσῃ διά σέ τό ἱμάτιον ἐκεῖνο τό χρυσοῦν, **Γ** τήν στολήν τήν
βασίλικήν. Δέν βλέπεις καί ἐκ τῶν ἱατρῶν ἐκείνους πού περισσό-
τερον φροντίζουν ὅταν λούουν τοὺς ἄρρώστους, ἐνῶ αὐτοὶ οὐδό-
λως ἔχουν ἀνάγκην καί οὐδόλως λούονται; Τοιοῦτοτρόπως καί
αὐτός διά σέ τόν ἄρρωστον πράττει τά πάντα. Διά τοῦτο δέν

Βλέπετε εἰς πόσα ἄτοπα συμπεράσματα εἶναι δυνατόν νά καταλήξῃ τις, ὅταν
δέν ὀλοκληρώσῃ τήν πατερικήν διδασκαλίαν; Διότι ἐδῶ ὁ ἱερός Χρυσόστομος ὁμι-
λεῖ κατά κάποιον ἀνθρωπομορφικόν τρόπον, ὅταν λέγῃ ὅτι ἡμεῖς δανείζομεν εἰς
τόν Θεόν καί ὅτι ὁ Θεός ὀφείλει εἰς ἡμᾶς. Ἐπὶ πλέον, θέλει νά προσελκύσῃ τοὺς
ἀτελεῖς εἰς τά ἔργα τῆς ἀγάπης, οἱ ὅποιοι διά νά πεισθοῦν ἔχουν ἀνάγκην αὐτῆς
τῆς παιδαγωγικῆς γλώσσης. Κατωτέρω ὁ ἱερός πατήρ θά διαλευκάνῃ τήν διδασκα-
λίαν αὐτήν, ὅταν θά μᾶς διευκρινίσῃ, ὅτι ὁ Θεός δέν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τίποτε καί
ὅτι διψᾷ καί πεινᾷ τήν ἰδικήν μας σωτηρίαν καί μόνον. Πρβλ. καί εἰς τόν παρόν-
τα τόμον τό 492 C, D.

Διά τοῦτο χρειάζεται μετά προσοχῆς νά μελετῶμεν τήν διδασκαλίαν τῶν πα-
τέρων ἐπὶ οἵουδήποτε θέματος, ὅπως π.χ. καί ἐπὶ τοῦ πλοῦτου, διά τόν ὁποῖον ἡ
πλήρης Χριστιανικὴ διδασκαλία εἶναι, ὅτι ὁ πλοῦτος — δηλαδή τό νά ἔχωμεν πε-
ρισσότερα ὑλικά ἀγαθὰ ἀπὸ τὸν συνάνθρωπόν μας, πού εἶναι ἀδελφός μας —
ἀποτελεῖ κακόν, τόσον περισσότερον, καθόσον οἱ πατέρες εἶναι κυρίως καί κατ'
ἔξοχὴν ποιμένες, χρησιμοποιοῦντες καί εἰς τήν διά τοῦ λόγου διδασκαλίαν τῶν
λεκτικῶν σχήματα τοιαῦτα, ὥστε νά εἶναι κατάλληλα διά τήν εἰς Χριστόν προσέλ-
κυσιν πάντων καί τῶν πλέον ἀπομακρυσμένων ἀπὸ τήν κατά Χριστόν ζωὴν.

Καί ἡ συμπεριφορὰ αὕτη τῶν πατέρων δέν ἀποτελεῖ ἀπάτην, ὄχι μόνον διότι
αὕτη ὑπαγορεύεται ἀπὸ τήν κατάστασιν τοῦ λογικοῦ ποιμνίου τοῦ Χριστοῦ (Πρβλ.
Α' Κορινθ. 3, 2), ἀλλά καί διότι πάντοτε οἱ ἴδιοι εἰς τήν συνέχειαν ὀλοκληρώνουν
τήν διδασκαλίαν τῶν, τήν ὁποίαν μετά ζήλου ἂν ζητῶμεν θά εὐρίσκωμεν.

ἀπαιτεῖ ἀπὸ σέ μετὰ δίας, ὥστε πολλήν ἀμοιβήν νά σοῦ δώσῃ· διὰ νά μάθῃς ὅτι ἀπαιτεῖ ὄχι διότι ἔχει ἀνάγκην ἀλλά διὰ νά διορθώσῃ τὴν ἰδικὴν σου σωτηρίαν. Διὰ τοῦτο καὶ προσέρχεται εἰς σέ μέ ταπεινὴν μορφήν καὶ τὴν δεξιάν ἀπλώνει· καὶ ἂν ἀκόμη δραχμὴν δώσῃς, δέν σέ ἀποστρέφεται, καὶ ἂν τὸν περιφρονήσῃς, δέν ἀπομακρύνεται, ἀλλά πάλιν προσέρχεται εἰς σέ· διότι ἐπιθυμεῖ, πάρα πολὺ ἐπιθυμεῖ τὴν σωτηρίαν μας.

Ἄς περιφρονήσωμεν λοιπὸν τὰ χρήματα, **Δ** διὰ νά μὴ περιφρονηθῶμεν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ· ἄς περιφρονήσωμεν τὰ χρήματα, διὰ νά κερδήσωμε καὶ αὐτὰ τὰ χρήματα. Διότι ἐάν μὲν φυλάσσωμεν αὐτὰ ἐδῶ, θά χάσωμεν αὐτὰ ὅπωςδήποτε καὶ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ· ἐάν ὅμως μετὰ ἀφθονίας πολλῆς μοιράσωμεν αὐτὰ, καὶ εἰς τὴν μίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν θά ἀπολαύσωμεν πολλὴν εὐπορίαν.

Αὐτός λοιπὸν πού θέλει νά γίνῃ πλούσιος, ἄς γίνῃ πτωχός διὰ νά γίνῃ πλούσιος· ἄς δαπανᾷ διὰ νά συλλέξῃ· ἄς σκορπίζῃ διὰ νά συγκεντρώσῃ. Ἄν δέ αὐτὰ εἶναι καινοφανῆ καὶ παράδοξα, νά ἐξετάζῃς τὸν σπορέα **Ε** καὶ νά σκέπτεσαι, ὅτι οὔτε ἐκεῖνος θά δυνηθῇ μέ ἄλλον τρόπον περισσότερα νά συγκεντρώσῃ, ἂν δέν σκορπίσῃ τὰ ὑπάρχοντα καὶ δέν ἐγκαταλείψῃ τὰ ἔτοιμα.

Ἄς σπείρωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς καὶ ἄς καλλιεργήσωμε τὸν οὐρανόν, ὥστε νά θερίσωμεν μέ πολλήν ἀφθονίαν, καὶ τὰ αἰῶνια ἀγαθὰ νά ἀπολαύσωμεν μέ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸν Πατέρα ἀνήκει δόξα, συγχρόνως εἰς τό ἅγιον Πνεῦμα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Λ Ο Γ Ο Σ Θ'

(Ρωμ. 4, 1-22)

«Τί οὖν ἐροῦμεν Ἀβραάμ τὸν πατέρα ἡμῶν εὐρηκέναι κατὰ σάρκα; Εἰ γάρ Ἀβραάμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν Θεόν» (στ. 1-2) 497.

Ἀφοῦ εἶπέν ὅτι ὁ κόσμος κατέστη ὑπόδικος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι πάντες ἡμαρτον, καὶ ὅτι ἀπεκλείσθη ἡ καύχησις, καὶ ὅτι δέν εἶναι δυνατόν μέ ἄλλον τρόπον νά σωθῶμεν, παρὰ μόνον διὰ πίστεως, προσπαθεῖ ἐν συνεχείᾳ νά δεῖξῃ, ὅτι ἡ σωτηρία αὕτη δέν εἶναι πρόξενος αἰσχύνῃς, **Β** ἀλλά καὶ δόξης λαμπρᾶς καὶ

μάλιστα μεγαλυτέρας ἀπὸ ὅσῃν προέρχεται διὰ τῶν ἔργων. Ἐπειδὴ ἡ σωτηρία μετ' αἰσχύνης εἶχε καὶ κάποιαν ἀθυμίαν, καὶ ταύτην τὴν ὑποψίαν ἀναιρεῖ ἐν συνεχείᾳ. Καίτοι βεβαίως ἦδη ὑπηνίχθη αὐτὸ μέ τὸ νὰ ὀνομάσῃ ὄχι μόνον σωτηρίαν, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνην: «*Δικαιοσύνη γάρ θεοῦ, φησὶν, ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται*» (Ρωμ. 1, 17)· διότι αὐτὸς ποῦ σώζεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, σώζεται ὡς δίκαιος μετὰ παρησίας. Καὶ ὄχι μόνον δικαιοσύνην, ἀλλὰ καὶ ἐνδειξιν Θεοῦ· ὁ Θεὸς δὲ φανερῶνεται εἰς τοὺς ἐνδόξους καὶ λαμπροὺς καὶ μεγάλους.

Πλὴν ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν εὐρισκομένων ἐνώπιον αὐτοῦ ἀποδεικνύει αὐτὸ, **Γ** προάγων τὸν λόγον κατὰ ἐρώτησιν· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον πάντοτε συνηθίζει νὰ κάμνῃ καὶ διὰ τὴν διασάφησιν καὶ διὰ τὸ θάρρος εἰς τὰ λεγόμενα. Διότι καὶ ἄνωτέρω τοιουτοτρόπως ἔπραξεν, ὅταν ἔλεγε «*τί οὖν τὸ περισσόν τοῦ Ἰουδαίου*» (Ρωμ. 3, 1); καὶ «*τί οὖν προκατέχομεν περισσόν*»; καὶ πάλιν «*ποῦ οὖν ἡ καύχησις; ἐξεκλείσθη*» (Ρωμ. 3, 27)· καὶ ἐδῶ, «*Τί οὖν ἐροῦμεν Ἀβραάμ τὸν πατέρα ἡμῶν*»;

Ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι ἔστρεφον τοῦτο ἄνω καὶ κάτω, ὅτι δηλαδὴ ὁ πατριάρχης καὶ ὁ φίλος εἰς τὸν Θεὸν ἐδέχθη πρῶτος τὴν περιτομήν, θέλει νὰ δείξῃ ὅτι καὶ ἐκεῖνος ἐκ πίστεως ἐδικαιώθη· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἦτο περιφανὴς νίκη. **Δ** Διότι ἡ δικαίωσις μὲν κάποιου ἐκ πίστεως χωρὶς νὰ ἔχῃ ἔργα, οὐδόλως εἶναι ἀφύσικον πρᾶγμα· τὸ νὰ καταστῇ ὁμῶς δίκαιος ὑπερφηανεύμενος διὰ κατορθώματα ὄχι ἀπὸ ἐδῶ, ἀλλ' ἀπὸ πίστιν, τοῦτο ἦτο τὸ θαυμαστόν καὶ μάλιστα ποῦ παρουσίαζε τὴν δύναμιν τῆς πίστεως. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἀφοῦ παρέτρεξεν ὅλους τοὺς ἄλλους εἰς αὐτὸν ὁδηγῇ τὸν λόγον. Ὡνόμασε δὲ αὐτὸν πατέρα κατὰ σάρκα, ἀποκλείων αὐτοὺς ἀπὸ τὴν πρὸς αὐτὸν γνησίαν συγγένειαν καὶ προετοιμάζων διὰ τοὺς εἰδωλολάτρας τὴν συγγένειαν πρὸς αὐτὸν ἐξ ἀγχιστείας.

Ἐπειτα λέγει: «*Εἰ γάρ Ἀβραάμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, Ε* ἔχει καύχημα, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν Θεόν». Ἀφοῦ ἐξήγησεν ὅτι ὁ Θεὸς δικαίωνει τὸν περιτετηγμένον ἐκ πίστεως, καὶ τὸν ἀπερίτμητον πάλιν διὰ τῆς πίστεως, καὶ ἀφοῦ ἀρκούντως ἀπέδειξεν αὐτὸ εἰς τὰ προηγούμενα, καὶ διὰ τοῦ Ἀβραάμ δεικνύει αὐτὸ μέ μεγαλυτέραν δύναμιν ἀπὸ ὅσῃν τὸ ὑπεσχέθη, καὶ μάχεται διὰ τῆς πίστεως πρὸς τὰ ἔργα, καὶ θεμελιώνει ὅλον τὸν ἀγῶνα γύρω ἀπὸ τὸν δίκαιον, καὶ ὄχι γενικῶς. Διὰ τοῦτο καὶ πολὺ τοὺς κολακεύει μέ τὸ νὰ ὀνομάζῃ τὸν Ἀβραάμ προπάτορα καὶ μέ τὸ νὰ ἀναγκάζῃ αὐτοὺς νὰ πείθωνται εἰς αὐτὸν εἰς ὅλα. Διότι μὴ μοῦ ἀναφέρεις, λέ-

γει, τόν Ἰουδαῖον, οὔτε νά φέρης εἰς μέσον τόν τάδε καί τόν τάδε· διότι ἐγώ θά ἀνέλθω εἰς τήν κορυφήν ὧλων, καί ἀπό ὅπου ἔλαβε τήν ἀρχήν ἡ περιτομή. «Εἰ γάρ Ἀδραάμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, φησίν, 498 ἔχει καύχημα, ἀλλ' οὐ πρός τόν Θεόν».

Ἀσαφές εἶναι τό ἀνωτέρω· ἐπομένως εἶναι ἀνάγκη νά κάμῃ αὐτό σαφέστερον. Δύο καυχήματα δηλαδή ὑπάρχουν, τό μέν ἀπό τά ἔργα, τό δέ ἀπό τήν πίστιν. Ἀφοῦ εἶπε λοιπόν, ὅτι «εἰ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα, ἀλλ' οὐ πρός τόν Θεόν», ἔδειξεν, ὅτι καί ἀπό τήν πίστιν ἡδύνατο νά ἔχῃ καύχημα, καί πολύ μεγαλύτερον. Διότι ἡ πολλή δύναμις τοῦ Παύλου εἰς τοῦτο ἰδιαιτέρως φαίνεται, ὅτι εἰς τό ἀντίθετον ἐστρεψε τό προκείμενον θέμα, καί ἐκεῖνο τό ὅποιον εἶχεν ἡ σωτηρία διὰ τῶν ἔργων, δηλαδή τήν καύχησιν καί τήν παρησίαν, τοῦτο ἔδειξε νά εἶναι πολύ περισσότερον τῆς πίστεως. **Β** Ἐκεῖνος μέν δηλαδή πού καυχᾶται διὰ τά ἔργα, τοὺς ἰδικούς του κόπους δύναται νά προβάλλῃ· ἐκεῖνος ὅμως πού καυχᾶται διὰ τήν πίστιν σεμνυνόμενος ἐν τῷ Θεῷ, ἐπιδεικνύει πολύ μεγαλύτεραν ἀφορμὴν καυχήσεως, ἀφοῦ ἐδόξασε καί ἐμεγάλυνε τόν Θεόν. Διότι ἐκεῖνα τά ὅποια δέν ὑπηγόρευσεν ἡ ὁρατὴ φύσις, ταῦτα ἀφοῦ ἀπεδέχθη διὰ τῆς πίστεως πρός αὐτόν, ἐπέδειξε τήν γνησίαν πρός αὐτόν ἀγάπην, καί λαμπρῶς ἀνεκῆρξε τήν δύναμιν αὐτοῦ.

Τοῦτο δέ εἶναι γνῶρισμα γενναιοτάτης ψυχῆς καί φιλοσόφου διαθέσεως καί ὑψηλῆς διανοίας. Διότι τό νά μὴ κλέψῃ τις οὔτε νά φονεύσῃ εἶναι εὐκόλον καί διὰ τοὺς τυχόντας. **Γ** τό νά πιστεῦσῃ ὅμως ὅτι ὁ Θεός δύναται τά ἀδύνατα, χρειάζεται κάποιαν μεγαλοφυῆ ψυχὴν καί μέ μεγάλην ἀγάπην πρός αὐτόν· διότι τοῦτο εἶναι σημεῖον γνησίας ἀγάπης. Διότι τιμᾷ μέν τόν Θεόν καί ἐκεῖνος πού τηρεῖ τὰς ἐντολάς, πολύ περισσότερον ὅμως ἐκεῖνος πού φιλοσοφεῖ διὰ τῆς πίστεως· διότι ἐκεῖνος μέν ὑπήκουσεν εἰς αὐτόν, οὗτος ὅμως ἔλαβε τήν προσήκουσαν περί αὐτοῦ ἀντίληψιν, καί, διὰ τῆς ἐπιδείξεως τῶν ἔργων, περισσότερον ἐδόξασε καί ἐθαύμασεν.

Ἐκεῖνο μέν λοιπόν τό καύχημα ἀνήκει εἰς αὐτόν πού τό κατορθώνει, τοῦτο ὅμως τόν Θεόν δοξάζει, καί ὁλόκληρον εἶναι ἰδικόν του· διότι καυχᾶται διὰ τῆς φανερώσεως περί αὐτοῦ μεγάλων ἀληθειῶν, **Δ** αἱ ὅποιαι διαβαίνουν εἰς τήν δόξαν ἐκείνου.

Διὰ τοῦτο λέγει ὅτι αὐτός ἔχει τό καύχημα πρός τόν Θεόν· ὄχι μόνον δέ διὰ τοῦτο, ἀλλά καί δι' ἕτερόν τι. Διότι καυχᾶται πάλιν ὁ πιστός, ὄχι μόνον διότι ἠγάπησε γνησίως τόν Θεόν, ἀλλὰ

καί διότι ἀπῆλauseν ἀπὸ αὐτόν πολλήν τιμὴν καὶ ἀγάπην. Διότι ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς ἠγάπησεν αὐτόν ἀφοῦ μεγάλα ἐφάνερωσε περὶ αὐτοῦ — διότι τοῦτο εἶναι δεῖγμα ἀγάτης — τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ Θεὸς ἠγάπησεν αὐτόν, ἐνῷ ἦτο ὑπεύθυνος δι' ἀναριθμητὰ πταίσματα, ὅχι μόνον μέ τό νά ἀπαλλάξῃ αὐτόν ἀπὸ τήν τιμωρίαν ἀλλά καί μέ τό νά τόν καταστήσῃ δίκαιον. Δύναται λοιπόν νά καυχᾶται ἀφοῦ κατηξιώθη μεγάλης ἀγάτης.

«Τῷ γάρ ἐργαζομένῳ ὁ μισθός οὐ λογίζεται κατὰ χάριν, ἀλλά κατὰ ὀφείλημα» (στ. 4). Ἐ λοιπόν τοῦτο εἶναι μεγαλύτερον, λέγει. Οὐδαμῶς· διότι καί εἰς αὐτόν πού πιστεύει λογίζεται· δέν θά ἐλογίζετο δέ, ἐάν δέν προσέφερε καί αὐτός κάτι.

Ὡστε καί οὗτος ἔχει ὀφειλέτην τόν Θεόν· καί ὅχι διὰ τυχόντα πράγματα ὀφειλέτην, ἀλλά διὰ μεγάλα καί ὑψηλά πράγματα. Διότι δεικνύων τήν μεγαλοφυΐαν αὐτοῦ καί τήν πνευματικὴν διάνοιαν, δέν εἶπεν ἀπλῶς, εἰς τόν πιστεύοντα, ἀλλά «τῷ πιστεύοντι ἐπὶ τόν δικαιοῦντα τόν ἄσεβῃ» (στ. 5). 499 Διότι σκέψου πόσον σπουδαῖον εἶναι νά πεισθῇ καί πληρέστατα νά δεδαιωθῇ, ὅτι ὁ Θεὸς δύναται ἐκείνον πού ἔχει ζήσει ἐν ἀσεβείᾳ, τοῦτον ἐξαίφνης ὅχι μόνον νά τόν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τήν τιμωρίαν, ἀλλά καί δίκαιον νά τόν καταστήσῃ, καί νά τόν ἀξιώσῃ τῶν ἀθανάτων ἐκείνων τιμῶν.

Νά μή νομίσης λοιπόν ὅτι οὗτος ἐλαττοῦται ἐπειδὴ εἰς ἐκείνον δέν λογίζεται κατὰ χάριν. Διότι ἀκριβῶς αὐτό τοῦτο καθιστᾷ τόν πιστόν λαμπρόν, τό νά ἀπολαύσῃ τόσῃν χάριν, τό νά ἐπιδείξῃ τοιαύτην πίστιν. Καί πρόσεξε ὅτι καί ἡ ἀνταπόδοσις εἶναι μεγαλύτερα. Β Διότι εἰς ἐκείνον μέν δίδεται μισθός, εἰς τοῦτον δέ δικαιοσύνη· πολὺ δέ μεγαλύτερα εἶναι ἡ δικαιοσύνη ἀπὸ τόν μισθόν· διότι ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἀνταπόδοσις πού περιέχει πάρα πολλοὺς μισθοὺς¹.

Ἀφοῦ ἔδειξε λοιπόν τοῦτο ἀπὸ τόν Ἀβραάμ, καί τόν Δαυῖδ προσθέτει ἐν συνεχείᾳ πού συμφωνεῖ πρὸς τὰ λεχθέντα. Τί λέγει λοιπόν ὁ Δαυῖδ καί ποῖον μακαρίζει; Ἐκείνον πού ὑπερηφανεύεται δι' ἔργα, ἢ ἐκείνον πού ἔχει ἀπολαύσει χάριν· πού ἔχει ἐπιτύχει ἄφεςιν καί δωρεάν; Ὅταν δέ λέγω μακαριότητα, ἐννοῶ τήν κορυφήν ὅλων τῶν ἀγαθῶν. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἡ δικαιοσύνη εἶναι σπουδαιότερα τοῦ μισθοῦ, τοιοῦτοτρόπως ὁ μακαρισμός εἶναι σπουδαιότερος τῆς δικαιοσύνης.

1. Βλέπε προηγουμένην ὑπόσημειωσιν.

Ἐξοὐ ἔδειξε λοιπόν ὅτι ἡ δικαιοσύνη εἶναι καλυτέρα, **Γ** ὅχι μόνον διότι ἔχει λάθει αὐτήν ὁ Ἀβραάμ, ἀλλὰ καί διὰ συλλογισμῶν, διότι ἔχει καύχημα, λέγει, πρὸς τὸν Θεόν, καί μέ ἄλλον τρόπον πάλιν ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὴ εἶναι περισσότερον σεβαστὴ μέ τὸ νὰ εἰσάγῃ τὸν Δαυὶδ, πού ἐγκρίνει αὐτήν. Διότι οὗτος, λέγει, μακαρίζει ἐκεῖνον πού ἐδικαιώθη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον λέγων: «μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι» (στ. 7). Καί φαίνεται μὲν ὅτι δέν παραθέτει μαρτυρίαν προσήκουσαν· διότι δέν εἶπε, μακάριοι ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων ἡ πίστις ἐλογίσθη εἰς δικαιοσύνην· πρᾶττει δέ αὐτό μέ τὴν θέλησίν του, **Δ** ὅχι ἐπειδὴ ἄγνοεῖ, διὰ νὰ δεῖξῃ ὅτι ἡ ὑπεροχὴ εἶναι μεγαλυτέρα. Διότι ἐάν οὗτος εἶναι μακάριος, ὁ ὁποῖος ἔλαβεν ἄφεσιν κατὰ χάριν, πολὺ περισσότερον ἐκεῖνος πού ἐδικαιώθη καὶ ἐπέδειξε πίστιν.

Ὅπου δέ ὑπάρχει μακαρισμός, κάθε ἐντροπὴ ἔχει ἐξαφανισθῇ, καὶ πολλὴ εἶναι ἡ δόξα· διότι ὁ μακαρισμός εἶναι αὐξησις καὶ μισθῶν καὶ δόξης. Διὰ τοῦτο ἐκεῖνο μὲν τὸ ὁποῖον εἶναι πλεονέκτημα ἐκεῖνου, τὸ ἀναφέρει χωρὶς ἀναφορὰν εἰς τὴν Γραφήν, ἀφοῦ εἶπε: «Τῷ γάρ ἐργαζομένῳ ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν»· ἐκεῖνο ὁμῶς τὸ ὁποῖον εἶναι τοῦ πιστοῦ προτέρημα, τοῦτο δι' ἐγγράφου μαρτυρίας ἀποδεικνύει, λέγων: «Καθὼς εἶπε Δαυὶδ· Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι».

Διατί δηλαδὴ ἀπορεῖς, λέγει, **Ε** διότι δέν λαμβάνει τὴν ἄφεσιν κατὰ ὀφειλὴν, ἀλλὰ κατὰ χάριν; Ἄλλ' ἰδοὺ, οὗτος εἶναι ἐκεῖνος πού μακαρίζεται· δέν θὰ ἐμακάριζε δέ αὐτόν ἐάν δέν ἔδλεπεν ὅτι ἀπολαμβάνει καὶ δόξαν πολλήν. Καί δέν λέγει, ἡ ἄφεσις λοιπόν αὐτὴ εἰς τοὺς Ἰουδαίους πού ἦσαν περιτετμημένοι ἀναφέρεται; Ἀλλὰ τί λέγει; «Ὁ μακαρισμός οὖν οὗτος», πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἦτο σπουδαιότερον, «ἐπὶ τὴν περιτομήν, ἢ, ἐπὶ τὴν ἀκροβυστίαν;» (στ. 9).

Ζητεῖται δηλαδὴ ἐν συνεχείᾳ τὸ ἀγαθόν τοῦτο, δηλαδὴ ἡ δικαίωσις καὶ μετὰ ποίου εἶναι σπουδαῖον, ἄραγε μετὰ τοῦ περιτετμημένου, ἢ μετὰ τοῦ ἀπεριτμήτου. Καὶ πρόσεξε τὴν ὑπεροχὴν· διότι δεικνύει ὅτι τὸ ἀγαθόν τοῦτο ὅχι μόνον δέν ἀποφεύγει τὸν ἀπερίτμητον, **500** ἀλλὰ καὶ ὅτι εἰσέρχεται εἰς αὐτόν πρὸ τοῦ περιτετμημένου. Διότι ἐπειδὴ ἐκεῖνος πού μακαρίζει, δηλαδὴ ὁ Δαυὶδ, καὶ αὐτός ἦτο ἐν περιτομῇ, καὶ εἰς τοὺς ἐν περιτομῇ εὐρισκομένους ἐδίδασκε, κύτταξε κατὰ ποῖον τρόπον ἠγωνίσθη ὁ Παῦλος νὰ ἐφαρμόσῃ ἐκεῖνο πού εἶχε λεχθῇ εἰς τὸν ἀπερίτμητον. Ἀφοῦ συνήνωσε δηλαδὴ τὸν μακαρισμόν εἰς τὴν δικαιοσύνην, καὶ ἀφοῦ

ἔδειξεν ὅτι καί τὰ δύο ἦσαν ἓν, ζητεῖ κατὰ ποῖον τρόπον ἐδικαιώθη ὁ Ἀβραάμ. Διότι ἐάν ὁ μακαρισμός ἀνήκη εἰς τόν δίκαιον, ἐδικαιώθη δέ ὁ Ἀβραάμ, ἅς ἴδωμεν κατὰ ποῖον τρόπον ἐδικαιώθη, ὡς ἀπερίτμητος ἢ εὐρισκόμενος εἰς περιτομήν. Ὡς ἀπερίτμητος, λέγει. «Λέγομεν γάρ, ὅτι ἐλογίσθη τῷ Ἀβραάμ ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην» (στ. 9). Β Ἀνωτέρω ἀφοῦ ἀνέφερε τήν γραφήν: «Τί γάρ ἡ γραφή λέγει; φησίν. Ἐπίστευσεν Ἀβραάμ τῷ Θεῷ, καί ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην» (στ. 3). ἐδῶ προσλαμβάνει ἐν συνεχείᾳ καί τήν κρίσιν τῶν λεγόντων, καί δεικνύει ὅτι ἡ δικαιοσύνη ἔχει ὑπάρξει εἰς τόν ἀπερίτμητον.

Ἐπειτα λύει ἐτέραν ἀντίθεσιν πού ἀνακύπτει ἀπό αὐτά· διότι ἐάν, λέγει, ἐδικαιώθη ἐνῷ ἦτο ἀπερίτμητος, τίνος ἔνεκεν ἐπεισῆλθεν ἡ περιτομή; «Σημεῖον ἔλαβε, φησί, καί σφραγίδα τῆς δικαιοσύνης τῆς διὰ τῆς πίστεως τῆς, ἥνικα ἦν ἀκρόβυστος, γενομένης αὐτῷ» (στ. 11). Γ Εἶδες πῶς ἔδειξεν ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι εἶναι ὡς παρὰσιτα παρὰ οἱ ἀπερίτμητοι καί ὅτι οὗτοι εἶναι ἐρριμμένοι πρὸς ἐκείνους; Διότι ἐάν μὲν ὡς ἀπερίτμητος ἐδικαιώθη καί ἐστεφανώθη, ὕστερον δέ τήν περιτομήν ἔλαβεν, ὕστερον εἰσῆλθον καί οἱ Ἰουδαῖοι. Ἐπομένως τῶν ἀπεριτμήτων πρῶτον εἶναι πατήρ ὁ Ἀβραάμ, ἐκείνων οἱ ὅποιοι διὰ τῆς πίστεως ταιριάζουν πρὸς αὐτόν καί τότε τῶν ἐν περιτομῇ· εἶναι δηλαδή πρόγονος διπλοῦς. Εἶδες τήν πίστιν νά λάμπη; Διότι ἔως οὗτο νά ἔλθῃ αὕτη δέν ἐδικαιώθη ὁ πατριάρχης. Εἶδες ὅτι ἡ ἔλλειψις περιτομῆς οὐδόλως ἐμποδίζει; Διότι ἀπερίτμητος ἦτο, καί δέν ἡμποδίσθη νά δικαιωθῇ. Δ Ἄρα ἡ περιτομή κατατάσσεται μετὰ τήν πίστιν.

Καί διατί ἀπορεῖς ἐάν κατατάσσεται μετὰ τήν πίστιν, ἀφοῦ βεβαίως καί μετὰ τήν ἔλλειψιν περιτομῆς; Ὅχι μόνον δέ μετὰ τήν πίστιν, ἀλλά καί πάρα πολύ κατωτέρα εἶναι ἀπό αὐτήν καί τόσον πολύ, ὅσον εἶναι ἡ ἀπόδειξις κατωτέρα τοῦ πράγματος ἐκείνου τοῦ ὁποίου εἶναι ἀπόδειξις· π.χ. ὅσον ἡ σφραγὶς τοῦ στρατιώτου. Καί διὰ ποῖον λόγον ἐχρειάζετο σφραγίδα, λέγει; Δέν ἐχρειάζετο αὐτός. Διὰ ποῖον λόγον λοιπόν ἐδέχθη αὐτήν; Διὰ νά γίνῃ πατήρ κοινός καί ἐκείνων πού πιστεύουν χωρὶς περιτομήν, καί τῶν ἐν περιτομῇ.

Ἄλλ' ὅχι γενικῶς τῶν ἐν περιτομῇ· διὰ τοῦτο καί προσθέτει: «Τοῖς οὐκ ἐκ περιτομῆς μόνον» (στ. 12). Ε Διότι ἐάν εἶναι τῶν ἀπεριτμήτων, ὅχι ἐπειδὴ εἶναι ἀπερίτμητος, διὰ τοῦτο εἶναι πατήρ, καίτοι βεβαίως ἐδικαιώθη ὅταν ἦτο ἀπερίτμητος, ἀλλ' ἐπειδὴ τήν πίστιν αὐτοῦ προσεπάθησαν νά μιμηθοῦν, πολύ περισ-

σότερον δέν εἶναι πρόγονος τῶν ἐν περιτομῇ ἔξ αἰτίας τῆς περιτομῆς ἑάν δέν προστεθῇ καί ἡ πίστις. Ἔλαβε δηλαδή τήν περιτομήν ὥστε καί οἱ δύο, λέγει, αὐτόν νά ἔχωμεν πρόγονον καί οἱ ἀπερίτμητοι νά μὴ περιφρονήσουν τοὺς περιτετμημένους.

Βλέπεις κατὰ ποῖον τρόπον οὗτοι ἔσχον αὐτόν πρῶτοι προπάτορα; 501 Ἐάν δέ ἡ περιτομή εἶναι σεβαστή, διότι κηρύσσει τήν δικαιοσύνην, δέν ἔχει μικράν ἀξίαν καί ἡ ἔλλειψις περιτομῆς ἀφοῦ ἐδέχθη αὐτήν πρό τῆς περιτομῆς. Τότε λοιπόν θά δυνηθῇς νά ἔχῃς αὐτόν προπάτορα, ὅταν ἀκολουθήσῃς τὰ ἴχνη τῆς πίστεως καί δέν φιλονεικῇς οὔτε ἐπαναστατῆς ἀναφέρων τόν νόμον.

Ποίας πίστεως, πές μου; «Τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ» (στ. 12). Πάλιν καταβιδάζει τόν Ἰουδαϊκόν ἐγωϊσμόν ὑπενθυμίζων τόν χρόνον τῆς δικαιοσύνης. Καί καλῶς εἶπε «τοῖς ἴχνεσιν» (στ. 12), ὥστε ὁμοίως πρὸς ἐκείνον νά πιστεῦσῃς εἰς ἀνάστασιν νεκρῶν σωμάτων. Διότι καί ἐκεῖνος δι' αὐτήν τήν ἀλήθειαν ἐπέδειξε τήν πίστιν. Β Ὡστε ἑάν ἀπορρίπτῃς τήν ἔλλειψιν περιτομῆς, νά διδάσκεισαι σαφῶς ὅτι οὐδέν ὄφελος ὑπάρχει διὰ σέ οὔτε ἐκ τῆς περιτομῆς. Διότι ἂν δέν ἀκολουθήσῃς εἰς τὰ ἴχνη τῆς πίστεως, ἔστω καί ἂν ἀπείρους φορές εἴσαι περιτετμημένος, δέν θά καταστῇς ἀπόγονος τοῦ Ἀβραάμ· ἐπειδὴ καί τήν περιτομήν διὰ τοῦτο ἔλαβεν, ὥστε νά μὴ ἀπορρίψῃ σέ ὁ ἀπερίτμητος. Νά μὴ ἀπαιτῇς λοιπόν καί ἀπό ἐκείνον τήν περιτομήν· διότι διὰ σέ τό πρᾶγμα κατέστη βοήθεια, καί ὄχι δι' ἐκείνον.

Ἀλλά ἡ περιτομή, λέγει, εἶναι ἀπόδειξις δικαιοσύνης. Καί τοῦτο χάριν σοῦ, ἐπειδὴ τώρα οὔτε τοῦτο ὑπάρχει· διότι τότε σύ ἐχρειάζεσο τὰς ὑλικὰς ἀποδείξεις, τώρα ὅμως δέν ὑπάρχει ἀνάγκη αὐτῶν. Διότι ἀπό τήν πίστιν αὐτοῦ, λέγει, δέν ἦτο δυνατόν νά μάθῃς τήν ἀρετὴν τῆς ψυχῆς; C Ἦτο μὲν δυνατόν, σύ ὅμως εἶχες ἀνάγκην καί αὐτῆς τῆς προσθήκης. Ἐπειδὴ δηλαδή δέν ἐμμήθης τήν ἀρετὴν τῆς ψυχῆς, οὔτε ἠδυνήθης νά ἰδῇς, σοῦ ἐδόθη ἡ αἰσθητὴ περιτομή, ὥστε ἀφοῦ μελετήσῃς εἰς τό σωματικόν τοῦτο, νά χειραγωγηθῇς κατ' ὀλίγον καί πρὸς τήν φιλοσοφίαν τῆς ψυχῆς, καί ἀφοῦ μέ πολλήν προσπάθειαν ὑποδεχθῇς αὐτήν ὡς μέγιστον ἀξίωμα, νά διαπαιδαγωγηθῇς νά μιμῆσαι καί νά σέδεσαι τόν πρόγονον.

Καί τοῦτο ὁ Θεός δέν τό προητοίμασε μόνον διὰ τῆς περιτομῆς, ἀλλά καί δι' ὅλων τῶν ἄλλων, π.χ. τῶν θυσιῶν ἐννοῶ καί τοῦ σαββάτου καί τῶν ἐορτῶν.

Ὅτι δηλαδή χάριν σοῦ ἔλαβε τὴν περιτομὴν, ἄκουσε τὰ ἐν συνεχείᾳ. **Δ** Διότι ἀφοῦ εἶπεν, ὅτι ἔλαβεν ἀπόδειξιν καὶ σφραγίδα, καὶ τὴν αἰτίαν ἀναφέρει, λέγων: «Εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα περιτομῆς» (στ. 11-12), εἰς αὐτοὺς οἱ ὅποιοι προσλαμβάνουν καὶ τὴν νοητὴν· τοιουτοτρόπως ἐὰν ἔχῃς μόνον αὐτὴν, τίποτε περισσότερον δὲν θὰ σοῦ προστεθῇ. Διότι τότε ἡ περιτομὴ εἶναι ἀπόδειξις, ὅταν τὸ πρᾶγμα τοῦ ὁποίου αὕτη εἶναι ἀπόδειξις, ἐκδηλώνεται εἰς σέ, τοῦτέστιν ἡ πίστις· τοιουτοτρόπως ἂν δὲν ἔχῃς τὴν πίστιν, οὔτε ἡ ἀπόδειξις κατόπιν δύναται νὰ εἶναι ἀπόδειξις. Διότι τίνος θὰ εἶναι ἀπόδειξις, τίνος δέ σφραγίς, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ τὸ σφραγιζόμενον; Ὡς νὰ μᾶς ἐπιδεικνύῃς καὶ θαλάντιον πού ἔχει σφραγίδα, **Ε** χωρὶς τίποτε νὰ ὑπάρχῃ ἐντὸς αὐτοῦ. Ὡστε ἡ περιτομὴ εἶναι καταγέλαστος, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ ἐντὸς αὐτῆς ἡ πίστις. Διότι ἐὰν εἶναι ἀπόδειξις δικαιοσύνης, δὲν ἔχῃς ὁμῶς δικαιοσύνην, οὔτε ἀπόδειξιν ἔχεις. Διὰ τοῦτο δηλαδή ἔλαβες ἀπόδειξιν, ὥστε νὰ ἐπιζητῇς τὸ πρᾶγμα διὰ τὸ ὅποιον ἔχεις τὴν ἀπόδειξιν· τοιουτοτρόπως ἐὰν θεβαίῳς ἐπρόκειτο νὰ ἐπιζητῇς αὐτὴν χωρὶς αὐτό, δὲν θὰ σοῦ ἐχρειάζετο αὐτό. Ὅχι μόνον δέ τοῦτο κηρύσσει ἡ περιτομὴ, τὴν δικαιοσύνην, ἀλλὰ καὶ τὴν χωρὶς περιτομῆς δικαιοσύνην. Τίποτε ἄλλο λοιπὸν δὲν κηρύσσει ἡ περιτομὴ, εἰμὴ ὅτι δὲν χρειάζεται περιτομὴ.

«Εἰ γάρ οἱ ἐκ νόμου κληρονόμοι, κεκένωται ἡ πίστις, καὶ κατήργηται ἡ ἐπαγγελία» (στ. 14). Ἐδειξεν, ὅτι ἡ πίστις εἶναι ἀναγκαία, ὅτι εἶναι ἀρχαιότερα τῆς περιτομῆς, ὅτι εἶναι ἰσχυροτέρα τοῦ νόμου, **502** ὅτι ὀργανώνει τὸν νόμον. Ἐὰν δηλαδή πάντες ἡμαρτον, εἶναι ἀναγκαία· ἐὰν ἐδικαιώθῃ ἐνῶ ἦτο ἀπερίτμητος, εἶναι ἀρχαιότερα· ἐὰν διὰ τοῦ νόμου εἴχομεν ἐπίγνωσιν τῆς ἁμαρτίας, ἔχει φανερωθῇ δέ χωρὶς τὸν νόμον, εἶναι ἰσχυροτέρα· ἐὰν μαρτυρῇται ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τὸν νόμον στερεώῃ, δὲν εἶναι ἀντίθετος, ἀλλὰ φίλη καὶ σύμμαχος.

Δεικνύει πάλιν καὶ ἀπὸ ἄλλου, ὅτι οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ λάβωμεν τὴν κληρονομίαν διὰ τοῦ νόμου· καὶ ἀφοῦ συνέκρινεν αὐτὴν πρὸς τὴν περιτομὴν, καὶ ἀφοῦ ἔλαβεν τὰ τρόπαια τῆς νίκης, **Β** ἀντιπαράθετε· πάλιν αὐτὴν πρὸς τὸν νόμον, λέγων ὡς ἑξῆς: «Εἰ γάρ οἱ ἐκ νόμου κληρονόμοι, κεκένωται ἡ πίστις». Διὰ νὰ μὴ λέγῃ δηλαδή κάποιος, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ ἔχῃ καὶ πίστιν καὶ νόμον νὰ τηρήσῃ, δεικνύει ὅτι τοῦτο εἶναι ἀδύνατον. Διότι ἐκεῖνος, πού στηρίζεται εἰς τὸν νόμον, ὅτι τάχα αὐτὸς σώζει, δὲν ἔχει εἰς ἐκτίμησιν τὴν δύναμιν τῆς πίστεως. Διὰ τοῦτο λέγει «κεκένωται ἡ

πίστις»· τούτέστιν, δέν χρειάζεται ἡ κατά χάριν σωτηρία· διότι δέν δύναται νά ἐπιδείξῃ τήν δύναμίν της, καί «κατηργηται ἡ ἐπαγγελία». Διότι καί ὁ Ἰουδαῖος δυνατόν ἴσως νά εἰπῇ: τί μοῦ χρειάζεται ἡ πίστις; Ἐπομένως ἐάν τοῦτο εἶναι ἀληθές, μαζί μέ τήν πίστιν ἔχει ἐξαφανισθῇ καί ἡ ὑπόσχεσις.

Κύτταξε ὅτι εἰς ὅλα μάχεται πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ τό παρελθόν, ἀπὸ τόν πατριάρχην. **С** Ἀφοῦ ἐδειξε δηλαδή ἀπὸ ἐκεῖ, ὅτι ἡ δικαιοσύνη εἶναι συνηνωμένη μέ τήν πίστιν, δεικνύει ὅτι καί ἡ ὑπόσχεσις ὁμοίως. Διότι διὰ νά μὴ λέγῃ ὁ Ἰουδαῖος, τί μέ ἐνδιαφέρει ἐμέ, ἐάν διὰ πίστεως ἐδικαιώθῃ ὁ Ἀβραάμ; Λέγει ὁ Παῦλος, ὅτι, χωρίς νά ὑπολογίζεται τό ἰδικόν σου ἐνδιαφέρον, ἡ ὑπόσχεσις τῆς κληρονομίας δέν δύναται νά πραγματοποιηθῇ χωρίς τήν πίστιν, πράγμα τό ὅποιον ἰδιαίτερος ἐφόβει αὐτοὺς. Ποίαν δέ ὑπόσχεσιν ἐννοεῖ; Τό ὅτι αὐτός εἶναι κληρονόμος τοῦ κόσμου, καί ὅτι δι' αὐτοῦ πάντες εὐλογοῦνται.

Καί πῶς κατηργήθῃ ἡ ὑπόσχεσις αὕτη, λέγει; «Ὅτι ὁ νόμος ὀργήν κατεργάζεται· οὐ γάρ οὐκ ἐστὶ νόμος, οὐδέ παράβασις» (στ. 15). Ἐάν δέ ἐπιφέρῃ ὀργήν καί καθιστᾷ ὑπευθύνους εἰς παράβασιν, **Д** εἶναι ὀλοφάνερρον ὅτι καί εἰς κατάραν· ἐκεῖνοι δέ πού εἶναι ὑπεύθυνοι εἰς κατάραν καί τιμωρίαν καί παράβασιν, οὗτοι δέν εἶναι ἄξιοι τῆς κληρονομίας, ἀλλὰ τῆς τιμωρίας καί ἐξώσεως.

Τί συμβαίνει λοιπόν; Ἐρχεται ἡ πίστις πού φέρει τήν χάριν, ὥστε ἡ ὑπόσχεσις νά πραγματοποιηθῇ. Διότι ὅπου ὑπάρχει ἡ χάρις, ὑπάρχει ἡ συγχώρησις· ὅπου δέ ἡ συγχώρησις, οὐδεμία τιμωρία· ὅταν δέ ἡ τιμωρία ἀφαιρῇται, καί εἰς τήν θέσιν της ἔρχεται ἡ δικαιοσύνη, πού χορηγεῖται διὰ τῆς πίστεως, τίποτε δέν ἐμποδίζει νά καταστῶμεν κληρονόμοι τῆς ὑποσχέσεως.

«Διὰ τοῦτο οὖν ἐκ πίστεως, φησὶν, ἵνα κατά χάριν, εἰς τό εἶναι βεβαίαν τήν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ παντὶ τῷ σπέρματι» (στ. 16). Εὐ βλέπεις, ὅτι ἡ πίστις δέν στερεώνει τόν νόμον μόνον, ἀλλὰ καί τήν ὑπόσχεσιν τοῦ Θεοῦ δέν ἀφήνει νά μὴ ἐπαληθευθῇ, ὁ δέ νόμος ἀντιθέτως καί τήν πίστιν καταργεῖ, ὅταν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν τηρεῖται, καί τήν ὑπόσχεσιν ἐμποδίζει;

Ἡ ἀναγκαιότης τῆς πίστεως

Διὰ τούτων δεικνύει ὅχι μόνον ὅτι ἡ πίστις δέν εἶναι περιττή, ἀλλ' ὅτι καί τόσον ἀναγκαία, ὥστε νά μὴ εἶναι δυνατόν νά σωθῶμεν χωρίς αὐτήν. Διότι ὁ μὲν νόμος δημιουργεῖ ὀργήν, καθό-

σον πάντες παρέβησαν αὐτόν· αὕτη ὁμως δέν ἐπιτρέπει εἰς τήν ὀργήν νά ὀργανώσῃ τήν ἐξουσίαν της. 503 «Οὐ γάρ οὐκ ἔστι, φησί, νόμος, οὐδέ παράδοσις». Εἶδες κατά ποῖον τρόπον ὄχι μόνον ἐξαφανίζει τήν ἁμαρτίαν ὅταν ὑπάρξῃ, ἀλλ' ὅτι οὔτε νά γεννηθῇ δέν ἐπιτρέπει εἰς αὐτήν; Διά τοῦτο λέγει «κατά χάριν». Εἰς τό τί; "Οχι εἰς τό νά καταισχύνηθῶμεν, ἀλλ' «εἰς τό εἶναι δεδαίαν τήν ἐπαγγελίαν παντί τῷ σπέρματι».

Δύο ἀγαθὰ ἀναφέρει ἐδῶ, ὅτι καί βέβαια εἶναι τά χορηγούμενα, καί εἰς ὅλους τοὺς ἀπογόνους, εἰσάγων συγχρόνως τοὺς εἰδωλολάτρας καί δεικνύων ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι εὐρίσκονται ἐκτός, ἂν φιλονεικοῦν πρός τήν πίστιν. Διότι τοῦτο εἶναι περισσότερον δέβαιον παρά ἐκεῖνο· διότι δέν σέ διλάπτει ἡ πίστις, μή φιλονεικῆς, ἀλλά καί ὅταν κινδυνεύῃς ἀπό τόν νόμον σέ διασώζει.

Ἐπειτα ἐπειδή εἶπε «παντί τῷ σπέρματι», Β προσδιορίζει εἰς ποῖον σπέρα. «Τῷ ἐκ πίστεως» (στ. 16), λέγει, συνάπτων τήν πρός τά ἔθνη συγγένειαν, καί δεικνύων, ὅτι δέν δύνανται νά στήριζονται εἰς τόν Ἀβραάμ αὐτοὶ ποῦ δέν πιστεύουν ὁμοίως πρός ἐκεῖνον. Ἰδού καί ἐν τρίτον κατῴρθωσεν ἡ πίστις· διότι ἔκαμε ἀκριβεστέραν τήν συγγένειαν πρός τόν δίκαιον, καί τόν κατέστησε πρόγονον περισσοτέρων ἀπογόνων. Διά τοῦτο δέν εἶπεν ἀπλῶς, Ἀβραάμ, ἀλλά «τοῦ πατρός ἡμῶν» (στ. 16), ἡμῶν τῶν πιστῶν.

Ἐπειτα ἐπιβεβαιώνει τό λεχθέν καί μέ τήν μαρτυρίαν. «Καθώς γέγραπται, φησίν, ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε» (στ. 17). Εἶδες ταῦτα νά οἰκονομοῦνται ἄνωθεν; C Τί λοιπόν, λέγει, ἐάν ἀναφέρῃ ταῦτα χάριν τῶν Ἰσραηλιτῶν ἢ τῶν Ἀμαληκитῶν ἢ τῶν Ἀγαρηνῶν; Τοῦτο μέν δεδαίως προχωρῶν δεικνύει σαφέστερον ὅτι δέν ἔχει λεχθῇ περί ἐκείνων· πρῶτον ὁμως πρός ἄλλο σπεύδει, διά τοῦ ὁποίου καί αὐτό τοῦτο δεικνύει, ὀρίζων τόν τρόπον τῆς τοιαύτης συγγενείας, καί ἀποδεικνύων αὐτό μέ πολλήν μεγαλοφυΐαν. Τί λέγει δηλαδή; «Κατέναντι οὐ ἐπίστευσε Θεοῦ» (στ. 17). Ἐκεῖνο δέ τό ὁποῖον λέγει, τοῦτο σημαίνει: "Ὅπως ἀκριδῶς ὁ Θεός δέν εἶναι μερικός Θεός, ἀλλά πατήρ πάντων, τοιουτοτρόπως καί αὐτός. Καί πάλιν, ὅπως ὁ Θεός εἶναι πατήρ ὄχι κατά τήν φυσικήν συγγένειαν, ἀλλά κατά τήν οἰκειοποίησιν τῆς πίστεως, τοιουτοτρόπως καί αὐτός· D ἡ ὑπακοή δηλαδή τόν καθιστᾷ πατέρα ὅλων μας. Διότι ἐπειδή οὐδόλως ὑπελόγιζον αὐτήν τήν συγγένειαν, ἀφοῦ κατεῖχον τήν ὑλικήν ἐκείνην, δεικνύει ὅτι αὕτη εἶναι κυριωτέρα, μέ τό νά ἀνυψώσῃς τόν λόγον πρός τόν Θεόν.

Καί μαζί μέ αὐτά φανερώνει καί ἐκεῖνο, ὅτι ἔλαβε καί ταύτην τήν ἀμοιβήν τῆς πίστεως· ὥστε ἂν δέν συμβαίῃ αὐτό, ἔστω καί ἂν εἶναι πατήρ ὄλων τῶν κατοίκων τῆς γῆς, τό «κατέναντι» δέν ἔχει θέσιν, ἀλλ' ἔχει ἀκρωτηριασθῇ ἡ δωρεά τοῦ Θεοῦ· τό ἐνώπιον δηλαδή ὑπάρχει ὁμοίως δι' ὅλους.

Διότι, πές μου, ποῦ εὐρίσκεται τό θαυμαστόν, ὅταν εἶναι πατήρ τῶν καταγομένων ἐξ αὐτοῦ; καθ' ὅσον τοῦτο ὑπάρχει εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Τό παράδοξον δηλαδή ἐκεῖνο εἶναι, αὐτοὺς τοὺς ὁποίους δέν εἶχεν ἐκ φύσεως ἀπογόνους, Ε. τούτους νά λάβῃ διὰ τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ.

᾿Ωστε ἂν θέλῃς νά πιστεύῃς ὅτι ἐτιμήθῃ ὁ πατριάρχης, νά πιστεύῃς ὅτι εἶναι πατήρ πάντων. ᾿Αφοῦ εἶπε δέ «κατέναντι οὐ ἐπίστευσε Θεοῦ», δέν ἐστάθῃ ὡς ἐδῶ, ἀλλά καί προσέθεσε: «Τοῦ ζωοποιούντος τοὺς νεκρούς, καί καλοῦντος τά μὴ ὄντα ὡς ὄντα» (στ. 17), ἥδη ἀναφέρων ἀπὸ πρὶν τὸν λόγον περὶ τῆς ἀναστάσεως.

Καί εἰς τό προκείμενον θέμα δέ ἦτο χρησιμὸν εἰς αὐτόν. Διότι ἂν ἦτο δυνατόν εἰς αὐτόν νά ζωοποιήσῃ νεκρούς καί ἐκεῖνα ποῦ δέν ὑπῆρχον νά τά φέρῃ εἰς ὑπαρξιν, ἦτο δυνατόν εἰς αὐτόν καί ἐκεῖνους ποῦ δέν ἐγεννήθησαν ἐξ αὐτοῦ νά κάμῃ τέκνα αὐτοῦ. **504** Διὰ τοῦτο δέν εἶπε, καί δημιουργοῦντος τά οὐχ ὑπάρχοντα, ἀλλά «καλοῦντος», φανερώων τὴν περισσοτέραν εὐκολίαν. ᾿Οπως δηλαδή εἶναι εὐκόλον εἰς ἡμᾶς νά καλέσωμεν τά ὑπάρχοντα, τοιοῦτοτρόπως εἶναι εὐκόλον εἰς αὐτόν, καί πολὺ εὐκολώτερον, νά δώσῃ ὑπαρξιν εἰς τά μὴ ὑπάρχοντα.

᾿Αφοῦ ἐξήγησε δέ ὅτι ἡ δωρεά τοῦ Θεοῦ εἶναι μεγάλη καί ἀνέκφραστος καί ἀφοῦ ἐδίδαξε περὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, δεικνύει ὅτι καί ἡ πίστις τοῦ ᾿Αβραάμ εἶναι ἀξία τῆς δωρεᾶς, διὰ νά μὴ νομίσῃς ὅτι ἔχει τιμηθῇ χωρὶς λόγον. Καί ἀφοῦ ἐστήριξε δέ τὸν ἀκροατὴν, ὥστε νά μὴ θορυβῇται οὔτε νά ἀμφιβάλλῃ ὁ Ἰουδαῖος, καί νά λέγῃ, καί πῶς εἶναι δυνατόν αὐτοῖ ποῦ δέν εἶναι τέκνα νά γίνουν τέκνα, **Β** μεταφέρει τὸν λόγον εἰς τὸν πατριάρχην, καί λέγει: «Ὁς παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίστευσεν, εἰς τό γενέσθαι αὐτόν πατέρα πολλῶν ἐθνῶν, κατὰ τό εἰρημένον· οὕτως ἔσται τό σπέρμα σου» (στ. 18).

Πῶς ὁ ᾿Αβραάμ παρ' ἐλπίδα ἐπίστευσεν ἐπ' ἐλπίδι

Πῶς παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίστευσε; Παρ' ἐλπίδα τὴν ἀνθρωπίνην, εἰς ἐλπίδα τὴν τοῦ Θεοῦ. Δεικνύει δηλαδή καί τό μεγαλεῖον

τοῦ πράγματος καί δέν ἐπιτρέπει νά μή γίνη πιστευτόν τό λεγόμενον· ἐκεῖνα τά ὅποια εἶναι ἀντίθετα μεταξύ των, ἡ πίστις συνήνωσεν αὐτά. Διότι ἐάν ὠμίλει περί ἐκείνων τῶν καταγομένων ἐκ τοῦ Ἰσμαήλ, ἦτο περιττός οὗτος ὁ λόγος· **С** διότι ἐκεῖνοι ἐγεννήθησαν ὄχι κατά πίστιν, ἀλλά κατά φύσιν.

Ἄλλά καί τόν Ἰσαάκ φέρει εἰς μέσον· διότι δέν ἐπίστευσεν χάριν ἐκείνων τῶν ἐθνῶν, ἀλλά χάριν ἐκείνου πού θά ὑπάρξῃ ἀπο τήν στείρα γυναῖκα. Ἐάν λοιπόν εἶναι μισθός τό νά γίνη πατήρ πολλῶν ἐθνῶν, εἶναι φανερόν ὅτι ἐννοεῖ ἐκεῖνα τά ἔθνη χάριν τῶν ὁποίων ἐπίστευσε. Διότι διά νά μάθῃς ὅτι περί αὐτῶν ὁμιλεῖ, ἄκουσε τά ἐπόμενα: **«Καί μή ἀσθενήσας τῇ πίστει, κατενόησε μέν τό ἑαυτοῦ σῶμα νενεκρωμένον»** (στ. 19).

Εἶδες πῶς ἀναφέρει καί τά ἐμπόδια, καί ὅτι ἡ ὑψηλή διάθεσις τοῦ δικαίου ὄλα τά ὑπερβαίνει; **В** Παρ' ἐλπίδα, λέγει, εἶναι αὐτό πού τοῦ ὑπεσχέθη. Τοῦτο ἐμπόδιον πρῶτον· διότι οὗτος δέν ἠδύνατο νά ἴδῃ κάποιον προηγούμενον Ἀδραάμ νά ἔχῃ ἀποκτήσῃ υἱόν κατ' αὐτόν τόν τρόπον. Διότι οἱ μέν γεννηθέντες μετά ἀπό αὐτόν εἰς αὐτόν ἐδύλεον· ἐκεῖνος ὅμως εἰς οὐδένα, ἀλλ' εἰς τόν Θεόν μόνον· διά τοῦτο καί «παρ' ἐλπίδα» ἔλεγεν. Ἐπειτα τό σῶμα πού εἶχε νεκρωθῇ· δεύτερον τοῦτο· καί ἡ νέκρωσις τῆς μήτρας τῆς Σάρρα· τοῦτο καί τρίτον καί τέταρτον.

«Εἰς δέ τήν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ» (στ. 20). Διότι οὔτε ἀπόδειξιν ἔδωσεν, οὔτε ἔκαμε θαῦμα ὁ Θεός, ἀλλά λόγοι γυμνοί ἦσαν μόνον πού ὑπέσχοντο ἐκεῖνα τά ὅποια δέν ὑπέσχετο ἡ φύσις. Ἄλλ' ὅμως «οὐ διεκρίθη», λέγει. **Е** Δέν εἶπεν, ὅτι δέν ἠπίστησεν, ἀλλ' ὅτι δέν διεκρίθη· τοῦτέστιν, οὔτε προέβαλεν ἐνδοιασμούς, οὔτε ἀμφέβαλε, ἂν καί ἦσαν τόσον πολλά τά ἐμπόδια. Ἀπό αὐτά μανθάνομεν, ὅτι ἔστω καί ἂν ἀναριθμητά ἀδύνατα ὑπόσχεται ὁ Θεός, δέν τά καταδεχθῇ δέ ὁ ἀκούων, ἡ ἀδυναμία δέν ἀνήκει εἰς τήν φύσιν τῶν πραγμάτων, ἀλλ' εἰς τήν ἀνοησίαν ἐκείνου πού δέν τά δέχεται.

«Ἄλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει» (στ. 20). Κύτταξε τήν δύναμιν τῆς σοφίας τοῦ Παύλου. Διότι ἐπειδὴ ὁ λόγος ἦτο περί ἐκείνων πού ἐργάζονται καί περί ἐκείνων πού πιστεύουν, δεικνύει ὅτι ὁ πιστευὼν μᾶλλον ἐργάζεται παρὰ ἐκεῖνος, καί ὅτι χρειάζεται περισσότεράν δύναμιν καί πολλήν ἰσχύν, καί ὅτι δέν ὑπομένει τόν τυχόντα κόπον. Διότι ἐξευτέλιζον τήν πίστιν ὅτι δῆθεν δέν ἔχει κόπον. **505** Πρὸς τοῦτο λοιπόν ἰσάμενος, δεικνύει, ὅτι ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ περισσότεράν δύναμιν ὄχι μόνον ἐκεῖνος πού κατορθώνει

σωφροσύνην ἢ κάτι ἄλλο ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος πού ἐπιδεικνύει πίστιν. Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος χρειάζεται δύναμιν διὰ νά ἀποκρούσῃ τοὺς λογισμοὺς τῆς ἀκολασίας, τοιουτοτρόπως καὶ οὗτος χρειάζεται δυνατὴν ψυχὴν διὰ νά ἀπομακρύνῃ τὰς σκέψεις τῆς ἀπιστίας. Πῶς λοιπὸν κατέστη ἰσχυρὸς; Διὰ τῆς πίστεως, λέγει, χωρὶς νά ἐγκαταλείψῃ τὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς λογισμοὺς· ἐπειδὴ ἔστω καὶ ἂν κατέπεσε, δὲν ἔπαυσε νά πιστεύῃ.

Β Πῶς κατῴρθωσε δὲ αὐτὴν τὴν πίστιν; «Δοὺς δόξαν τῷ Θεῷ, φησί, καὶ πληροφορηθεῖς, ὅτι ὁ ἐπήγγελται, δυνατός ἐστί καὶ ποιῆσαι» (στ. 20-21). Ἄρα ἡ ἔλλειψις περιεργείας ἀποτελεῖ δόξαν πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως ἀκριβῶς θεβαίως ἡ περιέργεια πλημμέλημα. Ἐάν δέ ὅταν περιεργαζόμεθα καὶ ζητῶμεν τὰ κάτω δὲν δοξάζωμεν, πολὺ περισσότερον, ὅταν ἀναμειγνυόμενοι εἰς ξένας ὑποθέσεις, ἐξετάζωμεν τὴν γέννησιν τοῦ δεσπότου, θά πάθωμεν τὰ ἐσχατά ὡς παρεκτρεπόμενοι. Διότι ἐάν δὲν πρέπει νά ζητῶμεν τὸν τύπον τῆς ἀναστάσεως, πολὺ περισσότερον τὰ ἀπόρρητα ἐκεῖνα καὶ φρικτά.

Καὶ δὲν εἶπεν ἀπλῶς πιστεύσας, ἀλλὰ «πληροφορηθεῖς». Διότι ἡ πίστις τοιαύτη εἶναι, σαφεστέρα ἀπὸ τὴν ἀπόδειξιν τῶν συλλογισμῶν, καὶ περισσότερον πείθει. **Γ** Διότι δὲν εἶναι δυνατόν ἑτέρα σκέψις, ἀφοῦ εἰσέλθῃ νά διασαλευθῇ ἐν συνεχείᾳ αὐτὴν. Διότι ἐκεῖνος μὲν πού πείθεται μὲ συλλογισμοὺς δύναται καὶ νά μεταπεισθῇ· ἐκεῖνος ὅμως πού θεβαιώνεται διὰ τῆς πίστεως, ἐφραξε μὲ τείχος ἐν συνεχείᾳ τὴν ἀκοήν αὐτοῦ, ὥστε νά εἶναι ἀπρόσβλητος ἀπὸ τοὺς λόγους πού τὴν βιάπτουν.

Ἀφοῦ εἶπε λοιπὸν, ὅτι ἐδικαιώθη διὰ τῆς πίστεως, δεικνύει, ὅτι καὶ ἐδόξασε τὸν Θεόν διὰ τῆς πίστεως, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἰδιαιτέρως γνώρισμα ὀρθοῦ δίου. «*Λαμπάτω γάρ ὑμῶν τὸ φῶς ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς*» (Ματθ. 5, 16). Ἄλλ' ἰδοὺ ὅτι τοῦτο ἐφάνη νά εἶναι καὶ τῆς πίστεως γνώρισμα.

Πάλιν ὅπως τὰ ἔργα χρειάζονται δύναμιν, τοιουτοτρόπως καὶ ἡ πίστις. **Δ** Διότι ἐδῶ μὲν, εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἔργων, πολ-
λάκις καὶ τὸ σῶμα μετέχει εἰς τὸν ἰδρώτα· ἐκεῖ ὅμως, εἰς τὴν πε-
ρίπτωσιν τῆς πίστεως, τὸ κατόρθωμα ἀνήκει εἰς μόνον τὴν ψυχὴν.
Ὡστε ὁ κόπος εἶναι μεγαλύτερος, ὅταν δὲν ἔχῃ ἐκεῖνον πού μετέ-
χει μὲ αὐτὴν εἰς τοὺς ἀγῶνας.

Μεγάλη εἶναι ἡ δύναμις τῆς πίστεως

Εἶδες κατά ποῖον τρόποιν ἔδειξεν ὅτι τὰ προσόντα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἦσαν τῶν ἔργων, ὅπως π.χ. ἡ καύχησις πρὸς τὸν Θεόν, ἡ ἀνάγκη δυνάμεως καὶ κόπου, ἡ δόξα πάλιν τοῦ Θεοῦ, ἀνήκουν μέ περισσοτέραν ἀφθονίαν εἰς τὴν πίστιν;

Ἄφου εἶπε δέ, ὅτι ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἔχει ὑποσχεθῇ, εἶναι δυνατός καὶ νά πραγματοποιήσῃ, ἔχω τὴν γνώμην, ὅτι προλέγει μετὰ δυνάμεως καὶ περὶ τῶν μελλόντων. Διότι δέν ὑπεσχέθη μόνον τὰ παρόντα, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλλοντα, καθ' ὅσον ταῦτα ἦσαν τύπος ἐκείνων. Ἄρα ἡ ἀπιστία εἶναι γνώρισμα διανοίας ἀσθενοῦς καὶ μικρᾶς καὶ ταλαιπώρου. Εἴ "Ωστε ὅταν μερικοὶ μᾶς κατηγορῶν διὰ τὴν πίστιν, ἅς ἀντικατηγορῶμεν ἡμεῖς αὐτοὺς διὰ τὴν ἀπιστίαν, ὡς ταλαιπώρους καὶ μικροψύχους καὶ ἀνοήτους καὶ ἀσθενεῖς καὶ ὡς διακειμένους οὐδόλως καλύτερον καὶ ἀπὸ ὄνους. Διότι, ὅπως ἀκριδῶς ἡ πίστις εἶναι γνώρισμα ὑψηλῆς καὶ μεγαλοφυοῦς ψυχῆς, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἡ ἀπιστία εἶναι γνώρισμα ψυχῆς ἀλογωτάτης καὶ μηδαμνῆς καὶ πού ἔχει καταλήξει εἰς τὴν ἀνοησίαν τῶν κτηνῶν.

Διὰ τοῦτο ἐκείνους ἀφου ἐγκαταλείψωμεν ἅς μιμηθῶμεν τὸν πατριάρχην, καὶ ἅς δοξάσωμεν τὸν Θεόν, ὅπως ἀκριδῶς ἐκεῖνος ἔδωκε δόξαν εἰς αὐτόν. Τί σημαίνει δέ «ἔδωκε δόξαν εἰς αὐτόν. Εἶχεν ἐννοήσῃ τὴν μεγαλωσύνην αὐτοῦ, τὴν ἀπειρον δύναμιν· καὶ ἀφου ἔλαβεν τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ ἀντίληψιν, 506 κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπληροφορήθη περὶ τῶν ὑποσχέσεων.

Ἄς δοξάσωμεν λοιπόν αὐτόν καὶ ἡμεῖς καὶ διὰ πίστεως καὶ δι' ἔργων, ὥστε καὶ μισθόν νά λάβωμεν τὴν δόξαν πάρ' αὐτοῦ. «τούς δοξάζοντας γάρ με δοξάσω» (Α' Βασιλ. 2, 30), λέγει. Μολονότι καὶ ἂν ἀκόμη δέν ὑπῆρχε καθόλου μισθός, αὐτό τό ἴδιον ἦτο δόξα, ἡ καταξίωσις νά δοξάσωμεν τὸν Θεόν. Διότι ἐάν, ὅταν εἰς βασιλέας ἀπευθύνουν ἐπευφημίας οἱ ἄνθρωποι, μέ αὐτό τοῦτο μόνον σεμνύνονται, ἔστω καὶ ἂν δέν καρπωθοῦν τίποτε ἄλλο, σκέψου πόση δόξα θά εἶναι ἡ δι' ἡμῶν δόξα τοῦ δεσπότου ἡμῶν, ὅπως ἀκριδῶς καὶ τιμωρία τό νά κάμωμεν νά βλασφημῆται αὐτός ἐξ αἰτίας ἡμῶν.

Καὶ δεδαίως καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν δόξαν, Β χάριν ἡμῶν θέλει νά γίνεταί· διότι αὐτός δέν τὴν χρειάζεται. Διότι πόση νο-

μίξεις ὅτι εἶναι ἡ διαφορὰ μεταξύ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου; Ἄρα γε ὁ-
ση μεταξύ ἀνθρώπων; καὶ σκωλήκων; Ἡ ὁση ἀγγέλων καὶ σκωλή-
κων; Ἄλλ' οὐδόλως τίποτε δέν ἐξέφρασα καὶ μέ τό νά τοποθετή-
σω τόσην τήν διαφοράν, διότι δέν εἶναι δυνατόν νά ἐκφρασθῇ
πόση εἶναι. Ἄραγε λοιπόν θά θελήσῃς σύ εἰς τοὺς σκώληκας νά
ἔχῃς δόξαν μεγάλην καὶ λαμπράν; Οὐδαμῶς. Ἐάν λοιπόν σύ πού
ἐπιθυμεῖς τήν δόξαν δέν θά ἤθελες τοῦτο, ὁ Θεός πού εἶναι ἀπηλ-
λαγμένος ἀπό τοῦτο τό πάθος, καὶ πού εἶναι τόσον ἀνώτερος,
πῶς θά ἐχρειάζετο τήν ἀπό σέ δόξαν;

Ἄλλ' ὁμως ἂν καὶ δέν ἔχει ἀνάγκην, **Γ** λέγει ὅτι ἐπιθυμεῖ αὐ-
τήν διά σέ. Διότι ἐάν χάριν σου ὑπέμεινε νά γίνῃ δοῦλος· διατί
ἀπορεῖς, ἐάν καί τά ὑπόλοιπα ὑπομένῃ χάριν τῆς ἰδίας ὑποθέσε-
ως; Διότι τίποτε δέν θεωρεῖ ἀνάξιον τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀπό ἐκεῖνα,
τά ὅποια θά ὀδηγήσουν πρὸς τήν σωτηρίαν ἡμῶν.

Ταῦτα λοιπόν γνωρίζοντες, ἅς ἀποφεύγωμεν κάθε ἁμαρτίαν,
διὰ τῆς ὁποίας αὐτός βλασημμεῖται. «Ὡς γάρ ἀπό προσώπου ὁ-
φews, φησί, φεῦγε ἀπό ἁμαρτίας· ἐάν προσέλθῃς πρὸς αὐτήν, δῆ-
ξεταί σε» (Σοφ. Σειρ. 21, 2). Διότι δέν ἐρχεται αὐτή πρὸς ἡμᾶς,
ἀλλ' ἡμεῖς ἀπό μόνοι μας προχωροῦμεν πρὸς αὐτήν. Ὁ Θεός μέν
δηλαδή καὶ τοῦτο ἐτακτοποίησεν, ὥστε ὁ διάβολος νά μὴν νικᾷ
διὰ τῆς ἐξουσίας· διότι ἐάν συνέβαινε τοῦτο οὐδεὶς θά ἠδύνατο
νά ἀντισταθῇ πρὸς τήν δύναμιν ἐκείνου. **Δ** Διὰ τοῦτο ἀπεμάκρυ-
νεν αὐτόν ὡς ληστήν καὶ τύραννον· καὶ ἂν εἰς τὰς ἐφορμήσεις
αὐτοῦ δέν συλλάβῃ κάποιον νά εἶναι γυμνός καὶ ἔρημος, δέν τολ-
μᾷ νά ἐπιτεθῇ· ἐάν δέν μᾶς ἰδῇ νά βαδίζωμεν εἰς τήν ἔρημον, δέν
ἔχει θάρρος νά πλησιάσῃ· ἔρημος δέ καὶ τόπος διαδόλου τίποτε
ἄλλο δέν εἶναι παρὰ ἡ ἁμαρτία.

Χρειαζόμεθα λοιπόν τήν ἀσπίδα τῆς πίστεως τήν περικεφα-
λαίαν τῆς σωτηρίας, τήν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὅχι μόνον διά
νά μὴ κακοποιηθῶμεν, ἀλλά καὶ ἂν θελήσῃ νά ἐπιτεθῇ, νά ἀποκό-
ψωμεν τήν κεφαλὴν ἐκείνου· χρειαζόμεθα συνεχεῖς εὐχάς, διά νά
συντριβῇ κάτω ἀπὸ τοὺς πόδας μας. **Ε** Διότι εἶναι ἀναίσχυντος
καὶ ὀδυνώδης, καὶ μάλιστα ἐνῷ μάχεται ἀπὸ κάτω· ἀλλ' ὁμως καὶ
κατ' αὐτόν τὸν τρόπον νικᾷ. Τό δέ αἷτιον εἶναι, ὅτι δέν προσπα-
θοῦμεν ἡμεῖς νά καταστῶμεν ὑψηλότεροι ἀπὸ τά κτυπήματα ἐκεί-
νου. Διότι δέν δύναται νά ὑψωθῇ, ἀλλά κάτω σύρεται. Καὶ τύπος
αὐτοῦ εἶναι ὁ ὄφις. Ἐάν δέ ἐξ ἀρχῆς κατ' αὐτόν τὸν τρόπον τὸν
ἐτοποθέτησεν ὁ Θεός, πολὺ περισσότερον τώρα.

Ἐάν δέ ἀγνοῇς τί σημαίνει ἡ μάχη ἐκ τῶν κάτω, ἐγὼ θά προσπαθῆσω νά σοῦ ἐρμηνεύσω τόν τρόπον τοῦ πολέμου αὐτοῦ. Τί σημαίνει λοιπόν ἡ μάχη ἐκ τῶν κάτω; Τό νά κτυπᾷ διά τῶν κάτω πραγμάτων, διά τῆς ἡδονῆς, διά τοῦ πλοῦτου, δι' ὅλων τῶν βιωτικῶν. 507 Διά τοῦτο, ἂν ἴδῃ κάποιον νά πετᾷ πρὸς τόν οὐρανόν, πρῶτον μὲν δέν θά δυνηθῇ νά πηδῇ, τόσον ὑψηλά, δεύτερον δέ, καί ἂν ἐπιχειρήσῃ, θά πέσῃ ταχέως· διότι δέν ἔχει πόδας, μή φοβηθῇς· δέν ἔχει πτερὰ, μή τρομάξῃς· ἐπὶ τῆς γῆς σύρεται, καί εἰς τὰ πράγματα τῆς γῆς.

Ἄς μὴ ὑπάρχῃ λοιπόν εἰς σέ τίποτε κοινόν πρὸς τὴν γῆν, καί δέν θά χρειασθῇς κόπον. Διότι δέν γνωρίζει τὴν ἐκ παρατάξεως μάχην, ἀλλ' ὅπως ὁ ὄφις, κρύπτεται εἰς τὰς ἀκάνθας, συνεχῶς διαμένων κεκρυμμένος εἰς τὴν ἀπάτην τοῦ πλοῦτου. Καί ἂν κόψῃς τὰς ἀκάνθας, εὐκόλως θά φύγῃ ἀφοῦ γίνεται φανερός· καί ἂν μάθῃς νά ἐπαναλαμβάνῃς εἰς αὐτόν τὰς θείας ἐπιδόας, θά πληγωθῇ ἀμέσως. Β Διότι ὑπάρχουν εἰς ἡμᾶς, ὑπάρχουν ἐπιδόαι πνευματικάι, τό ὄνομα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καί ἡ δύναμις τοῦ σταυροῦ. Αὕτη ἡ ἐπιδόη ὄχι μόνον ἐξάγει τόν δράκοντα ἀπό τὴν φωλεάν του καί τόν ρίπτει εἰς τό πῦρ, ἀλλά καί τραύματα θεραπεύει.

Ἐάν δέ ὑπάρχουν καί πολλοί πού λέγουν ὅτι δέν ἐθεραπεύθησαν, τοῦτο συνέβη ἐξ αἰτίας τῆς ὀλιγοπιστίας αὐτῶν, ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας τοῦ λεχθέντος· ἐπειδὴ καί τόν Ἰησοῦν ἄλλοι μὲν τόν ὥθουν καί τόν συνέθλιβον, καί τίποτε δέν ἐκέρδιζον· ἡ αἰμορροοῦσα ὅμως ἂν καί οὔτε τό σῶμα του δέν ἤγγιξεν, ἀλλ' αὐτήν τὴν ἄκρην τοῦ ἐνδύματος μόνον, ἐσταμάτησε χρονίους πηγὰς αἱμάτων. Τοῦτο τό ὄνομα καί εἰς τοὺς δαίμονας εἶναι φοβερόν καί εἰς τὰ πάθη καί εἰς τὰ νοσήματα.

Μέ αὐτό λοιπόν ἅς σεμνυνώμεθα, C μέ αὐτό ἅς ὀχυρώνωμε τοὺς ἑαυτοὺς μας. Κατ' αὐτόν τόν τρόπον καί ὁ Παῦλος κατέστη μέγας, καίτοι καί ἐκεῖνος ἦτο τῆς αὐτῆς φύσεως μέ ἡμᾶς· ἀλλ' ἡ πίστις μετέβαλεν αὐτόν εἰς ἄλλον ἀντὶ ἄλλου· καί τόση ἦτο ἡ ἀφθονία, ὥστε καί τὰ ἱμάτια αὐτῶν εἶχον πολλήν ἰσχύν (πρβλ. Πράξ. 19, 12). Ποίας λοιπόν ἀπολογίας θά εἴμεθα ἄξιοι, ἐάν βεβαίως ἐκεῖνων μὲν καί αἱ σκιαί (πρβλ. Πράξ. 5, 15) καί τὰ ἱμάτια ἀπεμάκρυνον τόν θάνατον, ἡμῶν δέ οὔτε αἱ εὐχαί δέν κατασιγάξουν τὰ πάθη; Ποῖον εἶναι τό αἷτιον λοιπόν; Ἡ πολλή διαφορά τοῦ χαρακτῆρος· διότι τὰ φυσικά προσόντα βεβαίως εἶναι ἴσα καί κοινά, καθόσον ὁμοίως μέ ἡμᾶς καί ἐγεννήθη καί ἐτράφη, καί

τὴν γῆν κατώκησε, καὶ τὸν ἀέρα ἀνέπνευσεν· ἀλλ' ὥς πρὸς τὰ ἄλλα ἦτο πολὺ ἀνώτερος ἀπὸ ἡμᾶς καὶ καλύτερος, ὥς πρὸς τὸν ζῆλον δηλαδὴ καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην.

Δ Ἄς μιμηθῶμεν λοιπὸν αὐτόν, ἃς συμβάλωμεν ὥστε καὶ δι' ἡμῶν νὰ ὁμιλήσῃ ὁ Χριστός· ἐπιθυμεῖ τοῦτο αὐτός περισσότερον ἀπὸ ἡμᾶς, καὶ διὰ τοῦτο κατεσκεύασε τὸ ὄργανο τοῦτο, καὶ δὲν θέλει αὐτὸ νὰ μένῃ ἄχρηστον καὶ ἀνενέργητον, ἀλλὰ πάντοτε θέλει νὰ χρησιμοποιοῦμεν αὐτό. Διὰ τοῦτο δὲν ἐτοιμάζεις αὐτὸ κατάλληλον διὰ τὴν χεῖρα τοῦ τεχνίτου, ἀλλὰ διαλύεις τὰ νεῦρα, καὶ τὰ καθιστᾷς περισσότερον ἀδύναμα μὲ τὴν ἀπόλαυσιν, καὶ ὅλην τὴν κιθάραν τὴν ἀποδεικνύεις ἄχρηστον διὰ τὸν ἑαυτὸν σου, ἐνῶ πρέπει νὰ δυναμώνης καὶ νὰ στερεώνης τὰ μέλη, καὶ νὰ τὰ στηρίζῃς μὲ τὸ πνευματικόν ἅλας; Ε Διότι ἂν ἴδῃ αὐτὴν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συναρμολογημένην, θὰ ὁμιλήσῃ καὶ διὰ τῆς ἰδικῆς μας ψυχῆς ὁ Χριστός. Τοῦτο δέ ὅταν πραγματοποιηθῇ, θὰ ἴδῃς νὰ σκιρτοῦν ἀπὸ χαρὰν καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ ἀρχάγγελοι καὶ τὰ Χερουβείμ.

Ἄς γίνωμεν λοιπὸν ἄξιοι τῶν ἀμώμων χειρῶν· ἃς παρακαλέσωμεν αὐτόν νὰ κρούσῃ καὶ εἰς τὴν ἰδικὴν μας καρδίαν· μᾶλλον δέ δὲν χρειάζεται τὴν παράκλησιν· μόνον νὰ προετοιμάσῃς αὐτὴν ἀξίαν τῆς ἀφῆς ἐκείνης, καὶ αὐτός θὰ προστρέξῃ πρῶτος εἰς σέ. Διότι ἐάν χάριν τῶν μελλόντων προστρέξῃ — ἀφοῦ δὲν εἶχε καταστῇ ἀκόμη τοιοῦτος ὁ Παῦλος ὅταν τοῦ ἐπλεκε τὸ ἐγκώμιον — ὅταν ἴδῃ νὰ ἔχῃς τελειοποιηθῇ, τί δὲν θὰ πράξῃ; Ἄν δέ ὁ Χριστός ὁμιλήσῃ, καὶ τὸ πνεῦμα ὅπωςδήποτε θὰ κατέλθῃ ἱπτάμενον, καὶ θὰ καταστῶμεν καλύτεροι ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, 508 ἔχοντες ἐξωγραφισμένον εἰς τὸ σῶμα ὅχι ἀπλῶς τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, ἀλλὰ τὸν κύριον τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης καὶ τῶν ἀγγέλων καὶ κατοικοῦντα καὶ περιπατοῦντα ἐντὸς ἡμῶν.

Ἀπὸ ὅλα τὰ θαύματα πρέπει νὰ προτιμᾶται ἡ ἀγάπη

Λέγω δέ ταῦτα ὅχι διὰ νὰ ἀναστήσωμεν νεκρούς, οὔτε διὰ νὰ καθαρίσωμεν λεπρούς, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπιδείξωμε τὸ μεγαλύτερον ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ θαύματα, τὴν ἀγάπην. Διότι, ὅπου ὑπάρχει τὸ καλὸν τοῦτο, ἀμέσως καὶ ὁ Υἱὸς συνυπάρχει μετὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, ἐπιφοιτᾷ. «Οὐ γάρ ἐάν ᾧσι, φησί, δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἑμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἼμι ἐν μέσῳ αὐτῶν» (Ματθ. 28, 20). Πράγμα τὸ ὁποῖον εἶναι πολλῆς καλῆς δια-

θέσεως καὶ ἴδιον ἐκείνων πού πολύ ἀγαποῦν, νά ἔχουν ἐκατέρωθεν τοὺς ἀγαπωμένους.

Καὶ ποῖος εἶναι, **Β** λέγει, τόσον ἄθλιος, ὥστε νά μὴ θέλῃ νά ἔχῃ εἰς τό μέσον τόν Χριστόν. Ἡμεῖς οἱ ὅποιοι στασιάζομε μεταξὺ μας. Καὶ ἴσως θά καταγελάσῃ κάποιος εἰς ἄραρος μου καὶ θά εἰπῇ, τί λέγεις; Βλέπεις ὅλους ἡμᾶς νά εἴμεθα ἐντός τῶν αὐτῶν τειχῶν, κάτω ἀπὸ τὴν αὐτὴν στέγην τοῦ ναοῦ, ἐντός τῆς αὐτῆς μάνδρας μέ ὁμόνοιαν νά ἱστάμεθα, οὐδεὶς νά μάχεται, ὑπὸ τόν αὐτόν ποιμένα, ἀπὸ κοινοῦ νά ὁμιλῶμεν, ἀπὸ κοινοῦ νά ἀκροώμεθα τὰ λεγόμενα, ἀπὸ κοινοῦ νά ἀναπέμπωμεν τὰς εὐχὰς καὶ μνημονεύεις μάχην καὶ ἐπανάστασιν; Μνημονεύω μάχην καὶ δέν εἶμαι παράφρων οὔτε ἐκτός ἑαυτοῦ. Διότι βλέπω μὲν ἐκεῖνα τὰ ὅποια βλέπω καὶ γνωρίζω ὅτι εὐρισκόμεθα κάτω ἀπὸ τὴν αὐτὴν στέγην καὶ τόν αὐτόν ποιμένα· **Γ** διὰ τοῦτο ὁμως ἰδιαιτέρως θρηνῶ, διότι ἐνῷ τόσα πράγματα μᾶς συναθροίζουν, ἐν τούτοις στασιάζομεν. Καὶ ποῖαν ἐπανάστασιν, λέγει, εἶδες ἐδῶ; Ἐδῶ μὲν οὐδεμίαν· ὅταν ὁμως διαλυθῶμεν, ὁ τάδε κατηγορεῖ τόν τάδε, ἄλλος κακολογεῖ φανερῶς, ἄλλος φθονεῖ, εἶναι πλεονέκτης καὶ ἄρπαξ καὶ διασπῆς ἕτερος, ἄλλος ἐρωτεύεται κακῶς, ἄλλος μηχανορραφεῖ ἀναριθμήτους δόλους. Καὶ ἐάν ἦτο δυνατόν νά ἀποκαλύψετε τὰς ψυχὰς σας, τότε θά ἐβλέπατε ὅλα αὐτὰ λεπτομερῶς, καὶ θά ἐγνωρίζατε ὅτι δέν εἶμαι παράφρων.

Δέν βλέπετε εἰς τὰ στρατόπεδα, ὅτι ὅταν μὲν ὑπάρχῃ εἰρήνη, ἀφοῦ ἀποθέσουν τὰ ὅπλα, **Δ** διαβαίνουν εἰς τό στρατόπεδον τῶν ἐχθρῶν γυμνοὶ καὶ ἀοπλοι; Ὅταν δέ προφυλάσσονται μέ ὅπλα, καὶ ὑπάρχουν σκοπιαὶ καὶ προπορευόμενοι ἀνιχνευταὶ καὶ ἄγρυπνοι νύκτες, καὶ πυρὰ καίηται διαρκῆς, τό τοιοῦτον δέν εἶναι εἰρήνη, ἀλλὰ πόλεμος. Τό ἴδιον καὶ εἰς ἡμᾶς εἶναι δυνατόν νά ἴδωμεν· διότι καὶ μεταξύ μας προφυλασσόμεθα καὶ φοβούμεθα, καὶ ὁ καθείς συνομιλῶμεν μετὰ τοῦ πλησίον πρὸς τό οὗς μέ προφύλαξιν, καὶ ἂν ἴδωμεν ἄλλον νά πλησιάζῃ, σιωπῶμεν καὶ ὅλα τὰ διακόπτομεν εἰς τὴν μέσσην, πρᾶγμα τό ὅποιον δέν συνιστᾷ ἀνθρώπους πού ἔχουν θάρρος, ἀλλὰ πού πολύ προφυλάσσονται.

Ἄλλὰ ταῦτα, λέγει, τὰ πράττομεν ὄχι διὰ νά ἀδικήσωμεν ἀλλὰ διὰ νά μὴ ἀδικηθῶμεν. **Ε** Ἀκριδῶς διὰ τοῦτο λυποῦμαι, διότι ἐνῷ ζῶμεν μεταξύ ἀδελφῶν, χρειάζόμεθα προφύλαξιν διὰ νά μὴ ἀδικηθῶμεν, καὶ πυρὰς καίομεν τόσας, καὶ τοποθετοῦμεν φύλακας καὶ ἀνιχνευτάς. Τό δέ αἴτιον εἶναι ὅτι ὑπάρχει πολύ

ψεύδος, πολλή δολιότης, πολλή ἀπουσία τῆς ἀγάπης, καὶ πόλεμος χωρὶς ἀνακωχήν.

Διὰ τοῦτο βεβαίως εἶναι δυνατόν νά εὕρῃ κανεῖς πολλούς νά ἔχουν θάρρος πρὸς εἰδωλολάτρας μᾶλλον παρά πρὸς Χριστιανούς. Καί πράγματι πόσης αἰσχύνῃς εἶναι ἄξια ταῦτα; Πόσων δακρύων, πόσων οἰμωγῶν; Καί τί θά πάθω, λέγει; Δύστροπος εἶναι ὁ τάδε καί μοχθηρός. Καί ποῦ εἶναι ἡ ἐγκαρτέρησίς σου; Ποῦ δέ οἱ ἀποστολικοὶ νόμοι, οἱ ὅποιοι προτρέπουν νά βαστάζωμεν ἀλλήλων τὰ δάρη; **509** Διότι ἂν δέν γνωρίζῃς νά συμπεριφερθῇς ὀρθῶς πρὸς τόν ἀδελφόν, πότε θά δυνηθῇς νά συμπεριφερθῇς καλῶς πρὸς τόν ξένον; Ἐάν τό ἰδικόν σου μέλος δέν γνωρίζῃς νά χρησιμοποιῇς, πότε θά δυνηθῇς νά προσελκύῃς τόν ἔξωθεν καί νά τόν συνδέσῃς μέ τόν ἑαυτόν σου;

Ἄλλά τί θά πάθω; Πολύ δυσκολεύομαι νά ἀφήσω ἐλεύθερα τὰ δάκρυά μου, ἐπειδὴ ἂν καί ἄφησα ἀπό τοὺς ὀφθαλμούς ἀφθόνους πηγὰς δακρύων, κατὰ τόν προφήτην ἐκείνον, βλέπω ἀναριθμήτους πολέμους ἐπὶ τοῦ πεδίου φοβερωτέρους ἀπὸ ἐκείνους. Διότι ἐκεῖνος μὲν βλέπων βαρβάρους νά ἐπιτίθενται, ἔλεγε: *«Τὴν κοιλίαν μου, τὴν κοιλίαν μου ἀλγῶ»* (Ἱερ. 4, 19). ἐγὼ δέ βλέπων νά εἰσθε τεταγμένοι κάτω ἀπὸ ἓναν στρατηγόν, **Β** ἔπειτα ἐναντίον ἀλλήλων νά ἐπαναστατήτε καί νά χλευάζετε καί νά σπαράσσετε τὰ μέλη ἀλλήλων, ἄλλους μὲν ἐξ αἰτίας χρημάτων, ἄλλους δέ ἐξ αἰτίας δόξης, ἄλλους δέ ἀπλῶς καί χωρὶς λόγον νά καταγελοῦν καί νά χλευάζουν, καί ἀναρίθμητα τραύματα μεταξὺ των νά προσθέτουν, καί νά καθιστοῦν νεκροὺς ἐλεεινότερους ἀπὸ τοὺς νεκροὺς τοῦ πολέμου, καί τό ὄνομα τῶν ἀδελφῶν χωρὶς νόημα πλέον νά εἶναι, δέν δύναμαι ποῖον θρῆνον νά ἐπινοήσω ἄξιον τῆς τραγωδίας ταύτης.

Σεβασθῇτε λοιπόν, σεβασθῇτε τὴν τράπεζαν ταύτην ἀπὸ τὴν ὁποίαν κοινωνοῦμεν ἅπαντες, τόν δι' ἡμᾶς σφαγέντα Χριστόν, τό θῦμα πού κεῖται ἐπάνω εἰς αὐτήν. **Γ** Λησταί πού τρώγουν ἀπὸ κοινοῦ ἄλας, δέν εἶναι πλέον λησταί πρὸς ἐκείνους πού θά σφάγουν, ἀλλὰ μεταβάλλει τόν χαρακτήρα ἡ τράπεζα καί τοὺς ἀγρωτέρους ἀπὸ τὰ θηρία τοὺς κάμνει ἡμερωτέρους ἀπὸ πρόβατα. Ἡμεῖς ὁμῶς ἂν καί μετέχωμεν τοιαύτης τραπέζης, ἂν καί κοινωνοῦμε τοιαύτην τροφήν, ὀπλιζόμεθα ἐναντίον ἀλλήλων, ἐνῷ πρέπει νά πράττωμεν τοῦτο κατὰ τοῦ διαβόλου ὁ ὁποῖος πολεμεῖ ἐναντίον ὅλων μας. Διὰ τοῦτο ἀκριδῶς ἡμεῖς μὲν καθ' ἑκάστην ἡμέραν γινόμεθα ἀσθενέστεροι, ἐκεῖνος δέ ἰσχυρότερος. Διότι δέν

ὀπλιζόμεθα μεταξύ μας ἐναντίον ἐκείνου, ἀλλὰ μαζί μέ ἐκείνον ἐναντίον ἀλλήλων ἱστάμεθα, καί αὐτόν χρησιμοποιοῦμεν ὡς στρατηγόν εἰς τὰς τοιαύτας παρατάξεις, **Δ** ἐνῷ πρέπει μόνον ἐναντίον αὐτοῦ νά πολεμῶμεν. Τώρα ὁμως ἐκείνον ἀφοῦ ἀφήσαμε, κατά τῶν ἀδελφῶν τεντώνομεν τὰ τόξα. Ποῖα τόξα, λέγει; Τά ἀπό τῆς γλώσσης καί τοῦ στόματος. Διότι ὄχι μόνον ἀκόντια καί βέλη, ἀλλά καί λόγοι προξενοῦν τραύματα πολύ πικρότερα ἀπό τὰ βέλη.

Καί πῶς θά δυνηθῶμεν νά καταπαύσωμεν τόν πόλεμον τοῦτον, λέγει; Ἐννοήσης, ὅτι ὁμιλῶν κακῶς διά τόν ἀδελφόν σου, βόρβορον ἐκβάλλεις ἀπό τό στόμα σου, ἂν ἐννοήσης ὅτι τό μέλος τοῦ Χριστοῦ συκοφαντεῖς, ὅτι τὰς ἰδικάς σου σάρκας κατατρῶγεις, ὅτι τό δικαστήριον τό φοβερόν ἐκεῖνο καί ἀδωροδόκητον τό καθιστᾷς διά τόν ἑαυτόν σου πικρότερον, **Ε** ὅτι τό θέλος δέν φονεύει ἐκείνον πού πληγώνει, ἀλλά σέ πού ἐτόξευσε. Ἄλλά σέ ἠδίκησεν εἰς κάτι καί κακῶς ἔπραξε; Στέναξον, μή κακολογήσης· δάκρυσον, ὄχι διά τήν εἰς θάρος σου ἀδικίαν, ἀλλά διά τήν ἀπώλειαν ἐκείνου, καθῶς καί ὁ ἰδικός σου Κύριος διά τόν Ἰούδαν ἐδάκρυσεν, ὄχι διότι ὁ ἴδιος ἐσταυροῦτο, ἀλλ' ἐπειδή ἐκεῖνος προέδιδε. Σέ ἐκακολόγησε καί σέ ἐχλεύασε; Παρακάλεσε τόν Θεόν ὥστε ταχέως νά γίνῃ ἴλεως πρός αὐτόν. Ἀδελφός εἶναι ἰδικός σου, μέλος εἶναι ἰδικόν σου, ἀπό τήν ἰδίαν μητέρα ἐγεννήθη, πρός τήν αὐτήν τράπεζαν εἶναι καλεσμένος.

Ἄλλα περισσότερο ἐπεμβαίνει εἰς θάρος μου, λέγει. Λοιπὸν διά τοῦτο ὁ μισθός εἶναι μεγαλύτερος εἰς σέ. Διά τοῦτο ἰδιαιτέρως εἶναι δίκαιον νά ἀφήσης τόν θυμόν, ἐπειδή καίριον ἐδέχθη κτύπημα, ἐπειδή ἐπλήγωσεν αὐτόν ὁ διάβολος.

Μή προσθέσης κτυπήματα λοιπὸν καί σύ, **510** οὔτε νά καταρρίψῃς τόν ἑαυτόν σου μαζί μέ ἐκείνον· διότι ἕως ὅτου μέν ἵσταται, δύνασαι καί ἐκείνον νά διασώσης· ἂν δέ καί τόν ἑαυτόν σου κατασυντρίψῃς μέ τήν ἀνταπόδοσιν τῆς προσβολῆς, ποῖος θά σᾶς ἀνορθώσῃ ἐν συνεχείᾳ; Ἐκεῖνος πού ἐπληγώθη; Ἄλλά δέν θά δυνηθῇ ἀφοῦ κεῖται χαμαί. Ἄλλά σύ πού ἔπεσες μαζί μέ ἐκείνον; Καί πῶς χωρὶς νά ἀρκέσης εἰς τόν ἑαυτόν σου, θά τείνης τήν χεῖρα εἰς ἄλλον;

Στάσου λοιπὸν γενναίως, καί τήν ἀσπίδα ἀφοῦ προβάλλῃς, παρὰ τό γεγονός ὅτι εἶναι νεκρός ἐκ τῆς μάχης, νά τόν προσελκύσῃς διά τῆς μακροθυμίας. Ἐπλήγωσεν αὐτόν ὁ θυμός; **Β** Νά μή πληγώσῃς καί σύ, ἀλλά νά ἐκβάλῃς καί τό προηγούμενον θέλος.

Διότι ἂν κατ' αὐτόν τόν τρόπον πρὸς ἀλλήλους συνανατρεφώμεθα, ταχέως πάντες θά καταστῶμεν ὑγιεῖς· ἂν ὁμως ὀπλιζώμεθα ἐναντίον ἀλλήλων, δέν χρειάζεται πλέον ὁ διάβολος διὰ τήν καταστροφὴν μας.

Διότι ὁ πόλεμος μέν γενικῶς εἶναι φοβερός, ἰδιαίτερος ὁμως ὁ ἐμφύλιος. Οὗτος δέ καί ἀπό τόν ἐμφύλιον φοβερώτερος, ὅσον μεγαλύτερα εἶναι τὰ δικαιώματα τῆς πολιτείας ἡμῶν, μᾶλλον δέ καί τῆς συγγενείας αὐτῆς. Ἐφόνευσε κάποτε τόν Ἄδελ· ὁ ἀδελφός καί ἐχυσεν αἷμα συγγενικόν· ἀλλ' οὗτος ὁ φόνος εἶναι παρανομώτερος ἐκείνου, ὅσον καί τὰ τῆς ἀγχιστείας μεγαλύτερα καί τὰ τοῦ θανάτου φοβερώτερα. **С** Διότι ἐκεῖνος μέν τό σῶμα ἐπλήγωσε, σύ ὁμως κατὰ τῆς ψυχῆς ἠκόνισες τό ξίφος. Ἄλλ' ἐκακοποιήθης πρῶτος; Ἄλλ' ὄχι τό νά κακοποιηθῆς, ἀλλά τό νά κακοποιήσης, τοῦτο εἶναι τό νά κακοποιηθῆς. Πρόσεξε δέ. Ἐσφαξεν ὁ Κάϊν, ἐσφάγη ὁ Ἄδελ· ποῖος λοιπόν ἦτο ὁ νεκρός; Ἐκεῖνος πού ἐδόα μετά τόν θάνατον· *«φωνή γάρ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου δοᾷ πρὸς με»* (Γεν. 4, 10), λέγει, ἢ ὁ ἐν τῇ ζωῇ τρέμων καί φοβούμενος; Διότι οὗτος, οὗτος ἦτο ἐλεεινότερος ἀπό κάθε νεκρόν. Εἶδες πῶς εἶναι καλύτερον τό νά ἀδικούμεθα, ἔστω καί ἂν κάποιος προχωρῇ μέχρι τοῦ φόνου; Μάθε πῶς εἶναι χειρότερον τό νά ἀδικῶμεν, ἔστω καί ἂν κάποιος ὑπερισχύσῃ μέχρις αἵματος. Ἐκτύπησε καί κατέρριψε τόν ἀδελφόν ἐκεῖνος, **Д** ἀλλ' ὁ μέν ἐστεφανοῦτο, ὁ δέ ἐτιμωρεῖτο· ἐφονεύθη καί ἐσφάγη παρὰ τό δίκαιον ὁ Ἄδελ, ἀλλ' ὁ μέν καί ἐνῷ ἀπέθνησκε κατηγορεῖ καί συνελάμβανε καί ἐνίκα· ὁ δέ καί ἐνῷ ἔζη ἐσιώπα καί ἡσχύνετο καί ἡχμαλωτίζετο, καί προητοίμασε τό ἀντίθετον ἀπό ἐκεῖνο πού ἠθελε. Διότι τόν ἐφόνευεν, ἐπειδή τόν εἶδε νά ἀγαπᾶται, ἀναμένων νά ἀπομακρύνῃ αὐτόν καί ἀπό τήν ἀγάπην· ἠὔξησεν ὁμως περισσότερον τήν ἀγάπην, καί ὅταν ἀπέθανε περισσότερον ἐπεζῆται αὐτόν ὁ Θεός, *«πού ἐστίν Ἄδελ ὁ ἀδελφός σου»* (Γεν. 4, 9), λέγων. Διότι δέν ἐσθῆσες τήν μεγάλην ἀγάπην διὰ τοῦ φόνου, ἀλλά τήν ἥναψες περισσότερον· δέν ἐλάττωσες τήν τιμὴν διὰ τῆς σφαγῆς, ἀλλά τήν ἠὔξησες περισσότερον.

Διότι πρὶν μέν ἀπό αὐτό καί ὑπέταξεν ὁ Θεός αὐτόν εἰς σέ· ὅταν δέ ἐφόνευσες αὐτόν, **Е** καί ἐνῷ ἔχει ἀποθάνει θά σέ τιμωρήσῃ· τόση εἶναι ἡ παρ' αὐτοῦ ἀγάπη δι' ἐμέ. Ποῖος λοιπόν ἦτο ἐκεῖνος πού κατεδικάσθη; Ὁ τιμωρὼν ἢ ὁ τιμωρούμενος; Ἐκεῖνος πού ἀπολαμβάνει πλησίον τοῦ Θεοῦ τόσῃν τιμῇ, ἢ ἐκεῖνος, πού παραδίδεται εἰς καινοφανῆ καί παράδοξον τιμωρίαν; Δέν ἐφοδῇ-

θης αὐτόν, λέγει, ὅταν ἔζη· λοιπόν θά τόν φοβηθῆς τώρα πού ἀπέθανε· δέν ἔτρεμες ὅταν ἐπρόκειτο νά καταφέρῃς τό ξίφος· θά καταληφθῆς ἀπό διαρκή τρόμον μετά τήν ἔκχυσιν τοῦ αἵματος· ὅταν ἔζη σοῦ ἦτο δοῦλος, καί δέν τό ἠνείχεσο· διά τοῦτο ὅταν ἀπέθανε, κατέστη φοδερός κυρίαρχός σου.

Ταῦτα λοιπόν ἐννοοῦντες, **511** ἀγαπητοί, ἄς ἀποφύγωμεν τόν φθόνον, ἄς σῶσωμεν τήν κακίαν, ἀνταποδίδοντες ἀγάπην εἰς ἀλλήλους, διά νά καρπωθῶμεν τά ἐκ ταύτης ἀγαθά, καί κατά τόν παρόντα βίον, καί κατά τήν μέλλουσαν ζωήν, διά τῆς χάριτος καί τῆς φιλανθρωπίας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διά τοῦ ὁποίου καί μετά τοῦ ὁποίου εἰς τόν Πατέρα ἀνήκει δόξα συγχρόνως εἰς τό ἅγιον Πνεῦμα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Λ Ο Γ Ο Σ Ι'

(Ρωμ. 4, 23-5, 11)

«Οὐκ ἐγράφη δέ δι' αὐτόν μόνον, **Β** ὅτι ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην, ἀλλά καί δι' ἡμᾶς, οἷς μέλλει λογιζεσθαι, τοῖς πιστεύουσιν ἐπὶ τόν ἐγείραντα Ἰησοῦν τόν Κύριον ἡμῶν ἐκ νεκρῶν» (στ. 23-24).

Ἀφοῦ πολλά καί μεγάλα περί τοῦ Ἀβραάμ ἀνέφερε, καί περί τῆς πίστεως αὐτοῦ καί τῆς δικαιοσύνης καί τῆς τιμῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ, διά νά μὴ λέγῃ ὁ ἀκροατής, καί ποίαν σημασίαν ἔχει αὐτό πρὸς ἡμᾶς; Διότι ἐκεῖνος εἶναι πού ἐδικαιώθη, τοποθετεῖ πάλιν ἡμᾶς πλησίον τοῦ πατριάρχου. Τόση εἶναι ἡ δύναμις τῶν πνευματικῶν λόγων. Διότι ὁ προερχόμενος ἐξ ἐθνῶν, ὁ πρὸ ὀλίγου προσελθών, **Γ** ὁ οὐδόλως ἐργασάμενος, ὅχι μόνον ἀπὸ τόν Ἰουδαῖον τόν πιστόν εἶπεν, ὅτι δέν ἔχει τίποτε ὀλιγώτερον, ἀλλ' οὔτε ἀπὸ τόν πατριάρχην· μᾶλλον δέ, ἐάν πρέπει νά εἰπωμεν κάτι θαυμαστόν, καί πολύ περισσότερον. Τόση δηλαδή εἶναι ἡ καλή ἡμῶν καταγωγή, ὥστε ἡ πίστις ἐκείνου νά εἶναι τύπος τῆς ἰδικῆς μας.

Καί δέν εἶπεν, ἐάν δέ εἰς ἐκεῖνον ἐλογίσθη, φυσικόν ὅτι καί εἰς ἡμᾶς, διά νά μὴ κάμῃ αὐτό συλλογισμόν· ἀλλ' ὁμιλεῖ ἐκ τῆς αὐθεντίας τῶν θείων νόμων, καί κάμνει ὅλον αὐτό ἀπόφασιν τῆς Γραφῆς. Διότι διατί ἐγράφη, λέγει, παρὰ διά νά μάθωμεν, ὅτι καί ἡμεῖς καθ' ὅμοιον τρόπον δικαιούμεθα; **Δ** Διότι εἰς τόν αὐτόν

Θεόν ἔχομεν πιστεύσει ὑπὲρ τῶν αὐτῶν πραγμάτων, ἂν καὶ ὄχι διὰ τῶν αὐτῶν προσώπων.

Ἄφου ἀνέφερε δὲ τὴν πίστιν ἡμῶν, ὁμιλεῖ καὶ διὰ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ τὴν ἀνέκφραστον, τὴν ὁποίαν διαρκῶς ἐπαναλαμβάνει, φέρων εἰς μέσον τὸν Σταυρόν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ τώρα ἐφανέρωσεν εἰπών: «Ὡς παρεδόθη διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν, καὶ ἠγέρθη διὰ τὴν δικαίωσιν ἡμῶν» (στ. 25).

Πῶς καὶ ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ ἀποδεικνύεται

Κύτταξε πῶς ἀφου ἀνέφερε τὴν αἰτίαν τοῦ θανάτου, τὴν αὐτὴν χρησιμοποιεῖ καὶ ὡς ἀπόδειξιν τῆς ἀναστάσεως. Διότι διατὶ ἐσταυρώθη, λέγει; Ὅχι δι' ἰδικὴν του ἁμαρτίαν· καὶ τοῦτο εἶναι φανερόν ἐκ τῆς ἀναστάσεως. Ἐάν δηλαδὴ ἦτο ἁμαρτωλός, Ἐ πῶς ἀνέστη; Ἐάν δὲ ἀνέστη, εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι ἁμαρτωλός δέν ἦτο· ἐάν δὲ δέν ἦτο ἁμαρτωλός, πῶς ἐσταυρώθη; Δι' ἑτέρους. Ἐάν δὲ δι' ἑτέρους, ὅπως δὴποτε ἀνέστη.

Διότι διὰ νὰ μὴ λέγης, πῶς, ἐνῷ εἴμεθα ὑπεύθυνοι διὰ τόσα ἁμαρτήματα, δυνάμεθα νὰ δικαιωθῶμεν; Ἐδείξεν ἐκείνον πού ἀπῆλειπεν ὅλα τὰ ἁμαρτήματα, ὥστε καὶ ἐκ τῆς πίστεως τοῦ Ἀβραάμ, διὰ τῆς ὁποίας ἐδικαιώθη, καὶ ἐκ τοῦ σωτηρίου πάθους, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηλλάγημεν ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα, νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὸν λόγον. Ἀφου δὲ ἀνέφερεν τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἀναφέρει καὶ τὴν ἀνάστασιν. Διότι δέν ἀπέθανε διὰ τοῦτο, διὰ νὰ ἔχῃ ὑπευθύνους εἰς τὴν κόλασιν, καὶ καταδίκους, ἀλλὰ διὰ νὰ εὐεργετήσῃ. 512 διότι διὰ τοῦτο καὶ ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, διὰ νὰ καταστήσῃ δικαίους.

«Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» (στ. 1). Τί σημαίνει «εἰρήνην ἔχομεν»; Τινές μὲν λέγουν, ὅτι ὁ νόμος εἰσάγει νὰ μὴ ἐπαναστατῶμεν φιλονεικοῦντες· ἐγὼ ὁμως νομίζω, ὅτι περὶ τρόπου ζωῆς διδάσκει ἡμᾶς πλέον. Διότι ἐπειδὴ πολλά περὶ πίστεως ἀφου ἐδίδαξε, καὶ προέταξεν αὐτὴν καὶ τῆς διὰ τῶν ἔργων δικαιοσεως, διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κάποιος ὅτι τὰ λεγόμενα παρέχουν στήριξιν δι' ὀκνηρίαν, Β λέγει: «εἰρήνην ἔχομεν», τοῦτέστιν, ποτὲ πλέον ἅς μὴ ἁμαρτάνωμεν, οὔτε νὰ ἐπανερχώμεθα εἰς τὰ προηγούμενα· διότι τοῦτο σημαίνει ὅτι ἔχομε πόλεμον πρὸς τὸν Θεόν.

Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν, λέγει, ποτὲ πλέον νὰ μὴ ἁμαρτάνωμεν; Πῶς τὸ προηγούμενον κατέστη δυνατόν; Διότι ἐάν ἐνῷ εἴμε-

θα ὑπεύθυνοι διὰ τσαῦτα, ἀπό ὅλα ἀπηλλάγημεν διὰ τοῦ Χριστοῦ, πολύ περισσότερον θά δυνηθῶμεν μέ τήν χάριν αὐτοῦ νά παραμείνωμεν εἰς ἐκεῖνα εἰς τὰ ὅποια εὐρισκόμεθα. Διότι δέν εἶναι τό ἴδιον νά ἀποκτήσωμεν εἰρήνην πού δέν ὑπῆρξε προηγουμένως, καί τήν δοθεῖσαν νά διαφυλάξωμεν· ἐπειδή εἶναι δυσκολώτερον πράγμα ἢ ἀπόκτησις ἀπό τήν διαφύλαξιν. **Γ** 'Αλλ' ὅμως τό δυσκολώτερον κατέστη εὐκολον, καί ἐπραγματοποιήθη. 'Επομένως θά εἶναι καί τό εὐκολώτερον εὐκόλως κατορθωτόν εἰς ἡμᾶς ἂν εἴμεθα προσκεκολλημένοι εἰς Ἐκεῖνον πού κατώρθωσε καί ἐκεῖνα χάριν ἡμῶν.

'Εδῶ δέ νομίζω, ὅτι ὑπαινίσσεται ὄχι μόνον τό εὐκολον, ἀλλά καί τό εὐλογον. Διότι ἐάν αὐτός συνεφιλίωσεν ἡμᾶς, ἐνῷ εἰχομεν περιπλακῇ εἰς πόλεμον, εὐλογον εἶναι νά μένωμεν ἐπὶ τῆς συμφιλιώσεως, καί αὐτήν τήν ἀμοιβήν νά ἀποδώσωμεν εἰς αὐτόν, ὥστε νά μὴ ἔχη τήν ἐντύπωσιν, ὅτι ἔχει συμφιλιώσει πρὸς τόν πατέρα σκαιούς καί ἀγνώμονας. «**Δι' αὐτοῦ γάρ, φησί, καί τήν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν τῇ πίστει εἰς τήν χάριν ταύτην**» (στ. 2). 'Εάν λοιπόν, ἐνῷ εὐρισκόμεθα μακράν, μᾶς ἔφερε πλησίον, πολύ περισσότερον θά μᾶς κρατήσῃ, ὅταν εἴμεθα ἐγγύς.

Σύ δέ πρόσεξε, παρακαλῶ, **Δ** πῶς παντοῦ τὰ δύο ἀναφέρει, καί τὰ παρ' αὐτοῦ καί τὰ παρ' ἡμῶν. 'Αλλά τὰ μέν αὐτοῦ εἶναι ποικίλα καί πολλά καί διάφορα· διότι καί ἀπέθανε δι' ἡμᾶς, καί συνεφιλίωσεν ἡμᾶς, καί ἔφερε πλησίον, καί ἔδωσε χάριν ἀνέκφραστον· ἡμεῖς δέ τήν πίστιν μόνον εἰσεφέραμε· διὰ τοῦτο λέγει «ἐν τῇ πίστει». «**Εἰς τήν χάριν ταύτην**».

Ποίαν χάριν, πές μου; Τό νά καταξιωθῶμεν τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, τό νά ἀπαλλαγῶμεν ἀπό τήν πλάνην, τό νά γνωρίσωμεν τήν ἀλήθειαν, τό νά ἐπιτύχωμεν ὅλα τὰ ἀγαθὰ διὰ τοῦ βαπτίσματος. Διότι διὰ τοῦτο ἔφερεν ἡμᾶς πλησίον, ὥστε αὐτά τὰ ὄωρα νά ἀπολαύσωμεν. **Ε** Διότι δέν συνεφιλιώθημεν ἀπλῶς καί μόνον διὰ νά γίνῃ ἄφεσις ἁμαρτημάτων, ἀλλά καί ἀναριθμήτους τιμὰς νά ἀπολαύσωμεν.

Καί δέν ἐστάθη εἰς αὐτά, ἀλλά καί ἄλλα ὑπεσχέθη, τὰ ἀπόρητα ἐκεῖνα ἀγαθὰ, τὰ ὅποια ὑπερβαίνουν καί νοῦν καί λογικήν. Διὰ τοῦτο καί τὰ δύο ἀνέφερε. Διότι μέ τό νά εἴπῃ «**τήν χάριν**», ἐφανέρωσε τὰ παρόντα τὰ ὅποια ἐλάβομεν· μέ τό νά εἴπῃ δέ «**καί καυχώμεθα ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ**» (στ. 2), ἀπεκάλυψεν ὅλα τὰ μέλλοντα. Καί καλῶς εἶπεν «**ἐν ἣ καί ἐστήκαμεν**» (στ. 2). Διότι τοιαύτη εἶναι ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ· δέν ἔχει τέλος, δέν γνωρί-

ζει πέρας, ἀλλὰ καὶ πρὸς μεγαλύτερα πάντοτε προβαίνει· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἰς τοὺς ἀνθρώπους δέν εἶναι δυνατόν. Ἀναφέρω παράδειγμα: Ἐλαβε κάποιος ἀρχὴν καὶ δόξαν καὶ ἐξουσίαν, ἀλλὰ δέν ἐστάθη ἐπ' αὐτῆς διαρκῶς, 513 ἀλλὰ ταχέως ἀπὸ αὐτὴν ἐκπίπτει· ἔστω καὶ ἂν δέν τὰ ἀφαιρέσῃ ἄνθρωπος, ὁ θάνατος ὅταν ἐπέλθῃ ὅπωςδήποτε θά τὰ ἀφαιρέσῃ. Τὰ εἰς τὸν Θεόν ἀναφερόμενα ὁμως δέν εἶναι τοιαῦτα· διότι οὔτε ἄνθρωπος, οὔτε ὁ χρόνος, οὔτε περίστασις πραγμάτων, οὔτε αὐτός ὁ διάβολος, οὔτε ὁ θάνατος ὅταν ἔλθῃ θά δυνηθῇ νά ἐκβάλῃ ἡμᾶς ἀπὸ αὐτά· ἀλλ' ὅταν ἀποθάνωμεν, τότε κατέχομεν αὐτά μέ περισσοτέραν ἀκρίβειαν, καὶ ὅσον προχωρεῖ ὁ χρόνος διαρκῶς ἀπολαμβάνομεν περισσότερα.

Ὡστε ἐάν ἀπιστῇς εἰς τὰ μέλλοντα, μέ τὴν βοήθειαν τῶν παρόντων καὶ ἐκείνων πού ἔλαβες ἤδη, νά πιστεύῃς καὶ εἰς ἐκεῖνα. Διότι διὰ τοῦτο εἶπε «καὶ καυχώμεθα ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ», **Β** διὰ νά μάθῃς ὁποῖαν ψυχὴν πρέπει νά ἔχῃ ὁ πιστός. Διότι πρέπει νά ἔχωμεν τὴν ἐσωτερικὴν πληροφορίαν ὃχι μόνον διὰ τὰ δεδομένα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ μέλλοντα ὡς δεδομένα· διότι καυχᾶται κάποιος διὰ τὰ ἤδη παρασχεθέντα. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ἡ ἐλπίς τῶν μελλόντων εἶναι τόσον βεβαία καὶ σαφής, ὅπως ἡ τῶν δεδομένων, καὶ δι' ἐκείνην, λέγει, ὁμοίως καυχώμεθα. Διὰ τοῦτο καὶ δόξαν ὠνόμασεν αὐτά. Διότι ἐάν συντελοῦν εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ὅπωςδήποτε θά πραγματοποιηθοῦν, ἂν ὃχι καὶ χάριν ἡμῶν, ἀλλὰ χάριν αὐτοῦ.

Καὶ διατί ἀναφέρω, λέγει, ὅτι τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ εἶναι ἄξια καυχήσεως; Αὐτά μὲν ἀληθῶς τὰ παρόντα δεινὰ εἶναι ἱκανὰ νά μᾶς κοσμήσουν, καὶ νά μᾶς κάμουν νά ὑπερηφανευώμεθα καὶ δι' αὐτά. **Γ** Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσεν: «Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν» (στ. 3). Σκέψου λοιπὸν πόσον σπουδαία εἶναι τὰ μέλλοντα, ὅταν μεγαλοφρονῶμεν καὶ δι' ἐκεῖνα πού φαίνονται ὅτι εἶναι λυπηρά. Τόση εἶναι ἡ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοιοῦτοτρόπως τίποτε εἰς αὐτὴν δέν εἶναι ἀηδές.

Οἱ ἁγῶνες ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ προξενοῦν εὐφροσύνην

Διότι ἐπὶ τῶν ἔξωθεν πραγμάτων μὲν οἱ μὲν ἁγῶνες ἔχουν κόπον καὶ ὀδύνην καὶ ταλαιπωρίαν, οἱ δέ στέφανοι καὶ τὰ ἐπαθλα φέρουν τὴν εὐχαρίστησιν· ἐδῶ ὁμως δέν συμβαίνει τοιοῦτοτρόπως, ἀλλὰ τὰ παλαίσματα δέν μᾶς εἶναι ὀλιγώτερον εὐχάριστα

ἀπό τὰ ἔπαθλα. Ἐπειδὴ πολλοὶ μὲν ἦσαν τότε οἱ πειρασμοί, ἡ δὲ βασιλεία εἰς ἐλπίδας, καὶ τὰ μὲν δεινὰ ἐνώπιόν μας, τὰ δὲ ἀγαθὰ εἰς προσδοκίαν, **Δ** τοῦτο δὲ ἀπεθάρρυνεν τοὺς ἀσθενεστέρους, δίδει εἰς αὐτοὺς τὰ βραβεῖα ἡδὴ καὶ πρὸ τῶν στεφάνων, λέγων ὅτι καὶ εἰς τὰς θλίψεις πρέπει νὰ καυχώμεθα. Καὶ δὲν εἶπε, πρέπει νὰ καυχᾶσθε, ἀλλὰ «καυχώμεθα», λέγει, ἡμεῖς, εἰσάγων τὴν παραίνεσιν εἰς τὸ ἰδικόν του πρόσωπον.

Ἐπειτα ἐπειδὴ ὁ λόγος ἐφαίνετο ἀσυνήθης καὶ παράδοξος, ὅτι ἐκεῖνος πού παλαίει εὐρισκόμενος εἰς πείναν, καὶ εἰς δεσμά καὶ εἰς βασάνους, καὶ ἐνῷ περιφρονεῖται καὶ ὀνειδίζεται, πρέπει νὰ καυχᾶται, ἀποδεικνύει ἐν συνεχείᾳ αὐτό· καὶ τὸ σπουδαιότερον δεδαίως, **Ε** ὅτι εἶναι λέγει ἄξια καυχήσεως, ὅχι μόνον δι' ἐκεῖνα τὰ μέλλοντα, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὰ τὰ παρόντα. Αὐταὶ δηλαδὴ καθ' ἑαυτὰς αἱ θλίψεις εἶναι πρᾶγμα ἀγαθόν. Τίνος ἔνεκεν; Διότι προετοιμάζουν εἰς ὑπομονήν. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἀφοῦ εἶπε «καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσι», καὶ τὴν αἰτίαν προσέθεσε, λέγων: «Εἰδότες, ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται» (στ. 3).

Κύτταξε πάλιν τὴν προσπάθειαν τοῦ Παύλου, πῶς εἰς τὸ ἀντίθετον ὁδηγεῖ τὸν λόγον. Ἐπειδὴ αἱ θλίψεις πρὸ πάντων ἔκαμνον αὐτοὺς νὰ ἀτελπίζωνται διὰ τὰ μέλλοντα, καὶ τοὺς ἐνέβαλλον εἰς ἀπόγνωσιν, λέγει ὅτι ἀληθῶς δι' αὐτὰς ταύτας πρέπει νὰ ἔχωμεν θάρρος, καὶ νὰ μὴ ἀτελπιζώμεθα, διὰ τὰ μέλλοντα. «Ἡ γὰρ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, 514 φησὶν, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει» (στ. 4-5). Αἱ θλίψεις δηλαδὴ ὅχι μόνον δὲν ἐξαφανίζουν τὴν τοιαύτην ἐλπίδα, ἀλλὰ καὶ τὴν δημιουργοῦν. Διότι ἡ θλίψις ἔχει μὲν καὶ πρὸ τῶν μελλόντων μέγιστον καρπὸν τὴν ὑπομονήν, καὶ τὸ ὅτι καθιστᾷ τὸν πειραζόμενον δόκιμον· συντελεῖ δὲ κάπως καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα, καθόσον μᾶς καθιστᾷ τὴν ἐλπίδα ἀκμαίαν. Διότι τίποτε δὲν προετοιμάζει νὰ ἐλπίζωμεν εἰς τόσον ἀγαθὰ, ὅσον ἡ ἀγαθή συνειδήσις.

Οὐδεὶς λοιπὸν ἐξ ἐκείνων πού ἔχουν ζήσει ὀρθῶς ἀπιστεῖ περὶ τῶν μελλόντων, **Β** ὅπως ἀκριβῶς δεδαίως ἐξ ἐκείνων πού ἔχουν παραμελήσει τὸν ὀρθὸν τρόπον ζωῆς πολλοί, πιεζόμενοι ὑπὸ πονηρᾶς συνειδήσεως, θέλουν νὰ μὴ ὑπάρχη οὔτε κρίσις οὔτε ἀνταπόδοσις.

Τί λοιπὸν; Εἰς ἐλπίδας εὐρίσκονται ἡμᾶς τὰ ἀγαθὰ; Εἰς ἐλπίδας μὲν, ἀλλ' ὅχι ἀνθρωπίνως, αἱ ὁποῖαι καταπίπτουν καὶ καταισχύνουν πολλάκις ἐκείνον πού ἤλπισε, καθόσον ἐκεῖνο πού

ἀνεμένετο νά προοδεύῃ δέν προώδευσε, ἢ καί ἂν προώδευσε, δέν ἠκολούθησε τόν ὀρθόν δρόμον. Τά ἰδικά μας ὁμως δέν εἶναι τοιαῦτα, ἀλλά ἡ ἐλπίς εἶναι βεβαία καί σταθερά. Διότι καί ἐκεῖνος πού ὑπесχέθη διαρκῶς ζῆ, καί ἡμεῖς πού πρόκειται νά ἀπολαύσωμεν αὐτά, καί ἂν ἀκόμη ἀποθάνωμεν, θά ἀναστηθῶμεν πάλιν, καί τίποτε καθ' ὀλοκληρίαν δέν ὑπάρχει πού νά δύναται νά μᾶς κατασχύνῃ, **С** ὅτι τάχα χωρίς λόγον καί ματαίως ἐπῆρθημεν εἰς σαθράς ἐλπίδας.

Ἄφου λοιπόν μέ αὐτούς τούς λόγους ἀρκοῦντως ἀπῆλλαξεν αὐτούς ἀπό κάθε ἀμφισβήτησιν, δέν σταματᾷ μέχρι τῶν παρόντων τόν λόγον, ἀλλά καί τά μέλλοντα πάλιν προσθέτει, γνωρίζων ὅτι οἱ ἀσθενέστεροι καί τά παρόντα ζητοῦν, καί δέν ἀρκοῦνται εἰς αὐτά. Καί πιστοποιεῖ αὐτά ἀπό τά ἤδη δοθέντα. Διότι διά νά μή λέγῃ κάποιος, τί λοιπόν, ἐάν δέν θέλῃ νά χαρισθῇ εἰς ἡμᾶς ὁ Θεός; Διότι ὅτι δύναται μέν καί μένει καί ζῆ, ὅλοι γνωρίζομεν ἀπό πού ὁμως θά πληροφορηθῶμεν, ὅτι καί θά θελήσῃ; Ἄπό τά ἤδη λαβόντα χώραν. Ποῖα ἔλαβον χώραν; Ἡ ἀγάπη, τήν ὁποῖαν δι' ἡμᾶς ἐπέδειξε.

Ἡ δωρεά τοῦ Ἀγίου Πνεύματος εἶναι μεγίστη δι' ὅλους

Τί ἐπραξε, λέγει; Πνεῦμα ἅγιον ἔδωσε. **Д** Διά τοῦτο ἀκριβῶς ἀφού εἶπεν «ἡ ἐλπίς οὐ κατασχύνει», προσέθεσεν τήν ἀπόδειξιν τούτου, λέγων «ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ», δέν εἶπεν, ἔχει δοθῇ, ἀλλ' «ἐκκέχεται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν» (στ. 5), παρουσιάζων τήν ἀφθονίαν. Διότι ἐκεῖνο τό ὁποῖον ἦτο μέγιστον δῶρον, τοῦτο ἔδωσεν, ὄχι οὐρανόν καί γῆν, καί θάλασσαν, ἀλλ' ἐκεῖνο τό ὁποῖον ἦτο τιμωτέρον ἀπό ὅλα αὐτά, τό ὁποῖον κατεσκεύασε καί ἀγγέλους ἐξ ἀνθρώπων, καί υἱούς Θεοῦ καί ἀδελφούς τοῦ Χριστοῦ. Ποῖον δέ εἶναι αὐτό; Τό Πνεῦμα τό ἅγιον.

Ἐάν δέ δέν ἤθελε νά δωρήσῃ εἰς ἡμᾶς μεγάλους στεφάνους μετὰ τούς κόπους, δέν θά ἔδιδε τόσα ἀγαθὰ πρό τῶν κόπων. Τώρα ὁμως δεικνύει τό θερμόν τῆς ἀγάπης αὐτοῦ ἀπό ἐδῶ, **Е** ὅτι δέν ἐτίμησεν ἡμᾶς ἡρέμα καί κατά μικρόν, ἀλλά ὅλην τήν πηγὴν τῶν ἀγαθῶν ἐξέχεε, καί ὅλα αὐτά πρό τῶν ἀγώνων. Ὡστε ἔστω καί ἂν δέν εἶσαι πολὺ ἄξιος, νά μή ἀτελίζεσαι, ἔχων μεγάλην συνηγορον τήν ἀγάπην ἐκείνου πού δικάζει. Διότι διά τοῦτο καί

αὐτός ἀφοῦ εἶπεν «ἡ ἐλπίς οὐ καταισχύνει», ἐθεμελίωσε τό πᾶν ὄχι εἰς τὰ ἰδικὰ μας κατορθώματα, ἀλλ' εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ.

Ἀφοῦ ἀνέφερε δὲ τὴν δόσιν τοῦ Πνεύματος, μεταδαίνει πάλιν ἐπὶ τὸν Σταυρόν, λέγων ὡς ἐξῆς: «Ἔτι γὰρ Χριστός ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν, κατὰ καιρὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανε. 515 Μόλις γάρ ὑπὲρ δικαίου τις ἀποθάνειται· ὑπὲρ γάρ τοῦ ἀγαθοῦ τάχα τις καὶ τολμᾷ ἀποθάνειν. Συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ὁ Θεός» (στ. 6-8). Ἐκεῖνο δὲ τό ὁποῖον λέγει, τοῦτο σημαίνει: Ἐάν δηλαδὴ χάριν ἄνδρός ἐναρέτου δέν θά προετίμα κάποιος ταχέως νά ἀποθάνῃ, σκέψου τὴν ἀγάπην τοῦ Δεσπότη σου, ὅταν αὐτός φαίνεται ὅτι ἐσταυρώθη ὄχι χάριν ἐναρέτων, ἀλλὰ χάριν ἁμαρτωλῶν καὶ ἐχθρῶν. Πρᾶγμα τό ὁποῖον καί μετὰ ταῦτα ἀναφέρει: «Ὅτι εἰ ἁμαρτωλῶν ἡμῶν ὄντων, Χριστός ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε, πολλῶ οὖν μᾶλλον, δικαιωθέντες νῦν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, σωθησόμεθα δι' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀργῆς. Β Εἰ γάρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῶ μᾶλλον καταλλαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ» (στ. 8-10).

Φαίνεται μὲν βεβαίως ὅτι αὐτὰ πού ἐλέχθησαν εἶναι ταυτολογία, δέν εἶναι ὁμως δι' ἐκεῖνον πού προσέχει μετὰ ἀκριβείας. Πρόσεξε δέ. Θέλει νά διαβεβαιώσῃ αὐτοὺς περὶ τῶν μελλόντων. Καί πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς διαθέσεως τοῦ δικαίου παρακινεῖ αὐτοὺς εἰς ἀλλαγὴν νοοτροπίας, ἀφοῦ εἶπεν, ὅτι πληρέστατα ἐβεβαιώθη καὶ ἐκεῖνος, ὅτι ἐκεῖνο τό ὁποῖον ὑπεσχέθη ὁ Θεός, εἶναι δυνατός καὶ νά τό κάμῃ. Ἐπειτα ἀπὸ τῆς χάριτος πού ἐδόθη. Ἐπειτα ἀπὸ τῆς θλίψεως, ὅτι εἶναι ἱκανή νά ὀδηγήσῃ ἡμᾶς εἰς ἐλπίδας, καὶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος πάλιν τό ὁποῖον ἐλάβομεν. C ἐν συνεχείᾳ δέ καὶ ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ ἀπὸ τῆς ἰδικῆς μας κακίας τῆς προηγουμένης ἀποδεικνύει τοῦτο.

Καί φαίνεται μὲν, ἐκεῖνο τό ὁποῖον εἶπον ἀνωτέρω, ὅτι ἐν εἶναι αὐτό πού ἔχει λεχθῇ, εὐρίσκεται ὁμως νά εἶναι καὶ δύο καὶ τρία καὶ πολὺ περισσότερα· πρῶτον μὲν, ὅτι ἀπέθανε· δεύτερον, ὅτι ὑπὲρ ἀσεβῶν· τρίτον, ὅτι συνεφιλίωσεν, ὅτι ἔσωσεν, ὅτι ἐδικαίωσεν, ὅτι μᾶς ἔκαμεν ἀθανάτους, ὅτι μᾶς κατέστησεν υἱούς καὶ κληρονόμους.

Ὅχι μόνον λοιπὸν διὰ τοῦ θανάτου πρέπει νά ἰσχυροποιούμεθα, λέγει, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ δώρου πού ἐδόθη εἰς ἡμᾶς διὰ τοῦ θανάτου. Καίτοι βεβαίως ἂν καὶ μόνον ἔχῃ ἀποθάνει χάριν ἡμῶν, ἐνῷ εἴμεθα τοιοῦτοι, αὐτό πού ἔχει λάβει χώραν ἦτο δείγμα μεγίστης ἀγάπης, D ὅταν δὲ φαίνεται, ὅτι καὶ ἀποθνήσκει καὶ δωρί-

ζει, καὶ τοιαῦτα σπουδαῖα δωρίζει, καὶ ἐνῷ εἴμεθα τοιοῦτοι, αὐτὰ πού ἔχουν λάβει χώραν ἐνέχουν πᾶσαν ὑπεροχὴν, καὶ ὁδηγοῦν εἰς πίστιν καὶ τὸν ἐντελῶς ἀναίσθητον. Διότι δὲν εἶναι ἄλλος ἐκεῖνος πού πρόκειται νά μᾶς σώσῃ, ἀλλ' ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος τόσον πολὺ μᾶς ἡγάπησεν ἄν καὶ εἴμεθα ἁμαρτωλοί, ὥστε καὶ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἐξέδωκε.

Εἶδες πόσῃν ἀποδείξιν ἔχει τὸ χωρίον τοῦτο διὰ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων; Διότι πρὶν μὲν ἀπὸ αὐτό, δύο δύσκολα ὑπῆρχον εἰς ἡμᾶς πρὸς σωτηρίαν, τὸ ὅτι καὶ ἁμαρτωλοί εἴμεθα, καὶ τὸ ὅτι ἔπρεπε νά σωθῶμεν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Δεσπότου. Ἐπράγμα τὸ ὁποῖον καὶ ἀπίθανον ἦτο πρὶν νά πραγματοποιηθῇ καὶ ἐχρειάζετο πολλὴν ἀγάπην διὰ νά πραγματοποιηθῇ· τώρα ὁμως ἐπειδὴ αὐτὰ συνέβησαν, τὰ ὑπόλοιπα εἶναι εὐκολώτερα· διότι καὶ φίλοι ἔχομε γίνεи, καὶ θάνατος δὲν χρειάζεται πλέον. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ ὁποῖος τόσον ἐλυπήθη τοὺς ἐχθρούς, ὥστε νά μὴ λυπηθῇ τὸν υἱόν, ὅτε κατέστημεν φίλοι, δὲν θά βοηθήσῃ, ὅτε πλέον δὲν χρειάζεται νά ἐκδώσῃ τὸν υἱόν; Διότι, πολλάκις δὲν σώζει, ἢ ἐπειδὴ κάποιος δὲν θέλει, ἢ ἐπειδὴ καὶ ὅταν θέλῃ δὲν δύναται· ἐκ τῶν ὁποίων τίποτε δὲν εἶναι δυνατόν νά εἰπῶμεν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ. Διότι, ὅτι θέλει μὲν, εἶναι φανερόν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι παρέδωκε τὸν υἱόν· ὅτι δέ καὶ δύναται, καὶ αὐτὸ ὁμοίως ἀπέδειξεν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐνῷ εἴμεθα ἁμαρτωλοί μᾶς ἐδικαίωσε. 516 Τί ὑπάρχει λοιπὸν πλέον πού νά μᾶς ἐμποδίσῃ νά ἐπιτύχωμεν τὰ μέλλοντα; Τίποτε.

Ἐπειτα πάλιν διὰ νά μὴ πρόκειται νά αἰσχύνεσαι καὶ νά ἐρυθραιῶς, ἐπειδὴ ἤκουσες ἁμαρτωλοὺς καὶ ἐχθροὺς καὶ ἀσθενεῖς καὶ ἀσεβεῖς, ἄκουσε τί λέγει: «Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι ἐν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ νῦν τὴν καταλλαγὴν ἐλάβομεν» (στ. 11). Τί σημαίνει «οὐ μόνον δέ»; "Ὅχι μόνον ἐσώθημεν, λέγει, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα δι' αὐτό τοῦτο, διὰ τὸ ὁποῖον νομίζει κάποιος ὅτι αἰσχυνόμεθα. Διότι τὸ νά σωθῶμεν ἐνῷ ἐζῶμεν εἰς τόσῃν κακίαν, εἶναι μεγίστη ἀποδείξις, ὅτι πολὺ ἡγαπήθημεν ἀπὸ ἐκεῖνον πού μᾶς ἔσωσεν. Διότι δὲν μᾶς ἔσωσε δι' ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων, **Β** ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς. "Ὡστε καὶ τὸ ὅτι μᾶς ἔσωσε, ἐνῷ εἴμεθα τοιοῦτοι, καὶ τὸ ὅτι διὰ τοῦ μονογενοῦς ἐποίησε τοῦτο, καὶ ὅχι ἀπλῶς διὰ τοῦ μονογενοῦς, ἀλλὰ διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, ἀναριθμήτους στεφάνους καυχήσεως πλέκει δι' ἡμᾶς.

Διότι οὐδόλως εἶναι τὸ ἴδιον διὰ τὴν δόξαν καὶ τὴν παρησίαν τὸ νά ἀγαπώμεθα ἀπὸ τὸν Θεόν καὶ τὸ νά ἀγαπώμεν αὐτόν

πού μᾶς ἀγαπᾷ. Τοῦτο καθιστᾷ τοὺς ἀγγέλους λαμπρούς, τοῦτο τὰς ἀρχάς καὶ τὰς δυνάμεις· τοῦτο εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ τὴν βασιλείαν· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος πρὸ τῆς βασιλείας τοῦτο ἀνέφερε· διὰ τοῦτο μακαρίζω καὶ τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις, **Γ** διότι καὶ ἀγαποῦν αὐτόν, καὶ εἰς πάντα ὑπακούουν. Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ λοιπόν καὶ ὁ προφήτης ἐθαύμαζεν αὐτούς, λέγων: «*Δυνατοὶ ἰσχυροὶ ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ*» (Ψαλμ. 102, 20)· ἐξ αἰτίας αὐτοῦ καὶ τὰ Σεραφίμ ὁ Ἱσαΐας ἀνεκήρυττε, παρουσιάζων τὴν μεγάλην αὐτῶν ἀρετὴν, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἴστανται πλησίον τῆς δόξης ἐκείνης, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπόδειξις μεγίστης ἀγάπης¹.

Ἄς μνηθῶμεν λοιπόν καὶ ἡμεῖς τὰς ἄνω δυνάμεις, καὶ ὅχι μόνον νὰ προσπαθῇσωμεν νὰ σταθῶμεν πλησίον τοῦ θρόνου, ἀλλὰ καὶ νὰ ἔχωμεν ἐντὸς ἡμῶν αὐτόν τὸν καθημένον ἐπὶ τοῦ θρόνου. Διότι ἐκεῖνος μὲν καὶ ἐκείνους πού τὸν ἐμίσουν ἠγάπησε, καὶ ἔξακολουθεῖ νὰ ἀγαπᾷ. **Δ** διότι «*τὸν ἥλιον ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ θρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους*» (Ματθ. 5, 45). Σὺ ὁμως τοῦλάχιστον ἐνῷ σέ ἀγαπᾷ νὰ τὸν ἀγαπήσης· διότι ἀγαπᾷ.

Καὶ πῶς, λέγει, αὐτός πού ἀγαπᾷ ἠπειλῆσε γέενναν καὶ κόλασιν καὶ τιμωρίαν; Δι' αὐτὴν ταύτην τὴν ἀγάπην· διότι διὰ νὰ σοὺ ἀποκόπῃ τὴν κακίαν, καὶ διὰ τοῦ φόβου ὥς νὰ εἶναι κάποιος χαλινός νὰ σέ συγκρατῇ ἀπὸ τὴν ὁρμὴν πρὸς τὰ χειρότερα, ὅλα τὰ κάμνει καὶ τὰ προσπαθεῖ, καὶ διὰ τῶν ἀγαθῶν καὶ διὰ τῶν λυπηρῶν διὰ νὰ σέ ἀναχαιτίσῃ ἀπὸ τὴν πρὸς τὰ κάτω φορὰν, καὶ διὰ νὰ σέ ἐπαναφέρῃ πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, καὶ διὰ νὰ σέ ἀπαλλάσῃ ἀπὸ κάθε κακίαν, ἢ ὁποῖα εἶναι φοβερωτέρα ἀπὸ τὴν γέενναν. **Ε**

Ἐάν δέ γελᾷς διὰ τὰ λεγόμενα, καὶ θέλῃς ἀπείρους φορὰς νὰ ζῇς ἐν κακίᾳ, παρὰ νὰ τιμωρῇσαι μίαν ἡμέραν, οὐδόλως εἶναι θαυμαστόν· διότι καὶ τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις τῆς ἀτελοῦς διαθέσεως σου, καὶ τῆς μέθης καὶ τῆς ἀνιάτου νόσου· ἐπειδὴ καὶ τὰ μι-

1. Ἡ λ. Σεραφίμ εἶναι ἑβραϊκὴ καὶ σημαίνει τὰ ὄντα, πού εἶναι πλήρῃ ἀγίότητος. Διὰ τοῦτο τὸ τάγμα τῶν ἀγγέλων, πού ὀνομάζονται Σεραφίμ, εὐρίσκονται πολὺ πλησίον τοῦ Θεοῦ, πού εἶναι ὁ μόνος καὶ κατ' ἐξοχὴν ἅγιος, καὶ δύνανται νὰ μετέχουν εἰς τὸν μεγαλύτερον δυνατόν βαθμὸν τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ. Ἀνθρωπομορφικῶς δὲ παρίστανται ὥς «ἑξαπτέρυγα ζῶα». Μὲ τὸ πρῶτον ζεύγος πτερύγων «καλύπτουν τὰς ὀψεις» αὐτῶν, διότι ζαλίζονται ἀπὸ τὸ ἀπλετον φῶς τῆς ἀγιότητος τοῦ Θεοῦ· μὲ τὸ μεσαῖον ζεύγος ἵπτανται καὶ μὲ τὸ τρίτον ἀποκρύπτουν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν των τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.

κρά παιδιά ὅταν ἴδουν τὸν ἱατρὸν νὰ προσκομίζῃ ἡ πῦρ ἢ τομήν, φεύγουν καὶ ἀποσκιρτοῦν μέ κλαυθμούς καὶ σπαραγμούς, καὶ μᾶλλον προτιμοῦν νὰ ἀποθάνουν μέ διαρκῇ σήψιν τοῦ σώματος, παρά ἀφοῦ ὑπομείνουν πρόσκαιρον πόνον, νὰ ἀπολαμβάνουν τὴν μετὰ ταῦτα ὑγείαν. Οἱ νουνεχεῖς ὁμως γνωρίζουν, ὅτι ἡ νόσος εἶναι φοδερωτέρα ἀπὸ τὴν τομήν, ὅπως ἀκριδῶς δεδαίως εἶναι χειρότερα ἢ κακία ἀπὸ τὴν τιμωρίαν· διότι ἡ μέν τιμωρία ὁδηγεῖ εἰς τὴν θεραπείαν καὶ τὴν ὑγείαν, ἡ δὲ κακία εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν διαρκῇ ἀσθένειαν. 517 Ὅτι δὲ ἡ ὑγεία εἶναι καλυτέρα ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν, εἶναι παντοῦ φανερόν· ἐπειδὴ καὶ τοὺς ληστὰς ἀξίζει νὰ θρηνῶμεν ὅχι ὅταν καταστρέφουν τὰς πλευράς, ἀλλ' ὅταν διασκάπτουν τοὺς τοίχους καὶ φονεύουν. Διότι ἐάν εἶναι καλυτέρα ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα, ὅπως δεδαίως καὶ εἶναι καλυτέρα, ὅταν αὕτη καταστρέφεται, εἶναι δίκαιον περισσότερον νὰ στενάζωμεν καὶ νὰ ὀδυρῶμεθα· ἐάν δὲ δὲν αἰσθάνεται, καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον πρέπει περισσότερον νὰ λυπούμεθα δι' αὐτήν. Διότι ἀξίζει νὰ ἐλεῶμεν περισσότερον αὐτοὺς πού ἐρωτεύονται ἀκόλαστον ἔρωτα παρά αὐτοὺς πού ὑποφέρουν ἀπὸ ὑψηλὸν πυρετόν, καὶ τοὺς μεθύοντας παρά τοὺς βασανιζομένους.

Καὶ ἐάν αὐτὰ εἶναι φοδερῶτερα, **Β** λέγει, διατί προτιμῶμεν αὐτὰ περισσότερον; Διότι εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὴν παροιμίαν, ἀρέσουν τὰ χειρότερα, καὶ αὐτὰ προτιμοῦν, ἐνῷ παρατρέχουν τὰ καλυτέρα. Πρᾶγμα τὸ ὅποιον καὶ εἰς τὰ ἐδέσματα εἶναι δυνατόν νὰ ἴδωμεν, καὶ εἰς τὰς πολιτείας, καὶ εἰς τὰς μιμήσεις δίων, καὶ εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῆς ἡδονῆς, καὶ εἰς τὰς γυναῖκας, καὶ εἰς τὰς οἰκίας, καὶ εἰς τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ εἰς τοὺς ἀγροὺς, καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα. Τί εἶναι δηλαδή περισσότερον εὐχάριστον, πές μου, μέ γυναῖκας ἢ μέ ἄρρενας νὰ ἐρχόμεθα εἰς μίξιν; Μέ γυναῖκα ἢ μέ ἡμίονους; Ἄλλ' ὁμως θὰ εὐρωμεν πολλοὺς τὰς γυναῖκας μέν νὰ παρατρέχουν, μέ τὰ ἄλογα δὲ νὰ ἐρχονται εἰς μίξιν, καὶ νὰ φέρωνται προσδλητικῶς εἰς τὰ σώματα τῶν ἀρρένων. Καὶ ταῦτα συμβαίνουν καίτοι τὰ κατὰ φύσιν εἶναι περισσότερον εὐχάριστα ἀπὸ τὰ παρά φύσιν.

Πῶς τὸ βασανιστήριον εἶναι εὐχάριστον. Οἱ πόνοι πρέπει νὰ ὑπομένωνται μέ αἶνον πρὸς τὸν Θεόν

Ἄλλ' ὁμως ὑπάρχουν πολλοί, **С** οἱ ὅποιοι ἐπιδιώκουν ὡς εὐχάριστα ἐκεῖνα πού εἶναι καταγέλαστα καὶ ἀηδὴ καὶ ἐπιφέρουν

τιμωρίαν. Διότι, λέγει, εἰς ἐκείνους φαίνονται ταῦτα ὅτι εἶναι εὐχάριστα. Ἀλλά δι' αὐτό αὐτοὶ μὲν βεβαίως εἶναι ἄθλιοι, διότι καὶ νομίζουν ὅτι εἶναι εὐχάριστα τὰ μὴ εὐχάριστα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θέτουν καὶ τὴν τιμωρίαν τῆς ἁμαρτίας χειροτέραν.

Δὲν συμβαίνει ὁμως, παρὰ τὸ ἐντελῶς ἀντίθετον. Διότι ἂν δὲν ὑπῆρχε κακὸν εἰς τοὺς ἁμαρτάνοντας, δὲν θὰ προσέθετεν εἰς τὰ κακά ὁ Θεὸς κακά, οὔτε θὰ ἠθέλε νὰ κάμῃ αὐτοὺς χειροτέρους· διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ὅλα τὰ μετέρχεται, ὥστε νὰ ἐξαφανισθῇ ἡ κακία, δὲν θὰ ἠϋξανε αὐτήν. **Δ** Ἄρα δὲν εἶναι ἡ τιμωρία κακὸν εἰς αὐτὸν πού σφάλλει, ἀλλὰ ἡ ἔλλειψις τιμωρίας, ἐνῶ διάκειται τοιουτοτρόπως, ὅπως ἀκριβῶς βεβαίως ἡ μὴ θεραπεία εἰς τὸν ἀσθενῆ. Διότι τίποτε δὲν ὑπάρχει τόσον κακὸν ὅσον ἡ ἀτοπος ἐπιθυμία· ἀτοπον δὲ ὅταν λέγω, ἐννοῶ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς τρυφῆς, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀκαίρου δόξης, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐξουσίας, καὶ γενικῶς τὴν ἐπιθυμίαν ὅλων τῶν ὑπεράνω τῶν ἀναγκαίων πραγμάτων.

Διότι ὁ τοιοῦτος, ὁ ὁποῖος ζῇ τὸν χαλαρὸν καὶ διατεταμένον βίον, νομίζει ὅτι εἶναι περισσότερον μακαριστός ἀπὸ ὅλους, εἶναι ὁμως περισσότερον ἄθλιος ἀπὸ ὅλους, προσθέτων εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ φοδεράς κυρίας καὶ τυράννου. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ἔκαμε δι' ἡμᾶς τὸν παρόντα βίον ἐπίπονον, **Ε** ὥστε νὰ ἀπαλλάξῃ ἡμᾶς ἀπὸ ἐκείνην τὴν δουλείαν, καὶ νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ εἰς καθαρὰν ἐλευθερίαν. Διὰ τοῦτο καὶ κόλασιν ἠπειλῆσε, καὶ ἀνέμειξε τὴν ζωὴν ἡμῶν μέ κόπους, διὰ νὰ μᾶς ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὴν μαλθακότητα. Τοιουτοτρόπως λόγου χάριν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτε μὲν ἦσαν προσδεδεμένοι εἰς τὸν πηλὸν καὶ εἰς τὴν κατασκευὴν πλίνθων, καὶ ἐπιεικεῖς ἦσαν, καὶ τὸν Θεὸν ἐκάλουν συνεχῶς· ὅτε ὁμως ἀπηλάυσαν ἐλευθερίαν, καὶ ἐγόγγυζον, καὶ παρώργιζον τὸν Δεσπότην, καὶ μέ ἀναριθμήτα δεινὰ ὥς νὰ ἦσαν καρφιά διεπέρασαν τοὺς ἑαυτοὺς των.

Τί λοιπόν, δύνασαι, λέγει, νὰ εἴπῃς πρὸς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι πολλάκις ἀνετράπησαν ὑπὸ τῆς θλίψεως; **518** Ὅτι ἡ ἀνατροπὴ δὲν εἶναι ἔργον τῆς θλίψεως, ἀλλὰ τῆς ἀδυναμίας ἐκείνων. Διότι ἂν κάποιος, ἐπειδὴ ἔχει στόμαχον ἄρρωστον, δὲν δέχεται πικρὸν φάρμακον πού δύναται νὰ καθαρίσῃ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἀποθνήσκῃ ἐξ αἰτίας τῆς μὴ λήψεως τοῦ φαρμάκου, δὲν θὰ ἐπιρρίψωμεν τὴν αἰτίαν εἰς τὸ φάρμακον, ἀλλὰ εἰς τὴν ἄρρωστίαν τοῦ μέλους, ὅπως ἀκριβῶς βεβαίως καὶ ἐδῶ εἰς τὴν εὐκολίαν τῆς διαθέσεως. Διότι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἀνατρέπεται ὑπὸ τῆς θλίψεως, πολὺ πε-

ρισσότερον θά πάθῃ τοῦτο ὑπὸ τῆς ἀνέσεως. Διότι ἐάν πῖπτη ἐνῷ εἶναι δεμένος — καθ' ὅσον τοῦτο εἶναι ἡ θλίψις — πολύ περισσό-
τερον λελυμένος· ἐάν ἀνατρέπεται ἐνῷ πιέζεται, πολύ περισσότε-
ρον ἐνῷ εἶναι χαλαρός ὑπὸ τοῦ μαλθακοῦ τρόπου ζωῆς.

Καί πῶς θά δυνηθῶ, **Β** λέγει, νά μὴ ἀνατραπῶ ἐνῷ θλίβομαι;
"Ἄν ἀντιληφθῇς, ὅτι, εἴτε θέλεις, εἴτε δέν θέλεις, θά ὑποφέρῃς τὴν
θλίψιν πού ἐπῆλθεν· ἄλλ' ἐάν μὲν τὴν ὑποφέρῃς εὐχαρίστως, θά
κερδίσις τὰ μέγιστα, ἂν ὁμως ἀποθαρρυνόμενος καὶ στενοχωρού-
μενος καὶ βλασφημῶν, οὔτε μέ αὐτόν τόν τρόπον θά κάμῃς τὴν
συμφοράν μικροτέραν, καὶ θά καταστήσῃς τὴν ἀναταραχὴν μεγα-
λυτέραν.

Ταῦτα λοιπόν ἐννοοῦντες, ἐκείνο τό ὁποῖον ἐπῆλθεν ἐξ ἀνάγ-
κης, ἃς τό μετατρέπωμεν, ὅτι εἶναι τῆς ἰδικῆς μας προαιρέσεως.
Ἐναφέρω παράδειγμα: Ἐχασε κάποιος τόν γνήσιον υἱόν του, ἄλ-
λος ὅλην τὴν περιουσίαν του· ἂν ἀντιληφθῇς, ὅτι αὐτό μὲν πού
συνέβη δέν εἶναι δυνατόν νά ἐπανορθωθῇ, **Γ** εἶναι δυνατόν δέ νά
καρπωθῇς κάτι καὶ ἐκ τῆς ἀνιάτου συμφορᾶς, τό νά ὑποφέρῃς
γενναίως τό συμβάν, καὶ ἀντὶ τῶν βλασφημῶν λόγων, δοξολογίαν
νά ἀναπέμψῃς πρὸς τόν Δεσπότην, τοιοῦτοτρόπως τὰ δεινά πού
ἐπῆλθον χωρὶς νά τὰ ἐπιθυμῇς, θά εἶναι κατορθώματα τῆς ἰδικῆς
σου προαιρέσεως. Εἶδες τόν υἱόν πού ἀπέθανεν εἰς μικράν ἡλι-
κίαν; Νά εἰπῇς «ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο» (Ἰώβ 1,
21). Εἶδες τὴν περιουσίαν σου πού ἄδειασε; Νά εἰπῇς «γυμνός
ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρός μου, γυμνός καὶ ἀπελεύσομαι» (Ἰώβ
1, 21). Εἶδες κακοὺς νά εὐτυχοῦν, καὶ δικαίους νά δυστυχοῦν
καὶ ἀναρίθμητα δεινά νά ὑποφέρουν, δέν γνωρίζεις δέ νά εὖρης
τὴν αἰτίαν τῶν γινομένων; Νά εἰπῇς «κτηνώδης ἐγεννήθην παρὰ
σοί, πλὴν ἐγὼ διὰ παντός μετὰ σοῦ» (Ψαλμ. 72, 22).

Ἐάν δέ καὶ τὴν αἰτίαν ζητῇς, **Δ** σκέψου, ὅτι καθώρισεν ἡμέ-
ραν, κατὰ τὴν ὁποίαν πρόκειται νά κρίνῃ τὴν οἰκουμένην, καὶ θά
λύσῃς κάθε ἀπορίαν· διότι τότε ὁ καθείς θά λάβῃ τὰ κατ' ἀξίαν,
ὅπως ἀκριβῶς ὁ Λάζαρος καὶ ὁ πλούσιος. Ἐνθυμήσου τοὺς ἀπο-
στόλους· διότι καὶ ἐκεῖνοι ἐνῷ ἐμαστιζόντο καὶ ὠθοῦντο καὶ ἀ-
ναρίθμητα δεινά ὑπέφερον, ἔχαιρον, διότι κατηξιώθησαν νά χλευ-
ασθοῦν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ. Καὶ σύ λοιπόν ἂν ἀρρω-
στήσῃς, νά ὑπομένῃς γενναίως, καὶ νά ὁμολογῇς χάριτας εἰς τόν
Θεόν, καὶ τοιοῦτοτρόπως θά λάβῃς τόν ἴδιον μισθόν μέ ἐκείνους.

Πῶς δέ, ἐνῷ εὐρίσκεισαι εἰς ἀσθένειαν καὶ εἰς ὀδύνας, **Ε** θά
δυνηθῇς νά ἀναγνωρίσῃς χάριν εἰς τόν Δεσπότην; Ἄν τόν ἀγαπᾷς

γνησίως. Διότι εάν οί τρεῖς παῖδες, ἐνῷ εἶχον ἐμπέσει εἰς κάμινον, καί ἕτεροι, ἐνῷ εὐρίσκοντο εἰς φυλακάς καί εἰς ἀναρίθμητα ἄλλα δεινά, δέν ἔπαυον νά εὐχαριστοῦν, πολύ περισσότερον θά δυνηθοῦν νά πράττουν τοῦτο οἱ εὐρισκόμενοι εἰς νόσους. Διότι δέν ὑπάρχει, δέν ὑπάρχει τίποτε, τό ὁποῖον νά μή νικᾷ ἡ γνησία ἀγάπη· ὅταν δέ εἶναι καί ἀγάπη πρὸς τόν Θεόν, εἶναι ἀπό ὅλα ὑψηλότερα, καί οὔτε πῦρ, οὔτε σίδηρος, οὔτε πτωχεία, οὔτε νόσος, οὔτε θάνατος, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπό αὐτά τά δεινά θά παρουσιασθῇ εἰς ἐκεῖνον πού ἔχει ἀποκτήσει αὐτήν τήν μεγάλην ἀγάπην, ἀλλά ἀφοῦ ὅλα τά περιφρονήσῃ, πρὸς τόν οὐρανόν θά πετάξῃ, καί θά ζήσῃ οὐδόλως ὀλιγώτερον εὐχαρίστως ἀπό τοὺς ἐκεῖ παραμένοντας, **519** χωρίς τίποτε ἄλλο νά βλέπῃ, οὔτε οὐρανόν, οὔτε ξηράν, οὔτε θάλασσαν, ἀλλά πρὸς ἓν μόνον κάλλος φερόμενος τό τῆς δόξης ἐκείνης· καί οὔτε τά λυπηρά τοῦ παρόντος βίου θά δυνηθοῦν νά ταπεινώσουν αὐτόν, οὔτε τά ἀγαθὰ καί τά ἐνέχοντα εὐχαρίστησιν θά δυνηθοῦν νά τόν κάμουν νά εἶναι ὑπερήφανος καί ἐγωῖσθης.

Ἄς ἀγαπήσωμεν λοιπόν αὐτήν τήν ἀγάπην· διότι τίποτε δέν εἶναι ἴσον μέ αὐτήν καί διὰ τά παρόντα καί διὰ τά μέλλοντα· μάλλον δέ πρὶν ἀπό αὐτά, δι' αὐτήν ταύτην τήν φύσιν τῆς ἀγάπης. **Β** Διότι θά ἀπαλλαγῶμεν μέν καί ἀπό τὰς τιμωρίας τοῦ παρόντος βίου καί ἀπό ἐκείνας τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καί τήν βασιλείαν θά ἀπολαύσωμεν. Πλήν οὔτε ἡ ἀπαλλαγή ἀπό τήν γένναν, οὔτε ἡ ἀπόλαυσις τῆς βασιλείας εἶναι τι σπουδαῖον, συγκρινόμενα πρὸς ἐκεῖνο πού πρόκειται νά λεχθῇ. Διότι τό νά ἀγαπῶμεν τόν Χριστόν καί συγχρόνως νά μᾶς ἀγαπᾷ ἐκεῖνος εἶναι σπουδαιότερον ἀπό ὅλα αὐτά. Διότι εάν, ὅταν τοῦτο συμβαίῃ ἐπὶ ἀνθρώπων, εἶναι ἀνώτερον ἀπό κάθε εὐχαρίστησιν, ὅταν καί τά δύο αὐτά συμβαίνουν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, ποῖος λόγος, ποῖα διάνοια θά δυνηθῇ νά παραστήσῃ τήν μακαριότητα τῆς ψυχῆς αὐτῆς; Δέν ὑπάρχει οὐδεμία παρὰ μόνη ἡ πείρα.

Διὰ νά μάθωμεν λοιπόν διὰ τῆς πείρας τήν πνευματικὴν ταύτην εὐφροσύνην καί τόν μακάριον βίον καί τόν θησαυρόν τῶν ἀναριθμήτων ἀγαθῶν, ὅλα ἀφοῦ τά ἐγκαταλείψωμεν ἅς κατέχωμεν τήν ἀγάπην ἐκείνην, καί διὰ τήν ἰδικήν μας εὐφροσύνην καί διὰ τήν δόξαν τοῦ ἀγαπωμένου Θεοῦ, **Γ** διότι εἰς αὐτόν ἀνήκει ἡ δόξα καί ἡ δύναμις μαζί μέ τόν μονογενῆ καί μέ τό ἅγιον Πνεῦμα, τώρα καί πάντοτε καί εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Λ Ο Γ Ο Σ Ι Α'

(Ρωμ. 5, 12 — 6, 4)

«Διὰ τοῦτο, ὥσπερ δι' ἐνός ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τόν κόσμον εἰσῆλθε, καί διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος· καί οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἡμαρτον» (στ. 12).

Ὅπως ἀκριδῶς οἱ ἄριστοι ἐκ τῶν ἱατρῶν διαρκῶς ἐξετάζουν τήν ρίζαν τῶν νοσημάτων, **Δ** καί φθάνουν εἰς αὐτήν τήν αἰτίαν τοῦ κακοῦ, τοιουτοτρόπως καί ὁ μακάριος Παῦλος. Ἀφοῦ ἀνέφερε δηλαδή, ὅτι ἐδικαιώθημεν, καί ἀφοῦ ἔδειξεν, ὅτι τοῦτο ἐπετεύχθη διὰ τοῦ πατριάρχου καί διὰ τοῦ Πνεύματος καί διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ — διότι δέν θά ἀπέθνησκεν, ἐάν δέν ἐπρόκειτο νά σώζῃ — ἀποδεικνύει ἐν συνεχείᾳ καί μέ ἄλλον τρόπον τά διὰ τοσούτων ἀποδειχθέντα, καί διὰ τῶν ἀντιθέτων συνιστᾷ τό προκείμενον, τοῦτέστιν, διὰ τοῦ θανάτου καί τῆς ἁμαρτίας.

Πῶς καί μέ ποῖον τρόπον; **Ε** Ζητεῖ νά ἐρευνήσῃ ἀπό ποῦ εἰσῆλθεν ὁ θάνατος, καί πῶς ἐπεκράτησε. Πῶς λοιπόν εἰσῆλθε καί ἐπεκράτησε; Διὰ τῆς ἁμαρτίας τοῦ ἐνός. Τί σημαίνει δέ «ἐφ' ᾧ πάντες ἡμαρτον»; Ἐκεῖνος ἀφοῦ ἔπεσε, καί αὐτοῖ ποῦ δέν ἔφαγον ἀπό τό δένδρον ὅλοι κατέστησαν ἐξ ἐκείνου θνητοί.

«Ἄχρι γάρ νόμου ἁμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ· ἁμαρτία δέ οὐκ ἔλλογεῖται, μή ὄντος νόμου» (στ. 13). Τό «ἄχρι νόμου», μερικοί νομίζουν ὅτι αὐτός ἔχει ὀνομάσει τόν χρόνον ἐκείνον τόν πρό τῆς δόσεως τοῦ νόμου· π.χ. τόν ἐπὶ Ἀβελ, τόν ἐπὶ Νῶε, τόν ἐπὶ Ἀβραάμ, τόν ἕως οὔτου ἐγεννήθη ὁ Μωϋσῆς. Ποία ἁμαρτία λοιπόν ὑπῆρχε τότε; Μερικοί λέγουν, ὅτι ἐννοεῖ τήν ἐν τῷ παραδείσῳ· διότι δέν εἶχε διαλυθῇ ἀκόμη, λέγει, ἀλλά καί ἦνθει ὁ καρπός αὐτῆς· **520** διότι ἐκείνη ἐπέφερε τόν κοινόν θάνατον, ὁ ὁποῖος ἐπεκράτει καί ἐτυράννει. Διὰ ποῖον λόγον λοιπόν προσθέτει «ἁμαρτία δέ οὐκ ἔλλογεῖται, μή ὄντος νόμου»; Ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι συμφωνοῦν πρός τά ἰδικά μας, λέγουν, ὅτι αὐτός ἀνέφερε τοῦτο ἀντιθέτως πρός τοὺς Ἰουδαίους, λέγων, ὅτι ἐάν δέν ὑπάρχῃ ἁμαρτία χωρὶς τόν νόμον, πῶς ὁ θάνατος κατέτρωγε πάντας τοὺς πρό τοῦ νόμου;

Ἐγώ ὁμως νομίζω, ὅτι εἶναι λογικόν μᾶλλον καί ὑπῆρχεν εἰς τήν ἀποστολικήν σκέψιν, ἐκεῖνο ποῦ πρόκειται νά λεχθῇ. **Β** Ποῖον

δέ εἶναι αὐτό; Μέ τό νά εἰπῇ, ὅτι μέχρι τοῦ νόμου ὑπῆρχεν ἁμαρτία εἰς τόν κόσμον, τοῦτο νομίζω ὅτι ἐννοεῖ, ὅτι ὅταν ἐδόθη ὁ νόμος ἐκυριάρχει ἡ ἁμαρτία ἡ ἐκ τῆς παραβάσεως, καί ἕως τότε ἐπεκράτει, ἕως ὅτου ὑπῆρχε καί ὁ νόμος· διότι δέν δύναται νά συσταθῇ ἁμαρτία, λέγει, ὅταν δέν ὑπάρχη νόμος. Ἐάν λοιπόν αὐτή ἡ ἁμαρτία, λέγει, ἡ ἐκ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου ἐγέννα τόν θάνατον, πῶς πάντες οἱ πρό τοῦ νόμου ἀπέθνησκον; Διότι ἐάν ὁ θάνατος ἀπέκτησε τήν ρίζαν ἐξ ἁμαρτίας, ὅταν δέ δέν ὑπάρχη νόμος ἁμαρτία δέν ὑπολογίζεται, πῶς ἐπεκράτει ὁ θάνατος; Ὅθεν εἶναι φανερόν, ὅτι ὄχι αὐτή ἡ ἁμαρτία ἡ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου, **Ο** ἀλλ' ἐκείνη ἡ τῆς παρακοῆς τοῦ Ἀδάμ ἦτο πού ἐδύλαπτε τά πάντα. Καί ποία ἡ ἀπόδειξις τούτου; Τό γεγονός ὅτι καί πρό τοῦ νόμου πάντες ἀπέθνησκον. «Ἐβασίλευσε γάρ ὁ θάνατος, φησίν, ἀπό Ἀδάμ μέχρι Μωϋσέως, καί ἐπὶ τοὺς μή ἁμαρτήσαντας» (στ. 14). Πῶς ἐδασίλευσεν; «Ἐν τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ, ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος» (στ. 14).

Διότι διὰ τοῦτο καί ὁ Ἀδάμ εἶναι τύπος τοῦ Χριστοῦ. Πῶς εἶναι τύπος, λέγει; Διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος εἰς τοὺς καταγομένους ἐξ αὐτοῦ¹, καίτοι θεβαίως δέν ἔφαγον ἀπὸ τό δένδρον, κατέστη αἴτιος θανάτου ὁ ὁποῖος εἰσῆχθη ἐξ αἰτίας τῆς δρώσεως, κατὰ τόν ἴδιον τρόπον καί ὁ Χριστός εἰς τοὺς καταγομένους ἐξ αὐτοῦ, **Ο** καίτοι θεβαίως δέν ἔχουν ἐπιτελέσει ἔργα δίκαια, κατέστη πρόξενος δικαιοσύνης, τήν ὁποίαν διὰ τοῦ Σταυροῦ ἐ χάρισεν εἰς ὅλους ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο καί ἀνωτέρω καί κατωτέρω διὰ τόν ἕνα ὁμιλεῖ, καί συνεχῶς τοῦτο φέρει εἰς μέσον, λέγων: «Ὡς περ δι' ἑνός ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τόν κόσμον εἰσῆλθε» καί «εἰ τῷ τοῦ ἑνός παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον» καί «οὐχ ὡς δι' ἑνός ἁμαρτήσαντος τό δῶρημα» καί «τό κρίμα ἐξ ἑνός εἰς κατάκριμα» καί πάλιν «εἰ γάρ τῷ τοῦ ἑνός παραπτώματι ὁ θάνατος ἐδασίλευσε διὰ τοῦ ἑνός» καί «ἄρα οὖν ὡς δι' ἑνός παραπτώματος»· **Ε** καί πάλιν «ὥς περ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνός ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί» καί δέν ἀπομακρύνεται

1. Ἡ ὑπερφυσική τοῦ Χριστοῦ γέννησις ἐνεκαίνιασεν εἰς τόν κόσμον καινοφανές εἶδος γεννήσεως, τήν ἐν Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀναγέννησιν, ἡ ὁποία μᾶς κάμνει νά καταγώμεθα ἐκ τοῦ Χριστοῦ ὡς ἐκ νέου γεννάρχου καί μᾶς ὁδηγεῖ εἰς νέαν ζωὴν, τῆς ὁποίας τό τέλος δέν εἶναι ὁ θάνατος, ἀλλὰ διὰ τοῦ θανάτου ἡ ἀνάστασις καί ἡ αἰωνιότης. Κατωτέρω εἰς τό 525 **Δ** καί τό 526 **Α, Β, Γ, Δ** καί ἔξης ὡς καί ἄλλαχού, ὁ Χρυσόστομος θά ἐξηγήσῃ πῶς εἶναι δυνατόν νά μὴ ἐκπέσωμεν ἀπὸ τῆν τοιαύτην ζωὴν.

ἀπό τόν ἕνα, ὥστε ὅταν σοῦ λέγῃ ὁ Ἰουδαῖος, κατὰ ποῖον τρόπον, ἐνῷ εἰς μόνον κατώρθωσεν, ὁ Χριστός, ἡ οἰκουμένη ἐσώθη; Νά δυνηθῇς νά ἀπαντήσῃς εἰς αὐτόν, κατὰ ποῖον τρόπον, ἐνῷ εἰς παρήκουσεν ὁ Ἀδάμ, ἡ οἰκουμένη κατεκρίθη;

Καίτοι βεβαίως δέν εἶναι τό ἴδιον ἁμαρτία καί χάρις, δέν εἶναι τό ἴδιον θάνατος καί ζωή, δέν εἶναι τό ἴδιον ὁ διάβολος καί ὁ Θεός, ἀλλ' ἡ διαφορά ἀπειρος. Ὅταν λοιπόν καί διά τῆς φύσεως τοῦ πράγματος, καί διά τῆς δυνάμεως ἐκείνου πού ἐπραγματοποίησεν αὐτά, καί δι' αὐτοῦ τοῦ πρέποντος — διότι τοῦτο εἶναι πολύ πρεπωδέστερον εἰς τόν Θεόν, τό νά σώξῃ παρὰ τό νά τιμωρῇ — ἀπό ἐδῶ ὑπάρχῃ ἡ ὑπεροχή καί ἡ νίκη, ποῖον λόγον δύνασαι νά ἔχῃς διά τήν ἀπιστίαν, πές μου;

"Οτι μέν βεβαίως αὐτό πού ἐγίνεν ἦτο σύμφωνον πρὸς τήν λογικήν τό ἔδειξεν μέ τό νά εἰπῇ: 521 «Ἄλλ' οὐχ ὥς τό παράπτωμα, οὕτω καί τό χάρισμα. Εἰ γάρ τῷ τοῦ ἐνός παραπτώματι, οἱ πολλοί ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καί ἡ δωρεά ἐν χάριτι τῇ τοῦ ἐνός ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσπενσεν» (στ. 15). Ἐκεῖνο δηλαδή τό ὁποῖον λέγει, τοῦτο σημαίνει: Ἐάν ἡ ἁμαρτία τόσον πολύ ἰσχυσε, καί μάλιστα ἁμαρτία ἐνός ἀνθρώπου, ἡ χάρις καί μάλιστα τοῦ Θεοῦ ἡ χάρις, καί ὄχι τοῦ Πατρός μόνον, ἀλλά καί τοῦ Υἱοῦ, πῶς δέν θά ὑπερισχύσῃ περισσότερον; Διότι τοῦτο εἶναι πολύ περισσότερον εὐλογον. Ἐπειδή τό νά τιμωρῇται μέν ἄλλος ἐξ αἰτίας ἄλλου, δέν φαίνεται νά εἶναι πολύ λογικόν· τό νά σώζεται ὁμοῦς ἄλλος μέσῳ ἄλλου, εἶναι καί περισσότερον πρέπον καί περισσότερον εὐλογον. Β Ἐάν λοιπόν ἔχῃ γίνεи ἐκεῖνο, πολύ περισσότερον τοῦτο.

"Οτι μέν λοιπόν ἦτο φυσικόν καί εὐλογον, ἐξ αὐτῶν ἔδειξε: διότι ὅταν ἐκεῖνο ἀπεδείχθῃ, τοῦτο κατόπιν εὐκόλως παραδεκτόν ἐπρόκειτο νά εἶναι· ὅτι δέ ἦτο καί ἀναγκαῖον, ἀποδεικνύει ἐκ τῶν ἐν συνεχείᾳ. Πῶς λοιπόν ἀποδεικνύει αὐτό; «Οὐχ ὥς δι' ἐνός ἁμαρτήσαντος τό δῶρημα, φησί. Τό μέν γάρ κρῖμα ἐξ ἐνός εἰς κατάκριμα· τό δέ χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δικαίωμα» (στ. 16). Καί τί σημαίνει τοῦτο τό λεγόμενον; "Οτι τόν μέν θάνατον καί τήν κατάκρισιν μία ἁμαρτία ἠδυνήθη νά ἐπιφέρει· ἡ δέ χάρις ὄχι μόνον τήν μίαν ἐκείνην ἁμαρτίαν ἐξηφάνισεν, Γ ἀλλά καί ὅλας πού ἐπεισῆλθον ὕστερα ἀπό ἐκείνην. Διότι διά νά μὴ εἰσάγουν τό «ὥς» καί τό «οὕτω», ὅταν τίθενται ἴσον μέτρον τῶν ἀγαθῶν πρὸς τά κακά, οὔτε νά νομίσῃς ὅταν ἀκούῃς τόν Ἀδάμ, ὅτι μόνον ἐκείνη ἡ ἁμαρτία ἐξηφανίσθη, τήν ὁποίαν ἐκεῖνος εἰσῆγαγε,

λέγει ὅτι πολλῶν παραπτωμάτων ἡ ἐξαφάνισις ἐγινε. Ἐκ ποῦ εἶναι φανερόν; Ὅτι μετὰ τὰς ἀπείρους ἁμαρτίας τὰς μετὰ ἀπὸ ἐκείνην ποῦ ἔλαβε χώραν εἰς τὸν παράδεισον τὸ πρᾶγμα κατέληξεν εἰς δικαίωσιν. Ὅπου δὲ ὑπάρχει δικαιοσύνη, ἐξ ἀνάγκης καὶ ζωὴ ὅπωςδήποτε ἀκολουθεῖ καὶ τὰ ἀναρίθμητα ἀγαθὰ, ὅπως ἀκριβῶς δεδαιώως ὅπου ὑπάρχει ἁμαρτία, ἀκολουθεῖ ὁ θάνατος.

Ἡ δικαιοσύνη εἶναι ρίζα τῆς ζωῆς

Ἡ δικαιοσύνη δηλαδή εἶναι κάτι περισσότερο τῆς ζωῆς, ἐπειδὴ καὶ ρίζα εἶναι τῆς ζωῆς. **Δ** Ὅτι μὲν λοιπὸν τὰ ἀγαθὰ ἔχουν εἰσαχθῇ περισσότερα, καὶ δὲν ἔχει ἐξαφανισθῇ μόνον ἐκείνη ἡ ἁμαρτία, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαί, τὸ ἔδειξε μὲ τὸ νὰ εἴπῃ «τό δέ χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δικαίωμα»· ἐπομένως ἐναγκαίως ἔχει ἀποδειχθῇ μαζί μὲ αὐτὸ καὶ τὸ ὅτι ὁ θάνατος ἐξηφανίσθη καθ' ὅλοκληρίαν. Ὑπάρχει δὲ ἀνάγκη ἐπειδὴ ἀνέφερε τὸ δεύτερον ἀνώτερον ἀπὸ τὸ πρῶτον, νὰ ἀποδείξῃ ἐν συνεχείᾳ καὶ αὐτὸ τοῦτο πάλιν. Εἶπε δηλαδή προηγουμένως μὲν, ὅτι ἐάν ἡ ἁμαρτία ἐνός ὠδήγησεν ὅλους εἰς τὸν θάνατον, πολὺ περισσότερο καὶ ἡ χάρις τοῦ ἐνός θά ὑπεναντιωθῇ νὰ τοὺς σώσῃ. Ἐ μετὰ ταῦτα ἔδειξεν, ὅτι διὰ τῆς χάριτος δὲν ἐξηφανίσθη μόνον ἐκείνη ἡ ἁμαρτία, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαί, καὶ ὄχι μόνον αἱ ἁμαρτίαι ἠφανίσθησαν, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνη ἐδόθη· καὶ ὁ Χριστὸς δὲν ὠφέλησε τόσον μόνον, ὅσον ἔβλαψεν ὁ Ἀδάμ, ἀλλὰ καὶ πολὺ περισσότερο καὶ σπουδαιότερον.

Ἐπειδὴ λοιπὸν τοιαῦτα ἐφάνερωσε, χρειάζεται πάλιν καὶ ἐδῶ περισσότεραν ἀποδείξιν. Πῶς λοιπὸν ἀποδεικνύει αὐτό; «Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνός παραπτώματι, φησὶν, ὁ θάνατος ἐβασίλευσε διὰ τοῦ ἐνός, πολλῷ μᾶλλον οἱ τὴν περισσεΐαν τῆς χάριτος καὶ τῆς δωρεᾶς καὶ τῆς δικαιοσύνης λαμβάνοντες, 522 ἐν ζωῇ βασιλεύουσι διὰ τοῦ ἐνός Ἰησοῦ Χριστοῦ» (στ. 17). Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὅποιον λέγει τοῦτο σημαίνει: Τί ὥπλισε τὸν θάνατον κατὰ τῆς οἰκουμένης; Τὸ ὅτι ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ δένδρου εἰς μόνον ἄνθρωπος. Ἐάν λοιπὸν ὁ θάνατος ἔλαβε τόσην ἰσχύν ἐξ ἐνός παραπτώματος, ὅταν εὕρεθουν μερικοὶ νὰ λάβουν χάριν καὶ δικαιοσύνην πολὺ μεγαλυτέραν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν ἐκείνην, πῶς θά ὑπεναντιωθῇ κατόπιν νὰ εἶναι ὑπεύθυνοι εἰς τὸν θάνατον; Διὰ τοῦτο δὲν ἀνέφερεν ἐδῶ, χάριν, ἀλλὰ

«περισεΐαν χάριτος»· διότι δέν ἐλάβομεν ἐκ τῆς χάριτος τόσον μόνον, **Β** ὅσον ἐχρειαζόμεθα διὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ καί πολύ περισσότερον. Διότι καί ἀπό τὴν κόλασιν ἀπηλλάγημεν, καί ὅλην τὴν κακίαν ἀπεμακρύναμε, καί ἀνεγεννήθημεν ἄνωθεν, καί ἀνέστημεν ἀπὸ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον πού ἐτάφη, καί ἀπελυτρώθημεν, καί ἐδικαιώθημεν, καί εἰς υἰοθεσίαν ὠδηγήθημεν, καί ἡγιασθημεν, καί ἐγενόμεθα ἀδελφοί τοῦ μονογενοῦς, καί συγκληρονόμοι καί σύσσωμοὶ αὐτοῦ κατέστημεν, καί διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ τελειοποιούμεθα, καί ὅπως ἀκριδῶς τό σῶμα εἰς τὴν κεφαλὴν, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἐχομεν ἐνωθῇ.

Ὅλα λοιπὸν αὐτά περισεΐαν χάριτος ὠνόμασεν ὁ Παῦλος, δεικνύων ὅτι ἐλάβομεν φάρμακον ὄχι μόνον ἀντίρροπον τοῦ τραύματος, **Γ** ἀλλὰ καί ὑγείαν, καί εὐμορφίαν, καί τιμὴν, καί δόξαν, καί ἀξιώματα πού ὑπερβαίνουν κατὰ πολύ τὴν φύσιν μας. Καί ἐκ τούτων τό καθέν μόνον του ἦτο ἱκανὸν νά διαλύσῃ τὸν θάνατον· ὅταν δέ παρουσιάζονται ὅλα ὁμοῦ νά βοηθοῦν, οὔτε ἶχνος πλέον αὐτοῦ, οὔτε σκιά δέν εἶναι δυνατόν νά φανῇ, ἀφοῦ ἐξηφανίσθη ἄρδην. Ὅπως ἀκριδῶς δεδαίως ἐάν κάποιος ρίψῃ εἰς τὴν φυλάκην ἓνα ἄνθρωπον πού ὀφείλει δέκα ὁδολοῦς, ὄχι αὐτόν δέ μόνον, ἀλλὰ καί γυναῖκα καί παιδία καί ὑπηρέτας ἐξ αἰτίας αὐτοῦ, ὅταν ἔλθῃ δέ ἕτερος καί καταβάλῃ ὄχι μόνον τοὺς δέκα ὁδολοῦς, ἀλλὰ καί χαρίσῃ ἀναρίθμητα τάλαντα χρυσοῦ, **Δ** καί ὀδηγήσῃ τὸν δεσμώτην εἰς βασιλικὰς αὐλὰς, καί εἰς θρόνον ὑψηλοτάτης ἀρχῆς, καί τὸν καταστήσῃ κοινωνὸν τῆς ἀνωτάτης τιμῆς καί τῆς ἄλλης λαμπρότητος, δέν θά ἡδύνατο πλέον νά θυμᾶται τοὺς δέκα ὁδολοῦς ἐκεῖνος πού ἐδάνεισε, τοιοντοτρόπως συνέβη καί εἰς ἡμᾶς. Διότι πολύ περισσότερα ἀπὸ ὅσα ὀφείλομεν κατέβαλεν ὁ Χριστός, καί τόσον περισσότερα, ὅσον εἶναι πέλαιος ἀπειρον ἐν σχέσει πρὸς ρανίδα μικράν.

Νά μὴ ἀμφιβάλλῃς λοιπὸν, ἄνθρωπε, ἀφοῦ βλέπῃς τόσον πλοῦτον ἀγαθῶν, οὔτε νά ζητῇς κατὰ ποῖον τρόπον διελύθη ὁ σπινθήρ ἐκεῖνος τοῦ θανάτου καί τῆς ἁμαρτίας, ἀφοῦ εἰσῆχθη ἐναντίον αὐτοῦ τόση θάλασσα χαρισμάτων. **Ε** Διότι τοῦτο καί ὁ Παῦλος ὑπὸνίχθη, ὅταν εἶπεν, ὅτι «οἱ τὴν περισεΐαν τῆς χάριτος καί τῆς δικαιοσύνης λαβόντες, ἐν ζωῇ βασιλεύουσι».

Καί ἀφοῦ σαφῶς ἀπέδειξε τοῦτο, πάλιν τὸν προηγούμενον συλλογισμόν χρησιμοποιοεῖ, στερεώνων αὐτόν διὰ τῆς ἐπαναλήψεως, καί λέγων ὅτι, ἐάν διὰ τοῦ παραπτώματος ἐκεῖνου ἐτιμωρήθῃσαν ἅπαντες, δύνανται καί ἀπὸ ἐδῶ νά δικαιωθοῦν. Διὰ τοῦ-

το καὶ λέγει: «Ἄρα οὖν ὡς δι' ἑνός παραπτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς κατάκριμα, οὕτω καὶ δι' ἑνός δικαιώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαίωσιν ζωῆς» (στ. 18).

Καὶ ἀγωνίζεται πάλιν πρὸς αὐτόν, λέγων ὡς ἐξῆς: «Ὡςπερ γάρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνός ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί, οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνός δίκαιοι καταστήσονται οἱ πολλοί» (στ. 19). 523 Καὶ φαίνεται μὲν ὅτι τό λεχθέν δημιουργεῖ ζήτημα ὄχι μικρόν· ἂν ὁμως ἀκριδῶς προσέχη τις, καὶ τοῦτο εὐκόλως θὰ λυθῇ. Ποῖον εἶναι λοιπόν τό ζήτημα; Ἡ φράσις ὅτι διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνός γίνονται ἁμαρτωλοὶ πολλοί. Διότι τό νά εἶναι μὲν καί οἱ ἐξ αὐτοῦ καταγόμενοι θνητοί, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἡμάρτησε καὶ κατέστη θνητός, οὐδόλως εἶναι ἀφύσικον· τό νά γίνῃ ὁμως ἕτερος ἁμαρτωλός ἐξ αἰτίας τῆς παρακοῆς ἐκεῖνου, ποῖαν λογικὴν ἀκολουθίαν δύναται νά ἔχη; Διότι ὁ τοιοῦτος θὰ εὑρεθῇ νά μὴ ὀφείλῃ οὔτε νά λογοδοτήσῃ, **Β** ἀφοῦ βεβαίως δέν ἔγινεν ἁμαρτωλός ἀπὸ μόνος του.

Τί σημαίνει λοιπόν ἐδῶ τό «ἁμαρτωλοί;» Ἐγὼ νομίζω τό ὅτι εἶναι ὑπεύθυνοι εἰς τιμωρίαν καὶ ὅτι ἔχουν καταδικασθῇ εἰς θάνατον. Ὅτι μὲν βεβαίως ἐπειδὴ ὁ Ἀδάμ ἀπέθανεν πάντες ἐγενόμεθα θνητοί, σαφῶς καὶ διὰ πολλῶν ἔδειξε· τό δέ ζητούμενον εἶναι διὰ ποῖον λόγον συνέβη αὐτό. Ἄλλ' οὐδόλως προσθέτει τοῦτο· διότι πρὸς τό παρόν οὐδόλως ἐβοήθει αὐτόν, καθ' ὅσον ἡ μάχη ἦτο πρὸς τόν Ἰουδαῖον, ὁ ὁποῖος ἀμφέβαλλε καὶ ἐχλεύαζε τὴν διὰ τοῦ ἑνός δικαίωσιν. Διὰ τοῦτο ἀφοῦ ἔδειξε, ὅτι καὶ ἡ τιμωρία πού προῆλθεν ἀπὸ τόν ἕνα διέβη εἰς ὅλους, **Γ** διὰ ποῖον λόγον ἐγινεν αὐτό, οὐδόλως προσέθεσε· διότι δέν ὁμιλεῖ διὰ περιττά πράγματα, ἀλλ' ἐπιμένει μόνον εἰς τὰ ἀναγκαῖα. Διότι ὁ νόμος τῶν ἀγώνων ἐν συνεχείᾳ δέν ἠνάγκαζεν αὐτόν περισσότερον νά ὁμιλήσῃ περὶ αὐτοῦ, παρὰ τόν Ἰουδαῖον· διὰ τοῦτο ἀκριδῶς τό ἀφήνει ἄλυτον.

Ἐάν ὁμως κάποιος ἐξ ὑμῶν ζητῇ νά μάθῃ, θὰ εἴπωμεν τοῦτο, ὅτι ὄχι μόνον οὐδόλως παρεβλάβημεν ἀπὸ τόν θάνατον αὐτόν καὶ τὴν καταδίκην, ἐάν εἴμεθα νηφάλιοι, ἀλλὰ καὶ ἐκερδίσαμεν ἐπειδὴ κατέστημεν θνητοί· πρῶτον τό νά μὴ ἁμαρτάνωμεν εἰς ἀθάνατον σῶμα· δεῦτερον, διὰ νά ἔχωμεν ἀναριθμήτους ἀφορμάς δι' ἐγκαρτέρησιν. Διότι ὁ θάνατος μᾶς πείθει, **Δ** καὶ ὅταν εἶναι παρὼν καὶ ὅταν προσδοκᾶται, καὶ νά εἴμεθα μετριόφρονες καὶ νά σωφρονώμεν καὶ νά εἴμεθα ταπεινοὶ καὶ νά ἀπαλασσώμεθα ἀπὸ κάθε κακίαν. Μετά δέ ἀπὸ αὐτά, μᾶλλον δέ καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτά, καὶ ἄλλα

περισσότερα ἀγαθὰ εἰσήγαγε. Διότι ἀπὸ ἐδῶ εἶναι οἱ στέφανοι τῶν μαρτύρων, καὶ τὰ βραβεῖα τῶν ἀποστόλων· κατ' αὐτόν τόν τρόπον ἐδικαιώθη ὁ Ἀδελ, κατ' αὐτόν τόν τρόπον ὁ Ἀδραάμ πού κατέσφαξε² τὸν υἱόν, κατ' αὐτόν τόν τρόπον ὁ Πρόδρομος Ἰωάννης πού ἐφονεύθη χάριν τοῦ Χριστοῦ, κατ' αὐτόν τόν τρόπον οἱ τρεῖς παῖδες, κατ' αὐτόν τόν τρόπον ὁ Δανιήλ. Διότι ἂν θέλωμεν, ὄχι μόνον ὁ θάνατος, ἀλλ' οὔτε αὐτός ὁ διάβολος δὲν θά δυνηθῇ νά μᾶς δλάνη.

Ἐκτός δέ ἀπὸ αὐτά καὶ ἐκεῖνο εἶναι δυνατόν νά εἴπωμεν, ὅτι καὶ ἀθανασία θά μᾶς διαδεχθῇ, Ε καὶ δι' ὀλίγον χρόνον ἀφοῦ ἐνουθετήθημεν, ἀφόδως θά ἀπολαύσωμεν τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, ὡς νά ἐκπαιδευώμεθα εἰς κάποιο διδασκαλεῖον εἰς τὸν παρόντα βίον διὰ νόσου καὶ θλίψεως καὶ πειρασμῶν καὶ πτωχείας καὶ τῶν ἄλλων τῶν θεωρουμένων λυπηρῶν μέ σκοπὸν νά καταστῶμεν κατάλληλοι διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν.

Ὁ νόμος αὐξάνει τὴν νόσον

«Νόμος δέ παρεισῆλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα» (στ. 20). Ἐπειδὴ ἐδειξε δηλαδὴ, ὅτι ἀπὸ τὸν Ἀδάμ μὲν κατεδικάσθη ἡ οἰκουμένη, ἀπὸ τὸν Χριστόν δέ ἐσώθη καὶ ἀπηλλάγη ἀπὸ τὴν καταδίκην, μέ τὴν εὐκαιρίαν καὶ περὶ τοῦ νόμου ὁμιλεῖ πάλιν ἐν συνεχείᾳ μετριάζων τὴν ἐντύπωσιν δι' αὐτόν. Διότι ὄχι μόνον εἰς τίποτε δὲν συνέβαλε, λέγει, 524 οὔτε μόνον οὐδόλως ἐδοήθησεν, ἀλλὰ καὶ ηὐξήθη τὸ νόσημα, ὅταν αὐτός παρεισῆλθε. Τό δέ «ἵνα» ἐδῶ δὲν σημαίνει πάλιν αἰτιολογίαν, ἀλλὰ ἀποτέλεσμα. Δὲν ἐδόθη δηλαδὴ διὰ τοῦτο, ὥστε νά πλεονάσῃ, ἀλλ' ἐδόθη μὲν διὰ νά μειώσῃ καὶ νά ἐξαφανίσῃ τὸ παράπτωμα, συνέβη ὁμως τὸ ἀντίθετον, ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς φύσεως τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ὀκνηρίας ἐκεῖνων πού τὸν ἐδέχθησαν.

Διατί δέ δὲν εἶπε, νόμος δέ ἐδόθη, ἀλλὰ «νόμος δέ παρεισῆλθε;» Διὰ νά δείξῃ ὅτι ἡ ἀνάγκη αὐτοῦ ἦτο πρόσκαιρος, καὶ ὄχι κυρία οὔτε προηγουμένη· πράγμα τὸ ὁποῖον καὶ εἰς τὴν πρὸς Γα-

2. Τὸ «κατέσφαξεν» ἐδῶ δὲν ἔχει τὴν ἔννοιαν τοῦ πράγματι συμβάντος, ἀλλὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ ὅτι ὑπῆρχεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Ἀδραάμ νά πραγματοποιήσῃ τοῦτο ὑπακούων εἰς τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὀριστικὴ ἐγκλισις φανερώνει τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν, ὅτι ὁ Θεὸς ὑπολογίζει ὄχι τὰς πράξεις, ἀλλὰ τὴν διάθεσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας εἶναι αἱ πράξεις.

λάτας λέγει, φανερώνων τὸ ἴδιον ἀκριβῶς μέ ἄλλον τρόπον: «Πρὸ τοῦ γὰρ ἔλθειν τὴν πίστιν, ὑπὸ νόμον, φησὶν, ἐφρουρούμεθα, συγκεκλεισμένοι εἰς τὴν μέλλουσαν πίστιν ἀποκαλυφθῆναι» (Γαλ. 3, 23). Β 'Ὡστε ὄχι διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ δι' ἄλλον ἐφύλασσε τὴν ποίμνην. Διότι ἐπειδὴ μερικοὶ Ἰουδαῖοι ἦσαν δάνανσοι καὶ χαλαρωμένοι, καὶ διὰ τὰς ἰδίας τὰς δωρεὰς ἀπηλπισμένοι, χάριν τούτου ὁ νόμος ἐδόθη, διὰ νὰ ἐλέγξῃ αὐτοὺς περισσότερον, καὶ διὰ νὰ διδάξῃ σαφῶς εἰς ποῖαν κατάστασιν εὐρίσκονται, καὶ ἀφοῦ αὐξήσῃ τὴν κατηγορίαν νὰ στερεώσῃ αὐτοὺς περισσότερον.

Ἄλλὰ μὴ φοβηθῆς· διότι τοῦτο δέν ἔγινε διὰ νὰ κάμῃ τὴν κόλασιν μεγαλυτέραν, ἀλλὰ διὰ νὰ φανῇ ὅτι ἡ χάρις εἶναι περισσοτέρα. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσεν: «Οὐ δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις» (στ. 20). Γ Δέν εἶπεν, ἐπερίσσευσεν, ἀλλὰ καὶ «ὑπερεπερίσσευσεν». Διότι δέν ἀπῆλλαξε μόνον ἀπὸ τὴν κόλασιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα, καὶ ζωὴν ἔδωκε, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ὅποια πολλάκις ἔχομεν ἀναφέρει· ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος ἐκείνον πού ἔχει πυρετόν ὄχι μόνον τὸν ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν νόσον, ἀλλὰ καὶ τὸν καταστήσῃ ὥραιον καὶ ἰσχυρόν καὶ ἐντιμον, ἢ ἐκείνον πού πεινᾷ πάλιν ὄχι μόνον τὸν θρέψῃ, ἀλλὰ καὶ τὸν καταστήσῃ νὰ εἶναι κύριος καὶ πολλῶν χρημάτων, καὶ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς μεγίστην ἐξουσίαν.

Καὶ πῶς, λέγει, ἐπλεόνασε τὸ ἁμάρτημα; Ἄναριθμήτους ἐντολάς ἔδωκεν ὁ νόμος· ἐπειδὴ λοιπὸν πάσας παρέδθησαν, ἐπλεόνασε τὸ παράπτωμα. Εἶδες πόση εἶναι ἡ διαφορὰ τῆς χάριτος καὶ τοῦ νόμου; Δ Ἐκεῖνος μὲν δηλαδὴ ἔγινε καὶ προσθήκη κατακρίσεως, αὕτη δὲ πλεονασμός δωρεᾶς.

Ἀφοῦ ἀνέφερε δὲ τὴν ἀνέκφραστον φιλοτιμίαν, ζητεῖ πάλιν τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ρίζαν καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ζωῆς. Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ ρίζα τοῦ θανάτου; Ἡ ἁμαρτία. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν: «Ἵνα ὥσπερ ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θανάτῳ, οὕτω καὶ ἡ χάρις βασιλεύσῃ διὰ δικαιοσύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Κυρίου ἡμῶν» (στ. 21). Ταῦτα δὲ εἶπε, δεικνύων αὐτὴν μὲν εἰς τάξιν στρατιώτου πού τάσσεται ὑπὸ αὐτὴν, Ε καὶ πού καθοπλίζεται παρ' αὐτῆς. Ἐπομένως ἐάν αὕτη καθώπλισε τὸν θάνατον, εἶναι ὀλοφάνερον, ὅτι ἡ δικαιοσύνη, πού ἀναιρεῖ αὐτὴν καὶ ἡ ὁποία εἰσῆχθη διὰ τῆς χάριτος, ὄχι μόνον ἀφοπλίζει τὸν θάνατον, ἀλλὰ καὶ ἀναιρεῖ, καὶ καταλύει ἅπασαν τὴν βασιλείαν ἐκείνης, ὅσον καὶ μεγαλυτέρα εἶναι ἐκείνη ἀπὸ αὐτὴν, εἰσαγομένη ὄχι δι' ἀνθρώπου καὶ διαδόλου, ἀλλὰ διὰ Θεοῦ καὶ χάριτος, καὶ

ὁδηγοῦσα τὴν ζωὴν μας πρὸς τὸ καλύτερον καὶ ἀπέραντον ἀγαθόν.

Διότι δὲν θά ὑπάρξῃ τέλος αὐτῆς, ὥστε καὶ ἀπὸ ἐδῶ νά μάθῃς τὴν ὑπεροχὴν. Διότι ἐκείνη μὲν ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωὴν μᾶς ἐξέβαλεν· ἡ χάρις ὁμως ὅταν ἦλθε ὄχι τὴν παροῦσαν, ἀλλὰ τὴν ἀθάνατον καὶ αἰώνιον μᾶς ἐδώρησε. 525 "Ὅλων δὲ αὐτῶν εἶναι πρόξενος εἰς ἡμᾶς ὁ Χριστός.

Νά μὴ ἀμφιβάλλῃς λοιπὸν περὶ τῆς ζωῆς, ὅταν ἔχῃς τὴν δικαιοσύνην· διότι καὶ σπουδαιότερα εἶναι ἡ δικαιοσύνη ἀπὸ τὴν ζωὴν, ἐπειδὴ εἶναι καὶ μήτηρ αὐτῆς.

«Τί οὖν; ἐπιμενοῦμεν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ; Μὴ γένοιτο» (στ. 1-2). Πάλιν ἐξέρχεται εἰς τὸν ἠθικώτερον λόγον, χωρὶς νά εἰσάγῃ αὐτόν προηγουμένως, διὰ νά μὴ φανῇ εἰς τοὺς πολλοὺς, ὅτι εἶναι φορτικός καὶ ἐπαχθής, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀκολουθίας τῶν δογμάτων. Διότι ἐάν καὶ κατ' αὐτόν τὸν τρόπον ποικίλλων τὸν λόγον ἐλυπεῖτο, μήπως δυσκολευθοῦν ἐκεῖνοι πρὸς τὰ λεγόμενα — διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγε «τολμηρότερον δέ ἔγραψα ὑμῖν ἀπὸ μέρους» (Ρωμ. 15, 15) — **Β** πολὺ περισσότερον, ἂν δὲν ἔπραττε τοῦτο, θά ἐφαίνετο εἰς αὐτοὺς τραχύτερος. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔδειξεν, ὅτι ἡ χάρις εἶναι μεγάλη, ἐπειδὴ μεγάλα ἁμαρτήματα ἐθεράπευσεν, ἐκ δὲ τούτου ἐφαίνετο εἰς τοὺς ἀνοήτους, ὅτι τὸ λεγόμενον ἦτο προτροπὴ εἰς ἁμαρτίαν — διότι ἐάν διὰ τοῦτο, λέγει, ἡ χάρις ἐφάνῃ μεγαλυτέρα, ἐπειδὴ μεγάλα ἡμάρτομεν, ἅς μὴ παύωμε νά ἁμαρτάνωμεν διὰ νά δειχθῇ ἡ χάρις περισσοτέρα — διὰ νά μὴ λέγουν λοιπὸν αὐτά ἢ τὰ ὑπονοοῦν, κύτταξε πῶς ἀνατρέπει τὴν ἀντίθεσιν, πρῶτον μὲν διὰ τῆς παραιτήσεως, λέγων «μὴ γένοιτο», πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνηθίζει νά λέγῃ ἐπὶ ἐκείνων τὰ ὁποῖα πάρα πολὺ ἔχουν ὁμολογηθῇ ὡς ἄτοπα· ἔπειτα καὶ συλλογισμόν θέτει ἀναντίρρητον. **Γ** Ποῖος λοιπὸν εἶναι αὐτός; «Οἵτινες ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ» (στ. 2);

Τί σημαίνει ἀπεθάνομεν; Ἡ ὅτι, τὸ μέρος ἐκείνης καὶ ἐκεῖνο πού ὑποχωρεῖ εἰς αὐτὴν πάντες τὸ ἐδέχθημεν ὡς ἀπόφανσιν· ἡ ὅτι νεκροὶ ἔχομε καταστῆ ὡς πρὸς αὐτήν, ἀφοῦ ἐπιστεύσαμεν καὶ ἐφωτίσθημεν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ μᾶλλον εἶναι ὀρθόν νά εἴπωμεν· διότι τοῦτο φανερώνει καὶ τὸ ὑπόλοιπον κείμενον.

Τί σημαίνει δέ, ὅτι κατέστημεν νεκροὶ ὡς πρὸς αὐτήν; Τό ὅτι οὐδόλως πλέον ὑπακούομεν εἰς αὐτήν. Διότι τοῦτο μὲν ἔπραξε τὸ βάπτισμα μίαν φορὰν, ἐνέκρωσεν ἡμᾶς ἐναντι αὐτῆς· **Δ** χρειάζεται δέ ἐν συνεχείᾳ ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας προσπάθειαν νά κατορθώνεται

αὐτό διαρκῶς, ὥστε, ἔστω καί ἂν διατάσῃ ἀναριθμήτους διατάγας, οὐδόλως νά ὑπακούωμεν, ἀλλά νά μένωμεν ἀκίνητοι ὅπως ἀκριβῶς ὁ νεκρός. Καίτοι δεθαίως εἰς ἄλλο σημεῖον λέγει, ὅτι αὕτη αὕτη ἡ ἁμαρτία ἀπέθανεν· ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ἀναφέρει τοῦτο, ἐπειδὴ θέλει νά δείξῃ, ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι εὐκολός, ἐδῶ δέ, ἐπειδὴ σπεύδει νά διεγείρῃ τὸν ἀκροατὴν, εἰς αὐτὸν μεταφέρει τὸν θάνατον.

Ἐπειτα, ἐπειδὴ ἀσαφές ἦτο τὸ λεχθέν, ἐρμηνεύει πάλιν αὐτό, καὶ ἐπιπληκτικῶς χρησιμοποιεῖ τὸν λόγον: «Ἡ ἀγνοεῖτε, φησὶν, ἀδελφοί, ὅτι ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον» (στ. 3-4). Εἰ Τί σημαίνει «εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν»; Εἰς τὸ νά ἀποθάνωμεν καὶ ἡμεῖς, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐκεῖνος· διότι σταυρός εἶναι τὸ βάπτισμα. Ἐκεῖνο λοιπὸν τὸ ὁποῖον ὁ Σταυρός καὶ ὁ τάφος εἰς τὸν Χριστὸν, τοῦτο καὶ εἰς ἡμᾶς ἔγινε τὸ βάπτισμα, ἂν καὶ ὄχι ἐπὶ τῶν αὐτῶν. Διότι αὐτὸς μὲν σαρκικῶς καὶ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη, ἡμεῖς δέ ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὰ δύο. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπε, σύμφυτοι τῷ θανάτῳ, ἀλλὰ «τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου». Διότι καὶ τοῦτο μὲν καὶ ἐκεῖνο εἶναι θάνατος, ἀλλ' ὄχι τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου· ἀλλ' ὁ μὲν τοῦ Χριστοῦ σαρκός, ὁ δὲ ἰδικός μας ἁμαρτίας. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐκεῖνος εἶναι ἀληθής, τοιουτοτρόπως καὶ οὗτος.

Ἄλλ' ἂν καὶ εἶναι ἀληθής, πρέπει καὶ ἡ ἰδική μας συμβολὴ νά προσφερθῇ πάλιν· διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσεν: «Ἵνα ὥσπερ ἡ γέρθη Χριστός ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν» (στ. 4). 526 Ἐδῶ μαζί μέ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ βίου ὑπαινίσσεται καὶ τὸν λόγον περὶ τῆς ἀναστάσεως. Πῶς; Ἐπίστευσες, λέγει, ὅτι ἀπέθανεν ὁ Χριστός, καὶ ὅτι ἀνέστη; Λοιπὸν καὶ τὸ ἰδικόν σου νά πιστεύῃς· διότι τοῦτο ὁμοιάζει μέ ἐκεῖνο, ἐπειδὴ καὶ τὸ ἰδικόν σου εἶναι καὶ σταυρός καὶ τάφος. Διότι ἔάν ἔλαβες μέρος εἰς τὸν θάνατον καὶ τὴν ταφήν, πολὺ περισσότερον εἰς τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ζωὴν. Διότι ἀφοῦ τὸ μεγαλύτερον κατελύθη, ἡ ἁμαρτία, δὲν πρέπει ἐν συνεχείᾳ νά ἀμφιβάλλῃς διὰ τὸ μικρότερον, τὴν θανάτωσιν τοῦ θανάτου.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρῶτον ἀφήνει νά συλλογίζεται ἡ συνείδησις τῶν ἀκροατῶν, Β αὐτὸς δὲ ἐνῷ πρόκειται ἡ μέλλουσα, ἐτέραν ἀνάστασιν ἀπαιτεῖ ἀπὸ ἡμᾶς, τὸν νέον τρόπον ζωῆς, πού γίνεται κατὰ τὸν παρόντα βίον ἐκ τῆς μεταβολῆς τοῦ χαρακτῆρος. Διότι ὅταν ὁ πόρνος γίνῃ σώφρων, καὶ ὁ πλεονέκτης ἐλεήμων, καὶ ὁ

τραχύς ἡμερος, καί ἐδῶ ἀνάστασις ἔλαβε χώραν, πού εἶναι προοίμιον ἐκείνης. Καί πῶς ἀνάστασις; Ἐπειδή ἡ μέν ἁμαρτία ἐνεκρώθη, ἡ δέ δικαιοσύνη ἀνέστη, καί ἡ μέν παλαιά ζωὴ ἠφανίσθη, ἡ δέ νέα αὕτη καί ἀγγελικὴ κυριαρχεῖ. Ὅταν δέ ἀκούῃς καινὴν ζωὴν, νά ζητῇς πολλὴν τὴν ἐναλλαγὴν, καί μεγάλην τὴν μεταβολήν.

Ἡ ἁμαρτία ἐπιφέρει τὸ γῆρας

Ἄλλ' ὁμως νά δακρύσω ἐν συνεχείᾳ θέλω καί πολὺ νά στενάξω, **Β** ὅταν ἐννοήσω πόσῃν μέν ἐγκατέρρησιν ἀπαιτεῖ ἀπὸ ἡμᾶς ὁ Παῦλος, εἰς πόσῃν δέ ὀκνηρίαν παρεδώσαμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἀφοῦ μετὰ τὸ βάπτισμα ἐπανερχόμεθα εἰς τὸ προηγούμενον γῆρας, καί εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀνακάμπτομεν, καί τὰ σκόρδα ἐνθυμούμεθα μετὰ τὸ μάννα. Διότι δέκα καί εἴκοσιν ἡμέρας μετὰ ἀπὸ αὐτὸ τὸ φῶτισμα³ ἀφοῦ μεταβληθῶμεν, τὰ προηγούμενα πάλιν ἐπιχειροῦμεν. Ἄλλ' ὁ Παῦλος ἀπαιτεῖ ἀπὸ ἡμᾶς αὐτόν τὸν τρόπον ζωῆς ὄχι διὰ τακτὸν ἀριθμῶν ἡμερῶν, **Δ** ἀλλὰ δι' ὅλον τὸν βίον. Ἡμεῖς ὁμως ἐπανερχόμεθα εἰς τὸν προηγούμενον ἔμετον, μετὰ τὴν διὰ τῆς χάριτος νεότητα κατασκευάζοντες τὸ γῆρας διὰ τῶν ἁμαρτιῶν. Διότι ὁ ἔρως τῶν χρημάτων, καί ἡ ὑποδοῦλωσις εἰς ἀτόπους ἐπιθυμίας, καί κάθε ἁμαρτία γενικῶς παλαιώνει ἐκείνον πού τὰς πράττει. «τὸ δέ παλαιούμενον καί γηράσκον ἐγγὺς ἀφανισμοῦ» (Ἐβρ. 8, 13). Διότι δέν εἶναι δυνατόν, δέν εἶναι δυνατόν νά ἴδῃς σῶμα τόσον παραλελυμένον ὑπὸ τοῦ χρόνου, ὅσον ψυχὴν νά σαθροῦται καί νά καταπίπτῃ ὑπὸ πολλῶν ἁμαρτημάτων. Διότι καί εἰς ἔσχατον παραλήρημα φθάνει πλέον μέ τὸ νά ὁμιλῇ διὰ πράγματα χωρὶς σημασίαν, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι πού ἔχουν γηράσει καί παραπαίουں, **Ε** καί γεμάτῃ ἀπὸ μωρίαν καί πολλήν παραφροσύνην καί λήθην, καί ἔχουσα προλήψεις πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, καί βδελυγὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, καί εὐκόλως κυριευομένη ὑπὸ τοῦ διαδόλου. Διότι τοιαῦται εἶναι αἱ ψυχαὶ τῶν ἁμαρτωλῶν. Ἀλλὰ τῶν δικαίων δέν εἶναι τοιαῦται, ἀλλ' ἔχουν νεότητα καί σφρίγος, καί διὰ παντός εὐρίσκονται εἰς αὐτὸ τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας, ἔτοιμα διαρκῶς πρὸς πᾶσαν μάχην καί πάλην· αἱ

3. Ἐννοεῖ τὸ Ἅγιον Βάπτισμα, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Χρυσοστόμου, παραλλήλως πρὸς τὸν νηπιοδαπτισμόν, ἐξηκολούθει νά τελεῖται καί εἰς μεγάλην ἡλικίαν.

ψυχαί ὁμως τῶν ἁμαρτωλῶν, καί ἂν ἀκόμη μικράν ἐπίθεσιν δεχθούν, ἀμέσως ἔπεσαν καί ἐχάθησαν. Καί τοῦτο φανερώων ὁ προφήτης ἔλεγεν, ὅτι «ὥσεί χνοῦς, ὃν ἐκρύπτει ὁ ἄνεμος ἀπό προσώπου τῆς γῆς» 527 τοιοιυτοτρόπως εἶναι εὐκόλως φερόμενοι τῇδε κάκεισε καί ὑφιστάμενοι ἀπό ὅλους βλάβην ἐκεῖνοι πού ζοῦν εἰς ἁμαρτίας. Διότι οὔτε βλέπουν ὑγιῶς, οὔτε ἀκούουν εἰλικρινῶς, οὔτε ὁμιλοῦν ἐνάρθως, ἀλλ' ἔχουν πολύ λόξυγγα, περιφέρουν δέ πολύν σίελον πού περιρρέει εἰς τό στόμα. Καί εἶθε σίελον, καί οὐδόλως θά ἦτο ἄτοπον· τώρα ὁμως ἐκβάλλουν λόγους περισσότερον δυσώδεις ἀπό βόρβορον, καί τό φοδερώτερον μάλιστα, ὅτι δέν δύνανται οὔτε νά ἀποπτύσουν τόν σίελον αὐτῶν τῶν λόγων, ἀλλά κρατοῦντες εἰς τήν χεῖρα μετά πολλῆς βδελυγμίας, Β πάλιν προσάπτουν αὐτόν πού εἶναι παχύς καί δυσκόλως διαλύεται.

Ἴσως ζαλίζεσθε ἀκούοντες τήν διήγησιν αὐτήν· λοιπόν νά ζαλίζεσθε περισσότερον ὅταν βλέπετε τήν πράξιν. Διότι ἔάν ὅταν ταῦτα συμβαίνουν εἰς τό σῶμα εἶναι ἀηδῇ, πολύ περισσότερον ὅταν συμβαίνουν εἰς τήν ψυχήν. Τοιοῦτος ἦτο ὁ παῖς ἐκεῖνος⁴, ὁ ὁποῖος κατηνάλωσεν ὅλα τά ἰδικά του, καί εἰς ἐσχάτην πτωχείαν κατήντησε, διακεείμενος ἀσθενέστερον ἀπό κάθε παραληροῦντα καί νοσοῦντα. Ἄλλ' ὅταν ἠθέλησεν, ἔγινεν αἰφνης νέος, διά μόνης τῆς διαθέσεως καί τῆς μεταβολῆς. Διότι ὅταν εἶπε, θά ἐπιστρέψω πρὸς τόν πατέρα μου, ὁ λόγος αὐτός ἔφερεν εἰς αὐτόν ὅλα τά ἀγαθά· μᾶλλον δέ ὅχι ἀπλῶς ὁ λόγος, ἀλλά τό ἔργον πού προσετέθη εἰς τόν λόγον. C Διότι δέν εἶπε, θά ἐπανέλθω, καί ἔμεινεν· ἀλλ' εἶπε, θά ἐπανέλθω καί ἐπανήλθε, καί διήνυσεν ὅλον ἐκεῖνον τόν δρόμον τῆς ἐπιστροφῆς.

Τοιοιυτοτρόπως καί ἡμεῖς ἄς πράττωμεν· ἔστω καί ἂν ἀπομακρυνθῶμεν πέραν τῶν συνόρων, ἄς ἐπανέλθωμε πρὸς τόν πατρικόν οἶκον, καί ἄς μὴ ἀπογοητευθῶμεν ἐκ τοῦ μήκους τῆς ὁδοῦ. Διότι ἂν θελήσωμεν, ἡ ἐπάνοδος γίνεται εὐκολος καί ταχίστη, μόνον νά ἐγκαταλείψωμεν τήν ξένην, διότι τοῦτο ἐπιφέρει ἡ ἁμαρτία, ἀπομακρύνουσα ἡμᾶς μακράν τῆς οἰκίας τοῦ πατρὸς.

Ἄς ἐγκαταλείψωμεν λοιπόν αὐτήν, ὥστε ταχέως νά ἐπανέλθωμεν πρὸς τόν πατρικόν οἶκον. Διότι φιλόστοργος εἶναι ὁ Πατήρ, D καί θά τιμήσῃ ἡμᾶς ὅχι ὀλιγώτερον ἀπό ἐκείνους πού εὐδοκимоῦν πλησίον του, ἀλλά καί περισσότερον· ἐπειδή καί ἐκεῖνον ὁ πατήρ τότε περισσότερον ἐτίμησε· διότι καί αὐτός περισ-

4. Ὁ γνωστός ἄσωτος υἱὸς τῆς παραβολῆς.

σότερον ηὐχαριστήθη, ὅταν ἀπῆλause τὴν παρουσίαν τοῦ υἱοῦ.

Καί πῶς θά ἐπανέλθω, λέγει; Κάμε ἀρχὴν μόνον εἰς τό πρᾶγμα, καί τό πᾶν ἐπραγματοποιήθη· σταμάτησε τὴν κακίαν, καί μὴ προχωρήσης περαιτέρω, καί ἤδη τό πᾶν κατώρθωσε. Διότι ὅπως ἀκριδῶς εἰς τοὺς ἀρρώστους τό νά μὴ χειροτερεύουν γίνεται ἀρχὴ τῆς θελτιώσεως, οὕτω συμβαίνει καί ἐπὶ τῆς κακίας· μὴ προῤῃς περαιτέρω, καί θά τελειώσῃ ἡ πονηρία. Ἔστω ἐπὶ δύο ἡμέρας ἂν ἐπιτελέσῃς τοῦτο, τὴν τρίτην εὐκολώτερον θά ἀπομακρυνθῇς, καί μετὰ τὰς τρεῖς καί δέκα θά προσθέσῃς, Εἴπειτα εἴκοσιν, εἴπειτα ἑκατόν, εἴπειτα ὅλην τὴν ζωὴν. Διότι ὅσον θά προχωρῇς, εὐκολωτέραν θά ἴδῃς τὴν ὁδόν, καί θά σταθῇς ἐπ' αὐτῆς τῆς κορυφῆς, καί πολλά μαζί ἀγαθὰ θά ἀπολαύσῃς. Ἐπειδὴ καί τότε, ὅτε ἐπανῆλθεν ἐκεῖνος ὁ ἄσωτος, αὐλοὶ καί κιθάραι καί χοροὶ καί συμπόσια καί πανηγύρεις ἦσαν· καί ἐκεῖνος πού ἔπρεπε νά τιμωρήσῃ τὸν παῖδα διὰ τὴν ἄκαιρον δαπάνην καί τὴν τόσον μακρὰν φυγὴν, οὐδέν τούτων ἐποίησεν, ἀλλὰ τὸν εἶδεν ὡς νά ἔχῃ εὐδοκιμήσει, καί δέν ἤθελεν οὔτε μέ λόγους νά ἐπιπλήξῃ τὸν παῖδα, μᾶλλον δέ οὔτε γενικῶς νά ὑπενθυμίσῃ εἰς αὐτόν τὰ προηγούμενα, 528 ἀλλὰ καί περιεχύθη, καί κατεφίλησε, καί μόσχον ἔσφαξε, καί στολὴν ἐνέδυσσε, καί εἰς πολὺν στολισμὸν τὸν κατέστησε.

Ταῦτα λοιπὸν τὰ ὑποδείγματα ἔχοντες καί ἡμεῖς, ἃς ἔχωμε θάρρος καί ἃς μὴ ἀπελπιζώμεθα. Διότι δέν χαίρει τόσον κάποιος πού ὀνομάζεται δεσπότης, ὅπως ὁ Πατὴρ, οὔτε ὅταν ἔχῃ δοῦλον, ὅπως ὅταν ἔχῃ υἱόν· καί μᾶλλον τοῦτο θέλει, παρὰ ἐκεῖνο. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καί ὅλα τὰ ἐπραξεν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐπραξε, καί οὔτε τὸν μονογενῆ ἐλυπήθη, διὰ νά ἀπολαύσωμεν τὴν υἱοθεσίαν, ὥστε νά ἀγαπῶμεν αὐτόν ὄχι μόνον ὡς δεσπότην, ἀλλὰ καί ὡς πατέρα.

Καί ἂν ἀπολαύσῃ τοῦτο ἀπὸ ἡμᾶς, Β σεμνύνεται ὅπως ἀκριδῶς κάποιος πού δοξάζεται, καί εἰς πάντας μεταφέρει αὐτό, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος τίποτε ἀπὸ τὰ ἰδικὰ μας δέν ἔχει ἀνάγκην. Τοῦτο λ.χ. ἐπραξεν ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ, πανταχοῦ λέγων «ἐγὼ Θεός Ἀβραάμ καί Ἰσαάκ καί Ἰακώβ». Καίτοι θεδαίως οἱ δοῦλοι ἔπρεπε νά ὑπερηφανεύωνται δι' αὐτό, τώρα ὁμως ὁ Δεσπότης φαίνεται νά πρᾶττῃ τοῦτο. Διὰ τοῦτο καί εἰς τὸν Πέτρον λέγει: «Φιλεῖς μέ πλέον τούτων;» (Ἰωάν. 21, 17). Δεικνύων, ὅτι τίποτε ἄλλο πρὸ αὐτοῦ δέν ζητεῖ ἀπὸ ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο καί τὸν Ἀβραάμ διέταξε νά θυσιάσῃ τὸν υἱόν, διὰ νά δείξῃ εἰς ὅλους, ὅτι πάρα πολὺ ἀγα-

πᾶται ἀπό τόν πατριάρχην. Τοῦτο δέ, τό νά θέλῃ πάρα πολύ νά ἀγαπᾶται, προέρχεται ἀπό τό γεγονός ὅτι πάρα πολύ ἀγαπᾷ. Διά τοῦτο καί εἰς τούς ἀποστόλους ἔλεγεν: **С** «Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπέρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος» (Ματθ. 10, 37).

Πόσῃν ἀγάπῃν ἀπαιτεῖ ἀπό ἡμᾶς ὁ Χριστός. Τό πάσχειν ὑπέρ αὐτοῦ δημιουργεῖ κέρδος

Διά τοῦτο, ἐκεῖνο τό ὁποῖον εἶναι εἰς ἡμᾶς οἰκειότερον, ἡ ψυχή, καί ταύτην διατάσσει νά τοποθετῶμεν δευτέραν μετά τήν ἀγάπην εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ μέ ὅλην τήν ὑπερβολήν θέλει νά ἀγαπᾶται ἀπό ἡμᾶς. Διότι καί ἡμεῖς, ὅταν μέν δέν διακείμεθα πολύ καλῶς πρὸς κάποιον, οὔτε τήν ἀγάπην ἐκείνου χρειαζόμεθα πολύ, ἔστω καί ἂν εἶναι σπουδαῖος, ἔστω λαμπρός· ὅταν ὁμῶς ἀγαπῶμεν κάποιον θερμῶς καί γνησίως, ἔστω καί ἂν εἶναι ταπεινός, ἔστω μικρός ἐκεῖνος πού ἀγαπᾶται, **Д** μεγίστην δόξαν ὑπολογίζομεν τήν παρ' ἐκείνου ἀγάπην. Διά τοῦτο καί αὐτός ὄχι μόνον τό νά ἀγαπᾶται ἀπό ἡμᾶς, ἀλλά καί τό νά πάσχη χάριν ἡμῶν τά ἐπονείδιστα ἐκεῖνα, ὠνόμαζε δόξαν (πρβλ. Ἰωάν. 13, 31-32). Ἄλλ' ἐκεῖνα μέν ἐξ αἰτίας τῆς ἀγάπης μόνον ἦσαν δόξα· ἐκεῖνα δέ τά ὁποῖα ἡμεῖς ὑπέρ αὐτοῦ θά πάθωμεν, ὄχι μόνον δι' ἀγάπην, ἀλλά καί διὰ τό μέγεθος τοῦ ποθομένου καί τήν ἀξίαν, εὐλόγως δύνανται νά ὀνομασθοῦν καί νά εἶναι δόξα.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν χάριν τῶν μεγίστων στεφάνων, ἃς παρατρέχωμε χάριν αὐτοῦ τούς κινδύνους, καί μήτε ἡ πτωχεία μήτε ἡ νόσος, μήτε ἡ δλάβη, οὔτε ἡ συκοφαντία, οὔτε αὐτός ὁ θάνατος, ἃς μὴ νομίζωμεν ὅτι εἶναι βαρὺ καί ἐπαχθές, ὅταν χάριν αὐτοῦ ὑπομένωμεν αὐτά. **Ε** Διότι ἐάν ἔχωμεν νηφαλιότητα, τά μέγιστα δι' ὅλων αὐτῶν θά κερδίσωμεν· ὅπως ἀκριβῶς θεδαίως ἐάν δέν ἔχωμεν νηφαλιότητα, οὔτε ἀπό τά ἀντίθετα θά καρπωθῶμεν κάτι ἀγαθόν. Πρόσεξε δέ. Σέ δλάπτει κάποιος καί σέ πολεμεῖ; Λοιπόν σέ προετοιμάζει νά εὕρισκεσαι εἰς ἐγρήγορσιν καί σοῦ παρέχει ἀφορμήν νά γίνῃς ὁμοῖος μέ τόν Θεόν. Διότι ἂν ἀγαπήσῃς αὐτόν πού σοῦ ἐτοιμάζει κακόν, θά γίνῃς ὁμοῖος πρὸς ἐκεῖνον πού ἀνατέλλει τόν ἥλιον ἐπὶ πονηροὺς καί ἀγαθοὺς. Ἄλλος σοῦ ἀφαιρεῖ χρήματα; Ἄν ὑποφέρῃς γενναίως, θά λάβῃς τόν ἴδιον μισθόν μέ ἐκεῖνους πού ἔχουν δαπανήσει τά πάντα διὰ τούς πτωχοὺς. «Καί γάρ τήν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν, φησί,

μετά χαρᾶς προσεδέξασθε, γινώσκοντες κρείττονα ὑπαρξίν ἔχειν ἐν οὐρανοῖς, καί μένουσαν» (Ἐβρ. 10, 34). 529 Ὁμιλήσε κάποιος κακῶς καί ἐχλευάσεν; Καί ὅταν εἶναι ἀληθῆ ταῦτα, καί ὅταν εἶναι ψευδῆ, σοῦ ἐπλεξε μέγιστον στέφανον, ἄν μέ πραότητα ὑπομείνης τήν κοροϊδίαν. Διότι καί ἐκεῖνος πού συκοφαντεῖ μᾶς προξενεῖ πολύν τόν μισθόν. «Χαίρετε γάρ, φησί, καί ἀγαλλιᾶσθε, ὅταν εἰπωσι πᾶν πονηρόν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι, ὅτι ὁ μισθός ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (Ματθ. 5, 12, 11)· καί ἐκεῖνος πού χλευάζει ἀληθῆ πάλιν τὰ μέγιστα ὠφελεῖ, μόνον ἑάν πράως ὑποφέρωμεν τὰ λεγόμενα. Διότι καί ὁ Φαρισαῖος ἀληθεύων ὠμίλει κακῶς διά τόν τελώνην, ἀλλ' ὅμως ἀντί τελώνου τόν κατέστησε δίκαιον.

Καί διατί πρέπει νά ἀναφέρω ἐν πρός ἐν; διότι εἶναι δυνατόν, ἀφοῦ διεξέλθωμε τούς ἄθλους τοῦ Ἰώδ, Β ὅλα αὐτά νά τὰ πληροφορηθῶμεν μέ πᾶσαν λεπτομέρειαν. Διά τοῦτο καί ὁ Παῦλος ἔλεγε: «Θεός ὑπέρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν» (Ρωμ. 8, 31); Ὅπως ἀκριδῶς λοιπόν, ὅταν προσπαθῶμεν κερδίζομε καί δι' ἐκείνων πού μᾶς λυποῦν, τοιουτοτρόπως, ὅταν ἀδιαφορῶμεν, οὔτε δι' ἐκείνων πού μᾶς ὠφελοῦν γινόμεθα καλύτεροι. Διότι τί ὠφέλησε τόν Ἰούδαν, πές μου, ἡ συναναστροφή του μετά τοῦ Χριστοῦ; Τί δέ τούς Ἰουδαίους ὁ νόμος; Τί δέ τόν Ἀδάμ ὁ παράδεισος; Τί δέ τούς ἐν τῇ ἐρήμῳ ὁ Μωϋσῆς;

Διά τοῦτο λοιπόν ὅλα ἀφοῦ τὰ ἀφήσωμεν, ἐν μόνον πρέπει νά προσέχωμεν, πῶς θά τακτοποιήσωμεν καλῶς τὰ σχετιζόμενα πρός τούς ἑαυτούς μας· καί ἄν τοῦτο πράττωμεν, C οὔτε ὁ διάβολος θά μᾶς νικήσῃ ποτέ, ἀλλά καί περισσότερον θά μᾶς ὠφελήσῃ, ἀφοῦ μᾶς προετοιμάξῃ νά σωφρονῶμεν. Κατ' αὐτόν τόν τρόπον καί ὁ Παῦλος διηγείρε λ.χ. τούς Ἐφεσίους, διηγούμενος τήν ἀγριότητα ἐκείνου. Ἄλλ' ἡμεῖς καθεύδομεν καί ρέγχομεν, παρὰ τό γεγονός, ὅτι ἔχομεν πόλεμον πρός τόσον κακόν ἐχθρόν. Καί ἑάν μὲν ἀντιληφθῶμεν ὅφιν νά ἐμφωλεύῃ παρὰ τήν κλίνην μας, πολλήν προσπάθειαν θά ἐπεδεικνύομεν, ὥστε νά φονεύσωμεν αὐτόν· ὅταν ὅμως ὁ διάβολος ἐμφωλεύῃ πλησίον τῶν ψυχῶν μας, νομίζομεν, ὅτι οὐδέν δεινόν θά πάθωμεν, ἀλλ' ἔχομεν ἀποσυρθῆ ἀπό τήν μάχην. Τό δέ αἷτιον εἶναι, ἐπειδή δέν βλέπομεν αὐτόν μέ τούς ὀφθαλμούς τοῦ σώματος. Καί ὅμως διά τοῦτο ἔπρεπε περισσότερον νά εὐρισκώμεθα εἰς ἐγρηγόρσιν καί σωφροσύνην. Διότι ἀπό τόν αἰσθητόν ἐχθρόν μὲν δύναται τις τοῦλάχιστον νά προφυλαχθῇ εὐκόλως, τόν ἀόρατον ὅμως, D ἑάν δέν εἴμεθα διά παντός

καθωπλισμένοι, δέν θά δυνηθῶμεν εὐκόλως νά ἀποφύγωμεν· καί μάλιστα, διότι δέν γνωρίζει νά πολεμῇ κατ' εὐθείαν· διότι ἐάν συνέβαινε τοῦτο, ταχέως θά ἐκυριεύετο· ἀλλά μέ τό σχῆμα τῆς φιλίας πολλάκις ἐναποθέτει τό δηλητήριο τῆς σκληρότητος. Κατ' αὐτόν τόν τρόπον π.χ. καί τήν γυναῖκα τοῦ Ἰῶδ προητοίμασε, ἀφοῦ τήν ἐνέδυσσε μέ τό προσωπεῖον τῆς φιλοστοργίας, νά εἰσφέρει τήν κακὴν ἐκείνην συμβουλὴν (νά βλασφημήσῃ τόν Θεόν, διά νά ἀποθάνῃ καί νά τελειώσουν τά βάσανά του). Κατ' αὐτόν τόν τρόπον καί ὅταν συνομιλῇ μέ τόν Ἀδάμ, ὑποκρίνεται, ὅτι φροντίζει καί προστατεύει, λέγων, *Ε* ὅτι «ἀνοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοί ἢ ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπό τοῦ ξύλου» (Γεν. 3, 5). Κατ' αὐτόν τόν τρόπον ἐπεισε πάλιν καί τόν Ἰερθάε μέ τό πρόσχημα τῆς εὐσεβείας (νά τηρήσῃ δηλαδή τόν ὄρκον πού εἶχε δώσῃ νά θυσιάσῃ πρὸς τόν Θεόν τό πρῶτον πρᾶγμα, πού θά εὑρίσκε εἰς τόν οἶκον του μετά τήν νίκην του πρὸς τοὺς Ἀμμωνίτας) καί νά κατασφάζῃ τήν θυγατέρα του, καί τήν παράνομον θυσίαν νά προσφέρει.

Εἶδες τὰς μεθοδείας αὐτοῦ; Εἶδες τόν ποικίλον πόλεμον; Νά φυλάττεσαι λοιπόν, καί ἀπό παντοῦ νά περιφρουρῇσαι μέ τά ὄπλα τά πνευματικά, καί νά πληροφορῇσαι τὰς μηχανορραφίας ἐκείνου μέ πᾶσαν λεπτομέρειαν, διά νά εἶσαι ἀκυρίευτος, καί νά κυριεύσῃς αὐτόν εὐκόλως. Ἐπειδὴ καί ὁ Παῦλος κατ' αὐτόν τόν τρόπον ἐνίκησεν αὐτόν, ἀφοῦ ἐμάνθανε καλῶς ταῦτα μέ τὰς λεπτομερείας των· διά τοῦτο καί ἔλεγεν: «Οὐ γάρ αὐτοῦ τά νοήματα ἀγνοοῦμεν» (Β' Κορινθ. 2, 11).

Καί ἡμεῖς λοιπόν ἅς προσπαθῇσωμεν καί νά μάθωμεν καί νά ἀποφύγωμεν τὰς ἐπιδουλάς αὐτοῦ, ὥστε, ἀφοῦ ὑψώσωμεν τήν κατ' αὐτοῦ νίκην, νά ἀνακηρυχθῶμεν καί κατὰ τόν παρόντα βίον καί κατὰ τόν μέλλοντα αἰῶνα, 530 καί νά ἐπιτύχωμεν τά ἀθάνατα ἀγαθά, διά τῆς χάριτος καί τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετά τοῦ ὁποίου εἰς τόν Πατέρα μαζί μέ τό ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμις, τώρα καί πάντοτε καί εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΝ ΚΕΙΜΕΝΟΝ

BIBLIOTHECA PATRUM

ECCLESIAE CATHOLICAE

QUI

ANTE ORIENTIS ET OCCIDENTIS SCHISMA

FLORUERUNT.

DELECTU PRESBYTERORUM QUORUNDAM OXONIENSIIUM.

SI JAM SATIS JACTATUS VIDERIS, FINEMQUE HUIUSMODI LABORIBUS VIS
IMPONERE, SEQUERE VIAM CATHOLICAE DISCIPLINAE, QUAE AB
IPSO CHRISTO PER APOSTOLOS AD NOS USQUE MANAVIT,
ET AB HINC AD POSTEROS MANATURA EST.

S. Aug. de Uhl. Credendi, c. 8.

OXONII:

EXCUDEBAT T. COMBE, ACADEMIAE TYPOGRAPHUS.

VENEUNT IBIDEM APUD J. H. PARKER;

LONDINI APUD F. ET J. RIVINGTON.

M.DCCC.XLIX.

SANCTI PATRIS NOSTRI

JOANNIS CHRYSOSTOMI

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI

INTERPRETATIO

OMNIUM EPISTOLARUM PAULINARUM

PER HOMILIAS FACTA.

TOMUS I.

CONTINENS HOMILIAS IN EPISTOLAM AD
ROMANOS.

OXONII:

EXCUBEAT T. COMBE, ACADEMIAE TYPOGRAPHUS.

VE NEUNT IBIDEM APUD J. H. PARKER;

LONDINI APUD F. ET J. RIVINGTON,

M.DCCC.XLIX.

SANCTI PATRIS NOSTRI
JOANNIS CHRYSOSTOMI

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI

IN DIVI PAULI
EPISTOLAM AD ROMANOS
HOMILIAE XXXIII.

EDITIO NOVA

AD FIDEM CODICUM MSS. ET VERSIONUM ANTIQUARUM
DILIGENTER CASTIGATA.

OXONII:

EXCUDERAT T. COMBE, ACADEMIAE TYPOGRAPHUS.
VENEUNT IBIDEM APUD J. H. PARKER;
LONDINI APUD F. ET J. RIVINGTON.

M.DCCC.XLIX.

MAXIME REVERENDO IN CHRISTO PATRI

GULIELMO

ARCHIEPISCOPO CANTUARIENSI,

ANGLIAE TOTIUS PRIMATI ET METROPOLITANO,

OLIM IN HAC NOSTRA ACADEMIA SACRAE THEOLOGIAE PROFESSORI REGIO,

DICATUR

HAEC BIBLIOTHECA

PRISCORUM PATRUM, EPISCOPORUM,

DOCTORUM, CONFESSORUM, MARTYRUM,

SANCTAE AC CATHOLICAE CHRISTI ECCLESIAE,

QUO PIETATI SATISFIAT

ERGA NOMEN VENERABILE

ET

PATERNI ANIMI BENEVOLENTIAM.

MONITUM.

“SERMONES CHRYSOSTOMI in Epistolas Pauli,” ut Savillii verba nostrum in usum accommodemus, “ante annos fere nonaginta ediderunt Veronenses [anno MDXXIX], atque iterum nuper admodum Heidelbergenses. Illi, quod potuerunt, praestiterunt, praeter interpunctionum vitia: quod non potuerunt ex unico, eoque *ἡμιβρώτῳ* Codice, quod viros bonos decuit, ingenue confessi sunt. Heidelbergenses, cum scriptos Codices tam Augustanae, quam Palatinae Bibliothecae magnificis titulis prae se ferrent, et quidem haberent ad manum, castigatis ex MSS. levi manu Homiliis tredecim prioribus ad Romanos, quo fucum lectori facerent, usque ad illa verba, *ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσι*, quae reperiuntur Hom. XIV [XV] p. 113. l. 7. Editionis nostrae, in cetero opere usque ad finem Epistolarum, nullo, ut videtur, adito libro, nullo inspecto, Veronensium errores novis de suo erroribus auctos et accumulatos, pro nova scilicet et emendata Editione nobis obtruserunt.” Hujus igitur Editionis, tanquam plane fallacis et fraudulentæ, nos nullam rationem habuimus; Veronensem autem, unde ceterae omnes fluxerint, cum constet ex

unico libro Veneto totam pendere, operae pretium erit, plenam et accuratam hujus Codicis descriptionem, a THEODORO HEYSIO nostro rogatu concinnatam, hic subjungere.

“Codex Bessarioneus 103 [Heysii b.] bombacinus, foliis majoribus quadringentis quatuordecim; quo corpore uno universa Jo. Chrysostomi in Paulum Expositio continetur. Scriptura saeculi circiter XI. μονόστοιχος, literulis exiguis accurate distincta, in compendiis plurima, quibus fere utebantur docti homines, cum sibi, non emptori, exempla elaborabant, praeter fidem operis elegantiae parum curiosi. Et sanequam purus est textus: festinatione perraro, inscitia nunquam erratum; ubi corrupta lectio, archeographi mendo est, non vitio descriptoris; nulla praeterea secunda manus: si quid correctum, est a librario; δισσογραφίαι sicubi notantur (quae tamen sunt valde paucae). ex ipso archeographo translatae apparet.—Est autem hic idem ille Codex, quem elegerat Gibertus Episcopus Veronensis, unde primus Chrysostomi super Paulum Commentarios in publicum ederet (a. 1529, ex officina fratrum de Sabio). Quod quo serius animadverti, eo certius mihi exploratum, quippe post laborem non brevem in colligendis a Saviliana scriptura diversitatibus frustra vel minimo cum fructu consumptum. Nimirum et Savillii hinc paene omnis pendet recensio, qui, quae erat religiosissimi Critici summa cautio, ea sibi lege videtur alia antigrapha adhibenda censuisse, ut unius prototypi auctoritati plures etiam quam deteriores lectiones posthaberet. Quin quod Serimonum clausulam, sive τὴν δοξολογίαν, ita mutilam dedit, ut desinere soleat in verbis χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ, hunc unum librum habet auctorem, cum ceteri quotquot sunt omnes pleniorum ubique formulam exhibeant, quos jure secutus est Montefalconius.—Jam ubi satis mihi persuasi, Editores Veronenses in Codice typis exprimendo fideliter omnino neque indiligenter egisse, deserendus mihi ille, qui quantum poterat, profuit, et vero perveniendum a corpore ad membra. Id enim nunc

agitur, ut ex aliis exemplis, praesertim siqua sunt vetustiora, quae singulas tantum partes Chrysostomei operis, alias atque alias continent, corruptelarum remedia, lacunis supplementa conquiramus; denique, siquidem fieri potuerit, ut qui hoc totum corpus confecit, moralium indicem praefixit, clausulas sermonum amputavit, idem in ipsa subinde oratione, suo arbitratu, mutare aliqua vel compendiaria quadam ratione contrahere sibi permiserit, id maxime contendendum, ut ultra unius notarii curas sive qualemcunque recensionem, ad Scriptoris pristinam manum, quantum per Codices licet, propius accedere studeamus."

Haec de integro corpore Commentariorum, in quibus Chrysostomus Epistolas Paulinas omnibus luminibus ingenii, doctrinae, facundiae illustraverit, dicta sint. Nunc ad has ipsas in Epistolam ad Romanos Homilias, quas post Commentaria in Epistolam ad Corinthios utramque edendas suscepimus, transeamus.

Savilius in exemplari horum Sermonum Veronensi castigando, Regium quendam Codicem adhibuit, qui cum nostro A. quantum ex variantibus lectionibus ab isto Editore vel in contextum receptis, vel in margine reconditis, colligere licet, magna ex parte consentire videtur. Partim hujus libri ope, partim ingenii, quo pollebat, acumine, plurima archetypi ejus menda sustulit, lacunas, si quae erant, sarsit, interpunctionem correxit, denique Editoris partes, pro subsidiis quae ei erant ad manum, summa fide ac diligentia egit. Porro castigationes quasdam lectionesque Codicis Augustani post absolutam Editionem ab Hoeschelio mihi in fine Tomi octavi ordinavit.

Omissa Morelli recensione, cujus criticus usus est nullus, restat Editio, quae per tot annos ceteras omnes

splendore suo obscuravit, Benedictina, ab ipso Montefalconio, insigni istius fraternitatis ornamento, elaborata. De quo Patris nostri Editore quid sentiamus, cum decem abhinc annis nec tecte nec timide dixerimus, memoriam viri laudatissimi novis vituperationibus onerare, ingratum sane et odiosum foret. Penes Lectorem iudicium sit. Codices vero, quibuscum hasce Homilias contulisse se profitetur Montefalconius, sunt Reg. 1954, (hodie 732, nobis B.) et Colbert. 993 (nunc Reg. 734, nobis E.)

Tandem ad nostram Editionem accedendum est, cujus in usum diligenter collati sunt libri quos nunc recensebimus.

- A. Codex Regius 731. Membranaceus, saeculi XII. Hunc librum haud mediocri cum fructu in subsidium vocavit Editor Benedictinae alterius, quae prodiit Parisiis, anno MDCCCXXXIV—MDCCCXL.
- B. Regius 732. Membranaceus, saeculi XI. a Montefalconio adhibitus.
- C. Vaticanus 550. Membranaceus, saeculi X. Exhibet hic liber duas recensiones plane diversas. Scilicet in priore operis parte, usque ad finem Homiliae octavae, cum nostris A.F.H.I. plerumque conspirat; in ceteris autem sermonibus arctam cum Cod. G. affinitatem prae se fert. Hujus libri collatio integra ab Heysio nostro confecta penes nos est; quam tamen non nisi ad lacunas alterius Codicis supplendas adhibuimus.
- D. Regius 1016 A. Membranaceus, saeculi XI.
- E. Regius 734. Membranaceus, saeculi XI. a Montefalconio in subsidium vocatus.
- F. Venetus, Bessarioneus 98. Forma quadrata, membranis 262, paginis bipartitis versuum tricenorum singulorum, scriptus saec. XI.
- G. Venetus, Append. 564. Olim Jacobi Contareni, saeculi item XI. membranaceus, forma quadrata, foliis 287, (quorum tamen viginti duo chartacea saeculo XV.

suppleta fuerunt) paginis bipartitis versuum vicenorum quinquorū. Incipiunt antiqui libri reliquiae pag. Sav. 6, 15: exeunt pag. 148, 32. Intus sunt lacunae, quas in Var. Lect. notavimus. "Textum praebet, ineptas interpolatorum manus non leviter quidem, neque tamen ita passum, quin vetustissimi ejus, quod illi corrupturi sategabant, exempli lectiones multae superstites ex ipsa labe eniteant, vulgatis nonnunquam anteferendae." *Heyse*.

- H. Monacensis (olim Augustanus) 457. Membranaceus, saeculi XI. in fol. minore, constans foliis 329, initio mutilus. Nostrum in usum contulit J. G. KRABINGER. Hic est, ni fallimur, Augustanus ille, quem Savilii in gratiam contulit Hoeschelius.
- I. Vindobonensis, Lambec. CXLI. Chartaceus, antiquus et bonae notae, in quarto. Continet 1mo. a fol. 1. usque ad fol. 111. Chrysostomi Homilias in Epistolam ad Hebraeos initio mutilas; 2do. a fol. 111. usque ad fol. 239. Ejusdem Homilias in Epistolam ad Romanos, in fine laceras.

Codices horum Sermonum Mosquenses, a nobis in textu Apostolico recensendo appellatos, descripsit C. F. Matthaei in Edit. Nov. Test. Tom. VI. p. 262 sqq. Hi sunt,

3. Membranaceus Bibliothecae SS. Synodi num. XCVII. in folio. Scriptus est anno post Christum natum DCCCCXVII. Continet in foliis 352. XXXIII Homilias S. Chrysostomi in Epistolam D. Pauli ad Romanos. Contextus sacer scriptus est literis quadratis. Singula folia distincta sunt binis columnis.
8. Membranaceus Bibliothecae SS. Synodi num. C. in folio. Saeculi X. aut XI. Continet in foliis 425. XXXIII Orationes (λόγους) Chrysostomi in Epistolam ad Romanos. Singulae paginae divisae sunt in binas columnas.

Catenam in D. Pauli Epistolam ad Romanos e Cod. Bodleiano edidit J. A. Cramer ὁ μακαρίτης, quae tamen

vix decem Chrysostomi loca, eaque levissimi momenti, includit. Majore cum fructu evolvimus ejusdem operis Supplementum e Cod. Monacensi 23. descriptum, quod incipit a Cap. VII. v. 7. quodque magnam partem ex Chrysostomi commentariis decerptum est.

Homilias S. Chrysostomi in Epistolam ad Romanos Latinas fecerunt, integras Wolfgangus Musculus, septendecim priores Germanus Brixius, Altissiodorensis. Hic autem ad manum habuit, praeter Editionem Veronensem, librum scriptum ab Erasmo acceptum, quem nunc Germanicum, nunc Budaei Codicem appellat. Hic liber ad eandem cum nostro G. recensionem pertinere videtur.

Valeas, Lector, et incepto nostro faveas.

F. F.

ΙΩΑΝΝΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

I

ΟΜΙΛΙΑΙ Α'-ΙΑ'

ΛΟΓΟΣ Α.

ΣΥΝΕΧΩΣ ἀκούων ἀναγινωσκομένων τῶν ἐπιστολῶν τοῦ μακαρίου Παύλου, καὶ καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα δις, πολλάκις ἂν καὶ τρις καὶ τετράκις, ἤνικα ἂν μαρτύρων ἀγίων μνήμας ἐπιτελῶμεν, χαίρω μὲν τῆς σάλπιγγος ἀπολαύων τῆς πνευματικῆς, καὶ διανίσταμαι, καὶ θερμαίνομαι τῷ πόθῳ, τὴν ἐμοὶ φίλην ἐπιγινώσκων φωνήν, καὶ μονονουχὶ παρόντα αὐτὸν δοκῶ φαντάζεσθαι, καὶ διαλεγόμενον ὁρᾶν· ἀλγῶ δὲ καὶ ὀδυνῶμαι, ὅτι τὸν ἄνδρα τοῦτον οὐχ ἅπαντες ἴσασιν, ὥσπερ εἰδέναι χρὴ, ἀλλ' οὕτω τινὲς αὐτὸν ἀγνοοῦσιν, ὥς μηδὲ τῶν ἐπιστολῶν τὸν ἀριθμὸν εἰδέναι σαφῶς. Τοῦτο δὲ γίνεται οὐ παρὰ ἀμαθίαν, ἀλλὰ παρὰ τὸ μὴ βούλεσθαι συνεχῶς ὁμιλεῖν τῷ μακαρίῳ τούτῳ. Οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς ὅσαπερ ἴσμεν, εἴπερ τινὰ ἴσμεν, δι' εὐφύϊαν καὶ ὀξύτητα διανοίας ἐπιστάμεθα, ἀλλὰ διὰ τὸ συνεχῶς ἔχεσθαι τοῦ ἀνδρός, καὶ σφόδρα διακείσθαι ἐπερὶ αὐτόν. Τὰ γὰρ τῶν φιλουμένων πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων οἱ φιλοῦντες ἴσασιν, ἅτε δὴ μεριμνῶντες αὐτούς. "Ὅπερ καὶ ὁ μακάριος ὁ οὗτος ἐνδεικνύμενος, ἔλεγε Φιλιππησίοις" ¹ "Καθὼς ἐμοὶ δίκαιόν ἐστι τοῦτο φρονεῖν περὶ ὑμῶν, διὰ τὸ ἔχειν με ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμᾶς,

¹ Philipp. i. 7.

CODICES B.D.E.F.I.   ^a Sic B.E.F.I. δὲ aberat ante Montef.   ^b τῶν]

+αὐτοῦ D.   ^c περὶ] πρὸς F.I.   ^{γρ. περὶ} πρὸς (sic) D.   ^d οὗτος] Παῦλος F.
^e ἐμοὶ om. D.E.F.   ^e με pro ἐμοὶ est in Sav. marg.

ἐν ἑτέροις τοῖς δεσμοῖς μου, καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ καὶ βεβαιώσει τοῦ εὐαγγελίου." "Ὡστε καὶ ὑμεῖς ἂν ἐθέλητε μετὰ προθυμίας προσέχειν τῇ ἀναγνώσει, οὐδενὸς ἑτέρου ἡδεύσεσθε. Ἀψευδὴς γὰρ ὁ τοῦ Χριστοῦ λόγος ὁ εἰπὼν ^{2α} Ζητεῖτε, καὶ εὐρήσετε κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν." Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ πλεόν ἡμῖν 426 τῶν ἐνταῦθα συλλεγομένων καὶ παιδοτροφίαν καὶ γυναικὸς ἐπιμέλειαν καὶ οἰκίας πρόνοιαν ἀνεδέξαντο, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἂν ἀνάσχοιντο ὅλους ἑαυτοὺς δοῦναι τῷ πόνῳ τούτῳ· πρὸς γοῦν τὸ λαβεῖν τὰ ἴσα ἑτέρων συλλεγόντα διανάστητε, καὶ τοσαύτην ἀπονεύετε σπουδὴν τῇ τῶν λεγομένων ἀκροάσει, ὅσῃ τῇ τῶν χρημάτων συλλογῇ. Εἰ γὰρ καὶ αἰσχροὺς τοσαύτην ἀπαιτῆσαι παρ' ὑμῶν μόνην, ἢ πλὴν ἀλλ' ἀγαπητὸν, ἂν τοσαύτην γοῦν διδῶτε. Καὶ γὰρ ἐντεῦθεν τὰ μυρία ἐφύη κακὰ, ἀπὸ τῆς τῶν γραφῶν ἀγνοίας· ἐντεῦθεν ἡ πολλὴ τῶν αἱρέσεων ἐβλάστησε λύμη, ἐντεῦθεν οἱ ἡμελημένοι βίοι, ἐντεῦθεν οἱ ἀκερ- (2) δεῖς πόνοι. "Ὡσπερ γὰρ οἱ τοῦ φωτὸς ἀπεστερημένοι τούτου οὐκ ἂν ὀρθὰ βαδίσαιεν· οὕτως οἱ πρὸς τὴν ἀκτῖνα τῶν θείων μὴ βλέποντες γραφῶν, πολλὰ ἀναγκάζονται καὶ συνεχῶς ἀμαρτάνειν, ῥᾶτε ἐν σκότῳ χαλεπωτάτῳ βαδίζοντες. "Ὅπερ ἵνα μὴ γένηται, θιανοῖζωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν λαμπρότητα τῶν ἀποστολικῶν ῥημάτων. Καὶ γὰρ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἔλαμψεν ἡ τούτου γλῶττα, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐπλεονέκτησε τῷ τῆς διδασκαλίας λόγῳ. Ἐπειδὴ γὰρ περισσότερον αὐτῶν ἐκοπίασε, πολλὰ καὶ τοῦ πνεύματος ἐπεσπάσατο τὴν χάριν. Καὶ τοῦτο 500 οὐκ ἀπὸ τῶν ἐπιστολῶν ἰσχυρίζομαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν Πράξεων. Εἰ γὰρ πον δημηγορίας ἦν καιρὸς, αὐτῷ πανταχοῦ παρεχώρου· διὸ καὶ Ἑρμῆς εἶναι ἐνομιζέτο παρὰ τοῖς ἀπίστοις, διὰ τὸ τοῦ λόγου κατάρχειν.

Μέλλοντας δὲ εἰς τὴν ἐπιστολὴν κατιέναι ταύτην, ἀναγκαῖον καὶ τὸν χρόνον εἰπεῖν, καθ' ὃν ἐγράφη. Οὐδὲ γὰρ, ὥς οἱ πολλοὶ νομίζουσι, πρὸ πασῶν τῶν ἄλλων ἐστίν, ἀλλὰ τῶν μὲν ἀπὸ Ῥώμης γραφεισῶν προτέρα πασῶν, τῶν δὲ ἄλλων ὑστέρα, εἰ καὶ μὴ πασῶν· καὶ γὰρ αἱ πρὸς Κορινθίους ἀμφότεραι πρὸ

² Matth. vii. 7.

¹ τε om. F.I. ² ἂν ἐθέλητε] Sic omnes. ei θέλητε Edd. ^h Sic D.E.F.I. Edebatur δεηθήσεσθε. ¹ Sic omnes. Articulus aberat. ^k ὑμῖν om. F. ^l παρ' ἑτέρων] ἑτέρω B. ^m πλὴν om. D. ⁿ διδῶτε omnes. Editi δῶτε. ^o βαδίσαιεν B.D.E.F. βαδίσαι I. βαδίσειαν Edd. praeter Ben. ^p ἀρε] + δὲ Edd. invitis libris. ^q ἀνοίξωμεν B.D.E. ^r τῷ τῆς δ. λόγῳ om. I. ^s περισσότερος (sine αὐτῶν) I. ^t τοῦ π. ἐ. τὴν χ.] Sic omnes. τὴν τοῦ π. ἐ. χ. Edd. ^v ἰσχυρ. omnes. διῶχυρ. Edd. ^w οἱ accessit ex omnibus.

ταύτης εἰσὶν ἀπεσταλμένοι. Καὶ τοῦτο δῆλον ἀφ' ὧν ἐν τῷ τέλει ταύτης ἔγραφεν, οὕτω λέγων· ³“Νυνὶ δὲ πορεύομαι εἰς Δ¹ Ἱερουσαλὴμ διακονῶν τοῖς ἁγίοις. Ὑψόκησαν γὰρ Μακεδονία καὶ Ἀχαΐα κοινωνίαν τινὰ ποιήσασθαι εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ.” ²Κορινθίοις γὰρ ἐπιστέλλων ἔλεγεν· ⁴“Ἐὰν ἢ ἄξιον τοῦ καμὲ πορεύεσθαι, σὺν ἐμοὶ πορεύονται,” περὶ τῶν ἀποκομιζόντων ἐκείσε τὰ χρήματα ταῦτα λέγων. “Ὅθεν δῆλον, ὅτι ἡνίκα μὲν ἐπέστελλε Κορινθίοις, ἀμφίβολον ἦν τὸ τῆς τοιαύτης ἀποδημίας αὐτοῦ· ὅτε δὲ Ῥωμαίοις, ⁵κεκυρωμένον λοιπόν. Τούτου δὲ ὁμολογουμένου, κακείνο δῆλον, ὅτι αὕτη μετ' ἐκείνας ἢ ἐπιστολή. Καὶ ἢ πρὸς Ε¹ Θεσσαλονικέας δὲ ἐμοὶ δοκεῖ προτέρα τῆς πρὸς ὁ Κορινθίους εἶναι. Καὶ γὰρ ἐκείνοις πρότερον ἐπιστείλας, καὶ τὸν τῆς ἐλεημοσύνης πρὸς αὐτοὺς ἐκινήσας λόγον, ὅτε ἔλεγε· ⁵“Περὶ δὲ τῆς φιλαδελφίας οὐ χρεῖαν ἔχομεν γράφειν ὑμῖν· αὐτοὶ γὰρ ὑμεῖς θεοδιδασκτοί ἐστε εἰς τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους· καὶ ἢ γὰρ ποιεῖτε αὐτὸ· ¹εἰς πάντας τοὺς ἀδελφούς” τότε Κορινθίοις ἐπέστελλε. Καὶ τοῦτο αὐτὸ δηλοῖ λέγων· ⁶“Οἶδα ²γὰρ τὴν προθυμίαν ὑμῶν, ἣν ὑπὲρ ὑμῶν καυχῶμαι Μακεδόσιν, ὅτι ⁴²⁷ Ἀχαΐα παρεσκεύασται ἀπὸ πέρυσι· καὶ ὁ ἐξ ὑμῶν ζήλος ἡρέθισε τοὺς πλείονας.” Ἐξ ὧν ἔδειξεν, ὅτι πρῶτοις ἐκείνοις περὶ τούτου διελέχθη. Τούτων μὲν οὖν ὑστέρᾳ τῶν ἐπιστολῶν αὕτη, τῶν δὲ ἀπὸ Ῥώμης πρώτη. Οὐδέπω γὰρ ἦν τῆς Ῥωμαίων πόλεως ἐπιβὰς, ἡνίκα ταύτην ἔγραφε τὴν ἐπιστολήν· καὶ τοῦτο δηλοῖ λέγων· ⁷“Ἐπιποθῶ γὰρ ἰδεῖν ὑμᾶς, ἵνα τι ³μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικόν.” Ἀπὸ Ῥώμης δὲ Φιλιππησίοις ἐπέστελλε· διό φησιν, ⁸“Ἀσπάζονται ὑμᾶς οἱ ἅγιοι πάντες, μάλιστα οἱ ἐκ τῆς Καίσαρος οἰκίας.” Καὶ Ἑβραίοις δὲ ἐκείθεν ὁμοίως· διό ⁴καὶ φησι, τοὺς ἀπὸ τῆς Ἰταλίας ἀσπά-Β ζεσθαι πάντας αὐτοὺς. Καὶ τὴν πρὸς Τιμόθεον δὲ ἐπιστολήν

³ Rom. xv. 25, 26.⁴ 1 Cor. xvi. 4.⁵ 1 Thessa. iv. 9, 10.⁶ 2 Cor. ix. 2.⁷ Rom. i. 11.⁸ Philipp. iv. 22. Heb. xiii. 24.

^x ἐπεστ. B.D. Veron. ^γ εὐδόκησε vel εὐδόκησεν D.I. ηὐδόκησε B.E. Sav. in marg. habet εὐδόκησε γὰρ Μακεδόσι καὶ Ἀχαΐα. ² Κορινθίοις γὰρ] Sic B.E.F.I. et Ed. Veron. καὶ Κορινθίοις D. Κορινθίοις δὲ Sav. Mor. Ben. Corinthiis autem Interpp.

^a καμὲ D.F.I. καὶ ἐμὲ B.E. ut tacite edidit Montef. Aberat καί. ^b κεκ. ἦν λ. D.F.I. ἦν κεκ. λ. Sav. Mor. Ben. ἦν abest a B.E. et Veron. ^c ὁμολογημένου D.F.I. ^d Sic B.D.E.I. Θεσσα-

λοικεῖς vulgo. ^e Κορινθίους] + ἐπιστολῆς D.E. Ita Sav. Mor. Ben.

^f ἐκινήσας mendose E. ^g ὑμεῖς om. I. ^h γὰρ om. E. ⁱ εἰς] Sic B.D.E.I. Edebatur πρὸς.

^j ἦν] καὶ I. ^m μεταδῶ] δῶ F.I. ⁿ καί, quod aberat, est in nostris omnibus.

καὶ αὐτὴν ἀπὸ Ῥώμης ὁ δεδεμένος ἔπεμψεν· ἡ καὶ ἐσχάτη μοι
δοκεῖ πασῶν εἶναι τῶν ἐπιστολῶν· καὶ δῆλον ἀπὸ τοῦ τέλους.
9^a Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, φησὶ, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύ-
σεως ἐφέστηκεν.” Ὅτι δὲ τὸν βίον ἐκεῖ κατέλυσε, παντί που
δῆλόν ἐστιν. Ἡ δὲ πρὸς Φιλήμονα ἐσχάτη μὲν καὶ Ῥαυτὴ·
πρὸς γὰρ ἐσχάτῳ γῆρα αὐτὴν ἔγραψε· διὸ καὶ ἔλεγεν· 10^a Ὡς
Παῦλος πρεσβύτερος, νυνὶ δὲ καὶ δέσμιος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ·” τῆς
C μέντοι πρὸς Κολοσσαεῖς προτέρα· καὶ τοῦτο ἀπὸ τοῦ τέλους
δῆλον πάλιν. Κολοσσαεῦσι γὰρ γράφων φησὶν, ὅτι “Τυ-
χικὸς πάντα γνωρίσει ὑμῖν, ὃν ἔπεμψα σὺν Ὀνησίμῳ τῷ
πιστῷ καὶ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ.” Ὀνήσιμος δὲ οὗτος ἦν, ὑπὲρ
οὗ τὴν πρὸς Φιλήμονα ἐπιστολὴν συνέθηκε. Καὶ ὅτι οὐκ
ἦν ἄλλος οὗτος ὁμώνυμος ἐκείνῳ, δῆλον ἅπὸ τοῦ Ἀρχίππου
ὃν γὰρ ἔλαβε συνεργὸν ἐν τῇ πρὸς Φιλήμονα ἐπιστολῇ τῆς
παρακλήσεως τῆς ὑπὲρ Ὀνησίμου, * τοῦτον * καὶ Κολοσσαεῦσιν
ἐπιστέλλων διεγείρει, λέγων· 11 “Εἶπατε Ἀρχίππῳ, βλέπε
D τὴν διακονίαν, ἣν παρέλαβες, ἵνα αὐτὴν πληροῖς.” Δοκεῖ δέ μοι (3)
καὶ ἡ πρὸς Γαλάτας προτέρα εἶναι τῆς πρὸς Ῥωμαίους. Εἰ
δὲ ἐν ταῖς βίβλοις ἐτέραν ἔχουσι τάξιν, θαυμαστὸν οὐδέν· ἐπεὶ
καὶ οἱ προφῆται οἱ δώδεκα οὐκ ἐφεξῆς ἀλλήλοις ὄντες κατὰ
τοὺς χρόνους, ἀλλὰ πολὺ διεστηκότες ἀλλήλων, ἐν τῇ τῶν Ῥω-
βλίῳ τάξει ἐφεξῆς εἰσι κείμενοι. Ὁ γοῦν Ἀγγαῖος * καὶ
Ζαχαρίας * καὶ ἄγγελος μετὰ τὸν Ἰεζεκιὴλ καὶ Δανιὴλ προε-
φήτευσαν, καὶ ὕπολιν μετὰ τὸν Ἰωάν· καὶ τὸν Σοφονίαν καὶ
τοὺς ἄλλους δὲ * πάντας· ἀλλ’ ὅμως συνημμένοι πᾶσιν εἰσιν
ἐκείνοις, ὧν * τοσοῦτον τῷ χρόνῳ διεστήκασι.

Μηδεὶς δὲ πάρεργον τοῦτον ἡγείσθω τὸν πόνον, μηδὲ πε-
E ριεργίας περιττῆς τὴν τοιαύτην ἔρυναν· συντελεῖ γὰρ ἡμῖν
πρὸς τὰ ζητούμενα οὐ μικρὸν ὁ τῶν ἐπιστολῶν χρόνος. Ὅταν
γὰρ ἴδω Ῥωμαίους καὶ Κολοσσαεῦσιν ὑπὲρ τῶν αὐτῶν μὲν
ἐπιστέλλοντα, οὐχ ὁμοίως δὲ ὑπὲρ τῶν αὐτῶν, ἀλλ’ ἐκείνοις
μὲν μετὰ πολλῆς τῆς συγκαταβάσεως, ὡς ὅταν λέγῃ· 12^a Τὸν
δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει προσλαμβάνεσθε, μὴ εἰς διακρίσεις

9 2 Tim. iv. 6. 10 Philem. 9. Col. iv. 7. 11 Col. iv. 17. 12 Rom. xiv.
1, 2. Col. ii. 20—22.

ο δεδ.] καὶ δεδ. F.I. Statim ἔπεμπε B.E. Ῥ αὐτῇ B.D.F. αὐτῇ E. αὐτῇ
Edd. ἡ λέγει F.I. ἡ ἀπὸ] καὶ ἀπὸ Edd. καὶ om. B.E.F.I. supra scrip-
tum in D. * Incipit Codex H. * καὶ accessit ex omnibus. Statim
Κολασσ. hic et alibi H. ἡ τοῖς βιβλίοις B.D.H.I. ἡ βιβλίων H.I.
ἡ καὶ ὁ Ζαχ. I. ἡ καὶ ἄγγελος] Sic H. καὶ οἱ ἄλλοι B.D.E. καὶ ἄλλοι Edd.
Haec desunt in I. Mox καὶ τὸν Δανιὴλ F. ἡ πολὺ] Sic B.F.H.I. Ede-
batur πολλοί. ἡ ἀπαντας F.H.I. ἡ τοσοῦτον τῷ χ.] τῷ χ. τοσοῦτῳ F.I.

^bδιαλογισμῶν· ὃς μὲν πιστεύει φαγεῖν πάντα· ὁ δὲ ἀσθενῶν
λάχανα ἐσθίει·” Κολοσσαεῦσι δὲ οὐχ οὕτω περὶ τῶν αὐτῶν,
ἀλλὰ μετὰ πλείονος παρρησίας· “Εἰ γὰρ ἀπεθάνετε, φησὶ, σὺν
Χριστῷ, ὥς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε, μὴ ἄψῃ, ⁴²⁸
μηδὲ γεύσῃ, μηδὲ θίγῃ; ἅτινὰ ἐστὶ πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀπο-
χρήσει, οὐκ ἐν τιμῇ τινι πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός·” οὐδὲν
ἄλλο αἴτιον εὐρίσκω τῆς διαφορᾶς ταύτης, ἢ τὸν τῶν ^dπρα-
γμάτων χρόνον. Ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ συγκαταβαίνειν ἔδει, μετὰ
δὲ ταῦτα ^eοὐκέτι. Καὶ πολλαχοῦ δὲ ἀλλαχοῦ τοῦτο ἂν τις
εὕροι ποιοῦντα αὐτόν. Οὕτω καὶ ἱατρὸς καὶ διδάσκαλος ποιεῖν
εἰώθασιν· οὔτε γὰρ τοῖς ἐξ ἀρχῆς ^fνοσοῦσιν ὁ ἱατρὸς, ^gκαὶ
πρὸς τὸ τέλος λοιπὸν τῆς ὑγείας ἐλθοῦσιν, οὔτε τοῖς ἐξ ἀρχῆς
μανθάνουσι παιδίοις ὁ διδάσκαλος, καὶ τοῖς τῶν ^hτελειωτέρων B
δεομένοις διδασμάτων, ὁμοίως χρῆσονται. Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις
ἐξ αἰτίας τινὸς καὶ ὑποθέσεως ⁱκινούμενος ἐπέστελλε· καὶ δηλοῖ
τοῦτο Κορινθίοις μὲν λέγων· ¹³“Περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι·”
καὶ Γαλάταις δὲ, εὐθέως ἐκ τοῦ προοιμίου ^kκαὶ τῆς ἐπιστολῆς
ἀπάσης ^lκτοῦτο αὐτὸ ἐμφαίνων· τούτοις δὲ τίνας ἔνεκεν, καὶ
διὰ τί; Καὶ γὰρ φαίνεται μαρτυρῶν αὐτοῖς, ¹⁴ὅτι ^mμεστοὶ εἰσιν
ἀγαθωσύνης, πεπληρωμένοι πάσης ⁿγνώσεως, δυνάμενοι καὶ
ἄλλους νουθετεῖν. Τίνας οὖν ἔνεκεν ἐπέστελλε; “Διὰ τὴν
χάριν τοῦ θεοῦ, φησὶ, τὴν δοθεῖσάν μοι εἰς τὸ εἶναι με λειτουρ-
γὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ.” Διὸ καὶ ἐν ἀρχῇ ἔλεγεν· ¹⁵“Ὁφει- C
λέτης εἰμί, τὸ κατ’ ἐμὲ πρόθυμον, καὶ ὑμῖν τοῖς ἐν Ῥώμῃ
εὐαγγελίσασθαι.” Καὶ γὰρ τὰ εἰρημένα, οἷον ὅτι δύνανται
καὶ ἄλλοις νουθετεῖν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἐγκωμίου μᾶλλον ἐστὶ
καὶ προτροπῆς· καὶ ἀναγκαῖα καὶ ἡ ^oδιὰ τῶν γραμμάτων διόρ-
θωσις καὶ τούτοις ἦν. Ἐπειδὴ γὰρ οὕτω παραγεγονὸς ἦν,
διπλῇ ῥυθμίζει τοὺς ἄνδρας, καὶ τῇ τῶν γραμμάτων ὠφελείᾳ,
καὶ τῇ τῆς παρουσίας προσδοκίᾳ. Τοιαύτη γὰρ ἡ ἀγία ^pἐκείνη
ψυχὴ· πᾶσαν περιελάμβανε τὴν οἰκουμένην, καὶ ἐν ἑαυτῷ πε-
ριέφερεν ἅπαντας, συγγένειαν μεγίστην τὴν κατὰ ^qθεὸν νομί- D

13 1 Cor. vii. 1.

14 Rom. xv. 14—16.

15 Ibid. i. 14, 15.

^b λογισμῶν H. ^c πῶς abest a Veron. πῶς] ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου, τί Sav. Mor. Ben. repugnantibus libris. ^d γραμμάτων H.I. sed πραγμάτων a recenti manu superscriptum habet H. ^e οὐ ἔτι H. ^f Incipit Codex A. sed mutilus et attritus usque ad initium Hom. seq. ^g καὶ] + τοῖς Sav. Mor. Ben. invitis libris. Mox ὑγείας B.E. ^h Sic omnes. τελειωτέρων Edd. ⁱ κινούμενος in marg. ab eadem manu habet E. ^k Sic omnes. καὶ aberat ante Montef. ^l τοῦτο αὐτὸ] Sic A.B.D.H.I. τὸ αὐτὸ Edd. τοῦτο sine αὐτὸ habet E. ^m μεστοὶ] + μὲν Edd. invitis libris. ⁿ τῆς γνώσεως A.F.H.I. ^o διὰ om. a pr. man. H. ^p Sic B.D.E. ἐκείνη aberat ante Montef. ^q θεὸν] + εἶναι Edd. εἶναι om. A.D.F.H.I.

ζων· καὶ ὥσπερ πάντας αὐτοὺς ἀποτεκὼν, οὕτως ἐφίλει, μᾶλλον δὲ πατρὸς ἡ παντὸς μείζονα ἐπεδείκνυτο φιλοστοργίαν. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ πνεύματος χάρις· νικᾷ τὰς σαρκικὰς ὀδῖνας, καὶ θερμότερον ἐπιδείκνυται τὸν πόθον. Καὶ τοῦτο μάλιστα ἔστιν ἰδεῖν ἐπὶ τῆς τοῦ Παύλου ψυχῆς, ὃς καθάπερ πτηνὸς τις ὑπὸ τῆς ἀγάπης γενόμενος, ἅπαντας περιῆει συνεχῶς, οὐδαμοῦ μένων οὐδὲ ἰστάμενος. Ἐπειδὴ γὰρ ἤκουσε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, ¹⁶ "Πέτρε, φιλεῖς με; ποίμαινε ἡ τὰ πρόβατά μου," καὶ τοῦτον μέγιστον ὄρον ἐκφέροντος ἀγάπης, μετ' ὑπερβολῆς αὐτὸν ἐπεδείκνυτο.

Ε Ὁ τοῦτον οὖν καὶ ἡμεῖς ζηλώσαντες, εἰ καὶ μὴ τὴν οἰκουμένην, μηδὲ πόλεις ὀλοκλήρους καὶ ἔθνη, ἀλλὰ τὴν οἰκίαν ἕκαστος ῥυθμιζέτω τὴν ἑαυτοῦ, τὴν γυναῖκα, τὰ παιδιά, τοὺς φίλους, τοὺς γείτονas. Καὶ μὴ μοι λεγέτω τις, ὅτι ἄπειρός εἰμι καὶ ἰδιώτης. Οὐδὲν ἀμαθέστερον Πέτρου, οὐδὲν ἰδιωτικώτερον Παύλου. Καὶ τοῦτο αὐτὸς ὡμολόγει, καὶ οὐκ ἡσχύνετο λέγων· ¹⁷ "Εἰ δὲ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει." Ἄλλ' ὅμως ὁ ἰδιώτης οὗτος καὶ ὁ ἀμαθὴς ἐκείνος μυρίους ἐνίκησαν ⁴²⁹ φιλοσόφους, μυρίους ἐπαστόμισαν ῥήτορας, ἀπὸ τῆς αὐτῶν προθυμίας καὶ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος τὸ πᾶν ἐργασάμενοι. Τίνα (4) οὖν ἔξομεν ἀπολογίαν ἡμεῖς, οὐδὲ εἰκοσιν ἀρκοῦντες ὀνόμασιν, οὐδὲ τοῖς συνοικοῦσιν ὄντες χρήσιμοι; Σκῆψις ταῦτα καὶ πρόσφασις. Οὐδὲ γὰρ ἀμαθία οὐδὲ ἀπαιδευσία κωλύει τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ νωθεία καὶ ὕπνος. Τοῦτον οὖν ἀποτιναξάμενοι τὸν ὕπνον, μετὰ πάσης σπουδῆς ἀντεχώμεθα τῶν οἰκείων μελῶν, ἵνα καὶ ἐνταῦθα πολλῆς ἀπολαύσωμεν τῆς γαλήνης, κατὰ τὸν Β τοῦ θεοῦ φόβον τοὺς ἡμῖν ἐπιτηδεῖους ῥυθμιζόντες, καὶ ἐκεῖ μωρίων μετὰσχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μετ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα, ᾧ αὐτῷ ἀγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Β.

(5)

¹ Παῦλος, δούλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ, ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν C προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἀγίαις.

¹⁶ Joan. xxi. 15.¹⁷ 2 Cor. xi. 6.¹ CAP. I. v. 1, 2.

⁹ παντὸς] Sic Edd. et Interpp. πρὸς πάντας Codices. ἡ τὰ πρ. μου] Sic A.B.D.E.H.I. μου τὰ πρ. Edd. Mox ἐκφέρων I. ² ΗΘΙΚΟΝ. Περί τοῦ διδάσκειν τὴν τε γυναῖκα, καὶ τὰ παιδιά, καὶ τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ πάντας, καὶ φίλους καὶ συγγενεῖς καὶ γείτονas, καὶ μὴ προφασίζεσθαι ἰδιωτείαν. Veron. (Pro ιδιωτείαν, quidam λόγῳ vel λόγον habent.) ³ οἰκείων] ἰδίῳ H. ἡ σπ. B.D.E.

ΜΩΥΣΗΣ μὲν πέντε βιβλία ^aσυγγράψας, οὐδαμοῦ τὸ ὄνομα ^bτὸ ἑαυτοῦ τέθεικεν, οὐδὲ οἱ μετ' ἐκείνον ^cτὰ μετ' ἐκείνον συνθέντες, ἀλλ' οὐδὲ Ματθαῖος, οὐδὲ Ἰωάννης, οὐ Μάρκος, οὐ Λουκᾶς· ὁ δὲ μακάριος Παῦλος πανταχοῦ τῶν ἐπιστολῶν ^dαὐτοῦ τὸ ὄνομα τίθησι. Τί δῆποτε; "Ὅτι ἐκείνοι μὲν παρούσιν ἔγραφον, καὶ περιττὸν ἦν ^eἑαυτοὺς δηλοῦν παρόντας· οὗτος δὲ δια μακροῦ τὰ γράμματα διεπέμπετο, καὶ ἐν ἐπιστολῇ σχήματι· διὸ καὶ ἀναγκαία ἦν ^fτοῦ ὀνόματος ἡ προσθήκη. Εἰ δὲ ἐν τῇ πρὸς ^gἙβραίους οὐ ποιεῖ ^hτοῦτο, καὶ τοῦτο κατὰ τὴν ⁱαὐτοῦ σύνεσιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπεχθῶς εἶχον πρὸς αὐτὸν, ἵνα μὴ ἐκ προοιμίων ἀκούσαντες τοῦ ὀνόματος, ἀποκλείσωσι τῷ λόγῳ τὴν εἰσοδὸν, ἐσοφίστατο διὰ τοῦ κρύψαι τὸ ὄνομα τὴν ἀκρόασιν ^jτὴν ἐκείνων. ^kΕἰ δὲ ^lτὰ ὀνόματα προφητῶν τινες τὰ ἑαυτῶν τεθείκασιν καὶ Σολομῶν, ^mτοῦτο ὑμῖν καταλιμπάνω λοιπὸν ἐπιζητεῖν, τίνος ἕνεκεν οἱ μὲν ⁿἔθεσαν, οἱ δὲ οὐκ ἔθεσαν· οὐδὲ γὰρ ἅπαντα παρ' ἐμοῦ χρὴ μαθάνειν ὑμᾶς, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ποιεῖν καὶ ἐπιζητεῖν, ἵνα μὴ νωθρότεροι ^oγίνησθε. "Παῦλος δούλος Ἰησοῦ Χριστοῦ." Τίνος ἕνεκεν μετέθηκε ^pτὸ ὄνομα αὐτοῦ ὁ θεὸς, καὶ Σαῦλον ὄντα Παῦλον ἐκάλεσεν; "Ἰνα ^qΕ μὴδὲ ταύτῃ τῶν ἀποστόλων ἔλαττον ἔχη, ἀλλ' ὅπερ ἔσχεν ἐξαίρετον ὁ κορυφαῖος τῶν μαθητῶν, τοῦτο καὶ αὐτὸς κτήσεται, καὶ πλείονος οἰκειώσεως ὑπόθεσιν ἡλάβη. Δούλον δὲ ἑαυτὸν οὐχ ἀπλῶς εἶπε τοῦ Χριστοῦ. Καὶ γὰρ πολλοὶ δουλείας πρόποι· εἰς μὲν ὁ κατὰ τὴν δημιουργίαν, καθ' ὃν φησιν, ὅτι ^r2 "Τὰ σύμπαντα δούλα σὰ," καὶ καθ' ὃν φησιν, "Ὁ δουλός μου Ναβουχοδονόσορ" τὸ γὰρ ἔργον τοῦ ποιήσαντος δούλον· ^sἕτερος ^t330 ὁ ἀπὸ τῆς πίστεως, περὶ ^uἧς φησιν· ^v3 "Χάρις δὲ τῷ θεῷ, ὅτι ^wἦτε δούλοι τῆς ἁμαρτίας, ὑπήκούσατε δὲ ἐκ ^xκαθαρᾶς καρδίας,

2 Psal. cxviii. 91. Jer. xxv. 9.

3 Rom. vi. 17, 18.

HOM. II. ^a γράψας B.E.F. Veron. ^b τὸ om. H. Statim αὐτοῦ F.H.I. ^c τὰ μετ' ἐκείνων om. I. ^d αὐτοῦ] Sic A.H. αὐτοῦ Veron. Sav. Mor. τῶν αὐτοῦ B.I. Statim edebatur τὸ ὄνομα αὐτοῦ προτίθησι. αὐτοῦ om. A.B.F.H.I. τίθησι pro προτίθησι habent omnes. Post ἐπιστολῶν pergit D. τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα τίθησι. ^e αὐτοῦς B.E. ^f τοῦ ὄν. ἡ πρ.] Sic A.B.F.H.I. ἡ τοῦ ὄν. πρ. Edd. ^g Ἑβραίους] + ἐπιστολῇ Edd. refragantibus libris. ^h τοῦτο] τὸ αὐτὸ E. ⁱ τὴν om. F.H.I. ^k εἰ δὲ] οἱ δὲ E. ^l τὰ ὄν. προφητῶν pro προφητῶν τὰ ὄν. A.D.F.H.I. Statim τινες accessit ex A.F.H.I. τὰ ἑαυτῶν om. I. ^m Haec τοῦτο ὑμῖν κ. λ. ἐπιζητεῖν post verba οἱ δὲ οὐκ ἔθεσαν transp. E. ⁿ ἔθεσαν] ἠθέλησαν bis Veron. Sav. invitis libris. Alterum ex marg. Sav. clam recepit Mor. voluerint Musc. apposuerunt Brix. ^o γίνησθε A.F.H.I. ^p τὸ ὄν. αὐτοῦ] αὐτοῦ τὸ ὄν. B.E. ὁ θεὸς om. B. ^q ἡλάβοι B.E. ^r ἕτερος] + δὲ Edd. contra fidem librorum. ^s ἧς] οὗ I. Post φησιν vulgo addunt ὅτι, repugnantibus libris. ^t ἦτε δούλοι omnes. δούλοι ἦτε ^u ^v ^w ^x ^y ^z ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} ^{sm} ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{sz} ^{ta} ^{tb} ^{tc} ^{td} ^{te} ^{tf} ^{tg} th ^{ti} ^{tj} ^{tk} ^{tl} ^{tm} ^{tn} ^{to} ^{tp} ^{tq} ^{tr} ^{ts} ^{tt} ^{tu} ^{tv} ^{tw} ^{tx} ^{ty} ^{tz} ^{ua} ^{ub} ^{uc} ^{ud} ^{ue} ^{uf} ^{ug} ^{uh} ^{ui} ^{uj} ^{uk} ^{ul} ^{um} ^{un} ^{uo} ^{up} ^{uq} ^{ur} ^{us} ^{ut} ^{uu} ^{uv} ^{uw} ^{ux} ^{uy} ^{uz} ^{va} ^{vb} ^{vc} ^{vd} ^{ve} ^{vf} ^{vg} ^{vh} ^{vi} ^{vj} ^{vk} ^{vl} ^{vm} ^{vn} ^{vo} ^{vp} ^{vq} ^{vr} ^{vs} ^{vt} ^{vu} ^{vv} ^{vw} ^{vx} ^{vy} ^{vz} ^{wa} ^{wb} ^{wc} ^{wd} ^{we} ^{wf} ^{wg} ^{wh} ^{wi} ^{wj} ^{wk} ^{wl} ^{wm} ^{wn} ^{wo} ^{wp} ^{wq} ^{wr} ^{ws} ^{wt} ^{wu} ^{wv} ^{ww} ^{wx} ^{wy} ^{wz} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{fg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{xy} ^{xz} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{yx} ^{yy} ^{yz} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{zx} ^{zy} ^{zz}

εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδασκῆς, καὶ ἐλευθερωθέντες ὡπὸ
 τῆς ἁμαρτίας, ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ” ἕτερος ὁ ἀπὸ τῆς
 πολιτείας, καθ’ ὃν φησι 4 “Μωϋσῆς ὁ θεράπων μου τετελεύ-
 τηκε” καίτοι καὶ Ἰουδαῖοι πάντες θεράποντες ἦσαν, ἀλλ’ ἐξαι-
 ρέτως ὁ Μωϋσῆς ὡς πολιτεία διαλάμπων. Ἐπεὶ οὖν πάντας
 τοὺς τρόπους τῆς θαυμαστῆς δουλείας δοῦλος ἦν ὁ Παῦλος,
 ἀντὶ μεγίστου τούτου ἀξιώματος τίθησι λέγων, “δοῦλος Ἰησοῦ
 Χριστοῦ.” Καὶ τὰ τῆς οἰκονομίας ὀνόματα προβάλλεται, (6)
 Βκατωθεν ἀναβαίνων ἄνω. Καὶ γὰρ τὸ Ἰησοῦς ὄνομα φέρων ὁ
 ἄγγελος ἦλθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὅτε ἐτίκτετο ἐκ τῆς παρθένου·
 καὶ Χριστὸς δὲ ἀπὸ τοῦ χρισθῆναι λέγεται, ὃ καὶ αὐτὸ τῆς
 σαρκὸς ἦν. Καὶ ποίῳ, φησὶν, ἐλαίῳ ἐχρίσθη; Ἐλαίῳ μὲν οὐκ
 ἐχρίσθη, πνεύματι δέ· οἶδε δὲ καὶ τοὺς τοιοῦτους χριστοὺς ἢ
 γραφῇ καλεῖν. Τὸ γὰρ προηγούμενον ἐν τῇ χρίσει, τὸ πνευ-
 μά ἐστι, δι’ ὃ καὶ τὸ ἔλαιον παραλαμβάνεται. Καὶ τοῦ χρι-
 στοῦ καλεῖ τοὺς μὴ χρισθέντας ἐλαίῳ; 5 “Μὴ ἄπτεσθε, φησί,
 τῶν χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύεσθε.”
 C Τότε δὲ οὐδὲ ἡ κατασκευὴ ἔπω τοῦ ἐλαίου τῆς χρίσεως ἦν.
 “Κλητὸς ἀποστόλος.” Πανταχοῦ κλητὸν ἑαυτὸν καλεῖ, δει-
 κνὺς τὴν οἰκείαν εὐγνωμοσύνην, καὶ ὅτι οὐκ αὐτὸς ζητήσας εὔρεν,
 ἀλλὰ κληθεὶς παρεγένετο καὶ ὑπήκουσε. Καὶ τοὺς πιστοὺς δὲ
 οὕτως ὀνομάζει, “κλητοὺς ἁγίους.” ἢ Ἄλλ’ οἱ μὲν μέχρι τοῦ
 πιστεῦσαι ἐκλήθησαν, οὗτος δὲ καὶ ἕτερον ἐνεχειρίσθη, τὴν
 ἀποστολήν, ἰπράγμα μυρίων ἀγαθῶν γέμον, καὶ τῶν χαρισμά-
 των ἀπάντων καὶ μείζον καὶ περιεκτικόν. Καὶ τί γὰρ δεῖ
 καὶ πλέον εἰπεῖν, ἀλλ’ ἢ ὅτι ὅπερ ὁ Χριστὸς παραγενόμενος
 ἔπραττε, τοῦτο αὐτοῖς ἐγχειρίσας ἀπῆλθεν; 1 Ὁ καὶ βοᾷ Παῦ-
 D λος λέγων, καὶ τὸ τῶν ἀποστόλων ἐπαίρων ἀξίωμα· 6 “Ὑπὲρ
 Χριστοῦ πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ θεοῦ παρακαλοῦντος δι’ ἡμῶν,”
 τουτέστιν, ἀντὶ Χριστοῦ.

“Ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ.” * Καθάπερ γὰρ ἐν

4 Jos. i. 2.

5 Ps. cīv. 15.

6 2 Cor. v. 20.

ὡ ἀπὸ] + τοῦ ζυγοῦ H. καθ’ ὃν] καθ’ I. καθὰ H. ὡ πολ.] ἐπὶ πολ. H.
 κατὰ πάντας Edd. κατὰ om. A.F.H.I. θαυμαστῆς accessit ex libris
 omnibus et Sav. marg. τοῦτο ἀξ. A.B.F.H.I. τοῦτο ἀξ. D. ἀξιώματος
 τοῦτο inverso ord. Edd. Statim προστίθησι H. τὸ, quod aberat, habent
 libri omnes. καλεῖ] καλεῖ φησι A.D.F.H. φησι καλεῖ I. μὴ ἄπτεσθε,
 φησι] Sic omnes. ὅπου λέγει, μὴ ἄπτεσθε Edd. et Brix. δὲ pro γὰρ
 omnes. πω] Sic B.D.E.F.H. πως A. Enclitica deest in Edd. Statim
 τῆς χρ. ἦν τοῦ ἐλ. inverso ordine Edd. contra fidem librorum. ἢ ἄλλ’ οἱ
 μὲν] Sic B.D.E. οἱ μὲν γὰρ vulgo. ἰπράγμα om. H. Mox γέμων E.H.
 et ante corr. I. καὶ assumptum ex A.D.F.H. ὁ om. I. Veron.
 καὶ τὸ] αὐτὸ H. * Incipit Codex G. γὰρ accessit ex omnibus.

οἰκία ὁ πρὸς διάφορα ἕκαστος ἀφώρισται ἔργα, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας διάφοροι τῶν διακονιῶν ρεῖσιν αἱ διανομαί. Ἐμοὶ δὲ ἐνταῦθα οὐ τὴν ἀποκλήρωσιν δοκεῖ μόνον αἰνίττεσθαι, ἀλλ' ὅτι πάλαι καὶ ἄνωθεν πρὸς τοῦτο ἦν τεταγμένος. "Ὅπερ καὶ Ἱερεμίας φησὶ τὸν θεὸν εἰρηκέναι περὶ αὐτοῦ· ⁷ "Πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας ἡγίακά σε, προφήτην εἰς ἔθνη τέθεικά σε." Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς πόλιν ἀλαζονικὴν ἔγραφε καὶ Ἰεφυσιω-^Ε μένην, πάντοθεν ² καὶ διὰ πάντων δείκνυσι τοῦ θεοῦ τὴν χειροτονίαν οὖσαν· καὶ γὰρ αὐτὸς ἐκάλεσε, καὶ αὐτὸς ἀφώρισε. Ποιεῖ δὲ τοῦτο, ἵνα ἀξιόπιστον καὶ εὐπαράδεκτον ποιήσῃ τὴν ἐπιστολήν. "Εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ." Οὐκ ἄρα ἴμῳ Μαρθαίῳς εὐαγγελιστῆς οὐδὲ Μάρκος, ὥσπερ οὐδὲ οὗτος μόνος ἀπὸστολος, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι, εἰ καὶ κατ' ἐξαίρετον ὁ μὲν τοῦτο, οἱ δὲ ἐκεῖνο λέγονται εἶναι. Εὐαγγέλιον δὲ ³ αὐτὸ οὐ διὰ τὰ ⁴ γεγεννημένα ἀγαθὰ μόνον καλεῖ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ μέλλοντα. Πῶς δὲ τὸν θεὸν εὐαγγελίζεσθαι δι' αὐτοῦ φησιν; "Ἀφωρισμένος γὰρ, φησὶν, εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ" ὁ γὰρ πατὴρ καὶ πρὸ ⁵ τῶν εὐαγγελίων δῆλος ἦν. Ἄλλ' εἰ καὶ δῆλος ἦν, Ἰου-⁴³¹ δαίοις μόνοις, καὶ οὐδὲ τούτοις πᾶσιν, ὥς ἔδει· οὔτε γὰρ πατέρα αὐτὸν ὄντα ᾔδεσαν, καὶ πολλὰ ἀνάξια αὐτοῦ τότε ἐφαντάζοντο. ⁶ Διὸ ἔλεγεν ὁ Χριστὸς, ὅτι ⁸ "Ἡξουσιν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταί·" καὶ ὅτι "Ὁ πατὴρ τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνούντας αὐτόν." Ὑστερον δὲ καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ υἱοῦ ⁷ ἐξεκαλύφθη τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ· ὅπερ οἷον ² καὶ προαναφωτῶν ἔλεγεν ὁ Χριστὸς· ⁹ "Ἰνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν." Εὐαγγέλιον δὲ θεοῦ καλεῖ, ἀπὸ τῶν προοιμίων ἀνορθῶν τὸν ἀκροατήν. Οὐ γὰρ ἡλθέ τι σκυθρωπὸν ἀπαγγέλλων, ὥσπερ οἱ προφῆται κατηγορίας καὶ ἐγκλήματα καὶ ἐπιτιμήσεις, ἀλλ' εὐαγγέλια, καὶ εὐαγγέλια ^Β θεοῦ, μενόντων καὶ ἀκινήτων ἀγαθῶν θησαυροὺς μυρίους. "Ὁ προσηγγεῖλατο διὰ τῶν προφητῶν ¹⁰ αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἀγίαις." ¹⁰ "Κύριος ^ε γὰρ δώσει ῥῆμα, φησὶ, τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ·" καὶ πάλιν, "Ὡς ὥραίοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζο-

⁷ Jer. i. 5.   ⁸ Joan. iv. 23.   ⁹ Ibid. xvii. 3.   ¹⁰ Psal. lxxvii. 12. Esai. lii. 7.

^ο πρὸς] εἰ καὶ Ε.   ^ρ εἰσιν αἱ om. B.E.G.   ^ε ὁ Ἱερ. B.E.G.   ^τ πρηνεμένην F.G.H.I.   ² καὶ, quod aberat, est in libris omnibus. Distinguebatur autem cum Interpp. πεφυσιωμένην πάντοθεν, διὰ πάντων δείκνυσι. ^ε Μαρθ. μόνος inverso ordine A.F.H.I.   ³ αὐτοῦ αὐτοῦ G. θεοῦ A.D.F.H.I. et Sav. marg.   ⁴ γενόμενα H.   ⁵ τοῦ εὐαγγελίου I.   ⁷ διὰ] + καὶ Edd. invitis libris.   ⁷ ἐξεκαλύφθη libri omnes et Sav. marg. ἐξεφάνθη vulgo. ² καὶ accessit ex nostris omnibus.   ³ αὐτοῦ pro αὐτοῦ libri fere omnes. ^ε γὰρ om. B.E.G. Mox φησὶ om. A.

μένων εἰρήνην." Ὁρᾷς ^dκαὶ ῥητῶς τοῦ εὐαγγελίου καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸν τρόπον ἐν τῇ παλαιᾷ κείμενον; Οὐ γὰρ διὰ ῥημάτων αὐτὸ καταγγέλλομεν ^eμόνον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων. Οὐδὲ γὰρ ἀνθρώπινον ἦν, ἵνα ἅλλὰ θεῖον καὶ ἀπόρρητον καὶ πῦσαν ὑπερβαῖνον φύσιν. Ἐπειδὴ δὲ ^εκαὶ καινοτομίαν ἐνεκάλουν τῷ πράγματι, δείκνυσιν αὐτὸ πρεσβύτερον ἢ Ἑλλήνων ὄν, καὶ ἐν τοῖς προφήταις προδιαγραφόμενον. Εἰ δὲ μὴ ἐξ ἀρχῆς ἔδωκε, παρὰ τοὺς μὴ βουλομένους δέξασθαι· οἱ γοῦν βουλόμενοι ἤκουσαν. ¹¹ "Ἀβραὰμ ⁱγὰρ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν· καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη." Πῶς οὖν φησιν, ^kὅτι ¹² "Πολλοὶ ¹προφήται ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, ^mἃ βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον;" ⁿΟὕτως ὡς ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε, αὐτὴν ^oτὴν σάρκα, καὶ αὐτὰ ^pτὰ ἐπὶ τῶν ὄψεων σημεῖα. (7) Σὺ δέ μοι σκόπει, πρὸ πόσων ταῦτα προεκηρύττετο χρόνων.

D Καὶ γὰρ ὅταν μεγάλα τινὰ ^qκατασκευάζειν ὁ θεὸς μέλλῃ, πρὸ πολλῶν αὐτὰ προαναφωνεῖ χρόνων, γυμνάζων τὴν ἀκοὴν πρὸς ^rτὴν ὑποδοχὴν τῆς παρουσίας αὐτῶν. "Ἐν γραφαῖς ἀγίαις." Οὐ γὰρ ἔλεγον οἱ προφῆται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔγραφον ἅπερ ἔλεγον· ^sοὐκ ἔγραφον δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων ἐτύπον, ὡς ^tὁ Ἀβραὰμ τὸν Ἰσαὰκ ^vἀνάγων, ^wκαὶ ὁ Μωϋσῆς τὸν ὄφιν ὑψῶν, καὶ τὰς χεῖρας ἐκτείνων ἐπὶ ^xτοῦ Ἀμαλῆκ, καὶ τὸν ἀμνὸν τοῦ πάσχα θύων.

¹³ "Περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαυὶδ Ἐκατὰ σάρκα." Τί ποιεῖς, ὦ Παῦλε; Μετεωρίσας ἡμῶν τὰς ψυχὰς καὶ ἀναγαγὼν, καὶ μεγάλα καὶ ἀπόρρητα φαντασθῆναι ποιήσας, καὶ εὐαγγέλιον εἰπὼν, καὶ θεοῦ εὐαγγέλιον, καὶ χορὸν προφητῶν εἰσαγαγὼν, καὶ δείξας πάντας ἀνακηρύττοντας πρὸ πολλῶν ^yεἰσὼν τὰ ἐσόμενα, ^zποῦ πάλιν ἡμᾶς κατὰγεις πρὸς τὸν

11 Joan. viii. 56.

12 Matth. xiii. 17.

13 v. 3.

^d καὶ om. B. Statim τοῦ εὐαγ. om. E. ^e μόνον om. I. Veron. ^f ἀλλὰ θεῖον] Sic B.D.E. ἀλλὰ καὶ θ. Edd. ἀλλ' ἀληθινὸν A.H.I. ^g καὶ accessit ex B.D.E.G. ^h ὅν Ἑλλήνων inverso ord. B.E.G. ⁱ γὰρ, quod aberat, est in omnibus. Post ὑμῶν vulgo addunt φησὶν, repugnantibus nostris A.B.D.E.F.G.H. ^k ὅτι] ἔτι G. ὅτι om. I. et corr. A. φησὶν ὅτι om. H. ^l προφήται] + καὶ δίκαιοι Edd. Haec desunt in nostris A.B.D.F.G.H.I. ^m ἃ ὑμεῖς βλ. Edd. ὑμεῖς deest in omnibus. Post βλέπετε, καὶ ἀκούετε add. B.E.G. ⁿ οὕτως] οὕτω, φησὶν Edd. repugnantibus libris. ^o τὴν accessit ex A.B.F.G.H.I. Haec αὐτὴν... σημεῖα desunt in E. ^p Sic omnes. Edabatur τὰ σημεῖα τὰ ἐπὶ τῶν ὄψεων. ^q Sic omnes. προκατασκευάζειν Edd. ^r τὴν om. A.F.H.I. ^s οὐκ ἔγ. δέ] καὶ οὐκ ἔγ. A.D.F.H.I. ^t ὁ (bis) accessit ex omnibus. ^v ἀνάγων pro vulgato ἄγων omnes. ^w καὶ om. E. ^x τοῦ] τὸν B. ^y εἰσὼν] τῶν ἐτῶν B.G. ^z Haec ποῦ—Δαυὶδ desunt in I.

Δαυὶδ; Περὶ ἀνθρώπου ^aδιαλέγη τινὸς, εἰπέ μοι, καὶ πατέρα
 δίδως αὐτῷ τὸν τοῦ Ἰησοῦ υἱόν; καὶ πού ταῦτα τῶν εἰρημένων
 ἄξια; Σφόδρα μὲν οὖν ἄξια· οὐ γὰρ περὶ ἀνθρώπου ψιλοῦ,
 φησὶν, ὁ λόγος ἡμῖν. Διὰ ^bτοῦ τοῦτο προσέθηκα τὸ, “κατὰ ⁴³²
 σάρκα,” αἰνιττόμενος ὅτι καὶ κατὰ πνεῦμα γέννησίς ἐστι τοῦ
 αὐτοῦ. Καὶ τίνος ἕνεκεν ἐντεῦθεν ἤρξατο, καὶ οὐκ ἐκείθεν ἀπὸ
 τῶν ὑψηλοτέρων; Ὅτι καὶ Ματθαῖος ἐντεῦθεν, καὶ Λουκᾶς καὶ
 Μάρκος. Τὸν γὰρ μέλλοντα χειραγωγεῖν πρὸς τὸν οὐρανόν,
 κάτωθεν ἄνω χειραγωγεῖν ἀναγκαῖον. ^cΟὕτω καὶ τὸ πρᾶγμα
 ὠκονομήθη. Πρῶτον γοῦν εἶδον αὐτὸν ἄνθρωπον ^dἐπὶ γῆς, καὶ
 τότε ἐνόησαν θεόν. ^eἮι τοίνυν αὐτὸς τὴν διδασκαλίαν ἐποιή-
 σατο, ταύτη καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ τέμνει τὴν ἐκεῖ φέρουσιν
 ὁδόν. Ἡ πρώτη οὖν λέγει τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν, οὐκ ἐπειδὴ B
 πρώτη ἦν, ἀλλ’ ἐπειδὴ ἀπὸ ταύτης πρὸς ἐκείνην ἀνῆγε τὸν
 ἀκροατὴν. ¹⁴“Τοῦ ὀρισθέντος υἱοῦ θεοῦ ἐν δυνάμει ^fκατὰ
 πνεῦμα ἁγιοσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ.”
 Ἀσαφές τὸ εἰρημένον ἀπὸ τῆς τῶν λέξεων πλοκῆς γέγονε·
 διόπερ αὐτὸ διελεῖν ἀνάγκη. Τί ^hοὖν ἐστὶν ὃ λέγει; Τὸν ἐκ
 Δαυὶδ γενόμενον ἀνακηρύττομεν, φησὶν. Ἀλλὰ τοῦτο δῆλον·
 πόθεν δὲ ὅτι καὶ υἱὸς θεοῦ ἐστὶν οὗτος ὁ σαρκωθείς; Ἡ πρώτη
 ἀπὸ τῶν προφητῶν διὸ ἔλεγεν, “ὁ προεπηγγείλατο διὰ τῶν
 προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις.” Οὐ ⁱμικρὰς δὲ ἀπο-
 δείξεις οὗτος ὁ τρόπος. Ἐπειτα καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ τρόπου C
 τῆς γεννήσεως· ὃ καὶ ¹αὐτὸς ἐδήλωσεν εἰπὼν, “ἐκ σπέρματος
 Δαυὶδ κατὰ σάρκα” τὸν γὰρ τῆς φύσεως ἔλυσεν νόμον. Τρί-
 τον, ἀπὸ τῶν θαυμάτων ^mἄπερ ἔπραττε, πολλῆς δυνάμεως ἀπό-
 δεῖξιν παρεχόμενος· τοῦτο γὰρ ἐστὶν, “ἐν δυνάμει.” Τέταρτον,
 ἀπὸ τοῦ πνεύματος ⁿὅπερ ἐδίδου τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν,
 καὶ δι’ οὗ πάντας ἁγίους ἐποίει· διὸ φησι, “κατὰ πνεῦμα ἁγιο-
 σύνης” θεοῦ γὰρ ἦν μόνου τὰ τοιαῦτα δῶρα χαρίζεσθαι.
 Πέμπτον, ἀπὸ τῆς ^oἀναστάσεως· πρῶτος γὰρ οὗτος ^pκαὶ μόνος

14 v. 4.

^a διαλέγη τινὸς omnes. τινὸς (τίνος Sav. Mor. Ben.) διαλέγη Edd. Mox
 παραδίδως prò pra δίδως Veron. ^b τοι τοῦτο] Sic A.B.D.E.F.G.I. τοιοῦτο
 Veron. Sav. τοῦτο Mor. Correxist Montef. ^c οὕτω] + γὰρ Edd. contra fidem
 librorum. ^d ἐπὶ τῆς γῆς A.F. ^e ἦ] ἦν B.E.G. et ante corr. A. τὴν ante
 διδασκαλίαν om. B.E.G. Mox ταύτην B.G. ^f πρώτην B.D.E.G.H. πρώτην
 vulgo. ^g κατὰ πνεῦμα] Sic omnes. καὶ πνεύματι Edd. ^h οὖν om.
 A.D.F.H.I. ⁱ πρώτην] + μὲν H. πρώτην om. I. ^k μικρὰς B.E.I. et
 Interpp. receptum a Montef. Legebatur μικρότε. ^l αὐτὸ I. et ex corr. B.
^m ἄπερ omnes. ὡπερ Edd. ⁿ ὅπερ pro οὐπερ omnes. ^o ἀναστάσεως]
 + κυρίου Edd. repugnantibus libris. ^p καὶ, quod aberat, clam admisit
 Montef. Habent libri omnes.

ἑαυτὸν ἡγείρεν· ὅπερ καὶ αὐτὸς μάλιστα πάντων ἔφησεν εἶναι
 Δ σημεῖον ἱκανὸν καὶ τοὺς ἀναισχυνοῦντας ἐπιστομίσαι. ¹⁵“Λύ-
 σατε γὰρ, φησὶ, τὸν ναὸν τούτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερω
 αὐτόν.” καὶ, “Ὅταν ὑψώσῃτέ με ἀπὸ τῆς γῆς, τότε γνώσεσθε,
 ὅτι ἐγὼ εἰμι.” καὶ πάλιν, ⁹“Σημεῖον ἐπιζητεῖ ἡ γενεὰ αὕτη,
 καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωάν.” Τί
 οὖν ἐστίν, “ὀρισθέντος;” ¹Τοῦ δειχθέντος, ἀποφανθέντος, κρι-
 θέντος, ὁμολογηθέντος παρὰ τῆς ἀπάντων γνώμης καὶ ψήφου,
 ἀπὸ τῶν προφητῶν, ἀπὸ τῆς παραδόξου γεννήσεως τῆς κατὰ
 σάρκα, ἀπὸ τῆς δυνάμεως τῆς ἐν τοῖς σημείοις, ἀπὸ τοῦ πνεύ-
 ματος, δι’ οὗ τὸν ἀγιασμὸν ἔδωκεν, ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως, δι’ ἧς
 τοῦ θανάτου τὴν τυραννίδα κατέλυσε.

Ε ¹⁶“Δι’ οὗ ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολὴν εἰς ὑπακοὴν πί-
 στεως.” “Ὅρα εὐγνωμοσύνην οἰκέτου. Οὐδὲν ἑαυτοῦ εἶναι
 βούλεται, ἀλλὰ πάντα τοῦ δεσπότου. Καὶ μὴν τὸ πνεῦμα
 τοῦτο ἔδωκε· διὸ ἔλεγε·” ¹⁷“Πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ’ οὐ
 δύνασθε βαστάζειν ἄρτι· ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ πνεῦμα τῆς
 ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πάσαν τὴν ἀλήθειαν” καὶ πάλιν,
 “Ἀφορίσατέ μοι τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν.” Καὶ ἐν
 433 τῇ πρὸς Κορινθίους δέ φησιν, ὅτι ¹⁸“Ὡς μὲν διὰ τοῦ πνεύματος
 δίδοται λόγος σοφίας, ἄλλω δὲ λόγος γνώσεως” καὶ ὅτι “πάντα
 αὐτὸ διαιρεῖ, καθὼς βούλεται. Καὶ *Μιλησίοις δὲ δημηγορῶν,
 ἔλεγεν·” ¹⁹“Ἐν ᾧ ἔθετο ὑμᾶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ποιμένας καὶ
 ἐπισκόπους.” Ὅρας ὅτι τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ υἱοῦ φησι, καὶ
 τὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ πνεύματος; “Χάριν καὶ ἀποστολὴν” τουτέ-
 στιν, ²οὐχ ἡμεῖς αὐτὸ κατωρθώσαμεν τὸ γενέσθαι ἀπόστολοι·
 οὐδὲ γὰρ καμώντες πολλὰ καὶ πονέσαντες, τὴν ἀξίαν ταύτην
 ἐλάχομεν, ἀλλὰ χάριν ἐλάβομεν, καὶ τῆς ἁνωθεν δωρεᾶς τὸ
 Β κατόρθωμα γέγονεν. “Εἰς ὑπακοὴν πίστεως.” Οὐκ ἄρα οἱ
 ἀπόστολοι ἦσαν οἱ κατορθοῦντες, ἀλλ’ ἡ προοδοποιούσα χάρις
 αὐτοῖς. Ἐκείνων μὲν γὰρ ἦν τὸ περιεῖναι καὶ κηρύττειν, τὸ δὲ
 πείθειν τοῦ ἐνεργούντος ³ἐν αὐτοῖς θεοῦ· καθὼς καὶ ὁ Λουκᾶς
 “φησιν, ὅτι” ²⁰“Διηνόξε τὴν καρδίαν αὐτῶν” καὶ πάλιν, “Οἷς

¹⁵ Joan. ii. 19. viii. 28. Matth. xii. 39. ¹⁶ v. 5. ¹⁷ Joan. xvi. 12.
 Act. xiii. 2. ¹⁸ 1 Cor. xii. 8, 11. ¹⁹ Act. xx. 28. ²⁰ Ibid. xvi. 14.

⁹ σημεία I. ἡ γ. αὕτη σημείον ἐπιζητεῖ hoc ordine Edd. contra fidem libro-
 rum. ¹ τοῦ] ἀντὶ τοῦ D. τοῦ, quod aberat, receptum ex omnibus.
 * βούλεται εἶναι inverso ord. A.F.H.I. ^t ἐκεῖνος A.B.D.E.F.G.I. ἐκεῖνο
 Edd. ante Ben. ^v τὴν om. E. et a pr. man. B. ^w πάντα αὐτὸ omnes.
 Editi αὐτὸ πάντα. ^x Μιλησίοις] Φιλιππησίοις A.B.D.E.F.G. Vid. Annot.
^y οὐχ] οὐ γὰρ H. ^z ἐν om. F.H. ^a φησιν ὅτι] ὅτι φησὶν A.F.H.I.
 Statim τὰς καρδίας H.

ἦν δεδομένον ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ." "Εἰς ὑπακοήν." Οὐκ εἶπεν, εἰς ζήτησιν καὶ κατασκευὴν, ἀλλ', "εἰς ὑπακοήν." Οὐδὲ γὰρ ἐπέμφθημεν, φησὶ, συλλογίζεσθαι, ἀλλ' ὅπερ ἐνεχειρίσθημεν ἀποδοῦναι. "Ὅταν γὰρ ὁ δεσπότης ὁ ἀποφαίνεται τι, τοὺς ἀκούοντας οὐ περιεργάζεσθαι χρὴ τὰ λεγόμενα καὶ πολυπραγμανεῖν, ἀλλὰ δέχεσθαι μόνον. Οἱ γὰρ ἀπόστολοι C διὰ τοῦτο ἐπέμφθησαν, ἵνα, ὥσπερ ἤκουσαν, εἰπώσιν, οὐχ ἵνα οἰκοθὲν τι προσθῶσι καὶ ἡμεῖς, ἵνα πιστεῦσωμεν. Τί ἵνα πιστεῦσωμεν; "Περὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ" οὐχ ἵνα τὴν οὐσίαν περιεργασώμεθα, ἀλλ' ἵνα εἰς τὸ ὄνομα πιστεῦσωμεν τοῦτο γὰρ ἦν, ὃ καὶ τὰ σημεῖα ἐποίει. 21 "Ἐν γὰρ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, φησὶν, ἔγειραι καὶ περιπάτει." Καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ πίστεως δεῖται, καὶ οὐδὲν τούτων λογισμῷ καταλαβεῖν δυνατόν. "Ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, 22 ἐν οἷς ἐστε καὶ ὑμεῖς κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ." Τί οὖν; πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ὁ Παῦλος ἐκήρυξεν; "Ὅτι μὲν ἡ γὰρ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μέχρι τοῦ D Ἰλλυρικοῦ διέδραμε, κάκειθεν πάλιν εἰς αὐτὰς ἐξέβη τῆς γῆς τὰς ἐσχατίας, ὁῦλον ἐξ ὧν Ῥωμαίοις ἐπέστειλεν. Εἰ δὲ καὶ μὴ πᾶσιν ἐπέστη, οὐδὲ οὕτω ψεῦδος τὸ λεγόμενον· οὐ γὰρ περὶ αὐτοῦ μόνον φησὶν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν δωδεκά ἀποστόλων, καὶ πάντων τῶν καταγγειλάντων τὸν λόγον ἰσχυρῶς μετ' ἐκείνους. Ἄλλως δὲ οὐδὲ ἐπ' αὐτοῦ τὸν λόγον ἐλεγχόμενον ἴδοι τις ἂν, ἂν καὶ τὴν προθυμίαν ἐννοήσῃ τὴν ἐκείνου, καὶ ὅτι μετὰ τὴν τελευταίαν οὐ παύεται πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης κηρύττων. Ἐννόησον ὅδε πῶς ἐπαίρει τὴν δωρεάν, καὶ δείκνυσιν μεγάλην οὖσαν καὶ πολὺ τῆς προτέρας ὑψηλοτέραν· εἶγε τὰ E μὲν παλαιὰ περὶ ἔθνος ἐν ἑαίνεται, αὕτη δὲ γῆν καὶ θάλασσαν ἐπεσπάσατο. Σκόπει δὲ μοι κάκεινο, πῶς καὶ κολακείας ἀπάσης ἐστὶν ἀπῆλλαγμένη ἡ Παύλου ψυχὴ. Ῥωμαίοις γὰρ διαλεγόμενος τοῖς ὥσπερ ἐν κορυφῇ τινι τῆς οἰκουμένης ἀπάσης

21 Act. iii. 6.

22 v. 6.

b Sic A.B.D.E.F.I. ἀποφύνηται vulgo.

invitis Interpp.

d ἡμεῖς] + δὲ λοιπὸν Edd. Haec om. A.B.D.E.F.H.I.

e οὐσίαν] + αὐτοῦ Edd. αὐτοῦ om. A.B.E.F.H.I.

f ἵνα, quod aberat, habent A.B.D.E.F.H.I. Mox αὐτοῦ post ὄνομα abesse jubent A.B.E.F.H.I.

g καταλαμβάνειν A.B.F.H.I. h γὰρ om. D.E.

i αὐτοῦ pro ἑαυτοῦ scribunt A.B.D.E.I. Statim φησὶν om. A.F.H.I.

k καταγγελλόντων A.B.H.I.

l τῶν, quod aberat, est in A.B.F.H.I. m αὐτῷ B.D.I.

n ἂν καὶ] Sic omnes. ei Edd. Statim ἐννοήσῃ pro ἐννοήσει habent A.B.F.G.H.I.

o τὴν accessit ex B.D.E.G.

p δὲ om. E.H. q ἐγένετο B.E. ἐγένετο A.D.H.

r καὶ est in libris omnibus, non in Edd. Statim ἀπάσης pro πάσης omnes.

s ἐστὶν ἀπ. pro ἀπ. ἐστὶν omnes. Statim τοῦ Παύλου Edd. invitis libris.

t τοῖς] αὐτοῖς τοῖς A.F.H.I. Mox τιμ om. H.

καθημένοις, οὐδὲν πλέον αὐτοῖς δίδωσι τῶν λοιπῶν ἐθνῶν· οὐδὲ, ἐπειδὴ τότε ἐκράτουν καὶ ἐβασίλευον, καὶ ἐν τοῖς πνευματικοῖς φησί τι πλέον αὐτοὺς ἔχειν· ἀλλ' ὥσπερ, ^νφησί, τοῖς ἔθνεσι πᾶσι κηρύττομεν, οὕτω καὶ ὑμῖν, μετὰ Σκυθῶν καὶ Θρακῶν 434 αὐτοὺς ἀριθμῶν. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἐβούλετο δηλῶσαι, περιττὸν ἦν τὸ εἰπεῖν, “ἐν οἷς ἐστε καὶ ὑμεῖς.” Ταῦτα δὲ ποιεῖ καθαιρῶν αὐτῶν τὸ φρόνημα, καὶ κενῶν τὸ φύσημα τῆς διανοίας, καὶ διδάσκων αὐτοὺς τὴν πρὸς ^ωἀλλήλους ἰσοτιμίαν. ^κΔιὸ ἐπήγαγεν αὐτὸ τοῦτο λέγων· “ἐν οἷς ἐστε καὶ ὑμεῖς κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ” τούτέστι, μεθ' ὧν ἐστε καὶ ὑμεῖς. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι τοὺς ἄλλους μεθ' ὑμῶν, ἀλλ' ὑμᾶς μετὰ τῶν ἄλλων ἐκάλεσεν. Εἰ γὰρ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἔστι δούλος οὐδὲ Β ἐλεύθερος, πολλῶ μᾶλλον οὐδὲ βασιλεὺς καὶ ιδιώτης· καὶ γὰρ ^γκαὶ ὑμεῖς ἐκλήθητε, ^κοὐκ ἀφ' ἐαυτῶν προσήλθετε.

23 “Πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν Ῥώμῃ ἀγαπητοῖς θεοῦ, κλητοῖς ἁγίοις, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.” ^α“Ορα πῶς συνεχῶς τὸ ὄνομα τοῦ κλητοῦ τίθησι, “κλητὸς ^βἀπόστολος,” “ἐν οἷς ἐστε καὶ ὑμεῖς κλητοί,” “πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν Ῥώμῃ κλητοῖς.” Τοῦτο δὲ οὐ περιττολογῶν ποιεῖ, ἀλλὰ βουλόμενος αὐτοὺς τῆς εὐεργεσίας ἀναμνησθαι. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν ἐν τοῖς πιστεύουσιν ^εκαὶ ἐξ ὑπᾶτων εἶναι C ^δκαὶ ὑπάρχων, καὶ πένητας καὶ ιδιώτας, ἐκβάλλων τὴν ἀνωμαλίαν τῶν ἀξιωματῶν, πᾶσι μίαν ἐπιστέλλει προσηγορίαν. Εἰ δὲ ἐν τοῖς ἀναγκαιοτέροις καὶ πνευματικοῖς κοινὰ δούλοις καὶ ἐλευθέροις ἅπαντα πρόκειται, οἷον ἡ ἀγάπη ἡ παρὰ τοῦ θεοῦ, ἡ κλῆσις, τὸ εὐαγγέλιον, ἡ νίθεσις, ἡ χάρις, ἡ εἰρήνη, ὁ ἁγιασμός, τὰ ἄλλα πάντα, πῶς ἐσχάτης ἀνοίας οὐκ ἂν εἴη, οὗς ὁ θεὸς συνῆψε καὶ ὁμοτίμους ἐποίησεν ἐν τοῖς μείζονσι, τούτους διαιρεῖν ἀπὸ τῶν ἐν τῇ γῇ πραγμάτων; Διὰ τοι τοῦτο ἀπὸ τῶν προσιμίων αὐτῶν τὴν χαλεπὴν ταύτην ^εἐκβάλλων νόσον ὁ μακάριος D οὗτος, εἰς τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν αὐτοὺς ἐμβιβάζει, ταπεινοφροσύνην. Τοῦτο καὶ οἰκέτας βελτίους εἰργάζετο, μαυνοντας ὡς οὐδὲν ἐκ τῆς δουλείας παραβλαβήσονται, τὴν ὄντως ἐλευθερίαν ἔχοντας· τοῦτο ^ετοὺς δεσπότης μετριάξειν παρεσκεύαζε, παιδευομένους ὡς οὐδὲν αὐτοῖς ὄφελος τῆς ἐλευθερίας,

23 ν. 7.

^ν φησί] φησὶν ἐν F.H.I. ^κ διὸ] + καὶ H. Edd.

^ω ἀλλήλους] Sic nostri omnes. τοὺς ἄλλους ^γ καὶ om. A.H. et casu, ut videtur, Montef.

^κ οὐκ] καὶ οὐκ Edd. καὶ deest in omnibus. Statim προσήλθετε F.H. ^α ὁρᾷς B.D.E.G. ^β ἀπόστολος] + λέγων Edd. λέγων deest in omnibus. ^ε καὶ ἐξ ὑπάρχων εἶναι καὶ ὑπᾶτων Edd. repugnantibus libris. ^δ καὶ] + ἐξ A.F.H.I.

^ε ἐκβάλλων pro ἐκβαλὼν omnes. ^ε τοὺς] καὶ τοὺς Edd. καὶ deest in omnibus. Statim μετρ. παρεσκ. pro παρεσκ. μετρ. omnes.

ἀν μὴ τὰ τῆς πίστεως ἢ προηγούμενα. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ σύγγχυσιν ἐργαζόμενος τοῦτο ἐποίει καὶ πάντα μινύς, ἀλλ' οἶδε καὶ διαίρεσιν ἀρίστην, οὐχ ἀπλῶς ἔγραψε, πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ μετὰ διορισμοῦ, "τοῖς ἀγαπητοῖς τοῦ θεοῦ." Αὕτη γὰρ ἑἀρίστη διαίρεσις, ^hἢ καὶ δείκνυσι πόθεν ὁ ἀγιασμός. Ε. Πόθεν οὖν ὁ ἀγιασμός; Ἐκ τῆς ἀγάπης. Εἰπὼν γὰρ, ἀγαπητοῖς, τότε ἐπήγαγε, "κλητοῖς ἀγίοις," ⁱδηλὼν ὅτι ἐντεῦθεν ἡμῖν ἡ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων. Ἀγίους δὲ τοὺς πιστοὺς καλεῖ πάντας. "Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη." *Ω προσηγορίας μυρία φερούσης ἀγαθὰ. Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς τοῖς ἀποστόλοις εἰς τὰς οἰκίας εἰσιούσι πρῶτον ῥῆμα ^kλέγειν ἐπέταττε. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἐντεῦθεν πανταχοῦ προοιμιάζεται, ἀπὸ τῆς χάριτος καὶ τῆς εἰρήνης. * Οὐδὲ γὰρ μικρὸν κατέλυσεν ὁ Χριστὸς πόλεμον, ἀλλὰ ^lκαὶ ποικίλον καὶ παντοδαπὸν καὶ χρόνιον* καὶ τοῦτον οὐκ ἐκ τῶν ἡμετέρων πόνων, ἀλλὰ διὰ τῆς ^mαὐτοῦ χάριτος. Ἐπεὶ οὖν ἡ μὲν ἀγάπη τὴν χάριν, ἡ δὲ χάρις ⁴³⁵ τὴν εἰρήνην ἐδωρήσατο, ⁿἐν τάξει προσηγορίας αὐτὰ θεῖς, ἐπεύχεται μένειν διηκεῖ καὶ ἀκίνητα, ὥστε μὴ ἄλιν ἕτερον ἀναρριπισθῆναι πόλεμον* καὶ παρακαλεῖ τὸν δεδωκότα, πάγια ^oαὐτὰ διατηρεῖν, οὕτω λέγων. "Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ." Ἰδοὺ ἐνταῦθα τὸ, ἀπὸ, κοινόν ἐστιν υἱοῦ καὶ πατρὸς, ὅπερ ἐστὶν ἴσον τῷ, ἐξ οὗ. Οὐ γὰρ εἶπε, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλ', "ἀπὸ θεοῦ πατρὸς καὶ ^rκυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ." Βαβαί, πόσον ἴσχυεν ἡ τοῦ θεοῦ ^Bἀγάπη* οἱ ἐχθροὶ ^sκαὶ ἠτιμωμένοι ἅγιοι καὶ υἱοὶ ^tγεγόναμεν ἐξαιφνης. Ὅταν γὰρ πατέρα καλέσῃ, υἱοὺς ἐδήλωσεν* ὅταν δὲ υἱοὺς εἴπῃ, ἅπαντα ^vτῶν ἀγαθῶν τὸν θησαυρὸν ^wἀνεκάλυψε.

* Μένωμεν τοίνυν ἀξίαν τῆς δωρεῆς τὴν πολιτείαν ^yἐπιδεικνύμενοι, καὶ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀγιωσύνην διατηροῦντες. Τὰ

* ἡ ἀρίστη Edd. ἡ om. B.D.E.G. Statim διαίρεσις A.F.G.H.I. διάκρισις vulgo. ^hἡ (H.) est in libris omnibus, non in Edd. Mox ὁ ante ἀγιασμός om. B.G. ⁱδηλὼν ὅτι] Sic A.B.D.E.F.G.I. δηλονότι Edd. ante Ben.

^kλέγειν omnes. φάσκειν vulgo. ^lκαὶ, quod aberat, habent A.D.F.H.I. ^mαὐτοῦ pro αὐτοῦ A.B.D.E.F.G. τοῦ θεοῦ H. ⁿἐν] Sic B.D.E.G. καὶ ἐν F.H.I. Veron. ὡς ἐν Sav. Mor. Ben. ^oαὐτὰ pro ταῦτα omnes. Statim τηρεῖν A.F.H.I.

^pυἱὸς καὶ πατὴρ A.B.D.E.I. πατὴρ καὶ υἱὸς Edd. Haec ἐστὶν υἱὸς καὶ πατὴρ ὅπερ om. H. ^qΧριστοῦ om. H.I. ^rκυρίου] + ἡμῶν Edd. contra fidem librorum. ^sκαὶ οἱ ἠτιμ. D.F.H.I. οἱ superscriptum habet A. ^tγεγόναμεν omnes. γεγόνασιν Edd.

^vτῶν ἀγ. τὸν θ.] τὸν ἀγαθὸν θ. H. ^wἐξεκάλυψε B.D.E.G. ^xΗΘΙΚΟΝ. Περὶ ἀγάπης θεοῦ καὶ υἱοθεσίας, καὶ ὅτι τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ δωρούμενα ἀξιώματα βίβαια καὶ μετὰ θάνατον μένει, τὰ δὲ τῶν ἀνθρώπων οὐχ οὕτω* καὶ ὅτι δεῖ φεύγειν πορνείαν. Veron. ^yἐπιδεικνύμενοι omnes. Edebatur ἐνδεικνύμενοι.

μὲν γὰρ ἄλλα ἀξιώματα πρόσκαιρά τε ἐστὶ, καὶ τῷ παρόντι συγκαταλύεται βίῃ, καὶ χρημάτων ἐστὶν ὠνητά· ὅθεν οὐδὲ ἀξιώματα αὐτὰ ^α ἂν τις εἶναι φαίη, ἀλλ' ὀνόματα ἀξιομάτων μόνον, ἐν τῇ τῶν ἱματίων περιβολῇ καὶ τῇ τῶν δορυφόρων C σκολακείᾳ τὴν δύναμιν ἔχοντα· τοῦτο δὲ, ἅτε παρὰ τοῦ θεοῦ δοθέν, ^α τὸ δῶρον τὸ τῆς ^β ἀγιοσύνης καὶ τῆς υἰοθεσίας, οὐδὲ θανάτῳ διακόπτεται, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ λαμπροὺς, καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἡμῖν συναποδημεῖ ζώην. Ὁ γὰρ τὴν υἰοθεσίαν διατηρῶν, καὶ τὴν ἀγιοσύνην μετὰ ἀκριβείας ^ε διαφυλάττων, αὐτοῦ τοῦ τὸ διάδημα περικειμένου καὶ τὴν ἀλουργίδα ἔχοντος λαμπρότερός τε ^δ ἐστὶ πολλῷ καὶ μακαριώτερος, ^ε καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον, γαλήνῃ τε ἐντρυφῶν πολλῇ, καὶ χρησταῖς συντρεφόμενος ἐλπίσι, καὶ οὐδεμίαν θορύβου καὶ D ταραχῆς ἔχων ὑπόθεσιν, ἀλλ' ἡδονῆς διηνεκοῦς ἀπολαύων. Εὐθυμίαν γὰρ καὶ χαρὰν οὐκ ἀρχῆς μέγεθος, οὐ χρημάτων πλῆθος, οὐ δυναστείας ὄγκος, οὐκ ἰσχύς σώματος, οὐ πολυτέλεια τραπέζης, οὐχ ἱματίων κόσμος, οὐκ ἄλλο τι τῶν ἄνθρωπίνων ποιεῖν εἴωθεν, ἀλλ' ἢ κατόρθωμα μόνον πνευματικὸν καὶ συνειδὸς ἀγαθόν. Καὶ ὁ τοῦτο κεκαθαρμένον ἔχων, καὶ ῥάκια περικείμενος ἦ, ^ε καὶ λιμῷ παλαίων, τῶν σφόδρα τρυφώντων ἐστὶν εὐθυμότερος· ὥσπερ οὖν ὁ πονηρὰ συνειδὸς ἑαυτῷ, καὶ τὰ (10) ^β πάντων περιβάλλεται χρήματα, πάντων ἐστὶν ἀθλιώτερος. Διὰ δὲ τοῦτο ὁ μὲν Παῦλος ἐν λιμῷ ζῶν ἰδινηκεῖ καὶ γυμνό- E τητι, καὶ μαστιζόμενος καθ' ἐκάστην ἡμέραν, ἔχαιρέ τε καὶ ἐτρύφα μάλλον τῶν βασιλευόντων τότε· ὁ δὲ Ἀχάβ ^κ βασιλεὺς ὢν καὶ τρυφῆς ἀπολαύων πολυτελοῦς, ἐπειδὴ τὴν ἁμαρτίαν ἐκείνην εἰργάσατο, ἔστενέ τε καὶ ἡθύμει, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ συμπεπτωκὸς ἦν, καὶ πρὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν. Εἰ τοίνυν βουλόμεθα ἀπολαύειν ἡδονῆς, πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων φεύγωμεν πονηρίαν, καὶ διώκωμεν ἀρετὴν, ὡς οὐκ ἐνὸν ἄλλως τούτου μετασχεῖν, καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀναβῶμεν τὸν 436 θρόνον τὸν βασιλικόν. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν ²⁴· Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ πνεύματος ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη.” Τοῦτον οὖν τὸν

²⁴ Gal. v. 22.

^α ἂν τις εἶναι pro εἶναι ἂν τις A.B.D.E.F.H.I. ^α τὸ om. I. ^β ἀγιοσύνης] + λέγω D.E. ^γ διαφυλάττων B.D.E.G. φυλάττων Edd. ^δ ἔσται F.H.I. Mox μακαριώτερος pro μακαριστότερος omnes. ^ε καὶ om. G. Idem post βίον interpungit, quod et nos fecimus. ^ε ἀνθρωπίνων] + χρηματικῶν G. ^ε καὶ] καὶ I. ^β πάντων] πάντα H. Statim περιβέλλεται B.D.E.G. περιβέλλεται A.F.H. Edebatur περιβάλλεται. ^ι διηνεκεῖ] τῷ δ. Edd. repugnantibus libris. ^κ βασιλεὺς ὢν] Sic omnes. βασιλεύων Edd. Mox πολυτελοῦς ἀπολαύων inverso ord. B.E.G. ^ι ὁ om. A.F.H.I.

καρπὸν τρέφωμεν παρ' ἑαυτοῖς, ἵνα καὶ τῆς ἐνταῦθα χαρᾶς ἀπολαύσωμεν, καὶ τῆς μελλούσης ἐπιτύχωμεν βασιλείας, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Γ.

¹ Πρῶτον ^a μὲν εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ B
^b ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ.

ΠΡΕΠΟΝ τῇ μακαρίᾳ ψυχῇ τὸ προοίμιον, καὶ ἱκανὸν ἅπαντας παιδεῦσαι καὶ ἔργων καὶ λόγων ἀγαθῶν ἀπάρχεσθαι τῷ θεῷ, καὶ ^c οὐ μόνον ὑπὲρ τῶν οἰκείων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἀλλοτρίων εὐχαριστεῖν κατορθωμάτων, ὃ καὶ φθόνου καὶ βασκανίας καθαρὰν ποιεῖ τὴν ψυχὴν, καὶ τὸν θεὸν ἐπισπᾶται μεῖζόνως πρὸς ^d τὴν τῶν εὐχαριστούντων εὐνοίαν. Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν· ² “Εὐλογητὸς ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου C ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ.” Εὐχαριστεῖν δὲ δεῖ οὐχὶ πλουτοῦντας μόνον, ἀλλὰ καὶ πενομένους, οὐχ ὑγιαίνοντας, ἀλλὰ καὶ νοσοῦντας, οὐκ εὐημεροῦντας, ἀλλὰ καὶ τὰναντία ὑπομένοντας. Τὸ μὲν γὰρ ἐξ οὐρίας τῶν πραγμάτων φερομένων εὐχαριστεῖν, θαυμαστὸν οὐδέν· ^e ὅταν δὲ πολὺ τὸ κλυδώνιον ᾖ, καὶ τὸ σκάφος περιτρέπεται καὶ ^f κινδυνεύῃ, τότε ἐστὶν ἡ πολλὴ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης ἐπίδειξις. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ὁ Ἰωβ ἐντεῦθεν ἐστεφανούτο, καὶ τὸ ἀναίσχυντον ^g στόμα τοῦ διαβόλου ἐνέφραττε, καὶ ἐδείκνυ σαφῶς, ὅτι οὐδὲ ἡνίκα εὐημερῶν ἦν, διὰ τὰ D χρήματα εὐχάριστος ἦν, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν περὶ τὸν θεὸν ἀγάπην. Ὅρα δὲ καὶ ἐπὶ τίσιν εὐχαριστεῖ· οὐκ ἐπὶ τοῖς γηϊνοῖς ^h καὶ ἀπολλυμένοις, οἷον ἐπὶ ἀρχῇ καὶ δυναστείᾳ καὶ δόξῃ· ταῦτα γὰρ οὐθενὸς ἀξία λόγου· ἀλλ' ἐπὶ τοῖς ὄντως ἀγαθοῖς, τῇ πίστει καὶ τῇ παρρησίᾳ· καὶ μεθ' ὅσης ⁱ διαθέσεως εὐχαριστεῖ· οὐ γὰρ εἶπε, τῷ θεῷ, ἀλλὰ, “τῷ θεῷ μου” ὃ καὶ

¹ Cap. I. v. 8.² Ephes. i. 3.

HOM. III. ^a μὲν, quod aberat ante Ben. habent A.B.D.E.F.G.H. et Mosq. ^b ὑπὲρ] περὶ G. ^c οὐ pro μὴ A.D.E.F.H.I. ^d τὴν τῶν εὐχαριστούντων om. D.E. ^e ὅταν δέ] τὸ δὲ ὅταν E. ^f κινδυνεύῃ]+ταῦτο τοῦτο ποιεῖν D.E. ^g στόμα τ. δ.] Sic A.D.E.F.H.I. τοῦ δ. στόμα vulgo. Statim ἐφραττε B.G. ^h καὶ ἀπολλυμένοις om. G. ⁱ διαθ. εὐχ. omnes. εὐχ. διαθ. vulgo.

οἱ προφῆται ποιοῦσι, ^κτὸ κοινὸν ἰδιοποιούμενοι. Καὶ τί θαυμάσιον, εἰ οἱ προφῆται; Αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸ συνεχῶς ὁ θεὸς φαίνεται ποιῶν ἐπὶ τῶν δούλων, θεὸν Ἀβραάμ ^μκαὶ Ἰσαὰκ. Ἐκαὶ Ἰακώβ ^νἰδιαζόντως λέγων ἑαυτόν. “Ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ.” Τί οὖν; πᾶσα ἡ γῆ τὴν πίστιν ἤκουσε τῶν Ῥωμαίων; Πᾶσα ἐξ ἐκείνου καὶ οὐδὲν ἀπείκός· οὐ γὰρ ἄσχημος ἡ πόλις ἦν, ἀλλ’ ὥσπερ ἐπὶ τινος κορυφῆς κειμένη, ^οδιὰ πάντα κατάδηλος ἦν. Σὺ δέ μοι σκόπει τοῦ κηρύγματος τὴν δύναμιν, πῶς ἐν χρόνῳ βραχεῖ διὰ τελωνῶν καὶ ἀλιέων αὐτῆς τῆς τῶν πόλεων ἐπελάβετο ^ακεφαλῆς, καὶ ἄνδρες Σύροι Ῥωμαίων ἐγένοντο διδάσκαλοι καὶ καθηγηταί. Δύο τοίνυν αὐτοῖς μαρτυρεῖ κατορθώματα· καὶ ὅτι ἐπίστευον, καὶ ὅτι μετὰ παρρησίας ἐπίστευον, καὶ τοσαύτης ὡς ^επᾶσαν 437 τὴν γῆν καταλαβεῖν τὴν ὑπὲρ αὐτῶν φήμην. “Ἡ πίστις γὰρ ὑμῶν, φησί, καταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ” ἡ πίστις, οὐχ αἱ λογομαχίαι, οὐδὲ αἱ συζητήσεις, οὐδὲ οἱ συλλογισμοί· καίτοι πολλὰ ἦν ἐκεῖ τὰ κωλύματα τῆς διδασκαλίας. Καὶ γὰρ ἄρτι (11) τῆς οἰκουμένης δεξάμενοι τὴν ἀρχὴν, ^σκαὶ μέγα ἐφρόνουν, καὶ ^ππλοῦτῳ καὶ τρυφῇ συνέζων· καὶ τὸ κήρυγμα ἀλιεῖς ἐκόμιζον, Ἰουδαῖοι καὶ ἐξ Ἰουδαίων, ἔθνη μισημένον καὶ παρὰ πᾶσι βδελυκτοῦ· καὶ τὸν ἐσταυρωμένον προσκυνεῖν ἐκελεύοντο, τὸν ἐν Ἰουδαίᾳ τραφέντα· καὶ μετὰ τοῦ δόγματος καὶ βίον αὐ- Β στήρὸν ^νκατήγγελλον οἱ ^ωδιδάσκοντες ἀνθρώποις τρυφᾶν μεμελετηκόσι, καὶ πρὸς τὰ παρόντα ἐπτοημένοις· καὶ οἱ καταγγέλλοντες ἦσαν πένητες καὶ ἰδιῶται, ^αἀγενεῖς καὶ ἐξ ἀγενεῶν. Ἀλλ’ οὐδὲν τούτων τοῦ λόγου τὸν δρόμον ἐκάλυψε· τοσαύτη τοῦ σταυρωθέντος ἡ δύναμις ἦν, ὡς πανταχοῦ περιάγειν τὸν λόγον. “Καταγγέλλεται γὰρ, φησὶν, ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ.” Καὶ οὐκ εἶπε, δηλοῦται, ἀλλὰ, “καταγγέλλεται,” ὡς πάντων ἐν στόμασιν αὐτοὺς ἐχόντων. Θεσσαλονικεῦσι μὲν οὖν τοῦτο μαρτυρῶν, καὶ ἕτερον προστίθεισιν· εἰπὼν γὰρ ^γὅτι ³“Ἀφ’ ὑμῶν ἐξέχεται ὁ λόγος τοῦ ^θθεοῦ,” ἐπήγαγεν, “ὥστε μὴ

3 1 Thess. i. 8.

^κ τὸ] Sic A.B.D.E.G.H.I. Edebatur rōn ante Montef. ¹ αὐτὸ] αὐτὸς H. Statim ὁ θεὸς om. E. ^μ καὶ] + θεὸν B.G. ^ν ἰδιαζόντως om. D.E. Statim ἑαυτόν A.B.D.E.G.H.I. αὐτόν Veron. Sav. Mor. ^ο διὰ πάντα] διὰ πάντων D. πᾶσι B.G. ^π ἦν] + δ ἐκείνη D. ^α κεφαλῆς pro κορυφῆς A.B.D.E. F.G.H. ^ε πᾶσαν B.D.G. Statim καταλαμβάνειν B.G. ^σ καὶ est in nostris omnibus, non in Edd. ^π πλοῦτῳ καὶ τρυφῇ] τρυφῇ καὶ πλοῦτῳ A.D.E.H.I. ^ν κατήγγελλον A.B.D.E.I. fortasse alii. κατήγγελλον Veron. Sav. Mor. ^ω διδασκοντες omnes. διδάσκαλοι vulgo. ^γ ὅτι] καὶ ὅτι B.G. Statim ἀγενεῖς et ἀγενεῶν G.H. ^θ ὅτι accessit ex omnibus. ^θ θεοῦ] Χριστοῦ B.

χρείαν ἔχειν ἡμᾶς λαλεῖν τι." Οἱ γὰρ μαθηταὶ ἐν τάξει C διδασκάλων ^aκατέστησαν, διὰ τῆς παρρησίας αὐτῶν πάντας παιδεύοντες, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἐφελκόμενοι. Οὐ γὰρ ἴστατό που τὸ κήρυγμα, ἀλλὰ πρὸς σφοδρότερον πᾶσαν ἐπῆει τὴν οἰκουμένην. Ἐνταῦθα δὲ τοσοῦτον μόνον, ὅτι καταγγέλλεται. ^bΚαλῶς εἶπεν, ὅτι καταγγέλλεται, δεικνὺς ὅτι οὐδὲν ἔδει προσθεῖναι τοῖς εἰρημένους, οὐδὲ ἀφελεῖν· ἀγγέλου γὰρ ^cτοῦτο ἔργον ἐστὶ, τὸ μόνον τὰ λεγόμενα διακομίζειν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἱερεὺς ἄγγελος ^dλέγεται, ὅτι οὐ τὰ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ ^eτὰ τοῦ πέμποντος ἀπαγγέλλει. Καίτοιγε ^fΠέτρος ἐκήρυξεν ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκείνου ^gαὐτοῦ ἡγεῖται· οὕτως, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, D μεθ' ὑπερβολῆς ἀπάσης βασκανίας ἦν καθαρὸς.

⁴ "Μάρτυς γὰρ μου ἐστὶν ὁ θεὸς, ᾧ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματι μου, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ." Ἀποστολικῶν σπλάγχχνων τὰ ῥήματα, πατρικῆς ^bκηδεμονίας ἢ ἀπόφασις. Τί δέ ἐστιν ὃ φησι, καὶ τίνας ἔνεκεν τὸν θεὸν μάρτυρα καλεῖ; Περὶ διαθέσεως ὁ λόγος ἦν αὐτῷ. Ἐπεὶ οὖν οὐδέπω ἦν αὐτοὺς ἐωρακῶς, ⁱδιὰ τοῦτο ἀνθρώπων μὲν οὐδένα, τὸν δὲ ἐμβατεύοντα ^kταῖς καρδίαις, τοῦτον ἐκάλεσε μάρτυρα. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγεν, ὅτι ἀγαπῶ ὑμᾶς, καὶ σημεῖον ^lἐποιεῖτο τὸ διηνεκῶς εὐχεσθαι, E καὶ τὸ βούλεσθαι ἐλθεῖν πρὸς αὐτοὺς, ^mκαὶ οὐδὲ τοῦτο δῆλον ἦν, ἐπὶ τὴν ἀξιώπιστον καταφεύγει μαρτυρίαν. Ἄρα δυνήσεται τις ⁿὑμῶν κανχήσασθαι, ὅτι μέμνηται ἐπὶ τῆς οἰκίας εὐχόμενος τοῦ τῆς ἐκκλησίας πληρώματος; Οὐκ οἶμαι. Ἄλλ' ὁ Παῦλος οὐχ ὑπὲρ πόλεως μιᾶς, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης προσῆει τῷ θεῷ, καὶ τοῦτο οὐχ ἅπαξ ^oοὐδὲ δεύτερου, οὐ τρίτον, ἀλλὰ διηνεκῶς. Εἰ δὲ τὸ διηνεκῶς ἐν μνήμῃ τινὰ περιφέρειν, οὐκ ἂν γένοιτο, εἰ μὴ ἀπὸ ἀγάπης πολλῆς· ⁴τὸ ἐν

4 v. 9.

^a κατέστησαν] ἦσαν I. Statim διὰ τῆς παρουσίας idem. ^b καλῶς] καὶ καλῶς B.G. ὅτι om. iidem. ^c τοῦτο et p.p. ἐστὶ om. D.E. ἔργον om. a pr. man. I. ἦν pro ἐστὶ A.F.H.I. ^d λέγεται omnes. καλεῖται Edd. ^e τὰ om. Veron. Sav. Mor. contra fidem librorum. Statim ἀπαγγέλλει pro ἀναγγέλλει habent A.D.E.F.G.H.I. ^f Πέτρος] καὶ Πέτρος A.F.H.I. ^g αὐτοῦ pro αὐτοῦ A.B.E.F.G.H.I. αὐτοῦ D. ^h κηδεμονίας] διδασκαλίας A.E.H.I. ⁱ διὰ] + τοι Edd. repugnantibus libris. ^k τὰς καρδίας G. et a pr. man. B. ^l ἐποιεῖτο τὸ] Sic B.G. ut tacite ediderat Montef. ἐποιεῖ τοῦτο τὸ D.E. Ceteri, ut vulgo, ἐποίει τό. ^m καὶ οὐδὲ τοῦτο δ. ἦν] καὶ τοῦτο δὲ δ. οὐκ ἦν. D. τοῦτο δὲ δ. οὐκ ἦν E. ⁿ ὑμῶν pro ἡμῶν omnes. ^o οὐδέ] οὐ D.E. Statim οὐδὲ τρίτον I. Hoc tacite edidit Montef. ^p ἀλλὰ διηνεκῶς. εἰ δὲ τὸ δ. ἐν μνήμῃ τινὰ π.] ἀλλὰ διηνεκῶς ἐν μνήμῃ. εἰ δὲ τὸ δ. τινα π. A.F. ἀλλὰ διηνεκῶς ἐν μνήμῃ εἶχεν. εἰ δὲ τὸ δ. τινα π. I. ἀλλὰ διηνεκῶς τινα π. H. ^q τὸ ἐν εὐχαῖς ἔχειν ἀδιαλείπτως] Sic A.B.D.E.G.H.I. Editi, τὸ ἐν εὐχαῖς γὰρ ἔχειν, καὶ ἀδιαλείπτως ἔχειν. [γὰρ] Sav. Mor. γὰρ om. F.

εὐχαίς ἔχειν ἀδιαλείπτως, ἐννόησον πόσης ἐστὶ διαθέσεως καὶ
 438 φιλίας. "Ὅταν δὲ εἶπῃ, "ὦ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματί μου, ἐν
 τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ," ὁμοῦ μὲν τὴν τοῦ θεοῦ χάριν,
 ὁμοῦ δὲ τὴν αὐτοῦ ταπεινοφροσύνην ἥμῃν ἐνδείκνυται τὴν μὲν
 τοῦ θεοῦ χάριν, ὅτι τοσοῦτον αὐτῷ πρᾶγμα ἐπέτρεψε, τὴν δὲ
 αὐτοῦ ταπεινοφροσύνην, ὅτι οὐχὶ τῇ ἑαυτοῦ σπουδῇ, ἀλλὰ τῇ
 τοῦ πνεύματος βοήθειᾳ τὸ πᾶν λογίζεται. Ἡ δὲ τοῦ εὐαγ-
 γελίου προσθήκη τὸ εἶδος δηλοῖ τῆς διακονίας. Καὶ γὰρ
 πολλοὶ τῆς λατρείας οἱ τρόποι καὶ διάφοροι. Καὶ καθάπερ
 ἐπὶ τῶν βασιλέων πάντες μὲν εἰσιν ὑφ' ἐνὶ τεταγμένοι τῷ
 B βασιλεύοντι, διακονοῦνται δὲ οὐ πάντες τὰ αὐτὰ, ἀλλὰ τῷ
 μὲν ἐστὶν ἡ διακονία ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἄρχειν, τῷ δὲ ἐν τῷ
 πόλει οικονομεῖν, ἐτέρῳ πάλιν ἐν τῷ φυλάττειν τὰ ἐν τοῖς
 ταμείοις χρήματα· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πνευματικῶν ὁ μὲν λα-
 τρεῖ ἐν τῷ θεῷ καὶ δουλεύει ἐν τῷ πιστεύειν καὶ τὸν βίον τὸν
 ἑαυτοῦ καλῶς οικονομεῖν, ὁ δὲ ἐν τῷ ξένων θεραπείαν ὑποδεδέ-
 χθαι, ὁ δὲ ἐν τῷ τὴν προστασίαν τῶν δεομένων μεταχειρίζειν
 καθάπερ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀποστόλων οἱ περὶ τὸν Στέφανον ἐν
 τῇ τῶν χερῶν προστασίᾳ ἐδούλευον τῷ θεῷ, ἄλλος ἐν τῇ τοῦ
 λόγου διδασκαλίᾳ, ὧν καὶ ὁ Παῦλος ἦν, ἐν τῷ τὸ κήρυγμα
 C εὐαγγελίζεσθαι λατρεύων καὶ οὗτος ἦν ὁ τῆς δουλείας αὐτοῦ
 τρόπος· τοῦτο γὰρ ἦν ἐπιτεταγμένος. Διὰ τοῦτο οὐ μάρτυρα
 τὸν θεὸν καλεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅπερ ἐνεπιστεύθη λέγει,
 δεικνύς ὅτι οὐκ ἂν τηλικαῦτα ἐγχειρισθεῖς, τὸν ἐμπιστεύσαντα (12)
 μάρτυρα ἐπὶ ψευδέσιν ἐκάλεσε. Μετὰ δὲ τούτου κἀκεῖνο
 δεῖξαι βούλεται, τὴν ἀγάπην τὴν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ τὴν φροντίδα
 ἀναγκαίαν οὔσαν. Ἵνα γὰρ μὴ λέγωσι, σὺ τίς ὢν καὶ πόθεν,
 πόλιν οὕτω μεγάλην καὶ βασιλικωτάτην μεριμνᾷς φής; δέι-
 κνυσιν ἀναγκαίαν οὔσαι αὐτῷ τὴν τοιαύτην φροντίδα, εἴγε
 D αὐτῷ τῆς δουλείας οὗτος ὁ τρόπος ἐπιτέτακται, τὸ καταγ-
 γέλλειν τὸ εὐαγγέλιον. Ὁ γὰρ τοῦτο ἐγκεχειρισμένος ἀνάγκη

τ αὐτοῦ pro αὐτοῦ hic A.F.G.H. infra B.E.F.G.H. * ἡμῖν ἐνδείκνυται pro
 ἐνδ. ἡμῖν A.D.G.I. ἡμῖν om. E. ἡμῖν ἐπιδείκνυται H. Statim haec τὴν μὲν τοῦ
 θεοῦ—ταπεινοφροσύνην desunt in E. † τῆς λατρείας οἱ τρ. κ. δ. Sic
 omnes. Edebatur τῆς διακονίας οἱ τρ. κ. δ. καὶ τῆς λατρείας δὲ ὡσαύτως.
 ‡ καὶ καθάπερ Sic B.D.E.G. καθάπερ γὰρ vulgo. § οὐ τὰ αὐτὰ πάντες
 hoc ordine B.G. τὰ αὐτὰ οὐ πάντες D. * τὸν ἑαυτοῦ Sic A.B.D.E.F.G.I.
 αὐτοῦ sine artic. H. αὐτοῦ Edd. † ἀναδέχεσθαι B.D. et ex corr. G. Ita
 tacite Montef. ‡ μεταχειρίζειν omnes. Edebatur μεταχειρίζεσθαι. Statim
 ἐπὶ τῶν ἀποστόλων αὐτῶν Edd. refragantibus libris. § ἄλλοι E. αἱ H. Musc.
 † αὐτῷ G. ‡ τὸν θεὸν καλεῖ omnes. καλεῖ τὸν θεὸν Edd. † ὅπερ ὡςπερ H.
 ‡ ἐκάλεσε omnes. ἐκάλεσε vulgo. † τοῦτο A.D.F.G.H. et a pr. man. B.
 § οὔσαν post τοιαύτην transp. B.G. † αὐτῷ + τὴν τοιαύτην φροντίδα Χριστὸς
 δέδωκε, καὶ E. Idem post τρόπον add. παρ' αὐτοῦ.

ἔχει τοὺς μέλλοντας ὑποδέχεσθαι τὸν λόγον διαπαντὸς ἔχειν ἐπὶ τῆς διανοίας. Δηλοὶ δὲ καὶ ἕτερον πρὸς τούτοις εἰπὼν, “ἐν τῷ πνεύματί μου” ὅτι πολὺ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς λατρείας ἀνωτέρα αὕτη. Ἡ μὲν γὰρ Ἑλληνική, καὶ σαρκική καὶ πεπλανημένη ἢ δὲ Ἰουδαϊκή, ἀληθῆς μὲν, σαρκική δὲ καὶ ^καὕτῃ ἢ δὲ τῆς ἐκκλησίας, τῆς μὲν Ἑλληνικῆς ἐναντία, τῆς δὲ Ἰουδαϊκῆς ὑψηλότερα πολλῶ τῷ μέτρῳ. Ἰούδδὲ γὰρ διὰ προβάτων καὶ μόσχων καὶ καπνοῦ καὶ ^κκνίσσης ὁ τῆς ἡμετέρας λατρείας τρόπος, ἀλλὰ διὰ ψυχῆς πνευματικῆς ὅπερ Ε καὶ ὁ Χριστὸς δηλῶν ἔλεγε ⁵ “Πνεῦμα ὁ θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ^δδεῖ προσκυνεῖν.” “Ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.” Ἀνωτέρω εἰπὼν τὸ εὐαγγέλιον τοῦ πατρὸς εἶναι, ἐνταῦθα τοῦ υἱοῦ ὁ αὐτὸ φησιν οὕτως ἀδιάφορον ^ρκαὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ ^λλέγειν. Καὶ γὰρ ἔμαθε παρὰ τῆς μακαρίας ἐκείνης φωνῆς, ὅτι τὰ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ, καὶ τὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ πατρὸς. ⁶ “Πάντα γὰρ, ^τφησί, τὰ ἐμὰ σὰ ἐστί, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ.” “Ὡς ἀδιαλείπτως μνεῖαν ὑμῶν ^πποιοῦμαι ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου.” Τοῦτο γνησίας ἀγάπης. ⁴³⁹ Καὶ δοκεῖ μὲν ἔν τι λέγειν, τέσσαρα δὲ τίθησιν ἐνταῦθα καὶ ὅτι μέμνηται, καὶ ὅτι ἀδιαλείπτως, καὶ ὅτι ἐν εὐχαῖς, καὶ ὅτι ὑπὲρ μεγάλων πρυγμαμάτων.

⁷ “Δεόμενος, εἴ πως ἤδη ποτὲ εὐοδωθήσομαι ἐν τῷ θελήματι τοῦ θεοῦ ἔλθειν πρὸς ὑμᾶς.” Ὅρα καὶ ὠδίνοντα αὐτοὺς ἰδεῖν, καὶ οὐκ ἀνεχόμενον παρὰ τὸ τῷ θεῷ δοκοῦν ἰδεῖν, ἀλλὰ κεκερασμένον φόβῳ θεοῦ τὸν πόθον ἔχοντα. Ἐφίλει μὲν γὰρ αὐτοὺς, καὶ ἠπέιγετο πρὸς αὐτοὺς οὐ μὴν, ἐπειδὴ ἐφίλει, παρὰ τὸ τῷ θεῷ δοκοῦν ἐβούλετο ἰδεῖν. Αὕτη ^νἡ γνησία ἀγάπη, οὐχ ὥς Β ἡμεῖς οἱ ἀμφοτέρωθεν τῶν νόμων τῆς ἀγάπης ἐκπίπτοντες. ⁸ Ἡ γὰρ οὐδένα φιλοῦμεν, ἢ ἐπειδὴν φιλήσωμέν ποτε, παρὰ τὸ τῷ θεῷ δοκοῦν ^ωφιλοῦμεν, ἀμφότερα παρὰ τὸν θεῖον ^xποιούμεντες νόμον. Εἰ δὲ φορτικὰ ταῦτα λεγόμενα, φορτικώτερα ^γγινόμενα. Καὶ πῶς παρὰ τὸ τῷ θεῷ δοκοῦν φιλοῦμεν, φη-

⁵ Joan. iv. 24.⁶ Ibid. xvii. 10.⁷ v. 10.

¹ καὶ om. A.D.E.F.H.I. καὶ πεπλ. καὶ σαρκική in verso ord. Edd. contra fidem librorum. ^κ αὕτῃ A.E.H. αὕτη vulgo. ¹ οὐδὲ pro οὐ A.D.E.F.H.I. ^κ κνίσσης A.B.G.H. κνίσσης vulgo. ^δ δεῖ] χρῆ A.H.I. ^ο αὐτὸ] αὐτοῦ G.H. ^ρ καὶ] τὸ E. σῖδε τὸ D. ^λ λέγειν] + αὐτὸ D. ^τ φησί, quod ab erat ante Montef. est in nostris omnibus. ^π ποιοῦμαι] + πάντοτε B.D.G. non Mosq. ^τ ὅρα pro ὁρᾶς omnes. ^ν ἡ om. Veron. Sav. Mor. invitis libris. ^ω φιλοῦμεν] ποιοῦμεν A. ποιοῦντες H. (et δοκοῦντες pro δοκοῦν). φιλοῦντες D.E. φιλοῦμεν om. I. ^x ποιοῦμεν D.E. et ex corr. A. ^γ γινόμενα] γίνεται H. ὅτε γίνεται I. γίνεται πραττόμενα G. πολλὰ γίνεται τὰ πραττόμενα B.

σίν; Ὅταν τὸν μὲν Χριστὸν λιμῶ τηκόμενον περιορῶμεν, παῖσι δὲ ^ακαὶ φίλοις καὶ συγγενέσιν ὑπὲρ τὴν χρεῖαν παρέχωμεν. Μᾶλλον δὲ τί χρὴ ^απεραιτέρω τὸν λόγον προάγειν; ^βἌν γὰρ τὸ ἑαυτοῦ συνειδὸς ἕκαστος ἐξετάσῃ, ἐπὶ πολλῶν τοῦτο εὐρήσει ^γγινόμενον πραγμάτων. Ἄλλ' οὐχ ὁ μακάριος ἐκεῖνος τοιοῦτος ἦν, ἀλλ' ἤδει καὶ φιλεῖν, καὶ φιλεῖν ^δὥς χρὴ, καὶ ὥς προσῆκον ἦν, καὶ πάντας νικῶν ^ετῷ φιλεῖν, οὐχ ὑπερέβαινε τῆς ἀγάπης τὰ μέτρα. Ὅρα γοῦν ἀμφοτέρω μεθ' ὑπερβολῆς ἐν αὐτῷ βρύνοντα, καὶ τὸν τοῦ θεοῦ φόβον, καὶ τὸν τῶν Ῥωμαίων πόθον. Τὸ μὲν γὰρ διηλεκῶς εὐχεσθαι, καὶ μὴ τυγχάνοντα μὴ ἀφίστασθαι, ^ζἀγάπης σφοδρᾶς ἦν· τὸ δὲ ἀγαπῶντα ^ηοὕτω μένειν τῷ τοῦ θεοῦ νύματι εἰκόντα, εὐλαβείας ἐπιτεταμένης. ^θἈλλαχοῦ μὲν οὖν τρεῖς τὸν κύριον παρακαλέσας, οὐ μόνον οὐκ ἔλαβεν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον, μὴ λαβὼν, χάριν ἔγνω τοῦ παρακουσθῆναι πολλήν· οὕτω πρὸς τὸν θεὸν ἐν ᾧ πᾶσιν ἔβλεπεν. Ἐνταῦθα δὲ ἔλαβε μὲν, οὐχ ὅτε δὲ ἤτησεν, ἀλλὰ βραδέως, καὶ ^ιοὐδὲ ἐνταῦθα ἐδυσχέρανε. Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα μὴ ^κἀσχάλλωμεν μὴ ἀκούμενοι, ^λἢ βραδέως ἀκούμενοι. Οὐ γάρ ἐσμεν Παύλου βελτίους, ὅς ἐπ' ἀμφοτέροις ^μχάριν ὁμολογεῖ καὶ μάλα εἰκότως. Ἐπειδὴ γὰρ ἅπαξ ἑαυτὸν ἔδωκε τῇ πάντα κυβερνώσῃ χειρὶ, καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ὑποταγῆς ὑπέθηκε, ^νμεθ' ὅσης ὁ πηλὸς τῷ κεραμεῖ, ἥπερ ἦγεν ὁ θεός, ἠκολούθει. Εἰπὼν τοίνυν, ὅτι ἤρχετο ἰδεῖν αὐτοὺς, λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐπιθυμίας. ^ξΤίς δὲ ἐστὶν αὕτη; ^οἸνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικὸν εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς. Οὐ γὰρ ἀπλῶς, (13) ὥσπερ πολλοὶ νῦν περιττὰς καὶ ἀνοήτους ἀποδημίας ποιοῦνται, οὕτω καὶ ἐκεῖνος, ἀλλ' ὑπὲρ ἀναγκαίων καὶ σφόδρα κατεπειγόντων. Καὶ σαφῶς μὲν ^ποὐ λέγει τοῦτο ὃ βούλεται, αἰνιγματωδῶς δέ. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἵνα διδάξω ὑμᾶς, ἵνα κατηχήσω, ἵνα τὸ λείπον ἀναπληρώσω, ἀλλ', ^ρἵνα τι μεταδῶ, δεικνὺς ὅτι 440 οὐ τὰ ^σαὐτοῦ δίδωσιν, ἀλλ' ἅπερ ἔλαβε μετεδίδου. Καὶ ἐν-

8 2 Cor. xii. 8.

9 v. II.

^α καὶ συγγενέσι καὶ φίλοις *inverso ord.* A.D.E.F.H.I. ^β τὸν λόγον περαιτέρω *hoc ord.* A.E.F.H.I. ^γ ἀν *pro* ἐάν A.B.D.E.H.I. ^δ γινόμενον F.H.I. ^ε ὥς χρὴ καὶ *om.* E. ^ζ τῷ τὸ E.H. ^η ἀγάπης ἀπὸ ἀγάπης *ex corr.* G. ^θ οὕτω, *quod aberat, est in libris omnibus.* ^ι οὐδὲ ἐνταῦθα] *Sic omnes. οὐδὲν ἐντεῦθεν Edd. Statim ἐδυσχέρανεν F.H.* ^κ ἀσχάλλωμεν E. *et a pr. man.* B. *etiam* G. *ex corr.* ^λ ἢ βραδέως ἀκούμενοι *om.* D.E.H. ^μ χάριν] χαίρειν H. *Statim ὁμολογεῖ (sic) F. ὁμολόγει vel ὁμολογεῖ B.H.I.* ^ν τίς] τι H. ^ξ οὐ λέγει τοῦτο ὃ βούλεται] *Sic omnes. Neque enim aperte suam aperit voluntatem Brix. Edebatur sine monito, λέγειν τοῦτο οὐ βούλεται. ο αὐτοῦ] + αὐτοῖς *Edd. repugnantibus libris.**

ταῦθα δὲ μετριάζει πάλιν εἰπὼν, “ἵνα τι” ^ρμικρὸν, φησὶ, καὶ ἐμοὶ σύμμετρον. Καὶ τί ποτέ ἐστι ^qτοῦτο τὸ μικρὸν, οὐ μέλλεις ^τἡμῖν μεταδίδοναι; “Τοῦτο δέ ἐστι, φησὶν, εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς.” Ἀρα καὶ τοῦτο χάριτος, τὸ μὴ σαλεύεσθαι, ἀλλ’ ἐστάναι βεβαίως. Χάριν δὲ ὅταν ἀκούσης, μὴ νομίσης ἐκβεβλήσθαι τὸν ἀπὸ τῆς προαιρέσεως μισθόν· χάριν γὰρ εἶπεν, οὐχὶ τὸν ^εἐκ προαιρέσεως ἀτιμάζων πόνον, ἀλλὰ τὸν ἐξ ἀπονοίας ὑποτεμνόμενος τύπον. Μὴ τοίνυν ἐπειδὴ Παῦλος αὐτὸ χάρισμα ἐκάλεσεν, ἀναπέσης. Οἶδε γὰρ δι’ εὐγνωμοσύνην ^B πολλὴν καὶ ^ττὰ κατορθώματα χαρίσματα καλεῖν, διὰ τὸ καὶ ἐν τοῖτοις πολλῆς ἡμᾶς δεῖσθαι τῆς ἄνωθεν ροπῆς. Εἰπὼν ^vδὲ, “εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς,” λανθανόντως ἔδειξε δεομένους πολλῆς διορθώσεως. “Ὁ γὰρ βούλεται εἰπεῖν, τοῦτό ἐστιν· ἐκ πολλοῦ τοῦ χρόνου ^wκαὶ ἐπεθύμουν καὶ νύχνην ὑμᾶς ἰδεῖν, δι’ ἕτερον μὲν οὐδὲν, ἵνα δὲ ὑμᾶς βεβαιώσω, ^xστηρίξω, πῆξω καλῶς εἰς τὸν τοῦ θεοῦ ὕλον, ὥστε μὴ σαλεύεσθαι διηνεκῶς. Ἄλλ’ οὕτω μὲν οὐκ εἶπεν· ἐπληξε γὰρ ἂν· ἐτέρως δὲ ὑφειμένως τὸ αὐτὸ αἰνιττεται· ὅταν γὰρ ^zεἶπῃ, “εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς,” τοῦτο δηλοῖ.

Εἶτα ἐπειδὴ καὶ τοῦτο σφόδρα φορτικὸν ἦν, ὅρα πῶς αὐτὸ ^C παραμυθεῖται διὰ τῆς ἐπαγωγῆς. “ἵνα γὰρ μὴ λέγωσι, τί γάρ; σαλεύομεθα ^aκαὶ περιφερόμεθα, καὶ τῆς παρὰ σοῦ θεόμεθα γλώττης εἰς τὸ στήναι βεβαίως; προλαβὼν ἀναιρεῖ τὴν τοιαύτην ἀντίρρησην, οὕτω λέγων· ¹⁰ “Τοῦτο δέ ἐστι, συμπαράκληθῆναι ἐν ὑμῖν διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως, ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ.” Ὡς ἂν εἰ ἔλεγε· μὴ ὑποπτεύσητε, ὅτι κατηγορῶν ὑμῶν εἶπον· οὐ ταύτη τῇ γνώμῃ ^bἐφθεγξάμην τὸ ῥῆμα· ἀλλὰ τί ποτέ ἐστιν, ὅπερ ἡβουλήθην εἰπεῖν; Πολλὰς ^cὑπομένετε ^D θλίψεις, ^dὑπὸ τῶν διωκόντων· περιαντλούμενοι· ἐπεθύμησα τοίνυν ὑμᾶς ἰδεῖν, ἵνα παρακαλέσω, μᾶλλον δὲ οὐχ’ ἵνα παρακαλέσω μόνον, ἀλλ’ ἵνα καὶ αὐτοὺς παράκλησιν δέξωμαι. “Ὅρα σοφίαν διδασκάλου. Εἶπεν, “εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς” ^eεἶδε

10 v. 12.

^ρ μικρὸν] + τι Edd. τι om. A.E.F.G.H.I. ^q τοῦτο τὸ μ. pro τὸ μ. τοῦτο omnes. ^τ ἡμῖν omnes. νῦν Edd. ^ε ἐκ] ἀπὸ τῆς A.D.E.F.H.I. ^τ τὰ om. F. ^v δέ] τοίνυν E. ^w καὶ accessit ex omnibus. ^x στηρίξω] + τε καὶ Edd. τε deest in omnibus. τε καὶ om. A.D.E.F.H.I. ^y λόγον] Sic A.B.D.F.G.H.I. φόβον Edd. et Interpp. φόβον καὶ λόγον E. ^z εἶπῃ pro εἶπεν omnes. ^a καὶ accessit ex A.B.D.E.G.H.I. ^b τὸ ῥ. ἐφθεγξάμην inverso ord. B.G. ^c ὑπομένετε pro ὑπεμείνατε omnes. ^d ὑπὸ] ἀπὸ H. ^e εἶδε pro οἶδε A.B.D.E.F.G.I.

^ρ παρενοχλούμενοι D.E.

βαρὺ καὶ φορτικὸν ἔτοις μαθηταῖς τὸ εἰρημένον. Λέγει, "εἰς τὸ παρακληθῆναι ὑμᾶς." Ἀλλὰ καὶ τοῦτο βαρὺ πάλιν, οὐχ οὕτω μὲν ὡς τὸ πρότερον, βαρὺ δὲ ὅμως. Ὑποτέμνεται τοίνυν καὶ τοῦτου πάλιν τὸ φορτικόν, λεαίνων πανταχόθεν τὸν λόγον, **E** καὶ ποιῶν εὐπαράδεκτον. Οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπε, παρακληθῆναι, ἀλλὰ, "συμπαρακληθῆναι," καὶ οὐδὲ τούτῳ ἠρκέσθη, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν εἰσάγει πλείονα θεραπείαν, εἰπὼν· "διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως, ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ." Βαβαί, πόση ἦν ἡ ταπεινοφροσύνη. Ἐδειξε καὶ ἑαυτὸν ἐκείνων δεόμενον, ^κ οὐκ ἐκείνους τούτου μόνον· καὶ τοὺς μαθητὰς ἐν τάξει διδασκάλων ἐκάθισεν, οὐδεμίαν ἰαφεῖς μείναι ὑπεροχὴν παρ' αὐτῷ, ἀλλὰ πολλὴν τὴν ἰσοτιμίαν ἐπιδειξάμενος. Κοινὸν γὰρ ἐστὶ ^μ τὸ κέρδος, φησὶ, καὶ ἐγὼ τῆς παρ' ὑμῶν δέομαι παρακλήσεως, καὶ ὑμεῖς τῆς παρ' ⁴⁴¹ ἐμοῦ. Καὶ πῶς τοῦτο γίνεται; "Διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως, ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ." Καθάπερ γὰρ ἐπὶ πυρὸς ἂν πολλὰς τις συναγάγῃ λαμπάδας, λαμπρὰν ἀνάπτει τὴν φλόγα· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πιστῶν γίνεσθαι πέφυκεν. "Ὅταν μὲν γὰρ καθ' ἑαυτοὺς ὤμεν διεσπασμένοι, ἀθυμότεροί πως ἐσμέν· ὅταν δὲ ^π ἴδωμεν ἀλλήλους, καὶ τοῖς οἰκείοις περιπλακῶμεν μέλεσι, πολλὴν δεχόμεθα τὴν παράκλησιν. Μὴ γὰρ μοι τὸν παρόντα καιρὸν ἐξετάσης, καθ' ὃν τῇ τοῦ ^ο θεοῦ χάριτι ^ρ καὶ κατὰ πόλιν καὶ κώμην, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐρήμῳ πολλὰ τῶν πιστευόντων τὰ τέγματα, καὶ πᾶσα ἀσέβεια ἐξελέληται· ἀλλ' ἐννόησον κατ' **B** ἐκείνον τὸν καιρὸν, ὅσον ἦν ἀγαθὸν καὶ διδάσκαλον ἰδεῖν τοὺς μαθητὰς, καὶ ὑπὸ ἀδελφῶν ἀδελφοὺς ἀφθῆναι ⁹ ἐξ ἄλλης πόλεως ἐπελθόντας. Ἵνα δὲ καὶ σαφέστερον τὸ λεγόμενον ποιήσω, ἐπὶ ὑποδείγματος τὸν λόγον ἁγάγω. Εἰ γὰρ ^σ συμβαίῃ ποτὲ καὶ ^τ γένοιτο, ὃ μὴ γένοιτο, ἀπενεχθέντας εἰς τὴν ⁽¹⁴⁾ Περσῶν γῆν ἢ Σκυθῶν ἢ βαρβάρων ἑτέρων ^ν διεσπάρθαι κατὰ δύο καὶ τρεῖς ἐν ἐκείναις ταῖς πόλεσιν, εἴτα ἐξαίφνης τινὰ τῶν

^ε τοῖς μ. τὸ εἰρημένον. λέγει] Sic A.B.E.F.G.I. τοῖς μ. εἰρημένον. λέγει H. τοῖς μ. τὸ εἰρημένον ὃν καὶ λέγει D. τὸ εἰρημένον τοῖς μαθηταῖς ὃν καὶ λ. Edd. ^η ἦν accessit ex omnibus. ^ι αὐτὸν A.B.H.I. αὐτὸν D.G. ^κ οὐκ ἐκείνους τούτου μόνον om. F.H.I. ^ι ἀφεῖς μ. ὑ.] Sic omnes. ὑ. ἀφεῖς μ. Edd. Statim παρ' αὐτῷ G.H. fortasse alii. παρ' αὐτῷ Veron. Sav. Mor. ^μ τὸ om. H. ^π ἴδωμεν ἀλλήλους καὶ τοῖς] Sic A.B.D.E.F.G.I. ἰδόντες ἀλλήλους τοῖς Edd. Sic, sed omisso ἰδόντες, H. ^ο θεοῦ] Χριστοῦ F.H.I. ^ρ καὶ accessit ex A.B.D.E.G.H.I. Statim κατὰ κώμην καὶ πόλιν Edd. repugnantibus libris. ⁹ ἐξ] καὶ ἐξ B.G. Mox ἐπεισελθόντας G. ^τ ἁγάγω] Sic B.D.E.G. ἀναγάγωμεν A.F.H.I. ἀνάγωμεν Edd. ^σ συμβαίῃ pro συμβῇ omnes. ^ν γένηται A.B.D.E.H.I. Statim ὃ μὴ γένηται (corr. γένητο) F. ^ν διεσπάρθαι] διεσπάρθαι vel διεσπᾶσθαι A.D.E.F.H.I. et ex corr. G. διεσπάρθαι Sav. Mor. διεσπάρθαι Veron. Ben.

ἐντεῦθεν ἰδεῖν ^ωἐπελθόντα, ^κσκόπησον ὅσῃν ἂν ^γἐκαρπωσάμεθα παραμυθίαν. Οὐχ ὁράτε καὶ τοὺς ἐν τοῖς δεσμωτηρίοις ὄντας, C
εἴ τινα τῶν ἐπιτηδείων ἴδοιεν, ἀνισταμένους καὶ ^zπτερουμένους
ὑπὸ τῆς ἡδονῆς; Εἰ δὲ αἰχμαλωσία καὶ δεσμωτηρίῳ ^απαρα-
βάλλω τοὺς τότε καιροὺς, μὴ θαυμάσης· πολὺ γὰρ χαλεπώτερα
τούτων ἔπασχον ἐκεῖνοι, διεσπαρμένοι καὶ ἐλαυνόμενοι, καὶ λιμῶ
καὶ πολέμοις συζῶντες, καὶ καθημερινούς θανάτους τρέμοντες,
καὶ ὑποπτεῖοντες καὶ φίλους καὶ οἰκείους καὶ συγγενεῖς, καὶ
καθάπερ ξένην τὴν οἰκουμένην οἰκοῦντες, μᾶλλον δὲ πολλῶ τῶν
ἐν ἀλλοτρίᾳ διατριβόντων χαλεπώτερον. ^bΔιὰ τοῦτό φησιν·
“Εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς, καὶ συμπαρακληθῆναι διὰ τῆς ἐν D
ἀλλήλοις πίστεως.” Τοῦτο δὲ ἔλεγεν, οὐχ ὥς αὐτὸς χρῆζων
τῆς παρ’ ἐκείνων συμμαχίας, ἅπαγε· πῶς γὰρ ὁ τῆς ἐκκλησίας
στῦλος, ὁ σιδήρου καὶ πέτρης στερρότερος, ὁ πνευματικὸς ἀδά-
μας καὶ μυριάς ἀρκῶν πόλεσιν; ἀλλ’ ἵνα μὴ καταφορικὸν
ποιήσῃ ^cτὸν λόγον, μηδὲ σφοδρὰν τὴν ἐπιτίμησιν, καὶ αὐτὸς
δεῖσθαι τῆς παρακλήσεως ἔλεγε τῆς ἐκείνων. Εἰ δέ τις ἐνταῦθα
^dπαράκλησιν τὴν εὐφροσύνην τὴν ἐπὶ τῇ τῆς πίστεως αὐτῶν ἐπι-
δόσει λέγοι, καὶ ^eταύτης δεῖσθαι τὸν Παῦλον, οὐκ ἂν οὐδὲ οὐ-
τως ἀμάρτοι τοῦ λόγον. Εἰ οὖν καὶ ἐπιθυμεῖς, φησί, καὶ εὐχῃ,
καὶ μέλλεις παρακλήσεως ἀπολαύειν, καὶ παρακλήσεως μεταδί- E
δόναι, τί τὸ κωλύον ἐλθεῖν; Ταύτην τοίνυν λύων τὴν ὑπόνοιαν,
ἐπήγαγεν· ¹¹“Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ^fἀδελφοί, ὅτι πολλάκις
^gπροεθέμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἐκωλύθη ἄχρι ^hτῆς δεῦρο.”
ⁱ“Οἷα μέτρα δουλικῆς ὑπακοῆς, καὶ πολλῆς ἐγγνωμοσύνης ^kἐπί-
δειξιν. “Ὅτι μὲν ^lγὰρ ἐκωλύθη, λέγει· διὰ τί δὲ, οὐκέτι. Οὐ
γὰρ ἐξετάζει τοῦ δεσπότου τὸ πρόσταγμα, ἀλλὰ πείθεται
μόνον. ^mΚαίτοιγε εἰκὸς ἦν διαπορῆσαι, τίνος ἕνεκεν πόλιν
οὕτω λαμπρὰν καὶ μεγάλην, καὶ πρὸς ἣν ἅπαντα ἔβλεπεν ἡ

11 v. 13.

^ω ἀπελθόντα F.H.I. ^κ σκόπησον omnes. ἐνόησον Edd. Statim πόσῃν
G. ^γ ἐκαρπωσάμεθα] ἐκαρπώσατο A.E.H.I. ἐκαρπώσατο (sic) F. ἐκαρπώ-
σασθε καὶ ἡμεῖς ἐκαρπωσάμεθα G. caperemus Interpp. Statim τὴν παραμυθίαν
Edd. invitis omnibus. ^z πτερουμένους omnes. Legebatur ἐπτερουμένους.
^a τοὺς τότε (καιροὺς in marg.) παραβάλλω hoc ord. G. ^b διὰ] + τοι Edd.
τοι abest ab A.B.D.E.F.H.I. ^c τὸν om. F.I. ^d Editi παράκλησιν καὶ
εὐφροσύνην τὴν ἐπὶ (ἐπὶ om. Veron.) τῆς π. αὐ. ἐπίδοσιν λέγοι. Pro καὶ εὐφ.
libri omnes tumentur τὴν εὐφ. Deinde τὴν ἐπὶ τῇ τῆς π. αὐ. ἐπίδοσει exhibent
D.E.I. et ex corr. recent. B. ^e ταύτη F. ^f ἀδελφοί om. B.F.H.I.
Mosqq. ^g προεθέμην B.D.E.F.G.H.I. Mosqq. ἐθέμην A. προεθυμήθη
Edd. ^h τῆς] τοῦ B.F.G. Mosq. 3. ⁱ ὅρα] + μετὰ ταῦτα G. ^k ἐπίδειξιν
A.B.D.E.G.H.I. Editi ἀπόδειξιν. ^l γὰρ, quod aberat, est in A.B.D.E.G.H.
^m καίτοιγε] A.B.D.E.F.G.I. καίτοι Edd. ante Ben.

442 οἰκουμένη, ἐκώλυσεν ὁ θεὸς ἀπολαῦσαι διδασκάλου ^α τοιούτου, καὶ ^β ἐπὶ χρόνον τοσούτον. Ὁ μὲν γὰρ τῆς κρατούσης πόλεως περιγενόμενος, καὶ τοῖς ἀρχομένοις ^γ ῥαδίως ἐπῆε· ὁ δὲ τὴν βασιλικωτέραν ἀφείς, ^δ τοῖς δὲ ὑπηκόοις ἐφεδρεύων, τὸ κεφάλαιον ^ε εἶχεν ἡμελημένον. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων περιεργάζεται, ἀλλὰ παραχωρεῖ τῷ τῆς προνοίας ἀκαταλήπτῳ, τὸ τε ἑμμελὲς ἐπιδεικνύμενος τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, καὶ παιδεύων πάντας Β ἡμᾶς μηδέποτε τὸν θεὸν ἀπαιτεῖν εὐθύνας τῶν γινομένων, κἂν δοκῇ πολλοὺς θορυβεῖν τὰ πραττόμενα. Δεσπότου μὲν γὰρ ἐστὶ ^α μόνου τὸ ἐπιτάττειν, ^β οἰκετῶν δὲ τὸ πείθεσθαι. ^γ Διὰ τοῦτο, ὅτι μὲν ^δ ἐκωλύθη, λέγει· τίνας δὲ ἔνεκεν, οὐκέτι· οὐδὲ γὰρ ἐγὼ οἶδα, φησί. Μὴ τοίνυν ἐρώτα με θεοῦ βουλὴν ἢ γνῶμην. ¹² Οὐδὲ γὰρ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτω; Τίνας γὰρ ἔνεκεν, εἰπέ μοι, ^α καὶ ζητεῖς μαθεῖν; Οὐκ οἶσθα, ὅτι μέλει πάντων αὐτῷ; ὅτι σοφὸς ἐστίν; ὅτι οὐδὲν ἀπλῶς ἐργάζεται καὶ εἰκῇ; ὅτι τῶν γεγεννηκότων σε μᾶλλον φιλεῖ, καὶ πατρὸς ἢ ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ὑπερβαίνει φιλοστοργίαν, καὶ μητρὸς κηδεμονίαν; Μηδὲν οὖν πλέον C ζήτηι, μηδὲ πρόβαινε περαιτέρω· καὶ γὰρ ἀρκεῖ σοι ταῦτα ^α εἰς παραμυθίαν· ἐπεὶ καὶ τότε σοφῶς ^β ὠκονομεῖτο τὸ τῶν Ῥωμαίων. Εἰ δὲ τὸν τρόπον ἀγνοεῖς, μὴ δυσχέραινε· τοῦτο γὰρ ^γ πίστεως μάλιστα, ^δ τὸ καὶ ἀγνοοῦντα τὸν τρόπον τῆς οἰκονομίας, δέχεσθαι τὸν περὶ προνοίας λόγον.

Κατορθώσας ^α τοίνυν ὅπερ ἐσπούδαζεν ὁ Παῦλος· τί δὲ τοῦτο ἦν; τὸ δεῖξαι, ὅτι οὐ καταφρονῶν αὐτῶν οὐκ ἤρχετο, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐπιθυμῶν ἐκωλύετο· καὶ τὸ ^β ἔγκλημα ἀποδυσάμενος τῆς ῥαθυμίας, καὶ πείσας ὅτι ^γ αὐτῶν οὐχ ἦττον ^δ ἐκείνων ἰδεῖν αὐτοὺς ἐπεθύμει, πάλιν καὶ δι' ἐτέρων ἐνδείκνυται D τὴν ἀγάπην. Οὐδὲ γὰρ, ἐπειδὴ ἐκωλύθη, φησὶν, ἀπέστην τοῦ ἐπιχειρεῖν, ἀλλ' αἰεὶ μὲν ἐπεχείρουν, αἰεὶ δὲ ἐκωλύομεν, ^α οὐδέ-

12 Rom. ix. 20.

^α τοσούτου A.B.E.H.I. ^β ἐπὶ χρόνον τοσούτων G. ^γ ῥαδίως] ἄν
^δ ῥαδίως I. ῥαδίως ἄν καὶ τοῖς ἀρχ. ἐπὶ τοῖς E. ^ε τοῖς] ταῖς E. ^ζ εἶχει G.
^α μόνου pro μόνον A.B.F.H.I. Statim τὸ ἐπιτρέπειν G. ^β οἰκετῶν omnes.
^γ δούλων Edd. ^δ διὰ] + δὴ G. ^ε ἐκωλύθη omnes. Legebatur ἐκώλυε ante
Montef. ^α καὶ om. A.D.E.F.H.I. ^β ἐκ] καὶ ἐκ G. Statim τοῦ om. H.
^γ εἰς] πρὸς G. ^δ ὠκονομεῖτο τὸ τῶν Ῥ. D.E. ὠκονόμετο (sic) τὸ τῶν Ῥ. F.
^ε ὠκονόμετο τὸ τῶν Ῥ. G. ὠκονομεῖ τὰ Ῥ. Veron. ὠκονομήτο τὸ (τὰ B.) τῶν Ῥ.
A.B.H.I. Hoc ediderunt Sav. Mor. Ben. ^α μάλιστα πιστεως inverso ord.
G. ^β τὸ] τὸν H. Statim καὶ om. G.I. ^γ τοίνυν] + ὡς προσῆκον G.
^δ ἔγκλημα] ἐνδύμα H. ^ε αὐτῶν] αὐτὸς I. ^ζ ἐκείνων] ἐκεῖνος a manu
recent. A. receptum a Sav. Mor. Ben. ^α οὐδέποτε δὲ] καὶ οὐδέποτε I. δὲ
om. F.H.

ποτε δὲ ἀφίσταμην, τῷ μὲν θελήματι τοῦ θεοῦ οὐκ ἀντιπίπτων, τὴν δὲ ἀγάπην ἰδιατηρῶν. Διὰ μὲν γὰρ τοῦ προτίθεσθαι καὶ μὴ ἀφίστασθαι τὸ φίλτρον ἐπεδείκνυτο· διὰ δὲ τοῦ κωλύεσθαι καὶ μὴ ἀντιτείνειν τὴν περὶ τὸν θεὸν ^κεὐνοίαν ἅπασαν. “Ἴνα (15) τινὰ καρπὸν σχῶ καὶ ἐν ὑμῖν.” Καίτοι ^ικαὶ ἀνωτέρω τὴν αἰτίαν εἶπε τῆς ἐπιθυμίας, καὶ αὐτῷ πρέπουσαν ἔδειξεν· ἀλλ’ ὅμως καὶ ἐνταῦθα αὐτὴν τίθησι, σφοδρῶς ἐκκαθαίρων αὐτῶν τὴν ^εὑπόνοιαν. Ἐπειδὴ γὰρ περίβλεπτος ἦν ἡ πόλις, καὶ μόνη πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάττης τοιαύτη, καὶ ^μἡ τῆς ἱστορίας αὐτῆς ἐπιθυμία μόνη πολλοῖς ἀποδημίας πρόφασις γέγονεν· ἵνα μὴ καὶ περὶ τοῦ Παύλου τοιοῦτόν τι νομίσωσι, ^μμηδὲ ὑποπτεύσωσιν, ὅτι ἀπλῶς τῇ οἰκειώσει αὐτῶν ἐγκαλλωπιζόμενος ἐπεθύμει τῆς ἐκεῖ παρουσίας, συνεχῶς τίθησι τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐπιθυμίας. Καὶ ἔμπροσθεν μὲν φησιν, “ἵνα τι μεταδῶ ^οχάρισμα ὑμῖν πνευματικόν,” ἐπεθύμουν ἰδεῖν· ἐνταῦθα δὲ σαφέστερον, “ἵνα τινὰ καρπὸν σχῶ καὶ ἐν ὑμῖν, καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι.” Τοὺς ἄρχοντας μετὰ τῶν ἀρχομένων 443 ἔστησε, καὶ μετὰ ^πτὰ μυρία τρόπαια καὶ τὰς νίκας καὶ τὴν τῶν ὑπάτων περιφάνειαν, μετὰ τῶν βαρβάρων αὐτοὺς τίθησι· καὶ μάλα εἰκότως. “Ὅπου γὰρ ^ηἡ τῆς πίστεως εὐγένεια, οὐδεὶς βάρβαρος, οὐδεὶς Ἕλλην, οὐδεὶς ξένος, οὐδεὶς πολίτης, ἀλλ’ εἰς μίαν ἅπαντες ^τἀξιώματος ἀναβαίνουνσιν ὑπεροχὴν. “Ὅρα δὲ αὐτὸν καὶ ἐνταῦθα μετριάζοντα. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἵνα διδάξω καὶ κατηχήσω, ἀλλὰ τί; “^νἼνα τινὰ καρπὸν σχῶ.” Καὶ· οὐδὲ ἀπλῶς καρπὸν, ἀλλὰ, “^ντινὰ καρπὸν” πάλιν συστέλλων τὰ ^κκαθ’ ἑαυτὸν, ὥσπερ ἀνωτέρω, “ἵνα τι μεταδῶ.” Εἴτα καὶ Β αὐτοὺς, ὥσπερ ἔφθην εἰπὼν, καταστέλλων, “καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι,” φησίν. “Οὐδὲ γὰρ, ἐπειδὴ πλουτεῖτε καὶ τῶν ἄλλων ἔχετε ^ππλέον, ἐλάττονα ^υπερὶ τοὺς λοιποὺς σπουδὴν ἐπιδείκνυμι· οὐ γὰρ τοὺς πλουτοῦντας ^ζζητοῦμεν, ἀλλὰ τοὺς πιστούς. Πού ^ννῦν οἱ σοφοὶ τῶν Ἑλλήνων, οἱ τοὺς βαθεῖς πώγωνας ^βἐλκοντες, καὶ τὰς ἐξωμίδας ἀναβεβλημένοι, καὶ

¹ διατηρῶν omnes. Editi τηρῶν. ^κ εὐνοίαν ἅπασαν] Sic A.B.F.H.I. εὐνοίαν πᾶσαν G. εὐνοίαν sine ἅπασαν D.E. ἅπασαν ἀγάπην ἐδήλου Edd. Vocabulum ἐδήλου damnant omnes. ^ι καὶ accessit ex omnibus. ^μ ἡ, quod aberat ante Montef. agnoscunt libri omnes. ^μ μηδὲ ὑποπτεύσωσιν om. G. ^ο ὑμῖν χάρισμα inverso ord. D.E.I. ^π τὰ om. F.G.H.I. supra lineam habent A.B. ^η ἡ τῆς om. B. ^τ ἀξιωμάτων ἀναβ. κορυφὴν G. ^ν ἵνα] ἀλλ’ ἵνα B. ^τ ἀλλὰ B.G.I. Interpp. ἀλλ’ ἵνα vulgo. ^κ καθ’ ἑαυτὸν] κατ’ αὐτῶν G. Statim ὥσπερ καὶ ἀνωτέρω λέγων E. ὥσπερ ἀνωτέρω εἶπεν Edd. εἶπεν deest in nostris. ^ω οὐδὲ pro οὐ E.H.I. ^π πλέον] τὸ πλέον D.E. Statim καὶ ἐλάττονα I. ^υ περὶ] παρὰ B. Μοχ ἐπιδείκνυμαι G. ^ζ ἐπιζητοῦμεν B. ^ν νῦν] τοίνυν A.D.E.F.H.I. νῦν]+εἰσω G. ^β ἐλκοντες G.

μεγάλα φυσῶντες; Τὴν Ἑλλάδα, τὴν βάρβαρον πᾶσαν ὁ σκηνοποιὸς ἐπέστρεψεν. Ὁ δὲ παρ' αὐτοῖς ἀδόμος καὶ περιφερόμενος Πλάτων, τρίτον εἰς Σικελίαν ἐλθὼν μετὰ τοῦ Σκόμπου τῶν ῥημάτων ἐκείνων, μετὰ τῆς ὑπολήψεως τῆς λαμπρᾶς, οὐδὲ ἐνὸς περιεγένετο τυράννου, ἀλλ' οὕτως ἀθλίως ἀπῆλλαξεν, ὥς καὶ αὐτῆς ἐκπεσεῖν τῆς ἐλευθερίας. Ὁ δὲ σκηνοποιὸς οὗτος οὐ Σικελίαν μόνον οὐδὲ Ἰταλίαν, ἀλλὰ πᾶσαν ἐπέδραμε τὴν οἰκουμένην, καὶ οὐδὲ ἐν τῇ κηρύττειν τῆς τέχνης ἀπέστη, ἀλλὰ καὶ τότε δέρματα ἔρραπτε, καὶ ἐργαστηρίου προειστήκει καὶ οὐδὲ τοῦτο ἐσκανδάλισε τοὺς ἐξ ὑπάτων καὶ μάλα εἰκότως. Οὐ γὰρ αἱ τέχναι καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα, ἀλλὰ τὸ ψεῦδος καὶ τὰ πεπλασμένα δόγματα εὐκαταφρονήτους ποιεῖν εἴθε τοὺς διδάσκοντας. Διὰ τοι τοῦτο ἐκείνων μὲν καὶ Ἀθηναῖοι λοιπὸν καταγελῶσι· τούτῳ δὲ καὶ βάρβαροι προσέχουσι καὶ ἀνόητοι καὶ ἰδιῶται. Κοινὸν γὰρ τὸ κήρυγμα πρόκειται πᾶσιν· οὐκ ἀξιώματος οἶδε διαφορὰν, οὐκ ἔθλους ὑπεροχὴν, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν· πίστεως ἡ γὰρ δεῖται μόνῃς, οὐ συλλογισμῶν. Διὸ δὴ μάλιστα αὐτὸ θαυμάζειν ἄξιον, οὐχ ὅτι χρήσιμον καὶ σωτήριον μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ εὐκολον καὶ ῥᾶστον, καὶ ἵπασιν εὐληπτον· ὁ δὲ μάλιστα τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας ἔργον ἐστὶ, κοινὰ τὰ παρ' ἑαυτοῦ ἵπρωτιθέντος ἅπασιν. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ γῆς καὶ θαλάττης καὶ τῶν ἄλλων ἐποίησεν, οὐ τοῖς μὲν πλουτοῦσι καὶ σοφοῖς πλείονος μεταδιδούς τῆς ἀπὸ τούτων χορηγίας, ἐλάττονος δὲ τοῖς πένησιν, ἀλλ' ἴσην ἅπασιν τὴν ἀπόλαυσιν προτιθεῖς, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ κηρύγματος εἰργάσατο, καὶ πολλῶν πλεόν, ὅσῳ καὶ ἀναγκασιότερον τοῦτο ἐκείνων. Διὸ καὶ Παυλὸς φησι συνεχῶς, "Ὶν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν." Εἴτα ἰδεινὸς, ὅτι οὐδὲν αὐτοῖς αὐτὸς χαρίζεται, ἀλλ' ἐπίταγμα πληροῖ δεσποτικόν, καὶ παραπέμπων αὐτοὺς ἐπὶ τὴν τοῦ θεοῦ τῶν ὄλων εὐχαριστίαν, φησὶν. 13 "Ὁ-
444 φειλέτης εἰμί." ὁ καὶ Κορινθίοις ἐπιστέλλων ἔλεγε. Ὁ λέγει δὲ τοῦτο, τὸ πᾶν ἀνατιθεῖς τῷ θεῷ. 14 "Οὕτω τὸ κατ' ἐμὲ πρόθυμον, καὶ ὑμῖν τοῖς ἐν Ῥώμῃ εὐαγγελίσασθαι." Ὁ ψυχῆς

13 γ. 14.

14 γ. 15.

ε μεγάλα] μέγα G. τὰ μεγάλα Edd. invitis libris. Statim φρονούντες I.
 α ἀδόμος B.D.E. ἀγόμενος vulgo. ε λαμπρᾶς] μακρᾶς G. εἰκέινον
 E.G.I. illum Brix. tales Musc. ε οὐ γένους v. G. η γὰρ om. B.
 ι πᾶσιν] τοῖς πᾶσιν Edd. repugnantibus libris. κ δὴ] + καὶ G. ι προτι-
 θέναι E. κ πλουσίους G. ν πλεόν] μὲν πλείον G. Statim ὅσον H.I.
 ο καὶ] δὴ A. Statim ὁ Παῦλος B.G. ρ ἐν accessit ex A.B.D.E.F.H.I.
 ς δεικνύς] + αὐτοῖς Edd. invitis libris. ρ Haec λέγει δὲ—τῷ θεῷ om. G.

- (16) γενναίας· πρᾶγμα τοσούτων κινδύνων ^αγέμον ἀναδεξάμενος, ἀποδημίαν διαπόντιον, πειρασμούς, ἐπιβουλὰς, ἐπαναστάσεις· καὶ γὰρ εἰκὸς πόλει τοσαύτῃ ^βμέλλοντα διαλέγεσθαι, ὑπὸ ἀσεβείας τυραννουμένη, νιφάδας πειρασμῶν ὑπομένειν· οὕτω γοῦν καὶ τὸν βίον κατέλυσεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, παρὰ τοῦ τότε τυραννοῦντος ἀποτμηθεὶς· ἀλλ' ὅμως τοσαῦτα προσδοκῶν ὑπομένειν, οὐδενὶ Β τούτων ὀκνηρότερος ^γἐγένετο, ἀλλὰ ^δκαὶ ἠπείγετο καὶ ὤδινε καὶ πρόθυμος ἦν. Διό ^εφησι, “Τὸ κατ' ἐμὲ πρόθυμον, καὶ ὑμῖν τοῖς ἐν Ῥώμῃ εὐαγγελίσασθαι.”

¹⁵“Οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι τὸ εὐαγγέλιον.” Τί φῆς, ὦ Παῦλε; Δέον εἰπεῖν, ὅτι καὶ καυχῶμαι ^ικαὶ σεμνύνομαι καὶ ἐναβρίνομαι, τοῦτο μὲν οὐ λέγεις, τὸ δὲ ἔλαττον τούτου, ὅτι οὐκ ἐπαισχύνῃ· ὅπερ οὐκ ἐπὶ τῶν σφόδρα λαμπρῶν λέγειν εἰώθαμεν. Τί οὖν ἐστὶν ὃ φησι; καὶ τίνος ἔνεκεν οὕτω φθέγγεται, καίτοιγε ἀγαλλόμενος ἐπ' αὐτῷ μᾶλλον ἢ ἐπὶ τῷ οὐρανῷ; Γαλάταις γοῦν ἐπιστέλλων ἔλεγεν ¹⁶“Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.” Τίνος οὖν ἔνεκεν ἐνταῦθα οὐ λέγει, ὅτι ^ακαὶ καυχῶμαι, ἀλλ' ὅτι “οὐκ ἐπαισχύνομαι;” Σφόδρα πρὸς τὰ τοῦ κόσμου πράγματα ἦσαν ἐπτοημένοι οἱ Ῥωμαῖοι διὰ τὸν πλοῦτον, διὰ τὴν ἀρχὴν, διὰ τὰς νίκας· ^βκαὶ τοὺς αὐτῶν βασιλεῖς ἰσοθέους ἡγούντο. Οὕτω γοῦν αὐτοὺς καὶ ἐκάλουν. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ναοῖς αὐτοὺς ἐθεράπευν, καὶ βωμοῖς καὶ θυσίαις. Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἦσαν ^γπεφυσχημένοι, ὃ δὲ Παῦλος ἔμελλε κηρύττειν τὸν Ἰησοῦν τὸν ^δνομιζόμενον τοῦ τέκτονος υἱόν, τὸν ἐν Ἰουδαίᾳ τραφέντα καὶ ἐν οἰκίᾳ γυναικὸς εὐτελοῦς, οὐ δορυφόρους ἐσχηκότα, οὐ χρήματα ^επεριβαλλόμενον, ἀλλὰ καὶ ὡς D κατὰδικον ἀποθανόντα μετὰ ληστῶν, καὶ ἕτερα πολλὰ ἄδοξα ὑπομείναντα, καὶ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἐγκαλύπτεσθαι, οὐδὲν τῶν ἀπορρήτων καὶ μεγάλων εἰδότας οὐδέπω· διὰ τοῦτό φησιν, “οὐκ ἐπαισχύνομαι,” ἐκείνους διδάσκων τέως μὴ ἐπαισχύνεσθαι· ἥδει γὰρ ὅτι, ἂν τοῦτο κατορθώσωσι, ταχέως προϊόντες καὶ

15 v. 16.

16 Gal. vi. 14.

^α γέμον (vulgo μεστόν, invitis omnibus) om. G. Statim ἀναδεξαμένης F. ἀναδεξάμενον G. ^β μελλόντων ante corr. B. ^γ ἐγένετο A.D.E.H. γέγονεν I. ἐγένετο Edd. ^δ καὶ ἠπείγετο (ἠπείγετο I.) Sic omnes. Edebatur κατῆπειγετο. ^ε φησιν] + οὕτω Edd. invitis libris. ^ς καὶ] ὅτι καὶ H. ^ζ καὶ om. B.G. ^η καὶ τοὺς αὐτῶν βασιλεῖς ἰσοθέους ἡγούντο] Sic G. Veron. et Interpp. Ceteri, καὶ τοὺς αὐτῶν βασιλεῖς ἰσοθέους γὰρ ἡγούντο τούτους. ^θ πεφυσχημένοι A.D.E.F.G.H.I. πεφυστιωμένοι Edd. ^ι νομομαζόμενον H. ^κ περιβαλλόμενον B.E. περιβαλλόμενον Edd.

ἐπὶ τὸ καυχᾶσθαι ἤξουσι. Καὶ σὺ τοίνυν ἂν ἀκούσῃς τινὸς λέγοντος, ἔτὸν ἐσταυρωμένον προσκυνεῖς; μὴ ἐπαισχυθῇς, Εμὲ δὲ κάτω βλέψῃς, ἀλλὰ καὶ ἐναβρύνου καὶ καλλωπίζου, καὶ ἐλευθέρους ὀφθαλμοῖς καὶ ὑψηλῇ προσώπῳ κατὰδεξαι τὴν ὁμολογίαν. Κἂν εἴπῃ πάλιν, τὸν ἐσταυρωμένον προσκυνεῖς; εἰπέ πάλιν πρὸς αὐτόν· ἀλλ' οὐ τὸν μοιχόν, οὐδὲ τὸν ἡ πατραλοῖαν, οὐδὲ τὸν παιδοκτόνον· τοιοῦτοι γὰρ οἱ παρ' αὐτοῖς θεοὶ πάντες· ἀλλὰ τὸν διὰ σταυροῦ δαίμονας ἱεπιστομίσαντα, καὶ τὰς μυρίας αὐτῶν ἀνελόντα μαγγανείας. Καὶ γὰρ ὁ σταυρὸς δι' ἡμᾶς, τὸ τῆς ἀφάτου φιλανθρωπίας ἔργον, τὸ τῆς πολλῆς κηδεμονίας σύμβολον. Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις, ἐπειδὴ καὶ λόγῳ μέγα ἔκομπάζοντες, καὶ τὴν ἔξωθεν περιβεβλημένοι
 445 σοφίαν ἐφυσῶντο, ἐγὼ, φησὶν, ἐρρῶσθαι πολλὰ τούτοις εἰπὼν τοῖς συλλογισμοῖς, σταυρὸν ἔρχομαι κηρύττων, καὶ οὐ διὰ τοῦτο αἰσχύνομαι. “Δύναμις γὰρ θεοῦ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν.” Ἐπειδὴ γὰρ ἔστι ἡ καὶ δύναμις θεοῦ εἰς κόλασιν· καὶ γὰρ ὅτε τοὺς Αἰγυπτίους ἐκόλαζεν, ἔλεγεν· 17 “Αὕτη ἐστὶν ἡ δύναμις μου ἡ μεγάλη” καὶ δύναμις εἰς ἀπώλειαν· “Φοβήθητε γὰρ, φησὶ, τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἐν γένει ἀπολέσαι” διὰ τοῦτό φησιν· οὐ ταῦτα ἐλθὼν κομίζω, οὐ τὰ περὶ κολάσεως καὶ τιμωρίας, ἡ ἀλλὰ τὰ περὶ σωτηρίας. Τί οὖν; Βούχι καὶ ταῦτα ὁ κατήγγελλε τὸ εὐαγγέλιον, τὸν περὶ γένενης λόγον, τὸν περὶ τοῦ σκότους τοῦ ἐξωτέρου καὶ τοῦ σκώληκος τοῦ ἰοβόλου; Καὶ μὴν οὐδαμόθεν ἄλλοθεν, ἢ ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ταῦτα ἔγνωμεν. Πῶς οὖν, φησὶ, “δύναμις ἡ θεοῦ εἰς σωτηρίαν;” Ἀλλ' ἀκούε καὶ τῶν ἐξῆς· “Παντὶ τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ τε ἢ πρῶτον, καὶ Ἑλληνι.” Οὐ γὰρ ἀπλῶς πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς δεχομένοις. Κἂν γὰρ Ἑλλήν ᾤσῃ, ὡς καὶ πᾶσαν ἐπελθὼν κακίαν, καὶ Σκύθης, καὶ βάρβαρος, καὶ αὐτοθηρίον, ἡ καὶ πάσης ἀλογίας γέμων, ἡ καὶ μυρία ἁμαρτημάτων ἐπιφερόμενος φορτία, ἅμα τὸν περὶ σταυροῦ λόγον κατεδέξω, καὶ ἡ βαπτισθεὶς πάντα ἐκεῖνα ἐξήλειψας. Διὰ τί δὲ φησιν ἐν-

17 Joel. ii. 25. Matth. x. 28.

ἡ ἐπὶ τὸ εὐσεβέστερον ἤξουσι ex corr. G. ἡ ἂν pro ἐὰν A.B.D.E.H.I.
 ἡ τὸν] ὅτι τὸν E. ἡ πατραλοῖαν H. ἡ ἐπιτιμήσαντα E. ἡ ἐκόμπάζον
 D.E. ἡ καὶ δ. θεοῦ εἰς] Sic omnes. Edebatur δ. θεοῦ καὶ εἰς. ἡ ἐν γ.
 ἀπολέσαι pro ἀπολέσαι ἐν γ. A.B.D.E.F.H. ἡ ἀλλὰ τ. π. σωτηρίας om. G.
 ὡς καταγγέλλει I. ἡ γγειλεν H. ἡ θεοῦ] + ἐστὶν B.G. ἡ πρῶτον H.
 ἡ γὰρ om. G. ἡ καὶ] καὶ B.D.E. Statim π. ἐπὶ ἐλθῇ κακίαν A.F.H.I. π.
 ἐλθὼν κακίαν καὶ ἐπελθὼν G. ἡ καὶ] καὶ A.F.H. Mox γίμων G. ἡ καὶ]
 καὶ H. ἡ βαπτισθεὶς F.H.I. et ante corr. A. Edebatur ἐβαπτίσθης.
 Statim καὶ πάντα Edd. καὶ deest in omnibus.

ταῦθα, “Ἰουδαίῳ τε πρῶτον, καὶ Ἕλληνι;” τί βούλεται αὕτη C
 ἡ διαφορά; Καίτοι *πολλαχοῦ εἶπεν, ὅτι οὔτε περιτομή τι
 ἐστὶν, οὔτε ἀκροβυστία· πῶς Ἰοῦν ἐνταῦθα διαιρεῖ, προτιθεὶς
 τὸν Ἰουδαῖον τοῦ Ἕλληνος; Καὶ τί τοῦτο; Οὐδὲ γὰρ, ἐπειδὴ
 (17) πρῶτός ἐστι, καὶ πλεον λαμβάνει τῆς χάριτος· ἡ γὰρ αὕτη
 ὁρεῖα *καὶ τούτῳ κακείνῳ δίδεται· ἀλλὰ τάξεώς ἐστι τιμὴ
 μόνον τὸ πρῶτος. Καὶ γὰρ οὐκ ἐν τῷ μείζονα λαβεῖν δικαιο-
 σύνην πλεονεκτεῖ, ἀλλ’ ἐν τῷ πρῶτος αὕτην λαβεῖν τετίμηται
 μόνον· ἐπεὶ καὶ ἐπὶ τῶν φωτιζομένων ἴστε δὲ οἱ μύσται τὸ
 λεγόμενον· πάντες μὲν ἐπὶ τὸ βάπτισμα τρέχουσιν, οὐ πάντες D
 δὲ ἐν τῇ αὐτῇ ὥρᾳ, ἀλλ’ ὁ μὲν πρῶτος, ὁ δὲ δεύτερος· οὐ ἂ μὴν
 ὁ πρῶτος τοῦ δευτέρου πλεον λαμβάνει, οὐδὲ ἐκεῖνος τοῦ μετ’
 αὐτὸν, ἀλλὰ τῶν αὐτῶν ἅπαντες ἀπολαύουσι. Τὸ τοίνυν,
 πρῶτος, ἐνταῦθα ῥήματός ἐστι τιμὴ, οὐ χάριτος πλεονασμός.
 Εἵτα εἰπὼν, “^d εἰς σωτηρίαν,” πάλιν αὔξει τὴν ὁρεῖαν, δεικνύς
 οὐκ ἄχρι τοῦ παρόντος ἰσταμένην, ἀλλὰ περαιτέρω προοῖονσαν.
 Τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπὼν· ¹⁸“Δικαιοσύνη γὰρ θεοῦ ἐν αὐτῷ
 ἀποκαλύπτεται.” Ὁ ^e δὲ γενόμενος δίκαιος, οὐ κατὰ τὸν πα- E
 ρόντα ^f βίον μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν μέλλοντα ζήσεται. Οὐ
 τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον αἰνιττεται μετὰ τούτου, τὸ
 λαμπρὸν καὶ περιφανὲς τῆς τοιαύτης ζωῆς. Ἐπειδὴ γὰρ ἔστι
 καὶ μετὰ αἰσχύνης σωθῆναι· ὥσπερ οὖν πολλοὶ τῶν ἂ ἀπὸ
 φιλανθρωπίας βασιλικῆς ἀπαλλαττομένων κολάσεως σώζονται·
 ἵνα μὴ τοῦτο ὑποπτεύσῃ τις σωτηρίαν ἀκούσας, προσέθηκε καὶ
 δικαιοσύνην, ^h καὶ δικαιοσύνην οὐ σὴν, ἀλλὰ θεοῦ, καὶ τὸ दाφιλὲς
 αὐτῆς καὶ τὸ εὐκολον αἰνιττόμενος. Οὐ γὰρ ἐξ ἰδρώτων καὶ
 πόνων αὐτὴν κατορθοῖς, ἀλλ’ ἀπὸ τῆς ἄνωθεν ὁρεῖας λαμβάνεις,
 ἐν μόνον ⁱ εἰσφέρων οἰκοθεν, τὸ πιστεῦσαι. Εἵτα, ἐπειδὴ ἀπὶ- 446
 θανος ^m ὁ λόγος εἶναι ἐδόκει, εἰ ὁ μοιχὸς, καὶ μαλακὸς, καὶ
 τυμβωρύχος, ⁿ καὶ γόης ἀθρόον οὐχὶ κολάσεως ἀπαλλάττεται
 μόνον, ἀλλὰ καὶ δίκαιος γίνεται, καὶ δίκαιος τὴν ἀνωτάτω δικαιο-
 σύνην, ἀπὸ τῆς παλαιᾶς πιστοῦται τὸν λόγον. Καὶ πρῶτον
 μὲν βραχεῖ ῥήματι πέλαγος ἱστοριῶν ἀχανὲς τῷ δυναμένῳ
 βλέπειν ἀναπετάννυσιν. Εἰπὼν γὰρ, “ἐκ πίστεως εἰς πίστιν,”
 παρέπεμψε τὸν ἀκροατὴν ἐπὶ τὰς οἰκονομίας τοῦ θεοῦ τὰς ἐν

18 v. 17.

* πανταχοῦ G. γ οὖν deerat in Edd. ante Ben. invitis libris. * καὶ
 om. G. ^a αὕτη om. B. ^b μὴν] + δὲ D. ^c ἐκεῖνος] + πλείον G. ^d εἰς
 om. I. ^e δὲ pro γούιν omnes. ^f βίον] αἰῶνα G. ^g τοῦτο G. ^h ὑπὸ B.
ⁱ τοῦτο ὑποπτ. pro ὑποπτ. τοῦτο omnes. Statim τις εἰς σωτηρίαν G. ^k καὶ
 om. G. ^l φέρων I. ^m ὁ λόγος om. F. Statim δοκεῖ A.D.E.G.I.
ⁿ καὶ γόης om. B.

τῇ παλαιᾷ γενομένης οὕτως, ὥς Ἑβραίοις ἐπιστέλλων μετὰ πολλῆς ἐξηγεῖται Ῥτῆς σοφίας, καὶ τοὺς δικαίους καὶ τοὺς Βάμαρτωλούς οὕτω δικαιωθέντας ὁ δεικνὺς καὶ τότε διὸ καὶ τῆς ῥπόρνης καὶ τοῦ Ἀβραὰμ ἐμνημόνευσεν. Ἐπειτα δὲ ἐνταῦθα αἰνιξάμενος αὐτὸ μόνον καὶ γὰρ ἐφ' ἕτερον ἔτρεχε θεώρημα κατεπέειγον ἀπὸ τῶν προφητῶν πάλιν πιστοῦται τὸν λόγον, τὸν Ἀμβακούμ εἰς μέσον παράγων βοῶντα καὶ λέγοντα, ὅτι οὐδὲ ἐν ἄλλως ζῆν τὸν μέλλοντα ζήσεσθαι, ἀλλ' ἢ διὰ πίστεως. “Ὁ γὰρ δίκαιος, φησὶν, ἐκ πίστεως ζήσεται,” περὶ τῆς μελλούσης λέγων ζωῆς. Ἐπειδὴ γὰρ ἅπερ ὁ θεὸς χαρίζεται, ὅ πάντα ὑπερβαίνει λογισμὸν, εἰκότως πίστεως ἡμῖν δεῖ. Ὁ δὲ κατοιόμενος καὶ καταφρονητὴς ἀνὴρ ἀλαζών, οὐδὲν οὐ μὴ περᾶν.”

C ὁ Ἀκουέτωσαν αἰρετικοὶ τῆς πνευματικῆς φωνῆς. Τοιαύτη γὰρ ἡ τῶν λογισμῶν φύσις λαβυρίνθω τινὶ καὶ γρίφοις ἔοικεν, οὐδὲν οὐδαμοῦ τέλος ἔχουσα, οὐδὲ ἀφιεῖσα τὸν λογισμὸν ἐστάναι ἐπὶ τῆς πέτρας, καὶ τὴν ἀρχὴν ἐξ ἀλαζονείας λαμβάνουσα. Αἰσχυρόμενοι γὰρ ἐπὶ τῷ παραδέχεσθαι πίστιν καὶ δοκεῖν ἄγνοεῖν τὰ οὐράνια, εἰς κοινορτὸν ἑαυτοὺς μυρίων ἐμβάλλουσι λογισμῶν. Εἴτα, ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε καὶ μυρίων ἄξιε δακρύων, ἂν μὲν τις σε ἔρηται, πῶς ὁ οὐρανὸς γέγονε, καὶ πῶς ἡ γῆ καὶ τί λέγω τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν; πῶς αὐτὸς ἐτέχθη, πῶς ἐτράφη καὶ ἠξήθη, οὐκ αἰσχύνη τὴν ἄγνοιαν; ἂν δὲ περὶ τοῦ μονογενοῦς γίνηται τις λόγος, δι' αἰσχύνην εἰς βάραθρον σεαυτὸν ἐμβάλλεις ὑπωλείας, ἀνάξιον σεαυτοῦ νομίζων

19 Habac. ii. 5.

οὕτως, quod aberat, est in A.B.D.E.F.H.I. οὕτως pro ὥς exhibit G. Ῥ τῆς, quod aberat ante Montef. est in nostris A.D.E.G.I. ὁ δεικνὺς pro δεικνύων A.B.D.E.H.I. δεικνύει ex corr. (pro δεικνύς?) G. ῥπόρνης pro ῥαὰς habent A.E.H.I. et ante corr. F. αὐτὸν H.I. καὶ κατεπέειγον Edd. καὶ deest in omnibus. Ἀμβακούμ B.E.G. Ἀββακούμ D. Legebatur Σοφονίαν ante Montef. ὡς παραγὰν G. Mox οὐκ pro οὐδὲ G.I. ἀλλ' ἢ pro ἀλλὰ A.B.D.E.F.G. ἀλλ' ἢ H. ἀλλ' ἢ edidit Montef. ὅ πάντα om. F. καὶ ἀλαζών Edd. καὶ om. A.B.F.G.H.I. οὐδὲν pro οὐθέν omnes. Statim οὐ μὴ om. F. περᾶν pro περαινεί dant A.B.D.E.H. περαινεί (sic ab eadem manu) I. ὁ ἥΙΚΟΝ. Πρὸς αἰρετικούς περὶ ἀκαταλήπτου, καὶ ὅτι δεῖ πάντα πίστει δέχεσθαι, καὶ μὴ λογισμοῖς, μηδὲ λόγον ζητεῖν τῶν ἐπιταγμάτων τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ πείθεσθαι μόνον. Veron. οἱ αἰρετικοὶ A.F.H.I. καὶ] ἅτε D.E. τὸ B.D.E.G.H. et ante corr. A. Ita etiam Veron. ἄγνοεῖν] γινώσκειν G. ἐννοεῖν H.I. Statim τὰ ἀνίνα Veron. ἐμὲν om. G. ἐμὲν, μ. λογισμῶν hoc ord. B. μ. λογ. ἐμὲν. Edd. dissentientibus libris. ἡ γέγονε καὶ] Sic A.B.D.E.F.G.H. γέγονεν ἢ Edd. ante Ben. καὶ accessit ex omnibus. καὶ pro πῶς H. Proxime πῶς pro καὶ B. ἂν pro ἐάν B.D.E.H.I. μὲν B. Statim σεαυτὸν pro ἑαυτὸν A.B.D.E.F.H.I. σεαυτοῦ D.E. σεαυτὸν A.F.G.H. et ante corr. B. σεαυτῷ Edd. Mox τοῦ μὴ G. et, ut videtur, ante corr. A. Ceterum εἶναι, quod aberat, est in libris omnibus.

εἶναι τὸ μὴ πάντα εἰδέναι; Καὶ μὴν ἀνάξιον ἢ φιλονεικία, καὶ τὸ πολυπραγμονεῖν ἀκαίρως. Καὶ τί λέγω περὶ δογμάτων; Αὐτῆς γὰρ τῆς κατὰ τὸν παρόντα βίον πονηρίας οὐδαμόθεν ἀπῆλλάγημεν ἄλλοθεν, ἀλλ' ἢ διὰ τῆς πίστεως. Οὕτω καὶ οἱ πρὸ τούτου ῥελαμψαν ἅπαντες, οὕτως ὁ Ἀβραάμ, οὕτως ὁ Ἰσαὰκ, οὕτως ὁ Ἰακώβ. οὕτω καὶ ἡ πόρνη ἐσώθη, καὶ ἡ ἐν τῇ παλαιᾷ, καὶ ἡ ἐν τῇ καινῇ. ²⁰ Πίστει ἡ γὰρ Ῥαὰβ ἡ πόρνη, ἔφησιν, οὐ συναπώλετο τοῖς ἀπειθήσασιν, τοὺς κατασκόπους Ε δεξαμένην." Εἰ δὲ πρὸς ἑαυτὴν εἶπε, καὶ πῶς δυνήσονται οὗτοι, αἰχμάλωτοι καὶ φυγάδες ὄντες καὶ μετανάσται, καὶ νομάδων βίον ζῶντες, ἡμῶν τῶν πόλιν ἐχόντων καὶ τείχη καὶ πύργους (18) περιγενέσθαι; καὶ ἑαυτὴν καὶ ἐκείνους ἂν προσαπώλεσεν ὅπερ οὖν καὶ οἱ πρόγονοι τῶν τότε σωθέντων ἔπαθον. Ἐκεῖνοι γὰρ ἐπειδὴ ἄνδρας ἰδόντες μεγάλους καὶ εὐμήκεις, τὸν τρόπον τῆς 447 νίκης ἐζήτουν, ἠπώλοντο χωρὶς πολέμου καὶ παρατάξεως ἅπαντες. Εἶδες πόσον τῆς ἀπιστίας τὸ βάραθρον, πόσον τῆς πίστεως τὸ τεῖχος; Ἡ μὲν γὰρ ἀπίστους κατήνεγκε χιλιάδας· αὕτη δὲ καὶ πόρνην γυναικα αὐτὴν μόνον διέσωσεν, ἀλλὰ καὶ δῆμον τοσούτου προστάτιν ἐποίησε. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, καὶ τὰ τούτων πλείονα, μηδέποτε τὸν θεὸν εὐθύνας τῶν γινομένων ἀπαιτῶμεν, ἀλλ' ὅπερ ἂν ἐπιτάξῃ, δεχόμεθα καὶ μὴ περιεργαζόμεθα μηδὲ πολυπραγμονῶμεν, καὶ ἀνθρωπίνους λογισμοὺς ἄτοπον εἶναι δοκῇ τὸ κελεύμενον. Τί γὰρ, εἰπέ μοι, τοῦ Β σφάζαι μονογενῆ παῖδα καὶ γνήσιον αὐτὸν τὸν γεγεννηκότα, ἀτοπώτερον εἶναι δοκεῖ; Ἀλλ' ὅμως ὁ δίκαιος κελευσθεὶς, οὐ περιειργάσατο τοῦτο, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀξίας τοῦ κελεύσαντος ἐδέξατο τὸ ἐπιτάγμα μόνον. ²¹ Καὶ ἕτερος δὲ προφήτην παρὰ τοῦ θεοῦ κελευσθεὶς ἔραπίσαι, ἐπειδὴ τὸ δοκοῦν ἄτοπον εἶναι

²⁰ Heb. xi. 31.

²¹ 3 Reg. xx. 35.

ο τῆς πίστεως A.B.D.E.F.G.H. Articulus aberat. ῥ διέλαμψαν G. q καὶ om. G. Statim πόρνη sine articulo legitur in Edd. ante Ben. invitis libris. r ἡ om. E.H.I. et ante corr. G. Mox ἡ om. I. et ante corr. G. ἡ bis deest in Veron. s γὰρ om. A.E.F.G.H.I. t Sic Codices. φησὶ ante Ῥαὰβ vulgo legitur. v τοὺς κ. δεξαμένη. εἰ δὲ] Sic B. εἰ (ἡ pro εἰ H. et ex corr. G.) δὲ, τοὺς κ. δεξαμένη ceteri. Mox ἂν ante εἶπε infert G. In Editis autem locus sic legitur: ἀπειθήσασιν, δεξαμένη τοὺς κατασκόπους. οὐδὲ πρὸς ἑαυτὴν εἶπε κ. τ. ε. Deinde post περιγενέσθαι vulgo addunt ὥς εἰ πρὸς ἑαυτὴν ταῦτα εἶπε, repugnantibus libris. Eadem tamen in suis habuerunt Interpretes. w καὶ μετανάσται om. G. x εἰδότες H. y καὶ ἠπώλοντο Edd. καὶ, inclusum a Savilio, deest in omnibus. z καὶ πόσον Edd. καὶ deest in nostris omnibus. a καὶ accessit ex A.B.D.E.F.G.I. b καὶ om. E. Mox προστάτην H. c ἰδόντες ante corr. G. Statim καὶ πλείονα τούτων id. d ἄπερ ἂν ἐπιτάξῃ G. e οὐ pro οὐτε A.B.D.E.G.I. f μόνον] + καὶ ἐπήκουσε Edd. Haec absunt a nostris B.D.E.F.G.H. et Briz. g παίσαι G. κελ. παρὰ τοῦ θ. inverso ord. B.G.

τοῦ ^hπροστάγματος περιειργάσατο, καὶ οὐχ ἀπλῶς ὑπήκουσε, δίκην ἔδωκε τὴν ἐσχάτην· ὁ δὲ πλήξας εὐδοκίμησε. Καὶ ὁ Σαοὺλ δὲ σώσας ἀνθρώπους παρὰ τὸ τῷ θεῷ δοκοῦν, τῆς βασιλείας ἐξέπεσε, καὶ ἰτὰ ἀνήκεστα ἔπαθε. Καὶ ἕτερα ^kπλείονα C τούτων ἂν τις εὖροι παραδείγματα, δι' ὧν ἀπάντων παιδευόμεθα μηδέποτε τῶν ἐπιταγμάτων ἰτου θεοῦ λόγον ἀπαιτεῖν, ἀλλ' εἴκειν καὶ πείθεσθαι μόνον. Εἰ δὲ, ^mἅπερ ἂν ἐπιτάξῃ, περι-
 εργαζέσθαι ἐπισφαλές, καὶ ἐσχάτη ⁿκεῖται κόλασις τοῖς πολυ-
 πραγμονοῦσιν· ^oοἱ τὰ πολλῶ τούτων ^pκαὶ ἀπορρητότερα καὶ
 φρικωδέστερα περιεργαζόμενοι, τουτέστι, πῶς ἐγέννησε τὸν
 υἱόν, καὶ τίνι τρόπῳ, καὶ τίς ἡ οὐσία, τίνα ἔξουσιν ἀπολογίαν
^qποτέ; Ταῦτ' οὖν εἰδότες, τὴν ἁπάντων τῶν ἀγαθῶν μητέρα
 πίστιν μετὰ πάσης ^rὑποδεχόμεθα τῆς εὐνοίας, ἵνα ὥσπερ ἐν
 γαληνῷ πλέοντες λιμένοι τὰ τε ὀρθὰ διατηρῶμεν δόγματα, καὶ
 D τὸν βίον ἡμῶν μετὰ ἀσφαλείας κατευθύνοντες, τῶν αἰώνιων ἐπιτύ-
 χωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ ἀγίῳ πνεύ-
 ματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Δ.

¹Ἀποκαλύπτεται γὰρ ὀργὴ θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ πάντας ἀσέ-
 E βειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ
 κατεχόντων.

“ΟΡΑ τὴν Παύλου σύνεσιν, πῶς ἀπὸ τῶν χρηστοτέρων
 προτρέψας, ἐπὶ τὰ φοβερώτερα τρέπει τὸν λόγον. Εἰπὼν
 γάρ, ὅτι σωτηρίας αἷτιον τὸ εὐαγγέλιον, ὅτι ζωῆς, ὅτι θεοῦ
 δυνάμεις, ὅτι σωτηρίας, ^aὅτι δικαιοσύνης ποιητικόν, λέγει καὶ τὰ
 φοβῆσαι δυνάμενα τοὺς οὐ προσέχοντας. Ἐπειδὴ γὰρ ὡς τὰ
 πολλὰ τῶν ἀνθρώπων οἱ πλείους οὐχ οὕτω τῇ τῶν χρηστῶν
 ἐπαγγελίᾳ, ὡς τῷ φόβῳ τῶν ^bλυπηρῶν πρὸς τὴν ἀρετὴν ἔλκον-
 ται, ἐκατέρωθεν αὐτοὺς ἐπισπᾶται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεὸς οὐ
 448 βασιλείαν ἐπηγγέλατο μόνον, ἀλλὰ καὶ γέενναν ἠπέλυσεν· καὶ

¹ CAP. I. v. 18.

^h προστάγματος A.B.D.F.H.I. et ex corr. G. Edebatur πράγματος. ⁱ τὰ
 ἐκεῖνα ἀν. (τὰ ἀν. ἐκεῖνα?) E. ^k πλείονα] + δὲ G. ^l τοῦ θ. λ. α.] λ. α. τὸν
 θεὸν E. ^m ἅπερ] τὸ ἅπερ I. ⁿ κεῖται κόλ. pro κόλ. κεῖται omnes. ^o οἱ
 τὰ] Sic D.I. et ex corr. A.B. Olim aberat οἱ, tacite receptum a Montef. τὰ
 δὴ (sine οἱ) G. ^p καὶ accessit ex omnibus. ^q τότε D.I. ποτέ om. E.
^r ἀπάντων pro πάντων omnes. Statim τῶν om. G. ^s ἀποδεχόμεθα G. ὑπο-
 δεχόμεθα B.E. et ante corr. A. Statim τῆς om. B.G. HOM. IV. ^a ὅτι
 pro καὶ omnes. ^b λυπηρῶν] ἀπειλῶν G.

- οἱ προφήται δὲ τοῖς Ἰουδαίοις οὕτω διελέγοντο, τὰ κακὰ τοῖς ἀγαθοῖς ἀναμιγνύντες διηνεκῶς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος οὕτω ποικίλλει τὸν λόγον, οὐ μὴν ἀπλῶς, ἀλλὰ τὰ χρηστὰ τίθησι ^cπρῶτα, καὶ μετὰ ταῦτα τὰ λυπηρά, δεικνὺς ὅτι ἐκεῖνα μὲν τῆς προηγουμένης τοῦ θεοῦ γνώμης ἐστὶ, ταῦτα δὲ τῆς τῶν ῥαθυμούντων πονηρίας. Οὕτω καὶ ὁ προφήτης ^dπρῶτα τὰ ἀγαθὰ τίθησι, λέγων· 2^a· Ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσῃτέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐὰν δὲ μὴ ^eθέλητε μηδὲ εἰσακούσῃτέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεταί.” Οὕτω καὶ ἐνταῦθα προάγει B
- (19) τὸν λόγον ὁ Παῦλος. Σκόπει δέ. Ἦλθε φέρων, ^fφησὶν, ὁ Χριστὸς ἄφεςιν, δικαιοσύνην, ζωήν· ^gκαὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ διὰ ^hσταυροῦ· ὁ δὲ μέγιστον καὶ θαυμαστὸν, οὐχ ὅτι τοιαῦτα ἐχαρίσατο μόνοι, ἀλλ’ ὅτι καὶ τοιαῦτα ἔπαθεν. Ἄν τοίνυν ⁱἐνυβρίσητε εἰς τὰς ὄρεας, τότε ^kἀναμένει τὰ λυπηρά. Καὶ ὅρα πῶς ἐπαίρει τὸν λόγον. “Ἀποκαλύπτεται γάρ, ^lφησὶν, ὀργὴ θεοῦ ἀπ’ οὐρανοῦ.” Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἄν μὲν ὁ πιστὸς λέγῃ, τοῦ Χριστοῦ τὰς ἀποφάσεις ἐροῦμεν· ἂν δὲ ὁ ἄπιστος καὶ ^mὁ Ἕλλην, ἀπὸ τῶν ἐξῆς αὐτὸν ὁ Παῦλος ἐπιστομίζει τῶν περὶ τῆς κρίσεως τοῦ θεοῦ λόγων, ἐκ τῶν ⁿὑπ’ C ἐκείνων γινομένων ἀπόδειξιν ἀναντίρρητον ^oεἰσάγων· ὁ δὲ ῥ^{μα}λιστὰ ἐστὶ παραδοξότατον, ὅταν τοὺς ἀντιλέγοντας ^pαὐτοὺς τῇ ἀληθείᾳ, δι’ ὧν ποιούσι καθ’ ἐκάστην ^qἡμέραν καὶ λέγουσι, συνισταμένους ^rἀποφαίνῃ τοῖς τῆς ἀληθείας δόγμασιν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν τοῖς ἐξῆς, τέως δὲ τῶν προκειμένων ^sἐχώμεθα. “Ἀποκαλύπτεται γάρ ὀργὴ θεοῦ ἀπ’ οὐρανοῦ.” Καίτοι καὶ ἐνταῦθα πολλάκις τοῦτο γίνεται, οἷον ἐν λιμοῖς καὶ λοιμοῖς καὶ πολέμοις· καὶ ^tγὰρ ἰδίᾳ ἕκαστος, καὶ κοινῇ πάντες κολάζονται. Τί οὖν τὸ ξένον τότε; Ὅτι καὶ μείζων ἢ κόλασις, καὶ κοινῇ, καὶ οὐκ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς. Νῦν μὲν γὰρ πρὸς διόρθωσιν τὰ D γινόμενα, τότε δὲ πρὸς τιμωρίαν· ^wὅπερ καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν

2 Esai. i. 19, 20.

^c πρῶτα pro πρῶτον A.E.F.G.H.I. ^d πρῶτα A.D.E.F.H.I. πρῶτον vulgo. ^e θέλητε μηδὲ εἰς.] Sic A.E.F.G.H.I. Edebatur θελήσητε καὶ μὴ (μὴ om. Veron.) εἰς. In B. haec τὰ ἀγαθὰ—εἰσακούσῃτέ μου absunt. ^f Sic A.B.E.F.G.H.I. φησὶ post ἄφεςιν vulgo legitur. ^g καὶ οὐχ ἄ.] οὐχ ἄ. ταῦτα Veron. Ita ex corr. G. ^h σταυροῦ]+φέρει Edd. φέρει om. A.B. E.F.G.H.I. ⁱ ἐνυβρίσητε pro ὑβρίσητε habent A.E.F.H.I. ^k ἀναμένει (vel ἀναμενεῖ) A.B.E.F.I. Brix. ἀναμένει G. ἀναμενεῖτε vulgo. ^l φησὶν om. E.G. ^m ὁ om. H. ⁿ ὑπ’] ἀπ’ H. ^o ἐπάγων A.F.H.I. ^p μά- λιστα ἐστὶ] Sic A.B.E.F.G.H.I. καὶ ἐστὶ μάλιστα Edd. ^q αὐτοὺς pro αὐτῇ omnes. Infra post συνισταμένους vulgo addunt αὐτοὺς, repugnantiū libris, nisi forte Cod. I. excipias. ^r ἡμέραν καὶ] Sic omnes. ἡ καὶ Edd. Statim ἀντιλέγουσι G. ^s ἀποφαίνῃ A.D.E.F.G.I. ἀποφαίνει vulgo. ^t ἐχώμεθα E.F. ^v γὰρ om. E. ^w ὅπερ]+οὖν G.

ἔλεγεν, ὅτι ³“ Παιδευόμεθα νῦν, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν.” Καὶ νῦν μὲν οὐ διὰ τὴν ἄνωθεν ὀργὴν πολλοῖς δοκεῖ τὰ πολλὰ γίνεσθαι, ἀλλὰ δι’ ἀνθρώπων ἐπήρειαν· τότε δὲ φανερὰ ἔσται ἡ παρὰ τοῦ θεοῦ κόλασις, ὅταν καθήμενος ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματος ὁ κριτὴς, τοὺς μὲν ἐπὶ τὰς καμίνους ἔλκεσθαι ⁴κελεύῃ, τοὺς δὲ ἐπὶ τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, τοὺς δὲ ⁵ἐπ’ ἄλλας ἀπαραιτήτους καὶ ἀφορήτους κολάσεις. Καὶ τίνος ἔνεκεν οὐχ οὕτως εἶπε σαφῶς, οἷον ὅτι ⁶ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ μέλλει παραγίνεσθαι μετὰ μυρίων ἀγγέλων, καὶ τὰς εὐθύνας ἀπαιτεῖν ἕκαστον, ἀλλ’ ὅτι ἀποκαλύπτεται ὀργὴ θεοῦ; Τῶν νεοφύτων ἦσαν οἱ ἀκούοντες ⁷ἔτι· διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν σφόδρα ὠμολογημένων παρ’ αὐτοῖς πρῶτον αὐτοὺς ἐπισπάται. Χωρὶς δὲ τῶν εἰρημένων καὶ πρὸς Ἑλλήνας ἀποτείνεσθαι μοι δοκεῖ· διὸ καὶ ἐντεῦθεν προοιμιᾶζεται· ὕστερον δὲ καὶ τὸν περὶ τῆς κρίσεως τοῦ Χριστοῦ λόγον εἰσάγει.

“Ἐπὶ πάσαν ἀσεβείαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων.” Ἐνταῦθα δέικνυσιν, ὅτι πολλὰ τῆς ἀσεβείας αἱ ὁδοί, ἡ δὲ τῆς ἀληθείας μία· καὶ γὰρ ποικίλον ⁸καὶ πολυειδὲς καὶ συγκεχυμένον ἡ πλάνη, ἡ δὲ ἀλήθεια μία. Εἰπὼν δὲ περὶ δογμάτων, λέγει καὶ περὶ βίου, ἀδικίαν ἀνθρώπων εἰπών. Καὶ γὰρ ⁹αἱ ἀδικίαι ποικίλαι· καὶ ἡ μὲν περὶ χρήματα γίνεται, οἷον ὅταν τις ἐν τούτοις ἀδικῇ τὸν πλησίον· ἡ δὲ περὶ ¹⁰γυναικάς, ὅταν τις ἀφείς τὴν ἑαυτοῦ, τὸν ἐτέρου διορύττῃ γάμον· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο πλεονεξίαν ὁ Παῦλος καλεῖ, οὕτω λέγων· ¹¹“Τὸ μὴ ὑπερβαίνειν καὶ πλεονεκτεῖν ἐν τῷ πράγματι τὸν ἀδελφόν.” Ἔτεροι πάλιν, ἀντὶ γυναικὸς καὶ χρημάτων, δόξαν λυμαίνονται τὴν τοῦ πλησίον· καὶ τοῦτο ¹²Β δὲ ἀδικία· καὶ γὰρ ¹³“Κρεῖσσον ὄνομα καλὸν, ἢ πλοῦτος πολὺς.” Τινὲς ¹⁴δέ φασιν, ὅτι καὶ τοῦτο περὶ δογμάτων εἴρηται τῷ Παύλῳ· πλὴν οὐδὲν κωλύει περὶ ἀμφοτέρων εἴρησθαι. Τί δὲ ἐστὶ, “τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων,” διὰ τῶν ἐξῆς μάθανε. ¹⁵“Ὅτι τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς· ¹⁶ὁ θεὸς γὰρ αὐτοῖς ἐφάνέρωσεν.” Ἀλλὰ ταύτην τὴν δόξαν ξύλοις περιέθηκαν καὶ λίθοις. “Ὡσπερ οὖν ὁ χρήματα πιστευθεὶς βασιλικά, καὶ εἰς τὴν τοῦ βασιλέως δόξαν

³ 1 Cor. xi. 32.⁴ 1 Thess. iv. 6.⁵ Prov. xxii. 1.⁶ v. 19.

⁷ κελύει E.H. et ante corr. A. Ita etiam Veron. ⁸ ἐπὶ τὰς ἄλλας G.
⁹ ὁ accessit ex omnibus. ¹⁰ θεοῦ] ἀνθρώπου D.E. Statim ἔμελλε G. ¹¹ ἔτι]
 τότε ἔτι G. ¹² αἱ] καὶ αἱ G. αἱ om. A.E.F.H.I. Statim πολλὰι pro ποικίλαι
 dant B.G. ¹³ γυναικὸς G. ¹⁴ δὲ om. G. ¹⁵ ὁ θεὸς γὰρ pro ὁ γὰρ θεὸς
 A.D.E.F.H.I. et Mosq. 3.

ἀναλώσαι κελευσθεῖς, ἂν εἰς ληστὰς καὶ πόρνas καὶ γόητας C
 δαπανήσῃ ταῦτα, καὶ λαμπροὺς τούτους ἀπὸ τῶν τοῦ βασιλέως
 ποιήσῃ χρημάτων, ὥς τὰ μέγιστα ἡδικηκῶς ^ε τὴν βασιλείαν
 κολάζεται· οὕτω καὶ οὗτοι λαβόντες τὴν περὶ ^h τοῦ θεοῦ
 γνῶσιν καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ, εἴτα εἰδώλοις αὐτὴν περιθέντες, ἐν
 ἀδικίᾳ τὴν ἀλήθειαν ⁱ κατέσχον, ^k καὶ, τό γε εἰς αὐτοὺς ἦκον,
 ἡδίκησαν τὴν γνῶσιν, οὐκ εἰς ^l τὰ προσήκοντα αὐτῇ χρησάμενοι.
 * Ἄρα γέγονεν ὑμῖν σαφές τὸ λεχθέν, ἥ δὲ σαφέστερον αὐτὸ
 πάλιν εἰπεῖν; Τάχα ἀναγκαῖον ^m πάλιν εἰπεῖν. Τί οὖν ἐστὶ
 τὸ λεγόμενον; Τὴν περὶ ⁿ ἑαυτοῦ γνῶσιν τοῖς ἀνθρώποις ἐξ
 ἀρχῆς ἐνέθηκεν ὁ θεὸς, ἀλλὰ ταύτην τὴν ^o γνῶσιν ξύλοις περι- D
 (20) θέντες καὶ λίθοις, ἡδίκησαν τὴν ἀλήθειαν, τό γε αὐτῶν μέρος
 ἐκείνη γὰρ ἄτρεπτος μένει, τὴν οἰκίαν ^p ἔχουσα δόξαν ἀκίνητον.
 Καὶ πόθεν δῆλον, ὅτι ἐνέθηκεν αὐτοῖς τὴν γνῶσιν, ὦ Παῦλε;
 “Ὅτι, φησὶ, τὸ γνωστὸν αὐτοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς.”
 Ἀλλὰ τοῦτο ἀπόφασίς ἐστιν, ^q οὐκ ἀπόδειξις· σὺ δέ μοι κατα-
 σκεύασον, καὶ δεῖξον, ὅτι ἡ γνῶσις ἡ περὶ τοῦ θεοῦ δῆλη ἦν
 αὐτοῖς, καὶ ἐκόντες παρέδραμον. Πόθεν οὖν δῆλη ἦν; φωνὴν
 αὐτοῖς ^r ἄνωθεν ἀφήκεν; Οὐδαμῶς· ἀλλ’ ^s ὁ φωνῆς αὐτοὺς ἐφέλ- E
 κεσθαι μᾶλλον ἡδύνατο, τοῦτο ἐποίησε, τὴν κτίσιν εἰς μέσον
 προθεῖς, ὥστε καὶ σοφὸν καὶ ἰδιώτην, καὶ Σκύθην καὶ βάρβαρον
 διὰ τῆς ὄψεως καταμαθόντα τῶν ὁρωμένων τὸ κάλλος, ἐπὶ τὸν
 θεὸν ἀναβαίνειν. Διό φησι· ^t “Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ^u ἀπὸ
 κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθοραταί” ὅπερ οὖν
 καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν, ^v “Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ.”
 Τί γὰρ ἐροῦσι κατ’ ἐκείνην τὴν ἡμέραν οἱ Ἕλληνες; ὅτι
 ἠγνοήσαμεν ^w σε; ^x Εἴτα οὐκ ἠκούσατε τοῦ οὐρανοῦ φωνὴν
^y διὰ τῆς ὄψεως ἀφίεντος; τῆς εὐτάκτου πάντων ἀρμονίας
 σάλπιγγος λαμπρότερον βοῶσης; νυκτὸς καὶ ἡμέρας νόμους
 οὐκ εἶδετε μένοντας ἀκίνητους διηνεκῶς; χειμῶνος, ^z ἔαρος, καὶ 450
 τῶν ἄλλων ὥρων τὴν εὐταξίαν βεβαίαν τε καὶ ἀκίνητον οὖσαν;
 θαλάττης ἐγγνωμοσύνην ἐν ταραχῇ τοσαύτῃ καὶ κύμασι; πάντα

† v. 20.

§ Psal. xviii. 1.

ε τὴν βασιλείαν A.B.D.E.F.I. τὸν βασιλέα Edd. h τοῦ om. A.D.E.H.I.

i κατέσχον omnes. Edebatur ante Montef. περιέσχον. k καὶ om. F.G.H.

l τὰ προσήκοντα] προσήκον G. m πάλιν om. E. Haec τάχα d. π. εἰπεῖν de-

sunt in G.I. n ἑαυτοῦ pro αὐτοῦ A.D.E.H.I. Mox τοῖς ἀνθ. ἐξ ἀρχῆς F.

G.H.I. ἐξ ἀρχῆς τοῖς ἀνθρώποις Edd. o γνῶσιν] + οἱ Ἕλληνες Edd. οἱ Ἕλληνες

om. A.D.E.F.H.I. p ἔχουσα d. d. hoc ordine A.B.D.F.G.H. d. d.

ἔχουσα E. d. ἔχουσα d. Edd. q οὐκ] ἀλλ’ οὐκ G. r ἄνωθεν est in libris

omnibus, non in Edd. s ἀπὸ κτ. κόσμου om. F.G.H.I. t σε om. F.G.

u εἴτα om. H. w διὰ τῆς ὄψεως om. I. x ἔαρος E.

ἐν τάξει μένοντα, καὶ διὰ τοῦ κάλλους καὶ διὰ τοῦ μεγέθους ἀνακηρύττοντα τὸν δημιουργόν; Ταῦτα γὰρ ὅλα πάντα, καὶ τὰ τούτων πλείονα ² συνελών ὁ Παῦλος ἔλεγε· “Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθοράται· ἢ τε αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους.” Καίτοιγε οὐ διὰ τοῦτο ταῦτα ³ πεποίηκεν ὁ θεὸς, εἰ καὶ τοῦτο ἐξέβη. Οὐ γὰρ ἵνα αὐτοὺς ἀπολογίας ἀποστερήσῃ, διδασκαλίαν τοσαύτην εἰς μέσον προύθηκεν, ἀλλ’ ἵνα αὐτὸν ἐπιγνώσιν· ⁴ ἀγνωμονήσαντες δὲ, πάσης ἑαυτοὺς ⁵ ἀπεστέρησαν ἀπολογίας.

Εἴτα δεικνύς, πῶς εἰσιν ἀπολογίας ἀπεστερημένοι, φησὶν· ⁹ “Ὅτι γινόντες τὸν θεόν, οὐχ ὥς θεὸν ^d ἐδόξασαν.” Ἐν τούτῳ ἔγκλημα μέγιστον· ^e δεύτερον μετ’ ἐκεῖνο, τὸ καὶ εἰδῶλα προσκυνῆσαι· ὃ καὶ Ἱερεμίας κατηγορῶν, ἔλεγε· ¹⁰ “Δύο ^f καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαὸς οὗτος· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ^g ὕδατος ζῶντος, καὶ ὠρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους.” Εἴτα καὶ ^C σημεῖον τοῦ εἰδέναι τὸν θεόν, καὶ μὴ ^h χρῆσασθαι εἰς δέον τῇ γνώσει, ⁱ παράγει τοῦτο αὐτὸ, ^k τὸ θεοὺς ἐγνωκέναι. Διόπερ ἐπήγαγε· “Διότι γινόντες τὸν θεόν, οὐχ ὥς θεὸν ἐδόξασαν.” Καὶ τὴν αἰτίαν δὲ τίθησι, δι’ ἣν εἰς ^l τοσαύτην ἄνοιαν ἐξέπεσον. Τίς οὖν ^m αὕτη ἐστί; Τοῖς λογισμοῖς τὸ πᾶν ἐπέτρεψαν. Ἄλλ’ οὐκ εἶπεν οὕτως, ⁿ ἀλλὰ πολλῶ πληκτικώτερον· “Ἐματαιώθησαν γὰρ, ^o φησὶν, ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία.” Ὡς περ γὰρ ἐν ἀσελήνῃ νυκτὶ εἴ τις ξένην ^p ἐπιχειροίη βαδίζειν ὁδόν, ἢ πέλαγος πλεῖν, οὐ ^D μόνον οὐ φθάσει πρὸς τὸ τέλος, ἀλλὰ καὶ ἀπολείται ταχέως· οὕτω καὶ οὗτοι τὴν πρὸς τὸν οὐρανὸν φέρουσαν ὁδὸν βαδίζειν ἐπιχειροῦντες, καὶ τὸ φῶς ἀφ’ ἑαυτῶν ^q ἀνελόντες, εἴτα αὐτ’ ἐκείνου τῷ σκότῃ τῶν λογισμῶν ἑαυτοὺς ἐπιτρέψαντες, καὶ ἐν ^r σώμασι τὸν ἀσώματον, ^s καὶ ἐν σχήμασι τὸν ἀσχημάτιστον ἐπιζητοῦντες, ναυάγιον ὑπέστησαν χαλεπώτατον. Μετὰ δὲ τῶν εἰρημένων καὶ ἑτέραν τίθησιν αἰτίαν τῆς πλάνης αὐτῶν,

9 v. 21.

10 Jer. ii. 13.

⁷ ὅλα πάντα pro πάντα A.B.D.E.H.I. ² συνελών] συνεχῶς G. ³ πεποίηκεν A.B.D.E.G.H.I. ἐποίησεν vulgo. ⁴ ἀγνωμόνισαντες A.D.E. ⁵ ἀπεστέρησαν pro ἐστέρησαν A.E.F.G.H.I. ^d ἐδόξασαν] + ἢ ἐνχαρίστησαν Sav. Mor. Ben. Desunt in nostris A.B.D.E.F.H.I. et Mosqq. ^e δεύτερον δὲ Edd. δι’ ἀβυσσὸς ab omnibus. ^f καὶ accessit ex omnibus. ^g ὕδατος ζ. pro ζ. ὕδατος omnes. ^h χρῆσασθαι A.B.D.E.F.H.I. et corr. G. Editi χρῆσθαι. ⁱ παράγει] + γὰρ G. ^k τὸ] τοῦ H. ^l τοιαύτην G. ^m ἐστὶν αὕτη inverso ord. F.G. ⁿ ἀλλὰ] ἀλλ’ ὁ G. ^o φησὶν accessit ex A.B.D.E.F.H.I. ^p ἐπιχειροίη B. D.E.F.G.H.I. et ex corr. A. Edebatur ἐπιχειρήσει. ^q ἀνελόντες A.B.D.F. G.H.I. ἀφελόντες Edd. ^r σώματι I. ^s καὶ om. H. Statim ἐν σχήματι G.I.

λέγων¹¹ “Φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν.” Μέγα γάρ τι περὶ ἑαυτῶν φαντασθέντες, καὶ οὐκ ἀνασχόμενοι ταύτην ἔλθειν, ἣν ὁ θεὸς ἐκέλευσεν αὐτοῖς, ἐβαπτίσθησαν τοῖς τῆς Ε¹² ἀνοίας λογισμοῖς. Εἶτα δεικνύς καὶ ὑπογράφων τὸ κλυδώνιον, πῶς χαλεπὸν καὶ συγγνώμης¹³ ἀπάσης ἐστερημένον, ἐπήγαγε¹⁴ λέγων¹⁵ “Καὶ¹⁶ ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνης φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἐρπετῶν.” Πρῶτον ἔγκλημα, ὅτι θεὸν οὐχ εὖρον· δεύτερον, ὅτι καὶ ἀφορμὰς ἔχοντες μεγάλας καὶ σαφεῖς· τρίτον, (21) ὅτι σοφοί λέγοντες εἶναι· τέταρτον, ὅτι οὐ μόνον οὐχ εὖρον, ὡς ἀλλὰ καὶ εἰς δαίμονας κατήγαγον καὶ λίθους καὶ ξύλα τὸ σέβας ἐκεῖνο. Καθαίρει μὲν οὖν αὐτῶν καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ τὸν τύπον, ἀλλ’ οὐχ ὁμοίως ἐκεῖ καὶ ἐνταῦθα. Ἐκεῖ μὲν γὰρ¹⁷ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ δίδωσιν αὐτοῖς¹⁸ τὴν πληγὴν, λέγων ὅτι¹⁹ “Τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων⁴⁵¹ ἐστίν” ἐνταῦθα δὲ καὶ χωρὶς συγκρίσεως αὐτὴν καθ’ ἑαυτὴν κομφοδεῖ τὴν σοφίαν αὐτῶν, δεικνύς μωρίαν οὖσαν, καὶ ἀλαζονείας ἐπίδειξιν μόνον. Εἶτα ἵνα μάθῃς, ὅτι ἔχοντες τὴν περὶ θεοῦ γνῶσιν, οὕτως αὐτὴν προῦδωκαν, “ἤλλαξαν,” εἶπεν· ὁ δὲ ἀλλάσσω²⁰ ὡς ἔχων ἀλλάσσει. Ἦθελον γάρ τι πλεον εὐρεῖν, καὶ οὐκ ἠνέσχο· το τῶν δοθέντων ὄρων διὸ καὶ τούτων²¹ ἐξέπεσον· καινοτομίας γὰρ ἦσαν ἐπιθυμηταί.

Καὶ γὰρ²² τοιαῦτα πάντα τὰ Ἑλληνικά. Διὰ τοῦτο²³ καὶ κατ’ ἀλλήλων ἔστησαν, καὶ Ἀριστοτέλης μὲν ἐπανεστή Πλά-Β τῶνι, οἱ Στωϊκοὶ δὲ πρὸς τούτον²⁴ ἐφρναζαντο, καὶ ἄλλος ἄλλῳ πολέμιος γέγονεν· ὥστε οὐχ οὕτως αὐτοὺς χρὴ θαυμάζειν διὰ τὴν σοφίαν, ὡς ἀποστρέφεσθαι καὶ μισεῖν, ὅτι δι’ αὐτὸ τοῦτο²⁵ μωροὶ γεγόνασιν. Εἰ γὰρ μὴ λογισμοῖς ἐπέτρεψαν καὶ συλλογισμοῖς καὶ σοφίσμασι τὰ καθ’ ἑαυτοὺς, οὐκ ἂν ἔπαθον,²⁶ ἅπερ ἔπαθον. Εἶτα ἐπιτείνων αὐτῶν τὴν κατηγορίαν, κομφοδεῖ τὴν εἰδωλολατρείαν²⁷ αὐτῶν ἅπασαν. Μάλιστα μὲν

11 v. 22.

12 v. 13.

13 1 Cor. I. 25.

¹ διανοίας E. ² ἀπάσης pro πάσης A.B.D.E.G.I. ³ λέγων om. G. ⁴ ἤλλαξαν H. Mosq. 3. ⁵ ἀλλὰ] ἀλλ’ ὅτι G. Mox καὶ λίθοις καὶ ξύλοις τὸ πλᾶσμα ἐκεῖνο idem. ⁶ ἀπὸ] ἐπὶ G. ⁷ τὴν accessit ex A.B.D.E.F.G.H. ⁸ ὡς] + ἄλλο Edd. et Interpp. repugnantibus libris. Etiam ὡς om. G. ⁹ ἐξέπεσαν F.H.I. ¹⁰ τοιαῦτα π. τὰ] Sic A.B.D.E.F.G.H. τὰ τοιαῦτα πάντα Edd. ¹¹ καὶ om. G. ¹² ἐφράζαντο B.D.E.F.H.I. ἐφράζαντο (sic) A. infigmenturunt Brix. Alter interpres verbum non expressit. ¹³ ἄλλων ἄλλος G. ¹⁴ μωροὶ] καὶ μωροὶ G. ¹⁵ ἅπερ pro ὅπερ A.D.E.F.H.I. ¹⁶ αὐτῶν] λοιπὸν D.E. αὐτῶν τὴν εἰδωλ. inverso ord. G.

¹ γὰρ καὶ τὸ ἀλλάξαι, καταγέλαστον· τὸ δὲ ^m καὶ εἰς τοιαῦτα ἀλλάξαι, πάσης ἀπολογίας ⁿ ἐκτός. Εἰς τίνα οὖν ἤλλαξαν, καὶ C^o τίσι περιέθηκαν; Φαντασθῆναι ἔδει περὶ ἐκείνου, οἷον ὅτι θεός, ὅτι πάντων κύριος, ὅτι οὐκ ὄντας ἐποίησεν, ὅτι προνοεῖ, ὅτι κηδεταί· ταῦτα γὰρ δόξα θεοῦ. P Τίσιν οὖν ταύτην ἀνέθηκαν; Q Οὐδὲ ἀνθρώποις, ἀλλ' ὁμοιώματι ^r εἰκόνος ἀνθρώπου. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστησαν, ἀλλὰ καὶ εἰς κνώδαλα κατηνέχθησαν, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς τὰς τούτων εἰκόνας. Σὺ δέ μοι σκόπει τὴν σοφίαν ^s τοῦ Παύλου, πῶς τὰ δύο ἅκρα τέθεικε, θεὸν τὸν ἀνωτάτω, καὶ τὰ ἔρπετὰ τὰ ^t κατωτάτω· μᾶλλον δὲ ^u οὐδὲ τὰ ἔρπετὰ, ἀλλὰ ^w τὰ τούτων ὁμοιώματα, ἵνα σαφῶς δείξῃ τὴν D λαμπρὰν αὐτῶν μανίαν. Τὴν γὰρ γινῶσιν, ἣν ἔδει περὶ τοῦ πάντων ἀσυγκρίτως ὑπερέχοντος ἔχειν, ταύτην τῷ πάντων ἀσυγκρίτως εὐτελεστέρῳ περιέθηκαν. Καὶ τί ταῦτα πρὸς τοὺς φιλοσόφους, φησί; Πρὸς ^x τούτους μὲν οὖν μάλιστα ^y πάντων τὰ εἰρημένα. Καὶ γὰρ οὗτοι τοὺς ταῦτα ἐφευρόντας Αἰγυπτίους διδασκάλους ἔχουσι· καὶ Πλάτων ὁ δοκῶν εἶναι τῶν ἄλλων σεμνότερος, ἐγκαλλωπίζεται τούτοις, καὶ ὁ τούτου διδάσκαλος περὶ τὰ εἰδῶλα ταῦτα ^z ἐπτόητο· τὸν γοῦν ἀλεκτρυόνα ὁ κελεύων τῷ Ἀσκληπιῷ θύειν, οὗτός ἐστιν, ^a ἔνθα τῶν κνωδάλων τούτων αἱ εἰκόνες καὶ τῶν ἐρπετῶν. Καὶ τὸν E' Ἀπόλλωνα δὲ καὶ τὸν Διόνυσον μετὰ τούτων ^b θεραπευόμενον τῶν ἐρπετῶν ἴδοι τις ἂν. Τινὲς δὲ τῶν φιλοσόφων καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγον ταύρους καὶ σκορπίους καὶ δρακοντας καὶ τὸν ἄλλον ἅπαντα λῆρον. Πανταχοῦ γὰρ ὁ διάβολος ἐσπούδασεν εἰς τὰ τῶν ἐρπετῶν ὁμοιώματα τοὺς ἀνθρώπους καταγαγεῖν, καὶ ὑποτάξαι τοῖς πάντων ἀλογωτέροις ^c τούτον, ὃν ὁ θεὸς ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν ἀναγαγεῖν ἠθέλησεν. Οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθεν ὄψει τὸν κορυφαῖον αὐτῶν ὑπέυθυνον τοῖς λεγομένοις ὄντα. "Όταν γὰρ τοὺς ποιητὰς ^d συνάγῃ, καὶ λέγῃ χρῆναι 452 πιστεῦειν αὐτοῖς ἐν τοῖς περὶ ^e θεῶν λόγοις, ὥς ἀκριβῶς εἰδόσιν,

¹ γὰρ pro οὖν omnes. ^m καὶ accessit ex A.B.D.E.F.G.I. ⁿ ἐκτός] + ἐστὶ Edd. ἐστὶν om. A.B.E.F.H.I. ^o τίσι περιέθηκαν] πότε; ὅτε D. Post περιέθηκαν vulgo addunt τὴν δόξαν σκόπει, repugnantibus libris. P τίσιν οὖν] καὶ τίσι δὲ D. ^q οὐδὲ pro οὐκ A.B.E.F.G.H.I. ^r εἰκόνος] + φθαρτοῦ Edd. φθαρτοῦ abest ab A.B.E.F.H.I. ^s τοῦ om. G. ^t κάτω G. ^u οὐδὲ pro οὐ omnes. Proximum τὰ om. G. ^w τὰ accessit ex A.B.D.E.F.G.H. ^x τούτους A.B.D.E.F.G.H. αὐτοὺς Edd. ^y πάντων] Sic B.E.F.G.H. Brix. πάντα Edd. πάντως corr. ex πάντα A. ^z ἐπτόητο omnes. Edebatur ἐπτόηται. ^a Vid. Annot. ^b θεραπευόμενον A.B.E.F.G.H.I. θεραπευομένους Edd. ^c τούτον ὃν (οὖν pro ὃν H.) Sic omnes. αὐτοὺς οὖς Edd. ^d συναγάγῃ G. ^e θεῶν pro θεόν A.D.E.F.H.I. ^f ὥς om. F.H.I.

οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸν ὀρμαθὸν τῶν λήρων ^εεἰσάγει τοῦτων, καὶ τὸν πολὺν γέλωτα ^ητούτον ὅτι ἀληθῆ χρῆ νομίζῃν εἶναι φησι.

- ¹⁴ “Διὸ ^ικαὶ παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν εἰς ἀκαθαρσίαν, τοῦ ἀτιμάζεσθαι τὰ σώματα αὐτῶν ἐν ^κἐαυτοῖς.” Δείκνυσιν ἐντεῦθεν, ὅτι καὶ τῆς τῶν νόμων διαστροφῆς ἡ ἀσέβεια γέγονεν αἰτία. Τὸ δὲ, “παρέδωκεν,” ἐνταῦθα εἰσέν ἐστιν. “Ὡς περ ^λγὰρ εἴαν τις στρατοπέδου προηγούμενος ^μτοῦ πολέμου βαρῆσαντος ἀναχωρήσας ^νἀπέλθῃ, παραδίδωσι τοῖς πολεμίοις τοὺς στρατιώτας, ^οοὐχὶ αὐτὸς ὠθῶν, B ἀλλὰ γυμνῶν τῆς ἐαυτοῦ βοηθείας· οὕτω καὶ ὁ θεὸς τοὺς οὐ βουλευθέντας δέξασθαι τὰ παρ’ αὐτοῦ, ἀλλὰ πρῶτους ἀποπηδήσαντας, ^ρἀφῆκεν, αὐτοὺς τὰ παρ’ ἐαυτοῦ ^ςπάντα πληρώσας. Σκόπει δέ. Προῦθηκεν ἀντὶ διδασκαλίας ^ττὸν κόσμον εἰς μέσον· ^θἔδωκε νοῦν καὶ διάνοιαν δυναμένην τὸ δέον ^ισυνιδεῖν. Οὐδενὶ (22) τούτων ^απρὸς σωτηρίαν ἐχρήσαντο οἱ τότε, ἀλλὰ καὶ εἰς τούναντίον ^βπεριέτρεψαν, ὃ παρέλαβον. Τί οὖν ποιῆσαι ἐχρῆν; πρὸς ἀνάγκην ^γἔλκειν καὶ βίαν; Ἄλλ’ οὐκ ἔστι τοῦτο ποιεῖν ἐναρέτους. Ἐλείπετο ^δδὴ λοιπὸν ἀφείναι, ὅπερ καὶ ἐποίησεν, ἵνα κἂν οὕτω τῇ πείρᾳ μαθόντες, ὧν ἐπεθύμησαν, φύγωσι τὴν ^εαἰ- C σχύνην. Καὶ γὰρ εἴ τις βασιλέως ^ςὦν υἱὸς, τὸν πατέρα ἀτιμάσας ἔλοιτο εἶναι μετὰ ληστῶν καὶ ἀνδροφόνων καὶ τυμβωρύχων, καὶ τὰ ἐκείνων προτιμήσειε τῆς πατρῴας οἰκίας, ἀφήσιν αὐτὸν ὁ πατήρ, ὥστε διὰ τῆς πείρας αὐτῆς μαθεῖν τῆς οἰκείας ἀνοίας τὴν ὑπερβολήν. Διὰ τί δὲ μηδεμίᾳς ἄλλης ἐμνημόνευσεν ἀμαρτίας, οἷον φόνου, πλεονεξίας, ^βκαὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, ἀλλ’ ἀκολασίας; Τοὺς ἀκούοντας τότε μοι δοκεῖ, καὶ τοὺς τὴν ἐπιστολὴν δεχομένους αἰνίττεσθαι. “Εἰς ἀκαθαρσίαν, τοῦ ἀτι-

14 v. 24.

^ε εἰσάγει τοῦτων pro τούτων εἰσάγει A.B.D.E.F.G. εἰσάγει τούτον H. τούτων om. I. ^η τούτων G. Post γέλωτα haec exhibet D. πῶς γὰρ οὐ γέλωτος; ὅτι καὶ ἀληθῆ ταῦτα νομίζειν εἶναι διδάσκει. In vulgata ταῦτα pro χρῆ habet E. ^ι καὶ] φησὶ D. Mox αὐτοὺς ὁ θ. pro ὁ θ. αὐτοὺς A.B.D.E.H.I. et Mosqq. ^κ ἐαυτοῖς pro αὐτοῖς omnes; sed αὐτοῖς ante corr. B. ^λ γὰρ εἴαν τις] Sic B.D.E. γὰρ om. A.F.H.I. γὰρ εἴαν τις G. Edebatur ὡς περ γὰρ ὁ στρατοπέδου. ^μ τοῦ] ἂν τοῦ Edd. repugnantibus libris. Solus G. ἂν post βαρῆσαντος infert. ^ν ἀπέλθῃ pro ἀπέλθοι omnes. ^ο οὐχὶ omnes. οὐκ Edd. ^ρ ἀφῆκεν, αὐτοὺς] ἀφῆκε καὶ αὐτοὺς G. ἀφῆκεν αὐτοὺς H. ^ς πάντα om. G. ^τ τὸν κ. εἰς μ. pro εἰς μ. τὸν κ. omnes. ^θ ἔδωκε νοῦν] ἔδωκεν οὖν G. Mox δυναμένην (sic) αὐτὸ δ. σ. H. ^ι συννορᾷν G. ^α πρὸς σ. ἐχρ. A.D.E.F.H.I. ἐχρ. πρὸς σ. Edd. ^β περιέτρεψαν pro περιέστρεψαν A.B.D.E.F.G.H. Statim ὃ παρέλαβον omnes, excepto G. ὅπερ ἔλαβον Edd. ^γ ἔλκειν G. ^δ δὴ pro δὲ A.B.D.E.F.I. δὲ (sic) G. Statim λοιπὸν accessit e libris omnibus. ἀφείναι pro ἀφείναι G. ^ε αἰσχύνῃ] + εἰκότως D.E. ^ς ὦν υἱὸς pro υἱὸς ἂν omnes. ^β καὶ est in A.B.D.E.F.H.I. non in Editis.

μάζεσθαι τὰ σώματα αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς." "Ορα τὴν ἔμφασιν
 Δ πληκτικωτάτην οὖσαν. Οὐ γὰρ ἑτέρων ^c ἐδεήθησαν, φησί, τῶν
 ὑβριζόντων, ἀλλ' ἅπερ ἂν αὐτοὺς οἱ ἐχθροὶ διέθηκαν, ταῦτα
 ἑαυτοὺς κατειργάσαντο. Εἴτα πάλιν τὴν αἰτίαν ἀναλαβὼν,
 φησὶν ¹⁵ "Οἵτινες μετήλλαξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ ἐν τῷ
 ψεύδει, καὶ ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν
 κτίσαντα." Ἄ μὲν ἦν σφόδρα καταγέλαστα, ^d κατ' εἶδος
 τίθησιν, ἃ δὲ δοκεῖ σεμνότερα εἶναι τῶν ἄλλων, καθολικῶς καὶ
 διὰ πάντων δείκνυσιν, ὅτι τὸ τῇ κτίσει λατρεῖν, Ἑλληνικόν.
 Καὶ ὅρα πῶς τὸν λόγον ^c ἐδείνωσεν. Οὐ γὰρ εἶπεν ἀπλῶς,
 "ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει," ἀλλὰ, "παρὰ τὸν κτίσαντα" παντα-
 Εχοῦ ταύτῃ τὸ ἐγκλημα ἐπαίρων, καὶ τῇ παραθέσει πάσης συγ-
 γνώμης αὐτοὺς ἀποστερῶν. "Ὅς ἐστὶν εὐλογητὸς εἰς τοὺς
 αἰῶνας. Ἀμήν." Ἄλλ' οὐ διὰ τοῦτό τι παρεβλάβη, ἡ φησὶν
 αὐτὸς γὰρ μένει εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἐνταῦθα δεί-
 κνυσιν, ὅτι οὐχ ἑαυτῷ ἀμύνων εἶασεν αὐτοὺς, ὅπου γε αὐτὸς
 οὐδὲν ἔπασχεν. Εἰ γὰρ καὶ ^e οὗτοι ὑβρισαν, ἀλλ' ἐκεῖνος οὐχ
 ὑβριστο, οὐδὲ ἡκρωτηριάσθη τὰ τῆς δόξης αὐτῷ, ἀλλὰ μένει
 διαπαντὸς εὐλογητός. Εἰ γὰρ ἄνθρωπος πολλάκις φιλοσοφῶν
 οὐδὲν ^h ἂν πάθοι παρὰ τῶν ὑβριζόντων, πολλῷ μᾶλλον ὁ θεός,
 453 ἢ ἠνώλεθρος καὶ ἄτρεπτος φύσις, ἢ ἀναλλοίωτος καὶ ἀκίνητος
 δόξα.

ⁱ Καὶ γὰρ ἄνθρωποι ^k κατὰ τοῦτο ὁμοιοῦνται θεῷ, ὅταν
 μηδὲν πάσχωσι παρὰ τῶν ἐπηρεάζειν βουλομένων, μηδὲ ὑβρι-
 ζόντων ὑβρίζονται, μηδὲ τυπτόντων τύπτονται, μηδὲ κατα-
 γελῶνται καταγελῶντων ^l ἑτέρων αὐτοῦς. Καὶ πῶς ἐν ^m τοῦτο
 γενέσθαι, φησὶν; Ἐνι, καὶ σφόδρα ἐνι, ὅταν μὴ ἀλγῆς τοῖς
 γινομένοις. Καὶ πῶς ἐνι μὴ ἀλγεῖν, φησί; ⁿ Πῶς ἐνι μὲν οὐν
 ἀλγεῖν; Εἰπέ γάρ μοι, εἰ τὸ ^o παιδίον ὑβρίσειε σε τὸ σὸν,
 ἤρα ὑβριν ^p ἡγήσῃ τὴν ὑβριν; τί ^q δέ, ἀλγήσεις; Οὐδαμῶς ἂν
 δὲ ἀλγήσης, ^r οὐ τότε ἔση καταγέλαστος; Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν

15 v. 25.

^c ἐδεήθησαν omnes. Edebatur ἐδεήσαν. Mox ἂν om. G. ^d κατ' εἶδος τ.
 pro τίθησι κατ' εἶδος omnes. ^e ἐδείνωσεν D.F. ἐδηλοποίησεν G. Reliqui
 omnes cum Editis ἐδήλωσεν. ^f φησὶν αὐτὸς γὰρ μένει Sic A.D.E.F.H.I.
 φησὶν αὐτός· μένει γὰρ G. Edebatur φησὶν αὐτὸς μὲν γὰρ (sine μένει). Statim
 εὐλ. εἰς τ. a. pro εἰς τ. a. εὐλογητὸς omnes. ^g αὐτοὶ G. ^h ἂν πάθοι Sic
 A.B.D.E.F.G.I. πάθῃ ἂν Edd. ⁱ ΗΘΙΚΟΝ. Περὶ ἀνεξικακίας καὶ μακρο-
 θυμίας, καὶ ὅτι δεῖ πάντων κρατεῖν τῶν παθῶν. Veron. ^k κατὰ τοῦτο omnes.
 κατ' αὐτὸ Edd. ^l ἑτέρων om. A.D.E.G.H.I. ^m τοῦτο γ. pro γ. τοῦτο A.
 B.D.E.F.G.H. ⁿ πῶς] ὅπως D.E. Haec πῶς ἐνι μὲν οὐν ἀλγεῖν om. I. πῶς;
 ἐνι μὲν οὐν μὴ ἀλγεῖν G. ^o παιδίον pro παιδάριον omnes. Statim ἐνυβρίσειεν
 G. ^p ἡγή G. ^q δέ] δαὶ D.E.G. et ante corr. A. ^r οὐ om. G.

πλησίον ^a διακεώμεθα, καὶ οὐδὲν πεισόμεθα [†] ἀηδές· τῶν γὰρ B
παίδων οἱ ὑβρίζοντες ἀνοητότεροι· ^γ μὴδὲ ζητῶμεν μὴ ὑβρί-
ζεσθαι, ἀλλὰ ὑβριζόμενοι ^ω φέρειν· αὕτη γὰρ ^χ ἐστὶν ἡ βεβαία
τιμή. Τί δὴ ποτε; ^ο Ὅτι σὺ κύριος τούτου, ἐκείνου δὲ ἕτερος.
Οὐχ ὅρᾳς τὸν ἀδάμαντα ἐν τῷ παίεσθαι πλῆττοντα; ^α Ἀλλ'
^γ ἡ φύσις, φησὶ, τοῦτο ἔχει. Ἀλλὰ καὶ σοὶ δυνατόν ἐν τῇ
προαιρέσει γενέσθαι ^z τοιοῦτον, ὅπερ ἀπὸ φύσεως ἐκείνῃ συμ-
βαίνει. Τί ^a δέ; οὐκ εἶδες τοὺς παῖδας ἐν τῇ καμίνῳ μὴ
καιομένους; ^b καὶ τὸν Δανιὴλ ἐν τῷ λάκκῳ μὴδὲν πάσχοντα
δεινόν; ^ε Ἐξέσθι καὶ νῦν τοῦτο γενέσθαι· παρεστήκασι καὶ ἡμῖν
λέοντες, θυμὸς, ἐπιθυμία, χαλεποὺς ἔχοντες ὀδόντας, διασπῶν- C
τες τὸν ἐμπίπτοντα. Γενοῦ τοίνυν ^ε κατ' ἐκείνον, καὶ μὴ ὥς
τοῖς πάθεσι τούτοις τοὺς ὀδόντας ἐμπήξαι σου τῇ ψυχῇ. ^d Ἀλλ'
ἐκείνο τῆς χάριτος ὅλον, φησὶν. Ἐπειδὴ τὰ τῆς προαιρέσεως
προηγέσαστο. ^ω Ὅστε ^α ἂν ἐθέλωμεν καὶ ἡμεῖς τοιοῦτους ἑαυτοὺς
[†] παρασκευάσαι, πάρεστι καὶ νῦν ἡ χάρις· κἂν πεινᾷ τὰ θηρία,
οὐχ ἄψεται σου τῆς πλευρᾶς. Εἰ γὰρ σῶμα δουλικὸν εἰδόντες
ἠδέσθησαν, τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ θεασάμενοι· τοῦτο γὰρ
ἐσμεν οἱ πιστοί· πῶς οὐχ ἡσυχάσουσιν; Εἰ δὲ οὐχ ^h ἡσυχά-
ζουσι, παρὰ τὴν τῶν ^ι ἐμβληθέντων αἰτίαν. Καὶ γὰρ πολλοὶ D
τοῖς λέουσι τοῖς πολλῇ παρέχουσι δαπάνην, πόρνas τρέ-
φοντες, γάμους διορύττοντες, ἐχθροὺς ἀμυνόμενοι· διὸ πρὶν
(23) ^k πρὸς τὸ ἔδαφος ἐλθεῖν, διασπῶνται. Ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τοῦ
Δανιὴλ τοῦτο γέγονεν, ^ι οὐδὲ ἐφ' ἡμῶν, εἰ βουλευθήμεν, τοῦτο
ἔσται, ἀλλὰ καὶ πλέον τι συμβήσεται τῶν γενομένων τότε.
^m Ἐκείνον μὲν γὰρ οὐκ ἠδίκησαν οἱλέοντες, ἡμᾶς δέ, εἰ ἠήφω-
μεν, καὶ ὠφελήσουσιν οἱ ἀδικούντες. Οὕτω γοῦν ὁ Παῦλος λαμ-
πρὸς ἐγένετο ἀπὸ τῶν ἐπηρεαζόντων καὶ ἐπιβουλευόντων, οὕτως
ὁ Ἰωβ ἀπὸ τῶν πολλῶν πληγῶν ἐκείνων, οὕτως ὁ Ἱερემίας ἀπὸ E
τοῦ λάκκου τοῦ βορβόρου, οὕτως ὁ Νῶε ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ,
οὕτως ὁ Ἀβελ ἀπὸ τῆς ἐπιβουλῆς, οὕτως ὁ Μωϋσῆς ἀπὸ ⁿ τῶν

^a διακεώμεθα D.F. διακίεμεθα A.E.I. διακίεμεν (?) G. διακισώμεθα B.
Veron. διακισώμεθα Sav. Mor. Ben. [†] ἀηδές] δεινόν A. D. E. F. H. I.
^γ μὴδὲ] μὴ δὲ F.H.I. et ex corr. G. ^ω φέρειν B.G. φέρομεν A.E. φέρω-
μεν Edd. et Interpp. Post h. v. vulgo addunt γενναίως, repugnantis libris.
^z ἐστὶν om. I. ^γ ἡ φύσις] ἐκ φύσεως D.E. ^z τοῦτο G. ^a δέ] δαὶ D.E.
G. et a pr. man. A. ^b καὶ accessit ex omnibus. ^c κατ' ἐκείνον] Sic omnes.
κατὰ τὸν Δανιὴλ Edd. ^d Vid. Annot. ^e ἂν ἐθέλωμεν A.B.D.E.F. ἂν
θέλωμεν H.I. ἂν θέλωμεν vulgo. [†] παρασκευάσαι pro κατασκ. omnes
praeter B. Statim παρίστηκε pro πάρεστι καὶ G. ^ε εἰδότες H. ^h ἡσυ-
χάζουσι F.H.I. ἡσυχάσουσι Edd. ^ι βληθέντων A.D.E.F.H. βουλευθέντων I.
^k πρὸς] εἰς G. Veron. ^ι ἀλλ' οὐδὲ Edd. ἀλλ' deest in omnibus. ^m ἐκείνον
omnes. ἐκεῖ Edd. ⁿ τῶν φονόντων] τοῦ φθόνου τῶν ex corr. G.

φωνόντων Ἰουδαίων, οὕτως ¹ὁ Ἐλισσαῖος, οὕτως ἕκαστος τῶν με-
γάλων ἐκείνων, οὐκ ἀπὸ ἀνέσεως καὶ τρυφῆς, ἀλλ' ἀπὸ ὁθλίψεως
καὶ πειρασμῶν λαμπροὺς ἀνεδήσαντο στεφάνους. Διὸ καὶ ὁ Χρι-
στὸς ταύτην εἰδὼς τῆς εὐδοκίμησης ²οὔσαν τὴν ὑπόθεσιν, τοῖς μα-
θηταῖς ἔλεγεν· 16· “Ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔξετε· ἀλλὰ θαρσεῖτε,
ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον.” Τί οὖν; φησὶν· οὐ πολλοὶ ³περι-
454 ετράπησαν ὑπὸ τῶν δεινῶν; Οὐ παρὰ τὴν τῶν πειρασμῶν φύσιν,
ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐάντων ῥαθυμίαν. Ὁ δὲ ποιῶν σὺν τῷ πειρασμῷ
καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν, αὐτὸς παρασταῖη
⁴πᾶσιν ἡμῖν, καὶ χεῖρα ὀρέξειεν, ἵνα λαμπρῶς ἀνακηρυχθέντες,
τῶν αἰώνιων ἐπιτύχωμεν ⁵στεφάνων, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ
τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ
δόξα, ᾧμα τῷ ἀγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

B

ΛΟΓΟΣ Ε.

¹ Διὰ τοῦτο παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς εἰς πάθη ἀτιμίας. Αἱ τε
γὰρ θήλειαι αὐτῶν μετέλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν
παρὰ φύσιν· ὁμοίως ²δὲ καὶ οἱ ἄρρενες, ἀφέντες τὴν φυσικὴν
χρῆσιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθησαν ³ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς
ἀλλήλους.

ΠΑΝΤΑ μὲν ⁴οὖν ἅτιμα τὰ πάθη, μάλιστα δὲ ἡ κατὰ τῶν
ἁρρένων μανία. Καὶ γὰρ πάσχει ἐν τοῖς ἀμαρτήμασιν ἡ ψυχὴ
C μᾶλλον καὶ καταισχύνεται, ἢ τὸ σῶμα ἐν τοῖς νοσήμασι. Θεὰ
δὲ πῶς αὐτοὺς καὶ ἐνταῦθα συγγνώμης ἀποστερεῖ, καθάπερ ἐπὶ
τῶν δογμάτων, ἐπὶ μὲν τῶν θηλειῶν εἰπὼν, “μετέλλαξαν τὴν
φυσικὴν ⁵χρῆσιν.” Οὐ γὰρ ⁶ἔχει τις εἰπεῖν, φησὶν, ὅτι κωλυ-
θεῖσαι τῆς κατὰ νόμον μίξεως, ἐπὶ τοῦτο ἦλθον, ἵνα οὐδ' ὅτι οὐκ
ἔχουσαι τὴν ἐπιθυμίαν πληρῶσαι, πρὸς τὴν ἀλλόκοτον ταύτην
λύσσαν ἐξώκειλαν· τὸ γὰρ μεταλλάξαι τῶν ἐχόντων ἐστίν·
D ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν δογμάτων διαλεγόμενος ἔλεγε· “Μετέλ-
λαξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει.” Ἐπὶ δὲ τῶν
ἁρρένων πάλιν ἐτέρως τὸ αὐτὸ ἐδήλωσεν, εἰπὼν, “ἀφέντες τὴν
φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας.” Καὶ ὁμοίως ἐκείναις καὶ τού-

16 Joan. xvi. 33.

1 CAP. I. v. 26, 27.

ὁ accessit ex A.B.D.E.F.

ὁ θλίψεως pro θλίψων G. Brix.

ἢ οὔσαν

est in A.B.D.F.G.H.I. non in Edd.

ἢ ἔχετε G. Veron.

ἢ παρετράπησαν

G. ἢ πᾶσιν om. A.D.E.F.H.I.

ἢ στεφάνων] ἀγνῶν καὶ στεφάνων G.

Hom. V. ἢ δὲ om. D.E.

ἢ ἐν τ. ὁ. α. εἰς ἀλλήλους om. E.

ἢ οὖν om.

G.I. ἢ χρῆσιν] + εἰς τὴν παρὰ φύσιν G.

ἢ ἔχει pro ἔχει omnes.

ἢ οὐδ'

pro οὐδ' habent A.B.D.E.H.I.

ἢ ἐκείνας Veron. ἐκείνας G.

τους ἐκβάλλει πάσης ἀπολογίας, κατηγορῶν αὐτῶν, οὐ μόνον ὅτι εἶχον ἀπολαυσιν, καὶ ἀφέντες ἦν εἶχον, ἐπ' ἄλλην ἤλθον, ἀλλ' ὅτι τὴν κατὰ φύσιν ἀτιμάσαντες, ἐπὶ τὴν παρὰ φύσιν ἔδραμον. Δυσκολώτερα δὲ τὰ παρὰ φύσιν καὶ ἀηδέστερα, ὥστε οὐδὲ ἡδονὴν ἔχουσι ἂν εἰπεῖν· ἡ γὰρ γνησίᾳ ἡδονῇ ἡ κατὰ φύσιν ἐστίν. Ἄλλ' ὅταν ὁ θεὸς ἐγκαταλίπη, πάντα ἄνω καὶ κάτω γίνεται. Διὰ τοῦτο οὐ τὸ δόγμα αὐτοῖς Σατανικὸν ἔμνονον ἦν, ἀλλὰ καὶ ὁ βίος διαβολικός. "Οτε μὲν οὖν περὶ δογμάτων διελέγετο, τὸν κόσμον εἰς μέσον ἔθηκε καὶ τὴν διανοίαν τὴν ἀνθρωπίνην, εἰπὼν, ὅτι τῇ συνέσει τῇ παρὰ τοῦ θεοῦ δεδομένη διὰ τῶν ὀρωμένων ἠδύναντο χειραγωγηθῆναι πρὸς τὸν δημιουργόν, ἵετα μὴ βουληθέντες, ἔμειναν ἀσύγγνωστοι. Ἐνταῦθα δὲ ἀντὶ τοῦ κόσμου τὴν κατὰ φύσιν τέθεικεν ἡδονήν, ἥς ἠδύναντο μετὰ ἀδείας πλείονος ἀπολαύοντες καὶ μέζονος τῆς εὐφροσύνης, ἀπηλλάχθαι αἰσχύνης. Ἄλλ' οὐκ ἠθέλησαν ὅθεν καὶ συγγνώμης ἀπάσης εἰσιν ἐκτὸς, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν ὑβρίζαντες. Καὶ τὸ δὴ τούτων ἀτιμότερον, ὅταν καὶ ὁ γυναικες ταύτας ἐπιζητῶσι τὰς μίξεις, ἃς ἀνδρῶν μᾶλλον αἰδεῖσθαι ἐχρῆν. Ἀξίον δὲ θαυμάσαι καὶ ἐνταῦθα τοῦ Παύλου τὴν σύνεσιν, πῶς εἰς δύο πράγματα ἐμπεσὼν ἐναντία, ἀμφοτέρα ἤνυσε μετὰ πάσης ἀκριβείας. Ἐβούλετο γὰρ καὶ σεμνῶς εἰπεῖν, καὶ ἡ δακεῖν τὸν ἀκροατὴν· ταῦτα δὲ ἀμφοτέρα οὐκ ἐνῆν, ἀλλὰ θάτερον ἐμποδίζει θατέρῳ. Ἄν μὲν γὰρ σεμνῶς εἶπης, οὐ δύνησιν καθικέσθαι τοῦ ἀκούοντος· ἐὰν δὲ βουληθῇς καθάψασθαι σφοδρῶς, ἀνάγκην ἔχεις ἀπογυμνῶσαι σαφέστερον τὸ λεγόμενον. Ἄλλ' ἡ συνετὴ καὶ ἀγία ψυχὴ μετὰ ἀκριβείας ἀμφοτέρα ἵσχυσε, τῷ τῆς φύσεως ὀνόματι καὶ τὴν κατηγορίαν αὐξήσας, καὶ ὥσπερ παραπετάσματί τινι χρησάμενος εἰς τὸ σεμνὸν τῆς διηγήσεως.

Εἵτα τῶν γυναικῶν καθαψάμενος πρότερον, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀνδρας πρόεισι, λέγων· "Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἄρρενες, ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας" ὅπερ ἐσχάτης ἐστὶν ἀπωλείας δείγμα, ὅταν ἐκάτερον ἢ τὸ γένος διεφθαρμένον, καὶ ὁ τε διδάσκαλος τῆς γυναικὸς εἶναι ταχθεῖς, ἢ τε βοηθὸς τοῦ ἀνδρὸς

^h ἔχουσι ἂν pro ἂν ἔχουσι omnes. ⁱ τὸ om. E. Mox ἦν om. ante corr. G.
^k τοῦ, quod aberat ante Montef. est in nostris omnibus. ^l εἴτα] ἀλλὰ D.E.
^m καὶ om. G. ⁿ καὶ—ὅταν καὶ] ἀτιμον μὲν οὖν καὶ τὸ τοὺς ἀνδρας τὴν ἀδικον (ἡγεῖν ἡδονήν) ὅταν δὲ καὶ D.E. ^o γυναικας et p.p. ἐπιζητήσιν G.
^p πάσης om. G. ^q δακεῖν] πληξαι G. ^r ταῦτα δὲ βουλομένη ἀμφοτέρα οὐκ ἐνὸν κατορθοῦν, ἀλλὰ θάτερον D.E. ^s ἀπογ. σαφέστερον] σαφὸς ἀπογ. G. Post σαφέστερον, ποιῶν add. E. ^t ἵσχυσε, τῷ] Sic omnes. Edebatur ἵσχυσε, ἐν τῷ. ^v αἰξήσας F.G. ^w τινι] + ταύτῃ Edd. repugnantibus libris. ^x σεμνόν] γυμνόν G.

κελευσθεῖσα γενέσθαι, τὰ τῶν ἐχθρῶν ὁ ἀλλήλους ἐργάζονται.
 C Σκόπει δὲ πῶς ²καὶ ἐμφαντικῶς ³κέχρηται ταῖς λέξεσιν. Οὐ
 γὰρ εἶπεν, ὅτι ἠράσθησαν καὶ ἐπεθύμησαν ἀλλήλων, ἀλλ',
 "ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους." Ὅρας, ὅτι
 ἀπὸ πλεονεξίας τὸ πᾶν τῆς ἐπιθυμίας, οὐκ ἂνασχομένης εἰς
 τῶν οἰκείων μένειν ὄρων; Πᾶν γὰρ τὸ ὑπερβαίνειν τοὺς παρὰ
 ε τοῦ θεοῦ τεθέντας νόμους, τῶν ἀλλοκότων ἐπιθυμεῖ, καὶ οὐχὶ
 τῶν νενομισμένων. Ὡς περ γὰρ πολλοὶ πολλαῖς τὴν τῶν
 σιτιῶν ἐπιθυμίαν ἀφέντες, γῆν σιτοῦνται καὶ λίθους ⁴μικρὰς, καὶ
 εἴτεροι ὑπὸ δίψης κατεχόμενοι σφοδροῦ, καὶ βορβόρου πολ-
 λάκις ἐπιθυμοῦσιν· οὕτω καὶ ἐκεῖνοι πρὸς τὸν παρανομον τοῦτον
 ἐξεβράσθησαν ἔρωτα. Εἰ δὲ ⁵λέγοις, καὶ πόθεν ἡ ἐπίτασις τῆς
 D ἐπιθυμίας ⁶αὕτη; ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ ⁷ἐγκαταλείψεως. Ἡ δὲ
 ἐγκατάλειψις τοῦ θεοῦ πόθεν; ἀπὸ τῆς τῶν ἀφέντων αὐτὸν
⁸ἀνομίας. "Ἄρσενες ἐν ἄρσεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατερ-
 γάζομενοι." Μὴ ⁹γὰρ ἐπειδὴ ἤκουσας, φησὶν, ὅτι ἐξεκαύθησαν,
 τῆς ἐπιθυμίας ¹⁰μόνης εἶναι νομίσης τὸ νόσημα· καὶ γὰρ τὸ
 πλέον τῆς αὐτῶν ῥαθυμίας ἐστίν, ἢ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἀνῆψε.
 Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, παρασυρέντες, ἢ ¹¹προληφθέντες, ὅπερ
 E ἀλλαχοῦ φησιν, ὁ ἀλλὰ τί; "Κατεργαζόμενοι." ¹²Ἐργον
 ἔθεντο τὴν ἀμαρτίαν, καὶ οὐχ ἀπλῶς ἔργον, ἀλλὰ καὶ ἐσπου-
 δασμένον. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἐπιθυμίαν, ἀλλ' ἀσχημοσύνην, κυ-
 ρίως· καὶ γὰρ καὶ τὴν φύσιν ἡσχυναν, καὶ τοὺς νόμους ἐπάτησαν.
 Καὶ ὅρα πολλὴν τὴν σύγχυσιν ἐξ ἀμφοτέρου τοῦ μέρους γινο-
 μένην. Οὐ γὰρ ἡ κεφαλὴ ¹³μόνον κάτω γέγονεν, ἀλλὰ καὶ οἱ
 πόδες ἄνω, καὶ πολέμοιοι ἑαυτῶν καὶ ἀλλήλων ἐγένοντο, χαλεπὴν
 τινα καὶ παντὸς ἐμφυλίου πολέμου παρανομωτέραν εἰσάγοντες
 μάχην, καὶ ¹⁴πολυσχιδῇ καὶ ποικίλῃ. Καὶ γὰρ εἰς τέσσαρα
¹⁵αὐτὴν διεῖλον εἶδη ¹⁶καινὰ καὶ παράνομα· ¹⁷οὐ γὰρ διπλοῦς καὶ

⁷ ἀλλήλοις E.G. et ex corr. A. Legebatur εἰς ἀλλήλους, repugnantibus li-
 bris. Statim ἐργάζονται F.G. Ita tacite Montef. ² καὶ om. G. Statim
 ἐμφαντικῶς F. ³ κέχρηται pro χρήται A.D.E.F.G.H.I. ⁴ ἀνεχομένης F.
 G.I. Mox μένειν ὄρων pro ὄρων μένειν A.D.E.F.G.H.I. μένειν om. a pr.
 man. B. ⁵ τοῦ accessit ex A.B.D.E.G.H.I. ⁶ μικρὰς pro μικροῦς A.B.
 D.E.H. ⁷ εἴτεροι (+ δὲ A.H.I. ⁸ ἐξεκαύθησαν libri omnes excepto G.
 ε λέγοις B.F.G.H.I. λέγεις vulgo. ⁹ αὕτη ταύτης B.D.G. ¹⁰ ἐγκατα-
 λείψεως (+ εἰποιμι ἂν ἐγὼ D.E. Iidem pergunt: εἰ δὲ καὶ (+ αὕτη D.) ἡ ἐγκ.
 (+ αὕτη E.) τοῦ θεοῦ ζητεῖς πόθεν. ¹¹ ἀνομίας] ἀνοίας B.D. ἀλογίας E. Post
 h. v. πάλιν ἀποκρινοῦμαι σοι add. D.E. ¹² γὰρ accessit ex omnibus. Statim
 φησὶν ἤκουσας inverso ord. A.D.E.F.H.I. ¹³ μόνης om. A.E.F.H.I.
¹⁴ παραληφθέντες A.B.D.E.F.H.I. Sed vid. Gal. vi. 1. ¹⁵ ἀλλὰ τῇ ἄλλ' ¹⁶ αὕτη
 ὅτι G. ¹⁷ ἔργον] δηλὼν ὅτι ἔργον D.E. ¹⁸ μόνη A.F.H.I. ¹⁹ πολυσχεδῇ
 A.E.F.H. Haec καὶ πολυσχ. καὶ ποικίλῃ om. a pr. man. G. ²⁰ αὐτὴν pro
 ταύτην omnes. ²¹ καινὰ B.D.E.F.G. Brix. κενὰ vulgo. ²² οὐ γὰρ] ὅθεν
 οὐ D.E.

τριπλοῦς, ἀλλὰ καὶ τετραπλοῦς οὗτος ὁ πόλεμος ἦν. Σκόπει 456
 δέ. ^wἘδει τοὺς δύο ἕνα εἶναι, γυναῖκα καὶ ἄνδρα λέγω. ²^wἘ-
 σονται γὰρ, φησὶν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν." Ἐποίει δὲ τοῦτο
 ἢ τῆς ὁμιλίας ἐπιθυμία, καὶ συνῆπτε τὰ γένη πρὸς ἀλλήλα.
 Ταύτην ἀνελὼν ὁ διάβολος τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ ἐφ' ἕτερον μετο-
 χετεύσας τρόπον, ἀπέσχισεν οὕτως ἀπ' ἀλλήλων τὰ γένη, καὶ
 ἐποίησε τὸ ἐν δύο γενέσθαι μέρη, ἀπεναντίας τῷ τοῦ θεοῦ νόμῳ.
 Ὁ μὲν γὰρ φησιν, " *Οἱ δύο ἔσονται εἰς σάρκα μίαν" ὁ δὲ
 τὴν μίαν εἰς δύο διείλεν. Ἰδοὺ πόλεμος εἰς. Πάλιν αὐτὰ τὰ
 δύο μέρη ταῦτα καὶ πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους ἐξεπο- B
 λέμωσεν· αἱ τε γὰρ γυναῖκες ²γυναῖκας ὕβριζον πάλιν, οὐκ
 ἄνδρας μόνον, οἱ τε ἄνδρες ^aκατὰ τε ἀλλήλων ἴσταντο, καὶ κατὰ
 τοῦ γυναικεῖου ^bγένους, καθάπερ ἐν νυκτομαχίᾳ τινί. Εἶδες
 δεύτερον καὶ τρίτον πόλεμον, καὶ τέταρτον καὶ πέμπτον;
^cἜστι καὶ ἕτερος· μετὰ γὰρ τῶν εἰρημένων καὶ εἰς τὴν φύσιν
 αὐτὴν παρηνόμησαν. Ἐπειδὴ γὰρ ^dεἶδεν ὁ διάβολος, ὅτι ^eαὐ-
 τὴ μάλιστα συνάγει τὰ γένη ἢ ἐπιθυμία, τὸν δεσμὸν ἐσπού-
 दाσε διακόψαι, ὥστε οὐ ^fτῷ μὴ σπείρεσθαι μόνον κατὰ νόμον
 τὸ γένος ^gδιαλυῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ^hτῷ πρὸς ἀλλήλους ⁱἐκπολεμώ-
 μῶσθαι ^kκαὶ ^lπτασιάζειν. " Καὶ τὴν ἀντιμισθίαν, ἣν ἔδει, τῆς C
 πλάνης αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες." "Ορα πῶς πάλιν
 ἐπὶ τὴν πηγὴν ἔρχεται τοῦ κακοῦ, τὴν ¹ἀσέβειαν τὴν ἀπὸ τῶν
 δογμάτων, καὶ μισθὸν τοῦτον εἶναι φησι ^mτῆς παρανομίας
 ἐκείνης.

ⁿἘπειδὴ ^oγὰρ περὶ γεέννης καὶ κολάσεως λέγων, νῦν οὐκ
 (25) ἐδόκει πιστὸς εἶναι τοῖς ἀσεβέσι καὶ οὕτω ζῆν προαιρουμένους,
 ἀλλὰ καὶ καταγέλαστος, δείκνυσιν ἐν αὐτῇ τῇ ἡδονῇ ^pταύτῃ
 τὴν κόλασιν οὖσαν. Εἰ δὲ οὐκ αἰσθάνονται, ἀλλ' ἡδοναί, μὴ
 θαυμάσης· καὶ γὰρ ^qκαὶ οἱ μαινόμενοι καὶ οἱ φρενίτιδι κατε-
 χόμενοι νόσῳ πολλὰ ἑαυτοὺς ἀδικούντες, καὶ ἐλεεινὰ ^rπράσ- D
 σοντες, ἐφ' οἷς αὐτοὺς ἕτεροι δακρύνουσι, γελῶσι καὶ ἐντροφῶσι

² Gen. ii. 24.

^w ἔδει om. G. ^x οἱ δύο ἔσονται omnes. ἔσονται οἱ δύο Edd. ^y ἑαυ-
 τοὺς pro αὐτοὺς A.B.D.E.G.H.I. ^z γυναῖκας ὕβριζον. ἢ ἀλλήλας I.
^a κατὰ τε] κατ' A.E.F.H.I. ^b γένους] μέρους H. ^c ἔστι] + γὰρ A.F.H.I.
^d οἶδεν H. ^e αὐτὴ A.D.E.F. et ex corr. B. Edebatur αὐτῇ. ^f τῷ] τὸ
 G.H.I. ^g διέλυσε D.E. ^h τῷ] τὸ G.H. τῷ om. I. ⁱ ἐκπολεμῶσθαι
 ante corr. B. ἐκπολεμῶσαι G. Post h. v. vulgo addunt τὸ γένος, quod abesse
 jubent B.D.G.H. ^k καὶ] ποιῆσαι καὶ D.E. ^l ἀσέβειαν] + λέγω D.E.
^m τῆς] τὴν ἀπὸ τῆς H. ⁿ ΗΘΙΚΟΝ. Περί παιδεραστῶν, μαλακῶν, καὶ πό-
 σων ἀξιοῦ κακῶν, καὶ περὶ τῶν κακῶς βιούντων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, καὶ περὶ
 γεέννης καὶ κρίσεως, καὶ ἀποδείξεις ἐκ τῶν ἐν Σοδόμοις, καὶ ἐν δεῖ μὴ τρυφᾶν, ἀλλὰ
 κατὰ νοῦν ἔχειν αἰὶ τὸν τοῦ θεοῦ φόβον. Veron. ^o γὰρ om. G. ^p ταύτῃ
 pro ταύτῃ A.D.E.F. Musc. ^q καὶ om. E.G. ^r πράσσοντες om. G.

τοῖς γινομένοις αὐτοί. Ἄλλ' οὐ διὰ τοῦτό φαμεν αὐτοὺς ἀπηλλάχθαι κολάσεως, ἀλλὰ *καὶ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ἐν χαλεπωτέρα εἶναι τιμωρία, ὅτι †μηδὲ ἴσασιν ἐν οἷς εἰσιν. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν νοσούντων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὑγιαίνοντων δεῖ φέρειν τὰς ψήφους. Ἐπεὶ τό γε παλαιὸν καὶ νόμος εἶναι τὸ πρᾶγμα ἐδόκει, καὶ νομοθέτης τις παρ' αὐτοῖς οἰκέτας ἐκέλευσε †μητε ξηραλοιφεῖν μῆτε παιδεραστεῖν, †τοῖς ἐλευθέροις τῆς προεδρίας παραχωρήσας Ἐταύτης, μᾶλλον δὲ τῆς ἀσχημοσύνης. Ἄλλ' ὅμως οὐκ ἐνόμισαν *ἀσχημοσύνην εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ὡς σεμνὸν καὶ μείζον ἢ κατ' οἰκετῶν ἀξίωμα, τοῖς ἐλευθέροις †ἐπέτρεψεν ὁ σοφώτατος τῶν Ἀθηναίων δῆμος, καὶ ὁ μέγας παρ' αὐτοῖς Σόλων. Καὶ ἕτερα δὲ πολλὰ τῶν φιλοσόφων βιβλία ταύτης ἂν τις εὖροι γέμοντα τῆς νόσου. Ἄλλ' οὐ διὰ τοῦτο νενομισμένον εἶναι τὸ πρᾶγμα φαμεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς τὸν νόμον δεξαμένους τοῦτον ἐλεεινούς καὶ δακρύων ἀξίους εἶναι πολλῶν. *Α γὰρ αἱ πορνεύομεναι πᾶσχοσι γυναῖκες, ταῦτα καὶ οὗτοι· μᾶλλον δὲ ἐκείνων 457 ἀθλιώτερα. Ταῖς μὲν γὰρ εἰ καὶ παράνομος, *ἀλλὰ κατὰ φύσιν ἢ μίξις· αὕτη δὲ *καὶ παρὰ νόμον, καὶ παρὰ φύσιν. Εἰ γὰρ †καὶ μὴ γέεννα ἦν, μηδὲ κόλασις ὁ ἡπείλητο, τοῦτο πάσης κολάσεως χειρόν ἦν. Εἰ δὲ ἡδονται, τὴν προσθήκην μοι λέγεις τῆς τιμωρίας. Οὐδὲ γὰρ εἴ τινα εἶδον γυμνὸν τρέχοντα, βορβόρῳ τὸ σῶμα ἀνακεχρωσμένον ἅπαν, εἶτα οὐκ ἐγκαλυπτόμενον, †ἀλλὰ καὶ ἐγκαλλωπιζόμενον, συνήσθην *ἂν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἂν αὐτὸν ἐθρήνησα, ὅτι οὐδὲ αἰσθάνεται ἀσχημονῶν. *Ἵνα δὲ καὶ †σαφέστερον δείξω τὴν ὕβριν, ἀνάσχεσθέ μου καὶ ἐτέρου παραδείγματος. Εἰ γὰρ παρθένον τις κατεδίκασε Β θαλαμευομένην ἀλόγοις μιγῆναι ζώοις, εἶτα ἡδετο ἐκείνη τῇ μίξει, οὐ διὰ τοῦτο μάλιστα δακρύων ἦν ἀξία, ὅτι οὐδὲ ἀπαλαγῆναι τῆς νόσου ταύτης ἡδύνατο τῷ μηδὲ αἰσθάνεσθαι τῆς νόσου; Παντί που †δῆλον. Εἰ δὲ ἐκείνο χαλεπὸν, οὐδὲ τοῦτο ἔλαττον ἐκείνου· τὸ γὰρ ὑπὸ τῶν οἰκείων ὑβρίζεσθαι ἐλεεινότερον τοῦ †παρὰ τῶν ἀλλοτρίων. Τούτους ἐγὼ καὶ ἀνδρο-

* καὶ om. D.I. Mox οὖν om. B. † μηδὲ A.B.D.E.G.I. et ex corr. H. Legebatur οὐδέ. † μῆτε . . . μῆτε] μῆ . . . μηδὲ A.D.E.F.H.I. † τοῖς ἐλευθέροις om. H. Mox προεδρίας pro προεδρίας A.B.D.E.I. fortasse alii. * ἀσχημὸν A.D.E.F.H. Haec ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐν ἀσχημοσύνῃ om. G. † ἐπέτρεψεν ὁ σοφ. Sic omnes. ἐπέτρεψαν καὶ τοῦτο ὁ σοφ. Edd. et Interpp. * ἀλλὰ] ἀλλ' οὖν D.E. Mox αἱ μίξεις H. † καὶ om. E. Statim παρὰ νόμον pro παράνομος A.B.D.E.F.H. † καὶ μὴ] μὴ καὶ G. καὶ excidit apud Benedictinam utramque. † ἡπείλειτο F.G. † ἀλλ' ἐγκαλ. A.F.H.I. ἀλλὰ ἐγκαλ. E. * ἂν om. I. Mox ἂν αὐτὸν om. D.E. † σαφέστερον A.B.D.E.G.H.I. σαφέστερον Edd. Statim ἐπιδείξω G. † δῆλον] + ἔστιν Edd. repugnantibus libris. † παρὰ pro ὑπὸ A.B.D.E.G.H.I.

φόνων χείρους εἶναι ¹φημι· καὶ γὰρ βέλτιον ἀποθανεῖν, ἢ ζῆν
ὑβρίζομενον οὕτως. Ὁ μὲν γὰρ ἀνδροφόνος τὴν ψυχὴν ἀπὸ
τοῦ σώματος διέρρηξεν, οὗτος δὲ τὴν ψυχὴν μετὰ τοῦ σώματος
ἀπώλεσε. ^κΚαὶ ὅπερ ἂν εἶπῃς ἀμάρτημα, οὐδὲν ἴσον ἔρεις τῆς C
παρανομίας ταύτης· καὶ ¹εἶγε ἡσθάνοντο τῶν γινομένων οἱ
πάσχοντες, μυρίους ἂν κατεδέξαντο θανάτους, ὥστε μὴ τοῦτο
παθεῖν.

Οὐ γὰρ ἐστίν, οὐκ ἔστι ταύτης τῆς ^μὑβρεως χαλεπώτερον.
Εἰ γὰρ περὶ πορνείας διαλεγόμενος ὁ Παῦλος ^πἔλεγεν, ὅτι
³“ Πᾶν ἀμάρτημα, ὃ ^ο ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματος
ἐστίν· ὃ δὲ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἀμαρτάνει.” τί ἂν
εἴποιμεν περὶ τῆς Pμανίας ταύτης, ἢ τοσοῦτον πορνείας χείρων D
ἐστίν, ὅσον οὐδὲ ἐστίν εἰπεῖν; Οὐδὲ γὰρ τοῦτο λέγω μόνον,
ὅτι γέγονας γυνή, ἀλλ’ ὅτι ἀπώλεσας καὶ τὸ εἶναι ἀνὴρ, καὶ
οὔτε εἰς ταύτην μετέστης τὴν φύσιν, οὔτε ἦν εἶχες διетήρησας,
ἀλλὰ κοινὸς ἐκατέρας ἐγένον προδότης, καὶ παρὰ ἀνδρῶν καὶ
γυναικῶν ἄξιός ἐλαύνεσθαι καὶ καταλεύεσθαι, ἅτε ἐκάτερον
ἀδικήσας τὸ γένος. Καὶ ἵνα μάθῃς ἡλίκον τοῦτό ἐστιν, εἴ τις
ἐλθὼν ^ηἐπηγγέλλετο ἐξ ἀνθρώπων ^ισε κύνα ποιεῖν, ἄρα οὐκ ἂν
ὡς λυμεῶνα ἔφυγες; ^ιἈλλ’ ἰδοὺ ^οοὐ κύνα ἐξ ἀνθρώπων σταντὸν
^ιπεποίηκας, ἀλλὰ ^ιτὸ τοῦτου ζῶν ἀτιμότερον· ἐκεῖνο μὲν γὰρ
εἰς χρῆσιν ἐπιτήδειον, ὃ δὲ ἡταιρικῶς οὐδαμοῦ χρήσιμος. Τί E
^ωδὲ, εἰπέ μοι, εἴ τις ἡπείλει ποιεῖν τίκτειν ἄνδρας καὶ λοχεύ-
εσθαι, οὐκ ἂν ἐπλήσθημεν θυμοῦ; ^ιἈλλ’ ἰδοὺ νῦν χαλεπώτερα
ἐαυτοὺς κατειργάσαντο οἱ ²τὰ τοιαῦτα λυτῶντες· οὐ γὰρ
ἐστίν ἴσον εἰς γυναικείαν μεταβαλεῖν φύσιν, καὶ μένοντα ἄνδρα
γενέσθαι γυναῖκα, μᾶλλον δὲ ^γμηδὲ τοῦτο μηδὲ ἐκεῖνο. Εἰ δὲ
βούλει καὶ ἐτέρωθεν μαθεῖν τοῦ κακοῦ τὴν ὑπερβολὴν, ἐρώτησον
τίνας ἔνεκεν τοὺς εὐνούχους ποιοῦντας κολάζουσιν οἱ νομοθέται,
καὶ εἶπῃ, ὅτι ²δι’ οὐδὲν ἕτερον, ἢ ὅτι τὴν φύσιν ἀκρωτηριάξουσιν. 458

(26) Καίτοιγε οὐδὲν ἀδικοῦσιν ἐκεῖνοι τοσοῦτον· ἐγένοντο ²γὰρ καὶ

3 I Cor. vi. 18.

¹ φημι] νομίζω A.D.E.H.I. ^κ καὶ om. I. Statim εἶπῃς pro εἴποις dant
B.E.H.I. et ex corr. A. ¹ εἶγε ἡσθάνοντο omnes. εἰ ἐπῃσθάνοντο Edd.
^μ ὑβρεως] + ἀλογώτερόν τε καὶ Edd. et Interpp. repugnantibus libris excerpto
D. Statim χαλεπωτέρα G. ^π ἔλεγεν om. H. ^ο ἂν B.D.E. ^ρ μανίας]
ἀμαρτίας B. ^η ἐπηγγέλλετο A.D.E.F.H.I. ^ι σε κύνα π. A.B.D.E.F.H.I.
κύνα σε π. G. κύνα π. σε Edd. ² οὐ] ὡς E. ³ πεποίηκας pro ἐποίησας
omnes. ^γ τὸ om. G. ἀλλὰ τοῦτον τοῦ ζῶν ex corr. pro ἀλλὰ τοῦ τοῦτου
ζῶν I. ^ω δὲ] δαὶ D.E.G. ² τὰ τοιαῦτα] ταῦτα G. ^γ μήτε bis Edd.
repugnantibus libris. ² δι’ om. E. superscriptum manu eadem in A. Post
ἐτερον vulgo addunt πάντως, in vitis libris. ² γὰρ] + οἱ ἀκρωτηριασθέντες
Edd. Mox verba οἱ ἀποτμηθέντες, quae vulgo desunt, leguntur in nostris
omnibus. Solus I. in textu οἱ εὐνούχοι, in marg. οἱ ἀποτμηθέντες habet.

μετὰ τὸν ἀκρωτηριασμὸν πολλαχοῦ χρήσιμοι οἱ ἀποτμηθέντες·
 ἀνθρώπου δὲ ^βπεπορνευμένου οὐδὲν ἀχρηστότερον γένοιτ' ἂν.
 Ὁὐδὲ γὰρ ἡ ψυχὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα τοῦ τὰ τοιαῦτα
^απαθόντος ἄτιμον καὶ ἄξιον ἐλαύνεσθαι πανταχόθεν. Πόσαι
 γέενναι τούτοις ἀρκέσουσιν; Εἰ δὲ ^εκαταγελαῖς γεέννης ἀκούων,
 καὶ ἀπιστεῖς ἐκείνῳ τῷ πυρὶ, ἀναμνήσθητι τῶν Σοδόμων. Εἴ-
 δομεν γὰρ, εἶδομεν καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ γεέννης εἰκόνα.
 Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τοῖς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔμελλον δια-
 Β πιστεῖν, ἵν' ἀκούοντες ^επῦρ ἄσβεστον, ἀπὸ τῶν παρόντων
 αὐτοὺς ἐσωφρόνισεν ὁ θεός. Τοιοῦτος ^βγὰρ ἐστὶν ὁ Σοδόμων
 ἐμπρησμὸς καὶ ἡ πυρπόλησις ἐκείνη· καὶ ἴσασιν οἱ παραγενό-
 μενοι, καὶ τῇ θεᾷ τὴν πληγὴν ἐκείνην τὴν θεήλατον καὶ τῶν
 ἄνωθεν κεραυνῶν τὸ ἔργον ἰδόντες. Ἐννόησον ἡλίκοι ἐστὶ τὸ
 ἀμάρτημα, ὥς βιάσασθαι καὶ πρὸ καιροῦ τὴν γέενναν φανῆναι.
 Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τῶν λόγων κατεφρόνουν, διὰ τῶν ἔργων
 αὐτοῖς τὴν ἐκείνης εἰκόνα ἐπέδειξεν ὁ θεὸς ^κκαινῷ τινι τρόπῳ.
 Καὶ γὰρ παράδοξος ἦν ὁ ὑετὸς ἐκεῖνος, ἐπειδὴ καὶ παρὰ φύσιν
 C ἡ μίξις· καὶ ^ικατέκλυσε τὴν γῆν, ἐπειδὴ καὶ τὰς ἐκείνων ψυχὰς
 ἡ ἐπιθυμία. Διὸ καὶ ἀπεναντίας ἦν ὁ ὑετὸς τῷ συνήθει· οὐ
 γὰρ μόνον οὐ διήγειρε τὴν γαστέρα τῆς γῆς πρὸς τὴν τῶν καρ-
 πῶν γένεσιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ὑποδοχὴν ^μαὐτὴν τῶν σπερ-
 μάτων ἄχρηστον ἐποίει. Τοιαύτη γὰρ ἦν ^νκαὶ ἡ μίξις τῶν
^υἀνδρῶν τῆς γῆς Σοδόμων, τὸ τοιοῦτον σῶμα ἀχρηστότερον ἀπο-
 φαίνουσα. Τί γὰρ ἀνδρὸς πεπορνευμένου μυσταρώτερον; τί δὲ
 ἐναγέστερον; Ὡς τῆς μανίας, ὡς τῆς παραπληξίας· πόθεν εἰσε-
 κώμασεν ἡ ἐπιθυμία αὐτῇ, τὰ τῶν πολεμίων ^ρδιατιθεῖσα τὴν
 φύσιν τὴν ἀνθρωπίνην, μᾶλλον δὲ καὶ ἐκείνων χαλεπώτερα, ὅσῳ
 D καὶ ψυχὴ σώματος ἀμείνων; Ὡς καὶ ἀλόγων ὑμεῖς ἀνοητότεροι,
 καὶ κυνῶν ἀναιδέστεροι. Οὐδαμοῦ γὰρ τοιαύτη μίξις παρ'
 ἐκείνοις, ἀλλ' ἐπιγινώσκει τοὺς ἰδίους ὅρους ἡ φύσις· ὑμεῖς δὲ
^ικαὶ τῶν ἀλόγων ἀτιμότερον τὸ γένος εἰργάσασθε τὸ ^τἡμέ-
 τερον, καὶ ὑβρίζοντες τοιαῦτα, καὶ δι' ἀλλήλων ὑβρίζοντες.

^β πορνευομένου G. ^ε οὐδὲ προ οὐ A.D.E.F.H.I. ^α παθόντος] ποιούντος G. Mox πάντοθεν idem. ^ε καταγ. γεέννης pro γεέννης καταγ. omnes. Mox edebatur ὀπισθεῖς, ἐκεῖνο τὸ πῦρ ἀναμν. Quod dedimus est in Sav. marg. et nostris omnibus, nisi quod ἐκεῖνο τῷ πυρὶ habet H. et ἐκείνου τοῦ πυρὸς correctum a prima manu ex ἐκείνῳ τὸ πῦρ G. ^ι νῦν om. D.E. ^ε πῦρ ἄσβ. εἶναι Edd. εἶναι πῦρ ἄσβ. B.G. In ceteris εἶναι deest. ^β γὰρ pro γούν A. D.E.F.H. πάρειστιν (sic) pro γὰρ ἐστιν I. ^ι εἰδότες H. ^κ καινῷ τ. τρό-
 πῳ om. F. ^ι κατέκλυσε B. Brix. ^μ αὐτὴν] αὐτῶν G. ^ν καὶ accessit ex omnibus. ^ο ἀνδρῶν τ. γ. Σ.] Σοδομῶν G. ^ρ διαθεῖσα G. Stathm
 τὴν φ. τὴν ἀνθ. pro τὴν ἀνθ. φύσιν omnes. ^ι καὶ om. G. Mox ἀτιμότερον om. I. ^τ ἡμέτερον pro ὑμέτερον A.B.D.E.F.H. Mox verba τοιαῦτα καὶ δι' ἀλλήλων ὑβρίζοντες exciderunt in H. propter homoeoteleuton. Idem vitium in

Πόθεν οὖν ταῦτα ἐτέχθη τὰ κακά; Ἀπὸ τρυφῆς, ἀπὸ τοῦ μὴ εἶδέναι ^α τὸν θεόν. Ὅταν γὰρ ^ε ἐκβάλωσιν αὐτοῦ τινες τὸν φόβον, πάντα οἷχεται λοιπὸν τὰ καλά. Ἰν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ἡκριβῆ τὸν τοῦ θεοῦ φόβον. Οὐδὲν γὰρ, οὐδὲν οὕτως ἀπόλλυσιν ἄνθρωπον, ὥς τὸ ταύτης ^Ε ἐκπεσεῖν τῆς ἀγκύρας· ὥσπεροῦν οὐδὲ σώζει, ὥς τὸ διηνεκῶς ἐκεῖ βλέπειν. Εἰ γὰρ ἄνθρωπον ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν, ὀκνηρότεροι γινόμεθα περὶ τὰ ἁμαρτήματα, πολλάκις δὲ καὶ οἰκέτας ἐρυνθιάσαντες ἐπιεικεστέρους, οὐδὲν πράττομεν ἄτοπον, ἐννόησον πόσης ^α ἀπολαυσόμεθα ἀσφαλείας, τὸν θεὸν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες. Οὐδαμοῦ γὰρ ὁ διάβολος ἡμῖν οὕτω διακειμένοις ἐπιθήσεται, ἅτε ἀνόνητα πονῶν· ἂν δὲ πλανωμένους ἔξω, καὶ χωρὶς χαλινοῦ περιιόντας ἴδῃ, παρ' ἡμῶν λαβὼν τὴν ἀρχήν, πανταχοῦ λοιπὸν ἡμᾶς ἀποβουκολῆσαι δυνήσεται. Καὶ ὅπερ οἱ ῥήθιμοι τῶν οἰκετῶν πάσχουσιν ἐπ' ἀγοραῖς, τὰς μὲν ἀναγ- 459 καίας ἀφέντες διακονίας, ἐφ' ^α ἃς εἰσιν ἀπεσταλμένοι παρὰ τῶν δεσποτῶν, ἀπλῶς δὲ καὶ εἰκῇ τοῖς παρεμπύπτονσι προσηλούμενοι, καὶ τὴν ^α σχολὴν ἐκεῖ καταναλίσκοντες, τοῦτο καὶ ἡμεῖς ὑπομένομεν, ὅταν ἀποστῶμεν τῶν ἐπιταγμάτων τοῦ θεοῦ. Ἐστήκαμεν γὰρ λοιπὸν πλοῦτον θαυμάζοντες, καὶ κάλλος σώματος, καὶ ^β τὰ ἄλλα τὰ μὴδὲν πρὸς ἡμᾶς, ὥσπερ ἐκεῖνοι οἱ οἰκέται τῶν ἐπαιτῶν τοῖς θαυματοποιούσι προσέχουσιν, εἴτα ἐλθόντες βραδέως, οἴκοι τὰς ἐσχάτας ὑπομένουσι πληγὰς. Πολλοὶ δὲ καὶ τὴν ὁδὸν τὴν προκειμένην παρῆλθον, ἑτέροις τοιαῦτα ἀσχημονοῦσιν ἀκολουθοῦντες. Ἀλλὰ μὴ ἡμεῖς ^ε τοῦτο ^Β ποιῶμεν· καὶ γὰρ ἀπεστάλμεθα ἀνύσαι πολλὰ τῶν κατεπειγόντων· ^δ καὶ ἀφέντες ἐκεῖνα στῶμεν κεχηνότες πρὸς τὰ ἀνόνητα ταῦτα, ἀναλωθέντος ἡμῖν τοῦ καιροῦ παντὸς εἰκῇ καὶ μάτην, τὴν ἐσχάτην δώσομεν δίκην. Εἰ ^ε γὰρ καὶ ἀσχολεῖν βούλει σπαντὸν, ἔχεις ^α θαυμάζειν ὀφείλεις, ^ε καὶ περὶ ^α κεχηνέναι πάντα τὸν χρόνον· ἅπερ οὐ γέλωτός ἐστιν ἄξια, ἀλλὰ θαύματος καὶ ἐπαίνων πολλῶν· ὥς ὅ γε τὰ καταγέλαστα θαυμάζων, καὶ αὐτὸς ἔσται ^ε πολλάκις τοιοῦτος, καὶ τοῦ γελωτο-

Editis apparet, qui et καθυβρίζοντες pro καὶ ὑβρίζοντες exhibent. Cum nostris conspirat Sav. marg.

^α τὸν accessit ex A.D.E.F.G.H.I.

^ε ἐκβάλωσιν D.E. Statim αὐτοῦ τινες pro τινες αὐτοῦ A.D.E.F.H.I.

^ν ἡκριβῆ om. G.

^ω ὥσπεροῦν οὐδέ] Sic A.B.D.E.F.H.I. ὥσπερ οὐδὲν Edd. In G. legitur,

ὥσπεροῦν καὶ σώζει τὸ διηνεκῶς εἰ. β.

^α ἀπολαυσόμεθα D.F.H.I. ἀπολαυσόμεθα E. et ante corr. A. ἀπολαύσομεν Edd.

^γ ἡμᾶς om. G.

^δ ἀπεσταλμένοι om. F.H.I.

^ε σχολὴν] + αὐτοῖς G.

^β τὰ om. G.

^ε καὶ περὶ ^α κεχ- c ταῦτα G.

^δ καὶ pro καὶ εἰ omnes.

^ε γὰρ] δὲ D.E.

^ε καὶ περὶ ^α κεχ- καὶ περικεχηνέναι B. περὶ ^α καὶ κεχ. D.E. Hi autem post χρόνον addunt προσῆκεν.

^ε πολλάκις, quod aberat, est in libris omnibus.

C ποιούντος χείρων. "Οπερ ἵνα μὴ πάθῃς, ἀποπήδησον ταχέως.
 Τί γάρ ^hκαὶ ἔσθηκας, εἰπέ μοι, πρὸς τὸν πλοῦτον κεχηνῶς καὶ (27)
ⁱἀνεπτερωμένος; τί θαυμαστὸν ὀράς καὶ ἱκανόν σου τοὺς
 ὀφθαλμοὺς κατασχεῖν; Τοὺς χρυσοφοροῦντας ἵππους, καὶ
 τοὺς οἰκέτας τοὺς μὲν βαρβάρους, τοὺς δὲ ἐννούχους, καὶ τὰ
 ἱμάτια τὰ πολυτελῆ, καὶ τὴν ^kκαταμαλακιζομένην ἐν τούτοις
 ψυχὴν, καὶ τὴν ἀνεσπασμένην ὀφρὺν, καὶ τὰς περιδρομὰς, καὶ
 τοὺς θορύβους; Καὶ ποῦ ταῦτα θαύματος ἄξια; τί δὲ οὗτοι
 τῶν ἐπαίτων διεσθήκασιν τῶν ὀρχουμένων καὶ συριζόντων ἐπὶ
 τῆς ἀγορᾶς; Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι πολλῶ τῷ λιμῷ τῆς ἀρετῆς
 D κατεχόμενοι, χορεύουσιν ἐκείνων χορεῖαν καταγελαστοτέραν,
 ἀγόμενοι καὶ περιαγόμενοι, νῦν μὲν εἰς ^mτραπέζας πολυτελεῖς,
 νῦν δὲ εἰς ἐταιριζομένων γυναικῶν ⁿκαταγώγιον, νῦν δὲ εἰς κολά-
 κων ^oἐσμὸν καὶ παρασίτων πλῆθος. Εἰ δὲ χρυσοφοροῦσι, διὰ
 τοῦτο μάλιστα ἐλεεῖνοι, ὅτι τὰ μὴδὲν πρὸς αὐτοὺς περισπού-
 δαστα ^rμάλιστα αὐτοῖς. Μὴ γάρ μοι τὰ ἱμάτια ἴδῃς, ἀλλὰ
 ἀνακάλυψον αὐτῶν τὴν ψυχὴν, καὶ σκόπησον εἰ μὴ μυρίων
 γέμει τραυμάτων, καὶ ῥάκια περιβέβληται, καὶ ἔστιν ἔρημος
 καὶ ἀπροστάτετος. Τί οὖν ὄφελος τῆς ^qἑξῶ μανίας; Καὶ
 E γὰρ πολλῶ βέλτιον πένητα εἶναι ἐν ἀρετῇ ζῶντα, ἢ ^rβασιλέα
 μετὰ πονηρίας. Ὁ μὲν γὰρ ^sπένης πάσης ἀπολαύει τῆς κατὰ
 ψυχὴν τρυφῆς, ^tοὐδὲ τῆς ἑξῶθεν αἰσθανόμενος πενίας διὰ τὸν
 ἔνδον πλοῦτον· ὁ δὲ βασιλεὺς τρυφῶν ἐν τοῖς οὐδὲν ^vαὐτῷ προσ-
 ἤκουσιν, ἐν τοῖς μάλιστα αὐτῷ διαφέρουσι κολάζεται, ἐν
 ψυχῇ καὶ λογισμοῖς ^wκαὶ συνειδότι, τοῖς ἐκεῖ συναποδημοῦσιν
 αὐτῷ. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, τὰ μὲν ἱμάτια ἀποθώμεθα τὰ χρυσᾶ,
^xἀνελώμεθα δὲ ἀρετὴν καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἡδονήν. Οὕτω γὰρ
 καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ πολλῆς ^yἀπολαυσόμεθα τῆς ^zτρυφῆς,
 460 χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ'
 οὗ τῷ πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας
 τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^h καὶ om. E. ⁱ ἐπτοημένος I. ^k μαλακιζομένην A.E.F.G.I. ^l θαύ-
 ματος ἄξια pro ἄξια θ. A.B.D.E.F.H.I. ^m τράπεζαν πολυτελῆ G. ⁿ κα-
 ταγώγια E. ^o ἐσμὸν pro ἱσμούς B.G. δῆμον Veron. ^p μάλιστα αὐτοῖς]
 Sic A.E.F.H.I. μᾶλλον αὐτοῖς G. μάλιστα αὐτοῖς εἰσι B.D. αὐτοῖς μᾶλλον
 εἰσι Edd. ^q ἑξῶθεν B.G. ^r βασιλεία]+δντα Edd. repugnantibus libris.
^s πένης]+παρ' ἐαυτῷ Edd. contra fidem librorum. Statim πάσης ἀπολαύει
 pro ἀπολαύει πάσης B.D.G. ἀπολαύει post τρυφῆς transp. I. ^t οὐδὲ] οὐδὲν
 I. καὶ οὐδὲ Edd. reclamantibus libris. Mox αἰσθανόμενος πενίας B.G. πενίας
 αἰσθανόμενος ceteri. Edebatur αἰσθάνεται πενίας. ^v αὐτῷ om. A.D.E.F.H.I.
^w καὶ τῷ συνειδότι Edd. τῷ damnant omnes. Sequentia τοῖς ε. σ. αὐτῷ om.
 ante corr. G. ^x ἐλώμεθα I. ^y ἀπολαυσόμεθα A.B.D.E.F.I. ἀπολαυσώ-
 μεθα H. ἀπολαύσωμεν Edd. ^z τρυφῆς] καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἐπιτέχωμεν
 ἀγαθῶν Edd. invitis libris.

ΛΟΓΟΣ ΣΤ΄

^{1a} Καὶ καθὼς οὐκ ἔδοκίμασαν τὸν θεὸν ἔχειν ^b ἐν ἐπιγνώσει, παρέδωκεν ^c αὐτοὺς ὁ θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα.

“ΙΝΑ μὴ δόξη αὐτοὺς αἰνίττεσθαι, ἐπὶ πολὺ τῷ τῆς παιδε- B
ραστίας ἐνδιατρίβων λόγῳ, μετέβη λοιπὸν ^d καὶ ἐφ’ ἕτερα ἀμαρ-
τημάτων εἶδη· διὸ καὶ ἐφ’ ἐτέρων προσώπων προάγει τὸν λόγον
ἅπαντα. Καὶ ὥσπερ αἰ τοῖς πιστοῖς διαλεγόμενος περὶ ἀμαρ-
τημάτων, καὶ βουλόμενος ταῦτα δεῖξαι φευκτὰ, παράγει εἰς
μέσον τὰ ἔθνη, λέγων· ² “Μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίαις, καθάπερ καὶ τὰ
λοιπὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα τὸν θεόν” καὶ πάλιν, “Μὴ λυπεῖσθε,
ὥσπερ καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα” οὕτω καὶ ἐνταῦθα
δείκνυσιν ἐκείνων τὰ ἀμαρτήματα ὄντα, καὶ πάσης αὐτοὺς C
ἀποστερεῖ συγγνώμης· οὐ γὰρ ἀγνοίας, ἀλλὰ μελέτης εἶναί
φησι τὰ τολμήματα. Διόπερ οὐκ εἶπε, καὶ καθὼς οὐκ ἔγνωσαν
τὸν θεόν, ἀλλὰ, “καθὼς οὐκ ἔδοκίμασαν τὸν θεὸν ἔχειν ἐν
ἐπιγνώσει” κρίσεως διεφθαρμένης καὶ φιλονεικίας μᾶλλον, οὐ
ἔσυναρπαγῆς λέγων εἶναι τὸ ἀμάρτημα, καὶ ^h δεικνὺς οὐχὶ τῆς
σαρκὸς, καθὼς τινες τῶν αἰρετικῶν φασιν, ἀλλὰ τῆς διανοίας
ὄντα τῆς πονηρᾶς ⁱ ἐπιθυμίας τὰ ἀμαρτήματα, καὶ τὴν πηγὴν
ἐκείθεν οὔσαν τῶν κακῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ νοῦς ἀδόκιμος γέγονε,
πάντα παρεσύρη λοιπὸν καὶ ^k ἀνετράπη, τοῦ ἡνιόχου διαφθα- D
ρέντος. ³ “Πεπληρωμένους πάσῃ ἀδικίᾳ, πονηρίᾳ, πλεονεξίᾳ,
^l κακίᾳ.” “Οὐρα πάντα μετ’ ἐπιτάσεως· καὶ γὰρ πεπληρωμένους
εἶναί φησι, καὶ, ^m “πάσῃ.” Ὀνομάσας δὲ γενικῶς τὴν κακίαν,
καὶ τοῖς ⁿ μέρεσιν ἐπεξέρχεται, καὶ τοῖσι μετ’ ὑπερβολῆς,
λέγων, “Μεστὺς φθόνου, φόνου.” Τοῦτο γὰρ ἐξ ἐκείνου,
ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Ἀβελ καὶ τοῦ Ἰωσήφ ἐδείχθη. Εἴτα εἰπὼν,
“(28) Ἐριδος, δόλου, κακοηθείας, ⁴ ψιθυριστὰς, καταλάλους, θεο-
στυγεῖς, ὑβριστὰς,” καὶ τὰ δοκοῦντα ἀδιάφορα εἶναι πολλοῖς ἐν
τάξει θεῖς ἐγκλημάτων, αὔξει πάλιν τὴν κατηγορίαν, ἐπὶ τὴν
ἀκρόπολιν ἀναβὰς τῶν κακῶν, καὶ εἰπὼν, “Ἀλαζόνas.” Τοῦ E

1 CAP. I. v. 28.

2 1 Thess. iv. 5, 13.

3 v. 29.

4 v. 30.

HOM. VI. ^a καὶ, quod aberat, est in A.D.E.F.G.H.I. ^b ἐν ἐπιγνώσει om. G.
^c αὐτοὺς ὁ θ. pro ὁ θ. αὐτοὺς F.G.H.I. et Mosqq. ^d καὶ accessit ex omnibus.
Statim ἀμ. εἶδη pro εἶδη ἀμ. F.G.H.I. ^e ὥσπερ] καθὼς A.D.E.F.H.I. Statim
καὶ accessit ex omnibus. ^f τὸν θεὸν addi jubent A.B.D.G.H.I. In E. locus
sic legitur: διόπερ καὶ εἶπε, καὶ καθὼς οὐκ ἔδοκίμασαν. ^g συναρπαγῆς] δι’
ἀρπαγῆς G. ^h δεικνὺς] + ὅτι H. δεικνυσιν est in G. ⁱ ἐπιθυμίας] καὶ
ῥαθυμίας D.E. ^k παρετράπη A.B.D.E.F.H.I. ^l καὶ κακία G. ^m πάσῃ]
+ ἀδικία G. ⁿ μέρεσιν] + ταύτης D. Statim ἐπεξέρχεται G.

γὰρ ἁμαρτάνειν τὸ καὶ ἁμαρτάνοντα ὁ μέγα φρονεῖν, χαλεπώτερον· διὸ καὶ Κορινθίοις αὐτὸ ἐγκαλεῖ λέγων, ⁵“Καὶ ὑμεῖς πεφυσισωμένοι ἐστέ.” Εἰ γὰρ ἐπὶ κατορθώματί τις ^ρφυσώμενος τὸ πᾶν ἀπώλεσεν, ὁ μετὰ ἁμαρτημάτων τοῦτο ποιῶν, πόσης οὐκ ἂν εἴη τιμωρίας ἄξιος; οὐδὲ γὰρ μεταγνῶναι δυνήσεται λοιπὸν ὁ τοιοῦτος. Εἰτά ⁹φησιν, “Ἐφευρετὰς κακῶν” ^τδηλῶν ὅτι οὐδὲ τοῖς ἤδη οὖσιν ἠρέεσθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐφεύρον ἕτερα· ὅπερ ⁸πάλιν μελετώντων ἦν καὶ σπουδαζόντων, οὐχὶ συναρπαζομένων καὶ παρασυρομένων. Εἰπὼν δὲ ⁴καὶ κατὰ μέρος τὴν ⁴⁶¹κακίαν, καὶ δείξας, ὅτι καὶ πρὸς αὐτὴν πάλιν τὴν φύσιν ἔστησαν· ^ν“Γονεῦσι γὰρ, φησὶν, ἀπειθεῖς” ἐπὶ τὴν ^{ρί}ζαν λοιπὸν πρόεισι τῆς ^ωτοσαύτης λύμης, ⁶“Ἀστόργους ^κκαὶ ἀσπόνδους,” καλῶν. Ταύτην γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς τὴν αἰτίαν εἶναι φησι τῆς πονηρίας, οὕτω λέγων· ⁷“Ὅταν πληθυνθῇ ἡ ἀνομία, ψυγήσεται ἡ ἀγάπη.” Τοῦτο γοῦν καὶ ἐνταῦθα λέγει ὁ Παῦλος, “Ἀσυνθέτους, ἀστόργους, ἀσπόνδους, ἀνελεήμονας,” καλῶν, καὶ δηλῶν ὅτι ^κκαὶ αὐτὸ τὸ ἀπὸ τῆς φύσεως προῦδωκαν ὄντων. Ἐχομεν ^Bγὰρ καὶ φυσικὴν τινα πρὸς ἀλλήλους οἰκείωσιν, ἣν καὶ θηρία πρὸς ἀλλήλα ^hκέκτῃνται. ⁸“Πᾶν γὰρ ζῶον, φησὶν, ἀγαπᾷ τὸ ὅμοιον ^cαὐτοῦ, καὶ ἄνθρωπος τὸν πλησίον αὐτοῦ.” Ἄλλ’ οὗτοι κακείνων κατέστησαν ἀγριώτεροι.

^dΤὴν μὲν οὖν νόσον τὴν ἀπὸ τῶν πονηρῶν δογμάτων τῇ οἰκουμένη ^eγενομένην διὰ τούτων ἡμῖν παρέστηκεν, καὶ σαφῶς ἔδειξε τῆς τῶν νοσούντων ῥαθυμίας τὴν ἀρρώστιάν οὖσαν ἐκατέραν. Δείκνυσι δὲ λοιπὸν, ὅπερ ἐπὶ τῶν δογμάτων ἐποίησε, καὶ ἐνταῦθα συγγνώμης αὐτοὺς ἀπεστερημένους. Διὸ φησιν ⁹“Οἱ-τινες τὸ δικαίωμα τοῦ θεοῦ εἰδότες, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσον-
^Cτες ἄξιοι θανάτου εἰσιν, οὐ μόνον ^fαὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσι.” Δύο ^εθεῖς ἀντιθέσεις ἐνταῦθα, ἀνείλεν ἀμφοτέρας αὐτὰς προηγουμένως. Τί γὰρ ἂν εἴποις, φησὶν, ὅτι οὐκ οἶδας τὰ πρακτέα; Μάλιστα μὲν εἰ καὶ μὴ ᾔδεις,

⁵ 1 Cor. v. 2.⁶ v. 31.⁷ Matth. xxiv. 12.⁸ Sirac. xlii. 15.⁹ v. 32.

^o μέγα φρονεῖν pro φρ. μέγα omnes. ^p φουσῶν ex corr. F. φυσώμενος mendose Veron. Sav. Mor. ^q φησὶν om. I. Mox ἤδη om. idem. ^r δηλῶν G. Mox ἐφευρεῖν idem. ^s πάλαι I. ^t καὶ accessit ex A.B.D.E.F.G.I. ^v γονεῦσι γ. φ. δ.] γονεῦσιν ἀπειθεῖς, φησὶν G. γονεῦσι γὰρ ἀπειθεῖς H. I. ^w τοιαύτης F.G. ^x καὶ om. G. ^y οὕτω accessit ex A. D. E. F. G. H. I. ^z καὶ αὐτὸ om. A.D.E.F.H. Statim ἀπὸ, quod vulgo abest, habent A. D. E. F. G. H. I. ^a γὰρ καὶ φ. τινα] δέ τινα φ. G. ^b κέκτῃται A.E.F.I. ^c αὐτῷ D. et ex corr. G. Tenuem pro aspirata hic et infra dant A. B. D. E. fortasse alii. Clausula καὶ ἄνθρωπος τ. π. αὐτοῦ deest in H. ^d τὴν μὲν οὖν] ταύτην οὖν τὴν G. ^e γεγεννημένην H. ^f αὐτὰ omnes. Edebatur αὐτοί. ^g τιθεῖς G. Mox ἀμφοτέρας om. idem.

σὺ αἴτιος, ἡ ἀφείς τὸν γνωρίζοντά σοι θεόν· ἵνῃ δὲ καὶ διὰ πολλῶν σε δείκνυμεν εἰδότα, καὶ ἐκόντα πλημμελοῦντα. Ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πάθους ἔλκη; Τί οὖν καὶ συμπράττεις καὶ ἐπαινεῖς; "Οὐ γὰρ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσιν." Τὴν οὖν χαλεπωτέραν πρότερον θείς καὶ ἀσύγνωστον, ἵνα ἔλῃ· καὶ γὰρ τοῦ πλημμελοῦντος ὁ τὴν ἁμαρτίαν D ἐπαινῶν ^mπολὺ χαλεπώτερος· τοῦτο οὖν πρῶτον εἰπὼν, διὰ ⁿτούτου σφοδρότερον πάλιν ἐν τοῖς ἐξῆς αὐτὸν χειροῦται, ^oοὕτω λέγων· ¹⁰"Διὸ ἀναπολόγητος εἶ, ὡ ἄνθρωπε, πᾶς ὁ κρίνων· ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον, ^pσεαυτὸν κατακρίνεις." Ταῦτα πρὸς τοὺς ἄρχοντας ἀποτεινόμενος ἔλεγεν, ἐπειδὴ καὶ ἡ πόλις τότε ἐκείνη τὴν ἀρχὴν ἦν ἐγκεχειρισμένη τῆς οἰκουμένης. Προλαβὼν οὖν φησί· σαντοῦ ἀφαιρῇ τὴν ἀπολογία· ^qπᾶς ὅστις ἂν ἦς· ὅταν γὰρ κατακρίνης ^rμὲν τὸν μοιχὸν, μοιχεύς δὲ ^sαὐτὸς, καὶ μηδεὶς ἀνθρώπων σοι δικάζῃ, ἐν τῇ ^tπερὶ τοῦ ὑπευθύνου ψήφῳ καὶ κατὰ σαντοῦ τὴν ἀπόφασιν ἤνεγκας. ¹¹"Οἶδαμεν E· γὰρ, ὅτι τὸ κρίμα τοῦ θεοῦ ἐστὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐπὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας." "Ἰνα γὰρ μὴ λέγῃ τις, ὅτι τέως ^wδιέφυγον, φοβῶν φησιν, ὅτι οὐχ οὕτως ἐστὶ παρὰ τῷ θεῷ ὥσπερ ἐνταῦθα. Ἐνταῦθα ^xμὲν γὰρ ὁ μὲν κολάζεται, ὁ δὲ διαφεύγει τὰ αὐτὰ ποιῶν· ἐκεῖ δὲ οὐχ οὕτως. ^y"Ὅτι μὲν οὖν οἶδε τὸ δίκαιον ^zὁ κρίνων, εἶπε· πόθεν δὲ οἶδεν, οὐκέτι προσέθηκε· περιττὸν γὰρ ἦν. Ἐπὶ μὲν ^zγὰρ τῆς ἀσεβείας ἀμφότερα δείκνυσιν, ^aκαὶ ὅτι τὸν θεὸν εἰδὼς, ἡσέβει, καὶ πόθεν εἰδὼς, ἀπὸ τῆς ^bκτίσεως. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἦν δῆλον ἅπασιν, εἶπε καὶ τὴν αἰτίαν· ἐνταῦθα δὲ ὡς ^cὡμολογημένον παρίησιν. "Ὅταν δὲ ^dεἶπῃ, "πᾶς ὁ κρίνων," οὐ τοῖς ἄρχουσιν διαλέγεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰδιώταις καὶ ἄρχομένοις. Καὶ γὰρ ^eἅπαντες ἄνθρωποι, καὶ 462

10 CAP. II. v. 1.

11 v. 2.

^h ὁ ἀφείς A.D.E.F.H.I. Statim γνωρίζοντα A.B.D.E.F.G.H. γνωρίζαντα Edd. ⁱ ἵνῃ δὲ δ. π. δείκνυμι σε εἰδότα G. ^k ἐκόντα pro ἐκοντὶ omnes. ^l ποιοῦσιν] Sic A.B.D.E.H.I. ποιοῦσι, φησὶν Edd. Post ποιῶσιν sequentia usque ad πράσσουσι desunt in F. Post πράσσουσι, φησὶν add. D.E. ^m πολὺ (πολλῶ G.) χαλ. pro χαλ. πολὺ omnes. ⁿ τούτου pro τούτο A.B.D.F.H.I. ταύτη (?) E. ^o οὕτω λ. pro λ. οὕτω omnes. ^p σαντὸν D.E.H.I. et ex corr. A. ^q πᾶς om. G. ^r μὲν accessit ex omnibus. ^s αὐτὸς, καὶ] Sic omnes. καὶ αὐτὸς, καὶ Edd. Mox σοι pro σε omnes. ^t περὶ om. B. περὶ τοὺς ὑπευθύνους G. ^v γὰρ] + φησιν G. ^w διέφυγον, φοβῶν] διέφυγον φόβον A.B.F.H. διέφυγον τὸν φόβον D.E. Vulgatam verterunt Interpretes. ^x μὲν accessit ex omnibus. ^y ὁ κρίνων om. E. Mox οἶδεν om. H. ^z γὰρ] σὺν D.E.G. ^a καὶ ὅτι—ἡσέβει] καὶ ὅτι ἡσέβει καὶ ὅτι τὸν θεὸν εἰδὼς D.E. ^b κτίσεως] + φησιν D.E. ^c ὡμολογημένον A.B.D.E.G.H. ὡμολογούμενον I. ὡμολογημένον Edd. ^d εἶπῃ pro εἶποι omnes. ^e πάντες A.D.E.F.I.

μὴ θρόνον ἔχωσι, μηδὲ δημίους καὶ ξύλον, ἄλλ' ὅμως καὶ αὐτοὶ κρίνουσι τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἐν ἑαυτοῖς καὶ κοινοῖς συλλόγοις, καὶ τῇ τοῦ συνειδότος ψήφῳ· καὶ οὐδεὶς ἂν τολμήσειεν (20) εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἄξιός κολάσεως ὁ μοιχός. Ἀλλ' ἐτέρους, φησί, καταδικάζουσιν, οὐχ ἑαυτούς. Διὰ γὰρ τοῦτο αὐτῶν καὶ σφοδρῶς κατεξανίσταται, λέγων· ¹² «Λογίζῃ δὲ ἰ τοῦτο, ὦ ἄνθρωπε, ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας, καὶ ποιῶν αὐτὰ, ὅτι σὺ ἐκφεύξῃ τὸ κρίμα τοῦ θεοῦ;» Ἐπειδὴ ^κ γὰρ πολλὴν ἔδειξε τῆς Βοικουμένης τὴν ἁμαρτίαν, ἀπὸ τῶν δογματῶν, ἀπὸ τῶν πραγμάτων, καὶ ὅτι σοφοὶ ὄντες, καὶ ὅτι τὴν κτίσιν ἔχοντες χειραγωγοῦσαν, καὶ ὅτι οὐ ^ι τῷ τὸν θεὸν ἀφεῖναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐλέσθαι τὰ ὁμοιώματα τῶν ἐρπετῶν, καὶ τῷ τὴν ^μ ἀρετὴν ἀτιμάσαι, ^η καὶ τῷ τῆς φύσεως ἀνθελκούσης ἐπὶ τὴν κακίαν αὐτομολῆσαι, ^ο καίτοι παρὰ φύσιν οὐσαν, πρόεισι λοιπὸν εἰς τὸ δεῖξαι, ὅτι καὶ κολάζονται οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες. Ἐδειξε μὲν οὖν ἤδη τιμωρίαν, εἰπὼν τὴν πρᾶξιν αὐτῇ· «Τὴν γὰρ ἀντιμισθίαν, ἣν ἔδει, τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνουσι,» φησὶν· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ αἰσθάνονται ἐκείνης, εἶπε καὶ Cἐτέραν, ἣν μαλίστα δεδοίκασι. Μάλιστα ^ι μὲν ἤδη καὶ ταύτην ἔδειξεν· ὅταν γὰρ λέγῃ, ὅτι τὸ κρίμα τοῦ θεοῦ κατὰ ἀληθείαν ἐστίν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τοῦτο λέγει· πλὴν ἀλλὰ καὶ ^ε ἐφ' ἐτέρων αὐτὸ πλειόνων κατασκευάζει πάλιν, οὕτω λέγων· «Λογίζῃ δὲ τοῦτο, ὦ ἄνθρωπε, ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας, καὶ ποιῶν αὐτὰ, ὅτι σὺ ἐκφεύξῃ τὸ κρίμα τοῦ θεοῦ;» Τὸ σὺν οὐκ ἐξέφυγες κρίμα, καὶ τὸ τοῦ θεοῦ διαφεύξῃ; καὶ τίς ἂν τοῦτο εἴποι; Καίτοιγε σὺ σαυτὸν ἔκρινας· ἀλλ' ἐπειδὴ τοσαύτη ἦν ἡ περιουσία τοῦ δικαστηρίου, ^ν οὐδὲ σαυτοῦ φείσασθαι ἠδυνήθης. Πῶς ^ω οὖν ὁ θεὸς, ὁ ἀναμάρτητος, ^ο μεθ' ὑπερβολῆς Dδίκαιος, οὐ πολλῶ μᾶλλον τοῦτο ποιήσει; ἀλλὰ σὺ μὲν ^ς σαυτοῦ κατέγνως, ὁ δὲ θεὸς ἀποδέξεται καὶ ^ε ἐπαινέσει; Καὶ πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; Καίτοιγε ἐκείνου τοῦ παρὰ σοῦ καταδικαζομένου κολάσεως ^α μείζονος σὺ ἄξιος. Οὐ γὰρ ἐστὶ ταῦτόν

12 v. 3.

ἄλλ' om. E.   εἰ διαλέξει G.H.   ἂν] + αὐτῶν G.   ^ι τοῦτο om. A.E.
 F.H. δὲ τοῦτο om. I.   ^κ γὰρ om. D.E.   In A. desunt omnia ab ἐπειδὴ γὰρ
 usque ad τὸ σὺν οὐκ ἐξέφυγες C. lin. 6.   ^ι τῷ] τὸ ter G.   ^μ ἀρετὴν] φύσιν G.
^η καὶ τῷ] καίτοι G.   ^ο καίτοι π. φ. οὐσαν] Sic omnes. καὶ τῷ π. φ. εἶναι
 Edd.   ^ν ἤδη] καὶ ἤδη D.E.   ^α ἐαυτοῖς pro αὐτοῖς B.D.E.F.H.I.   ἐν
 ἐαυτοῖς om. G.   ^ι μὲν] + οὖν D.E.   ^ε ἐφ'] ἀφ' F.   ^ν ἐκρινες G.H. Post
 ἔκρινας addunt καὶ οὐ διεφύγες D.E.   ^ς καὶ οὐδὲ Edd. καὶ deest in omnibus.
^ω οὖν accessit ex omnibus.   ^ο ὁ] καὶ G.   ^ς ἐαυτοῦ G.   ^ε ἐπαινέσεται
 A.E.   ^α Edebat μείζονος σὺ ἀξιώματος. Lectio ἀξίος pro ἀξιώματος est in
 libris omnibus.   σὺ om. A.F.H.I.   σὺ μείζονος inverso ord. G. Post ἀξίος,
 ὦν add. A.F.   εἰ add. I.

ἁμαρτάνειν ἀπλῶς, καὶ ἕτερον ^b ἁμαρτόντα κολάσαντα τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν πάλιν.

Ὅρῃς πῶς τὸ ἔγκλημα ἠῤῥησεν; Εἰ γὰρ σὺ, φησὶ, τὸν ^c ἐλάττονα ἁμαρτόντα κολάζεις, καίτοιγε μέλλων αἰσχύνειν σαντόν, πῶς ὁ θεὸς τὸν μείζονα πλημμελήσαντά σε, καὶ ταῦτα οὐ μέλλων ἑαυτὸν αἰσχύνειν, οὐ καταδικάσει καὶ κατακρινεῖ μείζονως, ἥδη κατακεκριμένον ἀπὸ τῶν ^d οἰκείων λογισμῶν; Εἰ δὲ ^e λέγοις, ὅτι οἶδα μὲν, ὅτι ἄξιός εἰμι κολάσεως, διὰ δὲ τὴν μα- E
κροθυμίαν καταφρονεῖς, καὶ διὰ τὸ μὴ δοῦναι παρὰ πόδας δίκην, θαρρεῖς· δεδοικέναι μὲν ^f οὖν καὶ τρέμειν διὰ τοῦτο ἂν εἴης δίκαιος, ^g Οὐ γὰρ εἰς τὸ μὴ δοῦναι δίκην, ἀλλ' εἰς τὸ δοῦναι χαλεπωτέραν, εἰ ^h μένοις ἀδιόρθωτος ὢν, τὸ μηδέπω δοῦναι συμβήσεται σοι. Διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· ¹³ ¹⁴ Ἡ τοῦ πλοῦτον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας ¹ καταφρονεῖς, ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει;” Ἐπαινέσας ^k γὰρ τοῦ θεοῦ τὴν μακροθυμίαν, καὶ δείξας ¹ αὐτῆς τὸ κέρδος 463
μέγιστον τοῖς προσέχουσι· τοῦτο δὲ ἦν τὸ εἰς μετάνοιαν ἔλκειν τοὺς ἁμαρτάνοντας· ^m αὖξαι τὸν φόβον. Ὡσπερ γὰρ τοῖς εἰς δέον χρησαμένοις σωτηρίας ἐστὶν ὑπόθεσις, οὕτω τοῖς καταφρονήσασιν ἐφόδιον μείζονος τιμωρίας. Τοῦτο γὰρ τὸ περιφερόμενον, ὅτι χρηστὸς καὶ μακρόθυμος ὢν ὁ θεὸς οὐκ ἀπαιτεῖ δίκην, ⁿ ὅταν εἴπῃς, φησὶν, οὐδὲν ἄλλο λέγεις, ἢ τὴν τῆς τιμωρίας ἐπίτασιν. Τὴν γὰρ χρηστότητα ὁ θεὸς ἐπιδείκνυται, ἵνα ἀπαλλαγῇς ἀμαρτημάτων, οὐχ ἵνα προσθῇς· ἂν τοίνυν ^o τοῦτο B
μὴ ποιῇς, φοβερωτέρα ἡ δίκη. Διὸ μάλιστα ἁμαρτάνειν οὐ χρῆ, ἐπειδὴ μακρόθυμος ὁ θεὸς, οὐδὲ τὴν εὐεργεσίαν ὑπόθεσιν ἀγνωμοσύνης ποιεῖσθαι· εἰ γὰρ μακρόθυμος, καὶ κολάζει πάντως. Πόθεν δῆλον; Ἀπὸ τῶν ἐξῆς εἰρημένων. Εἰ γὰρ πολλὴ ἡ κακία, οὐκ ἀπέλαβον δὲ οἱ κακοὶ, ἀνάγκη πάντως ἀπολαβεῖν. Εἰ γὰρ ἄνθρωποι ταῦτα οὐ περιορῶσι, πῶς ὁ θεὸς P
περιόψεται; Ὡστε ἐντεῦθεν καὶ τὸν περὶ τῆς κρίσεως εἰσήγαγε λόγον. ^q Τὸ γὰρ δεῖξαι πολλοὺς ὄντας ὑπευθύνους, εἰ μὴ

13 v. 4.

^b ἁμαρτόντα A.B.D.E.F.I. ἁμαρτάνοντα Edd. Statim καὶ κολάσαντα A.B.D.E.H. ^c ἑλάττονα D.E. Statim ἁμαρτάνοντα G.I. ^d οἰκείων] ἰδίων G. ^e λέγοις pro λέγεις A.B.F.G.H.I. ^f οὖν accessit ex omnibus. Mox ἦς pro εἴης I. ^g οὐ γὰρ μὴ δοῦναι χαλεπωτέραν, quibusdam omissis B. ^h μένοις B.G. ut e libris edidit Montef. μένεις vulgo. De sequentibus vid. Annot. ⁱ Sic omnes. καταφρονεῖς non hic, sed supra post αὐτοῦ vulgo legitur. ^k γὰρ om. D.E. ^l αὐτοῖς I. ^m αὖξει] + πάλιν D.E. ⁿ ὅταν εἴπῃς] Sic omnes. Edebatur ὅταν δὲ εἴπῃς τοῦτο. Mox τὴν τῆς τ. ἐπίτασιν (ὑπόθεσιν in textu I.) pro τῆς τ. τὴν ἐπίτασιν A.D.E.F.G.H.I. ^o τοῦτο μὴ pro μὴ τοῦτο A.D.E.F.H.I. ^p οὐ περιόψεται G. ^q τὸ] τῷ A.F.

^τμετανοήσαιεν, εἴτα οὐ κολασθέντας ἐνταῦθα, τὴν κρίσιν ^σσυνεισάγει πάντως, καὶ μετ' ἐπιτάσεως. Διό φησι· ¹⁴“Κατὰ δὲ τὴν σκληρὴν κρίσιν σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργήν.”

“Ὅταν γὰρ μήτε χρηστότητι μαλάσσεται, μήτε φόβῳ κάμπηται, τί τοῦ τοιοῦτου σκληρότερον γένοιτ' αὐτῷ; Ἐπειδὴ γὰρ ³⁰εἰδείξε τοῦ θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, τότε δείκνυσι τὴν τιμωρίαν, ὅτι ἐστὶν ἀφόρητος τῷ μηδὲ οὕτως ^ωἐπιστρέφοντι. Καὶ ὅρα πῶς κυρίως ταῖς λέξεσι κέχρηται. “Θησαυρίζεις γὰρ, φησί, σεαυτῷ ὀργήν,” τὸ πάντως ἀποκείμενον δηλῶν, καὶ δεικνὺς οὐ τὸν δικάζοντα, ἀλλὰ τὸν κρινόμενον αἴτιον τούτου. Σεαυτῷ γὰρ, φησί, ²θησαυρίζεις, καὶ οὐχ ὁ θεός σοι. Ἐκείνος γὰρ πάντα ἐποίησεν ὅσα ἐχρῆν, ^γκαὶ διαγνωστικόν σε τῶν καλῶν καὶ τῶν οὐ τοιούτων

Δκατεσκεύασε, καὶ μακροθυμίαν ἐπεδείξατο, καὶ εἰς μετάνοιαν ἐκάλεσε, καὶ ἡμέραν ἠπέλιψε φοβερὰν, διὰ πάντων σε ἐπὶ τὴν μετάνοιαν ἔλκων· εἰ δὲ ²μένοις ἀνένδοτος, “σεαυτῷ θησαυρίζεις ὀργήν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως ²καὶ δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ.” Ἰνα γὰρ μὴ, ἀκούσας ὀργήν, νομίσης πάθος, ἐπήγαγε, “δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ.” Καὶ καλῶς εἶπεν, “ἀποκαλύψεως” τότε γὰρ ἀποκαλύπτεται τοῦτο, ὅταν ^βτὰ κατ' ἀξίαν ἕκαστος ἀπολαμβάνῃ. Ἐνταῦθα ^γγὰρ πολλοὶ πολλάκις ἐπηρεάζουσι ^δπαρὰ τὸ δίκαιον καὶ ἐπιβουλεύουσιν· ἐκεῖ δὲ οὐχ οὕτως.

Ε ¹⁵“Ὅς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ τοῖς ^εμὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ.” Ἐπειδὴ φοβερὸς ἐγένετο καὶ βαρὺς, περὶ κρίσεως καὶ τῆς μελλούσης διαλεγόμενος κολάσεως, εὐθέως οὐκ εἰς τὸ προσδοκώμενον ἐνέβαλε τὴν τιμωρίαν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ ἡδύτερον ἔτρεψε τὸν λόγον, τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀντίδοσιν, οὕτω λέγων· ¹⁶“Τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ δόξαν καὶ τιμὴν καὶ ἀφθαρσίαν ζητοῦσι, ζῶναι αἰώνιον.” Ἐνταῦθα καὶ τοὺς ²ἀναπεπτωκότας ἐν τοῖς πειρασμοῖς ^βδιανίστησι, καὶ δείκνυσιν, ὅτι οὐ ^γἔχρη τῇ πίστει θαρρεῖν μόνον· ⁴⁶⁴καὶ γὰρ ^κκαὶ πράξεόν ἐστι τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο ἐξεταστικόν. “Ὅρα δὲ αὐτὸν, ὅταν περὶ τῶν μελλόντων ¹διαλέγηται, μὴ

14 τ. 5.

15 ν. 6.

16 ν. 7.

^τμετανοήσαιεν A.B.D.E.G.H.I. receptum a Montef. Edebatur μετάνοήσαιεν.

²συνεισάγει pro συνάγει A.B.D.E.F.I. ^γγὰρ om. D.E. ^ντότε] λοιπὸν D.E. Statim verba δείκνυσι τὴν τιμωρίαν ὅτι om. B.D.E.G.H.I. In Veron. haec τότε δ. τὴν τιμωρίαν desunt. ^ωἐπιστρέφοντι B.D.E.F.H.I. ἀποστρέφοντι A. ὑποστρέφοντι G. Edebatur ἐπιστραφέντι. ²θησαυρίζεις om. B. Statim kai accessit ex A.B.D.E.F.H.I. ^γκαὶ δ.] καὶ γὰρ δ. D. καὶ δ. γὰρ E. ²μένοις pro μένεis omnes. ^ακαὶ om. H.I. ^βτὰ] τὸ G.I. ^γγὰρ om. F.G. δὲ pro γὰρ habet I. ^δπαρὰ om. I. ^εμὲν] +γὰρ B. ^ςἐπειδὴ] +γὰρ A.D.F.H.I.+καὶ E. Mox περὶ κρ. διαλεγόμενος καὶ τ. μ. κ. hoc ordine D.E. ²ἀναπεπτωκότας] +πιστοὺς D.E.I. ^βἀνίστησι A.D.E.H. ^γἔχρη] δεῖ D.E. ^κκαὶ om F.I. ¹διαλέγηται] +ἀγαθὸν G.

δυνάμενον τρανῶς εἰπεῖν τὰ ἀγαθὰ, ἢ ἀλλὰ δόξαν καὶ τιμὴν λέγοντα. Ἐπειδὴ γὰρ πάντα ὑπερβαίνει τὰ ἀνθρώπινα, οὐκ ἔχει εἰκόνα αὐτῶν ἐντεῦθεν δεῖξαι, ἀλλ' ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι λαμπρῶν παρ' ἡμῖν, ἀπὸ τούτων αὐτὰ, ὡς ἐγχωρεῖ, παρίστησιν, ἀπὸ τῆς δόξης, ἀπὸ τῆς τιμῆς, ἀπὸ τῆς ζωῆς· ταῦτα γὰρ ἐστὶ τὰ ἀνθρώποις περισπούδαστα. Ἀλλ' οὐ τοιαῦτα ἐκεῖνα, ἀλλὰ πολλῶ βελτίω τούτων, ὅσῳ καὶ ἀφθαρτα καὶ ἀθάνατα. Εἶδες πῶς καὶ τὰς B περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων ἡμῖν θύρας ἀνέωξεν, ἀφθαρσίαν εἰπών; ἢ γὰρ ἀφθαρσία τοῦ φθειρομένου σώματός ἐστιν. Εἶτα, ἐπειδὴ οὐκ ἤρκει τούτο, προσέθηκε, “δόξαν καὶ τιμὴν.” Πάντες ἡμῖν γὰρ ἀναστησόμεθα ἀφθαρτοι, ἀλλ' οὐ πάντες εἰς δόξαν, ἀλλ' οἱ μὲν εἰς κόλασιν, οἱ δὲ εἰς ζωὴν. 17 “Τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας,” φησί. Ἐπάλιν ἀποστερεῖ συγγνώμης τοὺς ἐν κακίᾳ ζῶντας· δέικνυσι γὰρ ἀπὸ φιλονεικίας τινὸς καὶ ῥαθυμίας ἐπὶ τὴν πονηρίαν πίπτοντας. “Καὶ ἀπειθοῦσι μὲν τῇ ἀληθείᾳ, πειθόμενοις δὲ τῇ ἀδικίᾳ.” Ἰδὸν καὶ ἑτέρα κατηγορία πάλιν. Ποίαν γὰρ ἀπολογίαν ἂν ἔχοι ὁ τὸ φῶς φεύγων, καὶ τὸ σκότος αἰρούμενος; Καὶ οὐκ εἶπε ὑβριζομένους καὶ τυραννο- C μένους, ἀλλὰ πειθόμενους τῇ ἀδικίᾳ· ἵνα μάθης, ὅτι προαιρέσεως τὸ πτῶμα, οὐκ ἀνάγκης τὸ ἐγκλημα. 18 “Θυμὸς καὶ ὀργή, θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν.” τουτέστι, καὶ εὐπορός τις ἦ, καὶ ὑπάτος, καὶ αὐτοβασιλεὺς, οὐδένα ὁ τῆς κρίσεως δυσωπείται λόγος· οὐδεμίαν γὰρ ἐνταῦθα χώραν τὰ ἀξιώματα ἔχει. Δείξας τοίνυν τὴν ὑπερβολὴν τῆς νόσου, καὶ τὴν αἰτίαν προσθεῖς, ὅτι ἀπὸ ῥαθυμίας τῶν ἀρρωστούντων, καὶ τὸ τέλος, ὅτι ἀπώλεια αὐτοὺς διαδέχεται, καὶ τὸ εἶκοτον τῆς διορθώσεως. βαρεῖ πάλιν καὶ ἐν τῇ D κολάσει τὸν Ἰουδαῖον. Ὁ γὰρ πλείονος ἀπολαύσας τῆς διδασκαλίας, μέζονα ἂν εἴη καὶ τιμωρίαν ὅξιος ὑπομεῖναι παρανομῶν. Ὡστε ὅσῳ ἂν συνετώτεροι ᾖμεν ἢ δυνατώτεροι, ὅσοιούτῳ

17 v. 8.

18 v. 9.

^m ἀλλὰ καὶ δόξαν Edd. καὶ deest in omnibus. ⁿ αὐτὰ] ταῦτα G. ^o τὰς] τὰ G. Idem infra τὰς θύρας ἡμῖν pro ἡμῖν θύρας habet. ^p ἢ γὰρ ἀφθ.] ἢ γὰρ ἂν G. ^q προσέθηκε] + τοῦτο εἰς G. ^r μὲν accessit ex A.B.D.E.G.H.I. ^s [ζωὴν] Sic A. D. E. F. G. H. I. et ex corr. eadem manu B. δόξαν Edd. et Interp. ^t πάλιν] + γὰρ Edd. repugnantibus libris. ^v δέικνυσι γὰρ] Sic omnes. καὶ δέικνυσιν Edd. ^w ἀπολ. ἂν] ἂν ἀπολ. D. E. ἂν om. B. G. H. ^x τὸ φῶς] τοῦ φωτός G. ^y βιαζομένους etc. I. ^z οὐκ] καὶ οὐκ H. ἀλλ' οὐκ I. ^a Verba θυμὸς καὶ ὀργή, quae aberant, sunt in nostris A. B. D. E. F. H. et Mosq. ὀργή καὶ θυμὸς καὶ θλίψις κ. τ. ε. G. ^b αὐτοβασιλεὺς] αὐτὸς ὁ βασιλεὺς B. D. E. H. I. et ex corr. A. G. ^c βαρύνει B. ^d Ἰουδαῖον] + Ἰουδαῖον τε πρῶτον καὶ Ἕλληνας Sav. Mor. Ben. Haec absunt a nostris A.B. D.E.F.G.H. et Mosq. ^e μέζονος et τιμωρίας G. ^f ἢ] καὶ H.I. ^g ὅσοιούτῳ pro ὅσοιούτων A.B.D.E.G.H. Statim καὶ κολάζ. E.G.

κολαζόμεθα μᾶλλον ἀμαρτάνοντες. Καὶ γὰρ εἰ πλούσιος εἶ, πλείονα ἀπαιτηθῇσιν χρήματα τοῦ πένητος, καὶ εἰ συνετώτερος, μείζονα ὑπακοήν, καὶ εἰ δυναστείαν περιβέβλησαι, λαμπρότερα κατορθώματα· καὶ ἐπὶ πάντων δὲ τῶν ἄλλων οὕτω πρὸς (31)
 Ἐτὴν δύναμιν καὶ τὰ ἡμέτερα εἰσοίσσεις.

¹⁸ « Δόξα δὲ καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθόν, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον, καὶ Ἑλληνι. » Ποίον Ἰουδαῖον ἐνταυθὰ φησιν, ἢ περὶ ποίων Ἑλλήνων διαλέγεται; Ἰῶν πρὸ τῆς ^κ τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. Οὕτω γὰρ εἰς τοὺς τῆς χάριτος ἔφθασε χρόνους ὁ λόγος, ἀλλ' ἔτι τοῖς ἀνωτέρω χρόνοις ἐνδιατρίβει, ¹ προκαθαιρῶν πόρρωθεν καὶ ἀναιρῶν τὸ μέσον τοῦ Ἑλλήνος ^μ καὶ Ἰουδαίου, ἵν', ὅταν ἐν τῇ χάριτι τοῦτο ποιῇ, μηκέτι δόξη καινόν τι καὶ ^ν φορτικὸν ἐπινοεῖν. Εἰ γὰρ ἐν τοῖς ^ο ἀνωτέρω χρόνοις, ὅτε οὕτω ἡ χάρις ἦν ἐκλάμψασα ἢ ^ρ τοσαύτη, ὅτε ^α τὰ τῶν Ἰουδαίων σεμνὰ καὶ περιβόητα καὶ λαμπρὰ παρὰ
 465 πᾶσιν ἦν, οὐδὲν ἦν τὸ μέσον, τίνα ἂν ἔχοιεν ^τ λόγον λοιπὸν εἰπεῖν μετὰ τὴν τοσαύτην τῆς χάριτος ἐπίδειξιν; Διὰ ^ς τοι τοῦτο καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὸ κατασκευάζει τῆς σπουδῆς. Καὶ γὰρ ὁ ἀκροατῆς τοῦτο μαθὼν ἐν τοῖς ἀνωτέρω χρόνοις ^κ κρατοῦν, πολλῶ μᾶλλον μετὰ τὴν πίστιν αὐτὸ ^ν καταδέχεται. Ἑλληνας δὲ ἐνταυθὰ φησιν, οὐ τοὺς εἰδωλολατρούντας, ἀλλὰ τοὺς θεοσεβούντας, τοὺς τῷ φυσικῷ πειθομένους νόμῳ, τοὺς πλὴν τῶν Ἰουδαϊκῶν παρατηρήσεων πάντα τὰ πρὸς εὐσέβειαν συντελοῦντα διατηροῦντας· οἳ οἱ ἦσαν οἱ περὶ τὸν Μελχισεδέχ, οἳ οἱ ἦν ὁ Ἰωβ, οἳ οἱ ἦσαν οἱ Νινευῖται, οἳ οἱ ἦν ὁ Κορνήλιος. Ἡδὴ τοίνυν προδιορύττει
 Β τῆς περιτομῆς καὶ τῆς ἀκροβυστίας τὸ μέσον, καὶ πόρρωθεν ταύτην προκαταλύνει τὴν διαφορὰν, ὥστε καὶ ἀνυπόπτως αὐτὸ ποιῆσαι, καὶ ἐξ ἐτέρας ἀνάγκης εἰς τοῦτο ἐμβαλεῖν· ὅπερ αἰετῆς συνέσεως ἐστὶν ἴδιον τῆς ἀποστολικῆς. Εἰ μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν καιρῶν ^ω αὐτὸ τῆς χάριτος ἔδειξεν, ἔδοξεν ἂν πολλὴν ὑποψίαν ἔχειν ὁ λόγος· τὸ δὲ διηγούμενον τὴν κατέχουσαν
^ς τὸν κόσμον κακίαν, καὶ ^γ οἱ τελευτᾷ τὰ τῆς πονηρίας, ἐκ τῆς

18 v. 10.

^h μέτρα] ἡμέτερα B. Haec οὕτω—εἰσοίσσεις desunt in H. ⁱ τῶν] τὸν H. ^k τοῦ om. A D.E.F.H.I. ¹ προκαθαιρῶν F.H. ^m καὶ τοῦ Ἰουδαίου Edd. τοῦ om. A.B.D.E.G.H.I. ⁿ φθαρτικὸν H. ^ο ἀνωτέρω pro ἀνωτέροις A.B.D.E.H.I. ἀνωθεν G. ^ρ τοιαύτη G. ^α τὰ] παρὰ G. ^τ λόγον λοιπὸν εἰπεῖν] Sic A.D.E.F.H.I. εἰπεῖν λοιπὸν λόγον B. εἰπεῖν λόγον Veron. λοιπὸν εἰπεῖν λόγον Sav. cet. λοιπὸν εἰπεῖν om. G. insertum ex corr. post λόγον. ^ς τοι accessit ex A.G.H.I. ^κ κρατεῖν H. ἐκράτει G. ^ν καταδέχεται omnes. Edebat παραδέχεται. ^ω αὐτὸ] αὐτῶν G. Mox πολλὴν τὴν ὑπόψιν B. ^ς τοῦ κόσμου H. Statim κακίαν om. ante corr. G. ^γ οἱ (vel οἱ)] Sic F.H.I. οἷον A.B.D.E.G. τὰ post τελευτᾷ om. G. In Editis locus sic legitur: τὴν κατέχουσαν τὸν κόσμον κακίαν καὶ πονηρίαν, ἐκ τῆς ἀκολουθίας κ. τ. ε. renitentibus libris.

ἀκολουθίας ἐκείνης εἰς τὸν περὶ τούτων ἐμβῆναι λόγον, ἀνύποπτον
ἐποίει τὴν διδασκαλίαν. Καὶ ὅτι τοῦτο βούλεται, καὶ διὰ τοῦτο C
τοῦτο οὕτω συνέθηκε, δῆλον ἐκείθεν. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἐσπούδαζε
κατασκευάσαι, ἤρκει εἰπόντα, ὅτι “κατὰ τὴν σκληρότητά σου καὶ
ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ^a ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς,”
παύσασθαι τῆς ὑποθέσεως ταύτης· καὶ γὰρ ^b ἀπηρτισμένη ἦν.
Ἄλλ’ ἐπειδὴ οὐ τοῦτο ἦν αὐτῷ τὸ ζητούμενον, περὶ κρίσεως
μόνον εἰπεῖν τῆς μελλούσης, ἀλλὰ καὶ δεῖξαι οὐδὲν πλέον ἔχοντα
τὸν Ἰουδαῖον τοῦ τοιούτου Ἑλλήνος, ^d ἵνα μὴ μέγα φρονῇ, πρό-
εῖσι περαιτέρω, καὶ τάξει κέχρηται. Σκόπει δέ. Ἐφόβησε
τὸν ἀκροατὴν, ^e ἐπετείχισεν αὐτῷ τὴν ἡμέραν τὴν φοβερὰν, εἶπεν
ὅσον κακὸν ^f τὸ πονηρία συζῆν, ἔδειξεν οὐδένα ἐξ ἀγνοίας ἀμαρ- D
τάνοντα, ^h οὐδὲ ἀτιμωρητὴ, ἀλλὰ, ^h καὶ μὴ νῦν ὀφείκειν, ⁱ δώσουσα
πάντως· ^k ἐντεῦθεν λοιπὸν βούλεται κατασκευάσαι, ὅτι ἡ τοῦ
νόμου διδασκαλία οὐ σφόδρα τῶν κατεπειγόντων ἦν. Ἐν γὰρ
τοῖς ἔργοις ^l καὶ ἡ κόλασις καὶ ἡ τιμὴ, οὐκ ἐν περιτομῇ καὶ
ἀκροβυστίᾳ. Ἐπεὶ οὖν εἶπεν ^m ὅτι πάντως κολασθήσεται ὁ
Ἕλλην, καὶ ἔλαβεν ὡμολογημένον τοῦτο, καὶ ἀπ’ αὐτοῦ κατε-
σκευάσεν, ὅτι καὶ τιμηθήσεται, περιττὸν λοιπὸν ἐδήλωσε τὸν
νόμον καὶ τὴν περιτομήν. Μάλιστα γὰρ Ἰουδαίοις ἐνταῦθα
μάχεται. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνοι φιλονεικότερον διέκειντο, πρῶ- E
τον μὲν ὑπὸ ⁿ τύφου οὐκ ἀξιούντες μετὰ τῶν ἐξ ἐθνῶν ^o ἀριθμεῖ-
σθαι· ^p δευτέρον καταγελῶντες, εἰ ^q ἡ πίστις πάντα ἀφανίζει τὰ
ἀμαρτήματα, διὰ τοῦτο πρότερον κατηγόρησε τῶν Ἑλλήνων,
^r ὑπὲρ ὧν ποιεῖται τὸν λόγον, ἵνα ἀνυπόπτως καὶ μετὰ παρρη-
σίας τῶν Ἰουδαίων καθίκηται· εἶτα εἰς ^s τὴν περὶ τῆς κολάσεως
ἐξέτασιν ἐλθὼν, δείκνυσιν οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελοῦμενον ^t ἀπὸ τοῦ
νόμου τὸν Ἰουδαῖον, ἀλλὰ καὶ βαρούμενον· καὶ τοῦτο ἄνωθεν
κατασκευάζει. Εἰ γὰρ ὁ Ἕλλην διὰ τοῦτο ἀναπολόγητος,
ὅτι τῆς κτίσεως αὐτὸν ἐναγοῦσης καὶ τῶν λογισμῶν, οὐκ ἐγένετο
βελτίων· πολλῶ μᾶλλον ὁ Ἰουδαῖος, μετὰ τούτων καὶ τὴν ἀπὸ 466
τοῦ νόμου διδασκαλίαν λαβὼν. Πείσας τοίνυν αὐτὸν ἐνκόλως
δέξασθαι τὸν λογισμὸν τοῦτον ἐν τοῖς ἐτέρων ἀμαρτήμασι, καὶ
ἄκοντα ἀναγκάζει λοιπὸν ἐν τοῖς περὶ ^v αὐτοῦ τοῦτο ποιῆσαι.

^a Alterum τοῦτο, quod aberat, est in A.D.E.F.H. ^a ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς om.
B.G. ^b ἀπηρτισμένη G. ^c μόνον om. G. ^d ἵνα μὴ μ. φρονῇ] ἀλλὰ
μὴ μ. φρονεῖν G. ^e ἐπετείχισεν omnes. ^f ἐπήχησεν vulgo. ^g εἶπε πόσον
A.D.E.F.I. ^h τὸ pro τῇ omnes. ^h οὐδέ] οὐδένα G. ⁱ δώσουσι I.
^k ἐντεῦθεν] + δέ G. ^l καὶ accessit ex A.B.D.E.F.H.I. ^m ὅτι] + οὐ G.
ⁿ τύφου] τοῦ φόβου H. ^o ἀριθμεῖσθαι pro συναριθμεῖσθαι A. B. D. E. G. I.
^p δευτέρου] + δέ D.E.I. ^q ἡ om. F.G.H.I. et a pr. man. A. Mox τὰ om. G.
^r ὑπὲρ ὧν] καὶ ὑπὲρ τούτων G. ^s τὴν... ἐξέτασιν] τὸν... λόγον G. ^t Sic
omnes. τὸν Ἰουδ. ἀπὸ τοῦ νόμου inverso ord. Edd. ^v αὐτοῦ H.

Καὶ ὥστε εὐπαράδεκτον γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ ἐπὶ τῶν χρηστοτέρων αὐτὸν προάγει, λέγων οὕτω· “Δόξα δὲ καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθόν, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον, καὶ Ἕλληνι.” ^WἘνταῦθα μὲν γὰρ, ὅσα ἂν τις ἔχη καλὰ, (32)
 B^x μετὰ πολέμων ἔχει, καὶ πλούσιος ἦ, καὶ δυνάστης, καὶ βασιλεὺς^Y καὶ μὴ πρὸς ἕτερον, πρὸς γοῦν ἑαυτὸν διαστασιάζει πολλάκις, καὶ ²πολὺν ἐν τοῖς λογισμοῖς ἔχει πόλεμον· ἐκεῖ δὲ οὐδὲν τοιούτον, ἀλλὰ πάντα γαλήνῃ καὶ ταραχῇ ἀπηλλαγμένα, καὶ γνησίαν ἔχοντα τὴν εἰρήνην.

Κατασκευάσας ^Wτοῖνυν ἐκ τῶν ἄνωθεν εἰρημένων, ὅτι καὶ οἱ μὴ νόμον ἔχοντες τῶν αὐτῶν ἀπολαύσονται, ἐπάγει καὶ λογισμὸν, οὕτω λέγων· ¹⁹“Οὐ γάρ ἐστι προσωποληψία παρὰ τῷ θεῷ.” ^WΟταν μὲν γὰρ λέγῃ, ὅτι κολάζεται καὶ ὁ Ἰουδαῖος καὶ ὁ Ἕλλην ^bἁμαρτάνων, οὐ δεῖται ^cλογισμῶν· ὅταν δὲ, ὅτι καὶ τιμᾶται ^dὁ Ἕλλην, συστήσῃ ^eβούληται, καὶ κατασκευῇ δεῖται C λαιπὸν. Καὶ γὰρ ἐδόκει θαυμαστὸν εἶναι καὶ παράδοξον, εἰ ὁ ^fμὴ νόμον μηδὲ προφητῶν ἀκούσας, τιμᾶται τὰ ἀγαθὰ ἐργαζόμενος. Διὰ τοῦτο, ^Wὅπερ καὶ ἔμπροσθεν εἶπον, ἐν τοῖς πρὸ τῆς χάριτος χρόνοις γυμνάζει αὐτῶν τὰς ἀκοάς, ἵνα ευκολώτερον ^hἐπεισαγάγῃ λαιπὸν μετὰ τῆς πίστεως καὶ τὴν ἐν τούτοις συγκατάθεσιν. Ἐνταῦθα γὰρ ἀνύποπτος μάλιστα γίνεται, ἅτε οὐ τὸ ἑαυτοῦ κατασκευάζων. Εἰπὼν ⁱτοῖνυν, “Δόξα καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθόν, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον, καὶ Ἕλληνι,” ἐπήγαγεν· “Οὐ γάρ ἐστι προσωποληψία D παρὰ τῷ θεῷ.” Βαβαί, ἐξ ὅσης ἐνίκησε τῆς περιουσίας. Δείκνυσι γάρ, εἰς ἄτοπον τὸν λόγον ^kἀπαγαγὼν, ὅτι οὐ κατὰ θεὸν τὸ μὴ οὕτω γενέσθαι· καὶ γὰρ προσωποληψίας τὸ πρᾶγμα· ὁ δὲ θεὸς οὐ τοιοῦτος. Καὶ οὐκ εἶπεν, εἰ δὲ μὴ τοῦτο ^lγένετο, προσωποληπτῆς ὁ θεός, ἀλλὰ σεμνότερον· ^m“Οὐ γάρ ἐστι προσωποληψία παρὰ τῷ θεῷ.” τουτέστιν, οὐ προσώπων ^mποιότητα, ἀλλὰ πραγμάτων ἐξετάζει διαφοράν. Τοῦτο εἰπὼν, ἐδήλωσεν οὐκ ἐν πρίγμασιν, ἀλλ’ ἐν προσώποις μόνον δι-

19 c. 11.

^w ἐνταῦθα μὲν γὰρ usque ad ἐπήγαγεν C. lin. ult. Haec omnia om. in textu, refert in marg. F. ^x μετὰ πολέμων ἔχει Sic libri omnes et Interpp. Editi, μετὰ πολλῶν ἔχει ταραχῶν. ^y καὶ μὴ] καὶ γὰρ μὴ D.E. καὶ μὴ γε F.

^z πολλοὺς et πολέμους F. ^a τοῖνυν] οὖν I. ^b ἁμαρτάνων pro ἁμαρτάνοντες A.B.D.E.H.I. ^c λογισμῶν I. Sequentia ὅταν δὲ—λοιπὸν om. idem.

^d ὁ accessit ex A.B.D.E.G.H. ^e βούληται D.E. βούλεται vulgo. Statim καὶ accessit ex A.B.D.E.F.G.H. ^f μὴ] μηδὲ G.I. ^g ὅπερ] ὥσπερ H.

^h ἐπεισαγάγῃ H. et ante corr. I. ⁱ τοῖνυν] δὲ D.E. Statim δόξα δὲ καὶ τ. F.H.I. ^k ἀπάγων G. Post θεὸν add. ἐστὶ idem. ^l γένεται A.D.E.F.H.I.

ἵνα μὴ γένετο pro εἰ δὲ μὴ τοῦτο γένετο habet G. ^m ποιότητι mendose E.

φέροντα τὸν Ἰουδαῖον τοῦ Ἑλλήνος. Τούτοις ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν· οὐ γὰρ, ἐπειδὴ ὁ μὲν Ἰουδαῖος, ὁ δὲ Ἑλλην, διὰ τοῦτο ὁ μὲν τιμᾶται, ὁ δὲ ὑβρίζεται· ἄλλ' ἀπὸ τῶν ἔργων ἐκάτερα γίνεται. Ἀλλ' οὐκ εἶπεν οὕτω· διηγείρε γὰρ ἂν τὸν θυμὸν τοῦ Ἰουδαίου· ἀλλ' ἕτερόν τι ὁ πλέον τίθησι, κατασπῶν αὐτῶν ῥκατωτέρω τὸ φρόνημα καὶ καταστέλλων, ὥστε ἡ καταδέξασθαι ἐκεῖνο. Τί δέ ἐστι τοῦτο; Τὸ ἐξῆς κείμενον. 20 “Ὅσοι γὰρ ἀνόμως, φησὶν, ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολούνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἥμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται.” Ἐνταῦθα γὰρ, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, οὐ μόνον ἰσοτιμίαν ἰδείνυσιν Ἰουδαίου καὶ Ἑλλήνος, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸν Ἰουδαῖον βαρύνμενον ἀπὸ τῆς τοῦ νόμου δόσεως. Ὁ μὲν γὰρ Ἑλλην ἀνόμως κρίνεται· τὸ δὲ, “ἀνόμως,” ἐνταῦθα οὐ τὸ χαλεπώτερον, ἀλλὰ τὸ ἡμερώτερον λέγει· τουτέστιν, οὐκ ἔχει κατηγοροῦντα τὸν νόμον. 467 Τὸ γὰρ, “ἀνόμως,” τοῦτ' ἐστι, χωρὶς τῆς ἐξ ἐκείνου κατακρίσεως, φησὶν, ἀπὸ τῶν τῆς φύσεως λογισμῶν καταδικάζεται ὁ μόνων. Ὁ δὲ Ἰουδαῖος ἐννόμως, τουτέστι, μετὰ τῆς φύσεως καὶ τοῦ νόμου κατηγοροῦντος. Ὅσῳ γὰρ πλείονος ἡ ἀπῆλυσεν ἐπιμελείας, τοσούτῳ καὶ μείζονα δώσει δίκην. Ὅρας πῶς μείζονα τοῖς Ἰουδαίοις τὴν ἀνάγκην ἐπέστησε τοῦ τῇ χάριτι προσδραμεῖν; Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, ὅτι οὐ ὀδεύονται τῆς χάριτος, καὶ διὰ νόμου δικαιούμενοι, δείκνυσιν, ὅτι αὐτοὶ μᾶλλον ὀδεύονται τῶν Ἑλλήνων, εἶγε μᾶλλον μέλλουσι κολάζεσθαι. Εἶτα πά- B λιν ἐπάγει λογισμὸν ἕτερον, τοῖς εἰρημένοις ἐπαγωνιζόμενος. 21 “Οὐ γὰρ οἱ ἀκραταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ θεῷ.” Καλῶς ἡ προσέθηκε, “παρὰ τῷ θεῷ” παρὰ μὲν ἡ γὰρ ἀνθρώποις ἴσως σεμνοὶ δύνανται φαίνεσθαι καὶ ἡ μεγάλα κομπάζειν, παρὰ δὲ τῷ θεῷ τούναντίον ἅπαν, “Οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιούνται μόνον.” Εἶδες πόσῃ τῇ περιουσίᾳ κέχρηται εἰς τὸ ἐναντίον περιτρέπων τὸν λόγον; Εἰ γὰρ διὰ τὸν νόμον ἀξιοῖς σωθῆναι, φησὶ, πρῶτός σου ταύτη ὁ Ἑλλην στήσεται, C ποιητὴς φανεὶς τῶν ἐγγεγραμμένων. Καὶ πῶς εἴη, φησὶν, ἀκρατὴν μὴ γενόμενον, ποιητὴν γενέσθαι; Ἐνί, φησὶν, οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τούτου πολλῷ πλέον. Οὐ γὰρ

20 v. 12.

21 v. 13.

¹ ἄλλ' om. G.   ² πλέον om. H.   ³ ῥκατώτερον G.   ⁴ καταδ. ἐκεῖνο
 προ ἐκεῖνο καταδ. A.D.E.F.H.I.   ⁵ ἐνδείκνυσιν G.   ⁶ καὶ om. G.   ⁷ ἐξ]
 μετ' B.   ⁸ μόνων G.   ⁹ ἀπῆλυσεν ἐπιμ. προ ἀπῆλυσεν τῆς ἐπιμ. A.E.F.G.
 H.I.   ¹⁰ μείζονος G.   ¹¹ δεόμεθα D.E.   ¹² διὰ μόνον τοῦ νόμου Edd.
 μόνον τοῦ deest in omnibus.   ¹³ δέονται τῶν Ἑ. προ τῶν Ἑ. δέονται omnes.
 προσέθηκε] + τὸ G.   ¹⁴ γὰρ om. G.   ¹⁵ μέγα H. καὶ μ. κομπάζειν om. G.
¹⁶ δικαιωθήσονται μόνον G.   ¹⁷ γεγραμμένων A.

μόνον χωρὶς ἀκροάσεως ἔστι γενέσθαι ποιητὴν, ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀκροάσεως μὴ εἶναι τοῦτο· ὅπερ ὕστερον ἐτίθησι σαφέστερον λέγων, καὶ μετὰ πλείονος τῆς περιουσίας· “Ὁ διδάσκων ἔτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκεις;” Ἐνταῦθα δὲ τέως τὸ πρότερον κατασκευάζει. 22· “Ὅταν γὰρ ἔθνη, φησί, τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσι νόμος.” Οὐκ ἐκβάλλω τὸν νόμον, φησὶν, ἀλλὰ **Δ** καὶ ἐντεῦθεν δικαίῳ τὰ ἔθνη. Εἶδες πῶς ὑπορύττων τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ τὴν δόξαν, οὐδεμίαν καθ’ ἑαυτοῦ δίδωσι λαβὴν, ὡς ἀτιμάζων τὸν νόμον, ἀλλὰ καὶ τὸναντίον, ὡς ἐπαίρων καὶ μέγαν δεικνύς, οὕτω κατασκευάζει τὸ πᾶν; Φύσει δὲ ὅταν εἴπῃ, τοῖς ἐκ φύσεως λέγει λογισμοῖς. Καὶ δεικνυσὶν ἐτέρους ὄντας αὐτῶν βελτίους, καὶ τὸ μείζον, διὰ τοῦτο βελτίους, ἐπειδὴ μὴ νόμον ἔλαβον, μηδὲ ἔχουσι τοῦτον, ὃ δοκοῦσιν αὐτῶν πλεονεκτεῖν οἱ Ἰουδαῖοι. Διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶν, εἰσὶ θαναμαστοὶ, ὅτι νόμου οὐκ ἐδέχθησαν, καὶ τὰ τοῦ νόμου πάντα **Ε** ἐπεδείξαντο, τὰ ἔργα, οὐ τὰ γράμματα, ταῖς διανοίαις αὐτῶν ἐγκολάψαντες. Τοῦτο γὰρ φησὶν 23· Οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυροῦσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως, καὶ μεταξύ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγοροῦντων, ἢ καὶ ἀπολογουμένων, ἐν ἡμέρᾳ, ὅτε κρινεῖ ὁ θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.”

24· Ὅρα πῶς πάλιν παρέστηκεν τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ἐγγὺς ἦγαγε, κατασείων αὐτῶν τὴν διάνοιαν, καὶ δεικνύς, ὅτι τούτους δεῖ τιμᾶσθαι μᾶλλον τοὺς χωρὶς νόμου τὰ τοῦ νόμου κατορθοῦν ἐσπουδακότας; Ὁ δὲ μάλιστα ἔστι θαυμάσαι τῆς συνέσεως τῆς ἀποστολικῆς, τοῦτο ἄξιον εἰπεῖν νῦν. Ἀπὸ γὰρ τῆς κατασκευῆς δείξας, ὅτι **468** μείζων ὁ Ἕλλην τοῦ Ἰουδαίου, ἐν τῇ συναγωγῇ καὶ ἐν τῷ συμπεράσματι τῶν λογισμῶν οὐ τίθησιν αὐτὸ, ὥστε μὴ τραχύνει τὸν Ἰουδαῖον. Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερον ὅπερ εἶπον ποιήσω, αὐτὰ ἐρῶ τὰ ῥήματα τὰ ἀποστολικά. Ἐπειδὴ

22 γ. 14.

23 γ. 15, 16.

ἔ τίθ. σαφέστερον pro σαφ. τίθησι omnes. Statim οὕτω λέγων D.E.
 κατασκευάζει om. I. ¹ ποιῶσιν G. hic et semel infra. ² ἐνταῦθα F.I.
 καὶ accessit ex omnibus. ³ μέγαν B.D.E.G. μέγα Sav. Mor. ⁴ εἴπῃ
 omnes. εἶποι vulgo. Statim τοὺς . . . λογισμοὺς B. ⁵ καὶ τὸ μ. δ. τ. βελ-
 τίους om. G.H. ⁶ γὰρ om. G. ⁷ τοῦ νόμου A.D.E.F.H. νόμον deest in I.
 τὰ om. A.B.D.E.F.H.I. erasum in G. ⁸ φησὶν φησὶ τὸ D.E. ⁹ αὐτῶν
 pro αὐτοῖς omnes. ¹⁰ τὸν λογισμὸν H. etiam Mosqq. ¹¹ ὅρα pro ὁρᾷ
 omnes. ¹² μείζων] + ἐστίν I. μείζον pro μείζων dant B.E. ¹³ συλ-
 λογισμῶν D.E.

ἡ γὰρ εἶπεν, “Οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου, ἀλλ’ οἱ ^αποιηταὶ δικαιοθήσονται,” ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν· ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, τούτων πολλῶ ^ββελτίους εἰσὶ τῶν ἀπὸ νόμου διδασκομένων. Ἄλλ’ οὐ λέγει τοῦτο, ἀλλ’ ἴσταται μέχρι τοῦ ἐγκωμίου τῶν Ἑλλήνων, καὶ οὐ προ-Β ἀγει τὸν λόγον κατὰ σύγκρισιν τέως, ἵνα ^γκαὶ οὕτως ὁ Ἰουδαῖος δέξηται τὸ λεγόμενον. Διόπερ οὐχ οὕτως εἶπεν, ὡς εἶπον, ἀλλὰ πῶς; “Ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσι νόμος· οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως.” Ἀρκεῖ ^δγὰρ ἀντὶ τοῦ νόμου τὸ συνειδὸς καὶ ^εὁ λογισμός. Διὰ ^ετούτων ἔδειξε πάλιν, ὅτι αὐτάρκη τὸν ἀνθρώπον ἐποίησεν ὁ θεὸς πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς αἵρεσιν καὶ τὴν τῆς κακίας φυγὴν. Καὶ μὴ θαυμάσης, εἰ καὶ ἀπαξ καὶ δις καὶ πολλάκις αὐτὸ κατασκευάζει. C Σφόδρα γὰρ ^εἀναγκαῖον ἦν αὐτῷ τὸ κεφάλαιον τοῦτο διὰ τοὺς λέγοντας, τί δήποτε ἡν ὁ Χριστὸς παρεγένετο; καὶ ποῦ τὸν ἔμπροσθεν χρόνον τὰ ^ητῆς προνοίας ἦν; ^ιΚαὶ πρὸς τούτους οὖν ἐν παρέργῳ ἡν ἀπομαχόμενος, δείκνυσιν, ὅτι καὶ ἐν τοῖς ^κἄνωθεν χρόνοις, καὶ πρὸ τῆς τοῦ νόμου δόσεως πάσης ^ιἀπέλαυε προνοίας ἢ τῶν ἀνθρώπων φύσις. Καὶ γὰρ τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ φανερόν ἦν ἐν αὐτοῖς, καὶ τί μὲν καλόν, τί δὲ κακὸν ᾔδεσαν, δι’ ὧν τοὺς ἄλλους ^μἔκριναν· ὅπερ ὀνειδίζων αὐτοῖς, ἔλεγεν, ὅτι “Ἐν ᾧ κρίνεις τὸν ἕτερον, ^νσεαυτὸν κατα- D κρίνεις.” Ἐπὶ δὲ τῶν Ἰουδαίων, μετὰ τῶν εἰρημένων καὶ ^οὁ νόμος ἔστηκεν, οὐχὶ λογισμὸς ^ρμόνον οὐδὲ συνείδησις. Τίνος δὲ ἔνεκεν ^στίθῃσι τὸ, “κατηγοροῦντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων;” Εἰ γὰρ νόμον ἔχουσι γραπτὸν καὶ τὸ ἔργον ^τἐνδείκνυνται, τί ἔχει κατηγορῆσαι λοιπὸν ὁ λογισμός; Ἄλλ’ οὐκέτι περὶ ἐκείνων φησὶ ^θτῶν κατορθούντων μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς φύσεως ἀπάσης. Τότε γὰρ ἐστήκασιν ἡμῶν ^ιοἱ λογισμοί, οἱ μὲν κατηγοροῦντες, οἱ δὲ ἀπολογούμενοι· καὶ οὐ δεῖται ἐτέρου

^α γὰρ om. H. ^α ποιηταὶ] + τοῦ νόμου Edd. τοῦ νόμου om. A.D.E.F.G. H.I. ^β βελτίους (sic) F. ^γ καὶ οὕτως] οὕτως καὶ G. ^δ γὰρ om. G. ^ε ὁ accessit ex omnibus. ὁ λ. καὶ τὸ σ. inverso ord. G. ^ε τοῦτο G. ^ε ἀν. ἦν pro ἦν ἀν. D.E.F.G.H. et ex corr. I. ^η τῆς] + τοσαύτης A.B.D.E.F.H.I. receptum a Sav. cet. ^ι καὶ om. D.E. τοῖς pro τοῖς G. Statim οὖν om. B.G. Veron. ^κ ἄνω B. ^ι ἀπέλαυε (vel ἀπῆλαυε) A.B.D.F.G.H.I. ἀπῆλαυσε Edd. ^μ ἔκριναν D.E. ^ν σεαυτὸν A.D.E. ^ο ὁ om. B. ^ρ μόνος B.F.I. ^σ ἐθῆκε G. ^τ ἐνδείκνυνται H. ^θ τῶν κατορθούντων] Sic A.F.G.H.I. τῶν κατηγορούντων D.E. et a pr. man. B. τὸ κατηγορούντων ex corr. B. Hoc ediderunt Sav. Mor. Ben. τὸ κατηγορουμένων Veron. Statim νόμον pro μόνον habent D.I. ^ι καὶ οἱ λ. Edd. καὶ deest in omnibus.

κατηγόρου ἄνθρωπος ἐπ' ἐκείνου τοῦ δικαστηρίου. Εἶτα αὖξων
 τὸν φόβον, οὐκ εἶπε, τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ,
 Ε“ τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων.” Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, “[†] Λογίζη
 ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας, καὶ ποιῶν αὐτὰ, ὅτι ^ωσὺ (34)
 ἐκφύεξῃ τὸ κρίμα τοῦ θεοῦ;” ἵνα μὴ τοιαύτην ἐκδέξῃ ψῆφον,
 οἷαν καὶ αὐτὸς φέρεις, [×]ἀλλ' εἰδῆς, ὅτι πολλῶ ^γτῆς σῆς ἀκρι-
 βεστέρα ἢ τοῦ θεοῦ, ἐπήγαγε “ τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων;”
 καὶ προσέθηκε “ κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.”
 Ἄνθρωποι γὰρ τῶν φανερῶν κáθηνται δικασταὶ ^μμόνων. Καί-
 τοιγε ἄνω περὶ τοῦ πατρὸς ἔλεγε μόνου, ἀλλ' ἐπειδὴ λοιπὸν
 αὐτοὺς κατελέανε τῷ φόβῳ, ἐπήγαγε καὶ τὸν περὶ τοῦ Χρι-
 στοῦ λόγον· καὶ οὐδὲ ^ατοῦτον ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα τοῦ
 πατρὸς μνημονεύσας, οὕτως αὐτὸν ^βἐπεισήγαγε. Καὶ τοῦ
 469 κηρύγματος δὲ τὸ ἀξίωμα ^εδιὰ τῶν αὐτῶν ἐπαίρει. Τοῦτο
 γάρ, φησὶ, τὸ κήρυγμα ταῦτα προαναφωνεῖ, ^απρολαβοῦσα ἢ
 φύσις ^δἐδίδασκεν. Εἶδες πῶς συνετώς καὶ τῷ εὐαγγελίῳ καὶ τῷ
 Χριστῷ φέρων αὐτοὺς προσέδωκε, καὶ ἀπέδειξε, ὅτι οὐ μέχρι
 τῶν ἐνταῦθα τὰ ἡμέτερα ἴσταιται, ἀλλὰ ὁδεύει περαιτέρω; ^οΟ
 καὶ ^εἀνωτέρω κατεσκεύασεν εἰπὼν, “ Θησαυρίζεις ἑαυτῷ ὄρ-
 570 γῆν ἐν ἡμέρᾳ ὄργης,” καὶ ἐνταῦθα πάλιν, “ Κρίνει ὁ θεὸς τὰ
 κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων.”

^hἘκαστος τοίνυν εἰς τὸ ἑαυτοῦ συνειδὸς ^ιεἰσελθὼν, καὶ ^κἀνα-
 λογιζόμενος τὰ πεπλημμελημένα, ἀπαιτεῖτω τὰς εὐθύνas ἑαυτὸν
^λἀκριβεῖς, ἵνα ^μμὴ τότε κατακριθῶμεν μετὰ τῆς οἰκουμένης.
 Φοβερόν γὰρ ἐκείνο τὸ δικαστήριον, φρικτὸν τὸ βῆμα, ^ντρό-
 μου γέμουσιν αἱ εὐθύναι, πυρὸς ἔλκεται ποταμός. ²¹“ Ἀδελ-
 φὸς οὐ λυτροῦται, λυτρώσεται ἄνθρωπος;” Ἀναμνήσθητι
^ογὰρ τῶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ λεγομένων, τῶν ἀγγέλων τῶν
 περιτρεχόντων, τοῦ νυμφῶνος τοῦ ^ρἀποκλειομένου, τῶν λαμ-
 πάδων ^στῶν σβεννυμένων, τῶν δυνάμεων τῶν εἰς τὰς καμίνας

24 Ps. xlviii. 8.

[†] λογίζη] + δὲ A.D.E.F.H.I. ^ω σὺ accessit ex omnibus. [×] ἀλλ'] + ἵνα
 G. Statim εἰδῆς vel εἰδῆς omnes. Edebatur ἰδῆς. ^γ τῆς σῆς] πάσης G.
 ἀκριβεστέρα τῆς σῆς inverso ord. A.D.E.F.H.I. ^μ μόνον F.G.I. ^α τοῦτο
 G. ^β ἐπήγαγε I. ^ε διὰ τῶν αὐτῶν omnes. δι' αὐτῶν vulgo. ^δ ἐδίδασκεν
 pro ἔδιδας A.B.D.E.F.H.I. ^ο ἀνωτέρω pro ἄνω A.D.E.F.H.I. et ante corr.
 B. ^ι ἐαυτῷ H.I. ^κ ὄργης] + καὶ ἀποκαλύψεως G. ^h ΘΗΙΚΟΝ. Περὶ
 κρίσεως καὶ κολάσεως, καὶ περὶ τῆς τοῦτων ἀπαλλαγῆς· καὶ περὶ τῆς εἰς τὸν θεὸν
 ἀγάπης. Veron. ^λ εἰσελθὼν pro ἔλθων omnes. ^κ ἀναλογασάμενος G.
 Statim τὰ πεπλημμελημένα omnes. Editi τὰ πλημμελήματα. ^λ ἀκριβεῖς pro
 ἀκριβῶς A.D.E.F.G.H.I. ^μ μὴ τότε B.D.G. μήποτε A.E.F.H.I. τότε μὴ
 Edd. ^ν τρόμου] φόβου G. ^ο γὰρ om. D.E. ^ρ ἀποκλεισμένου G.
^σ τῶν μὴ σβεν. Edd. μὴ, inclusum a Savilio. abest a libris omnibus et Interpp.

ἐλκουσῶν. Κάκεινο λόγισαι, ὅτι εἴ τινας ἡμῶν πρᾶγμα κρυπτόν
εἰς μέσον ἡνέχθη τήμερον ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας μόνης, πῶς ἂν C
οὐκ ἀπολέσθαι καὶ τὴν γῆν αὐτῷ διαστῆναι ἠῤῥατο μᾶλλον
ἂν, ἢ τοσοῦτους μάρτυρας τῆς κακίας ᾤχειν; Τί οὖν τότε
πεισόμεθα, ὅταν ἐπὶ τῆς οἰκουμένης εἰς μέσον ἅπαντα φέρηται
ἐν ὧσιν θεάτρῳ λαμπρῷ καὶ περιφανεῖ, καὶ τῶν γνωρίμων καὶ
τῶν ἀγνωστών ἡμῖν ἅπαντα κατοπτρεύοντων; Ἄλλ' οἴμοι, πό-
θεν ὑμᾶς ἀναγκάζομαι φοβεῖν; ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων ὑπο-
λήψεως, δέον ἀπὸ τοῦ φόβου τοῦ θεοῦ, καὶ τῆς αὐτοῦ κατα-
γνώσεως τοῦτο ποιεῖν; Τίνας γὰρ ἐσόμεθα, εἰπέ μοι, τότε,
ὅταν δεθέντες, τῶν ὀδόντων βρυχόντων, εἰς τὸ ἐξώτερον
ἀπαγώμεθα σκότος; μᾶλλον δὲ τί ποιήσομεν, ὃ πάντων ἐστὶ D
φοβερώτερον, ὅταν τῷ θεῷ προσκρούσωμεν; Εἰ γὰρ τις αἰ-
σθησιν ἔχει καὶ νοῦν, ἥδη καὶ τὴν γέενναν ὑπέμεινεν, ὅταν ἐξ
ὧσιν γένηται τοῦ θεοῦ ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ὀδυνᾷ, διὰ
τοῦτο ἡπειλῆται πῦρ. Καὶ γὰρ ἐχρῆν, οὐχ ὅταν κολαζόμεθα,
ἀλγεῖν, ἀλλ' ὅταν ἁμαρτάνωμεν. Ἀκουσον γοῦν τοῦ Παύλου
θρηνοῦντος καὶ ἀποδυρομένου ὑπὲρ ἁμαρτημάτων, ὧν οὐκ ἔμελλε
δώσειν δίκην. 25^α Οὐ γάρ εἰμι ἱκανός, φησὶ, καλεῖσθαι ἀπό-
στολος, ὅτι εἰδὼξα τὴν ἐκκλησίαν." Ἀκουσον καὶ τοῦ Δαυὶδ
τῆς μὲν κολάσεως ἀπηλλαγμένου, ἐπειδὴ δὲ ἐνόμισε τῷ θεῷ E
προσσκεκρουκέναι, τὴν τιμωρίαν καθ' ἑαυτοῦ καλοῦντος, καὶ λέ-
γοντος 26^α Γενέσθω ἡ χεὶρ σου ἐν ἐμοί, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ
πατρός μου." Τὸ γὰρ προσκρούσαι τῷ θεῷ, τοῦ κολασθῆναι
χαλεπώτερον. Νῦν δὲ οὕτως ἀθλίως διακείμεθα, ὥς εἰ μὴ
γέεννης φόβος ἦν, μηδὲ ἂν ἐλῆσθαι ταχέως ποιῆσαι τι καλόν.
Διόπερ εἰ καὶ μηδενὸς ἔνεκεν ἑτέρου, τούτου γε ἔνεκεν γέεννης ἂν
εἴημεν ἄξιοι, τὴν γέενναν μᾶλλον τοῦ Ὁ Χριστοῦ φοβούμενοι.
Ἄλλ' οὐχ ὁ μακάριος Παῦλος οὕτως, ἀλλ' ἀντιστρόφως. Ἐ-

25 1 Cor. xv. 9.

26 2 Reg. xxiv. 17.

† ὅτι om. G. Mox ἡμῶν om. I. * ἡνέχθη pro ἐνέχθη A.B.D.E.F.H.I.
ἐνέχθη εἰς τὸ μέσον ἡμέρον G. † ἂν οὐκ ἀπολέσθαι Sic D.E. ἂν οὐκ ἀπό-
λετο B. ἂν ἀπώλετο A.F.G.H.I. ἂν ἀπολέσθαι Edd. † ἂν accessit ex om-
nibus. † ἔχειν pro σχεῖν A.E.F.G.H.I. † εἰς om. A.D.E.F.I. † οὐ-
τω pro τοιούτῳ omnes. † ὑμᾶς ἂν. φ. hoc ord. A.E.F.G.H.I. φ. ὑμᾶς ἂν. D.
ἂν. φ. ὑμᾶς Edd. † αὐτοῦ pro ἑαυτοῦ omnes. Statim γνώσεως G. † εἰ-
πέ μοι—βρυχόντων] τότε, εἰπέ μοι, ὅταν δεθέντες χεῖρας καὶ πόδας, βρυχόντες
τούς ὀδοντας D.E. Verba τῶν ὀδόντων βρυχόντων om. I. † ἀπαγώμεθα A.
D.I. ἀπαγόμεθα E.F.H. et ex corr. B. Edebatur ἀγώμεθα. † ποιήσωμεν
F.H. et ante corr. A. Statim ἔσαν δ (om. mox ὅταν) D.E. † καὶ om. B.G.
† οὐκ ὀδυνᾷ] οὐκ ἐνι δυνατὸν G. † ἡπειλῆται omnes. ἡπειλεῖ Edd. † ἁμαρ-
τάνωμεν G. † ἱκανός, φησὶ] φησὶν, ἱκανός A.E.F.H. † ὅτι] διότι G.
† καὶ] γοῦν καὶ Edd. γοῦν deest in omnibus. † μηδ' ἂν E. μὴ ἂν I.
† εἴημεν pro ἦμεν A.D.E.F.G.H.I. † Χριστοῦ] θεοῦ A.D.E.F.H.I.

πειδὴ δὲ ἡμεῖς ἑτέρως, διὰ τοῦτο τῇ γενένῃ καταδικαζόμεθα
 ὡς εἶγε τὸν Χριστὸν ἐφιλοῦμεν, ὡς φιλεῖν ἐχρῆν, ἐγνωμεν ἂν,
 470 ὅτι γενένης χαλεπώτερον τὸ προσκρούσαι τῷ φιλουμένῳ.
 Ἐπειδὴ δὲ οὐ φιλοῦμεν, οὐκ ἴσμεν τῆς κολάσεως ταύτης τὸ
 μέγεθος. Ἡ καὶ τοῦτό ἐστιν, ὃ μάλιστα οὐδύρομαι καὶ θρηνῶ.
 Καίτοι τί οὐκ ἐποίησεν ὁ θεός, ὥστε φιληθῆναι παρ' ἡμῶν; τί
 ἡδὲ οὐκ ἐμνηχάνησατο; τί δὲ παρέλιπεν; Ὑβρίσαμεν αὐτὸν
 οὐδὲν ἡδικηκότα, ἀλλὰ καὶ εὐεργετήσαντα ἡμῖν καὶ ἀπόρ-
 ρητα ἀγαθὰ ἀπεστράφημεν καλοῦντα καὶ πανταχόθεν ἐφέλ-
 κόμενον, καὶ οὐδὲ οὕτως ἡμᾶς ἐκόλασεν, ἀλλὰ προσέδραμεν
 αὐτὸς, καὶ κατέσχε φεύγοντας, καὶ ἀπετιναξάμεθα, καὶ πρὸς
 τὸν διάβολον ἀπεπηδήσαμεν καὶ οὐδὲ οὕτως ἀπέστη, ὡς ἄλλ' (35)
 Β ἔπεμψε μυρίους παρακαλοῦντας πάλιν, προφήτας, ἀγγέλους,
 πατριάρχας ἡμεῖς δὲ οὐ μόνον οὐκ ἔδεξάμεθα τὴν πρεσβείαν,
 ἀλλὰ καὶ ὑβρίσαμεν τοὺς ἐλθόντας. Ὁ δὲ οὐδὲ ἐπὶ τούτοις
 ἡμᾶς διέπτυσεν, ἀλλ' ὥσπερ οἱ σφοδροὶ τῶν ἐραστῶν ὕτων
 καταφρονουμένων, περιήει πᾶσιν ἐντυγχάνων, τῷ οὐρανῷ, τῇ
 γῇ, τῷ Ἱερεμίᾳ, τῷ Μιχαῖᾳ, οὐχ ἵνα βαρῆσῃ, ἀλλ' ἵνα ὑπὲρ
 τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογήσῃται καὶ μετὰ τῶν προφητῶν καὶ
 αὐτὸς προσῇ τοῖς ἀποστρεφόμενοις αὐτὸν, εὐθύνας ἔτοιμος
 ὢν παρασχεῖν, καὶ εἰς λόγον ἀξίων καθεῖναι, καὶ πρὸς ἅπαντα
 C κεκωφωμένους εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν διάλεξιν ἔλκων. 27^α Λαὸς
 γάρ μου, φησί, τί ἐποίησά σοι; ἢ τί ἐλῦπυσά σε; ἀποκρίθητί
 μοι. Μετὰ ταῦτα πάντα ἀπεκτείνσαμεν τοὺς προφήτας,
 ἐλιθάσαμεν, μυρία ἕτερα εἰργασάμεθα κακά. Τί οὖν ἀντὶ
 τούτων; Οὐκέτι προφήτας, οὐκέτι ἀγγέλους, οὐκέτι πατριάρ-
 χας, ἀλλ' αὐτὸν ἔπεμψε τὸν υἱόν. Ἀνηρέθη καὶ οὗτος ἐλθὼν,
 καὶ οὐδὲ οὕτως ἔσβεσε τὸν ἔρωτα, ἀλλ' ἀνῆψε μεζόνως, καὶ
 ἐπιμένει παρακαλῶν καὶ μετὰ τὸ τὸν υἱὸν ἀναιρεθῆναι τὸν
 αὐτοῦ, καὶ δεόμενος, καὶ πάντα ποιῶν ὑπὲρ τοῦ πρὸς αὐτὸν
 D ἐπιστρέψαι. Καὶ βοᾷ Παῦλος λέγων 28^α Ὑπὲρ Χριστοῦ

27 Mich. vi. 3.

28 2 Cor. v. 20.

Ἡ καὶ om. D.E. Mox δ' ἐγὼ μάλιστα idem. ἡ δὲ] διὰ bis E.G. et a pr.
 man. A. Mox τί δὲ οὐ παρέλιπεν I. ἡ οὐδὲν pro μηδὲν omnes. ἡ μυρία]
 καὶ μυρία παρασχομένον D.E. ἡ ἀλλὰ om. D.I. Mox καὶ κατ. φεύγοντας
 om. H. ἡ καὶ om. D.E. ἡ ἀλλ' om. D.E. ἡ οὐδὲ] οὐκ H. ἡ τῶν
 καταφ.] καταφρονουμένων G. Mox πάλιν pro πᾶσιν idem. ἡ αὐτὸς] αὐτοῖς
 F.G.I. ἡ εἰς τὸν λόγον Edd. τὸν om. A.B.D.E.G.H.I. ἡ κατεῖναι G.
 ἡ κεκωφευμένους B.F.H.I. ἡ ἅπαντα A.F.H.I. ἡ κακά] δεινὰ A.D.E.F.
 H.I. ἡ οὗτος] Sic A.D.E.F.H.I. αὐτὸς G. ὁ υἱὸς Edd. ἡ παρακαλῶν
 καὶ] Sic A.B.F.I. καὶ aberat. παρακαλῶν καὶ δεόμενος D. π. καὶ δεόμενος καὶ
 E. Hi autem mox om. καὶ δεόμενος.

οὖν πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ θεοῦ παρακαλοῦντος ^h δι' ἡμῶν κατα-
λάγητε τῷ θεῷ." Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἡμᾶς κατήλλαξεν. Ἰ'Ο
δὲ οὐδὲ οὕτως ἡμᾶς κατέλιπεν, ἀλλὰ μένει καὶ γέενναν ἀπειλῶν,
καὶ βασιλείαν ἐπαγγελλόμενος, ἵνα καὶ οὕτως ^k ἡμᾶς ἐφέλκω-
σῇται· ἡμεῖς δὲ ἀναλήγτως ἔτι διακείμεθα. Τί ταύτης τῆς
θηριωδίας χεῖρον γένοιτ' ἂν; Εἰ γὰρ ἄνθρωπος ταῦτα ἐποί-
ησεν, οὐκ ἂν ^l αὐτῷ πολλάκις ἐγενόμεθα δοῦλοι; τὸν δὲ θεὸν
ποιοῦντα ἀποστρεφόμεθα; Ὡς τῆς ῥαθυμίας, ὡς τῆς ἀγνωμο-
σύνης· οἱ διαπαντὸς μὲν ἐν ἀμαρτίαις καὶ πονηρίαις ^m ζῶμεν, ἂν Ε
δὲ ποτέ τι καὶ ποιήσωμεν μικρὸν ἀγαθόν, ⁿ κατὰ τοὺς ἀγνώ-
μονας τῶν οἰκετῶν μετὰ πολλῆς τῆς καπηλείας ἐξετάζομεν καὶ
ἀκριβολογούμεθα περὶ τῆς ἀντιδόσεως, εἴγε ἔχει μισθὸν τινα
τὸ γινόμενον. Καὶ μὴν ^o μερίζων ὁ μισθός, εἰ μὴ ἐπ' ἐλπίδι
ῥμισθῶν ποιῇς· τὸ γὰρ ταῦτα λέγειν καὶ ἀκριβολογεῖσθαι,
μισθωτοῦ μᾶλλον ῥήματά ^p ἐστίν, ἢ εὐγνώμονος οἰκέτου. Δεῖ
γὰρ πάντα διὰ τὸν ^r Χριστὸν ποιεῖν, οὐ διὰ τὸν μισθόν, ^s ἀλλὰ
δι' αὐτόν. Καὶ γὰρ καὶ γέενναν διὰ τοῦτο ἠπειλήσε, καὶ
βασιλείαν ἐπηγγείλατο, ἵνα φιλῇται παρ' ἡμῶν.

Φιλήσωμεν τοίνυν αὐτόν, ὡς φιλεῖν χρή. Τοῦτο γὰρ ὁ
μέγας μισθός, τοῦτο βασιλεία καὶ ἡδονή, τοῦτο τρυφή καὶ
δόξα καὶ τιμὴ, τοῦτο φῶς, τοῦτο ἡ ^t μνηριομακαριότης, ἣν οὐ ^u 471
λόγος παραστήσαι δύναται, οὐ νοῦς καταλαβεῖν. Ἄλλὰ γὰρ
οὐκ οἶδα πῶς εἰς τούτους ^v προήχθην τοὺς λόγους, ἀνθρώποις
μηδὲ ἀρχῆς καὶ δόξης καταφρονοῦσι τῆς παρουσίας διὰ τὸν
Χριστὸν, βασιλείας κελεύων καταφρονεῖν. Καίτοιγε οἱ με-
γάλοι καὶ γενναῖοι ἄνδρες ἐκείνοι καὶ εἰς τοῦτο τὸ μέτρον τῆς
ἀγάπης ἔφθασαν. Ἀκουσον γοῦν πῶς ὁ Πέτρος ^w αὐτοῦ περι-
καίεται, καὶ ψυχῆς καὶ ζωῆς καὶ πάντων αὐτόν προτιθεῖς· καὶ
ἡνίκα δὲ ^x αὐτόν ἠρνήσατο, οὐ διὰ τὴν κόλασιν ἐπένθει, ἀλλ' ^y B
ἐπειδὴ τὸν ποθοῦμενον ἠρνήσατο, ὁ πάσης ^z αὐτῷ κολάσεως
πικρότερον ἦν. Καὶ ταῦτα ^{aa} ἅπαντα πρὸ τῆς τοῦ ^{ab} πνεύματος
χάριτος ἐπεδείκνυτο, καὶ συνεχῶς ἐπέκειτο ^{ac} λέγων· ^{ad} 29 "Ποῦ

29 Joan. xiii. 36. vi. 68. Luc. xxii. 33?

^h δι' ὑπὲρ I. Post ἡμῶν add. δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ G. ⁱ ὁ δὲ] καὶ G.
^k ἡμᾶς om. G.I. ^l αὐτῷ pro αὐτοῦ A.B.D.E.F.G.H. ^m ζῶντες G.
Statim ἂν δὲ καὶ ποτέ τι π. idem. καὶ om. B. ⁿ κατὰ τ. ἀ. τ. ο. om. G.
^o μερίζων F.H. ^p μισθὸν E.G.I. μισθοῦ H. ^q ἐστίν om. G. ^r Χρι-
στὸν] κύριον G. ^s Verba ἀλλὰ δι' αὐτόν sunt in libris omnibus, non in Edd.
^t μνηριομακαριότης] Sic Edd. μεγάλη μακαριότης A.B.D.E.F.H.I. μνηρία μακα-
ριότης G. ^u προήχθην A.B.D.E.F.G.I. προσήχθην H. Edebatur παρήχθην.
^w αὐτοῦ] περὶ αὐτοῦ Edd. περὶ deest in omnibus. ^x αὐτόν om. B.G. et
ante corr. I. ^y αὐτῷ κολ. pro κολ. αὐτῷ omnes. ^z πάντα A.D.E.H.I.
^{aa} πνεύματος] Χριστοῦ A.F.H.I. ^{ab} λέγων om. B.

ὑπάγεις;" καὶ πρὸ τούτου, " Πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα;" καὶ πάλιν, " Ἀκολουθήσω σοι ὅπου ἂν ἀπέρχῃ." Πάντα γὰρ αὐτὸς ἦν αὐτοῖς, καὶ οὔτε οὐρανὸν οὔτε βασιλείαν οὐρανῶν πρὸ τοῦ ποθομένου ἤγον. ³⁰ "Σὺ γάρ μοι πάντα ἐκείνα, φησί. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ Πέτρος οὕτω διέκειτο; Καὶ γὰρ ὁ προφήτης ἄκουσον τί φησί· ³⁰ "Τί γάρ μοι ὑπάρχει ἐν τῷ οὐρανῷ; C καὶ παρὰ σοῦ τί ἠθέλησα ἐπὶ τῆς γῆς;" Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ τῶν ἁίω, οὐ τῶν κάτω οὐδενὸς ἐφίεμαι ἐτέρου, Ἐὰλλ' ἢ σου μόνου. Τοῦτό ἐστιν ἔρω, ³⁰ τοῦτο φιλία. Ἄν οὕτω φιλήσωμεν, οὐ τὰ παρόντα μόνον, ἀλλ' οὐδὲ τὰ μέλλοντά ³⁰ τι πρὸς τὸ φίλτρον ἐκεῖνο ἡγησόμεθα εἶναι, καὶ τὴν βασιλείαν ἐντεῦθεν καρπυσόμεθα, ἐντρυφῶντες αὐτοῦ τῇ ἀγάπῃ. Καὶ πῶς ἔσται τοῦτο, φησὶν; ³⁰ Ἐννοήσωμεν ³⁰ ποσάκις αὐτὸν ὑβρίζομεν μετὰ μυρία ἀγαθὰ, αὐτὸς δὲ ³⁰ ἔσθηκε παρακαλῶν. ³⁰ ποσάκις αὐτὸν παρατρέχομεν, αὐτὸς δὲ οὐ παρορᾷ, ἀλλ' ἐπιτρέχει καὶ ἐφέλκεται καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπᾷται. Ἄν γὰρ ταῦτα καὶ D τὰ τοιαῦτα λογισώμεθα, δυνησόμεθα τὸν πόθον ἀνάψαι τοῦτον. Εἰ γὰρ ἄνθρωπος εὐτελὴς ἦν ὁ οὕτω φιλῶν, βασιλεὺς δὲ ὁ οὕτω (30) φιλούμενος, οὐκ ἂν ἠδέσθη ὁ τοῦ ἔρωτος μέγεθος; Σφόδρα μὲν οὖν. "Ὅταν δὲ Ρτοῦναντίον ἦ, καὶ ἄφατον μὲν ἐκείνου τὸ κάλλος καὶ ἡ δόξα καὶ ὁ πλοῦτος τοῦ φιλοῦντος ἡμᾶς, ἡμῶν δὲ πολλὴ ἡ εὐτέλεια, πῶς οὐχὶ μυρίας ἐσμέν κολάσεως ἄξιοι οἱ οὕτως εὐτελεῖς καὶ ἀπερριμμένοι, παρὶ τοιούτου ³⁰ μεγάλου καὶ θαυμαστοῦ φιλούμενοι μεθ' ὑπερβολῆς ἀπάσης, καὶ καταστρη- νιῶντες αὐτοῦ τῆς ἀγάπης; Οὐδενὸς δεῖται ἐκεῖνος τῶν ἡμετέ- E ρων, ³⁰ καὶ οὐδὲ οὕτω παύεται ἡμῶν ἐρῶν· ³⁰ ἡμεῖς σφόδρα δεόμεθα τῶν αὐτοῦ, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀντεχόμεθα αὐτοῦ τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ χρήματα ³⁰ αὐτοῦ προτιμῶμεν, καὶ φιλίας ἀνθρώπων, καὶ σώμα- τος ἄνεσιν, καὶ δυναστείαν καὶ δόξαν, τοῦ μηδὲν ἡμῶν προτι-

30 Ps. lxxii. 25.

^c ἤγον] Sic Edd. ἡγοῦντο A.B.F.G.H.I. ἐποιοῦντο D.E. Vid. Annot. ^a σὺ] τί G. ^a ὁ προφ.] ὁ Δαβὶδ E. καὶ Δαβὶδ ὁ προφ. D. ¹ σου] σοὶ F.H. et a pr. man. I. σε E. et corr. I. ^ε ἀλλ' ἢ] ἀλλὰ G. ^h τοῦτο] + ἐστὶ Edd. ¹ ἐστὶ om. A.D.E.F.G.H.I. ¹ Sic nostri omnes. ¹ τι vulgo post ἡγησόμεθα legitur. ^k Editi εἰ ἐννοήσωμεν. εἰ om. A.B.F.H.I. εἰ erasum in G. ἂν pro εἰ est in D.E. Deinde ἐννοήσωμεν dant nostri omnes et Sav. marg. ¹ ποσάκις] πῶς D.E. ^m ἔσθηκε] + καὶ οὕτω D.E. ⁿ ποσάκις pro δόσκις D.E.G. et ex corr. A.B. ^o τὸ τ. ζ. μέγεθος] Sic omnes. Edebatur τῷ τ. ζ. μεγέθει. Statim σφόδρα μὲν οὖν om. I. ^p τοῦναντίον] + τι Edd. repugnantibus libris. Statim ἦν pro ἦ G.H. ^q ἀφόρητον G. Statim ἐκείνου pro ἐκεῖνο edidimus ex nostris omnibus. In D.E. locus sic legitur: καὶ ἄφατον μὲν τὸ κάλλος ἐκείνου τοῦ φιλοῦντος ἡμᾶς, καὶ ὁ πλοῦτος ἀπειρος καὶ ἡ δόξα, ἡμῶν δὲ κ. τ. εἰ. ^r τοῦ μεγάλου G. ^s καὶ] + ὅμως D.E. Haec καὶ — ἐρῶν desunt in G. ^t ἡμεῖς] + δὲ A.F.H.I. ^v αὐτοῦ om. D.E.

μῶντος. "Ενα γὰρ εἶχεν υἱὸν μονογενῆ καὶ γνήσιον, καὶ οὐδὲ τοῦτου ἐφείσατο δι' ἡμᾶς· ἡμεῖς δὲ αὐτοῦ πολλὰ προτιμῶμεν. Ἄρ' οὖν οὐκ εἰκότως γέεννα καὶ κόλασις, ^ωεὶ καὶ διπλῇ καὶ τριπλῇ ἦν, καὶ μυριάκις τοσαύτῃ; Τί γὰρ ἂν ἔχοιμεν εἰπεῖν, ὅταν τοῦ Σατανᾶ τὰ ἐπιτάγματα προτιμῶμεν τῶν τοῦ Χριστοῦ νόμων, ^κκαὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας ἀφειδῶμεν, ἵνα προτιμήσωμεν τὰ τῆς πονηρίας ἔργα τοῦ πάντα ὑπὲρ ἡμῶν ⁴⁷² παθόντος; ^υΠοίας ταῦτα συγγνώμης ἄξια; ποίας ἀπολογίας; Οὐδεμιᾶς. Στῶμεν οὖν λοιπὸν ^κκατὰ κρημνῶν φερόμενοι, καὶ ἀνανήψωμεν, ^ακαὶ πάντα ἀναλογισάμενοι ταῦτα, δόξαν ἀναπέμψωμεν αὐτῷ διὰ τῶν ἔργων· οὐ γὰρ ἀρκεῖ διὰ τῶν ῥημάτων· ἵνα καὶ τῆς δόξης ἀπολαύσωμεν τῆς ^βπαρ' αὐτοῦ, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα, ᾧμα τῷ ἀγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. B

ΛΟΓΟΣ Ζ.

¹Ἴδε, σὺ Ἰουδαῖος ἐπονομάζῃ, καὶ ἐπαναπαύῃ ^ατῷ νόμῳ, καὶ καυχᾶσαι ἐν θεῷ, καὶ γινώσκεις τὸ θέλημα, καὶ δοκιμάζεις τὰ διαφέροντα, κατηχούμενος ἐκ τοῦ νόμου.

Εἰπὼν ὅτι οὐδὲν ^βλείπει τῷ Ἑλληνι πρὸς τὸ σωθῆναι, ἐὰν ᾧ τοῦ νόμου ποιητής, καὶ τὴν θαυμαστὴν σύγκρισιν ποιη- C
σάμενος ἐκείνην, τίθησι λοιπὸν καὶ τὰ σεμνὰ τῶν Ἰουδαίων, ἀφ' ὧν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐφρόνουν. Καὶ πρῶτον αὐτὸ τὸ ὄνομα, ^δὃ σφόδρα σεμνὸν ἦν, ὥσπερ ^ενῶν ὁ Χριστιανός· καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς προσηγορίας πολλὴ ἦν ἡ διαφορὰ ^εκαὶ τότε· διὸ καὶ ἐν-
τεῦθεν ἄρχεται. Καὶ ὅρα πῶς αὐτὸ καθαιρεῖ. Οὐ γὰρ ^εεἶπεν, ἴδε, σὺ Ἰουδαῖος εἶ, ἀλλ', "ἐπονομάζῃ," καὶ, "καυχᾶσαι ἐν

¹ CAP. II. v. 17, 18.

^ω εὶ καὶ διπλῇ—ἐπιτάγματα] ἡμῖν ἡπειλῆται; εἰ γὰρ καὶ μυριάκις τοσαύτῃ, τί ἂν ἔχοιμεν εἰπεῖν. ὅταν τὰ τοῦ Σ. ἐπιτάγματα G. ^κ καὶ τῆς σωτηρίας—

παθόντος] ἵνα γὰρ προτιμήσωμεν τὰ τ. π. ἔργα, καὶ τοῦ πάντα ὑ. ἡ. παθόντος ὑπερορῶμεν, καὶ τῆς σωτηρίας ἀφειδοῦμεν τῆς ἡμέτερας E. Sic, sed inversis clausulis καὶ τοῦ—ὑπερορῶμεν, et καὶ τῆς—ἡμετέρας, D. ^γ καὶ ποίας Edd. καὶ om. A.B.F.G.H.I. Deinde ποίας ταῦτα σ. ἄξια omnes. Edebatur ποίας σ. τὰ τοιαῦτα ἄξια. ^κ μὴ κατὰ κρ. Edd. μὴ deest in omnibus.

^α καὶ πάντα] ἅπαντα A.F.H. πάντα I. Mox καὶ δόξαν A.F.H.I. ^β παρ' om. D.E. Statim ἧς—ἐπιτυχεῖν om. iidem. Hom. VII. ^α τῷ om. B.F. H.I. Mosq. 3. ^β λείπεται G. ^γ ἡ τοῦ ν. pro τοῦ ν. ἡ A.E.F.G.H.I.

^δ ὃ (ὃ καὶ I.) accessit ex A.B.D.E.F.H.I. ^ε νῶν] οὖν G. Statim ὁ Χριστιανός B.D.E.F.H.I. ὁ Χριστιανισμός Edd. ^ε καὶ om. G. ^ε εἶπεν, ἴδε, σὺ] Sic A.B.D.E.G.H.I. εἶπε, σὺ vulgo.

θεῶν·^α τούτέστιν, ὡς φιληθεῖς παρ' αὐτοῦ, καὶ προτιμηθεῖς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἐνταῦθα δέ μοι ἡρέμα δοκεῖ εἰς ἀπόνοιαν τε αὐτοὺς σκώπτειν, καὶ εἰς πολλὴν τὴν δοξομανίαν, ὅτι τῷ D δώρῳ τούτῳ οὐκ ^βεἰς σωτηρίαν τὴν ἑαυτῶν, ἀλλ' εἰς τὸ τῶν ἄλλων κατεξανίστασθαι καὶ ὑπερορᾶν ^γἀπεκέχρητο. “Καὶ γινώσκεις τὸ θέλημα, καὶ δοκιμάζεις τὰ διαφέροντα.” Καὶ μὴν ^δτούτο ἐλάττωμα χωρὶς ἔργον· ἀλλ' ὅμως ^εἐδόκει πλεονέκτημα εἶναι· διὸ καὶ μετὰ ἀκριβείας αὐτὸ τίθησιν. Οὐ γὰρ εἶπε, πράττετε, ἀλλὰ, “γινώσκεις καὶ δοκιμάζεις,” οὐ μετέρχη καὶ ποιεῖς. ^ςΠέποιθάς τε ^ζσεαυτὸν.” Πάλιν ἐνταῦθα οὐκ εἶπεν, ὅτι εἰ ὁδηγὸς τυφλῶν, ἀλλὰ, “πέποιθας,” οὕτω κομπάζεις, φησί· πολλὴ γὰρ ἦν ἡ ἀπόνοια τῶν Ἰουδαίων. Διὸ καὶ E σχεδὸν αὐτὰ φθέγγεται τὰ ῥήματα, ἅπερ ἐκείνοι κομπάζοντες ἔλεγον. “Οὐρα γοῦν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις τί λέγουσιν;” ^ηἘν ἁμαρτίαις σὺ ἐγεννήθης ^θἄλος, καὶ σὺ διδάσκεις ἡμᾶς;” καὶ μέγα ἐφρόνουν κατὰ πάντων. “Ὅπερ ἐλέγχων ὁ Παῦλος ^ιἐπέμενε τούτους μὲν ἐπαίρων, ἐκείνους δὲ καθαιρῶν, ἵνα ^κοὕτω μᾶλλον αὐτῶν καθάψηται, καὶ ^λβαρυτέραν ποιήσῃ τὴν κατηγορίαν. Διὸ ^μκαὶ πρόεισιν αὖξων τὸ ^ντοιούτο, καὶ πλεονάζων ^ξτῷ διαφόρως ἀπαγγέλλειν. “Πέποιθας γὰρ σεαυτὸν,” φησιν, ὁδηγὸν εἶναι ^οτυφλῶν, ^ππαιδευτὴν ἀφρόνων, διδάσκαλον νηπίων, ἔχοντα τὴν μόρφωσιν τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ.” Οὐκ εἶπε πάλιν, ἐν τῷ συνειδότητι καὶ ἐν ταῖς 473 πράξεσι καὶ ἐν τοῖς κατορθώμασιν, ἀλλ', “ἐν τῷ νόμῳ.” Καὶ (37) ταῦτα εἰπὼν, ὕπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν ἐποίησε, τοῦτο καὶ ^ρἐνταῦθα. “Ὡς περ γὰρ ἐκεῖ φησιν, “Ἐν ᾧ ^σγὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον, ^ςσεαυτὸν κατακρίνεις.” οὕτω καὶ ἐνταῦθα λέγει, ^τ“Ὁ οὖν διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκεις;” Ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ἀποτομώτερον, ἐνταῦθα δὲ ἡμερώτερον κέχρηται τῷ λόγῳ. ^θΟὐ γὰρ εἶπε, καὶ ^ιμὴν διὰ τοῦτο μείζονος εἰ κολάσεως ἄξιος, ὅτι τοσαῦτα ἐγχειρισθεῖς, οὐδενὶ τούτων εἰς θέον κέχρησαι· ἀλλὰ κατ' ἐρώτησιν προάγει τὸν λόγον, ἐντρέπων καὶ λέγων· B “Ὁ οὖν διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκεις;” Σκόπει δέ

2 v. 19.

3 Joan. ix. 34.

4 v. 20.

5 v. 21.

^α εἰς τὴν σ. Edd. τὴν om. A.B.D.E.F.G.I. ^β ἀπεκέχρητο pro κατεκέ-
 χρητο omnes. ^γ καὶ τοῦτο Edd. καὶ om. A.D.E.F.G.H.I. ^δ δοκεῖ A.D.
 E.F.H.I. ^ε σεαυτὸν] + ὁδηγὸν εἶναι τυφλῶν Edd. repugnantibus libris.
^ς ὅλως A.D.E.I. ^ζ ἐπέμενε] ἔλεγεν I. ^η οὕτω] ἐν τούτῳ G. ^θ βαρυ-
 τέραν] + αὐτῶν I. ^ι καὶ accessit ex omnibus. ^κ τοιούτων A.E.H.I.
^λ τῷ] τὸ F.H. et ante corr. B.G. ^μ φησιν, quod aberat, est in A.B.D.F.G.
 H.I. ^ν τυφλῶν] + φῶς τῶν ἐν σκότει Edd. Haec desunt in A.D.E.F.H.I.
 et Mosqq. ^ξ ἐνταῦθα] + ποιῇ D.E. ^ο γὰρ om. G. ^π σεαυτὸν A.E.H.I.
^ρ οὐ] οὐδὲ A.E.H.I. ^ς μὴν] + καὶ B.D.H.

μοι καὶ ἐτέρωθεν τοῦ Παύλου τὴν σύνεσιν. Τὰ γὰρ πλεονεκτή-
ματα τίθησι τῶν Ἰουδαίων ταῦτα, ἅπερ οὐ τῆς αὐτῶν σπουδῆς
ἦν, ἀλλὰ τῆς ἄνωθεν δωρεᾶς, καὶ δείκνυσιν, οὐ μόνον ^cπεριττὰ
ὄντα ἀμελοῦσιν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ προσθήκην κολάσεως φέροντα.
^d Οὐδὲ γὰρ τὸ Ἰουδαῖον καλεῖσθαι, ^eαὐτῶν κατόρθωμα, οὐδὲ τὸ
νόμον λαβεῖν, οὐδὲ τὰ ἄλλα, ἅπερ ἀπηριθμήσατο νῦν, ἀλλὰ τῆς
ἄνωθεν χάριτος. Καὶ παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ἔλεγεν, ὅτι οὐδὲν
ὠφέλει ἡ ἀκρόασις τοῦ νόμου, ἐὰν μὴ ^fἡ πρᾶξις προσῇ. “Οὐ
γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου, φησὶ, δίκαιοι παρὰ τῷ ^gθεῷ” νῦν ^C
δὲ πολλῷ μᾶλλον δείκνυσιν, ὅτι οὐ μόνον ^hἡ ἀκρόασις, ἀλλὰ
καὶ ὁ πλεόν ⁱἦν τῆς ἀκρόασεως, ἡ διδασκαλία, οὐδὲ αὐτὴ προ-
στῆναι δυνήσεται τοῦ διδάσκοντος, μὴ πράττοντος ^kἅπερ φησὶ.
^lκαὶ οὐ μόνον οὐ προστήσεται, ἀλλὰ καὶ κολάσει μεζόνως.
Καλῶς δὲ καὶ ταῖς λέξεσι κέχρηται· οὐ γὰρ ^mεῖπεν, ἔλαβες
νόμον, ἀλλ’, “ἐπαναπαύη νόμῳ.” Καὶ γὰρ οὐκ ⁿἔκαμεν ὁ
Ἰουδαῖος περιϋὼν καὶ ζητῶν τὰ πρακτέα, ἀλλ’ ἐξ εὐκολίας εἶχε
τὸν νόμον δεικνύντα τὴν ἐπὶ τὴν ἀρετὴν φέρουσαν ὁδόν. Ἐἰ
γὰρ καὶ τὰ ἔθνη ^oἔχει τὸν τῆς φύσεως λογισμὸν, ὅθεν ^pαὐτῶν
καὶ πλεονεκτεῖ, χωρὶς ἀκρόασεως ^qποιουντα ἅπαντα, ἀλλ’ ὁμως ^D
ἐκεῖ μεζόνως ^rἡ εὐκολία ἦν. Εἰ δὲ λέγεις, ὅτι οὐκ ἀκούω μόνον,
ἀλλὰ καὶ διδάσκω· καὶ τοῦτο ^sαὐτὸ προσθήκη τιμωρίας. Ἐπει-
δὴ γὰρ ^tτούτῳ μέγα ἐφρόνου, ἐντεῦθεν ^vμάλιστα δείκνυσιν
ὄντας καταγελάστους. “Ὅταν δὲ λέγῃ, “ὁδηγὸν τυφλῶν,
παιδευτὴν ἀφρόνων, διδάσκαλον νηπίων,” τὸν ἐκείνων λέγει
τύφον· σφόδρα γὰρ ἀπεκέχρητο τοῖς προσηλύτοις, καὶ ἀπὸ
τούτων ἐκάλουν τῶν ὀνομάτων αὐτούς. Διὸ καὶ ἐπιδαφιλεύεται
τοῖς δοκοῦσιν αὐτῶν εἶναι ἐγκωμίους, εἰδὼς ὅτι μεζόνως κατη-
γορίας ὑπόθεσις τὰ λεγόμενα. “Ἐχοντα τὴν μόρφωσιν τῆς ^E
γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ.” ^wὥσπερ ἂν εἴ τις
^xτὴν βασιλικὴν εἰκόνα ἔχων, μηδὲν πρὸς ἐκείνην γράφοι· οἱ δὲ
μὴ πιστευθέντες αὐτὴν, καὶ χωρὶς τοῦ πρωτοτύπου μετὰ ἀκρι-

^c περιττὰ] περί τὰ G. Statim ὄντα om. B. ^d οὐδὲ pro οὐ A.B.D.E.F.
H.I. ^e αὐτῶν] αὐτὸ G. ^f ἡ πρᾶξις cum artic. A.D.E.F.H. ^g θεῷ] +
ἀλλ’ οἱ ποιηταὶ G. Statim νῦν δὲ A.E.F.H.I. ^h ἡ om. A.B.D.F.G.
ⁱ ἦν τῆς ἀκρ. pro τῆς ἀκρ. ἦν A.B.E.H.I. Aut sic, aut ἦν om. F.G. Mox προ-
στῆναι δυνήσεται pro δυν. προστῆναι A.B.E.F.G.H.I. ^k ἅπερ φησὶ] Sic
A.D.E.F.G.I. Edebatur ἅπερ, φησὶ, διδάσκει. ^l καὶ οὐ μ.] οὐ μ. δὲ I.
^m εῖπεν ἔ. ν.] ἔ. ν. φησιν I. ⁿ ἔκαμεν A.H.I. ^o ἔχει] λέγει H. ^p αὐ-
τῶν I. ^q ποιούντα] ποιούντες A.F.H.I. ὡς ποιούντα Edd. ὡς deest in om-
nibus. ^r ἡ accessit ex A.D.E.F.G.I. ^s αὐτὸ om. G. καὶ τοῦτο αὐτὸ om.
I. Idem pergit, προσθήκην τιμωρίας λέγεις. ^t τούτῳ] καὶ τούτῳ I. ^v μά-
λιστα] + αὐτοὺς Edd. repugnantibus libris. ^w ὥσπερ ἂν εἴ τις D.E. ὥσπερ
γάρ ἂν εἴ τις A.F.I. ὥσπερ γὰρ εἴ τις H. ὥσπερ ἂν τις G. ὥσπερ εἰάν τις Edd.
^x τὴν om. B.G.I.

βείας αὐτὴν ὁμιλοῦντο. Εἶτα εἰπὼν τὰ πλεονεκτήματα, ἅπερ
 ἔσχον παρὰ τοῦ θεοῦ, λέγει αὐτῶν ἅ τὰ ἐλαττώματα, ἅπερ οἱ
 προφήται κατηγοροῦν, ταῦτα εἰς μέσον φέρων. “Ὁ οὖν δι-
 δάσκων ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκεις; ὁ κηρύσσων μὴ κλέπτειν,
 κλέπτεις; ὁ λέγων μὴ μοιχεύειν, μοιχεύεις; ὁ βδελυσσόμενος
 τὰ εἰδῶλα, ἱεροσυλεῖς;” Καὶ γὰρ σφόδρα ἦν ἀπηγορευμένον
 474 τῶν ἐν τοῖς εἰδώλοις ἄπτεσθαι χρημάτων διὰ τὸ βδελυρόν· ἡ
 δὲ τῆς φιλοχρηματίας τυραννὶς, φησὶ, καὶ τοῦτον ὑμᾶς ἐπεισε
 καταπατῆσαι τὸν νόμον. Εἶτα τὸ πολὺ βαρύτερον ὕστερον
 ἐπάγει, λέγων· 7“Ὁς ἐν νόμῳ καυχᾶσαι, διὰ τῆς παραβάσεως
 τοῦ νόμου τὸν θεὸν ἀτιμάζεις;” Δύο τέθεικεν ἐγκλήματα,
 μᾶλλον δὲ τρία· ὅτι τε ἀτιμάζουσιν, καὶ ὅτι δι’ ὧν ἐτιμήθησαν,
 καὶ ὅτι τὸν τιμήσαντα ἀτιμάζουσιν, ὅπερ ἦν ἐσχάτης ἀγνω-
 μοσύνης ὑπερβολή. Εἶτα ἵνα μὴ δόξη κατηγορεῖν οἰκοθεν, τὸν
 προφήτην ἠπήγαγεν αὐτῶν κατηγορον, νῦν μὲν ἐν βραχεὶ καὶ
 Β συντόμως καὶ ὡς ἐν κεφαλαίῳ, ὕστερον δὲ καὶ κατὰ μέρος, καὶ
 νῦν μὲν τὸν Ἡσαΐαν, μετὰ δὲ ταῦτα τὸν Δαυὶδ, ὅτε καὶ
 πλείονας ἐπεδείξατο τοὺς ἐλέγχους. “Ὅτι γὰρ, φησὶν, οὐκ ἐγὼ
 λοιδορούμενος ὑμῖν ταῦτα λέγω, ἀκουσον τί φησιν ὁ Ἡσαΐας,
 ὅτι 8“Τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ δι’ ὑμᾶς βλασφημεῖται ἐν τοῖς
 ἔθνεσιν.” Ἰδοὺ καὶ ἑτέρα πάλιν διπλὴ κατηγορία. Οὐ γὰρ
 μόνον αὐτοῖς, φησὶν, ὑβρίζουσιν, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις εἰς τοῦτο
 παρασκευάζουσιν. Τί τοίνυν τῆς διδασκαλίας ὄφελος, ὅταν (38)
 ἐαυτοὺς μὴ διδάσκητε; Ἀλλ’ ἀνωτέρω ἔμην τοῦτο εἶπε μόνον,
 C ἐνταῦθα δὲ καὶ εἰς τὸ ἐναντίον περιέτρεψεν. Οὐδὲ γὰρ μόνον
 ἐαυτοὺς, ἀλλ’ οὐδὲ ἑτέροις διδάσκετε τὰ πρακτέα· καὶ τὸ πολλῶ
 χαλεπώτερον, ὅτι οὐ μόνον οὐ διδάσκετε τὰ τοῦ νόμου, ἀλλὰ
 καὶ τὰ ἐναντία διδάσκετε, βλασφημεῖν τὸν θεόν, ὅπερ ἐναντίον
 ἐστὶ τῷ νόμῳ.

Ἄλλ’ ἡ περιτομὴ μέγα, φησὶν. Ὁμολογῶ καγὼ, ἀλλὰ
 ἢ πότε; ὅταν ἔχη τὴν ἑνδον περιτομήν. Καὶ σκόπει σύνεσιν,
 πῶς ευκαίρως τὸν περὶ αὐτῆς εἰσήγαγε λόγον. Οὐ γὰρ εὐθέως
 ἀπ’ αὐτῆς ἤρξατο, ἐπειδὴ πολλὴ ἦν αὐτῆς ἡ ὑπόληψις· ἀλλ’ ἡνίκα
 εἰδείξεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ μείζονος προσκεκρυκότας, καὶ τῆς εἰς

6 γ. 22.

7 γ. 23.

8 γ. 24.

γ μιμοῖντο A.D.E.F.G.H.I. μιμοῦνται Edd. μιμῶνται ex corr. B. ἔσχον
 π. τ. θεοῦ] εἶχον παρ’ αὐτοῦ G. ἅ τὰ] καὶ τὰ D.E.I. εἰδῶλοις omnes.
 εἰδωλείους Sav. Mor. Ben. ἡμᾶς A.E.F.H. ἠπήγ. αὐτῶν] αὐτῶν ἠπήγ.
 A.D.F.I. αὐτὸν ἠπήγ. E.H. ὁ Ἡσαΐας A.D.E.F.H.I. ἔ. δ. πάλιν δ. κ.
 A.B.E.F.G.H. ἔ. πάλιν καὶ δ. κ. I. πάλιν ἔ. δ. κ. D. ἔ. δ. κ. πάλιν Edd.
 ἔ μὲν om. F.H.I. ἢ πότε; ὅταν] Sic omnes. τότε, ὅταν Edd. et Interpp.
 εἰς τὸν θ. Edd. τὸν om. A.E.F.G.H.I.

θεὸν βλασφημίας αἰτίους, τότε λοιπὸν λαβὼν τὸν ἀκροατὴν ^κκα- D
 τεγνωκότα αὐτῶν, καὶ γυμνῶσας τῆς προεδρίας, ^ιεἰσάγει τὸν περὶ
 τῆς περιτομῆς λόγον, θαρρῶν, ὅτι οὐδεὶς ^μαὐτῇ ψηφιεῖται
 λοιπὸν, καὶ φησι· ⁹“ Περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφελεῖ, εἰάν νόμον
 πράσσης.” Καίτοιγε ἐνῆν ἄλλως αὐτὴν ἐκβαλεῖν, καὶ εἰπείν,
 τί γὰρ ἐστὶν ἡ περιτομή; μὴ γὰρ κατόρθωμά ἐστι τοῦ
 ἔχοντος; μὴ γὰρ προαιρέσεως ἀγαθῆς ἐπίδειξις; Καὶ γὰρ ἐν
 ᾧ γίνεται ἡλικία, καὶ οἱ ἐν τῇ ^νἐρήμῳ δὲ πάντες ἔμειναν
 ἀπερίτμητοι χρόνον πολὺν· καὶ ἐτέρωθεν ^οδὲ πολλαχόθεν ἴδοι
 τις ἂν αὐτὴν ^ροὐ σφόδρα ἀναγκαίαν οὖσαν. Ἄλλ’ ὅμως οὐκ
 ἐντεῦθεν αὐτὴν ἐκβάλλει, ἀλλ’ ὅθεν μάλιστα ἔχρην, ἀπὸ τοῦ E
 Ἀβραάμ. Ἡ γὰρ ὑπερβολὴ τῆς νίκης αὕτη, δείξαι ἐντεῦθεν
 αὐτὴν οὖσαν εὐκαταφρόνητον, ὅθεν αὐτοῖς αἰδέσιμος ἦν. Καί-
 τοιγε ἡδύνατο λέγειν, ὅτι καὶ οἱ προφητὰι ἀπεριτμήτους ^ικα-
 λούσιν Ἰουδαίους· ἀλλ’ οὕτω τοῦτο τῆς περιτομῆς ἐστὶν ἐλάτ-
 τωμα, ἀλλὰ τῶν κακῶς αὐτὴν μετιόντων. Τὸ δὲ ζητούμενον,
 δείξαι ὅτι ^κκαὶ ἐν ἀρίστῳ βίῳ οὐδεμίαν ἰσχὺν ἔχει· τοῦτο ^δἡ
 κατασκευάζει λοιπόν. Καὶ ἐνταῦθα μὲν οὐ παράγει τὸν πα-
 τριάρχην, ἀλλὰ πρότερον ^ιἐτέρωθεν αὐτὴν προκαταβαλὼν,
 ὕστερον ἐκείνον τηρεῖ, ^νὅταν τὸν ^μπερὶ τῆς πίστεως ^ιεἰσάγῃ
 λόγον, οὕτω λέγων· ¹⁰“ Πῶς οὖν ^νἐλογίσθη τῷ Ἀβραάμ; ἐν
 περιτομῇ ὄντι, ἢ ἐν ἀκροβυστίᾳ;” Ἔως μὲν γὰρ ἂν πρὸς τὸν 475
 ἔθνικόν ^καὕτη καὶ τὸν ἀκρόβυστον ἀγωνίζεται, οὐδὲν βούλεται
 τούτων εἰπεῖν, ἵνα μὴ σφόδρα φορτικὸς ᾖ· ὅταν δὲ πρὸς τὴν
 πίστιν ἀπομάχῃται, τότε μεζόνως πρὸς αὐτὴν ἀποδύεται.
 Τέως μέντοι πρὸς τὴν ἀκροβυστίαν ἢ μάχῃ· διὸ καὶ ὑφειμένως
 προάγει τὸν λόγον, καὶ φησι· “ Περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφελεῖ,
 εἰάν ^ανόμον πράσσης· εἰάν δὲ παραβάτης νόμον ᾖ, ἡ περιτομή
 σου ἀκροβυστία γέγονε.” Δύο γὰρ ἐνταῦθα ἀκροβυστίας καὶ
 δύο περιτομάς φησιν, ὥσπερ ^βκαὶ δύο νόμους. Ἔστι γὰρ
 νόμος ^οὁ φυσικὸς, καὶ ἐστὶν ὁ γραπτὸς· ἀλλὰ καὶ ^δμέσος τού- B

9 v. 25.

10 Rom. iv. 10.

^κ κατεγ. αὐτῶν om. G. ^ι προσάγει G. ^μ αὐτὴν B. ^ν ἐρήμῳ] ῥώμη
 absurde G. ^ο δὲ accessit ex omnibus. ^ρ οὐ σφ. ἀν.] ἀναγκαίαν σφ. I.
⁹ καλοῦσι τοὺς Ἰουδ. D.E. ^κ καὶ accessit ex A.B.D.E.F.G.I. ^δ ἡ] δὲ G.
^ι ἐτέρωθεν om. F.H.I. Statim αὐτῶν προκαταβαλὼν G. ^ν ὅταν] ὅτε D.E.
^μ περὶ om. B. Statim τῆς om. D.E. ^ι εἰσάγει D.E. εἰσαγάγῃ A.F.
^ν ἐλογίσθη] + ἡ πίστις Edd. repugnantibus libris. ^κ αὕτη (ταύτη ex corr. B.)
 καὶ τὸν ἀκρόβυστον] Sic A.B.E.F.H. (Edd. καὶ τὸν ἀκρόβυστον αὕτη, sed
 excidit apud Mor. Montef.) καὶ πρὸς τὸν ἀκρόβυστον (om. αὕτη) G. καὶ τὸν
 ἀκρόβυστον (om. αὕτη) I. Statim ἀγωνίζεται pro ἀγωνίζεται A.B.D.E. ^α νό-
 μον πράσσης pro πράσσης τὸν νόμον omnes. ^β καὶ om. E. ^ο δ om. G.
^δ ὁ μέσος Edd. δ deest in omnibus.

των ὁ διὰ τῶν ἔργων. Καὶ σκόπει πῶς τοὺς τρεῖς εἰκένυσι
τούτους, καὶ εἰς μέσον ἄγει. “Ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον
ἔχοντα,” φησί. ἹΠοῖον νόμον, εἰπέ μοι; Τὸν γραπτόν.
“Φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ.” ἹΠοίου; Τοῦ διὰ τῶν ἔργων.
“Οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες.” Ποῖον; Τὸν γραπτόν. “Ἐαν-
τοῖς εἰσι νόμος.” Πῶς; Τῷ φυσικῷ κεχρημένοι. “Ὅτινες
ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου.” Ποίου; Τοῦ διὰ τῶν πρά-
ξεων. ἹΕκείνος ἡ μὲν γὰρ ἔξω κεῖται ὁ διὰ τῶν γραμμάτων,
οὗτος δὲ ἔνδον ὁ διὰ τῆς φύσεως, ὁ δὲ ἐν ταῖς πράξεσι· καὶ
C τὸν μὲν τὰ γράμματα ὑπαγορεύει, τὸν δὲ ἡ φύσις, τὸν δὲ ἡ αἰ
πράξεις. Τούτου δὴ τοῦ τρίτου χρεῖα, δι’ ὃν καὶ ἐκεῖνοι οἱ δύο,
ὅ τε ἡ ἀπὸ φύσεως, ὅ τε ἡ ἀπὸ τῶν γραμμάτων· καὶ οὗτος μὴ
παρῇ, οὐδὲν ὄφελος ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ βλάβος μέγιστον. Καὶ
τοῦτο ὁ δεικνὺς ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ μὲν ἔλεγεν· “Ἐν ᾧ ἡ γὰρ κρί-
νεις τὸν ἕτερον, ἡ σεαυτὸν κατακρίνεις.” ἐπὶ δὲ τοῦ ἡ γραπτοῦ,
“Ὁ κηρύσσων μὴ κλέπτειν, κλέπτεις;” Οὕτω καὶ ἀκρο-
βυστίαί δύο, μία μὲν ἡ φυσικὴ, ἡ δευτέρα δὲ ἡ ἀπὸ πράξεως
καὶ περιτομῆς μία μὲν ἡ ἐν τῇ σαρκί, ἡ δευτέρα δὲ ἡ ἀπὸ προαι-
ρέσεως. Οἷόν τι λέγω· περιετμήθη τις ὁκταήμερος· αὕτη
D σαρκὸς περιτομή· ἔπραξε τις τὰ νόμιμα ἅπαντα· αὕτη
D διανοίας περιτομή, ἣν μάλιστα ὁ Παῦλος ζητεῖ, μᾶλλον δὲ καὶ
ὁ νόμος. “Ὅρα τοίνυν πῶς συγχωρήσας αὐτὴν τῷ λόγῳ, κα-
θεῖλε τῷ πράγματι. Οὐ γὰρ εἶπε, περιττὸν ἢ περιτομή, (39)
ἀνόνητον ἢ περιτομή, ἄχρηστον· ἀλλὰ τί; “Περιτομή μὲν
γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσσης.” Κατεδέξατο ἡ τέως αὐτὴν
λέγων, ὁμολογῶ καὶ οὐκ ἀντιλέγω, ὅτι ἡ καλὸν ἢ περιτομή
ἀλλὰ πότε; “Ὅταν καὶ τὴν τοῦ νόμου φυλακὴν ἔχῃ. “Ἐὰν
δὲ παραβάτης νόμου ᾖ, ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονεν.”
E Οὐκ εἶπεν, οὐκέτι ὠφελεῖ, ἵνα μὴ ἡ δοκῇ αὐτὴν ὑβρίζειν· ἀλλὰ
γυμνῶσας αὐτῆς τὸν Ἰουδαῖον, τότε αὐτὸν βάλλει λοιπὸν
ὅπερ οὐκέτι τῆς περιτομῆς ἦν ἡ ὑβρις, ἀλλὰ τοῦ διὰ τῆς ῥαθυ-
μίας αὐτὴν ἀπολέσαντος. “Ὡσπερ οὖν τοὺς ἐν ἀξιώμασιν ὄντας,

^c δεικνύσι τούτους pro τούτους δεικνύσι omnes. ^f ποῖον] + δὴ Edd. repugnantibus libris. ^e ποίου om. B. ^h μὲν, quod aberat, est in nostris omnibus. ⁱ ἐνδοθεν E. ^k δὲ om. I. ^ξ (sic) G. ^l αἱ πράξεις A.B.D.E. F.G.H. ἡ πράξις Edd. ^m ἀπὸ τῆς φ. A.D.E. ⁿ ἀπὸ accessit ex omnibus. ^o δεικνὺς . . . ἔλεγεν] Sic nostri omnes. Edebatur δεικνύσι . . . λέγων. ^p γὰρ om. G. ^q σεαυτὸν A.E.H.I. ^r γραπτοῦ] πνίκου H. ^s ἡ om. G. ^t ἐτέρα E. ^v ἐτέρα A.E. ^w σαρκὸς pro σαρκική A.E.F.G.H.I. ^x πάντα A.E.F.I. ἅπαντα om. G. ^y ἡ περιτομή, quod vulgo abest, est in A.B.D.E.F.H.I. Verba ἀνόνητον ἢ π. om. a pr. man. G. ἀνόνητον add. ex corr. ^z τέως αὐτὴν pro αὐτὴν τέως A.E.F.G.H.I. ^a καλὸν pro καλή omnes. ^b δοκῇ pro δόξῃ A.B.D.E.F.G.H. ^c αὐτὸν om. B. λοιπὸν β. αὐτὸν hoc ord. G. ^d ἡ ὑβρις A.E.

εἴτα ἀλίσκομένους ἐπὶ μεγίστοις ἐγκλήμασιν, οἱ δικάζοντες ἀφελόμενοι τῆς τῶν ἀξιωμαίων τιμῆς, τότε κολάζουσιν· οὕτω καὶ Παῦλος ἐποίησεν. Εἰπὼν γὰρ, “Ἐὰν ἐδὲ παραβάτης νόμου ᾦς,” ἐπήγαγεν, “ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονε” καὶ δεῖξας ἀπερίτμητον, καταδικάζει λοιπὸν ἀδεῶς.

11“Ὅταν οὖν ἡ ἀκροβυστία τὰ ἰδικαιώματα τοῦ νόμου φυλάττη, οὐχὶ ἡ ἀκροβυστία αὐτοῦ εἰς περιτομὴν μετατραπῇ-476 σεται;” Ὁρα τί ποιεῖ. Οὐ λέγει, ὅτι ἡ ἀκροβυστία ἡ τὴν περιτομὴν νικᾷ· τοῦτο γὰρ σφόδρα ἦν ἐπαχθές τοῖς τότε ἀκούουσιν· ἀλλ’ ὅτι ἡ ἀκροβυστία περιτομή γέγονε. Καὶ ζητεῖ ἡ τί ἐστὶ λοιπὸν περιτομή, καὶ ἡ τί ἀκροβυστία· καὶ λέγει, ὅτι περιτομή πρᾶξις ἐστὶν ἀγαθῇ, καὶ ἀκροβυστία πρᾶξις πονηρά. Καὶ πρότερον μεταστήσας εἰς τὴν περιτομὴν τὸν ἀκρόβυστον τὸν πράξεις ἔχοντα χρηστὰς, καὶ τὸν ἑμπερίτομον τὸν ἐν διεφθαρμένῳ βίῳ εἰς τὴν ἀκροβυστίαν ἐξωθήσας, οὕτω τὴν νίκην δίδωσι τῷ ἀκρόβυστῳ. Καὶ οὐ λέγει, τῷ ἀκρόβυστῳ, ἀλλ’ ἐπὶ τὸ πρᾶγμα μέτεισιν οὕτω λέγων· “οὐχὶ ἡ ἀκροβυστία αὐτοῦ εἰς περιτομὴν μετατραπήσεται;” Καὶ οὐκ εἶπε, λογισθήσεται, ἀλλὰ, ἡ μετατραπήσεται, ὅπερ ἐμφαντικώτερον ἦν· ὥσπερ καὶ ἀνωτέρω οὐκ εἶπεν, ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία λογίζεται, ἀλλὰ, “γέγονε.” 12“Καὶ κρινεῖ ἡ ἐκ φύσεως ἀκροβυστία.” Ὁρᾷς, ὅτι δύο οἶδεν ἀκροβυστίας, τὴν μὲν ἐκ φύσεως, τὴν δὲ ἐκ προαιρέσεως; Ἐνταῦθα μέντοι τὴν ἐκ φύσεως λέγει. Ἀλλ’ οὐχ ἴσταται μέχρι τούτου, ἀλλ’ ἐπάγει· “Τὸν νόμον τελοῦσα, σὲ τὸν διὰ γράμματος καὶ περιτομῆς παραβάτην νόμου;” Ὁρα τὴν λεπτοτάτην αὐτοῦ σύνεσιν. Οὐκ εἶπεν, ἡ ἐκ φύσεως ἀκροβυστία τὴν περιτομὴν κρινεῖ, ἀλλὰ, ἔνθα μὲν ἡ νίκη ἦν, τὴν ἀκροβυστίαν εἰσάγει· ἔνθα δὲ ἡ ἥττα ἦν, οὐκέτι τὴν περιτομὴν δείκνυσιν ἡττωμένην, ἀλλὰ τὸν αὐτὴν ἔχοντά Ἰουδαῖον, φειδόμενος διὰ τῶν ρημάτων πληξαι τὸν ἀκροατὴν. Καὶ οὐκ εἶπε, σὲ τὸν νόμον ἔχοντα καὶ περιτομὴν, ἀλλ’ ἔτι ἡμερώτερον, “σὲ τὸν διὰ γράμματος καὶ

11 v. 26.

12 v. 27.

ε δὲ om. G. ἰ δίκαια I. ε μετατραπήσεται B.D.E. Mosq. 8. λογισθήσεται A.F.G.H.I. περιτραπήσεται Edd. ἡ τὴν om. G. ἡ περιτομή ἀκροβυστία omnes. ἡ ἀκρ. περιτομή Edd. ἡ τί ἐστὶ λοιπὸν pro λοιπὸν τί ἐστὶ A.B.E.F.H.I. Statim ἡ περιτομή A.H.I. ἡ τί ἐστὶν G. Statim ἡ ἀκρ. et p.p. ἡ περιτ. A. καὶ ἡ ἀκρ. Edd. ἡ om. B.D.E.F.G.H.I. et ante corr. A. ἡ ἐμπερίτομον ἐν περιτομῇ G. Statim τῷ ἐν δ. idem. οὕτω om. G. αὐτοῦ omnes. σου Edd. ἡ μετατραπήσεται B.D.E. Mosq. 8. Vid. Annot. τὴν] + ἐκ πίστεως καὶ G. ἡ] ὅτι ἡ Edd. ὅτι om. B.F. G.H.I. τὴν om. E. ἡ om. G. ἡ om. A.F.G.H.I. Statim ἡν om. B.D.E. ἔτι om. G.

περιτομῆς παραβάτην νόμον" τουτέστι, καὶ ἀμύνει ὑτῇ περιτομῇ ἢ τοιαύτῃ ἀκροβυστία, ἡδίκηται γάρ· καὶ βοηθεῖ τῷ νόμῳ, ἐπηρεάσται γάρ· καὶ περιφανὲς ἴστησι τὸ τροπαίον. Ἡ γὰρ νίκη τότε ἔστι λαμπρὰ, ὅταν μὴ παρὰ ὁ Ἰουδαίου Ἰουδαίος, ἀλλὰ παρὰ ἁκροβύστου κρίνηται· ὥσπερ ὅταν λέγῃ, 13· "Ἄνδρες Νινευίται ἐγερθήσονται, καὶ ἁ κατακρινούσι τὴν γενεὰν ταύτην." Οὐκοῦν οὐ τὸν νόμον ἀτιμάζει· σφόδρα γὰρ αὐτὸν αἰδεῖται· ἀλλὰ τὸν εἰς τὸν νόμον ὑβρίζοντα. Εἶτα ὅτε κατεσκεύασε ταῦτα σαφῶς, θαρρῶν λοιπὸν ὀρίζεται τί ποτὲ ἔστιν ὁ Ἰουδαίος· καὶ δείκνυσιν, ὅτι οὐχὶ τὸν Ἰουδαίον οὐδὲ τὴν περιτομὴν, ἀλλὰ τὸν οὐκ Ἰουδαίον καὶ τὸν ἀπερίτμητον ἐκβάλλει. Καὶ δοκεῖ μὲν ἀμύνειν αὐτῇ, καταλύνει δὲ αὐτῆς τὴν Εὐπόληψιν, ἀπὸ τοῦ συμβαίνοντος ἔχων τὰς ψήφους. Δείκνυσι γὰρ οὐ μόνον οὐδὲν μέσον Ἰουδαίου καὶ ἀκροβύστου, ἀλλὰ καὶ ἀνώτερον ὄντα τὸν ἀκρόβυστον, ἐὰν ἑαυτῷ προσέχη, καὶ τοῦτον ὄντα ἀκριβῶς τὸν Ἰουδαίον. Διὸ φησι· 14· "Οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαίος ἔστιν." Ἐνταῦθα αὐτοὺς πλήττει, ὡς πρὸς ἐπίδειξιν ἅπαντα πράττοντας. 15· "Ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαίος, καὶ περιτομὴ καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι." Τοῦτο δὲ εἰπὼν, ἐξέβαλε τὰ σωματικὰ ἅπαντα. Καὶ γὰρ ἡ περιτομὴ ἐν τῷ φανερῷ, καὶ τὰ σάββατα καὶ αἱ θυσίαι καὶ οἱ (40)
 477 "καθαρισμοί· ἅπερ ἅπαντα δι' ἑνὸς ἠνίξατο ῥήματος εἰπὼν, "Οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαίος ἔστιν." Ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς περιτομῆς πολὺς ἦν ὁ λόγος, ὅπου γε καὶ τὸ σάββατον αὐτῇ παρεχώρει, εἰκότως τὰ πλείονα πρὸς αὐτὴν ἀποτείνεται. Εἰπὼν δὲ, "ἐν πνεύματι," προοδοποιεῖ λοιπὸν τῇ τῆς ἐκκλησίας πολιτείᾳ, καὶ τὴν πίστιν εἰσάγει· καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ ἐν καρδίᾳ καὶ πνεύματι, καὶ τὸν ἔπαινον ἀπὸ θεοῦ ἔχει. Καὶ διὰ τί μὴ ἔδειξεν, ὅτι ἡ κατορθὼν Ἑλλήν Ἰουδαίου κατορθοῦντος οὐκ ἔστιν ἐλάττων· ἀλλ' ὅτι κατορθὼν Ἑλλήν Ἰουδαίου παραβαίνοντος κρείττων ἔστιν; 16· "Ἰνα ἀναμφίβολον ποιήσῃ τὴν

13 Matth. xii. 41.

14 v. 28.

15 v. 29.

γ τὴν περιτομὴν G.   δ τὸ τροπαίον G.   ε ἔσται F.   β Ἰουδαίους A.B. D.E.F.H.I. Ἰουδαίων G. Ἰουδαίον Edd. Statim ὁ Ἰουδαίος A.F.H.I.   α ἀκροβύστου G. ἀκροβύστῳ ex corr. B. Statim κρίνηται pro κρίνεται A.D.E. F.H.I. et ex corr. G.   ζ κρινούσι F.H.I.   θ ὅτε] ὅταν A.E.F.H.   ι ὁ om. G.   κ οὐκ] οὐχὶ A.F.H. et ante corr. G.   λ τὸν om. G.   μ αὐτῷ Veron. Sav. Mor. repugnantibus libris.   ν τὸν expunxit corr. G.   ξ ἔστιν om. G.   ο ἐν] ἢ ἐν G.   π καθαρμοὶ B.D.I.   ρ τὴν τῆς ε. πολιτείαν A.D. H.I. λοιπὸν om. I.   σ καὶ accessit ex A.B.D.F.G.H.I. Statim αὐτῇ vel αὐτῇ omnes. αὐτῇ Edd.   τ ἐν] καὶ ἐν I. Mox καὶ ἐν πνεύματι A.B.D.F.H.I.   θ καὶ accessit ex B.D.E.G.H.I. Mox ἀπὸ τοῦ θεοῦ Edd. τοῦ om. A.B.D.E. H.I.   ι ο κατορθῶν Edd.   κ ο deest in omnibus. κατορθῶν ὁ Ἑλλήν B.   λ ἐν] ἀναμφ. Edd. invitis libris.   μ ἀμφίβολον E.H.

νικῆν. Τούτου γὰρ ὁμολογηθέντος, ἐξ ἀνάγκης ἡ περιτομὴ τῆς σαρκὸς ἐκβάλλεται, καὶ δείκνυται, ὅτι πανταχοῦ βίου χρεία. B
 "Οταν γὰρ ὁ μὲν Ἕλλην χωρὶς τούτων σώζεται, ὁ δὲ Ἰουδαῖος μετὰ τούτων κολάζεται, ἔστηκεν ἀργῶν ὁ Ἰουδαῖσμός.
 "Ἕλληνα δὲ πάλιν οὐ τὸν εἰδωολάτρην, ἀλλὰ τὸν θεοσεβῆ καὶ ἐνάρετον καὶ τῶν νομικῶν παρατηρήσεων ἀπηλλαγμένον φησί.
 16 "Τί οὖν τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου;" Ἐπειδὴ πάντα ἐξέβαλε, τὴν ἀκρόασιν, τὴν διδασκαλίαν, τὸ ὄνομα τοῦ Ἰουδαίου, τὴν περιτομὴν, τὰ ἄλλα πάντα, διὰ τοῦ λέγειν, ὅτι ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖος οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ, ὅρα λοιπὸν ἀντίθεσιν ἀνακίπτουσιν, καὶ πρὸς αὐτὴν ἴσταται. Τίς δὲ ἦν ἡ ἀντίθεσις; Εἰ μὴδὲν, φησὶν, ὠφελεῖ ταῦτα, τίνας C
 ἔνεκεν καὶ ἐκλήθη τὸ ἔθνος, καὶ περιτομὴ ἐδόθη; Τί οὖν ποιεῖ, καὶ πῶς αὐτὴν λύνει; Δι' αὐτῶν ἔλυσε καὶ ἀνωτέρω. Ὡς περ γὰρ ἐκεῖ οὐ τὰ ἐγκώμια αὐτῶν εἶπεν, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ τὰς εὐεργεσίας, οὐ τὰ αὐτῶν κατορθώματα· τὸ γὰρ Ἰουδαῖον ὀνομάζεσθαι, καὶ γινώσκειν τὸ θέλημα, καὶ δοκιμάζειν τὰ διαφέροντα, οὐκ αὐτῶν ἦν ἡ κατορθώματα, ἀλλὰ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος· ὅπερ καὶ ὀνειδίζων αὐτοῖς ὁ προφήτης ἔλεγεν· 17 "Οὐκ ἐποίησεν οὕτω παντὶ ἔθνει, καὶ τὰ κρίματα αὐτοῦ οὐκ ἐδήλωσεν αὐτοῖς;" καὶ ὁ Μωϋσῆς πάλιν, "Ἐρωτήσατε, εἰ γέγονε κατὰ τὸ ῥῆμα τοῦτο, φησὶν, εἰ ἤκουσεν ἔθνος φωνὴν θεοῦ ζῶντος ἐκ μέσου D
 τοῦ πυρὸς, καὶ ἔζησε;" τοῦτο δὲ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. Ὡς περ γὰρ, ὅτε ἔλεγε περὶ τῆς περιτομῆς, οὐκ εἶπεν, ὅτι ἡ δὲ περιτομὴ οὐδὲν ὠφελεῖ χωρὶς βίου, ἀλλὰ, περιτομὴ ὠφελεῖ μετὰ βίου, τὸ αὐτὸ μὲν δηλῶν, ἡμερώτερον δέ· καὶ πάλιν, "Ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ᾖς," οὐκ εἶπεν, οὐδὲν ὠφελῇ σὺ ὁ ἐμπερίτομος, ἀλλ', "ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονε;" καὶ μετ' ἐκεῖνο δὲ πάλιν, "Κρινεῖ, φησὶν, ἡ ἀκροβυστία," οὐχὶ τὴν περιτομὴν, ἀλλὰ, "σὲ τὸν παραβάτην νόμου," κτῶν μὲν νομίων φειδόμενος, τοὺς δὲ ἀνθρώπους βάλλων· οὕτω καὶ ἐν E
 ταῦθα ποιεῖ. 1^η Ἀντιθεὶς γὰρ ἑαυτῷ τοῦτο, καὶ εἰπὼν, "Τί οὖν τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου;" οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐδὲν, ἀλλὰ

16 CAP. III. v. 1.

17 Ps. cxlvii. 9. Deut. v. 26.

τῷ τοῦτο E. τῷ παραβάσει G. τῷ τοῦ B. τοῦ λέγειν τοῦτο λέγει E. Post λέγειν pergit G. οὐ γὰρ ὁ ἐν τ. φ. Ἰουδαῖος ἔστιν. ἡν pro ἔστιν A.B.F.H.I. Neutrum habent E.G. ὡς οὐ G. Statim καὶ τὰ ἀνωτέρω Edd. τὰ deest in omnibus. ὥς περ γὰρ ὅπερ G. τὰ θελήματα H. ἡ κατορθώματα G. τὸ κατορθώμα B.D. κατὰ τὸ ῥῆμα κατορθώμα G. τοῦ, quod aberat ante Montef. est in A.B.D.E.F.H.I. ὅτι om. I. δὲ om. G. ὠφελεῖ om. G. οὐδὲν ὅτι οὐδὲν D.E. Statim ὠφελεῖ F.H. ὠφελεῖς σὺ ὁ ἐν περιτομῇ G. τῷ μὲν νόμου φ. I. ἀντιθεὶς G. γὰρ om. I. ὅτι om. A.E.F.H.I.

¹⁸ συνέδραμε τῷ λόγῳ, καὶ διὰ τῶν ἐξῆς ^ο αὐτὸ πάλιν ἀνείλε, καὶ ἔδειξε ^ρ καὶ κολαζομένους ἀπὸ ταύτης τῆς προεδρίας. Καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω, τὴν ἀντίθεσιν εἰς μέσον ἀγαγών. “Τί ^γ γὰρ τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου, φησὶν, ἢ τίς ἡ ὠφέλεια τῆς περιτομῆς; ¹⁸ Πολὺ κατὰ πάντα τρόπον. Πρῶτον ^ι μὲν, ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ θεοῦ.” Εἶδες, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, οὐδαμοῦ τὰ καταρθώματα αὐτῶν, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ τὰς ἐνέργειας ^α ἀριθμοῦντα; Τί δέ ἐστιν, “ἐπιστεύθησαν;” “Ὅτι αὐτοὶ ἐνεχειρί-
478 σθησαν ^ι τὸν νόμον, ὅτι ^ν τοσοῦτου ἀξίους ^ω εἶναι ἐνόμισεν, ^ς ὥς πιστεῦσαι χρησμούς αὐτοῖς ἄνωθεν κατενεχθέντας. Καὶ οἶδα μὲν, ὅτι τινὲς τὸ, “ἐπιστεύθησαν,” οὐκ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων λέγουσιν, ἀλλ’ ἐπὶ τῶν λογίων, τουτέστιν, ^γ ὅτι ἐπιστεύθη ὁ νόμος· ἀλλὰ τὸ ἐξῆς οὐκ ἀφήσιν ^ς τοῦτο νομίζεσθαι. Πρῶτον μὲν γὰρ κατηγορῶν αὐτῶν ^α ταῦτα λέγει, καὶ δεικνὺς πολλῆς μὲν ἄνωθεν ἀπολαύσαντας ἐνέργειας, πολλὴν δὲ ἐπιδειξαμένους ἀγνωμοσύνην. “Ἐπειτα δὲ καὶ ^β τὰ ἐξῆς τοῦτο δηλοῖ· ἐπήγαγε γάρ· ¹⁹ “Τί γὰρ, εἰ ἠπίστησάν τινες;” Εἰ δὲ ἠπίστησαν, πῶς τινὲς φασιν, ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια; Τί οὖν φησιν; “Ὅτι ^β ὁ θεὸς ^α αὐτοῖς ταῦτα ἐπίστευσεν, οὐχ ὅτι αὐτοὶ τοῖς λόγοις ἐπίστευσαν· ἐπεὶ πῶς ἔχει λόγον ^α τὸ ἐξῆς; καὶ γὰρ ἐπήγαγε· “Τί γὰρ, εἰ ἠπίστησάν τινες;” Καὶ ^ε τὸ μετὰ τοῦτο δὲ ^τ τὸ αὐτὸ δηλοῖ· προσέθηκε γὰρ πάλιν λέγων· “^ε Μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ θεοῦ ^κ καταργήσῃ; ²⁰ Μὴ γένοιτο.” ^ι Τὸ τοίνυν, “ἐπιστεύθησαν,” τοῦ θεοῦ τὴν δωρεὰν ἀνακηρύττει. Σὺ δέ μοι σκόπει ^κ καὶ ἐνταῦθα σύνεσιν. Τὴν γὰρ κατηγορίαν (41) αὐτῶν οὐ παρ’ ἑαυτοῦ πάλιν εἰσάγει, ἀλλ’ ὥς ἐξ ἀντιθέσεως· ὥς ἂν εἰ ἔλεγεν, ἀλλ’ ἴσως ^ι ἐρεῖς, καὶ τί τὸ ὄφελος τῆς περιτομῆς ^γ ταύτης; οὐ γὰρ ἐχρήσαντο αὐτῇ εἰς δέον· ἐπιστεύθησαν γὰρ τὸν νόμον, καὶ ἠπίστησαν. Καὶ τέως οὐ σφοδρὸς ἐστὶ κατήγορος, ἀλλ’ ὥς τὸν θεὸν ἀπαλλάττων ἐγκλημάτωι, οὕτω περι-

18 v. 2.

19 v. 3.

20 v. 4.

¹⁸ συνέδραμε] + μὲν I. ^ο αὐτὸ πάλιν pro πάλιν αὐτὸ A.D.F.G.H.I. αὐτῷ π. E. αὐτὸν π. B. ^ρ καὶ om. G. ^γ γὰρ] οὖν A.E.F.H.I. ^ς μὲν accessit ex omnibus. ^α ἀριθμοῦντα omnes. ἀπαριθμοῦντα Edd. ^ι τῷ νόμῳ G. ^ν τοσοῦτων A.F.G.H.I. τοσοῦτον D.E. τοσοῦτον Edd. ^ω εἶναι est in libris omnibus (sed in I. superscript. manu eadem) non in Edd. Statim ἐνόμισεν pro ἐνόμizen omnes. ^ς ὥστε G. ^γ ὅτι om. I. ^ς τοῦτο νομίζεσθαι] τοῦ λογίζεσθαι G. ^α ταῦτα om. G.I. Statim ἔλεγε D.E. ^β τὸ ἐξῆς G. ^ε αὐτοῖς om. I. ^κ καταργήσῃ] καταργήσῃ om. idem. ^α τὰ ἐξῆς G. ^ε τὸ om. I. ^ι τὸ αὐτὸ A.B.D.E.F.G.I. αὐτὸ H. τοῦτο Edd. ^ε μὴ] + γὰρ Edd. repugnantibus libris. ^κ καταργήσῃ] F.H.I. ^ι τὸ (τί pro τὸ H.) τοίνυν ἐπιστ.] Sic nostri omnes. Edebatur τοῦτο τοίνυν ὁ ἐπιστ. ^κ ἐνταῦθα A.E.F.H.I. ^ι ἐρεῖς] ἐρεῖ τις A.D.E.F.H.I.

τρέπει εἰς αὐτοὺς τὴν κατηγορίαν ἅπασαν. Τί γὰρ ἐγκαλεῖς, φησὶν. ὅτι ἠπίστησαν; καὶ τί τοῦτο πρὸς τὸν θεόν; Μὴ γὰρ τὴν εὐεργεσίαν αὐτοῦ ἀνατρέπει τῶν εὐεργετηθέντων ἢ ἀγνωμοσύνη; ἢ τὴν τιμὴν ποιεῖ μὴ εἶναι τιμὴν; Τοῦτο γὰρ ἐστὶ ^mτὸ, “Μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ θεοῦ καταργήσῃ; Μὴ γένοιτο.” Ὡς ἂν εἰ ἐλεγέ τις· ἐγὼ τὸν δεῖνα ἐτίμησα· εἰ δὲ μὴ προσήκατο τὴν τιμὴν ἐκεῖνος, τοῦτο ἐμοὶ κατηγορίαν οὐ φέρει, οὐδὲ λυμαίνεται μου ⁿτὴν φιланθρωπίαν, ἀλλ’ ἐκείνου D δαίκνυσσι τὴν ἀναισθησίαν. Ὁ δὲ Παῦλος οὐ τοῦτο μόνον λέγει, ἀλλὰ καὶ τὸ πολλῶ πλέον· ὅτι οὐ μόνον οὐ προστρίβεται ἔγκλημα τῷ θεῷ ἡ ἀπιστία ^oἐκείνων, ἀλλὰ καὶ μείζονα ^pδείκνυσιν αὐτοῦ τὴν τιμὴν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν, ὅταν καὶ τὸν μέλλοντα αὐτὸν ἀτιμάζῃεν φαίνεται τιμῶν. Εἶδες πῶς αὐτοὺς ^qἐποίησεν ὑπευθύνους ἐγκλημάτων, ἀφ’ ὧν ^rἐκαλλωπίζοντο; ^sεἶγε ὁ μὲν θεὸς τοσαύτη περὶ αὐτοὺς ἐχρήσατο ^tτιμῇ, ὥς μηδὲ τὸ μέλλον προορῶν ἀποσχέσθαι τῆς περὶ αὐτοὺς εὐνοίας· αὐτοὶ δὲ τὸν τιμήσαντα, δι’ ὧν ἐτιμήθησαν, ὕβρισαν. Εἶτα ^uἐπειδὴ εἶπε, E “Τί γὰρ, εἰ ἠπίστησάν τινες;” ^vφαίνονται δὲ ἅπαντες ἠπιστηκότες· ἵνα μὴ πάλιν κατὰ τὴν ἱστορίαν λέγων, δόξη σφοδρὸς αὐτῶν εἶναι κατήγορος ὥς ἐχθρὸς, ἐν τάξει λογισμοῦ ^xκαὶ συλλογισμοῦ τίθησι τὸ ἐπὶ τῆς ἀληθείας ^yγεγεννημένον, οὕτω λέγων· “^zΓινέσθω δὲ ὁ θεὸς ἀληθής, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύστης.” ^aὉ δὲ λέγει, ^bτοιούτον ἐστίν· οὐ λέγω, φησὶν, ὅτι τινὲς ἠπίστησαν, ἀλλ’, εἰ βούλει, τίθει πάντας ἠπιστηκέναι· τὸ ^bἀληθῶς γεγεννημένον κατὰ συνδρομὴν συγχωρῶν, ἵνα ἀνεπαχθῆς εἶναι δόξη καὶ ἀνύποκτος. Καὶ γὰρ οὕτω μᾶλλον δικαιούται, φησὶν, ὁ θεός. Τί ἐστὶ, δικαιούται; Εἰ κρίσις ^cγένοιτο καὶ 479 ἐξέτασις τῶν ὑπηρεγμένων τοῖς Ἰουδαίοις παρ’ αὐτοῦ, καὶ τῶν παρ’ αὐτῶν εἰς αὐτὸν γεγεννημένων, τὰ νικητήρια ἔσται παρὰ τῷ θεῷ, καὶ τὰ δικαίωματα αὐτοῦ πάντα. Καὶ δείξας τοῦτο σαφῶς ἐκ τῶν ἐμπροσθεν εἰρημένων, τότε ^dκαὶ τὸν προφήτην εἰσήγαγε τούτοις ψηφίζόμενον καὶ λέγοντα· “Ὅπως ἂν δικαιοθῆς ἐν τοῖς λόγοις σου, καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε.”

^m τὸ om. G. ⁿ τῇ φιλανία A.B.D.E.F. et ex corr. H.I. ^o ἐκείνων om. A.D.E.F.H.I. ^p δείκνυσιν αὐτοῦ αὐτοῦ δίδωσι G. ^q ἐποίησεν]+οὗτος G. ^r ἐκαλλωπίζοντο B.D.E. ^s εἶγε B.D.E.G. εἶπερ Edd. ^t τῇ τιμῇ Edd. τῇ om. A.B.D.E.F.I. ^u ἐπειδὴ]+τοῦτο G. ^v φαίνονται] φανίντες G. Statim ἅπαντες pro πάντες A.E.F.G.H.I. ^x καὶ συλλ. om. G. ^y γεγέ-
μενον A.D.E.F.H.I. Post γεγεννημένον, αὐτῷ add. G. ^z γινέσθω pro γε-
νέσθω A.E.F.G.H.I. et ex corr. B. ^a τοιούτον] τοῦτο E. τοῦτ’ A. ^b ἀληθῶς A.B.D.E.G.H.I. ἀληθές Edd. ^c γένοιτο] γένοιτ’ ἂν F.H.I. ^d καὶ om. F.H.I.

Αὐτὸς μὲν γὰρ τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα ἐποίησεν, ἐκείνοι δὲ οὐδὲ οὕτως ἐγένοντο βελτίους.

Εἴτα ἐκ τούτου πάλιν ἀντίθεσιν ἑτέραν ἀνακύντουσαν εἰς Β μέσον ἄγει, καὶ φησιν· ²¹ “Εἰ δὲ ἡ ἀδικία ἡμῶν θεοῦ δικαιοσύνην ἑσθίωσιν, τί ἐροῦμεν; μὴ ἀδικὸς ὁ θεὸς ὁ ἐπιφέρων τὴν ὀργήν; κατὰ ἄνθρωπον λέγω. Μὴ γένοιτο.” Ἀτοπον ἀτόπων λύει λοιπόν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἀσαφές, ἀναγκαῖον αὐτὸ σαφέστερον εἰπεῖν. ἘΤί οὖν ἐστίν, ὃ φησιν; Ἐτίμησε τοὺς Ἰουδαίους ὁ θεός, ὕβρισαν αὐτὸν ἐκείνοι. Τοῦτο ἡ αὐτὸν ποιεῖ νικῆσαι, καὶ πολλὴν αὐτοῦ δείκνυσιν τὴν φιланθρωπίαν, ὅτι καὶ τοιοῦτους ὄντας ἐτίμησεν. Οὐκοῦν ἔπειδὴ ὕβρισαμεν, φησίν, ἡμεῖς καὶ ἠδικήσαμεν, διὰ τοῦτο ὁ θεὸς ἐνίκησε, καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ λαμπρὰ ἐφάνη. Τίνος οὖν ἔνεκεν κολάζομαι, φησίν, Καίτιος αὐτῷ τοῦ νικῆσαι γενόμενος δι' ὧν ὕβρισα; Πῶς οὖν αὐτὸ λύει; Ἐτέρῳ, ὅπερ ἔφην, ἀτόπῳ πάλιν. Εἰ γὰρ αἴτιος, φησὶ, σὺ τῆς νίκης ἑγένου, καὶ μετὰ ταῦτα ^κ κολάζῃ, ἀδικία τὸ ἡγνόμενον· εἰ δὲ οὐκ ἀδικος, ^ο κολάζῃ δὲ, οὐκέτι αἴτιος αὐτῷ τῆς νίκης γέγονας. Καὶ ὅρα τὴν εὐλάβειαν τὴν ἀποστολικήν. Εἰπὼν γὰρ, “Μὴ ἀδικὸς ὁ θεὸς ὁ ἐπιφέρων τὴν ὀργήν;” ἐπήγαγε, “κατὰ ἄνθρωπον λέγω.” Ῥῶς ἂν τις, φησὶ, κατὰ ἀνθρώπινον ^α διαλεχθεῖν λογισμὸν. Πολὺ γὰρ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν δοκοῦντα εἶναι δίκαια ὑπερβαίνει τοῦ θεοῦ ἡ δικαιοκρασία, καὶ ἔχει τινὰς καὶ ἑτέρους ἀπορρήτους λόγους. Εἴτα ἐπειδὴ ἀσαφές ἦν, καὶ ἐκ δευτέρου τὸ αὐτὸ λέγει πάλιν. ²² “Εἰ ^α γὰρ ἡ ἀλήθεια τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ἐμῷ ^ψ ψεύσματι ἐπερίσσευσεν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ, τί ἔτι καὶ γὰρ ὡς ἁμαρτωλὸς κρίνομαι;” Εἰ γὰρ ὁ θεός, φησὶ, φιλόανθρωπος καὶ δίκαιος ἐφάνη καὶ ἀγαθός, ἐξ ὧν σὺ παρήκουσας, οὐ μόνον οὐκ ὀφείλεις κολάζεσθαι, ἀλλὰ καὶ εὐεργετῆσθαι. Εἰ δὲ τοῦτο, εὐρεθήσεται τὸ ἄτοπον ἐκεῖνο, (42) καὶ παρὰ πολλῶν περιφερόμενον, τὸ ἐκ τῶν κακῶν εἶναι τὰ καλὰ, καὶ αἰτία τῶν καλῶν τὰ κακά· ^κ καὶ ἀνάγκη δυοῖν θάτερον, Εἴ καὶ κολάζοντα ἀδικὸν φαίνεσθαι, ἢ μὴ κολάζοντα ἀπὸ τῶν ἡμετέρων κακῶν ^ε ἔχειν τὰ νικητήρια· ἅπερ ἀμφοτέρω μεθ' ὑπερβολῆς

21 v. 5, 6.

22 v. 7.

^α ἑτέραν] εὐρὺν G. ^ψ ἴσθησι G. Statim τί ἐτι ἐρ. idem. nostri omnes. Edebatur τούτω δέ. Neque aliter Interpretes.

^κ ἔπειδὴ, ὅτι ὕβρισαμεν Edd. Sed ὅτι deest in libris omnibus. ^ο ἔγινον] ἐκείνου G.

^α γινόμε. pro γενόμε. A.E.G.I. γινόμε. H. ^ο κολάζει A.I. ^ψ ὡς] τουτέστιν

ὡς (et om. φησὶ) D.E. ^α διαλεχθῆ G.I. ^κ γὰρ om. G. Mox παρ' ἡμῶν A.E.F.I.

^ε γὰρ ἢ] δὲ G. ^ψ ψεύσματι A.E.F.G.H.I. et Mosq. ψεύδεις vulgo.

^κ καὶ ἀνάγκη] ἀνάγκη γὰρ E. καὶ ἀνάγκη δὲ Edd. δὲ deest in omnibus. ^ε ἔχειν] ἄγειν H.

^ε τί οὖν] Sic

^κ αὐτὸ G.

^ο οὖν access-

^κ κολάζει H.

^ψ ὡς] τουτέστιν

^κ γὰρ om. G.

^ε γὰρ ἢ] δὲ G.

^ψ ψεύσματι A.E.F.G.H.I. et Mosq.

^κ καὶ ἀνάγκη] ἀνάγκη γὰρ E.

^ε ἔχειν] ἄγειν H.

ἄτοπα. "Ὅπερ δεικνύς καὶ ^ααὐτὸς, τοὺς πατέρας τῶν τοιούτων ἐπεισῆγαγε δογμάτων Ἑλλήνας, ὧς ἀρκεῖν ἡγούμενος εἰς κατηγορίαν τῶν εἰρημένων, τὴν ποιότητα τῶν προσώπων τῶν ταῦτα λεγόντων. "Τότε γὰρ ἡμᾶς κωμωδοῦντες ἔλεγον, ὅτι ποιήσωμεν τὰ κακὰ, ἵνα ^αἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ. Διὸ καὶ τεθείκεν αὐτὸ σαφῶς οὕτω λέγων ²³ "Ἐἰ μὴ καθὼς ^εφασί τινες ἡμᾶς λέγειν, ὅτι ποιήσωμεν τὰ κακὰ, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ· ὧν τὸ κρίμα ἔνδικόν ἐστιν." Ἐπειδὴ ^αγὰρ ἔλεγεν ὁ Παῦλος, ²⁴ "Ὅπου ⁴⁸⁰ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσειεν ἡ χάρις," κωμωδοῦντες αὐτὸν, καὶ ἑτέρα γνώμη διαστρέφοντες τὸ εἰρημένον, ἔλεγον, ὅτι δεῖ κακίας ^εἔχεισθαι, ἵνα ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν. Ὁ δὲ Παῦλος οὐχ οὕτως ἔλεγε· διορθούμενος γοῦν ^ααὐτό φησι, "Τί οὖν; ^εἐπιμενούμεν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ; ²⁵ Μὴ γένοιτο." Ὑπὲρ ^αγὰρ τῶν παρελθόντων, ^ιφησὶν, εἴρηκα χρόνων, οὐχ ἵνα μελέτην τοῦτο ^κποιώμεθα. Ταύτης γοῦν ἀπάγων τῆς ὑπονοίας, ἔφησεν αὐτὸ ^ικαὶ ἀδύνατον εἶναι λοιπόν. "Οἵτινες γὰρ, φησὶν, ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ^μζήσομεν ^Βἐν αὐτῇ;" Τῶν μὲν οὖν Ἑλλήνων ἐνκόλως κατέδραμεν· ὁ γὰρ βίος ^ααὐτῶν σφόδρα διέφθαρτο· τῶν δὲ Ἰουδαίων εἰ καὶ ὁ βίος ἐδόκει παρῃμελῆσθαι, ἀλλ' ἦν προκαλύμματα ^οτούτων μεγάλα, νόμος καὶ περιτομή, ^ικαὶ τὸ τὸν θεὸν αὐτοῖς ὁμιληκέναι, καὶ τὸ πάντων εἶναι διδασκάλους. Διὰ τοῦτο καὶ τούτων αὐτοὺς ἐγύμνωσε, καὶ μᾶλλον ἐδειξεν ἐκ τούτων κολαζομένους, εἰς ὃ καὶ ἐνταῦθα τὸν λόγον συνέκλεισεν. ^αἌν γὰρ μὴ κολάζωνται, φησὶ, τοιαῦτα ποιούντες, ἀνάγκη τὸν βλάσφημον ἐκείνον περιφέρεισθαι λόγον, τὸ, "Ποιήσωμεν τὰ κακὰ, ἵνα ἔλθῃ τὰ ^κἀγαθὰ." Εἰ δὲ τοῦτο ἀσεβεῖς, καὶ οἱ λέγοντες αὐτὸ δίκην δώσουσι· τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν εἰπὼν, "ὧν τὸ κρίμα ἔνδικόν ἐστιν"· εὐδελον ὅτι κολάζονται. Εἰ γὰρ οἱ λέγοντες τιμωρίας ἄξιοι, πολλῶ μᾶλλον οἱ πράσσοντες· εἰ δὲ ἄξιοι τιμωρίας, ὡς ἡμαρτηκότες ἄξιοι. Οὐ γὰρ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ κολάζων, ἵνα καὶ τις ὑποπτεύσῃ τὴν ψῆφον, ἄλλ' ὁ θεὸς ὁ δικαίως πάντα

23 v. 8.

24 Rom. v. 20.

25 Ibid. vi. 1, 2.

^α αὐτοὺς G. ^γ ἀρκεῖν F.G.H. ^ε τότε] οὕτως G. Brix. ^α ἔλθῃ hic et infra omnes. ἔλθοι Veron. Sav. Statim τὰ κατὰ I. ^β εἰ] καὶ G. Post εἰ μὴ verba καθὼς βλασφημούμεθα καὶ, quae vulgo leguntur, desunt in A.B.D.E.F.H.I. et Mosqq. Vertit ea Brix. non Musc. ^ε φησὶ H. Mosqq. ^α γὰρ om. I. ^ο ἀγεσθαι H. Idem mox τῶν ἀγαθῶν. ^ι αὐτῶν I. ^ε ἐπιμεινόμεν G. ^γ γὰρ om. G. ^ι φησὶν accessit ex omnibus. ^κ ποιώμεθα A.B.D.E.F.H.I. ποιήσωμεθα G. ^ι καὶ om. I. ^μ ζήσομεν F.H. ^α αὐτῶν om. B. ^ο τούτων] αὐτῶν G. ^ρ καὶ om. G. ^α ἄν γὰρ] Sic omnes. ^{εἰ} γὰρ Edd. Statim κολάζονται pro κολάζονται B.D.F.G.I. et ex corr. A. ^ι ἀλλ' ὁ] ἀλλὰ G. Mox τὰ πάντα idem.

ποιῶν. Εἰ δὲ δικαίως τιμωροῦνται, ἀδίκως ἐκείνα ἔλεγον, ἅπερ ἔλεγον, οἱ κωμωδοῦντες ἡμᾶς. Πάντα γὰρ ὁ θεὸς ἐπραξε καὶ πράττει, ὥστε τὴν πολιτείαν ἡμῶν διαλύμπειν καὶ ὀρθοῦσθαι πάντοθεν.

D *Μὴ τοίνυν ῥαθυμῶμεν· οὕτω γὰρ καὶ τοὺς Ἕλληνας ἀπο-
στῆσαι δυνησόμεθα τῆς πλάνης. Ὅταν ἴδῃ ἐν μὲν ῥήμασι
φιλοσοφῶμεν, ἐν δὲ ἔργοις ἀσχημονῶμεν, ποίοις ὀφθαλμοῖς
αὐτοὺς ὀφόμεθα; ποίοις στόμασι ἑδιαλεξόμεθα περὶ δογμά-
των; Ἐρεῖ γὰρ ᾠπρὸς ἕκαστον ἡμῶν ὁ τὸ ἔλαττον μὴ
κατωρθωκὼς, πῶς ἀξιοῖς περὶ τοῦ μείζονός ἡμε διδάσκειν; ὁ
μηδέπω μαθὼν, ὅτι πλεονεξία κακὸν, πῶς περὶ τῶν ἐν ὑτοῖς
οὐρανοῖς φιλοσοφεῖς πραγμάτων; Ἄλλ' οἶδας, ὅτι κακόν;
Οὐκοῦν μείζον τὸ ἔγκλημα, ὅτι καὶ εἰδὼς πλημμελεῖς. Καὶ τί
Ελέγω τὸν Ἕλληνα; Οὐδὲ ἡ γὰρ οἱ παρ' ἡμῖν νόμοι συγχωροῦσιν
ἡμῖν ταύτης ἀπολαύειν τῆς παρρησίας, ὅταν ὁ βίος ἡμῶν
διεφθαρμένος ᾖ. 26^a Τῷ γὰρ ἀμαρτωλῷ, φησὶν, εἶπεν ὁ θεός·
ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου; Ἀπηνέχθησάν ποτε
αἰχμάλωτοι ὁ Ἰουδαῖοι, καὶ τῶν Περσῶν ἐπικειμένων καὶ ἀξιούν-
των ἄδειν αὐτοῖς τὰς θείας ψόδας ἐκείνας, ἔλεγον. 27^a Πῶς
ἄσσομεν τὴν ψόδην κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας; Ἐἰ δὲ ἐν βαρ-
βάρῳ γῇ τὰ λόγια τοῦ θεοῦ θέμις οὐκ ἦν ἄδειν, πολλῶ μᾶλλον
τὴν βάρβαρον ψυχὴν ἡ βάρβαρος γὰρ ἡ ἀνηλεής. Ἐἰ τοὺς
αἰχμαλώτους ὄντας, καὶ δούλους ἀνθρώπων ἐν ἀλλοτρίᾳ γε-
481 νομένους ὁ νόμος ἐκάθισεν ἐν σιγῇ, πολλῶ μᾶλλον τοὺς
δούλους ὄντας τῆς ἀμαρτίας καὶ ἐν ἀλλοτρίᾳ ᾗγενομένους πολι-
τεία ἐπιστομίζεσθαι δίκαιον. Καίτοι καὶ τὰ ὄργανα εἶχον
τότε ἐκεῖνοι. 28^a Ἐν γὰρ ταῖς ἰτέαις ἐν μέσῳ αὐτῆς, φησὶν,
ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ἐξῆν. Οὐκοῦν
οὐδὲ ἡμῖν, κἂν στόμα ἔχωμεν καὶ γλῶτταν, ἅπερ ἐστὶν ὄργανα (43)
τοῦ λόγου, θέμις παρρησιάζεσθαι, ἕως ἂν τῇ πάντων βαρβάρων

26 Ps. xlix. 16.

27 Ps. cxxxvi. 4.

28 Ps. cxxxvi. 2.

* ΗΘΙΚΟΝ. Περὶ διδασκάλων, ὅτι δεῖ μετὰ τοῦ λόγου καὶ ἀρετῆς ἐπιμε-
λίσθαι. Veron. ἡ δὲ pro γὰρ A.E.F.G.H.I. ἡ διαλεχθῶμεν G.

ᾠπρὸς] + ἵνα B.D. ἡ με accessit ex omnibus. ἡ τοῖς om. G. Statim
φιλ. πραγμάτων pro πραγμάτων φιλ. omnes. ἡ γὰρ om. E. ἡ ἡμῶν om.

F.H.I. Statim ἡ (vel ἡν H.) διεφθ. pro διεφθ. ἡ H.I. ἡ om. G. ὁ Ἰου-
δαῖοι G. τὰς θ. ψ. ἐκείνας omnes. Ante Montef. edebatur ἐκείνας τὰς
θ. ψ. ἡ ἄσσομεν E.F.H.I. et ante corr. A.G. Post ἄσσομεν add. ἡμῖν B.

ἡ εἰ δὲ] εἶδες E. τοῦ θεοῦ] κυρίου G.I. ἡ Edebatur βάρβαρος γὰρ ἐστὶν
ἡ ἀνηλεής ψυχῇ. Ubi ἐστὶν om. A.B.E.F.G. γὰρ ἐστὶν om. I. ψυχῇ autem
deest in omnibus. ἀνηλεής pro ἀνηλεής habent A.E.F.G. ἡ εἰ γὰρ τοὺς

Edd. γὰρ deest in omnibus. ἡ ἀλλοτρίᾳ] + γῇ Edd. γῇ om. A.B.E.F.G.
H.I. Statim ᾗγενομένους A.F.H.I. ἡ ἐν om. G. ἡ ᾗγενομένους E. γ. πο-
λιτεία pro πολιτεία γ. omnes. ἡ φησὶν om. F.G. ἡ καὶ] κἂν A.E.F.G.

τυραννικωτέρα δουλεύωμεν ἁμαρτία. Εἰπέ γάρ μοι, τί πρὸς τὸν Ἑλληνα ἐρεῖς ἀρπάζων καὶ πλεονεκτῶν; ἀπόστηθι τῆς εἰδωλολατρείας; ἐπίγνωνθι τὸν θεόν, ῥμδὲ ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ πρόσθι; Ἄρ' οὖν οὐ γελάσεται καὶ ἐρεῖ, σαντῷ ταῦτα δια- λέγου πρότερον; Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον Ἑλληνα ὄντα εἰδωλο- λατρεῖν, καὶ Χριστιανὸν ὄντα ἢ τὸ αὐτὸ τοῦτο πλημμελεῖν. Πῶς γὰρ δυνησόμεθα ἑτέρους ἁπάγειν τῆς εἰδωλολατρείας ἐκείνης, ἑαυτοὺς ταύτης οὐκ ἁπάγοντες; τοῦ γὰρ πλησίον ἡμεῖς ἐγγύτεροι ἑαυτοῖς. Ὅταν οὖν ἑαυτοὺς μὴ πείθωμεν, πῶς ἑτέ- ρους ἁπείσομεν; Εἰ γὰρ ὁ τῆς οἰκίας τῆς ἑαυτοῦ μὴ προεστὼς καλῶς, οὐδὲ ἐκκλησίας ἐπιμελήσεται· πῶς ὁ μὴδὲ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς προεστὼς, ἑτέρους διορθῶσαι δυνήσεται; Μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴπῃς, ὅτι οὐ προσκυνεῖς εἰδωλον χρυσοῦν· ἀλλ' ἐκεῖνό μοι δεῖξον, ὅτι μὴ ποιεῖς ταῦτα, ἅπερ ὁ χρυσὸς κελεύει. Καὶ ὁ γὰρ διάφοροι εἰδωλολατρείας τρόποι· καὶ ὁ μὲν τὸν ῥμαμωνῶν ἡγεῖται κύριον, ὁ δὲ τὴν κοιλίαν θεόν, ὁ δὲ ἑτέραν ἐπιθυμίαν χαλεπωτάτην. Ἄλλ' οὐ ἁκαταθύεις αὐτοῖς βόας, καθάπερ οἱ Ἕλληνες; Ἀλλὰ τὸ πολλῷ χαλεπώτερον τὴν σαντοῦ ἁκατα- σφάττεις ψυχὴν. Ἄλλ' οὐ κάμπτετε τὰ γόνατα καὶ προσ- κυνεῖς; Ἀλλὰ μετὰ πλείονος ὑπακοῆς ποιεῖς πάντα, ἅπερ ἂν ἐπιτάξωσι καὶ ἡ γαστήρ, καὶ τὸ χρυσίον, καὶ ἡ τῆς ἐπιθυμίας τυραννίς. Ἐπεὶ καὶ Ἕλληνες διὰ τοῦτό εἰσι βδελυκτοὶ, ὅτι τὰ πάθη ἡμῶν ἐθεοποίησαν, τὴν μὲν ἐπιθυμίαν Ἀφροδίτην, τὸν δὲ θυμὸν Ἄρεα, τὴν δὲ μέθην Διόνυσον προσειπόντες. Εἰ δὲ οὐ γλύφεις εἰδωλα σὺ, καθάπερ ἐκείνοι, ἀλλὰ μετὰ πολ- λῆς τῆς προθυμίας τοῖς αὐτοῖς ὑποκύπτεις ἁπάθεσι, τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ ἐπόρνης ποιῶν μέλη, καὶ ταῖς ἄλλαις σαντὸν πλύνων παρανομίαις. Διὸ παρακαλῶ, τῆς ἀτοπίας τὴν ὑπερ-βολὴν ἐννοήσαντας, φεύγειν τὴν εἰδωλολατρείαν· οὕτω γὰρ ὁ Παῦλος καλεῖ τὴν πλεονεξίαν· ἁφεύγειν δὲ μὴ τὴν ἐν χρήμασι πλεονεξίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν ἐπιθυμίᾳ πονηρᾷ, καὶ τὴν ἐν ἱματίοις, καὶ τὴν ἐν ἡτραπέζῃ, καὶ τὴν ἐν τοῖς ἄλλοις ἁπασι.

ο εἰδωλολατρίας saepius A.B.D.I. ῥ μὴδὲ] μὴ D.E. ἢ τὸ αὐτὸ om. A.E.F.H. favente I. ἁ ἀπαγαγεῖν et mox ἀπαγαγόντες G. ἁ πείσωμεν E. F.H. et ante corr. G. ἁ εἰ γὰρ ὁ] ὁ γὰρ A.H. εἰ γὰρ τῆς ο. τῆς εἰ. ὁ μὴ πρ. E. ἁ εἴπῃς A.B.D.G.H.I. et ex corr. E. Edebatur εἴποις. ῥ μαμωνῶν pro μαμωνῶν A.B.D.E.F.G.H. ἁ κατασφάττεις I. ἁ κατασφάττεις A. D.E.F.H. κατασφάζεις G. κατασφάζεις Edd. ἁ οἱ Ἕλληνες Edd. οἱ om. A.B.E.G.H.I. ἁ ἡμῶν, quod aberat, est in A.B.D.E.F.H. Pro ἡμῶν, τῶν ἄνω habet G. Statim ἐθεοποίησαν pro ἐθεοποιοῦν omnes. ἁ Ἄρεα A. D.E.F.G.H. ἁ Ἀρην Edd. ἁ σὺ εἰδωλα in verso ord. B.F.G. ἁ παθήμασι G. ἁ ἐπόρνης ποιῶν μέλη pro μέλη ἐπόρνης ποιῶν omnes. ἁ ἄλλαις] αὐταῖς G. Statim σαντὸν A.E.H.I. ἑαυτὸν B.D. σεαυτὸν Edd. ἁ φεύγειν δὲ—πο- νηρᾷ] καὶ τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν I. ἁ τραπέζας A.D.E.

Ε Καὶ γὰρ πολλῶ χαλεπωτέραν δώσομεν δίκην ἡμεῖς μὴ πει-
θόμενοι τοῖς τοῦ ¹θεοῦ νόμοις. ²⁹α "Ο ^κγὰρ δούλος, φησὶν, ὁ
εἰδὼς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου ¹αὐτοῦ καὶ μὴ ποιήσας, δαρήσεται
^μπολλὰς." "Ἰν' οὖν καὶ τὴν κόλασιν ^νδιαφύγωμεν ταύτην,
καὶ ἑτέροις καὶ ἑαυτοῖς γενώμεθα χρήσιμοι, πᾶσαν κακίαν ἀπὸ
τῆς ψυχῆς ^οἐκβαλόντες, ἐλώμεθα τὴν ἀρετὴν. Οὕτω γὰρ καὶ
τῶν μελλόντων ^ρτευξόμεθα ἀγαθῶν ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς
^εἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα, ᾧμα τῷ ἀγίῳ πνεύματι, εἰς
τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

482

ΛΟΓΟΣ Η.

¹α Τί οὖν προκατέχομεν περισσόν; Ἡγίασάμεθα ^βγὰρ Ἰου-
δαίους τε καὶ Ἕλληνας πάντας ὑφ' ἁμαρτίαν εἶναι καθὼς
γέγραπται· Οὐκ ἔστι δίκαιος οὐδὲ εἷς, οὐκ ἔστιν ὁ συνίων,
οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὸν θεόν. Πάντες ἐξέκλιναν, ᾧμα
ἠχρειώθησαν· οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως
ἐνός. Τάφος ἀνεωγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν, ταῖς γλώσσαις
B αὐτῶν ἐδόλουσαν, ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χεῖλη αὐτῶν ὧν τὸ
στόμα ἁρᾶς καὶ πικρίας γέμει, ὅξεῖς οἱ πόδες αὐτῶν ἐκχέαι
αἷμα· σύντριμμα καὶ τάλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ
ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν· οὐκ ἔστι φόβος θεοῦ ἀπέναντι τῶν
ὀφθαλμῶν αὐτῶν.

ΚΑΤΗΓΟΡΗΣΕΝ Ἑλλήνων, κατηγόρησεν Ἰουδαίων (44)
ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν τὴν δικαιοσύνην λοιπὸν τὴν διὰ τῆς πί-
C στωews. Εἰ γὰρ μήτε ὁ τῆς φύσεως ὦνησε νόμος, μήτε ὁ
γραφτὸς ἐποίησέ τι πλεόν, ἀλλ' ἀμφότεροι τοὺς οὐκ εἰς δέον
αὐτοῖς χρησαμένους ἐβάρησαν, καὶ μείζονος ἔδειξαν κολάσεως
ὄντας ἀξίους, ἀναγκαῖα λοιπὸν ἢ διὰ τῆς χάριτος σωτηρία.
Εἰπέ τοίνυν αὐτὴν, ὦ Παῦλε, καὶ δεῖξον. Ἀλλ' οὐδέπω θαρρεῖ,
τὸ ἱταμὸν τῶν Ἰουδαίων ὑφορώμενος, ἀλλ' ἐπὶ τὴν κατηγορίαν
αὐτῶν πάλιν ἄγει τὸν λόγον. Καὶ πρότερον εἰσάγει κατή-
γορον τὸν Δαυὶδ ^ετὰ αὐτὰ λέγοντα διὰ πολλῶν, ᾧμα ἐν
βραχεὶ πάντα εἶπεν Ἡσαΐας, ἰσχυρὸν κατασκευάζων αὐτοῖς

29 Luc. xii. 47.

1 CAP. III. v. 9—18.

¹ θεοῦ A.B.D.E.F.H.I. κυρίου Edd. ^κ γὰρ] γοῦν G. ¹ αὐτοῦ om. G.
Idem post ποιήσας add. αὐτό. ^μ πολλὰ F.H. ^ν διαφ. ταύτην pro ταύτην
διαφ. omnes. ^ο ἐκβάλλοντες E.G. ^ρ τευξόμεθα A.B.F.G.H.I. ἐπιτεν-
ξόμεθα vulgo. ^ε ἀξιώθηται D.E. Hom. VIII. ^α Vid. Annot. ^β γὰρ
om. E. ^ε τὰ αὐτὰ A.D.E.F.H.I. ταῦτα vulgo.

χαλινόν, ὥστε μὴ ἀποπηδῆσαι, ^δμηδὲ τῶν περὶ τῆς πίστεως D
 γυμναζομένων λόγων λοιπὸν ἐσκιρτῆσαι τινα τῶν ἀκούοντων,
 ἱκανῶς ταῖς τῶν προφητῶν ^επροκατελημμένον κατηγορίαις.
 Καὶ γὰρ τρεῖς τίθησιν ὑπερβολὰς ὁ προφήτης, ὅτι ^ετε πάντες
 ὁμοῦ τὰ κακὰ ἔπραττον, λέγων, καὶ ὅτι οὐκ ^ηἀναμίξ τὰ καλὰ
 τοῖς κακοῖς, ἀλλὰ τὴν πονηρίαν ^ιμόνην μετήεσαν, καὶ ὅτι μετ'
 ἐπιτάσεως ταύτην ἀπάσης. Εἵτα ἵνα μὴ λέγωσι, τί οὖν, εἰ
 πρὸς ἐτέρους ταῦτα εἴρηται; ἐπήγαγεν ²“Οἶδαμεν δὲ, ὅτι
 ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ.” Διὰ τοι τοῦτο
 μετὰ τὸν Ἡσαΐαν τὸν ὡμολογημένως πρὸς αὐτοὺς ἀποτεινόμε-
 νον, ἐπεισέγαγε τὸν Δαυὶδ, ἵνα δείξῃ καὶ ταῦτα τῆς αὐτῆς
 ὄντα ἀκολουθίας. Ποία γὰρ ^κἦν ἀνάγκη, φησὶν, ἐτέρων κατη-
 γορεῖν τὸν εἰς τὴν ὑμετέραν διόρθωσιν ἀποσταλέντα προφή-
 την; ^μοὐδὲ γὰρ ^νὁ νόμος ἐτέροις ἐδόθη, ἀλλ' ὑμῖν. Τίνος δὲ
 ἔνεκεν οὐκ εἶπεν, οἶδαμεν ^οδὲ, ὅτι ὅσα ὁ προφήτης λέγει, ἀλλ',
 “ὅσα ὁ νόμος ^ρλαλεῖ;” “Ὅτι τὴν παλαιὰν ^αἅπασαν νόμον
 καλεῖν εἴωθεν ὁ Παῦλος. Καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ φησι ³“Τὸν
 νόμον οὐκ ἀκούετε, ὅτι Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχε;” καὶ ἐνταῦθα
 τοὺς ψαλμοὺς νόμον ἐκάλεσεν, εἰπών “Οἶδαμεν, ὅτι ὅσα ὁ
 νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ.” Εἵτα δείκνυσιν ^εοὐδὲ
 ἀπλῶς ταῦτα λεγόμενα κατηγορίας ἔνεκεν, ἀλλ' ἵνα τῇ πίστει
 προοδοποιήσῃ ^επάλιν. Τοσαύτη τῆς παλαιᾶς πρὸς τὴν καινὴν ⁴⁸³
^εἡ συγγένεια, ὅτι καὶ αἱ κατηγορίαι καὶ οἱ ἔλεγχοι διὰ τοῦτο
^νπάντες ἐγίνοντο, ἵνα λαμπρὰ παρὰ τοῖς ἀκούουσιν ἀνοιγῇ τῆς
 πίστεως ἡ θύρα. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο μάλιστα Ἰουδαίους ἀπώ-
 λεσε· τὸ μέγα φρονεῖν ἐφ' ἑαυτοῖς· ὅπερ οὖν καὶ προῶν ἔλεγεν,
 ὅτι ⁴“Ἀγνοοῦντες τοῦ θεοῦ τὴν δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν
^ωδικαιοσύνην ζητοῦντες στήσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ θεοῦ οὐχ
 ὑπετάγησαν” προλαβὼν καὶ ὁ νόμος καὶ ὁ προφήτης ^zπρο-
 B κατέβαλον αὐτῶν τὰ φρονήματα, ^υκαὶ κατέστειλαν αὐτῶν τὸ

2 v. 19.

3 Gal. iv. 21, 22.

4 Rom. x. 3.

^δ μήτε τοῦ . . . γυμναζομένου λόγου I. ^ε σκιρτῆσαι pro ἀποσκιρτῆσαι A.F. G.H.I. ἀποσκιρτῆσαι ex λοιπὸν σκιρτῆσαι fecit corrector B. ^ε προκατελημ-
 μένων F.G. ^ε τε om. H. Statim πάντα G. ^η ἀναμίξ Sic omnes. Ede-
 batur ἀνίμειαν. ^ι μόνον A.D.E.F.H.I. Statim μετίεσαν E.F. ^κ ἦν om. G.
^λ ἡμετέραν F.H. et ante corr. B. ἡμετέραν et mox ἡμῖν habet Veron. ^μ οὐ-
 δὲ] οὐ F.H.I. ^ν ὁ om. A.F.G.H.I. ^ο δὲ accessit ex A.E.F.H.I. γὰρ pro
 δὲ G. ^ρ λέγει G. ^α ἅπασαν pro πᾶσαν omnes. ^ε οὐδὲ] οὐχ G. ^ε πάλ-
 λιν]+ὁ λόγος A.B.G.H.I. +ὁ νόμος F. cum Edd. et Interpp. Neutrum ag-
 noscunt D.E. ^ε ἡ om. F.H.I. Statim συγγένεια omnes. συμφωνία Edd.
^ν πάντες pro πάντως omnes. Statim ἐγίνοντο A.B.D.E.F.G.H. ἐγίνοντο vulgo.
^ω δικαιοσύνην om. G. ζητοῦντες om. I. ^z προκατέβαλεν A.G. προκατέλαβον
 ante corr. B. Mox κατέστειλεν A.G. et ante corr. B. ^υ καὶ om. F.H.I.

φύσημα, ἵνα εἰς ἔννοιαν ^zἐλθόντες τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων, καὶ τὴν ἀπόνοιαν πᾶσαν ^aκενώσαντες, καὶ ἰδόντες ἑαυτοὺς περὶ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύοντας, μετὰ πολλῆς ^cτῆς προθυμίας προσδράμωσι τῷ τὴν ἄφεσιν αὐτοῖς τῶν ἀμαρτημάτων παρέχοντι, καὶ τὴν χάριν διὰ τῆς πίστεως καταδέξονται. Τοῦτο ^eγούν καὶ ἐνταῦθα ^fαἰνιττόμενος ὁ Παῦλος ἔλεγεν· “^gΟἶδαμεν δέ, ὅτι ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ· ἵνα πᾶν στόμα ^Cφραγῇ, καὶ ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ θεῷ.” ^hἘνταῦθα δεικνυσιν αὐτοὺς τῆς μὲν ⁱἀπὸ τῶν ἔργων παρρησίας ἐρήμους ὄντας, ἐν δὲ τοῖς ῥήμασιν ἀλαζονευομένους μόνον καὶ ἀναισχυνοῦντας. Διὸ ^kκαὶ κυρίως ἐχρήσατο τῇ λέξει, εἰπὼν, “ἵνα πᾶν στόμα φραγῇ,” τὴν ^lτε ἀναισχυτον αὐτῶν καὶ δυσκάθεκτον μεγαληγορίαν δηλῶν, καὶ τὴν μετὰ ἀκριβείας ἐπιστομιζομένην αὐτῶν γλῶτταν. Καθάπερ γὰρ ῥεῦμα ἀφόρητον, οὕτως ^mαὕτη ἐφέρετο· ἀλλ’ ἐνέφραξεν αὐτὴν ὁ προφήτης. “Ὅταν δὲ λέγῃ Παῦλος, “ἵνα πᾶν στόμα φραγῇ,” οὐ τοῦτό φησιν, ὅτι διὰ τοῦτο ἡμαρτον, ἵνα φραγῇ αὐτῶν ⁿτὸ στόμα, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠλέγχοντο, ἵνα μὴ ἀγνωῶσιν ἀμαρτάνοντες ^Dτοῦτο αὐτό. “Καὶ ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ θεῷ.” Οὐκ εἶπεν, ὁ Ἰουδαῖος, ἀλλὰ, πᾶσα ἡ φύσις. Τὸ μὲν γὰρ, (45) “ἵνα πᾶν στόμα φραγῇ,” ἐκείνους ἐστὶν ^qαἰνιττομένου, εἰ καὶ μὴ φανερώς αὐτὸ ^rτίθεικεν, ὥστε μὴ τραχύτερον γενέσθαι τὸν λόγον· τὸ δὲ, “ἵνα ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ θεῷ,” ὁμοῦ καὶ περὶ Ἰουδαίων καὶ ^sπερὶ Ἑλλήνων εἴρηται. Οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο εἰς τὸ καταστεῖλαι τὴν ἐκείνων ἀπόνοιαν, ὅταν καὶ ἐνταῦθα μηδὲν ^tπλέον ἔχωσι τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ’ ὁμοίως ὥσι ^uπροδεδομένοι κατὰ τὸν τῆς σωτηρίας λόγον. Ὁ γὰρ ὑπόδικος κυρίως ^vἀν ἐκεῖνος λέγοιτο, ὁ μὴ δυνάμενος ἀρκεῖν ἑαυτῷ ^Eἐπρὸς ἀπολογίαν, ἀλλὰ τῆς ἐτέρου δεόμενος βοηθείας· οἷα ἦν καὶ τὰ ἡμέτερα πάντα, ἀπολωλεκότων ἡμῶν τὰ πρὸς σωτηρίαν συντείνοντα. ⁵“Διὰ γὰρ νόμου ἐπίγνωσις ἀμαρτίας.” Πάλιν

5 v. 20.

^z ἐλθόντες; τ. ο. pro τ. ο. ἐλθόντες A.D.E.F.G.H.I. ^a Sic omnes. κατακενώσαντες Edd. ^b εἰδότες F.G. ^c τῆς accessit ex A.D.E.F.G.H.I.

^d παραπτωμάτων G. ^e οὖν G. ^f αἰνιττεται ὁ Π. (om. ἔλεγεν) G. ^g οἶδαμεν δὲ ὅτι] Sic A.D.E.G. δὲ vulgo abest. ὅτι οἶδαμεν δὲ B.H. ὅτι εἶδομεν δὲ ὅτι F. ^h ἐνταῦθα γὰρ Edd. γὰρ om. D.E.G. ⁱ ἀπὸ om. I. ^k καὶ om. G. ^l τε accessit ex omnibus. ^m αὐτῇ vel αὐτῇ H. et a pr. man. B. ⁿ τὰ στόματα B. Statim ἀλλ’ ἵνα διὰ τοῦτο ἐλέγχονται G. ^o τὸ αὐτὸ τοῦτο I. ^p ὁ accessit ex omnibus. ^q αἰνιττομένου D.E. et corr. ex αἰνιττομένου F. αἰνιττομένου A.G.H.I. αἰνιττομένου Edd. ^r τίθεικεν pro τίθειται omnes.

^s περὶ est in A.D.E.F.G.H.I. non in Edd. Statim εἴρηκεν G. ^t πλέον ἔχωσι pro ἔχωσι πλέον omnes. ^u προσδεδεμένοι G.I.

ἐφήλατο τῷ νόμῳ, μετὰ φειδούς μὲν· οὐ γὰρ αὐτοῦ κατηγορία τὸ εἰρημένον, ἀλλὰ τῆς τῶν Ἰουδαίων ῥαθυμίας· πλὴν ἀλλ' ὁμῶς ἐσπούδακεν ἐνταῦθα, ἐπειδὴ μέλλει τὸν περὶ ^ωτῆς πίστεως εἰσάγειν λόγον, δείξαι αὐτὸν σφόδρα ἡσθηκότα. ²Εἰ γὰρ αὐχεῖς ἐπὶ τῷ νόμῳ, φησὶν, οὗτός σε κατασχίνει μᾶλλον· οὗτός σου τὰς ἁμαρτίας ἐκπομπεύει. Ἀλλ' οὐκ εἶπεν οὕτω τραχέως, ἀλλ' ὑφειμένως πάλιν· “Διὰ γὰρ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας.” Οὐκοῦν καὶ ἡ κόλασις ²μείζων, ἀλλὰ ³παρὰ τὸν Ἰουδαῖον. Ὁ μὲν γὰρ νόμος ἤννε τὸ ^δφανερὰν σοι ποιῆσαι τὴν ἁμαρτίαν, σὸν δὲ ἦν λοιπὸν τὸ φυγεῖν· μὴ φυγὼν τοίνυν, μᾶλλον ἐπεσπᾶσω τὴν κόλασιν, καὶ ^ετὸ τοῦ νόμου κατόρθωμα ⁴⁸⁴ γέγονέ σοι μείζονος ἐφόδιον τιμωρίας.

“Ὅτε τοίνυν τὸν φόβον ἠὔξησε, τότε λοιπὸν ἐπάγει τὰ τῆς χάριτος, ἐν πολλῇ καταστήσας ἐπιθυμίᾳ τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως, καὶ φησι·” ⁶“^dΝυνὶ δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη θεοῦ πεφανέρωται.” Μέγα ἐνταῦθα ἐφθέγγετο, καὶ πολλῆς δεόμενον τῆς κατασκευῆς. Εἰ γὰρ οἱ ἐν νόμῳ ζῶντες οὐ μόνον οὐκ ἔφυγον κόλασιν, ἀλλὰ καὶ ^επλέον ἐβαρῆθησαν, πῶς ἔστι χωρὶς νόμου μὴ μόνον τιμωρίαν φυγεῖν, ἀλλὰ καὶ δικαιωθῆναι; Δύο γὰρ ἄκρα ἐνταῦθα τέθεικε, καὶ τὸ δικαιῶσθαι, καὶ τὸ χωρὶς ^Bνόμου τοιούτων τυγχάνειν τῶν ἀγαθῶν. Διὰ τοῦτο οὐχ ἀπλῶς εἶπε ἰδικοισύνην, ἀλλὰ δικαιοσύνην θεοῦ, ἀπὸ τῆς ἀξίας τοῦ προσώπου ^εμείζονα δείξας τὴν δωρεὰν καὶ δυνατὴν τὴν ὑπόσχεσιν· πάντα γὰρ αὐτῷ δυνατό. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἐδόθη, ἀλλὰ, “πεφανέρωται,” τὸ τῆς καινοτομίας ὑποτεμνόμενος ἔγκλημα· τὸ γὰρ πεφανερωμένον, ὥς παλαιὸν καὶ ^hκρυπτόν φανεροῦται. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ¹τὸ ἐξῆς δείκνυσιν ^kοὐκ ὄν πρόσφατον τοῦτο. Εἰπὼν γὰρ, “πεφανέρωται,” ἐπήγαγε, “Μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν.” Μὴ γὰρ, ^Cἐπειδὴ νῦν ἐδόθη, θορυβηθῆς, φησί, μηδὲ ἵως πρὸς καινὸν καὶ ξένον πρᾶγμα ταραχθῆς· ἄνωθεν γὰρ αὐτὸ καὶ ὁ νόμος καὶ οἱ

6 v. 21.

^ω τῆς om. E. ² εἰ] τί E. ^γ οὗτος A.B.D.E.F.H.I. αὐτός vulgo. Statim κατασχ. μᾶλλον pro μᾶλλον κατασχ. F.G.H.I. ³ μείζων]+ἀλλ' οὐ παρὰ τὴν τοῦ νόμου ἀσθένειαν D.E. ⁴ παρὰ τὸν Ἰουδαῖον] Sic A.F.G.H. et ex corr. I. Edebatur παρὰ τῶν Ἰουδαίων. Diversa lectio παρὰ τῶν Ἰουδαίων ῥαθυμίας est in D.E. ^δ φανερὸν H. ^ε τὰ τ. v. κατορθώματα I. ^δ νυνὶ pro νῦν A.D.E.F.G. et Mosq. ^ε πλεῖον A.E.H.I. ¹ δικαιοσύνην bis A.E.F.G.H.I. δικαιοσύνη Edd. ² μείζονα] καὶ μείζονα A.F.H.I. Statim ἐπιδείξας G. ^h κρυπτόν pro κρυπτόμενον A.D.E.F.H.I. ¹ τὸ pro τὰ A.B.D.E.G.I. ^k οὐκ ὄν πρόσφατον] Sic A.B.D.E.F.G.I. οὐκ ὄν pr. H. οὐ πρόσφατον ὄν Edd. ¹ ὥς πρὸς καινὸν] Sic B.D.E. ut edidit Montef. pro vitioso ὥς πρόσκαιρον. ὥς καινὸν A.H.I. ὥς ^{πρὸς} καινὸν (sic) F.G.

προφήται προέλεγον. Καὶ τὰ μὲν ἔδειξε διὰ τῆς κατασκευῆς ταύτης, τὰ δὲ μέλλει, ἐν μὲν τοῖς ἔμπροσθεν τὸν ^m Ἀμβρακὸν παραγαγὼν λέγοντα· “Ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται” ἐν δὲ τοῖς μετὰ ταῦτα τὸν Ἀβραάμ, τὸν Δαυὶδ, καὶ αὐτοὺς περὶ τούτων διαλεγομένους ἡμῖν. Καὶ γὰρ πολλὺς τῶν προσώπων τούτων ὁ λόγος ἦν παρ’ αὐτοῖς· ὁ μὲν γὰρ ἦν πατριάρχης καὶ προφήτης, ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ προφήτης· καὶ αἱ ἐπαγγελίαι δὲ ^Dαὶ περὶ τούτων πρὸς ἀμφοτέρους ^Pτούτους ἦσαν γεγεννημένα. Διὸ καὶ ὁ Ματθαῖος ἀρχόμενος τοῦ εὐαγγελίου, ἀμφοτέρων τούτων μέμνηται πρῶτον, καὶ τότε κατὰ ἀκολουθίαν παράγει τοὺς προγόνους. Εἰπὼν γὰρ, ⁷“Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ,” οὐκ ἀνέμεινεν ⁹εἰπεῖν μετὰ τὸν Ἀβραάμ ^ττὸν Ἰσαὰκ καὶ τὸν Ἰακώβ, ἀλλὰ μετὰ ²τοῦ Ἀβραάμ τοῦ Δαυὶδ ἐμνημόνευσε. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ Ἀβραάμ τὸν Δαυὶδ τέθεικεν, οὕτω λέγων· “υἱοῦ Δαυὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ” καὶ τότε ἤρξατο καταλέγειν τὸν Ἰσαὰκ καὶ τὸν Ἰακώβ καὶ τοὺς ἐξῆς ἅπαντας. Διὸ καὶ ὁ ἀπόστολος ἐνταῦθα αὐτοὺς περιστρέφει συνεχῶς, καὶ φησι· “Δικαιοσύνη δὲ θεοῦ, μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν.” ⁴Εἶτα ἵνα μὴ τις εἴπῃ, καὶ πῶς ^vαὐτοὶ μηδὲν συντελοῦντες εἰς τὸ προκείμενον, σωζόμεθα; δείκνυσιν καὶ ἡμᾶς εἰσφέροντας οὐ μικρὸν ^uεἰς τοῦτο, (46) τὴν πίστιν ^xλέγω. Εἰπὼν γοῦν, ⁸“Δικαιοσύνη θεοῦ,” ἐπήγαγε, “Διὰ τῆς πίστεως, εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας.” Πάλιν ἐνταῦθα θορυβεῖται ὁ Ἰουδαῖος, οὐδὲν ἐξαιρετον παρὰ τοὺς λοιποὺς ἔχων, ^yκαὶ μετὰ τῆς οἰκουμένης ἀριθμοῦμενος ἀπάσης. “Ἴν’ οὖν μὴ τοῦτο ²πάθῃ, συστέλλει πάλιν αὐτὸν τῷ φόβῳ, ἐπάγων ^aκαὶ λέγων· “Οὐ γὰρ ἐστὶ ⁴⁸⁵διαστολή· ⁹πάντες γὰρ ἡμάρτον.” Μὴ γὰρ μοι εἴπῃς, ὅτι ὁ δεῖνα ^bὁ Ἕλλην, ὁ δεῖνα ὁ Σκύθης, ὁ δεῖνα ὁ Θράξ· ἐν γὰρ τοῖς αὐτοῖς ^cἅπαντες. Εἰ γὰρ καὶ νόμον ἔλαβες, ἐν μόνον ἔμαθες ἀπὸ τοῦ νόμου, τὸ εἰδέναι τὴν ἁμαρτίαν, οὐ τὸ φεύγειν αὐτήν.

7 Matth. i. 1.

8 v. 22.

9 v. 23.

^m Ἀμβρακὸν pro Ἀβρακὸν A.B.E.F.G.H.I. τὸν Ἀ. παραγαγὼν pro παραγαγὼν τὸν Ἀ. omnes. ⁿ ὁ δὲ δίκαιος] Sic A.E.F.H.I. ὁ δίκαιός μου G. ὁ δίκαιος Edd. Post πίστεως add. νόμου F. ^o Ab ὁ δὲ βασιλεὺς evulsum ex G. folium unum usque ad διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως p. 485 B. ^p τούτους om. E. ^q εἰπεῖν pro εἰπὼν omnes. ^r καὶ τὸν Ἰσαὰκ Edd. καὶ om. A.B.D.E.F.I. ^s τοῦ] τὸν D.E.F.H.I. Statim τὸν Δαυὶδ H.I. ^t εἶτα ἵνα] Sic omnes. ἵνα δὲ Edd. ^v αὐτοὶ μηδὲν] μηδὲν αὐτοὶ A.E.F.I. μηδὲν αὐτοῖς H. ^w εἰς τοῦτο om. H. ^x λέγων A.D.E.F.I. Mox δικαιοσύνη δὲ θεοῦ A.E. ^y καὶ om. A.H.I. ² πάθῃ omnes. πάθος Veron. Sav. Correxuit Morell. ^a Verba καὶ λέγων, quae aberrant, sunt in nostris omnibus. ^b ὁ ante Ἕλλην, Σκύθης et Θράξ om. B.D.E.I. (sed ὁ Ἕλλην a pr. man. I.) ^c πάντες A.E.F.H.I.

Εἶτα, ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι εἰ καὶ ^dἡμάρτομεν, ἀλλ' οὐχ οὕτως ὡς ἐκείνοι, ἐπήγαγε· “Καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ θεοῦ.” “Ὡστε εἰ καὶ μὴ τὰ αὐτὰ τοῖς ἄλλοις ἡμαρτες, ἀλλὰ τῆς δόξης ὁμοίως ἀπεστέρησαι· τῶν γὰρ προσκεκρουκότων εἶ· ὁ δὲ προσκεκρουκὼς ^eτῶν κατησχυμμένων, οὐ τῶν δοξαζομένων. ^eἈλλὰ μὴ φοβηθῆς· διὰ γὰρ τοῦτο ταῦτα εἶπον, οὐχ ἵνα σε εἰς ἀπό- B γνωσιν ἐμβάλω, ἀλλ' ἵνα δείξω τοῦ δεσπότου τὴν φιланθρωπίαν. Διὸ καὶ ἐπήγαγε· ¹⁰“Δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι, διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃν προέθετο ὁ θεὸς ^hἰλαστήριον ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι, εἰς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης ⁱαὐτοῦ.” “Ὁρα διὰ πόσων κατασκευάζει τὸ εἰρημένον. Πρῶτον ἀπὸ τῆς ἀξίας τοῦ προσώπου· οὐ γὰρ ἀνθρώπος ἐστὶν ὁ ἐργαζόμενος ταῦτα, ἵνα ἀτονήσῃ, ^kἀλλὰ θεὸς ^lὁ πάντα δυνάμενος· θεοῦ γάρ ἐστιν ἡ δικαιοσύνη, φησί. Δεύτερον ἀπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν ^mπροφητῶν. Μὴ γὰρ, ἐπειδὴ, “χωρὶς νόμου,” ἤκουσας, φοβηθῆς· καὶ γὰρ αὐτῷ τῷ νόμῳ C τοῦτο δοκεῖ. Τρίτον ἀπὸ τῶν θυσιῶν τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ. Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπεν, “ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι,” ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς τῶν προβαίων ἐκείνων καὶ τῶν μόσχων. Εἰ γὰρ ἀλόγων σφαγαί, φησὶν, ἁμαρτίας ἔλυνον, πολλῷ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦτο. Καὶ οὐχ ἀπλῶς εἶπε, λυτρώσεως, ἀλλ', “ἀπολυτρώσεως,” ⁿὡς μηκέτι ἡμᾶς ἐπανελθεῖν πάλιν ^oἐπὶ τὴν αὐτὴν δουλείαν. Καὶ ἰλαστήριον ^pᾧ αὐτὸ τοῦτο καλεῖ, δεικνύς, ὅτι εἰ ὁ τύπος τοσαύτην ^qεἶχεν ἰσχύν, πολλῷ μᾶλλον ἡ ἀλήθεια ^rτὸ αὐτῆς ἐπιδειξεται. Δηλῶν δὲ πάλιν οὐ νεώτερον τοῦτο ὄν, οὐδὲ καινόν, D φησί, “προέθετο.” Καὶ εἰπὼν, “προέθετο ^sὁ θεός,” καὶ δείξας τοῦ πατρὸς τὸ κατόρθωμα, τὸ αὐτὸ δείκνυσσι καὶ τοῦ υἱοῦ ^tὃν ὁ μὲν γὰρ πατὴρ προέθετο, ὁ δὲ ^vΧριστὸς ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι τὸ πᾶν κατώρθωσεν. “Εἰς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ.” Τί ἐστὶν ^wἐνδείξεις τῆς δικαιοσύνης; ^xὩσπερ ἐνδείξεις πλούτου, τὸ μὴ μόνον αὐτὸν εἶναι πλούσιον, ἀλλὰ καὶ

10 v. 24, 25.

^d ἡμάρτωμεν E.F.H. ^e ἀπεστέρησαι omnes. ἀποστερῇ Edd. ^f τῶν κατησχυμμένων (καταίσχυμ. F.H.), οὐ τῶν δοξαζομένων Sic nostri omnes. Edebaturs οὐ τῶν δοξ. ἀλλὰ τῶν κατησχ. ^g ἄλλ' ἵνα B. ^h ἰλαστήριον]+διὰ πίστεως G. +διὰ τῆς πίστεως Sav. Mor. Ben. contra fidem Codicum et Ed. Veron. ⁱ αὐτοῦ]+ἐν τῷ νῦν καιρῷ D.E. ^k ἀλλὰ Sic B.D.E. ἀλλ' ὁ Edd. ^l ὁ τὰ π. δ. G. ὁ παντοδύναμος A.F.H.I. ^m προφητῶν]+μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν G. ⁿ ὡς] δηλῶν οὕτω γενέσθαι τοῦτο ὡς D.E. ^o ἐπὶ] εἰς A.D.E.H.I. ^p ᾧ αὐτὸ] διὰ G.H. ^q εἶχεν A.E.F.H. ^r τὸ αὐτῆς omnes. τὸ αὐτὸ Edd. ^s ὁ θεός om. B. ^t ὃν om. G. ^v Χριστὸς] υἱὸς G. ^w ἐνδείξεις] εἰς ἐνδείξιν B.D.E.G. Post δικαιοσύνης add. αὐτοῦ G. ^x ὥσπερ] ὅπερ G.

ἑτέροους πλουσίους ποιεῖν· καὶ ζωῆς, τὸ μὴ μόνον αὐτὸν εἶναι
 ζῶντα, ἀλλὰ καὶ ἵνεκεν τοῦ ζῶντος ποιεῖν· καὶ δυνάμεως, τὸ μὴ μόνον
 αὐτὸν εἶναι δυνατόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀσθενεῖς δυναμοῦν· οὕτω καὶ
 Ε δικαιοσύνης ἐνδείξεις, τὸ μὴ μόνον αὐτὸν εἶναι δίκαιον, ἀλλὰ καὶ
 ἑτέροους ἐν ἁμαρτίᾳ κατασαπέντας ἐξαίφνης δίκαιους ποιεῖν.
 Τοῦτο οὖν καὶ αὐτὸς ἐρμηνεύων ἐπήγαγε, ὅτι ἐστὶν ἐνδείξεις·
 “Εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν δίκαιον, καὶ δικαιοῦντα τὸν ἐκ πίστεως
 Ἰησοῦ.” Μὴ τοίνυν ἀμφίβαλλε· οὐ γὰρ ἐξ ἔργων, ἀλλ’ ἀπὸ
 πίστεως· μηδὲ φεῦγε τὴν τοῦ θεοῦ δικαιοσύνην· διπλοῦν γὰρ
 αὐτῆς τὸ ἀγαθόν, ὅτι καὶ κοῦφόν ἐστι, καὶ πᾶσι προκείμενον·
 μηδὲ αἰσχύνου· καὶ ἐρυθρία· εἰ γὰρ ἑαυτὸς ἐνδείκνυται τοῦτο
 ποιῶν, καὶ ὡς ἂν εἴποι τις, ἵνα βρῖνεται καὶ ἐγκαλλωπίζεται,
 486 πῶς σὺ καταδύῃ καὶ ἐγκαλύπτῃ, ἐφ’ ᾧ ὁ δεσπότης σου δοξά-
 ζεται; Ἐπάρας τοίνυν τὸν ἀκροατὴν διὰ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι
 ἐνδείξεις τῆς τοῦ θεοῦ δικαιοσύνης ἐστὶ τὰ γινόμενα, πάλιν τῷ
 φόβῳ ὡθεῖ τὸν ὀκνοῦντα καὶ ἀναδύμενον προσελθεῖν, οὕτω
 λέγων· “Διὰ τὴν πάρεσιν τῶν προγεγονότων ἁμαρτημάτων.”
 Ὅρας πῶς συνεχῶς ἀναμνησκει τῶν πλημμελημάτων αὐτοῦ;
 ἀνωτέρω μὲν λέγων, “Διὰ γὰρ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας,”
 μετὰ ταῦτα δὲ, ὅτι πάντες ἥμαρτον, ἐνταῦθα δὲ σφοδρότερον.
 Οὐδὲ γὰρ εἶπε, διὰ τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ, “διὰ τὴν πάρεσιν,”
 τουτέστι, τὴν νέκρωσιν. Οὐκέτι γὰρ ὑγείας ἐλπίς ἦν, ἀλλ’
 Β ὥσπερ σῶμα παραλυθὲν τῆς ἀνωθεν ἐδεῖτο χειρὸς, οὕτω καὶ ὁ
 ψυχὴ νεκρωθεῖσα. Ἡ καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅπερ ἐν τάξει (47)
 θεὸς αἰτίας, δείκνυσι μείζον ὃν κατηγορήμα. Τί δὲ τοῦτό ἐστι;
 ἡ τὸ ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ θεοῦ τὴν παρεσιν γεγενῆσθαι. Οὐδὲ
 γὰρ ἂν ἔχοιτε εἰπεῖν, φησὶν, ὅτι οὐκ ἀπελευσάτε πολλῆς ἀνο-
 χῆς καὶ χρηστότητος. Τὸ δὲ, “ἐν τῷ νῦν καιρῷ,” τὴν πολλὴν
 δεικνύντος ἐστὶ ἡ δύναμις καὶ φιλανθρωπίαν. Ὅτε γὰρ ἀπε-
 γνώσθημεν, φησὶ, καὶ καιρὸς ἀποφάσεως ἦν, καὶ ἠυξήθη τὰ
 κακά, καὶ ἐπληρώθησαν αἱ ἁμαρτίαι, τότε τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν
 C ἐπεδείξατο, ἵνα μάθῃς πόση παρ’ αὐτῷ τῆς δικαιοσύνης ἡ περι-

11 v. 26.

ἵ τοὺς νεκροὺς B. καὶ] + τὸ Edd. τὸ om. A.D.E.F.G.H.I. ἁμαρ-
 τία] Sic D.E.F.G.H. et Veron. ἁμαρτίας vulgo. Statim καταπεσόντας H.
 Veron. τί pro τίς A.B.F.G.H. ἐρμηνεύων, τὸ τί ἐστὶν ἐνδείξεις ἐπήγαγεν
 D.E. εἰς accessit ex A.D.E.F.G.H.I. ἀλλ’ ἀπὸ] ἀλλὰ ἐκ G. ὅτι
 —πᾶσι] καὶ ὅτι κοῦφον καὶ ὅτι πᾶσι D.E. καὶ] μηδὲ G. οὕτως F.H.I.
 καὶ accessit ex A.B.D.E.F.H.I. καὶ ἐν ὅσῳ Edd. καὶ deest in omnibus.
 τοῦ A.B.D.E.F.G.I. Legebatur τὸ ante Montef. γὰρ om. G. ταῦ-
 τα δὲ] δὲ ταῦτα G.I. τὸ σῶμα D.E. ὁ ἄνθρωπος om. G. καὶ om. G.
 ὅπερ] + καὶ D.E. Mox ἵδεις F.I. τίθεισιν G. δύναμιν omnes. Ede-
 batur ἀνοχῇ. Pro δεικνύντος ἐστὶ δύναμις, G. habet δύναμιν δηλοῦντός ἐστι.

ουσία. Οὐδὲ γὰρ ἐν ἀρχῇ γενόμενον τοῦτο οὕτω θαυμαστὸν ἂν ἐφάνη καὶ παράδοξον, ὥς νῦν, ὅτε ^aπᾶς ἰατρείας ^εἐξηλέγχθη τρόπος.

¹² “Ποῦ οὖν ἡ καύχησις; Ἐξεκλείσθη, φησί. Διὰ ποίου νόμου; τῶν ἔργων; Οὐχί, ἀλλὰ διὰ νόμου πίστεως.” Πολὺς ὁ ἀγὼν τῷ Παύλῳ δείξαι, ὅτι τοσοῦτον ἡ πίστις ἴσχυσεν, ὅσον οὐδὲ ἐφαντάσθη ποτὲ ὁ νόμος. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι δικαιοὶ ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς πίστεως, ἐπιλαμβάνεται τοῦ νόμου ἅλιν. Καὶ οὐ λέγει, ποῦ οὖν τὰ κατορθώματα τῶν Ἰουδαίων; ποῦ ἡ δικαιοπραγία; ἀλλὰ, “ποῦ ἡ καύχησις;” ^Dπανταχοῦ δεικνύς ^ωμεγαλογοροῦντας μόνον ὡς πλεόν τι τῶν ἄλλων ἔχοντας, καὶ μηδὲν ἐπιδεικνυμένους ἔργον. Καὶ εἰπὼν, “Ποῦ οὖν ἡ καύχησις;” οὐκ εἶπεν, ἠφανίσθη καὶ ἀπώλετο, ἀλλ’, “ἐξεκλείσθη,” ὅπερ ἀκαιρίας μᾶλλον ἐστίν· οὐκέτι γὰρ ἔχει καιρὸν. Ὡςπερ ^zγὰρ τῆς κρίσεως ἐπιστάσης, οὐκέτι καιρὸν ἔχουσιν οἱ ^υμετανοεῖν βουλόμενοι· οὕτω καὶ τῆς ἀποφάσεως ^zἐξενεχθείσης λοιπὸν, καὶ πάντων μελλόντων ἀπόλυσθαι, ^aκαὶ παραγενομένου τοῦ ταῦτα χάριτι λύοντος τὰ ^Eδεινὰ, οὐκέτι καιρὸν εἶχον ἐκεῖνοι ^bπροβάλλεσθαι τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου διόρθωσιν. Εἰ γὰρ ἐχρῆν ἰσχυρίζεσθαι ^cτούτοις, πρὸ τῆς παρουσίας ἐχρῆν· ἐλθόντος δὲ τοῦ διὰ τῆς πίστεως σώζοντος, ^dἀνῆρηται λοιπὸν ὁ ^eτῶν ἀγώνων καιρὸς· ὡς γὰρ ἐληλεγμένων ἀπάντων, οὕτω τῇ χάριτι σώζει. Διὸ καὶ νῦν ἦλθεν, ἵνα μὴ λέγωσιν, ἐν ἀρχῇ παραγενομένου, ὅτι δυνατόν ἦν διὰ νόμου σωθῆναι, καὶ πόνοις οἰκείοις καὶ κατορθώμασι. Ταύτην οὖν ἐπιστομίζων αὐτῶν τὴν ἀναισχυντίαν, ^fἔμεινε χρόνον πολὺν, ὥστε μετὰ τὸ διὰ πάντων ἐλεγχθῆναι σαφῶς οὐκ ἀρκοῦντας ⁴⁸⁷ ἑαυτοῖς, τότε σώσαι διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος. Διὸ καὶ ἀνωτέρω λέγων, “εἰς ἐνδειξιν τῆς δικαιοσύνης,” ἐπήγαγεν, “ἐν τῷ νῦν καιρῷ.” Εἰ δὲ ἀντιλέγοιεν ^ετινες, ταῦτον ^bποιοῦσιν, ὥςπερ ἂν εἴ τις ⁱμεγάλᾳ ἡμαρτηκῶς, καὶ μὴ δυνηθεὶς ἀπολογησασθαι ^hἐν δικαστηρίῳ, ἀλλὰ κατακριθεὶς καὶ κολάζεσθαι μέλλων, εἴτα ἀπὸ δωρεᾶς βασιλικῆς ἀφεθεὶς, ἀναισχυντοίη μετὰ τὴν ἀφεσιν

12 v. 27.

^a πᾶς pro πάσης omnes. ^ε ἐξεχύθη H. ^v ὁ, quod aberat ante Montef. est in libris omnibus. ^w μεγαλορημονοῦντας D. μεγαλορημονοῦντας A.E. F.H.I. ^x γὰρ deest in Edd. ante Ben. repugnantibus libris. ^y μετανοεῖν pro μετανόησαι omnes. ^z ἐξενεχθείσης pro ἐνεχθείσης omnes. Recedit etiam Montef. ^a καὶ om. D.E. ^b προβάλλεσθαι A.D.E.F.G.H.I. et ante corr. B. προβαλίσθαι Edd. ^c τοῦτους A.E.I. ^d ἀνῆρηται B.D.E.G.H. ἀνήρητο Edd. ^e τοῦ ἀγώνος G. ^f ἀνέμεινε G. ^g τινες] + ἐτι D.E. ^h περιούσιον H. ⁱ μέγα G. ^k ἐν] ἔφ (sic) G.

καυχώμενος, καὶ λέγων μηδὲν ἡμαρτηκέναι. Πρὶν ἢ γὰρ ἐλθεῖν
 τὴν δωρεάν, ἀποδείξει· ἔδει· ἐλθούσης δὲ, οὐκ ἂν ἔχοι καιρὸν
 B¹ καυχᾶσθαι λοιπόν. ^mΟ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων γέγονεν.
 Ἐπειδὴ γὰρ οἴκοθεν ἦσαν προδεδομένοι, διὰ τοῦτο παραγέ-
 γονεν, αὐτῷ τῷ παραγενέσθαι τὴν καύχησιν ἀναιρῶν. Ὁ γὰρ
 λέγων διδάσκαλος εἶναι νηπίων, καὶ ἐν τῷ νόμῳ καυχώμενος, καὶ
 παιδευτὴν ἀφρόνων ἑαυτὸν ὀνομάζων, ὁμοίως ἐκείνοις δεηθεὶς
 τοῦ ⁿ διδάξαντος καὶ σώσαντος, ^o οὐκέτ' ἂν ἔχοι τοῦ καυχᾶσθαι
 πρόφασιν. Εἰ γὰρ καὶ πρὸ τούτου ἡ περιτομὴ ἀκροβυστία
 ῥέγενετο, πολλῷ μᾶλλον νῦν· καὶ γὰρ ^q ἐξ ἑκατέρων βέβληται
 τῶν καιρῶν. Εἰπὼν δὲ, ὅτι ἐξεκλείσθη, δείκνυσι καὶ πῶς. Πῶς
 οὖν ἐξεκλείσθη, φησί; “ Διὰ τοίου νόμου; τῶν ἔργων; Οὐχί,
 C ἀλλὰ διὰ νόμου πίστεως.” Ἰδοὺ καὶ τὴν πίστιν νόμον ἐκά-
 λεσεν, ἐμφιλοχωρῶν τοῖς ὀνόμασιν, ὥστε παραμυθεῖσθαι τὴν
 δοκοῦσαν εἶναι καινοτομίαν. Τίς δὲ ὁ τῆς πίστεως νόμος; Διὰ
 χάριτος σώζεσθαι. Ἐνταῦθα τὸ δυνατόν δείκνυσι τοῦ θεοῦ,
 ὅτι οὐ μόνον ἔσωσεν, ἀλλὰ καὶ ἐδικαίωσε καὶ εἰς καύχησιν
 ἤγαγε, καὶ οὐδὲ ἔργων δεηθεὶς, ἀλλὰ πίστιν ζητήσας μόνον.
 Ταῦτα δὲ λέγει, καὶ τὸν ^r πιστεύσαντα Ἰουδαῖον μετριάξειν
 παρασκευάζων, καὶ τὸν μὴ πιστεύσαντα καταστέλλων, ^s ὥστε
 αὐτὸν ἐφελκύσασθαι. Ὁ μὲν γὰρ σωθεὶς, ἂν ^t μέγα φρονῇ τῷ
 D νόμῳ προσέχων, ἀκούσεται ὅτι αὐτὸς αὐτοῦ τὸ στόμα ἐνέ-
 φραξεν, αὐτὸς αὐτοῦ κατηγορήσεν, αὐτὸς αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν
 ἀπηγόρευσε, καὶ τὸ καύχημα ἐξέκλεισεν· ὁ δὲ μὴ πιστεύσας
 πάλιν διὰ ^v τῶν αὐτῶν τούτων ταπεινωθεὶς, προσαχθῆναι τῇ (48)
 πίστει δυνήσεται. Εἶδες πόση τῆς πίστεως ἡ περιουσία; πῶς
 ἀπέστησε τῶν προτέρων, μηδὲ καυχᾶσθαι ἐπ' αὐτοῖς ἀφείσα;
 13 “ Λογίζομεθα οὖν πίστει δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον χωρὶς ἔργων
 νόμου.” Ὅτε ἔδειξεν ἀνωτέρους ὄντας ἀπὸ τῆς πίστεως τῶν
 Ἰουδαίων, τότε λοιπὸν μετὰ πολλῆς ^w τῆς παρρησίας καὶ περὶ
 E αὐτῆς διαλέγεται, καὶ τὸ δοκοῦν ἐνταῦθα θορυβεῖν πάλιν ἰαται.
 Καὶ γὰρ δύο ταῦτα ^x τὰ ταραττόντα ἦν Ἰουδαίους, ἐν μὲν, εἰ
 τοὺς μετ' ἔργων μὴ σωθέντας δυνατόν χωρὶς ἔργων σωθῆναι·
 ἕτερον δὲ, εἰ τοὺς ἀκροβύστους δίκαιον τῶν αὐτῶν ἀπολαῦσαι
 τοῖς ἐν τοσοῦτῳ χρόνῳ συντραφεῖσι τῷ νόμῳ· ὁ πολλῷ τοῦ

13 v. 28.

¹ καυχῆσθαι G. ^m ὁ δὲ] τοῦτο D.E. ⁿ διδάξαντος καὶ σώσαντος A.D.
^o οὐκέτ' ἂν πτο οὐκ ἂν B.E.F.G.H.I. et ante corr. A. οὐκέτι ἂν D. ^p ἐγί-
 γετο B. γέγονε E. ^q ἐξ om. D.E. Statim ἐβέβληται ibidem, receptum a
 Montef. ^r πιστεύοντα B.H. ^s ὥστε pro ὡς A.B.D.E.F.I. et ex corr. G.
 Recepti Montef. ^t μέγα pro μεγάλα A.B.D.E.F.H.I. Ita etiam Montef.
^v τῶν om. I. ^w τῆς om. G. ^x τὰ om. G.

προτέρου μᾶλλον αὐτοὺς ἐξετάραττε. Διὰ τοῦτο ἐκεῖνο κατα-
σκευάσας, ἐπὶ τοῦτο λοιπὸν ἔξειςιν· ὅπερ οὕτως ἔθερούβει
τοὺς Ἰουδαίους, ὡς καὶ Πέτρω μετὰ τὴν πίστιν ταύτης ἔνεκεν
ἐγκαλέσαι τῆς ὑποθέσεως. Τί οὖν φησι; “Λογιζόμεθα οὖν
πίστει δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον.” Οὐκ εἶπεν Ἰουδαῖον, ἢ τὸν 488
ὑπὸ ἡ τὸν νόμον ὄντα, ἀλλ’ ἐξαγαγὼν τὸν ἐλόγον εἰς εὐρυχω-
ρίαν, καὶ τῇ οἰκουμένη τὰς θύρας ἀνοίξας τῆς σωτηρίας, φησὶν,
“ἄνθρωπον,” τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ὄνομα.

Εἶτα ἀπὸ τούτου λαβὼν ἀφορμὴν, μὴ τεθεῖσαν ἀντίθεσιν
λῦει. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν Ἰουδαίους ἰακούσαντας, ὅτι πάντα
ἄνθρωπον ἢ πίστις δικαιοῖ, δυσχεραίνειν καὶ σκανδαλίζεσθαι, B
ἐπήγαγεν 14 “Ἡ Ἰουδαίων ὁ θεὸς ἡ μόνον;” ὡς ἂν εἰ ἔλεγε,
διὰ τί γάρ σοι τοῦτο ἄτοπον εἶναι δοκεῖ, τὸ πάντα ἄνθρωπον
σώζεσθαι; μὴ γὰρ μερικὸς ἐστὶν ὁ θεός; ἐκ τούτου δεικνύς, ὅτι
βουλόμενοι τοῖς ἔθνεσιν ἐπηρεάζειν, τοῦ θεοῦ τὴν δόξαν λυ-
μαίνονται μᾶλλον, εἶγε μὴ συγχωροῖεν αὐτὸν πάντων εἶναι
θεόν. Εἰ δὲ πάντων ἐστὶ, καὶ ἡ προνοεῖ πάντων· εἰ δὲ προνοεῖ
πάντων, πάντας ὁμοίως σώζει διὰ τῆς πίστεως. Διὰ τοῦτο
φησιν· “Ἡ Ἰουδαίων ὁ θεὸς μόνον, οὐχὶ ἡ δὲ καὶ ἐθνῶν; Ναὶ
καὶ ἐθνῶν.” Οὐ γὰρ ἐστὶ μερικὸς, οἷοι οἱ Ἑλλήνων μῦθοι,
ἀλλὰ κοινὸς ἀπάντων καὶ εἷς. Διὸ καὶ ἐπάγει 15 “Ἐπεὶ περ
εἷς ὁ θεός” τουτέστιν, ὁ αὐτὸς ὁ καὶ τούτων κἀκείνων δεσπότης.
Εἰ δὲ ἡ τὰ παλαιὰ μοι ἡ λέγεις, καὶ τότε κοινὰ τὰ τῆς προνοίας
ἦν, ἢ καὶ διαφόρως. Ἡ καὶ γὰρ σοὶ νόμος ἐδόθη γραπτὸς, κα- C
κείνοις νόμος φυσικὸς, καὶ οὐδὲν ἔλαττον εἶχον, εἶγε ἐβούλοντο,
ἀλλὰ καὶ νικᾷν ἠδύναντο. Διὸ καὶ ἐπήγαγε, τοῦτο αὐτὸ
αἰνιττόμενος· “Ὁς δικαιοῦσιν περιτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκρο-
βυστίαν διὰ τῆς πίστεως” τῶν ἐμπροσθεν περὶ ἀκροβυστίας

14 v. 29.

15 v. 30.

γ θορυβεῖ A.B.E.H. οὕτω pro οὕτως A.E. ἡ ὑποθέσεως] + Κορηλίου καὶ
τῶν κατ’ αὐτὸν ἔνεκεν πραγμάτων Edd. Delevimus, auctoribus D.E. Statim
τὶ οὖν φησι om. G. ἡ ἄνθρωπον] + χωρὶς ἔργων νόμου Edd. Haec desunt in
A.B.E.F.G.H.I. ἡ τὸν om. G.I. ἡ λόγον] νόμον H. ἡ ὄνομα] + θεὸς Edd.
θεὸς deest in omnibus. ἡ τούτων I. ἡ γὰρ, quod aberat, est in libris omni-
bus. Admisit etiam Montef. ἡ ἀκούοντας A.D.E.F.H. ἡ μόνον B.E.F.
G.H.I. et ante corr. A. μόνων Edd. ante Montef. ἡ δὲ] γὰρ E. γε H.
ἡ προνοεῖ bis pro προνοεῖται omnes. ἡ ὁ θεὸς om. H. Statim μόνων D.E.I.
et ex corr. A. ἡ δὲ om. Veron. Sav. Mor. repugnantibus libris. ἡ μῦθοι]
θεοὶ A.D.E. ὁ καὶ ἐκείνων καὶ τούτων inverso ord. G. ἡ τὰ om. G. Statim
πολέμια pro παλαιὰ H. ἡ λέγεις, καὶ τότε] εἶπες, καὶ γὰρ σοὶ ἔρω ὅτι D.E.
Statim τὰ κοινὰ pro κοινὰ τὰ G. τὰ om. I. Veron. ἡ εἰ καὶ] καὶ B. ἡ καὶ G.
ἡ καὶ γὰρ σοὶ—καὶ οὐδὲν] καὶ ὥσπερ ἐκείνοις νόμος ὁ φυσικὸς, οὕτω καὶ σοὶ μετὰ
τοῦτου καὶ νόμος ὁ γραπτὸς ἐδόθη· ὥστε οὐδὲν D.E. ἡ τοῦτο αὐτὸ] τὸ αὐτὸ
τοῦτο I.

καὶ περιτομῆς εἰρημένων ἑαυτοὺς ἀναμνήσας, δι' ὧν ἔδειξεν οὐδεμίαν ὡσαν διαφοράν. Εἰ δὲ ^κτότε, πολλῶ μᾶλλον νῦν.

“Ὅπερ Ἰοὺν καὶ σαφέστερον κατασκευάζων νῦν, ἀπέδειξεν ὁμοίως ἐκάτερον τῆς πίστεως δεόμενον. ¹⁶ “Νόμον οὖν καταργούμεν,

^κφησί, διὰ τῆς πίστεως; Μὴ γένοιτο· ἀλλὰ νόμον ἰστώμεν.”

ΔΕἶδες σύνεσιν ποικίλην καὶ ἄφατον; ^αΑὐτὸ γὰρ τὸ εἰπεῖν, “ἰστώμεν,” ἔδειξεν οὐχ ἑστῶτα, ἀλλὰ καταλελυμένον. Καὶ ὅρα τῆς Παύλου ^βδυνάμεως τὴν ὑπερβολὴν, καὶ μεθ' ὅσης ^γκατασκευάζει περιουσίας ἃ βούλεται. Δείκνυσι γὰρ ἐνταῦθα οὐ μόνον ^δοὐ λυμαινομένην τῷ νόμῳ τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ βοηθοῦσαν αὐτῷ, ὥσπερουν καὶ αὐτὸν τῇ πίστει προσδο-
ποιούντα. Καθάπερ γὰρ αὐτὸς προλαβὼν ^εαὐτῇ ἑμαρτύρησε· “Μαρτυρουμένη γὰρ ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν,” φη-

Εσὶν· οὕτω καὶ ἑαυτὴ αὐτὸν ἀπονοῦντα ἔστησε. Καὶ πῶς ἔστησε, ^εφησί; Τί ^ηἦν τοῦ νόμου τὸ ἔργον, καὶ τίνας ἔνεκεν ἅπαντα ἔπραττεν; “Ὡστε δίκαιον ποιῆσαι τὸν ἄνθρωπον. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν τοῦτο οὐκ ἴσχυσε· “Πάντες γὰρ, ^κφησὶν, ἡμαρτον” ἡ πίστις δὲ ἐλθούσα αὐτὸ κατώρθωσεν· ὁμοῦ γὰρ τις ἐπίστευσε καὶ ἐδικαιώθη. Οὐκοῦν ἔστησε τοῦ νόμου τὸ θέλημα, καὶ ^ιδι' οὗ πάντα ἔπραττεν ἐκεῖνος, τοῦτο αὐτὴ εἰς τέλος ἤγαγεν. Οὐκ ἄρα αὐτὸν κατήργησεν, ἀλλ' ἀπῆρτισε. Τρία τοίνυν ἐνταῦθα ἀπέδειξε, καὶ ὅτι χωρὶς νόμου δυνατόν δικαιοῦσθαι, καὶ ὅτι τοῦτο οὐκ ἴσχυεν ὁ νόμος, καὶ ὅτι ἡ πίστις αὐτῷ οὐ μάχεται. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο μάλιστα τοὺς Ἰουδαίους ἐθο-

489 ρύβει, τὸ δοκεῖν ἀπεναντίας αὐτῷ τὴν πίστιν εἶναι, δείκνυσι πλέον οὐ βούλεται ὁ Ἰουδαῖος, οὐ μόνον οὐκ οὖσαν ἐναντίαν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα σύμμαχόν τε καὶ ^μσυνεργὸν οὖσαν· οὐ μάλιστα ἐπόθουν ἀκούσαι.

^νἌλλ' ἐπειδὴ μετὰ τὴν χάριν ταύτην, δι' ἧς ἐδικαιώθημεν, καὶ πολιτείας χρεῖα, ἀξίαν ἐπιδειξώμεθα τῆς δωρεᾶς τὴν σπου-
δὴν· ἐπιδειξώμεθα δὲ, ἂν τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν ^οἀγάπην

16 γ. 31.

^γ αὐτοὺς de erat ante Montef. invitis libris. ^ω οὖσαν] εἶναι G. ^κ τότε] + οὐ-
δεμία ἦν διαφορά A.B.D.E.F.H.I. receptum a Sav. cet. ^γ οὖν accessit ex om-
nibus. ^κ φησί om. G. ^α αὐτῷ γὰρ τῷ εἰπεῖν I. et ex corr. A. ^β δυνάμεως]
συνέσεως D.E. ^γ παρασκευάζει G. ^δ οὐ om. F.I. Mox τὸν νόμον F. Ab ὥσπερ
οὖν ad καὶ ὁ παρὰ σοῦ p. 490 A. duo folia desunt in G. ^ε αὐτὴν B.E.H.
^ε αὐτῇ pro αὐτῇ A.B.D.E.F.H. Statim ἀπονοῦντα αὐτὸν hoc ord. A.D.E.
^ε φησί] + πῶς; ἀκούε D. + πῶς; μάνθανε E. ^η ἦν] οὖν I. ἦν post ἔργον
transp. D.E. ^ι ἀνθρωπον] + πάντως ἐρεῖς D.E. ^κ φησὶν om. I. ^ι δι' ὅ
πάντα] διὰ πάντα ἃ A.F. διὰ ταῦτα ἃ H. ^μ συνεργὸν οὖσαν] συνεργούσαν I.
^ν ΗΘΙΚΟΝ. Περὶ ἀγάπης, καὶ ὅτι οὐ δεῖ βασκαίνειν καὶ φθονεῖν εὐδοκμοῦντι
τῷ ἀδελφῷ, καὶ περὶ ἐλεημοσύνης. Veron. ^ο τὴν ἀγάπην Edd. τὴν om.
omnes.

μετὰ πολλῆς φυλάττωμεν τῆς σπουδῆς. Ἀγάπη δέ ἐστιν, οὐ ψιλὰ ῥήματα οὐδὲ ὕποσχεσις ἀπλῶς, ἀλλὰ προστασία καὶ δι' ἔργων ἐπίδειξις· οἷον, τὸ πένιαν λύειν, τὸ Ἰννοσοῦσιν ἀμύνειν, B τὸ κινδύνων ἀπαλλάττειν, τὸ ἐν περιστάσεσιν οὐσι παρίστασθαι, τὸ κλαίειν μετὰ κλαιόντων, τὸ χαίρειν μετὰ χαιρόντων καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀγάπης. ^αΚαίτοι δοκεῖ μικρὸν εἶναι τοῦτο, τὸ χαίρειν μετὰ χαιρόντων· σφόδρα ἰμέντοι μέγα ἐστὶ, καὶ φιλοσόφου δεόμενον γνώμης· καὶ πολλοὺς ἂν εὖροιμεν τὸ μὲν ὕπικρότερον ἀνούντας, πρὸς τοῦτο δὲ ἀτονούντας. Πολλοὶ γὰρ κλαίουσι μὲν μετὰ κλαιόντων, οὐκέτι ^ωδὲ μετὰ χαιρόντων χαίρουσιν, ἀλλὰ δακρύουσιν ἑτέρων χαιρόντων· ὅπερ ἐστὶ βασκανία καὶ φθόνος. Οὐ τοίνυν μικρὸν κατόρθωμα, τοῦ C ἀδελφοῦ χαίροντος χαίρειν, ἀλλὰ καὶ θατέρον μείζον· τάχα δὲ οὐ τοῦ κλαίειν μόνον μετὰ κλαιόντων, ἀλλὰ καὶ τοῦ παραστήναι ἐν κινδύνοις μείζον. Πολλοὶ γοῦν κινδυνεύουσι μὲν συνεκινδύνευσαν, εὐδοκιμούντων δὲ ἐδόχθησαν· τοσαύτη ἡ τῆς βασκανίας τυραννίς. Καίτοι τὸ μὲν πόνων ἐστὶ καὶ ἰδρώτων, τοῦτο δὲ προαιρέσεως καὶ γνώμης μόνον· ἀλλ' ὅμως τὸ χαλεπώτερον ὑπομείναντες πολλοὶ, τὸ εὐκολώτερον ^ατούτου οὐκ ἤνυσαν, ἀλλὰ τήκονται καὶ ἀπόλλυνται, ὅταν ἑτέρον εὐδοκί- D μούντας ἴδωσιν, ὅταν ἐκκλησίαν ὠφελουμένην ὀλόκληρον, ἢ λόγῳ ἢ ^υκαὶ ἑτέρῳ τινὶ τρόπῳ· οὐ τί χεῖρον γένοιτ' ἂν; Οὐδὲ γὰρ τῷ ἀδελφῷ λοιπὸν, ἀλλὰ καὶ τῷ θελήματι τοῦ θεοῦ ὁ τοιοῦτος μάχεται. Τοῦτο οὖν ἐννοήσας παῦσαι τῆς νόσου, καὶ εἰ μὴ τὸν πλησίον βούλει, σαντὸν γοῦν ἀπάλλαξον τῶν μυρίων κακῶν. Τί πόλεμον ἐπείσάγεις σου τοῖς λογισμοῖς; τί θορύβου τὴν ψυχὴν πληροῖς; τί χειμῶνα ἐργάζῃ; τί ^ατὰ ἄνω κάτω ποιεῖς; πῶς δυνήσῃ διακείμενος οὕτως, ^αἁμαρτιῶν ἄφεςιν E αἰτῆσαι; Εἰ γὰρ τοῖς τὰ εἰς αὐτοὺς μὴ συγχωροῦσιν οὐδὲ αὐτοὺς ἀφίησι τὰ ἁμαρτήματα, τοῖς τοὺς οὐδὲν ἡδικηκότας ἀδικεῖν ἐπιχειροῦσι ποῖαν ἄφεςιν δώσει; Ἐσχάτης γὰρ τοῦτο πονηρίας ἀπόδειξις. Οἱ τοιοῦτοι μετὰ τοῦ διαβόλου πολεμοῦσι τὴν ἐκκλησίαν· τάχα δὲ καὶ πολλῷ χεῖρον· τὸν μὲν γὰρ καὶ φυλάσσεσθαι δυνατόν, οὗτοι ^βδὲ προσωπεῖον φιλίας ὑποδύντες, λάθρα τὴν πυρὰν ἀνάπτουσιν, ^γἐαυτοὺς προτέρους εἰς

^ν πρόσρησις F.I. ^α νοσοῦσιν ἀμύνειν] Sic omnes. Edebatur νοσοῦσι συναμύνειν. ^τ τὸ pro καὶ A.B.E.F.H. Ita tacite Montef. τὸ om. I. ^α καίτοι γε et mox μέντοι γε I. ^ι μέντοι] δὲ D.E. ^ν μικρότερον D.E. et ante corr. B. ^ω δέ] + καὶ Edd. καὶ deest in omnibus. ^α τοῦτο H. ^γ καὶ om. I. ^α τὰ ἄνω κάτω] Sic omnes. Ante Montef. edebatur ἄνω καὶ κάτω. ^α ἄφεςιν ἁμαρτιῶν inverso ord. A.E.F.H.I. ^β δέ] + καὶ F.H.I. Statim φιλίας προσωπεῖον inverso ord. A.D.E.F.I. ^γ αὐτοὺς B.F.H.I. Statim πρότερον I.

τὴν κάμινον ἐμβάλλοντες, καὶ νοσοῦντες νόσον οὐ μόνον ἐλε-
θῆναι μὴ δυναμένην, ἀλλὰ καὶ πολὺν τὸν γέλωτα ἔχουσιν. Τί
490 γὰρ ὠχρίᾳς, εἶπέ μοι, ⁴καὶ τρέμεις, καὶ περιδεῖς ἔστηκας; τί
γέγονε δεινόν; ὅτι λαμπρὸς ὁ ἀδελφὸς καὶ περιφανὴς καὶ
⁵εὐδόκιμος; Οὐκοῦν στεφανοῦσθαί ⁶σε ἔδει καὶ χαίρειν καὶ τὸν
θεὸν δοξάζειν, ὅτι τὸ μέλος τὸ σὸν λαμπρὸν καὶ περιφανές.
⁷Ἀλλὰ ἀλγείς, ὅτι ὁ θεὸς ⁸δοξάζεται; Ὁρᾷς ποῦ τείνει ὁ
πόλεμος; Ἀλλ' οὐχ ὅτι ὁ θεὸς, φησὶν, ἀλλ' ⁹ὅτι ὁ ἀδελφός.
¹⁰Ἀλλὰ διὰ τούτου ἀναβαίνει πρὸς τὸν θεὸν ἡ δόξα· οὐκοῦν καὶ
ὁ παρὰ σοῦ πόλεμος. Ἀλλ' οὐ τοῦτό με λυπεῖ, φησὶν, ἀλλὰ
δι' ἐμοῦ τὸν θεὸν ἐβουλόμην δοξάζεσθαι. ¹¹Οὐκοῦν χαίρε
B εὐδοκιμοῦντος τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ δοξάζεται ¹²καὶ διὰ σοῦ πάλιν
ὁ θεός, ¹³καὶ πάντες ἐροῦσιν, εὐλογητὸς ὁ θεὸς ὁ τοιούτους ἔχων
οἰκέτας, φθόνου παντὸς ἀπηλλαγμένους, τοῖς ¹⁴ἀλλήλων συνη-
δομένους καλοῖς. Καὶ τί λέγω τὸν ἀδελφόν; Εἰ γὰρ καὶ
πολέμιος ἦν καὶ ἐχθρὸς, ὁ δὲ θεὸς δι' αὐτοῦ ἐδοξάζετο, φίλον
ἔδει ¹⁵ποιήσασθαι διὰ τοῦτο· σὺ δὲ τὸν φίλον ἐχθρὸν ποιεῖς,
ἐπειδὴ ὁ θεὸς δοξάζεται διὰ τῆς εὐδοκίμησης ¹⁶ἐκείνου. Κἂν
μὲν τὸ σῶμά ¹⁷τις θεραπεύσῃ τὸ σὸν κακῶς ἔχων, κἂν ἐχθρὸς ᾖ,
¹⁸τῶν πρώτων αὐτὸν ἡγήσῃ φίλων εἶναι λοιπόν· τὸν δὲ τοῦ
Χριστοῦ τὸ σῶμα καλλωπίζοντα, τουτέστι, τὴν ἐκκλησίαν, καὶ
C φίλον ὄντα, ἐχθρὸν ἡγῇ; Καὶ πῶς ἂν ἐτέρως τὸν πρὸς ¹⁹τὸν
Χριστὸν ἐπεδείξω πόλεμον; Διὰ τοῦτο κἂν σημειᾷ τις ποιῇ,
κἂν παρθενίαν, κἂν νηστείαν, κἂν χαμενίαν ἐπιδείξηται, καὶ
πρὸς τοὺς ἀγγέλους διὰ ταύτης ²⁰φθάσῃ τῆς ἀρετῆς, πάντων (50)
ἔσται ἐναγέστερος, τοῦτο ἔχων τὸ ἐλάττωμα, καὶ μοιχοῦ καὶ
πόρνου καὶ ληστοῦ καὶ τυμβωρύχου παρανομώτερος. Καὶ ἵνα
μή τις ὑπερβολὴν καταγνῶ τοῦ λόγου, ἐκεῖνο ἂν ἡδέως ἐροίμην
ὑμᾶς· εἰ πῦρ καὶ δίκηλλάν τις λαβὼν, τοῦτον καθήρει καὶ
D ἐνεπίμπρα τὸν οἶκον, καὶ τουτὶ κατέσκαπτε τὸ θυσιαστήριον,
οὐκ ἂν λίθοις ²¹αὐτὸν ἕκαστος ἐβαλλε τῶν παρόντων, ὡς ἐναγῇ

⁴ καὶ τρέμεις om. A.E.H.I. Leguntur in Flor. p. 242. (Tom. xii. p. 544 B.)

⁵ εὐδόκιμος A.D.E.F.H.I. Flor. δόκιμος Edd. ⁶ σε ἔδει] Sic libri omnes cum Flor. δεῖ (om. σε) Veron. Sav. Mor. σε δεῖ Ben. Statim καὶ χαίρειν om. I. ⁷ δοξάζεται] + καὶ ποίας οὐχὶ μανίας τοῦτο ὑπερβολή; D.E. ⁸ ὅτι, quod aberat ante Montef. est in A.B.D.E.F.I. Post ἀδελφός vulgo addunt δοξάζεται, damnantibus libris. ⁹ ἀναβαίνει πρὸς τ. θ. pro πρὸς τ. θ. ἀναβαίνει A.B.E.F.H.I. ¹⁰ οὐκοῦν] + καὶ G. ¹¹ καὶ om. F.H.I. Flor. ¹² καὶ πάντες] ὅταν γὰρ ᾖς οὕτως ἐπὶ τῷ ἀδελφῷ διακείμενος, πάντες D.E. ¹³ ἀλλων G. Statim ἡδομένους A.D.E.F.H.I. ¹⁴ ποιῆσαι G. ¹⁵ τῆς ἐκείνου D.E. ¹⁶ θεραπεύσῃ τις inverso ord. A.F.H.I. κἂν μὲν—τὸ σὸν] καὶ τὸ μὲν σὸν εἰ θεραπεύσῃ τις σῶμα D.E. ¹⁷ τὸν πρώτων αὐτῶν ἡγῇ σὺ φίλον εἶναι λ. G. ¹⁸ τὸν om. A.E. Flor. ¹⁹ φθάσῃ τῆς ἀρ. pro τῆς ἀρ. φθάσῃ libri omnes et Flor. ²⁰ αὐτὸν ἕκαστος pro ἕκαστος αὐτὸν A.E.F.G.H.I.

καὶ παράνομον; Τί οὖν, ἂν τοῦ πυρὸς τούτου ^ωδαπανητικωτέρα τις φέρῃ φλόγα, τὴν βασκανίαν λέγω, οὐχὶ λίθων οἰκοδομὰς καθαιρούσαν, οὐδὲ χρυσοῦν θυσιαστήριον κατασκάπτουσαν, ἀλλὰ τὸ πολὺ καὶ τῶν ^χτοιχῶν καὶ τοῦ θυσιαστήριου τιμιώτερον, τῶν διδασκάλων τὴν οἰκοδομὴν ἀνατρέπουσαν καὶ λυμαινομένην, ποίας ἂν εἴῃ συγγνώμης ἄξιος; Μὴ γάρ μοι λεγέτω τις, ὅτι πολλάκις ^γἐπιχειρήσας οὐκ ἴσχυσεν ἀπὸ γὰρ τῆς γνώμης τὰ πράγματα ^κρίνεται· ἐπεὶ καὶ ὁ Σαουλ ἀπέκτεινε τὸν Δαυὶδ, εἰ καὶ μὴ ^αἐπέτυχεν. Οὐκ ἐννοεῖς, εἰπέ μοι, Εἴ ὅτι τοῖς προβάτοις ^βἐπιβουλεύεις τοῦ Χριστοῦ, τῷ ποιμένι πολεμῶν; ^ετοῖς προβάτοις, ὑπὲρ ὧν καὶ τὸ αἷμα ἐξέχεεν ὁ Χριστὸς, ^δκαὶ πάντα καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν ἡμᾶς ἐκέλευσεν; Οὐκ ἀναμιμνήσκεις ^εσαυτὸν, ὅτι ὁ μὲν δεσπότης σου τὴν δόξαν ^ιτὴν σὴν ἐζήτησε, καὶ οὐχὶ τὴν ἑαυτοῦ, σὺ δὲ ^βοὐ τὴν τοῦ δεσπότου ζητεῖς, ἀλλὰ τὴν ^ηἑαυτοῦ; Καίτοι εἰ τὴν ἐκείνου ἐζητεῖς, τότε ἂν καὶ τῆς σῆς ἐπέτυχες· τὴν δὲ σὴν ζητῶν πρὸ τῆς ἐκείνου, οὐδὲ ταύτης ἀπολαύσῃ ποτέ.

Τίς οὖν ἔσται θεραπεία τούτου; Κοινῇ πάντες εὐξώμεθα, καὶ μίαν ὑπὲρ αὐτῶν ἀνενέγκωμεν φωνήν, ὡς ὑπὲρ τῶν ἐνεργουμένων. Καὶ γὰρ ^ιοὗτοι ἀθλιώτερον ἐκείνων διάκεινται, ὅσῳ ⁴⁹¹ καὶ προαιρέσεώς ἐστιν ἡ ματία. Εὐχῆς γὰρ δεῖται τὸ νόσημα τοῦτο, καὶ πολλῆς τῆς δεήσεως. Εἰ ^κγὰρ ὁ μὴ φιλῶν τὸν ἀδελφόν, ^ικᾶν χρήματα κενώσῃ, ^μκᾶν ἐν μαρτυρίῳ διαλάμψῃ, οὐδὲν ἀνέει πλέον· ὁ καὶ πολεμῶν τῷ μηδὲν ἡδικηκότι, ἐννόησον πόσης ἂν ^ηεἴ τι τιμωρίας ἄξιος. Οὗτος καὶ Ἑλλήνων χείρων. ^οΕἰ γὰρ τὸ φιλεῖν τοὺς φιλοῦντας οὐδὲν πλέον ἡμᾶς ἀφίησιν ἐκείνων ἔχειν, ὁ τοῖς φιλοῦσι βασκαίνων ποῦ στήσεται, εἰπέ μοι; Καὶ γὰρ τοῦ πολεμεῖν χεῖρόν ἐστι τὸ βασκαίνειν. Ὁ μὲν γὰρ πολεμῶν, τῆς αἰτίας λυθείσης δι' ἣν ὁ πόλεμος, καὶ τὴν ἔχθραν κατέλυσεν· ὁ δὲ βάσκανος οὐδέποτε ἂν γένοιτο φίλος. Καὶ ὁ μὲν ^ρφανερὰν τὴν μάχην ἐπιδείκνυται, ὁ δὲ συνεσκιασμέ-^Βνην· καὶ ὁ μὲν αἰτίαν ^ιπολλάκις ἔχει εἰπεῖν εὐλογον τοῦ πολέμου, ὁ δὲ οὐδὲν ἕτερον ἢ ματίαν καὶ γνώμην Σατανικὴν.

^ω δαπανητικώτερον F.G.H. ^χ τοιχῶν] λίθων G. ^γ ἐπιχειρήσας I. ^κ κρίνονται F.H.I. ^α ἐτυχεν G. ^β ἐπιβουλεύῃ H. Statim τοῖς τοῦ Χρ. I. ^ε καὶ τοῖς Edd. καὶ om. A.B.D.E.F.I. Post προβάτοις, in marg. habet πολεμεῖς F. ^δ καὶ πάντα ποιεῖν ἡμᾶς καὶ πάσχειν ἐκέλευσεν G. ^ε ἑαυτὸν F.G.H. ^ι ἐζήτησε τὴν σὴν in verso ord. A.E.F.H.I. ^β οὐ] οὐχὶ B.D. οὐδέ A.E. ^η σεαυτοῦ D.E.G. ^ι οὗτοι] οὗτος A.F.H. Mox ἐκείνων διάκεινται pro διάκεινται ἐκείνων omnes. ^κ γὰρ] δὲ D.E. ^μ κᾶν] Sic D.E.G. Flor. p. 261. (Tom. xii. p. 552 A.) Statim διακενώσῃ A.F.H. ^μ κᾶν] καὶ F.H.I. ^η εἴη om. G. ^ο εἰ] καὶ G. ^ρ φαν. τὴν μ. pro τὴν μ. φαν. omnes. ^ι πολλάκις] ἀπολογίας G. ἔχει πολλάκις in verso ord. A.E.F.H.I.

Τίνι οὖν ἂν τις τὴν τοιαύτην παραβάλοι ψυχὴν; ποία ἐχίδνη; ποία ἀσπίδι; ποίῳ σκώληκι; τίνι κανθάρῳ; Οὔτε γὰρ ἐναγέστερον, οὔτε πονηρότερόν τι τῆς τοιαύτης ψυχῆς. Τοῦτο γὰρ, τοῦτο τὰς ἐκκλησίας ἀνέτρεψε, τοῦτο τὰς αἵρέσεις ἔτεκε, τοῦτο ἀδελφικὴν ὥπλισε χεῖρα, καὶ αἵματι δικαίου δεξιὰν βαπτισθῆναι ἐποίησε, καὶ νόμους ἀνέσπασε φύσεως, καὶ τῷ θανάτῳ τὰς θύρας ἀνέῴξε, καὶ τὴν ἁρὰν ἐκείνην εἰς ἔργον ἤγαγε, καὶ οὔτε ὠδίνων οὔτε γονέων οὔτε ἄλλου ἑτινὸς ἀναμνησθῆναι τὸν ἄθλιον εἶατεν ἐκείνον, ἀλλ' οὕτως αὐτὸν ἐξεβάκχευσε, καὶ εἰς τοσοῦτον ἤγαγεν οἰστρον, ὥς καὶ τοῦ θεοῦ παρακαλοῦντος καὶ λέγοντος, ¹⁷ "Πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφὴ αὐτοῦ, καὶ σὺ ἄρξεις αὐτοῦ," μὴδὲ οὕτως ἐνδοῦναι. ¹ Καίτοι καὶ τοῦ ἐγκλήματος αὐτὸν ἀφῆκε, καὶ τὸν ἀδελφὸν ὑπέταξεν· ἀλλ' ὅμως οὕτως ἀνίατον τὸ νόσημα τοῦτο, ὥς καὶ μυρίων φαρμάκων ἐπικειμένων, τὴν οἰκίαν ἠ ἀναβλύζειν σηπεδόνα. Τίνος γὰρ ἔνεκεν ἀλγείς, ὦ πάντων ^D ἀθλιώτερε σύ; ὅτι ἐτιμήθη ὁ Ἰθεός; Ἀλλὰ τοῦτο γνώμης Σατανικῆς. Ἀλλ' ὅτι παρενδοκίμησεν ὁ ἀδελφός; Ἀλλ' ἔξεστι καὶ σοὶ πάλιν αὐτὸν παραδραμεῖν. Ὡστε εἰ βούλει νικῆσαι, μὴ σφάξης μὴδὲ ἀνέλῃς, ἀλλ' ἄφες μένειν, ἵνα τηρῇται τῶν παλαισμάτων ἡ ὑπόθεσις, καὶ νίκησον ζῶντα· οὕτω γὰρ σοι λαμπρὸς ὁ στέφανος ἔμελλεν ἔσεσθαι. ² νυνὶ δὲ ἀνελών, ³ μείζονα κατὰ σαυτοῦ τῆς ἡττης ἐκφέρεις τὴν ψῆφον. Ἀλλ' οὐδὲν ^b τούτων ἡ βασκανία ^c οἶδε. Τίνος δὲ ἔνεκεν καὶ δόξης ἑρᾶς ἐν ἐρημίᾳ τοσαύτῃ; ^d αὐτοὶ γὰρ μόνοι τότε τὴν γῆν ᾤκουν. ^E Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο αὐτὸν ἐπέσχευεν, ἀλλὰ πάντα ἀπὸ τῆς ψυχῆς ⁵¹ ^{ρίψας}, ἵστατο μετὰ τοῦ διαβόλου καὶ παρετάττετο· καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἦν ὁ στρατηγῶν τότε μετὰ τοῦ Κάιν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἤρκεσεν αὐτῷ τὸ γενέσθαι θνητὸν τὸν ἄνθρωπον, καὶ τῷ τρόπῳ τοῦ θανάτου μείζονα τὴν τραγωδίαν ἐπεχειρεῖ ποιῆσαι, καὶ ἀνέπειθεν ἀδελφοκτόνον γενέσθαι. Ἠπείγετο γὰρ καὶ ὠδινεν ἰδεῖν τὴν ἀπόφασιν εἰς ἔργον ἐκφερομένην ὁ μὴδέποτε ἐκ τῶν ἡμετέρων κορεννύμενος κακῶν. Ὡςπερ ^e ἂν εἴ τις δεσμώτην ἔχων ἐχθρὸν, ^f ἀπόφασιν δεξάμενον ^g ἰδὼν, πρὶν ἢ τὴν πόλιν

¹⁷ Gen. iv. 7.

¹ ἁρὰν] ἀπόφασιν E. ² τινὸς] οὐδενὸς A.D.E.F.H. ³ καίτοι pro καίτοιγε A.B.E.F.H.I. ⁴ ὥς καὶ] ὥστε G. ⁵ ἀναβλύζειν omnes, ut tacite edidit Montef. ἀναβλύζει (ισ. ἀναβλύζειν Sav. marg.) Veron. Sav. Mor. ⁶ πάντος G. ⁷ θεός] + ἀλγείς G. ⁸ νῦν A.D.E.I. ⁹ μείζονα—τῆς ἡττης] καὶ μείζονα κατὰ τῆς ἑαυτοῦ ἡττης G. Statim ἐκφ. τ. ψ. pro τ. ψ. ἐκφ. omnes. ^b τούτων om. E. ^c εἶδεν F.G. ^d αὐτοὶ pro οὗτοι A.D.E.F.G.H.I. ^e ἂν] οὖν D.E. εἰ om. G. ^f ἀπόφασιν] εἰτα ἀπόφ. D.E. ισ. καὶ ἀπόφ. Sav. marg. ^g ἰδὼν] ᾗδῃ ἂν G.

ἐξελθεῖν, ἐπείγοιτο καὶ ἔνδον σφαττόμενον ἰδεῖν, καὶ μὴδὲ τὸν προσήκοντα ἡ ἀναμένοναι καιρόν· οὕτω δὴ καὶ ὁ διάβολος τότε, καίτοιγε ἀκούσας ὅτι εἰς γῆν ἀπελεύσεται ἰὸ ἄνθρωπος, ὥδινέ 492 τι πλεόν ἰδεῖν, υἱὸν πρὸ πατρὸς τελευτῶντα, καὶ ἀδελφὸν ἡ ἀδελφὸν ἀναιροῦντα, καὶ ἄωρον καὶ βιαίαν σφαγὴν.

Εἶδες πρὸς πόσα ὑπηρετήσεν ὁ φθόνος; πῶς τὴν ἀκόρεστον τοῦ διαβόλου γνώμην ἐνέπλησε, καὶ τοσαύτην αὐτῷ παρέθηκε τράπεζαν, ὅσῃν ἰδεῖν ἐπεθύμησεν ἐκεῖνος; Ἐφύγωμεν τοίνυν τὸ νόσημα. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι τὸ πῦρ ἐκεῖνο διαφυγεῖν τὸ ἡτοιασμένον τῷ διαβόλῳ, μὴ ταύτης ἡ ἀπαλλαγέντας τῆς ἀρρωστίας ἀπαλλαγησόμεθα δὲ, ἂν ἐννοήσωμεν πῶς τε ἡμᾶς ἡγάπησε, καὶ ἀλλήλους ἐκέλευσεν ἀγαπᾶν ὁ Χριστός. Πῶς οὖν ἡμᾶς ἡγάπησε; Τὸ αἷμα τὸ τίμιον ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν B ἐχθρῶν ὄντων καὶ τὰ μέγιστα ὁ ἡδίκηκότων. Τοῦτο καὶ σὺ ποίησον ῥεπὶ τοῦ ἀδελφοῦ· διὰ γὰρ τοῦτό φησιν, 18 “Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα οὕτως ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ ἡγάπησα ὑμᾶς.” Μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὕτω τὸ μέτρον ἵσταται· αὐτὸς γὰρ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν τοῦτο ἐποίησεν. Ἄλλ’ οὐ βούλει τὸ αἷμα δοῦναι τὸ σαντοῦ ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ; Τί οὖν καὶ τὸ ἐκεῖνου ἐκχέεις, ἐκ διαμέτρου παρακούων τῆς ἐντολῆς; Καίτοι αὐτὸς μὲν ὅπερ ἐποίησεν, οὐκ ἐξ ὀφειλῆς· σὺ δὲ ἂν ποιῇς, C ὀφειλὴν λοιπὸν πληροῖς. Ἐπεὶ καὶ ἐκεῖνος ὁ τὰ μυρία τάλαντα λαβὼν, καὶ τὰ ἑκατὸν δηνάρια ἀπαιτῶν, οὐ διὰ τοῦτο ἐκολάζετο μόνον, ὅτι ἀπῆτει, ἀλλ’ ὅτι οὐδὲ τῇ εὐεργεσίᾳ ὡ γέγονε βελτίων, οὐδὲ ἄρξαντος ὡ τοῦ δεσπότου κατηκολούθησε, καὶ τὸ χρέος ἀπέδωκε. Καὶ γὰρ χρέος ἦν λοιπὸν τὸ παρὰ τοῦ ὡ δούλου γινόμενον, εἵγε ἐγένετο. Ὑ καὶ γὰρ ἅπαντα ἅπερ ποιοῦμεν, ὀφειλὴν ὡ πληροῦντες ποιοῦμεν. Διὸ καὶ αὐτὸς ἔλεγεν, 19 “Ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε ὅτι ἀχρεῖοι δούλοι ἐσμεν· ἃ γὰρ ὀφείλομεν ποιῆσαι, ὡ ἐποιήσαμεν.” Κἂν ἀγά- D πην τοίνυν ἐπιδειξώμεθα, κἂν χρήματα δώμεν τοῖς δεομένοις, ὀφειλὴν πληροῦμεν· ὡ οὐχ ὅτι κατῆρξεν αὐτὸς εὐεργεσιῶν μόνον,

18 Joan. xiii. 34.

19 Luc. xvii. 10.

ἡ ἀναμένει A.D.E. ἰ ὁ om. G. ἡ ἀδελφὸν om. F.I. ἰ φύγωμεν G.
 ἢ οὐκ ἔστι om. G. ἡ ἀπαλλαγέντας H. ὡ ἡμαρτηκότων B.G. Ita Veron.
 ῥεπὶ μετὰ G. et ex corr. I. ὡ ἵνα om. G. Mox καθὼς καὶ ἐγὼ idem.
 ὡ τοῦ + τοῦ G. ὡ ἐκεῖνου + αἷμα A.E.F.H.I. ὡ καὶ aberat ante Montef.
 Habent A.B.E.F.G.H.I. ὡ ἐγένετο G. ὡ τοῦ om. G. ὡ δούλου] διαβόλου
 H. Statim γινόμενον pro γενόμενον omnes. Ὑ καὶ γὰρ ἅπαντα] ἅπαντα τοίνυν
 καὶ ἡμῖς D.E. ὡ πληροῦντες ποιοῦμεν] Sic A.B.D.E.F.G.H. ut edidit
 Montef. ποιοῦντες πληροῦμεν Veron. Sav. Mor. πληροῦμεν ποιοῦντες I.
 ὡ ἔλεγεν + ὅτι G. ὡ πεποιήκαμεν A.D.E.F.H.I. ὡ οὐχ ὅτι — ἀλλ’] οὐ
 μόνον δὲ ὀφειλὴ τὸ πρᾶγμα, ὅτι προκατῆρξεν αὐτὸς τῶν εὐεργεσιῶν, ἀλλ’ D.E.

ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ αὐτοῦ διανεμόμεν, ἂν ^αποτε δώμεν. Τί τοίνυν ἀποστερεῖς ^εσεαυτὸν ὦν αὐτός σε βούλεται κύριον εἶναι; Διὰ τοῦτο γάρ σοι ἐκέλευσεν αὐτὰ δοῦναι ἑτέρῳ, ἵνα σὺ αὐτὰ ἔχῃς. Ἔως μὲν γὰρ ἂν μόνος κατέχῃς, οὐδὲ αὐτὸς ἔχεις· ὅταν ^εδὲ ἑτέρῳ δῶς, τότε καὶ αὐτὸς ἔλαβες. Ἄρά τι τούτου τοῦ φίλτρον γένοιτ' ἂν ἴσον; Αὐτὸς ἐξέχεε τὸ αἷμα ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ^ηχρήματα ὑπὲρ τοῦ εὐεργέτου· αὐτὸς ἰπὸ αἷμα τὸ ἑαυτοῦ, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ χρήματα τὰ οὐχ ἡμῶν· αὐτὸς πρὸ ἡμῶν, Εἰ ἡμεῖς δὲ οὐδὲ μετ' αὐτόν· αὐτὸς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ὠφελείας. ^κΟὐδὲ γὰρ αὐτῷ τι γίνεται πλέον ἐκ τῆς ἡμετέρας φιλανθρωπίας, ἀλλὰ τὸ πᾶν εἰς ἡμᾶς περιίσταται κέρδος. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ κελευόμεθα αὐτὰ ^ιδοῦναι, ἵνα μὴ αὐτῶν ἐκπέσωμεν ἡμεῖς. Ὡσπερ γὰρ εἰ παιδίῳ τις ἀργύριον δόψῃ μικρῷ, ^μκαὶ κελεύει κατέχειν σφοδρῶς, ἢ ^νκαὶ τῷ οἰκέτῃ δοῦναι φυλάττειν, ὥστε μὴ ἐξεῖναι ἀρπάσαι τῷ βουλομένῳ· οὕτω ^οδὴ καὶ ὁ θεὸς ποιεῖ. Δὸς γὰρ τῷ δεομένῳ, 493 φησὶν, ἵνα μὴ ἀρπάσῃ τις αὐτὰ ἀπὸ σοῦ, οἷον ἢ συκοφάντης, ἢ διάβολος, ἢ κλέπτης, ἢ μετὰ πάντας ὁ θάνατος. Ἔως μὲν γὰρ ἂν αὐτὸς ^ραὐτὰ κατέχῃς, οὐκ ἀσφαλῶς κατέχεις· ^ςεἰ δὲ ἐμοὶ αὐτὰ δῶς διὰ τῶν πεινήτων, ἐγὼ σοι φυλάττω μετὰ ἀκριβείας ἅπαντα, καὶ ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι μετὰ πολλῆς αὐτὰ ἀποκαταστήσω ^επεριουσίας. Οὐ γὰρ ἵνα ἀφέλωμαι λαμβάνω, ἀλλ' ἵνα πλείονα ποιήσω, ἵνα ἀκριβέστερον φυλάξω, ἵνα κατ' ἐκείνόν σοι αὐτὰ τηρήσω τὸν χρόνον, καθ' ὃν οὐδεὶς ὁ δανείζων ^ιοὐδὲ ὁ ἐλεῶν ἐστί.

Τί ^γγένοιτ' ἂν οὖν ἡμῶν ὠμότερον, ^ωμετὰ τοιαύτας ὑποβσχέσεις μὴ ἀνεχομένων αὐτῷ δανείζειν; Τοιγάρτοι διὰ τοῦτο ἔρημοι καὶ γυμνοὶ καὶ πένητες πρὸς αὐτὸν ἀπερχόμεθα, τὰ πιστευθέντα οὐκ ἔχοντες, ὅτι μὴ τῷ πάντων αὐτὰ ἀκριβέστερον φυλάττοντι παρακατατιθέμεθα. Διὸ καὶ τὴν ἐσχάτην δώσομεν δίκην. Τί γὰρ καὶ ἐγκαλούμενοι δυνησόμεθα εἰπεῖν ὑπὲρ τῆς ἀπωλείας ^ςαὐτῶν; ποίαν πρόφασιν προβαλέσθαι; τίνα

^αποτε] τὰ πάντα B.D.E.H. ^εεαυτὸν B.E. Mox σε om. B. ^ιἂν assumptum ex H.I. Flor. p. 352. (Tom. xii. p. 590 C.) Statim κατέχευε pro κατέχεις omnes. ^ςδὲ]+καὶ G. καὶ ante αὐτὸς om. E. ^ηAbsunt in G. χρήματα etc. ad καταλείπειν p. 495 A. antiquae manus folia quatuor. ^ιτὸ]+τίμιον D.E. ^κοὐδὲ] οὐ B. ^μδιδόναι A.D.E.F.H.I. ^νκαὶ accessit ex nostris omnibus. ^ρκαὶ om. I. Mox κατέχειν pro φυλάττειν idem. ^ςδὴ om. A.E.F.H.I. Flor. ^εαὐτὰ est in libris omnibus, non in Edd. ^ζοὐκ ἀσφ. κατέχεις] ἀπολλύται B. ^ηἂν A.B.D.E.I. ^θτῆς περιουσίας Edd. τῆς om. A.B.D.E.H.I. ^ιοὐδὲ] καὶ I. ὁ ante ἐλεῶν om. A.B.E.F.I. ^κγένοιτ' ἂν οὖν pro οὖν γένοιτ' ἂν omnes. ^ωμετὰ] μηδὲ μετὰ (om. proximo μὴ) A.E.F.H.I. ^ςαὐτῶν omnes. epitum Brix. Edebatur ἐαυτῶν.

ἀπολογίαν; Τίνος γὰρ ἔνεκεν οὐκ ἔδωκας; ἀπιστεῖς, ὅτι λήψῃ
 πάλιν; Καὶ πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; ὁ γὰρ μὴ ὡς τῷ δεδω-
 κότε δούς, πῶς οὐ πολλῷ μᾶλλον μετὰ τὸ λαβεῖν δώσει; Ἀλλὰ
 τέρπει σε αὐτῶν ἡ ὄψις; Οὐκοῦν πολλῷ μᾶλλον διὰ τοῦτο
 δός, ἵνα ²ἐκεῖ σε τέρψῃ μεζώνως, ὅτε οὐδεὶς αὐτὰ ἀφαιρήσεται· C
 ὡς νῦν γε κατέχων ³καὶ μυρία πείσῃ δεινά. Καθάπερ γὰρ
 κύων, οὕτως ἐνᾶλλεται τοῖς πλουτοῦσιν ὁ διάβολος, ὥσπερ
 ψωμὸν ἢ πλακοῦντα παιδίου ⁴κατέχοντος ἀποσπάσαι θέλων.
 Δώμεν τοίνυν αὐτὰ τῷ πατρί. Κἂν ἴδῃ τοῦτο ὁ διάβολος
⁵γενόμενον, ἀναχωρήσει πάντως· ἀναχωρήσαντος δὲ ἐκείνου,
 τότε σοι μετὰ ἀσφαλείας αὐτὰ ὁ πατὴρ δώσει πάντα, ὅταν μὴ
 δύνηται ἐνοχλεῖν ἐκεῖνος, κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα. Ὡς
 νῦν γε τῶν μικρῶν πιυιδίων τῶν ὑπὸ κυνιδίων ἐνοχλουμένων D
 οὐδὲν διαφέρουσιν οἱ πλουτοῦντες, πάντων ὑλακτούντων περὶ
 αὐτοὺς, σπαραττόντων, ἐλκόντων, οὐκ ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ
 καὶ παθῶν ἀνελευθέρων, γαστριμαργίας, μέθης, κολακείας, ἀσελ-
 γείας ἀπάσης. Κἂν μὲν δανείζειν δέῃ, τοὺς ⁶πολὺ δίδοντας
 περιεργαζόμεθα, καὶ τοὺς εὐγνώμονας περισκοποῦμεν· ἐνταῦθα
 δὲ τοῦναντίον ποιούμεν· τὸν μὲν εὐγνωμονοῦντα θεὸν, καὶ οὐχὶ
 ἑκατοστήν, ἀλλὰ ἑκατονταπλασίονα παρέχοντα ὑφίεμεν, τοὺς
 δὲ οὐκ ἀποδύσαντας ἡμῖν οὐδὲ τὸ κεφάλαιον, τούτους ἐπιζη- E
 τοῦμεν. Τί γὰρ ἡμῖν ἡ γαστήρ ἀποδώσει τὰ πλείονα κατανα-
 λίσκουσα; Κόπρον καὶ φθοράν. Τί ⁷δὲ ἡ κενοδοξία; Φθόρον
 καὶ βασκανίαν. Τί δὲ ἡ φειδωλία; Φροντίδα καὶ μέριμναν.
 Τί δὲ ἡ ἀσέλγεια; Γέενναν καὶ σκώληκα ἰοβόλυν. Οὗτοι γὰρ
 τῶν πλουτοῦντων οἱ χρεώσται, τούτους τοῦ κεφαλαίου τοὺς
 τόκους ⁸καταβάλλοντες, τὰ ἐνταῦθα κακὰ καὶ τὰ προσδοκώμενα
 δεινά. Τούτοις οὖν, εἰπέ μοι, ⁹δανειοῦμεν ἐπὶ τοσαύτῃ κο-
 λάσει, καὶ οὐ πιστεύσομεν αὐτὰ τῷ Χριστῷ ¹⁰τῷ τὸν οὐρανὸν
 προτείνοντι, τὴν ζωὴν τὴν ἀθάνατον, τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ;
 καὶ ποῖαν ἔχομεν ἀπολογίαν; Τίνος γὰρ ἔνεκεν οὐ δίδωσ τῷ καὶ 49+
¹¹δῶσιν πάντως, καὶ πλείονα δῶσιν; Τάχα ὅτι διὰ πολλοῦ
¹²δίδωσι χρόνον. Καίτοι γε καὶ ἐνταῦθα δίδωσιν· ἀψευδὴς γάρ
¹³ἐστὶν ὁ λέγων, ²⁰“ Ζητεῖτε τὴν βασιλείαν ¹⁴τῶν οὐρανῶν, καὶ
 ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν.” Εἶδες φιλυτιμίας ὑπερ-

²⁰ Matth. vi. 33.

⁷ τῷ om. B.D.E. ² ἐκεῖ σε] Sic F. fortasse alii. ἐκέισε Edd. ³ καὶ
 om. I. ⁴ κατέχοντος om. E. ⁵ γινόμενον I. ⁶ πολλὰ H. ⁷ δε] διὰ
 ter A.D.E. ⁸ καταβάλλοντες est in libris omnibus et Flor. p. 341. (Tom.
 xii. p. 585 C.) καταβαλόντες Veron. Sav. Mor. ⁹ δανείσομεν B.D.E.F. et
 tacite Montef. ¹⁰ τῷ om. A.E.F.I. ¹¹ δῶσιν om. B. ¹² δίδωσι om. B.
¹³ ἐστὶν om. I. Flor. Statim ὁ εἰπὼν I. ¹⁴ τῶν οὐρανῶν] τοῦ θεοῦ A.D.E.

βολήν; Ἐκεῖνά σοι ^ατετήρηται, φησί, καὶ οὐ μειοῦται ταῦτα δὲ τὰ ἐνταῦθα ἐν τάξει προσθήκης καὶ περιουσίας δίδωμι. Χωρὶς δὲ τούτων, καὶ τὸ διὰ μακροῦ λαβεῖν τοῦ χρόνου πλεονάζει σοι τὸν πλοῦτον· ὁ γὰρ τόκος γίνεται ^οπλείων. Καὶ Β γὰρ ^ρκαὶ ἐπὶ τῶν δανειζομένων τοῦτο ὀρώμεν τοὺς δανειστὰς ποιοῦντας, προθυμότερον τοῖς μετὰ πολὺν καταβάλλουσι χρόνον δανείζοντας. Ὁ μὲν γὰρ ^ιτὸ πᾶν εὐθέως ἀποδοὺς ἐνέκοψε τοῦ τόκου τὸν δρόμον· ὁ δὲ ἐπὶ πλείονα κατασχὼν χρόνον, καὶ τὴν ἐργασίαν πλείω πεποίηκεν. Εἶτα ἐπὶ ἀνθρώπων μὲν οὐ δυσχεραίνομεν τὴν ἀναβολήν, ἀλλὰ καὶ σοφίζομεθα αὐτὴν πλείω γενέσθαι, ^εἐπὶ θεοῦ δὲ οὕτω μικροψύχως διακεισόμεθα, ὥς διὰ τοῦτο ὀκνεῖν καὶ ἀναδύεσθαι; Καίτοιγε, ὅπερ ἔφην, καὶ ἐνταῦθα δίδωσι, καὶ μετὰ τῆς εἰρημένης αἰτίας καὶ ἕτερόν τι C μείζον οικονομῶν ἐκεῖ ταμιεύεται τὸ πᾶν. Τὸ γὰρ μέγεθος τῶν διδομένων, καὶ τὸ κάλλος τῆς δωρεᾶς ἐκείνης ὑπερβαίνει τῆς παρούσης ζωῆς τὴν εὐτέλειαν. Οὐδὲ γὰρ δυνατόν ἐν σώματι φθαρτῷ καὶ ἐπικήρῳ τοὺς ἀμαράντους ἐκείνους δεξασθαι στεφάνους, οὐδὲ ἐν τῇ παρουσίᾳ διαγωγῇ, ^κκαὶ θορυβώδει καὶ ταραχῇ γεμούσῃ καὶ πολλὰς ἐχούσῃ τροπὰς, τὴν ἀκίνητον ἐκείνην καὶ ^ατάρακτον λῆξιν ^νἀναλαβεῖν. Σὺ δὲ, εἰ μὲν τις σοι χρυσίον ὀφείλων ἐν ἀλλοτρίᾳ διατρίβοντι γῇ, καὶ οὔτε οἰκέτας ἔχοντι, ^ωοὔτε δυναμένῳ εἰς τὴν ^κοικίαν μετακομίσαι, δώσειν ^υἐπηγγέλ- D λετο τὸ δάνεισμα, μυρία ἂν παρεκάλεσας, ὥστε μὴ ἐπὶ τῆς ξένης, ἀλλ' οἱκοι μᾶλλον ^ααὐτὰ καταβαλεῖν· τὰ δὲ πνευματικὰ ἐκεῖνα καὶ ἀπόρρητα ἐνταῦθα ἀξιοῖς λαβεῖν; καὶ πόσης ταῦτα ἀνοίας; ^αἌν μὲν γὰρ ἐνταῦθα ^αλάβης, φθαρτὰ λήψῃ πάντως· ἂν δὲ ἐκείνον τὸν καιρὸν ἀναμείνης, ^βἄφθαρτα ἀποδώσει σοι καὶ ἀκήρατα· ἂν ἐνταῦθα λάβης, ^γμόλιβδον ἔλαβες· ^δἂν δὲ ἐκεῖ, χρυσὸν δόκιμον. Πλὴν οὐδὲ τῶν ἐνταυθὰ σε ἀπεστέρησε. Μετὰ γὰρ ἐκείνης τῆς ὑποσχέσεως καὶ ἑτέραν τέθεικεν οὕτω (53) λέγων, ὅτι πᾶς ὁ τῶν ἐκεῖ πραγμάτων ἐρῶν ἑκατονταπλασίονα λήψεται ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, καὶ ζῶν αἰώνιον κληρονομήσει.

^α τετήρ. φησί pro φησι τετήρ. A.B.D.E.F.I. Tum τετήρηται et μειοῦται A. D.E.F.H.I. τετήρηται et μειοῦνται Edd. ^ο πλείων pro πλέων A.B.D.E. Flor. πλείων H. ^ρ καὶ accessit ex A.B.D.F.H.I. Flor. Superscriptum habet E.

^ι τὸ πᾶν εὐθέως pro εὐθ. τὸ πᾶν A.D.E.F.H.I. Flor. ^κ ἐπὶ δὲ θεοῦ οὕτω A.D.E.F. non Flor. ^ε καὶ θορυβώδει] τῇ θορύβῳ D.E. ^α ἀτάραχον D.I.

Ante Montef. edebatur τὴν ἀκίνητον καὶ ἀτάρακτον ἐκείνην καὶ ἀτάραχον λῆξιν, ex duplici scriptura. Solus B. ut videtur, verborum ordinem τὴν ἀκίνητον καὶ ἀτάρακτον ἐκείνην λῆξιν servat. ^ν ἀναλαβεῖν pro καταλαβεῖν omnes.

^ω οὐδὲ F.H.I. ^κ οἰκίαν] Sic A.D.F.I. οἰκείαν (sic) H. ἀλλοδαπὴν E. μεταοικίαν Edd. ^υ ἐπηγγέλτο H. ^α αὐτὸ B. αὐτὰ om. I. ^β λάβης pro λάβοις omnes. ^γ ἄφθ. καὶ ἀκέρ. ἀποδώσει σοι hoc ord. A.D.E.F.H.I.

^δ ἂν] εἰάν B.D.F.

Εἰ δὲ οὐ λαμβάνομεν ἑκατονταπλασίονα, ἡμεῖς αἴτιοι μὴ δανεί-
ζοντες τῷ δυναμένῳ τοσοῦτον δοῦναι· ἐπεὶ οἱ γε δόντες ἅπαντες
τοσαῦτα ἔλαβον, καίτοι γε ὀλίγα δόντες. Τί γὰρ μέγα ἔδωκεν
ὁ Πέτρος, εἰπέ μοι; οὐχὶ δίκτυον διερρωγὸς καὶ κάλαμον καὶ
ἄγκιστρον μόνον; Ἄλλ' ὅμως αὐτῷ τὰς οἰκίας τῆς οἰκουμένης
ἀνέωξεν ὁ θεός, καὶ γῆν καὶ θάλατταν ἠπλώσε, καὶ πάντες
αὐτὸν εἰς τὰ αὐτῶν ἐκάλουν· μᾶλλον δὲ τὰ αὐτῶν πωλοῦντες
πρὸς τοὺς ἐκείνων ἔφερον πόδας, οὐδὲ εἰς χεῖρας ἐμβάλλοντες·
οὐ γὰρ ἐτόλμων· τοσαύτην μετὰ τῆς δαψιλείας καὶ τὴν τιμὴν
αὐτοῖς ἀπένεμον. Ἄλλ' ἐκεῖνος Πέτρος ἦν, φησί. Καὶ τί
τοῦτο, ἄνθρωπε; Οὐδὲ γὰρ Πέτρῳ ἡ ταῦτα ἐπηγγέλιτο
μόνον, οὐδὲ εἶπε, σὺ δὲ, ὦ Πέτρε, ἑκατονταπλασίονα λήψῃ
μόνος, ἀλλὰ, ²¹ « Πᾶς ὅστις ἀφήκεν ἰοικίας ἢ ἀδελφούς, ἑκατον- 495
ταπλασίονα λήψεται. » ^κ Οὐ γὰρ προσώπων ἰοῖδε διαφορὰν,
ἀλλὰ πραγμάτων κατορθώματα.

Ἄλλὰ παιδίων με χορὸς περιέστηκε, φησί, καὶ ἐπιθυμῶ
πλουτοῦντας αὐτοὺς καταλιπεῖν. Τίνος οὖν ἔνεκεν πένητας
αὐτοὺς ποιοῦμεν; Ἄν μὲν γὰρ αὐτοῖς τὰ πάντα ἀφήσ, ἄλιν
ἐπισφαλεῖ φυλακῇ τὰ σὺ πάντα ἐπέτρεψας· ἂν δὲ τὸν θεὸν
αὐτοῖς καταλίπῃ συγκληρονόμον καὶ ἐπίτροπον, θησαυροὺς
μυρίους κατέλιπες. Ὡς περ ^μ γὰρ ὅταν ἑαυτοὺς ἐκδικῶμεν, ὁ
θεὸς ἡμῖν οὐκ ἀμύνει, ὅταν δὲ αὐτῷ παραχωρῶμεν, πλείον ἢ
προσδοκῶμεν γίνεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν χρημάτων, ἂν ἡμεῖς
αὐτὰ ^η μεριμνῶμεν, ἐκεῖνος ἀποστήσεται τῆς ὑπὲρ αὐτῶν προ- B
νοίας, ἂν δὲ αὐτῷ ^θ τὸ πᾶν ἐπιρρίψωμεν, καὶ αὐτὰ καὶ τοὺς
παιδας ἐν πάσῃ ^ρ καταστήσει τῇ ἀσφαλείᾳ. Καὶ τί θαυμάζεις,
εἰ ^ι ἐπὶ θεοῦ τοῦτο γίνεται; καὶ ^ς γὰρ ἐπὶ ἀνθρώπων τοῦτο
συμβαίνει ἴσοι τις ἂν. Ἄν μὲν γὰρ μηδὲνα παρακαλέσης τῶν
προσηκόντων τελευτῶν ἐπὶ τὴν τῶν παιδίων πρόνοιαν, αἰσχύ-
νεται καὶ ἐρυθρίᾳ πολλάκις καὶ ὁ σφόδρα βουλόμενος ^α αὐτό-
ματος ἐπιπρῆσαι τούτῳ· ἂν δὲ ρίψῃς ἐπ' αὐτὸν τὴν φροντίδα,
ἄτε τιμηθεὶς μεγίστῃ τιμῇ, μεγίστην καὶ αὐτὸς ἀποδώσει τὴν

²¹ Matth. xix. 29.

^κ αὐτῶν pro αὐτῶν bis B.E.H. fortasse alii. ^ς ἐκείνων D.E.F.H.I. et ante
corr. A.B. (h. e. omnes). Edebatur ἐκεῖνον. ^η αὐτοῖς pro αὐτῷ prorsus
iidem. Statim ἀπένεμον B.D.E.I. ἀπένεμον A.F.H. ἀπονέμοντες Edd.

^η ταῦτα ἐπηγ. pro ἐπηγ. ταῦτα omnes. ^ι οἰκίαν B. Ita tacite Montef.
^κ οὐ pro οὐδὲ B.D.E.F.H. ^ι οἶδε] εἶπε vel εἶπεν A.D.E.F.H.I. ^μ γὰρ
om. F.H.I. ^η μεριμνήσωμεν G. ^θ τὸ πᾶν omnes. Ante Montef. ede-
batur τὸ πλεόν. Statim ἐπιρρίψωμεν G. ^ρ καταστήσει τῇ (τῇ om. I.) ἀ-

σφαλείᾳ] καταστήσει καὶ ἀσφαλείᾳ διατηρήσωμεν G. ^ς ἐπὶ τοῦ θεοῦ A.E.G.
^α γὰρ om. B. ἐπ' ἀνθρώπων A.D.E.I. ^α αὐτόματος omnes. αὐτομάτως Edd.

Καμοιβήν. Εἰ τοίνυν βούλει καταλιπεῖν τοῖς παιδίοις πλοῦτον πολὺν, κατάλιπε τοῦ θεοῦ τὴν πρόνοιαν. Ὁ γὰρ, μὴδὲν σου ποιήσαντος, καὶ ψυχὴν δούς καὶ σῶμα διαπλίσας καὶ ζῶν χαρισάμενος, ὅταν ἴδῃ τοσαύτην ἐπιδεικνύμενον φιλοτιμίαν, καὶ τὰ ἐκείνων αὐτῷ διανεμόντα μετ' ἐκείνων, πῶς οὐ πάντα αὐτοῖς ἀνοίξει πλοῦτον; Εἰ γὰρ Ἡλίας ὀλίγῳ τραφεῖς ἀλεύρῳ, ἐπειδὴ εἶδε τὴν γυναῖκα ἐκείνην τῶν παιδίων αὐτὸν προτιμήσασαν, ἄλωνα καὶ ληνοὺς ἐπὶ τοῦ δωματίου τῆς χήρας ἔδειξεν ἐννόησον ὁ τοῦ Ἡλίου δεσπότης πόσῃ ἐπιδείξεται φιλοφροσύνην. Μὴ

D τοίνυν τοῦτο σκοπῶμεν, ὅπως πλουσίους καταλίπομεν τοὺς παῖδας, ἀλλ' ὅπως ἐναρέτους. Ἄν μὲν γὰρ τῷ πλούτῳ θαρρῶσιν, οὐδενὸς ἐπιμελήσονται ἄλλον, ὥς ἔχοντες συσκιᾶσαι τὴν τῶν τρόπων κακίαν ἀπὸ τῆς τῶν χρημάτων περιουσίας· ἂν δὲ ἴδωσιν ἑαυτοὺς τῆς ἐκείθεν παραμυθίας ὄντας ἐρήμονες, πάντα ἐργάσονται ὥστε διὰ τῆς ἀρετῆς πολλὴν τῇ πενίᾳ τὴν παραμυθίαν εὐρέσθαι. Μὴ τοίνυν καταλίπῃς πλοῦτον, ἵνα καταλίπῃς ἀρετὴν. Καὶ γὰρ ἐσχάτης ἀλογίας ζῶντας μὲν μὴ ποιεῖν κυρίου αὐτοὺς ἀπάντων τῶν ὄντων, τελευτήσαντας δὲ

E πολλὴν τῇ τῆς νεότητος εὐκολίᾳ παρέχειν τὴν ἄδειαν. Καίτοιγε ζῶντες μὲν δυνησόμεθα καὶ εὐθύνας ἀπαιτεῖν, καὶ κακῶς τοῖς οὐσι κεκρημένους σωφρονίζειν καὶ χαλινουῖν τελευτήσαντες δὲ ἂν μετὰ τῆς ἡμετέρας ἐρημίας καὶ τῆς νεότητος καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ πλούτου παράσχωμεν ἐξουσίαν, εἰς μυρίους ὠθήσομεν κρημνοὺς τοὺς ἀθλίους καὶ ταλαιπώρους ἐκείνους, πῦρ ἐπεμβάλλοντες πυρὶ, καὶ ἔλκειον ἐπιστάζοντες καμίνῳ χαλεπῇ. Ὡστε εἰ βούλει μετὰ ἀσφαλείας καταλιπεῖν πλουσίους, κατάλιπε τὸν θεὸν ὀφειλέτην αὐτοῖς, καὶ αὐτῷ ἐγχείρισον τοῦτο τὸ

496 γραμματεῖον. Αὐτοὶ μὲν γὰρ τὰ χρήματα ἂν λάβωσιν, οὐδὲ ὅτῳ δώσουσιν ἴσασιν, ἀλλὰ πολλοῖς περιτεύχονται καὶ συκοφάνταις καὶ ἀγνώμοσιν· ἂν δὲ σὺ προλαβὼν αὐτὰ τῷ θεῷ δανείσῃς, ἄσυχλος μένει λοιπὸν ὁ θησαυρὸς, καὶ μετὰ πολλῆς ἔσται (54) τῆς εὐκολίας ἢ ἀπόδοσις. Καὶ γὰρ χάριν ἔχει καὶ ὀφείλων

τ τοῖς π. πλοῦτον πολὺν] Sic omnes. Edebatur πλοῦτον τοῖς π. σου πολὺν.
 ν τῷ θεῷ G.H.   w καὶ ζ. χαρισάμενος om. H.   x παίδων A.D.E.H. et Flor. p. 351. (Tom. xii. p. 589 E.)   y ἐπιδείξεται] ἐπιδείξει καὶ ποιήσει G.
 z ἀπὸ τῆς τῶν χρ. περιουσίας om. I.   a εὐρασθαι F.I.   b καταλίπῃς pro καταλίποις bis omnes.   c ἀλογίας] ἀπονοίας corr. ex ἀπολογίας G.   d μὴ om. H.I.   e παρασχεῖν G.   f εὐθύνας] + αὐτοὺς D.E.   g ἡμετέρας om. G.
 h καταλίπῃς] + αὐτοὺς G.   i τοῦτο τὸ γρ.] Sic A.D.E.F.G.I. τὸ γρ. τοῦτο B. τὸ γραμματεῖον (sine τοῦτο) H. τὸ γραμματεῖον αὐτῶν Edd.   k τὰ χρήματα] αὐτὰ B. Veron.   l ὅτῳ] ὅπου Flor.   m ἀνταπόδοσις A.D.E.F.H.I. Flor.   n καὶ ὀφείλων καὶ καταβάλλων] Sic nostri omnes et Flor. καὶ ὀφείλων καὶ κατ. Veron. καὶ ὁ ὀφείλει καταβάλλων Sav. Mor. Ben.

καὶ καταβάλλων ἡμῖν ὁ θεὸς, καὶ τοὺς δανειστὰς τοὺς ^ο αὐτοῦ τῶν οὐ δεδανεικότων ἥδιον ὀρά, καὶ οἷς μάλιστα ὀφείλει, τούτους μάλιστα φιλεῖ. Ὡστε εἰ βούλει φίλον αὐτὸν ἔχειν διηνεκῶς, πολλῶν αὐτὸν κατὰστησον χρεώστην. Οὐδὲ γὰρ οὕτω χαίρει δανειστῆς ὀφειλέτας ἔχων, ὥς ὁ ^ρ Χριστὸς εὐφραίνεται δανειστὰς ἔχων καὶ οἷς μὲν ^η μηδὲν ὀφείλει, τούτους καὶ ἀπο- ^B φεύγει, οἷς δὲ ὀφείλει, τούτοις καὶ ἐπιτρέχει. Πάντα τοίνυν ποιῶμεν, ὥστε αὐτὸν χρεώστην ἔχειν· ὁ γὰρ καιρὸς οὗτός ἐστιν ὁ τῶν δανεισμάτων, καὶ νῦν ἐν χρεῖα καθέστηκεν. ^α Ἄν τοίνυν μὴ ὁψς αὐτῷ νῦν, οὐ δέησεται σου μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν. Ἐνταῦθα γὰρ ^ρ διψᾷ, ἐνταῦθα πεινᾷ· διψᾷ δὲ, ^ε ἐπειδὴ τὴν σὴν διψᾷ σωτηρίαν· διὰ ^ι τοῦτο καὶ προσαιτεῖ, διὰ τοῦτο καὶ γυμνὸς περιέρχεται, πραγματευόμενός ^ν σοι ζῶν ἀθάνατον. Μὴ τοίνυν αὐτὸν ^ω παρίδης· οὐ γὰρ τραφῆναι βούλεται, ἀλλὰ θρέψαι, οὐκ ἐνδύθηναι, ἀλλ' ἐνδύσαι, καὶ τὸ ἱμάτιον ἐκεῖνό σοι κατασκευάσαι τὸ χρυσοῦν, τὴν στολὴν τὴν βασιλικήν. Οὐχ ὀράς ^C καὶ τῶν ἱατρῶν τοὺς κηδεμονικωτέρους, ^ς ὅταν τοὺς κάμνοντας λούωσι, ^γ καὶ αὐτοὺς μηδὲν δεομένους καὶ λουομένους; Οὕτω καὶ αὐτὸς διὰ σέ τὸν ^κ κάμνοντα πάντα ποιεῖ. Διὰ τοῦτό σε οὐδὲ μετὰ βίας ἀπαιτεῖ, ἵνα πολλὴν σοι ὀψ τὴν ἀμοιβήν· ἵνα μάθης, ὅτι οὐ χρεῖαν ἔχων ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ τὴν σὴν διορθούμενος ^α χρεῖαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν εὐτελεῖ σχήματί σοι προσέρχεται, ^β καὶ τὴν δεξιὰν ἐκτείνων· καὶ ὀβολὸν δίδως, οὐκ ἀποστρέφεται, καὶ ἀτιμίας, οὐκ ἀφίσταται, ἀλλὰ πάλιν σοι πρόσεισιν· ἐρᾷ γὰρ, σφόδρα ἐρᾷ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας. Καταφρονή- ^D σωμεν τοίνυν τῶν χρημάτων, ἵνα μὴ καταφρονηθῶμεν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ· καταφρονήσωμεν τῶν χρημάτων, ἵνα καὶ αὐτῶν ἐπιτύχωμεν τῶν χρημάτων. ^α Ἄν μὲν ^γ γὰρ φυλάσσωμεν αὐτὰ ἐνταῦθα, ἀπολούμεν αὐτὰ πάντως ^α καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ· ἂν δὲ διανείμωμεν αὐτὰ μετὰ δαψιλείας πολλῆς, ἐν ἑκατέρᾳ τῇ ζωῇ πολλῆς ἀπολαυσόμεθα τῆς εὐπορίας. Ὁ τοίνυν βουλόμενος γενέσθαι πλούσιος, ^ε γενέσθω πένης, ἵνα γένηται πλούσιος·

^ο αὐτοῦ pro αὐτοῦ A.B.E.F.G.I. αὐτῷ H. Statim καὶ τῶν οὐ δ. Edd. repugnantibus libris et Flor. ^ρ Χριστός· θεός A.D.E.F.H.I. Flor. ^η οὐδὲν lidem. ^ρ διψᾷ pro διψᾷ ubique omnes. ^ε ἐπειδὴ et p.p. διψᾷ om. I.

^ι ταῦτα F.G.H.I. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ προσαιτεῖ Edd. γὰρ deest in A.D.E.F.G. H.I. ^ν σοι om. I. ^ω παρίδης pro παρίδης A.D.E.F.G.H.I. ^ς ὅταν τ. κ. λούωσι· πῶς τ. κ. λούουσι D.E. ^γ καὶ (καὶ om. D.E.) αὐτοῖς—λουομένοις Sic libri omnes. ὅτι (ὅτι om. Veron.) καὶ αὐτοὶ λούονται καίτοι μὴ δεόμενοι Edd. ^κ κάμνοντα· κόσμον G. ^α χρεῖαν· σωτηρίαν G. ^β καὶ om. H. ^γ γὰρ om. F. Statim φυλ. αὐτὰ B.D.G. φυλ. ταῦτα A.E.F.H.I. αὐτὰ φυλάσσωμεν Edd. ^α καὶ ἐνταῦθα om. G. Max πολλῆς ἐν ἑκατέρᾳ τῇ ζωῇ om. idem. ^ε γενέσθω H.I.

ἀναλίσκῃ, ἵνα συλλέξῃ σκορπιζέτω, ἵνα συναγάγῃ. Εἰ δὲ
 Ἐκαὶ τὰ ταῦτα καὶ παράδοξα, ἵτον σπείροντα σκόπει, καὶ λογίζου
 ὅτι οὐδὲ ἐκεῖνος δυνήσεται ἑτέρως πλείω συναγαγεῖν, ἂν μὴ τὰ
 ὄντα σκορπίσῃ καὶ τὰ ἔτοιμα πρόηται. Σπείρωμεν τοίνυν καὶ
 ἡμεῖς, καὶ γεωργήσωμεν τὸν οὐρανόν, ἵνα μετὰ πολλῆς ἡμῶν
 σωμὲν τῆς θαλασσίας, καὶ τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν,
 χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι'
 οὗ καὶ μετ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα, ἀμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς
 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

497

ΛΟΓΟΣ Θ.

¹Τί οὖν ἐροῦμεν Ἀβραάμ τὸν πατέρα ἡμῶν εὐρηκέναι κατὰ
 σάρκα; Εἰ γὰρ Ἀβραάμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα,
 ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν θεόν.

²ΕἰΠΩΝ ὅτι ὑπόδικος ἐγένετο ὁ κόσμος τῷ θεῷ, καὶ ὅτι
 πάντες ἡμαρτον, καὶ ὅτι ἡ καύχῃσις ἐξεκλείσθη, καὶ ὅτι οὐκ ἐνι
 σωθῆναι ἑτέρως, ἢ διὰ πίστεως, σπουδάζει δείξει λοιπόν,
 Β ὅτι οὐδὲ αἰσχύνῃς ἡ σωτηρία αὐτή, ἀλλὰ καὶ δόξης λαμπρᾶς,
 καὶ μείζονος τῆς διὰ τῶν ἔργων. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ μετ' αἰσχύνῃς
 σώζεσθαι εἶχε τινα καὶ ἀθυμίαν, καὶ ταύτην ἀναιρεῖ τὴν ὑπο-
 ψίαν λοιπόν. Καίτοιγε ἤδη αὐτὸ ἠνίκατο, οὐ σωτηρίαν
 μόνον, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνην καλέσας. “Δικαιοσύνη γὰρ θεοῦ,
 φησὶν, ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται” ὁ γὰρ οὕτω σωζόμενος, ὡς
 δικαίος, μετὰ παρρησίας σώζεται. Καὶ οὐ δικαιοσύνην μόνον,
 ἀλλὰ καὶ ἐνδείξιν θεοῦ θεὸς δὲ ἐν τοῖς ἐνδόξοις ἐνδείκνυται καὶ
 C λαμπροῖς καὶ μεγάλοις. Πλὴν ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν προκειμένων
 αὐτὸ κατασκευάζει, κατὰ ἐρώτησιν προάγων τὸν λόγον ὅπερ
 ἡ αἰεὶ ποιεῖν εἴωθε σαφηνείας τε ἕνεκεν καὶ τοῦ θαρρεῖν τοῖς λεγο-
 μένοις. Καὶ γὰρ καὶ ἀνωτέρω οὕτω πεποίηκε, “Τί οὖν τὸ (55)
 περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου;” λέγων καὶ, “Τί οὖν ἡ προκατέχου-
 μεν περισσόν;” καὶ πάλιν, “Ποῦ οὖν ἡ καύχῃσις; ἐξεκλείσθη”

1 CAP. IV. v. 1, 2.

¹ τοὺς σπείροντας H. ² ἑτέρως om. G. ³ ἡμῶν (ἀμείνωμεν H.)
 A.B.D.E.F.G.H. Ante Montef. edebatur ἀμεινώμεθα. Hom. IX. ⁴ εὐ-
 ρηκέναι Ἀβραάμ τὸν προπάτορα ἡμῶν G. ⁵ εἶπεν A.B.D.E.F.H. ⁶ ἀλλ'
 ἡ A.D.E.F.H.I. ἀλλὰ vulgo. ⁷ αἰσχύνῃ G. Veron. ⁸ λαμπρᾶς] + αἰτία
 Edd. repugnantibus libris. ⁹ καὶ om. D.E.G. ¹⁰ καὶ ἤδη Edd. καὶ om.
 A.D.E.F.G.H.I. ¹¹ θεοῦ φησὶν] φησὶ θεοῦ G.I. Mox σώζεται μετὰ παρ-
 ρησίας in verso ord. G. ¹² ἐνδείκνυται] γνωρίζεται G. ¹³ αἰεὶ] καὶ αἰεὶ H.
 Mox τε om. B. ¹⁴ προκατέχου-
 μεν περισσόν] προεχόμεθα; οὐ πάντως G.
¹⁵ οὖν accessit ex omnibus.

καὶ ἐνταῦθα, “Τί οὖν ἠερούμεν Ἀβραὰμ τὸν ὁπατέρα ἡμῶν;” Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω τοῦτο ἔστρεφον Ῥοί Ἰουδαῖοι, ὅτι ὁ πατριάρχης καὶ τῷ θεῷ φίλος περιτομὴν ἐδέξατο πρῶτος, βούλεται δεῖξαι, ὅτι καὶ ἐκεῖνος ἐκ πίστεως ἐδικαιώθη· ὅπερ ἦν περιουσία νίκης ἡ πολλῆς. Τὸ μὲν γὰρ ἔργα μὴ ἔχοντα ἐκ πίστεως δικαιωθῆναι τινα, οὐδὲν ἀπεικός· τὸ δὲ κομῶντα ἐν κατορθώμασι μὴ ἐντεῦθεν, ἀλλ’ ἀπὸ πίστεως γενέσθαι δίκαιον, τοῦτο ἦν τὸ θαυμαστὸν καὶ μάλιστα τῆς πίστεως τὴν ἰσχὺν ἐμφαῖνον. Διὸ δὴ τοὺς ἄλλους πάντας παραδραμῶν, ἐπὶ τοῦτον ἀνάγει τὸν λόγον. Πατέρα δὲ αὐτὸν κατὰ σάρκα ἐκάλεσεν, ἐκβάλλων αὐτοὺς τῆς πρὸς αὐτὸν γνησίας συγγενείας, καὶ προοδοποιῶν τοῖς ἔθνεσι τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγχιστείαν. Εἰτά φησιν· “Εἰ γὰρ Ἀβραὰμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα, ἀλλ’ οὐ πρὸς τὸν θεόν.” Ὡς εἰπὼν ὅτι δικαιοὶ περιτομὴν ἐκ πίστεως ὁ θεὸς, καὶ ἄκροβυστίαν διὰ τῆς πίστεως, καὶ κατασκευάσας αὐτὸ ἰκανῶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, καὶ διὰ τοῦ Ἀβραὰμ μεζώνως αὐτὸ δείκνυσιν ἢ ἐπηγγείλατο, καὶ ποιεῖ τὴν μάχην τῇ πίστει πρὸς τὰ ἔργα, καὶ τὸν ἀγῶνα ὅλον περὶ τὸν δίκαιον ἴστησι· καὶ οὐχ ἀπλῶς. Διὸ καὶ σφόδρα σεμνύνει προπάτορα καλῶν, καὶ ἀνάγκην αὐτοῖς ἐπιτιθεῖς τοῦ πείθεσθαι ἐν πᾶσιν αὐτῷ. Μὴ γάρ μοι τὸν Ἰουδαῖον εἶπης, φησὶ, μηδὲ τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα ἀγάγης εἰς μέσον· ἐγὼ γὰρ ἐπὶ τὴν κορυφὴν ἀπάντων, καὶ ὅθεν ἡ περιτομὴ τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν, ἀνειμι. “Εἰ γὰρ Ἀβραὰμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, φησὶν, ἔχει καύχημα, ἀλλ’ οὐ πρὸς τὸν θεόν.”

Ἀσαφές τὸ εἰρημένον· οὐκοῦν ἀναγκαῖον αὐτὸ ποιῆσαι σαφέστερον. Δύο γάρ ἐστι καυχήματα, τὸ μὲν ἀπὸ τῶν ἔργων, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς πίστεως. Εἰπὼν τοίνυν, ὥς “εἰ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα, ἀλλ’ οὐ πρὸς τὸν θεόν,” ἔδειξεν, ὅτι καὶ ἀπὸ πίστεως δύναται ἂν ἔχειν καύχημα, καὶ πολλῶν μεζών. Ἡ γὰρ πολλὴ τοῦ Παύλου δύναμις ἐν τούτῳ μάλιστα δείκνυται, ὅτι εἰς τοῦναντίον περιέτρεψε τὸ προκειμένον, καὶ ὅπερ εἶχεν ἢ διὰ τῶν ἔργων σωτηρία, τὸ καυχᾶσθαι καὶ παρρησιάζεσθαι, τοῦτο ἔδειξε πολλῶν πλέον τῆς πίστεως ὄν. Ὁ μὲν Β

^η ἠερούμεν] + εὐρηκέναι G.   ^ο προπάτορα G. et in marg. I. προπατέρα F. ^ρ οἱ est in libris omnibus, non in Edd.   ^ι πολλῇ I.   ^τ τὸ, quod aberat ante Montef. est in B.D.E.F.G.H.I. et ex corr. A.   ^ς πάντας par. pro par. πάντας omnes.   ^τ ἀγει G.   ^υ ἐκβάλλων A.B.D.E.G. ἐκβαλὼν Edd.   ^ω εἰπὼν] + οὖν Edd. οὖν abest ab omnibus. Statim ὅτι καὶ δ. F. ὅτι δ. καὶ τὴν π. I.   ^π περιέτρεψις G. Statim τοῦ πεισθῆναι idem.   ^ς εἶπης et ἀγάγης omnes. Edebatur εἶποις et ἀγάγοις.   ^ς ὅτι εἰ ἐξ] Sic D.E. ὅτι ἐξ (sic) A.B. ὅτι ἐξ F.G.H.I. εἰ ἐξ sine ὅτι Edd.   ^ς ἀπὸ] ὁ ἀπὸ B.D.E.   ^υ ἐτρεψε G.

γὰρ ἐπὶ τοῖς ἔργοις καυχώμενος, τοὺς οἰκείους ἔχει ^dπροβαλέ-
σθαι πόρους· ὁ δὲ ἐπὶ τῷ πιστεῦσαι τῷ θεῷ καλλωπίζόμενος,
πολλῶ μείζονα καυχήσεως ἀφορμὴν ἐπιδείκνυται, ἅτε δοξάσας
καὶ μεγαλύνας τὸν ^eθεόν. ^aἈ γὰρ οὐχ ὑπηγόρευεν ἡ φύσις
τῶν ὁρωμένων, ταῦτα ἀπὸ τῆς πίστεως καταδεξάμενος τῆς εἰς
αὐτὸν, καὶ τὴν γνησίαν ἀγάπην τὴν περὶ αὐτὸν ἐπεδείξατο, καὶ
τὴν δύναμιν αὐτοῦ λαμπρῶς ἀνεκήρυξε. Τοῦτο ^fδὲ γενναιοτάτης
ψυχῆς καὶ φιλοσόφου γνώμης καὶ ὑψηλῆς διανοίας. Τὸ μὲν
C γὰρ μὴ κλέψαι μηδὲ φονεῦσαι καὶ τῶν τυχόντων ἐστί· τὸ δὲ
πιστεῦσαι, ὅτι τὰ ἀδύνατα δύναται ^gθεός, μεγαλοφύους τινος
δεῖται ψυχῆς, καὶ σφόδρα περὶ αὐτὸν ^hδιακειμένης· καὶ γὰρ
ἀγάπης γνησίας τοῦτο σημεῖον ἐστί. Τιμᾷ μὲν γὰρ τὸν θεὸν
καὶ ὁ τὰς ἐντολὰς ⁱπληρῶν, πολλῶ δὲ μείζονως ^kοὗτος ὁ διὰ
τῆς πίστεως φιλοσοφῶν· ἐκείνος μὲν γὰρ ὑπήκουσεν αὐτῷ,
οὗτος δὲ τὴν προσήκουσαν ἔλαβε περὶ αὐτοῦ δόξαν, καὶ τῆς διὰ
τῶν ἔργων ἐπιδείξεως μείζονως ἐδόξασε καὶ ἐθαύμασεν. Ἐκείνο
^lμὲν οὖν τὸ καύχημα τοῦ κατορθουντός ἐστί, τοῦτο δὲ τὸν θεὸν
δοξάζει, καὶ ὅλον ἐστὶν αὐτοῦ· καυχᾶται γὰρ ἐπὶ ^mτῷ περὶ
D αὐτοῦ ⁿμεγάλα φαντάζεσθαι, ἅπερ εἰς τὴν ἐκείνου διαβαίνει
δόξαν. Διὰ τοῦτό φησι, πρὸς τὸν θεὸν ^oαὐτὸν ἔχειν τὸ
καύχημα· οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἕτερον. Καυ-
χᾶται γὰρ πάλιν ὁ πιστὸς, οὐχ ὅτι τὸν θεὸν ^pἐφίλησε μόνον
γνησίως, ἀλλ' ὅτι καὶ πολλῆς παρ' αὐτοῦ τιμῆς ἀπῆλυσεν καὶ
ἀγάπης. Ὡς περ γὰρ αὐτὸς αὐτὸν ἠγάπησε μεγάλα περὶ αὐτοῦ
φαντασθεῖς· ^qτοῦτο γὰρ ἀγάπης δείγμα· οὕτω καὶ ὁ θεὸς
αὐτὸν ἐφίλησε μυρίοις ὑπεύθυνον ὄντα, οὐχὶ κολάσεως ἀπαλ-
λάξας μόνον, ἀλλὰ καὶ δίκαιον ἐργασάμενος. Ἐχει τοίνυν
E καυχᾶσθαι ὡς μεγάλης καταξιωθεῖς ἀγάπης. ² ^rΤῷ γὰρ (56)
ἐργαζομένῳ ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατὰ
ὀφείλημα. Οὐκοῦν τοῦτο ^sμείζον, φησὶν. Οὐδαμῶς· καὶ γὰρ
τῷ πιστεύοντι λογίζεται· οὐκ ἂν δὲ ^tἐλογίσθη. εἰ μὴ καὶ αὐτὸς
τί εἰσήνεγκεν. Ὡς τε καὶ οὗτος ὀφειλέτην ἔχει τὸν θεόν, καὶ οὐ
τῶν τυχόντων ὀφειλέτην, ἀλλὰ μεγάλων καὶ ὑψηλῶν πρα-

2 v. 4.

^c ἐπὶ pro ἐν A.D.E.F.G.H.I.

λέσθαι E. προβάλλεσθαι Edd.

+ καὶ G. ^e ὁ θεὸς G.H.I.

ὁ διὰ τῆς π.] καὶ διὰ τῆς φύσεως καὶ πίστεως G.

Veron. Sav. Mor. invitus libris.

^o αὐτὸν ἔχειν pro ἔχειν αὐτὸν A.B.D.E.G.H.I.

γν. μόνον I. ἐφ. μόνον (om. γνησίως) H.

[γὰρ] Sic nostri omnes et Mosq. δὲ Edd.

F.H.I. ^t λογισθεῖν H.^d προβαλέσθαι A.B.D.F.H.I. προβαλ-^e θεὸν pro κύριον A.B.D.E.F.G.I.^f δέ] ^h διακαιομένης G. ⁱ τηρῶν G.^k οὗτος ^l μέν] + γὰρom. I. ^m pro τὸ A.B.D.E.F.G.H.ⁿ μέγα H.^p μόνον ἐφ. γν. G.H. ἐφ.^q τοῦτο γὰρ α. δείγμα om. I.^s μείζον, φησὶν] φησὶ, μείζον

γμάτων. Δεικνὺς γὰρ αὐτοῦ τὴν μεγαλόνοιαν καὶ τὴν πνευματικὴν διάνοιαν, οὐχ ἁπλῶς εἶπε, τῷ πιστεύοντι, ἀλλὰ, ³ "Τῷ πιστεύοντι ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἄσεβῃ." Ἐννόησον γὰρ ⁴⁹⁹ ἡλίκον ἐστὶ πεισθῆναι καὶ πληροφορηθῆναι, ὅτι δύναται ὁ θεὸς τὸν ἐν ἄσεβείᾳ βεβιωκότα τοῦτον ἐξαίφνης οὐχὶ κολάσεως ἐλευθερῶσαι μόνον, ἀλλὰ ⁵ καὶ δίκαιον ποιῆσαι, καὶ τῶν ἀθανάτων ἐκείνων ἀξιῶσαι τιμῶν. Μὴ τοίνυν ⁶ νομίσης τοῦτον ἐλαττοῦσθαι, ἐπειδὴ ἐκείνῳ οὐ κατὰ χάριν λογίζεται. ⁷ Αὐτὸ γὰρ τοῦτο μάλιστα ποιεῖ τὸν πιστὸν εἶναι λαμπρὸν, τὸ τοσαύτης ἀπολαῦσαι χάριτος, τὸ τοιαύτην πίστιν ἐπιδείξασθαι. Καὶ ὅρα ⁸ καὶ τὴν ἀντίδοσιν μείζονα. Ἐκείνῳ μὲν γὰρ μισθὸς ⁹ δίδοται, τούτῳ δὲ δικαιοσύνη· πολὺ δὲ ¹⁰ μείζων μισθοῦ δικαιοσύνη· πολλῶν γάρ ἐστι μισθῶν περιεκτικωτάτῃ ἀντίδοσις ἡ δικαιοσύνη.

Δείξας τοίνυν ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ ¹¹ τοῦτο, καὶ τὸν Δαυὶδ ἐπάγει λοιπὸν ψηφίζόμενον τοῖς εἰρημένοις. Τί οὖν φησιν ὁ Δαυὶδ, καὶ τίνα μακαρίζει; τὸν ἐν ἔργοις ¹² κομῶντα, ἢ τὸν χάριτος ἀπολεαυκότα, ¹³ τὸν ἀφέσεως καὶ δωρεᾶς τετυχηκότα; Μακαριότητα δὲ ὅταν εἶπω, τὴν κορυφὴν λέγω τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων. Ὡς περ γὰρ μισθοῦ πλέον ἢ δικαιοσύνη, οὕτω δικαιοσύνης ¹⁴ πλέον ὁ μακαρισμός. Δείξας τοίνυν τὴν δικαιο- ¹⁵ σύνην βελτίω, οὐ τῷ τὸν Ἀβραάμ αὐτὴν εἰληφέναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ λογισμῶν ἔχει γὰρ καύχημα, φησὶ, ¹⁶ "πρὸς τὸν θεόν· καὶ ἐτέρῳ τρόπῳ πάλιν αὐτὴν ἀποφαίνει σεμνοτέραν, τὸν Δαυὶδ εἰσάγων αὐτῇ ψηφίζόμενον. Καὶ γὰρ οὗτος, φησὶ, τὸν οὕτω δικαιοθεύοντα μακαρίζει λέγων, ¹⁷ "Μακάριοι ὧν ἡ ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι." Καὶ δοκεῖ μὲν οὐ προσήκουσαν παράγειν μαρτυρίαν· οὐδὲ γὰρ εἶπε, μακάριοι ὧν ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην ἐλογίσθη· ποιεῖ δὲ αὐτὸ ἐκὼν, οὐκ ἀγνοῶν, ἵνα πλείονα δεῖξῃ τὴν ὑπερ- ¹⁸ βολίην. Εἰ γὰρ μακάριος οὗτος ὁ λαβὼν ἄφεσιν ἀπὸ χάριτος, πολλῷ μᾶλλον ὁ δικαιοθεύς, καὶ ὁ πίστιν ἐπιδείζαμενος. Ὅπου δὲ μακαρισμός, αἰσχύνη πᾶσα ἀνήρηται, καὶ πολλὴ ἡ δόξα· ἐπίτασις γάρ ἐστι ¹⁹ καὶ μισθῶν καὶ δόξης ὁ μακαρισμός. Διὰ τοῦτο, ὃ μὲν ἐστὶν ἐκείνου πλεονέκτημα, ἄγραφον τίθησιν,

³ v. 5.⁴ v. 7.⁵ καὶ om. F.H.⁶ τοῦτον ἐλ. νομίσης A.D.E. ἐλ. τοῦτον νομίζης F.H.I.⁷ Evulsum folium unum in G. ab αὐτῷ γὰρ ad ἀπολαύοντα p. 499 E. ⁸ καὶ om. A. E. F. H. I. ⁹ μείζον B. E. H. ¹⁰ τοῦτο om. F. H. I. ¹¹ καμῶντα A. B. D. E. F. H.¹² τὸν] εὐθελον δι τὸν D.E. ¹³ πλείων B.E. ¹⁴ ἀλλ' οὐ πρὸς Sav. Mor. Ben. ἀλλ' οὐ om. F.H.I. Veron. habet, sed extra lineam B.¹⁵ ἀφείθησαν A.D. ¹⁶ καὶ μισθῶν καὶ δόξης] Sic libri omnes. Ante Montef. edebatur καὶ μισθῶν δόξα.

εἰπὼν “Τῷ γὰρ ἐργαζομένῳ ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν” ὁ δὲ ἐστὶ τοῦ πιστοῦ προτέρημα, τοῦτο δι’ ἐγγράφου μαρτυρίας κατασκευάζει, λέγων “Καθὼς εἶπε Δαυὶδ· Μακάριοι ὧν ἀφένθησαν αἱ ἀνομίαι.” Τί γὰρ λέγεις, φησὶν, ὅτι οὐ κατὰ ἡ ὀφειλὴν, ἀλλὰ κατὰ χάριν ἁ λαμβάνει τὴν ἄφεσιν; Ἀλλ’ ἰδοὺ, οὗτός ἐστιν ὁ μακαριζόμενος· οὐκ ἂν δὲ αὐτὸν ἐμακάρισεν, εἰ μὴ καὶ ὁδοῦς εἶδεν ἀπολαύοντα πολλῆς. Καὶ οὐ λέγει, ἡ ἄφεσις οὖν αὐτῇ ἐπὶ τὴν περιτομήν; ἀλλὰ τί; ὁ “Ὁ μακαρισμὸς ἡ οὖν οὗτος,” ὅπερ πλέον ἦν, “ἐπὶ τὴν περιτομήν, ἢ ἐπὶ τὴν ἀκροβυστίαν;” Ζητεῖται γὰρ λοιπὸν τὸ ἀγαθὸν τοῦτο καὶ ἡ μέγα μετὰ τίνος ἕστηκεν, ἄρα μετὰ τῆς περιτομῆς, ἢ μετὰ τῆς ἀκροβυστίας. Καὶ ὅρα τὴν ὑπερβολήν· δείκνυσιν 500 γὰρ ἡ αὐτὸ οὐ μόνον οὐ φεύγον τὴν ἀκροβυστίαν, ἀλλὰ καὶ ἐμφιλοχωροῦν αὐτῇ πρὸ τῆς περιτομῆς. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ μακαρίζων καὶ αὐτὸς ἐμπερίτομος ἦν ὁ Δαυὶδ, καὶ ἐμπεριτόμοις ὁ διελέγετο, ὅρα πῶς ἐφιλονείκησεν ὁ Παῦλος εἰς τὸν ἀκρόβυστον· ἀγαγεῖν τὸ εἰρημένον. Συνάψας γὰρ τῇ δικαιοσύνῃ τὸν μακαρισμὸν, καὶ δείξας ἀμφότερα ἓν, ζητεῖ πῶς ἐδικαιώθη ὁ Ἀβραάμ. Εἰ γὰρ ὁ μακαρισμὸς τοῦ δικαίου, ἐδικαιώθη δὲ ῥ’ Ἀβραάμ, ἴδωμεν πῶς ἡ ἐδικαιώθη, ἀκρόβυστος ὧν ἡ ἐμπερίτομος. ῥ’ Ἀκρόβυστος, φησί. “Λέγομεν γὰρ, ὅτι ἐλογίσθη (57) Β τῷ Ἀβραάμ ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην.” Ἀνωτέρω τὴν γραφὴν εἰπὼν “Τί γὰρ ἡ γραφὴ λέγει; φησὶν. ἡ Ἐπίστευσεν Ἀβραάμ τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην” ἐνταῦθα καὶ τὴν τῶν λεγόντων ἡ προσλαμβάνει κρίσιν λοιπὸν, καὶ δείκνυσιν ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ τὴν δικαιοσύνην γεγεννημένην.

Εἰτα ἀπὸ τούτων ἀντίθεσιν ἐτέραν ἀνακύπτουσιν λυεῖ· εἰ γὰρ ἀκρόβυστος ὧν, φησὶν, ἐδικαιώθη, τίνος ἕνεκεν ἐπεισῆλθεν ἡ περιτομή; ὁ “Σημεῖον ἔλαβε, φησί, καὶ σφραγίδα τῆς δικαιοσύνης τῆς διὰ τῆς πίστεως τῆς, ἥνικα ἦν ἀκρόβυστος, γενομένης αὐτῷ.” Εἶδες πῶς ἔδειξεν ὡς ἐν τάξει παρασίτων τοὺς Ἰουδαίους ὄντας, ἡ τὸς ἐν ἀκροβυστίᾳ, καὶ τούτους ἐκείνοις προσερριμμένους; Εἰ γὰρ ἐδικαιώθη μὲν ἀκρόβυστος ὧν καὶ ἐστεφανώθη,

5 v. 9.

6 v. 11.

^h ὀφειλὴν pro ὀφειλήμα omnes. ⁱ λαμβάνει A.B.D.H.I. Brix. λαμβάνει Edd. ^k οὖν accessit ex A.D.E.F.H.I. ^l ἡ] + καὶ G. Mosq. 8. ^m μέγα om. G. ⁿ αὐτὸν... φεύγοντα... ἐμφιλοχωροῦντα G. ^o διαλέγεται A.F.H.I. ^p ὁ Ἀβρ. Edd. ὁ om. B.D.G.H.I. ^q ἐδικαιώθη] + ὁ Ἀβραάμ G. ^r ἀκρόβυστος] + γὰρ I. ^s ἐπίστευσεν] + δὲ G. ^t προσλαμβάνει A.B.D.E.F.G.H. λαμβάνει Edd. ^v τῆς om. A.D.E.F.H. Mosq. ^w τῆς ante et post πίστεως om. G. ^x ἡ τοὺς ἐν ἀκρ. καὶ τούτους] Sic libri omnes. Edebatur ἡ (ἡ Edd. ante Ben.) καὶ τούτους τοὺς ἐν ἀκρ.

ὑστερον δὲ τὴν περιτομὴν ἔλαβεν, ²ὑστερον ἐπεισηλθον οἱ Ἰουδαῖοι. Οὐκοῦν τῶν ἀκροβύστων πρῶτόν ἐστι πατήρ ὁ Ἀβραάμ τῶν ὑδιὰ πίστεως αὐτῷ προσηκόντων, καὶ τότε τῶν ἐν περιτομῇ διπλοῦς γάρ ἐστι πρόγονος. Εἶδες τὴν πίστιν ἠλάμπουνσαν; ἕως γὰρ ἦλθεν αὕτη, οὐκ ἐδικαιώθη ὁ πατριάρχης. Εἶδες τὴν ἀκροβυστίαν οὐδὲν ἐμποδίζουσιν; καὶ γὰρ ἀκρόβυστος ἦν, καὶ οὐκ ἐκωλύθη δικαιωθῆναι. Ὑστέρα ἄρα τῆς D πίστεως ἢ περιτομῆς. Καὶ τί θαυμάζεις εἰ τῆς ³πίστεως, ὅπου γε καὶ τῆς ἀκροβυστίας; Οὐχ ὑστέρα δὲ μόνον τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ σφόδρα αὐτῆς καταδεεστέρα, καὶ τοσοῦτον, ὅσον σημεῖον τοῦ πράγματος οὐπὲρ ἐστι σημεῖον· οἷον ὅσον ἡ σφραγὶς τοῦ στρατιώτου. Καὶ τίνος ἔνεκεν σφραγίδος ἐδεῖτο, φησὶν; Οὐκ αὐτὸς ἐδεῖτο. Τίνος οὖν ἔνεκεν ⁴αὐτὴν ἐδέξατο; Εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα κοινὸν ⁵καὶ τῶν πιστευόντων δι' ἀκροβυστίας, καὶ τῶν ἐν περιτομῇ. Ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς τῶν ἐν E περιτομῇ διὸ καὶ ἐπάγει, ⁷“Τοῖς οὐκ ἐκ περιτομῆς μόνον.” Εἰ γὰρ τῶν ἀκροβύστων, οὐκ ἐπειδὴ ἀκρόβυστος ἐστι, διὰ τοῦτό ἐστι πατήρ, καίτοιγε ἐν ἀκροβυστίᾳ δικαιωθείς, ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν πίστιν αὐτοῦ ἐζήλωσαν, πολλῶ μᾶλλον τῶν ἐμπεριτόμων οὐκ ἔσται διὰ τὴν περιτομὴν πρόγονος, εἰ μὴ προσγένοιτο καὶ ἡ πίστις. Περιτομὴν ⁸γὰρ ἔλαβεν, ἵνα ἐκάτεροι, φησὶν, αὐτὸν ἔχωμεν πρόγονον, ⁹καὶ οἱ ἀκρόβυστοι μὴ ἀπόσωνται τοὺς ἐμπεριτόμους. Ἐ'Ορᾶς πῶς οὗτοι προπάτορα ἔσχον αὐτὸν πρῶτοι; Εἰ δὲ σεμνὸν ἢ περιτομῇ, ὅτι κηρύττει 501 τὴν δικαιοσύνην, οὐ μικρὰν καὶ ἡ ἀκροβυστία προεδρίαν ἔχει πρὸ τῆς περιτομῆς αὐτὴν δεξαμένη. Τότε ¹⁰οὖν αὐτὸν δυνήσῃ προπάτορα ἔχειν, ὅταν στοιχήσῃς τοῖς ἴχνεσι τῆς πίστεως, καὶ ἢ μὴ φιλονεικῆς μηδὲ στασιάζῃς τὸν νόμον ¹¹ἐπεισάγων. Ποίας, εἰπέ μοι, πίστεως; “Τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ.” Πάλιν καταστέλλει τὸ φύσημα τὸ Ἰουδαϊκόν, ἀναμιμνήσκων τοῦ χρόνου τῆς δικαιοσύνης. Καὶ καλῶς εἶπε, “τοῖς ἴχνεσι,” ἵνα ὁμοίως ἐκείνῳ πιστεύσῃς εἰς νεκρῶν ἀνάστασιν σωμάτων. Καὶ γὰρ

7 v. 12.

² ὑστερον δὲ ἐπισ. Edd. δὲ deest in omnibus. Statim ἐισηλθον B. Veron. ³ ὑδιὰ] + τῆς A.D.E.F.H.I. ⁴ ἠλάμπουνσαν] λαμπρὰν οὖσαν G. ⁵ πίστεως] + ἡ περιτομή Edd. reclamantibus libris. ⁶ ὅσον] + ἐστι G.I. Statim σημεῖον om. A.D.E.F.H.I. ⁷ ἐδέξατο αὐτὴν in verso ord. iidem. αὐτὸς ἐδέξατο B. ⁸ καὶ ἀβερὰ ante Montef. in vitis libris. ⁹ γὰρ] μὲν γὰρ G. ¹⁰ καὶ οἱ ἀκρ. μὴ] καὶ μήτε οἱ ἐμπεριτόμοι τοὺς ἀκροβύστους, μήτε οἱ ἀκρόβυστοι D.E. ¹¹ ὅρᾳς pro ὅρα A.F.G.H.I. Statim οὗτοι pro αὐτοὶ A.D.E.F.G.H.I. ¹² οὖν accessit ex omnibus. ¹³ μὴ pro μηδὲ A.D.E.F.G.H.I. Statim φιλονεικῆσθαι et στασιάζῃς G. ¹⁴ εἰσάγων A.D.E.F.H.I.

11¹ καὶ ἐκεῖνος περὶ τοῦτο τὴν πίστιν ἐπεδείξατο. "Ὡστε εἰ τὴν ἀκροβυστίαν ἐκβάλλεις, μάθανε σαφῶς, ὅτι οὐδέν σοι οὐδὲ τῆς περιτομῆς ὄφελος. *Ἄν γὰρ μὴ τοῖς ἴχνεσιν ³ἀκολουθήσης τῆς πίστεως, καὶν μυριάκις ἢς ἐμπερίτομος, οὐκ ἔσῃ τοῦ Ἀβραάμ ⁴ἑγγονος· ἐπεὶ καὶ τὴν περιτομὴν διὰ τοῦτο ἔλαβεν, ἵνα σε ὁ ἐν ἀκροβυστίᾳ μὴ ⁵ἐκβάλῃ. Ὡς δὲ καὶ ἐκείνον τοῦτο ἀπαίτει· σοὶ γὰρ τὸ ⁶πρᾶγμα βοήθεια γέγονεν, οὐκ ἐκείνῳ. Ἀλλὰ σημεῖον αὐτὸ δικαιοσύνης, φησί. Καὶ τοῦτο διὰ σέ, ἐπεὶ νῦν οὐδὲ τοῦτό ἐστι· τότε γὰρ σὺ τῶν σωματικῶν ἔχρηζες σημείων, ⁷νῦν δὲ οὐ χρεία τούτων. Ἀπὸ γὰρ τῆς πίστεως, φησὶν, οὐκ ⁸ἦν δυνατόν ⁹καταμαθεῖν αὐτοῦ τῆς ψυχῆς τὴν ἀρετὴν; Δυνατὸν μὲν ἦν, σὺ δὲ καὶ ταύτης ἔχρηζες τῆς προσθήκης. Ἐπειδὴ γὰρ τῆς ψυχῆς τὴν ἀρετὴν οὐκ ἐξήλωσας, οὐδὲ ἰδεῖν ἠδυνήθης, ἐδόθη σοι ἡ αἰσθητὴ περιτομή, ἵνα ἐμμελετήσας τῷ σωματικῷ τούτῳ, κατὰ μικρὸν χειραγωγηθῇς καὶ ἐπὶ τὴν τῆς ψυχῆς φιλοσοφίαν, καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὴν ὑποδεξάμενος τῆς σπουδῆς ὡς ἀξίωμα μέγιστον, ¹⁰παιδευθῇς μιμεῖσθαι καὶ αἰδεῖσθαι τὸν πρόγονον. Καὶ τοῦτο οὐκ ἐν τῇ περιτομῇ μόνον ὁ θεὸς κατεσκεύασεν, ἀλλὰ ¹¹καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, οἷον θυσίαις λέγω καὶ ¹²σαββάτῳ καὶ ἑορταῖς. "Ὅτι γὰρ διὰ σέ ¹³περιτομὴν ἔλαβεν, (58) ¹⁴ἄκουσον τῶν ἐξῆς. Εἰπὼν γὰρ, ὅτι σημεῖον ἔλαβε καὶ σφραγίδα, καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι, λέγων· "Εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα περιτομῆς," τούτοις τοῖς καὶ τὴν νοητὴν προσλαμβάνουσιν· ὡς εἰς ταύτην ¹⁵μόνον ἔχης, οὐδέν σοι ¹⁶γενήσεται πλεόν. Σημεῖον γὰρ ¹⁷τότε τοῦτό ἐστιν, ὅταν τὸ πρᾶγμα, οὗ ¹⁸τοῦτό ἐστι σημεῖον, φαίνεται παρὰ σοί, τουτέστιν, ἡ πίστις· ὡς ἂν μὴ ταύτην ἔχης, οὐδὲ τὸ σημεῖον λοιπὸν εἶναι σημεῖον δύναται. Τίνος γὰρ ἔσται ¹⁹σημεῖον, τίνος δὲ σφραγίς, οὐκ ὄντος ²⁰τοῦ σφραγιζομένου; ὡς ἂν εἰ καὶ βαλάντιον ²¹ἐπίδεικνύεις ἡμῖν σφραγίδα ἔχον, μηδενὸς ἔνδον ἀποκειμένου. "Ὡστε καταγέλαστος ἡ περιτομή, τῆς πίστεως ἔνδον οὐκ οὔσης. Εἰ γὰρ δικαιοσύνης ἐστὶ σημεῖον, δικαιοσύνην δὲ οὐκ ἔχεις, οὐδὲ σημεῖον ἔχεις. Διὰ γὰρ τοῦτο ἔλαβες σημεῖον, ἵνα τὸ πρᾶγμα

¹ καὶ accessit ex A.B.D.E.F.H. ³ ἀκολουθῆς B.G. ⁴ ἑγγονος A.D.E.F.H. et ante corr. B. ⁵ ἐκβάλῃ pro ἐκβάλλῃ B.D.E.F.H.I. et ex corr. A. ⁶ μὴ δὲ ἐκείνῳ H. μὴ οὐκ καὶ ἐκείνῳ I. μηδέ σε ἐκεῖνος (et p. p. ἀπαίτη) G. ⁷ πρᾶγμα] + καὶ ἡ E. ⁸ ἦν F.G. ⁹ καταμαθεῖν αὐτοῦ pro αὐτοῦ καταμαθεῖν omnes praeter E. ubi legitur καταμαθεῖν τῆς ψ. αὐτοῦ. ¹⁰ παιδευθεῖς F.H. et ante corr. G. Statim μιμεῖσθαι καὶ om. A.F.G.H.I. ¹¹ καὶ om. G. ¹² σαββάτῳ omnes. ¹³ σάββασι vulgo. ¹⁴ τὴν περιτομὴν A.E.F.H.I. ¹⁵ ἔλαβε καὶ] ἔλαβες G. ¹⁶ μόνῃ H. ¹⁷ γίνεται B.G. et (om. σοι) Veron. ¹⁸ τότε om. G. ¹⁹ τοῦτο om. G. ²⁰ σημεῖον, τίνος δὲ om. G. ²¹ δὲ om. H. ²² τοῦ om. G. ²³ ἐπίδεικνύει F.

ἐπιζητῆς, οὐ τὸ σημεῖον ἔχεις· ὡς εἶγε ἔμελλες αὐτὸ χωρὶς
τούτου ἐπιζητεῖν, οὐκ ἂν ἐδέξασέ σοι τούτου. Οὐ τοῦτο δὲ
κηρύττει μόνον ἡ περιτομή, τὴν δικαιοσύνην, ἀλλὰ καὶ ἡ τὴν ἐν
ἁκροβυστία δικαιοσύνην. Οὐδὲν ἴσθιν ἄλλο κηρύττει ἡ περιτομή,
ἀλλ' ὅτι οὐ χρεία περιτομῆς.

8 “Εἰ γὰρ οἱ ἐκ νόμου κληρονόμοι, κεκένωται ἡ πίστις, καὶ
κατήργηται ἡ ἐπαγγελία.” Ἐδείξεν, ὅτι ἀναγκαῖα ἡ πίστις,
ὅτι πρεσβυτέρα περιτομῆς, ὅτι νόμον ἰσχυροτέρα, ὅτι συνί-
στησι νόμον. Εἰ γὰρ πάντες ἥμαρτον, ἀναγκαῖα· εἰ ἁκρό- 502
βυστος ὢν ἐδικαιώθη, πρεσβυτέρα· εἰ διὰ νόμου ἐπίγνωσις
ἁμαρτίας, χωρὶς δὲ νόμου πεφανέρωται, ἰσχυροτέρα· εἰ μαρτυ-
ρεῖται ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τὸν νόμον ἴστησιν, οὐκ ἐναντία, ἀλλὰ
φίλη καὶ σύμμαχος. Δείκνυσι πάλιν καὶ ἐτέρωθεν, ὅτι· οὐδὲ
δυνατὸν ἦν διὰ νόμου τὴν κληρονομίαν λαβεῖν· καὶ παραβαλὼν
αὐτὴν τῇ περιτομῇ, καὶ λαβὼν τὰ νικητήρια, ἀντεπεξάγει πάλιν B
αὐτὴν τῷ νόμῳ, οὕτω λέγων· “Εἰ γὰρ οἱ ἐκ νόμου κληρο-
νόμοι, κεκένωται ἡ πίστις.” Ἰνα γὰρ μή τις λέγῃ, ὅτι καὶ
πίστιν δυνατὸν ἔχειν καὶ νόμον τηρῆσαι, δείκνυσιν ὅτι ἀμήχανον.
Ὁ γὰρ ἐχόμενος τοῦ νόμου ὡς σώζοντος, ἀτιμάζει τῆς πίστεως
τὴν δύναμιν. Διό φησι, “κεκένωται ἡ πίστις”· τουτέστιν, οὐ
χρεία τῆς κατὰ χάριν σωτηρίας· οὐδὲ γὰρ δύναται τὴν ἰσχύϊν
τὴν ἑαυτῆς ἐπιδειξάσθαι· καὶ “κατήργηται ἡ ἐπαγγελία.”
Καὶ γὰρ ὁ Ἰουδαῖος ἴσως ἂν εἴποι· τί γὰρ μοι χρεία
πίστεως; Οὐκοῦν εἰ τοῦτο ἀληθές, μετὰ τῆς πίστεως καὶ τὰ
τῆς ἐπαγγελίας ἀνῆρηται. Ὅρα ἐν πάσιν αὐτοῖς ἄνωθεν ἀπὸ
τοῦ πατριάρχου μαχόμενον. Δείξας γὰρ ἐκεῖθεν τὴν δικαιο- C
σύνην τῇ πίστει συγκεκληρωμένην, δείκνυσι καὶ τὴν ἐπαγγελίαν
ὁμοίως. Ἰνα γὰρ μή λέγῃ ὁ Ἰουδαῖος, τί γὰρ ἔμοι μέλει, εἰ
διὰ πίστεως ἐδικαιώθη Ἀβραάμ; λέγει ὁ Παῦλος, ὅτι οὐδὲ τὸ
σοὶ διαφέρουν, ἡ ἐπαγγελία τῆς κληρονομίας, δύναται εἰς ἔργον
ἐλθεῖν ἐκείνης χωρὶς· ὃ μάλιστα αὐτοὺς ἑφύβει. Ποίαν δὲ
ἐπαγγελίαν φησί; Τὸ κληρονόμον αὐτὸν εἶναι τοῦ κόσμου,
καὶ ἐν αὐτῷ πάντας ἑνευλογεῖσθαι. Καὶ πῶς κατήργηται ἡ
ἐπαγγελία αὕτη, φησὶν; 9 “Ὅτι ὁ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται·

8 v. 14.

9 v. 15.

ε σοι om. A.E.F.G.H.I. ἡ τὴν ἐν δ. δικαιοσύνην] τὴν ἁκροβυστίαν τῇ
δικαιοσύνῃ I. ἴσθιν om. H. et a pr. man. I. οὐδὲ] οὐ G. ἡ κατηγο-
ρεῖται H. Haec καὶ κ. ἡ ἐπαγγελία desunt in G. τί] τίς D.E. ἔμοι
pro μοι A.D.E.F.G.H.I. Statim μέλλει E.H. et a pr. m. B. ὅτι om. G.
ἑφύβει A.B.D.E.F.H.I. et (corr. ex φοβεῖ) G. εκφοβεῖ Edd. αὐτὸν
om. A.D.E.F.H.I. ἑνευλογεῖσθαι pro εὐλογεῖσθαι A.B.D.E.H. πῶς]
+ γὰρ I. Statim κατηργήθη G.

οὐ γὰρ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβασις." Εἰ δὲ ὀργὴν
 D κατεργάζεται καὶ παραβάσει ὑπευθύνους ποιεῖ, εὐδὴλον ὅτι καὶ
 κατάρᾳ. ^ωοἱ δὲ κατάρᾳ καὶ τιμωρίᾳ καὶ παραβάσει ὄντες
 ὑπεύθυνοι, ^οοὔτοι οὐ τοῦ κληρονομεῖν ἄξιοι, ἀλλὰ τοῦ δίκην
 διδόναι καὶ ἐκβάλλεσθαι. Τί οὖν γίνεται; "Ερχεται ἡ πίστις
 ἐφελκομένη ὑπὸ τὴν χάριν, ὥστε τὴν ἐπαγγελίαν εἰς ἔργον ^εἐξελ-
 θεῖν. "Ὅπου γὰρ χάρις, συγχώρησις" ὅπου δὲ συγχώρησις,
 οὐδεμία κόλασις· κολάσεως δὲ ^αἀνηρημένης, καὶ δικαιοσύνης
 ἐπιγενομένης ἀπὸ τῆς πίστεως, οὐδὲν τὸ κωλύον κληρονόμους
 ἡμᾶς γενέσθαι ^βτῆς ἐπαγγελίας.

E " Διὰ τοῦτο ^οοὖν ἐκ πίστεως, φησὶν, ἵνα κατὰ χάριν, εἰς τὸ
 εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν ^ατοῦ θεοῦ παντὶ τῷ σπέρματι."
 Ὅρᾳς, ὅτι οὐ τὸν νόμον ἴστησι μόνον ἡ πίστις, ἀλλὰ καὶ τὴν
 ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ οὐκ ἀφήσι ^εδιαπεσεῖν ὁ δὲ νόμος τού-
 ναντίον καὶ τὴν πίστιν καταργεῖ παρὰ καιρὸν τηρούμενος, καὶ
 τὴν ἐπαγγελίαν κωλύει; Διὰ τούτων δείκνυσιν οὐ μόνον οὐ (59)
 περιττὴν τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἀναγκαίαν, ὥς μὴδὲ εἶναι
 ταύτης ἄνευ σωθῆναι. Ὁ μὲν γὰρ νόμος ὀργὴν ποιεῖ πάντες
 γὰρ αὐτὸν παρέβησαν· αὕτη δὲ ^βοὐδὲ συστήναι τὴν ὀργὴν
 503 ἀφήσι τὴν ἀρχήν. "Οὐ γὰρ οὐκ ἔστι, φησὶ, νόμος, οὐδὲ παρά-
 βασις." Εἶδες πῶς οὐ μόνον γενομένην ἀφανίζει τὴν ἁμαρτίαν,
 ἀλλ' οὐδὲ ^ιφυῆναι αὐτὴν ἀφήσι; Διὰ τοῦτό φησι, "κατὰ
 χάριν." Εἰς τὸ τί; ^κΟὐκ εἰς τὸ καταισχυρῆσθαι, ἀλλ', "εἰς
 τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν παντὶ τῷ σπέρματι." Δύο
 τίθησιν ^ιἐνταῦθα ἀγαθὰ, ^μὅτι καὶ βέβαια τὰ διδόμενα, καὶ
 παντὶ τῷ σπέρματι, τοὺς ἐξ ἐθνῶν ^νσυνεισάγων, καὶ δεικνὺς
 Ἰουδαίους ἐκτὸς ὄντας, ἂν πρὸς τὴν πίστιν ^οφιλονεκῶσι.
 Τοῦτο γὰρ βέβαιον μᾶλλον ἢ ἐκεῖνο· οὐ γὰρ ζῆμιοι ^ρσε ἢ
 πίστις, μὴ φιλονεκεί, ἀλλὰ καὶ κινδυνεύοντά σε ἐκ τοῦ νόμου

10 v. 16.

^τ γὰρ] δὲ G. ^υ ὑπεύθυνον ποιεῖ, ὄντων H. ^ω οἱ] εἰ F.H. et ante corr.
 G. ^ο οὔτοι om. A.E.F.G.H.I. Statim οὐ τοῦ κλ. A.E.F.I. et ex corr. G.
 οὐ τὸ κλ. H. et a pr. man. G. Edebatur οὐ κλ. ^υ τὴν χάριν omnes, gratiam
 illiciens Brix. τῇ χάριτι Edd. ^ε ἐλθεῖν G. ^α ἀνηρημένης A.D.E.F.H.I.
 Mox ἐπιγενομένης A.D.E.G.I. ^β τῆς ἐπαγγελίας]+τῆς ἀπὸ τῆς πίστεως
 Edd. repugnantiū libris. Verba τῆς ἐπαγγελίας desunt in Veron. ^ο οὖν]
 γοῦν D. ^α τοῦ θεοῦ om. A.D.E.F.H. et Mosqq. Post σπέρματι vulgo ad-
 dunt ex Bibliis οὐ τῷ ἐκ τοῦ νόμου μόνον—πατὴρ πάντων ἡμῶν. Sed haec
 desunt in libris omnibus. ^ε διαπεσεῖν]+ταύτην G. ^ι ταύτων] τοῦτο D.G.
^κ ὥς] ὥστε E. ^β οὐδὲ] οὐ E. ^ι φανῆναι B. ^κ οὐκ εἰς τὸ κ.] εἰς τὸ
 καταισχυρῆσθαι; οὐ I. ^ι καὶ ἐνταῦθα H. Statim τὰ ἀγαθὰ Edd. τὰ om.
 A.B.D.E.F.G. Lacuna est in I. ^μ ὅτι καὶ] καὶ ὅτι G. καὶ om. D. Mox
 καὶ ὅτι παντὶ D.E. et ex corr. G. ^ν συνεισάγων] προ συνάγων omnes.
^ο φιλονεκῶσι A.D.E.F.G.H.I. φιλονεκῆσωσι Edd. ^ρ σε om. A.B.E.F.I.

διασώζει. Εἶτα ἐπεὶ εἶπε, “ παντὶ τῷ σπέρματι,” διορίζει B ποίῳ σπέρματι. “ Τῷ ἑκ πίστεως,” φησὶ, συνάπτων τὴν πρὸς τὰ ἔθνη συγγένειαν, καὶ δεικνύς, ὅτι οὐδὲ δύναται φρονεῖν ἐπὶ τῷ Ἀβραάμ οἱ μὴ πιστεύοντες ὁμοίως ἐκείνῳ. Ἰδοὺ καὶ τρίτον ἄλλο ἢ πίστις εἰργάσατο· τὴν γὰρ συγγένειαν τὴν πρὸς τὸν δίκαιον ἀκριβεστέραν ἐποίησε, καὶ πλειόνων ἑκγόνων ἀπέφηνε πρόγονον. Διὸ οὐδὲ ἀπλῶς εἶπεν, Ἀβραάμ, ἀλλὰ, “ τοῦ πατρὸς ἡμῶν,” ἡμῶν τῶν πιστῶν. Εἶτα καὶ τῇ μαρτυρίᾳ ἐπισφραγίζει ὡς τὸ εἰρημένον. ¹¹ “ Καθὼς γέγραπται, φησὶν, ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε.” Εἶδες ἄνωθεν ταῦτα οἰκονομούμενα; Τί οὖν, φησὶν, γεῖ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἢ τῶν Ἀμαλκιτῶν ἢ τῶν Ἀγαρηνῶν ἔνεκεν ταῦτα λέγει; Τοῦτο μὲν οὖν προῖον σαφέστερον δείκνυσιν οὐ περὶ ἐκείνων εἰρημένον· τέως δὲ ἐφ’ ἕτερον ἐπείγεται, δι’ οὗ καὶ αὐτὸ τοῦτο δείκνυσιν, ὁρίζομενος τῆς τοιαύτης συγγενείας τὸν τρόπον, καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὸ τῆς μεγαλονοίας κατασκευάζων. Τί γὰρ φησι; “ Κατέναντι οὐ ἐπίστευσε θεοῦ.” Ὁ δὲ λέγει, “ τοιοῦτόν ἐστιν· ὥσπερ ὁ θεὸς οὐκ ἔστι μερικὸς θεός, ἀλλὰ πάντων πατήρ, οὕτω καὶ αὐτός. Καὶ πάλιν, ὥσπερ ὁ θεὸς πατήρ ἐστὶν οὐ κατὰ τὴν φυσικὴν συγγένειαν, ἀλλὰ κατ’ οἰκείωσιν πίστεως, οὕτω καὶ αὐτός· ἢ γὰρ ὑπακοὴ ποιεῖ ὡς πατέρα πάντων ἡμῶν. Ἐπεὶ γὰρ οὐδὲν ἐνόμιζον εἶναι ταύτην τὴν συγγένειαν, τὴν παχυτέραν ἐκείνην κατασχόντες, δείκνυσιν ταύτην κυριωτέραν, ἐπὶ τὸν θεὸν τὸν λόγον ἀναγαγόν. Καὶ μετὰ τούτων κάκεινο ἐμφαίνει, ὅτι καὶ ἀμοιβὴν τῆς πίστεως ταύτην ἔλαβεν· ὥστε ἂν μὴ τοῦτο ἦ, ἢ καὶ πάντων ἢ πατὴρ τῶν τὴν γῆν οἰκούντων, τὸ, “ κατέναντι,” οὐκ ἔχει χώραν, ἀλλ’ ἡκρωτηρίασται τοῦ θεοῦ ἢ δωρεά· τὸ γὰρ κατέναντι, ὁμοίως ἐστὶ. Ποῦ γὰρ θαυμαστόν, εἰπέ μοι, τῶν ἐξ αὐτοῦ πατέρα εἶναι; τοῦτο γὰρ ἕκαστος κέκτηται τῶν ἀνθρώπων. Τὸ γὰρ παράδοξον ἐκεῖνό ἐστιν, οὐς οὐκ εἶχεν ἐκ φύσεως, τούτους ἀπὸ τῆς E

11 v. 17.

⁹ ἐκ τῆς πίστεως Edd. repugnantibus libris. ¹⁰ ἄλλο ἢ πίστις pro ἡ πίστις ἄλλο omnes. ¹¹ ἐγγόνων A.D.E.F.H. et ante corr. B. Statim ἀπέφηνεν εἶναι pr. G. ¹² ἡμῶν, quod aberat, est in A.B.D.E.F.H.I. ¹³ τὴν μαρτυρίαν A.D.E.F.H.I. Statim ἐπισφραγίζει pro ἐπισφραγίζων omnes. ¹⁴ τὸ εἰρημένον] λέγων I. Mox φησὶν om. idem. ¹⁵ ἄνωθεν ταῦτα pro ταῦτα ἄνωθεν omnes. ¹⁶ εἰ τῶν Ἰσραηλιτῶν . . . ἔνεκεν ταῦτα λ.] Sic omnes. ¹⁷ εἰ περὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν . . . ταῦτα λ. Edd. ¹⁸ ἢ εἰ bis A.F.G.H.I. ¹⁹ τοῦτο B.F.G.I. τοιοῦτο H. ²⁰ πατέρα] + καὶ πρόγονον D.G. ²¹ κατέχοντες ex corr. G. ²² ἀναγαγόν pro ἀνάγων A.D.F.H.I. ἀγαγόν E. ²³ καὶ om. B. Mox ταύτην om. H. ²⁴ καὶ pro καὶ A.B.D.E.F.I. Recepit etiam Montef. ²⁵ τοῦ θ. ἢ δ. pro ἡ τοῦ θ. δ. A.D.E.F.H.I.

τοῦ θεοῦ δωρεᾶς λαβεῖν. "Ωστε εἰ βούλει πιστεῦσαι, ὅτι ἐτιμήθη ὁ πατριάρχης, πίστευσον, ὅτι πάντων ἐστὶ πατήρ. Εἰπὼν ἡ δὲ, "κατέναντι οὐ ἐπίστευσε θεοῦ," οὐκ ἔστι μέχρι τούτου, ἀλλὰ 'καὶ ἐπήγαγε' "Τοῦ ζωοποιούντος τοὺς νεκροὺς, καὶ καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα." ἤδη τὸν ^kπερὶ τῆς ἀναστάσεως προκαταβαλλόμενος λόγον. Καὶ εἰς τὸ προκείμενον δὲ ^lαὐτῷ χρήσιμον ἦν. Εἰ γὰρ δυνατόν αὐτῷ νεκροὺς ^mζωοποιῆσαι, καὶ τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα παραγαγεῖν, δυνατόν αὐτῷ καὶ τοὺς μὴ
 504 τεχθέντας ἐξ αὐτοῦ ποιῆσαι παῖδας αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο "οὐκ εἶπε, καὶ παράγοντος τὰ οὐκ ὄντα, ἀλλὰ, "καλοῦντος," τὴν πλείονα εὐκολίαν δηλῶν. "Ὡς περ γὰρ ἡμῖν εὐκολον τὰ ὄντα καλέσαι, οὕτως αὐτῷ ῥάδιον, ⁿκαὶ πολλῷ ῥᾶον, τὰ μὴ ὄντα ὑποστήσασθαι.

^qΕἰπὼν δὲ τοῦ θεοῦ τὴν δωρεὰν μεγάλην οὖσαν καὶ ἄφατον, καὶ περὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ διαλεχθεῖς, δείκνυσι καὶ τοῦ Ἀβραάμ τὴν πίστιν ἀξίαν οὖσαν τῆς δωρεᾶς, ἵνα μὴ νομίσης αὐτὸν εἰκὴ τιμηθῆσθαι. Καὶ τὸν ἀκροατὴν ^rδὲ ἀναστήσας, ἵνα μὴ θορυβῆται μηδὲ ἀμφιβάλλῃ ὁ Ἰουδαῖος, καὶ λέγῃ, καὶ πῶς Β δυνατόν τοὺς οὐκ ὄντας παῖδας γενέσθαι παῖδας; μετὰ γὰρ τὸν λόγον ἐπὶ τὸν πατριάρχην, καὶ φησιν ¹²"Ὁς παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίστευσεν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα πολλῶν ἐθνῶν, κατὰ τὸ εἰρημένον οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου." Πῶς (60) παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίστευσε; Παρ' ἐλπίδα τὴν ἀνθρωπίνην, ἐπ' ἐλπίδι τῇ τοῦ θεοῦ. Δείκνυσι γὰρ καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ πράγματος, καὶ οὐκ ἀφίησιν ἀπιστηθῆναι τὸ λεγόμενον ἅπερ ἐναντία ἀλλήλοις ἔστιν, ἀλλ' ἡ πίστις αὐτὰ συνεκέρασεν. Εἰ δὲ περὶ ἐκείνων ἔλεγε τῶν ἐκ τοῦ Ἰσμαὴλ, περιττὸς οὗτος ὁ C λόγος· ἐκεῖνοι γὰρ οὐ κατὰ πίστιν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν ἐτέχθησαν. Ἀλλὰ 'καὶ τὸν Ἰσαὰκ εἰς μέσον ἄγει· οὐ γὰρ ὑπὲρ ἐκείνων ἐπίστευσε τῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ τοῦ ἀπὸ τῆς στερείρας γυναικὸς ἐσομένου. Εἰ τοίνυν μισθός ἐστι ^vτὸ πατέρα πολλῶν ἐθνῶν γενέσθαι, ἐκείνων τῶν ^wἐθνῶν ὑπὲρ ὧν ἐπίστευσε δῆλον ὅτι. Ἴνα γὰρ μάθῃς, ὅτι περὶ τούτων φησὶν, ἀκουσον τῶν

12 v. 18.

^h δέ] + ἔτι G. ⁱ καὶ om. B. ^k περὶ om. ante corr. G. ^l αὐτὸ ante corr. G. Statim χρήσιμον A.B.D.E.F.H.I. χρήσιμος Edd. ^m ζωοποιεῖν E. Statim καὶ om. E.F.H. Mox παράγειν A.D.F.H.I. et ante corr. E. ⁿ οὐκ pro οὐδὲ A.D.E.F.G.H.I. ^o ὄντα] + ὡς ὄντα A.D.E.F.H.I. ^p καὶ πολλῷ ῥᾶον om. G. ^q εἰπὼν] δείξας D.E. ^r δὲ accessit ex A.D.E.F.H.I. ^s εἰσὶν G. ^t καὶ om. B. καὶ (?) erasum et ἀλλὰ superscriptum habet G. ^v τὸ] τοῦ F. Statim πολλῶν ἐθνῶν πατέρα inverso ord. B.G.I. ^w ἐθνῶν] + ἔστιν E. ^x ἵνα γὰρ] καὶ ἵνα D.E.

ἐξῆς. ¹³“Καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει, ἤκατενόησε μὲν τὸ
 ἑαυτοῦ ^ασῶμα νεκρωμένον.” Εἶδες πῶς τίθησι καὶ τὰ κωλύ-
 ματα, καὶ τὴν ὑψηλὴν τοῦ δικαίου γνώμην πάντα ὑπερβαί-
 νουσιν; Παρ’ ἐλπίδα, φησί, τὸ ἐπαγγελθέν. Τοῦτο κώλυμα D
 πρῶτον· οὐδὲ γὰρ εἶχεν ^αοὗτος ἕτερον Ἀβραάμ ^βιδεῖν οὕτω
 λαβόντα παῖδα. Οἱ μὲν γὰρ μετ’ αὐτὸν, εἰς αὐτὸν ἐβλεπον·
 ἐκεῖνος δὲ εἰς οὐδένα, ἀλλ’ εἰς τὸν θεὸν μόνον· διὸ καὶ, “παρ’
 ἐλπίδα,” ἔλεγεν. Εἴτα τὸ σῶμα νεκρωμένον ^{δεύτερον} τοῦτο·
 καὶ ἡ νέκρωσις τῆς μήτρας Σάρρας· ταῦτο ^{καὶ} τρίτον καὶ τέ-
 τартон. ¹⁴“Εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ
 ἀπιστίᾳ.” ^αΟὐδὲ γὰρ ἀπόδειξιν ἔδωκεν, οὔτε σημεῖον ἐποίησεν
 ὁ θεός, ἀλλὰ ῥήματα ἦν ψιλὰ μόνον, ἐπαγγελλόμενα ^εταῦτα
 ἅπερ οὐχ ὑπισχνεῖτο ἡ φύσις. Ἀλλ’ ὅμως “οὐ διεκρίθη,”
 φησὶν. Οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐκ ^εἠπίστησεν, ἀλλ’ ^εὅτι οὐ διεκρίθη· E
 τουτέστιν, ^βοὐδὲ ἐνεδοίασεν οὐδὲ ἀμφέβαλε, ^γκαὶ τοσούτων
 ὄντων τῶν κωλυμάτων. Ἀπὸ τούτων μανθάνομεν, ὅτι καὶ μυρία
 ὁ θεὸς ἀδύνατα ἐπαγγέλλεται, μὴ καταδέχεται δὲ ὁ ἀκούων, οὐ τῆς
 τῶν πραγμάτων φύσεως ^κἐστὶν ἡ ἀσθένεια, ἀλλὰ τῆς ἀνοίας τῆς
 τοῦ μὴ δεχομένου. “Ἀλλ’ ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει.” Ὅρα
 Παύλου ^μφιλονεκίαν. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ τῶν ἐργαζομένων
 καὶ τῶν πιστευόντων ἦν ὁ λόγος, δείκνυσι τὸν πιστευόντα
 ἐργαζόμενον μᾶλλον ἢ ἐκεῖνον, καὶ πλείονος δεόμενον δυνάμεως
 καὶ πολλῆς τῆς ἰσχύος, καὶ οὐ τὸν τυχόντα ὑπομένοντα πόνον.
 Καὶ γὰρ ^νἐξετελίζον τὴν πίστιν ὥς οὐκ ἔχουσιν πόνον. Πρὸς 505
 τοῦτο τοῖνυν ἰστάμενος δείκνυσιν, ὅτι οὐ μόνον ὁ σωφροσύνην
 κατορθῶν ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ἀλλὰ καὶ ὁ πίστιν ἐπι-
 δεικνύμενος δυνάμεως δεῖται πλείονος. Ὡς περ γὰρ ἐκεῖνος
 χρεῖαν ἔχει ἰσχύος, ἵνα τοὺς τῆς ἀκολασίας διακρούσῃται λογι-
 σμούς· οὕτω καὶ οὗτος χρεῖαν ἔχει ^οδυνατῆς ψυχῆς, ἵνα τὰς τῆς
 ἀπιστίας ^ρἐξωθήσῃται ἐννοίας. Πῶς οὖν γέγενετο ἰσχυρός; Τῇ
 πίστει, φησὶν, οὐ λογισμοῖς τὸ πρᾶγμα ἐπιτρέψας· ἐπεὶ ^ακαὶ

13 v. 19.

14 v. 20.

^γ οὐ κατενόησε τὸ ε. σ. Edd. οὐ om. A.B.E.F.G.H.I. et Mosq. 3. οὐ in-
 sertum a correctore habent B.G. Dein μὲν accessit ex A.B.E.F.H.I. (deletum
 in B.) ^ασῶμα]+ἥδη D.G. ^αοὗτος pro αὐτός A.D.E.F.I. ἕτερον οὗτος
 inverso ord. G. ^βSic omnes. ἰδεῖν post παῖδα vulgo legitur. ^γκαὶ om.
 G.H. ^δοὔτε G. ^εταῦτα accessit ex omnibus. ^εἠπίστησεν Edd. et
 Interpp. ἐπίστευσεν Codd. ^εὅτι est in libris omnibus, non in Edd.
^βοὐδὲ ἐνεδοίασεν (ἐνεδιᾶσεν G.) om. A.D.E.F.H.I. οὐδὲ ἀμφέβαλε om. B.
^κκαὶ om. I. ^κἐστὶν om. A.E.F.H.I. ^ιἀνοίας] διανοίας I. Statim τῆς
 accessit ex omnibus. ^μφιλονεκίαν A.D.E.F.I. σοφίαν B. φιλοσοφίαν
 Edd. ^νἐξετελίζων E. et ante corr. A. Pro καὶ γὰρ ἐξετελίζον, καὶ παρ-
 εξετελίζων habent Veron. et ante corr. B. ^οδυνατῆς] δυνάμεως τῆς A.
^ρἐξωθήσεται H.I. ἐξώσῃται F. ^ακαὶ pro ἂν A.B.D.E.F.H.I.

κατέπεσε. Πῶς δὲ αὐτὴν τὴν πίστιν κατώρθωσε; “Δοὺς
 B δόξαν τῷ θεῷ, ^τφησὶ, ¹⁵καὶ πληροφορηθεῖς, ὅτι ὁ ἐπήγγελται,
 δυνατός ἐστι ^εκαὶ ποιῆσαι.” Ἄρα τὸ μὴ περιεργάζεσθαι,
 δοξάζειν ἐστὶ τὸν θεόν, ὥσπερ οὖν τὸ περιεργάζεσθαι, ^ππλημ-
 μελεῖν. Εἰ δὲ τὰ κάτω περιεργαζόμενοι καὶ ζητοῦντες οὐ
 δοξάζομεν, πολλῶ μᾶλλον τὴν τοῦ δεσπότου γέννησιν πολυ-
 πραγμονοῦντες, ὡς ὑβρίζοντες τὰ ἔσχατα πεισόμεθα. Εἰ γὰρ
 τὸν τύπον τῆς ἀναστάσεως οὐ χρὴ ζητεῖν, πολλῶ μᾶλλον τὰ
 ἀπόρρητα ἐκεῖνα καὶ φρικτά. Καὶ οὐκ εἶπε πιστεύσας ἀπλῶς,
 ἀλλὰ, “πληροφορηθεῖς.” Τοιοῦτον γὰρ ἡ πίστις, τῆς ἀπὸ
 λογισμῶν ἀποδείξεως σαφεστέρα, καὶ μᾶλλον πείθει· οὐ γὰρ
 C ^νἐνεστι λογισμὸν ἕτερον ἐπεισελθόντα ^ωαὐτῇ διασαλεύται
 λοιπόν. Ὁ μὲν γὰρ ²λόγοις πειθόμενος καὶ μεταπεισθῆναι
 δύναται· ὁ δὲ τῇ πίστει βεβαιούμενος ^γἀπετείχισεν αὐτοῦ
 λοιπόν τὴν ἀκοὴν τοῖς λυμαινομένοις αὐτὴν λόγοις. Εἰπὼν
 τοίνυν, ὅτι ἀπὸ πίστεως ἐδικαιώθη, δείκνυσιν, ὅτι καὶ ἐδόξασε
 τὸν θεόν ἀπὸ ²τῆς πίστεως· ὁ βίου μάλιστα ἐστὶν ἴδιον.
¹⁶“Λαμψάτω γὰρ ὑμῶν τὸ φῶς ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων,
 ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα
 ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.” ^αἌλλ’ ἰδοὺ τοῦτο καὶ τῆς πίστεως
 ὃν ἐφάνη. ^βΠάλιν ὥσπερ τὰ ἔργα δείται δυνάμεως, οὕτω καὶ ἡ
 D πίστις. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ πολλάκις καὶ τὸ σῶμα μερίζεται (61)
 τὸν ἰδρώτα· ἐκεῖ δὲ τῆς ψυχῆς ^γγυμνῆς ἐστὶ τὸ κατόρθωμα.
 “Ὡστε μείζων ὁ πόνος, ὅταν μὴδὲ τὸν διανεμόμενον ^δπρὸς αὐτὴν
 ἔχη τοὺς ἀγῶνας. Εἶδες πῶς πάντα, ἅπερ ἦν ἔργων, ἔδειξε
^εμετὰ πλείονος τῇ πίστει προσόντα περιουσίας, οἷον τὸ καυ-
 χᾶσθαι πρὸς τὸν θεόν, τὸ δυνάμεως δεῖσθαι καὶ πόνου, τὸ
 δοξάζειν ^ιπάλιν τὸν θεόν; Εἰπὼν δὲ ὅτι ^{εἰ}ἐπήγγελται,
 δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι, δοκεῖ μοι καὶ περὶ τῶν μελλόντων

15 v. 21.

16 Matth. v. 16.

^τ φησὶ om. G. post δόξαν transp. I. ^ε καὶ om. H. ^π πλημμελία A. πλημμελία F.H. κατασμικρύνειν loco πλημμελεῖν dat I. ^ν ἐνεστι pro ἐστι A.B.D.E.F.H.I. ^ω αὐτῇ] αὐτὴν A.D.E.F.H.I. Statim διαλύσαι iidem et ante corr. G. ² λόγοις] τοῖς λογισμοῖς G. ^γ ἀπετείχισεν H. Statim αὐτοῦ λοιπόν pro λοιπὸν αὐτοῦ (αὐτοῦ ante Montef.) A.B.D.E.F.H.I. ² τῆς om. A.D.E.I. ^α ἄλλ’, quod aberat, est in libris omnibus. Statim τοῦτο καὶ τῆς π. A.B.D.E.F.H.I. καὶ τοῦτο τῆς π. G. καὶ deest in Edd. Mox ὃν om. I. ^β πάλιν δὲ ὥσπερ Edd. δὲ om. A.B.D.E.G.H.I. Iidem πάλιν praecedentibus annectunt. Dein ὥσπερ γὰρ τὰ ἔργα D.E.G.I. ^γ ἐστὶ γυμνῆς inverso ord. A.G. ^δ πρὸς αὐτὴν ἔχη] Sic omnes secundum conjecturam Savillii. Ante Montef. edebatur πρὸς αὐτὸν ἔχειν. ^ε μετὰ πλ. τῇ π. προσόντα περιουσίας] Sic B.F.G.H.I. μετὰ πλ. προσόντα τῇ π. περιουσίας A. μετὰ πλ. τῆς περιουσίας τῇ π. προσόντα E. et (om. προσόντα) D. μετὰ πλ. περιουσίας τῇ π. προσόντα Edd. ^ι πάλιν om. H. ^{εἰ} ἀ pro ὁ A.D.E.F.H.I. et corr. G. ^α ἐπαγγέλλεται ante corr. B.

προαναφωνεῖν. Οὐ γὰρ τὰ παρόντα ἐπηγγέλατο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλλοντα· ταῦτα γὰρ τύπος ἐκείνων ἦν. Ἔρα ἀσθε- E
νοὺς διανοίας τὸ μὴ πιστεύειν, καὶ μικρὰς καὶ τάλαιπώρου.
Ὡστε ὅταν ἡμῖν ἐγκυλῶσι τὴν πίστιν τινές, ἀντεγκαλῶμεν
ἑαυτοῖς τὴν ἀπιστίαν ἡμεῖς, ὡς τάλαιπώροις καὶ μικροψύχοις
καὶ ἀνοήτοις καὶ ἀσθενέσιν καὶ ὄνων· οὐδὲν ἄμεινον διακειμέ-
νοις. Ὡς περ γὰρ τὸ πιστεύειν ὑψηλῆς καὶ ἰμεγαλοφυοῦς
ψυχῆς· οὕτω τὸ ἀπιστεῖν ἀλογωτάτης καὶ εὐτελοῦς καὶ πρὸς
τὴν τῶν κτηνῶν ἄνοιαν κατενηνεγμένης. Διόπερ ἐκείνους ἀφέντες,
τὸν πατριάρχην ζηλώσωμεν, καὶ δοξάσωμεν τὸν θεόν, καθάπερ
ἐκεῖνος ἔδωκεν αὐτῷ δόξαν. Τί δέ ἐστιν, “ἔδωκεν αὐτῷ δόξαν;”
Ἐνενόησεν αὐτοῦ τὴν ἰμεγαλωσύνην, τὴν ἄπειρον δύναμιν· καὶ
τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ ἔννοιαν λαβὼν, οὕτως ἐπληροφό- 506
ρήθη περὶ τῶν ὑποσχέσεων.

Ἐδοξάσωμεν τοίνυν αὐτὸν καὶ ἡμεῖς καὶ διὰ πίστεως καὶ ὁ δι’
ἔργων, ἵνα καὶ μισθὸν λάβωμεν τὸ παρ’ αὐτοῦ δοξασθῆναι·
17 “Ἐτοὺς δοξάζοντας γὰρ με δοξάσω,” φησί. Καίτοι ἑῖ καὶ
μηδεὶς ἐκεῖτο μισθός, αὐτὸ τοῦτο δόξα ἦν, τὸ καταξιοθῆναι
δοξάζειν τὸν θεόν. Εἰ γὰρ εἰς βασιλείας εὐφημίας λέγοντες
ἄνθρωποι ἑαυτῷ τούτῳ καλλωπίζονται μόνῳ, καὶ μηδὲν ἢ καρ-
πώσασθαι ἕτερον· ἐννόησον πόσης ἀν εἴη δόξης τὸ δι’ ἡμᾶς τὸν
δεσπότην ἰδοξάζεσθαι τὸν ἡμέτερον, ὥσπεροῦν καὶ κολάσεως
τὸ ποιεῖν αὐτὸν βλασφημεῖσθαι δι’ ἡμᾶς. Καίτοι καὶ τοῦτο B
αὐτὸ *τὸ δοξάζεσθαι, δι’ ἡμᾶς βούλεται γίνεσθαι· αὐτὸς γὰρ
οὐ δεῖται τοῦ πράγματος. Πόσον γὰρ οἶε τὸ μέσον εἶναι
θεοῦ καὶ ἀνθρώπων; ἄρα ὅσον ἀνθρώπων καὶ σκωλήκων; ἢ

17 1 Reg. ii. 30.

ἢ ἦν om. A.E.F.H.I. ἐστιν ἐκείνων pro ἐκείνων ἦν G. ἰ αὐτοῖς τὴν ἀ. ἡμεῖς
pro ἡμεῖς τὴν ἀ. αὐτοῖς A.B.D.F.G.H.I. * οὐδὲν ἄμεινον] ἄμεινον οὐδὲν A.D.E.F.
H.I. ἰ ἰμεγαλοφυοῦς] + ἐστι D.E. ἢ ἰμεγαλωσύνην omnes. δικαιοσύνην Edd.
ἢ HΘIKON. Περὶ τοῦ θεῖν δοξάζειν τὸν θεόν δι’ ἔργων καὶ (+διὰ Codd.) πί-
στεως· καὶ ὅτι δεῖ πᾶσαν φεύγειν ἁμαρτίαν, δι’ ἧς ὁ θεὸς βλασφημεῖται· καὶ ὅτι
ὁ θεὸς οὐ δέδμενος, οὐδὲ δοξάζεσθαι βουλόμενος, ἐπιζητεῖ τὰ παρ’ ἡμῶν, ἀλλὰ διὰ
τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν· καὶ ὅτι εἰ μὴ ἑαυτοὺς ἐκδῶμεν τῇ ἁμαρτίᾳ, οὐ τολμᾷ
προσέλθειν ἡμῖν ὁ διάβολος· καὶ ὅτι δεῖ τὴν ἀγίαν αἰδεῖσθαι τράπεζαν, ἧς κοινῇ
πάντες μετέχομεν. Veron. ὁ δι’ ἔργων pro διὰ ἔργων A.B.D.E.H. fortasse
alii. ἢ τοὺς γὰρ δ. με, φησί, δοξάσω G. τοὺς δ. με γὰρ φ. δ. Α. τοὺς δ. με
γὰρ δ. φ. D.H. τοὺς δ. γὰρ με φ. δ. I. ἢ εἰ καὶ] καὶ E. καὶ εἰ A.D.F.H.
καίτοι εἰ μὴ εἰς G. ἢ τὸν assumptum ex A.E.F.G.H.I. ἢ εἰς βασιλείας]
βασιλείας I. ἢ αὐτὸ τοῦτο H. et ex corr. G. necnon ante corr. I. Ita etiam
Veron. Statim μόνον G. Veron. ἢ τὸν ἡμ. δοξάσεσθαι inverso ord. A.D.
F.H.I. ἢ καίτοιγε G. Statim καὶ accessit ex omnibus. ἢ τὸ δ. δι’ ἡμᾶς]
διὰ τὸ δ. ἡμᾶς I. ἢ εἶναι om. G. ἢ ἄρα ὅσον ἀ. καὶ σκ.] ὅσον ἀγγέλων
ἄρα καὶ ὅσον ἀνθρώπων G. Statim haec ἢ ὅσον ἀγγέλων καὶ σκωλήκων, quae
vulgo desunt, habent nostri omnes.

ὅσον ἡγγέλων καὶ σκωλήκων; Ἄλλ' οὐδὲν ^aοὐδέπω εἶρηκα καὶ τοσοῦτον τὸ μέσον θείῃ· οὐδὲ γὰρ εἰπεῖν δυνατὸν ὅσον. Ἄρ' οὖν θελήσεις σὺ παρὰ ^bσκώληξιν ἔχειν δόξαν μεγάλην καὶ λαμπράν; Οὐδαμῶς. Εἰ τοίνυν ὁ δόξης ἐρίων σὺ οὐκ ἂν ἐθέλησῃς τοῦτο· ὁ τοῦ πάθους ἀπηλλαγμένος τούτου, καὶ τοσοῦτον ^cἀνώτερος ὢν, πῶς ἂν ἐδεήθῃ τῆς παρὰ ^dσοῦ δόξης; Ἄλλ' ὅμως καὶ μὴ δεόμενος, ^eφησὶν αὐτῆς ἐφίεσθαι διὰ σέ. Εἰ γὰρ γενέσθαι δούλος ὑπέμεινε διὰ σέ, τί θαυμάζεις, εἰ καὶ τῶν ἄλλων αἰτέχεται τῆς αὐτῆς ἕνεκεν ὑποθέσεως; Οὐδὲν γὰρ ἡγείται ἀτάξιον ἑαυτοῦ, ὅπερ ἂν πρὸς τὴν σωτηρίαν ἴφερῃ τὴν ἡμετέραν. Ἐταῦτα οὖν εἰδότες, φεύγωμεν ἁμαρτίαν πᾶσαν, δι' ἧς αὐτὸς βλασφημεῖται. ¹⁸ Ὡς γὰρ ἀπὸ προσώπου ὄψεως, φησὶ, φεύγε ἀπὸ ἁμαρτίας· ^hεἰὰν προσέλθῃς πρὸς αὐτήν, δόξεταί σε." ⁱΟὐδὲ γὰρ αὐτὴ πρὸς ἡμᾶς ἔρχεται, ἀλλ' ἡμεῖς πρὸς αὐτὴν αὐτομολοῦμεν. Ὁ ^kμὲν γὰρ θεὸς καὶ τοῦτο κατεσκεύασεν, ὥστε ^lμὴ τυραννίδι περιγίνεσθαι τὸν διάβολον· ἡ γὰρ ^Dαὐτὸς οὐδεὶς ἔσται πρὸς τὴν ἰσχὺν ^mτὴν ἐκείνου. Διὰ τοῦτο αὐτὸν ἀπόκτισεν ὥσπερ ληστήν τινα καὶ τύραννον· καὶ μὴ τινα λάβῃ γυμνὸν καὶ ἔρημον εἰς τὰς αὐτοῦ καταδύσεις, οὐ τολμᾷ ἐπελθεῖν· ἂν μὴ τὴν ἔρημον ὁδεύοντας ἡμᾶς ἴδῃ, οὐ θαρρεῖ προσελθεῖν· ἔρημος δὲ καὶ διαβόλου τόπος οὐδὲν ἕτερον ⁿἢ ἁμαρτία. Δεῖ τοίνυν ἡμῖν τοῦ θυρεοῦ τῆς πίστεως, τῆς περικεφαλαίας τοῦ σωτηρίου, τῆς μαχαίρας τοῦ πνεύματος· οὐχ ἵνα ^oμὴ πάθωμεν μόνον κακῶς, ἀλλ' ἵνα, καὶ ἐπιπηδῆσαι θελήσῃ, τὴν κεφαλὴν ἀποτέμωμεν· τὴν ἐκείνου· ^qδεῖ συνεχῶν ἡμῖν εὐχῶν, ἵνα συν-Ετρίβῃ ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν. Ἀναίσχυτος γὰρ ἐστὶ καὶ μιαιφόνος, καὶ ταῦτα κάτωθεν μαχόμενος· ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτω νικᾷ. Τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι ^rοὐ σπουδάζομεν ἡμεῖς ὑψηλότεροι τῶν ἐκείνου γενέσθαι ^sπληγῶν. Οὐδὲ γὰρ οἷός τε ἐστὶν ἐπαρθῆναι ^tμέγα, ἀλλὰ κάτω σύρεται. Καὶ τούτου τύπος ὁ ὄφεις. Εἰ δὲ ἐξ ἄρχῃς οὕτως ^uαὐτὸν ἔταξεν ὁ θεός, πολλῶ ^vμᾶλλον

18 Sirac. xxi. 2.

^a οὐπω G. ^b σκωλήκων G. Statim ἔχειν δ. pro δ. ἔχειν omnes. ^c ἐθέλησης] Sic A.D.E.H.I. ἐθέλησεις H. ἡθέλησας B. ἐθέλησας G. θελήσης Edd. ^d σοὶ ante corr. G. ^e φησὶν αὐτῆς ἐφίεσθαι διὰ σέ] αὐτῆς ἐφίεσθαι διὰ σέ φησὶν B. φησὶν ἐφίεται διὰ σέ A.F.H.I. et om. φησὶν D.E. ^f φέρηται G. ^g ταῦτ' οὖν A.D.E.H.I. Mox φεύγωμεν A.B.E.F.H. ^h εἰα] + γὰρ G. ⁱ οὐδὲ pro οὐ A.B.D.E.F.I. ^k μὲν accessit ex A.B.D.E.F.H.I. ^l μὴ τῇ τυρ. περιγενέσθαι G. ^m τὴν assumtum ex A.D.E.F.G. ⁿ ἢ ἡ ἁμαρτία Edd. ἢ om. A.D.E.F.G.I. ^o μὴ πάθ. μόνον κακῶς] μόνον μὴ κακῶς I. ^p ἀποθάνωμεν pro πάθωμεν Veron. ^q τὴν accessit ex omnibus. ^r δεῖ] + οὖν supra lineam G. ^s οὕτω] + ταῦτα B. ^t οὐ] μὴ G. ^u μέγα] πληγῶν] παγῶν G. βελῶν I. ^v μέγα pro μεγάλα A.B.D.E.F.G.I. ^w αὐτὸν ἔταξεν]

ἡν. Εἰ δὲ ἀγνοεῖς τί ποτέ ἐστι τὸ κίτῳθεν μάχεσθαι, ἐγὼ σοι καὶ ἐρμηνεύσαι *τὸν τρόπον τοῦ πολέμου τούτου πειρά-
 (62) σομαι. Τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ κίτῳθεν μάχεσθαι; Τὸ ἀπὸ τῶν κάτω πυκτεύειν πραγμάτων, ἀπὸ τῆς ἡδονῆς, ἀπὸ τοῦ πλούτου, ἀπὸ τῶν βιωτικῶν ἀπάντων. Διὰ τοῦτο, ἂν ἴδῃ τινὰ πρὸς τὸν οὐρανὸν πετόμενον, πρῶτον μὲν ὃ οὐδὲ πηδῆσαι τοσοῦτον δυνή- 507
 σεται· δεύτερον δὲ, κὰν ἐπιχειρήσῃ, *πεσεῖται τ' ἀχέως· οὐ γὰρ ἔχει πόδας, μὴ φοβηθῆς· οὐκ ἔχει πτερὰ, μὴ δέισις· ἐπὶ τῆς γῆς σύρεται, καὶ τοῖς ἐν τῇ γῇ πράγμασι. Μηδὲν *οὖν σοι πρὸς τὴν γῆν ὕψτω κοινὸν, καὶ οὐδὲ πόνον ἐδείξῃ. Οὐδὲ γὰρ οἶδε τὴν ἐξ ἐναντίας μάχην, ἀλλ' ὥσπερ ὄφεις ταῖς ἀκάνθαις ὁ ἐγκρύπτεται, τῇ ἀπάτῃ τοῦ πλούτου συνεχῶς ἐμφωλεύει. Κὰν ἐκτέμῃς τὰς ἀκάνθας, φεύζεται ῥαδίως ὁ δῆλος γενόμενος· κὰν ἐπάδῃ ἐκ τῆς αὐτῆς τὰς θείας ἐπιδόας, τρωθήσεται εὐθέως. Εἰσὶ γὰρ ἡμῖν, εἰσὶν ἐπιδόαι πνευματικαί, τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου Β ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ τοῦ σταυροῦ δύναμις. Αὕτη ἡ ἐπιδόη οὐχὶ τῶν χηραμῶν ἐξάγει μόνον, καὶ εἰς πῦρ ὁ ἐμβάλλει τὸν δράκοντα, ἀλλὰ καὶ τραύματα ἰάται. Εἰ δὲ καὶ πολλοὶ λέγοντες οὐκ ἰάθησαν, παρὰ τὴν αὐτῶν ὀλιγοπιστίαν, οὐ παρὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ λεχθέντος· ἐπεὶ καὶ τὸν Ἰησοῦν οἱ μὲν ὤθουν καὶ ἐθλιβον, καὶ οὐδὲν ὁ ἐκέρδαινον· ἡ δὲ αἰμορροοῦσα οὐδὲ τοῦ σώματος ἀψαμένη, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ κρασπέδου μόνον, χρονίους ὕστησεν αἱμάτων πηγὰς. Τοῦτο τὸ ὄνομα καὶ δαίμοσι φο-
 βερὸν καὶ πάθεσι καὶ νοσήμασι. Τοίτῳ τοίνυν καλλωπιζώμεθα, C
 τοίτῳ τειχίζωμεν ἑαυτούς. Οὕτω καὶ Παῦλος ἐγένετο μέγας, καίτοι τῆς αὐτῆς φύσεως ἡμῖν κακείνος ἦν· ἀλλ' ἡ πίστις αὐτὸν ἄλλον ἀντ' ἄλλου πεποίηκε· καὶ τοσαύτη ἦν ἡ περιουσία, ὥς καὶ τὰ ἱμάτια αὐτῶν πολλὴν ἔχειν ἰσχύν. Ποίας οὖν ἂν εἶμεν ἀπολογίας ἄξιοι, εἶγε ὁ ἐκείνων μὲν καὶ αἱ σκιαὶ καὶ τὰ ἱμάτια θάνατον ἤλαννον, ἡμῶν δὲ οὐδὲ αἱ εὐχαὶ τὰ πάθη κατα-

* τὸν τρ. τοῦ π. τ.] Sic omnes. τοῦ π. τ. τὸν τρόπον Edd. πολέμιον pro πολέμου B. ὃ οὐδὲ ἐπιπρῆσαι B.D.E. unde οὐδὲ ἐπιπρῆσαι edidit Montef. Statim τοσοῦτον pro πρὸς αὐτὸν receptum ex A.B.F.G.H. Neutrum habet I.

* πεσεῖται τ. pro τ. πεσεῖται omnes. * οὖν om. G. ὕψτω H. γίνεται I. ὁ δῆλος omnes. δεῖξαι Veron. Sav. δεῖσεις Mor. Ben. ὁ ἐγκρύπτεται B.

ὁ δῆλος A.B.D.E.H.I. δηλὸς F. δηλὸς Edd. αὐτῶ om. I. ὁ ἡμῖν εἰσιν] εἰσιν ἡμῖν A.E.F.H.I. ἡμῖν om. D. βάλλει G. Mox καὶ τὰ τρ. idem.

καὶ accessit ex A.B.D.E.H.I. ὁ ἐκέρδαινον B. αἱμάτων ὕστησεν inverso ord. A.E.F.H.I. καὶ δ Π. Edd. ὁ om. A.B.D.E.F.H.I. καὶ τοσαύτη

(+ αὐτῶν G) ἦν ἡ περιουσία] οὕτω πᾶς τῶν μαθητῶν ὁ χορὸς· καὶ τοσαύτη τῆς χάριτος ἦν περὶ αὐτοὺς ἡ περιουσία D.E. ὥς] ὥστε A.F.H. αὐτῶν] Sic libri omnes (sed αὐτοῦ ex corr. A.B.) et Ed. Veron. αὐτοῦ Sav. cet.

ἂν accessit ex A.D.E.F.G.H.I. Post εἶμεν add. ἡμεῖς D.E. ἐκείνων ex corr. B. αἱ om. A.F. αἱ om. A.B.F.G.H.

στέλλουσι; Τί οὖν τὸ αἷτιον; Πολλὴ τῆς γνώμης ἡ διαφορά·
 ὡς τὰ γε τῆς φύσεως ἴσα καὶ κοινά· καὶ γὰρ ὁμοίως ἡμῖν καὶ
 ἐτέχθη καὶ ἐτράφη, καὶ τὴν γῆν ὥκησε, καὶ αέρα ἠνέπνευσεν·
 D^w ἀλλὰ τὰ ἄλλα πολὺ μείζων ἡμῶν ἦν καὶ βελτίων, τὸν ζῆλον
 καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην. Μιμησώμεθα τοίνυν αὐτὸν,
 ὡδῶμεν καὶ δι' ἡμῶν φθέγξασθαι ²τῷ Χριστῷ ἐπιθυμεῖ ³τοῦτο
 μᾶλλον ἡμῶν αὐτὸς, ^bκαὶ διὰ τοῦτο ^cτὸ ὄργανον κατεσκεύασε
 τοῦτο, καὶ ^dοὐ θέλει μένειν ἄχρηστον αὐτὸ καὶ ^eἀργοῦν, ἀλλ'
 αἰετὰ μετὰ χεῖρας ἔχειν αὐτὸ βούλεται. Τί τοίνυν οὐ παρασκευά-
 ζεις ^fἐπιτήδειον αὐτὸ τῇ τοῦ τεχνίτου χειρὶ, ἀλλὰ χαλᾶς τὰς
 νευρὰς, καὶ μαλακωτέρας ποιεῖς τῇ τρυφῇ, καὶ ἄχρηστον ὅλην
 κατασκευάζεις ^gαὐτῷ τὴν κιθάραν, δέον ἐπισφίγγειν καὶ ^hνευροῦν
 E τὰ μέλη, καὶ ἐπιστύφειν τῷ ἁλατι τῷ πνευματικῷ; ^aἌν γὰρ
 οὕτως ἡρμοσμένην αὐτὴν ἴδῃ, ἡχήσει καὶ διὰ τῆς ἡμετέρας
 ψυχῆς ὁ Χριστός. ⁱΤούτου δὲ γενομένου, καὶ ἀγγέλους
 ὄψει σκιρτῶντας καὶ ἀρχαγγέλους καὶ τὰ Χερουβίμ. Γενώ-
 μεθα τοίνυν ^kτῶν χειρῶν ἄξιοι τῶν ἀμώμων· παρακαλέσωμεν
 αὐτὸν καὶ ^lεἰς τὴν ἡμετέραν κρούσαι καρδίαν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ
 παρακλήσεως δεῖται· μόνον ἄξιαν αὐτὴν ^mκατασκεύασον τῆς
 ἀφῆς ἐκείνης, καὶ αὐτὸς ἐπιδραμεῖται ⁿσοι πρότερος. Εἰ γὰρ
^oὑπὲρ τῶν μελλόντων ἐπιτρέχει· οὐπω γὰρ τῷ Παύλῳ τοιοῦτῳ
 γεγεννημένῳ τὸ ἐγκώμιον ^pὑφάνεν· ὅταν ^qἀπηρτισμένον ἴδῃ,
 τί οὐκ ἐργάσεται; ^rἌν δὲ Χριστὸς ἡχήσῃ, καὶ τὸ πνεῦμα
 508 ^sἐπιπτήσεται πάντως, καὶ ἐσόμεθα τοῦ οὐρανοῦ βελτίους, οὐχ
 ἥλιον ἔχοντες ἐνεστιγμένον τῷ σώματι καὶ σελήνην, ἀλλὰ τὸν
 ἥλιον καὶ σελήνην καὶ ἀγγέλων δεσπότην ^tκαὶ ἐνοικοῦντα καὶ
 ἐμπεριπατοῦντα ἡμῖν.

Ταῦτα δὲ λέγω, οὐχ ἵνα νεκροὺς ἀναστήσωμεν, ^vοὐδ' ἵνα
 λεπροὺς καθάρωμεν, ἀλλ' ἵνα τὸ πάντων τούτων ^wσημεῖον
 μείζων ἐπιδειξώμεθα τὴν ἀγάπην. "Οπου γὰρ ἂν ^xἡ τοῦτο

^v ἠνέπνευσεν H. ^w ἀλλὰ] + καὶ A.F. + κατὰ I. ^x καὶ (bis) accessit ex omnibus. ^y ὡδῶμεν] καὶ ὡδῶμεν G. ὡδῶμεν τοίνυν Edd. invitis libris. ^z τὸν Χριστὸν B.G. ^a τοῦτο μ. pro μ. τοῦτο omnes. ^b καὶ] + γὰρ D.E. ^c τὸ om. B.G. ^d οὐκ ἐθέλει A.B.D.E.F. ^e ἀργοῦν A.E.H. et a pr. man. F. ἀργὸν vulgo. ^f ἐπιτήδειον omnes. ἐτοιμον Edd. ^g σεσπῶ D. ^h νε- κροῦν F.H.I. ⁱ τούτου omnes. τοιοῦτον Edd. Statim γινόμενον G. ^k τῶν χ. ἄξιοι omnes. ἄξιοι τῶν χ. Edd. ^l εἰς om. I. ^m παρασκεύασον G. ⁿ σοῦ D.E. ^o ὑπὲρ] ἐπὶ H. ὑπὸ ante corr. G. Statim τῶν accessit ex A.D.F.G.H.I. ^p ὑφάνειν G. ὑφαίνει B.D.E. Veron. ^q ἀπηρτισμέ- νην A.D.E. ^r ἂν δὲ] εἰ γὰρ G. ^s ἐπιπτήσεται omnes. Edebatur ἐπι- στήσεται. ^t καὶ accessit ex A.B.D.E.G.I. Mox ἐν ἡμῖν A.D.F.H.I. ^v οὐδ' (οὐδὲ B.) ἵνα λεπροὺς (λέπρας G.) καθάρωμεν (καθαρίσωμεν A.E.F.I.) Sic libri omnes. Edebatur οὐδὲ λεπροὺς ἵνα καθάρωμεν. ^w σημείων F. μείζων σημείων inverso ord. G. ^x ἡ pro εἷη omnes.

ὃ τὸ καλὸν, εὐθέως καὶ ὁ υἱὸς ἐφίσταται μετὰ τοῦ πατρὸς, καὶ ἡ τοῦ πνεύματος ἐπιφοιτᾷ χάρις. ¹⁹ «Οὐ γὰρ ἐὰν ᾧσι, φησὶ, δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν.» ^aΟ πολλῆς διαθέσεώς ἐστι καὶ τῶν σφόδρα φιλοῦντων, τοὺς φιλουμένους ἐκατέρωθεν ἔχειν. Καὶ τίς οὕτως ^B ἄθλιος, φησὶν, ὥς μὴ βούλεσθαι τὸν Χριστὸν ἔχειν μέσον; ^bἩμεῖς οἱ πρὸς ἀλλήλους στασιάζοντες. Καὶ τάχα μου ^cκαταγελάσεται τις καὶ ἐρεῖ, τί λέγεις; ὁρᾷς πάντας ἡμᾶς ὑπὸ τοῖς αὐτοῖς τείχεσιν ὄντας, ὑπὸ τὸν αὐτὸν τῆς ἐκκλησίας σηκόν, ⁽⁶³⁾ ὑπὸ τὴν αὐτὴν μάνδραν ^dμεθ' ὁμονοίας ἐστῶτας, οὐδένα μαχόμενον, ὑπὸ τῷ αὐτῷ ποιμένι, κοινῇ βοῶντας, κοινῇ τῶν λεγομένων ἀκρωμένους, κοινῇ τὰς εὐχὰς ἀναπέμποντας, καὶ μάχης μέμνησαι καὶ στάσεως; Μάχης μέμνημαι, καὶ οὐ μαίνομαι οὐδὲ ἐξέστηκα. Ὅρῳ μὲν γὰρ ^eἃ ὁρῶ, καὶ οἶδα ὅτι ὑπὸ τὸν σηκόν ^fἔσμεν τὸν αὐτὸν καὶ τὸν ποιμένα· ^gδιὰ δὲ τοῦτο μάλιστα ^C θρηνῶ, ὅτι τοσούτων ἡμᾶς συναγόντων πραγμάτων, στασιάζομεν. Καὶ ποίαν στάσιν, φησὶν, εἶδες ἐνταῦθα; Ἐνταῦθα ^hμὲν οὐδεμίαν· ἐπειδὴν δὲ διαλυθῶμεν, ὁ δεῖνα ⁱτὸν δεῖνα κακηγορεῖ, ἕτερος ὑβρίζει φανερώς, ἄλλος βασκαίνει, ^kπλεονεκτεῖ καὶ ἀρπάζει καὶ βιάζεται ἕτερος, ἄλλος ἐρᾷ κυκῶς, ἄλλος μυρίους ῥάπτει δόλους. Καὶ εἰ τὰς ψυχὰς ^lἡμῶν ἐκκαλύψαι ἐνῆν, τότε ἂν εἶδετε ταῦτα πάντα ἀκριβῶς, καὶ ἔγνωτε ὅτι οὐ μαίνομαι. Οὐχ ὁράτε ἐν τοῖς στρατοπέδοις, ὅτι εἰρήνης μὲν οὔσης, τὰ ὄπλα ἀποθέμενοι, γυμνοὶ καὶ ^mἄφρακτοι εἰς τὸ τῶν ^D πολεμίων στρατοπέδον διαβαίνουσιν; ὅταν δὲ φράττωνται ὄπλοις, καὶ φυλακαὶ καὶ προφυλακαὶ καὶ ἄγρυπνοι νύκτες, καὶ πυρὰ ⁿκαίηται διηνεκῆς, οὐκέτι εἰρήνη τὸ τοιοῦτον, ἀλλὰ πόλεμος. Τοῦτο καὶ ἐφ' ἡμῶν ἔστιν ἰδεῖν καὶ γὰρ ἀλλήλους φυλαττόμεθα καὶ δεδοίκαμεν, καὶ πρὸς τὸ οὗς ἕκαστος τῷ πλησίον διαλεγόμεθα, καὶ παραγενόμενον ἕτερον ἰδῶμεν, σιγῶμεν καὶ ἐκ τοῦ μέσου συστέλλομεν ἅπαντα· ὅπερ οὐκ ἐστι θαρρούντων, ^oἀλλὰ σφόδρα φυλαττομένων. Ἀλλὰ ταῦτα

¹⁹ Matt. xviii. 20.

^a ὃ τὸ accessit ex A.B.D.E.F.G.   ^z ὁ υἱὸς] ὁ Ἰησοῦς A.G.I. Ἰησοῦς F.H.
^a φησὶ δύο] δύο φησὶν A.D.F.H.I.   ^b ἡμεῖς B.I.   ^c καταγελάσει G.   ^d μεθ' ὁμ. pro μετὰ ὁμ. A.B.D.E. fortasse alii. μετομονοίας (sic) H.   ^e ἃ om. G.
^f ἔσμεν τὸν αὐτὸν pro τὸν αὐτὸν ἔσμεν A.B.D.E.F.H.   οἶδα ὅτι ὑπὸ τὸν αὐτὸν σηκόν ἔσμεν καὶ ποιμένα τὸν αὐτὸν G.   ^g διὰ δὲ τοῦτο pro διὰ τοῦτο δὲ A.B.D.E.F.H.I.   διὰ γὰρ τοῦτο G.   ^h μὲν]+οὐν A.E.I.   ⁱ τὸν δ. κακηγορεῖν] Sic F. τὸν δ. κατηγορεῖν vulgo. τοῦ δέως κατηγ. B.G.   ^k καὶ πλ. G.   ^l ἡμῶν A.B.D.G.I. ἡμῶν Edd. Statim ἐκκαλύψαι G.   ^m ἀπρακτοὶ A.   ⁿ καίηται A.B.D.E.F.H. καίεται vulgo. Statim διηνεκῆ G.   ^o ἀλλὰ]+καὶ E.

ποιοῦμεν, φησὶν, οὐχ ὥστε ἀδικῆσαι, ἀλλ' ὥστε μὴ ἀδικηθῆναι. **Ε** Διὰ γὰρ τοῦτο πενθῶ, ὅτι μεταξὺ ζῶντες ἀδελφῶν, φυλακῆς δεσμευθὰ πρὸς τὸ μὴ ἀδικηθῆναι, καὶ ἱερὰς καίομεν τοσαύτας, καὶ φυλακὰς καὶ προφυλακὰς τίθεμεν. Τὸ δὲ αἴτιον, πολὺ τὸ ψεῦδος, πολὺς ὁ δόλος, πολλὴ τῆς ἀγάπης ἡ ἀναίρεσις, καὶ πόλεμος ἄσπονδος. Διὰ τοι τοῦτο πολλοὺς εὖροι τις ἂν Ἑλλησι θαρροῦντας μᾶλλον ἢ Χριστιανοῖς. Καίτοι πόσης ταῦτα αἰσχύνης ἄξια; πόσων δακρύων, πόσων οἰμωγῶν; Καὶ τί πάθω, φησί; δύστροπός ἐστιν ὁ δεῖνα καὶ μοχθηρός. Καὶ ποῦ τὰ τῆς φιλοσοφίας τῆς σῆς; ποῦ δὲ οἱ νόμοι οἱ ἀποστο-
 509 λικοὶ, οἱ κελεύοντες ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζειν; Εἰ γὰρ ἀδελφῷ χρήσασθαι οὐκ οἶδας, πότε δυνήσῃ χρήσασθαι ἄλλοτρίῳ καλῶς; εἰ τὸ μέλος τὸ σὸν οὐκ ἐπίστασαι μεταχειρίσασθαι, πότε τὸν ἔξωθεν ἐπισπάσασθαι δυνήσῃ καὶ συνάψαι ἑαυτῷ; Ἀλλὰ τί πάθω; Σφόδρα δυσχερῶς ἔχω πρὸς δακρύων ἐπιρροήν, ἐπεὶ πηγὰς ἂν ἔαφῆκα δαψιλεῖς ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν, κατὰ τὸν προφήτην ἐκείνῳ, μυρίους ὑπολέμους ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου βλέπων ἐκείνων χαλεπωτέρους. Ὁ μὲν γὰρ βαρβάρους ἐπιόντας ὀρῶν, ἔλεγε, ²⁰ « Τὴν κοιλίαν μου, τὴν κοιλίαν μου ἀλγῶν » ἐγὼ δὲ ὑφ' ἐνὶ στρατηγῷ ἁταπτομένους βλέπων, **Β**εῖτα κατ' ἀλλήλων ἰσταμένους καὶ δάκνοντας καὶ σπαράττοντας τὰ ἀλλήλων μέλη, τοὺς μὲν διὰ χρήματα, τοὺς δὲ διὰ δόξαν, τοὺς δὲ ἀπλῶς καὶ εἰκῇ καταγελῶντας καὶ χλευάζοντας, καὶ μυρία τραύματα ἀλλήλοις ἐπάγοντας, καὶ νεκροὺς τῶν ἐν πολέμῳ χαλεπωτέρους, καὶ τὸ τῶν ἀδελφῶν ὄνομα ψιλὸν μόνον λοιπὸν ὄν, οὐδὲ ἔχω τίνα ἄξιον τῆς τραγωδίας ταύτης ἐπινοήσω θρῆνον. Αἰδέσθητε τοίνυν, αἰδέσθητε τὴν τράπεζαν ταύτην, ἧς κοινωνοῦμεν ἅπαντες, τὸν δι' ἡμᾶς σφαγέντα Χριστὸν, τὸ θῦμα τὸ ἐπ' αὐτῆς κείμενον. **Λ**ησταὶ κοινο-
 ρνοῦντες ἁλῶν, οὐκέτι εἰσὶ λησταὶ πρὸς οὓς ἂν κοινωνήσωσιν,

²⁰ Jer. iv. 19.

^p γὰρ accessit ex A.B.D.E.F.H.I. ^q πυρὰς κ. τοσαύτας pro πυρὰ κ. τοσαύτα A.D.E.F.G.H.I. ^r τοι assumptum ex A.B.D.E.G.H. Mox ἂν om. G. ^s πόσης ταῦτα αἰσχύνης ἄξια] Sic G. πόσης οὐ τ. αἰσχ. ἄξια B. πόσης αἰσχύνης οὐκ ἄξιον D.E. πόσης ἂν εἴη ταῦτα αἰσχ. ἄξια A.F.H.I. Edebatur πόσης ἂν αἰσχύνης ἄξια ταῦτα; ^t οἱ καὶ οἱ H.I. ^v μεταχειρίσας D.E.I. μεταχειρῆσαι A.F.H. ^w σεαυτῷ D.E.G. ^x ἀφῆκα] + νῦν F.H. ^y πολεμίους B. ^z Haec τὴν κοιλίαν μου (μου om. D.) quae aberant, tumentur A.D.E.F.G.H.I. ^a ἁταπτομένους omnes. παραταπτομένους Edd. ^b καὶ om. G. ^c καὶ καταγελῶντας B.E. ^d χλευάζοντας pro καταχλευάζοντας A. B. D. E. G. H. I. χλευάζοντας καὶ καταγελῶντας inverso ord. G. ^e νεκροὺς] + ἐργαζομένους πολλῶ D.E. Mox ἑλεεινωτέρους pro χαλεπωτέρους G. ^f ἐν om. G. ^g τίνα... ἐπινοήσω pro τινὰ... ἐπινοῆσαι omnes. ^h ἧς] + καὶ B. ⁱ ἁλῶν om. G.

ἀλλὰ μεταβάλλει τὸν τρόπον ἢ τράπεζα, καὶ τοὺς τῶν θηρίων ἀγριωτέρους προβάτων ἡμερωτέρους ποιεῖ. Ἡμεῖς δὲ τοιαύτης τραπέζης μετέχοντες, τοιαύτης ^κκοινωνοῦντες τροφῆς, ὅπλιζόμεθα κατ' ἀλλήλων, δέον κατὰ τοῦ ^ιπᾶσιν ἡμῖν πολεμοῦντος διαβόλου τοῦτο ποιεῖν. Διὰ τοι τοῦτο ἡμεῖς μὲν ἀσθενέστεροι, ἐκεῖνος δὲ ἰσχυρότερος καθ' ἐκάστην γίνεται τὴν ἡμέραν. Οὐ γὰρ ^μμετ' ἀλλήλων φραττόμεθα κατ' ἐκείνου, ἀλλὰ ^νμετ' ἐκείνου κατ' ἀλλήλων ἰστάμεθα, καὶ αὐτῷ στρατηγῷ πρὸς τὰς τοιαύτας ^οκεχρήμεθα παρατάξεις, δέον αὐτῷ μόνῳ πολεμεῖν. D Νυνὶ δὲ ἐκείνον ἀφέντες, κατὰ τῶν ἀδελφῶν τὰ τόξα τείνομεν. Ποῖα τόξα, φησί; Τὰ ἀπὸ γλώττης καὶ στόματος. Οὐδὲ γὰρ ἀκόντια ^ρκαὶ βέλη μόνον, ἀλλὰ καὶ ῥήματα πολὺ ^ιτῶν βελῶν πικρότερα ἐργάζεται τραύματα.

(64) Καὶ πῶς δινησόμεθα τοῦτον καταλύσαι τὸν πόλεμον, φησὶν; ^αἈν ἐννοήσης, ὅτι τὸν ἀδελφὸν λέγων κακῶς, βόρβορον ἀπὸ τοῦ στόματός σου προχέεις, ἂν ἐννοήσης, ὅτι τὸ μέλος τοῦ Χριστοῦ διαβάλλεις, ὅτι τὰς σάρκας κατεσθίεις τὰς σὰς, ὅτι τὸ δικαστήριόν ^ςσοι πικρότερον ποιεῖς τὸ φοβερόν ἐκεῖνο καὶ ἀδεκαστον, ὅτι τὸ βέλος οὐ τὸν πληγέντα, ἀλλὰ σὲ τὸν τοξεύσαντα E ἀναιρεῖ. Ἄλλ' ἡδίκησέ ^{τι}καὶ κακῶς ἐποίησε; Στέναξον, μὴ κακῶς εἶπης· δάκρυσον, μὴ διὰ τὴν σὴν ἀδικίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπώλειαν τὴν ἐκείνου, καθὼς καὶ ὁ ^ςσὸς δεσπότης τὸν Ἰουδαν ἐδάκρυσεν, οὐκ ἐπειδὴ αὐτὸς ἐσταυροῦτο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνος προεδίδου. Ὑβρίσέ σε καὶ ελοιδόρησε; Παρακάλεσον τὸν θεόν, ὥστε ^ιτλεω αὐτῷ γενέσθαι ταχέως. Ἀδελφός ἐστι σὸς, ^νμέλος ἐστὶ σὸν, τὰς αὐτάς ^ςσοι ἔλυσεν ὠδῖνας, ἐπὶ τὴν αὐτὴν ^κἐκλήθη τράπεζαν. Ἀλλὰ πλέον ^ςἐπεμβαίνει, φησὶν. ^οΟὐκοῦν ταύτῃ ^ςσοι μείζων ὁ μισθός. Ταύτῃ μάλιστα τὸν θυμὸν ἀφεῖναι δίκαιον, ἐπειδὴ ^κκαιρίαν ἐδέξατο πληγὴν, ἐπειδὴ ἔτρωσεν αὐτὸν ὁ διάβολος. Μὴ τοίνυν ἐπιπλήξῃς καὶ σὺ, ^νμηδὲ κατα- 510 βάλλῃς σαυτὸν μετ' ἐκείνου· ἕως μὲν γὰρ ^αἂν ἐστήκῃς, δύνασαι

^κ κοινωνοῦντες] ἀπολαύοντες D.E. ^ι πᾶσιν] πάντων A.D.E.F. et ante corr. B. ^μ μετ' ἀλλήλων φραττόμεθα] ἀλλήλους φράττομεν B. Veron. ^ν μετ' ἐκείνου om. G. ^ο κεχρήμεθα omnes. χρώμεθα Edd. ^ρ καὶ β. μόνον] μόνον καὶ β. G. ^ι τῶν om. A.F.H.I. ^ς σου G. ^{τι} τις E. ^ς σὸς om. G. ὁ δ. ὁ σὸς I. ^ν ἴλεως G. ^ν Sic omnes. In Editis verba μέλος ἐστὶ σὸν post ὠδῖνας leguntur. ^κ ἐκλήθητε A.F. et ante corr. G. ^ς ἐπεμβαίνει] +μοι Edd. et Flor. p. 275. (Tom. xii. p. 558 A.) repugnantibus libris. ^ο οὐκοῦν ταύτῃ σοι μ. ὁ μισθός] Sic omnes. διὰ ταῦτα pro ταύτῃ bis Flor. οὐκοῦν μείζων καὶ πλείων ὁ μισθός Edd. ^α μυρίαν H. Statim τὴν πληγὴν Edd. τὴν om. A.B.D.E.F.H.I. ^ν μηδὲ] ἴνα μὴ D.E. ^ς ἂν om. A.D.E. Statim ἐστήκῃς B. στήκῃς G. ἔστηκες (sic) F.H. ἔστηκας Flor. ἵστασαι Veron. ἔστηκας Sav. cet.

κακείνον διασῶσαι· ^d ἂν δὲ καὶ σαυτὸν ^e καταρρήξῃς διὰ τοῦ ἀνθυβρίσαι, τίς ὑμᾶς ἀνυστήσῃ λοιπόν; Ἐκείνος ὁ τρωθεὶς; Ἄλλ' οὐ δυνήσεται κείμενος. Ἄλλὰ σὺ ὁ πεσὼν μετ' ἐκείνου; Καὶ πῶς, οὐκ ἀρκέσας ἑσεντῶ, χεῖρα ὀρέξεις ἐτέρῳ; Στῆθι τοίνυν γενναίως, καὶ τὴν ὑσπίδα ^e προβαλλόμενος, καὶ νεκρὸν ^h ὄντα ἔλκυσον ἀπὸ τῆς μάχης διὰ τῆς μακροθυμίας. Ἐτρωσεν αὐτὸν ὁ θυμός; Μη τρώσῃς καὶ σὺ, ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτερον ^B ἔκβαλε βέλος. Ἄν γὰρ οὕτως ἀλλήλοις ὀμιλῶμεν, ταχέως ἵγυεις πάντες ἐσόμεθα· ἂν δὲ κατ' ἀλλήλων ὀπλιζώμεθα, οὐδὲ τοῦ διαβόλου χρεῖα λοιπὸν πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀπάλειαν. Ἄπυς ^k μὲν γὰρ ὁ πόλεμος χαλεπὸς, μάλιστα δὲ ὁ ἐμφύλιος. Οὗτος δὲ καὶ τοῦ ἐμφυλίου χαλεπώτερος, ὅσῳ μείζονα τῆς πολιτείας ἡμῖν τὰ δικαιώματα, μᾶλλον δὲ καὶ τῆς συγγενείας αὐτῆς. Ἀπέκτεινέ ποτε τὸν Ἀβελ ὁ ἀδελφός, καὶ αἷμα ἐξέχεε συγγενικόν· ἀλλ' οὗτος ἐκείνου παρανομώτερος ὁ φόνος, ὅσῳ καὶ τὰ τῆς ἀγχιστείας μείζω, καὶ τὰ τοῦ θανάτου χαλεπώτερα. Ἐκείνος μὲν γὰρ τὸ σῶμα ἔτρωσε, σὺ δὲ κατὰ τῆς ψυχῆς τὸ ξίφος ^m ἠκόνησας. Ἄλλ' ἔπαθες πρῶτος κακῶς; Ἄλλ' οὐ τὸ παθεῖν, ἀλλὰ τὸ ποιῆσαι κακῶς, τοῦτό ἐστι ⁿ τὸ παθεῖν κακῶς. Σκόπει δέ. Ἐσφαζεν ὁ Κάιν, ἐσφάγη ὁ Ἀβελ· τίς οὖν ἦν ὁ νεκρός; Ὁ μετὰ τὸν θάνατον βοῶν ²¹ «Φωνὴ γὰρ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με», ^p φησὶν· ἢ ὁ ἐν ^q τῷ ζῆν τρέμων καὶ δεδοικώς; Οὗτος γὰρ, οὗτος νεκροῦ ^r πάντως ἐλεεινότερος ἦν. Εἶδες πῶς βέλτιον τὸ ἀδικεῖσθαι, καὶ μέχρι φόνου τις χωρῇ; Μάθε πῶς χεῖρον τὸ ἀδικεῖν, καὶ μέχρις αἱματός τις ισχύσῃ. Ἐπληξε καὶ κατέβαλε τὸν ἀδελφὸν ^D ἐκεῖνος, ἀλλ' ὁ μὲν ἐστεφανούτο, ὁ δὲ ἐκολάζετο· ἀνῆρέθη καὶ ἐσφάγη παρὰ τὸ δίκαιον ὁ Ἀβελ, ἀλλ' ὁ μὲν ^t καὶ τελευτῶν κατηγορεῖ ^v καὶ ἥρει καὶ ἐχειροῦτο· ὁ δὲ καὶ ζῶν ἐσίγα καὶ

21 Gen. iv. 10.

^d ἂν pro ἂν A.D.E.F.G.H.I. Flor. Statim καὶ accessit ex omnibus.
^e καταρρήξῃς B.D.E. et ex corr. A. καταρρήψῃς Flor. ^f ἐαντῶ A. Statim χεῖρα ὀρέξεις ἐτέρῳ libri omnes et Flor. Edebatur χεῖρα δοῦναι, ισχύσεις ἐτέρῳ.
^g προβαλλόμενος B. et ex corr. A. Statim καὶ om. E. ^h ὄντα] + τὸν σὸν ἀδελφὸν D. Eadem verba vulgo leguntur post μάχη, sed absunt a nostris A.F.G.H.I. Mox διὰ τῆς ῥαθυμίας A.H.I. ⁱ ἵγυεις πάντες pro πάντες ἵγυεις omnes.
^k μὲν om. B.D.E. Articulus ante πόλεμος om. B. ^l ἡμῶν I. et ex corr. G. ^m ἠκόνησας D.E. ⁿ τὸ om. B.H. ^o γὰρ] + φησὶ A.D.E. Statim τοῦ αἵματος A.D.E.F.H.I. Post αἵματος vulgo addunt Ἀβελ, repugnantibus libris.

^p φησὶν om. A.D.E. ^q ἐκ τῆς γῆς (sic) G. ^r τῷ ζῆν] τῇ ζῳῇ A.E. ^s πάντως ἔλ. ἦν πάντως G. ^t μάθε] + καὶ D.E. ^u καὶ om. E. Deest etiam apud Mor. Ben. ^v καὶ ἥρει] Sic B.D.E.G. καὶ ἀνῆρει Edd. Neutrum habent A.F.H.I.

^ω ἡσχύνετο καὶ ἡλίσκετο, καὶ τὸναντίον οὐπερ ἤθελε ^κκατεσκεύασεν. Ἀνῆρει γὰρ, ἐπειδὴ ἀγαπώμενον εἶδε, προσδοκῶν καὶ τῆς ἀγάπης ^γἐκβάλλειν αὐτόν· ἐπέτεινε δὲ τὸ φίλτρον μεϊζόνως, καὶ ^αἀποθανόντα μᾶλλον αὐτὸν ὁ θεὸς ἐπέζητει, ²² “Ποῦ ἔστιν Ἀβελ ὁ ἀδελφός σου,” λέγων. Οὐ γὰρ ἔσβησας τὸν πόθον τῷ ^αφόνῳ, ἀλλ’ ἀνῆψας μᾶλλον· οὐκ ἠλάττωσας τὴν τιμὴν τῇ σφαγῇ, ἀλλ’ ἐπέτεινας πλέον. Πρὸ τούτου μὲν ^Ε γάρ σοι καὶ ^δὑπέταξεν αὐτὸν ὁ θεός· ἐπειδὴ δὲ αὐτὸν ἀνείλες, καὶ τετελευτηκώς σε τιμωρήσεται· τοσοῦτον ἐμοὶ ^επαρ’ αὐτοῦ τὸ φίλτρον. Τίς οὖν ^δἦν ὁ καταδικασθεὶς; ὁ κολάζων, ἢ ὁ κολαζόμενος; ὁ τοσαύτης ἀπολαύων παρὰ τῷ θεῷ τιμῆς, ἢ ὁ καινῇ τινι καὶ παραδόξῳ διδόμενος τιμωρία; Οὐκ ἐφοβήθης αὐτὸν ζῶντα, φησὶν· οὐκοῦν ^εφοβηθήσῃ τελευτήσαντα· οὐκ ἔτρεμες μέλλων ἐπάγειν τὸ ξίφος· ληφθήσῃ τρόμφ μετὰ τὸ ἐκχέαι τὸ αἷμα διηνεκέ· ζῶν σοι δοῦλος ἦν, καὶ οὐκ ἠνείχουν· διὰ τοῦτο τελευτήσας, δεσπότης ἔσοι γέγονε φοβερός. Ταῦτ’ οὖν ^δἐννοοῦντες, ἀγαπητοὶ, ^ιφύγωμεν φθόνον, σβέσωμεν κακίαν, ⁵¹¹ ἀγάπην ἀντιδιδόντες ἀλλήλοις, ἵνα τὰ ἐκ ταύτης καρπωσώμεθα ἀγαθὰ, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον, καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι’ οὗ καὶ μεθ’ οὗ τῷ πατρὶ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

(65)

ΛΟΓΟΣ Ι.

¹ Οὐκ ἐγράφη δὲ δι’ αὐτὸν μόνον, ὅτι ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιο- ^Βσύνην, ἀλλὰ καὶ δι’ ἡμᾶς, οἷς μέλλει λογιζέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν ἐπὶ τὸν ἐγείραντα Ἰησοῦν τὸν κύριον ἡμῶν ἐκ νεκρῶν.

Πολλὰ καὶ μεγάλα περὶ τοῦ Ἀβραάμ εἰπὼν, καὶ περὶ τῆς πίστεως αὐτοῦ καὶ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ τιμῆς, ἵνα μὴ λέγῃ ὁ ἀκροατής, καὶ τί πρὸς ἡμᾶς; ἐκεῖνος γὰρ ἔστιν ὁ δικαιωθείς· ἴστησιν ἡμᾶς ἐγγὺς τοῦ πατριάρχου πάλιν. Το-

22 Gen. iv. 9.

1 CAP. IV. v. 23, 24.

^ω ἡσχύνετο] + καὶ εἰλίσσετο τὰ σπλάγχνα G. “Mirum glossema.” Heyse.
^κ κατεσκεύασεν B.H.I. paraverat Musc. κατεσκεύαζεν vulgo. ^γ ἐκβαλεῖν B.G.H.I. ^α ἀποθανόντα] + γὰρ B. Statim μᾶλλον αὐτὸν ὁ θ. A.D.E.F.G.H. αὐτόν μ. ὁ θ. I. μ. ὁ θ. αὐτόν Edd. ^α φόνῳ G. φθόνῳ Edd. ^δ ὑπέταξα (om. ὁ θεός) D.E. ^ε παρ’ αὐτῷ D.E. ^ι ἦν om. B.G. Mox ἢ ὁ κολαζόμενος om. G. ^ε φοβηθήσῃ B.D.E.F.G.I. φοβήθητι Edd. ^ε ἡνέσχου G. ^ε σου A.D.E.F.H.I. et ex corr. B. ^δ ἐννοήσαντες G. εἰδότες A.D.E.F.H.I. ^ι φύγωμεν A.F.H.

σαύτη τῶν πνευματικῶν λόγων ἡ δύναμις. Τὸν γὰρ ἐξ ἔθνων, C τὸν ἄρτι προσελθόντα, τὸν οὐδὲν ἔργασάμενον, οὐ μόνον τοῦ Ἰουδαίου τοῦ πιστοῦ οὐδὲν ἔφησεν ἑλαττον ἔχειν, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ πατριάρχου· μᾶλλον δὲ, εἰ χρή τι θαυμαστὸν εἰπεῖν, καὶ πολλῶ πλέον. Τοσαύτη γὰρ ἡμῶν ἡ εὐγένεια, ὡς τὴν ἐκείνου πίστιν τῆς ἡμετέρας τύπον εἶναι. Καὶ οἷκ' ^bεἶπεν, εἰ δὲ ἐκείνῳ ἐλογίσθη, εἰκὸς ὅτι καὶ ἡμῖν, ἵνα μὴ ποιήσῃ αὐτὸ συλλογισμόν· ἔαλλ' ἐξ αὐθεντίας ^dτῶν θείων φθέγγεται νόμων, καὶ τῆς γραφῆς ἀπόφασιν αὐτὸ ὅλον ποιεῖ. Διὰ τί γὰρ ἐγράφη, φησὶν, ἔαλλ' ἢ ἵνα μάθωμεν, ὅτι καὶ ἡμεῖς οὕτω δικαιοῦμεθα; D τῷ γὰρ αὐτῷ θεῷ πεπιστεύκαμεν ὑπὲρ τῶν αὐτῶν πραγμάτων, εἰ καὶ μὴ ἐπὶ τῶν αὐτῶν προσώπων. Εἰπὼν δὲ τὴν πίστιν ἡμῶν, λέγει καὶ τὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν τὴν ἄφατον, ἣν αἰεὶ περιστρέφει, τὸν σταυρὸν εἰς μέσον φέρων· ὁ καὶ νῦν ἐδήλωσεν εἰπών· ² ^aὩς παρεδόθη διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν, καὶ ἡγέρθη διὰ τὴν ἑδικαίωσιν ἡμῶν." ^bὉρα πῶς τὴν αἰτίαν εἰπὼν τοῦ θανάτου, τὴν αὐτὴν καὶ ἀπόδειξιν ἀναστάσεως ποιεῖται. Διὰ τί γὰρ ἐσταυρώθη, φησὶν; Οὐ δι' οἰκείαν ἁμαρτίαν· καὶ δῆλον ἐκ τῆς ἀναστάσεως. Εἰ γὰρ ἦν ἁμαρτωλὸς, πῶς E ἀνέστη; εἰ δὲ ἀνέστη, εὐδηλον ὅτι ἁμαρτωλὸς οὐκ ἦν· εἰ δὲ ἁμαρτωλὸς οὐκ ἦν, πῶς ἐσταυρώθη; Δι' ἐτέρους. Εἰ δὲ δι' ἐτέρους, πάντως ἀνέστη. Ἴνα γὰρ μὴ λέγῃς, πῶς τοσούτοις ἁμαρτήμασιν ὄντες ὑπεύθυνοι δυνάμεθα δικαιοῦσθαι; ἔδειξε τὸν πάντα ἀπαλειψάντα τὰ ἁμαρτήματα, ἵνα καὶ ἐκ τῆς πίστεως τοῦ Ἀβραάμ, δι' ἧς ἐδικαιώθη, ¹ καὶ ἐκ τοῦ πάθους τοῦ σωτηρίου, δι' οὗ τῶν ἁμαρτημάτων ἀπηλλάγημεν, βεβαιώσῃ τὸν λόγον. Εἰπὼν δὲ αὐτοῦ τὸν θάνατον, λέγει καὶ τὴν ἀνάστασιν. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἀπέθανεν, ἵνα ὑπευθύνους ἔχῃ κολάσει, ^k καὶ κατα- 512 δίκους, ἀλλ' ἵνα εὐεργετήσῃ· ἐπὶ ^l τούτῳ γὰρ καὶ ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, ἵνα δικαίους ἐργάσθαι.

³ ^a Δικαιωθέντες οὖν ^m ἐκ πίστεως, εἰρήνην ⁿ ἔχωμεν πρὸς τὸν θεὸν διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ." ^o Τί ἐστίν,

² v. 25.

³ CAP. V. v. 1.

Hom. X. ^a ἐργασάμενον A.D.E.H. ^b εἶπεν] + ὅτι E. ^c ἔαλλ' ἐξ αὐθεντίας] Sic omnes. ἐξ αὐθεντίας δὲ Edd. Post αὐθεντίας add. γραφῆς H. ^d τὸν θείον φθ. νόμον D.G.I. ^e ἔαλλ' ἢ ἵνα pro ἔαλλ' ἵνα A.B.D.E.F.H. Ita etiam Montef. ἔαλλ' ἢ om. G. ^f ἐπὶ] ὑπὲρ G. ^g δικαιοσύνην G. ^h ὁρᾷς F.G. ⁱ καὶ om. I. Statim ἐκ τῆς τοῦ πάθους Edd. τῆς deest in omnibus. ^k καὶ] ἢ H. ^l τοῦτο G. ^m ἐκ πίστεως omnes. ἐκ τῆς πίστεως Veron. Sav. Mor. ⁿ ἔχωμεν F. et ex corr. G. Infra bis ἔχωμεν F. ἔχωμεν a pr. man. G. ^o τί] + τοίνυν G.

“εἰρήνην ἔχωμεν;” Τινὲς ὦν φασιν ὅτι ἡμὲν διαστασιάζομεν φιλονεικοῦντες τὸν νόμον ἑισαγαγεῖν· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ περὶ πολιτείας ἡμῖν λοιπὸν διαλέγεσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ περὶ πίστεως διαλεχθεῖς, καὶ τῆς διὰ τῶν ἔργων δικαιοσύνης αὐτὴν προϋέθηκεν ἵνα μὴ τις νομίση ῥαθυμίας ὑπόθεσιν εἶναι τὰ λεγόμενα, φησὶν· “εἰρήνην ἔχωμεν” τοῦτέστι, μηκέτι ἁμαρ-Β τάνωμεν, μηδὲ πρὸς τὰ πρότερα ἐπανερχώμεθα· τοῦτο γὰρ ἐστὶ πόλεμον ἔχειν πρὸς τὸν θεόν. Καὶ πῶς δυνατόν, φησί, ὅτ’ μηκέτι ἁμαρτάνειν; Ὅπως τὸ πρότερον ἐγένετο δυνατόν; Εἰ γὰρ τοσοῦτων ὄντες ὑπεύθυνοι, πάντων ἀπηλλάγημεν διὰ τοῦ Χριστοῦ, πολλῶ μᾶλλον ἐν οἷς ἐσμεν μέναι δι’ αὐτοῦ δυνησόμεθα. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον μὴ ὅσων λαβεῖν εἰρήνην, καὶ δοθῆσαν κατασχεῖν· ἐπειδὴ πᾶς ἡ κτῆσις τῆς φυλακῆς χαλεπώ-τερον. Ἄλλ’ ὅμως γέγονε τὸ χαλεπώτερον ἔυκολον, καὶ εἰς C ἔργον ἐξέβη. Οὐκοῦν ἔσται καὶ τὸ εὐκολώτερον ἡμῖν εὐκατόρθωτον, ἂν ἐχώμεθα τοῦ ὧ καὶ ἐκεῖνα ἡμῖν ἡνυκότες. Ἐνταῦθα δὲ οὐ τὸ εὐκολον αἰνίττεσθαι μοι δοκεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ (66) εὐλογον. Εἰ γὰρ αὐτὸς ἡμᾶς κατήλλαξεν ἐκπεπολεωμένους, εὐλογον μένειν ἐπὶ τῆς καταλλαγῆς, καὶ ταύτην ἀποδοῦναι αὐτῷ τὴν ἀμοιβήν, ἵνα μὴ δόξη σκαιούς καὶ ἀγνώμονας κατηλλαχέναι τῷ πατρὶ. ὧ “Δι’ αὐτοῦ γὰρ, φησί, καὶ τὴν προσ-αγωγὴν ἐσχίκαμεν τῇ πίστει ὧ εἰς τὴν χάριν ταύτην.” Εἰ τοίνυν μακρὰν ὄντας προσήγαγε, πολλῶ μᾶλλον ἐγγὺς γενο-μένους καθέξει. Σὺ δὲ μοι σκόπει πῶς πανταχοῦ ὧ τὰ δύο D τίθησι, καὶ τὰ παρ’ αὐτοῦ καὶ τὰ παρ’ ἡμῶν. Ἀλλὰ τὰ μὲν ὧ αὐτοῦ ποικίλα καὶ πολλὰ καὶ διάφορα· καὶ γὰρ ἀπέθανε δι’ ἡμᾶς, καὶ κατήλλαξεν ἡμᾶς, καὶ προσήγαγε, καὶ χάριν ἔδωκεν ἄφατον· ἡμεῖς δὲ τὴν πίστιν εἰσηνέγκαμεν μόνον· διό φησιν, “ἐν τῇ πίστει.” “Εἰς τὴν χάριν ταύτην.” Ποίαν, εἰπέ μοι, χάριν; Τὸ ὧ καταξιωθῆναι τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως, τὸ τῆς πλά-νης ἀπαλλαγῆναι, τὸ τὴν ἀλήθειαν ἐπιγινῶναι, τὸ πάντων ἐπι-τυχεῖν τῶν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀγαθῶν. Εἰς τοῦτο γὰρ ἡμᾶς προσήγαγεν, ἵνα ταῦτα ὧ λάβωμεν τὰ δῶρα. Οὐδὲ γὰρ E

4 v. 2.

ὦ μὲν, quod aberat ante Montef. est in A.B.F.H.I. μὲν οὖν est in D.E.
 ὧ μὴ διαστασιάζομεν A.D.E.F.G. μὴ διαστασιάζομεν I. μὴ στασιάζομεν B.
 μὴ δι’ στασιάζομεν Edd. ὧ εἰσάγειν A.D.F.H. ὧ τὸ om. D.E. τοῦτο pro
 τὸ H. ὧ πῶς] ἂν ἐνοήσης πῶς D.E. ὧ οὖσαν om. B. Statim λαβεῖν
 εἰρήνην pro εἰρήνην λαβεῖν omnes. ὧ κτίσις E.H. ὧ εὐκολώτερον G.
 ὧ καὶ ἐτ’ ἡμῶν om. I. ὧ τῷ πατρὶ om. D.E. Statim διὰ τοῦτο γὰρ, φησί F.H.
 Mosq. ὧ Verba ἐῖ (καὶ pro εἰς H.) τὴν χάριν ταύτην accesserunt ex A.B.D.
 E.F.H.I. ὧ μᾶλλον] + ἡμᾶς I. ὧ τὰ om. I. ὧ αὐτοῦ] παρ’ αὐτοῦ G.
 ὧ ἀξιωθῆναι G. ὧ ἀπολάβωμεν G.

ἁπλῶς ἵνα ἡ ἁμαρτημάτων ἄφεσις, γένηται, ^hκατηλλάγημεν μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ μυρίων ἀπολαύσωμεν ἀξιωμάτων. Καὶ οὐδὲ ἐν τούτοις ἔσται, ἀλλὰ καὶ ἕτερα ἐπηγγέιλαιτο, τὰ ἀπόρρητα ἐκεῖνα ἵνα καὶ νοῦν καὶ λόγον ὑπερβαίνοντα ἀγαθὰ. Διόπερ ^kἀμφοτέρα τέθεικε. Ἰὼ μὲν γὰρ εἰπεῖν, “τὴν χάριν,” τὰ παρόντα ἐδήλωσεν ἅπερ ἐλάβομεν· τῷ δὲ εἰπεῖν, “Καὶ καυχώμεθα ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ θεοῦ,” τὰ μέλλοντα ἐξεκάλυψεν ἅπαντα. Καὶ καλῶς εἶπεν, “ἐν ᾗ ^mκαὶ ἐστήκαμεν.” Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ θεοῦ χάρις· οὐκ ἔχει τέλος, οὐκ οἶδε πέρας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μέζονα αἰεὶ προρραῖσιν· ὅπερ ἐπ' ἀνθρώπων οὐκ ἔνι. Οἷόν τι λέγω· ἔλαβέ τις ἀρχὴν καὶ δόξαν καὶ δυναστείαν, ἀλλ' ⁵¹³οὐχ ἔστηκεν· ἐπ' αὐτῆς διηνεκῶς, ἀλλὰ ταχέως αὐτῆς ἐκπίπτει· καὶ μὴ ἀνθρώπος ἀφέληται, θάνατος ἐπελθὼν ἀφαιρήσεται πάντως. Τὰ δὲ τοῦ θεοῦ οὐ τοιαῦτα· οὔτε γὰρ ἀνθρώπος, ^oοὐ χρόνος, οὐ περίστασις πραγμάτων, οὐκ αὐτὸς ὁ διάβολος, οὐχ ὁ θάνατος ἐπελθὼν ἐκβαλεῖν· αὐτῶν ἡμᾶς δυνήσεται· ἀλλ' ὅταν ἀποθάνωμεν, τότε ἀκριβέστερον αὐτὰ ^qκατέχομεν, καὶ πλείονων αἰεὶ προϊόντες ἀπολαύομεν. Ὡστε εἰ διαπιστεῖς τοῖς μέλλουσιν, ἀπὸ τῶν παρόντων καὶ ὧν ἔλαβες ἤδη, καὶ ἐκείνοις πίστευε. Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπε, “καὶ καυχώμεθα ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ ^Bθεοῦ,” ἵνα μάθῃς οἷαν ψυχὴν τὸν πιστὸν ἔχειν δεῖ. Ὁὐ γὰρ ὑπὲρ τῶν δεδομένων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν μελλόντων ὡς δεδομένων πεπληροφορηθῆναι χρὴ· καυχᾶται γὰρ τις ^sἐπὶ τοῖς ἤδη παρὰσχεθείσιν. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡ τῶν μελλόντων ἐλπίς οὕτω βεβαία καὶ σαφής, ὡς ἡ τῶν δεδομένων, καὶ ἐπ' ἐκείνῃ, φησὶν, ὁμοίως καυχώμεθα. Διὰ τοῦτο καὶ δόξαν αὐτὰ ἐκάλεσεν. Εἰ γὰρ εἰς τὴν τοῦ θεοῦ συντελεῖ δόξαν, πάντως ἐκβήσεται, εἰ καὶ μὴ δι' ἡμᾶς, ἀλλὰ δι' αὐτόν.

Καὶ τί λέγω, φησὶν, ὅτι τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ ἄξια καυχήσεως; Αὐτὰ μὲν οὖν τὰ παρόντα κακὰ ἱκανὰ ἡμᾶς καλλωπίσαι, ^Cκαὶ ποιῆσαι· καὶ ἐπ' αὐτοῖς ἐναβρύνεσθαι. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν· ^h“Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ^vκαυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν.” Ἐνιόησον τοίνυν ἡλικία τὰ μέλλοντα, ὅταν καὶ ἐπὶ τοῖς δοκοῦσιν

§ τ. 3.

^h ἄφεσις ἁμαρτημάτων inverso ord. A.D.E.F.H.I. ^h κατηλλάγημεν μόνον] Sic B.D.E. κατηλλάγη μόνον A.F.H.I. καὶ καταλλαγὴ μόνον G. καὶ ἀπαλλαγὴ μόνον Edd. ⁱ τὰ accessit ex A.B.D.E.F.H.I. Statim καὶ λόγον καὶ νοῦν B.D.G. ^k τὰ ἀμφοτέρα G. ^l τῷ pro τῷ bis A.B.D.E.F.I. receptum a Montef. ^m καὶ accessit ex A.B.D.E.F.H. ⁿ ἐπ' αὐτῆς A.D.E.F.G.H.I. ἐπὶ ταύτῃ Edd. ^o οὐ] οὔτε I. ^p αὐτῶν ἡμᾶς] αὐτὰ G. αὐτῶν om. H. ^q κατέχομεν F.G.H. ^r οὐ pro οἷδε omnes. ^s ἐπὶ] ὑπὲρ G. ^t καὶ accessit ex omnibus. Statim ἐπ' pro ἐν A.D.E.F.H.I. ^v καυχώμενοι G.

εἶναι λυπηροῖς μέγα φρονῶμεν. Τοσαύτη ἡ τοῦ θεοῦ δωρεά, καὶ οὕτως οὐδὲν ^ω ἐν αὐτοῖς ἀηδές. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν πραγμάτων οἱ μὲν ἀγῶνες πόνον ἔχουσι καὶ ^z ὀδύνην καὶ ταλαιπωρίαν, οἱ δὲ στέφανοι καὶ τὰ ὑ^επαθλα τὴν ἡδονὴν κομίζουσιν· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τῶν ἐπάθλων τὰ παλαιίσματα οὐχ ἥττον ἡμῖν ἡδίων. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ μὲν οἱ πειρασμοὶ ^τ τότε ἦσαν, ἡ δὲ βασιλεία ἐν ἐλπίσι, καὶ τὰ μὲν δεινὰ ἐν χερσὶ, τὰ δὲ χρηστὰ ἐν προσδοκίᾳ, τοῦτο δὲ τοὺς ἀσθενεστέρους ^a ἐξέλυε καὶ D πρὸ τῶν στεφάνων ἡδὴ δίδωσιν αὐτοῖς τὰ βραβεῖα, λέγων ὅτι καὶ ἐν ταῖς θλίψεσι δεῖ καυχᾶσθαι. Καὶ οὐκ εἶπε, δεῖ καυχᾶσθαι ὑμᾶς, ^b ἀλλὰ, “καυχώμεθα,” φησὶν, ἡμεῖς, ἐν τῷ οἰκείῳ προσώπῳ ^c παραίνεσιν εἰσάγων. Εἴτα ἐπειδὴ ἐδόκει ξένον εἶναι καὶ παράδοξον τὸ εἰρημένον, εἰ τὸν ^d ἐν λιμῷ παλαιόντα, καὶ ἐν ἀλύσει καὶ ἐν βασάνοις ὄντα, καὶ ὑβριζόμενον καὶ ὀνειδιζόμενον καυχᾶσθαι δεῖ, κατασκευάζει λοιπὸν αὐτό· καὶ τὸ δὴ μείζον, ὅτι ^e ἄξια ^f καυχήσεως εἶναι φησιν, οὐ δι’ ἐκεῖνα τὰ μέλλοντα μόνον, E (67) ἀλλὰ καὶ δι’ αὐτὰ τὰ παρόντα. Καὶ γὰρ ^g αὐταὶ καθ’ ἑαυτὰς αἱ θλίψεις ἀγαθὸν πρᾶγμά ^h εἰσι. Τίνος ἕνεκεν; “Ὅτι εἰς ὑπομονὴν ἀλείφουσι. Διόπερ εἰπὼν, “καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσι,” ^h καὶ τὴν αἰτίαν προσέθηκε, λέγων· “Εἰδότες, ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται.” “Ὅρα πάλιν τὴν φιλονεικίαν Παύλου, πῶς εἰς τὸ ἐναντίον περιτρέπει τὸν λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ αἱ θλίψεις μάλιστα ἀπαγορεύειν ἐποίουν ὑπὲρ τῶν μελλόντων αὐτοὺς, καὶ εἰς ἀπόγνωσιν ⁱ ἐνέβαλλον, λέγει ὅτι δι’ αὐτὰς μὲν οὖν ταύτας χρὴ θαρρεῖν, καὶ μὴ ἀπογινώσκειν τὰ μέλλοντα. “Ἡ γὰρ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, φησὶν, ^j ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπίς οὐ ^k 514 κατασχύνει.” Οὐ γὰρ μόνον οὐκ ἀναιρετικαὶ τῆς τοιαύτης ἐλπίδος αἱ θλίψεις, ἀλλὰ καὶ κατασκευαστικά. Ἐχει ^k μὲν γὰρ καὶ πρὸ τῶν μελλόντων μέγιστον καρπὸν τὴν ὑπομονὴν ἡ θλίψις, καὶ τὸ δόκιμον ποιεῖν τὸν πειραζόμενον· συντελεῖ δέ τι καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα· τὴν γὰρ ἐλπίδα ἀκμαΐζειν ἐν ἡμῖν ποιεῖ. Οὐδὲν γὰρ οὕτως χρηστὰ ἐλπίζειν παρασκευάζει, ὥς ἀγαθὸν

⁶ v. 4, 5.

^w ἐν αὐτοῖς pro αὐτῆς A.D.E.F.G.H.I. ^z ὀδύνην] θλίψιν G. ^y ἄθλα G. Statim τὴν om. I. ^z τότε om. A.D.E.F.H.I. ^a ἐξέλυε pro ἐξέλυσε B.D.E.G. ^b ἄλλὰ] + καὶ G. ^c τὴν παρ. D.E. et ex corr. B. ^d ἐν accessit ex omnibus. εἰ τὸ ἐν λ. F.H. Statim πάλαι ὄντα καὶ ἀλύσει G. ^e τῆς καυχήσεως B. ^f αὐταὶ pro αὐταὶ A.B.D.E.F. fortasse alii. ^g εἰσι omnes. ^h εἰσι Edd. ^h καὶ τὴν αἰτίαν om. H.I. ⁱ ἐνέβαλον G.I. Statim ὅτι om. I. ^k μὲν om. G. Statim καὶ aberat ante Montef. invitis libris. ^l οὕτως A.B.D.E.H.I. Statim ἐλπίζειν χρηστὰ hoc ord. D.G.

συνειδός. Οὐδεὶς ^m γοῦν τῶν ὁρθῶς βεβιωκότων ἀπιστεῖ περὶ
 Β τῶν μελλόντων, ὥσπερ οὖν τῶν ἡμελημένων πολλοί, πονηρῶ
ⁿ πειζόμενοι συνειδότε, οὐδὲ κρίσιν οὐδὲ ἀντίδοσιν εἶναι βούλον-
 ται. Τί οὖν; ἐν ἐλπίσιν ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ; Ἐν ἐλπίσι μὲν,
 ἀλλ' οὐκ ἀνθρωπίναις, αἱ διαπίπτουσι καὶ καταισχύνουσι ὅτον
 ἐλπίσαντα πολλάκις, τοῦ προσδοκηθέντος προΐστασθαι τελευ-
 τήσαντος, ἢ ζώντος μεταβληθέντος. Ἄλλ' οὐ τὰ ἡμέτερα
 τοιαῦτα, ἀλλὰ βεβαία καὶ ἀκίνητος ἡ ἐλπίς. Ὁ ῥτε γὰρ
 ἐπαγγεϊλάμενος αἰεὶ ζῇ, ἡμεῖς ^q τε οἱ μέλλοντες αὐτῶν ^r ἀπολαύ-
 σσθαι, καὶ ἀποθάνωμεν, ἀναστησόμεθα πάλιν, καὶ οὐδὲν ὅλως
 C ἐστὶν ὃ δύναται ἡμᾶς καταισχύναι, ὥς εἰκὴ καὶ μάτην ^s ἐπὶ
 σαθραῖς ἐπαρθέντας ἐλπίσιν.

Ἀπαλλάξας τοίνυν αὐτοὺς ἰκανῶς ἀμφισβητήσεως ἀπάσης
 διὰ τούτων τῶν ῥημάτων, οὐχ ἴσθησι μέχρι ^t τοῦ παρόντος τὸν
 λόγον, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλλοντα πάλιν ἐπάγει, εἰδὼς τοὺς ἀσθε-
 νεστέρους καὶ τὰ παρόντα ζητοῦντας, καὶ οὐκ ἀρκουμένους τού-
 τοις. Καὶ πιστοῦται αὐτὰ ἀπὸ τῶν ἤδη δοθέντων. Ἰνα γὰρ
 μὴ ^v τις λέγῃ, τί οὖν, εἰ μὴ βούλεται ἡμῖν χαρίσασθαι ὁ θεός;
 ὅτι μὲν γὰρ δύναται καὶ μένει καὶ ζῇ, πάντες ἴσμεν· πόθεν δὲ,
 ὅτι ^w καὶ βουλήσεται; Ἀπὸ τῶν ἤδη γεγεννημένων. Ποίῳν
 γεγεννημένων; Τῆς ἀγάπης, ἣν περὶ ἡμᾶς ἐπεδείξατο. Τί
 D ποιήσας, φησί; Πνεῦμα ἅγιον δούς. Διόπερ εἰπὼν, “ἡ ἐλπίς
 οὐ καταισχύνει,” ἐπήγαγε τὴν ἀπόδειξιν ^x τούτου, λέγων, “Ὅτι
 ἡ ἀγάπη τοῦ ^y θεοῦ,” οὐκ εἶπε, δέδοται, ἀλλ’, “ἐκκέχυται ἐν
 ταῖς καρδίαις ^z ἡμῶν,” τὸ δαψιλὲς ἐμφαίνων. Ὁ γὰρ μέγιστον
 ἦν δῶρον, ^a τοῦτο ἔδωκεν, οὐκ οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θάλατταν,
 ἀλλ’ ὃ τούτων ἀπάντων τιμώτερον ἦν, καὶ ἀγγέλους ἐξ ἀν-
 θρώπων, καὶ υἱοὺς θεοῦ καὶ ἀδελφοὺς ^b τοῦ Χριστοῦ ^c κατε-
 σκέασε. Τί δέ ἐστι τοῦτο; Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Εἰ δὲ
 οὐκ ἐβούλετο ^d μεγάλους ἡμῖν μετὰ τοὺς πόνους στεφάνους δω-

^m οὖν G. Mox οὖν post ὥσπερ om. idem.

ⁿ πειζόμενοι] τε ζῶμεν G.

^o τὸν ἐλπίσαντα πολλάκις pro π. τὸν ἐλπίσαντα omnes. Post ἐλπίσαντα interpungunt A.D.E.G. ^p τε accessit ex B.D.E.G. et Veron. ^q τε pro δέ A.D.E.H. Apud Montef. excidit δέ. ^r ἀπολαύσαι A.D.E.F.H.I. Statim ἂν ἀποθ. G.

^s καὶ ἐπὶ Edd. καὶ om. A.B.D.E.F.H.I. ^t τοῦ παρόντος omnes. τῶν παρόντων Edd. ^v τις om. G. ^w καὶ βουλήσεται] χαρίσασθαι ἡμῖν βούλεται in rasura a manu secunda G. καὶ βουληθήσεται H.

^x τούτου] τοῦτο G. οὕτω H. ^y θεοῦ] + ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, καὶ Edd. Haec desunt in A.E.F.G.H.I. Statim καὶ οὐκ εἶπε G. Locum sic, ut videtur, exhibit B.

^z ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ θ. ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, τὸ δαψιλὲς ἐμφαίνων. ^a ἡμῶν A.E.I. et ex corr. H. ^b τοῦτο] καὶ τοῦτο F. Statim δέδωκεν G.

^c τοῦ om. G. ^d κατεσκεύασε A.D.E.F.G.H. κατεσκεύασε Edd. ^e μεγάλους ἡμῖν . . . στεφάνους] Sic B.D.E.G. μεγάλους ἡμᾶς . . . στεφάνους A. ἡμῖν μεγάλους . . . στεφάνους I. Edebatur μεγάλους ἡμᾶς . . . στεφάνους.

ρήσασθαι, οὐκ ἂν πρὸ τῶν πόνων τοσαῦτα ἔδωκεν ἀγαθά. Νῦν δὲ τὸ θερμὸν αὐτοῦ ^οδείκνυται τῆς ἀγάπης ἐντεῦθεν, ὅτι οὐκ ἔηρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἡμᾶς ἐτίμησεν, ἀλλ' ἰαθρόον τὴν πηγὴν τῶν ἀγαθῶν ἐξέχεε, καὶ ταῦτα πρὸ τῶν ἀγώνων. "Ὡστε καὶ μὴ σφόδρα ἥς ἄξιος, μὴ ἀπογίνωσκε, ἔχων ^εμεγάλην συνήγορον τοῦ δικάζοντος τὴν ἀγάπην. Διὰ ^βγὰρ τοῦτο καὶ αὐτὸς εἰπὼν, "ἡ ἐλπίς οὐ κατασχίνει," οὐ τοῖς ἡμετέροις κατορθώμασιν, ἀλλὰ τῇ ἀγάπῃ τοῦ θεοῦ τὸ πᾶν ἀνέθηκεν. Εἰπὼν δὲ τοῦ πνεύματος τὴν δόσιν, μεταβαίνει ἰπάλιν ἐπὶ τὸν σταυρὸν, ^κοῦτ'ω λέγων 7. "Ἐτι γὰρ Ἰησοῦς ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν, κατὰ καιρὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανε. Μόλις γὰρ ὑπὲρ δικαίου 515 τις ἀποθάνεται· ὑπὲρ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ τάχα τις καὶ τολμᾷ ἀποθανεῖν. Συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην ^μεἰς ἡμᾶς ὁ θεός." ^αὉ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· εἰ γὰρ ὑπὲρ ἀνδρὸς ἐναρέτου οὐκ ἂν ^ντις ἔλοιτο ταχέως ἀποθανεῖν, ἐννόησον τοῦ δεσπότου ^οσου τὴν ἀγάπην, ὅταν μὴ ὑπὲρ ἐναρέτων αὐτὸς, (68) ἀλλ' ὑπὲρ ἀμαρτωλῶν καὶ ἐχθρῶν φαίνεται σταυρωθείς. "Ὅπερ καὶ μετὰ ^πταυτὰ φησιν· "Ὅτι ^ρεἰ ἀμαρτωλῶν ἡμῶν ὄντων, Ἰησοῦς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε, ^σπολλῶ ^ςοὖν μᾶλλον, δικαιοθίντες νῦν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, σωθυσόμεθα δι' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ὀργῆς. Εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ θεῷ διὰ τοῦ B θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῶ μᾶλλον καταλλαγέμεντες σωθυσόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ." ^τΔοκεῖ μὲν οὖν ταυτολογία εἶναι τὰ εἰρημένα, οὐκ ἔστι δὲ τῷ μετὰ ἀκριβείας προσέχοντι. Σκόπει δέ. Βούλεται πιστώσασθαι περὶ τῶν μελλόντων ^υαὐτοῦς. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς τοῦ δικαίου γνώμης ἐντρέπει, εἰπὼν, ὅτι ἐπληροφορήθη κάκεινος, ὅτι ὁ ἐπήγγελται ^ωὁ θεός, δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι· ἔπειτα ἀπὸ τῆς χάριτος τῆς δοθείσης· εἶτα ἀπὸ ^ςτῆς θλίψεως, ὅτι ἱκανὴ εἰς ^εἐλπίδας ἡμᾶς ἀγαγεῖν, καὶ ἀπὸ τοῦ πνεύματος πάλιν ^ςὑπερ ἐλάβομεν· λοιπὸν δὲ καὶ ἀπὸ C τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἡμετέρας κακίας τῆς ἐμπροσθεν τοῦτο

7 v. 6—8.

8 v. 9, 10.

^ο δείκνυται τῆς ἀ. pro τῆς ἀ. δείκνυται omnes. Post ἐντεῦθεν add. οὕτως G. ^ρ αἰθρόαν G. ^ε μεγάλην pro μεγάλων A.B.D.E.G.I. Ita post monitum Dunaei tacite ediderunt Mor. Ben. ^β γὰρ om. A.D.E.G.I.

^ι πάλιν· +λοιπὸν Edd. ^κ οὕτω λέγων pro λέγων οὕτως omnes. ^λ ὁ Χριστός Edd. ^μ ὁ om. A.B.D.F.G.H.I. Mosqg.

^ν εἰς ἡμᾶς ὁ θ.· ὁ θ. εἰς ἡμᾶς F.H.I. Mosq. 8. ^ξ τις ἔλοιτο pro ἐλοιτό τις A.D.E.G.H.I. ^ο σου om. G. ^π ὑπὲρ ἐχθ. καὶ ἀμαρτ. A.E. ^ς ταῦτα +πάντα G. ^ρ εἰ· ἔτι G. ^σ οὖν accessit ex A.D.E.F.G.H. ^τ δοκεῖ μὲν οὖν pro καὶ δοκεῖ μὲν A.D.E.F.G.H.I. ^υ αὐτοῦς om. B. ^ω ὁ (vel ὁ?) accessit ex omnibus. ^ς τῆς θλίψεως pro τῶν θλίψεων omnes. Sed ἱκανὴ pro ἱκαναὶ non nisi A.D.G.I. ^ε ἐλπίδας pro ἐλπίδα omnes. ^ς ὑπερ pro οὐπερ A.B.D.E.F.G.I. ^ω παρελάβομεν H.

κατασκευάζει. Καὶ δοκεῖ μὲν, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, ἐν εἶναι τὸ εἰρημένον, εὐρίσκεται δὲ καὶ δύο καὶ τρία καὶ πολλῶ ^απλείονα ὄντα· πρῶτον μὲν, ὅτι ἀπέθανε· ^βδεύτερον, ὅτι ὑπὲρ ἀσεβῶν ^γτρίτον, ὅτι κατήλλαξεν, ὅτι ἔσωσεν, ὅτι ἐδικαίωσεν, ὅτι ^δἀθανάτους ἐποίησεν, ὅτι υἱὸς εἰργάσατο καὶ κληρονόμους. Οὐ τοίνυν ^εἀπὸ τοῦ θανάτου μόνον ἰσχυρίζεσθαι χρή, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ δώρου τοῦ δοθέντος ἡμῖν διὰ τοῦ θανάτου. Καίτοιγε εἰ καὶ τεθνήκει μόνον ὑπὲρ ἡμῶν τοιούτων ὄντων, ^δμεγίστης ἦν δείγμα ἀγάπης τὸ γεγεννημένον· ὅταν δὲ φαίνεται καὶ ἀποθνήσκων ^κκαὶ δωρούμενος, καὶ ^ητοιαῦτα δωρούμενος, καὶ τοιούτοις οὐσι, πᾶσαν ὑπερβολὴν ἀποκρύπτει τὰ γεγεννημένα, καὶ τὸν σφόδρα ἀναίσθητον εἰς πίστιν ἄγει. Οὐδὲ γὰρ ἄλλος ἐστὶν ὁ μέλλων σώζειν ἡμᾶς, ἀλλ' ἐκεῖνος ὁ οὕτω φιλήσας ἁμαρτωλοὺς ὄντας, ὡς καὶ ἑαυτὸν ἐκδούναι. Εἶδες πόσῃν ἔχει τὸ χωρίον τοῦτο κατασκευὴν πρὸς τὴν τῶν μελλόντων ἐλπίδα; Πρὸ μὲν γὰρ τούτου, δύο δύσκολα ἦν πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν, τὸ καὶ ἁμαρτωλοὺς εἶναι, καὶ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ δεσπότου δεῖν Εἰσωθῆναι· ὅπερ καὶ ἀπίθανον ἦν πρὶν ἢ γενέσθαι, καὶ πολλῆς δεόμενον τῆς ἀγάπης ἵνα γένηται· νυνὶ δὲ ἐπειδὴ ταῦτα ἐξέβη, τὰ λειπόμενα εὐκολώτερα· καὶ γὰρ φίλοι γεγόναμεν, καὶ θανάτου λοιπὸν οὐ δεῖ. Ὁ τοίνυν τῶν ἐχθρῶν οὕτω φεισάμενος, ^ιὥστε μὴ φείσασθαι τοῦ παιδός, φίλων ὄντων οὐ ^κπροστήσεται, ὅτε λοιπὸν οὐδὲ ^ιτοῦ τὸν παῖδα ἐκδούναι χρεῖα; ^ηἩ γὰρ διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι τις, ἢ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι, κἂν βούληται, πολλάκις οὐ σώζει· ὦν οὐδὲν ἔστιν εἰπεῖν ἐπὶ τοῦ θεοῦ. ^μΟτι μὲν γὰρ βούλεται, ὁλον ἐξ ὧν τὸν υἱὸν ἐξέδωκεν· ὅτι δὲ ^κκαὶ δύναται, καὶ αὐτὸ ὁμοίως ἀπέδειξεν ἐξ ὧν ἁμαρτωλοὺς ^οὄντας ⁵¹⁶ἐδικαίωσε. Τί οὖν ^ρλοιπὸν τὸ κωλύον ^εἐπιτυχεῖν τῶν μελλόντων ἡμᾶς; Ὁυδέν. Εἴτα πάλιν, ἵνα μὴ ἁμαρτωλοὺς καὶ ἐχθροὺς καὶ ἀσθενεῖς ^κκαὶ ἀσεβεῖς ἀκούσας, μέλλης αἰσχύνεσθαι καὶ ἐρυθριᾶν, ἀκουστον τί φησιν· ⁹“Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχόμενοι ἐν τῷ θεῷ διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ

9 v. 11.

^α πλείον G. ^β δεύτερον δὲ Edd. δὲ om. B.D.G. ^γ τρίτον δὲ Edd. δὲ deest in A.B.D.E.G.H.I. ^δ ἀθανάτους ἐποίησεν] ἐδόξασεν G. ^ε ἀπὸ τοῦ θανάτου—φησιν] ὅτι ἀθανάτους ἐποίησεν τοὺς ἀπὸ θανάτου μόνον ἰσχυρίζεσθε, φησὶν G. ^ζ μεγίστης pro μέγιστον omnes. ^η καὶ accessit ex omnibus. ^θ ταῦτα G. ^ι ὥστε] ὡς G. ^κ προσθήσεται G. ^λ τοῦ τὸν παῖδα] Sic A.F.H.I. τοῦτον παῖδα E.G. Edebatur τὸν τοῦτον παῖδα. Mox χρεῖα om. H. et ante corr. F. οὐδὲ χρεῖα τοῦ τὸν π. ἐκδούναι I. ^μ Vid. Annot. ^ν καὶ accessit ex omnibus. ^ξ ὄντας om. G. ^ρ λοιπὸν om. F.H.I. ^σ ἐπιτυχεῖν pro ἐστὶ τυχεῖν omnes. ^τ οὐδὲν ἔσται. πάλιν G. ^θ καὶ ἀσεβεῖς ἀκούσας pro ἀκούσας καὶ ἀσεβεῖς omnes.

ἔνῳν τὴν καταλλαγὴν ἐλάβομεν." Τί ἐστίν, "οὐ μόνον δέ;" Οὐ μόνον ἐσώθηναι, φησὶν, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ὅτι αὐτὸ τοῦτο, δι' ὃ νομίζει τις ἡμᾶς ἐγκαλύπτεσθαι. Τὸ γὰρ ἐν τοσαύτῃ πονηρίᾳ ὥσῳτας ἡμᾶς σωθῆναι, τοῦ σφόδρα ἀγαπηθῆναι παρὰ τοῦ ἁγίου μέγιστον σημεῖον ἐστίν. Οὐδὲ γὰρ δι' ἀγγέλων ἢ ἀρχαγγέλων, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τοῦ μονο- B
γενοῦς ἔσωσεν. Ὡστε καὶ τὸ σῶσαι, καὶ τὸ τοιοῦτους ὄντας σῶσαι, καὶ ἂν τὸ διὰ τοῦ μονογενοῦς τοῦτο ποιῆσαι, καὶ οὐδὲ ἀπλῶς διὰ τοῦ μονογενοῦς, ἀλλὰ διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, μυρίους ἡμῖν καυχήσεως πλέκει στεφάνους. Οὐδὲν γὰρ ἴσον εἰς δόξης λόγον καὶ παρρησίας τοῦ φιλεῖσθαι παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ φιλεῖν αὐτὸν τὸν ἀγαπῶντα. Τοῦτο τοὺς ἀγγέλους ποιεῖ λαμπροὺς, τοῦτο τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς δυνάμεις· τοῦτο βασιλείας μεῖζον· διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος πρὸ τῆς βασιλείας τοῦτο ἐτίθει· διὰ τοῦτο καὶ τὰς ἀσωμάτων ἡμακαρίζω δυνάμεις, ὅτι καὶ C
φιλοῦσιν αὐτὸν, καὶ πάντα ὑπακούουσιν. Ἐντεῦθεν ἡ γοῦν αὐτοὺς καὶ ὁ προφήτης ἐθαύμαζε, λέγων· 10 "Δυνατοὶ ἰσχυροὶ ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ" ἐντεῦθεν καὶ τὰ Σεραφίμ ὁ Ἡσαΐας ἀνεκέρυττε, τὴν μεγάλην αὐτῶν ἐνδεικνύμενος ἀρετὴν (69) ἐκ τοῦ ἐστάναι πλησίον τῆς δόξης ἐκείνης, ὅπερ ἡ μεγίστης ἀγάπης σημεῖον ἐστίν.

Ἰζηλώσωμεν τοίνυν καὶ ἡμεῖς τὰς ἄνω δυνάμεις, καὶ μὴ μόνον ἐγγὺς τοῦ θρόνου στήναι σπουδάσωμεν, ἀλλὰ καὶ ἐνοικον αὐτὸν ἔχειν τὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενον. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ καὶ μισοῦντας ἐφίλησε, καὶ φιλῶν διατελεῖ· καὶ γὰρ 11 "Τὸν ἥλιον D
ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους." Σὺ δὲ φιλοῦντα ἡ γοῦν ἀγάπησον· φιλεῖ γάρ. Καὶ πῶς, φησὶν, ὁ φιλῶν γέενναν καὶ κόλασιν καὶ τιμωρίαν ἡπέλιψε; ἡ Δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ φιλεῖν· καὶ γὰρ ἡ ἐκκόπτων σου τὴν πονηρίαν, καὶ ὥσπερ τινὲ χαλινῷ τῷ φόβῳ κατέχων σου τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω ῥύμην, πάντα ποιεῖ καὶ πραγματεύεται, καὶ διὰ τῶν χρηστῶν καὶ διὰ τῶν λυπηρῶν ἀναστέλλων σε τῆς ἐπὶ τὰ κάτω φορᾶς, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἡ ἀνάγων, καὶ κακίας ἀπαλλάτ-

10 Ps. cii. 20.

11 Matth. v. 45.

ἡ ἔνῳν om. G. ὅτι διὰ τοῦτο (om. αὐτὸ) H. ὥσῳτας G. Statim ἡμᾶς om. B.G. ἡ ἁγίου omnes. σῶζοντες Edd. ὅτι οὐδὲ προ οὐ A.B.D.E. F.G.I. ἡ ἀλλ' αὐτοῦ H. ἡ τὸ om. H. ἡ ἡμακαρίζω H. ἡ καὶ om. G. ἡ γοῦν] τοὺς G. ἡ μέγιστον D.E. Mox ἐστὶ pro ἡν omnes. ἡ ἡΘΕΙΚΟΝ. Περὶ τοῦ μὴ περθεῖν ἐπὶ τῇ ἀποβολῇ τῶν παρόντων, ἀλλ' ἐπὶ τῷ κυρίῳ ἐλπίζειν. Veron. ἡ γοῦν om. G. ἡ δι' αὐτὸ τ. τὸ φιλεῖν] διὰ τοῦτο φιλεῖ G. ἡ ἐκκόπτων F.H. Statim σου om. B.D.E. ἡ ἀνάγων omnes. ἐπαγάγων Edd. Statim καὶ κ. ἀπαλλάττω π. omnes, (nisi forte καὶ ἀπαλλάττων κ. π. A.) Edebatur καὶ ἀπάγων κακίας π.

των πάσης, ἡ γεέννης ἐστὶ χαλεπωτέρα. Εἰ δὲ γελάς ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις, καὶ μυριάκις ἐν πονηρίᾳ ζῇν¹ ἐθέλεις, ἢ μίαν κολάζεσθαι ἡμέραν, θαυμαστὸν οὐδέν· καὶ γὰρ καὶ τοῦτό σου τῆς ἀτελοῦς γνώμης σημεῖον, καὶ τῆς μέθης καὶ τῆς ἀνιάτου νόσου· ἐπεὶ καὶ τὰ παῖδιά τὰ μικρὰ ὅταν ἴδῃ τὸν ἰατρὸν ἢ πῦρ ἢ τομὴν ἐπάγοντα, φεύγει καὶ ἀποπηδᾷ ὀλολύζοντα² καὶ σπαραττόμενα, καὶ μᾶλλον αἰρεῖται διηνεκεὶ σηπεδόνι σώματος ἐναπολέσθαι, ἢ πρόσκαιρον ὑπομείναντα πόνον, τῆς μετὰ ταῦτα ἀπολαύειν ὑγείας. Οἱ δὲ νῦν ἔχοντες ἴσασιν, ὅτι τὸ νοσεῖν τοῦ τέμνεσθαι χαλεπώτερον, ὥσπερ οὖν³ "τὸ κακὸς εἶναι τοῦ κολάζεσθαι χεῖρον· τὸ μὲν γὰρ θεραπεύεσθαι καὶ ὑγιαίνειν⁴ ἐστὶ, τὸ δὲ⁵ ἀπόλλυσθαι καὶ ἐν ἀρρωστίᾳ εἶναι διηνεκεῖ. "Οτι δὲ ὑγεία ἀρρωστίας βελτίων, παντὶ που δῆλον· ἐπεὶ καὶ τοὺς ληστὰς, οὐχ ὅταν διορύττωνται τὰς πλευράς, δακρύειν ἄξιον, ἀλλ' ὅταν διορύττωσι τοίχους καὶ φονεύωσιν. Εἰ γὰρ⁶ βελτίων ψυχὴ σώματος, ὥσπερ οὖν καὶ βελτίων, ταύτης ἀπολυμένης, μᾶλλον στένειν δίκαιον καὶ ὀδύρεσθαι⁷· εἰ δὲ μὴ αἰσθάνοιτο, καὶ ταύτῃ μειζόνως⁸ αὐτὴν⁹ πενθεῖν. Καὶ γὰρ τοὺς ἐρῶντας ἀκόλαστον ἔρωτα τῶν πυρεττόνων χαλεπῶς μᾶλλον ἐλεεῖν ἄξιον, καὶ τοὺς μεθύοντας τῶν βασανιζομένων. Καὶ εἰ Β ταῦτα χαλεπώτερα, φησὶ, διὰ τί¹⁰ αὐτὰ μᾶλλον αἰρούμεθα; "Οτι πολλοῖς τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὴν παροιμίαν, ἀρέσκει τὰ χεῖρω, καὶ ταῦτα αἰροῦνται, τὰ ἀμείνω παρατρέχοντες. "Οπερ καὶ ἐν ἐδέσμασιν ὀρᾶν ἔστι, καὶ ἐν πολιτείαις, καὶ ἐν ζήλοις βίων, καὶ ἐν ἡδονῇ ἀπολαύσει, καὶ ἐν γυναιξί, καὶ ἐν οἰκίαις, καὶ ἐν ἀνδραπόδοις, καὶ ἐν ἀγροῖς, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων¹¹ γινόμενον. Τί γὰρ ἡδίων, εἰπέ μοι, γυναιξὶν ἢ¹² ἄρρεσι μίγνυσθαι; γυναιξὶν ἢ ἡμιόνοις; 'Αλλ' ὅμως πολλοὺς εὐρήσομεν γυναικάς μὲν παρατρέχοντας, ἀλόγοις δὲ μιγνυμένους, καὶ ἀρρένων σώμασιν ἐνυβρίζοντας. Καίτοι τὰ κατὰ φύσιν τῶν C παρὰ φύσιν ἡδίω· ἀλλ' ὅμως εἰσὶ πολλοὶ τὰ καταγέλαστα καὶ ἀηδὴ καὶ κόλασιν ἔχοντα ὡς ἡδέα διώκοντες. 'Εκείνοις¹³ γὰρ ἡδέα ταῦτα εἶναι δοκεῖ, φησὶν. 'Αλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ἂν εἶεν ἄθλιοι, ὅτι¹⁴ καὶ ἡδέα νομίζουσιν εἶναι τὰ οὐχ ἡδέα. Οὕτω καὶ τὴν κόλασιν τῆς ἀμαρτίας χεῖρω τίθενται· οὐκ ἔστι

¹ ἐθέλεις E. ² καὶ om. G. ³ τὸ κακὸς D.E. et ex corr. A. τῶν κακῶν G. Ceteri cum Edd. τὸ κακῶς. ⁴ ἀπολέσθαι G. ⁵ ὑγεία (ὑγίεια F.G.) ἀρρωστίας pro ἀρρωστίας ὑγεία omnes. Statim βελτίων A.D.E.F.G.H. βελτίων Edd. ⁶ βελτίων pro βελτίων bis A.B.D.E.G.H.I. ⁷ αὐτὸν B.E. ⁸ πενθεῖν] + δίκαιον A.F.H.I. + δεῖ Edd. Neutrum habet G. ⁹ αὐτὰ μᾶλλον pro μᾶλλον αὐτὰ A.B.D.E.F.H. μᾶλλον ταῦτα G. ¹⁰ γινόμενα G. ¹¹ ἄρρεσι] ἀνδράσι A.D.E.F.H.I. ¹² γὰρ] μὲν γὰρ I. Statim εἶναι ταῦτα δοκεῖ A.E.F.H. ταῦτα δοκεῖ εἶναι I. ¹³ καὶ om. F.H.I.

δὲ, ^αἀλλὰ τὸναντίον ἅπαν. ^αΕἰ γὰρ κακὸν ἦν τοῖς ἁμαρτάνουσιν, οὐκ ἂν προσέθηκε κακοῖς κακὰ ὁ θεός, οὐδὲ χεῖρους ἂν αὐτοὺς ποιῆσαι ἠθέλησεν· ὁ γὰρ πάντα ποιῶν ὥστε σβεσθῆναι τὴν κακίαν, οὐκ ἂν αὐτὴν ἠΐξῃσεν. Οὐκ ἄρα τὸ κολάζεσθαι D κακὸν τῷ πλημμελοῦντι, ἀλλὰ τὸ οὕτως ἔχοντα μὴ κολάζεσθαι, ὥσπερ οὖν τὸν ἄρρωστοῦντα μὴ θεραπεύεσθαι. Οὐδὲν γὰρ οὕτω κακὸν ὥς ἐπιθυμία ἄτοπος· ἄτοπον δὲ ὅταν εἴπω, ^βκαὶ τὴν τῆς τρυφῆς λέγω, καὶ τὴν τῆς δόξης τῆς ἀκαίρου, καὶ τὴν τῆς δυναστείας, καὶ τὴν ^γἁπάντων ἀπλῶς τῶν ὑπὲρ τὴν χρεῖαν πραγμάτων. Ὁ γὰρ τοιοῦτος ὁ τὸν ὑγρὸν καὶ διαλελυμένον ζῶν βίον, δοκεῖ μὲν πάντων εἶναι ^δμακαριστότερος, πάντων δὲ ἐστὶν ἀθλιώτερος, δεσποίνας χαλεπὰς καὶ τυράννους ἐπεισάγων ^εαὐτοῦ τῇ ψυχῇ. Διὰ τοῦτο ἐπίπονον ὁ θεὸς ἡμῖν τὸν πα- E ρόντα ἐποίησε βίον, ἵνα ἐκείνης ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ τῆς δουλείας, καὶ ^ςεἰς καθαρὰν ἐλευθερίαν ἀγάγῃ. Διὰ τοῦτο καὶ κόλασιν ἠπειλήσε, καὶ πόνους συνεκλήρωσεν ἡμῶν τῇ ζωῇ, τὸ χαῦνον ἐπισφίγγων. Οὕτω γοῦν καὶ ^ςἸουδαῖοι, ὅτε μὲν τῷ πληθὶ καὶ τῇ ^ηπλινθουργίᾳ προσδεδεμένοι ἦσαν, καὶ ἐπικεῖς ἦσαν, (70) καὶ τὸν θεὸν ἐκάλουν συνεχῶς· ὅτε δὲ ἐλευθερίας ἀπῆλθον, καὶ ἐγόγγυζον, καὶ ^ιπαρώξυναν τὸν δεσπότην, καὶ μυρίοις ἑαυτοὺς ^κπεριέπειραν κακοῖς. Τί οὖν, φησὶν, ἂν εἴποις πρὸς τοὺς ὑπὸ θλίψεως περιτραπέντας πολλάκις; Ὅτι οὐ τῆς θλίψεως ἔργον 518 ἡ περιτροπή, ἀλλὰ τῆς ἀσθενείας τῆς ἐκείνων. Οὐδὲ γὰρ εἰ τις στόμαχον ἄρρωστον ἔχων, μὴ δέχοιτο πικρὸν φάρμακον δυνάμενον αὐτὸν καθᾶραι, ἀλλὰ καὶ ἐπιτρίβοιτο, ^λοὐ τὸ φάρμακον αἰτιασόμεθα, ἀλλὰ τὴν ἄρρωστίαν τοῦ μέλους, ὥσπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα τὴν εὐκολίαν τῆς γνώμης. ^μΚαὶ γὰρ ὁ ὑπὸ θλίψεως περιτρεπόμενος, πολλῷ μᾶλλον ὑπὸ ἀνέσεως τοῦτο πείσεται. Εἰ γὰρ δεδεμένος πίπτει· τοῦτο γὰρ ἡ θλίψις· πολλῷ μᾶλλον λελυμένος· εἰ σφίγγόμενος περιτρέπεται, πολλῷ μᾶλλον χαυνούμενος. Καὶ πῶς δυνήσομαι, φησὶ, μὴ περιτραπῆναι θλιβό- B μενος; Ἄν ἐννοήσης, ὅτι, κἂν θέλῃς κἂν μὴ θέλῃς, οἷσιν τὸ ἐπενεχθῆν· ἀλλ' ἂν μὲν εὐχαρίστως, ^νκερδανεῖς τὰ μέγιστα, ἂν δὲ ἀποδυσπετῶν καὶ ^ξἀλύων καὶ βλασφημῶν, οὔτε τὴν συμφορὰν ἐλάττω ταύτῃ ποιήσεις, καὶ μείζον ἐργάσῃ τὸ κλυδώνιον.

^α ἀλλὰ] + καὶ H. ^β εἰ γὰρ κακὸν ἦν (sic) G. ^γ καὶ om. I. ^δ πάντων F.G.I. ^ε μακαριστότερος A.B.D.E.F.I. μακαριώτερος vulgo. ^ς αὐτοῦ pro αὐτοῦ A.B.D.E. fortasse alii. ^η εἰς] + τὴν I. ^θ Ἰουδαῖοι sine artic. omnes. ^ι πλινθουργία A.D.E. ^κ παρώξυνον B. Statim τὸν θεὸν G. ^λ περιέπειραν A.D.E.F.G. περιέπειρον Edd. ^μ οὐ om. B.D.G.I. ^ν καὶ] κἂν H. ^ξ κερδάνειν G. ^ο ἀλύων A.B.D.E.F.H.I. Statim βλασφημῶν pro δυσφημῶν omnes.

Ῥ Ταῦτα οὖν ἐννοοῦντες, ὁ τῆς ἀνάγκης ἐστὶ, ποιῶμεν τῆς προαιρέσεως εἶναι τῆς ἡμετέρας. Οἷόν τι λέγω· παῖδά τις ἀπέβαλε γνήσιον, τὴν οὐσίαν ἕτερος ἅπασαν· ἂν ἐννοήσης, ὅτι C λυθῆναι μὲν τὸ γεγενημένον οὐκ ἔνι, ἔνι δέ τι καρπώσασθαι καὶ ἐκ τῆς ἀνιάτου συμφορᾶς, τὸ γενναίως ἐνεγκεῖν τὸ συμβᾶν, καὶ ἀντὶ τῶν ῥημάτων τῶν βλασφημῶν εὐφημίαν ἀνευέγκης τῷ δεσπότη, οὕτω τὰ ἀβουλήτως ἐπενεχθέντα κακὰ, προαιρέσεως ἔσται σοι κατορθώματα. Εἶδες υἱὸν ἀρπαγέντα ἄωρον; Εἰπέ, 12“ Ὁ κύριος ἔδωκεν, ὃ κύριος ἀφείλετο.” Εἶδες οὐσίαν κενωθεῖσαν; Εἰπέ, “Γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρός μου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι.” Εἶδες πονηροὺς εὐπραγοῦντας, καὶ δικαίους δυσσημεροῦντας καὶ μυρία πάσχοντας δεινὰ, οὐκ ἔγνωσ δὲ τῶν γινομένων εὐρεῖν τὴν αἰτίαν; Εἰπέ, 13“ Κτηνώδης ἔγενήθη D παρὰ σοί, ὅτι πλὴν ἐγὼ διαπαντός μετὰ σοῦ.” Εἰ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ζητεῖς, ἐννόησον ὅτι ἔστησεν ἡμέραν, καθ’ ἣν μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην, καὶ πᾶσαν ἐκβαλεῖς ἀπορίαν· τὴν γὰρ ἀξίαν τότε ἕκαστος ἀπολήψεται, ὥσπερ ὁ Λάζαρος καὶ ὁ πλούσιος. Ἀναμνήσθητι τῶν ἀποστόλων· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μαστιζόμενοι καὶ ἐλαννόμενοι καὶ μυρία πάσχοντες ἔχαιρον, ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος ἀτιμασθῆναι. Καὶ σὺ τοίνυν ἂν ἀρρωστήσης, φέρε γενναίως, καὶ τῷ θεῷ χάριτας ὁμολόγει, καὶ οὕτω τὸν αὐτὸν ἐκείνοις λήψῃ μισθόν. Πῶς δὲ E ἐν ἀρρωστίᾳ ὦν καὶ οὐδύναις δυνήσῃ τῷ δεσπότη χάριν εἰδέναι; Ἄν φιλήσῃ αὐτὸν γνησίως. Εἰ γὰρ εἰς κάμινον ἐμπεσόντες οἱ παῖδες οἱ τρεῖς, καὶ ἐν δεσμοτηρίοις ὄντες ἕτεροι καὶ ἐν μυρίοις ἄλλοις κακοῖς, οὐ διέλιπον εὐχαριστοῦντες· πολλῶ μᾶλλον οἱ ἐν νόσοις ὄντες τοῦτο δυνήσονται ποιεῖν. Οὐ γὰρ ἐστίν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν, ὃ μὴ νικᾷ πόθος· ὅταν δὲ καὶ θεοῦ πόθος ᾖ, πάντων ἐστὶν ὑψηλότερος, καὶ οὔτε πῦρ, οὔτε σίδηρος, οὐ πενία, οὐκ ἀρρωστία, οὐ θάνατος, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων φανεῖται δεινὸν τῷ τοῦτον κεκτημένῳ τὸν ἔρωτα, ἀλλὰ πάντων καταγελάσας, πρὸς τὸν οὐρανὸν πτήσεται, καὶ τῶν ἐκεῖ διατριβόντων

13 Ps. lxxii. 22.

12 Job. i. 21.

Ῥ ταῦτ' οὖν A.D.E.I. ποιῶμεν H.I. ὅτι + μὴ F. βλασφημῶν A.D.E.F.G.H.I. δυσφήμων Edd. ἀνευέγκειν A.F.I. ἐνεγκεῖν H. ὃ καὶ ο F.G.H. ἔγνωσ εἴρες G. Statim γινομένων pro γενομένων A.B.D. E.F.G.H. ἔγενήθη A.B.D.E.F.H.I. ἐγενόμην Edd. πλὴν ἐγὼ κα- γῶ B. καθ' ἣν ἐν ἡ G. Mox κρίνειν E. ἐκβαλεῖς pro ἐκβαλλεῖς A.B. D.E.F.H.I. ὥσπερ] καθάπερ A.D.F. Vid. Annot. τὰς χάρ. G. τὸν δεσπότην H. φιλήσῃς (et αὐτῷ pro αὐτὸν) G. δεσμοτηρίῳ I. ἄλλοις om. D. ὄντες + οἱ ἐν ἀρρωστίαις χαλεπαῖς κατεχόμενοι A.F.H.I. Sic (sed καὶ pro οἱ) ediderunt Sav. et recentiores. θεοῦ om. A. οὔτε pro οὐ A.E.F.G.I. Verba καὶ οὔτε πῦρ οὔτε σ. om. H. Statim οὔτε πενία G.I. τοῦτον pro τοιούτων A.B.D.E.G.H.I.

οὐδὲν ἔλαττον ^η διακίεσται, οὐδὲν ἕτερον ὁρῶν, οὐκ οὐρανόν, οὐ ⁵¹⁹ γῆν, ^θ οὐ θάλατταν, ἀλλὰ πρὸς ἓν μόνον κάλλος τεταμένος τὸ τῆς δόξης ἐκείνης· καὶ οὔτε τὰ λυπηρὰ αὐτὸν τοῦ παρόντος ταπεινώσαι δυνήσεται βίον, ^ρ οὔτε ἐπᾶραι καὶ φυῆσαι τὰ ⁹ χρηστὰ καὶ ἡδονὴν ἔχοντα. Ἐρασθῶμεν τοίνυν τοῦτον τὸν ἔρωτα· τούτου γὰρ ἴσον οὐδέν· καὶ διὰ τὰ παρόντα, καὶ διὰ τὰ μέλλοντα· μᾶλλον δὲ πρὸ τούτων, ^ι δι' αὐτὴν τὴν τοῦ ἔρωτος φύσιν. Ἀπαλλαγσόμεθα ^ε μὲν γὰρ καὶ τῶν κατὰ τὸν παρ- B ὄντα βίον καὶ τῶν κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα κολαστηρίων, καὶ τῆς βασιλείας ἀπολαυσόμεθα. Πλὴν οὔτε γεέννης ἀπαλλαγῇ, οὔτε βασιλείας ἀπόλαυσις, ^ι μέγα τι πρὸς τὸ λεχθήσεσθαι μέλλον. Τούτων γὰρ ἀπάντων μεῖζον τὸ τὸν Χριστὸν ἐρώμενον ἔχειν ὁμοῦ καὶ ἐραστήν. Εἰ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπων τοῦτο συμβαῖνον πάσης ἡδονῆς ἐστὶν ἀνώτερον, ὅταν ἐπὶ θεοῦ ^ν ταῦτα ἀμφοτέρα ἐκβαῖνη, ποῖος λόγος, ποία διάνοια ^ω παραστήσαι δυνήσεται τὴν μακαριότητα ταύτης τῆς ψυχῆς; Οὐκ ἔστιν (71) ^κ οὐδεμία, ἀλλ' ἡ πείρα μόνη. Ἰν' οὖν διὰ τῆς πείρας μάθωμεν τὴν πνευματικὴν ταύτην εὐφροσύνην καὶ τὸν μακάριον βίον καὶ τὸν θησαυρὸν τῶν μυρίων ἀγαθῶν, πάντα ἀφέντες ἐκείνης ἐχώμεθα τῆς ἀγάπης, καὶ εἰς εὐφροσύνην ἡμετέραν καὶ εἰς δόξαν τοῦ ποθουμένου θεοῦ· ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ μονο- C γενεῖ καὶ ^υ τῷ ἀγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς ^z τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΑ.

¹ Διὰ τοῦτο, ὥσπερ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ ^η διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος· καὶ ^β οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ^ς ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἡμαρτον.

ΚΑΘΑΠΕΡ οἱ τῶν ἱατρῶν ἄριστοι τὴν ρίζαν αἰὲ πολυ- D

I CAP. V. v. 12.

^η κίεσται E. ^θ οὐ θάλατταν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἓν κάλλος τεταμένος (τεταμένος Veron.) τὸ τῆς δ. ἐκείνης Edd. Post θάλατταν, μόνον om. A.D.E.F. G.H.I. et ex corr. B. Dein καὶ post ἀλλὰ deest in omnibus. Post ἐν, μόνον add. A.E.F.G.H.I. μόνον post τεταμένος habet D. Postremo πρὸς ἓν κάλλος τὸ τ. δ. ἐκείνης τεταμένος exhibet B. ^ρ οὔτε ἐπᾶραι—ἔχοντα] οὔτε τὰ χρηστὰ ἐπᾶραι καὶ φυῆσαι I. ⁹ χρήματα H. ^ι δι' αὐτὴν] διὰ E.H.

^ε μὲν accessit ex A.F.G.H.I. Mox τὰ pro τῶν utrobique G. Idem retinet κολαστηρίων. ^ι μέγα τι om. G. Mox μᾶλλον pro μέλλον idem. ^ν ταῦτα pro τὰ omnes. ^ω παραστήσαι omnes. παραστήναι Veron. Sav. Mor. ἴσ. παραστήσαι Sav. marg. ^κ οὐδεμία]+ἄλλη Edd. ἄλλη deest in omnibus.

^υ τῷ accessit ex libris plurimis. ^z τοὺς]+σύμπαντας Edd. repugnantibus libris. HOM. XI. ^η διὰ τῆς ἁμ. pro δι' ἁμ. omnes. ^β οὕτως om. E. ^ς ὁ θ. διῆλθεν A.G. εἰσῆλθεν ὁ θ. B.D.E.F.H.I. Mosq. 8. qui hic unicus est. διῆλθεν ὁ θ. Edd.

πραγμονούσι τῶν ^dνοσημάτων, καὶ ἐπ' αὐτὴν ἔρχονται τὴν
 πηγὴν τοῦ κακοῦ· οὕτω καὶ ὁ μακάριος Παῦλος. Εἰπὼν γάρ,
 ὅτι ἐδικαιώθημεν, καὶ δεῖξας ἀπὸ τοῦ πατριάρχου καὶ ἀπὸ τοῦ
 πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ ἀποθανεῖν τὸν Χριστόν· οὐδὲ γὰρ ἂν
 ἀπέθανεν, εἰ μὴ ἔμελλε δικαιοῦν· κατασκευάζει λοιπὸν καὶ
 ἐτίρωθεν τὰ διὰ ^eτοσούτων ἀποδειχθέντα, καὶ ἀπὸ τῶν ἐναν-
 τίων ^fσυνιστᾷ τὸ προκείμενον, τουτέστιν, ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ
 Ετῆς ἀμαρτίας. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ζητεῖ ^hπόθεν εἰσῆλθεν
 ὁ θάνατος, καὶ πῶς ἐκράτησε. Πῶς οὖν ⁱεἰσῆλθε καὶ ἐκράτησε;
^kΔιὰ τῆς ἀμαρτίας τοῦ ἐνός. Τί δέ ἐστιν, “ἐφ’ ᾧ πάντες
 ἡμαρτον;” Ἐκείνου ^lπεσόντος, καὶ οἱ μὴ φαγόντες ἀπὸ τοῦ
 ξύλου γεγόνασιν ἐξ ἐκείνου πάντες θνητοί. ^{2a}“Ἀχρι γὰρ
 νόμου ἀμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ· ἀμαρτία δὲ οὐκ ἔλλογεῖται, μὴ
 ὄντος νόμου.” Τὸ, “ἄχρι νόμου,” τινὲς τὸν χρόνον ^mἐκείνον
 νομίζουσιν αὐτὸν εἰρηκέναι τὸν πρὸ τῆς τοῦ νόμου δόσεως· οἶον
 τὸν ἐπὶ Ἀβελ, τὸν ἐπὶ Νῶε, τὸν ἐπὶ Ἀβραάμ, τὸν ἕως οὔτε
 Μωϋσῆς ἐγεννήθη. Ποία οὖν ⁿτότε ἦν ἀμαρτία; Τινὲς φασὶ
 τὴν ἐν παραδείσῳ λέγειν αὐτόν· οὐδέπω γὰρ ἦν λυθείσα, φησὶν,
 520 ἀλλὰ καὶ ἦνθι αὐτῆς ὁ καρπός· τὸν γὰρ κοινὸν ἐκείνη θάνατον
 ἤνεγκεν, ὅς ^oἐκράτει καὶ ἐτυράννει. Τίνος οὖν ^pἐνεκεν ἐπάγει,
 “Ἀμαρτία δὲ οὐκ ἔλλογεῖται, μὴ ὄντος νόμου;” Ἐξ ἀντι-
 θέσεως τῶν Ἰουδαίων ^qφασὶν οἱ τὰ ἡμέτερα εἰρηκότες τοῦτο
 αὐτὸν τεθεικέναι ^rλέγοντα, ὅτι εἰ μὴ ἔστιν ἀμαρτία χωρὶς
 νόμου, πῶς ὁ θάνατος ^sπάντας ἀνήλσκε τοὺς πρὸ τοῦ νόμου;
 Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ ^tτὸ λεχθήσεσθαι μέλλον λόγον ἔχειν μᾶλλον,
 B καὶ τῇ ἀποστολικῇ ^vσυμβαίνειν διανοίᾳ. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν;
 Εἰπὼν, ὅτι ἄχρι νόμου ^wἀμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ, τοῦτό μοι δοκεῖ
 λέγειν, ὅτι τοῦ νόμου δοθέντος, ἡ ἀμαρτία ἐκράτει ἢ ἐκ τῆς
 παραβάσεως, καὶ ἕως τότε ἐκράτει, ἕως καὶ νόμος ἦν· οὐδὲ γὰρ
^xδύναται συστήναι, φησὶν, ἀμαρτία, μὴ ὄντος νόμου. Εἰ τοί-

² γ. 13.

^d νοσημάτων] + ἐκτεμεῖν in marg. F. ^e οὐδέ] οὐ A.E.F.G.H.I. ^f το-
 σοῦτων pro τούτων A.B.F.G.H.I. ^g συνιστᾷ A.E.F.G.H.I. συνιστὰς Edd.

^h Vid. Annot. ⁱ εἰσῆλθεν] + ὁ θάνατος Edd. ὁ θάνατος om. B.D.E.F. In
 ceteris textus hic mutilus est. ^k διὰ] ἀπὸ E. ^l πεσόντος] + φησι E.

Mox πάντες om. G. ^m ἐκείνον] + εἶναι G. ⁿ τότε ἦν] ἦν τότε B.G.I.
 Statim ἀμαρτία sine artic. A.B.F.G.H. Post ἐγεννήθη sic legitur in D.E.

ὥσπερ καὶ ἀμαρτίαν τὴν ἐν π. οἰοῦνται λέγειν αὐτόν. ^o ἐκράτησε A.E.F.H.I.
 p οὖν] δὲ A.D.E.F.H.I. ^q φασὶν pro φησὶν A.B.D.E.H.I. Statim οἱ

ταῦτα ἡρμηνευκότες τοῦτο I. ^r λέγοντα A.B.D.E.F.G.I. Edebatur λέγονται.
^s πάντας ἀνήλσκε pro ἀνήλσκε πάντας A.B.D.E.F.H.I. Statim τοὺς om. I.

^t τὸ] πρὸς τὸ E. ^v συμβαίνειν I. ^w ἦν ἀμ. inverso ord. A.H. ἦν ἢ ἀμ. I.
 Statim τοῦτο ἐμφαίνων δοκεῖ μοι λ. ὅτι καὶ τοῦ γ. E. ^x δύναται] δύναται ἂν

A.F.H.I. Mox φησὶν om. G.

νν ἡ αὐτὴ ἡ ἁμαρτία, φησὶν, ἐκ τῆς τοῦ νόμου παραβάσεως τὸν
 θάνατον ἔτικτε, πῶς οἱ πρὸ τοῦ νόμου πάντες ἀπέθνησκον; Εἰ
 γὰρ ἐξ ἁμαρτίας ὁ θάνατος τὴν ρίζαν ἔσχε, νόμον δὲ οὐκ ὄντος
 ἁμαρτία οὐκ ἔλλογεῖται, πῶς ὁ θάνατος ἐκράτει; "Οθεν δῆλον,
 ὅτι ^αοὐχ αὕτη ἡ ἁμαρτία ^βἢ τῆς τοῦ νόμου παραβάσεως, ἀλλ' ^γἐκείνη ἡ τῆς τοῦ Ἀδὰμ ^δπαρακοῆς, αὕτη ἦν ἡ πάντα λυμαιο-
 μένη. Καὶ τίς ἦ τούτου ἀπόδειξις; Τὸ καὶ πρὸ τοῦ νόμου
 πάντας ἀποθνήσκειν. ³⁴ Ἐβασίλευσε ^δγὰρ ὁ θάνατος, φησὶν,
 ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας." ³⁵
 Πῶς ἐβασίλευσεν; "Ἐν τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως
 Ἀδὰμ, ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος." Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ
 τύπος ^εἐστὶ τοῦ Χριστοῦ ὁ Ἀδὰμ. Πῶς τύπος, φησὶν; "Οτι
 ὥσπερ ἐκεῖνος τοῖς ἐξ αὐτοῦ, ^ςκαίτοιγε μὴ φαγοῦσιν ἀπὸ τοῦ
 ξύλου, γέγονεν αἷτιος θανάτου τοῦ διὰ τὴν βρώσιν εἰσαχθέντος, ^δ
 (72) οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τοῖς ἐξ αὐτοῦ, καίτοιγε οὐ δικαιοπραγή-
 σασι, γέγονε πρόξενος δικαιοσύνης, ἦν διὰ τοῦ σταυροῦ πᾶσιν
 ἡμῖν ἐχαρίσατο. Διὰ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω τοῦ ἐνὸς ἔχεται, καὶ
 συνεχῶς ^ετοῦτο εἰς μέσον φέρει, λέγων· "Ὡσπερ δι' ἐνὸς ἀν-
 θρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε" καὶ, "^βΕἰ τῷ τοῦ
 ἐνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον" καὶ, "Οὐχ ὡς δι' ἐνὸς
 ἁμαρτήσαντος, τὸ δῶρημα" καὶ, "Τὸ κρίμα ἐξ ἐνὸς εἰς κατὰ-
 κριμα" καὶ πάλιν, "Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι ^ιὁ
 θάνατος ἐβασίλευσε διὰ τοῦ ἐνός" καὶ, "Ἀρα ^κοὐν ὡς δι' ἐνὸς
 παραπτώματος" καὶ πάλιν, "Ὡσπερ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ^εΕ
 ἐνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί" καὶ οὐκ
 ἀφίσταται τοῦ ἐνός, ἵν' ὅταν λέγῃ σοι ὁ Ἰουδαῖος, πῶς, ἐνός
 κατορθώσαντος τοῦ Χριστοῦ, ἡ οἰκουμένη ἐσώθη; δινηθῆς αὐτῷ
 λέγειν, πῶς, ἐνός παρακούσαντος τοῦ Ἀδὰμ, ^ιἡ οἰκουμένη κατε-
 κρίθη; Καίτοιγε οὐκ ἴσον ἁμαρτία καὶ χάρις, οὐκ ἴσον θάνατος
 καὶ ζωὴ, οὐκ ἴσον διάβολος ^κκαὶ θεός, ἀλλ' ἄπειρον τὸ μέσον.
 "Ὅταν οὖν καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ πράγματος φύσεως, καὶ ^αἀπὸ τῆς
 τοῦ μετελθόντος δυνάμεως, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πρέποντος· πολὺ
 γὰρ τῷ θεῷ τοῦτο πρεπωδέστερον, τὸ σῶζειν, ἢ τὸ κολάζειν·
 ὅνταυθα ἡ ὑπεροχὴ καὶ τὰ νικητήρια, τίνα ἂν ἔχοις λόγον εἰς

3 γ. 14.

^γ αὐτὴ A.D.F.H. ^α ἁμαρτία sine artic. A.B.D.E.F.H. ^α οὐχ αὕτη B.
 D.E.F.H. οὐχ οὕτω A. οὐκ αὕτη Edd. ^β ἢ om. A.F.H.I. ^γ παραβά-
 σεως H. ^δ γὰρ] μὲν γὰρ I. ^ε ἐστὶ τοῦ pro ἐστίν Ἰησοῦ A.E.F.G.H.I.
^ς καίτοι sine γε A.E.F.H.I. ^δ τοῦτο] τὸ αὐτὸ A.E.F.H.I. ^ι εἰ pro ἐν
 omnes. ^κ οὐν om. G. Mox ὥσπερ γὰρ διὰ idem. ^ι ἢ]
 καὶ ἡ A.E. ^κ καὶ ὁ θ. A.E.F.I. ^ν ἀπὸ] ἀπ' αὐτῆς G. ^ο ὅνταυθα]
 + ἡ E.

521 ἀπιστίαν, εἰπέ μοι; "Ὅτι μὲν οὖν κατὰ λόγον τὸ γεγεννημένον, ἔδειξεν εἰπών· ⁴⁴ "Ἄλλ' οὐχ ὡς ἢ τὸ παράπτωμα, οὕτω καὶ τὸ χάρισμα. Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον ἢ χάρις τοῦ θεοῦ καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι τῇ τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευσεν." ⁴⁵ "Ὁ γὰρ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· εἰ ἡ ἁμαρτία τοσοῦτον ἴσχυσε, καὶ ἀνθρώπου ἁμαρτία ἐνός· ⁴⁶ χάρις, καὶ θεοῦ χάρις, ⁴⁷ καὶ οὐ πατρὸς μόνου, ἀλλὰ καὶ υἱοῦ, ⁴⁸ πῶς οὐ περιέσται μειζόνως; πολλῷ γὰρ τοῦτο εὐλογώτερον. Τὸ μὲν γὰρ ἕτερον δι' ἕτερον κολάζεσθαι, οὐ σφόδρα δοκεῖ λόγον ἔχειν· τὸ δὲ ἕτερον δι' ἕτερον σώζεσθαι, καὶ πρεπωδέστερον μᾶλλον καὶ Βεῦλογώτερον. Εἰ τοίνυν ἐκείνο γέγονε, πολλῷ μᾶλλον τοῦτο.

"Ὅτι μὲν οὖν εἰκὸς καὶ εὐλογον, ἐκ τούτων ἔδειξε· καὶ γὰρ ἐκείνου κατασκευασθέντος, εὐπαράδεκτον τοῦτο λοιπὸν ἔμελλεν εἶναι· ὅτι δὲ καὶ ἀναγκαῖον, ἐκ τῶν ἐξῆς κατασκευάζει. ⁴⁹ Πῶς οὖν τοῦτο κατασκευάζει; ⁵⁰ "Οὐχ ὡς δι' ἐνός ἁμαρτήσαντος τὸ δώρημα, φησί. Τὸ μὲν γὰρ κρίμα ἐξ ἐνός εἰς κατάκριμα· τὸ δὲ χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δικαίωμα." Καὶ τί ποτε ⁵¹ τοῦτό ἐστι τὸ λεγόμενον; "Ὅτι τὸν μὲν θάνατον καὶ τὸ κατάκριμα ⁵² μία ἴσχυσεν ἁμαρτία εἰσενεγκεῖν· ἡ δὲ χάρις οὐ C τὴν μίαν ἐκείνην ⁵³ ἀνείλεν ἁμαρτίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς μετ' ἐκείνην ἐπεισελθούσας. Ἰνα γὰρ τὸ, ὡς, καὶ ⁵⁴ τὸ, οὕτω, τιθέμενον, μὴ ἴσον εἰσάγῃ μέτρον τῶν ἀγαθῶν πρὸς τὰ κακὰ, μηδὲ νομίσης ἀκούων τὸν Ἀδὰμ, ἐκείνην ἀνηρῆσθαι ⁵⁵ μόνην τὴν ἁμαρτίαν, ἣν ἐκείνος εἰσήνεγκε, λέγει ὅτι πολλῶν παραπτωμάτων ⁵⁶ ἡ ἀναίρεσις γέγονε. Πόθεν δὴλον; "Ὅτι μετὰ τὰς ἀπίρους ἁμαρτίας τὰς μετ' ἐκείνην τὴν ἐν ⁵⁷ τῷ παραδείσῳ εἰς δικαίωμα τὸ πρᾶγμα ἐξέβη. "Ὅπου δὲ δικαιοσύνη, ἐξ ἀνάγκης καὶ ζωὴ ⁵⁸ πάντως ἔπεται καὶ ⁵⁹ τὰ μυρία ἀγαθὰ, ὥσπερ οὖν ὅπου ἁμαρτία, θάνατος. Πλέον γὰρ τῆς ζωῆς ἢ δικαιοσύνης, ἐπειδὴ D καὶ ρίζα ἐστὶ ⁶⁰ τῆς ζωῆς. "Ὅτι μὲν οὖν πλείονα ⁶¹ εἰσῆγκται τὰ

4 v. 15.

5 v. 16.

ἢ τὰ παραπτώματα G.H. Statim οὕτως τὰ χαρίσματα H. ^a τοὺς accessit ex A.E.F.G.H.I. Mosq. ^r ἢ om. A.B.F.H. Post ἁμαρτία add. τοιοῦτόν ἐστι καὶ G. ^s καὶ χάρις G. ^t καὶ om. B. ^v καὶ πῶς G. ^w Clausula πῶς οὖν τοῦτο (τοῦτο om. G.) κατασκευάζει, quae aberat ante Montef. est in nostris A.B.D.E.F.G.I. ^x οὐχ] καὶ οὐχ E. ^y τοῦτό ἐστι pro ἐστὶ τοῦτο omnes. ^z μία ἴσχ. ἀμ.] Sic G. ἴσχ. ἀμ. μία E. Hoc edidit Montef. unum quidem peccatum Brix. In ceteris tam scriptis quam editis μία abest. ἴσχ. ἢ ἀμ. I. ^a ἀνείλεν ἀμ. B.D.E.F.G.H.I. ἀμ. ἀνείλεν vulgo. ^b τὸ om. B.F.H.I. Statim οὕτως A.B.H.I. ^c εἰσάγει F.H. εἰσάγειν I. εἰσαγάγῃ D. ^d μόνον B.D. ^e ἢ om. G. ^f τῷ accessit ex omnibus. ^g πάντων A. Statim ἔχεται G. ^h τὰ om. A.E.F.H.I. ⁱ τῆς accessit ex A.E.F.G.H.I. ^k εἰσενήγκται ἀγαθὰ G.

ἀγαθὰ, καὶ οὐκ ἐκείνη ἀνῆρηται ἡ ἁμαρτία μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαί, ἔδειξεν εἰπὼν, “ τὸ ¹δὲ χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δικαίωμα” ὅθεν ἀναγκαιῶς συναποδέδεικται καὶ τὸ τὸν θάνατον πρόρριζον ἀνεσπᾶσθαι. Χρεία δὲ κατασκευάσαι λοιπὸν, ^mἐπειδὴ μείζον εἶπε τοῦ προτέρου τὸ δεύτερον, καὶ αὐτὸ τοῦτο πάλιν. Πρώτερον μὲν γὰρ εἶπεν, ⁿὅτι εἰ ἐνὸς ἁμαρτία ἀπέκτεινε πάντας, πολλῶ μᾶλλον καὶ ἐνὸς χάρις σω-
σαι δυνήσεται· μετὰ ταῦτα ἔδειξεν, ὅτι οὐκ ἐκείνη ἀνῆρέθη ^oἡ ἁμαρτία μόνη διὰ τῆς χάριτος, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαί, καὶ οὐχ ἁμαρτίαι ἀνῆρέθησαν μόνον, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνη ἐδόθη· καὶ οὐ τοσούτον ^pῶφέλησε μόνον ὁ Χριστὸς, ὅσον ἔβλαψεν ὁ Ἀδὰμ, ἀλλὰ καὶ πολλῶ ^qπλέον καὶ μείζον. Ἐπεὶ οὖν τοιαῦτα ἀπεφάνητο, δεῖται πάλιν ^rκαὶ ἐνταῦθα κατασκευῆς πλείονος.
(73) Πῶς οὖν αὐτὸ κατασκευάζει; ^s“ Εἰ γὰρ τῷ ἐνὸς παραπτώματι, ^aφησὶν, ὁ θάνατος ἐβασίλευσε διὰ τοῦ ἐνὸς, πολλῶ μᾶλλον οἱ τὴν περισσείαν τῆς χάριτος καὶ τῆς δωρεᾶς ^tκαὶ τῆς ⁵²²δικαιοσύνης ^vλαμβάνοντες, ἐν ζωῇ βασιλεύσουσι διὰ τοῦ ἐνὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ.” Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· ^wτί τὸν θάνατον ὥπλισε κατὰ τῆς οἰκουμένης; Τὸ φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ξύλου ^xμόνον τὸν ἕνα ἄνθρωπον. Εἰ ^yοὖν ὁ θάνατος τοσαύτην ἔλαβεν ἰσχὺν ἐξ ἐνὸς παραπτώματος, ὅταν εὑρεθῶσί τινες πολλῶ μείζονα τῆς ἁμαρτίας ἐκείνης ^zλαβόντες χάριν καὶ δικαιοσύνην, πῶς δυνήσονται εἶναι λοιπὸν ὑπεύθυνοι τῷ θανάτῳ; Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν ἐνταῦθα, χάριν, ἀλλὰ, “ περισσείαν χάριτος” οὐ γὰρ ὅσον ἐχρήζομεν εἰς τὴν τῆς ἁμαρτίας ἀναίρεσιν, τοσούτον ἐλά-
B
βομεν ^aμόνον ἐκ τῆς χάριτος, ἀλλὰ καὶ πολλῶ πλέον. Καὶ γὰρ ^bκαὶ κολάσεως ἀπηλλάγημεν, καὶ κακίαν ἀπεδυσάμεθα πᾶσαν, ^cκαὶ ἀνεγεννήθημεν ἄνωθεν, καὶ ἀνέστημεν τοῦ παλαιοῦ ταφέντος ἀνθρώπου, καὶ ἀπελευτρώθημεν, καὶ ^dἐδικαιώθημεν, καὶ εἰς υἰοθεσίαν ἤχθημεν, καὶ ἡγιασθήμεν, καὶ ἐγενόμεθα ἀδελφοὶ τοῦ μονογενοῦς, καὶ συγκληρονόμοι καὶ σύσσωμοι αὐτοῦ κατέ-

6 v. 17.

¹ δὲ om. I. ^m ἐπειδὴ—πρώτερον μὲν] ἐπειδὴ μέγα εἶπε τὸ δεύτερον, καὶ αὐτὸ τοῦτο πάλιν μείζον ἀπέδειξε τοῦ προτέρου. πρώτον μὲν E. ⁿ ὅτι om. B. εἰ om. I. ^o ἡ ἁμ. μόνη A.B.D.E.F.G.I. μόνη om. H. μόνον ἡ ἁμαρτία Edd. ^p ῶφέλησεν ὁ Χ. μόνον A.E.F.H.I. μόνον ὡφ. ὁ Χρ. G. ^q πλέον A.E.G.H.I. πλέον Edd. ^r καὶ ἐνταῦθα om. B. ^s φησὶν om. G. ^t καὶ est in A.B.D.E.F.H.I. Mosq. et Veron. Delevit Sav. ^v λαβόντες D.E. Mox βασιλεύσουσι pro βασιλεύουσι A.B.D.E.F.I. Mosq. ^w τί] εἰ G. ^x μόνου D.E.F.G.H.I. ^y οὖν om. G. ^z λαμβάνοντες G. ^a μόνον om. G. ^b καὶ om. B.E. ^c καὶ ἀνεγενν.] ἀκούσον (add. γοῦν in marg.) ἐγενν. G. ^d ἐδικαιώθημεν . . . ἡγιασθήμεν] Sic A.D.E.F.H.I. Edebatur ἡγιασθήμεν . . . ἐδικαιώθημεν. Haec καὶ εἰς vī. ἡχθημεν desunt in G.

στημεν, καὶ εἰς τὴν σάρκα αὐτοῦ τελούμεν, καὶ ὥσπερ σῶμα κεφαλῇ, οὕτως ἡνώμεθα. Ταῦτα οὖν ἅπαντα περισσεῖαν χάριτος ἐκάλεσεν ὁ Παῦλος, δεικνὺς ὅτι οὐ φάρμακον ἐλάβομεν ἀντίρροπον τοῦ τραύματος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑγείαν, καὶ εὐμορφίαν, καὶ τιμὴν, καὶ δόξαν, καὶ ἁξιώματα πολλὰ τὴν ἡμετέραν ὑπερβαίνοντα φύσιν. Καὶ τούτων ἕκαστον ἱκανὸν ἦν καθ' ἑαυτὸ λύσαι τὸν θάνατον· ὅταν δὲ ἅπαντα ὁμοῦ συντρέχοντα φαίνηται, οὐδὲ ἵχνος αὐτοῦ λοιπὸν, οὐδὲ σκιὰν φανῆναι δυνατόν, ἄρδην ἀφανισθέντος. Ὡσπερ οὖν εἴ τις ὀβολοὺς δέκα ὀφείλοντά τινα εἰς δεσμωτήριον ἐμβάλῃ, οὐκ αὐτὸν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκα καὶ παιδία καὶ οἰκέτας δι' αὐτόν· ἐλθὼν δὲ ἕτερος μὴ τοὺς δέκα ὀβολοὺς καταβάλῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ μυρία χρυσοῦ τάλαντα χαρίσαιοτο, καὶ εἰς βασιλικὰς αὐλὰς εἰσαγάγοι τὸν δεσμώτην, καὶ εἰς θρόνον ἀρχῆς ὑψηλοτάτης, καὶ κοινωνὸν τῆς ἀνωτάτης τιμῆς ποιήσῃ καὶ τῆς ἄλλης περιφανείας, οὐκ ἂν δύναίτο λοιπὸν μεμνησθαι τῶν δέκα ὀβολῶν ὁ δανείσας· οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῶν γέγονε. Πολλῷ γὰρ πλείονα ὧν ὀφείλομεν κατέβαλεν ὁ Χριστὸς, καὶ τοσούτῳ πλείονα, ὅσῳ πρὸς ῥανίδα μικρὰν πέλαγος ἄπειρον. Μὴ τοίνυν ἀμφίβαλλε, ἄνθρωπε, τοσούτον πλοῦτον ὀρῶν ἀγαθῶν, μὴδὲ ζῆτει πῶς ὁ σπινθὴρ ἐκείνος τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἁμαρτίας ἐλύθη, τοσαύτης θαλάττης χαρισμάτων ἐπενεχθείσης αὐτῷ. Τοῦτο γὰρ καὶ Παῦλος ἠνέχετο εἰπὼν, ὅτι “οἱ τὴν περισσεῖαν τῆς χάριτος καὶ τῆς δικαιοσύνης λαβόντες, ἐν ζωῇ βασιλεύσουσι.”

Καὶ ἐπειδὴ σαφῶς τοῦτο ἀπέδειξε, πάλιν τῷ προτέρῳ κέχρηται συλλογισμῷ, ἐπισφίγγων αὐτόν τῇ ἐπαναλήψει, καὶ λέγων ὅτι, εἰ διὰ τοῦ παραπτώματος ἐκείνου ἐκολάσθησαν ἅπαντες, δύνανται καὶ ἐντεῦθεν δικαιωθῆναι. Διὸ καὶ λέγει· “Ἀρα οὖν ὡς δι' ἐνὸς παραπτώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς κατάκριμα, οὕτω καὶ δι' ἐνὸς δικαιώματος εἰς πάντας ἀνθρώπους εἰς δικαίωσιν ζωῆς.” Καὶ ἐπαγωνίζεται πάλιν αὐτῷ, οὕτω λέγων· “Ὡσπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου

7 v. 18.

8 v. 19.

^ε ἁξίωμα . . . ὑπερβαῖνον G. ^τ τούτων] + καὶ G. + μὲν ex corr. B. ut tacite edidit Montef. Mox καθ' ἑαυτὸν G.H. ^ς καὶ, quod aberat ante Montef. est in A.B.D.E.G.H.I. ^h ἀγάγοι A.D.E.F.H.I. εἰσάγει G. ⁱ κοινωνόν Veron. Sav. Mor. ἰσ. κοινωνόν Sav. marg. κοινωνόν est in nostris omnibus. ^k ἀνωτάτω A.B.D.E.G.I. ἀνωτάτης Edd. ^l δύναίτο] δύναται A. δύναται τὸ E.I. ^m καὶ om. G. ⁿ τὴν om. A.E.F.H.I. ^o καὶ τῆς δωρεᾶς τῆς δικαιοσύνης λαμβάνοντες G. ^p βασιλεύσουσι A.F.H. Post h. v. add. διὰ τοῦ ἐνὸς ἰ. Χρ. G. ^q τοῦτο σαφῶς ἀπ. E.F.H.I. τοῦτο ἀπ. σαφῶς A.D. ^r προτέρῳ omnes. Edebatur πρώτῳ. ^s δύνανται A.D.E.F.G.H.I. δύναντ' ἀν Edd. ^t ἀνθρώπους om. I.

ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί, οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς 523
 τοῦ ἐνὸς δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί." Καὶ δοκεῖ μὲν
 ζήτημα ἔχειν οὐ μικρὸν τὸ εἰρημένον· ἂν δέ τις ἀκριβῶς
 προσέχη, καὶ τοῦτο εὐκόλως λυθήσεται. Τί ποτ' οὖν ἐστὶ τὸ
 ζήτημα; Τὸ λέγειν διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἐνὸς ἁμαρτωλοῦς
 γενέσθαι ὡ πολλοὺς. Τὸ μὲν γὰρ ἁμαρτόντος ἐκείνου καὶ
 γενομένου θνητοῦ, καὶ τοὺς ἐξ αὐτοῦ τοιοῦτους εἶναι, οὐδὲν
 ἀπεικός· τὸ δὲ ἐκ τῆς παρακοῆς ἐκείνου ἕτερον ἁμαρτωλὸν
 γενέσθαι, ποίαν ἂν ἀκολουθίαν σχοίη; Εὐρεθήσεται γὰρ οὕτω
 μηδὲ δίκην ὀφείλων ὁ τοιοῦτος, εἴγε μὴ οἴκοθεν γέγονεν ἁμαρ- B
 τωλός. Τί οὖν ἐστὶν ἐνταῦθα τὸ, "ἁμαρτωλοί;" Ἐμοὶ
 δοκεῖ τὸ ὑπεύθυνος κολάσει καὶ καταδεδικασμένοι θανάτῳ. Ὅτι
 μὲν οὖν τοῦ Ἀδὰμ ἀποθανόντος πάντες ἐγενόμεθα θνητοί,
 σαφῶς καὶ διὰ πολλῶν ἔδειξε· τὸ δὲ ζητούμενον, τίνας ἔνεκεν
 (74) τοῦτο γέγονεν. Ἀλλ' οὐκέτι τοῦτο προστίθῃσιν· οὐδὲν γὰρ
 αὐτῷ πρὸς τὸ παρὸν συνετέλει· πρὸς γὰρ Ἰουδαίον ἢ μάχῃ
 ἢ τὸν ἀμφιβάλλοντα καὶ καταγελῶντα τῆς διὰ τοῦ ἐνὸς δικαιο-
 σύνης. Διὰ τοῦτο δείξας καὶ τὴν κόλασιν ἐξ ἐνὸς ἐξενεχθεῖσαν
 εἰς ἅπαντας, τίνας ἔνεκεν τοῦτο γέγονεν, οὐκέτι προσέθηκεν· C
 οὐ γάρ ἐστι περιττός, ἀλλὰ τῶν ἀναγκαίων ἔχεται ἡ μόνων.
 Τοῦτο γὰρ οὐκ αὐτὸν ἡ μάλλον ἢ τὸν Ἰουδαῖον ἠνάγκαζε λοιπὸν
 ὁ τῶν ἀγώνων νόμος εἰπεῖν· διόπερ ἡ ἀφήσιν αὐτον. Εἰ δὲ
 ὑμῶν τις ζητοίῃ μαθεῖν, ἐρούμεν τοῦτο, ὅτι οὐ μόνον οὐδὲν
 παρεβλάβημεν ἀπὸ τοῦ θανάτου τούτου καὶ τῆς καταδίκης, εἰ
 νήφωμεν, ἀλλὰ καὶ ἐκερδάναμεν θνητοὶ γενόμενοι· πρῶτον, τὸ
 μὴ ἐν ἀθανάτῳ σώματι ἁμαρτάνειν· δεύτερον, ὥστε μυρίας
 ἔχειν φιλοσοφίας ὑποθέσεις. Καὶ γὰρ ἡ καὶ μετριάξει καὶ
 σωφρονεῖν καὶ κατεστάλθαι καὶ πάσης ἀπῆλλάχθαι κακίας, καὶ D
 παρῶν καὶ προσδοκώμενος ὁ θάνατος ἀναπείθει. Μετὰ δὲ
 τούτων, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τούτων, καὶ ἕτερα πλείονα εἰσῆγα-
 γεν ἀγαθὰ. Ἐντεῦθεν γὰρ οἱ τῶν μαρτύρων στέφανοι, καὶ
 τὰ τῶν ἀποστόλων βραβεῖα· οὕτως ὁ Ἀβελ ἐδικαιώθη, οὕτως
 ὁ Ἀβραὰμ τὸν υἱὸν κατασφάζας, οὕτως ὁ Ἰωάννης διὰ τὸν

ἡ ἔχειν οὐ μ. pro οὐ μ. ἔχειν omnes. ὡ τοὺς πολλοὺς G. οὐδὲν] οὐκ
 H. ὡ ἂν accessit ex A.B.D.E.F.H. Ita tacite edidit Montef. οὕτω] καὶ
 οὕτως H. α καὶ om. H. β οὖν om. H. γ οὐδὲν pro οὐδέ omnes.
 δ συνετέλει A.D.E.F.G.I. συνετελεῖ Edd. ε τὸν] πρὸς τὸν G. Mox καταγ-
 γέλλοντα idem. ζ ἐνεχθείσαν E. η προστέθεικεν G. θ μόνων B.D.H.
 et a pr. man. A. receptum a Montef. μόνων om. G. ι μᾶλλον] μόνον
 μᾶλλον A. Sav. marg. μόνον pro μᾶλλον (?) F. μόνον ἀλλὰ pro μᾶλλον ἢ I.
 κ ἀφήσιν] + αὐτὸ B. + αὐτὸν D. αὐτὸ pro αὐτον Veron. ι καὶ accessit
 ex A.E.F.G.I. μ γάρ] μὲν γάρ G. ν ὁ Ἀβελ . . ὁ Ἀβρ. omnes (sed
 οὕτως ὁ Ἀβελ om. E.) Articuli aberant ante Montef.

Χριστὸν ἀναιρεθεῖς, οὕτως οἱ παῖδες οἱ τρεῖς, οὕτως ὁ Δανιήλ.
 * Ἄν γὰρ ὁ ἐθέλωμεν, οὐ μόνον ὁ θάνατος, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸς ὁ
 διάβολος ἡμᾶς βλάψαι δυνήσεται. Χωρὶς δὲ τούτων κακέينو
 ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι καὶ ἀθανασία ἡμᾶς ἐκδέχεται, καὶ πρὸς ὀλίγον
 Εὐνοητηθέντες χρόνον, μετὰ ἀδείας ῥ' ἀπολαυσόμεθα τῶν μελλόν-
 των ἀγαθῶν, ὥσπερ ἐν διδασκαλείῳ τινὶ τῷ παρόντι βίῳ διὰ
 νόσου καὶ θλίψεως καὶ πειρασμῶν καὶ πενίας καὶ τῶν ἄλλων
 ἡ τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν παιδευόμενοι ἵπρὸς τὸ γενέσθαι
 ἐπιτήδειοι εἰς τὴν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ὑποδοχὴν.

9 "Νόμος δὲ παρεισῆλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα."
 Ἐπειδὴ γὰρ ἔδειξεν ἀπὸ μὲν τοῦ Ἀδὰμ καταδικασθεῖσαν τὴν
 οἰκουμένην, ἀπὸ δὲ τοῦ Χριστοῦ ἰσωθεῖσαν καὶ τῆς καταδίκης
 ἀπάλλαγείσαν, εὐκαίρως καὶ περὶ τοῦ νόμου ζητεῖ Ἰωαννῆς,
 πάλιν τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν ὑποτεμνόμενος. Οὐ γὰρ μόνον
 524 οὐδὲν ὥνησε, φησὶν, ὡοὐδὲ μόνον οὐδὲν ἐβοήθησεν, ἀλλὰ καὶ
 ἠνέχθη τὸ νόσημα παρεισελθόντος αὐτοῦ. Τὸ δὲ, ἵνα, ἐνταῦθα
 οὐκ αἰτιολογίας πάλιν, ἀλλ' ἐκβάσεώς ἐστιν. Οὐ γὰρ διὰ
 τοῦτο ἐδόθη, ἵνα πλεονάσῃ, ἀλλ' ἐδόθη μὲν ὥστε μειῶσαι καὶ
 ἀνελεῖν τὸ παράπτωμα· ἐξέβη δὲ τοῦναντίον, οὐ παρὰ τὴν τοῦ
 νόμου φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν δεξαμένων ῥαθυμίαν. Διὰ τί
 δὲ οὐκ εἶπε, νόμος οὐκ ἐδόθη, ἀλλὰ, "νόμος δὲ παρεισῆλθε;"
 Πρόσκαιρον αὐτοῦ δεῖκνύς τὴν χρεῖαν οὖσαν, καὶ οὐ κυρίαν οὐδὲ
 προηγούμενην· ὅ καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας φησὶν, ἐτέρως τὸ
 αὐτὸ τοῦτο δηλῶν. 10 "Πρὸ τοῦ γὰρ ἐλθεῖν τὴν πίστιν, ὑπὸ
 Β νόμον, φησὶν, ἐφρουρούμεθα συγκεκλεισμένοι εἰς τὴν μέλλουσαν
 πίστιν ἀποκαλυφθῆναι." Ὡστε οὐχ ἑαυτῷ, ἀλλ' ἐτέρῳ τὴν
 ποίμνην ἐφύλαττεν. Ἐπειδὴ γὰρ βάνανσοί τινες ἦσαν
 Ἰουδαῖοι καὶ ἐκλελυμένοι, καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς δωρεὰς ἀνα-
 πεπτωκότες, τούτου χάριν ὁ νόμος ἐδόθη, ἵνα αὐτοὺς ἐλέγξῃ
 μειζόνως, καὶ διδάξῃ σαφῶς ἐν οἷς εἰσι, καὶ τὴν κατηγορίαν
 αὐξήσας ἐπισφίγξῃ μαῖλλον αὐτούς. Ἀλλὰ μὴ φοβηθῆς· οὐ
 γὰρ ἐπὶ τῷ μειζονα γενέσθαι τὴν κόλασιν τοῦτο ἐγένετο,

9 v. 20.

10 Gal. iii. 23.

ο ἐθέλωμεν pro θέλωμεν A.B.D.E.F.I. ῥ ἀπολαύσομεν G. ἡ τῶν om.
 A.F.H. εἶναι om. G. Statim λυπηρῶν pro δεινῶν omnes. ἵπρὸς pro εἰς
 omnes. Rursus πρὸς pro εἰς G. οἰκουμένην] φύσιν I. ἡ δικαιοθεῖσαν I.
 ἡ λοιπὸν πάλιν omnes. πάλιν λοιπὸν Veron. Sav. Mor. ὡοὐδὲ] + οὐ A.E.
 F.G.I. οὐκέτι ἀπολογίας π. ἀλλὰ καὶ ἐκβ. G. ἡ τὰ παραπτώματα B.
 οὐκ accessit ex B.D.E.G. Mox δὲ om. G.H. καὶ om. G. τοῦ γὰρ]
 γὰρ τοῦ A.E. πίστιν in textu, ποίμνην in marg. B. ὥστε οὐχ ἐτέρῳ, ἀλλ'
 ἑαυτῷ τὴν πίστιν ἐφύλαττεν Veron. οἱ Ἰουδ. E.H.I. καὶ om. F.H.I.
 ἐλέγχῃ G. Mox καὶ διδ. σαφῶς om. I. μαῖλλον] πάλιν G. τὸ G.H.
 et ante corr. A.B. Statim μειζονα pro μειζω omnes.

ἀλλ' ἐπὶ τῷ πλείονα φανῆναι τὴν χάριν. Διὸ ἐπήγαγεν
 “Οὐ δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις.”^C
 Οὐκ εἶπεν, ^κεπερίσσευσεν, ἀλλὰ ^ικαί, “ὑπερεπερίσσευσεν.” Οὐ
 γὰρ κολάσεως ἀπήλλαξε μόνον, ἀλλὰ καὶ ^μἁμαρτημάτων, καὶ
 ζωὴν ἔδωκε, καὶ τὰ ἄλλα ^απολλάκις εἰρήκαμεν ὥσπερ ^{αν}ἐἴ
 τις τὸν πυρέττοντα μὴ νόσου μόνον ἐλευθερώσειεν, ἀλλὰ καὶ
 ὥραϊον ἐργάσαιτο καὶ ἰσχυρὸν καὶ ἔντιμον, ἢ τὸν πεινῶντα
 πάλιν μὴ θρέψει μόνον, ἀλλὰ καὶ ^οπολλῶν ποιήσειε χρημάτων
 εἶναι κύριον, καὶ ἐπ' ἀρχὴν ἀγάγοι μεγίστην. Καὶ πῶς
 ἐπλεόνασε τὸ ῥάμαρτημα, φησί; Μυρίας ἔδωκεν ἐντολὰς ὁ
 νόμος· ἐπεὶ οὖν πάσας ^ηπαρέβησαν, ἐπλεόνασε τὸ ^ρπαράπτωμα.
 Εἶδες πόσον τὸ μέσον τῆς χάριτος καὶ τοῦ νόμου; Ὁ μὲν γὰρ ^D
 καὶ προσθήκη κατακρίσεως ^γγένεον, ἡ δὲ πλεονασμὸς δωρεᾶς.
 Εἰπὼν δὲ τὴν ἄφατον φιλοτιμίαν, ζητεῖ πάλιν τὴν ἀρχὴν καὶ
 (75) τὴν ^{ρίζαν}καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ζωῆς. Τίς οὖν τοῦ θανάτου
 ἡ ^{ρίζα}; Ἡ ἁμαρτία. Διὸ καὶ ^εἔλεγεν ^{ιι}“Ἰνα ὥσπερ ἐβασί-
 λευσεν ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θανάτῳ, οὕτω καὶ ἡ χάρις βασιλεύσῃ
 διὰ δικαιοσύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου
 ἡμῶν.” Ταῦτα δὲ ἔφη, δεικνὺς ^νταύτην μὲν ἐν τάξει βασιλείως,
 τὸν δὲ θάνατον ἐν τάξει στρατιώτου ὑπ' αὐτῇ ταττόμενον, καὶ ^E
^ωπαρ' αὐτῆς καθοπλιζόμενον. Οὐκοῦν εἰ αὐτὴ τὸν θάνατον
 καθώπλισεν, εὐδὴλον ὅτι ^ςἡ ἀναιρετικὴ ταύτης δικαιοσύνη ἡ διὰ
 τῆς χάριτος εἰσενεχθεῖσα οὐ μόνον ἀφοπλίζει τὸν θάνατον,
 ἀλλὰ καὶ ἀναιρεῖ, καὶ τὴν ἐκείνης καταλύει βασιλείαν ἅπασαν,
^υὅσῳ καὶ μείζων ταύτης ἐκείνη, οὐ δι' ἀνθρώπου ^ςκαὶ διαβόλου,
 ἀλλὰ ^αδιὰ θεοῦ καὶ χάριτος εἰσαγομένη, καὶ ἐπὶ τὸ ^βχρηστό-
 τερον ἄγουσα τὴν ζωὴν τὴν ἡμετέραν, καὶ ἀπέραντον ἀγαθόν.
 Οὐκέτι γὰρ αὐτῆς ἔσται πέρας, ἵνα καὶ ἐντεῦθεν μάθῃς τὸ
 πλεόν. Ἐκείνη μὲν γὰρ τῆς παρούσης ἐξέβαλε ζωῆς· ἡ δὲ
 χάρις ἐλθοῦσα οὐ τὴν παροῦσαν, ἀλλὰ τὴν ἀθάνατον ἡμῖν 525

11 v. 21.

¹ τὸ G. et ante corr. A.B. Statim πλείονα pro μείζονα omnes. ^κπερίε-
 σσευσεν F.H. Mox ὑπερπεριεσσ. H. ^ικαὶ om. I. ^μἁμαρτημάτων ἄφσιν
 καὶ ζ. ζ. Edd. ἀφσιν deest in omnibus. ^{αν}γὰρ ἂν G. ἂν om. I.
^οτῶν πολλῶν Edd. τῶν om. B.D.E.G.I. Statim πολλῶν ποιήσειεν εἶναι χρ.
 κύριον hoc ord. B.G. χρ. πολλῶν ποιήσειεν εἶναι κ. D. πολλῶν χρ. ποιήσειεν
 εἶναι κ. I. ^ρπαράπτωμα A.D.G. ^ηπαρέβησαν D.E.G. et ex corr. B.
 ὑπερέβησαν vulgo. ^ρπαράπτωμα B.D.E.F.G.H.I. ἁμάρτημα Edd. ^γγένεον
 pro ἐγένετο omnes. ^ιVid. Annot. ^νταύτην] τὴν G. ^ωπαρ' αὐτῆς
 omnes. ὑπὸ ταύτης Edd. ^ςἡ ἀν. ταύτης] ἀν. ταύτης ἡ G. ^υὅσον H.
 καὶ om. I. Statim μείζον F.H. μείζω G. ^ςκαὶ] ἡ E. Ita tacite edidit
 Montef. ^αδιὰ om. A.F.H. διὰ θεοῦ χάριτος I. ^βχρηστὸν G. Mox
 idem καὶ ἀπέραντων ἀγαθῶν, et in marg. add. καταξιοῦσα.

ἐδωρήσατο καὶ αἰώνιαν. Τούτων δὲ πάντων πρόξενος ἡμῖν ὁ Χριστός. Μὴ τοίνυν ἀμφίβαλλε ^dπερὶ ζωῆς, δικαιοσύνην ἔχων· καὶ γὰρ ^eμεῖζων ἢ δικαιοσύνη τῆς ζωῆς, ἐπεὶ καὶ μήτηρ αὐτῆς ἐστι.

¹² «Τί οὖν; ἐπιμενούμεν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ; Μὴ γένοιτο.» Πάλιν εἰς τὸν ^bἠθικώτερον ἐκβαίνει λόγον, οὐχὶ προηγουμένως αὐτὸν εἰσάγων, ἵνα μὴ δόξῃ φορτικός εἶναι πολλοῖς καὶ ἐπαχθῆς, ἀλλ' ⁱἐκ τῆς τῶν δογμάτων ἀκολουθίας. Εἰ γὰρ καὶ οὕτω ποικιλλων τὸν λόγον ^kὑπέιδετο, μὴ ποτε δυσχε-
B ράνωσιν ἐκείνοι πρὸς τὰ λεγόμενα· διὸ καὶ ἔλεγε, ¹³ «^lΤολμη-
ρότερον δὲ ἔγραψα ὑμῖν ἀπὸ μέρους» πολλῶ μᾶλλον, εἰ μὴ τοῦτο ἐποίησε, τραχύτερος ἂν αὐτοῖς ᾤφθη. Ἐπεὶ οὖν ἔδειξε μεγάλην οὖσαν τὴν χάριν ^mτῷ μεγάλα ἰάσασθαι ἁμαρτήματα, ἐκ δὲ τούτου ἐδόκει ⁿπαρὰ τοῖς ἀνοήτοις προτροπὴ τὸ λεγόμενον εἰς ἁμαρτίαν εἶναι· εἰ γὰρ διὰ τοῦτο μεῖζων ^oἡ χάρις ἐφάνη, φησὶν, ἐπειδὴ μεγάλα ἡμάρτομεν, μὴ ἀποστῶμεν ἁμαρτάνοντες, ἵνα ^pπλείων ἡ χάρις δειχθῇ· ἵν' οὖν μὴ ταῦτα λέγωσιν ἢ ὑπονοῶσιν, ὅρα πῶς ἀνατρέπει τὴν ἀντίθεσιν, πρῶτον μὲν τῇ ἀπαγορεύσει, λέγων, «Μὴ γένοιτο» ^qὅπερ ἐπὶ τῶν σφόδρα ὠμολογημένων ἀτόπων ποιεῖν εἴωθεν· ἔπειτα καὶ λογισμὸν C τίθησιν ἀναντίρρητον. Ποῖον δὲ τοῦτον; ¹⁴ «Οἵτινες ἀπεθά-
νομεν ^rτῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ;» Τί ἐστίν, «ἀπεθάνομεν;» ^sἩ ὅτι, τὸ ἐκείνης μέρος καὶ τὸ εἰς αὐτὴν ἦκον, ἀπόφασιν ἐδεξάμεθα πάντες· ἢ ὅτι νεκροὶ γεγόναμεν αὐτῇ, πιστεύσαντες καὶ φωτισθέντες· ὁ καὶ μᾶλλον ἔστιν εἰπεῖν· τοῦτο γὰρ καὶ τὸ ἐξῆς κείμενον ἐμφαίνει. Τί δὲ ἐστὶ, νεκροὺς αὐτῇ γεγονέναι; Τὸ πρὸς μηδὲν ὑπακούειν αὐτῇ λοιπόν. Τοῦτο ^tμὲν γὰρ τὸ βάπτισμα ἐποίησεν ἅπαξ, ^vἐνέκρωσεν ἡμᾶς ^wαὐτῇ·
D δεῖ δὲ λοιπὸν παρὰ τῆς ἡμετέρας σπουδῆς κατορθοῦσθαι αὐτὸ διηνεκῶς, ὥστε, κἂν μυρία ἐπιτάττῃ, μηκέτι ὑπακούειν, ἀλλὰ ^xμένειν ἀκίνητον ὥσπερ τὸν νεκρόν. Καίτοιγε ἀλλαχοῦ φησιν,

12 CAP. VI. v. 1.

13 Rom. xv. 15.

14 v. 2.

^c ἐχαρίσατο I. Statim αἰώνιαν pro αἰώνιον A.B.D.E.G.H. ἀλλὰ τὴν ἀθανάσιαν ἐδ. ἡμῖν καὶ αἰώνιαν G. ^d περὶ τῆς ζ. G. ^e μεῖζων E. [αὐτῆς] αὐτῇ I. ^f οὖν] + ἐροῦμεν G. et ex corr. A. Statim ἐπιμενούμεν G. ^h ἠθικώτερον pro ἠθικόν A.D.E.F.H.I. Statim ἐμβαίνει G. ⁱ ἐκ] ἐπὶ G. ^k ὑπέιδετο] Sic G. et ex corr. A. ἐφείδετο Edd. ^l τολμηρῶς I. ^m τῷ] οὐ τὸ G. ⁿ παρὰ accessit ex omnibus. Mox προτροπῇ αἰτίας γινομένης ἁμαρτίας εἶναι G. ^o ἡ χ. ἐφάνη pro ἐφάνη ἡ χ. omnes. Statim φησιν om. I. ^p πλείων] Sic A.D.I. πλείων E.F.G.H. πλέον Edd. ^q ὥσπερ I. ^r ὠμολογημένον omnes. Ante Montef. edebatur ὠμολογουμένον. ^s τῇ ἁμ. φησὶ A.F.H.I. φησὶ τῇ ἁμ. Edd. φησὶ om. D.E.G. Mox ζήσωμεν H. ^t μὲν γὰρ τὸ β.] Sic A.E.F.G.H.I. γὰρ τὸ μὲν β. Edd. ^v ἐνέκρωσε] + γὰρ E. ^w αὐτῇ F.G. ^x μένειν] + τοῦτον G.

ὅτι αὐτὴ ἡ ἁμαρτία ἀπέθανεν· ἀλλ' ἐκεῖ μὲν εὐκολον βουλόμενος δεῖξαι τὴν ἀρετὴν, τοῦτο τίθησιν· ἐνταῦθα δέ, ὥς περὶ διεγείραι σπένδει τὸν ἀκροατὴν, ἐπ' αὐτὸν μεταφέρει τὸν θάνατον. Εἴτα, ἐπειδὴ ἀσαφὲς ἦν τὸ εἰρημένον, ἐρμηνεύει πάλιν αὐτὸ, καὶ ἐπιπληκτικῶς τῷ λόγῳ χρώμενος. ¹⁵ “^αὐ γὰρ οὐκ εἴτε, σύμφυτοι ^ετῷ θανάτῳ, ἀλλὰ, “ τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου.” Θάνατος μὲν γὰρ καὶ τοῦτο κακίον, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου· ἀλλ' ὁ μὲν ^ισαρκὸς ὁ τοῦ Χριστοῦ, ὁ δὲ ἁμαρτίας ὁ ἡμέτερος. “Ὡς περ οὖν ἐκεῖνος ἀληθὴς, οὕτω καὶ οὗτος. Ἄλλ’ (76) εἰ καὶ ἀληθὴς, δεῖ καὶ τὰ παρ’ ἡμῶν ^εσυνεισενεχθῆναι πάλιν διὸ καὶ ἐπήγαγεν” ^α “ἵνα ὥς περ ἡγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ ⁵²⁶ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν.” Ἐνταῦθα μετὰ τῆς ἐπιμελείας τοῦ βίου καὶ τὸν περὶ ^ιτῆς ἀναστάσεως αἰνίττεται λόγον. Πῶς; Ἐπίστευσας, φησὶν, ὅτι ἀπέθανεν ὁ Χριστὸς, καὶ ^κὅτι ἡγέρθη; Οὐκοῦν καὶ τὸ σὸν πίστευε· τοῦτο γὰρ ἔοικεν ἐκείνῳ, ἐπειδὴ καὶ τὸ σὸν καὶ σταυρὸς καὶ τάφος. Εἰ γὰρ ἐν θανάτῳ ^ιἐκοινωνήσας καὶ ταφῇ, πολλῷ μᾶλλον ἐν ἀναστάσει καὶ ζωῇ. Τοῦ γὰρ μείζονος λυθέντος, τῆς ἁμαρτίας, οὐ δεῖ περὶ τοῦ ἐλάττονος ἀμφιβάλλειν λοιπὸν, τῆς τοῦ θανάτου ἀναιρέσεως.

^μ Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τέως ἀφίησι λογίζεσθαι τῷ συνειδότη τῶν ἀκροωμένων, αὐτὸς δὲ προκειμένης τῆς μελλούσης, ἐτέραν B ἡμᾶς ἀνάστασιν ἀπαιτεῖ, τὴν καινὴν πολιτείαν, τὴν κατὰ τὸν

15 v. 3, 4.

^γ ἐπειδὴ] ἐπεὶ E. Statim ἐγείραι A.F.H.I. ^α ἀγνοεῖτε] + γὰρ Edd. γὰρ om. A.B.D.E.F.H.I. γὰρ, φησὶν, ἀδελφοὶ om. G. ^α οὖν] γὰρ E.G. ^β ἀποθανεῖν] + φησὶν E. Statim καὶ αὐτὸς pro ἐκείνῳ B. ^ε ὥς περ οὖν] ὥς περ γὰρ G. ^δ γὰρ om. I. καὶ ante ἀπέθανε om. G. ^ε τῷ θανάτῳ] τοῦ θανάτου A.H.I. γεγόναμεν τοῦ θανάτου E.G. Tum haec ἀλλὰ τῷ ὁμ. τοῦ θ. desunt in G. ^ι σαρκικὸς B. Veron. ὁ ante τοῦ Χρ. om. I. ^ε συνεισενεχθῆναι A.B.D.F.G.I. συνεισενεχθῆναι (sic) E. συνεισενεχθῆναι Edd. ^η ἵνα] + οὖν H. ^ι τῆς om. I. ^κ ὅτι om. G. ^λ ἐκοινωνήσε A. ^μ ΗΘΙΚΟΝ. Περὶ ἀρίστου βίου, καὶ ὅτι οἱ ἐν ἁμαρτίᾳ ζῶντες εὐρίπισταί τε εἰσὶ καὶ εὐεππρίεστοι, καὶ ὅτι ὁ ἐπηρεαζόμενος καὶ ἀποστερουόμενος τῶν ἰδίων, ἀν' εὐχαρίστως φέρῃ, τοῖς εἰς πείνητας αὐτὰ ἀναλώσας καὶ αὐτῶν τεύξεταί μισθῶν. Veron.

παρόντα βίον ἐκ τῆς τῶν τρόπων μεταβολῆς γινομένην. "Όταν γὰρ ὁ πόρνος γένηται σῶφρων, καὶ ὁ πλεονέκτης ἐλεήμων, καὶ ὁ τραχὺς ἡμερος, καὶ ἐνταῦθα ἀνάστασις γέγονεν ἐκείνης οὕσα προοίμιον. Καὶ πῶς ἀνάστασις; Τῆς μὲν ἀμαρτίας νεκρωθείσης, τῆς δὲ δικαιοσύνης ἀναστάσεως, καὶ τῆς μὲν παλαιᾶς ζωῆς ἀφανισθείσης, τῆς δὲ καινῆς ταύτης καὶ ἀγγελικῆς ^απολιτευομένης. "Όταν δὲ ἀκούσῃς καινὴν ζῶν, πολλὴν ζῆτει τὴν ^Βἐναλλαγὴν, καὶ μεγάλην τὴν μεταβολήν. Ἄλλὰ γὰρ δακρῦσαί μοι λοιπὸν ἔπεισι καὶ στεναῖναι μέγα, ὅταν ἐννοήσω πόσῃ μὲν ἡμᾶς ἀπαιτεῖ φιλοσοφίαν ὁ Παῦλος, πόσῃ δὲ ἑαυτοὺς ἐξεδῶκαμεν ῥαθυμία, μετὰ τὸ βάπτισμα ἐπὶ τὸ πρότερον ἐπανιόντες γῆρας, καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀνακάμπτοντες, καὶ τῶν ^οσκορόδων μεμνημένοι μετὰ τὸ μάννα. Δέκα γὰρ καὶ ἔκοσιν ἡμέρας ^ρπαρ' αὐτὸ τὸ ^ιφῶτισμα μεταβαλλόμενοι, τοῖς προτέροις πάλιν ἐπιχειροῦμεν. Ἄλλ' οὐκ ἀριθμὸν ἡμερῶν τακτὸν, ἀλλ' ^Δὅλον ^ιἡμᾶς τὸν βίον ἀπαιτεῖ ταύτην τὴν πολιτείαν ὁ Παῦλος. Ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὸν πρότερον ἐπανερχόμεθα ἔμετον, μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς χάριτος νεότητα τὸ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν κατασκευάζοντες γῆρας. Καὶ ^αγὰρ τὸ χρημάτων ἐρᾶν, καὶ τὸ δουλεῖν ἐπιθυμίαις ἀτύποις, καὶ πᾶσα ἀπλῶς ἀμαρτία παλαιοῦν εἴωθε τὸν ἐργαζόμενον ¹⁶ "Τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γηράσκον ἐγγὺς ἀφανισμοῦ." Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὕτω σῶμα ὑπὸ ^τχρόνων παραλελυμένον ἰδεῖν, ὥς ψυχὴν ^νὑπὸ ἀμαρτημάτων πολλῶν σαθρουμένην καὶ καταπίπτουσαν. Καὶ γὰρ εἰς ἐσχάτην ληρωδίαν ἐξάγεται λοιπὸν, ἄσημα φθεγγομένη ^ωκαθάπερ οἱ γεγενερακότες καὶ παραπαίοντες, καὶ κορυζῆς ^αἀναπεπλησμένη καὶ παρπληξίας πολλῆς καὶ λήθης, καὶ λήμας πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχουσα, καὶ ἀνθρώποις βδελυρά, καὶ τῷ ^ιδιαβόλῳ εὐχείρωτος. Καὶ γὰρ τοιαῦται αἱ τῶν ἀμαρτωλῶν ψυχαί. Ἄλλ' οὐχ ^{αἱ}τῶν δικαίων, ἀλλὰ νεάζουσι καὶ σφριγῶσι, καὶ ἐν αὐτῷ ^ατῆς ἡλικίας εἰσὶ τῷ ἄνθει διαπαντὸς, πρὸς ἅπασαν μάχην καὶ ^βπάλιν αἰεὶ παρεσκευασμένα· αἱ δὲ τῶν ἀμαρτωλῶν, καὶ μικρὰν δέξονται προσβολήν, ^εἔπεσόν τε εὐθέως καὶ ἀπώλοντο. Καὶ

¹⁶ Heb. viii. 13.

^α πολιτευσαμένης Α. ^ο σκορόδων Β.Γ.Η. ^ρ παρ' μετ' Γ. ^ι φῶτισμα pro βάπτισμα omnes. ^ν ἡμῶν Γ. Mox φιλοσοφίαν pro πολιτείαν idem. ^α γὰρ om. Β. τῶν pro τὸ Η. ^τ χρόνον Γ. ^ν ἀπὸ Η. Mox σσαθρωμένην Γ. ^ω καὶ καθάπερ Α.Γ.Η.Ι. ^α ἀναπεπλησμένοι Α.Β.Δ.Ε.Γ.Η. Vulgatum tuentur Interpp. ^ι διαβόλῳ + φανείται Α.Γ.Η.Ι. + φαίνεται Γ. + φαινομένη Β.Δ.Ε. Statim ἀχείρωτος Η. ^{αἱ} αἱ + ψυχαί Ι. ^α Sic omnes. τῷ ἄνθει τῆς ἡ. εἰσὶ hoc ord. Edd. ^β πάλιν Α.Η. ^ε ἔπεσαν Γ. Γ.Η.Ι.

τοῦτο δηλῶν ὁ προφήτης ἔλεγεν, ὅτι 17 « Ὡσεὶ χνοῦς, ὃν ἐκρίπτει ὁ ἄνεμος ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, » οὕτως εἰσὶν εὐρί- 527
πιστοι καὶ εἰς ἐπήρειαν ^δ πᾶσι προκείμενοι οἱ ἐν ἁμαρτίαις ζῶντες. Οὔτε ^ε γὰρ ὁρώσιν ὑγιῶς, ^ς οὐκ ἀκούουσιν εἰλικρινῶς, οὐ φθέγγονται ἔναρθρα, ἀλλὰ πολλῆς ^ε μὲν γέμουσι τῆς λυγ-
γὸς, πολὺν ^δ δὲ ἐν τῷ στόματι περιρρέοντα τὸν σίελον περι-
φέρουσι. Καὶ εἴθε σίελον, καὶ οὐδὲν ἦν ἄτοπον· νυνὶ δὲ παντὸς
βορβόρου ῥήματα δυσωδέστερα προίενται, καὶ τὸ δὴ χαλε-
πώτερον, ὅτι οὐδὲ ἀποπτύσαι τὸν σίελον τούτων τῶν ῥημάτων
ἰσχύουσιν, ἀλλὰ τῇ χειρὶ ^ι δεχόμενοι μετὰ πολλῆς τῆς ^κ βδε-
λυγμίας, πάλιν αὐτὸν ^ι προστρίβονται παχὺν ὄντα καὶ δυσδιά- B
τμητον. Τάχα ναυτιᾶτε πρὸς τὴν διήγησιν· οὐκοῦν μᾶλλον
πρὸς τὴν πράξιν. Εἰ γὰρ ἐν σώματι ταῦτα ἀηδὴ συμβαί-
νοντα, πολλῶ μᾶλλον ἐν τῇ ψυχῇ. Τοιοῦτος ἦν ἐκεῖνος ὁ
παῖς ὁ πάντα τὰ ἑαυτοῦ ^μ κατεδηδοκῶς, καὶ εἰς ἐσχάτην ^ν κακίαν
κατενεχθεὶς, παντὸς ^λ ληρουντος καὶ νεοσηκότος ἀσθενέστερον
διακείμενος. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐβουλήθη, γέγονεν ἄφρων νέος, ἀπὸ
(77) γνώμης ^ο μόνης καὶ μεταστάσεως. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ἐπιστρέ-
ψω πρὸς τὸν πατέρα μου, τὸ ῥῆμα τοῦτο αὐτῷ πάντα ἐκόμισε
ῥτάγαθά· μᾶλλον δὲ οὐ τὸ ῥῆμα ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸ ^ι ἔργον τῷ
ῥήματι προστεθέν. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἐπανεῖθω, καὶ ἔμεινεν· C
ἀλλ' εἶπεν, ἐπανεῖθω, καὶ ἐπανῆλθε, καὶ τὴν ὁδὸν· πᾶσαν
^ι ὑπέστρεψεν ἐκείνην. Οὕτω καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν· κἂν εἰς τὴν
ὑπερορίαν ἀπενεχθῶμεν, ἐπανεῖθωμεν πρὸς τὸν πατρῶον οἶκον,
καὶ μὴ κατοκνήσωμεν πρὸς τὸ τῆς ὁδοῦ μῆκος. Ἄν γὰρ βουλη-
θῶμεν, εὐκολος ἢ ἐπάνοδος γίνεται καὶ ταχύστη, μόνον ἀφῶμεν
τὴν ξένην καὶ τὴν ἀλλοτρίαν· ^α τοῦτο γὰρ ἡ ἁμαρτία, πόρρω
τῆς οἰκίας ^ι ἡμᾶς ἀπάγουσα τοῦ πατρός. Ἀφῶμεν τοίνυν
αὐτήν, ἵνα ταχέως πρὸς τὸν πατρῶον ἐπανεῖθωμεν οἶκον. Καὶ
^ν γὰρ φιλόστοργός ἐστιν ὁ πατήρ, καὶ τῶν εὐδοκιμούντων οὐχ D

17 Psal. i. 4.

^δ πᾶσι] εἰς I. ^ε γὰρ om. G. ^ς οὐκ pro οὐτ' A.E.G.H.I. ^ε μὲν
assumptum ex A.B.D.E.F.H.I. Statim γέμουσι om. G. ^δ δὲ accessit ex
A.B.D.E.G.H.I. Locus sic legitur in G. πολὺν δὲ ἐν τῷ στ. περιφέρονται
σίελον, καὶ [inseruit corr. εἴθε σίελον καὶ] οὐδὲν ἦν τὸ πονοῦν. νυνὶ δὲ. ^ι κατε-
χόμενοι E. ^κ βδελυγμίας (βδελυμίας G.) pro βδελυρίας omnes. ^ι προστρί-
βονται] προσεμβάλλουσι E. Statim παχὺν ὄντα A.E.F.G.H.I. Ante Montef.
edebatur παχύνοντα. ^μ κατεδηδοκῶς pro κατηναλωκῶς A.D.E.F.G.I. κατα-
διδοκῶς (sic) H. καταναλωκῶς ex corr. B. ^ν πέναν I. ^ο μόνον G.
Statim καὶ ἐπιστάσεως idem. ^α τὰ ἀγαθὰ A.E.H. ^ι ἔργον] + δ I. Mox
προστίθεικεν A.F.H.I. ^ι ὑπέστρεψεν pro ἐπέστρεψεν A.B.D.E.F.H. Vo-
cabulum deest in G. ^ς τοῦτο] αὕτη I. ^ι ἡμᾶς ἀπάγουσα] ἀπάγει I.
^ν γὰρ om. G.

ἦττον ἡμᾶς ^ωτιμήσει μεταβαλλομένους, ἀλλὰ καὶ πλεόν· ἐπεὶ καὶ ἐκείνους ὁ πατήρ τότε μεζόνως ἐτίμησε· καὶ γὰρ μεζόνως αὐτὸς ^χῆσθη τὸν παῖδα ἀπολαβών. Καὶ πῶς ἔπανελθω, φησίν· Ἀρχὴν ἐπίθες τῷ πράγματι μόνον, καὶ τὸ πᾶν γέγονε· στῆθι τῆς κακίας, καὶ μὴ ^ππροέλθης περαιτέρω, καὶ ἤδη τοῦ παντὸς ἐπελάβου. Καθάπερ γὰρ τοῖς κάμνουσι τὸ μὴ χεῖρον σχεῖν ἀρχὴ γένοιτ' ἂν τοῦ βέλτιον ^αἔχειν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς κακίας συμβαίνει· μὴ περαιτέρω προβῆς, καὶ τέλος ἔξει σοι τὰ τῆς πονηρίας. Κἂν δύο ποιήσης τοῦτο ἡμέρας, τῇ τρίτῃ ^Εεὐκολώτερον ἀποστήσῃ, καὶ ^βμετὰ τρεῖς καὶ δέκα προσθήσεις, εἴτα εἴκοσιν, εἴτα ἑκατὸν, εἴτα τὸν βίον ἅπαντα. Ὅσῳ γὰρ ἂν προβαίνης, ^εεὐκολωτέραν ὄψει τὴν ὁδόν, καὶ ^δἐπ' αὐτὴν στήσῃ τὴν κορυφὴν, καὶ πολλῶν ἀθρόον ^αἀπολαύσῃ τῶν ἀγαθῶν. Ἐπεὶ καὶ τότε, ὅτε ὁ ἄσωτος ἐπανῆλθεν ἐκείνους, αὐλοὶ καὶ κιθάραι καὶ χοροὶ καὶ θαλῖαι καὶ πανηγύρεις ἦσαν· καὶ ^βὁ ὀφείλων ὑπὲρ τῆς ἀκαίρου δαπάνης καὶ τῆς οὕτω μακρᾶς φνγῆς τὸν παῖδα ἀπαιτῆσαι δίκην, οὐδὲν τούτων ἐποίησεν, ἀλλ' ὡς εὐδοκιμηκότα εἶδε, καὶ οὐδὲ μέχρι ῥημάτων ^βὀνειδίσαι τῷ παιδί, ⁵²⁸ μᾶλλον ^ιδὲ οὐδὲ ἀπλῶς αὐτὸν ἀναμνήσαι τῶν προτέρων ἠνέσχετο, ἀλλὰ καὶ περιεχύθη, καὶ ^κκατεφίλησε, καὶ μόσχον ἔθυσσε, καὶ στολὴν ἐνέδυσσε, καὶ ἐν πολλῷ τῷ κόσμῳ κατέστησε.

¹ Ταῦτα οὖν ἔχοντες καὶ ἡμεῖς τὰ ὑποδείγματα, θαρρῶμεν καὶ μὴ ἀπογινώσκωμεν. Οὐ γὰρ οὕτω χαίρει ^μδεσπότης καλούμενος, ὡς πατήρ, οὐδὲ δούλον ἔχων, ὡς υἱόν· καὶ μᾶλλον τοῦτο βούλεται, ἢ ἐκεῖνο. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ πάντα ἐποίησεν ^νἅπερ ἐποίησε, καὶ οὐδὲ τοῦ ^ομονογενοῦς ἐφείσατο, ἵνα τὴν υἱοθεσίαν ἀπολάβωμεν, ἵνα μὴ ὡς δεσπότην μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ^Βπατέρα αὐτὸν ἀγαπῶμεν. Κἂν τύχῃ τούτου παρ' ἡμῶν, καθάπερ τις ^ρδοξαζόμενος ἐναβρύνεται, καὶ εἰς πάντας αὐτὸ ἐκφέρει, ^qὁ μηδενὸς δεόμενος τῶν ἡμετέρων. Τοῦτο ^γγοῦν ἐπὶ τοῦ ^σἈβραὰμ ἐποίησε, πανταχοῦ λέγων, ^εἘγὼ ^τθεὸς

^ω τιμήσει omnes. ἀγαπήσει Edd. ^χ ῆσθη om. G. ^γ ἐπανελθωμεν B. ^α ἔλθης H. Statim πορρωτέρω A.H. ^π σχεῖν A.B.E.F.H. ^β μετὰ τὰς τρεῖς Edd. τὰς om. A.B.D.E.F.H.I. Haec καὶ μετὰ τρεῖς om. G. deinde pergit κἂν δέκα προσθήσῃ. ^ε εὐκολωτέραν A.B.D.E.G.H. εὐκολώτερον Edd. ^δ ἐπ' αὐτὴν omnes. ὑπ' αὐτὴν Veron. Sav. Mor. ^α ἀπολαύσει A.B.D.F.H. et ex corr. I. ἀπολαύσει E. ἀπολαύσῃ G. ^κ καὶ αὐλοὶ Edd. καὶ om. A.E.F.G.H.I. αὐλὸς G. ^β ὁ om. G. Mox μακρὰν idem. ^ι ὀνειδίσῃ G. ^δ ἀβερὰ ante Montef. repugnantibus libris. ^κ ἐφίλησε A.B.D.E.G.H.I. ¹ ταῦτ' οὖν A.E.H.I. ^μ δ. καλούμενος pro καλούμενος δ. omnes. ^ν ἅπερ ἐποίησεν om. G.I. ^ο μονογενοῦς αὐτοῦ Edd. αὐτοῦ om. B.D.G. ^ρ δικαιούμενος (σὺν in rasura) B. ^q ὁ om. B. δ. μηδενὸς (om. δεόμενος) H. ^γ οὖν A.F.H.I. ^σ Ἀβραὰμ + καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ G. ^ε ὁ θεὸς Edd. ὁ om. A.B.D.E.F.G.H.

Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ." Καίτοιγε τοὺς οἰκέτας ἐχρῆν καλλωπίζεσθαι ^ντούτῳ· νῦν δὲ ὁ δεσπότης φαίνεται ^ντούτο ποιῶν. Διὰ τοῦτο καὶ Πέτρῳ φησὶ, ¹⁸ "Φιλεῖς με πλεον τούτων;" δεικνύς ὅτι οὐδὲν πρὸ τούτου ζητεῖ παρ' ἡμῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ²τὸν Ἀβραὰμ τὸν υἱὸν ἱθῆσαι ἐκέλευσεν, ἵνα δείξῃ πᾶσιν, ὅτι ²σφόδρα φιλεῖται παρὰ τοῦ πατριάρχου. ^aΤοῦτο δὲ τὸ σφόδρα φιλεῖσθαι ἐθέλιν, ἀπὸ τοῦ σφόδρα φιλεῖν γίνεται. Διὰ τοῦτο καὶ τοῖς ἀποστόλοις ἔλεγεν· ¹⁹^a ¹Ο C φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστι μου ἄξιος." Διὰ τοῦτο, ὃ πάντων ^bἡμῖν ἔστιν οἰκειότερον ἢ ψυχῇ, καὶ ταύτην δευτέραν κελεύει τίθεσθαι τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης, ἐπειδὴ μεθ' ὑπερβολῆς ἀπάσης βούλεται φιλεῖσθαι παρ' ἡμῶν. Καὶ γὰρ ἡμεῖς, ὅταν μὲν μὴ σφόδρα περί τινα ὤμεν διακείμενοι, οὐδὲ τῆς παρ' ἐκείνου σφόδρα δεόμεθα φιλίας, καὶ μέγας ἦ, ^cκαὶ πε-
ριφανής· ὅταν δὲ θερμῶς τινα καὶ γνησίως φιλωμεν, καὶ ^dεὐτελῆς, καὶ μικρὸς ὁ φιλούμενος, μεγίστην τιθέμεθα δόξαν ^D
^eτὸ παρ' ἐκείνου φίλτρον. Διὸ καὶ αὐτὸς οὐ τὸ φιλεῖσθαι ^fπαρ' ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν τὰ ἐπονεί-
διστα ἐκεῖνα, δόξαν ἐκάλει. Ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν δι' ἀγάπην μόνον δόξα ἦν· ⁸α δὲ ^aν ἡμεῖς ὑπὲρ αὐτοῦ πάθωμεν, οὐ δι' ἀγάπην μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ποθουμένου καὶ τὴν ἀξίαν δόξα ^aν εἰκότως ^bκαὶ καλοῖτο καὶ εἶη. ¹Ὡς ἐπὶ στεφάνου τοίνυν μεγίστους ^kτρέχωμεν τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ κινδύνους, καὶ
(78) μήτε πεινᾶν μήτε νόσον μήτε ἐπήρειαν, μὴ συκοφαντίαν, μὴ αὐτὸν τὸν θάνατον ¹νομίζωμεν εἶναι ^mβαρὺ καὶ ἐπαχθές, ὅταν δι' αὐτὸν ταῦτα ὑπομένωμεν. Ἄν γὰρ νήφωμεν, τὰ μέγιστα ^E
διὰ τούτων ^aπάντων κερδανούμεν· ὥσπερ οὖν εἰ μὴ νήφωμεν, οὐδὲ ἀπὸ τῶν ἐναντίων καρπωσόμεθά τι χρηστόν. Σκόπει δέ. Ἐπηρεάζει σοί τις καὶ πολεμεῖ; Οὐκοῦν ἐγρηγορεῖν σε παρασκευάζει, καὶ ἀφορμὴν σοι παρέχει ^pτοῦ γενέσθαι ὅμοιον τῷ θεῷ. Ἄν γὰρ ἀγαπήσῃς τὸν ἐπιβουλευόντα, ὅμοιος ἔσῃ τῷ τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντι ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς. Ἔτερος

18 Joan. xxi. 17.

19 Matth. x. 37.

^v ἐπὶ τούτῳ B. ^w τούτο om. B. ^x τὸν] τῷ A.B.D.E.F.H. ^y θυσιάσαι A.F.H.I. ^z εἶσαι τὴν υἱὸν hoc ord. G. ² σφόδρως A.E.F.I. ^a τούτο δὲ τὸ] τὸ δὲ G. ^b ἡμῶν G. ^c καὶ pro καὶ A.E.F.H.I. ^d εὐτελῆς] + ἡ E.F.G.H.I. Statim ὁ φιλ. καὶ μικρὸς pro καὶ μ. ὁ φ. G. ^e τῷ . . φίλτρῳ G. ^f μόνον παρ' ἡμῶν inverso ord. A.F.H.I. Mox τὸ παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν pro τὸ ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν omnes. ^g α δὲ ^aν] εἰάν δὲ καὶ G. ^b καὶ om. A.E.F.H.I. ^c ὥς] ὥσπερ A.B.E.F.I. ^d περ H. ^e τρέχωμεν E.H. Statim εἰς τοὺς ὑπὲρ B.D.E. receptum a Montef. ^f νομίζοντες H. νομίζομεν mendose dedit Sav. Post h. v. add. πρᾶγμα E. ^g βαρὺν καὶ ἐπαχθῆ G. ^h πάντα G. ⁱ οὐδὲν G. ^j τοῦ om. H.

ἀφαιρεῖται σου ἡ χρήματα; ^α Ἄν γενναίως ἐνέγκῃς, τοῖς εἰς
 πένητας πάντα δεδαπανηκόσι τὸν αὐτὸν λήψῃ μισθόν. ²⁰ «Καὶ
 γὰρ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν, φησί, μετὰ χαρᾶς
 529 προσεδέξασθε, γινώσκοντες κρείττονα ἔχειν ἐν οὐρα-
 νοῖς, καὶ μένουσαν.» Εἰπέ τις κακῶς καὶ ὠνείδισεν; ^β Ἄν τε
 ἀληθῆ ^γ ταῦτα, ἂν τε ψευδῇ ἢ, στέφανόν ^δ σοι μέγιστον ἐπλεξεν,
 ἂν πρῶως τὴν λοιδορίαν ἐνέγκῃς. ^ε Ὁ τε γὰρ συκοφαντῶν
 πολὺν ἡμῖν προξενεῖ τὸν μισθόν. ²¹ «^ς Χαίρετε γὰρ, φησί, καὶ
 ἀγαλλιᾶσθε, ὅταν εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ^ζ ῥῆμα καθ' ὑμῶν ^η ψευ-
 δόμενοι, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς» ^θ ὁ τε
 ἀληθῆ λέγων πάλιν τὰ μέγιστα ὠφελεῖ, μόνον ^ι ἐὰν πρῶως
 φέρωμεν τὰ λεγόμενα. Καὶ γὰρ ὁ Φαρισαῖος ἀληθείων τὸν
 τελώνην ἔλεγε κακῶς, ἀλλ' ὅμως ^κ ἀντὶ τελώνου δικαίον ἐποίησε.
 Καὶ τί δεῖ καθ' ἕκαστον λέγειν; ἔξεστι γὰρ ^λ ἐπελθόντα τοὺς
 Βᾶθλους τοῦ Ἰωβ ἅπαντα ταῦτα μετ' ἀκριβείας μαθεῖν. Διὰ
 τοῦτο καὶ ^μ Παῦλος ἔλεγε ²² «Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, ^ν τίς καθ'
 ἡμῶν;» ^ς Ὡσπερ οὖν σπουδάζοντες καὶ ἀπὸ τῶν λυπούντων
^ζ κερδαίνομεν, οὕτω ῥαθυμοῦντες ^η οὐδὲ ἀπὸ τῶν ὠφελούντων
 ἀμείνους γινόμεθα. Τί γὰρ τὸν Ἰούδα ἐφέλησεν, εἰπέ μοι, ἢ
 τοῦ Χριστοῦ συνουσία; τί ^θ δὲ τοὺς Ἰουδαίους ὁ νόμος; τί δὲ
 τὸν Ἀδὰμ ὁ παράδεισος; τί δὲ τοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ Μωϋσῆς;
 Διὰ ^ι τοῦτο πάντα ἀφέντας, ἐν δεῖ σκοπεῖν μόνον, ὅπως τὰ
 καθ' ἑαυτοὺς οἰκονομήσωμεν καλῶς ^κ καὶ τοῦτο ^λ ποιῶμεν, οὐδὲ
 530 Καὶ τὸν διάβολος ἡμῶν περιέσται ποτὲ, ἀλλὰ ^μ καὶ μεζύονως
 ἡμᾶς ὠφελήσει, νήφειν παρασκευάζων. Οὕτω γοῦν καὶ τοὺς
 Ἐφεσίους ὁ Παῦλος διηγείρε, τὴν ἐκείνου διηγούμενος ἀγριό-
 τητα. Ἄλλ' ἡμεῖς καθεύδομεν καὶ ῥέγχομεν, καὶ ταῦτα πρὸς
 οὕτω πονηρὸν πολέμιον ἔχοντες. Καὶ εἰ μὲν ὄφιν ἐμφωλεύοντα
^ν ἔγνωμεν παρὰ τὴν κλίνην τὴν ἡμετέραν, πολλὴν ἂν ἐποι-
 σάμεθα σπουδὴν ὥστε αὐτὸν ἀνελεῖν ^ς τοῦ διαβόλου δὲ ἐμφω-
 λεύοντος ἡμῶν ταῖς ψυχαῖς, οὐδὲν ἡγούμεθα πάσχειν δεινόν,

20 Hebr. x. 34.

21 Matth. v. 12, 11.

22 Rom. viii. 31.

^α τὰ χρ. A.E. ut tacite edidit Montef. ^ς ὥς. εἶναι pro εἶναι ὥς. omnes.
^β ταῦτα ἢ Edd. ἢ om. A.B.D.F.G.H.I. Mox ἢ post ψευδῇ accessit ex B.D.
 E.F.H.I. ^γ σε G. σοι μέγιστον om. H. ^δ καὶ χ. γὰρ G. ^ε ῥῆμα
 om. H. ^ς ψευδόμενοι + χαίρετε, ὡς ἔφθην εἰπὼν G. ^ζ ἐὰν pro ἂν A.B.D.
 E.H.I. Mox φέρωμεν omnes. ἐνέγκωμεν Edd. ^η ἀντὶ τελώνου] ἀντιλέγων
 οὐ mendose G. ^θ ἐπελθόντας G. Mox μετὰ ἀκρ. A.B.D.E. ^ι Παῦλος
 sine articulo omnes. Mox εἰ ὁ θεός Edd. εἰ om. B.F. εἰ ὁ om. A.D.E.G.H.I.
^κ τίς ὁ καθ' ἡ. G. ^λ κερδαίνωμεν F.H. κερδανούμεν G. ^μ οὐδὲν H.
^ν δαί pro δὲ ter G. ^ς τοι om. H. Mox ἀφέντας pro ἀφέντες B.D.E. et ex
 corr. A. ^ζ ποιήσωμεν G. ^η καὶ accessit ex A.B.D.E.F.G.I. Mox ἡμᾶς
 om. G. ^θ ἔγνωμεν post ἡμετέραν transp. G.

ἀλλ' ἀναπεπτώκαμεν. ¹Τὸ δὲ αἷτιον, ἐπειδὴ τοῖς ὀφθαλμοῖς
 οὐχ ὀρώμεν αὐτὸν ²τοῖς τοῦ σώματος. Καίτοι διὰ τοῦτο
 ἐχρῆν ἐγγηγορέναι μᾶλλον καὶ νήφειν. Τὸν μὲν γὰρ αἰσθητὸν
³πολέμιον καὶ φυλάζαιτό τις ραδίως, τὸν δὲ ἀόρατον, ἂν μὴ D
 διαπαντὸς ὦμεν καθωπλισμένοι, οὐ δυνησόμεθα εὐκόλως δια-
 φυγεῖν· καὶ μάλιστα, ὅτι οὐδὲ ἐξ εὐθείας οἶδε πολεμεῖν· ἥ γὰρ
 ἂν ἐάλω ταχέως· ἀλλὰ σχήματι πολλάκις φιλίας τὸν τῆς
 ὁμότητος ἰὸν ἐνίσιν. Οὕτω γοῦν καὶ τὴν γυναῖκα ⁴τοῦ
 Ἰωβ παρεσκεύασε, προσωπεῖον φιλοστοργίας ὑποδύσαν, τὴν
 πονηρὰν ⁵ἐκείνην εἰσενεγκεῖν συμβουλήν. Οὕτω καὶ τῷ Ἀδὰμ
 διαλεγόμενος, ὑποκρίνεται ⁶τὸ κηδεμονικὸν καὶ προστατικόν,
 λέγων, ὅτι ²³“ Ἀνοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ ἢ ἂν ⁷ἡμέρα E
 φάγητε ἀπὸ τοῦ ξύλου.” Οὕτω καὶ τὸν Ἰεφθάε ἀνέπεισε
 προσχήματι εὐσεβείας τὴν θυγατέρα κατασφάζαι, καὶ τὴν
 παράνομον θυσίαν ἀνενεγκεῖν. Εἶδες αὐτοῦ τὰς μεθοδείας;
 εἶδες τὸν ποικίλον πόλεμον; Φυλάττου τοίνυν, καὶ πανταχόθεν
⁸φράττου τοῖς ὅπλοις τοῖς πνευματικοῖς, καὶ καταμανθάνε
 τὰς ἐκείνου μηχανὰς μετὰ ἀκριβείας, ἵνα καὶ ἀνάλωτος ᾖς, καὶ
 ἔλῃς αὐτὸν εὐκόλως. Ἐπεὶ καὶ Παῦλος οὕτως αὐτοῦ περιε-
 γένετο, ταῦτα μετὰ ἀκριβείας καταμανθάνων· διὸ καὶ ἔλεγεν,
²⁴“ Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν.” Καὶ ἡμεῖς τοίνυν
 καὶ μαθεῖν καὶ φυγεῖν τὰς ἐπιβουλάς αὐτοῦ σπουδάσωμεν, ἵνα
 τὴν κατ' αὐτοῦ νίκην ἀράμενοι, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον καὶ
 κατὰ τὸν μέλλοντα ἀνακηρυχθῶμεν αἰῶνα, καὶ τῶν ἀκηράτων ⁵³⁰
 ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι
 δόξα, κρατος, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 Ἀμήν.

ANNOTATIONES

AD HOMILIAS IN EPISTOLAM AD ROMANOS.

(ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΟΜΙΛΙΩΝ ΕΙΣ
ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ)

HOM. I.

TIT. Post ἐπιστολὴν add. E. τοῦ ἁγίου καὶ πᾶν εὐφήμου ἀποστόλου Παύλου. ΛΟΓΟΣ Α.] ὙΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ῬΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ Edd. Haec desunt in nostris B.D.E.F.I. Initio mutili sunt A.G.H. Prooemium pro primo sermone numerant, primum pro secundo, et sic deinceps, Codices A.B.D.E.F.G.I. cum Mosquensi utroque: quorum auctoritati obtemperandum censuimus. Sermones ἱ λόγοι, non ὁμιλῖαι, inscribuntur in libris D.E.F.H.I. et Edd. Veron. Sav. *

Pag. 426 A. not.^a. Editi δῶρε. "Ambo MSS. [B. E.] δεδῶρε." Montef. Librorum scriptura est διδῶρε, non δεδῶρε.

P. 426 D. not.^r. Infra p. 737 D. ἡὶδόκησεν est in duobus Codd. Sed paullo post p. 738 C. legitur sine librorum dissensione ἡὶδόκησαν, hoc est, interprete Chrysostomo, ἐδοκίμασαν. Vid. etiam Tom. X. p. 689 E.

P. 427 C. not.^s. Κολοσσαεῖσιν. In scriptura hujus nominis non ubique nobismet ipsis constitimus: nam infra pp. 703 C. 738 B. 749 D. Κολασσαεῖς retinimus. Etiam Novi Testamenti Codices antiquiores inter se dissident. In numis autem Κολοσσηνῶν constanter scriptum esse testatur *Eckhel*. Doct. Num. Tom. III. p. 147.

P. 427 D. not.^x. [καὶ ἄλλοι] (sic) Sav. Idem in marg. dat, ὁ γοῦν Ἀρῶς καὶ Z. καὶ Ἀγγαῖος, absente, ut credibile est, καὶ ἄλλοι. In verbis καὶ ἄλλοι vel καὶ οἱ ἄλλοι, quae sensum loci evertunt, mendum inesse vix dubium esse potest. Requiritur nomen Malachiae, qui cum duobus istis junioribus semper fere consociatur. En autem lectionem nunc primum in lucem editam, καὶ ἄγγελος, quae id ipsum quod desiderabatur, praestat. *Angelum* vulgariter appellari istum Prophetam.

propter locum Mal. i. 1, ubi LXX dederunt, διὰ χειρὸς ἀγγέλου αὐτοῦ, notum est. Nunc nobis in promptu est Clem. Alex. Strom. I. 21. p. 392 Pott. Ἰεζεκιήλ, μεθ' ὃν Ναούμ ὁ προφήτης, ἔπειτα Δανιήλ, πάλιν αὐτὸς μετὰ τούτων προφητεύουσιν Ἀγγαῖος καὶ Ζαχαρίας ἐπὶ Δαρείου τοῦ πρώτου ἔτη δύο, μεθ' ὃν ὁ ἐν τοῖς δώδεκα ἄγγελος. Ibid. p. 395. ἐφ' οὗ, ὡς προείπον, Ἀγγαῖος καὶ Ζαχαρίας καὶ ὁ ἐκ τῶν δώδεκα ἄγγελος προφητεύουσι.

P. 428 D. not. 9. Codices summo consensu habent, μᾶλλον δὲ πατὴρ πρὸς πάντας μείζονα ἐπεδείκνυτο φιλοστοργίαν, quod vulgato deterius videtur. Vocabulum πρὸς male repetitum ex praecedenti πατὴρ (πρὸς) causam depravationis fuisse facillime apparet.

HOM. II.

P. 430 A. not. v. ἐκ καθαρῆς καρδίας. Hujus lectionis nullum exstat vestigium in Commentariis Nostri ad locum Rom. vi. 17. sed a Criticis affertur ex Cod. N. T. Alexandrino et quibusdam aliis, necnon a Chrysostomo alicubi. Occasionem ei dedit locus 1 Tim. i. 5. vel 2 Tim. ii. 22.

P. 430 B. lin. ult. μὴ ποτηρέεσθε. Negativam casu praetermisit Montef. quem incaute secutus est Editor novissimus.

P. 433 A. not. x. Μιλησίοις] Sic H. I. Musc. Brix. cum libris editis. Ceteri Φιλιππησίοις. Eadem varietas notatur Tom. VII. p. 594 B. ubi quaedam monuimus, hujus loci non immemores. Nunc illud addimus, discipulos istos Ephesios vocari Tom. II. p. 490 A. Milesios Tom. X. pp. 660 A. 709 A. nullo librorum dissidio: Milesios et Ephesios Tom. XI. p. 123 D. etiam in Codd. a nobis inspectis.

Ibid. lin. 6. usque ad p. 433 D. lin. 7. Folio minor est G.

P. 433 B. lin. 5. οἷς ἦν δεδομένον — τοῦ θεοῦ. Locus S. Scripturae incertus est. Dubitanter appellant Act. xix. 10. Luc. viii. 10.

P. 433 E. not. v. φησὶν ἐν pro φησὶ legitur etiam A.

P. 434 E. not. k. λέγειν om. Cod. Bessarion. 103. in textu, sed in marg. appictum habet φάσκειν. Inde transiit φάσκειν in Veronensem et recentiores.

P. 435 A. lin. 7. ὅπερ ἐστὶν ἴσον τῷ, ἐξ οὗ. Dictum videtur contra eos, qui formula ἐξ οὗ quasi Patris peculiari seposita, minus honorificam δὲ οὗ Filio tribuerunt, ex iniqua interpretatione loci Paulini 1 Cor. viii. 6. Cf. Tom. X. p. 172 C. Εἴτα καὶ ὅπερ ἐστὶ μέγιστον δείγμα θεότητος, καὶ τοῦτο ἐπάγει, "ἐξ οὗ τὰ πάντα." Ibid. D. ὥστε τὸ, "ἐξ οὗ," τοῦτο οὐκ ἔστι χωρὶς τοῦ Χριστοῦ.

P. 435 D. not. b. Lectio περιβέβληται non omnino spernenda, cum satis exploratum sit, constructionem τοῦ κἂν cum indicativo a Nostri usu non abhorrere. Cf. nos ad Tom. X. p. 581 C. Praestare tamen videtur περιβάλλεται. Infra p. 473 B. ὅσῳπερ ἂν περιβάλλεται πλείω. p.

575 A. *κἂν τὰ πάντων περιβάλλονται.* Tom. X. p. 136 C. *ὅσφ γάρ ἂν τις πλείονα περιβάληται.* Adde Tom. III. p. 356 D. *ubi hodie legitur, πρὸς τὸ πλείονα περιλαβέσθαι.*

HOM. III.

P. 436 E. lin. 3. *πᾶσα ἐξ ἐκείνου.* "Sc. τοῦ χρόνου." *Dua.* Recte, ut videtur. Tom. XII. p. 617 A. *οὐδεὶς ἐξ ἐκείνου τοῦτο ἐποίησε.* Alii aliter.

Ibid. not.^o. *διὰ πάντα κατὰθλος ἦν.* Interpretes *undique* aut *undequaque* habent, quasi διὰ πάντων legissent. Si διὰ πάντα verum est, vertendum, *propter omnia.*

P. 437 C. lin. penult. *ὁ ἱερεὺς ἄγγελος λέγεται.* Vid. Mal. ii. 7.

P. 437 E. not.¹. "Haud dubie legendum, καὶ σημεῖον ἐποιεῖτο τὸ διηνεκῶς εὐχεσθαι. Sic dicimus τεκμήριον ποιοῦμαι, non ποιῶ. Hoc qui Graece mediocriter sciunt, fatebuntur." *Dun.* Infra p. 704 D. *ἕτερον σημεῖον ποιεῖται.*

Ibid. not.^p. Verba *εἰ δὲ τὸ διηνεκῶς* desunt in Veron. homoeoteleuti causa. Pro *εἰ δὲ* Morellus negligenter dedit *ὡς δὲ*, etiam Benedictinos in errore ducens. In sequentibus, erunt fortasse quibus lectio *τὸ ἐν εὐχαῖς ἔχειν καὶ ἀδιαλείπτως ἔχειν* non displiceat. Cf. p. 439 A.

P. 438 D. not.^m. *κρίσης.* Cf. Annot. ad Tom. X. p. 528 E.

P. 439 A. lin. 4. *Interpungunt ὑπὲρ μεγάλων πραγμάτων δεόμενος. εἴ πως* Sav. Mor. invitis libris. *ὑπὲρ μεγάλων πραγμάτων δεόμενος, εἴ πως* Ben. Mox post *πρὸς ὑμᾶς* addunt *ἐπιποθῶ γὰρ ἰδεῖν ὑμᾶς* Sav. Mor. Ben. contra fidem librorum, etiam Mosquensium. "Hoc Montef. aut alius ante eum Editor, videtur addidisse ex Edd. N.T. Ne tamen putes expellendum esse, vid. p. 427 A. Sic saepe Chrys. quaedam omittit, quae tamen alio loco habet." *Matth.* Editor huic culpae obnoxius est Savilius; nam in Veronensi haec non leguntur.

P. 439 C. lin. 4. Verba *καὶ φιλεῖν ὡς χρὴ καὶ ὡς προσῆκον ἦν* om. Veron. quia deerant in archetypo ejus Cod. Bessarion. 103. Adscivit ea Sav. sed inclusis verbis *καὶ ὡς προσῆκον ἦν.* "Sic lego: ἄλλ' ἤθει καὶ φιλεῖν, καὶ ὡς χρὴ φιλεῖν, καὶ πάντας νικῶν κ.τ.λ. Chrysost. nunquam posuit illam *ταυτολογίαν*, ὡς χρὴ καὶ ὡς προσῆκον ἦν, praeterquam quod est ἀκατάλληλος. Aut enim dicendum fuit *ὡς χρὴ καὶ ὡς προσήκει*, aut *ὡς ἐχρῆν καὶ ὡς προσῆκον ἦν.*" *Dun.* "Haud multum placent illa καὶ ὡς προσῆκον ἦν. Idem glossema irrepsit p. 442 C. [not.^d.]" *Heyse.* Nihil mutamus.

P. 440 A. lin. ult. Pro *ὑποτεμνόμενος* est in Ben. *ἀποτεμνόμενος*, culpa operarum.

P. 440 D. not.^e. *ὑπὸ τῶν διωκόντων περιαντλούμενοι.* Musc. *paene exhausti*: Brix. *jactati.* "Nautae sive vectores dicuntur *ὑπεραντλούμενοι*,

cum sic sentina exsuperat, ut exhaurire non possint. Et sic fortasse hic legendum. Nec tamen quod invenimus, improbandum: nam *περι* declarat *περιουσίαν* τινὰ τοῦ *τινος*. Sic mersi calamitatibus dicuntur *βαπτισθέντες*." *Dun.* "Fort. sic: ὑπὸ τῶν διακόντων ἀδικούμενοι, καὶ περιαντλούμενοι ταῖς συμφοραῖς. Nam *περιαντλείσθαι* ὑπὸ *τινος* nescio an recte dicatur, et e consuetudine Graeci sermonis." *Bois.* Vulgatum satis defendunt loca Nostri Tom. VII. p. 379 B. πῶς δὲ ὅλως *δυνησόμεθα* φρόνησιν ἔχειν, ὑπὸ τοσούτων περιαντλούμενοι κυμάτων; *Ibid.* p. 707 A. σοὶ δὲ τῷ περιαντλούμένῳ πανταχόθεν ἡσυχίας δεῖ, καὶ τοῦ μικρὸν ἀναπνεῖσαι ἐκ τῶν ἐπαλλήλων κυμάτων.

P. 440 E. not.¹. παρ' αὐτῷ. "Quod probō. Deseramus velim tandem aliquando abusus istum fastidiose ineptum pronominis reflexivi αὐτοῦ; quo omnes ferme libros Graecos inquinavit Grammaticorum πολυπραγμονοῦσα ὑπέγκρισις; et redeamus ad optimam normam veterum exemplarium MSS. vero rationique consentaneam. Ubi cogitatione potest locum habere pronomen simplex et absolutum, habeat locum." *Heyse.*

P. 441 B. lin. 4. ἐπὶ ὑποδείγματος τὸν λόγον ἀγάγω. Locutio paullo insolentior. Nostri usus tantum non requirit, ἐπὶ ὑποδείγματος τὸν λόγον γυμνάσω, ut Tom. VII. p. 647 D. al. Diversi generis sunt loca Tom. X. p. 122 E. ἐπ' αὐτὰ τὰ πράγματα ἀγάγωμεν τὸν λόγον. *Ibid.* p. 583 B. τίως δὲ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τὸν λόγον ἀγάγωμεν.

Ibid. not.^v. *Musc. dispergi*: *Brix. a nobis mutuo avelli*. Hic quidem multo aptius videbatur *δισπαρῆσαι*; sed in alio loco Tom. XI. p. 133 F. ubi nunc legitur, μήτηρ κατὰ θυγατρός, θυγάτηρ κατὰ μητρός ἦσαν *δισπαρμένον*, libri penes nos potiore scripturam *δισσπασμένοι* offerunt.

P. 441 D. not.^d. Edebatur, εἰ δὲ τις ἐνταῦθα παράκλησιν καὶ εὐφροσύνην τὴν ἐπὶ τῆς πίστεως αὐτῶν ἐπίδοσιν λέγοι. "Vel sic legendum, τὴν τῆς πίστεως αὐτῶν ἐπίδοσιν, vel τὴν ἐπὶ τῇ τῆς πίστεως αὐτῶν ἐπίδοσει, quod melius puto." *Dun.* Locum, ut a nobis librorum ope restitutus est, accurate expressit *Brix.* Quod si quis hic consolationem laetitiam eam interpretetur, quam fidei illorum incrementum afferebat.

P. 442 C. not.⁵. "MSS. ἐκείνων, forte melius." *Montef.* Haec est vetus scriptura, a Savilio mutata.

P. 443 B. lin. 6. οἱ σοφοὶ τῶν Ἑλλήνων, οἱ τοὺς βαθεῖς πάγωντας ἔλκοντες, καὶ τὰς ἑξωμίδας ἀναβεβλημένοι. "Haec insignia sunt Philosophorum, πάγων βαθεῖς, βακτηρία, ἑξωμίδες. Quanquam *Lucianus* in habitu philosophorum nusquam, quod memini, memorat τὴν ἑξωμίδα, sed barbam promissam, baculum; et *τριβάνιον*, hoc est, *tritum pallium*." *Dunaeus* ad Hom. X. in Act. Apost. Similia sunt loca Tom. I. p. 273 E. τὸν μὲν φιλόσοφον οὐκ ἀπὸ τῆς κόμης, αὐδὲ ἀπὸ τῆς βακτηρίας, οὐδὲ ἀπὸ τῆς

ἔξωμίδος δοκιμάζομεν. Tom. IX. p. 87 A. ἐννόησόν μοι ὅση ἐστὶν αἰσχύνη, ἀνθρώπων τινα ὑπήννη βαθεῖαν ἔχοντα (fort. ἔλκοντα*), καὶ ῥόπαλον ἐπιφερόμενον, καὶ ἔξωμιδα ἔχοντα, εἰς διδασκάλους μετὰ τῶν παιδῶν ἀπέναι. Tom. XI. p. 763 C. οἱ τὸ γένειον ἔχοντες βαθύ, καὶ τὸν τρίβωνα ἀναβεβλημένοι. Ἐξωμίδες autem "dicebantur tunicae substrictae et breves, citra humerum desinētes, ut ait Gellius VII. 12." Salmas. de Pallio p. 255. "At Julius Pollux: κομικὴ δὲ ἐσθῆς, ἔξωμις" ἔστι δὲ χιτῶν λευκός, ἄσσημος, κατὰ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν ῥαφὴν οὐκ ἔχων: et vult esse servilia vestimenti genus, sic dicti, quod latere aperto dextrum humerum exserebant." Dun. u.s.

Ibid. not. d. Vulgatum ἀγόμενος frustra defendit Dunaeus: "Dicunt διὰ τιμῆς ἄγειν; est igitur hic ἀγόμενος in magno honore et pretio." Codex Vat. ἀδόμενος (δ̄ in loco raso). "Scribe ἄδόμενος." Heyse. Noster infra p. 744 D. ἵνα ἄδόμεθα πανταχοῦ καὶ ἡμεῖς. Tom. VII. p. 447 A. τῆς παρουσίας τῆς παρὰ τῶν προφητῶν ἄδομένης. Ibid. p. 652 C. διὰ τοῦτο ἄδεται πανταχοῦ. Parcius apud exteros Scriptores e.g. Plut. Tom. II. p. 2 C. εἰς τὰς τῶν παρ' ἅπασιν ἄδομένων ψυχὰς, Πυθαγόρου καὶ Σωκράτους καὶ Πλάτωνος. De re conferas Tom. VII. p. 382 A. καὶ γὰρ πολλῆς ἀπολαύσας ἐκείνος τιμῆς οὕτως ἠλέγχετο ὥς καὶ ἀπεμποληθῆναι, καὶ μηδὲν ὦν ἐβούλετο κατορθῶσαι, οὐδὲ ἐφ' ἐνὸς τυράννου.

P. 443 E. lin. 7. οἳ οὐδὲν αὐτοῖς αὐτὰς χαρίζεται. Morellus casu omisit αὐτὸς, quem secuti sunt recentiores.

Ibid. lin. ult. ὀφειλετὴς εἰμι] "Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ὀφειλετὴς εἰμι Sav. Mor. Ben. reclamantibus libris omnibus et Veron.

P. 444 A. lin. 1. ὁ καὶ Κορινθίους. Vid. 1. Cor. ix. 16.

P. 444 B. lin. 1. ἀποτμηθεῖς. "Dun. [et Bois.] desiderabat τὴν κεφαλὴν; quod haud ita necessarium apud recentiores. Cf. infra p. 458 B. Tom. X. p. 13 B. [ubi male vertunt, concidi]." Heyse. Adde Tom. VII. p. 498 C. οὐδὲ γὰρ ἀποτμήνεσθαι μέλλων ἐσίγησεν ἄν (Joannes Baptista). Et sic passim.

P. 444 C. lin. 6. οὕτω γοῦν αὐτοὺς καὶ ἐκάλουν. "Strabo pro Divo Julio semper Καίσαρα τὸν θεόν. Hinc illa ἀποθώσσει, quem Historici memorant." Dun.

* "Juliani Imper. p. 311 C. μετὰ τοῦτον ἐπείσερχεται βαθεῖαν ἔχων ὑπήννη, ἀνὴρ σοβαρὸς, τὰ τε θάλα, καὶ δὴ καὶ μουσικὴν ἐργαζόμενος. Equidem non nego, Graecum esse ἔχειν ὑπήννην. Sic enim Apoll. Tyan. Ep. 63. Lucian. Pisc. p. 606. Eunuch. p. 356. De Merced. Cond. p. 683. Conjeci tamen βαθεῖαν ἔλκων ὑπήννην. Sic Greg. Naz. Stel. II. p. 112 A. τί φήσουσιν οἱ τοῦ αἰῶνος τούτου σοφοί, καὶ τὰ παρ' αὐτοῖς ἀποσεμνόνοντες, οἱ τὰς βαθείας ὑπήννας ἔλκοντες; et Aristid. Orat. Plat. II. p. 212. ἡδῶς δ' ἂν ἐροίμην τοὺς τὰς β. ὑ. ἔλκοντας, ἔφη τις τῶν κομικῶν. [Adde Nostrum Tom. XII. p. 372 A. οἱ παρὰ τοῖς "Ἕλλησι τὸν πύγμανα ἔλκοντες]." D. Wyttenb. Epist. Crit. p. 28.

P. 445 B. not.^s. "κᾶν πᾶσαν ἐλθὼν κακίαν καὶ ἐπελθὼν G. Corrigo, κᾶν πᾶσαν Ἑλλήνων κακίαν ἐπελθὼν." Heyse.

P. 445 E. lin. 1. Post ἀποκαλύπτεται Editores inde a Savilio haec in textum intulerunt: ἐκ πίστεως εἰς πίστιν, καθὼς γέγραπται· ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται. Libri non patiuntur.

P. 446 B. not.^v. Edebatur τὸν Σοφορίαν εἰς μέσον παράγων. "Hab-acuc, non Sophonias habet, *Justus ex fide vivet* . . . . Haec et hujusmodi μνημονικὰ sunt ἀμαρτήματα, qualia permulta apud Historicos reperiuntur." Dun. Non negamus quidem talis apud Nostrium reperi posse; cum vero haec verba, tum alias, tum in hoc ipso opere, veri auctoris nomine allegaverit, emendatam librorum scripturam praeterire religio fuit. Vid. infra p. 484 C. Tom. X. p. 699 C.

P. 446 D. not.ⁿ. "Saepius variant Codd. in constructione duplici, ἀξίος εἰμί τινας et ἀξιὼν ἐστί μοι [vel μου]." Heyse. E.g. infra p. 681 B. Tom. X. p. 87 D. Hic autem omnino necessaria est posterior structura, scilicet ut ἀνάξιον pro neutro genere habeatur. Nam sequitur, καὶ μὴν ἀνάξιον ἡ φιλονεικία. Musculus: cum turpe putas videri teque indignum, non omnia scire.

P. 446 E. not.^v. Verba τοὺς κατασκόπους δεξαμένη suspectae fidei sunt, et fortasse delenda.

HOM. IV.

P. 448 C. not.^r. "Quod habent Edd. ἡ siglum fuit vocis ἡμέραν, quam in hac phrasi non amat omittere Chrys." Heyse.

P. 451 B. not.^f. "Duo MSS. ἐφράξαντο, male." Montef. Inter ἐφρνάξαντο et ἐφράξαντο diutius haesimus; hodie vero ad ἐφράξαντο, quae librorum fere omnium scriptura est, aliter ac in textu edidimus, propemodum inclinamus. Infra p. 509 C. οὐ γὰρ μετ' ἀλλήλων φραττόμεθα κατ' ἐκείνον, ἀλλὰ μετ' ἐκείνου κατ' ἀλλήλων ιστάμεθα. Vox insolentior φρνάττεσθαι in alterius sedem irrepsit alio loco Tom. X. p. 587 E. καὶ πρὸς πάντας στήσῃ γενναίως, ἀπὸ τῶν ἐκείνου φραττόμενος ὅπλων: ubi unus mendose φρναττόμενος habet.

P. 451 D. not.ⁿ. Vulgo plene interpungunt post οὗτός ἐστιν. Deinde scribunt: Ἐνθα τῶν κνωδάλων τούτων καὶ τῶν ἑρπετῶν εἰκόνας, καὶ τὸν Ἀπόλλωνα δὲ καὶ τὸν Διόνυσον μετὰ τούτων θεραπευομένους τῶν ἑρπετῶν ἴδοι τις ἄν. Musculus: Tum scilicet videre fuit philosophos illos et bestiarum et reptilium imagines, cumque illis Apollinem et Dionysum adorare et colere. Brixius: Hinc brutorum horum animantium et reptilium imagines, atque adeo cum his reptilibus et Apollinem et Liberum colī videas. Codices A.B.E.F.G.I. haec habent: Ἐνθα τῶν κνωδάλων τούτων αἱ εἰκόνες καὶ τῶν ἑρπετῶν. καὶ τὸν Ἀπόλλωνα δὲ κ.τ.λ. In H. lapsu scribae haec αἱ εἰκόνες καὶ τῶν ἑρπετῶν — μετὰ τούτων absunt. In D. locus

sic legitur: καὶ ἔνθα τῶν κνωδάλων τούτων αἱ εἰκόνες καὶ τῶν ἑρπετῶν, ἐκεῖ πάντες οὗτοι ἀπαίροντες φαίνονται. καὶ τὸν Ἀπόλλωνα δὲ κ.τ.λ. quae interpolatoris manum manifesto produnt. Locum, ni fallimur, restituimus, recepta librorum lectione, sed distinctione paullulum mutata, ita ut verba ἔνθα (apud Aesculapium) τῶν κν. τούτων αἱ εἰκόνες καὶ τῶν ἑρπετῶν cum praecedentibus arcte cohaereant. Pergit Auctor: *Praeter vero Aesculapium etiam in Apollinis et Liberi cultu haec reptilia frequentata videas.*

Ibid. not.^b. θεραπευόμενον. "Ad Socratem refer: sed praestat omnino vulgata." Heyse. Etiam Musculus verbo θεραπεύεσθαι activum sensum tribuit, nullo, ut videtur, jure.

P. 452 D. not.^c. Probum est verbum δεινοῖν, aggravare, junctum cum ἐπαίρειν, ut hic, itidem Tom. X. p. 715 B. εἶτα, ἵνα μή τις λέγῃ, τί οὕτω τὸ πρᾶγμα ἐπαίρεις καὶ δεινοῖς τῷ λόγῳ; Adde Tom. IX. p. 70 B. ἔλεγεν, ἀντ' αὐτοῦ ληστέην ἡγήσασθε. σφόδρα ἰδεῖναισε τὸ πρᾶγμα. Plut. Tom. I. p. 167 C. Δοῦρις (historicus) μᾶλλον ἔοικεν ἐνταῦθα δεινῶσαι τὰς τῆς πατρίδος συμφοράς ἐπὶ διαβολῇ τῶν Ἀθηναίων.

P. 453 A. lin. 8. Καὶ πῶς ἐνὶ μὴ ἀλγεῖν, φησί; Πῶς ἐνὶ μὲν οὖν ἀλγεῖν; Figura orationis apud Nostrum haud infrequens: e.g. Tom. VII. p. 843 B. Καὶ πῶς δυνατόν μὴ πλουτοῦντα, φησί, τοῦτων ἐπιτυχεῖν; Πῶς μὲν οὖν δυνατόν . . . πλουτοῦντα; Tom. VIII. p. 441 A. Καὶ πῶς ἔχει λόγον, εἰπέ μοι, φησί; Πῶς μὲν οὖν τὸ ἐναντίον ἔχει λόγον; Tom. X. p. 525 D. Καὶ πῶς ἐνὶ τούτῳ; Πῶς μὲν οὖν τὸ ἐναντίον ἐνὶ;

P. 453 C. not.^d. Edebatur, Ἀλλ' ^aἐκείνος τῆς χάριτος ^bτὸ ὅλον εἶχε συμπράττον, φησί. ^cΚαλῶς ἐπειδὴ ταύτης ἑκάστης προαιρέσεως προηγῆσθαι. Varietas lectionis haec est. ^dἐκεῖνο A.B.D.E.F.G.H. et ex corr. ut videtur, I. ^eτὸ om. A.B.F.G.H.I. ἦν pro τὸ D.E. ^fHaec εἶχε συμπράττον desunt in omnibus. ^gκαλῶς om. A.B.F.G.H.I. Mox ταύτης deest in iisdem. Post καλῶς add. ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' D.E. ^hτὰ τῆς πρ.] ἡ προαίρεσις Veron. "Nescio an jure omiserint εἶχε συμπράττον, quod interpolatorem sapit; nam vix commodè dixeris τῆς χάριτος τὸ ὅλον eo sensu, ut significet gratiae divinae amplam plenamque copiam: at optime dicitur, ἐκεῖνο τῆς χάριτος ὅλον. Sic ad Hebraeos p. 448, 11. ἐκεῖνο μὲν γὰρ ὅλον τῆς τοῦ θεοῦ χάριτός ἐστιν. Ponitur ὅλον sine articulo, quia attributive. Hactenus probo Codices [F.G.] Sed καλῶς nequit abesse." Heyse. Nostro quidem iudicio etiam καλῶς interpolatori debetur: itaque expunximus.

P. 453 E. not.^b. ἀπὸ τῶν φονόντων Ἰουδαίων. "G. ex corr. ἀπὸ τοῦ φθόνου τῶν Ἰουδαίων. Recte." Heyse. Brix. a Judaeorum invidia. Musc. ab invidentibus Judaeis; quasi legisset, ἀπὸ τῶν φθονούντων Ἰουδαίων. Sed nihil mutandum. Verbum φονᾶν (alicujus sanguinem sitiri, non alicujus mortem machinari, ut minus accurate dixit Montef. ad Tom. VI.

p. 346 C.) saepenumero librariorum male habuit; ut Tom. VII. p. 81 E. καὶ οὐδὲ οὕτῳ γίνονται ἤμεροι, ἀλλ' ἐκθηριούνται μειζόνως καὶ φονῶσιν (alii φωνῶσιν, φθονῶσιν, φωνοῦσιν, invidentes). Tom. VIII. p. 337 C. καὶ μὴν φθονοῦντας (φονῶντας Sav. et Interp. Vet.) ὑμᾶς καὶ ἐτοίμους ὄντας ἐπιλαβέσθαι τῶν αὐτῷ πεπραγμένων κ. τ. εἰ.

HOM. V.

P. 455 B. not. γ. εἰς τὸ γυμνὸν τῆς διηγέσεως G. "Ne decipiamur veri specie. Credebat antiquus quisquis ille fuerit, corrector, τῷ παραπετάσματι debere opponi τὸ γυμνόν. At tum scribendum erat τοῦ γυμνοῦ. Nam εἰς post verbum χρῆσθαι non introducit incommodum aliquod, cui remedium paremus, sed indicat, in quem finem et propter quid vel consequendum vel perficiendum aliqua re utamur." Heys.

P. 455 C. not. f. πρὸς τὸν παράνομον τοῦτον ἐξεβράσθησαν ἔρωτα. Venterant, furibundi anhelant Musc. effervuerunt Brix. 'Εκβράσσειν proprie est, aestus impetu ejicere, evomere, dictum de mari, ὅταν ἐκταραχθεῖσα τοῖς πνεύμασι τὰ βρῖα καὶ τὸ φύκος ἀναβάλλῃ, ut ait Plutarchus Tom. II. p. 456 C. etiam cadavera, ut Noster Tom. I. p. 434 A. νεκροὺς τοὺς εἰς τὰς αἰγιαλοὺς ἐκβρασσομένους: et Euseb. de Mart. Palaest. IV. τὸν νεκρὸν ἢ θάλασσα πρὸ τῶν τῆς πόλεως ἐκβράσσει πυλῶν. Quinetiam de terra herbas inutiles progerminante et, ut ita dicas, ebulliente usurpat Chrysost. Tom. I. p. 462 E. ἤδη γάρ που καὶ γῇ χερσωθείσα, καὶ γεωργικῶν οὐκ ἀπολαύσασα χειρῶν, πονηρὰς βοτάνας, καὶ ἀκανθῶν πλήθος, καὶ δένδρα ἀγρία ἐξέβρασεν ἐκ τῶν οἰκείων κόλπων πολλάκις. Tom. XII. p. 104 B. ἐκφύρονσα ἀκάνθας, ὡς ὃν εἶποι τις, ἐκβράσσουσα, ἐκβάλλουσα. Non tamen dissimulandum est, inusitati aliquid habere, quod hic dicitur, πρὸς ἔρωτα ἐκβρασθῆναι, quod Dunaeum quoque leviter detinuisse videtur. Sed ejusdem generis sunt ἐξεκκεῖλαι, ἐξεναχθῆναι, ἐκκυλισθῆναι, εἰς ὄργην, εἰς ἀσέλγειαν et similia. Vulgare est ἐξεκαύθησαν, et a glossatore laud dubie excogitatum.

P. 456 C. not. γ. περὶ παιδαστῶν καὶ μαλακῶν corrigat Heysius. Sed praeter Veron. inspeximus libros nostros D.E. qui cum impressis consentiunt.

P. 456 D. not. γ. Abesse potest sine incommodo πράσσουντες, favente etiam Brixio, qui vertit: multas et eas miserandas in semet injurias dum inferunt.

Ibid. lin. penult. καὶ νομοθέτης τις παρ' αὐτοῖς κ. τ. εἰ. Sic Plutarch. Vit. Solon. init. καὶ νόμου, ὃν ἔγραψε διαγορεύοντα δοῦλον μὴ ξηραλοφεῖν μηδὲ παιδαστεῖν, εἰς τὴν τῶν κηλῶν μερίδα καὶ σεμνῶν ἐπιτηδευμάτων τιθέμενος τὸ πρᾶγμα, καὶ τρόπον τινα τοὺς ἀξίους προκαλούμενος, ὧν τοὺς ἀναξίους ἀπῆλυνε.

P. 458 C. lin. ult. χαλεπώτερα Sav. χαλεπωτέρα vitiose edidit Montef.

HOM. VI.

P. 460 D. lin. 1. τοῦ ἡνίοχου διαφθαρέντος. "Respexit Platonis Phaedr. p. 246 A. ad quem locum vid. Ast. Ed. Plat. Opp. Tom. X. p. 390." Krabinger.

P. 461 C. not.^b. καὶ ἐκόντα πλημμελοῦντα. Constructio Chrysostomo familiaris. Infra p. 536 B. οἱ γὰρ ἐκόντες (Vat. solus ἐκοντί) προσελθόντες. Tom. I. p. 162 D. τοὺς οὐ βιαζομένους, ἀλλ' ἐκόντας ὑποκλινομένους αὐτῷ. Tom. VII. p. 799 D. ἐκόντος ἑαυτὸν παραδιδόντος αὐτοῖς, ubi ante nos soloecce edebatur ἐκόντως. Tom. X. p. 330 C. ἐν πενίᾳ ζώντων ἐκόντων.

P. 461 D. lin. 1. ἵνα ἔλῃ. Vertendum cum Brixio, ut *adversarium evincat*, non ut Montef. ut *illam de medio tollat*. Tantundem est, quod proxime sequitur, χειροῦσθαί τινα. Infra p. 510 D. κατηγορεῖ καὶ ἥρει καὶ ἐχειροῦτο. Tom. III. p. 227 E. πάντως καὶ τὸν ἄνδρα ἐλεῖν δυνήσεται καὶ χειρώσασθαι τῷ περὶ αὐτὴν πόθῳ.

P. 462 B. lin. 2. καὶ ὅτι σοφοὶ ὄντες (sc. ἡμάρτανον). Verbo monemus propter Heysium nostrum, qui verbum finitum desiderat, quod ab ὅτι pendeat. Eidem non ita displicet φύσιν pro ἀρετὴν: "nam id quidem nusquam antea crimini datum Graecis, quod virtutem (ἀπλῶς) in *cun-temptu habuerint*." Sed ἀτιμάσαι hic contrarium est τοῦ τιμᾶν, colere; ut τιμᾶν τάλῃθις Tom. I. p. 377 E. φιλοξενίαν Tom. II. p. 779 E. ἰσότητα Tom. III. p. 236 E. φιλοσοφίαν Tom. VII. p. 270 B. Eurip. Bacch. 883.

ἀπειθῆναι δὲ βροτῶν

τούς τ' ἀγνωμοσύναν

τιμῶντας.

P. 462 E. not.^b. Edebatur, εἰ μένεις ἀδιόρθωτος ὢν, ἀναβάλλεται δὲ μηδέποτε συμβήσεται σοι. Ita Veron. Sav. Mor. Sav. in marg. notavit, ἴσ. συμβήσεται. Verba δὲ μ. συμβ. σοι verterunt Interpretes, quod *utinam tibi non contingat*. "εἰ μένεις. Sic MSS. Mox MSS. συμβήσεται." Montef. Ergo edidit, εἰ μένεις ἀδ. ὢν, ἀναβάλλεται δὲ μηδέποτε συμβήσεται σοι. Scriptura μένεις in altero Codd. Benedictinorum, qui nobis est B. non in utroque exstat. Sed solet Montef. siglum "MSS." de uno Codice adhibere. Quod vero ad συμβήσεται attinet, id eum a Savillii margine, non a libro sumsisse credibile est; certe in nullo nostrorum legitur. Deinde pro verbis ἀναβάλλεται δὲ μηδέποτε συμβήσεται σοι, Codices haec habent: τὸ (+δὲ G.) μηδέπω (μὴ in textu, μηδέπω in marg. H. μήπω Flor.) δοῦναι συμβήσεται σοι. Hi autem sunt A.B.C.D. E.F.G.H.I. et Flor. p. 393. (Tom. XII. p. 607 D.) Calculum suum addit Heysius, notans: "Bona lectio. Futurum συμβήσεται pro futuro perfecto; nam cogitatione praeoccupat diem δικαιοκρισίας. Si quis tueri malit ἀναβάλλεται, ita scribet: εἰ μένεις ἀδ. ὢν, ἀναβάλλεται τὸ δὲ μηδέποτε δοῦναι, μηδέπω συμβήσεται σοι." Memoratu dignum est, hoc ipsum verbum ἀναβάλλεται a librariis invecum esse Tom. X. p. 584 B.

ubi vid. Annot. Unum addemus, fieri posse, tum haec τὸ μηδέπω δοῦναι, tum illa ἀναβάλλεται ὁ μηδέποτε in textum aliunde illata esse. Certe nihil desideraremus, si sic scriptum exstisset: οὐ γὰρ εἰς τὸ μὴ δοῦναι δίαφν, ἀλλ' εἰς τὸ δοῦναι χαλεπωτέραν, εἰ μέντοι ἀδιόρθωτος ὢν, συμβήσεται σοι.

P. 463 C. not.^r. Recisis verbis, quae a plurimis libris absunt, sensus loci constabit h.m. ἐπειδὴ γὰρ ἔδειξε τοῦ θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, τότε ἐστὶν ἀφόρητος (sc. Paulus) τῷ μηδὲ οὕτως ἐπιστρέφοντι: h.e. vertente Brixio, tum demum terribilis est ei, qui ne sic quidem ad poenitentiam redierit. Cf. infra p. 675 D. Οὐχ ὁρᾷ τοὺς ταύρους τοὺς φλόγα ἐπὶ τοῦ νότου φέροντας, πῶς πᾶσιν εἰσιν ἀφόρητοι; Οὕτω καὶ σὺ τῷ διαβάλλῃ ἀφόρητος ἔσῃ, ἂν ἑκατέραν λάβῃ τὴν φλόγα. Adde Floril. p. 124. ἀλλὰ τὰς ἡνίας τῆς σωτηρίας αὐτῆς ἐνδύσας ταῖς ἀλόγοις ἐπιθυμίαις, πανταχοῦ φέρεται, καὶ τοῖς ἀπαντῶσιν ἐστὶν ἀφόρητος.

P. 464 C. not.^h. "Duo MSS. αὐτὸς ὁ βασιλεὺς." Montef. "Sic quoque A. [sed antiq. αὐτοβασιλεὺς] recte." Editor Ben. 2^dae. Vulgatum olim vindicavimus ad Tom. VII. p. 818 D. Vid. etiam Annot. ad Tom. X. p. 52 C.

P. 464 D. not.^d. "Nisi me omnia fallunt, haec Ἰουδαίου τε πρώτον καὶ Ἑλληνος apud Chrys. p. 464 D. inculcarunt Editores. Certe ambo mei id omittunt." Matth.

P. 465 B. not.^r. καὶ οἱ (alii οἶον) τελευτᾷ τὰ τῆς πονηρίας. Particula οἱ in hujusmodi formulis corruptioni valde obnoxia est. Infra p. 553 A. οἱ τῶν κακῶν εἰσιν. (Vid. Var. Lect.). Tom. V. p. 236 E. ἐννόησον οἱ (οἶον Mor.) προβήσεται τὰ τῆς κολάσεως αὐτῷ. Tom. VII. p. 175 D. ἐννόησον οἱ τείνει τὰ τῆς βλασφημίας ὑμῶν (alii ποὺ τείνει τὰ ἢ vel οἶα τὰ). Ibid. p. 844 C. εἶδες οἱ (alii οἶα vel ποὺ) προέβη τῆς πενίας τὰ ἐγκώμια. Tom. III. p. 613 C. οὐκ εἰδότες οἶα τῆς ἀρρωστίας ἔστηκε τῆς σῆς: ubi pro οἶα τῆς in aliis est εἰ τὰ τῆς, unde οἱ τὰ τῆς recte effecit Editor Ben. 2^dae. Tom. VIII. p. 204 E. οὐκ εἰδότες οἶα (alii ἐν οἷς: leg. οἱ) τὰ τοῦ παιδίου πράγματα ἔστηκε. Alciphron. III. 59. διομαι οἶον φέρεται τὸ ὄναρ (οἱ φέρεται Codex ap. Bast. Ep. Crit. p. 208.)

P. 465 C. not.^e. "Duo MSS. ἐπετείχισεν, minus recte." Montef. Defendimus ἐπετείχισεν in Ind. Graec. ad Homilias in Matth. a.v. Exempla ubique obvia sunt. Tom. X. p. 511 C. καὶ τὸν ἐκείθεν φόβον αὐτοῖς ἐπέτειχισεν. Tom. VII. p. 294 D. κἀκείνους φοβῶν καὶ μεταβάλλων, ἐπετείχισεν αὐτοῖς τὴν παρ' αὐτοῦ κόλασιν. Vocabulum ἐπηχεῖν, etiam apud Graecos rarissimum, in Nostri scriptis legere non meminimus.

P. 466 D. not.^l. Constructio εἰ δὲ μὴ τοῦτο γένηται habet quo se tueatur. Cf. Annot. ad Tom. X. p. 628 A.

P. 468 C. not.^h. τοσαύτης non admittendum esse censuit Heysius. Infra p. 606 A. ποὺ ταῦτα προνοῖς;

P. 468 D. not.^a. τῶν κατορθούντων absolute dictum, ut Tom. VII. p. 174 D. εἰ μὴν τοῖς κατορθούσιν ἀναγκαῖον ἢ θλίψις, πολλὰ μᾶλλον τοῖς ἀμαρτάνουσιν. Ibid. p. 642 C. εἰ βούλει πρὸς ἑτέρους ἰδεῖν, τοὺς κατορθούντας βλέπε, τοὺς εὐδοκίμουντας, τοὺς τὸν νόμον μετὰ ἀκριβείας ἀποπληροῦντας.

P. 469 C. lin. 1. πῶς ἂν οὐκ ἀπολέσθαι] οὐκ ἂν ἀπώλετο Eclog. Tom. XII. p. 616 B. in Fragmento a Savilio primum edito.

P. 469 D. not.^e. "A. ἡπεῖλει καὶ πῦρ." Editor Ben. 2^dae. Fallitur, teste Collatore nostro.

P. 470 B. not.^b. καὶ εἰς λόγον ἀξίων καθέιναι. "Forte sic rectius; καὶ εἰς τὸν λόγον ἀξίων ἑαυτὸν καθέιναι, seipsum demittere. Omnino deest accusativus." Dun. Attamen in hoc verbo pronomen multo frequentius abest, quod recte monuit Editor Ben. 2^dae ad Tom. X. p. 179 B. praesertim in locutione καθέιναι εἰς τὸν ἀγῶνα. Vid. Tom. I. pp. 111 E. 144 E. 177 C. Tom. II. p. 239 E. Tom. III. p. 545 C. et passim.

P. 470 E. lin. 2. Cf. Tom. X. p. 84 E. μὴ κατὰ τοὺς ἀγνώμονας τῶν οἰκετῶν φέρωμεν τὸν λόγον.

P. 471 A. not.^t. Vox μυριομακαριότης a Lexicographis non nisi ab hoc Nostri loco affertur. Aliud compositum αὐτομακαριότης exstat Tom. XI. p. 654 B.

P. 471 B. not.^c. πρὸ τοῦ ποδουμένου ἤγον. Locutio Chrysostomica, etiam contra consensum librorum firmiter retinenda. Tom. X. p. 7 B. θαυμάζοι καὶ μέγα ἄγοι. Ibid. p. 240 B. τοῦτο καὶ πρὸ οἰκίας καὶ ἀνδραποδῶν καὶ χρημάτων καὶ ἀγρῶν . . . ἄγωμεν. Tom. I. p. 412 B. θαυμαστὸν αὐτὸν ἡγούντο (alii ἤγον) οἱ πολλοί. S. Basil. Tom. III. p. 91 D. καὶ ὅμα τὸ λαθεῖν βιώσαντες ἐν τοῖς πρώτοις τῶν ἀγαθῶν ἄγομεν. Lucian. Tom. III. p. 218. Ed. Bipont. καὶ μηδὲν αὐτοὺς σεμνότερον οἱ μισθοδοταὶ ἄγοιεν.

P. 471 D. not.^t. παρὰ τοιοῦτου μεγάλου pro παρὰ οὕτω μεγάλου, notanda constructio. Tom. III. p. 588 A. ὅταν ἐπὶ τοιοῦτῳ μεγάλῳ ἐγαλήματι γιγνῆται. Tom. V. p. 502 A. τοιοῦτῳ μεγάλῳ θεῷ. Tom. IV. p. 215 B. τοιοῦτον ὄντα ποιηράν. Tom. XI. p. 515 A. πρὸς δεσπότην τοιοῦτον μοχθηρόν (ubi Dunaeus τοσοῦτον corrigit). Supra p. 469 C. edebatur ἐν τοιοῦτῳ θεάτρῳ λαμπρῷ καὶ περιφανεῖ, quod per se probum est.

Ibid. lin. penult. καὶ καταστρηγνῶντες αὐτοῦ τῆς ἀγάπης. Musculus, ipsius dilectione luxuriantes abutimur: Brixius, delicias facientes illius erga nos amoris, sic illudamus. Vid. Interpp. ad 1 Tim. v. 11. Legit καὶ καταφρονούντες αὐτοῦ τῆς ἀγάπης Auctor Florilegii p. 422. (Tom. XII. p. 620 A).

P. 472 A. not.^z. στῶμεν οὖν λοιπὸν κατὰ κρημνῶν φερόμενοι. De constructione dictum in Annot. ad Tom. VII. p. 161 C. ubi hunc locum attulimus.

HOM. VII.

P. 472 C. not.^e. ὡς περ νῦν, ὁ Χριστιανός. Nomen Christianum tunc temporis venerabile fuisse testis est Noster Tom. VII. p. 198 C. διὸ ὅταν μάλιστα ἡμῖν ὀνειδίσαι βούλονται, καὶ τὴν κατηγορίαν αὐξῆσαι, τοῦτο ἐπιλέγουσιν, οἷον ὁ Χριστιανός· οὐκ ἂν εἰπόντες, εἰ μὴ μεγάλην περὶ τοῦ δόγματος ἔσχον ὑπόνοιαν.

P. 472 E. not.^w. Verba φῶς τῶν ἐν σκότει silentio praeteriit Chrysost. infra pp. 473 D. 487 B. In tribus autem aliis locis, ubi hunc S. S. locum allegavit, haec verba diserte posuit, et semel quidem eorum causa locum excitavit.

P. 473 E. lin. 3. μηδὲν πρὸς ἐκείνην γράφοι; h. e. secundum Veteres, ad illius typum vel exemplar. Perperam Montef. in illa.

P. 474 A. not.^h. Vid. Annot. ad Tom. X. p. 168 D.

P. 474 C. lin. 6. ὁμολογῶ καγὼ. καγὼ deest in Mor. Ben. typothetae culpa.

P. 475 A. not.^z. "Ejiciendum omnino αὕτη. Subintelligitur ὁ Παῦλος." Heyse. Minime. Αὕτη est circumcisio, quae non solum adversus ethnicos, sed etiam πρὸς τὴν πίστιν ἀπομάχεται; quod de Apostolo dici nequit.

P. 476 B. not.^q. Matth. ad Rom. ii. 26. "λογισθήσεται] μετατραπήσεται ter 8. Semel λογισθήσεται, bis τραπήσεται 3. Cf. Chrys. p. 476 B. Vix ergo dubitandum est, quin Chrysostomus τραπήσεται aut μετατραπήσεται scripserit . . . Aut ergo uno Codice usus est, eoque vitioso, aut φαντασία, hoc est, concipiendarum imaginum acumen et celeritas, quibus virtutibus in primis excellit, lusit ejus memoriam." Supra p. 476 A. not.^s. ubi Codd. λογισθήσεται exhibent, notat Heysius: "Recte tuetur περιτραπήσεται Cod. b. [Ed. Veron.] Ita apud Paulum legisse Chrysostomum, aut certe ut legatur voluisse, si quidquam unquam, manifestissimum est; quippe quod aperto testimonio ipse affirmat Chrys. infra B. lin 3 sqq. Alteram scripturam λογισθήσεται, quae in textu sacro obtinuit, non ignorabat ille, sed improbabat, disertaque hinc κρίσει remove velle videtur. Quo magis mireris interpolatorum audaciam. Scilicet illa quoque (B. lin 3 sqq.) ne discreparent, absurdissime sic pervertit G. εἰς περιτομὴν λογισθήσεται. καὶ οὐκ εἶπεν, μετατραπήσεται, ἀλλὰ, λογισθήσεται, ὅπερ ἐμφατικώτερον ἦν καὶ ὡς ἀνωτέρω οὐκ εἶπεν κ. τ. εἰ. Ista quidem impudentia est."

P. 476 E. not.^l. Post ἐστὶν addunt οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ περιτομή Sav. Mor. Ben. repugnantibus libris. "Etiam haec ab Editoribus Chrysostomi addita videntur." Matth.

P. 477 E. lin. 4. ἀλλὰ συνέδραμε τῷ λόγῳ. Infra p. 478 E. τὸ ἀληθῶς

γεγενημένον κατὰ συνδρομήν συγχωρῶν. Vid. Annot. ad Tom. X. p. 46 B. Interpretum errores perstringere non attinet.

P. 479 B. not.¹. "Malim οὐκοῦν ἐπεὶ (vel ἐπειδὴ), δι' ὅτι. Mox abest οὖν G. recte, cum jam praecesserit οὐκοῦν." Heyse. Nisi nos omnia fallunt, scripsit Auctor, οὐκοῦν εἰ ἐπειδὴ ὑβρίσαμεν . . . ἐφάνη, τίνας ἐνεκεν κολάζομαι κ.τ.ε.

P. 480 E. lin. 5. καὶ τῶν Περσῶν ἐπικειμένων. Vid. Annot. ad Tom. X. p. 237 B.

HOM. VIII.

P. 482 A. not.^a. Editi juxta textum Sacri Codicis vulgarem, τί οὖν; προερχόμεθα; οὐ πάντως· προηγιασάμεθα γάρ. Sic e nostris A.B.D.E.G. Ceteri cum Mosquensi utroque, τί οὖν προκατέχομεν περισσόν; ἡγιασάμεθα γάρ. "Hic haud dubie Editores [immo, librarii] textum Chrysostomi ex Edd. N. T. correxerunt." Infra p. 497 C. etiam in Editis legitur, τί οὖν προκατέχομεν περισσόν; ubi solus G. a vero aberravit.

P. 483 E. not.^a. Edebatur παρὰ τῶν Ἰουδαίων. "Legendum παρὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων ῥαθυμίαν [quod diserte legitur in nostris D.E.] Antecessit οὐ γὰρ νόμου κατηγορία τὸ εἰρημένον, ἀλλὰ τῆς τῶν Ἰ. ῥαθυμίας. Sic autem saepe loquitur Noster, ut p. 454 A. οὐ παρὰ τὴν τῶν πειρασμῶν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐαυτῶν ῥαθυμίαν (περιμετράπησαν)." Dup. Verumtamen tantundem valet, quod nos recepimus, παρὰ τὸν Ἰουδαῖον, per *Judaeum stat.* Supra p. 431 C. εἰ δὲ μὴ ἐξ ἀρχῆς ἔδωκε, παρὰ τοῦτε μὴ βουλομένους δέξασθαι. Tom. VII. p. 290 C. οἶδαμὺ γὰρ παρὰ τὸν θεὸν τὸ μὴ λαβεῖν, ubi vid. Var. Lect. Tom. X. p. 378 D. τὸ ἔγκλημα οὐκέτι παρὰ τὸν ἀπελθόντα γίνεται, ἀλλὰ παρὰ τὸν ζῶντα.

P. 484 A. lin. penult. ἰβαρίνθησαν pro ἐβαρήθησαν post Morellum tacite edidit Montef. invitis libris.

P. 485 B. not.¹. "A. παντοδύναμος, quod minus probandum." Editor Ben. 2^{dae}. Praestat quidem vulgatum, sed probum est παντοδύναμος. Tom. V. p. 337 D. ἀλλ' ἢ τοῦ θεοῦ παντοδύναμος καὶ κραταῖα χεῖρ. Tom. VI. p. 247 D. (in genuino opere) δεικνύς τὸ παντοδύναμον καὶ εὐπορον τοῦ θεοῦ.

P. 485 E. not.^a. ἐν ἁμαρτίᾳ κατασαπένταξ. Sic Tom. VII. p. 820 A. ὁ γοῦν ἐν ἐσχάτῃ πονηρίᾳ κατασαπεῖς. Tom. IX. p. 38 A. τῶν κατασαπέντων ἐν Ἀκαδημίᾳ καὶ περιπάτοις. Tom. X. p. 502 A. τῶν ἐν τρυφῇ κατασαπέντων. Falsam scripturam καταπεσόντας verterunt Interpretes.

Ibid. lin. ult. ἐνδείκνυται, ostenditur Montef. Rectius Brix. ostentat sese, quo sensu usitatus est ἐπιδείκνυσθαι. Illud exstat Tom. VII. p. 244 D. ἐπειδὴ γὰρ οὐδεὶς ἄλλος παρὴν, τῷ τελέων ἐνεδείκνυτο. Plut. Tom. I. p. 867 E. τοῖς συνωμόταις ἐνδεικνύμενος.

P. 486 B. lin. 4. "Totus v. 26. abest. Apparet tamen a Chry-

sostomo lectum fuisse. Habet enim in interpretatione ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ θεοῦ, et ἐν τῷ νῦν καιρῷ. Sed vocabula πρὸς ἐνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, et εἰς τὸ εἶναι——πίστεως Ἰησοῦ prorsus non habet." *Matth.* Immo, verba εἰς τὸ εἶναι κ.τ.έ. diserte affert Noster p. 485 E.

P. 488 D. not. b. δυνάμεις. Vid infra p. 498 A.

P. 490 A. not. 9. "Qui Graece sentit, probabit et ποιήσασθαι, et tamen [proxime] ποιῆς." *Heyse.*

P. 491 C. lin. 6. "πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφή αὐτοῦ. *Ille te observabit, ut fratrem natu majorem, te expectabit.* Quod jam de muliere dicitur, καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου. *Dionys. Halic. Antiq. Rom. II. 25. οὗτος ὁ νόμος τὰς γυναῖκας ἠνάγκασε τὰς γαμετὰς, οἷα μηδεμίαν ἔχουσας ἑτέραν ἀποστροφήν, πρὸς ἓνα τοῦ γεγαμηκότος ζῆν τρόπον.* Hinc coelebs dicitur μονότροπος, qui suo more vivit, *Psal. lxvii. 7. κατοικεῖται μονότροπος ἐν οἴκῳ.* Latinus Interpres habet, *ad virum tuum erit appetitus tuus.* Videtur quidem Hebraea vox significare appetitum, sed Graeca versio est multo luculentior." *Dun.* Ad locum *Gen. iii. 16. (Tom. IV. p. 659 E.)* verba ἡ ἀποστροφή σου sic enarrat Noster: ἡ καταφυγὴ σου καὶ ὁ λιμὴν καὶ ἡ ἀσφάλεια.

P. 493 B. not. γ. τῷ μὴ δεδωκότι pro μὴ τῷ δεδωκότι sine monito dedit Editor novissimus, contra fidem librorum, etiam Codicis sui, qui nobis est A.

P. 493 C. not. 2. "Legendum ἐκεῖ σε, διαλελυμένως." *Dun.*

P. 493 E. not. 3. Forma futuri δανειῶ hic illic legitur apud LXX Interpretes; e.g. *Deut. xv. 8, 10. Prov. xxii. 7.*

P. 494 C. not. 2. "Non dubito veram lectionem esse ἐκ τῆς μετοικίας μετακομίσαι, i.e. ex loco ubi tu es μέτοικος, *inquilinus.* Nam εἰς τὴν μετοικίαν plane contrarium est loci sententiae." *Dun.* "Mihi non improbat marginalis lectio, εἰς τὴν οἰκίαν μετακομίσαι." *Bois.*

P. 494 E. not. f. ἐκείνων, h.e. *Apostolorum.* A singulari transit ad pluralem, prorsus ut infra p. 507 C. not. p.

P. 496 C. not. 2. τὴν σὴν διορθούμενος σωτηρίαν G. "Non male. Modo dictum τὴν σὴν δεψῆ σωτηρίαν; et paullo post, ἐρῶ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας. Et perfacile confunduntur χρεῖαν et σῖριαν. Attamen ne perdamus elegantem antithesin." *Heyse.*

HOM. IX.

P. 497 A. lin. penult. Verba καὶ οἱ ἡ καύχησις ἐξεκλείσθη casu praetermisit Morellus, in Graecis, non in Latinis. Errorem ejus non correxit Montef.

P. 498 A. not. 2. καὶ ἀπὸ πίστεως δύναται ἂν ἔχειν καύχημα, sc. Abraham. Modo dixerat p. 497 D. τὸ δὲ κομῶντα ἐν κατορθώμασι μὴ ἐντεῦθεν, ἀλλ' ἀπὸ πίστεως γενέσθαι δίκαιον κ.τ.έ. Parum tamen abest, quin probemus

lectionem marginis, καὶ ὁ ἀπὸ πίστεως, memores formulae Apostolicae οἱ ἐκ πίστεως Gal. iii. 9.

P. 498 C. not.^b. καὶ σφόδρα περὶ αὐτὸν διακειμένης. "G. διακαιμένης. Forsitan idem exhibebat G. p. 674 D. ubi tamen probò vulgatam. Usitatius etiam hoc sensu est περικαίεσθαι τινος, ut infra p. 693 D. Et mihi vero, nisi recipiamus διακαιμένης, aut videtur legendum σφοδρῶς διακειμένης, i.e. σφοδρᾶς πρὸς τὸ πιστεῦσαι καὶ ἰσχυρᾶς καὶ παγίας τὴν διάθεσιν: aut saltem σφόδρα πρὸς αὐτὸν διακειμένης, sicut recte habetur p. 595 D. καὶ ἄνωθεν πρὸς ἡμᾶς δέικετο. Eadem est alius loci ratio p. 528 C." Heyse. Locus iste, ὅταν μὲν μὴ σφόδρα περὶ τινα ὦμεν διακειμένοι, hunc nostrum satis superque defendit. Nimirum utrum σφόδρα διακίεσθαι πρὸς τινα an περὶ τινα dixeris, ne hilum quidem interesse putamus. Cf. Var. Lect. ad p. 425 B. De ipsa locutione vid. Annot. ad Tom. VII. p. 626 B.

P. 498 D. lin. 1. Post ἀγάπης Editi inde a Savilio addunt verba Apostoli τί γὰρ ἡ γραφή λέγει; ἐπίστευστε Ἄβρ. τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. Haec non leguntur in libris.

P. 499 A. lin. 1. Post ἀσεβῆ vulgo addunt λογίζεται ἡ πίστις αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην, repugnantibus libris et Veron.

P. 499 B. not.^b. "Unus Codex [E.] τὸν ἐν ἔργοις καμόντα, ἢ τὸν χ. ἀπολελαυκότα; εὐδηλον ὅτι τὸν ἀφ. καὶ δ. τ. Lectio illa καμόντα non spernenda; immo illam adoptarem, nisi altera κομῶντα in omnibus Editis et MSS. hoc uno excepto haberetur." Montef. Lectio καμόντα est in utroque Codice ab isto Editore adhibito, et aliis pluribus. Sed unice verum est τὸν ἐν ἔργοις κομῶντα; ut κομῶντα ἐν κατορθώμασι p. 497 D. κομᾶν ἐν ἀγαθοῖς pp. 565 D. 613 E. ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς Tom. X. p. 408 E. Accedunt Interpretes: qui operibus turget Brix. qui ex operibus inolescit Musc.

Ibid. lin. 8. τὸν ἀφέσεως καὶ δωρεῆς τετυχηκότα. Post haec verba repetit Brix. an eum qui fidem ac beatitudinem; notans haec in Veron. deesse. Utique Vaticanus noster in textu habet, ἢ τὸν πίστεως καὶ μακαρισμοῦ: in margine autem, εὐδηλον ὅτι τὸν ἀφέσεως καὶ μακαρισμοῦ τετυχηκότα. Tum procedit in textu: μακαριότητα δὲ ὅταν εἴπω.

P. 499 C. not.^c. ἔχει γὰρ καύχημα, φησὶ, πρὸς τὸν θεόν: nempe, ἡ δικαιοσύνη ἢ ἐκ πίστεως. Supra p. 498 D. διὰ τοῦτό φησι, πρὸς τὸν θεὸν αὐτὸν (τὸν πιστὸν) ἔχω τὸ καύχημα. Vid. etiam p. 505 D. Hoc quidem aperte non dicit Apostolus, sed dum affirmat, iustitiam τὴν ἐξ ἔργων talem gloriationem non habere, haud obscure innuit.

P. 499 D. lin. ult. Post ἀνομίαι vulgo addunt καὶ ὧν ἀπεκαλύφθησαν (sic mendose pro ἐπεκαλ.) αἱ ἀμαρτίαι. Haec desunt in nostris omnibus et Veron. Habet ea, ut videtur, Mosq. 3. quocum consentit Vaticanus.

P. 500 A. lin. ult. Post φησὶ Editi addunt, πῶς οὖν ἐλογίσθη; ἐν περιτομῇ ὄντι, ἢ ἐν ἀκροβυστίᾳ; οὐκ ἐν π. ἀλλ' ἐν ἀκροβυστίᾳ καὶ. Haec primus assumsit Sav. repugnantibus libris.

P. 500 B. lin. 3. ἐνταῦθα καὶ τὴν] ἐνταῦθα γὰρ τὴν Mor. Ben. vitio, ut videtur, typographico.

P. 500 C. not.^w. Hic locus, ut ante nos legebatur, merito Criticos exercuit. Etiam emendatam lectionem multimodis tentavit Heysius noster, quem miramur non perspexisse ἢ pro μᾶλλον ἢ positum, quo nihil tritius. Plut. Tom. I. p. 279 E. τοὺτους ἂν ὀρθῶς καὶ δικαίως προσ-αγορεύσειε συνάρχοντας καὶ συστρατήγους ἢ ἐκείνους: ubi Coraes, κατ' ἑλλειψιν τοῦ μᾶλλον, ἧς ἔστι μὲν καὶ ἐκ τῶν πάλαι ἀναλίξασθαι παραδείγματα, μακρὰ δὲ πλείω ἐκ τῶν μεταγενεστέρων. Prosequitur, καὶ τοὺτους (Judaeos) ἐκείνους (τοῖς ἐν ἀκροβυστίᾳ) προσεσσεμμένους, h. e. *adjectos*, non quidem simpliciter, sed cum contemptu quodam, qui vocis istius usus est. Vocabulum παρασίτων, cujus loco Boisius παρεισάκτων infeliciter tentat, optime illustrat locus infra p. 738 E. καὶ τῶν δειπνῶν ἐκείνους (Judaeis) παρεσκευασμένων ὑμεῖς (Gentiles) εἰσελθόντες ἀπηλαύσατε τῶν προκειμένων. Revera Gentiles, non Judaei, pro parasitis habendi erant; sed amat Noster hujusmodi paradoxis auditores suspensos tenere.

P. 500 D. lin. 5. ὅσον ἢ σφραγὶς τοῦ στρατιώτου. Vid. Annot. ad Tom. X. p. 454 B.

P. 501 C. not.^t. Vaticanus legit, ὡς ἀξίωμα μέγιστον πειθευθεῖς, αἰδῇ τὸν πρόγονον.

P. 502 C. lin. ult. Idem Codex haec habet: εἰ δὲ ὀργὴν κατεργάζεται, παραβάσει ὑπεύθυνον ποιεῖ, εὐδελον ὅτι καὶ κατάρη· εἰ δὲ κατάρη καὶ τιμωρία. καὶ παραβάσει ὄντες ὑπεύθυνοι, οὐ τοῦ κληρονομεῖν κ.τ.έ. Vulgatum tuentur Interpretes.

P. 503 B. not.^v. τῇ μαρτυρίᾳ ἐπισφραγίζει τὸ εἰρημένον. Haec ipsa locutio legitur Tom. XII. p. 193 D. καὶ μαρτυρίας ἐτέρας ἐπισφραγίσας τὰ εἰρημένα.

P. 504 C. not.^y. Verba Apostoli rursus adducit Noster p. 623 C. ubi particulam negantem auctoritate unius Codicis delevimus. Cum nostro omnino conferendus est locus Tom. I. p. 458 C. Ἀκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος περὶ τοῦ Ἀβραάμ καὶ τῆς ὑπακοῆς τῆς ἐκείνου καὶ τῆς ἐν ἅπασιν πίστεως. Κατενόησε μὲν γὰρ, φησὶ, τὸ ἑαυτοῦ σῶμα νεκρωμένον, καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας Σάρρας, εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν κ.τ.έ. Non tamen negandum est, Auctorem alicubi pro sua inconstantia vulgarem scripturam οὐ κατένοησε tam legere, quam enarrare. Vid. Tom. VI. p. 280 A.B.

Ibid. lin. penult. νεκρωμένον] + ἑκατονταῖτες (sic) που ὑπάρχων, καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας Σάρρας Sav. Mor. Ben. Tandem in Benedictina repetita ἑκατονταῖτης editum. Haec desunt in libris omnibus et Veron.

P. 504 E. not.^f. οὐκ ἐπίστευσεν Codd. "Manifestus error, quem miror probavisse Sav. in Addend." Heyse.

Ibid. not.^b. Utramque formam, ἐνδοιάζειν et ἐνδυάζειν notant Lexicographi veteres, probante Valcken. ad Ammon. p. 68. Nobis autem magis verisimile videtur, scripturam ἐνδυάζειν, sicubi in libris exstiterit, negligentiae scribarum, vocales οἱ et ὦ solito errore inter se permiscendum, imputandam esse. Semel quidem ἐνδυάζειν textum Nostri occupavit, altero in marginem ablegato, Tom. IV. p. 578 B. καὶ μὴ διὰ τὸν ἐν μέσῳ χρόνον ἐνδυάσαι. Alio loco Tom. X. p. 634 E. pro ἐνδοιάζων, duo Codd. ἐνδυάζων habent.

P. 505 C. not.^w. Si quis αὐτὴν probaverit, non repugnabimus; sed διασαλεῦσαι omnino retinendum est. Cf. Tom. X. p. 336 A. τὸν γὰρ μέλλοντα διασαλεύειν δόξαν πέπηγιαν, καὶ εἰς τὸ ἐναντίον περιτρέπειν. Ibid. p. 366 B. τῷ φόβῳ τὴν πάρωσιν αὐτῶν διασαλεύει πρῶτον.

Ibid. not.^γ. "Legendum ἐπετείχισεν αὐτοῦ τὴν ἀκοὴν τοῖς λόγοις. Dicendum enim fuit ἀπετείχισεν αὐτοῦ τῆς ἀκοῆς τοὺς λόγους." Dun. Dicitur ἀποτειχίζειν ἀκοὴν τινι plane ut ἀποτειχίζειν ὁδὸν, εἰσοδὸν et similia; quae tritissima sunt. Vid. Tom. VII. pp. 137 D. 227 D. 336 B. Usu non differt ἀποφράττειν. Tom. X. p. 92 B. πᾶσι τοῖς τοιοῦτοις λόγοις ἀποφράττουσι τὴν ἀκοήν.

P. 506 B. not.^c. οὐκ ἂν ἐτελήσῃς. In Ben. 2da tacite editum est τελήσῃς. De syntaxi vid. Annot. ad Tom. X. p. 13 E.

P. 506 C. lin. 3. εἰ καὶ τῶν ἄλλων] Sic Veron. et Codd. (nisi forte excipiendus sit F.) Savilius, operarum, ut videtur, lapsu, δὲ pro καὶ edidit. Vitium sustulit Montef.

P. 506 D. lin. 2. κἂν μὴ τινα λάβῃ γυμνὸν καὶ ἔρημον εἰς τὰς αὐτοῦ καταδύσεις. "Hic profecto deest verbum ἐρχόμενον vel κατιόντα." Dun. Per enallagen pro ἐν ταῖς αὐτοῦ καταδύσεσι accipit Bois. "Fortassis εἰσιόντα pro εἰς." Heyse. Vid. Annot. ad Tom. X. p. 636 E. Exemplis adde Tom. X. p. 361 A. καὶ εἰς δεσμοτήριον οἰκοῦντας.

P. 507 A. not.^e. Vat. in textu δηλος, in margine γρ. δειλός. "Si voluisset δηλος, aptius diceret Chrys. φεύζεται, εὐθὺς δηλος γενόμενος; neque vero φεύζεται ῥαδίως, δηλος γενόμενος." Heyse. Vertit Musculus, confestim timidus factus aufugit: Brixius, facile aufugiet timidus redditus. Verum enimvero Diabolus natura δειλός est, non redditur. Unice igitur probamus δηλος γενόμενος. Plat. Rep. II. p. 360 A. στρέφονται μὲν εἰσω τὴν σφαιρανδόνην ἀδήλῳ γίνεσθαι, ἔξω δὲ δήλῳ. De hac confusione vid. Bast. ad Gregor. Corinth. p. 930 Ed. Schaef.

P. 507 B. lin. penult. ἀλλὰ τοῦ κρασπέδου μόνον Vat. non male.

P. 507 C. not.^p. αὐτῶν, h.e. Apostolorum. Cf. Annot. ad p. 494 E.

P. 507 E. not.^o. εἰ γὰρ ὑπὲρ τῶν μελλόντων ἐπιτρέχει. "Mendum notaverunt Dun. et Bois. non correxerunt. Videtur enim alienum

ab hac sententia verbum ἐπιτρέχει, unice autem aptum ὑποτρέχει, cujus statim affertur interpretatio, τὸ ἐγκώμιον ὑφαίνειν. Sic igitur lego: εἰ γὰρ καὶ τὸν μέλλοντα ὑποτρέχει. Singularem suadet et unius Pauli exemplum, et quod sequitur ἀπηρτισμένον. Voculas τὸν et τῶν, ἐπὶ et ὑπὸ sexcenties confundi, 'vulgo notum. Quod si in re parum dubia auctoritatem Codicis desideras, adest. Nimirum cum iterum inspexi Cod. G. animadverti in eo reapse primitus exaratum fuisse ὑποτρέχει, sed illico rescriptum ἐπιτρέχει eo modo, ut nisi verum antea scrutatus fueris, cernere nequeas . . . . Ceterum postquam haec scripsi, observandum mihi venit verbum ἐπιτρέχειν proprio quodam sensu aliquoties a Chrysostomo usurpatum, ut non multum distare videatur ἀπὸ τοῦ πάντα ποιεῖν καὶ ἐργάζεσθαι. Sic p. 723 E. ποσάκις γοῦν αὐτὸν διέπτυσαν ἄνθρωποι, ποσάκις ἀπειστέφθησαν; αὐτὸς δὲ οὐ παύεται ἐπιτρέχων. Minus huc pertinet alius locus p. 733 B. ὁρᾷς ἐπιτρέχοντα ὅπου πλείων ὁ πόνος, ὅπου μείζων ὁ ἰδρώς; facit tamen et hic, ut acquiescere malim in lectione Codicum, ὑπὲρ et ἐπιτρέχει." Heyse. Verbum ἐπιτρέχειν cum significatione *praeveniendi* aliquem, vel *alacritate obviam eundi*, Nostro familiare est. Infra p. 676 C. παιδεύων ἡμᾶς μὴ ἀναμένειν τοὺς δεομένους . . . ἀλλ' αὐτοὺς ἐπιτρέχειν καὶ καταδιώκειν. Tom. X. p. 311 D. ὥσπερ οὖν αὐτὸς με ἔγνω πρότερος νῦν, καὶ αὐτὸς μοι ἐπέδραμεν, οὕτως ἐγὼ αὐτῷ ἐπιδραμοῦμαι τότε. Sensum luculenter expressit Musculus: *si enim iis qui tales aliquando futuri sunt, etiam cum nondum sint, occurrit.*

P. 508 E. lin. penult. Vat. solus, καὶ ποῦ τοῦτο τῆς φιλοσοφίας τῆς σῆς;

P. 509 C. not.ⁱ. Pro ἀλῶν, τισὶν est in Flor. p. 27. (Tom. XII. p. 552 D.) Post ἀλῶν add. μετ' ἀλλήλων Vat.

P. 510 A. not.^c. "στήκης G. Notent Grammatici." Heyse. Vid. Annot. ad Tom. VII. p. 482 D. ubi hunc locum in crisin vocavimus. Ceterum inter στήκης et ἐστήκης interdum difficilis est electio. Infra p. 690 A. dubitanter edidimus παρεστήκη pro παραστήκη. Alterius formae indubitatum exemplum habes Tom. II. p. 737 E. οὐ στήκει (τὸ ὕδωρ), ἀλλὰ κατέρχεται. Inter στήκοι et ἐστήκοι libri vacillant Tom. XI. p. 352 E. Imperativum στήκετε quasi vitii suspectum notavit Cramer. ad Catenam in Corinth. p. 335.

P. 510 D. not.^v. "καὶ ἥρει G. quod est aptius: recteque sibi opponuntur κατηγορεῖ et εἰσὶγα, ἥρει et ἡσχύνετο, ἐχειροῦτο et ἡλίσκετο." Heyse. Cf. Annot. ad p. 461 D.

P. 510 E. not.^c. τοσοῦτον ἐμοὶ παρ' αὐτοῦ τὸ φίλτρον (Vat. solus τὸ παρ' αὐτοῦ φίλτρον). "Forte περὶ αὐτόν: non enim quantum Deus fuit dilectus, sed quantum dilexit Abel." Dun. "Non erat quod in dubium vocaret Dun. παρ' αὐτοῦ. Non sunt synonyma φίλτρον et ἀγάπη; sed accipimus φίλτρον (παρά τινος), ut in nobis excitet πόθον καὶ ἀγάπην. Cf.

p. 528 D. *μεγίστην τιθέμεθα δόξαν τὸ παρ' ἐκείνου φίλτρον.* Quod sicubi legitur *ἔχειν φίλτρον περὶ τινα* (ut pp. 600 E. 742 D.) minus est proprie et definite expressum." *Heyse.*

HOM. X.

P. 512 D lin. 6. Post ταύτην Sav. addit *ἐν ᾗ ἐστήκαμεν*, quem secuti sunt Mor. Ben. contra fidem librorum et Ed. Veron.

P. 513 E. lin. penult. *ἀπογινώσκειν τὰ μέλλοντα.* "Lego τῶν μελλόντων. Sic magis usus loquendi fert." *Dun.* Proba tamen et illa constructio. Tom. XI. p. 773 C. *τὸ δουλικὸν γένος οὐ δέει ἀπογινώσκειν.*

P. 515 C. not.^b. "MS. om. δὲ post δεύτερον, ut saepe fit recteque." *Heyse.* Cf. pp. 450 B. 465 E.

Ibid. lin. penult. *ἀπὸ τοῦ δώρου τοῦ δοθέντος.* Excidit τοῦ δώρου in Ed. Morelli, quem incaute imitatus est Montef.

P. 515 E. not.^m. Edebatur, ὡς οὐδὲν ἔστιν εἰπεῖν ἐπὶ τοῦ θεοῦ, ἐξ ὧν τὸν υἱὸν ἐξέδωκεν. Olim nobis suboluit, quaedam hic deesse; et in margine scripseramus, "Post θεοῦ supple, ὅτι μὲν γὰρ βούλεται, δῆλον." Nunc ea ipsa verba reperimus in uno nostrorum I. consentiente libro quo usus est Interpres Brixius, ut ex versione ejus colligimus: *nam quod ille voluerit, hinc declaravit, quod filium dedit.*

P. 516 B. lin. penult. *τοῦτο βασιλείας μείζον*] *τοῦτο βασιλείς μείζον* (sc. ποιῇ) Vat. Vehementer miramur, haec Heysio nostro valde placuisse. Nimirum βασιλεία est *regnum coeleste*, ut semper fere apud Nostrum. Vid. pp. 470 E. 471 A. *βασιλείας κελύων καταφρονεῖν*, quae perperam de regno mundano cepit Montef. Tom. VII. p. 354 D. καὶ μηδὲν μηδέπω περὶ γέννης εἶπγε, μηδὲ περὶ βασιλείας. Ibid. p. 633 D. τῆς βασιλείας (vulgo addunt τῶν οὐρανῶν) ἐκπεσόντας. Tom. X. p. 14 C. τῶν στεφανουμένων καὶ τῶν τῆς (+ θείας Edd.) βασιλείας ἐπιτυγχανόντων.

P. 516 E. not.ⁿ. Vat. τὸ κακόν. Conjecit Sav. τὸ κακὸς vel τὸ κακόν. "Malum τὸ κακόν." *Heyse.* Librorum lectionem τὸ κακὸς εἶναι, olim vindicavimus in Annot. ad Tom. VII. p. 670 B.

P. 518 B. not.^o. *ἀποδυσπετῶν καὶ ἀλύων καὶ βλασφημῶν.* "Deterius ἀλγῶν." *Heyse.* Haec junguntur Tom. X. p. 265 C. *μὴ τοῖνυν ἀλύωμεν, φησὶ, μηδὲ ἀλγῶμεν.* Permutantur Tom. I p. 417 B. Adde *Jacobs.* ad Ach. Tat. p. 763 not.

P. 518 D. not.^c. *ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος*] *αὐτοῦ* Veron. Sic G.I. + τοῦ Χριστοῦ Sav. Mor. Ben. et, ut videtur, D.E. *ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος* simpliciter est in A.B.F.H. Ex his autem A. habet τοῦ Χριστοῦ a secunda manu insertum: Χριστοῦ habet B. sed a recenti correctore ascriptum: αὐτοῦ est in marg. F. Vid. Annot. ad Tom. VII. p. 428 D.

HOM. XI.

P. 519 E. not.^b. Edebatur, καὶ ἀπὸ τῶν ἐναντίων συνιστὰς τὸ προκείμενον, τουτέστιν, ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἁμαρτίας, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ ζητεῖ, καὶ πόθεν εἰσῆλθεν κ.τ.έ. Pro συνιστὰς, συνιστᾶ recepimus e libris in margine recensitis: "nempe ut plene interpungas post ἁμαρτίας, interrogative post τρόπῳ: recte omnino; nam vulgata, nisi ejeceris, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ, non potest construi." Heyse. Deinde ζητεῖ πόθεν εἰσῆλθεν, reciso καὶ, habent B. G. E. Vat. ζητεῖ τε πῶς εἰσῆλθεν in marg. a secunda manu F. Nam in hoc libro, pariter ac in A.H.I. scriba ab ἁμαρτίας E. lin. 1. ad ἁμαρτίας lin. 3. transiliendo intermedia praetermisit. Solus D. ut videtur, cum impressis omni ex parte conspirat.

P. 520 A. not.^{q, r}. "Legendum omnino φασὶ ἐν λέγοντα; aliter oratio non cohaeret: quam etiam lectionem secutus est Interpres." Dun. Assentit Heysius, sed offendit in verbis τὰ ἡμέτερα. "Quid innuunt ista? Certe non Chrysostomi sententiam, sed ejus tantum novissima verba, quibus aliorum sententiam referebat.... Fortassis reponendum τὰ ἔτερα." Non crediderimus. Οἱ τὰ ἡμέτερα εἰρηκότες, sunt antiquiores illi Sacri Codicis Interpretes, quorum ope in commentariis suis conficiendis Chrysostomum usum esse vel ex hoc uno exemplo patet.

P. 520 B. lin. 6. Fortasse legendum, αὕτη ἡ ἁμαρτία, φησὶν, ἥ ἐκ τῆς τοῦ νόμου παραβάσεως, fere ut C. lin. 1.

P. 520 C. lin. 6. "Dele πῶς ἐβασίλευσεν." Dun. Sed recte vidit Boisius, Chrysostomum aliter hunc locum distinguere, quam vulgo legi solet: nempe, ut arcte jungantur ἐβασίλευσεν ἐν τῷ ὁμοιώματι, non ἁμαρτήσαντας ἐν τῷ ὁμοιώματι.

P. 520 D. not.^b. "Morel. male, καὶ εἰ τῷ τοῦ ἐνός." Montef. Fallitur. Nam Morellus non discedit a lectione ante eum vulgata, καὶ ἐν τῷ τοῦ ἐνός. Sed libri omnes ei pro ἐν recte habent.

P. 520 E. not.^o. ὅταν οὖν... ἐνταῦθα ἡ ὑπεροχή. Post ὅταν, κἂν, ἂν verbum substantivum ᾗ abesse posse videtur. Vid. infra p. 735 B. Tom. X. p. 162 D. κἂν εἰδωλολάτρης ἡ γυνή. Adde 1 Cor. v. 11. juxta textum receptum.

P. 522 B. not.^c. Post πᾶσαν sic legitur in Vat. καὶ πῶς; ἀκουσον. ἐγενήθημεν ἄνωθεν.

P. 524 C. lin. 5: "νόσου] Sic MSS. Editi νόσφ." Montef. νόσου Veron. νόσφ Sav. Mor. operarum, ut videtur, culpa.

Ibid. not.^o. Veron. habet, ἀλλὰ καὶ τῶν πολλῶν ποιήσεις κύριον, omissis χρημάτων et εἶναι. Illud quidem, etiam ab Interpretibus neglectum, si quis expunctum velit, nos quidem non repugnabimus. Sic Plut. Tom. I. p. 1031 B. κατελθόντες δὲ οἱ πλείστοι πένητες, ὧν κύριοι πρότερον ἦσαν, ἐπελαμβάνοντο, καὶ βαδίζοντες ἐπὶ τὰ χωρία καὶ τὰς οἰκίας κ.τ.έ.

Ibid. not.⁹. Musc. *transgressi*: Brix. *praetergressi*. Utrum παρέβησαν an υπερέβησαν legerint, non liquet. Sed constat υπερβαίνειν ἐντολήν esse *praeceptum ita transgredi, ut plus quam illud postulet, facias*. Infra p. 578 C. καὶ τοῦτο δηλοῦσι τῷ καὶ υπερβαίνειν τὰ ἐπιτάγματα. Tom. X. p. 202 A. υπερέβην τὰ προστάγματα.

P. 524 D. not.^t. Sex Codices A.B.F.G.H.I. haec habent: διὸ καὶ ἔλεγε (ἔλεγεν G.) καὶ βασιλεῦσαι αὐτὴν φησὶ (φησὶ om. B.) δεικνύς (+ δεῖ B.G.) ὥσπερ ἐβασίλευσεν . . . οὕτω καὶ ἡ χάρις βασιλεύσει (hoc ex corr. A. βασιλεύει G.) Duo D.E. διὸ καὶ ἔλεγε καὶ βασιλεῦσαι αὐτὴν ἐπιφέρει γὰρ, ἵνα ὥσπερ: cetera ut Editi. Ingeniose Heysius: "Ex lemmate, credo, in margine scripto irreperunt haec: καὶ βασιλεῦσαι αὐτὴν φησι. Quamquam fieri etiam potuit, ut Chrysostomus h.l. id quod aliquoties fecit, non allato integro Pauli versu, in hunc modum maluerit commentando pergere: τίς οὖν τοῦ θανάτου ἡ ῥίζα; ἡ ἁμαρτία. διὸ καὶ βασιλεῦσαι αὐτὴν φησι, δεικνύς ταύτην μὲν ἐν τάξει βασιλείας, τὸν δὲ θάνατον ἐν τάξει στρατιώτου etc. Posteriores cum apponerent verba Paulina, structuram concinnare non poterant."

P. 525 A. not.^k. Editi ἐφείδετο. "A. corr. ὑφείδετο." Editor Ben. 2^{dae}. Immo ἐπείδετο habet ex corr. A. quod etiam in G. et Vat. exstat. Musc. *veretur*: Brix. *cavebat*. Semel quidem apud Nostrum legere meminimus ὑπιδεῖν, Tom. III. p. 447 B. ἵνα πενίαν δειῇ, ἵνα φοβηθῇ νόσον, ἵνα ὑπιδῇ δόξαν πονηράν. Sed longe frequentius ὑπιδέσθαι: e.g. Tom. IV. p. 65 E. ὑπιδέσθαι κίνδυνον. Ibid. p. 194 B. οὔτε ᾔδεισεν, οὔτε ὑπείδετο (τι). Ibid. p. 584 D. οὐδὲν ὑπιδόμενος. Tom. X. p. 595 A. οὐδὲν τούτων ὑπείδετο (ὑφείδετο A. ἐφείδετο Veron.) Tom. IV. p. 32 C. ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν ἐστὶ τοιοῦτον παθεῖν (Sic Sav. in textu, sed in marg. ὑπιδέσθαι. Morell. ὑφιδέσθαι. Montef. ex pluribus libris, ut ait, ὑφικέσθαι). Tom. XII. p. 378 B. οὐ τοῦ βασιλείοντος τότε τὸν θυμὸν ὑπιδόμενοι (sic). "Qui error librariorum est frequentissimus." Schaeff. ad Plut. Vit. Tom. V. p. 69.

P. 526 D. lin. penult. καὶ γὰρ εἰς Sav. cum libris omnibus. οὐ γὰρ εἰς, mera negligentia, ut videtur, edidit Morell. Minus facile excusandus est Montef. qui maluerit ex ingenio ἢ γὰρ εἰς corrigere, quam libros inspicere.

P. 527 A. not.^h. "Probo omnino οὐδὲν ἦν τὸ ποιοῦν." Heyse. Mirum. Infra p. 566 A. οὐδὲν ἀποπον γίνεται.

P. 528 C. lin. penult. καὶ περιφανής. "Add. in marg. F. antiqua manus, non aliena glossatoris, sed quae omissa supplere solet ex veteri Cod. τῆς ἀγάπης μὴ οὐσης βαθείας, πάντα ἐν δευτέροις τιθέμεθα τὰ περὶ αὐτόν." Heyse.

P. 528 D. not.^k. Male admissum εἰς. Vid. Annot. ad Tom. VII. p. 471 A.

P. 529. C. lin. 4. καὶ ταῦτα πρὸς οὕτω πονηρὸν πολέμιον ἔχοντες. Sav. in marg. ἴσ. πόλεμον, probante Editore novissimo. "Aut reponendum πόλεμον, aut delendum πρὸς." Heyse. Idem ad Cod. Vat. "Fort. πολέμιον πόλεμον ἔχοντες." Immo, nihil mutandum. "Ἐχειν πρὸς τινα est rem habere cum aliquo, ut recte Interpres Anglicus. Geminus est locus Tom. XI. p. 124 A. εἰ γὰρ πρὸς αἰσθητοὺς ἔχοντες πολεμίους ἐκεῖνοι, ubi itidem haesit Dunaeus. Adde ibid. p. 515 A. de Josepho: ὁ τοίνυν πρὸς δεσπότην ἔχων τοιοῦτον μοχθηρόν. "Fort. delendum πρὸς, et mox legendum τοιοῦτον." Dun. Tom. V. p. 334 A. ὅταν πρὸς ἀγρίους ἔχωμεν, ὅταν πρὸς ἀνημέρους. Tom. VI. p. 3 D. ἐπειδὴ γὰρ πρὸς δῆμον εἶχον ἱταμὸν καὶ ἀναίσχυντον. "Savilius verisimile putat post εἶχον aliquid deesse, puta λέγειν aut πρεσβείαν, vel simile quidquam. Boisius vero legendum esse ἔχον pro εἶχον ex conjectura existimat." Montef. Post ἔχοντες pergit Vat. καὶ ἡ διήγησις ἡ αὐτή. πῶς; ἀκουσον. καὶ εἰ μὲν ὀφειλ κ.τ.λ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΩΝ ΕΚΔΟΘΕΝΤΩΝ ΤΟΜΩΝ

ΤΗΣ ΣΕΙΡΑΣ

«ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ»

Α΄ ΙΕΡΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

1. Περί ἀκαταλήπτου Α΄ - Ε΄.
2. Περί ἀκαταλήπτου ΣΤ΄.
Περί ὁμοουσίου Ζ΄ - ΙΒ΄.
2. Κατὰ Ἰουδαίων καὶ Ἑθνικῶν. Περί τῆς Θεότητος τοῦ Χριστοῦ. Εἰς τὸν μακάριον Βαβύλαν. Κατὰ Ἰουλιανοῦ καὶ πρὸς Ἑλληνας (Α΄).
4. Εἰς τὸν μακάριον Βαβύλαν. Κατὰ Ἰουλιανοῦ καὶ πρὸς Ἑλληνας (Β΄).
Λόγοι κατὰ Ἰουδαίων Α΄ - Δ΄.
5. Κατὰ Ἰουδαίων Ε΄ - Η΄.
6. Περί Ἱερωσύνης Α΄ - ΣΤ΄.
7. Κατηχήσεις Α΄ - Η΄.
8. Πρὸς τοὺς ἔχοντας παρθένους συνεισάκτους.
Περί τοῦ τὰς κανονικὰς μὴ συνοικεῖν ἀνδράσιν.
Εἰς νεωτέραν χηρεύσασαν.
Περί μονανδρίας.
9. Περί μετανοίας, ὁμιλίας Α΄ - Ζ΄.
10. Περί μετανοίας, ὁμιλίας Η΄ - Θ΄.
Κατηχήσεις Θ΄ - ΙΒ΄.
Εἰς Εὐτρόπιον, Α΄ - Β΄.
11. Εἰς Θεόδωρον ἐκπεσόντα Α΄ - Β΄.
Σύγκρισις βασιλέως καὶ μοναχοῦ.
12. Περί κατανύξεως Α΄ - Β΄.
Πρὸς τοὺς πολεμοῦντας τὸν μοναχικὸν βίον Α΄.
13. Πρὸς τοὺς πολεμοῦντας τὸν μοναχικὸν βίον Β΄ - Γ΄.
14. Λόγος ἐν ταῖς Καλάνδαις.
Εἰς τὸν Λάζαρον καὶ πλούσιον Α΄ - Γ΄.
15. Εἰς τὸν Λάζαρον καὶ πλούσιον Δ΄ - Ζ΄.
16. Εἰς τοὺς ἀνδριάντας Α΄ - Γ΄.

17. Εἰς τοὺς ἀνδριάντας Δ' - Θ'.
18. Εἰς τοὺς ἀνδριάντας Ι' - ΙΣΤ'.
19. Εἰς τοὺς ἀνδριάντας ΙΖ' - ΚΑ'.
20. Περί ἀπολαύσεων τῶν μελλόντων ἀγαθῶν καὶ τῆς ἀξίας τῶν παρόντων.
 Περί μὴ κοινολογήσεως τῶν ἀμαρτημάτων.
 Περί μὴ ἀπογνώσεως καὶ προσευχῆς κατὰ ἐχθρῶν.
 Ὅμιλία λεχθεῖσα εἰς τὸν ναόν τῆς ἀγίας Ἀναστασίας.
 Ὅμιλία εἰς τὸν ναόν τῆς ἀγίας Εἰρήνης.
 Ὅμιλία εἰς Γότθους.
21. Ὅμιλῖαι ἐπὶ τῶν γεγονότων τῆς Θείας Οἰκονομίας (Α')
- α) Εἰς τὴν γενέθλιον ἡμέραν τοῦ Σωτῆρος.
 β) Εἰς τὸ γενέθλιον τοῦ Σωτῆρος.
 γ) Εἰς τὸ ἅγιον Βάπτισμα.
 δ) Εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα Α' - Γ'.
 ε) Εἰς τὸ κοιμητήριον καὶ τὸν Σταυρόν.
 στ) Εἰς τὸν Σταυρόν καὶ τὸν ληστήν Α'.
22. Ὅμιλῖαι ἐπὶ τῶν γεγονότων τῆς Θείας Οἰκονομίας (Β')
- α) Εἰς τὸν Σταυρόν καὶ τὸν Ληστήν Β'.
 β) Εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν.
 γ) Κατὰ μεθυόντων καὶ εἰς τὴν Ἀνάστασιν.
 δ) Εἰς τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου.
 ε) Εἰς τὴν ἀγίαν Πεντηκοστήν Α' - Β'.
23. Ὅμιλῖαι εἰς πρόσωπα Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης (Α')
- α) Εἰς τὸν Δαυὶδ καὶ τὸν Σαοὺλ (ὁμιλῖαι τρεῖς).
 β) Εἰς τὸν Ἡλίαν καὶ τὴν χήραν καὶ περὶ ἐλεημοσύνης.
 γ) Πρὸς τοὺς ἀπουσιάζοντας καὶ εἰς τὸν Ἰωβ.
24. Ὅμιλῖαι εἰς πρόσωπα τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης (Β')
- α) Εἰς τοὺς Μακκαδαίους καὶ τὴν μητέρα αὐτῶν.

- δ) Εἰς τόν Ἑλεάζαρον καί τούς Μακκαδαίους.
 γ) Εἰς τόν Ἀπόστολον Παῦλον Α' - Ζ'.
25. Ὅτι τόν ἑαυτὸν μὴ ἀδικοῦντα...
 Πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας.
26. Ὁμιλία εἰς τοὺς μάρτυρας.
 Ἐγκώμιον εἰς τόν ἅγιον μάρτυρα Ἰουλιανόν.
 Ἐγκώμιον εἰς τόν ἅγιον μάρτυρα Βαρλαάμ.
 Ἐγκώμιον εἰς τὴν ἁγίαν μεγαλομάρτυρα Δροσίδα καὶ
 ὅτι πρέπει νὰ ἐνθυμούμεθα τὸν θάνατον.
 Ἐγκώμιον εἰς μάρτυρας Αἰγυπτίους.
 Ὁμιλία εἰς τόν ἅγιον ἱερομάρτυρα Φωκᾶν.
 Ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἁγίους Πάντας.
 Τὰ λείψανα τῶν Μαρτύρων.
 Ὅταν ἦλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ μαρτύριον τοῦ ἀποστόλου
 καὶ μάρτυρος Θωμᾶ.
27. Ὁμιλία εἰς Μελέτιον Ἀρχιεπίσκοπον Ἀντιοχείας.
 Ὁμιλία εἰς τόν ἅγιον μάρτυρα Λουκιανόν.
 Εἰς τόν ἅγιον ἱερομάρτυρα Βαθύλαν.
 Εἰς τοὺς ἁγίους μάρτυρας Ἰουβεντίνον καὶ Μαξιμίνον.
 Εἰς τὴν ἁγίαν μάρτυρα Πελαγίαν.
 Εἰς τόν ἅγιον Ἰγνάτιον τὸν Θεοφόρον.
 Εἰς τόν ἅγιον Εὐστάθιον, Ἀρχιεπίσκοπον Ἀντιοχείας.
 Εἰς τόν ἅγιον μάρτυρα Ρωμανόν Α' - Β'.
 Εἰς τὰς ἁγίας μάρτυρας Βερνίκην καὶ Προσδόκην παρ-
 θένους καὶ Δομνίναν τὴν μητέρα αὐτῶν.
28. Πρὸς Σταγείριον λόγοι Α' - Γ'.
29. Διατί δὲν ἀφανίζεται ὁ διάβολος.
 Εἰς τὸν παραλυτικόν.
 Ὅτε ἦλθεν ἀπὸ τῆς ἐξορίας.
 Ἐπανελθόντος ἀπὸ τῆς προτέρας ἐξορίας.
 Περί τῶν Μαρτύρων.
 Εἰς τόν μακάριον Ἀβραάμ.
 Πάτερ, ἐάν εἶναι δυνατόν...
30. Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Πράξεων ὁμιλίας Α' - Δ'.
 Εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ κακοῦ ὀφειλέτου.
31. Περί Ἀννης ὁμιλίας Α' - Ε'.
 Εἰς τὴν θεραπείαν τῆς Χαναναίας.

32. Περί προσευχῆς.
 Ὁ Πέτρος εἰς Ἀντιόχειαν.
 Ὅτι οἱ δαίμονες δέν διοικοῦν τά ἀνθρώπινα.
 Ὅτι ἐκ ραθυμίας ἢ κακία.
 Εἰς τόν τετραήμερον Λάζαρον.
 Ἡ μεταβολή τοῦ Παύλου.
33. Περί ὀνομασίας Παύλου καί Ἀδάμ.
 Περί Παύλου καί ἐλέγχου.
 «Παῦλος κλητός ...».
 «Ἐγώ Κύριος ὁ Θεός...».
 «Ὁ μέν θερισμός πολὺς...».
 «Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται ...».
24. Εἰς τόν Ὁξίαν ὁμιλίας Α' - ΣΤ' .
 «Κύριε, οὐχί τοῦ ἀνθρώπου...».
 Ἡ θλίψις ἀπεργάζεται τήν ὑπομονήν.
35. Εἰς τόν Ἀκύλαν καί τήν Πρίσκιλλαν ὁμιλίας Α' - Β' .
 Εἰς τόν ἱερόν θεσμόν τοῦ γάμου ὁμιλίας Α' - Γ' .
36. Ἡ ἀσάφεια τῶν προφητειῶν ὁμιλίας Α' - Β' .
 Διά τοὺς ἀγαπῶντας τόν Θεόν.
 Οἱ Ἰσραηλίται ὑπὸ τήν νεφέλην.
 Περί ἐλεημοσύνης.
37. Περί ἐλεημοσύνης Α' - Γ' .
 «Ἐάν πεινᾷ ὁ ἐχθρὸς σου...».
 Περί χηρείας.
38. Πρὸς τοὺς ἐγκαταλείψαντας τήν Ἐκκλησίαν.
 Ἐγκώμιον εἰς τόν Διόδωρον.
 Εἰς τό Ἅγιον Πάσχα.
 «Ὁφείλον ἀνείχεσθέ μου...».
 Περί διαδόσεως τοῦ Εὐαγγελίου.
 «Οὐδέποτε ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖ ὁ Υἱός...».
 «Ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἔσονται καιροὶ χαλεποί».
39. Περί εἰμαρμένης καί προνοίας Α' - Ε' .
 Περί εἰμαρμένης ἢ κατὰ γαστριμαργίας ΣΤ' .
 Εἰς τὰ Θεοφάνεια.
 Περί ὑποταγῆς τοῦ Υἱοῦ εἰς τόν Πατέρα.
 «Ἐπίστευσα διό ἐλάλησα».
 «Δεῖ γάρ καί αἰρέσεις».

40. Περί παρθενίας.
41. Εἰς τὴν Γένεσιν ὁμιλίας Α' - Ζ'.
41. Εἰς τὴν Γένεσιν ὁμιλίας Η' - ΙΔ'.
43. Εἰς τὴν Γένεσιν ὁμιλίας ΙΕ' - ΙΘ'.
44. Εἰς τὴν Γένεσιν ὁμιλίας Κ' - ΚΔ'.
45. Εἰς τὴν Γένεσιν ὁμιλίας ΚΕ' - ΚΘ'.
46. Εἰς τὴν Γένεσιν ὁμιλίας Λ' - ΛΕ'.
47. Εἰς τὴν Γένεσιν ὁμιλίας ΛΣΤ' - ΜΑ'.
48. Εἰς τὴν Γένεσιν ὁμιλίας ΜΒ' - ΜΖ'.
49. Εἰς τὴν Γένεσιν ὁμιλίας ΜΗ' - ΝΕ'.
50. Εἰς τὴν Γένεσιν ὁμιλίας ΝΣΤ' - ΞΑ'.
51. Εἰς τὴν Γένεσιν ὁμιλίας ΞΒ' - ΞΖ'.
52. Εἰς τὴν Γένεσιν λόγοι Α' - Θ'.
53. Ὅμιλίας εἰς τοὺς ψαλμοὺς Γ' - Ζ'.
54. Ὅμιλίας εἰς τοὺς ψαλμοὺς Η' - ΙΒ'.
55. Ὅμιλίας εἰς τοὺς ψαλμοὺς ΜΓ' - ΜΣΤ'.
56. Ὅμιλίας εἰς τοὺς ψαλμοὺς ΜΖ' - ΜΘ' - ΡΗ'.
57. Ὅμιλίας εἰς τοὺς ψαλμοὺς ΡΘ' - ΡΙΕ'.
58. Ὅμιλίας εἰς τοὺς ψαλμοὺς ΡΙΣΤ' - ΡΙΖ', ΡΙΘ' - ΡΚΘ'.
59. Ὅμιλίας εἰς τοὺς ψαλμοὺς ΡΑ' - ΡΛΗ'.
60. Ὅμιλίας εἰς τοὺς ψαλμοὺς ΡΛΘ' - ΡΜΣΤ'.
61. Ὅμιλίας εἰς τοὺς ψαλμοὺς ΡΜΖ' - ΡΝ'.
- Ἑρμηνεία εἰς τὸν Προφήτην Ἡσαΐαν Α' - Β'.
62. Ἑρμηνεία εἰς τὸν Προφήτην Ἡσαΐαν Γ' - Η'.
63. Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Ὅμιλίας Α' - ΙΒ'.
64. Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Ὅμιλίας ΙΓ' - ΚΓ'.
65. Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Ὅμιλίας ΚΔ' - ΛΣΤ'.
66. Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Ὅμιλίας ΛΖ' - ΝΑ'.
67. Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Ὅμιλίας ΝΒ' - ΞΔ'.
68. Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Ὅμιλίας ΞΕ' - ΟΖ'.
69. Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Ὅμιλίας ΟΗ' - υ'.
70. Πίνακες — Περίληψεις — Κριτικαὶ σημειώσεις — Εὐρετήρια τοῦ ὑπομνήματος εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον.
71. Εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Ὅμιλία Α' - ΙΖ'.
72. Εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Ὅμιλία ΙΗ' - ΛΕ'.
73. Εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Ὅμιλίας ΛΣΤ' - ΝΑ'.

74. Εἰς τό κατά Ἰωάννην Ὁμιλία ΝΒ' - Ο'.
75. Εἰς τό κατά Ἰωάννην Ὁμιλίας ΟΑ' - ΠΗ'.
76. Εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων Ὁμιλίας Α' - ΙΔ'.
77. Εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων Ὁμιλίας ΙΕ' - ΚΖ'.
78. Εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων Ὁμιλίας ΚΗ' - ΜΑ'.
79. Εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων Ὁμιλίας ΜΒ' - ΝΕ'.
80. Εἰς τήν πρός Ῥωμαίους Ὁμιλία Α' - ΙΑ'.

(Συνεχίζεται ἡ ἔκδοσις τοῦ ὑπομνήματος εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἀπ. Παύλου).

Β' ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

1-8. Ἐπιστολαί (σύνολον 336).

9. Κατά Εὐνομίου.

10. Περί Ἀγίου Πνεύματος.

11. Ὁμιλίας (1-12)

α) Περί Νηστείας, λόγος Α'.

β) Περί Νηστείας, λόγος Β'.

γ) Εἰς τό «πρόσεχε σεαυτῷ».

δ) Περί εὐχαριστίας.

ε) Εἰς τήν μάρτυρα Ἰουλίτταν.

στ) Εἰς τό «καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας».

ζ) Πρός τοὺς πλουτοῦντας.

η) Ἐν λιμῷ καὶ αὐχμῷ (Ἐν καιρῷ πείνης καὶ ἀνομίας).

θ) Ὅτι οὐκ ἔστιν αἷτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός.

ι) Κατά ὀργιζομένων.

ια) Περί φθόνου.

ιβ) Εἰς τήν ἀρχήν τῶν Παροιμιῶν.

12. Ὁμιλίας (13-24)

α) Προτρεπικός εἰς τό ἅγιον Βάπτισμα.

β) Κατά μεθυόντων.

γ) Περί πίστεως.

δ) Εἰς τό «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος».

ε) Εἰς Βαρλαάμ τόν μάρτυρα.

στ) Εἰς Γόρδιον τόν μάρτυρα.

- ζ) Εἰς τοὺς ἁγίους τεσσαράκοντα Μάρτυρας.
- η) Περί ταπεινοφροσύνης.
- θ) Περί τοῦ μὴ προσηλῶσθαι τοῖς διωτικοῖς.
- ι) Πρὸς τοὺς νέους.
- ια) Εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα Μάμαντα.
- ιβ) Κατὰ Σαβελλιανῶν καὶ Ἀρείου καὶ Ἀνομοίων.
- 13. Εἰς τὴν Ἑξαήμερον Ὁμιλῖαι Α' - Θ'.
- 14. Ἑρμηνεῖα εἰς Ψαλμοὺς.
- 15. Ἀσκητικά Α', (ὑπὸ ἐκδοσιν).
- 16. Ἀσκητικά Β', (ὑπὸ ἐκδοσιν).

Τέλος τῶν γνησίων ἔργων τοῦ Μ. Βασιλείου

Γ' ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

1. Πέντε Θεολογικοὶ Λόγοι. Σύνολον τόμων 8-10.

Δ' ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

1. Κατὰ Ἑλλήνων (εἰδωλολατρῶν).
2. Περί ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου.
Κατὰ Ἀρειανῶν, Λόγος Α'.
3. Κατὰ Ἀρειανῶν, λόγος Α' (συνέχεια).
Κατὰ Ἀρειανῶν, λόγος Β'.
4. Κατὰ Ἀρειανῶν, λόγος Β' (συνέχεια).
Κατὰ Ἀρειανῶν, λόγος Γ'.
5. Περί τῶν διαβαλλόντων τὴν ἐν τῷ διωγμῷ φυγὴν.
Ἀπολογητικὸς δεῦτερος (κατὰ Ἀρειανῶν).
6. Πρὸς τὸν Βασιλέα Κωνσταντίον ἀπολογία.
Περί τῶν γεγενημένων παρ' Ἀρειανῶν.
Ὁ πρὸς Ἀντιοχεῖς τόμος.
7. Περί τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου.
Περί Διονυσίου Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας.
Πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους Αἰγύπτου καὶ Λιβύης.
Περί τῶν ἐν Ἀριμίνῃ καὶ Σελευκείᾳ Συνόδων.
Πρὸς τοὺς ἐν Ἀφρικῇ Ἐπισκόπους.

8. Εἰς τὸ «πάντα μοι παρεδόθη».
    - Περὶ τῆς ἐνσάρκου Ἐπιφανείας.
    - Κατὰ Ἀρειανῶν, λόγος τέταρτος.
    - Πρὸς Ἀδελφίον Ἐπίσκοπον.
    - Περὶ τὴν Ἀρειανικὴν ἔριν.
    - Πρὸς Ἐπίκτητον Κορίνθου.
    - Κατὰ Ἀπολλιναρίου, λόγος Α΄.
    - Κατὰ Ἀπολλιναρίου, λόγος Β΄.
  9. 4 Ἐπιστολαὶ πρὸς Σεραπίωνα (περὶ τοῦ Ἀγ. Πνεύματος). Μαρτυραὶ ἐκ τῆς Ἀγ. Γραφῆς περὶ τῆς κοινωνίας Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ Πνεύματος.
  - Ἀσκητικά: α) Βίος τοῦ Μεγάλου Ἀντωνίου καὶ β) Περὶ παρθενίας.
  10. Ἐκθεσις Πίστεως. Περὶ Πίστεως λόγος ὁ μείζων. Ἀποσπάσματα. Ἐπιστολαί.
  11. Ἐξηγήσεις εἰς Ψαλμοὺς.
  12. Ἐξηγήσεις εἰς Ψαλμοὺς. Ἀποσπάσματα ὑπομνήματος εἰς Ψαλμοὺς.
- Τέλος τῶν ἡγησίων ἔργων τοῦ Μ. Ἀθανασίου.

Ε΄ ΣΥΜΕΩΝ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

1. Κατηχήσεις Α΄ - ΣΤ΄.
2. Κατηχήσεις Ζ΄ - Κ΄.
3. Κατηχήσεις ΚΑ΄ - ΛΔ΄. Εὐχαριστίαι 1-2.
4. Οἱ τρεῖς Θεολογικοὶ λόγοι. Ἠθικοὶ λόγοι Α΄ - Δ΄.
5. Ἠθικοὶ λόγοι Ε΄ - ΙΕ΄.

Ἡ ἑκδοσις ὅλων τῶν ἔργων τοῦ ἁγίου Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου θὰ ὁλοκληρωθῇ μέ ἓνα ἢ δύο ἀκόμη τόμους.

ΚΡΙΣΕΙΣ ΑΡΜΟΔΙΩΝ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Ο ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΔΙΑ ΤΑ «ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ»

Αἰδεσιμολογιώτατε Πρεσβύτερε κ. Ἰωάννη Κ. Διώτη, τέκνον ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὸν τῆς ἡμῶν Μετριότητος, χάρις εἴη τῇ ὑμετέρᾳ Αἰδεσιμολογιότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ.

Ἀσμένως παρελάβομεν τοὺς ὑπὸ τῆς ὑμετέρας ἀγαπητῆς Αἰδεσιμολογιότητος ἀποσταλέντας ἡμῖν τόμους τῶν ὑφ' ὑμῶν, τῇ συνεργασίᾳ καθηγητῶν Πανεπιστημίων, θεολόγων, φιλολόγων καὶ λογίων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, τὸ πρῶτον νῦν ἐν τῇ πρωτοτύπῳ καὶ μεταφράσει, ἐκδιδομένων Συγγραμμάτων τῶν Ἀγίων Πατέρων, ὑπὸ τὸν τίτλον «ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ».

Διεξιθόντες τοὺς ἀποσταλέντας ἡμῖν τόμους, μετὰ πολλῆς εὐαρεσκείας, προαγόμεθα, διὰ τοῦ παρόντος, ἵνα ἐκφράσωμεν πρὸς τὴν ὑμετέραν Αἰδεσιμολογιότητα καὶ τοὺς ἐν τῇ ἐκδόσει συνεργάτας αὐτῆς τὰ θερμὰ ἡμῶν συγχαρητήρια διὰ τὴν ἀνάληψιν τοιοῦτου εὐρέος καὶ κοπιώδους ἔργου, δι' οὗ τίθενται εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ χριστωνύμου πληρώματος, εἰς γλῶσσαν προσιτὴν εἰς αὐτό, οἱ θησαυροὶ τῆς πατερικῆς σοφίας.

Εὐχαριστοῦντες δὲ ὀλοκαρδίως ἐπὶ τῇ τῶν τόμων ἀποστολῇ ἡμῖν, εὐχόμεθα ὑπὲρ τακτικῆς καὶ ἀπροσκόπτου συνεχίσεως καὶ περατώσεως τοῦ ἀναληφθέντος ἔργου, καὶ τὰ κράτιστα τῇ ὑμετέρᾳ Αἰδεσιμολογιότητι καὶ πᾶσιν αἰτούμεθα παρὰ Θεοῦ, Οὗ ἡ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μετ' αὐτῆς.

1973 Αὐγούστου κ'

Διάπυρος πρὸς Θεὸν εὐχέτης

+ Ὁ Κωνσταντινουπόλεως ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πρωτ. 5598

Ἀθῆναι τῇ 13—12—73

Ἀριθ.

Διεκπ. 2745

Πρὸς

Τὸ Ὑπουργεῖον Ἑθν. Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων

Γεν. Δ/σιν Θρησκευμάτων

Ἐν τὰ ὅθ α

Ἡ Διαρκὴς Ἱερὰ Σύνοδος, ἐκτιμῶσα τὴν ἀξίαν τῶν συγγραμμάτων τῶν Ἀγίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς διαδόσεως αὐτῶν, ἰδίᾳ μεταξὺ τῶν νέων, οἵτινες δύνανται ν' ἀντλῶσιν ἐξ αὐτῶν σωτήρια ἠθικὰ διδάγματα διὰ τὸν καθ' ἡμέραν βίον, ἤχθη εἰς τὴν ἀπόφασιν, ἐν τῇ συνεδρίᾳ Αὐτῆς τῆς 11—12—73 ὅπως συστήσῃ ὑμῖν τὴν ἀπό τινος χρόνου ἀρξαμένην ἐκδοσιν τῶν Πατερικῶν τούτων θησαυρῶν («**ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΛΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ**»), μεθ' ἐρμηνευτικῆς παραφράσεως ὑπὸ τῆς ἐνταῦθα ἐδρευούσης ἐκδοτικῆς Ἑταιρείας «Ἐκθεσις Ὁφελίμου Βιβλίου» (Πλ. Ὁμολοίας 9 — Ἐνταῦθα 101, τῇλ. 543-400). Ἡ ἀξιόλογος αὕτη προσπάθεια, φιλοτίμως ἀποσκοποῦσα εἰς τὴν ὑπὸ τοιαύτῃ μορφῇ ἐκδοσιν ἀπάντων τῶν Πατερικῶν συγγραμμάτων, ἤδη δ' ἀριθμοῦσα πλειάδα τόμων, ἔχει ἀνάγκην προβολῆς παρὰ τε τῇ ἐκπαιδευτικῇ κόσμῳ καὶ τῇ μαθητιῶσῃ νεολαίᾳ, ἐν τῇ πεποιθῆσιν ὅτι ἡ πατερικὴ σοφία, προσιτὴ γιγνομένη τοῖς συγχρόνοις παιδαγωγοῖς καὶ τοῖς νέοις, δύναται νὰ ἀποτελέσῃ ἀσφαλῆ ὁδηγὸν βεβαίας πρὸς τὰ πρόσω πορείας.

Ὅθεν παρακαλοῦμεν ὑμᾶς ἵνα συστήσῃτε τὴν προμήθειαν τῶν ἔργων τούτων ὑπὸ τε τῶν κ.κ. Ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν, καὶ τῶν σχολικῶν καὶ ἄλλων διβλιοθηκῶν τῶν Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων τῆς Χώρας.

Ἐντολῇ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος

+ Ὁ Δέσπης ΚΟΣΜΑΣ

ΚΟΙΝΟΠΟΙΗΣΙΣ

Αἰδεσ. Ἱερέα Ἰωάννην Διώτην

«Ἐκθεσιν Ὁφελίμου Βιβλίου»

Πλ. Ὁμολοίας 9

Ἐν τὰ ὅθ α

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἀριθ. Πρωτ. 5803

Ἀθήνῃσι τῇ 13ῃ Δεκεμβρίου 1973

Διεκπ. 2743

Ἐ γ κ υ κ λ ι ο ν Σ η μ ε ι ω μ α

Π ρ ο ς

Τὴν Ἱερὰν Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀθηνῶν
καὶ τὰς Ἱ. Μητροπόλεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις ἐδρευούσης «Ἐκθέσεως Ὁφελίμου Βιβλίου» καὶ ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «ΑἰΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ» ἐκδίδονται ἀπὸ τινος χρόνου Πατερικὰ κείμενα, μετὰ παραφράσεως αὐτῶν εἰς τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν, φιλοτεχνουμένης ὑπὸ εἰδικοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐπιτελείου. Ἡ προσπάθεια αὕτη, ἀποδéléπουσα εἰς τὴν, ἐν ταχεῖ ἐκδοτικῷ ρυθμῷ, διάδοσιν μεταξὺ εὐρέων λαϊκῶν στρωμάτων τῶν Πατερικῶν συγγραμμάτων, ἐφέλκεται, ὡς εἰκόσ, τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ἐκκλησίας, εὐελπιστούσης ὅτι, τῶν πατερικῶν τούτων θησαυρῶν, προσιτῶν γιγνομένων τοῖς πιστοῖς, μεγάλη πνευματικὴ ὠφέλεια προσπορισθῆσεται αὐτοῖς.

Τῷ λόγῳ τούτῳ, ἡ Ἱ. Σύνοδος ἤχθη, ἐν τῇ συνεδρίᾳ Αὐτῆς τῆς 11-12-73, εἰς τὴν ἀπόφασιν ὅπως συστήσῃ ὑμῖν ἐκθύμως τὴν ἐκδοσὶν ταύτην καὶ παρακαλέσῃ ὅπως μεριμνήσητε διὰ τὴν εὐρυτέραν αὐτῆς διάδοσιν μεταξὺ τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος ὑμῶν.

Διὰ πᾶσαν παραγγελίαν δύνασθε ν' ἀπευθύνησθε τῇ «Ἐκθέσει Ὁφελίμου Βιβλίου» (Πατεῖα Ὁμολογίας 9 - Ἀθήνας 101 - τηλ. 543.400), παρ' ἧ εὐρηται καὶ παρακαταθήκη τῶν ἤδη ἐκδοθέντων τόμων.

Ἐντολῇ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος

+ Ὁ Δέσφης ΚΟΣΜΑΣ

ΚΟΙΝΟΠΟΙΗΣΙΣ

Αἰδ. ἱερ. Ἱω. Διώτην
«Ἐκθεσὶν Ὁφελίμου Βιβλίου»
ΙΔ. Ὁμολογίας 9

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΘΝ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΘΡΗΣ/ΤΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΕΚΚΛΗ/ΚΗΣ ΕΚΠ/ΣΕΩΣ

ΘΕΜΑ: Προμήθεια εκδόσεως
«ΑΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ
ΠΑΤΕΡΩΝ».

Έν Αθήναις τῇ 19-3-1975

Άριθ. πρωτ. Φ. 015.13/58/25674

ΠΡΟΣ: τὴν Δ/νσιν Μέσης Έκπ/σεως

ΚΟΙΝ.: Έκθεσιν Όφελίμου Βιβλίου,

Πλατ. Όμολογίας 9, Τ.Τ.

101 - Ένταῦθα

Έχομεν τὴν τιμὴν νὰ φέρωμεν εἰς γνῶσιν ὑμῶν τὰ ἀκόλουθα: Ὑπὸ τῆς ἐν Αῲθήναις ἐδρευούσης ἐκδοτικῆς ἐταιρείας «Έκθεσις ὠφελίμου Βιβλίου», ἤρξατο ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἡ ἐκδοσις τῶν «Αῲπάντων τῶν Αῲγιῶν Πατέρων» τῆς Έκκλησίας (Ίω. Χρυσοστόμου, Μ. Βασιλείου, Μ. Αῲθανασίου κλπ.). Μέχρι τοῦδε ἐξεδόθησαν 82 τόμοι, καὶ ἡ ἐκδοτικὴ προσπάθεια συνεχίζεται. Ἡ ἐκδοσις αὕτη περιλαμβάνει τὸ ἀρχικὸν κείμενον, ὅπερ συνοδεύεται καὶ ἀπὸ μετάφρασιν, μετὰ διαφωτιστικῶν, εἰς τινὰς περιπτώσεις σχολίων, ὥστε τὰ κείμενα ταῦτα νὰ καθίστανται κατανοητὰ ὑπὸ τῶν τε ἐπιστημόνων καὶ μὴ.

Ἡ ὠφελιμότης τῆς ἀνωτέρω ἐκδόσεως εἶναι προφανής, καθ' ὅσον δι' αὐτῆς τίθενται εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος οἱ θησαυροὶ τῆς «Πατερικῆς σοφίας». Περί τῆς ἀξίας τοῦ ἔργου τούτου, ἀπεφάνθησαν τόσοι τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Έκκλησίας τῆς Ελλάδος, ὅσον καὶ κορυφαῖοι ἐκ τοῦ ἐπιστημονικοῦ καὶ πνευματικοῦ κόσμου τῆς χώρας.

Ὑπὸ τὴν ἐννοίαν ταύτην, φρονοῦμεν ὅτι ὁ ἐμπλουτισμὸς τῶν σχολικῶν βιβλιοθηκῶν διὰ τῆς ἀνωτέρω ἐκδόσεως, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόκτησις αὐτῆς ὑπὸ τῶν ἐπιθυμούντων ἐκπαιδευτικῶν, θὰ ὠφελήσῃ πολλαπλῶς τοὺς ἰδίους καὶ τοὺς μαθητὰς τῶν Σχολείων, διὰ τῆς ἀντλήσεως ἐκ τῶν εἰς ταύτην περιεχομένων κειμένων, σωτηρίων ἡθικῶν διδασγμάτων ἀναγκαίων εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον.

Πεποιθότες ὅτι καὶ ὑμεῖς συμμερίζεσθε τὰς ἐν προκειμένῳ ἡμετέρας ἀπόψεις, παρακαλοῦμεν ὅπως ἐνημερώσητε σχετικῶς τὰς Ἑκπαιδευτικὰς ἀρχάς, ὥστε αἱ ἐπιθυμούντες τὴν ἀγορὰν τῶν «Αῲπάντων τῶν Αῲγιῶν Πατέρων» νὰ ἀπευθύνωνται εἰς τὴν ἐνταῦθα καὶ ἐπὶ τῆς πλατείας Όμολογίας 9—Τηλ. 543.400 ἐδρευούσαν ἐκδοτικὴν ἐταιρείαν, παρ' ἧς θὰ διατίθενται οἱ ἡδη ἐκδοθέντες τόμοι, εἰς τὴν τιμὴν τῶν πενήτηκοντα (50) δρχ. ἕκαστος καὶ θὰ παρέχεται πᾶσα σχετικὴ πληροφορία.

Ό Γεν. Δ/ντῆς
ΒΛΑΣΙΟΣ ΦΕΙΔΑΣ

(Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Αῲθηνῶν)

Τῷ Αἰδεσιμολογιωτάτῳ Ἰω. Διώτῃ
Ἀθήνας

Αἰδεσιμολογιῶντατε,

Ἐλαβον καὶ διεξήλθον μετὰ ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος τὴν ὑμέτεραν ἐκδοσιν τῶν συγγραμμάτων τῶν ἁγίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Θεριμῶς εὐχαριστῶν διὰ τὴν εὐγενῆ προσφορὰν αὐτῆς, εὐχομαι ὅπως ὁ Πατὴρ τῶν Φώτων φωτίσῃ καὶ ἐνισχύῃ ὑμᾶς καὶ τοὺς συνεργάτας σας πρὸς ὁλοκλήρωσιν τοῦ ἀναληφθέντος μεγάλου καὶ δυσχεροῦς τούτου ἔργου. Ἡ διπλῇ ἐκδοσις τῶν ἁγιοπατερικῶν ἔργων ἐν τε τῷ ἀρχετύπῳ κειμένῳ καὶ τῇ μεταφράσει εἰς τὴν καθομιλουμένην ἐκπληροῖ διπλὴν ἀποστολὴν διὰ τε τοὺς ἐπιστήμονας καὶ διὰ τὸν εὐσεβῆ λαόν, εἰς τὸν ὁποῖον καθίστανται οὕτω προσιτοὶ οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ ἡ σωτήριος μελέτη αὐτῶν.

Πέποιθα, ὅτι ἡ πολύτιμος αὕτη ἐκδοσις θὰ τύχῃ πάσης πάντοθεν ἐνισχύσεως καὶ διαδόσεως ἰδίᾳ παρὰ τῷ «λαῷ τοῦ Θεοῦ», ἵνα οὕτω διδάσκωσι καὶ φωτίζωσιν αὐτὸν ἀδιαλείπτως οἱ «θεοφόροι Πατέρες», οἱ «ὑπέρλαμπροι φωστῆρες τῆς ἀληθείας Χριστοῦ», οἱ «πολύφωτοι ἀστέρες τοῦ νοητοῦ στερεώματος», τὰ «μυρίπνοα ἄνθη τοῦ παραδείσου», τὰ «πάγχρυσα στόματα τοῦ Λόγου», αἱ «μυστικαὶ τοῦ Πνεύματος σάλπιγκες».

Ὁλος ὑμέτερος

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΜΙΡΗΣ

(Ὁμ. Καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν)

Αἰδεσμολογῶτατε πάτερ Ἰωάννη Διώτη,

Ἐ ν τ α ὁ θ α

Τὸ πολύμοχθον ἀλλὰ καὶ ἐξόχως ὠφέλιμον ἔργον, τὸ ὅποιον ἀνελάβατε τῆς ἀνατυπώσεως, μεταφράσεως καὶ διαδόσεως τῶν Πατερικῶν συγγραμμάτων, μοῦ προκαλεῖ τὸν θαυμασμὸν καὶ μοῦ ἐπιβάλλει ὡς καθήκον νὰ σᾶς συγχαρῶ ἐξ ὅλης καρδίας. Τὸ ἔχαρακτήρισα πολύμοχθον. Καὶ μόνον ἡ ἀνατύπωσις πόσας φροντίδας καὶ πόσους ἀγωνιώδεις κόπους θὰ ἀπήτει. Πολὺ περισσότερον διότι τώρα τὸ ἀρχικὸν κείμενον συνοδεύεται καὶ ἀπὸ μετάφρασιν, οὐχὶ δὲ σπανίως καὶ μὲ διαφωτιστικὰ σχόλια. Δὲν εἶσθε δὲ καὶ κεφαλαιούχος τις ἐπιχειρηματίας, ὥστε νὰ εὕρίσκετε προχείρως τὸ χρῆμα, τὸ διὰ τὴν ἐκτύπωσιν εἰς τοὺς σημερινούς καιροὺς τῶν ἀνατιμήσεων ἀπαιτούμενον διὰ μίαν ἐκδοσιν εἰς καταπληκτικῶς χαμηλὰς τιμὰς διατιθεμένην!

Ἀλλὰ τὸ ἔχαρακτήρισα καὶ ἐξόχως ὠφέλιμον. Δι' ἡμᾶς τοὺς Ὀρθοδόξους, μετὰ τὴν ἀγίαν Γραφήν, ἔρχονται οἱ ἅγιοι Πατέρες, αἱ ἀσπείρευτοὶ αὐταὶ πηγαὶ τῆς γνησίας καὶ Ὀρθοδόξου Παραδόσεως. Εἰς τὰ ἀθάνατα ἔργα τῶν ἀπεθησαυρίσθη ἡ ἔγκυρος καὶ αὐθεντικὴ καὶ αὐστηρῶς ὀρθόδοξος ἐρμηνεία τῆς Γραφῆς. Εἰς τὰς σελίδας αὐτῶν κατεγράφη ὅ,τι διεφυλάχθη ἀσύλυτον καὶ ἀνόθευτον ἀπὸ πάσης αἵρέσεως ἐκ τῆς θείας διδασκαλίας καὶ ἀποκαλύψεως τοῦ Κυρίου κατὰ τοὺς ἀγῶνας τῶν μεγάλων τούτων ἀθλητῶν τῆς πίστεως κατὰ τῆς πλάνης. Μέσα εἰς τὰ συγγράμματα αὐτὰ κατεγράφησαν τὰ ἀθάνατα κηρύγματα, τὰ ὅποια ἐξεφωνήθησαν ἀπὸ τὰ πάγχρυσα αὐτὰ στόματα, κατὰ τοὺς χρυσοὺς αἰῶνας τῆς Ἐκκλησίας. Παρέχονται λοιπὸν αὐτὰ εἰς χεῖρας τοῦ λαοῦ καὶ γίνονται κτῆμα του καὶ μὲ τὴν σύγχρονον γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν μεταφράζονται, καὶ μὲ τὴν εὐκολίαν τῆς χαμηλῆς τιμῆς, εἰς τὴν ὁποίαν διατίθενται. Θὰ πληθυνθῇ λοιπὸν ἡ σωτηριώδης γνώσις. Ὁ ὀρθόδοξος λαὸς μας θὰ διδαχθῇ τὴν πίστιν του ἀπὸ πηγᾶς ἀνοθεύτους καὶ ἀπὸ διδασκάλους θεοκινήτους καὶ θεοπνεύστους. Καὶ ἐνῶ τώρα εἶναι κατὰ πρόθεσιν καὶ κατ' ἀγαθὴν διάθεσιν ὀρθόδοξος, θὰ γίνῃ καὶ κατ' ἐπίγνωσιν ὀρθόδοξος, καὶ ζωντανὸς καὶ ἐνθουσιώδης ὀρθόδοξος.

Πάτερ Ἰωάννη, μέγα ἔργον μετὰ τῶν συνεργατῶν σας ἀνελάβατε καὶ εἰς μεγάλην διακονίαν ὑπηρετεῖτε. Ὁ Θεὸς νὰ σᾶς ἐνισχύῃ, νὰ σᾶς φωτίξῃ καὶ νὰ ἐμύχθους τῶν χειρῶν σας.

Με σεβασμὸν καὶ ἀγάπην

Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

(Ὁμ. Καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν)

Αιδεσιμώτατε,
Ἄγαπητέ πάτερ Ἰωάννη,

Σὰς εὐχαριστῶ πολὺ διὰ τὴν φιλικὴν ἀποστολὴν τῶν μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντων τόμων τῆς σειρᾶς «ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ».

Ἡ καλαίσθητος ἐμφάνισις διαθέτει λίαν εὐμενῶς ἀπὸ τῆς πρώτης γνωριμίας τοῦ ἔργου ὑμῶν πάντα εὐσεβῇ ἀναγνώστην.

Ὁ ἱερὸς ζήλος ὑμῶν καὶ ὁ διακαὲς πόθος ὅπως καταστήσῃτε κοινὸν κτῆμα τοὺς πνευματικοὺς θησαυροὺς τῶν Ἀγίων Πατέρων προκαλεῖ τὸν δίκαιον ἔπαινον διὰ τε τὸν ὑπεύθυνον τῆς ἐκδόσεως καὶ διὰ τοὺς συνεργάτας αὐτοῦ ἀπὸ μέρους παντὸς ἀντικειμενικοῦ κριτοῦ.

Ὡς διδάσκαλος ὑμῶν αἰσθάνομαι ἰδιαιτέραν χαράν, ὅταν οἱ μαθηταί μου ἐφαρμόζουσιν ἐν τῇ πράξει τὰ ἀπὸ τῆς ἑδρας μαθήματα περὶ τῆς ἀνυπολογίστου ἀξίας τῶν θησαυρῶν τῆς Ἑλληνικῆς Πατερικῆς σοφίας.

Συγχαίρων καὶ πάλιν, εὐχομαι ἀπρόσκοπτον τὴν συνέχειαν τῆς δημοσιεύσεως τῆς τόσο ἐποικοδομητικῆς ἐκδόσεως ὑμῶν τῶν «ΑΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ».

Ἐν ἀγάπῃ
ΚΩΝΣΤ. ΜΠΟΝΗΣ

(Ὁμ. Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν - Πατρολογίας)

Αἰδεσιμολογιώτατε Πάτερ Ἰωάννη,

Τὸ ὑφ' ὑμῶν ἀναληφθέν λίαν ἀξιέπαινον ἔργον τῆς ἐκδόσεως τῶν «**ΑΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ**» ἐκρίθη ὑπὸ πολλῶν ὡς *τῆλμημα μέγα, λίαν θεοφιλές* μέν, ἀλλ' ὑπαγόμενον εἰς τὴν σφαῖραν τῆς εὐγενοῦς αὐτοπίας. Τὸ γεγονός δὲ ὅτι εἰς διάστημα δύο ἐτῶν τὸ γιγαντιαῖον τοῦτο ἔργον οὐ μόνον δὲν διεκόπη, ὡς ἀνεμέγετο, ἀλλὰ καὶ συνεχίζεται μετὰ ταχύτατον ρυθμὸν, καὶ μέχρι τοῦδε ἐκυκλοφόρησαν 80 τόμοι, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἔχουν ἤδη ἐξαγ-
κληθῇ, μαρτυρεῖ, τοῦτο μέν, τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ ἔργου διὰ τὸν εὐσεβεῖ λαόν μας, τοῦτο δέ, μαζὶ μετὰ τὴν ὑφ' ὑμῶν προσωπικῶς ὀρθὴν συντονιστικὴν μεθόδευσιν τῆς ὁργανώσεως καὶ τῆς προβολῆς τῆς ἐκδόσεως πρὸς τὸ διψῶν καὶ πεινῶν τὴν εὐσεβεῖ γυνῶσιν ὀρθόδοξον κοινόν, καὶ τὸ ὅτι ὀρθῶς ἀντελήφθητε τὸ νόημα τῶν πνευματικῶν ἀναγκῶν τῆς ἐποχῆς μας.

Ἡ ἐκδοσίς σας τῶν «**ΑΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ**», εἰς κείμενον καὶ μετάφρασιν εἰς τὴν ὁμιλουμένην, μετὰ συντόμων εἰσαγωγῶν καὶ σχολίων, μέλλει νὰ ἀναζωντανεύσῃ εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος τὴν ἐσαι ζῶσαν διδασκαλίαν τῶν ὀρθοδόξων Πατέρων, ἵνα αὕτη περιφρουρῇ, στερεώῃ καὶ περιχαρὰ κώῃ ἐναντίον πάσης ἡθικῆς πλάνης καὶ ἑτεροδιδασκαλίας, καὶ διὰ νὰ προάγῃ τὴν εὐσεβεῖ καὶ ὀρθὴν πίστιν εἰς κανόνα ζωῆς σταθερὸν καὶ μόνιμον πρὸς μὶμρῶσιν ἀληθοῦς καὶ εὐγενοῦς συμπεριφορᾶς ἐν τῷ δίπῳ.

Ὅθεν συγχαίρω θερμότατα ὑμῖν ὅτι συνεδέσαστε τὸ ὄνομά σας μετὰ ἔργον τοιαύτης χρησιμότητος, οὐ μόνον διὰ τὴν παρούσαν, ἀλλὰ καὶ διὰ πολλὰς ἐκ τῶν ἐπερχομένων γενεῶν, καὶ εὐχομαι πάσῃ δυνάμει ὅπως ὁ ἀθλοθέτης Κύριος παρέχῃ ὑμῖν πᾶσαν δύναμιν, ἵνα συνεχίσῃτε αὐτὸ ἐπιτυχῶς μέχρι πλήρους ὁλοκληρώσεως αὐτοῦ.

Με πολλὴν ἀγάπην

ΠΑΝΑΓ. Χ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ
Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Αιδεσμολογιώτατε,

Διὰ τῆς παρούσης ἐπιθυμῶ, τοῦτο μὲν νὰ σᾶς εὐχαριστήσω θερμῶς διὰ τὴν εὐγενῆ προσφορὰν τῶν τόμων τῶν «Ἀπάντων τῶν Ἁγίων Πατέρων», τοὺς ὁποίους τόμους ἐδέχθην ὡς δειγματοληψίαν τοῦ ὅλου ἐκδοτικοῦ σας ἔθλου, τοῦτο δὲ νὰ σᾶς συγχαρῶ ἐγκαρδίως διὰ τὰς ἀόκνους προσπάθειας, τὰς ὁποίας καταβάλλετε ἀπὸ μακροῦ διὰ τὴν πνευματικὴν ἀφύπνισιν καὶ πρόδον τοῦ λαοῦ μας. Διότι, ὡς μὴ ἀπατώμεθα· δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἀφύπνισις, ἐκτὸς τῆς ἀναζωπυρώσεως εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ μας τῆς κληρονομίας τῶν Πατέρων του καὶ τοῦ πνευματικοῦ των κόσμου. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλη πρόσδος, εἰ μὴ ἐκείνη ποὺ ἐκκινεῖ ἀπὸ τὰς πηγὰς τῆς ζωῆς καὶ ἐπιστρέφει καὶ ἀναβαπτίζεται εἰς τὰς ρίζας τῆς, ἔχουσα ὡς ὁδοδείκτας τοὺς Πατέρας, ποὺ ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ ἔστησεν εἰς τὸν χρόνον.

Βεβαίως τὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων δὲν εἶναι μόνον φιλολογικὰ μνημεῖα, τὰ ὁποῖα ἐξετάζομεν «μουσειακῶς». Εἶναι πηγὴ ἐμπνεύσεως, κανὼν ζωῆς, ζῶσα παρουσία. Πᾶσα κίνησις πρὸς ἀφύπνισιν καὶ πρόδον πρέπει, ὅχι ἀπλῶς νὰ μὴ τὰ ἀγνοῇ, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον νὰ τὰ ζῇ. Νὰ ἐντρυφᾷ εἰς τὴν σκέψιν τῶν Πατέρων, διὰ νὰ σκέπτεται ὅπως ἐκεῖνοι, εἰς τὴν ζωὴν τῶν Πατέρων, διὰ νὰ ζῇ ὅπως ἐκεῖνοι.

Οἱ Πατέρες τῆς ἐκκλησίας εἶναι οἱ Πατέρες μας. Δι' αὐτὸ πρέπει νὰ γίνουν κτῆμα τοῦ λαοῦ μας. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ μνημειώδης ἐκδοτικὴ σας προσπάθεια, διὰ τῆς ὁποίας προσφέρετε εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν τὰ «ΑΠΑΝΤΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ» εἰς γλῶσσαν κατανοητὴν ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πρωτότυπον κείμενον, εἰς καλαίσθητον καὶ εὐωνον ἐκδοσιν, καλύπτει μέγα κενὸν καὶ προσπορίζει εἰς ὑμᾶς καὶ τοὺς συνεργάτας σας τὸν δίκαιον ἐπαινον. Εὐχομαι ὅπως ὁ Κύριος, διὰ πρεσβειῶν τῶν ἁγίων Πατέρων, θραβεύσῃ τὸν μόχθον σας καὶ ἄξῃ τὸ ἔργον σας εἰς ὁλοκλήρωσιν, πρὸς δόξαν Αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις Αὐτοῦ.

Με σεβασμὸν καὶ ἀγάπην Χριστοῦ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΝΤ. ΓΑΛΙΤΗΣ

Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Αιδεσιμολογιώτατον

ιερέα Ἰωάννην Διώτην

Ἐφημέριον Ἰ. Ν. Ἀγίου Παντελεήμονος (Ἀχαρνῶν)

Αιδεσιμολογιώτατε,

Σας εὐχαριστῶ θερμῶς διὰ τοὺς τόμους ἐκ τῶν «Ἀπάντων τῶν Ἀγίων Πατέρων», μὲ τοὺς ὁποίους εἵχετε τὴν εὐγενῆ καλωσύνην νὰ μὲ τιμῆσετε.

Δράττομαι δὲ τῆς εὐκαιρίας νὰ σας συγχαρῶ διὰ τὸ ὥραϊον καὶ σπουδαῖον ἔργον, τὸ ὁποῖον, ἐν τῇ γνωστῇ ἱερῇ ἐνθουσιασμῶ σας, ἀνελάβετε, πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως καταστήσετε τὰ συγγράμματά τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας προσιτὰ εἰς τὸ εὐρὺ κοινόν. Καὶ εἶναι πρὸς τιμὴν σας καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ὁ πολῦτιμος οὗτος θησαυρὸς διατίθεται ἀντὶ λίαν χαμηλῆς τιμῆς.

Θεωρῶ βέβαιον, αἰδεσιμολογιώτατε, ὅτι τὸ ἔργον σας θὰ πληρῶσῃ μίαν σοβαρὰν ἐκκλησιαστικὴν, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐπιστημονικὴν, ἀνάγκην, λαμβανομένου ὑπ' ὄψει, ὅτι ἡ ἐρμηνεία τῶν σοφῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ αἱ ἐνδιαφέρουσαι ἀπόψεις τῶν ἐπὶ ποικίλων προβλημάτων τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἀγνοοῦνται ἐν πολλοῖς.

Ὡσαύτως φρονῶ, ὅτι ἡ διακρίνουσα ὑμᾶς δραστηριότης καὶ ὁ ἐγνωσμένος ζήλος σας πρὸς προβολὴν καὶ διάδοσιν τῆς Πατερικῆς σοφίας ἀπρετελοῦν ἐγγύησιν, ὅτι ἡ ἐκδοσις τὴν ὁποίαν τόσον ἐπιτυχῶς ἐνεπνεύσθητε, παρ' ὅτι εἶναι δυσχερέστατον ἐγχείρημα, θὰ ὑπερπηθῇ πᾶσαν δυσχέρειαν καὶ θὰ ὀλοκληρωθῇ μετ' ἐπιτυχίας.

Ὅθεν καὶ πάλιν συγχαίρων καὶ εὐχαριστῶν, διατελῶ μετὰ πλείστης τιμῆς.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΙΜΩΤΑΣ

Καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης